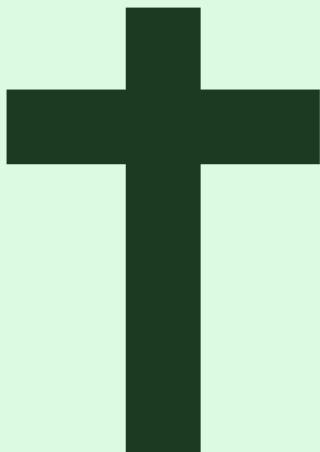

Al Kurunyen Mere Igiŋ

The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea

Al Kurunyen Mere Igin
The New Testament in the Gwahatike Language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long Nuigini

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab

Contents

Matiyu	1
Mak	66
Luk	104
Yon	180
Aposel	229
Rom	299
1 Korin	334
2 Korin	368
Galesia	390
Efesus	402
Filipai	413
Kolosi	421
1 Tesalonaika	429
2 Tesalonaika	437
1 Timoti	441
2 Timoti	452
Taitus	461
Filemon	466
Hiburu	468
Yems	493
1 Pita	502
2 Pita	512
1 Yon	518
2 Yon	526
3 Yon	527
Yut	529
Yuwarwar	532

Matiyu

Matiyu beleñ mere igin Yesu niŋ yitiŋ kayyin

*Yesuyen megen niŋ asem yago
(Luk 3:23-38)*

¹ Gabe Yesu Kristuyen asem wenj Abraham hitte mat waŋ waŋ Israel marte doyan al kurun Dewit hitte, irde yeŋ hitte mat waŋ waŋbe Yesu forok yiriŋ goyen asanđe katinjbe gahade:

² Be, Abraham urmiŋbe Aisak. Aisak urmiŋbe Yekop.

Munaŋ Yekop urmiŋ wenjbe Yuda, itiŋ wenjabe kuliŋ yagoya.

³ Yuda urmiŋ waranje Peresya kuliŋ Seraya. Irde ire itinyä gote milinjbe Tamar.

Peres urmiŋbe Hesron. Hesron urmiŋbe Ram.

⁴ Be, Ram urmiŋbe Aminadap. Irkeb Aminadap urmiŋbe Nason. Nason urmiŋbe Salmon.

⁵ Salmon urmiŋbe Boas. Boas milinjbe Rahap. Bere gobe Yuda mar bere moŋ.

Boas urmiŋbe Obet. Obet milinjbe Rut. Bere gayen wor Yuda mar bere moŋ. Munaŋ Obet urmiŋbe Yesi.

⁶ Yesi urmiŋbe Yuda marte doyan al kurun Dewit.

Dewit urmiŋbe Solomon. Solomon milinjbe Batseba. Bere gayen wor Yuda mar bere moŋ. Dewit beleñ uŋ Uriia mayke kamkeb tiriŋ.

⁷ Solomon urmiŋbe Rehoboam. Rehoboam urmiŋbe Abia. Abia urmiŋbe Asa.

⁸ Asa urmiŋbe Yehosafat. Yehosafat urmiŋbe Yehoram. Yehoram urmiŋbe Usia.

⁹ Usia urmiŋbe Yotam. Yotam urmiŋbe Ahas. Ahas urmiŋbe Hesekia.

¹⁰ Hesekia urmiŋbe Manase. Manase urmiŋbe Emon. Emon urmiŋbe Yosaia.

¹¹ Irkeb Yosaia urmiŋbe Yehoiakinya kuliŋ yagoya.

Yehoiakinya kuliŋ wenjabe hinhanyabe Babilon naŋare niŋ fulenja mar beleñ waŋ gasa yirde bul yirde metenj marmenj yirniŋ yeŋ Babilon yukamiŋ.

¹² Be, Babilon yukamiŋ go mulgaŋ henj naŋamde kwamiŋ. Irdeb Yehoiakinbe urmiŋ Sealtiel miŋyaŋ hiriŋ. Sealtiel urmiŋbe Serubabel.

¹³ Serubabel urmiŋbe Abiut. Abiut urmiŋbe Eliakim. Eliakim urmiŋbe Aso.

¹⁴ Be, Aso urmiŋbe Sadok. Sadok urmiŋbe Akim. Akim urmiŋbe Eliut.

¹⁵ Eliut urmiŋbe Eleasa. Eleasa urmiŋbe Matan. Matan urmiŋbe Yekop.

¹⁶ Irkeb Yekop urmiŋbe Yosep. Yosepbe Maria uŋ. Maria biŋde matbe Yesu Kristu* gogo forok yiriŋ.

¹⁷ Niŋgeb Abraham hitte mat waŋ waŋ Dewit hitte hiriŋ goyen asi basaŋmiŋ yagobe tumŋaŋ 14. Irde Dewit hitte mat waŋ waŋbe Babilon niŋ mar beleñ gasa yirde Babilon yukaminde goyenter wor asi basaŋmiŋ yagobe 14 po. Irdeb gor mat waŋ waŋ Yesu Kristu kawaŋ hiriŋde gor wor 14 po.

*Maria beleñ Yesu kawaŋ kiriyŋ
(Luk 2:1-7)*

¹⁸ Be, Yesu Kristu kawaŋ hiriŋ gobe gahade: milinj Mariabe Yosep niŋ tubul teŋ untek yeŋ merem tiyaminj gega, Mariabe Yosep goya tumŋaŋ ma henja biŋ yanj hiriŋ. Irkeb Yosep beleñ keneŋ bebak

* **1:16:** Kristu gobe Hiburu mere matbe Mesaia. Gote miŋbe alya bereya Al Kurun hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al.

tiyyin. Goyenpoga dirin gobe Holi Spirityen tarende Maria binde forok yirin goyen ma nurdeb kukuwamnen nuryin. ¹⁹ Gega Maria goyen tetek al Yosep gobe al huwak ulinde merem mon geb, goyen keneñbe kawan po takira tike al budam nurkeb Maria go memya hej hej ge igin ma nurdeb bada hej daha mat kura balmiñ tubul timewon yen nurde hinhin. ²⁰ Goyenbe goke dufay hej hikeyab Al Kurunyen miyon beleñ mitere forok yenbe inyin. “Dewit asem Yosep, gebe Maria teñ teñ niñ al beleñ daha wet kura gineñ gineñ niñ kafura hej bada ma hawayin. Dirin binde hi gobe Holi Spirityen tarende forok yiyyin. ²¹ Niñgeb binde hi gobe dirin al dirin kawañ kiryeñ. Yen beleñ gab alya bereyamiñ mata buluñ teñ hañ bana mat yumulgan tiyyen. Niñgeb deñembe ‘Yesu’[†] inayin,” inyin.

²² Be, mata kurun gabe Doyan Al Kurun beleñ mere basan almin momoj irke basan hej tagalyin goyen gogo forok yirin. ²³ Mere tiyyin gobe gahade: “Bere foñen kura alya ma kuñ hitiñ beleñ biñ heñbe dirin al dirin kura kawañ kiryeñ. Irkeb ‘Immanuel’ inayin,” inyin. Immanuel gote miñbe ‘Al Kurunbe neñya hite’.

²⁴ Be, Yosep go mite tiyyinde mat huwardeb Al Kurunyen miyon beleñ sanjin po mere iryin gwa-hade po Maria goyen teñ yaminde kuriñ. ²⁵ Goyenbe yenja ma ferde hinaryum. Kuñ kuñbe Maria gobe dirin al dirin kawañ kiryeñ. Irkeb Yosep beleñ “Yesu” inyin.

2

*Naña yeneñ bebak teñ teñ mar
Yesu kinniñ yen wayamiñ*

† 1:21: Deñe gote miñbe “Dumulgan teñ teñ Al”.

¹ Be, Yesube Herot Yudia nañare niñ doyan al kuruñ hinhinya Yudia naña bana goñ niñ taun dirneñ kura Betlehem gor kawañ hiriñ. Be, dirin go kawañ hiriñ kamereb naña wan beleñ niñ mar kura Yerusalem taunde wayamiñ. Mel gobe dinambe yeneñbe kame da mata kura forok yiyyen goyen bebak teñ hanjen mar. ² Be, mel go wanbe gusuñjan hamiñ. “Yudia nañare niñ doyan al kuruñ hiyyen al gayamuñ ga forok yiyyin gobe dare hi? Naña wan beleñ mat dinambemiñ keneñbe dolon irniñ yen gago wayhet,” yamiñ.

³ Be, Herot go mere goyen nurdeb, “Dirin gore kame kurun hej asogo nirde gasuñne tiyyen,” yenbe kafura hiriñ. Yerusalem taunde hinhan mar wor budam wor po mere go nurdeb dirin goke teñ kanduk buluñ kura forok yiyyen yen kafura hamiñ. ⁴ Irkeb Herot beleñ Al Kurun dolon ird ird mata doyan marte karkuwanjañabe Moseyen saba tagal tagal marya hoy yirde, “Mesaiabe damde kawañ hiyyen?” yineñ gusuñjan yiryin. ⁵ Irkeb wol heñbe, “Yudia nañare niñ taun Betlehem gor kawañ hiyyen. Al Kurunyen mere basan al kura beleñbe gahade kayyiñ:

⁶ Be, deñ Betlehem niñ mar, deñ hitte al kura forok yen nere alya bereya Israel mar gote doyan al kurun hiyyen. Irkeb deñtiñ dirneñ goyen kurun hiyyen.

Niñgeb deñbe Yudia naña bana goñ niñ al deñem yañ mar gote folek,’ yitiñ hi. Maika 5:2

Niñgeb Mesaiabe Betlehem forok yiyyen,” inamij.

⁷ Irkeb Herot beleñ dirin gobe daha naña kawañ hiriñ goyen bebak tiye yenbe naña wan wan

beleñ niñ al karwo dinambe yenerñ bebak teñ teñ mar goyen balmiñde hoy yirdeb, "Daha naña wor po dinambe goyen forok yiñyin?" yinkeb gwaha naña kintij ineq momoñ iramiñ.⁸ Irkeb Herot beleñ usi yirdeb, "Betlehem kunañ. Kuñbe diriñ goke keñkelä po nañkennayin. Keneñbe aran po wañ momoñ nirlayin. Irkeb ne wor kuñbe dolon ireñ," yinyin.

⁹ Be, mel gobe Herot beleñ gwaha yinkeb Betlehem kuniñ yeñ kwamiñ. Irkeb dinambe naña wañ wañ beleñ kenamiñ goyen naña kota meheñ heñ kuñbe diriñ hinhin ya turte gor bada hiriñ.¹⁰ Dinambe gore gwaha tike keneñbe mel go amaneñ nuramiñ.¹¹ Irdeb ya bana hurkuñ diriñya milinya goyen yeneñbe dokolhoñ yuguluñ teñ diriñ goyen dolon iramiñ. Irdeb det kura diriñ go unniñ yeñ yawayamiñ goyen hol yirdeb unamiñ. Gol horaya det kura toropa yara kake hamin teñ hiyen gwahade goyabe guram hamneñ igin wor po yawayamiñ goyen unamiñ.¹² Be, Al Kurunyen miyoñ beleñ mitere, "Mulgañ heñ Herot hitte ma kunayin," yineñ hayhay yiryin. Irkeb beleñ hoyan mat nañjam kwamiñ.

Yosep beleñ Yesuya miliñ Mariaya yade Isip kuriñ

¹³ Mel go kukeb Al Kurunyen miyoñ beleñ mitere Yosep hitte forok yeñbe, "Herot beleñ diriñ gayen maymeke kami yeñ nañkeneñ tiya. Niñgeb huwarde diriñya milinya gayen yade busaharde Isip nañare kuñ goñ hinayin. Irdeb ne po doyañ nirdé hinayin. Mulgañ henaj dinmeké gab mulgañ henayin," inyin.¹⁴ Be, Yosep go biñ bak yeke huwarde wawuñ goyen po ire milinya go yadeb busaharde Isip nañare kwamiñ.¹⁵⁻¹⁸ Irkeb Herot gobe

doyañ hemanje naña wañ wañ beleñ niñ mar gobe usi nirañ yeñ nurdeb biñ ar wor po yiriñ. Irkeb Betlehemya tiyuñ mukñeñ biñyan bana goñ niñ al diriñ diriñ damam irawa mat bam beleñ gobe tumjan gasa yirke kamnañ yeñ fulenja marmiñ hulyan yiryin. Gobe naña wañ wañ beleñ niñ mar beleñ hañkapyä wor po nañjamde dinambe kenamijde gor mat gagasiya damaya kapyan herjbe gogo, "Diriñbe damam irawa mat bam beleñbe gosa yirnayin," yinyin. Go tiyyin gobe bikken Al Kurunyen mere basañ al Yeremaiá beleñ yiriñ goyen forok yiriñ. Meremiñbe gahade:

"Al beleñ al kura Rama taunde biñ misiñ kateñ esen obam teñ epte ma teñ hike nuramiñ. Esen gobe Resel beleñ diriñ weñ kamde pasi hamin goke esen hinhin.

Niñgeb al kura beleñ yolja irke bida hetek mon," yitiñ hi.

Yeremaiá 31:15

Be, Yosepya diriñmiñmiñya go kuñ Isip hike hikeb Herot go kamiyin. Irke gab mulgañ hamin. Go tiyamiñ gobe Doyañ Al Kurun beleñ, "Urnebe Isip naña tubul teñ wañ wañ niñ hoy irmiñ,"* yiriñ goyen mere basañ almiñ Hosea mere irke basañ heñ tagalyin goyen gogo forok yiriñ.

Yosepya diriñmiñmiñyabe Israel nañare mulgañ hamin

¹⁹ Be, kame Herot go kamkeb Doyañ Al Kurunyen miyoñ beleñ Yosep Isip hinhinya goyen mitere forok yeñbe,²⁰ "Yosep, diriñ ga mayniñ yeñ hinhan marbe kamañ. Niñgeb huwarde ire milinya yade Israel nañare mulgañ henayin," inyin.²¹ Irkeb huwarde ire milinya goyen yade mulgañ heñ Israel kwamiñ.²² Goyenbe al kura beleñ, "Akelaus

* 2:15-18: Hosea 11:1

belej naniŋde gasuŋ teŋ Yuda naŋare niŋ doyaŋ al kuruŋ Herot[†] hiyinj, "yeke nurdeb kafura heŋ gor kutek ma iryinj. Irkeb sopte po mitere Al Kurunyen miyon belej, "Galili naŋare kunayinj," inkeb Galili kwamij. ²³ Kuŋbe taun kura Nasaret ineŋ hanjyende gor keperamiŋ. Gobe bikkenj Al Kuruj belej, "Nasaret niŋ al ineŋ hinayinj," yirinj goyen mere basaŋ marmiŋ mere yirkeb basaŋ heŋ tagalamiŋ gwahade goyen po forok yirinj.

3

Yon Baptais belej mere tagalde hinhin
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Yon 1:19-28)

¹ Be, dama budam kukeb al kura Yon Baptais ineŋ hinhan goyen Yudia naŋare sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ wanjbe saba tagal tagal miŋ uryinj. ² Saba teŋ hinhin gobe gahade: "Al Kuruj belej alya bereyamin doyaŋ yirtek nalube bikkenj binde hihi. Ningeb yeŋ yufuk bana hitek yeŋ nurde haŋ kenem mata buluntiŋ yubul teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ henayinj," yineŋ hinhin. ³ Meteŋ goyen teŋ hinhin al Yon Baptais goke bikkenj Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia belej gaha yirinj:

"Sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ al kura forok yeŋbe alya bereya belej Doyan Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niŋ dufay gitik teŋ teŋ ge gahade kuware tagalde hiyenj:

Doyaŋ Al Kurunyen belej ker-naŋ.

Belenjiŋ sope irde huwa irnaŋ, 'yeŋ hiyenj,' yeŋ kayyinj. *Aisaia 40:3*

⁴ Be, al gote uliŋhorbe dapŋa kamel wuyŋen belej irtiŋ goyen

hor irdeb dapŋa sikken gore po kaŋmij irde uliŋhor goyen mal temdere giti irde hiyen. Irdeb biŋgemiŋbe gusuya yalangu fimiŋa po nene hiyen. ⁵ Irkeb Yudia naŋa bana goŋ niŋ taun kuruŋ Yerusalemya naŋa bana goŋ niŋ taun hoyan hoyanjabē Yodan fe siŋa bana goŋ niŋ marya kuruŋ goyen Yon hitte kuŋbe ⁶ mata buluntiŋ ge Al Kuruj pohogay irkeb Yon belej Yodan fe bana baptais yirde hinhin.

⁷ Be, Yuda marte tikula sanjŋ po gama irde hanjen Farisi marya Sadusi marya budam Yon belej al baptais yirde hinhinde gor wake yenenbe, "Denbe mata buluŋ po teŋ haŋ gega, mali baptais tinjŋ yeŋ wayhaŋ? Den gab dufaytiŋ buluŋ wor po kunere dirŋej weŋ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar ma ken-tek yeŋ nurde haŋ? Ganun belej gwaha dinuj? Epte ma wor po busaharnayinj geb! ⁸ Ningeb Al Kurunyen bearar bana ma hitek yeŋ nurde haŋ kenem mata buluntiŋ yubul teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ haŋ gote igineŋ Al Kuruj diliŋde mata igiŋ huwak goyen po teŋ hinayinj. ⁹ Irde dindikenj ge yeŋ, 'Neŋbe Abraham dirŋej weŋ,' ma yeŋ hinayinj. Al Kurunjbe igiŋ hora gayen yade Abrahamyen dirŋej weŋ yiryenj geb, mata buluntiŋ ma yubul tinayiŋbe meretiŋ gobe miŋ miŋmoŋ wor po hiyyenj. ¹⁰ Be, saporbe bikkenj he miŋde kerd kerd niŋ ep irtiŋ hi yara Al Kuruj belej mata buluntiŋ gote muruŋgem duntek binde wor po hi. Ningeb he kura igineŋ ma heŋ hiyenj gobe ilde kak alare temey-nayinj go gwahade goyen po, deŋ gayen mata buluntiŋ yubul ma tinayiŋbe Al Kuruj belej dakira teŋ kak alare dimiyyenj.

¹¹ "Nebe mata buluntiŋ yubul

† 2:22: Herot gobe Israel doyaŋ irde hinhan doyaŋ mar karkuwaŋ gote deŋe.

tej Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ hekeb fe uliŋ po baptais dirde hime. Goyenbe harhokner al kura wayyen. Al gote tareŋbe kurun wor po. Yeŋbe al turŋun yaŋ wor po geb, ne gahade gare epte ma yeŋ ge teŋ meten kurun titek hime. Kahan basaŋmiŋ teŋ kuŋ kuŋ gobe meten kurun moŋ gega, goyen wor epte moŋ yeŋ nurde hime. Yeŋ beleŋ gab Holi Spiritya kakya beleŋ baptais diryen.¹² Irde yeŋbe al kura wit iginen yawaren yeŋ kutummiŋ tukun iginenya sikkenya pota yirde iginenbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkenbe yade kumga tiyyen go gwahade goyen diryen. Ningeb al kame wayyen goreb meremien ma gama irde hinayin marbe kak hugiŋen hitekde gor yimiyyen,” yinyiŋ.

*Yon Baptais beleŋ Yesu baptais
iryiŋ*

(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Goyarebe Yesu gob Yon beleŋ baptais niri yeŋbe Galili naŋare mat Yodan fete kuriŋ. ¹⁴ Wake kenenbe Yon beleŋ pet teŋbe, “Ge beleŋ gab ne baptais nirtek gega, daniŋ bul mat, ‘Yeŋ beleŋ baptais niri,’ yeŋ ne hitte wayha?” inyin. ¹⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Mekerke hanjkabe ne nurhem gwahade nira. Gogab Al Kurunyen dufay huwak wor po goyen tumŋan deyya beleŋ kawan forok iryen. Gwaha tiyen gab igin yeŋ nurde hime,” inyin. Irkeb Yon beleŋ fe alare tukun baptais iryiŋ.

¹⁶ Be, Yesu go baptais teŋbe fe tubul teŋ siŋore wayyiŋ. Wakeb goyare goyen po naŋkiŋ hol yiriŋ. Hol yekeb Holi Spiritbe Yesu hitte nu foy teŋ kattinjen ten yeŋ hende keperke yiŋgen kinyin. ¹⁷ Irkeb al melak kura naŋkiŋde mat, “Al gabe urne bubulkuŋne wor po. Yeŋ ge amaneŋ wor po nurde hime,” yiriŋ.

4

*Uŋgura beleŋ Yesu tuŋaŋ uryiŋ
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)*

¹ Be, baptais tiriŋ go kamereb Uŋgura Satan beleŋ tuŋaŋ uri yeŋbe Holi Spirit beleŋ bul irde sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ tukuriŋ. ² Be, naŋkahalya wawuŋya 40 gayen binje kutŋare hinhin. Ningeb go kamereb binje buluŋ wor po iryin. ³ Irkeb tuŋaŋ urtek al beleŋ wanje, “Ge gayen Al Kurun Urmiŋ kenenbe hora ga yinke beret henaŋ,” inyin. ⁴ Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Al Kurunyen asanđe, ‘Albe Al Kurun beleŋ mere titiŋ kuruŋ goyen nurde sanŋiŋ henj hanjen. Munaj binje hende po ma hanjen,’ gwahade katin hi,” inyin.

⁵ Go kamereb Uŋgura beleŋ Yesu go Yerusalem Al Kurunyen taun inen hanjenende gor tukunbe Al Kurunyen ya balem kuruŋ goyen hende hoyan wor pore kura gor tukuke huwaryin. ⁶ Irkeb sopte po inyin. “Al Kurunyen asanđebe gahade katin hi:

‘Al Kurun beleŋ ge niŋ teŋ miyoŋmiŋ hulyaŋ yirke wanj hanjende ganarkeb solok yawayiŋ goyen hora uŋkureŋ beleŋ muŋ kura kahanje umulaw ma uryen,’ yitiŋ hi. *Tikiŋ 91:11-12*

Ningeb ge gayen fudinde Al Kurun Urmiŋ kenenbe solok yawa,” inyin. ⁷ Irkeb wol henbe, “Goyen goke wor, ‘Al Kurunge tuŋaŋ ma urayin. Yeŋbe Doyan Al Kurun geb,’ yeŋ asanđe katin hi,” inyin.

⁸ Be, kura goya po tuŋaŋ ure yeŋbe Yesu goyen dugu kurunje kura gor tukunbe megen niŋ doyan mar karkuwaj beleŋ naŋa doyan yirde hanj goya tareŋmiŋ turŋun yaŋya kuruŋ goyen tumŋan ikala iryin. ⁹ Ikala

irdeb, "Dokolhoŋge yuguluŋ teŋ doloŋ nirke gab det kuruŋ yenha gayen yubul teŋ gunenj," inyiŋ.¹⁰ Gwaha inkeb wol henbe, "Satan, hoyan kwa! Asanđebe, 'Al Kuruŋ po ga Doyan Al Kurunge geb yende yufukde po henbe yen po doloŋ irde hayinj,' yitiŋ hi gobe ma nurde ha?" inyiŋ.¹¹ Gwaha inkeb Uŋgura go tubul teŋ kuriŋ. Irkeb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋ Yesu faraŋ uramiŋ.

Yesu beleŋ Galili naŋare meteŋmiŋ miŋ uryiŋ

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Be, kamebe Yesu go Yon Baptais teŋ fere teŋ koyare keramiŋ mere momoŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Galili naŋare kuriŋ.¹³ Kuŋ Nasaret tiyuŋde hinhin. Muŋ kura hitŋeŋ teŋbe Kapeneam taunde kurkuŋ gor hinhin. Kapeneam taun gobe Galili fe ala kuruŋ goyen siŋare Sebulunya Naptaliyat megenjede hinhin.¹⁴ Be, Yesu go Kapeneam kurkuriŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ mere basaŋ almiŋ Aisaia momoŋ irke basaŋ heŋ tagalyiŋ goyen fudinde wor po forok yiriŋ. Merebe gahade:

¹⁵ "Sebulun megenjya Naptali megenjabe Galili makaŋde kurkuŋ kurkuŋ beleŋ kuruŋde har.

Yeŋbe Yodan fe siŋa kurhan har. Megen gabe Galili naŋa bana har.

Gonbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan manan goŋ han.

¹⁶ Go mar gobe Al Kuruŋ ma nurde unerj mata buluŋ bana po heŋ kidoma bana hitŋeŋ teŋ hanjen goyen hulsi kuruŋ kura kennayinj.

Al kidoma bana heŋ kamtiŋ yara hanjen gobe

hulsi goyen forok yeke gote ureŋ bana hinayinj," yitiŋ hi.

Aisaia 9:1-2

¹⁷ Be, Yesu go Kapeneam henjabe saba tagal tagal meteŋmiŋ miŋ uryinj. Sabaminbe gahade: "Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirtek nalube binde hihi. Ningeb yen yufuk bana hitek yen nurde han kenem mata buluŋtiŋ yubul teŋ yen ge bitiŋ mulgaŋ henayinj," yen hinhin.

Komatmiŋ kura hoy yiryiŋ
(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Be, Galili makaŋ ferenyaŋ goyen kuŋ henjabe Saimon deňem kurabe Pitaya kulinj Andruya makaŋde kamaŋ temeyde hike yinyinj. Ire itiŋya gobe makaŋ dapŋa yad yad mar.¹⁹ Kuŋ yenenbe yinyinj. "Wayyi. Waŋ gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruŋ hitte yukuŋ yukuŋ mar direŋ," yinyinj.²⁰ Gwaha yinkeb goyare po kamaŋmiŋ yago yubul teŋ Yesu gama iraryum.

²¹ Muŋ kura kutŋeŋ teŋbe ire itiŋya hoyan Yemsya Yonyabe naniŋ Sebediya hakware heŋ kamaŋmiŋ sope yirde hike²² yenenbe hoy yiryiŋ. Irkeb ire itiŋya gore wor naniŋ Sebedi goyen hakware gor po tubul teŋbe Yesu gama iraryum.

Garbam mar sope yiryiŋ
(Luk 6:17-19)

²³ Be, Yesu go Galili naŋa bana goyen kuŋbe Yuda marte gabu yayaŋ saba teŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird mere igiŋ goke tagaldeb alya bereya garbammiŋ kurayen kurayen manaŋ goyen guram yirke igiŋ heŋ hinhin.²⁴ Irkeb yen mata tiyyiŋ goyen Siria naŋare niŋ mar wor nurtiŋ ala tiyamiŋ. Irdeb garbam kurayen kurayen goyen yukuteke sope yiri yen Yesu hitte yawayamiŋ. Alya bereya uliŋ misiŋ kuruŋ miŋyaŋ, uŋguram yaŋ, bu toneŋ miŋyaŋ, tonəŋ kukuwa miŋyaŋabe uliŋ

kamtinqa goyen yad wayamiñ. Irkeb tumiqan guram yirde sope yiryinj. ²⁵ Be, Galili naq'a, Dekapolis* naq'a, Yudia naq'a, Yodan fe siq'a bana gor niñ marya Yerusalem taun kurunjde gor niñ marya budam wañ Yesu gama iramiñ.

5

Amañ hej hinayinj
(Luk 6:20-23)

¹ Be, Yesu beleñ al buda kurunj go yenenbe doñdonenje hurkuñ kipiryinj. Komatmin yago wor yej hinhindé gor hurkaminj. ² Irkeb sabaminj miñ uryinj. Sabaminjbe gahade:

³ "Be, al kura nindikenjbe epte moñ yej Al Kurunj niñ po nurde hinayinj mar gobe Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana gor hinayinj.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁴ "Al Kura mata buluñmiñ ge kanduknenj wor po nurde hañ marbe Al Kurunj beleñ biñ yurum yiryeñ.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁵ "Al kura neñ harhet harhet ma teñ hañ marbe kame Al Kurunj beleñ megeñ kurunj gayen yunke yende hiyyenj. Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁶ "Al kura Al Kurunj diliñde mata huwak teñ teñ niñ feya binjgeya niñ kamtiñenj teñ hañ marbe Al Kurunj beleñ mata huwak goyen yuneñ hiyyenj.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁷ "Al kura al hoyan niñ buninenj nurde yuneñ hañ mar gobe

Al Kurunj wor buninenj nurde yuneñ hiyyenj.
Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁸ "Al kura biñde dufay buluñ ma kerde hañ marbe Al Kurunj keneñ hinayinj.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

⁹ "Al kura fulenjaya kandukya yisikamde awalikde hej hej mata forok irde hañ marbe Al Kurunj beleñ dirijne weñ yinyenj.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

¹⁰ "Al kura Al Kurunj diliñde mata huwak teñ hike al hoyan beleñ buluñ buluñ yirke kanduk kurayen kurayen yenenj hañ marbe Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana gor hinayinj.

Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj.

¹¹ "Be, ne gama nirde hike al beleñ goke iginj ma nurde sukal dirde buluñ buluñ dirde mere buluñ kurayen kurayen ultiñde irde hinayinj. Goyenbe goke ma nurde aman hej hinayinj. ¹² Kanduk teñ hinayinj gote muruñgembe Al Kurunj beleñ kurunj dunyenj. Ninjeb goke amanenj nurde hinayinj. Mata gobe tiñej moñ. Bikkenj Al Kurunyen mere basaq mar yirde hinhan gwahade goyen po, deñ wor gwaha dirde hinayinj," yinyinj.

Hulsiya fawya

(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

¹³ Irdeb sopte po yinyinj. "Denjbe al hañ kurunj gate faw yara. Fawbe meteñ miñyanj. Goyenbe daha wet kura teñ buluñ hiyyenjbe daha mat sopte iginj irtek? Epte moñ. Ninjeb faw buluñ hitinj gobe wok irtek.

* ^{4:25:} Dekapolis gote miñbe "10 taun hañ."

Irkeb al beleñ ufurka teñ kuj hinayin.

¹⁴ “Irde denþe al megen hañ kuruñ gate hulsi yara. Taun kuruñ kura dondonje hi gobe epte ma banare hiyen. ¹⁵ Gwahade goyen po al kura epte ma hulsi usuñ urde teñ koron po aw uryen. Gwahade yarab teñ hende biñguñ irkeb al ya biñ bana hinayin goyen tumjan hulsire hinayin. ¹⁶ Gwahade goyen po denþe hulsi yara heñ Al Kuruñ diliñde mata wukken goyen al yikala yirde hinayin. Gogab matatin igiñ goyen yenenþe Al Kuruñ sanjin miyanj goyen isoka irde hinayin.

Al Kuruñyen mere sanjin ire yeñ wamiriñ

¹⁷ “Be, moñgo ne gayen nenenþe dufaytiñdeb, ‘Yeñ beleñþe Moseyen sabaya Al Kuruñyen mere basaj marте sabaya goyen walde pasi hewe yeñ wayyiñ,’ yeñ ma nurnayin. Nebe saba goyen wale yeñ ma wamiriñ. Gwaha titjenþe mere gote miñ wor po goyen teñ kawan irmeke nurnan yeñ wamiriñ. ¹⁸ Fudinde wor po dinez hime. Megenja nañkinja hiriryen goya goyen sabamiñ gote mere bilmiñ katij goyen uñkuren munj kura bana ma kuyen. Heñ heñþe sabamiñ gote iginenj tumjan forok yenayin. ¹⁹ Niñgeb al kura sabamiñ kura gama irtek metenþen moñ wor po goyen pel irde go ma gama irdeb al hoyan wor go goya gama irde ma inyeñ al gobe Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yird yird bana gonj deñem moñ hiyen. Munañ al kura sabamiñ gama irde al hoyan saba yiryen al gobe Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yird yird bana gonj deñem kuruñ wor po hiyyen. ²⁰ Fudinde wor po dinez hime. Deñ mata huwak teñ hinayin goyen Farisi marya Moseyen saba maryat mata huwak goyen fole

ma irnayinþe fudinde wor po epte ma Al Kuruñ beleñ alya bereyamin doyan yirde hi bana gonj hurkunayin.

Kanduk sope ird ird mata

²¹ “Be, bikkeñþe Moseyen sabareb taytiñ yagobe, ‘Al ma gasa yirke kamnayin. Munañ al kura gwaha tiyyenþe merere huwarde murunjem buluñ tiyyen,’ yintiñ goyen denþe nurde hanjen gogo. ²² Goyenpoga nebe go hende gaha dinez tihim: al kura kadom inenj tiyyen al gobe merere huwaryen. Gwahade goyen po, al kura kadom, ‘Dufaygem moñ,’ inyenj wor merem yan heñ Yuda marte doyan mar diliñde huwaryen. Irde al kura beleñ kadom kura, ‘Gebe kukuwa,’ inyenþe kak alare kuyen.

²³ “Niñgeb Al Kuruñ galak ire yeñ altare gor det yukuñ henjeb kadge kura beleñ buluñ nud guntiñ goyen bege bak yekeb ²⁴ detge go alta diliñ mar gor po yubul teñ kuj kadge goya kanduk go sope irde awalik heñ gab mulgañ heñ Al Kuruñ galak irayin.

²⁵ “Be, al kura merem yan girde merere gukuñ hikeyab aran po kanduktirin go beleñ kuj henjya sope iriryen. Moñgo kuj merere huwarkeb mere nud nud al beleñ gade kimyan titmiñ haniñde giryen. Irkeb kimyan titmiñ beleñ gade fere girde koyare gernayin geb. ²⁶ Fudinde wor po dinez hime. Kat siñare kweñ yeñþe hora gwahade kerayin gintiñ goyen tumjan po kerde pasi irde gab siñare kwaiñ geb,” yinyinj.

Al berem yanþe huwak po hinayinj

²⁷ Irde sopte yinyinj. “Be, mere kurabe gahade yeñ hike nurde hanjen: ‘Al berem yanþe bere hoyan ma duwan yirde hinayin. Irde bere wor al hoyan ma duwan

yirde hinayinj,’ yitiŋ. ²⁸Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura bere kura keneŋ gwaha irmewoŋ yen biŋ huwaryen gobe bikkeŋ bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata buluŋ goyen binde tiyyenj. ²⁹⁻³⁰Monjo ulge kurhan kura beleŋ mata buluŋ tike ulge tumŋaj kak alare kwak geb, buluŋ tiyyenj go po teŋ siŋa irayinj. Delge yase beleŋ mata buluŋ tikeb goyen marde temeyayinj. Hange yase beleŋ mata buluŋ tikeb go wor walde temeyayinj.

Bere takira teŋ teŋ mata

(Matiyu 19:9; Mak 10:11-12;
Luk 16:18)

³¹ “Be, denbe ‘Al kura berem takira tiye yeŋbe takira teŋ teŋ asan̄ kaŋ haniŋde kerdebe takira tiyyenj,’ gwaha yen hike nurde hanjen. ³²Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura berem go al hoyan̄ ma duwan irde hikeya epte ma takira tiyyenj. Takira tike bere go kun̄ al hoyan̄ tiyyenjbe bere goya uŋ gergeŋ goya Al Kurun̄ diliŋde leplep mata teŋ har yen yinyenj. Goyenbe Al Kurun̄ beleŋ uŋ bikkek gore yirke tahar yen uŋ bikkek go minjē iryenj.” yinyinj.

Biŋa teŋ teŋ mata

³³ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: ‘Bikkeŋ Moseyen sabarebe taytiŋ yago, ‘Biŋa teŋ henja usi ma teŋ hinayinj. Al Kurun̄ hitte biŋa teŋbe biŋa tiyayinj goyen po gama irayinj,’ yintiŋ goyen deŋ wor nurde hanjen gogo. ³⁴⁻³⁵Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: naŋkiŋbe Al Kurunyen maroro gasunj. Irde megenjbe yende kahaŋ kerd kerd gasunj. Irde Yerusalembe Doyaŋ Al Kurun̄ gote taun. Niŋgeb biŋa tiniŋ yeŋ goya det goyen goya deŋe ma yurnayinj. ³⁶Tonantinj yuwaljenj uŋkurenj

kura goyen tarenṭinjde epte ma umŋam hoyan̄ irnayinj. Niŋgeb biŋa tenja tonantinj ma deŋe urnayinj. ³⁷Hugiŋeŋ mere fudinde po yen hinayinj. Niŋgeb mere kura fudinde kenem, ‘Fudinde,’ yenayinj. Munan̄ fudinde moŋ keneŋbe ‘Fudinde moŋ,’ po yenayinj. Go hende mere kura sopte tinayinjbe mere gobe Al Buluŋ hitte mat wayyenj.

Wol heŋ heŋ mata

(Luk 6:29-30)

³⁸ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen: ‘Al kura beleŋ delge upul tikeb ge beleŋ wor wol heŋ diliŋ upul tiyayinj. Irde misiŋe yufele tikeb ge beleŋ wor wol heŋ misiŋ yufele tiyayinj,’ yitiŋ. ³⁹Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: al kura buluŋ dirke goya matamiŋ go wol ma hawayinj. Al kura wan̄ ulurje yase beleŋ seŋ gurke goya wol ma heŋ kurhan wor tigiri teŋ unayinj. ⁴⁰Irde al kura uliŋhorge goke po teŋ merere geren tikeb buniŋeŋ irde meŋe dibage manaŋ unayinj. ⁴¹Irde al kura parsay girde, ‘Kandukne teŋ 1 kilomita kwa,’ ginkeb faran̄ ure yeŋ nurde kandukmiŋ teŋ tebaŋ 1 kilomita kwaiŋj. ⁴²Irdeb al kura det kuranjamu heŋ gusunjan̄ girkeb mali po teŋ unayinj. Munan̄ al kura wan̄ detge kura beljenj tewe ginkeya ga basiŋa ma irayinj.

Asogo

(Luk 6:27-28,32-36)

⁴³ “Be, mere kurabe gahade yen hike nurde hanjen gogo: ‘Kadtin̄ yago niŋ amaneŋ nurd yuneŋ hinayinj. Irde asogotinjbe buluŋ buluŋ yirde hinayinj,’ yitiŋ. ⁴⁴⁻⁴⁵Goyenpoga nebe go hende gaha dineŋ tihim: Al Kurun̄be al iginjya bulunya tumŋajde naŋaya kigarinya yuneŋ hiyen. Niŋgeb asogotinj ge amaneŋ nurde yuneŋ

hinayin. Irde buluŋ buluŋ dirde hinayin mar gobe Al Kuruŋ beleŋ faraŋ yuri yeŋ Al Kuruŋ gusunjaŋ irde hinayin. Gogabe deŋbe Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po gote dirneŋ weŋ igin hinayin.⁴⁶ Be, al kura deŋ ge amaneŋ nurde dunen hinayin mar goke po amaneŋ nurnayinbe Al Kuruŋ beleŋ gote murungem dunyen yeŋ nurde haŋ? Moŋ. Tekst yad yad marbe mata buluŋ mar yineŋ hanjen goyen wor kadom ge amaneŋ nurde igin igin yirde hanjen.⁴⁷ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan wor kadom mere gird teŋ igin igin yirde hanjen. Niŋgeb kadtin yago po mere yirde igin igin yirde hinayinbe matatiŋbe mel gote folek yeŋ nurde haŋ? Moŋ.⁴⁸ Nantiŋ Al Kuruŋ tareŋ minyaŋ gobe huwak wor po geb, deŋ dirneŋ weŋ wor gwahade go po huwak hinayin,” yinyin.

6

Al faraŋ yurd yurd mata

¹ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyin: “Be, Al Kuruŋ diliŋde mata igin teŋ hiniŋ yeŋbe kenkela dufay heŋ ga mata teŋ hinayin. Al denke po ga mata teŋ hiniŋ ma yeŋ hinayin. Gwaha tinayinbe Adotin Al Kuruŋ sanjŋ minyaŋ gore matatiŋ gote murungem ma dunyen.² Usi marbe al beleŋ deneŋ turuŋ dirnaŋ yerbe al buniŋ faraŋ yurniŋ yeŋ gabu yayaŋ, kurabe beleŋyaŋ huwarde bigul fu irde ga mata teŋ hanjen. Goyenbe deŋ goya gwaha ma teŋ hinayin. Fudinde wor po dinen hime. Matamij gote murungembe al beleŋ turuŋ yirde hinayin goya go po tenayin. Kamebe hubu wor po geb.³ Niŋgeb al buniŋ kura faraŋ yurniŋ yeŋbe balminj po mata teŋ hinayin. Hantin yase beleŋ mata igin kura tike goya hantin tapa beleŋ go ma

nuryen.⁴ Gwahade goyen po al buniŋ faraŋ yurniŋ yeŋbe al ma denen hikeya faraŋ yurde hinayin. Irkeb Nantiŋ Al Kuruŋ tareŋ minyaŋ gore al faraŋ yurd yurd mata banare teŋ hinayin gote murungem dunyen.

Al Kuruŋ mere ird ird mata (Luk 11:2-4)

⁵ “Be, usi marbe Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe al denen turuŋ dirnaŋ yeŋ gabu yayaŋ, kurabe beleŋ kogorhonjaŋ al budam kuŋ wanen teŋ hanjen gor huwarde Al Kuruŋ mere irde hanjen. Goyenbe deŋ goya gwaha ma teŋ hinayin. Fudinde dinen hime. Matamij gote murungembe al beleŋ turuŋ yirde hinayin goyare gog po tenayin. Kamebe hubu wor po.⁶ Niŋgeb Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe yatiŋ bana hurkuŋ yame tanbe Nantiŋ Al Kuruŋ banare hi goyen mere irde hinayin. Gogab Nantiŋ beleŋ banare heŋ balminj mata teŋ hinayin goyen denenbe gote murungem dunyen.

⁷ “Yuda mar moŋ al miŋ hoyan beleŋ unjuramiŋ dolon yirde henja mereniniŋ nurnayin yeŋ mere sobamde po yeŋ teban teŋ hanjen. Goyenbe deŋbe Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋ goya gwaha ma teŋ hinayin.⁸ Adotin Al Kuruŋbe deŋ beleŋ gusunjaŋ ma irkeya bikkeŋ det goke nurde haŋ yeŋ nurde hi. Niŋgeb mel go teŋ haŋ gwaha ma teŋ hinayin.⁹ Niŋgeb Al Kuruŋ mere irniŋ yeŋbe gaha yeŋ hinayin:

Adoniniŋ, gebe kuruŋ wor po.
Huginen turuŋ girde hitek.

¹⁰ Gere alya bereya doyan yird yird mata goyen kawan forok irayin.

Irdeb dufayger meten teŋ gote iginer ge hayende gor igin wor po forok yirde hayen gwahade goyen po,

megen gayen wor forok yirde
hayin.

¹¹ Irdeb haŋkayen binjebé gwaha
mat nene ep nenayin yenbe
gwahade po dunej hayin.

¹² Irdeb al hoyaj belej buluŋ
dirke mata buluŋmiŋ halde
yunen hityen gwahade
goyen po,
mata buluŋniŋ halde dunej
hayin.

¹³ Irdeb dubul tike tuŋaŋ buluŋ
bana ma kattek.
Irde Al Buluŋ haninde mat du-
mulgaŋ tiyaiŋ.

¹⁴ Niŋgeb al kura buluŋ dirkeb
mata buluŋmiŋ goyen halde yun-
nayin. Gogab Adotin tareŋmiŋ ku-
ruŋ gore wor mata buluŋtiŋ halde
dunyen. ¹⁵ Munan al kura buluŋ
dirkeb halde ma yunnayin gobe
Adotin tareŋmiŋ kuruŋ gore wor
mata buluŋtiŋ go ma halde dun-
yen.

Binje kutja ird ird mata

¹⁶ “Be, usi marbe binje kutja
irde heŋyabe kimiŋ algup neke
tupi sam tikeb al belej yenen
mel gabe gwaha teŋ haŋ yen
dennan̄ yen nurde mata teŋ
haŋyen. Goyenbe deŋ goya gwaha
ma teŋ hinayin. Matamin gote
murungembe al belej turuŋ yirde
hinayin goya po tenayin. Kamebe
hubu wor po. ¹⁷ Niŋgeb binje
kutja irde heŋyabe fe gemde
tonantin par teŋ kutjare hite yara
ma teŋ kuj hinayin. ¹⁸ Gogab
binje kutjare hinayin goyen al
belej gwaha teŋ haŋ yen ma
denen̄ hinayin. Goyenbe Adotin
banare hi gobe nurde hiyen.
Niŋgeb mata balminde teŋ hinayin
goyen gote murungem dunyen.

Megen niŋ samuŋ (Luk 12:33-34)

¹⁹ “Be, megen niŋ samunbe
sisige belej walnayin, kurab
kawe mar belej kawe dirnayin.
Irde kurabe tiktuk irde buluŋ

henayin. Niŋgeb dindiken ge
nurde samuŋ yade buda ma yirde
hinayin. ²⁰ Gwahade yarabe
samuntiŋ goyen yade al faran̄
yurde hinayin. Irkeb Al Kurun
belej gote murungem igin wor
po goyen kame dunej yenbe
gasuŋmiŋde yerde hiyen. Gobe
det kura belej epte ma buluŋ
yirnayin. ²¹ Dufaytiŋ kurunbe
samuntiŋ hiyenđe gor po hiyen
geb, gago momoŋ dirde hime.

²² “Be, diltiŋbe ultinđe hulsi
yara. Niŋgeb diltiŋ igin hi-
nayinbe hulsire haŋ yara Al
Kurunyen samuŋ banare hi goyen
keneŋ keŋkelə bebak teŋ hinayin
geb, heŋ hentin igin wor po
hiyyen. ²³ Munan diltiŋ buluŋbe
samunmiŋ epte ma keneŋ bebak
teŋ megen niŋ samuŋ niŋ po
nurde hinayin geb, heŋ hentin
gobe kidoma belej po aw duryen.
Niŋgeb Al Kurunyen samuŋ
banare hi goyen keneŋ bebak titiek
yarabe bebak ma tinayinbe heŋ
hentinbe buluŋ wor po hiyyen.
²⁴ Albe epte ma wawuŋ uŋkurenđe
po doyaŋ al irawa niŋ meteŋ teŋ
yunyen. Epte moŋ wor po. Gwaha
titneŋbe doyaŋ al kurabe harhok
unyeŋ. Munan kurabe amaneŋ
nurd uneŋ keŋkelə awalik irde
hiyen. Niŋgeb gwahade goyen
po, epte ma Al Kurunya horaya
tumjanđe meteŋ teŋ yunnayin.

*Heŋ heŋe niŋ ug po ma dufay
hawayin*
(Luk 12:22-31)

²⁵ “Niŋgeb fudinde dineŋ
hime. Megen gar heŋya daha
mat binjega feya netek, irde
ulniniŋdebe da yade umňa teŋ
hitek yenbe heŋ hentin ge ugūn po
ma dufay heŋ hinayin. Binjeba
igin gega, gore po epte ma heŋ
hentin igin iryen. Ultiŋ umňa
manan gwahade po ultiŋ igin ma
iryen. ²⁶ Be, nu niŋ nurnan̄. Yenbe
binje ma harde haŋyen. Irde sak

yeke yade bingē yadi yerd yerd yare ma yerde hanjen. Goyenbe Al Kurun beleñ paka yirde hiyen. Al Kurun sanj̄ minj̄yan beleñ nu wor gogo keñkela po doyañ yirde hiyen. Munan denþe nu gote folek wor po geb, dahadem Al Kurun beleñ deneñ wasak tike bingē kamnayin. Epte moñ geb. ²⁷ Den gayen kura megen gar heñ heñ niñ uguñ po dufay henayinþe igin nalutin goyen muñ kura siñgir irde ulyanje hinayin. Epte moñ.

²⁸ “Irde daniñ geb ultin umj̄a niñ uguñ po dufay heñ hanjen? Yamuñ fuwalabe yeneñm̄in igin muñ wor po goke nurnañ. Yeñbe ulin umj̄a niñ meteñ ma teñ ulinhor kura ma gada yirde hanjen. ²⁹ Goyenbe fudinde wor po dinen hime. Bikken Israelyen doyañ al kurun Solomonbe ulin umj̄a kusamuñ wor po yerde hinhin. Goyenpoga ulin umj̄am̄in igin wor po gore yamuñ fuwala goyen epte ma fole yirtek hinhan. ³⁰ Yamuñ fugala gobe nalu sobamde ma hanjen. Hanj̄ka hinayin, gisebe al beleñ walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuñ fugala gobe det kurun kura gogo moñ gega, Al Kurun beleñ doyañ yirde umj̄a yirde hiyen geb, denþe daniñ ulniniñ umj̄a ma gitik teñ dunyeñ yeñ goke uguñ po dufay heñ hañ? Denþe Al Kurun niñ hekken wor po ma nurde hañ. ³¹ Ningeb da bingē netek, da fe netek, irde da yade ulniniñ umj̄a titek yeñ goke dufay uguñ po ma heñ hinayin. ³² Megen niñ mar ne niñ ma nurde hañ gore gab det budam kurun gwahade goyen yad yad niñ uguñ po dufay heñ goke kandukneñ nurde hanjen. Goyenbe Adotin Al Kurun sanj̄ minj̄yan gobe det goke nurde han yeñ bikken deneñ hiyen. ³³ Ningeb denþe Al Kurun beleñ doyañ dird

dirdya mata huwak teñ tenþa niñ wa nurde hinayin. Irke gab Al Kurun beleñ deñ det kuranj nurde hinayin kuruñ goyen wor duneñ hiyen. ³⁴ Ningeb sopte fay urkeb daha titek yeñ goke dufay uguñ po ma heñ hinayin. Fay urke gab gwaha kura tiye yeñ nurnayin. Hanj̄kayen kandukbe hanj̄kayen po, munan giseyenbe giseyen po geb,” yinyin.

7

Kadtinje mata goke buluñ mat ma yawayin
(Luk 6:37-38,41-42)

¹⁻² Be, Yesu go sopte gaha yinyin: “Al kura kadom mata tike kenenþe, ‘Nebe igin, munan yeñbe buluñ teñ hi,’ yiyyenþe al go wor Al Kurun beleñ gwaha po iryen. Al kadtinj kurate mata daha mat kennayinþe Al Kurun wor gwaha mat dinyen. Niñgeb al kadtinj beleñ mata kura tike goya deñ beleñ, ‘Neñbe huwak,’ yeñ nurde, ‘Al gobe daniñ buluñ tiya?’ ma yeñ hinayin. Moñgo Al Kurun beleñ deñ wor gwaha po diryen geb. ³ Denþe kadtinje mata buluñ muknej muñ wor po mukun yara goyen yeneñ goke yeñ hanj. Goyenbe dindikenje mata buluñþe he parwek karkuwanj yara diltinj pet teñ hañ goyen go ma po nurde hañ. ⁴ He parwek gore hugineñ diltinj pet titinj hañ goyen ma yenerenþa dahade ningeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teñ siñja ire?’ innayin? ⁵ Dulin usi mar wor wor, meheñdeb dindikenje diltinje niñ he parwek go wa yade siñja yirnayin. Irde gab diltinj keñkela nañkeneñþe kadtinj diliñde mukun goyen igin yad siñja yirnayin.

⁶ “Be, denþe det kura Al Kurun untek goyen yade kulu ma yunen hanjen. Irde selweñ yara det damum hende hoyan goyen yade

bu binde ma yemeyde hanjen. Gwaha yirkeb samuŋ igin kura gogo yej ma nurde mali yufurka tinayin. Niŋgeb gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen merebe titmiŋen miŋ miŋmoŋ yej nurde hanj mar gobe Al Kurunyen det mali mali ma yuneŋ hinayin. Mongo mel gore tigiri teŋ buya kuluya beleŋ diseŋ sak dirtiŋen dirnayin geb,” yinyiŋ.

*Al Kuruj gusuŋaŋ ird ird niŋ bada ma henayin
(Luk 11:9-13)*

7-8 Irdeb sopte po gaha yinyiŋ: “Be, al kura beleŋ det kuraj nurde Al Kuruj gusuŋaŋ irkeb unyen. Irde det kuraj naŋkeneŋ kurut yekeb ikala iryen. Irde yej beleŋ alya bereyamin doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame goyen mayde tebaŋ irkeb yame hol ird unyen. Niŋgeb deŋ wor det kura niŋ nurde Al Kuruj gusuŋaŋ irtinde po hikeb dunyen. Det goke naŋkeneŋ kurut yitiŋde po hikeb dikala diryen. Irde yej beleŋ alya bereyamin doyaŋ yirde hi bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ yame mayde tebaŋ irkeb yame hol ird dunyen.

9 “Be, deŋ gayen al ganuŋbe diriŋmiŋ beleŋ bingŋ niŋ yekeb hora teŋ unyen? 10 Irde makaŋ dapŋa niŋ yekeb kunere teŋ unyen? 11 Deŋ mata buluŋ mar wor diriŋtiŋ yago beleŋ det kuraj yekeb det igin po yunniŋ yej nurde hanjen. Niŋgeb Adotin Al Kuruj sanŋ minyaŋ gobe deŋ megen niŋ mar gote folek geb, gusuŋaŋ irkeb det igin wor po goyen dunyen geb.

12 “Gwahade niŋgeb mata teŋ hinayin kurun gobe al hoyan beleŋ neŋ gwaha gwaha dirde hiwonj yej nurde hanj gwahade goyen po, deŋ wor gwahade po yirde hinayin. Moseya Al Kurunyen mere basaŋ marya beleŋ saba teŋ hinhan gote miŋ wor pobe gago geb.

*Yame dirŋeŋ bana hurkunayiŋ
(Luk 13:24)*

13-14 “Be, kak alare kuŋ kuŋ yamebe kuruŋ, irde gor kuŋ kuŋ beleŋbe meteŋen moŋ. Niŋgeb al budam yame goyen bana hurkuŋ hanj. Munaj Al Kurunja hugin heŋ heŋ gasuŋde gor kuŋ kuŋ yamebe dirŋeŋ muŋ wor po. Irde beleŋ manaj meteŋen. Niŋgeb al yuŋkureŋ yuŋkureŋ beleŋ muŋ po gab yame goyen keneŋ bebak teŋ hanj. Niŋgeb deŋbe yame dirŋeŋ bana gore hurkunayin.

Heya he gote igineŋya

15 “Be, Al Kurunyen mere basaŋ mar falkuk niŋ keŋkela heŋ hinaj ko. Go mar gobe dapŋa fulenŋam moŋ sipsip yara heŋ wanayin. Meremiŋbe igin yara gega, biŋ bana dufaymiŋbe buluŋ wor po geb, kulu duwi beleŋ al isitŋ yara heŋ heŋtiŋ buluŋ wor po irnayin. 16 Gwahade mar gobe matamiŋde po gabe fudinde Al Kurunyen mere basaŋ mar ma usi mar wet goyen yeneŋ bebak teŋ hinayin. Al beleŋ wain igineŋbe kaŋ hoyan hende ma yade hanjen. Fik he igineŋ wor he mali hende ma yade hanjen. 17 Gwahade goyen po, he igineŋbe igineŋ igin po forok yirde hiyen. Munaj he buluŋbe igineŋ buluŋ po forok yirde hiyen. 18 Niŋgeb he igineŋbe igineŋ buluŋ ma forok yiryen. Munaj he buluŋbe igineŋ igin ma po forok yiryen. 19 Niŋgeb he kura igineŋ igin ma forok yiryen gobe ilde kak alare temeynayin. 20 Niŋgeb gwahade goyen po, matamiŋ beleŋ gab mel gobe gwahade mar yeŋ yeneŋ bebak tinayin.

21 “Be, alya bereya megen heŋya, ‘Doyaŋ Al Kuruj, Doyaŋ Al Kuruj,’ nineŋ hanj gega, al yuŋkureŋ beleŋ po Al Kurunyen alya bereya henayin. Adone Al Kuruj sanŋ minyaŋ gote dufay goyen keŋkela nurde go po gama

irde haŋ mar po gab Al Kurunyen alya bereya henayin. ²² Nalu funanđe goyenterbe al budam beleň, ‘Doyaŋ Al Kuruŋ, Doyaŋ Al Kuruŋ, neŋbe sanjinger mереge basaŋ hen tagalde hinhet. Irde tareŋger uŋgura yakira teŋ mata tiŋen kurayen kurayen yirde hinhet. Niŋgeb neŋbe gere alya bereya,’ ninnayin. ²³ Goyenbe ne beleň kawan po, ‘Mata buluŋ mar, nebe go ma wor po nurd duneŋ hime. Hoyaŋ kunan! yineŋ.

*Al irawayen ya ird ird mata
(Luk 6:47-49)*

²⁴ “Be, gwahade niŋgeb al kura merene nurde gama iryen al gobe ya ire yeŋbe tola metemiŋ dukun po talde hora po daluŋ unyeŋ go gwahade goyen. ²⁵ Kigariŋ kuruŋ kateŋ figilu teŋen yaŋ kuyen. Irde meŋe sanj yare gor kuyen gega, tolambe sanj po yimiytiŋ geb, epte ma tobo tike katyen. ²⁶ Goyenbe al kura merene nurde ga gama ma iryen al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryen go gwahade goyen. ²⁷ Niŋgeb kigariŋ kuruŋ kateŋ figilu teŋen yaŋ kuyen, irde meŋe sanj yare gor kukeb tolambe mulowo hende yimiytiŋ geb, ya gobe kateŋ buluŋ wor po hiyyen,” yinyin.

²⁸⁻²⁹ Be, Yesu go sabamiŋ pasi irkeb gor hinhan mar gore meremiŋ go tonneŋ yaŋ wor po nuramiŋ. Irdeb hurkuŋkat teŋbe, “Ey, sabamiŋ gabe Moseyen saba marte saba yara moŋ bel!” yamin.

8

*Al busuka miŋyan sope iryiŋ
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)*

¹ Be, sabamiŋ go pasi irdeb dugure gor mat kateŋ kuŋ hiket al budam gama irde kuŋ hinhan. ² Irkeb busuka miŋyan al kura gore waŋ kimin mar dokolhoŋ

yuguluŋ teŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, dufayger wilakŋen nurde sope nirke igin hewen,” inyiŋ. ³ Irkeb al go uliŋde hanin kerdeb, “Igiŋ guram gireŋ. Niŋgeb igin hawa!” inyiŋ. Irkeb goyare po busuka go tubul tike igin hiriŋ. ⁴ Irkeb, “Igiŋ haha gake al kura momon irak yo. Gwaha titteŋbe Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar hitte kuŋ sikkenŋe yikala yirke keneŋbe fudinde igin haha ginnayin. Irkeb gab Mose beleň bikken yirin mata goyen gama irde dapŋa kura mel go yunnayin. Irkeb ge niŋ teŋ Al Kurun niŋ dapŋa go kumga tinayin. Irkeb al tumŋaŋ fudinde igin hihi yen gennayin,” inyiŋ.

*Fuleŋa marte doyaŋ alyen du-
faymiŋ tareŋ
(Luk 7:1-10)*

⁵ Be, gwaha teŋbe Yesu go Kapeneam taunde kuriŋ. Irkeb Roma gabmanyen fulenja marte doyaŋ al* kura gore faraŋ nuri yen wayyiŋ. ⁶ Irdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, meten alne kura uliŋ kamke uliŋ misiŋ kuruŋ wor po kateŋ yare ferde hi,” inyiŋ. ⁷ Irkeb Yesu beleň, “Kuŋ sope ireŋ,” inyiŋ. ⁸ Irkeb al gore wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ge beleň ne al gahade gate yare kutek mon. Niŋgeb dulinj mere po tikeb meten alne igin hiyyen. ⁹ Ne wor doyaŋ alner yufukde hen yende mere po gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyaŋ yirde hime geb, al goyen kura, ‘Kwa,’ inmeket kuyen. Munaŋ kurabe, ‘Waya,’ inmeket wayyen. Irde meten alne manan, ‘Det ga ira,’ inmeket gwaha po tiyyen,” inyiŋ. ¹⁰ Irkeb Yesu beleň al gote mere go nurde tulfut yirin. Irdeb gama irde kuŋ hinhan mar goyen fulgaŋ kaŋbe, “Fudinde wor po dinhem. Israel bana ga ne niŋ dufaymin sanj

* 8:5: Fulenja marte doyaŋ al gabe fulenja mar 100 doyaŋ yirde hiyen.

irtiŋ al kura gahade ma keneŋ himyen. Hubu wor po. ¹¹ Ga nurnan̄ ko. Kame kame Al Kurun̄ belen̄ alyā bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana goŋ dula mata kurun̄ forok yiyyen̄. Goyenterbe Yuda mar mon̄ al miŋ hoyan̄ beleŋ megeŋ kurun̄ ga hike kwa gayen kurhan mat mat waŋbe Yuda marte asem yago Abraham, Aisakya Yekopya irde gasuŋmiŋyan̄ gasuŋmiŋyan̄ keperde dulaŋ teŋ hinayin̄. ¹² Goyenbe Yuda marbe Al Kurun̄ beleŋ basiŋa yirtiŋ gega, ne niŋ dufaymin̄ sanj̄iŋ ma irnayin̄ mar gobe yakira tike siŋare kidoma bana goŋ hinayin̄. Irde eseŋbe misiŋ yiseŋ hinayin̄,” yinyin̄. ¹³ Irdeb fulen̄a marte doyaŋ al goyen, “Iginje kwa. Ne niŋ dufayge sanj̄iŋ irde ha geb, gwahade forok yewoŋ yeŋ nurha gwahade po forok yiyyen̄,” inyin̄. Irkeb meteŋ almiŋbe Yesu beleŋ mere tiyyiŋ nalu goyenter po igiŋ hiriŋ.

*Yesu beleŋ al budam sope yiryin̄
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)*

¹⁴ Be, Yesu go Pitayen yare kuŋbe Pita teŋak aygaŋ miŋyan̄ ferde hike kinyin̄. ¹⁵ Irde kuŋ hanin̄de tanarkeb aygaŋ go tubul tiyyin̄. Irkeb bere gore huwarde binje kaŋ yunyin̄.

¹⁶ Be, kuŋ hako ga kidoma heŋ hiket unŋura ketal yurtiŋ mar budam yawayamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ unŋura go merere po yakira tiyyiŋ. Irde al garbam miŋyan̄ manan̄ tumŋan̄de sope yirke igeŋ hamin̄. ¹⁷ Gwaha teŋ hin hin goke bikkeŋ Al Kurun̄yen̄ mere basaŋ al Aisaia beleŋ asan̄de mere kura gahade kayyiŋ:

“Al gobe nende mata bulun̄ya garbamniŋya pasi yiryeŋ,”
yitin̄ hi. *Aisaia 53:4*

Ningeb mere gote iginen̄be mata gogo forok yirde hin hin.

*Yesu gama irniŋbe det kura yubul tinayin̄
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Be, Yesu gob al budam waŋ gabu irke yeneŋbe komatmiŋ yago goyen, “Fe ala kurun̄ ga siŋa iron̄ mat kuniŋ,” yinyin̄. ¹⁹ Irkeb Moseyen saba tagal tagal al kura gore waŋbe, “Tisa, nebe ge kuŋ heŋ taha kurun̄ gobe gama po girde kuŋ heŋ,” inyin̄. ²⁰ Irkeb wol heŋ, “Kulu duwibe ferd ferd gasuŋ miŋyan̄. Nu wor hagam yaŋ. Goyenpoga ne Al Urmin̄† gabe gor kura ferde usan̄ hetek gasuŋnem mon̄,” inyin̄. ²¹ Irkeb komatmiŋ hoyan̄ kura goreb, “Doyaŋ Al Kurun̄, nebe gama gireŋ gega, kuŋ adone wa teŋ mete teŋ gab waŋ gama gireŋ,” inyin̄. ²² Irkeb Yesu beleŋ, “Waŋ gama nira! Al kamtiŋ gobe tubul tike al ne niŋ ma nurde Al Kurun̄ diliŋde kamtiŋ yara haŋ mar gore gab teŋ mete tinayin̄ geb,” inyin̄.

*Yesu beleŋ meŋe kurun̄ masi irke tik yiriŋ
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Be, gwaha teŋbe hakwa kura go hende hurkuriŋ. Irkeb komatmiŋ yago wor go hende hurkuŋbe yenya kwamiŋ. ²⁴ Irke gwahade forok yeweŋ tiya yeŋ ma nurkeya bemel po meŋe kurun̄ huwaryin̄. Irkeb duba karkuwaj karkuwaj fumde waŋ hakwa mayde binde hurkuŋ ala heŋ hin hin. Goya goyenbe Yesube firtiŋde hin hin. ²⁵ Irkeb komatmiŋ beleŋ kuŋ isaŋ heŋbe, “Doyaŋ Al Kurun̄, fe nene kamniŋ tihit geb, faraŋ dura!” inamini. ²⁶ Irkeb huwarde, “Daniŋ geb ne niŋ hekkeŋ ma nurde kfura heŋ haŋ?” yinyin̄. Irdeb mejeya makanya bulun̄ wor po

† 8:20: Al Urmin̄ gote miŋbe alyā bereya Al Kurun̄ hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Daniel 7:13 gorbe dejen̄ Al Urmiŋ goyen hi.

hirinj goyen masi yirke kamaryum.
²⁷ Irkeb mel go hurkuŋkät teŋbe,
 "Da albe gago? Menjeya makanya
 wor yende mere nurhar!" yen
 kadom gusunjanj gird tiyaminj.

*Gadara marte naŋare kuriŋ
 (Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸ Be, menje kamke mel go kun
 kunjbe Galili fe ala siŋa kurhan
 Gadara marte naŋare forok
 yaminj. Irkeb al irawa kura uŋgura
 ketal yurtiŋ bembayaŋ hen kuŋ
 haryen gore Yesu hitte wayaryum.
 Al irawa gobe misiŋen yan wor
 po geb, albe yen haryenyan gor
 kutek mon. ²⁹ Be, irem gore Yesu
 hitte wanjbe, "Al Kuruŋ Urmiŋ,
 daha direŋ wayha? Nalu hako
 hikeya buluŋ dire yen wayha?"
 ineq kwep iraryum. ³⁰ Be, goya
 goyenbe bu buda kuruŋ kura
 sorte yarham po hen dulan teŋ
 hinhan. ³¹ Uŋgura gore Yesu goyen
 esen mere irdeb, "Dakira tiye yen
 nurdeb dad derke kuŋ bu buda iro
 ketal yurtek," inaryum. ³² Irkeb,
 "Kunaŋ!" yinkeb uŋgura buda
 go al irawa goyen yubul teŋ kuŋ
 bu buda kuruŋ go ketal yurkeb
 kuŋ hamulare mat fe alare kateŋ
 fe nene kamamiŋ. ³³ Irkeb bu
 doyaŋ yirde hinhan mar gobe
 busaharde taunde kunjbe al irawa
 uŋguram yaŋa bu budaya hitte
 mata forok yiriŋ kuruŋ goyen
 goke al momoŋ yiramiŋ. ³⁴ Irkeb
 al taunde niŋ gobe tumiŋan Yesu
 kinniŋ yen gir yen wayamiŋ. Irde
 wanj keneŋbe, "Naŋaniniŋde gar
 ma hayin. Dubul teŋ kwayinj,"
 ineq esen mere iramiŋ.

9

*Al uliŋ kamtiŋ sope iryinj
 (Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)*

¹ Be, gwaha irkeb Yesu go
 hakwa hende hurkuŋbe mulganj

heŋ meteŋ teŋ hiyen taunde
 Kapeneam kuriŋ. ² Irkeb al
 uliŋ kamtiŋ kura goyen sapir
 hende tawayaminj. Irkeb Yesu
 beleŋ mel gote dufayminj yen
 ge tareŋ irtiŋ go yenenbe al
 goyen, "Diriŋ, kanduknej ma
 nurayinj. Mata bulunge halhem
 geb," inyinj. ³ Gwaha yekeb
 Moseyen saba mar kura beleŋ
 go nurdeb, "Ey, Al Kuruŋ beleŋ
 po ga alyen mata buluŋ halde
 yuneŋ hiyen gega, al gare gwaha
 tihiŋ yen hi geb, al gabe Al Kuruŋ
 sukal irde hi," yen dufay haminj.
⁴ Irkeb dufayminj yenen bebak
 teŋbe, "Daniŋ geb bitiŋde dufay
 buluŋ kerde hanj? ⁵ Damiŋbe
 meteŋen yen nurde hanj? 'Mata
 bulunge halde gunhem,' yihiŋ
 goyen ma 'Huwarde kwa,' yewen
 goyen? ⁶ Dufaytiŋdebe al garbam
 sope ird ird gobe meteŋen yen
 nurde hanj. Ningeb nebe deŋ
 beleŋ meteŋen nurde hanj goyen
 ireŋ tihiŋ. Irmek gab megen
 garbe ne Al Urmiŋ gabe alyen
 mata buluŋ halde halde sanjiŋ
 miŋyŋ yen neneŋ bebak tinaiŋ,"
 inyinj. Irdeb al uliŋ kamtiŋ goyen,
 "Huwarde gasunge teŋ yager
 kwa," inyinj. ⁷ Irkeb al go huwarde
 yamiŋde kuriŋ. ⁸ Irkeb al buda
 gor gabu iramiŋ goyen mata
 go keneŋbe hurkuŋkät tiyaminj.
 Irdeb Al Kuruŋ beleŋ al guram
 yird yird tareŋ al yuntiŋ goke Al
 Kuruŋ turuŋ iramiŋ.

*Yesu beleŋ Matiyu hoy iryinj
 (Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)*

⁹ Be, gwaha teŋ Yesu go gor
 mat hoyanje kun heŋyabe al kura
 denjem Matiyu goyen teks yad yad
 gasunđe hike kinyinj. Irdeb, "Waŋ
 gama nira," inyinj. Irkeb al gore
 huwarde Yesu gama iryinj.

* **9:10:** Teks yad yad marbe Israel mar niŋ ma meteŋ teŋ hinhan. Roma gabman niŋ teŋ teks
 yade hinhan. Irde teks hora kurabe yiŋgeŋ ge yade hinhan geb, mel goke Israel mar beleŋ igiŋ
 ma nurde yuneŋ hinhan.

10 Be, Yesuya komatminyä Matiyuyen yare hej biŋge nene hikeb teks yad yad maryä* al kura Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike, “mata buluŋ mar” yineŋ hanjen mar goya waŋ yeneŋ hej dulaŋ teŋ hinhan. 11 Irkeb Farisi mar beleŋ go yeneŋbe Yesuyen Komatmiŋ gusuŋjan yirdeb, “Danic geb tisatinjbe teks yad yad maryä ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hityen mar goya biŋge nene haŋ?” yinamin. 12 Irkeb mere go nurdeb Yesu beleŋ, “Al uliŋde igiŋ po hiyenjbe guram al niŋ ma nuryen. Al garbam miŋyan beleŋ gab guram al niŋ nuryen. 13 Nebe neŋ al huwak yeŋ nurde haŋ mar goyen hoy yire yeŋ ma wamiriŋ. Goyenpoga neŋbe mata buluŋ mar yeŋ nurde haŋ mar goyen hoy yire yeŋ wamiriŋ. Goke teŋbe Al Kurun beleŋ, ‘Nebe al beleŋ galak nird nird niŋ ma nurde hime. Kadom buniŋen gird gird mata goke amanenj nurde hime; yitiŋ goyen kuŋ miŋ gwahade yeŋ keŋkela dufay hej nurnaŋ ko,’ yinyin.

Biŋge kutja mata niŋ Yesu gusuŋjan iramiŋ

(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

14 Be, gwaha yineŋbe gor hin-hin. Irkeb Yon Baptaisyen komatmiŋ beleŋ wanjbe, “Neŋja Farisi maryabe biŋge kutja irde hityen gega, dahade geb komatge wenjbe gwaha ma teŋ haŋ?” inen gusuŋjan iramiŋ. 15 Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Albe tikiŋ mere miŋ alya tumnaŋ heŋyabe danic esen hin-nayin? Epte monj. Goyenbe tikiŋ mere miŋ al goyen aso-gom beleŋ waŋ teŋ kuke gab yeŋ ge nurde biŋge kutja irde hin-nayin,” yinyin. 16 Irde yenjbe saba gergen tagalde hi goyen goke maya mere mat gaha yinyin: “Al kura amil gergen walde teŋ uliŋhor bikkek erek yitiŋ goyen ma pet

teŋ gada iryen. Gwaha irkeb amil parwek gergeren gore uliŋhor bikkekde niŋ kaŋ goyen yuluŋ tenjbe erek yitiŋ yamen gobe sopte buluŋ wor po iryen. 17 Gwahade goyen po, al wain fimiŋ gergen yade dapŋa sikken po wain fimiŋ hej hej irtiŋ bikkek bana goŋ ma unnayin. Gwaha irnayiŋbe wain fimiŋ gergen goreb dapŋa sikken bikkek go kumga tikeb erek niyyen. Irkeb wain fimiŋ wok yiyyen. Dapŋa sikken go manaq gog po buluŋ hiyyen. Albe gwaha ma teŋ hanjen. Wain fimiŋ gergenbe wain fimiŋ hej hej dapŋa sikken gergen bana po unen hanjen. Irkeb det irawakde buluŋ ma hiriryen,” yinyin.

Bere dirjeŋ kamtiŋya bere kura danduku miŋyanja goyen sope yiryiŋ

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Be, Yesu go saba yirde hikeyab gor niŋ doyan al kura waŋ Yesu dilin mar dokolhoŋ yuguluŋ tenjbe, “Wernebe gayamuŋ ga kama. Goyenbe kuŋ hange uliŋde kerkeb sopte huwaryen,” inyin. 19 Irkeb Yesu go huwarde al goya kwaryum. Komatmiŋ yago wor gama irde kwamiŋ.

20-21 Be, hako kuŋ hikeyab bere kura dama 12 gayen danduku manaq hiyen gore dufaymiŋde po, “Kuŋ meŋere niŋ uliŋhormiŋ po sisar urenjbe igiŋ heweŋ,” yeŋ nurdeb kame beleŋ mat wanjbe Yesuyen meŋe diba uliŋhor goyen muruŋde sisar uryin. 22 Be, bere gore gwaha tikeb Yesu beleŋ fulgaŋ kaŋ kinyin. Irdeb, “Werne, kandukjeneŋ ma nurayin. Dufayge ne niŋ saŋiŋ irha gore sope girke igiŋ haha geb,” inyin. Irkeb goya goyen po igiŋ hiriŋ.

23 Be, Yesu go kuŋbe doyan al waŋ tupi teŋ kwaryum al gote yare forok yeŋbe ya biŋde hurkuriŋ. Hurkuŋbe dolonjde

niñ buleluñ fuk yird yird marya eseñ marya gabu irde hinhan go yinyinj. ²⁴ Irdeb, “Bere gabe ma kama. Dulin ferde hi. Ningeb kat siñare kunan!” yinyinj. Irkeb mel goreb hinmañ faykenj iramiñ. ²⁵ Be, al buda go yakira tike megen kuñ pasi hamiñ. Irkeb Yesu po hurkuñ bere go hanijde tanarkeb kamyinjde mat huwaryinj. ²⁶ Irkeb gote mere momoñmijbe al nañja bana go hinhan gobe nurde tukutinj ala tiyamiñ.

Diliñ titmiñya mohoñ kattiñya guram yiryij

²⁷ Be, Yesu mel go yubul teñ kuñ hikeb diliñ titmiñ al irawa beleñ kuware, “Dewit Urmiñ, bunijenj dirde faran dura be,” ineñ gama iraryum. ²⁸ Goyenbe Yesube nerd nerd yare hurkuriñ. Irkeb al irawa goyen manañ gama irde kukeb, “Der gayen epte sope diryenj yeñ ne niñ dufaytirinj sañinj irde har?” yineñ gusuñan yiryinj. Irkeb, “Gwahabe, Doyañ Al Kurun,” inaryum. ²⁹ Gwaha yekeb Yesu beleñ diliñyan sisaj yurdeb, “Ne niñ dufaytirinj tarenj irhar geb, nurhar gwahade po forok yiyyenj,” yinyinj. ³⁰ Irkeb diliñ wuk yeke nañkenaryum. Irkeb, “Sope dirhem gake al kura ma po momonj yiriryenj,” yineñ sañinj po utañ yiryinj. ³¹ Gega irem go siñare kuñbe Yesu beleñ sope yiryinj goyen tagalde tukukeb al nañja bana goñ niñ gobe nurde pasi hamiñ.

³² Be, Yesuya komatmiñya goyen siñare heñ kuñ hikeb unjgura ketal urke mohoñ kattinj al kura goyen Yesu hitte tawayamiñ. ³³ Irkeb Yesu beleñ unjgura go takira tikeb al mohoñ kattinj goyen mere tiyyinj. Irkeb al buda kuruñ gobe hurkuñkat teñbe, “Israel nañja bana gan

mata gahade kura ma keneñ hityen!” yaminj. ³⁴ Goyenbe Farisi marbe, “Unjurayen kuruñmij gote tareñde unjgura yakira teñ hi,” yamiñ.

Al Kuruñyen meteñ marbe budam moñ

³⁵ Be, Yesu go taunyanja tiyunyanja kurun goyen kuñbe Yuda marte gabu yayañ mere iginj Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird goke saba yirde hinhan. Irde al garbam miñ kurayen kurayen goyen sope yirde hike iginj heñ hinhan. ³⁶ Gwaha teñ kuñ heñyab al buda go yinyinj. Irdeb al buda gobe sipsip kura yewek miñmoñ heñ bunijenj bunijenj teñ yinjenj gwaha mat kura sañinj hetek moñ yara yenenjbe bunijenj wor po nerd yunyinj. ³⁷ Irde komatmiñ yago siraw mere mat, “Binjebé sak yeñ ep hañ gega, binje goyen yad yad metenj marbe budam moñ. ³⁸ Ningeb binje metenj gote Doyañ Al Kurun gusuñan irkeb metenj mar budam yad yerke meteñmijde gor kuñ binje yade hinayinj,” yinyinj.

10

*Yesuyen mere basañ mar 12
(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)*

¹ Be, Yesu beleñ komatmiñ 12 goyen yinke kuñ gabu irkeb garbammiñ kurayen kurayen sope yird yirdya unjgura yakira teñ teñ tareñya yunyinj. ² Yesuyen mere basañ mar 12 gote deñembe gago: meheñdebe Saimon deñem kurabe Pita. Irde kuliñ Andruya, Sebedi urmiñ waran Yemsya kuliñ Yonya. ³ Filipyä Batolomiyuya Tomasya teks yad yad al Matiyuya. Irde Tadiusya Alfius urmiñ Yemsya. ⁴ Irde Saimon Selotyabe* Yesu asogom

* **10:4:** Yesu hinhan goyenterbe Roma gabman asogo irde hañyen mar kura hinhan. Go mar gobe Selot yineñ hinhan.

haniñde kiryin al Yudas Iskariota.

Mere basan marmiñ meteren yunyinj

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Yesube go mar 12 goyen yad yerke kuniñ tiyamiñ. Kuniñ tikeb saba gahade yiryinj: "Al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte ma kunayinj. Irde Samaria marte taun kura bana ma po kunayinj. ⁶ Israel marbe Al Kurunyen sipsip gega, meremiñ ma nurde duwi haminj geb, yen hitte kunayinj. ⁷ Kunj henyabe, 'Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyañ yird yird nalu gobe binde hihi,' yinen tagalde hinayinj. ⁸ Irde garbam mar sope yirde, al kamtiñ yisañ heñ, al busuka minyanje sope yirde, al unjuram yanje unjura go yakira teñ kuñ hinayinj. Tarenj gobe dulinj tahanj geb, gwahade goyen po denj wor murungem moñ dulinj al faraj yurde hinayinj. ⁹⁻¹⁰ Irkeb meten teñ hinayinj goke al beleñ faraj durde hinayinj. Ningeb kuniñ yenjbe hora unjureñ munj kura ma po teñ kunayinj. Irde kalwa ma yawarnayinj. Ulinhorbe ultinjde hañ gog ep geb, hoyan ma yawarnayinj. Kahanjbasanjya genurya wor hoyan ma yawarnayinj. ¹¹ Taunyanja tiyunyanja kuñbe al kura gargar dirtek al goke nañkeneñ yenenjbe yenjya hinayinj. Yenjya heñ kuñ kuñ metenjtiñ pasi irhet yenj nurdeb yubul teñ hoyanje wor kunayinj. ¹² Be, al gote yare kuñbe ya miñ mar goyen, 'Al Kurunj beleñ bitinj yisikamke ga hinayinj,' yinnayinj. ¹³ Irke mel go deñ ge iginj nurke yenenjbe biñ kamke heñ heñ mata goyen gor po tubul tike hiyen. Munaj iginj ma denke yenenjbe biñ kamke heñ heñ mata gobe deñ hitte mulganj

hiyyenj. ¹⁴ Al kura gargar ma dirde meretiñ ma nurkeb mel gore Al Kurunyen mere pel irhet yenj bebak tinañ yenjbe kahantinjde niñ tupi go busan heñ gab ya wet ma taun wet kura goyen tubul teñ kunayinj. ¹⁵ Fudinde wor po dinenj hime. Taun goyenter niñ marbe kame Al Kurunj beleñ al iginjya bulunjya pota yiryeñ natureb mata bulunjmiñ gote murungem bulunj wor po tenayinj. Bikkenj Sodomya Gomoraya taunde niñ mar beleñ mata bulun teñ hinhan gote murungem tamij gote solek wor po tenayinj geb," yinyinj.

Kanduk kurayen kurayen forok yenayinj

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: "Deñ kunayinj bana gojbe bulunj dirtek marbe budam hañ. Ningeb sipsip yad yermek e kulu duwi kahal bana kutnej tinij tahanj. Ningeb deñ meten teñ kuñ henyabe kunere beleñ keñkela dufay heñ ga mata teñ hanjenj go gwahade goyen po teñ hinayinj. [†] Kalyingibe bulunj gog kura tiya yenj ma nurde hityen. Ningeb deñ wor matatinj gwahade po teñ kuñ hinayinj. ¹⁷ Irdeb al niñ nurde ga meten teñ hinayinj. Mel gore merem yanj dirke merere huwarnayinj. Irde kurabe gabu yayañ dukunj dusulak tinayinj. ¹⁸ Ne niñ bulunj nurde hañ mar beleñ dukunj megen niñ doyañ mar kurayen kurayen dilinjde merere derde hinayinj. Irkeb ne niñ gusunjan dirkeb mel goya Yuda mar moñ al miñ hoyanje goyen momonj yinayinj. ¹⁹⁻²⁰ Ningeb wanj dade merere dukunj gusunjan dirkeb daha yiniñ titit yenj barbar ma yenayinj. Goyenter daha mat mere teñ teñ dufay duneñ duneñ albe deñ moñ. Goyarebe Holi Spirit

[†] **10:16:** Yesu beleñ kunere niñ yiriñ gobe bulunj mat ma yiriñ. Kunerebe keñkela dufay heñ ga mata teñ hanjenj goke nurde yiriñ.

beleñ dufay dunke mere tinayin geb, goke kanduknjen ma nurde hinayin.

²¹ “Be, goyenterbe ire itinjya igin ma heñ kura beleñ al hay heke wañ gasa yirke kamde hinayin. Irde naniñ beleñ wor dirñen weñ gwahade po yirnayin. Irde dirinj beleñ huwarde naniñya milinyat mere ma nurde asogo yirde gasa yirke kamnayin. ²² Al tumñan ne niñ igin ma nurde hanj mar beleñ asogo dirde hinayin. Goyenbe gwaha dirde hike goke kafura ma heñ sanjñ po heñ hinayin. Kun kuñ funanđebe Al Kurunj beleñ dawaryen. ²³ Niñgeb ne niñ teñ buluñ buluñ dirkeb busaharde hoyanje kuñ hinayin. Fudinde wor po dinenj hime. Denjbe Israel nañña bana niñ taun kuruj gayen meten teñ kuñ pasi ma irkeya ne Al Urmiñ gayen mulgañ heweñ.

²⁴⁻²⁵ “Be, dirinjbe saba almiñ gote dufay epte ma fole iryen. Dufaymiñbe kuñ saba almiñ gote dufayya tuñande henjbe gor po bada hiyyen. Be, meten al wor doyan almiñde meten goyen fole ma iryen. Metenjbe kuñ doyan almiñ beleñ meten teñ hi gwahade po tenjbe gor po bada hiyyen. Gwahade goyen po, denjbe nere yufukner hanj. Niñgeb al beleñ ne buluñ nirde unjgurayen kurujmiñ Belsebul nineñ hanj kenem denjbe daha dirnayin? Buluñ wor po dirnayin. Al mali denjtiñ ga moñ yeñ nurde dunenjbe mere buluñ mat wor po dirde hinayin.

²⁶ “Goyenpoga gwaha dirnayin mar goke ma kafura henayin. Dufayya mataya kura epte ma po banare hinayin. Banare hitinj kuruj gobe kame kawan po forok yeke al tumñan nurnayin. ²⁷ Niñgeb kamebe deñ momoñ dirde himyen gayen kawan po tagalde hinayin. Balminjde mere dirde himyen goyen wor kawan

tagalde hinayin. ²⁸ Al mudunke kamnayin mar goke kafura ma heñ hinayin. Yenjbe ultiñ go po buluñ irnayin. Munañ go kamere tontinjbe epte ma daha wet kura irnayin. Gwahade yarabe ultiñya tontinjya kak alare yemeytek albe unjkuren go po gab kafura irde hinayin.

²⁹ “Finfunjbe nu muknjen wor po gwahade kura yeñ yentek moñ gega, Al Kurunjbe biñ sir ma yirde hiyen. Ningeb nu goyen kura daha wet kura tiyyen gob Al Kurunjbe nurde hike ga tiyyen. ³⁰ Tonantinj yuwalneñ epte ma kapyan hetek goyen wor Al Kurunjbe gwahade hanj yeñ keñkela nurde hi. ³¹ Niñgeb denjbe Al Kurunj diliñdeb finfunj buda damum gote folek wor po yeñ deneñ hi geb, heñ heñtiñ ge kafura ma heñ hinayin,” yinyinj.

*Yesu niñ tagalde hinayin
(Luk 12:8-9,51-53; 14:26-27;
Mak 9:41)*

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Al kura al hoyanj diliñ mar dufaymiñ ne niñ sanjñ irde hiyen goyen tagalyenjbe ne wor Nanne sanjñ miñyanj gote diliñ mar, ‘Al gabe nere,’ ineñ. ³³ Munañ al kura ne niñ yeñ al hoyanj diliñ mar, ‘Nebe ma nurde unhem,’ yinyen al gobe ne wor kame Nanne sanjñ miñyanj gote diliñ mar, ‘Al gobe ma nurde unhem,’ ineñ.

³⁴ Be, ga nurnaj ko. Nebe fulenj mata isikamde kamde niñ ma megen gar katmiriñ. Ne wamirij gake terjbe fulenjare hinayin. ³⁵ Nebe megen hanj mar beleñ mata gaha teñ hinayin yeñ wamirij. Mata gobe gahade: ‘Urmiñ beleñ naniñ asogo iryen. Wiriñ beleñ milij asogo iryen. Bere beleñ huwarde unjde milij asogo iryen.

³⁶ Gwahade goyen po al asogo wor po yirtek marbe yinjen

min bana gore po asogo yirnayin.'
Maika
7:6

³⁷ Irde al kura milinjya naniyja niñ ugūn po nurde ne ma gama niryeñ al gobe epte ma komatne hiyyen. Irde al kura urminjya wirinjya niñ ugūn po nurde ne ma gama niryeñ al goyen wor epte ma komatne hiyyen. ³⁸ Irde ne niñ teñ kanduk yeneñ kamde kamde niñ bada henayin marbe epte ma komatne henayin. ³⁹ Irde al kura megen heñ heñmiñ ge ugūn po dufay heñ hiyenbe Al Kurunjya epte ma hiriryen. Goyenpoga ne niñ teñ al kura heñ heñmiñ ge ma nurde gama nirde hiyen al gobe Al Kurunjya heñ heñ gobe yende hiyyen.

⁴⁰ "Be, deñ meteñ teñ kuñ hikuya iginj dirde gargar dirde hinayin gobe ne gayen nirde hañ yeñ nureñ. Gwaha niryeñ gobe ne po moñ. Nanne nad nerke wamirin al goyen manaj iginj iginj iryen. ⁴¹ Irde al kura, 'Al gabe Al Kurunyen mere basañ al,' yeñ keneñ iginj irde gargar iryen al gobe mere basañ alyen murungem tiyyen. Irde al kura, 'Al gabe al huwak,' yeñ keneñ iginj irde gargar iryen al gobe Al Kurun beleñ al huwakyen murungem unyen. ⁴² Irde al deñem moñ gar hañ gayen kura komatne yeñ keneñ bebak teñ fe kura unke melak bida iryenbe gote murungembe soñ ma hiyyen," yinyinj.

11

*Yesu beleñ Yon Baptais niñ yirin
(Luk 7:18-35)*

¹ Be, komatniñ 12 goyen saba yirde yirdeb yubul tike kwaminj. Irkeb Yesube gor mat Galili naña bana goñ niñ taun hoyanyañ wor Al Kurunyen saba yirde mereminiñ tagale yeñ kurin.

² Gwaha teñ kuñ hikeb Yon Baptais koyare hinhinde gor po heñbe Yesu Kristuyen mere momonj goyen nuryinj. Irdeb komatniñ kura hulyañ yiryinj. ³ Irkeb kunbe, "Ge gayenbe Yon beLEN al kura kame wayyeñ yeke nurde hityen al goyenbe ge gago ma al hoyanj niñ doyanj heñ hitek?" inenj gusuñaj iramiñ. ⁴ Irkeb, "Mulgañ heñ kuñbe dindikeñ mere nurde hanjya mata teñ hime neneñ hanjya kurunj goyen Yon momonj irnayinj. ⁵ Al dilin titmiñbe nañkenenj hañ. Kahañ titmiñbe tareñ heñ harde kuñ hañ. Al busuka miñyañbe uliñ iginj heñ hañ. Irde kirmiñ titmiñbe mere nurde hañ. Al kamtiñ manaj sopte huwarde kuñ hañ. Irde Al Kurunj beleñ megen niñ alya bereya faraq yurd yurd mere iginj gobe al buniñej wor nurde hañ gayen kuñ momonj irnayinj. ⁶ Irdeb, 'Al kura ne niñ teñ Al Kurunj niñ dufaymiñ tareñ irtinj goyen go ma katyenbe Al Kurunj beleñ guram irde sanjñ iryenj,' yihi innayinj," yinyinj.

⁷ Gwaha yinkeb Yonyen komatniñ go mulgañ heñ kwaminj. Kukeb Yesu beleñ Yon niñ momonj yire yeñbe gaha yinyinj: "Deñbe sawsawa po kuruñ naña bana goñbe da kinniñ yeñ kwañ? Dulinj yamuñ kura meñe beleñ tama yurtiñ goyen yinniñ yeñ kwañ? ⁸ Goyen moñ kenem da wor po kinniñ yeñ kwañ? Al kura umña iginj titiñ kura kinniñ yeñ kwañ? Moñ. Al horam yan umña iginj teñ det iginj iginj niñ po nurde hañ marbe megen niñ doyanj mar karkuwanjyen yayañ po hañ. ⁹ Goyenbe da kuñ kinniñ yeñ kwañ? Al Kurunyen mere basañ al? Gwaha, fudinde. Gega yeñbe Al Kurunyen mere basañ mar hoyanj goyen yara moñ. Yeñbe gote folek. ¹⁰ Al goyen goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katinj

hi:

‘Mere basaŋ alne teŋ kermekə yen
wa meheŋ heŋ kuyen.

Mehəŋ heŋ kunte beleŋe sope
irde gunyen,’ yitiŋ hi.
Malakai 3:1

¹¹ Be, yitiŋ gwahade po meten
tiyuŋ al gobe al hoyan moŋ.
Yon Baptais beleŋ tiyuŋ. Niŋgeb
fudinde wor po, bere beleŋ kawan
yirtiŋ han kurun gayen Yonyen
meten goyen fole irtek epte moŋ
hinhan. Yen beleŋ meten tiyuŋ
gobe meten hoyan kurun gote
folek wor po tiyuŋ. Goyenbe
yenbe ne gayen neŋkela ma heŋ
hi. Niŋgeb al kura deŋem moŋ
gega neŋkela heŋ bebak teŋbe Al
Kurun beleŋ yende alyá bereya
doyaŋ yirde hi bana goŋ hiyen al
gobe Al Kurun dilinjdeb Yon folek
yen kinyen.

¹²⁻¹³ “Be, Moseyen sabaya Al
Kurunyen mere basaŋ marte
sabaya asanđe katin gobe Al
Kurun beleŋ yende alyá bereya
doyaŋ yird yird goyen tagalke wan
waŋ Yon Baptais wor tagaluŋ.
Niŋgeb Yon hitte mat wan wan
gayen nalu hitere gabe Al Kurun
beleŋ alyá bereyamin doyaŋ yird
yird mata kawan forok yen hike
yeneŋbe al budam bana goŋ kuniŋ
yen nurde kurut wor po yen hanj.
Goyenbe tareŋmiňde teŋ hikeb
Al Kurun beleŋ alyá bereyamin
doyaŋ yird yird goyen buluŋ irde
hanj. ¹⁴ Yonbe bikkenj Elaia beleŋ
meten teŋ hin hin gwahade meten
tiyuŋ. Niŋgeb al kura kame Elaia
wayyeŋ yen Moseyen sabaya Al
Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ
tagaltiŋ goyen fudinde yen nurde
hanj keneŋbe Yon Baptais gobe al
gogo yen nurnayiŋ. ¹⁵ Al kirmiŋ
miňyaŋbe mere gayen keŋkela
nurnaŋ ko.

¹⁶ “Be, gayenter niŋ marbe al
matam dahade hanj yewen? Be, go
mar gobe dirin kura gabu gasunđe

heŋ kari teŋ henja yinjeŋ uliŋ
kadom mohonđe teŋ hanjen go
gwahade. Diriŋ gobe kari teŋ
henja kadom gineŋ teŋbe, ¹⁷ ‘Neŋ
beleŋ buleluŋ fuk irde tikiŋ heŋ
dunhet gega, gege ma tahanj. Irde
esinayıŋ daw yen al hakwa ambo
irde irdere niŋ tikiŋ heŋ dun
het gega ma esahaŋ,’ yineŋ kwep
kwep yirde hanjen go gwahade.

¹⁸ Niŋgeb diriŋ teŋ hanjen gwa
hade goyen po, mel gobe mere
fudinde nurtek ma yirde hi.
Niŋgeb Yon Baptais beleŋ beretya
wainya ma neke keneŋbe, ‘Al
gobe uŋguram yan,’ inen hinhan.

¹⁹ Munan ne Al Urmin gabe
biŋgeya wainya nemeke neneŋbe,
‘Al gabe dulare niŋ al wor po.
Irde yenbe teks yad yad marya
Moseyen saba kerjkelä ma gama
irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ
hityen mar gote kadom,’ nineŋ
hanjen. Goyenpoga al kura dufay
wukkeŋ miňyaŋbe matamiŋ beleŋ
gab kawan forok irde hiyen geb,”
yinyin.

*Biŋ mulgaŋ ma heŋ hanj mar
(Luk 10:13-15)*

²⁰ Be, Yesu go gwaha yineŋbe
Al Kurunyen tareŋde mata tiŋen
kurayen kurayen budam teŋ hike
ga bebak ma teŋbe mata buluŋmiň
yubul ma teŋ Al Kurun hitte biŋ
mulgaŋ ma hamin mar goyen
goke iŋiŋ ma nurde gaha yirin:
²¹ “Be, deŋ Yuda mar Korasin
taundeya Betsaida taundeya hanj
marbe ne beleŋ mata tiŋen kurayen
kurayen teŋ himeke neneŋ
bebak titek yara gega, gwaha ma
teŋ asogo nirde hanj. Niŋgeb deŋ
Yuda marte mata gwahade goke
Al Kurun beleŋ biŋ ar yeke gote
murunjem buluŋ wor po dunyen
geb, goke buninę̄ nurd duneŋ
hime. Ne beleŋ Yuda mar moŋ al
miň hoyan hanjen taunde Tairyā
Saidonya gor kuiŋ mata tiŋen forok
yirmirin manhan mel gob aran

po bebak teñ mata buluñmiñ ge kandukñeñ wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teñ mata buluñmiñ go yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ.²² Fudinde wor po dineñ hime. Tairyá Saidonya taunde niñ marte mata buluñ gote muruñgembe kuruñ yarham. Goyenbe deñ Yuda mar merene gama ma irde hanyen gote muruñgembe yende folek, buluñ wor po tenayiñ geb.²³ Irde deñ Kapeneam taunde niñ mar, deñbe dindiken ge yeñ, ‘Neñbe deñniñiñ yañ,’ yeñ turuñ turuñ teñ Al Kuruñ niñ bitiñ ma mulgañ heñ hañ? Al Kuruñ beleñ kak ala bana demeyke kurkunayıñ geb. Mata tiñej kurayen kurayen deñ hitte forok yeñ hike yeneñ hañ gayen Sodom taunde forok yeñ hinhan manhan gor niñ mar beleñ mata goyen yenerje Mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ hewoñ. Irkeb buluñ ma irkeb gaha nañä gayenbe taun gobe hiwoñ.²⁴ Fudinde dineñ hime, kame Al Kuruñ beleñ al iginña buluñya pota yiryeñ nalureb Sodom niñ marbe mata buluñ teñ hinhan gote muruñgem buluñ tenayiñ. Goyenbe deñ Kapeneam taunde niñ marbe Sodom niñ mar beleñ kanduk tenayiñ gote folek wor po tenayiñ geb,” yinyiñ.

*Kanduk miñyanj marbe Yesu hitte wanayiñ
(Luk 10:21-22)*

²⁵ Be, goya goyenbe Al Kuruñ mere irde, “Adone, gebe nañkiñya megenja gote Doyañ Al Kuruñ. Gebe al yiñgen dufaymiñ wukkek yeñ nurde hañ marya megen niñ alyen saba karkuwaj yawartij marya hittebe meteñ teñ hime kuruñ gate miñ goyen bana kerde hayen. Goyenbe diriñ beleñ naniñ miliiñ hitte tawuñ hitiñ yara al kura yiñgenđe sanjiñde epte moñ yeñ nurde Al Kuruñ

beleñ gab farañ duri yeñ hañ mar hitte yikala yirañ goke amanen wor po nurde turuñ girde hime.²⁶ Fudinde, buniñenđe kuruñ geb, mata gwahade forok irañ,” yiriñ.

²⁷ Irdeb, “Adone beleñbe det kuruñ gayen doyañ yird yird meteñ gobe ne nunyiñ. Nebe yende Urmiñ wor po geb, yeñ po gab keñkela nurde nuneñ hi. Al hoyanbe gwahade ma nudr nuneñ hañ. Irde Nannebe neya al kura ne beleñ basiñä yirde hime marya po ga nudr uneñ hite. Al hoyanbe gwahade moñ.²⁸ Ningeb deñ kanduk kurayen kurayen yeneñ goke bitiñ misiñ nurde hañ marbe ne hitte wanañ. Irkeb farañ durmeke bitiñ yurum heke hinayiñ.²⁹ Nebe delne kamtiñ, irde dufayne manaj kipirtiñ. Ningeb wañ sabane nurde gama nirnayiñ. Irkeb farañ durmeke bitiñ yurum hekeb hinayiñ.³⁰ Sabane nurde gama irnayiñ dineñ hime gobe meteñen moñ. Ne beleñ kanduk dunen hime gobe hipirken geb, ne hitte wanañ,” yinyiñ.

12

*Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)*

¹ Be, Yesu go Sabat nalu goyenter komatmiñ yagoya wit meteñ kahalyan kun hinhan. Kun henyabe komatmiñ yago goyen biñge yirkeb wit bilmij kura yade iginen nene hinhan.² Irkeb Farisi mar beleñ yeneñbe, “Mel ga yena! Mel gabe Sabat nature mata gwaha ma teñ hinayiñ yeñ bisam irtiñ goyen teñ hañ!” inamiñ.³ Irkeb Yesu beleñ wol henbe, “Deñbe Al Kuruñyen asanje Dewitya kadom yagoya biñge kamde mata tiyamiñ gote baranmiñ goyen ma wor po kapyan hen nurde hanjen?⁴ Dewitbe Al Kuruñyen ya balem bana hurkuñbe beret

Al Kuruŋ untıŋ himam, Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marte kudiŋen goyen kadomya yad namiŋ. Dewitbe Mose beleŋ gwaha ma teŋ hinayın yitiŋ goyen wor gogo tiyyıŋ gega, goke kanduk kura ma kinyin. ⁵ Irde Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marbe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana heŋ meten teŋ heŋbe Moseyen saba buluŋ irde hinhan. Goyenbe gote kanduk kura ma keneŋ hinhan goyen Al Kurunyen asanđe katiŋbe ma kapyan heŋ hanjen? ⁶ Fudinde dinhem. Mel gobe Sabat nature Al Kurunyen ya balem bana meten teŋ hikeb mata buluŋ tahaŋ ma yineŋ hanjen. Munaj nebe ya gote folek geb, komatne yago neya tumjaŋ heŋ Sabat nature mata tahaŋ gabe mata buluŋ moŋ geb. ⁷⁻⁸ Ne Al Urmiŋ gabe Sabat nalu gote Doyaŋ Al Kuruŋ. Niŋgeb Al Kurunyen mere asanđe, ‘Nebe al beleŋ galak nird nird niŋ ma nurde hime. Kadom buniŋen gird gird goke gab amanenurde hime,’ yitiŋ goyen deŋ beleŋ mere gote miŋ nurde haŋ manhan uliŋde merem moŋ mar gayen buluŋ buluŋ ma yirde hiwoŋ,’ yinyin.

Sabat nature al haniŋ simsimeam kura sope iryiyŋ

(Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

⁹ Be, gwaha yineŋbe gor mat kuŋ Yuda marte gabu yare kuriŋ. ¹⁰ Bana gonjbe al kura haniŋ simsimi hitiŋ goyen gor hinhin. Irke Farisi mar gore da misiŋde kura uliŋde merem yaŋ irniŋ yeŋbe Yesu gusuŋŋaŋ iramiŋ. “Sabat naturebe al kura garbam miŋyaŋ goyen sope irtæk gobe Moseyen sabarebe iginj yitiŋ ma dahade?” inamiŋ. ¹¹ Gwaha inkeb, “Deŋ gayen sipsiptin kura Sabat nature mete titmiŋ bana kurkuyenbe iginj keneŋ wasak tinayıŋ? Moŋ, kuŋbe teŋ isan̄ heŋ siŋare kernayıŋ geb.

¹² Al Kuruŋ diliŋdeb sipsipbe det dirŋen, munaj albe det kuruŋ wor po. Niŋgeb Sabat naturebe mata igin iginj po ga teŋ hitek,” yinyin. ¹³ Irde al go, “Hange giŋ ira,” inyiŋ. Irke haniŋ giŋ irkeb haniŋ kurhan iginj hiyen go gwahade iginj wor po hiriŋ. ¹⁴ Goyenbe Farisi mar gobe siŋare kuŋ yinjen uliŋ daha mat Yesu mayteke kami yeŋ mere sege iramiŋ.

Yesube Al Kuruŋ beleŋ basiŋa irtiŋ

¹⁵ Be, Farisi mar beleŋ mata tiniŋ teŋ hinhan goyen bebak teŋbe gasuŋ go tubul teŋ hoyanje kuriŋ. Kukeb al budam po gama irde kwamiŋ. Irkeb garbam miŋyaŋbe tumjaŋ sope yirke iginj hamin. ¹⁶ Gwaha yirde al buda go guram dirhem gake al hoyanje ma momoŋ yirnayıŋ yeŋ hayhay yiryiŋ. ¹⁷ Mata kuruŋ tiyyıŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ mere basan̄ alminj Aisaia mere irke asanđe kayyiŋ gote iginj kawan forok yiriŋ. Merebe gahade:

¹⁸ “Al gabe nere meten al, basiŋa irmiriŋ goyen.

Yeŋbe bubulkuŋne wor po yeŋ nurde uneŋ hime.

Irde yeŋ ge amanenurde wor po nurde hime.

Holi Spirit teŋ kermeke ketal uryenj.

Irkeb ne beleŋ al iginjya buluŋya pota yirde gote muruŋgem yuneŋ yuneŋ goyen megen al hike kwa kuruŋ gayen momoŋ yirde tukuyenj.

¹⁹ Yeŋbe al kuraya kadom momonje teŋ kwep kwep ma tiyyenj.

Irde beleŋyan mere kuware ma teŋ hike nurnayıŋ.

²⁰ Al kura bisike kokan̄ go gwahade, buluŋ hinij teŋ hinayıŋ goyen buluŋ ma yiryenj.

Irde al kura buluŋ heŋ hulsi aymuk irtiŋ yara hinayin goyen wor buluŋ ma yiryen. Matamir gobe bada ma hiyyen.

Gwahade po teŋ teŋbe alya bereyamiŋ tumjaŋ yumulgan teŋ pasi iryen.

²¹ Irke al miŋ hoyaq Yuda mar moŋ gore yeŋ ge hekkən nurde faraq yurd yurd niŋ doyaŋ irde hinayin,” yitiŋ hi.

Aisaia 42:1-4

Yesuya Belsebulya

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

²² Be, gwaha yeŋ hikeyabe al kura unjura ketal urtiŋ goyen teŋ wayamiŋ. Al gobe dilin titmiŋ irde mohon manan kattiŋ. Be, al gobe Yesu beleŋ sope irkeb naŋkenen mere teŋ tiyyin. ²³ Irkeb gabu iramiŋ mar beleŋ mata go keneŋ hurkuŋkat wor po teŋbe, “Mesaiā Dewit Urmiŋ kame wayyen yeŋ hanjen gobe al gago wet?” yamiŋ. ²⁴ Goyenbe Farisi mar beleŋ mere go nurdeb, “Moŋ, unjurayen kurunjmiŋ Belsebulyen tareŋde unjura gogo yakira teŋ hi,” yamiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu gobe al dufay heŋ hinhan goyen yeneŋ bebak teŋbe gaha yinyin: “Tiyuŋ kurun kura bana al beleŋ yinjeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayin gobe sanjiŋ ma heŋ buluŋ henayin. Irde al miŋ dirŋen kura wor gwahade po, yinjeŋ uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayinbe tumjaŋ sanjiŋ ma heŋ hinayin. Taunde niŋ al wor gwahade po, awalikde ma hinayinbe epte ma sanjiŋ heŋ hinayin.” ²⁶ Ningeb gwahade goyen po Satan beleŋ yeŋ yufukde hanj unjura buda goyen haram yirde yakira tiyyenbe dahadem sanjiŋ henayin? Hubu geb. ²⁷ Goyenbe deŋ beleŋ Belsebulyen tareŋde unjura yakira teŋ hi nineŋ hanj. Munan den gama dirde hanj mar

wor unjura yakira teŋ hanjen goyenbe ganuŋjen sanjiŋde mata go teŋ hanj yeŋ nurde hanj? Belsebulyen tareŋde ma Al Kurunyen tareŋde? Mel gobe unjura yakira teŋ teŋ sanjiŋbe Al Kurun hitte mat waŋ hi yeŋ nurde hanj geb, deŋ beleŋ ne nineŋ hanj gobe usi wor po irde hanj yeŋ nurd dun-nayin. ²⁸ Ningeb nebe Al Kurunyen sanjiŋde unjura yakira teŋ himyen geb, Al Kurun beleŋ doyan dird dird gobe bikken deŋ hitte gago forok yihi.

²⁹ “Be, daha matbe al kura gore kuŋ al hoyaq tareŋ miŋyaŋ gote yare hurkuŋ samuŋmiŋya detmiŋya yade kuyen? Gwaha tiye yenbe al gore kuŋ sanjiŋ miŋyaŋ al go wa teŋ fere teŋ gab epte yamiŋde niŋ detya samuŋmiŋya goyen yawaryen.

³⁰ “Be, al kura ne niŋ ma heŋ hanj marbe asogone. Irde al kura Al Kurun hitte al yukuŋ yukuŋ niŋ faraq ma nurde hanj marbe al bur yirde meteŋ go buluŋ irde hanj yeŋ nureŋ. ³¹ Ningeb al kura mata bulunja sukal mereyamiŋ ge teŋ Al Kurun pohogay irkeb iŋiŋ halde unyeŋ. Goyenpoga al kura Holi Spirit sukal iryeŋ gobe Al Kurun beleŋ epte ma wor po halde pasi ird unyeŋ. ³² Al kura ne Al Urmiŋ gayen asogo nirde mere buluŋ tiyyenbe pohogay nirke iŋiŋ halde pasi irde unyeŋ. Goyenbe al kura Holi Spirit beleŋ meteŋ teŋ hi yeŋ nurd nurd ga asogo irde mere buluŋ tiyyen gobe epte ma wor po mata buluŋmiŋ goyen halde unyeŋ. Megen gar henja, ma kame Al Kurunyen nature gor wor epte ma halde unyeŋ.

³³ “Hebe igineŋ beleŋ gab dikala dirke he iŋiŋ ma he buluŋ yeŋ hanjen. Ningeb igineŋ iŋiŋ forok yewoŋ yeŋ nurdeb he go sope irde haraq henayin. He goyen sope irde haraq ma henayinbe

iginej buluŋ buluŋeŋ forok yenayıŋ. ³⁴ Deňbe kunere duwi yara buluŋ wor po geb. Meretinjya matatinjyabe buluŋ ala po. Niŋgeb deň gwahade beleŋ mere kura iginj ma po tinayin. Hubu wor po. Bitiŋ bana dufay buluŋ beleŋ makin hitin gore mohontinđe mat kat kuŋ hiyen. ³⁵ Niŋgeb al iginjbe biŋde dufay iginj hinayıŋ goyen yade kawan yirde hiyen. Munaj al buluŋbe biŋde dufay buluŋ hinayıŋ goyen kawan yirde hiyen. ³⁶ Goke teňbe fudinde wor po dinej hime, Al Kuruŋ beleŋ al iginjya buluŋya pota yiryeŋ nature gorbe melaktiŋ soŋ heke ne niŋ mere buluŋ mat yitin kuruŋ goke merere huwarde daniŋ gwaha yamiŋ goyen Al Kuruŋ momoŋ irnayıŋ. ³⁷ Niŋgeb mohontinđe mat mere kat kuyen gore gab nalu goyenter mere teň haňyen gote muruŋgem iginj dunyeŋ ma buluŋ dunyeŋ goyen nurnayıŋ,” yinyiŋ.

Al Kuruŋyen saňiŋde det kura irke kinniŋ inamiŋ

(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ Be, Farisi mar kuraya Moseyen saba marya beleŋ, “Tisa, Al Kuruŋyen saňiŋde mata tiňen kura irke kinniŋ yeŋ nurde hite,” inamiŋ. ³⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heňbe, “Dufay buluŋ kerde mata manaj buluŋ teň haŋ mar goreb mata tiňen Al Kuruŋ beleŋ po ga irtek goke po gusurŋaŋ heň haňyen. Goyenbe bikkeŋ Al Kuruŋyen mere basaŋ al Yona beleŋ mata teň mere tiyyiŋ goyen po ga nurnayıŋ. Mata tiňen hoyan kura ma kennayıŋ. ⁴⁰ Yonabe makaj dapňa kuruŋ biŋde wawuŋ karwo goŋ hinhin gwahade po, ne Al Urmiŋ gayen wor megen biŋde naŋkahalya wawuŋya karwo heň. ⁴¹ Irde Niniwe taunde nin mar gobe Yona beleŋ kun Al Kuruŋyen mere basaŋ heň tagalkeb mata buluŋmiŋ yubul teň Al Kuruŋ

niŋ biŋ mulgaŋ hamiŋ. Goyenbe alya bereya gayenter gayenbe ne saba teň hime gabe Yonayen saba gote fołek gega, go ma nurde haŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ al iginjya buluŋya pota yiryeŋ naturebe Niniwe niŋ mar beleŋ huwarde merene ma nurde haŋ mar gayen minje yirnayıŋ. ⁴² Bikkeŋ Solomon beleŋ Israel naŋa doyaŋ irde hinhinyabe naŋa gisaw niŋ doyaŋ bere kuruŋ kura Šiba beleŋ Solomonyen dufaymiŋ wukkeŋ goyen nure yeŋ wayyiŋ. Goyenbe alya bereya gayenter niŋ gayenbe ne Solomonyen dufay fołek gare saba yirde hime gega ma nurde haŋ. Niŋgeb kame Al Kuruŋ beleŋ al iginjya buluŋya pota yiryeŋ natureb doyaŋ bere Šiba beleŋ huwarde merene ma nurde haŋ mar gayen merem yan yiryeŋ.

⁴³ “Be, unjura kura al uliŋde takira tike kat kuyeŋ gobe mali naŋa al ma hitek bana goŋ kuŋ usaŋ heň heň gasuŋ niŋ naŋkeneŋ kuŋ hiyen. Goyenbe gasuŋ kura ma kinyen. ⁴⁴ Irdeb, ‘Bikkeŋ hin-hem gasuŋde gor mulgaŋ heweŋ,’ yiyyen. Irdeb mulgaŋ heň wanbe gasuŋ bikkek gobe Al Kuruŋyen mere biŋde ma kiriy geb, halde haraŋ heň sope irtiŋ yara kinyen. ⁴⁵ Irdeb kuŋbe sopte unjura 7 yende saňiŋ fołek goyen yupi teň tumňaŋ wanbe al goyen ketal urnayıŋ. Gwaha tikeb al gobe haŋkapyä hinhin gwahade moŋ, buluŋ wor po hiyyen,” yinyiŋ.

Yesuyen kulinjya haymiŋja
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Be, Yesu go hako po al buda kuruŋ goyen mere yirde hikeb milinjya kulinjya beleŋ mere irniŋ yeŋ waŋ siňare heň doyaŋ irde hinhan. ⁴⁷ Irkeb al kura beleŋ go yenerębe kun Yesu goyen, “Momkeya kolge weňja ginniŋ yeŋ waŋ siňare ga haŋ,” inyiŋ.

48 Irkeb wol heŋbe, "Ganuŋbe mamne? Ganuŋbe kolne yago?" inyin. 49-50 Irdeb komatmiŋ yago yener heŋyabe, "Al kura Nanne Al Kuruŋ sanjŋ minyaŋ gote mere nurde go po gama irde haŋ marbe kolne, hayneya mamne yagoya. Niŋgeb mamneya kolne wenyabe gago haŋ," inyin.

13

*Yasuŋ teŋ teŋ gote maya mere
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, go naŋa fay goyenter po Yesube hiyen ya go tubul teŋ kuŋ fe ala kuruŋ siŋare kura gor kipiryiŋ. ² Irkeb sopte al buda karim ma waŋ gabu iramiŋ. Irkeb bada heŋ hakwa kura hinhin hende gor hurkuŋ kipiryiŋ. Keperde hiket al buda kuruŋ gob fe siŋare huwarde hinhan. ³ Hakware gor heŋyabe saba budam maya mere mat al buda go saba yiryiŋ. Maya meremiŋ kurabe gahade: "Yasuŋ al kura det muyken tur ire yeŋ kuriŋ. ⁴ Metenje kuŋ tur irde tukuriŋ. Irkeb kurabe beleŋyan katamiŋ. Irke nu beleŋ wan yenenbe namin. ⁵ Kurabe hora heren megen halgayiŋyan katamiŋ. Megen tolok moŋ geb, aran po kawaŋ hamin. ⁶ Goyenbe naŋa forok yeŋ temeykeb filginiŋ sanjŋ moŋ geb, gwilgwal irde kamamiŋ. ⁷ Det muyken kurabe yamuŋ hirwaŋen yan hinhan bana goŋ katen kawaŋ hamin. Goyenbe yamuŋ duwi gore hurkuŋ awrum yurke nonbo hamin. ⁸ Munaŋ det muyken kurabe megen igoŋ wor poyaŋ katen kawaŋ hamin. Irde muyken uŋkureŋde matbe 100 igoŋ gwahade hamin. Muyken kurabe 60, munaŋ kurabe 30 gwahade ala igoŋ heŋ tukamiŋ. ⁹ Al kirmiŋ miŋyaŋbe mere gayen keŋkelə nurnaŋ ko," yiriŋ.

Daniŋ maya merere saba yird hinhin?

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Irkeb komatmiŋ yago goyen kuŋbe, "Daniŋ geb maya mere mat alya bereya saba yirde ha?" inen gusuŋyan iramiŋ. ¹¹ Irkeb, "Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gote miŋbe banare hi geb, al hoyan beleŋ epte ma bebak titek. Goyen deŋbe Al Kuruŋyen tarenje miŋ goyen igoŋ bebak tinaiŋ. ¹² Niŋgeb keŋkelə wor po merene palŋa irde nurde hinayin. Al kura biŋde mat fudinde wor po Al Kuruŋyen mere nurde hiket Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ igoŋ goyen uneŋ teban irde hiyen. Munaŋ al kura gwahade moŋ gobe Al Kuruŋyen mere biŋde mun kura hiyen goyen wor teŋ siŋa iryen. ¹³ Al gwahade gobe det yennayin gega, epte ma det gote miŋ nurnayin. Irde merebe nurnayin gega, epte ma mere gote miŋ bebak tinaiŋ. Niŋgeb gwahade po teŋ hinayin yeŋbe gago maya mere mat saba yirde himyen.

¹⁴ Al gwaha teŋ haŋ gokeb Al Kuruŋyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ Al Kuruŋyen mere nurde asanje kayyiŋ gobe gago forok yeŋ hi. Merebe gahade:

'Denbe merene nurde hinayin, irde keneŋ hinayin gega, bebak ma po teŋ hinayin.'

¹⁵ Fudinde wor po, mel gate biŋbe sanjŋ wor po.

Kirmiŋbe migisun yurtin, irde diliŋbe mala titin. Mon manhan kirmiŋde nurde, diliŋde yenerbe biŋde matbe bebak wor po teŋ ne hitte mulgar heŋ wake sope yirmewon,' yitiŋ hi. *Aisaia 6:9-10*

¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb fudinde wor po dinen hime. Bikken Al Kuruŋyen mere basaŋ maryal huwak bikken hinhan gobe daha wor deŋ beleŋ mata kuruŋ yener

haŋ gayen yentewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe go ma yenenja kamamiŋ. Mere deŋ nurde haŋ gayen wor nurtewoŋ yeŋ nurde hinhan. Goyenbe ma nuramiŋ. Munaj deŋbe nalu iginde forok yaŋ geb, diltinđe det igin yeneŋ, kirmiňtiŋde mere igin igin nurde haŋ gago. Niŋgeb goke amanęŋ nurde hinayiŋ.

¹⁸ “Gwahade geb yasun alyen maya mere gote miŋ momon direŋ tihim geb, keŋkela nurde bebak tinan ko. ¹⁹ Muykenj beleŋyan katamiŋ gote miŋbe da? Gobe al kura Al Kurunj beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird saba gote miŋ nurde bebak ma tiyyen. Irke unjura beleŋ waŋ saba go teŋ siŋa irde biŋ sam irke mere goke ma nuryen go gwahade. ²⁰ Megen halgayiŋya hora arat hereŋ det muykenj katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kurunyen saba tiŋenja nurdeb aran po igin igin yeŋ gama iryen. ²¹ Goyenbe mere go keŋkela ma biŋde kurkuŋ kipiryen geb, ulyanđe ma Al Kurunyen mere goyen gama iryen. Al Kurunyen saba nurde gama irde hiyen gega, al beleŋ buluŋ buluŋ irke gote kanduk keneŋbe bada heŋ aran po Al Kurunyen saba go tubul tiyyen. ²² Yamun duwi forok yitiŋ bana det muykenj katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kurunyen saba nurde gama irde hiyen. Irde megen niŋ mata teŋ tenja megen niŋ samun yad yad dufay beleŋ tuluŋ tikeb Al Kurunyen saba goyen iginen miŋmoŋ hiyyen. ²³ Goyenpoga megen iŋiŋyaŋ wor po katamiŋ gote miŋbe gahade: al kura Al Kurunyen saba nurde bebak teŋ gama irde hiyen gob gote iginenbe budam wor po forok yenayiŋ. Muykenj kurabe iginen 100 forok yiryen. Kurabe 60, munaj kurabe 30 forok yiryen go gwahade.

Muykenj buda gob igineŋ kurayen kurayen forok yenayiŋ,” yinyiŋ.

Yamuŋ buluŋyen maya mere

²⁴ Be, Yesu go gwaha yineŋ saba yire yenbe maya mere hoyan gahade yinyiŋ: “Al Kurunj beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird gobe gahade: al kura wit muykenj goyen metenjiŋde yukuŋ tur yiryen. ²⁵ Goyenbe wawuŋbe al tumŋaŋ firtiŋde hikeb al gote asogom beleŋ kuŋ yamuŋ duwi muykenj goyen wit muykenj tur irtiŋyaŋ goyen tur yirde yukuŋbe kuriŋ. ²⁶ Kame wit go kawaŋ heŋ kuŋ igineŋ hiniŋ teŋ hikeb yamuŋ duwi goyen manaj forok yen tukamiŋ. ²⁷ Irkeb meten gote miŋ alyen meten mar beleŋ waŋbe, ‘Doyaŋ al, gebe wit muykenj haran gega, yamuŋ duwi gob daha mat forok yaŋ?’ inamiŋ. ²⁸ Irkeb, ‘Asogone kura beleŋ mata ga tiyuŋ geb,’ yinyiŋ. Irkeb meten marmiŋ beleŋ, ‘Niŋgeb kuŋ wasiniŋ?’ inen gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Irkeb, ‘Goňmiŋ. Moŋgo wasehet yen wit manaj tumŋaŋ wasinak ge. ³⁰ Yubul tike tumŋaŋde karkuwaaŋ henayiŋ. Sak nature gab wasitek. Goyare gab meten marne yamuŋ duwi wa walde kumga teŋ teŋ niŋ yad fere teŋ yernayiŋ. Munaj witbe yade yukuŋ yadi yerd yerd ya kuruŋde gor yernayiŋ,’ yinyiŋ,” gwahade Yesu beleŋ mel go momon yiryen.

Mastet bilmiŋya yisyat maya mere

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-21)

³¹ Be, Yesu go maya mere hoyan wor yinyiŋ. “Al Kurunj beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird gobe mastet he bilmiŋ dirŋen muŋ wor po go gwahade. Al kura beleŋ mastet bilmiŋ goyen teŋbe metenjiŋde haryiŋ. ³² Det hoyan muykenbe karkuwaaŋ, munaj mastet he muykenbe dirŋen

muŋ wor po gega, kawaŋ heŋ kuruŋ heŋbe metenje gor det haryin goyen fole yiryen. Irkeb nu beleŋ waŋ hanin heren hagam yirde gor hinayin,” yinyin. ³³ Irdeb sopte po siraw mere hoyan yinyin. “Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyan yird yird gobe Bere kura yis teŋ palawa kurunyā tigiri teŋ tubul tikeb palawa go ditdi nene kurun hiyyen go gwahade goyen,” yinyin.

Maya mere mat po saba yirde hinhin

(Mak 4:33-34)

³⁴ Yesu beleŋ al buda mere gwahade yirde hinhin gobe maya mere mat po yirde hinhin. Mere keŋkelak mat ma yirde hinhin. Maya mere mat po yirde hinhin. ³⁵ Ningeb Yesu beleŋ maya mere mat saba tagalde hinhin gobe Al Kurun beleŋ mere basaŋ alminj mere irke asaŋde kayyiŋ gote igineŋbe gogo forok yirinj. Merebe gahade:

“Sabanebe maya mere mat po tiyeŋ.

Irde det banare hitin al kura bebak titek moŋ goyen tagaleŋ,” yitin hi. *Tikiŋ 78:2*

Yamuŋ buluŋyen siraw mere gote miŋ

³⁶ Be, Yesu gobe al buda kurun go yubul teŋ ya hiyende gor mulgaŋ hiriŋ. Irkeb komatminj yago kuniŋ, “Yamuŋ duwi niŋ maya mere mat tagalha gote miŋ goyen momon dira,” inamiŋ. ³⁷ Irkeb gaha yinyin: “Wit muyken igiŋ kuiŋ haryin al gobe ne Al Urminj gayen. ³⁸ Metenj gobe megeŋ kuruŋ gayen gake yihiim. Munanj wit muyken gobe Al Kurunyen dirneŋ wen. Yamuŋ duwi gobe Al Buluŋyen dirneŋ wen. ³⁹ Irde yamuŋ duwi muyken tur iryin al gobe unjgura. Sak nalu gobe nalu funaŋ, irde biŋe gabu ird ird mar gobe Al Kurunyen miyon.

⁴⁰ Yamuŋ buluŋ waseŋ kak alare yemeyke humga kunayin go gwahade goyen po, nalu funaŋdebe al hitte mata gwahade forok yiyyen.

⁴¹ Ne Al Urminj gare miyonje yad yermekе kunj nere alya bereya hanj bana goŋ mata buluŋ teŋ hanjen marya mata buluŋ tinaŋ yineŋ al biŋ yade hanjen marya go yukuŋ gabu yirnayin. ⁴² Irde mel go yade kak ala buluŋ wor po bana goŋ yemeynayin. Irkeb goŋ po hen esen misiŋ yisen hinayin. ⁴³ Goyabe Al Kurun dilinjde alya bereya huwak hanjen gobe Al Kurun beleŋ doyan yirde hiyende gor naŋa temeyke wuk yitin yara wukkek igiŋ wor po hinayin. Al kirmiŋ miŋyaŋbe mere gayen keŋkela nurnaŋ ko,” yinyin.

Samuŋyen maya mere

⁴⁴ Be, maya mere hoyan wor yinyin. “Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyan yirde hi gobe gahade: samuŋ kura damum hende hoyan wor po megeŋ biŋde bana kirtinj hinhin. Kurareb al kura samuŋ gwahade gaŋ hi yeŋ ma nurdeya megeŋ goyen talde taldeb kinyin. Keneŋbe sopte aw uryinj. Irdeb amanj wor po heŋ kuŋ detmiŋ kurun goyen al yunke damu tikeb gote murunjem tukunjbe megeŋ goyen damu tiyyin go gwahade. ⁴⁵ Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi gote maya mere kurabe gahade: al kura beleŋ selweŋ yara kura damum hende wor po goyen goke naŋkenet kuiŋ hinhin. ⁴⁶ Kuŋ kuŋ igiŋ muŋ wor po kura keneŋbe mulgaŋ heŋ yende samuŋ kuruŋ goyen al yunke damu tikeb murunjem teŋ tukunj det kusamun wor po go damu tiyyin go gwahade,” yinyin.

Kamaŋ kurunyen maya mere

⁴⁷ Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyin: “Al Kurun beleŋ yende

alya bereya doyañ yirde hi gobe gahade: makañ dapŋa yawarniñ yeñ kamañ kurun temeyamiñ. Irdeb dapŋa miñ kurayen kurayen yawaramiñ. ⁴⁸ Dapŋa makin hihi yeñ nurdeb tuluñ teñ tukun siñare irde dapŋa iginbe tiriyən yeramiñ. Munañ buluñbe yemeyamiñ go gwahade. ⁴⁹ Nalu funaňde wor pore gorbe al hitte mata gwahade go forok yiyyen. Al Kurunyen miyoñ beleñ wan al huwakya al mata buluñ teñ hitiñ marya goyen pota yirnayıñ. ⁵⁰ Irde mata buluñ mar gobe yade kak ala kurun bana goñ yemeyke eseñ misin yiseñ hinayıñ,” yinyiñ. ⁵¹ Irdeb, “Maya mere kurun dirhem gote miñ kenkelä nurhanj we?” yinke, “Gwaha,” inamiñ. ⁵² Irkeb, “Bebak tihit yahan geb, denþe Moseyen saba al kura saba bikkek po moñ sabane gergeñ manañ nurde tumňañ yanarde hañ al go gwahade denen hime. Niňgeb denþe al kura yamıñ bana mat samuñ bikkekya gergeñya yade siñare katyen go gwahade goyen po saba bikkekya gergeñya tumňañ nurde hañ,” yinyiñ.

Nasaret taunde kuriñ (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³ Be, maya mere buda goyen momoñ yirdeß gasuñ go tubul teñ kuriñ. ⁵⁴ Kuňbe taun gor heñ kurun hiriñde gor forok yeñbe gor niñ Yuda marte gabu yare kuñ al saba yirke hurkuñkat teñbe, “Ey, al gabe damde kuñ Al Kurunyen dufay wukkeñya mata tiñen kurayen kurayen ird ird tareñya gayen yawaruñ!” yamıñ. ⁵⁵ Irdeb, “Al gabe kapenta urmiñ moñ? Yeñbe Maria urmiñ. Kulin yagobe Yems, Yosep, Saimonyabe Yudasya moñ? ⁵⁶ Haymiñ yagob gar ma tumňañ hityen? Gega al gabe damde kuñ dufayya tareñya yawaruñ?” yamıñ. ⁵⁷ Irdeb buluñ nurd unamiñ. Goyenbe Yesu

beleñ, “Al Kurunyen mere basaŋ marbe taunminde niñ marya tayneñya beleñ palap ma yirde meremiñ ma nurde hanjen,” yinyiñ. ⁵⁸ Irdeb yeñ ge hekkenj ma nurde hinhan geb, gorbe mata tiñen budam ma forok yiryiñ.

14

Herot beleñ Yon Baptais mayke kamyiñ

(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

¹ Be, Yesu beleñ mata kurun teñ kuñ hin hin goyen Galili naňa gote doyañ al kurun Herot beleñ mere momoñmiñ nuryiñ. ² Irdeb meten marmiñ go, “Yon Baptais maymeke kamuñ al go goyen sopte huwaruñ geb, mata tiñen ird ird sañiñ miňyañ meteren teñ kuñ hi gogo,” yinyiñ.

³⁻⁴ Be, Yon mayke kamyiñ gote baraňminbe gahade: Yon diliñ gergeñ hinhinyabe Herot beleñ kulin Filip berem Herodias goranj iryinj. Irkeb Yon beleñ kawan po, “Mata gob buluñ wor po tiyan geb,” inkeb Herot beleñ goke igin ma nuryiñ. Irdeb fulenja marmiñ yinke Yon fere teñ tukun koyare keramiñ. ⁵ Irde maymeke kamwoñ yeñ nurde hin hin gega, al beleñ Yon gob Al Kurunyen mere basaŋ al yeñ nurd uneñ hinhan geb, Yon mayde mayde niñ kafura heñ hin hin. ⁶ Be, Herot gobe milij beleñ kawan kiriyin nalu go forok yekeb Herotya kadom wenja gabu irde dulaj teñ hin han. Irde tikiñ hekeb Herodias wiriñ beleñ gor gabu iramiñ mar goke gege tiyyiñ. Irkeb Herot gobe amanj wor po hiriñ. ⁷ Irdeb, “Det kurañ nurde gusuňañ nirkeb igin gunen,” inen diliñ mar biňa tiyyiñ. ⁸ Irkeb milij beleñ gwaha inayin inyin gwahade po Herot inyiñ. “Hanja ga po Yon Baptais tonaj koronje de kerde tawañ nuna,” inyiñ. ⁹ Irkeb doyañ al go kandukñeñ nuryiñ

gega, bere go hitte biŋa tiyyin goya al buda gor hinhan mar gore daha wet kura ninnak yeŋ nurdeb biŋa tiyyin go po gama irde bere gore yiriŋ goyen po irde unyiŋ.¹⁰ Irde fulenja marmiŋ hulyan yirke ko-yare kuŋbe Yon biŋin walamiŋ.¹¹ Irdeb Yon tonaj gobe koronje kerde tawaŋ bere go unkeb yeŋ belen tukunje miliŋ unyiŋ.¹² Be, Yon komatmiŋ beleŋ mere go nurdeb waŋ hakwam goyen tukunj mete tiyamiŋ. Gwaha teŋ kuŋbe Yon kamyiŋ goyen Yesu momoŋ iramiŋ.

*Yesu beleŋ al 5,000 binje paka yiriŋ
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)*

¹³ Be, Yon kamyiŋ mere momoŋ goyen nurdeb Yesube komatmiŋya hakwa teŋ naŋa almem moŋde duŋkureŋ balmiŋ hiniŋ yeŋ kwamiŋ. Irkeb naŋa bana go niŋ taunyaŋ niŋ marbe Yesube goŋ kwa yeŋ nurdeb makanj feren gama irde kwamiŋ.¹⁴ Be, Yesu go kuŋ kuŋ fe siŋa kurhan forok yenje al buda kurun goyen yenerje buniŋen yinyin. Irde garbam miŋyan marbe guram yirke igiŋ hamin.

¹⁵ Be, wawuŋ heweŋ teŋ hikeb komatmiŋ yago beleŋ Yesu goyen, “Naŋa bana gab tiyuŋ binde miŋmoŋ. Irde heŋ ga moŋ kidoma heweŋ tiya geb, al buda kurun ga yinke tiyuŋyan kuŋ yinjeŋ binje kura damu teŋ nenaŋ,” inamiŋ.¹⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Moŋ, daniŋ kunaiŋ? Deŋ beleŋ det kura yunke nenaŋ,” yinyin.¹⁷ Irkeb, “Gwaha dinya goyenbe neŋbe beret siptesonjoŋya makanj dapŋa yadi iraw po haŋ,” inamiŋ.¹⁸ Irkeb, “Yawaŋ nunnan,” yinyin.¹⁹ Irdeb al buda kurun go, “Yamuŋyan kepernaŋ,” yinke keperde tukamiŋ. Irkeb beret siptesonjoŋya makanj dapŋa yadi

irawaya goyen yade kotaŋ kaŋ naŋkiŋde naŋkenen Al Kurunyen sanjinde guram yirde yubala teŋ al yunnaŋ yineŋbe komatmiŋ yago yunyiŋ.²⁰ Al buda kurun gob biŋe go nen nen ep po namiŋ. Irkeb komatmiŋ beleŋ binje dikŋen buda iramiŋ gobe tiri²¹ 12 gwahade makiŋ yirtek hamin.²¹ Be, binje namiŋ mar al parguwak po kapyan haminje 5,000 hiriŋ.

Yesu fe yuwalŋen hende huwarde kuriŋ

(Mak 6:45-52; Yon 6:15-21)

²² Be, gwaha teŋbe komatmiŋ yago, “Araŋen hakwa hende hurkuŋ fe ala siŋa kurhan kunan,” yinke hakwa hende hurkuŋbe yeŋ wa meheŋ heŋ fe ala siŋa kurhan kwamiŋ. Irkeb Yesube gor heŋ al buda kurun goyen, “Tiyuntinjan tiyuntinjan kunan,” yinyin.²³ Al buda go gwaha yineŋbe Al Kurunyā mere tiyye yeŋbe dugu dabayinje kura gor hurkuriŋ. Kuŋ yeŋ uŋkureŋ goŋ hikeb kidoma hiriŋ.²⁴ Munaŋ komatmiŋ yagobe megeŋ tubul teŋ fe ala kurunje hamin. Goyenbe meŋe huwarke fe goyen makanj duba yara karkuwanj karkuwanj huwaramin. Irkeb hakwa gobe muŋ kura ma sor iryiŋ.²⁵ Be, naŋa miŋge heŋ hikeb Yesu go fe yuwalŋen hende huwarde komatmiŋ yago hitte kuriŋ.²⁶ Mel gore fe hende huwarde waŋ hike keneŋ kafura wor po heŋbe, “Gabe uŋgura!” yeŋ uliŋ barbar yeke daha tiniŋ tiniŋ tiyamiŋ.²⁷ Goyenbe araŋ po Yesu beleŋ, “Kafura ma yo. Ne waŋ hime geb. Tareŋ henayiŋ,” yinyin.²⁸ Irkeb Pita beleŋ, “Doyaŋ Al Kurun, gabe fudinde ge keneŋbe ninke fe hende huwarde ge hitte kwen,” inyiŋ.²⁹ Irkeb, “Igiŋge waya,” inyiŋ. Gwaha inkeb Pita go hakwa hende mat solok yeŋ fe hende

harde Yesu hitte kuriñ. ³⁰ Goyenbe kunj henyabe menje keneñ kafura henje hako ga dolok yen keneñbe, “Doyañ Al Kurun, farañ nura!” yen kekew tiyyin. ³¹ Irkeb goyare po Yesu beleñ haniñ temeyde tanardeb isan hirinj. Irdeb, “Danin dufay budam heñ ne niñ hekkenj ma nurde ha?” inyinj. ³² Gwaha teñbe hakwa hende hurkaryum. Irkeb menje kamyinj. ³³ Irke gab hakwa binde hinhan mar gore keneñ bebak teñbe dolonj irde, “Fudinde wor po gebe Al Kurun Urminj,” inamiñj.

Genesaret niñ garbam mar sope yiryinj

(Mak 6:53-56)

³⁴ Be, gwaha teñ kunj kunjbe Genesaret nañña beleñ goñ forok yaminj. ³⁵ Irkeb al gor niñ beleñ Yesu keneñ bebak teñbe mere kerke nañña goyen bana niñ mar yinke garbam mar tumjanj Yesu hitte yawayaminj. ³⁶ Irdeb, “Garbam mar gayen yubul tike menje diba ulger niñ gote muruñ po sisaj urdeb iginj henañ,” ineñ esen mere iramiñj. Ningeb al garbam minyanjbe Yesu go sisaj urde tumjanjde iginj haminj.

15

Yesu beleñ asem yagot mata walde yunyinj
(Mak 7:1-13)

¹ Be, nañña goyen bana metej teñ kunj hikeyabe Yerusalem taun kurunjde mat Farisi mar kuraya Moseyen saba mar kuraya goyen Yesu hitte wanjbe, ² “Danin geb komatge yagobe asininiñ yagot mata ma gama irde hanj? Yenbe dula tiniñbe mali po binje nene hanj. Haniñ ma haldeya gwaha teñ hanj,” inamiñj. ³ Irkeb wol heñbe, “Munañ deñbe danin geb asetinj yagot mata niñ po teñbe Al Kurunyen merebe pel irde

buluñ irde hanjen? ⁴ Al Kurun beleñbe, ‘Nantinya mamtiñyabe palap yirde hinayinj,’ yitiñ hi ninjeb, ‘Al kura naninya milinya mere buluñ yiryeñ gobe mayke kamyenj,’ yitiñ hi. ⁵ Goyenbe deñbe saba goyen tigiri teñbe, ‘Al kura naninya milinya det kura farañ yurtek goyen ma yunenjbe, “Igiñ farañ durmewoñ gega, Al Kurun uneñ yen basiñña irmij geb, go ma farañ durenj,” yinyenj gobe mata buluñ moñ,’ yen al saba yirde hanjen. ⁶ Ningeb al gwaha mat saba yirke Al Kurunyen mere ma gama irde naniñya milinya palap ma yirde dulinj hanjen. Deñbe gwahade goyen po asetinj yagot mata niñ teñbe Al Kurunyen mere buluñ irde hanjen. ⁷ Usi mar wor wor, Al Kurunyen mere basañ al Aisaia beleñ asanje kayyinj gobe fudinde wor po deñ gake kayyinj. ⁸ Merebe gahade:

Mel gabe mohonjde po turuñ nirde hanj.

Gega binjdebe ne niñ ma nurde hanj.

Hoyañde wor po hanj.

⁹ Mel gabe megen niñ marte saba po gama irde al saba yirde hanj.

Mel gabe binj hende hende po dolonj nirde hanj,’ yitiñ hi geb,” yinyinj. Aisaia 29:13

¹⁰ Be, Yesu gob mel Farisi maryya Moseyen saba maryya goyen gwaha yineñbe al buda kurunj gor hinhan go yinke yen binde wayaminj. Irkeb, “Mere ga nurde bebak tinañ ko. ¹¹ Det kura al mohonjde mat binde kurkuyenj gore Al Kurun diliñde al go buluñ ma iryenj. Goyenbe det kura mohonjde mat kat kuyenj gore po gab Al Kurun diliñde al go buluñ iryenj,” yinyinj. ¹² Gwaha yinkeb komatmiñ yago beleñ wanjbe, “Farisi marbe mere taha goke iginj ma nurde hanj goyen yenenj

bebak taha?" inaminj. ¹³ Irkeb wol henjbe, "He kura Nanne Al Kuruj tareñmiñ kuruñ gore ma haryin gobe filginij manan tumjan wasiyen. ¹⁴ Niñgeb diliñ titmiñ buda gobe yeneñ wasak tinañ. Mel gobe saba fudinde goyen ma bebak teñbe al mata bulunje yukuñ hanj. Al kura diliñ titmiñ beleñ kadom yiñgen yara goyen beleñ ikala irde tukuj hime yiyyen gobe tumjanje kuñ mete titmiñde katiryen," inyinj. ¹⁵ Irkeb Pita beleñ, "Maya mere gote miñ momoñ dira," inyinj. ¹⁶ Irkeb, "Deñ manan dufaytin muñ kura ma wuk yeñ hanj? ¹⁷ Det kura al mohonje mat biñde kurkuyen gobe kamebe kat kuyen gobe ma nurde hanj? ¹⁸ Goyenbe det mere kura al mohonje mat forok yeñ hanjen gobe biñde mat wanj hanjen geb, gore gab Al Kuruj diliñde al go buluñ yirde hanjen. ¹⁹ Dufay buluñ, al gasa yirke kamde kamde mata, al kura berem yañ gore bere hoyanja duwan teñ teñ mata, alya bereya foñende leplep mata, kawe mata, merere huwarde usi mat mere teñ teñ matayabe mere buluñ mat teñ teñ mata kuruñ gobe al biñde mat pul yeñ hanjen. ²⁰ Det gwahade gore gab Al Kuruj diliñde al buluñ yirde hanjen. Hanij hal hal mata keñkela ma gama irde dula tinayin gore al buluñ ma yiryen," yinenj saba yiryinj.

Kenan marte bere gote dufay sañj

(Mak 7:24-30)

²¹ Be, Yesu go nañä hinjin goyen tubul teñ Saidon taunya Tair taunyat nañä bana goñ komatmiñ yagoya kwamiñ. ²² Irkeb taun iraw goyen bindere tiyuñ kura hinhinde gor mat Kenan mar bere kura gore Yesu hitte wanbe, "Doyañ Al Kuruj, Dewit Urmin, buniñej nirde faraj

nura. Wernebe uñgura beleñ wanj hernej irtiñ hi geb, buluñ buluñ wor po irde hanj," inen esen uryinj. ²³ Goyenbe Yesube meremiñ goyen muñ kura haywanj ma hirinj. Irkeb komatmiñ yago beleñ, "Esen durde gama dirtiñde po hi geb, takira tike kwi," inaminj. ²⁴ Irkeb wol henjbe, "Nebe Israel mar Al Kurujyen sipsip meremiñ ma nurde duwi hitiñ goke po wamirinj geb," yirinj. ²⁵ Irkeb bere gore wanj palap irde dokolhoñ yuguluñ teñbe, "Doyañ Al Kuruj, faran nura," inyinj. ²⁶ Irkeb wol henjbe, "Diriñde binjgebe epte ma goran yirde yad kulumiñ yago yunke nenayinj," inyinj. ²⁷ Gwaha inkeb bere gore wol henjbe, "Doyañ Al Kuruj, mere gobe fudinde ninha gega, diriñde binje dikñenj katnayinj gob kulu wor nene hanjen. Niñgeb faran nurayinj," inyinj. ²⁸ Irkeb Yesu beleñ, "Bere, ne niñ hekkeñ wor po nurha geb, gusunjanj nirha gote igineñ forok yiyyen geb," inyinj. Be, wirinj gobe goyare go po iginj hirinj.

Al garbam kurayen kurayen sope yiryinj

²⁹ Be, Yesu go nañä goyen tubul teñ mulgañ hen Galili fe ala kuruj fereñ kuñ kuñbe dugu dabayıñde kura gor hurkuriñ. ³⁰ Irkeb al budam wor po yeñ hitte wayamiñ. Wanj heñyabe al kahañ nonbo hitiñ, diliñ titmiñ, uliñ albo yirtiñ, mohonj kattinyabe garbam hoyanj minyañ marya goyen sope yirke iginj henañ yeñ nurde yawanj kahañ miñde yeramiñ. Irkeb sope yiryinj. ³¹ Al gabu iramiñ mar beleñ mohonj kattiñ mere tike yenamiñ. Uliñ albok hitiñ goyen iginj henj, kahañ buluñ hitiñ goyen huwarde kuñ wanj teñ, diliñ titmiñ nañkeneñ tike yeneribe hurkuñkat teñbe Israel marte Al Kuruj go turuñ irde kasor iramiñ.

*Al 4,000 binje yunke namiñ
(Mak 8:1-10)*

³² Be, Yesu beleñ komatmiñ go yinke wakeb, "Al buda kuruñ gabe tumjanjde hiteke kuj kuj yerenkek hihi. Goyenbe det go kura netek miñmon hahanj. Binje ma nene tiyuñmiñ kunayinjbe belenyañ kamnayinj geb, buniñen yeneñ hime," yinyin. ³³ Irkeb komatmiñ beleñ wol heñbe, "Tiyuñ binde miñmonj naña gahade gab binje damde niñ yade al buda kuruñ gahade gayen yunteke nenayinj?" inamiñ. ³⁴ Irkeb, "Beretbe dahade hanj?" yinkeb, "Beretbe 7ya makaj dapja mukñenj yadi kura goya po hanj," inamiñ.

³⁵ Be, al buda gabu iramiñ go megen keprnañ yinke keperde tukamiñ. ³⁶ Irkeb beretya dapnaya go yadeb Al Kuruñ igin nurde unenjbe beretya dapnaya go yubala teñbe komatmiñ yago al yukuñ yunnañ yeñ yunuñ. Irkeb gwaha po tiyamiñ. ³⁷ Al buda kuruñ gobe binje go nene ep wor po namiñ. Irkeb Yesuyen komat beleñ binje dikñej al beleñ ep nene yubul tiyamiñ goyen yade tiri 7 gwahade makin yirtek iramiñ. ³⁸ Bereya diriñya ma kapyan heñ al par-guwak po kapyan haminjbe 4,000 hirinj. ³⁹ Binje yunke neke gabe, "Tiyuñtiñyañ tiyuñtiñyañ kuhnayinj," yinyinj. Irdeb komatmiñya hakwa hende hurkuñbe naña kura Magadan taun binde beleñ gon kwamiñ.

16

Mata tiñej kura ira inej gusuñjañ iramiñ

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Be, Yesu go gon hikeb Farisi marya Sadusi marya beleñ Yesu hitte wanje tuñan urniñ yeñ,

"Mata tiñej Al Kuruñ beleñ irtek goyen kura irke kinniñ," inamiñ. ² Irkeb Yesu beleñ, "Deñbe wawuñbana heñ naña buk yekeb, 'Kadila heweñ tiya,' yeñ hanjen. ³ Irde wampotbe, 'Naña buluñ hihi geb, kigariñ kateñ tiya,' yeñ hanjen. Deñbe nañkiñ keneñ gab kadila heweñ tiya ma kigariñ kateñ tiya goyen keñkela nurde hanjen. Goyenbe gayenter niñ mar goke teñbe Al Kuruñ beleñ mata forok yirde hi goyen daniñ geb yenenj bebak ma teñ hanj? ⁴ Deñ gayenter niñ marbe mata buluñ teñ Al Kuruñ harhoktiñ uneñ hanj geb, mata tiñej kurayen kurayen goke po nañkenenj hanj. Goyenbe kura kinniñ yekeb Yona hitte mata forok yirinj* go gwahade goyen po kame dikala direñ," yineñbe mel goyen yubul teñ hoyanje kuriñ.

Farisi marya Sadusi maryat saba buluñ
(Mak 8:14-21)

⁵ Be, fe ala kuruñ go warde siña kurhan kwaminya goyenbe komatmiñ go biñ sir yekeb beret kura ma yade ga kwamiñ. ⁶ Be, Yesu beleñ Farisi marya Sadusi marya goke komatmiñ goyen, "Keñkela heñ hinaj ko. Moñgo mel gote yis beleñ buluñ diryenj geb," yinyinj. ⁷ Gwaha yinkeb komatmiñ beleñ, "Beret kura ma yad wayhet geb, gogo dina," yeñ yinjeñ uliñ kadom mere gird tiyamiñ. ⁸ Komatmiñ go mere kusa irde hike yeneñbe, "Danic dindiken uliñ beretniniñ miñmonj yeñ hanj? Deñbe ne niñ ma hekkenj nurde hanj? ⁹ Muñ kura ma po bebak teñ hanj? Beret siptesonjoñ al 5,000 namiñ gote dikñejbe tiri dahade makin yirtek haminj? ¹⁰ Goyen moñ kenem

* **16:4:** Yonabe wawuñ karwo makaj dapja kuruñ milij gote biñ bana heñbe sopte siñare katyinj. Gobe Yesu kamyiñde mat yerenkek heke sopte huwaryin gote tuñanjeñ.

beret 7 goyen al 4,000 nañ gote dikñej yade tiri dahade makinj yirtek hañ? ¹¹ Farisi marya Sadusi maryat sababe yis beleñ palawa bana hilyañ kutiñ yara al hoyan kurunj gote dufay buluñ yirde hi goke dinenj hime. Beret niñ ma yeñ hime gayen daniñ geb bebak ma teñ hañ? Niñgeb sopte dinenj hime, Farisi marya Sadusi maryat yis beleñ buluñ diryenjek geb, keñkelä heñ hinayinj,” yinyinj. ¹² Be, gwaha yinke gab, “Yis beret bana irde hanjen goke ma dinenj hi. Farisi marya Sadusi maryat sababe yis yara goke hayhay dirde hi,” yeñ nuramiñ.

*Yesu, gebe Mesaia
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)*

¹³ Be, Yesu go komatminja nañja bana go tubul teñ kuñ Sisaria Filipai taun binde binde heñ heñbe gusunjanj yiryinj. “Ne Al Urmin gayen gake al hoyan beleñ ganuñ yeñ hañ?” yinyinj. ¹⁴ Irkeb wol heñbe, “Al kura beleñ gebe Yon Baptais yeñ hañ. Munaj kura marbe Elaia gineñ hañ. Kurabe Yeremaia ma Al Kurunyen mere basanj mar hoyan kura goyen gineñ hañ,” inamiñ. ¹⁵ Irkeb, “Munaj deñ gayenbe nebe ganuñ yeñ nurd nunenj hañ?” yinyinj. ¹⁶ Irkeb Saimon Pita beleñ, “Gebe Mesaia, Al Kurunj gwahader hitij al gote Urminj,” inyinj. ¹⁷ Gwaha inkeb, “Mere gobe Nanne Al Kurunj sanij minjanj al gore ginke gab gago yaha. Al kura beleñ ma mere goyen momoñ gira. Niñgeb Al Kurunj beleñ guram girde sanij giryenj. ¹⁸ Gebe ne niñ dufayge hora yara tareñ irha geb, Pita gineñ hime. Niñgeb hora go hendebe nere alya bereya yerenj. ¹⁹ Irde Al Kurunyen alya bereya doyan yird yird sanij goyen ge gunenj. Niñgeb ge beleñ iginj yawayinjbe Al Kurunj wor iginj yiyyenj. Irde ge beleñ buluñ

yawayinjbe Al Kurunj wor buluñ yiyyenj,” inyinj. ²⁰ Gwaha inerjbe tumjanjde komatminj goyen, “Al hoyan kura hitte ne niñ yeñ, ‘Yerbe Mesaia,’ ma yinnayinj,” yinenj utañ yiryinj.

Kamde kamdemij ge kawan tagalyinj

(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

²¹ Be, goyenter mat komatminj yago goyen kawan po, “Nebe Yerusalem kweñ. Kumekeb Yuda marte doyan mar parguwakya Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marte karkuwanjyabe Moseyen saba marya beleñ buluñ buluñ nirde mununke kamenj. Goyenpoga kamenj goyen yerenjek hekeb huwareñ,” yinyinj. ²² Irkeb Pita beleñ mere go nurdeb yeñ munj po tapat irdeb inenj teñbe, “Doyañ Al Kurunj, gwaha ma tiyayinj. Mata gobe ge hitte ma po forok yiyyenj geb,” inyinj. ²³ Irkeb fulgañ kanj Pita kenenjbe, “Satan, hoyan kwa! Gebe beleñne pet teñ ha geb. Dufay gobe Al Kurunyen monj, alyen dufay po geb,” inyinj.

²⁴⁻²⁵ Gwaha teñbe komatminj yago goyen gaha yinyinj: “Al kura gama nirde kanduk yeneñ yingenj ge kafura heñ harhok nunyenj al gobe kame tonenjbe kanduk kinyenj. Munaj al kura ne gama nirde kamde kamde niñ ma kafura heñ kanduk kurunj teñ uliñ misij kateñ hiyenj al gobe tonenjbe iginj hiyenj. Niñgeb al kura ne gama nire yeñbe megen niñ dufayya mataya harhok yunyenj. Irdeb kanduk yeneñ hiyenj gega, yingenj ge ma nurde gama po nirde hiyenj. ²⁶ Al kura megen niñ samuj budam yade denjem yañ hiyyenj gega, al gobe Al Kurunj dilinjdeb kamtiñ yara hiyyenj gobe daha tiyyenj? Gobe iginj monj, buluñ wor po. Niñgeb megen niñ samuj kura teñ gore Al Kurunyen bearar bana hiyenj al gob epte ma

damu teñ tumulgan titek. ²⁷ Ne Al Urmiñ gab kamebe Nanne Al Kurunyen sanj turjuñ yan goyen manaj kateñ. Goya goyenbe miyonmiñya kattek. Irdeb alya bereyat matamiñ dahade dahade goyen gote murungembe gwahade po yunen. ²⁸ Goyenpoga deñ gar hanj gayen kurabe ma kamdeya ne Al Urmiñ gare Al Kurunyen tareñde alya bereyamiñ doyan yirde heñ goyen kennayin. Mere gabe fudinde wor po dineñ hime,” yinyin.

17

Yesu uliñ hoyan hiriñ

(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

¹ Be, naña fay 6 kamereb Yesu beleñ Pita, Yemsyabe kuliñ Yonya po yade dugu kurunjde kura gor hurkamiñ. ² Gor henjbe Yesu go mel gote diliñ mar po uliñ hoyan hiriñ. Dinsokdebe naña timiytin yara hiriñ. Ulin umja kerde hin-hin go wor faykek wor po hiriñ. ³ Gwaha tikeyab diliñ mar po Moseya Elaiaya forok yeñ Yesuya mere teñ hinhan. ⁴ Irkeb Pita beleñ Yesu goyen, “Doyañ Al Kurunj, gar gabe neñ hitek gasuñ igin mun wor po. Niñgeb ge beleñ ok yekeb deñ al karwo hitek heñ hen gasuñ kura yireñ. Kurabe ge niñ, kurabe Mose niñ, munaj kurabe Elaia niñ,” inyin.

⁵ Mere gwaha teñ hikeyabe kigarinkin faykek wor po kura gore wañ aw yuryin. Irkeb al melak kura gagap bana goreb, “Al gabe Urne. Yeñbe bubulkuñne wor po, yeñ ge bener mat amanen wor po nurde hime. Niñgeb yende mere po nurde gama irde hinayin,” yirin.

⁶ Be, Yesuyen komatmin beleñ mere go nurdeb kafura wor po heñ binj tadam mat megen katamij. ⁷ Gega Yesu beleñ wañ yanardeb, “Kafura heñ ma,

huwarnan!” yinyin. ⁸ Gwaha yinke nañkenenjbe Yesu ujkureñ po hike kenamin. Al hoyanje hubu.

⁹ Be, dugure gor mat kateñ henjabe Yesu beleñ mel go saba yirde, “Hanka det kenhanj gayen gake al hoyan kura momon ma yirnayin. Ne Al Urmiñ gayen kameñde mat sopte huwarmeke gab igin tagalnayin,” yinyin. ¹⁰ Irkeb mel gore, “Danij geb Moseyen saba mar beleñ Elaia wa wake gab Mesaiaabe kame wayyen yeñ hanjen?” yeñ gusuraj iramiñ. ¹¹ Irkeb, “Elaia wa meheñ heñ det sope irke gab Mesaia wayyen yeñ hanjen gobe fudinde.

¹² Niñgeb Elaiabe bikkeñ wayun. Goyenpoga alya bereyabe keneñ bebak ma tiyan. Irde yinjenje dufay po gama irde buluñ buluñ irde mayke kamun. Mel goreb yeñ irañ gwahade goyen po ne Al Urmiñ gayen wor gwahade po nirnayin,” yinyin. ¹³ Irkeb gab, “Yon Baptais niñ dineñ hi,” yeñ bebak tiyamiñ.

Dirin unjuram yañ sope iryinj

(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

¹⁴ Be, mel go dugure mat kateñ al gabu kuruj iramiñde gor forok yekeb al kura gore Yesu hitte wañ diliñ mar dokolhoñ yuguluñ teñbe, ¹⁵ “Doyañ Al Kurunj, urne buniñej irde faran ura. Bu tonej miñjan geb, uliñ misiñ kuruj kateñ hiyen. Kurareb kak alare kateñ hiyen. Kurareb fe alare kateñ hiyen. ¹⁶ Komatge yago hitte tawayhem gega, sope ma irhanj,” inyin. ¹⁷ Irkeb, “Deñ gayenter niñ marbe dahade niñgeb Al Kurunj niñ dufaytiñ muñ kura sanj ma irde hanj? Tonanjtiñ sanj wor po, saba dirmaj dirmajen. Gayak ga ma denja hityen gega, hako po hanj. Dirin go tawanan,” yinyin. ¹⁸ Irdeb dirin go teñ wakeb unjurä dirin bana hinhan go iner teñ

takira tike kat kuriñ. Irkeb goyare po iñiñ hiriñ.

¹⁹ Be, go kamereb yen yunkuren po heñ gab komatmiñ beleñ, “Danin geb neñbe unjura go ma takira tihit?” inamiñ. ²⁰⁻²¹ Irkeb, “Deñ unjura takira ma tahanj gobe Al Kurun niñ hekkenj nurde hañ gobe kurun moñ. Niñgeb fudinde wor po dinhem. Al Kurun niñ dufaytiñ hek irde hañ goyen mastet he bilmiñ dirñej muñ gwahadebe megen gar det kura irnayiñbe meteñej ma diryen. Niñgeb dugu gayen ‘Gar mat siñgir teñ iror kwa!’ inkeb gwahade po tiyyen,” yinyiñ.*

²² Be, Yesuya komatmiñya gabu heñbe tumñañ Galili nañña bana kwaminiñ. Irdeb Yesu beleñ, “Ne Al Urmij gabe mununtek al haniñde nernayiñ. ²³ Irke mununkeb kameñ gega, yereñkek hekeb Al Kurun beleñ sopte nisañ heke huwareñ,” yinyiñ. Gwaha yinkeb komatmiñbe kandukljen wor po nuramiñ.

Al Kurunyen ya balem gote teks

²⁴ Be, gwaha teñ kuñ kunjbe Kapeneam taunde forok yamiñ. Irkeb Al Kurunyen ya balem niñ teñ teks yad yad mar beleñ Pita hitte wanjbe, “Tisage gayen Al Kurunyen ya balem niñ teñ teks kura yerde hiyen?” inamiñ. ²⁵ Irkeb, “Gwaha,” yinyiñ.

Be, gwaha yineñbe Yesu hinjin ya go biñde hurkukeb goyare po Yesu beleñ, “Saimon, megen niñ doyan mar karkuwañ yuntek teks kurayen kurayen gobe ganuñ mar beleñ gab yerde hanjen? Urmij yago beleñ yerde hanjen ma al hoyan beleñ yerde hanjen? Gebe dahade nurde ha?” ineñ gusuñaj iryiñ. ²⁶ Irkeb Pita beleñ wol heñbe, “Al hoyan beleñ yerde

hanjen,” inyiñ. Irkeb, “Gwaha, doyan mar karkuwañ gote dirñej wenbe naniñ yagoñ teks ma yerde hanjen geb. ²⁷ Goyenpoga teks ma yertekeb dufaymiñ buluñ henak geb fete kuñ funal temeyayiñ. Irde dapña meheñde wor po tawayiñ gobe mohon takila teñ teks yertek hora kura kenayiñ. Hora go tukunbe neya geyat teks keraiñ,” inyiñ.

18

Ganunbe deñem kurun wor po hiyyen?

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

¹ Be, goya goyenbe komatmiñ hoyan beleñ Yesu hitte wanjbe, “Ganunbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hire gor niñ deñem yañ wor po hiyyen?” yeñ gusuñaj iramiñ. ² Irkeb dirin dirñej kura inke komatmiñ yago hinhande gor wañ huwaryiñ. ³ Irkeb Yesu beleñ, “Fudinde wor po dineñ hime. Dirin gahade gayenbe yiñgen al deñem yañ heñ heñ niñ ma nurde hanjen. Gwahade goyen po al kura yiñgen al deñem yañ heñ heñ niñ ma nurde hanjen marbe Al Kurun beleñ yende alya bereya doyan yirde hi bana goñ iñiñ hurkunayiñ. ⁴ Niñgeb al kura dirin gahade ga hinayiñ marbe Al Kurun dilinje deñem yañ wor po yeñ yinyen. ⁵ Irde al kura deñem moñ dirin gahade gayen ne niñ teñ gargar iryenbe ne gayen niryeñ.

⁶ “Goyenbe al kura dirin sanjñ miñmoj gahade gayen ne niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen al kura beleñ mata buluñ tike keneñ gama irde buluñ tiyyenbe mata buluñ miñ uryen al gobe muruñgem buluñ wor po tiyyen. Niñgeb al hoyan gama ma irkeya mata buluñ miñ uryen al gobe hora kurun

* **17:20-21:** Asan hoyanjebe gahade hi: 21 Goyenbe unjura gwahade goke dindiken biñge kutja irde Al Kurun gusuñaj irde takira tike gabe kat kuyen.

kura teñ binjinde feñ teñ makan alare temeyke kamyeñ. Gogab gote murunjem buluñ wor po goyen ma tiyyeñ.

⁷ “Mata buluñ titek dufaybe al binjañ hugineñ forok yeñ tunjañ yurke kateñ hanjen. Ningeb megen niñ mar dufay buluñ go teñ hañ gobe Al Kurunyen bearar bana hañ geb goke bunijeñ nurde hime. Dufay buluñ gobe hugineñ al binjañ forok yeñ hiyeñ gega, al kura dufay go gama irde mata tinaiñ mar gobe Al Kurunyen bearar bana hinaiñ geb goke bunijeñ nurde yuneñ hime. ⁸ Ningeb hange kura beleñ girke mata buluñde katayinbe hange go walde temeyayin. Mongo hange ujkureñ gore girkeb ulge tumjañ kak hugineñ hitinde gor kutek goke teñbe hange gore buluñde gukutek go po walde temeyayin. Irdeb iñiñ hange kurhan titmiñ manañ gasun iñinde kwayin. Irde kahanje wor gwahade girkeb go wor gwahade po irayin. Irdeb iñinde kwayin. ⁹ Irde delge kurhan beleñ girke mata buluñde katayinbe delge go marde temeyayin. Mongo delge ujkureñ gore girkeb ulge tumjañ kak alare kutek goke teñbe delge gore buluñde gukutek go po marde temeykeb iñiñ delge kurhan titmiñ manañ gasun iñinde kwayin,” yinyiñ.

*Sipsip duwi hitiñ gote maya
mere*
(Luk 15:3-7)

¹⁰⁻¹¹ Irde sopte po gaha yinyiñ: “Be, al kura deñem moñ diriñ gahade gayenbe Al Kurunyen miyon beleñ doyan yirde hañ. Irde miyon gobe Al Kuruj sanjiñ miy়াজ gote dilij mar hugineñ hañjen. Ningeb al gahade goyen

deñem moñ yeñ injogaha ma yirde hinaiñ.*

¹² Be, ga nurnaj! Al kura sipsipmiñ 100 hinaiñ. Irke ujkureñ kura kadom yubul teñ hoyanje kuyen. Irkeb gonjiñ yeñ tubul tiyyeñ? Moñ! Sipsipmiñ 99 go yukan dondonde kura gor yubul teñbe kuñ nañkinyeñ. ¹³ Fudinde wor po dinen hime. Ujkureñ muñ goke nañkeneñ kuñ kuñ keneñ teñbe aman wor po hiyyeñ. Muñ 99 goke gwahade wor po ma nuryeñ. ¹⁴ Gwahade goyen po, Nantin Al Kuruj sanjiñ miy়াজ al gobe al kura diriñ gahade gayen ujkureñ kura Al Kuruj tubul teñ kanduk bana kuñ kuñ gokeb igiñ ma nurde hi,” yinyiñ.

*Kadge kura buluñ girkeb daha
tiyyayiñ?*

¹⁵ Irde sopte po, “Be, kadge kura buluñ buluñ girkeb kuñ yeñ po hikeya gabe mata buluñmiñ goke momon irayin. Irke mere go nuryeñbe al gob sopte kadge Al Kuruj urmiñ gigen yara hiyyeñ. ¹⁶ Goyenbe mереge ma nurke kenem al hoyaj ujkureñ ma iraw gwahade yade ga kwayin. Gogab al irawa ma karwo gore mереge goyen tumjañ fudinde yenayiñ. ¹⁷ Al hoyaj yukayiñ gote mere wor ma nurke keneñbe mata buluñmiñ goyen Al Kurunyen diriñ wen hoyaj goyen momon yirayiñ. Yende mere wor ma po nurkeb al gobe Al Kurunyen diriñ moñ, mata buluñ al yeñ keneñ hinaiñ.

¹⁸ Fudinde wor po dinen hime. Al Kurunyen alya bereya doyan yird yird sanjiñ goyen deñ dunen. Ningeb deñ beleñ iñiñ yenayiñbe Al Kuruj wor iñiñ yiyyeñ. Irde deñ beleñ buluñ yenayiñbe Al Kuruj wor buluñ yiyyeñ.

* **18:10-11:** Asañ hoyanjebe gahade hi: 11 Ne Al Urmiñ gabe alya bereya Al Kurunyen diriñ wen gega, mere ma nurde duwi hitiñ tiyan goyen yumulgañ tiye yeñ wamiriñ.

¹⁹ Sopte dineŋ hime. Der al iraw kura megen gar henja det kuraj nurde dufaytiriŋ uŋkuren po irde Nanne Al Kuruj tareŋ minyaŋ al goyen gusuŋaŋ iriryenbe yeŋ beleŋ epte irde dunyen.
²⁰ Gwahade ningeb al irawa ma karwo gwahade kura, ‘Neŋbe Yesuyen alya bereya,’ yeŋ wan gabu irnayinbe ne manaq wan yeŋya hitek,” yinyinj.

Meteŋ al buniŋeŋ miŋmoŋyen maya mère

²¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleŋ wanbe, “Doyaŋ Al Kuruj, kadne kura beleŋ buluŋ nirkeb wawuŋ dahadere mata buluŋmij go halde uneŋ? Wawuŋ 7 ma dahade?” yeŋ gusuŋaŋ iryinj. ²² Irkeb, “Wawuŋ 7 po moŋ. Buluŋ girde hikeb hugiŋeŋ halde po uneŋ hayin,” inenjbe ²³ mata goke maya mere mat gaha yirinj: “Ningeb Al Kuruj beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana goŋ niŋ matabe gahade: doyaŋ al kura beleŋ meteŋ marminj horamij yawaramij go wol henq yinyinj.
²⁴ Irkeb al kura doyaŋ alminj hitte hora kuruj wor po tirin al goyen doyaŋ alminj hitte tawayamiŋ.
²⁵ Gega al gobe hora kuruj go epte ma wol hetek hiriŋ geb, doyaŋ alminj gore, ‘Al gote beremya diriŋmij wenja detmiŋa goyen tumjaŋ yukuŋ al hoyan yunke damu tinaŋ. Irkeb hora gobe ne teweŋ,’ yirinj. ²⁶ Irkeb meteŋ al go diliŋ mar gor po dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, ‘Bemel nirde ma. Horage kuruŋ gobe wol henj gunej geb,’ inenj esenj mere iryinj. ²⁷ Irkeb buniŋeŋ keneŋbe, ‘Hora go wol henj henj ge ma nurayinj,’ inenj tubul tike kuriŋ. ²⁸ Goyenbe kuŋ meteŋ al kadom hora dirjen muŋ kura unke ma wol hitinj al goyen kinyinj. Irde hapekde teŋbe, ‘Araŋen horane wol hawa!’ yinyinj.
²⁹ Irkeb kadom go kimij mar

dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe, ‘Bemel nirde ma yo. Horage wol henj gunej geb,’ inyinj. ³⁰ Goyenbe al go buniŋeŋ ma irde kadom go tagal unenjbe, ‘Horane wol heke gab teŋ siŋa irnayinj,’ yinke tukuŋ koyare keraminj.

³¹ “Be, meteŋ mar kadom beleŋ mata go keneŋbe biŋ ar yamiŋ. Irdeb kuŋ doyaŋ almiŋ go mata kuruj al gore tiyyiŋ goyen momoj iramiŋ. ³² Irkeb doyaŋ al beleŋ meteŋ almiŋ go hoy irke wakeb, ‘Geb meteŋ al buluŋ. Horane epte ma wol hetek geb, eseŋ mere nirkeb buniŋeŋ girde goŋmij gin-mij. ³³ Ne beleŋ buniŋeŋ girde kandukge kuruj go pasi irde gunmij gwahade goyen po, ge beleŋ wor daniŋ geb kadge gwaha ma iran?’ inyinj. ³⁴ Doyaŋ al go biŋ ar wor po yekeb, ‘Al go koyare kernanj!’ yinyinj. Irdeb, ‘Horane tumjaŋ wol heke gab tubul tike kuyenj,’ yinyinj. ³⁵ Nanne Al Kuruj sanjŋ miŋyaŋ gore deŋ wor mata gwahade goyen po diryenj. Ningeb kadtinj yago buluŋ dirnayinj goyen bitinjde mat wor po halde yuneŋ hinayinj. Mali hende hendem ma tinayinj,” yinyinj.

19

*Al beleŋ bere yakira teŋ teŋ mata
(Mak 10:1-12)*

¹ Be, Yesu go mere gwahade mat al saba yirdeb Galili naŋa tubul teŋ Yodan fe gama irde Yudia naŋare kuriŋ. ² Kuŋ hikeb al budam gama irde kuŋ hinhan. Irke al garbam minyaŋbe sope yirke iginj henj hinhan. ³ Gwaha teŋ hikeyabe Farisi mar kura beleŋ tuŋaŋ urniŋ yeŋ wanbe, “Al kura miŋ goke kuram moŋ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabarebe iginj yitin we?” inaminj.
⁴ Irkeb wol henjbe, “Haŋkapyə wor po tikula kerdyabe Al Kuruj beleŋ al irde, bere irde iryinj goyen Al

Kurunyen asanđe katin hi gobe ma kapyan̄ hej hanjen? ⁵ Al Kurun̄ belej gwaha yiryin̄ geb, goke teñbe albe naniňya milinya yubul teñ kuj beremya gabu hiriryen. Irke al belej yenenmjn̄ iraw goyen Al Kurun̄ diliñdebe uñkurej po yinyen. ⁶ Niñgeb irem gobe hoyan̄ hoyan̄ ma hiriryen. Uñkurej po hiriryen. Gwahade geb Al Kurun̄ belej alya bereya yade gabu yiryen̄ gobe al belej epte ma bur yirnayin̄,” yinyen. ⁷ Irkeb mel goreb, “Gwahade kenem daniñ geb Mose belej igin̄ bere takira teñ teñ asań kań unenþe takira tiyayin̄ yirin̄ hi?” yej gusuňan̄ iramiň. ⁸ Irkeb wol hejbe, “Denþe tonanþtiň sanj̄ wor po, mere ma nurtek goke teñbe Mose belej gwaha dinyin̄. Goyenbe hanjkapyä wor po minde matbe gwahade moj. ⁹ Niñgeb al kura berem al hoyanya ma duwan teñ hikeya takira teñ bere hoyan̄ tiyyenþe Al Kurun̄ diliñde mata buluń tiya yej kinyen,” yinyen.

¹⁰ Irkeb komatmiň belej, “Be, gwahade kenem bere ma teñ dulin̄ hej hej gobe igin̄,” yamiň. ¹¹ Gwaha yekeb, “Al berem moj dulin̄ hitek yahań gobe al tumjan̄ gwahade hitek moj. Al yunkuren̄ igin̄ gwahade po hinayin̄ yej yirtiň mar gore po gab gwahade hinayin̄. ¹² Al kurabe bere niň ma wor po nurde hanjen. Goyen mar gobe kurab gwahade po kawań hitin̄. Munań kurabe al belej po miň miňyan̄ gwahade yirtiň. Munań kura marbe Al Kurun̄ belej yende alya bereya doyan̄ yirde hi gote meten̄ po teñ hinij̄ yej bere ma yade hanjen. Niñgeb al gwaha titek mar po gab igin̄ gwaha teñ hinayin̄,” yinyen.

Dirin̄ mukneýya Yesuya (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

¹³ Be, dirin̄ mukneýya go Yesu belej hanin̄ yerde Al Kurun̄

gusuňan̄ irke guram yirde sanj̄ yiri yej naniňya milinya belej yawayamiň. Irkeb komatmiň yago belej yinej teñ utań yiramij. ¹⁴ Goyenbe Yesu belejbe, “Utan̄ yirde ma. Dirin̄ mukneýya go yubul tike ne hitte yawanań. Al kura Al Kurunyen al hewe yejbe dirin̄ belej naniňya milinya hitte kuj kuj niň kama ma hej hanjen̄ go gwahade hiyyen̄ gab Al Kurun̄ belej yende alya bereya doyan̄ yird yird gobe yende hiyyen̄,” yinyen. ¹⁵ Gwaha yinenþe dirin̄ mukneýya go guram yirde yubul teñbe hoyanje kuriň.

Al samuňmiň budam

(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

¹⁶ Be, goj hikeb al kura gore Yesu hitte wanþbe, “Tisa, da mata igin̄ teñ gab Al Kurunya hugiňen̄ hiren?” inej gusuňan̄ iryin̄.

¹⁷ Irkeb, “Daniń geb det igin̄ niň gusuňan̄ nirde ha? Al Kurun̄ uñkurej po ga al igin̄ geb. Yenya hugiňen̄ hej hej niň nurde ha kenem Moseyen saba goyen gama irde hayin̄,” inyin̄. ¹⁸ Irkeb al gore, “Saba damiń damiń niň yej ha?” inyin̄. Irkeb, “Al ma gasa yirke kamnayin̄, al berem yanþbe bere hoyan̄ duwan ma irde hiyej, kawe ma tiyayin̄, merere huwarde usi mat ma mere tiyayin̄.

¹⁹ Irde momkeya nanakeya palap yirde meremiň nurde hayin̄. Irde gigej ge amanej nurde hayen̄ gwahade goyen po kadge hoyan̄ niň wor amanej nurde hayin̄,” inyin̄. ²⁰ Irkeb al gore, “Go ninha gobe tumjanđde nurde gama irde himyen. Da mata wor po son̄ hej himyen geb, goyen tiyayin̄ yej ninej̄ ha?” yej gusuňan̄ iryin̄.

²¹ Irkeb, “Al Kurun̄ diliñde al huwak wor po hewe yejbe kuj samunge kuruń goyen al yunke damu tikeb hora go yade yukuń al det niň amu hej han̄ mar goyen yunayin̄. Irkeb Al Kurun̄ belej

nere hihi yen genke gab waŋ gama nirayinj,” inyinj. ²² Irkeb al foŋeŋ gobe samunja detmiŋja budam wor po geb, Yesuyen mere nurdeb binde kandukljen wor po nurdeya kuriŋ.

²³ Gwaha tikeb komatmiŋ yago goyen, “Fudinde wor po dineŋ hime. Al samuŋmiŋ budam wor pobe Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyaŋ yirde hi bana gonj hurkuŋ hurkuŋ gobe meteŋeŋ wor po geb. ²⁴ Dapŋa kurun kamelebe det haran heŋ heŋ kutum yamen dirŋeŋ muŋ wor po goyen bana epte ma hurkuyenj. Gwahade goyen po, al samuŋmiŋ budam wor Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi bana gonj epte ma hurkunayinj. Niŋgeb det irawa goyen tumŋaŋde meteŋeŋ. Goyenbe damiŋbe meteŋeŋ wor po yeŋ nurde hanj? Al samuŋmiŋ budam gobe meteŋeŋ wor po geb,” yinyinj. ²⁵ Irkeb komatmiŋ yago beleŋ mere go kukuwamneŋ wor po nurdeb, “Niŋgeb ganuŋ mar po gab Al Kurun beleŋ yawaryenj?” inamiŋ. ²⁶ Irkeb mel go yeneŋbe, “Mata gobe alyen tareŋdebe epte moŋ. Goyenpoga Al Kurunyen tareŋdebe det kura meteŋeŋ miŋmoŋ,” yinyinj.

²⁷ Irkeb Pita beleŋ, “Be, neŋbe detniňiŋ tumŋaŋ yubul teŋ gama girtiŋ. Niŋgeb kamebe da yawartek?” inyinj. ²⁸ Irkeb gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineŋ hime. Nalu funaŋde Al Kurun beleŋ megenja naŋkiŋja gergeren yiryenj nature goyenter ne Al Urmij gabe saŋiŋne turŋun yanja maroro gasunjer keperde alya bereyane doyaŋ yireŋ. Irde deŋ 12 gama nirde hanj mar gayen manaj maroro gasuntiŋjaŋ keperde nere alya bereya tumŋaŋ, al miŋ

12 Israel yineŋ hinayinj goyen doyaŋ yirnayinj. ²⁹ Irde al kura nere alya bereya niŋ teŋ yamiŋ, haymiŋ, babam, itiŋ, kuliŋ, nanŋ, milŋ, diriŋmiŋmiŋjaɓe meteŋmiŋja yubul tinayinjbe gote muruŋgembe budam wor po yawarnayinj. Irde Al Kurunja hugiŋeŋ henj henj goyen manaj yende hiyyen. ³⁰ Goyenpoga al kura yinŋeŋ ge yeŋ, ‘Nebe gwaha gwaha timiŋ geb, gote muruŋgem kurun al hoyanje gote folek wor po teweŋ,’ yiyyen al gobe dirŋeŋ mun tiyyenj. Munaŋ al kura nebe hako hime yeŋ nurde hiyeŋ al gobe muruŋgem kurun wor po al hoyanje gote folek tiyyenj. Niŋgeb al meheŋde hiyeŋ al gobe kame hiyeŋ. Munaŋ kame hiyeŋ al gobe meheŋde hiyeŋ,” yinyinj.

20

Wain meteŋ marte siraw mere

¹ Be, meremiŋ goke teŋbe siraw mere matbe gaha yinyinj: “Al Kurun beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird mata kurabe gahade: al denem yaŋ kura wain meteŋner al yawarmeke waŋ meteŋ tinaŋ yeŋbe wampot muŋ po kuriŋ. ² Kuŋbe, ‘Harŋa naŋkahal meteŋ tinayinjbe denari* uŋkureŋ uŋkureŋ duneŋ,’ yinyinj. Irkeb igiŋ yeŋ nurdeb meteŋde kwamiŋ. ³ Be, kuŋ 9 kilok naŋa gwahade hekeb wain meteŋ miŋ al go gabu irde hanjen gasunje gor kuŋ al hoyan dulin meteŋ miŋmoŋ hinhan goyen yinyinj. ⁴ Irdeb, ‘Deŋ wor kuŋ meteŋner meteŋ tinaŋ. Irkeb hora gwahade igiŋ duneŋ yeŋ nurde hime goyen duneŋ,’ yinyinj. ⁵ Irkeb kwamiŋ. Al go sopte po naŋa baŋkahalya 3 kilok wawuŋbanaya wor kuŋ meteŋ mar yad yerke meteŋmiŋde kuŋ meteŋ tiyamiŋ. ⁶ Be, 5

* **20:2:** Denari: Al beleŋ wampot mat meteŋ teŋbe wawuŋbanaya naŋa sul yeke bada heŋbe gote hora tiyyenjbe denari uŋkureŋ tiyyenj.

kiloc wawuŋbaŋa wor po kujbe al hoyan kura meteŋ miŋmon dulin hike yinyiŋ. Irdeb, ‘Daniŋ dulin meteŋ miŋmon wor po hike naŋa hubu heweŋ tiya?’ yinyiŋ.⁷ Irkeb, ‘Moŋ, al kura beleŋ meteŋ kura ma dunkeb gago dulin hite,’ inamiŋ. Irkeb, ‘Deŋ manaŋ kun wain meteŋner meteŋ tinaŋ,’ yinyiŋ.

⁸ “Be, ɻumtuk urkeb meteŋ miŋ al goreb meteŋmiŋ doyaŋ ird ird al goyen gaha inyiŋ. ‘Meteŋ tahan mar goyen hoy yirde murumgem yunayiŋ. Funaj wor po waŋ meteŋ tahan mar go wa damu yirayiŋ. Irde kuŋ kuŋ funaŋbe wampot muŋ yeŋ wa wayhan mar goyen damu yirayiŋ,’ inyiŋ.⁹ Funaj wor po wayamin mar gobe denari uŋkureŋ uŋkureŋ yawaramiŋ.¹⁰ Niŋgeb go yenenbe wampot mat meteŋ tiyamin mar gobe hora hende wor po tiniŋ tihit yeŋ nuramiŋ. Gega yeŋ manaŋ denari yuŋkureŋen po yawaramiŋ.¹¹ Horamiŋ go yadeb meteŋ miŋ al goke igiŋ ma po nurde bin ar yamiŋ.¹² Irde, ‘Al gayamuŋ ga waŋ metenje tahanbe neŋ hora tihit gahade po tahanj. Neŋbe wampot mat naŋa misiŋ ma yeŋ meteŋ kurun wor po tihit,’ inamiŋ.¹³ Gega meteŋ miŋ al gore huwarde kuramiŋ kura goyen, ‘Kadne, al hoyan po igiŋ yirde, deŋbe buluŋ ma dirhem. Deŋbe igiŋ denari uŋkureŋ goke meteŋ titek ma yahaŋ?’¹⁴ Dufaynerbe al kamere meteŋ teŋ nunhaŋya deŋyabe murungem tuŋande dunen yeŋ nurhem. Niŋgeb horatiŋ yade kunan.¹⁵ Horabe nigen geb daha wet kura ire yeŋbe gwahade po ireŋ. Gega daniŋ geb al buniŋen yirde faran yurhem goke igiŋ ma nurhan?’ yinyiŋ.¹⁶ Al Kurun beleŋ yende alya bereya doyaŋ yird yird matabe gwahade geb,

al kame hiyeŋ al gobe meheŋde hiyeŋ. Munaŋ meheŋde hiyeŋ al gobe kame hiyeŋ,” yinyiŋ.

Yesu beleŋ kamde kamdemien ge sopte tagalyiŋ

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Be, Yesu go Yerusalem kuŋ henyabe komatmiŋ 12 goyen po yapat yiryiŋ.¹⁸ Irdeb, “Neŋbe Yerusalem kuŋ hite gago. Irde ne Al Urmıŋ gayen al kura beleŋ tagal nunkeb Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ marте karkuwanya Moseyen saba marya beleŋ nade fere nirlnayiŋ.¹⁹ Yeŋ beleŋ mayke kami yeŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte nad nerke kweŋ. Irkeb yeŋ beleŋbe giwgiw nirde nusulak teŋbe kuruse hende mununke kameŋ. Gega kameŋde mat kuŋ yerenkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyiŋ.

Sebedi beremde gusuŋaŋ

(Mak 10:35-45)

²⁰ Be, Sebedi berembe urmiŋ waraŋ yade Yesu hitte wayamiŋ. Waŋbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe gwaha nirwoŋ yeŋ Yesu gusuŋaŋ iriŋ.²¹ Irkeb, “Daniŋ wor po nurde ha?” inyiŋ. Irkeb bere gore, “Igiŋ yeŋ keneŋbe ge beleŋ alya bereya doyaŋ yirde hayinđe gorbe urne waraŋ gayen ketalger heŋ tumraŋde al doyaŋ yirde hinayiŋ,” yiriŋ.²² Irkeb Yesu beleŋ, “Miŋ gwahade niŋ gusuŋaŋ hihit yeŋ nurdeya ma gusuŋaŋ hahan geb. Kanduk kurun tewen teŋ hime gayen epte tenayiŋ?” yinyiŋ. Irkeb, “Epte tetek,” inamiŋ.²³ Irkeb Yesu beleŋ, “Fudinde kandukbe tiriryen gega, neya heŋ al doyaŋ yird yird niŋ gusuŋaŋ nirhan gobe ne beleŋ igiŋ ma buluŋ ma dineŋ. Ne ketalner kurhan kurhan heŋ deňem yaŋ heŋ heŋ gobe Nanne beleŋ hakot al basiŋa yirtiŋ han gore yawarnayiŋ,” yinyiŋ.

²⁴ Be, komatminj hoyan 10 gore mere go nurdeb ire itinya goke binj ar yamin. ²⁵ Irkeb Yesu belein tumnjan hoy yirdeb gaha yinyinj: “Megen niŋ doyan mar karkuwanje al kafura yirkeb yeŋ yufukde po hanjen. Irde yende meten marmiŋ manan deňninj yaŋ hihit yeŋ nurdeya al kanduk yunen hanjen. ²⁶ Gega deňbe gwahade monj. Al kura deň kahal bana gayen al kuruŋ hewe yeŋ nuryen gobe yinjeŋ ge ma nurde dende meten al po hiyyen. ²⁷ Niŋgeb deň bana al kura doyan al hewe yeŋbe yinjeŋ ge ma nuryen. Irde deň ge po dufay heŋ dende meten al po hiyyen. ²⁸ Gwahade niŋgeb, ne Al Urmiŋ gayen wor al belein igiŋ igiŋ nirnaŋ yeŋ ma katmirinj. Ne belein po al igiŋ yire yeŋ katmirinj. Irdeb alya bereya budam gote mata buluŋminj gote muruŋgem yinjeŋ yawartek goyen ne belein yawareŋ goke ten darine wok irde kameŋ yeŋ katmirinj,” yinyinj.

*Al irawa diliŋ titmiŋ naŋkenaryum
(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)*

²⁹ Be, Yesuya komatminjya goya Yeriko taun tubul teŋ kuŋ hikeyabe al buda kuruŋ gama irde kuŋ hinhan. ³⁰ Goya goyenbe al irawa diliŋ titmiŋ kura belein siŋare keperde hinaryum. Irde Yesu gago waŋ kuŋ hi yinke nurdeb, “Doyan Al Kurun, Dewit Urmiŋ, buniŋen nurd duneŋ faran dura be!” yeŋ hokde po gwaha inaryum. ³¹ Irkeb al buda gore nurde yineŋ teŋbe, “Balmiŋ hiri!” yinamiŋ gega, ug po, “Doyan Al Kurun, Dewit Urmiŋ, buniŋen nurd duneŋ faran dura be!” inaryum. ³² Irkeb Yesu go tek yeŋ huwarde hoy yirdeb, “Daha dirwoŋ yeŋ nurde har?” yinyinj. ³³ “Doyan Al Kurun, naŋkenyewoŋ yeŋ nurde har.” inaryum. ³⁴ Be, Yesu gob buniŋen wor po yenenje

dilinjanj sisaj yurkeb goyare po naŋkeneŋ gama irde yeŋ kuŋ hinhin belein goŋ kwaryum.

21

*Yesu Al Kuruŋyen ya balem bana
hurkuriŋ*

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Yon 12:12-19)

¹ Be, Yesuya komatminjya go Yerusalem binde binde haminj. Tiyun kura deňem Betfage gobe Olip dugu dabayıŋ belein hinhin. Be, Yesube gor forok yeŋbe komatminj irawa kura hulyan yirdeb, ² “Kuri. Kuŋ tiyun iroyenter forok yeŋbe doŋki al diriŋ foŋen kura gor milinjya yeŋ titin yenerbe yugu teŋ yade wayiryen. ³ Al kura belein goke daha wet kura dinkeb, ‘Doyan Al Kurun belein goke yihi,’ inkeb yubul teŋ dunkeb yade wayiryen,” yinyinj. ⁴ Yesu go tiyyin gobe bikken Al Kuruŋyen mere basaŋ heŋ heŋ al belein yirinj goyen fudinde forok yeŋ yeŋ ge tiyyinj. Merebe gahade:

⁵ “Yerusalem* niŋ mar goyen gaha yinnanj.

‘Doyan Al Kuruŋtiŋ deň hitte waŋ hi.

Al gobe yinjeŋ ge turuŋ turuŋ ma teŋ hi.

Niŋgeb al gobe doŋki hende waŋ hi.

Doŋki gobe foŋen, ‘yin-nayinj,’ yitiŋ hi. *Aisaia 62:11; Sekaraia 9:9*

⁶ Be, Yesu komatminj go kuŋbe yinyinj gwahade po tiyyaryum. ⁷ Doŋki foŋenja milinjya go yawakeb komatminj belein uliŋhormiŋ yugu teŋ go hende ugamkeb hurkuŋ kipiryinj. ⁸ Al budam Doyan Al Kuruŋniŋ waya yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ belein yanj ugamamiŋ. Kurabe patila haninj yufuŋ tiyamiŋ goyen beleŋyaŋ sar irde tukamiŋ. ⁹ Al kurabe meheŋ

* **21:5:** Deňem hoyanbe Saion.

hekeb kurabe kame hamij. Irdeb tumjaŋ ala turuŋ iramiŋ.

“Dewit Urmiŋ turuŋ irniŋ ko.”

“Doyaŋ Al Kuruŋyen deňemde waŋ hi gobe Al Kuruŋ beleŋ gu-ram irde saŋiŋ iryen!” *Tikiŋ 118:25-26*

“Al Kuruŋ turuŋ irniŋ ko.”

¹⁰ Be, Yesu go kuŋ Yerusalem forok yekeb taunde gor niŋ mar gob tumjaŋ hurkuŋkat wor po teŋbe, “Al gab ganuŋ?” yamiŋ. ¹¹ Irkeb al buda goreb, “Al gabe Yesu Al Kuruŋyen mere basaŋ al. Yeŋbe Galili naŋa bana gon niŋ tiyuŋ Nasaret niŋ al,” yinamiŋ.

Yesu beleŋ Al Kuruŋyen ya balem haraŋ hiriŋ

(*Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Yon 2:13-22*)

¹² Be, Yesu go Al Kuruŋyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana gon gabu gasuŋ kurunđe hurkuŋbe al buda gor det damu teŋ hinhan go kweŋ kweŋ yirde yakira tiyyiŋ. Irde hora kapyan heŋ heŋ mar beleŋ hora yirtiŋ gasuŋya damure niŋ kalyiŋgi yawaŋ yerdeb keperde hanjen gasuŋya goyen yade yaboloŋ teŋ yunyiŋ.† ¹³ irdeb, “Al Kuruŋyen mere asanđe katinjbe gahade: ‘Ya gabe ne mere nird nird gasuŋ. Gar waŋ gabu irde mere nird nird ya hiyyen,’ gwahade yitiŋ hi. Goyenbe deŋ beleŋbe teŋ ‘kawe marte gasuŋ’ irde haŋ,” yinyiŋ.

¹⁴ Be, Yesu go ya balem bana gon po hikeya al diliŋ titmiŋya ka-han simsimamya goyen yen hitte wake sope iryiŋ. ¹⁵ Irkeb diriŋbe bana gon, “Dewit Urmiŋ turuŋ irniŋ ko!” yen hewhow teŋ hinhan. Irkeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote karkuwajmiŋya Mo-seyen saba maryabe Yesu beleŋ

mata tiŋeŋ forok iryiŋ goyen kenamiŋ, irde diriŋ beleŋ Yesu goyen Dewit Urmiŋ yen turuŋ iramiŋ goyen nurdeb biŋ ar wor po yamiŋ. ¹⁶ Irdeb waŋ Yesu gusuŋjaŋ iramiŋ. “Gebe diriŋ mere teŋ haŋ gayen nurde ha?” inkeb wol heŋbe, “Gwaha, nurde hime. Deňbe diriŋ beleŋ mata teŋ haŋ goke Al Kuruŋyen asanđeb, ‘Diriŋ kahaŋjaŋ hitiŋya diriŋ mamure niŋya beleŋ turuŋ nird nird niŋ gitik yirtiŋ,’ yitiŋ gobe kapyan ma heŋ hanjen?” yinyiŋ. ¹⁷ Gwaha yineŋbe yubul teŋ Betani taunde kuŋ go wawuŋ gobe gor hinhin.

Yesu beleŋ fik he karan uryiŋ
(*Mak 11:12-14,20-24*)

¹⁸ Be, fay urkeb wampot muŋ Yesu go mulgaŋ heŋ Yerusalem kuŋ henjabe beleŋ biŋge iryiŋ. ¹⁹ Irkeb fik he yuwalŋen digula urtiŋ goyen beleŋ siŋare hike keneŋbe igineŋ miŋyaŋ daw yeŋ kuŋ kinyiŋ. Kuŋ miŋde mat kinyiŋbe igineŋ miŋmoŋ, yuwalŋen beleŋ po aw urtiŋ. Gwahade keneŋbe Yesu beleŋ he goyen, “Tebaŋ igineŋ ma hawayiŋ,” ineŋ karan uryiŋ. Irkeb goyare po gwilgwal iryiŋ.

²⁰ Be, Yesuyen komatmiŋ go fik he goyen goyare po kamtiŋ heke keneŋbe diliŋ fot yamiŋ. Irdeb, “Dahade geb he gob bemel po gwilgwal ira?” yamiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po dineŋ hime. Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde dufay irawam ma irnayıŋbe ne beleŋ fik he irhem gwahade igiŋ tinayiŋ. Irdeb dugu wor, ‘Kuŋ makaj alare kurka,’ inkeb gwaha po tiyyen. ²² Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde det kuranj gusuŋjaŋ irkeb tumjaŋ dunyeŋ,” yinyiŋ.

† **21:12:** Hora kapyan heŋ heŋ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte hora goyen al beleŋ yen yunke Al Kuruŋyen ya balemde niŋ hora teŋ wolmiŋen al go yunke gab Al Kuruŋ galak irniŋ yen ya bana gon yerde hanjen.

Yesu tareñmiñ ge gusunjan iramiñ

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Be, Yesu go Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtin bana sawsawa al gabu irde hanjyende gor hurkuñ al saba yirde hinhin. Irkeb pris buda gote karkuwanjmiñya Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ Yesu hitte wañbe, “Mata teñ ha kuruñ gayenbe da tareñde teñ ha? Ganuñ beleñ igin gwaha teñ hayin ginuñ?” inaminj. ²⁴ Irkeb, “Ne wor gusunjan kura direñ tihim gayen wol henayin. Irke gab nebe goyen sanjinde teñ hime yeñ momon direñ,” yineñbe gaha yinyinj. ²⁵ “Yon Baptais beleñ al baptais yirde hinhin gobe Al Kurunyen tareñde ma alyen tareñde? Momon niranj,” yinyinj. Irkeb mel goyen yinjeñ uliñ mere sege irdeb, “Daha intek? Al Kurunyen sanjinde intek gob, ‘Munañ danij sabamiñbe fudinde yeñ gama ma irde hinhan?’ dinyenj. ²⁶ Munañ alyen sanjinde yetek gob al buda kuruñ gabe Yon Baptaisbe Al Kurunyen mere basan al yeñ nurde hanj geb, biñ ar yeke mudunnayin,” yaminj. ²⁷ Irdeb mel goreb, “Go ma nurde hite,” inaminj. Irkeb Yesu beleñbe, “Ne wor al gore ok ninke teñ hime ma dineñ,” yinyinj.

Al kurat urmiñ waraj gote maya mère

²⁸ Irdeb Yesu beleñbe, “Ga dineñ tihim gayen dahade nurnayin goyen tagalke nureñ. Be, al kura urmiñ irawam yañ hinhin. Kurarebe urmiñ kuruñ hitte kunbe gaha inyinj. Eke, hankabé kunj wain metejde metej tiyayin,’ inyinj. ²⁹ Irkeb urmiñ kuruñ goreb, ‘Badne,’ inyinj. Goyenbe kamebe dufaymiñ mulgañ hekeb kunj metej tiyyinj. ³⁰ Be, al gob urmiñ dirjeneñ hitte wor kunbe

urmiñ kuruñ inyin gwahade po inyinj. Irkeb urmiñ dirjeneñ goreb, ‘Be, doyan al, gwaha tiyen geb,’ inyinj. Goyenbe kunj metej ma tiyyinj. ³¹⁻³² Ningeb diriñ daminjbe naniñde mere nurde gama iryinj?” yinyinj. Irkeb mel gore wol henjbe, “Urmij kuruñ gore,” inaminj. Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Deñbe Yon Baptais beleñ warj Al Kuruj diliñde huwak heñ heñ niñ yekeb meremiñ ma nurañ. Irde matamij goyen yenañ gega, meremiñ fudinde yeñ ma nurdeb Al Kuruj niñ bitiñ mulgañ ma hiyunj. Goyenbe teks yad yad marya bere beleñ ninjabe fudinde yeñ nurañ. Ningeb fudinde wor po dinhem. Teks yad yad marya bere beleñ ninjabe deñ fole dirde yeñ wa Al Kuruj beleñ alya beryaminj doyan yirde hi bana goñ hurkunayinj,” yinyinj.

Wain metej doyan irde hinhan mar gote maya mère

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Irdeb Yesu gobe tebañ gaha yinyinj: “Maya mère hoyan ga nurnanj. Al kura wain metej harde koya kerde milgu irdeb wain fimiñ gilyan heñ heñ niñ mete talde det gitik yiryinj. Irdeb ya kawan kura al gor heñ wain metej go doyan ird ird niñ iryinj. Irdeb metej gobe metej mar hoyan haniñde kerdeb naña gisaw kuriñ. ³⁴ Be, wain iginenj yad yad nalu hekeb miñ al gore metej marmiñ karwo hulyanj yirkeb wain iginenj kura yawarniñ yeñ kwamiñ. ³⁵ Goyenbe mel goreb gasa yiraminj. Uñkureñ maydeb kurabe mayke kamij. Irdeb funañbe horare mayaminj. ³⁶ Be, al gob tebañ po metej marmiñ kura budam hulyanj yirke kwamiñ. Kukeb meheñde yiraminj gwahade po yiraminj. ³⁷ Irkeb funan wor pobé, ‘Urne hulyanj ire. Gogab palap irde meremiñ nurnayinj

geb,’ yejbe urmiñ teñ kerke kuriñ.
³⁸ Gega wain meteñ doyañ irde hinhan mar gobe kadom momon gird tenbe, ‘Meteñ gate miñ al gote urmiñbe gago geb, mayteke kami. Gogab meteñ gayen nanin miñmoñ hekeb nende hiyyen,’ yamin.
³⁹ Irdeb meteñ miñ alyen urmiñ go teñ tukun meteñ siñare mayke kamyinj.
⁴⁰ Gwaha tikeb meteñ miñ al gore wanbe daha yiryen yen nurde han?’ yinyinj.
⁴¹ Irkeb Al Kuruj dolon ird ird mata doyañ marya Yuda marte doyañ mar parguwakya beleñ wol henbe, “Mata buluñ tinaiñ mar go gasa yirke kamnaiñ. Irde meteñmiñ go teñ al hoyan haniñde kiryenj. Irkeb mel gore gab wain iginenj yad yad naturebe yenj untekbe uneñ hinaiñj,” inamij.
⁴² Irkeb Yesu beleñ wol henbe, “Deñbe Al Kurunyen mere gahade katijbe ma keneñ hanjen? Merebe gahade:

‘Ya yird yird mar beleñ igin moñ yenj nurde pel iramiñ hora goyen al hoyan beleñ teñ go hende ya sanij wor po iryinj.

Go iryinj gobe Doyañ Al Kuruj beleñ iryinj.

Ninjeb Al Kuruj beleñ iryinj gob dilniniñdebe iginj wor po yenj keneñ hite,’ yitiñ hi.
Tikij 118:22-23

⁴³ “Ninjeb fudinde wor po dineñ hime. Deñbe Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ hitek gega, dakira tenbe Al Kuruj diliñde mata igin teñ hinaiñ mar goyen po gab yunyenj.
⁴⁴ Ninjeb Al Kurunyen asanđe hora niñ yitiñ gobe ne gago. Ninjeb al kura hora go hende takteñ mayyenbe mugol niyyenj. Irde hora gore katen hika tiyyenj al gobe umetek tiyyenj. Ninjeb al kura neneñ bebak ma

tinaiñ mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyenj,” yinyinj.

⁴⁵ Be, pris buda gote karkuwanjminja Farisi marya go Yesuyen maya mere go nurdeb, “Neñ ga po dineñ hi,” yenj nuramij.
⁴⁶ Irdeb daha mat kura teñ fere titewoñ yenj nuramij. Irdeb Yesube al buda gore yenbe Al Kurunyen mere basañ al yenj nurde hinhan geb, al buda goke kafura hamij.

22

Bere teñ teñde niñ dula mata gote maya mere

(Luk 14:15-24)

¹ Be, Yesu go tebañ po maya mere mat al gaha yinyinj: ² “Al Kuruj beleñ alya bereyaminj doyañ yird yird goyen kurabe gahade: doyañ al kuruj kura urmiñ bere tewe yekeb dula mata kuruj gitik tiyyenj.
³ Irdeb meteñ marmiñ hulyañ yirdeb, Kuñ dula mata gake al hoy yirmiñ mar goyen yinke wanañ,’ yinyinj. Goyenbe kuñ yinkeb bada hamij.
⁴ Irkeb meteñ marmiñ hoyan wor sopte hulyañ yirdeb gaha yinyinj. Kuñbe, “Doyañ al kurunjininj beleñ bulmakaw firfurjenj gosa yirde det tumjañ gitik teñ ep ira. Irdeb wanayinj yenj deñ ge keya hihi geb wake kuniñ,” yinnayinj,’ yinyinj.

⁵ “Be, meteñ marmiñ gore kuñ al hoy yiryenj mar goyen yenenbe doyañ almiñ beleñ yinyinj gwahade po yinamij. Goyenpoga yende mere go ma nuramij. Irdeb dufayminde dufayminde kwamij. Al kurabe biñge meteñminde kuriñ. Munañ kurabe hora meteñminde kuriñ.
⁶ Al kura marbe doyañ al kurunjde meteñ mar buda goyen yade buluñ buluñ yirde gosa yirke kamamiñ.
⁷ Gwaha tikeb doyañ al kuruj go biñ ar yekeb fulenja marmiñ

yad yerke kwamiñ. Kuñbe al buda metej marmiñ gasa yiramiñ goyen gasa yirke kamkeb tiyuñmiñ go manaj kumga tiyamiñ.

⁸ "Gwaha teñbe doyañ al kurun go metej marmiñ yenja hinhan go hoy yiryinj. Irdeb gaha yinyinj. 'Dawetbe tumñañ gitik teñ ep irtiñ gega, al watek mar wor pobe wanjan niñ bada hahanj. ⁹ Niñgeb kuñ beleñyan alya bereya kura yenerje mali po yinkeb dula mata tiyen tihimde gar wanayinj,' yinyinj. ¹⁰ Gwaha yinkeb metej marmiñ gobe taun bana goñ niñ belen hanij hanij gama yirdeb kuñ al buluñja iginja goyen yenerje mali po yinke wayamiñ. Be, al go wanj keperamiñje yabe makij wor po hiriñ.

¹¹ "Irkeb doyañ al kurun beleñ al gabu iramiñ go yene yeñ wanjbe al kura dula matare niñ umñja ma titiñ goyen kinyinj. ¹² Keneñbe, 'Dula matare niñ umñja ma taha gega, daha mat bana gañ wayha?' inkeb al gob mere ma po tiyyinj. ¹³ Irkeb doyañ al kurun goreb, 'Teñ kahanjañ hanijja fere teñ siñare kidoma bana temeynaj. Gorbe esej misij isen bana goñ hiyen,' yen metej marmiñ hulyan jiryinj. ¹⁴ Be, maya mere ga nurhanj gwahade goyen po, Al Kurunj beleñbe al budam hoy yirde hi gega, yunkureñ yunkureñ po gab nigen yen basija yirtiñ hanj," yinyinj.

Farisi mar beleñ teks kerd kerd niñ Yesu gusuñaj iramiñ

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Be, Farisi mar go meremijn nurde biñ ar yekeb siñare kateñbe Yesu go sonj hekeb merere kertek yen yinjen uliñ mere sege iramiñ. ¹⁶ Irdeb yinjennde komatminj yad yerke Yesu hitte kwamiñ. Herot gama irde hanjen mar manaj yenja tumñañ kwamiñ. Kuñbe Yesu goyen, "Tisa, gebe mata

fudinde po ga teñ hayen. Irdeb Al Kurunyen merebe fudinde mat po saba teñ hayen. Gebe al deñem yanja deñem morja goyen mereya matayabe tuñjande po yirde hayen. ¹⁷ Niñgeb gebe dahade nurde ha? Neñ Moseyen saba gama irde hite mar gayen Roma gabmanyen doyañ al kurun Sisar niñ teks kertek gobe iginj ma dahade? Iginj momoñ dirayinj?" inamiñ.

¹⁸ Goyenpoga Yesu gob du-faymiñ buluñ gob bikkeñ yenen bebak teñbe, "Usi mar wor wor, danij tuñjañ nirde hanj?" ¹⁹ Teksi yerde hanjen hora go nikala nirke kene," yinyinj. Irkeb denari uñkureñ tawayamiñ. ²⁰ Irkeb al toneñ hora hende gor keneñbe, "Gabe ganuj tonenja deñemya?" yinyinj. ²¹ Irkeb mel gore wol henjbe, "Sisaryen," inamiñ. Irkeb wol henjbe, "Gwahade niñgeb, det kura niñ Sisar beleñ dinyen gobe Sisar unnayinj. Munañ Al Kurunj beleñ det kura niñ dinyen gobe Al Kurunj unnayinj," yinyinj.

²² Be, Yesu beleñ mere tiyyin go nurdeb dinorj kok yekeb tubul teñ kwamiñ.

Sadusi mar beleñ al kamtiñ huward huward niñ Yesu gusuñaj iramiñ

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Be, nañja fay goyare goyen po Sadusi mar beleñ Yesu hitte wayamiñ. Go mar gobe al kamtiñde mat epte ma huwar-nayin yen hanjen. Be, mel go Yesu hitte wanjbe gusuñaj iramiñ.

²⁴ "Tisa, Moseyen sabarebe, 'Al kura diriñ miñmoñ henja berem tubul teñ kamkeb kuliñ kura hiyyen gore itiñde beretap go teñbe itiñ niñ diriñ forok irde unyen,' gwahade yitiñ hi. ²⁵ Be, al kura kuliñ 6 miñyanj goyen neñja hitjen. Al gobe bere tirinj gega diriñ miñmoñ henja kamij.

Irkeb kulin beleñ beretap go tirinj.
 26 Goyenbe yeñ wor gwahade po dirinj miñmoñ henja kamiyin. Irkeb yeñ kamekken gore wor beretap go tamin goyen dirinj kura ma forok irdeya kamamij.
 27 Irke funanje bere go wor kamiyin. 28 Be, al goya kulin wenja gote berembe unjkurenj gogo po hinhin geb, kame al kamtiñ huward huward naturebe bere gobe ganunde berem wor po hiyyen?” inamiñ.

29 Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henje, “Deñbe Al Kurunyen tarenja meremya asanjde katinj goyen keneñ wuk ma yeñ hañjen. Gwahade geb son heñ go ma keneñ hanj. 30 Al kamtiñ huwar-nayin natureb al beleñ bere yade bere beleñ al ma kunayin. Yeñbe Al Kurunyen miyon yara po henayin. 31 Al kamtiñ huward huward matabe Al Kuruj beleñ asanmjinde, 32 ‘Nebe Abraham, Aisakyabe Yekopyat Al Kuruj,’ yirinj goyen gobe kapyan ma heñ hañjen? Mel gobe kamtiñ gega, toneñbe yeñja hanj geb, gogo yirinj. Niñgeb Al Kurunjbe al diliñ gergeñ hanj gote Al Kurun, al kamtiñ gote moñ,” yinyinj. 33 Be, al buda gobe meremiñ nurdeb dinoñ kok wor po yamiñ.

Moseyen saba gote miñ wor pobe da?

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Be, Yesu beleñ Sadusi marte gusuñjan go keñkela po wol hekeb gwaha mat kura mere titek moñ hamij. Irkeb Farisi mar beleñ go nurdeb wan Yesu hinhinde gor gabu iramiñ. 35 Irdeb unjkurenjinj kura Moseyen saba keñkela nurde hitin al gore wanbe tuñjan ure yeñ gaha inyinj: 36 “Tisa, saba kuruj gabe nurde hite. Goyenbe damiñbe saba kuruj gote fohek wor po?” inyinj.

37 Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henje, “Bubulkunge, tonge, du-faygeya tarengeya tumjanj Doyan Al Kurunge, Al Kuruj hitte po huginen kuñ hiyen. 38 Gabe Moseyen saba kuruj gote fohek wor po. 39 Gote kurhanbe gigen ge amañej nurde hayen gwahade goyen po kadge hoyan niñ wor amañej nurde hayinj. 40 Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basan marya beleñ saba kayamij kuruj gote miñbe irawa gago po,” inyinj.

Yesu beleñ Farisi mar go Mesaia niñ gusuñjan yiryinj

(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Be, Farisi mar go gabu irde hikeb Yesu beleñbe gusuñjan yiryinj. 42 “Deñ gayen Mesaia be ganunde urmiñ yeñ nurde hanj?” Gwaha yinkeb Farisi mar gore wol henje, “Yeñbe Dewit urmiñ,” inamiñ. 43 Irkeb Yesu beleñbe, “Dewit urmiñ yeñ hanj gega, dahade niñgeb Holi Spirit beleñ Dewit ketal urkeb urmiñ goyen, ‘Gebe Kurunjne,’ inyinj? Dewit beleñ Mesaia niñ gaha yirinj:

44 ‘Al Kuruj beleñ Doyan Al Kurunjne gaha inyinj:
 “Wan ketalner heñ al deñem yan wor po hawayinj.

Irkeb asogo girde hanj mar goyen bul yirde yawameke gasa yirde yufurka tiyayinj,” inyinj, yitiñ hi.

Tikiñ
 110:1

45 Niñgeb kapyan ma heñ hañjen gwahade po, Dewit beleñ Mesaia goyen ‘Doyan Al Kurunjne’ inyinj. Niñgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiñ hiyyenj? Gobe epte moñ geb!” yinyinj. 46 Be, gwaha yinkeb al kura beleñ muñ kura wol ma hiriñ. Irde goyenter matbe al kura wan Yesu tuñjanj urde merem yan irniñ yeñ gusuñjan irde hinhan gobe bada po hamij.

23

*Yesu belej Farisi marya Moseyen saba maryat sikkej tagalyinj
(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46;
20:45-46)*

¹ Be, Yesu gob komatminja al buda kurunja goyen saba yirde heŋyabe gaha yinyinj: ² “Moseyen saba gote miŋ tagal tagal meterjbe Moseyen saba marya Farisi marya belej teŋ hanjen. ³ Niŋgeb mel gore saba dirkeb kenkela gama irde hinayinj. Goyenpoga yinjebje saba teŋ hanjen goyen ma gama irde haŋ geb, matamij po gab gama ma yirde hinayinj. ⁴ Mel gobe mata gama irtek metenjej wor po goyen budam forok yirdeb gama yirnayinj yen tagalde hanjen. Irkeb albe kanduknej wor po nurde hanjen. Goyenpoga biŋdebe muŋ kura gama irtek ma yirde hiyen. ⁵ Mata teŋ hanjen kurun gobe al belej dennaj yen mata teŋ hanjen. Al Kurunj dolon ird irdde niŋ bisi pelyenj wor po kura Moseyen mere go hende katin goyen tonanje yerde hanjen. Irde Al Kurunj dolon ird irdde niŋ uliŋ umŋa murunj belej niŋ siŋsannej goyen ulyanj wor po yirdeb hor yirde hanjen. ⁶ Yenbe dula mata karkuwanya gabu yayaŋ kuŋ heŋbe al deňem yanđe gasunyaŋ po keperetek nurde hanjen. ⁷ Irdeb gabu gasunyaŋ kuŋbe al belej yeneŋ palap yirde ‘Tisa’ yineŋ yineŋ niŋ amaneŋ nurde hanjen.

⁸ “Goyenbe Doyaŋ Al Kurunṭinbe uŋkureŋ po, irde deňbe tumňaŋ yende dirneŋ wen niŋgeb, deňbe danin ‘tisa’ ma dinhaŋ yen ma nurde hinayinj. ⁹ Nantinbe Al Kurunj sanjŋ minyaŋ yen uŋkureŋ gog

po geb al kura ‘Ado’ ma ineŋ hinayinj. ¹⁰ Tisatinbe Mesaia yen uŋkureŋ po geb, denbe danin ma ‘Tisa’ dineŋ haŋ yen ma nurde hinayinj. ¹¹⁻¹² Niŋgeb al kura yinjeng turun turun irde hiyen al gobe Al Kurunj belej yenbe deňem moŋ iryenj. Irde al kura yinjeng nebe deňem moŋ yen hiyen al gobe Al Kurunj belejbe deňem yaŋ iryenj. Niŋgeb deŋ bana gayen al kura doyanj al hewe yiyyen al gobe dende metenj al hiyyenj,” yinyinj.

*Farisi marya Moseyen saba marte mata buluŋ goke yirinj
(Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52;
20:47)*

¹³⁻¹⁴ Irdeb al buda gor gabu irde hinhan goyen gaha yinyinj: “Be, deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe Al Kurunyen bearar bana haŋ goke buninjewor po nud duneŋ hime. Deňbe belejbe Al Kurunj belej alya bereyamiŋ doyanj yirde hire gor kuŋ kuŋ belejmiŋ pet teŋ haŋ. Dindikenbe bana goŋ ma hurkuŋ haŋ. Irde al hoyanj goyen bana goŋ hurkuniŋ yen kurut yen haŋ mar wor belejmiŋ pet teŋ haŋ.* ¹⁵ Deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe Al Kurunyen bearar bana haŋ goke buninjewor po nud duneŋ hime. Deňbe, ‘Al yawarteké mataniniŋ gama irnaŋ,’ yenbe al uŋkureŋ muŋ kura goke wor kahantinbe kurab hakwa hende kuŋ naŋa kurunj gayen pasi heŋ hanjen. Irkeb al gore matatinj gama irkeb Al Kurunyen saba buluŋ irde hanjen. Irkeb al gote mata buluŋmiŋbe dende folek wor po kak alare kutek po yirde hanjen.

* **23:13-14:** Asaŋ hoyanđebe gahade hi: 14 Deŋ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe beretapyen samunja horaya komkom heŋ hanjen. Goyenbe al hoyanj belej deňen turun dirnaŋ yen Al Kurunj mere irhet yenbe mere ulyanj wor po tulun teŋ hanjen. Niŋgeb deňbe gote murunđem buluŋ wor po Al Kurunj belej yunyenj.

¹⁶ “Deňbe al diliň titmiň beleň al kadom beleň ikala irde tukuyen go gwahade goyen ten haň. Niňgeb deňbe Al Kurunyen bearar bana haň goke buniňen wor po nurd duneň hime. Deňbe al saba gahade yirde hanjen: ‘Al kura Al Kurunyen ya balem deňe urde biňa tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukjen ma nuryen. Goyenpoga al kura ya bana gol hora hiyen goyen deňe urde biňa tiyyen gobe gama po iryen,’ gwaha yeň hanjen. ¹⁷ Dulin kukuwa! Diltiň titmiň buda! Dabe det kurun? Gol hora ma ya goyen? Gol hora yeň uliňbe det himam moň. Goyenbe ya goyen bana hi goke teňbe himam hiyyen. Niňgeb ya gobe det kurun. ¹⁸ Sabatin kurabe gaha yeň hanjen: ‘Al kura alta deňe urde biňa tiyyen goyen ma gama iryen goke kandukjen ma nuryen. Goyenpoga Al Kurun galak ire yeň alta hende kirtiň goyen deňe urde biňa tiyyen gobe gama po iryen,’ yeň hanjen. ¹⁹ Diltiň titmiň buda! Dabe det kurun? Alta ma det go hende hi goyen? Det go yeň uliňbe himam moň gega, alta hende kerkeb himam hiyyen. Niňgeb altabe det kurun. ²⁰ Niňgeb al kura alta deňe urde biňa tiyyenbe alta go muň po moň, det go hende Al Kurun galak irtiň go manaq deňe uryen. ²¹ Irde al kura Al Kurunyen ya balem deňe urde biňa tiyyenbe ya go muň po moň, det ya go bana hinayin kurun goyen manaq gog po deňe yuryen. ²² Irde naňkiňbe Al Kurunyen maroro gasuň. Niňgeb al kura naňkiň deňe urde biňa tiyyenbe maroro gasuň go po moň, go hende keperde hi Al goyen manaq gog po deňe uryen. Niňgeb biňa tinayıňbe go po gama irde hinayin.

²³ “Be, deň Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po.

Deňbe Al Kurunyen bearar bana haň goke buniňen wor po nurd duneň hime. Deňbe binje hapek yird yird det harde hanjen goyen yade buda 10 yirdeb uňkürenjbe Al Kurun uneň hanjen. Goyenbe deňbe Moseyen saba kurun wor po goyen pel irde hanjen. Al kura deň nurd yuneň haň mar po ga igin igin yirde, go ma nurd yuneň haň marbe gwaha ma yirde hanjen. Kadtiň buniňen nurd yuntek goyen buniňen ma yirde hanjen. Irde Al Kurun niň hekken nurtek goyen go ma po gwaha teň hanjen. Goyenbe Al Kurun galak ird ird mataya kadtiň buniňen nurd yuneň yuneň mataya gobe tumjaň gama po irde hinayin. ²⁴ Goyenpoga deňbe Moseyen saba karkuwanj karkuwanjbe pel yirdeb mukjenj mukjenj goke po gabe ug po yeň hanjen. Goke teňbe deňbe fe ninin yeň det mukjenj muň kirkida gwahade goyen goke keňkela yakkelyan teň yade siňa yirde gab nene haň gega, dapňa kurun kamel netek moň wor go ma nurde heňya yohogo teň haň yara deneň hime. Deňbe al kura diliň titmiň gore al kadom beleň ikala irde tukuyen go gwahade teň hanjen.

²⁵ “Be, deň Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deňbe Al Kurunyen bearar bana haň goke buniňen wor po nurd duneň hime. Deňbe al hoyan beleň ultiň siňare po deneňbe al wukkek yeň deneň haň. Goyenpoga bitiň banabe kudiň mataya megen niň mata buluň hapekyan teň teň niňya beleň po makin hitiň. Niňgeb deňbe gisuya koronya siňare po haldeb binđebe tikiň yaň yubul teň hanjen yara deneň hime. ²⁶ Niňgeb deň diltiň titmiň Farisi mar, meheňdebe bitiň bana mata buluň haň go wa yade siňa yirnayin. Irke gab siňare wor wuk

iyiyeñ.

²⁷ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kuruñyen bearar bana hañ goke buniyeñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe bembä kura siñarebe umja irtiñ hañ. Gega biñ banabe al kinjininyä det mormokya beleñ po makij hitiñ hañ go gwahade goyen. ²⁸ Niñgeb al beleñbe al huwak yen deneñ hanjen. Goyenpoga bitiñ banabe usiya mata buluñ teñ teñ dufayya beleñ po makij hitiñ hañ.

²⁹ “Be, deñ Moseyen saba marya Farisi maryabe usi mar wor po. Deñbe Al Kuruñyen bearar bana hañ goke buniyeñ wor po nurd duneñ hime. Deñbe Al Kuruñyen mere basañ mar asetiñ yago beleñ gasa yirke kamamiñ gote bembä gergeñ yirde harañ heñ hanjen. Irde Al Kuruñ diliñde al huwak hinhan mar gote bembä umja yirde hanjen. ³⁰ Irdeb, ‘Neñ gayen asininiñ yago hinhan nalu goyenter hinhet manhan asininiñ yago beleñ Al Kuruñyen mere basañ mar gasa yirke kamde hinhan matamiñ goyen yilwa yirte-won,’ yen hanjen. ³¹ Gwaha yen hanjen gobe deñ gayenbe Al Kuruñyen mere basañ mar gasa yi-ramiñ mar gote foñenmiñ goyen dindiken sikkeñtiñ forok yirde hañ geb. ³² Niñgeb asetiñ yago mata buluñ go miñ uramiñ goyen deñ beleñ tukunþe sol irnayin.

³³ “Deñbe kunere duwi wor po! Al Kuruñyen beararbe daha mat busahartek yen nurde hañ? Kak alare po ga kunayin geb. ³⁴ Niñgeb Al Kuruñyen mere basañ marya al dufay wukkek miñyanja saba marya yad yermeke deñ hitte wanayin. Goyenbe go mar goyen kurabe gasa yirke kamnayiñ, kurabe kuruse hende gasa yirke kamnayiñ. Munaj kurabe gabu yatiñyanj yukanj yusulak teñ,

kurabe gasa yirniñ yen taun kurar mat kurar gama yirde yukanj hinayin. ³⁵ Niñgeb al huwak kuruj megen gar hike gasa yirke kamnayiñ gote kanduk goyenbe deñ gayenter niñ manaj tenayin. Gobe Abel mayke kamyiñde mat wañ wañ Berekia urmiñ Sekaraia goyen Al Kuruñyen ya balem bana gasuñ himamya altaya kahalte asetiñ yago beleñ mayke kamyiñ gote kanduk. ³⁶ Niñgeb fudinde wor po dineñ hime. Kanduk kuruj dineñ hime gabe tumjanj deñ gayenter niñ mar gare tenayin,” yinyinj.

*Yerusalem niñ mar goke
buniyeñ nuryiñ
(Luk 13:34-35)*

³⁷ Irdeb sopte po, “Awo, Yerusalem niñ mar, buniyeñ wor po nurd duneñ hime. Al Kuruñ beleñ deñ ge nurde mere basañ marmiñ yad yerke wañ hanjen. Goyenbe deñ beleñbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok milij beleñ dirjeñ yawañ tapeñ beleñ po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleñ deñ goyen dade doyañ dirde himewoñ yen hugiñeñ dufay heñ himyen. Goyenbe dindiken po merene pel irde yilwa nirde hanjen. ³⁸ Niñgeb ga nurnañ. Al Kuruñ beleñ tauntiñ tubul tiyyen. Irkeb naña hoyanje niñ mar beleñ wañ tauntiñ goyen gwamuñ urkeb det kura bana gon ma hinayin. ³⁹ Nebe dubul teñ kumekeb epte ma nennayin. Irde kuñ kuñ kame sopte wayeñ. Irkeb ne nenerbe dindiken mohontirde wor wor, ‘Doyañ Al Kuruñyen deñemde waya al gabe Doyañ Al Kuruñ beleñ guram irde iginj wor po iryen,’ yen turuñ nирnayin,” yinyinj.

24

*Al Kuruŋyen ya balem buluŋ heŋ
heŋ niŋ yirinj*

(Mak 13:1-13; Luk 21:5-19)

¹ Be, Yesu gob Al Kuruŋyen ya balem goyen tubul teŋ hoyanje kuŋ hikeyab komatmin yago beleŋ waŋbe, “Ya balem ga kena,” inamij. ² Irkeb Yesu beleŋ, “Ya kenhan kuruŋ gayenbe fudinde wor po dineŋ hime. Hora ya irtiŋ yeneŋ haŋ gabe uŋkureŋ muŋ kura epte ma gasunjende hiyen. Tumŋaŋ pir irnayinj,” yinyinj. ³ Yesu go gwaha yineŋbe kuŋ Olip dondoŋde kipiryinj. Irkeb yeŋ yuŋkureŋ po henjaɓe komatmin yago beleŋ, “Da mata forok yeke yeneŋ gabe nalu funaŋ go waŋ waŋ nalube forok yeweŋ tiya yeŋ bebak titek?” inamij.

⁴⁻⁵ Irkeb wol henje, “Nalu funaŋ binde hekeb al budam waŋ, ‘Mesaiaibe ne gago,’ yineŋ al budam wor po usi yirnayinj. Ningeb keŋkela heŋ hinaj ko. Moŋgo al kura beleŋ usi dirnayinj geb. ⁶ Kurabe fulenja karkuwaŋ forok yeke nurde hinayinj. Irde fulenja forok yenayinj mere momor wor nurde hinayinj. Goyenbe goke kafura heŋ hurkuŋkat ma tinayinj. Mata gwahade gobe forok yeŋ hinayinj gega, nalu funaŋbe kame ga wayyen. ⁷ Goyenterbe al miŋ kura beleŋ huwarde al miŋ hoyanja fulenja teŋ hinayinj. Gabman kura beleŋ gabman hoyanja fulenja gird teŋ hinayinj. Albe biŋge niŋ kamde hinayinj. Niniŋa karkuwaŋ naŋa kurar kurar forok yeŋ hinayinj. ⁸ Kanduk kuruŋ gob bere kura diriŋ kawaŋ kere yeŋ mehende wor po uliŋ misiŋ katyeŋ go gwahade goyen po, nalu funaŋ binde heŋ hikreb mata goyen forok yenayinj.

⁹ “Goyenterbe al beleŋ merem yaŋ dirde buluŋ buluŋ dirde mudunke kamnayinj. Irde al miŋ

kurayen kurayen kuruŋ gore ne niŋ iginj ma nurde deŋ haram dirde hinayinj. ¹⁰ Goyarebe al budam ne niŋ dufayminj sanŋiŋ irde hinayinj goyen yubul tinayinj. Irdeb kadom haram gird teŋ asogom haniŋde yerde hinayinj. ¹¹ Irde al budam beleŋ, ‘Neŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar,’ usi teŋbe waŋ al budam usi yirde hinayinj. ¹² Mata buluŋ beleŋ po naŋa tiyyenj. Irkeb al kadom niŋ amanęŋ nurd nurd mata gobe hubu hiyyenj. ¹³ Goyenbe al kura sanŋiŋ heŋ kanduk go fole irde kuŋ kuŋ funaŋdebe Al Kuruŋ beleŋ al go tiyyenj. ¹⁴ Mere iginj Al Kuruŋ beleŋ doyan dird dird goyen go wa megeŋ kuruŋ ga tagalde tukuke al nurde hinayinj. Irke gab nalu funaŋ go forok yiyyenj,” yinyinj.

Kanduk kuruŋ wor po forok yiyyenj

(Mak 13:14-27; Luk 21:20-28)

¹⁵ Irdeb sopte yinyinj. “Al Kuruŋyen mere basaŋ al Daniel beleŋ asaŋde, ‘Det kura Al Kuruŋyen ya balem buluŋ wor po irtek goyen ya bana goŋ forok yiyyenj,’ yitiŋ goyen forok yiyyenj. (Mere kayhem gayen kapyan heŋ hanj marbe keŋkela dufay heŋ gab bebak tinaj.) ¹⁶ Be, mata goyen forok yekeb Yudia naŋare hinayinj marbe busaharde dugure kuŋ bana kunayinj. ¹⁷ Goyenterbe al kura ya hende hiyenj goyen kateŋ yaminj bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyenj. ¹⁸ Al kura meteŋminj tubul teŋ kuŋ amilne teŋ ga ma yiyyenj. ¹⁹ Goyen naturebe bere biŋ yanja bere diriŋ besare niŋ miňaŋyabe meteŋenj wor po yiryeŋ. ²⁰ Ningeb kanduk kuruŋ goyen naŋa nalu buluŋde, ma Sabat natureb forok ma yewoŋ yeŋ goke Al Kuruŋ gusunjanj irde hinayinj. ²¹ Goyen natureb megeŋ ga kanduk kuruŋ wor po tiyyenj. Hanjkapyɑ Al Kuruŋ

beleñ tikula kiriyinde mat wan ga hitere, irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk goyenbe baraq wor po duryen.²² Niñgeb Al Kurun beleñ nalu goyen sobamde po tubul tike manhan al tumjan kamwoñ. Goyenbe al nigen yirin goke tenje nalu go wer irde dolfon iryen.²³ Goyen nature al kura beleñ, ‘Mesaiaabe gago hi,’ dinneyin, irde hoyan beleñ, ‘Moñ, iror hi,’ dinen injogaha dirke goya go ma nurde gama yirnayin.²⁴ Mesaia falkukya Al Kurunyen mere basaq mar falkukya beleñ alya bereya Al Kurun beleñ basina yirtiq goyen usi yirteke katwoñ yeñ mata tiñen karkuwañ kurayen kurayen forok yirde hinayin.²⁵ Mere gabe nalu go ma forok yeñ hikeya gago momon dirde hime geb, keñkela heñ hinañ ko.

²⁶ “Niñgeb Al kura beleñ, ‘Mesaiaabe sawsawa po kurun nañare hi,’ dinke ga kuñ kinniñ kinniñ ma tinayin. Irdeb, ‘Mesaiaabe gan banare hi,’ dinke goya fudinde yeñ ma nurnayin.²⁷ Dagamel tikeb al nañra wañ wañra nañra kurkurya beleñ tumjannde kenen hanjen gwahade po, ne Al Urmiñ gayen wamekeb wawuñ unkurennde po megen niñ mar kurun gayen tumjannde nennayin.²⁸ Det kamtiñ hinayindebe det bidak nen nen nu beleñ wañ hanjen gobe bebakkeñ wor po geb, goke epte ma kadom mohonde titek gwahade goyen po, ne Al Urmiñ gayen wamekeb tumjan neneñ nalu funanje gago yeñ bebak tinayin.

²⁹ “Kanduk kurun goyen kamere po,

‘Nañra kidoma hiyyen, irde gagasi ma timiyyen.

Nañkinde mat dinambe suk yeñ katnayin.

Irdeb det kurun hende hañ gobe hambor yiryen,’ yitiñ *Aisaia* 13:10; 34:4
gwahade po forok yenayin.

³⁰ “Goyenterbe ne Al Urmiñ wayen timekeb mata kura nañkinde forok yiyyen. Irkeb ne Al Urmiñ gabe tareñne turnjuñ yañ goya kigariñkiñ faykek hende katen. Irkeb megen niñ mar ne niñ ma nurde hañ mar tumjan neneñbe biñ misin nurde esinayin.³¹ Miyoñne yad yermeke beleñ meheñ heñ ne wañ wan niñ bigul fu irkeb al tumjan nurnayin. Irde katenbe alya bereya nañra kurun hike kwa bana goñ niñ basina yirtiq goyen gabu yirnayin.

³² “Fik hebe yeneñ hanjen gogo. Fik he go beda urke yeneñbe kadila heweñ tiya yeñ hanjen.³³ Gwahade goyen po, mere dirhem kurun gayen forok yeke yeneñbe nalu funanje binde gag po wer ira yeñ nurnayin.³⁴ Fudinde wor po dineñ hime. Mata gobe forok yenayin nature al hinayin mar gobe mata goyen yennayin.³⁵ Irdeb megerja nañkinjañabe hubu hiriryen. Goyenbe merenebe sanjiñ minjan geb, hubu ma hiyyen. Huginen alya bereya nurde fudinde wor po yeñ gama irde hinayin,” yinyin.

Nalu funanje bebakkeñ moy
(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

³⁶ Irdeb sopte yinyin. “Nalu funanje goyen al kura bebakkeñ ma nurde hi. Hubu wor po. Adone po ga nurde hi. Urmiñya miyoñmiy়া wor ma po nurde hañ.³⁷ Ne Al Urmiñ gayen wañ wañ naturebe alya bereya bikkeñ Noa hinhin nature mata teñ hinhan gwahade teñ hinayin.³⁸ Go mar gobe dula niñ po teñ, kukuwa fe nene, al beleñ bere yade, dirjeñ wen

yade al yertek niŋ po teŋ Al Kuruŋ niŋ ma nurde hinhan. Irde kuŋ kuŋ nalu forok yekeb Noa hakwa binde hurkuriŋ. ³⁹ Mel gobe kame mata gwahade forok yiyyen yeŋ ma nurde hinhan. Irkeb fe ala kuruŋ forok yeŋ gwamuŋ yuryinj. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen wor al beleŋ gwaha naŋa wayyen yeŋ ma nurde hikeya wayenj. ⁴⁰ Goyen naturebe mata gahade forok yiyyen: al iraw kura meteŋmijnde meteŋ teŋ hiriryenj. Irke Al Kuruŋ beleŋ uŋkurenj tenbe kurabe tubul tiyyenj. ⁴¹ Irde bere irawa palawa irye yeŋ wit bilmiŋ hora po karka teŋ hikeya bere uŋkurenjbe Al Kuruŋ beleŋ tenbe kurab tubul tiyyenj. ⁴² Goke tenbe kenkelə heŋ ga hinaŋ ko! Doyaŋ Al Kuruŋtiŋ waŋ waŋ nalube bebakken moŋ geb. ⁴³ Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura wawuŋ kurare kawe al beleŋ waŋ yane upew uryenj yeŋ nurde hiyenjdebe yamiŋ kenkelə doyaŋ irde hike kawe al beleŋ epte ma waŋ yamiŋ upew uryenj. ⁴⁴ Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmiŋ gare wor nalu goyare wayenj tiya yeŋ ma nurde hikeya wayenj geb, hugineŋ ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinayinj,” yinyinj.

*Meteŋ al iginjya buluŋyat maya mere
(Luk 12:42-46)*

⁴⁵ Irdeb maya mere mat gaha yinyinj: “Be, ganuŋ meteŋ albe dufaymiŋ wukkek, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde wor po meteŋ teŋ uneŋ hiyenj? Meteŋ al gwahade gobe doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gisaw kwe yeŋbe meteŋ almiŋ goyen, ‘Meteŋ mar kadge doyaŋ yirde binje yuntek nalu hekeb yuneŋ hayinj,’ ineŋ kuyenj. ⁴⁶ Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ waŋbe meteŋ al gore meremiŋ po gama irde meteŋ teŋ hike keneŋbe igin igin irkeb meteŋ al gobe aman

wor po hiyyenj. ⁴⁷ Fudinde wor po dineŋ hime. Meteŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ, ‘Samuŋne kuruŋ gayen wor doyaŋ irde hayinj,’ inyenj. ⁴⁸ Goyenbe daha wet kura teŋ meteŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ niŋgeb, araneŋ ma wan hi,’ yeŋbe ⁴⁹ meteŋ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde haj,’ yineŋ gasa yirde dulanj po teŋ wain nene kukuwa heŋ hanjen marya wain nene hinayinj. ⁵⁰ Irkeb doyaŋ almiŋ go nalu goyenter wayyenj yeŋ ma nurde hiyenjde gor mulgaŋ hiyyenj. ⁵¹ Irdeb mata buluŋmij gote muruŋgem kuruŋ wor po unyenj. Irdeb meteŋ al go tukunj kak ala bana esej misin yisenj hanjenende gor tukukeb usi marya gor hinayinj,” yinyinj.

25

Bere 10 gote maya mere

¹ Be, Yesu go sopte maya mere mat saba gahade yiryinj: “Nalu funaŋ goyenterbe Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: meteŋ bere foŋeŋ 10 beleŋ, ‘Doyaŋ alniŋinde urmiŋ beleŋ berem teŋ wayyenj tiya go,’ yeŋ, ‘Kun beleŋ tupi teŋ waranj,’ yeŋ hulsimiŋ yusun yurde kwamiŋ. ² Bere siptesonjoŋbe dufaymiŋ wukkek moŋ. Munaŋ kurabe dufaymiŋ wukkek. ³ Bere siptesonjoŋ dufaymiŋ wukkek moŋ gobe hulsimiŋbe yawaramiŋ gega, femiŋ pet yeke sopte yuneŋ yunenjbe kura ma yadeya kwamiŋ. ⁴ Munaŋ bere siptesonjoŋ dufaymiŋ wukkek gobe hulsimiŋ yade femiŋ kame yuntek mananj yalin bana goya yade kwamiŋ.

⁵ “Be, bere teŋ mulgaŋ heŋ watek al gobe aranj ma wakeb bere 10 gobe dukpu yirke tumjanj feramiŋ. ⁶ Irke kur wawuŋ binde heke gab al kura gore kuware, ‘Bere tihi albe waŋ hi! Niŋgeb waŋ

tupi tinaŋ! yiriŋ. ⁷ Be, bere 10 gore go nurdeb huwarde hulsiminj ommok hinhan goyen sope yirke melak sanŋiŋ hamıŋ. ⁸ Goyenbe bere dufaymin igiŋ moŋ goreb bere dufaymin wukkeŋ goyen, ‘Hulsinininj kamniŋ tahaŋ geb, femiŋ kura dunnanŋ,’ yinamiŋ. ⁹ Irkeb, ‘Moŋ geb, fe gabe deŋya neŋya tumŋaŋde epte ma diryen geb, dindikenj kuŋ al hitte damu tinayıŋ,’ yinamiŋ. ¹⁰ Irkeb bere siptesonjoŋ dufaymin wukkek moŋ goyen fe damu niŋ kukeb goyarebe bere tiriŋ al go wayyiŋ. Irkeb bere siptesonjoŋ gitik teŋ hinhan goyen al go wakeb tupi teŋ yare dula mata kuruŋ tinayıŋ tiyamiŋde gor kwamiŋ. Irkeb yamebe tayamiŋ.

¹¹ “Be, goyen kamereb bere siptesonjoŋ hulsire niŋ fe damu tinayıŋ yeŋ kwamiŋ go mulgaŋ heŋbe, ‘Doyaŋ al, Doyaŋ al, yame hol irde dunke hurkuninj,’ inamiŋ. ¹² Goyenbe al bere tiriŋ gore wol heŋbe, ‘Fudinde wor po dinenj hime. Deŋbe ma nurde dunenj hime,’ yinyiŋ. ¹³ Be, maya mere dirhem gwahade goyen po ne Al Urminj waŋ waŋ nalu funaŋbe ma nurde hanŋ geb, gitik teŋ hinayıŋ,” yinyiŋ.

*Al karwoyen siraw mere
(Luk 19:11-27)*

¹⁴ Irde sopte maya mere mat yinyiŋ. “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird goyen kurabe gahade: al kura naŋa gi-saw kwe yeŋbe detne doyaŋ yirde hinayıŋ yeŋ meten marmiŋ hay-hay yiryiŋ. ¹⁵ Irdeb meten al uŋkureŋbe hora siptesonjoŋ unyiŋ. Kurabe hora irawa, irde kurabe uŋkureŋ unyiŋ. Meten mar gobe al gwahade mat igiŋ meten tinayıŋ yeŋ nurdeya gab hora goyen yunyiŋ. Irdeb yubul teŋ kuriŋ. ¹⁶ Meten al hora siptesonjoŋ tiriŋ al gobe goyare po tukun meten

unerŋbe go hende hora siptesonjoŋ ıryiŋ. ¹⁷ Meten al hora irawa tiriŋ al goyen wor gwahade po, tukun meten unerŋbe go hende hora irawa ıryiŋ. ¹⁸ Goyenbe meten al hora uŋkureŋ tiriŋ al gobe kuŋ mete taldebe doyaŋ almiŋde hora goyen goŋ bana kiriyin.

¹⁹ “Be, doyaŋ al go naŋa gi-saw kuŋ goŋ sobamde po heŋ heŋ gab wayyiŋ. Irdeb waŋ meten marmiŋ hora yunyiŋ goyen daha yiramin yen gusunŋaŋ yiryiŋ. ²⁰ Irkeb meten al hora siptesonjoŋ unyiŋ gobe sopte hora siptesonjoŋ yawaŋbe doyaŋ almiŋ gaha inyiŋ: ‘Hora siptesonjoŋ goyen doyaŋ irayiŋ yen nuneŋ kwarıŋ geb, gore sopte 5 irmiŋ gago,’ inyiŋ. ²¹ Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meten igiŋ wor po tiyanj. Gebe meten al igiŋ, merene nuran. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ ningeb, det budam wor gunmeke doyaŋ yi-rayiŋ. Irdeb wake tumŋaŋ neya dula teŋ aman heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²² “Be, al hora irawa unyiŋ al gore wor waŋbe gaha inyiŋ: ‘Hora irawa doyaŋ irayiŋ yen nuneŋ kwarıŋ gobe gore po meten unerŋbe hora irawa tebaŋ irmiŋ gago,’ inyiŋ. ²³ Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Gebe meten al igiŋ, merene po nuran. Det ug ma gunmiriŋ gega, keŋkela doyaŋ yiraŋ. Niŋgeb det budam gunmeke doyaŋ yirayiŋ. Irdeb wake neya dula teŋ aman heŋ hireŋ,’ inyiŋ.

²⁴ “Be, meten al hora uŋkureŋ unyiŋ gore waŋbe gaha inyiŋ: ‘Doyaŋ al, gebe al misiŋen yaŋ wor po nurde gunen himyen. Binje ge ma hartinj goyen yawarde hayen. Irde ge ma tur irtiŋ wor kuŋ wasen hanjen. ²⁵ Goke teŋbe kafura heŋ horagebe tukun mete talde goŋ bana kirmiriŋ. Niŋgeb hora gebe gago,’ inyiŋ. ²⁶ Gwaha inkeb doyaŋ almiŋ beleŋ wol heŋbe,

'Gebe kumhaka al, meteŋ al buluŋ wor po. Gebe detne beleŋ ma hartiŋ goyen yawarde himyen, irde detne beleŋ ma tur irtiŋ goyen waseŋ himyen yeŋ nurde ha? ²⁷ Gebe ne gwahade yeŋ nurdeb horanebe hora yerde hanjen yare kerariŋ manhan horane tolok hitinjde ga temewoŋ,' inenjbe meteŋ mar buda hoyan hoy yirke wakeb, ²⁸ 'Hora go goran irde teŋ meteŋ al hora 10 miŋyan al go unnaŋ. ²⁹ Al det unke kenkela doyaŋ irde iginenj kurun forok iryen al gobe tebaŋ det yawaryen. Irkeb detmiŋ budam wor po henayin. Munan det unke kumhaka heŋ iginenj ma forok yiryeŋ al gobe yende det muŋ kura hiyen goyen wor goran irke det miŋmoŋ wor po hiyen. ³⁰ Niŋgeb meteŋ al buluŋ gobe tukun siŋare kidoma bana esen misiŋ yisen hanjenende gor temeyen, naŋ, 'yinyin geb,' gwaha yirinj.

Doyaŋ Al Kurun beleŋ alya bereya matamde pota yiryeŋ

³¹ Be, Yesu go sopte gaha yirinj: "Ne Al Urmin gabe tarenje turnjuŋ yaŋ henjbe miyonneya tumjan kattek. Goyenterbe Doyaŋ Al Kurunyen maroro gasunđe keperenj. ³² Irkeb al megen niŋ kurun gayen ne hitte po gabu irnayin. Irkeb sipsipyā memeya yewek beleŋ pota yirde hiyen go gwahade yireŋ. ³³ Ne beleŋbe sipsip yadēb hanne yase beleŋ mat yerdeb memebe yade tapa beleŋ yerenj. ³⁴⁻³⁶ Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun gare al hanne yase beleŋ mat hinayin goyen gaha yineŋ: 'Ne binjé nirkeyabe binjé nunamiŋ. Fe niŋ kammekeyab fe nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himekeb gargar niramiŋ. Ulinjhornem moŋ himekeb ulinhor nunamiŋ. Garbam hemekayab doyaŋ nirdē faran nurde hinhan. Koyare himekeb waŋ neneŋ hinhan. Goke teŋbe Nanne beleŋ guram

dira. Niŋgeb Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ hurkuŋ hurkuŋ gobe tikula kiriyŋa deŋ gake gitik irtiŋ hiyen geb waŋ tenaŋ,' yineŋ. ³⁷ Gwaha yinkeb Al Kurun diliŋde al huwak goreb, 'Daha naŋa binjé kamke geneŋ binjé guntiriŋ?' Irde daha naŋabe fe niŋ kamke geneŋ fe guntiriŋ? ³⁸ Daha naŋa albak heŋ kuŋ hike gargar girtiriŋ? Irde daha naŋa ulinjhorgem moŋ hike geneŋbe ulinhor guntiriŋ? ³⁹ Daha naŋa garbam heke doyaŋ girde faraŋ guntiriŋ? Irde daha naŋa koyare hike kuŋ gintiriŋ?' ninnayin. ⁴⁰ Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun gare wol henjbe gaha yineŋ: 'Fudinde wor po dineŋ hime. Nere al deŋem moŋ gayen kura gwaha iramiŋ keneŋbe ne gayen niramiŋ,' gwaha yineŋ. ⁴¹⁻⁴³ Irdeb tapa beleŋ mat hinayin mar gobe gaha yineŋ: 'Deŋbe binjé nirkeb binjé kura ma nunamiŋ. Irde fe niŋ kammeke fe kura ma nunamiŋ. Albak heŋ kuŋ himekeb gargar ma niramiŋ. Ulinjhornem moŋ himekeb kura ma nunamiŋ. Garbam himekeb faraŋ ma nunamiŋ. Irde koyare himekeya wor waŋ ma nenen hinhan. Goke teŋbe deŋbe Al Kurunyen bearar bana hanj. Niŋgeb nubul teŋ kuŋ kak ala Satanya miyonmiŋya niŋ gitik irtiŋ bana goŋ kunaj,' yineŋ. ⁴⁴ Gwaha yimmekeb al buda gore wol henjbe, 'Doyaŋ Al Kurun, daha naŋa binjeyə feya niŋ kamke geneŋ wasak titiriŋ?' Irde daha naŋa ulinjhorgem moŋ hike kura ma guntiriŋ? Irde daha naŋa garbam heke doyaŋ ma girde faraŋ ma guntiriŋ? Irde daha naŋa albak geneŋ gargar ma girtiriŋ? Irde daha naŋa koyare hike go ma kuŋ gintiriŋ?' ninayin. ⁴⁵ Irkeb ne Doyaŋ Al Kurun gare wol henjbe gaha yineŋ: 'Fudinde wor po dineŋ hime.

Nere al deñem moj gayen kura gwaha ma iramiñ keneñbe ne gayen faraj ma nuramiñ, gwaha yinen.⁴⁶ Mel gobe mata buluñmiñ gote murunjem hugiñej kanduk kuruj teñ hinayinj. Munañ Al Kuruj diliñde al huwak gobe Al Kurunyä hugiñej hinayinj,” yinyinj.

26

Yesu mayniñ yeñ mere sege iramiñ

(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Yon 11:45-53)

¹ Be, Yesu gob sabamiñ kuruj goyen pasi irdeb tigiri teñ komatmiñ yago gaha yinyinj: ² “Pasoba dula nalu kuruj gobe molye go yeñ nurde hanj gogo. Go naturebe ne Al Urmiñ gayen kuruse hende mununenj mununenj niñ asogo haniñde nernayinj,”* yirij.

³ Be, goyenterbe pris buda gote karkuwañmiñja Yuda marte doyan mar parguwak yagoya beñ belen pris buda gote kurunjmiñ Kaifasyen yare gabu iramiñ.

⁴ Irdeb daha mat kura Yesu go usi irde teñ mayteke kamyenj yeñ mere sege iramiñ. ⁵ Goyenbe yinjeñ mere maydeb, “Dula nalu kuruj gayenter ma gwaha titek. Monjo goke iginj ma nurde al beñ fulenjä dirnayinj geb,” yaminj.

Bere kura beñ det fimiñ hamiñej iginj wor po goyen Yesu tonanje wok iriyij

(Mak 14:3-9; Yon 12:1-8)

⁶ Be, Yesu go komatmiñ yagoya Betani taunde Saimonyen yare hinhan. Saimonbe bikkeñ busuka manaq hinhin. ⁷ Be, Yesu go keperde hikeyab bere kura gore det fimiñ hamiñej iginj wor po

alabasta hora beñ po irtiñ yalinj kusamuñ goyen bana hitiñ go tawañ tonanje wok iriyij.⁸ Det fimiñ damum hende wor po goyen bere gore Yesu tonanje wok irke keneñbe komatmiñ yago beñ beñ ar hende daniñ buluñ ira yeñ gusuñaj hamiñj.⁹ “Go tukun al yunke manhan hora kurunjde po damu tike hora go teñ al buniñej faraj yurwoñ,” inamiñj.

¹⁰ Be, Yesu go mere teñ hinhan goyen nurdeb, “Deñbe daniñ bere go tagal uneñ buluñ irhanj? Yeñbe mata iginj wor po nira. ¹¹ Al buniñejbe denya hugiñej hinayinj. Goyenbe nebe denya hugiñej ma hitek. ¹² Bere gare det fimiñ ulher wok ira gabe ne kammeke mete nирnayinj goke gitik nira. ¹³ Ningeb fudinde wor po dineñ hime. Kame al beñ ne niñ naña kuruj ga tagalde tukunj henjabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hinayinj, irde matamiñ goke dufay henj hinayinj,” yinyinj.

Yudas Iskariot beñ Yesu asogo haniñde kiriyij

(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

¹⁴ Be, Yesu komatmiñ ¹² bana goyen al deñem Yudas Iskariot inenj hanjen gore pris buda gote karkuwañmiñ hitte kurinj. ¹⁵ Kunjbe, “Yesu hantiñde kermekeb murunjembe dahade nunnayinj?” yinyinj. Irkeb silwa hora kapyan heke kuñ 30 hekeb unamiñj. ¹⁶ Go kamereb Yudas go Yesu goyen daha mat kura asogom haniñde keren yen beñ niñ nañkenenj hinhin.

* **26:2:** Bikken Israel mar Isip naña tubul teñ Kenan kuniñ tiyamiñabe Al Kuruj beñ sipsip al dirin dirneñ gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayinj yinyinj. Munañ al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kurunyä miyon beñ wañbe mel gote urmiñ matalinjä dapñamij matalinjä goyen tumnayinj gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramiñ marbe miyonmiñ beñ yubul tiyamiñ goke dufay henj henj ge dula mata teñ hinhan.

Dula funanj

(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Yon 13:21-30)

¹⁷ Be, Yesuyen komatmiñ go hañka wawuñbe beret yis miñmon nen nen nalu heweñ tiya yenbe Yesu gusuñaj iramiñ. “Damde kunþe Pasoba binje gitik irde netek yen nurde ha?” inamiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Yerusalem taun bana kunþe al kura gor keneþbe gaha inayin. Tisa beleñbe, “Nalunebe binde hihi. Niñgeb neya komatneyabe gere yare Pasoba binje netek,” yihi, ‘gwaha innayin,’ yinyin. ¹⁹ Irkeb komatmiñ yago goyen Yesu yinyin go po gama irde kunþe Pasoba binje nen nen gitik tiyamiñ.

²⁰ Be, wawuñbañ wor po hekeb Yesuya komatmiñ 12 goya Pasoba binje niniñ yen keperamiñ. ²¹ Binje nene henþabe Yesu beleñbe, “Fudinde wor po dineñ hime. Deñ gayen kuratiñ kura beleñ asogoner haniñde niryen,” yinyin.

²² Irkeb komatmiñ yago gobe kandukneñ wor po nuramiñ. Irdeb kura kame yuñkureñ yuñkureñ, “Doyañ Al Kurun, ne niñ wet yen ha?” yen gusuñaj iramiñ. ²³ Irkeb wol henþe, “Al kura neya tumjañ haniñ ten fe koron bana kera gore asogo haniñde niryen. ²⁴ Ne Al Urmin gabe Al Kurunyen mere basañ mar beleñ bikkeñ asanje kayamiñ goyen po gama irde kameñ. Goyenbe al kura asogoner haniñde niryen al goke bunijeñ wor po nurde uneñ hime. Al go kawañ ma hiriñ manhan kanduk buluñ goyen go ma kenwoñ,” yinyin.

²⁵ Irkeb Yesu asogomiñ haniñde kertek al Yudas beleñ, “Tisa, ne niñ daw yen ha?” inyin. Irkeb wol henþe, “Gwaha, gobe ge po geb,” inyin.

Yesu beleñ beretya wainya komatmiñ yunyinj
(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1 Korin 11:23-25)

²⁶ Be, binje nene henþabe Yesu beleñ beret teñbe Naniñ turuñ irdeb ubala teñbe, “Beret dunhem gahade gayen po nebe deñ ge teñ kameñ. Niñgeb goke teñbe beret gabe gasoñne geb, teñ nenañ,” yinyin. ²⁷ Irdeb wain fimiñ gisu bana hitiñ go teñbe sopte Al Kurun turuñ irde, “Deñ tumjañ ga teñ nenañ. ²⁸ Al megen hañ kuruñ gote mata buluñ halde yunen yunen niñ teñ Al Kurun beleñ binja tiyyin goke teñ darine wok irde kameñ. Niñgeb wain ga teñ nenañ. ²⁹ Fudinde dineñ hime. Wain fimiñ gayen tebañ ma newen. Kuñ kuñ Nanne beleñ alya bereyamij doyan yiryeña goyen ter gab denya tumjañ wain fimiñ gergeñ sopte netek,” yinyin.

³⁰ Be, go kamereb Yesuya komatmiñ yagoya goyen tikin henþe Olip dondonje hurkamij.

Pita helwañ hiyyej goke tagalyij

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

³¹ Be, hurkuñ gor henþbe Yesu beleñ gaha yinyinj: “Hañka wawuñbe ne mununniñ yen fere nirkeb deñbe tumjañ nubul teñ busaharnayin. Mata goke Al Kurunyen asanje gahade katij hi: ‘Sipsip doyañ al maymeke sipsip-miñbe burgagaw kernayin,’ yitin. *Sekaraia 13:7*

³² Goyenbe kame sopte huwardebe ne wa mehen hen Galili nañare kweñ,” yinyin.

³³ Irkeb Pita beleñbe, “Al hoyanbe tumjañ gubul tinayin. Goyenbe nebe epte ma wor po gubul tiyen,” inyin. ³⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henþe, “Fudinde wor po gineñ hime. Hañka wawuñbe tatirok ma mere tikeyabe ge beleñ

wawuŋ karwore ne niŋ yeq, ‘Al gobe go ma nurde uneŋ hime,’ yawayin geb,” inyinj.³⁵ Goyenpoga Pita beleŋbe, “Nebe al beleŋ mununnayin gega, ge niŋ yeq, ‘Yeq ma nurd unhem,’ ma wor po yewenj,” inyinj. Irkeb kadom yago manaq tumnqan gwaha ala inamij.

Yesu Getsemani heŋ Al Kurun mere iryinj

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

³⁶ Be, gor mat kuŋ naŋa deŋe Getsemani gor forok yeŋbe komatmiŋ yago, “Gar keperde doyan nirde hike neb irar ira kuŋ Al Kurun mere ireŋ,” yinyinj.³⁷ Irdeb Pitaya Sebedi urmiŋ waraŋ Yonya Yemsya yadeb gasuŋ hoyanđe kwamiŋ. Goyareb Yesube du-fayminjya binyabe kanduk wor po hiriŋ.³⁸ Irdeb mel karwo go yinyinj. “Kanduk kurun wor po mununke kamtek nurhem geb, neya gar heŋbe Al Kurun mere irdeya ga hinayinj!” yinyinj.³⁹ Gwaha yineŋbe gor mat muŋ kura singir teŋ kuŋbe biŋ tadam mat wulgurut yeŋbe, “Ado, igiŋ kenem kanduk kurun gayen teŋ siŋa irayinj. Goyenbe nere dufay ma gama irayinj. Gere dufay po gama irayinj,” inyinj.⁴⁰ Gwaha teŋbe mulgaŋ heŋ kuŋbe komatmiŋ karwo gob firtiŋ yinyinj. Irdeb Pita isan̄ heŋbe, “Mel, deŋbe neya muŋ kura hitŋen teŋ Al Kurun mere irde ga ma fernayinj?” yinyinj.⁴¹ Irdeb, “Ferde ma Al Kurun mere irde hinayinj. Gogab uŋgura waŋ tuŋan durkeb epte ma katnayinj. Tontiŋbe Al Kurun mere ird ird niŋ wilakŋen nurde hanj. Gega ultiŋbe piŋen heŋ hanj,” yinyinj.⁴² Irdeb sopte yubul teŋ kuŋ Al Kurun mere irdeb, “Ado, kanduk ga ne beleŋ ma tewenjbe kanduk gayen pasi irtek beleŋ mijmon hiyen kenem nebe dufayge po gama irdeb tewenj,” yiriŋ.

⁴³ Be, Al Kurun mere irde pasi heŋbe sopte mulgaŋ heŋ kuŋ komatmiŋ karwo gob diliŋ kanduk hekeb firtiŋde hike yinyinj.⁴⁴ Yeneŋbe yubul teŋ sopte mulgaŋ heŋ kuŋbe Al Kurun mere iryinj gwahade po sopte mere iryinj.

⁴⁵ Be, mulgaŋ heŋ kuŋbe komatmiŋ yago goyen, “Deŋbe usan̄ heŋ firtiŋde po hanj? Ga ken-naŋ! Ne Al Urmiŋ gayen mata buluŋ mar haniŋde nerd nerd nalu gobe bikken̄ gago forok yihi.⁴⁶ Huwarke kuniŋ! Asogo haniŋde nertek albe bikken̄ gago waya geb,” yinyinj.

Yesu teŋ fere tiyamiŋ

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

⁴⁷ Be, Yesu gobe gwaha yeŋ hikeyabe komatmiŋ kura Yudas gobe al yade wayamiŋ. Al buda gobe fulenjare niŋ bidilaya nuk-waya yade wayamiŋ. Mel gobe pris buda gote karkuwaŋmiŋa Yuda marte doyaŋ mar par-guwakya beleŋ yad yerke wayamiŋ.⁴⁸ Yesu go asogom haniŋde kertek al goreb tetek mar go gaha yinyinj: “Kuŋ forok yeŋbe mata kura tiyen̄ geb. Al kura aman̄ aman̄ irde ulunjde u irmeke kenenjbe al gobe gog po yeŋbe kuŋ tenayinj,” yinyinj.⁴⁹ Be, Yudas go bikken̄ mere gwahade yinyinjde geb, kuŋ forok yeŋ Yesu hitte kuŋbe, “Wawuŋ, Tisa,” inenjbe ulunjde u iryinj.⁵⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Kadne, gwaha tiye yeŋ wayha go gwaha tiya,” inyinj. Irkeb al wayamiŋ mar goreb waŋ teŋ fere tiyamiŋ.⁵¹ Irkeb Yesu komatmiŋ kura yeŋ binde hinhin goreb fulenjare niŋ bidilamiŋ marde pris buda gote kurunŋmiŋde meten̄ almiŋ kura kirmiŋ sapa iryinj.⁵² Irkeb Yesu beleŋ, “Bidilage go gasuŋenjde kera! Al kura bidila beleŋ al gasa yiryeŋ gob haniŋ wol hekeb

gwaha mat po mayke kamyeñ. ⁵³ Adone gusuñaj ïrmekeb goyare po miyonmiñ budam wor po yad yerke kateñ faran nurnayin gobe ma nurde ha? ⁵⁴ Goyenbe mata gwahade tiyeñbe Al Kurunyen asanđe mata gwahade gwahade forok yiyyen yitiñ goyen daha mat forok yiyyen? Epte mon,” inyiñ.

⁵⁵ Gwaha ineñbe Yesu go yen teñ fere titek mar goyen, “Ne gayen kawe mar yad kun hime geb, gago fulenjare niñ bidilaya nukwaya manaq wañ nawarniñ teñ han? Nebe nañkahalmiñ nañkahalmiñ Al Kurunyen ya bana saba tagalde himekeyabe ma nadé hanjen. ⁵⁶ Goyenbe Al Kurunyen asanđe mere basaq marmiñ beleñ kame mata gwahade forok yiyyen yen kayamiñ goyen deñ beleñ gago teñ han,” inyiñ. Be, komatmiñ yagobe tumjañ Yesu tubul teñ busaharamiñ.

*Yesu pris buda gote kuruñmiñ diliñ mar huwaryiñ
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)*

⁵⁷ Be, Yesube pris buda gote kuruñmiñ Kaifas hitte tukamiñ. Gorbe Moseyen saba marya Yuda marte doyañ mar parguwak yagoya gabu iramiñ. ⁵⁸ Be, Pita go mel gore Yesu teñ kun hikeya gisaw yarham po heñ gama irde kuriñ. Kun kuneñbe pris buda gote kuruñmiñ Kaifasyen ya koya beleñ po milgu irtiñ bana gon al gabu irde hanjen sawsaware hurkuriñ. Hurkunbe daha kura tike keneñ yen ya go doyañ irde hanjen mar keperde hinhande gor kun kipiryiñ.

⁵⁹ Be, pris buda gote karkuwañmiña Yuda marte doyañ marya goyen tumjañ gabu irde da misiñde wor po Yesu go mayteke kamyeñ yen mere sege iramiñ. Goyenbe miñ kura ma keneñbe goke nañkenamiñ.

⁶⁰ Irkeb al budam wañ Yesu tagal uneñ uneñ niñ usi mere budam yad forok yiramiñ. Gegä Yesu maytek meremiñ igin kura ma kenamiñ. Irkeb kun kun funañ al irawa kura wanje, ⁶¹ “Al gareb, Al Kurunyen ya balem goyen upew urde sopte gergeñ irde naña fay karwore pasi ireñ,” yeke nuraruñ,” yaryum.

⁶² Be, pris buda gote kuruñmiñ Kaifas beleñ huwardeb Yesu goyen, “Mere kuruñ ulger irhar gabe wol ma hawayiñ?” inyiñ.

⁶³ Goyenbe Yesu go meremiñ ma wol heñ balmiñ po hin hin. Irkeb sopte, “Ne beleñ Al Kurun gwahader hitiñ gote sanjiñde ginhem geb, gebe Mesaia Al Kurun Urmiñ ma dahade goyen momon dira,” inyiñ. ⁶⁴ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Dindiken gog po yahan. Goyenbe ne beleñbe deñ kuruñ gayen gaha dineñ. Kame ne Al Urmiñ gabe Al Kurun sanjiñ miyan Al gote haniñ yase beleñ mat keperde nañkiñde gagap hende kateñ himeke nennayiñ,” inyiñ.

⁶⁵ Irkeb pris buda gote kuruñmiñ gore mere goyen nurdeb, “Al gabe Al Kurun sukal ira,” yen bin ar yeke ulinjormiñ erek irdeb, “Niñgeb danin mere hoyan niñ nañkentek? Al Kurun sukal ira gobe deñ tumjañ nurhañ gago. ⁶⁶ Niñgeb deñbe dahade nurde han?” yineñ gusuñaj yiryiñ. Irkeb wol heñbe, “Kamyeñ po!” inamiñ. ⁶⁷ Irdeb al gor hinhan goreb Yesu kimiñde meyan iramiñ. ⁶⁸ Irdeb kimiñ mala teñbe haniñ mupi irde mayamiñ. Kura beleñbe palasi irdeb, “Mesaia, ganuñ beleñ muguna? Momon dira!” inamiñ.

*Pita beleñ Yesu niñ helwañ hiriñ
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62;
Yon 18:15-18,25-27)*

⁶⁹ Be, goyarebe Pita go ya go biŋ bana sawsaware gor keperde hin hin. Irkeb meteŋ bere kura gore wanje, “Ge manaj Yesu Galili niŋ al goya kuŋ hinaryum,” inyinj. ⁷⁰ Irkeb Pita beleŋbe al tumŋan gor hinhan gote diliŋ mar helwaŋ heŋbe, “Neb goke kura yeŋ ha yeŋ ma nurde hime,” inyinj. ⁷¹ Irdeb gasuŋ hinhan go tubul teŋbe kuŋ yamere huwarde hikeb bere kura gore waŋ kenenbe al buda gor hinhan goyen, “Al gabe Nasaret niŋ al Yesuya kuŋ haryen,” yirinj. ⁷² Irkeb Pita gore tebaŋ po helwaŋ heŋbe, “Fudinde wor po, nebe al gobe ma nurde uneŋ hime,” yirinj.

⁷³ Be, hitnej muŋ kura teŋbe al gor hinhan goreb Pita goyen, “Mere tike melakge nurhet gobe Yesu gama irde hanjen mar al kurabe ge gago yeŋ nurhet,” inamiŋ. ⁷⁴ Irkeb Pita beleŋbe mere fudinde po tihim yeŋ biŋa teŋbe, “Fudinde wor po dineŋ hime. Neb al goke yeŋ hanj yeŋ ma nurde hime,” yinyinj. Irkeb goyare po tatirok mere tiyyinj. ⁷⁵ Irkeb Pita go Yesu beleŋ, “Tatirok ma mere tikeyabe ne niŋ yeŋ wawuŋ karwore, ‘Al gob ma nurde uneŋ hime,’ yawayinj,” inyinj goke biŋ bak yirinj. Irkeb siŋare kateŋ kuŋ mata tiyyinj goke biŋde misiŋ wor po nurdeb esiriŋ.

27

*Yesu go Pailat hitte teŋ kwamiŋ
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Yon
18:28-32)*

¹ Be, wampot muŋ wor pobe pris buda gote karkuwaŋminja Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ mere maydeb, “Yesube mayteke kamyenj,” yamiŋ. ² Irdeb hanj fere teŋbe Pailat hitte tukaminj. Pailatbe Roma gabman al Yudia naŋa doyaŋ irde hiyen.

*Yudas kamyinj
(Aposel 1:18-19)*

³ Be, asogo haninjde kiriyin al Yudasbe Yesu go merem yaŋ irde mayke kamtek heke keneŋbe mata buluŋ tiyyinj goke buninjen nuryinj. Irdeb silwa hora 30 damu iramiŋ goyen pris buda gote karkuwaŋminja Yuda marte doyaŋ mar parguwakya hitte yumulgan tiyyinj. ⁴ “Mata buluŋ miŋmoŋ al goyen kami yeŋ hantinjde kirmiŋ. Niŋgeb mata buluŋ timiŋ,” yinyinj. Irkeb wol heŋbe, “Gobe nende samuŋ moŋ be. Gere kanduk geb,” inamiŋ. ⁵ Gwaha inkeb biŋ ar yekeb hora go Al Kurunyen ya balem bana goŋ yemeyde kurinj. Kuŋbe benje teŋ kamyinj.

⁶ Be, hora yimiyyinj gobe pris buda gote karkuwaŋminj beleŋ pil gaŋ heŋbe, “Hora gabe al kami yeŋ damu titiŋ. Moseyen sabarebe hora gahade gayen epte ma Al Ku runj niŋ unnyaiŋ yitiŋ. ⁷ Niŋgeb hora ga yade naŋa hoyanje niŋ mar Yerusalem waŋ kamke mete teŋ hitek yeŋ kuwe ird ird alyen megenj goyen damu titek,” yeŋ mere sege iramiŋ. ⁸ Goke teŋbe naŋa tapum gobe “Al Kamtinjde” inamiŋ. Gayenter wor gwahade po ineŋ hanj. ⁹ Niŋgeb Al Ku runyen mere basaŋ al Yeremia beleŋ mere kayyiŋ gobe gwaha mat igineŋ kawan hirinj. Merebe gahade:

“Israel marbe yeŋ mayteke kami yeŋbe silwa hora 30 gore al damu tiyamiŋ.

¹⁰ Irde Doyaŋ Al Kuruj beleŋ gwaha gwaha tiyayinj ninyinj gwahade po, mel gobe hora go teŋbe kuwe ird ird alyen megenj damu tiyaminj,” yitiŋ hi. Sekaraia 11:12-13; Yeremia 32:6-9

*Gebe Yuda marte doyaŋ al ku runj we?
(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Yon
18:33-38)*

¹¹ Be, mel go goj gwaha teñ hikeyabe Yesu gobe Roma gabman al Yudia nañä doyan irde hiyen al Pailat diliñ mar huwaryin. Irkeb, "Ge gayenbe Yuda marte doyan al kuruj we?" inyin. Irkeb, "Gwaha, gigen yaha gog po," inyin.

¹² Be, pris buda gote karkuwañminya Yuda marte doyan mar parguwakya belen tagal unamin. Gega Yesube meremij wol ma hiriñ. ¹³ Irkeb Pailat belen, "Mel gare minge girde tagal gunej hañ gabe kura ma wol hawayin?" inyin. ¹⁴ Goyenpoga Yesu belen mel gote mere go munj kura ma po wol hiriñ. Irkeb Pailat belen go keneñbe diliñ fot yirin.

Pailat belen Yesu tubul timeke kwi yiriñ

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Yon 18:39-19:16)

¹⁵ Be, goyenterbe damam damam Pasoba dula naturebe Pailat belen koyare hinhan mar goyen al kura teñ siña irde hiyen. Al gobe Yuda mar belen al gwahade inke gab gwaha teñ hiyen. ¹⁶ Be, goyenterbe al bulun wor po yen nurd uneñ hanjen al Barabas goyen koyare hinhan.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Pailatbe yinjen du-faymiñdeb, "Yuda marte doyan mar gabe al budam Yesu gayen gama irde hike yenenjbe daniñ neñ gwahade moj yen nurdeb yen ge igin ma nurde mayke kami yen gago tawayhan," yen nuryin. Ninjeb al buda kuruj goyen gabu irkeb, "Al damin tubul timeke kuyen? Barabas ma Mesaia inen hañ Yesu gayen?" yen gusuñjan yiryin.

¹⁹ Be, Pailat go mere nurd nurd gasunjde keperde hikeyabe berem belen mere gahade asanđe kañ ten kerke wayyin: "Al go daha wet kura ire ire ma tiyayin. Yenbe

merem moj. Hanjka mite ti-him. Ninjeb bener ga yen ge kanduknej wor po nurde hime. Tubul po tiyayin," inyin. ²⁰ Goyenbe pris buda gote karkuwañminya Yuda marte doyan mar parguwakya belen al buda kuruj gabu iramiñ goyen hakot biñ yawaramin. Irde, "Barabas tubul tike kwi. Munaj Yesube mayke kami,' innayin," yin-namin.

²¹ Be, Pailat belen al buda go, "Al irawa gayen ganunbe tubul timeke kuyen?" yineñ gusuñjan yiryin. Irkeb, "Barabas," yamin. ²² Irkeb wol henbe, "Ninjeb Mesaia inen hañ al gab daha ireñ?" yinyin. Irkeb al buda kuruj goreb, "Kuruse hende mayke kami!" yamin. ²³ Irkeb Pailat belen, "Daniñ? Al gabe da mata buluj kura tiyun?" yinyin. Gega ugur po, "Kuruse hende mayke kami ko!" yamin.

²⁴ Be, Pailat go gwaha kura titek ma hiriñ. Irde al buda kuruj go fulenja forok irniñ tike yenenjbe fe teñ mel gote diliñ mar hanij halyin. Irdeb, "Al ga kamenj tiya gabe neya neya moj. Gabe dende samuj po geb," yinyin. ²⁵ Irkeb, "Igin, yen kamyeñ gote merembe neñja dirinjinin yago kame forok yenayin gore tetek," inamiñ. ²⁶ Irkeb Barabas go mel gote mere nurdeb tubul tike kuriñ. Goyenbe Yesu go usulak teñ kuruse hende maynañ yenbe fulenja marmiñ haninje tubul tiyyin.

Fulenja mar belen Yesu giwgiw iramiñ

(Mak 15:16-20; Yon 19:2-3)

²⁷ Be, Roma gabmanyen fulenja mar go Yesu teñ Pailatyen ya kuruj bana goj tukamiñ. Irdeb fulenja mar kadom goya tumnajan Yesu milgu iramiñ. ²⁸ Irdeb ulinhormiñ tumnajan yugu teñ gab doyan marte ulinhor bukken yara goyen kerd unamin. ²⁹ Irdeb kañ hirwanjen yan goyen bili bili irde

doyaŋ al kurunyen tonaj umja irhet usi teŋ tonajde keramiŋ. Irde doyaŋ alyen kutum kura teŋ hanin yase beleŋ kerde fulenja mar gore Yesu diliŋde waŋ dokolhon yugulun teŋbe, “Fudinde wor po, Yuda marte doyaŋ al kuruj,” ineŋ giwgiw irdeb bak mayde iramiŋ. ³⁰ Irde meyan irde kutum tanarde hinhin goyen po goran irde tonajde mayde tebanj irde hinhan. ³¹ Gwaha irde giwgiw irdeb uliŋhor bukken yara go tugu teŋbe yende uliŋhor wor po goyen yerde unamin. Irdeb tukun kuruse hende maytek yen teŋ kwamin.

*Kuruse hende mayke kamyij
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43;
Yon 19:17-27)*

³² Be, beleŋyaŋ hako kuŋ heŋyabe al kura Sairini taunde niŋ al dejen Saimon keneŋbe Yesuyen kuruse tawa ineŋ pakku irke tiriŋ. ³³ Be, kuŋ kuŋ naŋa deŋe kura Golgota gor forok yamiŋ. Golgota gote miŋbe “al tonaj kinkininje”. ³⁴ Gorbe wainya he fimiŋ urekyu suluk irtin goyen unke ninam uryin gega, nen nen niŋ bada hiriŋ. ³⁵ Yesu go kuruse hende kerde hikeb uliŋ umjəmij ganuŋ beleŋ yawaryen yen yende matare tiliŋ tanardeb pota yiramiŋ. ³⁶ Gwaha teŋbe daha kura tike kentek yen keperde keneŋ hinhan. ³⁷ Irde da misiŋde Yesu mayamiŋ goyen he parwek hende katiŋ goyen kuruse tonaj beleŋ keramiŋ. Merebe gahade:

AL GABE YESU. YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

³⁸ Be, kawe al irawa kura goyen wor kuruse hende yeramiŋ. Kurabe Yesuyen kuruse yase beleŋ mat, munaj kurabe tapa beleŋ mat keramiŋ. ³⁹ Al kuŋ waŋ teŋ keneŋbe biruŋ biruŋ teŋ giwgiw irdeb, ⁴⁰ “Ge gayen Al Kurunyen ya balem upew urde sopte gergen

irde naŋa fay karworeb pasi ireŋ yawan al gobe ge gago? Irde geb Al Kuruj Urmiŋ keneŋbe tareŋger kuruse hende mat kata,” inamiŋ. ⁴¹ Irde pris buda gote karkuwaŋminja Moseyen saba marya Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ wor gwahade po ineŋ ayan keramiŋ. ⁴² “Al gabe al hoyanbe faraŋ yurde hinhin gega, yiŋgenbe epte ma faraŋ uryen. Yeŋbe Israel marte doyaŋ al kuruj go. Kuruse hende mat katke keneŋ gabe dufayninin yen ge sanjŋ irniŋ be! ⁴³ Yeŋbe Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hiyen, irde ‘Neb Al Kuruj Urmiŋ,’ yen hiyen geb, tubul tike Al Kuruj beleŋ faraŋ uryenbe faraŋ uri,” inamiŋ. ⁴⁴ Irkeb kawe al irawa kuruse hende hinaryum go wor gwahade po sukal iraryum.

*Yesu kamyij
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49;
Yon 19:28-30)*

⁴⁵ Be, naŋa baŋkahal wor po hekeyabe naŋa bana kuruj gob tumjan kidoma beleŋ aw urtiŋde hike kuŋ kuŋbe wawuŋbana 3 kilok heweŋ tiyyin. ⁴⁶ Be, 3 kilok binde hekeb Yesu go ug po, “Eloi, Eloi, lama sabaktani!” yiriŋ. Mere gote miŋbe, “Al Kurunjne, Al Kurunjne, daniŋ nubul taha!”

⁴⁷ Be, mere go al kura gor huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia deŋe urde hi,” yamiŋ. ⁴⁸ Irdeb aran po al kura kup yen kuŋ amil erek irde wain fimiŋ mukkuweŋ bana gon kerke uliŋ hekeb teŋ kutum ulyanje gitit irdeb Yesu unyin. ⁴⁹ Goyenbe al hoyan goreb, “Elaia wet waŋ faraŋ urke kentek geb, tubul tike gwaha kura tiya yen kinniŋ,” yamiŋ.

⁵⁰ Be, sopte po Yesu go ugut po mere teŋbe biŋ sul yiriŋ. ⁵¹ Goya goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil gasuŋ himam wor po diba irtin hinhin goyen kahalte

po hem belej mat erek yen bam belej katyin. Meger manaj diririt yen hora karkuwanj karkuwanbe gilgalan iraminj. ⁵² Al hakwam yirtij bembra goyen hol yen tukamij. Irkeb Al Kurun diliinde al wukken hej kamamiñ goyen budam sopte huwaramiñ. ⁵³ Irde bembra siñare kateñbe kame Yesu sopte huwaryiñ nalureb Yerusalem taun kurunjde kuñ al budam hitte forok yeke yenamiñ.

⁵⁴ Be, Roma gabmanyen fulenja marte doyan alya fulenja marmiñya Yesu doyan irde hinhan goyen niniñaya mata gor forok yirij kuruj go kenej kafura henje, "Fudinde wor po, yenje Al Kurun Urmiñ," yamiñ.

⁵⁵ Bere budam Galili nañare mat Yesu gama irde faraq urde kuñ hanjen goyen wor gor hen gisaw mat kenej hinhan. ⁵⁶ Bere goyen kurabe Makdala niñ Maria, Yemsya Yosepyat miliñ Maria, irde Sebedi urmiñ warañ Yemsya Yonyat miliñ.

Yesu mete tiyamiñ

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-55; Yon 19:38-42)

⁵⁷ Be, Yesu kamyiñ goyen kuñ wawurjbanā wor po heweñ tikeb Arimatea taunde niñ al samuñmij budam kura goyen wayyiñ. Denjembe Yosep. Yenj wor Yesu gama irde hiyen. ⁵⁸ Be, al gore kuñbe, "Yesu hakwam nunke mete tiye," inen Pailat gusuñaj iriyiñ. Irkeb Pailat belej, "Igiñ, gwaha tiyayiñ," iniyiñ. ⁵⁹ Irkeb Yosep belej Yesu hakwam goyen teñ amil faykek gerger belej po mala teñ ⁶⁰ tukunjbe yinjen, "Kammeke nernayiñ," yiriñ bembra goyen bana kiriyiñ. Irde hora kuruj miliñ kura goyen yenja kwamiñ marya gore gilongilon irde tukunj bembra gote yameem pet teñbe kwamiñ. ⁶¹ Irkeb bere iraw kura horabok gote diliñ mar siñə hoyan

belej mat hinaryum. Makdala niñ Mariayabe Maria hoyan kura goya belej gwaha tiyaryum.

Bembra doyan irde hinhan mar

⁶² Be, Sabat nalu fay urkeb pris buda gote karkuwanjmiña Farisi marya belej Pailat hitte kwamiñ. ⁶³ Kuñbe, "Doyan al, usi al gar go hinhyabe, 'Kamenje mat kuñ yereñkek hekeb huwareñ,' yenj hinjin goyen bininiñ bak yekeb gago wayhet. ⁶⁴ Ningeb fulenja marge hulyan yirke hanjka mat kuñ molye bana goyen bembra go doyan irde hinayiñ. Moñgo komatmiñ yago belej wanj hakwam goyen hoyanje tukunjbe, 'Kamtijde mat huwaruñ,' yenayiñ geb. Irkeb al budam usi mere go nurde dufaymiñ buluñ henayiñ. Gote kandukbe hanjapyä, 'Nebe Mesaia,' yinej al usi yirde hinjin gote kanduk fole iryenj," inamiñ. ⁶⁵ Irkeb Pailat belej, "Fulenja marne kura Yukuñ deñ nurhañ gwahade po keñkela yinke bembra go doyan irde hinayiñ," yinyiñ. ⁶⁶ Irkeb mel go kuñ bembra yamere niñ hora kuruj goyen al kura belej ma fegelnayiñ yenj bisam irde go hende diba iramiñ. Irdeb fulenja mar goyen, "Gar hej keñkela doyan irde hinanj ko!" yinamiñ.

28

Yesu kamyijde mat huwaryiñ

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Yon 20:1-10)

¹ Be, Sabat nalu hubu hej kuñ wawuñ hej fay ureñ tiyyiñ. Irkeb Makdala niñ Mariaya Maria hoyan kura goya gore Yesu hakwam keramiñ gasuñ goyen kenyé yen kwaryum.

² Be, bembare gorbe niniñä kuruj forok yirij. Gobe Doyan Al Kurun hitte mat miyonmij kura kateñ bembra gote yame hora kuruj go kañ kañ irde hol irde go

hende keperde hinhin geb, gogo tiyyinj. ³ Yenjbe ulinya dinsokyabe dagamel go gwahade epte ma keñkelə kentek hinhin. Ulinhorminj manan̄ faykek wor po.

⁴ Be, fulenja mar gor hinhan gobe miyon go keneñbe kafura wor po heñ barbar yen kamtiñ hakwam yara haminj.

⁵ Be, miyon gore bere irawa go yeneñbe, "Kafura heñ ma. Yesu kuruse hende mayke kamunj al goke nañkeneñ har yen nurde hime. ⁶ Gega yenjbe gar ma hi. Huwareñ yen hinhin go gwahade po huwara. Iginge wan̄ hakwam kerañ gasuñ ga kinyi. ⁷ Irde aran̄eñ kuj komatmiñ yago goyen, 'Yesube kamunjde mat huwara geb, yen wa meheñ heñ Galili nañjare kweñ tiya. Gon̄ gab kuj kennayinj,' yiniryen. Mere gayen momoj dire yen gago wayhem geb," yinyiñ.

⁸ Be, bere iraw gob kafura haryum. Goyenbe mere go nurdeb amaj haryum. Irdeb bamba go aran̄ po tubul teñ Yesuyen komatmiñ yago momoj yirye yen kup yen kwaryum. ⁹ Be, bere go mata gwahade forok yewen̄ tiya yen ma nurde kuj hikeya Yesu beleñ forok yenjbe, "Wampot," yinyiñ. Irkeb irem gobe keneñ bebak teñbe kuj kahanjde tanarde dolon̄ iraryum. ¹⁰ Irkeb, "Kafura heñ ma. Kuj dine yago yinke Galili nañjare kuj gab nennayinj," yinyiñ.

Fulenja mar beleñ usi teñ hinhan

¹¹ Be, bere irawa go hako ga mulgañ heñ hikeyabe fulenja mar bamba doyan̄ irde hinhan mar goyen kura beleñ taunde kujbe mata forok yeke yenamiñ kuruñ goyen pris buda gote karkuwañmiñ momoj yiramiñ. ¹² Irkeb Yuda marte doyan̄ mar parguwak hitte kuj momoj yirdeb mere kura sege iramiñ. Irdeb fulenja mar go hora kuruñ yunenjbe gaha

yinamiñ. ¹³ "Siñjare kujbe mere gahade al momoj yirde tukun̄ hinayinj: 'Neñbe wawan̄ ferde ug hetekeya komatmiñ yago beleñ wan̄ hakwam goyen kawem teñ kwan̄,' gwaha yen̄ hinayinj. ¹⁴ Munan̄ mere momoj gayen kuj doyan̄ altiñ Pailat hitte forok yekeb neñ beleñ kuj keneñbe igin̄ mat mere irtek geb, deñbe merem yañ ma diryen," yinamiñ. ¹⁵ Gwaha yinkeb fulenja mar gobe horamiñ go yadeb mel gore yinamiñ gwahade po tiyamiñ. Ningeb goyen mere gobe tagalkeb wan̄ wan̄ gayenter niñ Yuda mar wor tagalde hañj.

*Komatmiñ meteñ kuruñ yunyij
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49;
Yon 20:19-23; Aposel 1:6-8)*

¹⁶ Be, Yesu yiriñ gwahade po komatmiñ 11 go Galili nañja bana goñ niñ dugu kura gor kunayinj yinyinde gor kwamiñ. ¹⁷ Kuj keneñbe dolon̄ irde turuñ iramiñ. Munaj kurabe dufay kura kura haminj. ¹⁸ Irkeb Yesu go bindere wan̄be, "Nañkinja megenja kuruñ gayen doyan̄ yird yird taren̄be ne nuntiñ hi. ¹⁹ Ningeb deñ beleñ kuj al megen hike kwa kuruñ gayen merene basañ heñ tagalde tukunayinj. Irde merene nurnayinj marbe Al Kurunja Urminyabe Holi Spiriyat deñemde baptais yirde komatne yirde hinayinj. ²⁰ Irde mata gwaha gwaha teñ hinayinj dineñ hinhem kuruñ goyen mel go wor gama yirnaj yen̄ saba yirde hinayinj. Fudinde wor po, nebe dubul ma wor po tiyen̄. Deñya tumjan̄ hiteke kuj kuj nalu funañ forok yiyyen̄," yinyiñ.

Mak Mak beleş Mere igin Yesu niñ yitiñ kayyiñ

Yon Baptais beleş gitik iryiñ

¹ Barañ igin gabe Yesu Kristu, Al Kurun Urmiñ gote barañ fudinde goyen miñ ureñ tihim.

² Be, Al Kurun beleş Urmiñ mere iryiñ goyen mere basañ almiñ porofet kura Aisaia beleş asañde gahade kayyiñ:

“Meteñ alne teñ kermek meheñ heñ kuyen.

Kuñbe belenje kerde gun-
yeñ.”* *Malakai
3:1*

³ “Sawsawa po kurun naña bana
goñ al kura forok yenþe
alya bereya beleş Doyañ
Al Kuruñyen mere nurde
gama ird ird niñ dufay gitik
teñ teñ ge gahade kuware
tagalde hiyen:

‘Doyañ Al Kuruñyen beleş ker-
nañ.

Belenminj sope irde huwa ir-
nañ,’ yiriñ,” yitiñ hi. *Aisaia
40:3*

⁴ Niñgeb Yon Baptaisbe saw-
sawa po kurun naña bana forok
yenþe alya bereya baptais yirde
saba tagalde hinhan. Sabaminbe
gahade: “Mata bulunþiñ yubul
teñ Al Kurun niñ bitiñ mulgañ
henan. Irkeb Al Kurun beleş
mata bulunþiñ halde dunke bap-
tais tenayıñ,” yineñ hinhan. ⁵ Irkeb
alya bereya Yudia naña goyen
bana niñ taun kurun Yerusalem
naña bana goñ niñ taun hoyanþa
hoyanþa goyen budam wor po Yon
hitte kuñ hinhan. Kuñbe mata bu-
luñminj ge Al Kurun pohogay irkeb

* **1:2:** Mere gabe Aisaia beleş ma kayyiñ. Malakai beleş kayyiñ. Gega Aisaia be Al Kuruñyen
mere basañ mar kurun bana goñ niñ al denjem keñkelakbe gogo geb, Mak beleş Aisaia denjem
kayyiñ.

Yon beleş Yodan fete baptais yirde
hinhan.

⁶ Yonbe dapña kamel wuynej
beleş uliñhor irtiñ goyen hor irdeb
dapña sikkeñ gore po teñ kañmiñ
irde uliñhor kerkek goyen mal
temdere giti irde hiyen. Irdeb
biñge igin kura ma nene hiyen.
Gusuya yalañgu fimiñya nene
hiyen. ⁷ Yenþe mere gahade
tagalde hinhan: “Ne harhoknerbe
al kura wayyen. Yende sanjiñbe
kurun wor po, nere folek. Niñgeb
ne gahade gare epte ma yen ge teñ
meteñ kurun titek hime. Kahañ
basanñminde niñ kañ urguñ kañ
yugu teñ teñ gobe meteñ kurun
moñ gega, go wor ne beleş epte
moñ yenurde hime. ⁸ Nebe
fe uliñ po baptais dirde hime
goyenpoga yenþe Holi Spirit beleş
baptais diryen,” yineñ hinhan.

*Yesu baptais tekeb Satan beleş
tuñañ uryiñ*

(Matiyu 3:13–4:11; Luk 3:21-22;
4:1-13)

⁹ Be, go kamereb Yesu beleş
Galili bana go niñ taun dirjen
Nasaret tubul teñ Yon hitte Yodan
fe siñare wayyiñ. Irkeb Yon beleş
tukun fe alare baptais iryiñ. ¹⁰ Be,
Yesu gob baptais teñbe fe ala tubul
teñ siñare wakeb goya goyen po
nañkiñ hol yiriñ. Irkeb Yesu beleş
kenen hikeya Holi Spirit beleş yen
hitte kalyiñgi foy teñ kattinj yara
teñ kateñ kipiriyiñ. ¹¹ Irde nañkiñ
hol yitiñ bana gore al melak kura
forok yen Yesu mere iryiñ: “Gebe
urne, bubulkunje wor po. Ge
niñ amaneñ wor po nurde gunen
hime,” inyinj.

¹² Be, go kamereb Holi Spirit
beleş Yesu goyen sawsawa po
kurun naña bana goñ bul irde
tukuriñ. ¹³ Tukukeb wawuñ 40

goj hinhin. Irkeb unjurayen kuruñmij Satan belej Yesu mata bulun tiyi yej tuñaj urde hinhin. Dapnja duwi fulenjam yañ kahal bana hikeya Al Kurunyen miyon belej doyan irde faraj urde hinhan.

*Yesu belej komatmiñ yawaryiñ
(Matiyu 4:12-22; Luk 4:14-15;
5:1-11)*

¹⁴ Be, Galili nañare niñ doyan al kuruj Herot Antipas belej Yon tej koyare kiriyiñ. Go kamereb Yesu go Galili nañare kuñbe Al Kurunyen mere igiñ goyen tagalde hinhin. ¹⁵ Mere tagalde hinhinbe gahade: “Al Kuruj belej alya bereyamij doyan yireñ yej bikkeñ nalú kiriyiñ gobe gago binde hihi. Ningeb yej yufuk bana hitek yej nurde hañ kenem mata buluntiñ yubul tej Al Kuruj niñ bitiñ mulgan heñbe meremin ge dufaytiñ sanjiñ irnayiñ,” yinyiñ.

¹⁶ Be, Yesu go Galili Makaj feren kuñ heñyabe Saimonya kuliñ Andruya makajde kamañ temeyde hike yinyiñ. Ire itiñja gobe makaj dapnja yad yad mar. ¹⁷ Be, Yesu belej irem go yenenbe, “Wayyi. Wañ ne gama niryi. Irkeb al yade Al Kuruj hitte yukan yukan mar direñ,” yinyiñ. ¹⁸ Irkeb goyare po kamañmij yubul tej Yesu gama iraryum.

¹⁹ Be, muñ kura kutnej tenjbe Yemsya kulin Yonyabe nanij Sebediya metej marmiñja hakwamij hende heñ kamañ sope irde hike yinyiñ. ²⁰ Yeneñbe ire itiñja goyen wor hoy yiryiñ. Irkeb irem go nanijja metej marmiñja hakwa bana po yubul tenjbe Yesu gama iraryum.

*Yesu belej unjura takira tiyyiñ
(Luk 4:31-37)*

²¹ Be, Yesuya komatmiñ mehenjde yawaryiñ goya irde Kapeneam taunde kwamiñ. Kuñbe Yuda marte usanjal nuñ

Sabat hekeb Yesu belej Yuda marte gabu ya bana hurkuñbe gabu ya bana goj hinhan mar goyen saba yiryiñ. ²² Irkeb sabaminj go nurdeb saba gobe Moseyen saba tagalde hañ mar belej tagalde hanjen yara moñ, irde Al Kurunyen sanjiñ miyanj belej saba titiñ yara saba tike keneñbe dinoj kok yamiñ. ²³ Be, goyare goyenbe unjura ketal urtiñ al kura gabu ya bana goj hinhan gore kekew tiyyiñ. ²⁴ Kekew tenjbe gaha inyij: “Yesu, Nasaret niñ al! Gebe daha dire yej wayha? Gwamuñ dure yej wayha? Neb nurde gunej hime. Gebe Al Kurunyen Urmiñ wor po,” inyij. ²⁵ Irkeb Yesu belej mere hitemde po, “Bada hawa, irde al go tubul tej kat kwa!” inyij. ²⁶ Irkeb unjura gore al goyen ugur po angor angor irde kekew tenjbe tubul tej kat kuriñ.

²⁷ Be, al gor hinhan mar gore keneñbe hurkuñkat wor po tenjbe tigiri tej kadom gusuñjañ gird tiyamiñ. “Ey, gab dahadebe gago? Saba gabe tinej wor po, Al Kurunyen sanjiñ miyanj. Ningeb unjura wor meremin nurdeb al go tubul tej busaharhan!” yamiñ. ²⁸ Irkeb Yesuyen mere momoñ gobe Galili nañra bana goj bemel po kuruj heñ kuriñ.

*Yesu belej al budam guram
yirde hinhin*

(Matiyu 8:14-17; Luk 4:38-41)

²⁹ Be, Yemsya Yonya irde Yesuya komatmiñ hoyaj kura goya gobe gabu ya go tubul tenjbe goyare po Saimonya Andruyat yare kwamiñ. ³⁰ Yare gorbe Saimon tenjakbe ayanj buluñ po irke ferde hinhin. Irkeb goke Yesu momoñ iramiñ. ³¹ Irkeb kuj kenerjbe haninde tanarde faraj urde isanj hekeb ayanj gob tubul tiyyiñ. Irkeb bere go huwardebe Yesuya komatmiñja goyen binje kan yuniñ.

³² Be, Yesuyen mere momoj nuramiñ mar beleñbe goyen wawunbanare goyen njumtuk urde hikeb Sabat nalu hubu hihi yenþe Yesu hitte garbam marya unþura beleñ ketal yurtiñ marya kurun goyen yade wayamiñ. ³³ Be, Kapeneam taunde niñ al buda kurun goyen wan Yesu hinhin ya goyen diliñ mar gabu iramiñ. ³⁴ Irkeb Yesu beleñ garbammiñ kurayen kurayen goyen sope yiryiñ. Irdeb unþura beleñ al ketal yurtiñ goyen wor yakira tiyyiñ. Goyenbe unþura gore Yesube al gwahade yeñ nuramiñ. Gega, “Ne niñ ma tagalnayiñ,” yineñ utan yiryiñ.

*Yesube Galili naþa bana saba tagalde hinhin
(Luk 4:42-44)*

³⁵ Be, naþa hako ga fay urde hikeyabe Yesu huwarde ya go tubul teñ naþa al miymoñde kuriñ. Kunþbe Al Kurunya mere teñ hinaryum. ³⁶ Irkeb Saimonya kadom yagoya beleñ kuñ yeñ ge naþkenet hinhin. ³⁷ Irde keneñbe, “Al buda kurun gayen ge niñ naþkenet hanj,” inamiñ. ³⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Nebe saba tagal tagal niñ wamirin. Niñgeb wake tiyuñ biñyan biñyan ga wor kuniñ. Kunj goyañ wor saba tagalde tuket,” yinyiñ. ³⁹ Gwaha yeñbe Galili naþa bana kuñ Yuda marte gabu yayañ saba tagalde unþura yakira teñ hinhin.

*Yesu beleñ al kura busuka miyanyañ sope iriyiñ
(Matiyu 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Be, al kura busuka miyanyañ beleñ Yesu hitte wan kahanj miyde kuku kanþe eseñ mere irde, “Dufayger wilakneñ nurde ha kenem iñiñ sope nirayiñ,” inyiñ. ⁴¹ Gwaha inkeb Yesu beleñ buninen wor po nurdeb haniñ temeyde al go

tanaryiñ. Irdeb, “Igiñ sope gireñ geb, igiñ hawa!” inyiñ. ⁴² Irkeb goyare po usu buluñ go hubu hekeb iñiñ hiriñ. ⁴³⁻⁴⁴ Irkeb Yesu beleñ, “Al hoyan kura mata gake momoj ma yirayiñ,” ineñ hayhay irdeb, “Al Kurun dolon ird ird mata doyañ mar hitte po kuñ ulge yikala yirayiñ. Irkeb ulge go keneñ fudinde iñiñ hihi yekeb Mose beleñ bikken yirin mata goyen gama irde dapña kura teñ mel go yunkeb ge niñ teñ Al Kurun kumga teñ unnayiñ. Irkeb al tumñan fudinde iñiñ haha yeñ gennayiñ,” ineñbe, “Igiñge kwa!” inyiñ. ⁴⁵ Goyenpoga al go sinjare kunþe iñiñ hiriñ goke mali po tagalde tukuriñ. Irkeb mere go kuñ kurun hiriñ. Goke teñbe Yesu goyen taunyan kawan hen kutek ma irkeb al miymoñ naþayan po hen kuñ hinhin. Goyenbe albe tiyuñ kurhan mat kurhan mat kinñin yeñ wan hinhin.

2

*Yesu beleñ al uliñ kamtiñ sope iriyiñ
(Matiyu 9:1-8; Luk 5:17-26)*

¹ Be, wawun karwo ma sipte wet kura henbe Yesu go tebañ Kapeneam kurin. Kuñ yare hikeb albe nuramiñ. ² Nurdeb kinniñ yeñ al budam wan yare gor gabu iramiñ. Irkeb Yesu beleñ saba tagalde hinhin. Ya biñ bana gonþe gasuñ makin wor po hiriñ. Ya sinjare wor gwahade po. ³ Gwaha teñ hikeb al sipte kura gore al uliñ kamtiñ sapirte teñ wayamiñ. ⁴ Gega beleñ gwaha mat kura Yesu hitte tukutek mon yirkeb ten ya goyen hende hurkamiñ. Hurkuñbe Yesu hinhin turte gor yameñ iramiñ. Irdeb garbam al go sapirte palgir irke Yesu hinhin binde kurkuriñ. ⁵ Irkeb Yesu beleñ dufaymiñ tareñ go yeneñbe al uliñ kamtiñ goyen,

“Urne, mata bulunge halde gunhem,” inyinj.

⁶ Goyerterbe Moseyen saba mar kura gor keperdeb binde po, ⁷ “Al gabe al dahade niñgeb mere gwahade tiya? Al Kurunj po gab alyen mata bulunj halde hiyen. Yenjbe Al Kurunj sukal irde hi,” yenj dufay henj hinhan. ⁸ Gwaha tenj hikeb Yesu beleñ yenenj bebak tenjbe gaha yinyinj: “Daninj dufay gwahade kerde hanj? ⁹ Daminjbe meteñej? ‘Mata bulunge halde gunhem,’ inhem goyen ma ‘Huwarde sapirge tenj kwa,’ inenj goyen? ¹⁰ Gogab deñ beleñ, ‘Nebe Al Urminj,* megen niñ marte mata bulunj halde halde sanjinj minjanj,’ yenj nennayinj,” yinyinj. Gwaha yinenjbe garbam al goyen, ¹¹ “Ne gare ginhem. Huwarde sapirge tenj yager kwa!” inyinj. ¹² Inkeb al tumnajan kenenj hikeya huwardeb sapirmaj tenj siñare kat kurinj. Irkeb al tumnajan gor hinhan goreb hurkuñkot tenjbe, “Ey, mata gahade kura ma kenenj hityen. Da matabe gago?” yenjbe Al Kurunj turunj iramiñ.

*Yesu beleñ Liwai hoy iryinj
(Matiyu 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Be, Yesu go tebañ Galili fe ala kuruñ ferenjajan kuñj hikeb al budam yenj hitte wayamiñ. Irkeb saba yirde hinhan. ¹⁴ Kuñj henjabe Alfius urminj Liwai teks yad yad gasunđe† keperde meteñ tenj hike kinyinj. Keneñbe, “Gama nira,” inkeb Liwai go huwarde gama iryinj.

¹⁵ Be, Yesu go komatmiñya Liwaiyen yare kuñbe Liwaiyen meteñ kadom yagoya Moseyen saba kenkelä ma gama irkeb Yuda marte tikula sanjinj po gama irde hanjen Farisi mar beleñ “mata

bulunj mar” yineñ hanjen mar goya dula tenj hinhan. Al budam yenjya hinhan. ¹⁶ Gwaha tenj hikeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen mar beleñ yenenjbe Yesuyen komatminj goyen yinamiñ: “Dahade niñgeb yenjbe teks yad yad marya ‘mata bulunj mar’ yineñ hityen mar goya dula tenj hanj?” ¹⁷ Gwaha yinke nurdeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al ulinjde iginjbe guram al niñ ma nurde hanjen. Garbam al po gab guram al niñ nurde hanjen. Nebe neñ al huwak yenj nurde hanj mar goyen faranj yure yenj ma wamirinj. Gwaha titnejbe neñbe mata bulunj mar yenj nurde hanj mar faranj yure yenj wamirinj,” yinyinj.

*Farisi mar beleñ binje kutnjā ird
ird mata niñ Yesu gusuñjan iramiñ
(Matiyu 9:14-17; Luk 5:33-39)*

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatya Farisi maryabe binje kutnjā irde hinhan. Irkeb al kura Yesu hitte wañbe, “Yonyen komatya Farisi marte komatyabe binje kutnjā irde hanj gega, daniñ geb komatgebe gwaha ma tenj hanj?” inenj gusuñjan iramiñ. ¹⁹ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe gaha yinyinj: “Dahade niñgeb tikiñ mere miñ al yinjgen hikeya binje netek marbe binje kutnjā irnayinj? Gobe epte monj. ²⁰ Gega kame kura tikiñ mere miñ al go yubul tenj kuke gab iñj binje kutnjā irde hinayinj.

²¹ “Al kura amil gergeren tenj amil bikkekya ma gada iryenj. Gwaha iryenj gobe amil gergeren gote kañ beleñ amil bikkek yuluñ tikeb yameñ go kuruñ wor po hiyyenj. ²² Al kura wain fiminj gergeren tenj dapñja sikken beleñ po wain fiminj henj henj irtij bikini bana goj ma unyenj. Gwaha iryenjbe wain fiminj gergeren goreb wain fiminj

* **2:10:** Al Urminj gote miñbe alya bereya Al Kurunj hitte Yumulgan tenj tenj Al. Daniel 7:13 gorbe deñem Al Urminj goyen hi. † **2:14:** Roma gabmanyen teks hora tenj tenj gasunj. Roma gabmande hora tenj goke Yuda mar beleñ iñj ma nurde hinhan.

hej hej bikkek goyen kumga tike erek nene wok yej pasi hekeb det irawakde tumjaŋ buluŋ hiriryen. Ningeb wain fimiŋ gergenbe wain fimiŋ hej hej gergen bana po untek,” yinyinj.

*Yesube Sabat nalu gote miŋ al
(Matiyu 12:1-8; Luk 6:1-5)*

²³ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesuya komatmiŋya wit[‡] metenjaŋ kuŋ hinhan. Kun heŋbe komatmiŋ beleŋ wit igineŋ yad naminj. ²⁴ Go nene hikeya Farisi mar beleŋ waŋ yeneŋbe Yesu goyen, “Sabat nature mata gwaha ma teŋ hinayin yitiŋ goyen komatge yago beleŋ mata teŋ hanj gabe dahade?” inamiŋ. ²⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha yinyinj: “Dewitya kadomya binje kamde mata tiyamiŋ gobe ma kapyaj heŋ nurde hanjen? ²⁶ Abiatar beleŋ Al Kuruj doloŋ ird ird mata doyan mar gote kurujniŋ hinhinyabe Dewit beleŋ Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ binje himam Al Kuruj doloŋ ird ird mata doyan marte kudireŋ goyen yade kadomya naminj. ²⁷ Ningeb Al Kuruj beleŋ albe Sabat nalu niŋ ma iryinj. Sabat nalube al niŋ iryinj. ²⁸ Ningeb Sabat nalu goyen wor ne Al Urmin gabe gote miŋ al,” yinyinj.

3

*Al haniŋ nonbo hitiŋ sope iryinj
(Matiyu 12:9-14; Luk 6:6-11)*

¹ Be, wawuŋ kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu yare hurkuriŋ. Bana gonjbe haniŋ nonbo hitiŋ al kura hinhan. ² Ya bana gonj hinhan mar goyen kurabe Yesu beleŋ Sabat nature sope irke goyenter merem yan irniŋ yeŋ kintiŋde kintiŋde hinhan. ³ Irkeb Yesu beleŋ al haniŋ nonbo hitiŋ goyen, “Kuŋ al diliŋ

mar huwara,” inyiŋ. ⁴ Irdeb gor hinhan mar goyen, “Sabat nature mata dahadebe iginj? Mata buluŋ ma mata iginj? Ningeb al sope yirtek ma yubul titeke kamnayin?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. Gwaha yinkeb mel gobe merem moŋ, don uramiŋ. ⁵ Irkeb Yesu beleŋ tonaj tareŋ mar goyen yeneŋ tukunbe biŋ ar yirinj gega, buniŋeŋ nurde yunyinj. Irdeb al go, “Hange giŋ ira,” inkeb haniŋ giŋ iryinj. Irkeb goya goyen po iginj hirinj. ⁶ Gwaha tike keneŋbe Farisi mar gobe kat kuŋ Herotyen marya gabu heŋ dahan mat kura Yesu mayteke kami yeŋ mere sege iramiŋ.

Al budam Yesu gama irde hinhan

⁷ Be, Yesuya komatmiŋya gobe gor mat Galili fe ala kuruŋ siŋare kurkamin. Kurkukeb Galili naŋa bana gonj niŋ al budam gama iramiŋ. ⁸ Yesu mata teŋ hinhan gote mere momoŋ nurdeb al budam Yerusalem, Saidonyabe, Tair taunde ninja Yudiaya Idumea naŋa bana gonj niŋ alya Yodan fe siŋa kurhan kurhan mat waŋ Yesu hitte gabu iramiŋ. ⁹⁻¹⁰ Yeŋ beleŋbe al budam sope yiryinj. Irkeb garbam mar kura gor hinhan goreb Yesu sisaj urniŋ yeŋ kadom weŋ yuupel yirde kwamiŋ. Al budam gwaha tikeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, “Hakwa kura tawan nunnaŋ. Gogab al farkaka ma nirlayin ge,” yinyinj. ¹¹ Be, ungurā al ketal yurtin hinhan goreb Yesu keneŋ kafura henbe, “Gebe Al Kuruj Urmin wor pol!” inen megen kateŋ kekew teŋ hinhan. ¹² Gega Yesu beleŋ, “Al hoyaj goya momoŋ yirde ma!” yineŋ sanj po hayhay yirde hinhan.

*Yesu beleŋ komatmiŋ 12
yawaryiŋ
(Matiyu 10:1-4; Luk 6:12-16)*

[‡] 2:23: Witbe rais yara. Gore beret irde hanjen.

¹³ Be, Yesu go naŋa doŋdoŋeŋde kura gor hurkuŋ al goyen yaware yeŋ nurde yuneŋ hinhin mar go po deŋe yurke yeŋ hitte hurkamij. Yeŋ hitte kukeb al 12 yawaryin. ¹⁴⁻¹⁵ Irdeb al 12 gokeb, “Yeŋbe neya hitek. Irde hulyaŋ yirmeke kuŋ saba tagalde tukuŋ hinayin. Tareŋ yunmeke uŋgura yakira teŋ hinayin,” yeŋ mel goyen “Komatne yago” yinyinj. ¹⁶ Al 12 yawaryin gote deŋembe Saimon, deŋe gergen unyinjbe Pita, ¹⁷ Sebedi urmiŋ waran Yemsya kuliŋ Yon deŋem gergeŋbe Boaneges. Deŋe gote miŋbe mohon ukam yan daga kuliŋ yara. ¹⁸⁻¹⁹ Kurabe Andru, Filip, Batolomiyu, Matiyu, Tomas, Yems yeŋbe Alfius urmiŋ, Tadius, Saimon yeŋbe Selot,* irde Yudas Iskariot. Yudas Iskariot gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ al go goyen.

*Yesuya Uŋgura Belsebulya
(Matiyu 12:22-32; Luk 11:14-23;
12:10)*

²⁰ Be, Yesuya komatmiŋya gobe yare hurkuŋbe, “Birŋe niniŋ,” yamiŋ. Gega al budam hen ga moŋ sopte wan gabu irkeb epte ma dula titek hamij. ²¹ Goyenterbe Yesu taynej goyen, “Yesube kukuwa heŋ hi,” mere momon nuramij. Irdeb Yesube ya goyenter hi yeŋ nurdeb tiyuŋminde teŋ kuniŋ yeŋ wayamij. ²² Gwaha teŋ hikayabe Moseyen saba mar kura Yerusalem mat kateŋ Yesu niŋ yeŋbe, “Al gabe uŋgurayen kuruŋmiŋ Belsebul beleŋ ketal urtiŋ geb, Belsebul gote tareŋde uŋgura yakira teŋ hi,” yamiŋ. ²³ Gwaha yeke nurdeb Yesu beleŋ wanaj yinke wan gabu irkeb siraw merere gaha yinyinj: “Dahade ningeb Satan beleŋ uŋgura kadom yakira tiyyen?”

²⁴ Al miŋ kuruŋ kura beleŋ yinjeng uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayin gobe tareŋ ma heŋ tumjaŋ buluŋ henayin. ²⁵ Irde al miŋ uŋkureŋ wor gwahade po yinjeng uliŋ kadom asogo gird teŋ bur yenayinbe tumjaŋ mugol nenayin. ²⁶ Ningeb gwahade goyen po Satan beleŋ uŋgura yeŋ yufukde haŋ goyen buluŋ buluŋ yiryenjbe dahadem sanŋiŋ henayin? Epte moŋ. Gwaha tinayinjbe tareŋmiŋ hubu hiyyen.

²⁷ “Al kura epte ma al tareŋ minyanjde yare hurkuŋ detmiŋ yawaryen. Gwaha tiye yeŋbe al sanŋiŋ minyan go wa teŋ fere tike hike gab epte detmiŋ yawaryen. ²⁸ Fudinde wor po dineŋ hime. Mata bulunya sukal meretinyabe Al Kuruŋ beleŋ igiŋ halde dunyen. ²⁹ Gega Holi Spirit sukal irnayinjbe epte ma wor po halde dunyen. Mata bulunṭiŋ gobe hugineŋ hiyen,” yinyinj. ³⁰ Yesu beleŋ gwaha yinyinj gobe Farisi mar gore yeŋ ge yeŋ, “Yeŋbe uŋguram yan,” yekeb gogo gwaha yinyinj.

*Yesu milinya kuliŋ wenja
(Matiyu 12:46-50; Luk 8:19-21)*

³¹ Be, Yesu go gwaha teŋ gor hikeb milinya kuliŋ wenja wan forok yeŋbe Yesu hinhin ya goyen siŋare heŋbe yeŋ ge keya hamij. ³² Irkeb Yesu hitte wan milgu irde keperde hinhan mar beleŋ nurdeb, “Momkeya kolge yagoya wan siŋare ga hen ge niŋ yeŋ haŋ,” inamij. ³³ Gwaha inkeb, “Ganuŋbe mamneya kolne wenja?” yineŋ gusuŋaŋ yiryinj. ³⁴ Irdeb alya bereya keperde milgu iramiŋ mar goyen yenerbe, “Mamneya kolne wenja gago haŋ!” ³⁵ Alya bereya Al Kuruŋyen dufay gama irde haŋ marbe kolne, hayneya mamne yagoya,” yinyinj.

* **3:18-19:** Roma gabman asogo irde hinhan mar gote deŋembe Selot.

4

*Yasuŋ alyen maya mere
(Matiyu 13:1-9; Luk 8:4-8)*

¹ Be, Yesube Galili fe ala kurun siŋare kura gor tebaŋ sabamiŋ miŋ uryin. Gorbe al budam wor po gabu iramiŋ. Ningeb Yesu go hakwa dirjeŋ kura goyen hende hurkuŋ keperde saba yirde hike albe fe siŋare heŋ sabamiŋ palŋa irde hinhan. ² Sabamiŋ budambe maya mere mat yirde hinhan. Maya meremiŋ kurabe gahade: ³ “Ga nurnan! Al kura wit muykeŋ tur ire yen meteŋmiŋde kurin. ⁴ Kunbe wit muykeŋ tur irde tukuriŋ. Goyenbe kura soŋ heŋbe beleŋyaŋ katamiŋ. Katkeb nu beleŋ namiŋ. ⁵ Kurabe hora arat geb, megen halgayin bana katamiŋ. Irdeb aran po kawaŋ hamin. ⁶ Goyenbe filginiŋ tareŋ ma hitiŋ geb, naŋa beleŋ kumga yirke algup nen kamamiŋ. ⁷ Wit muykeŋ kurabe soŋ heŋ yamuŋ duwi bana katamiŋ. Irde igin kawaŋ hamin gega, yamuŋ duwi beleŋ awrum yurke nonbo heŋ iginen ma hamin. ⁸ Goyenpoga kurabe megen iginyaŋ wor po katamiŋ. Katen kawaŋ heŋ karkuwan heŋbe iginen budam wor po forok yamin. Iginen kurabe 30, kurabe 60, irdeb kurabe 100 gwahade forok yamin,” yinyin. ⁹ Gwaha yineŋbe, “Mere teŋ hime gayen bebak tiniŋ yenbe kenkelə palŋa irde gab bebak tinayin,” yinyin.

¹⁰ Be, al hoyan bur yen pasi hekeb komatmiŋya al kura yen gama irde hinhan marbe yen hitte waŋ kalyaŋ kerdeb siraw mere tiyyin goke gusuŋaŋ iramiŋ. ¹¹ Irke wol heŋbe gaha yinyin: “Denbe Al Kurun beleŋ alya bereyamin doyan yird yird mata banare hiyen goyen gago kawan dikala dirhem. Gega ne ma neŋkelə heŋ haŋ marbe siraw

mere teŋ hime gate miŋ ma nurnayin. ¹² Ga mata gake Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ bikken gahade kayyiŋ: ‘Yenbe keneŋ hinayin, gega bebak ma terŋ hinayin, irde mere nurde hinayin, goyenbe miŋ go ma nurde hinayin. Moŋ manhan biŋ mulgaŋ hekeb Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ halde yunwoŋ,’ katin hi,” yinyin. *Aisaia 6:9-10*

*Yesu beleŋ yasuŋ alyen maya mere gote miŋ tagalyin
(Matiyu 13:18-23; Luk 8:11-15)*

¹³ Irdeb sopte gaha yinyin: ‘Yasuŋ alyen maya mere gate miŋbe muŋ kura ma nurde haŋ? Ningeb daha matbe siraw mere hoyan goyen miŋ bebak tinayin? ¹⁴ Yasuŋ alyen maya mere gote miŋbe gahade: yasuŋ al beleŋ wit muykeŋ tur iryen gote miŋbe al kura beleŋ Al Kurunyen mere tagalde tukuyen. ¹⁵ Al kurabe wit muykeŋ beleŋyaŋ kattin go gwahade goyen. Al Kurunyen mere nurkeb goyare po Satan beleŋ waŋ biŋde mere goyen goran yiryeŋ. ¹⁶⁻¹⁷ Munan kurabe Al Kurunyen mere nurde aman henayin. Goyenbe mere goke teŋ kanduk forok yekeb Al Kurunyen mere goyen aran po tubul tinayin mar gobe wit muykeŋ hora arat bana kattin go gwahade goyen. ¹⁸ Al kurabe wit muykeŋ yamuŋ duwi dugu bana kattin yara. Yenbe Al Kurunyen mere nurnayin. ¹⁹ Gega heŋ heŋmiŋ ge ug po dufay heŋ kandukljen nurde, megen niŋ samunya det kurayen kurayen yad yad niŋ po biŋ harde hike gore Al Kurunyen mere biŋ bana hiyen goyen hika tikeb nonbo heŋ iginen ma hiyyen. ²⁰ Munan kura marbe wit muykeŋ megen iginyaŋ katen kawaŋ heŋbe iginenbe budam 30, 60, kurabe 100 gwahade forok

yenayin go gwahade yara. Al gobe Al Kurunyen mere nurde biŋde kerde gama irdeb gote iginen budam wor po forok yiryen,” yinyinj.

*Hulsiyen maya mere
(Luk 8:16-18)*

²¹ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Al ganuŋ kura hulsi usuŋ urde tukunj kororj teŋ aw urde hiyen? Ma tukunj poŋ bana kerde hiyen? Hubu wor po. Gwaha irtiŋenbe teŋ omasinj hende biŋguŋ irde hiyen. ²² Ninjeb det kura banare haŋ goyen kamebe tumŋaŋ kawan forok yenayin. Irde det kura malare haŋ gobe tumŋaŋ kamebe hol yirke kawan heke yennayin. ²³ Mere tihim ga miŋ nurnin yeŋbe keŋkela palŋa irde bebak tinayin,” yinyinj.

²⁴ Gwaha yineŋbe sopte gaha yinyinj: “Mere nurhaŋ gake keŋkela dufay henayin. Mere gabe fudinde yeŋ gama irkeb go hendebe Al Kurunj beleŋ dufay iŋinj budam dunyeŋ. ²⁵ Fudinde, al kura mere gate miŋ nurde biŋ hol iryenbe Al Kurunyen dufay makŋ wor po hiyyen. Goyenpoga mere gobe nuryeŋ gega, gama irtek ma iryen al gobe Al Kurunj beleŋ bikkeŋ dufay untŋ go wor tumulgaŋ tiyyen,” yinyinj.

Det tuyken kawaŋ heŋ heŋyen siraw mere

²⁶ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyinj: “Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yirde hiyen gote matabe gahade: al kura metenje kuj wit tuyken tur iryen. ²⁷ Irde mulgaŋ heŋ yare waŋ ferd fay hiyen kurunj gobe wit tuyken goyen gwaha mat kura pul yeŋ kawaŋ heŋ hi yeŋ ma nurde hiyen. ²⁸ Hiyen kurunj gobe megen fiminj teŋbe kawaŋ heŋ kurunj heŋ hiyen. Haŋkopyabe pigiŋ wa forok yiyyenj. Irkeb gor matbe fuwala

hiyyenj. Irde go kamereb iginenj budam wor po henayinj. ²⁹ Wit sak yeŋ yeŋ naļu hekeb metenj miŋ al wanbe wit wal wal bidila tukunj walde yawaryenj,” yinyinj.

*Mastet he bilmiŋ gote siraw mere
(Matiyu 13:31-32,34; Luk 13:18-19)*

³⁰ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyinj: “Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird gobe dahade yeŋ nurtek? Irde da siraw merere tagaltek? ³¹ Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyaŋ yird yird gobe mastet he bilmiŋ dirŋenj munj wor po megen kawaŋ hiyyenj go gwahade goyen. ³² Kawaŋ heŋ kuj kurunj heŋ haninj karkuwaŋ hekeb nu beleŋ waŋ goyan hagam yirde hinayin,” yinyinj.

³³ Be, Yesube maya mere budam gahade gayen po iŋinj bebak tinayin mat saba yirde hin hin. ³⁴ Yeŋbe siraw merere po saba yirde hin hin. Gega komatmiŋ yagoya po heŋbe siraw mere gote miŋ banare niŋ goyen kawan bebak yirde hin hin.

*Yesu beleŋ meŋyea dubaya masi yiryinj
(Matiyu 8:23-27; Luk 8:22-25)*

³⁵ Be, goyen wawuŋbanabe Yesu beleŋ komatmiŋ goyen, “Fe ala siŋa kurhan iroŋ kuniŋ,” yinyinj. ³⁶ Gwaha yinkeb al buda kurunj goyen gor po yubul teŋbe Yesu hin hin hakware gor hurkuŋbe kwamiŋ. Irkeb al hoyaq wor hakwa kura hende hurkuŋbe Yesu gama iramiŋ. ³⁷ Kuŋ hikeb meŋe taren po huwaryenj. Irkeb fe goyen makaŋ duba yara karkuwaŋ huwarde waŋ hakwa siŋsiŋyan mayde biŋ bana kurkuŋ hin hin. ³⁸ Goyarebe Yesu go hakwa kimyanj beleŋ kalku hende ferde hin hin. Irke komatmiŋ beleŋ iŋinj ma nurde isanj heŋbe, “Tisa, kamniŋ teŋ hite gabe iŋinj nurde

ha?” inaminj. ³⁹ Irkeb Yesu go huwardeb menjeya dubaya goyen masi yirde, “Bada hiri!” yinkeb goya po yul yenj kamaryum. ⁴⁰ Irkeb Yesu belej komatminj yago goyen, “Denje sanjinje ma kenej bebak teñ hanj geb, gago kafura heñ hanj?” yinyij. ⁴¹ Irkeb komatminj yago gobe kafura wor po heñ kadom gusuñan gird teñbe, “Da albe gago? Menjeya makanya wor mereminj nurhar!” yaminj.

5

Yesu belej al uñguram yañ sope iryinj

(Matiyu 8:28-34; Luk 8:26-39)

¹ Be, Yesuya komatminja gobe Galili fe ala kurun siña kurhan Gerasa marte nañare forok yamiñ. ² Irdeb Yesu gobe hakwa tubul teñ siñare kat kukeb al kura uñguram yañ belej Yesu kene yenj bembare mat wayyiñ. ³ Al gobe bembayañ ferde kuñ hiyen. Yeñbe al belej epte ma tanarde fere titek. Kanj tareñ sende wor epte ma fere titek hiyen. ⁴ Tanarde kahanjañ haniñañ fere teñ hanjen. Gega sen kirintiktuk heñ kahanje niñ ain manan yukala teñ hiyen. Niñgeb al belej epte ma hikaka irde fere titek hiyen. ⁵ Yeñbe hugineñ duguyañ kuñ bembayañ heñ kekew teñ sikken hora po ilka teñ hiyen.

⁶ Be, al gore Yesu go gisaw mat po kenejbe kup yenj wan Yesu kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyiñ. ⁷⁻⁸ Irkeb Yesu belej uñgura goyen, “Uñgura, gebe nurde gunej hime. Al ga tubul teñ kat kwa!” inkeb uñgura gobe woywoy yenj kekew teñbe, “Yesu! Gebe Al Kurun tareñmiñ kurun wor po gote Urmiñ. Daha nireñ teñ ha? ‘Buluñ ma gireñ,’ nineñbe masi tiyaiñ,” yenj esenj

mere iryinj. ⁹ Irkeb Yesu belej, “Dengebe ganuñ?” inyij. Irkeb wol heñbe, “Neñbe budam po hite geb, dennebe Legiyon,”* inyij. ¹⁰ Irdeb, “Nañä hitere gar mat hoyanje ma dakira tiyaiñ,” inenj esenj mere irde parsay iryinj.

¹¹ Be, mel go hinhan bindere gorbe bu budam wor po dugu dabayınde kura gor nuku teñ dułan teñ hinhan. ¹² Irkeb uñgura buda goreb, “Ge belej ok dinkeb kuñ bu iro ketal yurniñ,” inenj Yesu esenj mere iramiñ. ¹³ Irkeb Yesu belej wol heñbe, “Iginj,” yinkeb uñgura buda goyen al go tubul teñ kuñ bu buda goyen ketal yuramiñ. Irkeb bu buda 2,000 goyen tumrañ hul yenj kuñ hamulare mat fe ala bana kurkuñ fe nene kamamiñ.

¹⁴ Irkeb bu doyan mar belej mata goyen kenejbe busaharde tiyuñmiñyañ irde meteñyañ kuñbe mata forok yirinj goke tagalde tukamiñ. Irkeb mere go nurdeb al budam mata goyen kinniñ yenj kwamiñ. ¹⁵ Kuñbe uñgura ketal urtiñ al go dufaymiñ wuk yiñinde umña teñbe Yesu hinhinde gor keperde hike kenejbe kafura haminj. ¹⁶ Irkeb mata go forok yeke kenamiñ mar goreb uñgura ketal urtiñ al goyen daha mat iginj hirinj goyabe bu fe nene kamamiñya goyen goke momoñ yiramiñ. ¹⁷ Irkeb al buda gore mere go nurde kafura heñbe Yesu goyen, “Nañä ga tubul teñ kwayiñ,” inamiñ. ¹⁸ Gwaha inkeb hakwa hende hurkuñ hikeb sope iryinj al goreb, “Yesu, iginj gama gireñ?” inyij. ¹⁹ Irkeb Yesu belej ok ma inenjbe, “Mulgañ heñ tayge hitte kuñ Al Kurun belej bunijen girde sope gira goke momoñ yiraiñ,” inyij. ²⁰ Irkeb Dekapolis nañä bana Yesu belej sope iryinj goyen tagalde tukunj hinhin. Tukukeb

* 5:9: Legiyon gote miñbe fulenja mar budam 5,000 niñ yitinj.

al budam al go kenej meremiñ nurdeb diliñ fot yamiñ.

*Yesu belej garbam bereya bere dirñej kamtiñ sope yiryiñ
(Matiyu 9:18-26; Luk 8:40-56)*

²¹ Be, Yesu gob sopte mulgañ hej fe ala kurun siñja kurhan Kapeneam kuñ fe siñare hikeb al budam wan gabu irde kalyan keramiñ. ²² Irkeb gor niñ Yuda marte gabu ya doyan al kura Yairus gore Yesu hitte wayyiñ. Wan kenej yende palap matare Yesu kahanj minde urgurj kanj kuku teñbe, ²³ “Werne kamen teñ hi. Niñgeb aranj wañ hange kerd unkeb igin hej huwaryen,” inej esej mere iryiñ. ²⁴ Irkeb meremiñ goyen nurde Yesu go yenja kwaryum. Kuñ hikeyab al budam kalyan kerde tawtaw irde gama irde hinhan.

²⁵ Be, goya goyenbe bere kura danduku minyoñ goyen al gabu irde kuñ hinhan bana goñ kuñ hinhan. Garbam gobe gayakkek moñ. Damamiñbe 12. ²⁶ Niñgeb bere gobe garbam goke guram al budam hitte sope nirnañ yen kuñ henje horamiñ go hende pasi irde hiyen. Goyenpoga guram kurayen kurayen gore igin ma irde hiyen. Igin hitnejbe buluñ wor po hej hiyen. ²⁷⁻²⁸ Gega Yesuyen mere momoñ nurde hiyen geb, “Kuñ amilmiñ po sisaj urdeb igin hewenj,” yen dufaymiñ sanjir irdeb kuñ al buda goyen pota yirde Yesu harhok belej mat amilmiñ sisaj uryiñ. ²⁹ Irkeb dari temeyde hiyen goyen goyare po hubu hiriñ. Irkeb, “Garbam go nubul tiya,” yen nuryiñ.

³⁰ Be, goya goyen po Yesube tareñmiñ tubul teñ kuriñ goyen nuryiñ. Nurdeb al budam gama irde hinhan goyen fulgañ kanjbe, “Ganuj belej sisaj nura?” yinej gusuñjan yiryiñ. ³¹ Irkeb komatmiñ yago belej, “Al karim ma

kalyan gerde hañ gayen go ma yenejbe ‘Ganuj sisaj nura?’ yen gusuñjan hej ha?” inamin. ³² Gega Yesube, “Ganuj belej sisaj nura?” yen nañkenenj po hinhan. ³³ Irkeb bere gobe ulinjde mata forok yirij goyen nurdeb kafura hej barbar yenjbe wanj Yesu kahañ minde kateñ dokolhoñ yuguluñ teñbe, “Ne belej tihim,” inej garbam bikkej hiyen goyen goke fudinde po momoñ iryiñ. ³⁴ Irkeb Yesu belej, “Werne, Al Kurun belej dufayge tareñ go kenenbe sope gira geb, kandukge hubu hihi. Niñgeb amanej nurde kwayiñ,” inyiñ.

³⁵ Be, Yesu belej bere goyen mere irde hikeyabe al kura gabu ya gote doyan al Yairusyen yare mat wanjbe, “Werge bikken kama geb, tisa ga tuktawanj irde ma,” inamin. ³⁶ Gwaha inkeb Yesu mere go nurdeb Yairus inyiñ. “Kafura hej ma yo. Al Kurun niñ po dufayge sanjir irayiñ.” ³⁷ Gwaha inenjbe yen gama irde hinhan mar gob tumjanj yakira teñbe Pita, Yemsya kuliñ Yonya po yade kurinj.

³⁸ Be, kuñ Yairusyen yare forok yenjbe gor hinhan mar gore esej naña teñ kekew teñ epte ma teñ hinhan goyen yinyiñ. ³⁹ Irdeb ya bana hurkuñbe, “Danij kekew teñ esej buluñ po teñ hañ? Dirin gabe ma kama. Dulin ferde hi,” yinyiñ. ⁴⁰ Gwaha yinkeb gor hinhan mar gore hinmañ iramiñ. Irkeb Yesu belej ya bana hinhan mar go, “Siñare kunan!” yinej yakira teñbe dirin gote milinjya naninjya irde komatmiñ karwo go po yade dirin hakwam hinhan bana goñ hurkamiñ. ⁴¹ Irdeb dirin gote hanij tanarde, “Talita, kum!” inyiñ. (Meremiñ gote minjbe, “Bere dirñej, ne belej ginhem ge. Huwara!”) ⁴² Irkeb goyare po bere dirñej go huwarde goyaj go kuñ wanj tiyyiñ. (Yenjbe

damamiñ 12.) Gwaha tikeb go kenamiñ marbe diliñ fot yamiñ. ⁴³ Irkeb Yesu beleñ, "Mata kenhan gayen gake ma wor wor tagalde tukunayin," yineñbe, "Bere dirjēn ga binje kura unke niwi," yinyin.

6

Yesu go tiyuñmiñ Nasaret mat takira tiyamiñ

¹ Be, Yesu beleñ nañä bana go tubul teñ komatmiñya tiyuñmiñ Nasaret hurkamin. ² Irkeb Yuda marte usan nalu Sabat forok yekeb gabu yamiñde kuñ saba tagalyin. Sabamiñ gob hoyan wor po nurdeb hurkuñkat tenbe, "Al gabe saba dare niñ tiyuñ? Dufaymin yago wor folekken. Yeñbe mata tiñej tiñej yirde hi! ³ Yeñbe kapenta moñ? Irde Maria urmiñ moñ? Kulin yagobe Yems, Yosep, Yudasab Saimonya. Haymiñ yagobe neñya ma gar tumjan hityen?" yamiñ. Irde binde buluñ nurd unamiñ. ⁴ Gwaha tikeb Yesu beleñ, "Al Kurunyen mere basañ albe tayñenya tiyuñmiñde niñ maryä beleñ palap ma irde hanjen," yinyin. ⁵ Irdeb Al Kurunyen tareñde mata tiñej turjuñ yañ kura epte ma irtek hiriñ. Gorbe garbam mar yuñkürenjen po hanin kerd yunen sope yiryin. ⁶ Tiyuñmiñde niñ mar beleñ Yesu mata teñ hinhan go keneñ fudinde yen ma nurde hikeb kukuwanjen nuryin.

Yesu beleñ komatmiñ 12 hulyan yiryin

(Matiyu 10:5-15; Luk 9:1-6)

Be, gwaha tenbe Yesu tiyuñ kurayan kurayan kuñ saba tagalde hinhan. ⁷ Irde komatmiñ 12 go hoy yirke wañ gabu irkeb irawam irawam hulyan yiryin. Irdeb unjura yakira teñ teñ taren manan yunyin. ⁸⁻⁹ Komatmiñ yago goyen kunij teñ hikeb

gaha yinyin: "Deñbe binje, kalwa, horaya det hoyan goya ma yawarnayin. Kahan basantij po yerde genun po yanarde kunayin. Ulinhorbe ultinđe han gog ep. Hoyan ma yawarnayin. ¹⁰ Kun tiyuñde kura forok yeñbe ya uñkürenje po heñ meten teñ hinayin. Ya kurar kurar ma hinayin. Irdeb meten pasi irdeb tiyuñ go tubul teñ hoyanje kunayin. ¹¹ Gega tiyuñ kurar kura kuñ forok yeke sabatiñ ma nurde dakira tikeb kahantinđe niñ tupi yarañ teñ tiyuñmiñ go tubul teñ kunayin. Gwaha tike gab Al Kurun diliñde mata buluñ titekeb gogo gwaha tahañ yen nurnayin," yinyin.

¹² Gwaha yinkeb mel go tubul teñ kwamin. Irde mata buluñ yubul ten Al Kurun niñ biñ mulgan heñ heñ mata goyen alya bereya hitte tagalde kun hinhan. ¹³ Irde al budam unjura ketal yurtin goyen yakira teñ al budam garbam miñyan goyen olip fimiñde sam yirde hanin yerd yunke igij heñ hinhan.

*Yon Baptais kamyin
(Matiyu 14:1-12; Luk 9:7-9)*

¹⁴ Be, Yesu deñembe kuruñ wor po heñ tukukeb Galili nañä doyan al kuruñ Herot Antipas manan nuryin. Al kura marbe, "Yon Baptais kamyin goyen mulgan hiyun geb, gogo mata tiñej turjuñ yañ Al Kurun po titek goyen teñ hi," yen hinhan. ¹⁵ Al kura marbe, "Yeñbe Elaia," yen hinhan. Munañ kurabe, "Al Kurunyen mere basañ al bikkek hinhan go goyen kura yara," yen hinhan. ¹⁶ Be, Herot gobe al beleñ Yesu niñ gwaha mat mere injogaha ugûñ po teñ hinhan go nurdeb, "Yon binij walmeke kamyin al go gago sopte huwarun," yiriñ. ¹⁷⁻¹⁸ Yen beleñ gwaha yiriñ gote miñbe gahade: bikkeñ Yon diwilin hinhinya Herot

beleñ kuliñ Filipyen berem Herodias kawem tiriñ. Irkeb Yon beleñ goke teñbe, "Kolger bere kawem tawañ gobe gwaha ma tiyayin yitiñ goyen tiyan," ineñ hinhin. Irkeb Herot beleñ Herodias niñ teñbe meteñ marmiñ hulyan yirke kuñ Yon hanij fere teñ tukuñ ko-yare keramiñ. ¹⁹ Gwahade geb bere gobe Yon niñ biñde igin ma nurde uneñbe, "Daha mat kura maymeka kamwoñ?" yeñ nurde hinhin. Gega yingenjbe epte mom. ²⁰ Gobe Herot beleñ Yonbe al huwak wor po, irde Al Kuruñyen meteñ al fudinde wor po yeñ kenerjbe palap irde asogo maynayin yeñ kenkela doyañ irde hinhin geb, gogo epte ma bere gore mayke kamtek hinhin. Herotbe Yon beleñ saba irke kanduknej nurde hiyen gega, sabamiñ go nurtek po irde hiyen.

²¹ Be, Herodias beleñ, "Daha mat kura Yon mayen?" yeñ nurde hinhin goyen nalu go forok yirin. Herot go milij kawañ kiriyin nalu goke teñbe binje kuruñ teñbe yende meteñ mar gote doyañ mar hoy yirke wayamiñ. Fulenja marte doyañ marya Galili naña doyañ irde hanjen marya manaj yinke yende yare gabu iramiñ. ²² Goyen nature Herodias wirij beleñ gabu kurunjde gor Herotya kadom yagoya binje nene hinhande gor wañ tikiñ heñ gege igin wor po tiyyin. Irkeb gor gabu iramiñ mar goya Herotya amaj hamin. Irdeb Herot beleñ amaj heñbe bere goyen, "Det kuranj nurdeb mali po gusuñaj nrrayin. Irkeb igin gunej geb," inyin. ²³ Irdeb, "Fudinde wor po ginhem. Naña ne beleñ doyañ irde hime ga manaj igin kurhan tubul teñ gunmeka doyañ yirde hayin," inyin.

²⁴ Irkeb bere go milij hitte kuñbe, "Da det niñ gusuñaj

heweñ?" inkeb milij Herodias beleñ, "Kunbe Yon tonaj niñ inayin," inyin. ²⁵ Irkeb bere go bemel po Herot hitte mulgañ heñbe, "Hanja ga po Yon biñj walde tonaj koronje kerde tawañ nunayin," inyin. ²⁶ Gwaha inkeb Herot go kanduknej wor po nuryin. Gega hanjkapya kadom diliñde mere sanij po tiyyin goke memya heñbe Herodias wirij gote mere po gama iryin. ²⁷⁻²⁸ Irdeb goyare po meteñ almiñ unjureñ kura hulyan irke koyare kuñbe Yon biñj walde tonaj teñ koronje kerde tawañ bere go unyin. Unkeb tukuñ milij unyin. ²⁹ Irkeb Yonyen komatmiñ beleñ mere momon go nurdeb wañ Yon hakwam po tukuñ mete tiyamiñ.

Yesu beleñ al 5,000 binje packa yiryin

(Matiyu 14:13-21; Luk 9:10-17; Yon 6:1-14)

³⁰ Be, komatmiñ 12 kwamiñ go mulgañ heñ gabu irdeb kalyanj kerde mata tiyamiñ irde al saba yiramiñ goyen tumjanj Yesu momon iramiñ. ³¹ Gwaha teñ hikeyab al budam po wañ gabu irke binje netek ma hamin. Irkeb Yesu beleñ, "Deñ po wake kuñ usanj hetek nañare kura neya balmiñ hiniñ," yinyin. ³² Be, gwaha yinenjbe tumjanj hakwa hende hurkuñ naña al miñjomde kwamiñ. ³³ Gega Yesuya komatmiñja go al buda kuruj go yubul teñ kukeb naña gor kuniñ tahanj yeñ bebak tiyamiñ. Niñgeb taun buda kuruj bana go niñ marbe Yesuya komatmiñja kuniñ teñ hinhan gasunjde gor yeñ wa kuñ forok yamiñ. ³⁴ Be, Yesu wañ forok yeñ yenenjbe al buda kuruj go dirin kagew yara bunijen yinyin. Irdeb det budam niñ saba yiryin.

³⁵⁻³⁶ Saba yirke kuñ kuñ wawuñbana wor po hiriñ. Irkeb komatmiñ beleñ wañbe, "Kidoma

dura, irde naŋa gaŋbe tiyuŋ binde miŋmoŋ. Niŋgeb al buda ga yakira tike kuŋ tiyuŋyaŋ ma meteŋyaŋ gwahade yiŋgeŋ biŋge kura naŋkenęŋ damu teŋ nenayinj,” inamiŋ.³⁷ Gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Mon, den beleŋ biŋge kura yunke nenaŋ,” yinyinj. Irkeb komatmiŋ beleŋ, “Al buda kuruŋ gabe dahadem biŋge yuntek? 200 denari* teŋ gore biŋge damu teŋ yunnin yen dineŋ ha?” inamiŋ.³⁸ Gwaha inkeb wol heŋbe, “Biŋgetiŋbe dahade hanj? Kuŋ yennanj,” yinyinj. Irkeb kuŋ yeneŋbe, “Beretbe siptesoŋoŋ, irde makaj dapŋa yadibe irawa ga hanj,” inamiŋ.³⁹ Irkeb Yesu beleŋ, “Al gabu kuruŋ go pota yirke kuŋ yamuŋyaŋ go keperde tukunanj,” yinyinj.⁴⁰ Irkeb pota yirke keperamij goyen gabu kurabe 50, munaŋ kurabe 100 gwahade ala po keperde tukamij.⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ beret siptesoŋoŋya makaj dapŋa yadi irawayaya goyen yade Al Kuruŋ iginj nurd uneŋbe beret go yubala teŋ komatmiŋ yunyinj. Irkeb komatmiŋ beleŋ yade yukanj al buda go yunamij. Makaj dapŋa manaj gwahade po iryinj.⁴² Be, al buda go nenebe ep wor po nuramij.⁴³ Irkeb komatmiŋ beleŋ biŋge dikŋenj goyen gabu yiramiŋbe tiri 12 gayen makinj yirtek haminj.⁴⁴ Biŋge namiŋ mar al parguwak po kapyanj hamiŋbe 5,000.

Yesu fe yuwalŋej hende huwarde komatmiŋ hitte wayyinj

(Matiyu 14:22-23; Yon 6:15-21)

⁴⁵ Be, Yesu beleŋ al buda go yakira teŋbe goyare po komatmiŋ yago goyen, “Deŋ wa hakwa hende meheŋ hen Betsaida kuŋayinj,” yinyinj.⁴⁶ Gwaha yineŋ yubul teŋbe dugu dabayıŋ beleŋ Al Kuruŋ mere ire yen hurkuriŋ.

* **6:37:** Denari: Yesu hinhin nature hora dejenbe gogo. 200 denari gobe gagasi 8yen meteŋ damu hora.

⁴⁷ Be, anne silsul irkeb hakwa gob fe ala kuruŋ kahalte forok yiriŋ. Goyareb Yesube yen uŋkureŋ po dugu dabayıŋde gor hinhin.⁴⁸ Gor heŋyabe meŋe kuruŋ po huwarke hakwa go epte ma kutek hekeb mel goyen foy misiŋeŋ po heŋ hinhan goyen yeneŋ hinhan. Irdeb naŋa miŋge hekeb kuŋ yene yen fe hende huwarde kuŋbe mel go fole yirde kweŋ tiyyinj.⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb komatmiŋ beleŋ keneŋbe, “Uŋgura waŋ hi!” yen kafura heŋ kekew tiyamij. Irkeb bemeļ po wol heŋbe, “Mon, ne waŋ hime geb, kafura ma! Tareŋ henaŋ!” yinyinj.⁵¹ Gwaha yineŋbe hakwa hende hurkukeb meŋe kuruŋ goyen kamyinj. Irkeb komatmiŋbe keneŋbe diliŋ fot wor po yamij.⁵² Gobe Yesu beleŋ al budam biŋge yunke namiŋ gote miŋ goyen tonaj tareŋ irde ma nuramij geb, gogo mata tiyyinj go manaj bebak ma tiyamij.

⁵³⁻⁵⁴ Be, mel go kuŋ siŋa kurhan Genesaret taunde forok yamij. Forok yen hakwa tubul teŋ siŋare kurkukeb gor niŋ al beleŋ Yesu keneŋ bebak tiyamij.⁵⁵ Irdeb buŋ yen kuŋ Yesuyen mere momoŋ goyen tagalde tukukeb naŋa kuruŋ bana go niŋ mar beleŋ garbam mar kurabe sapir hende yerde, kurabe yadib Yesu tiyuŋ damde kura hi yeke nurdeb gor po yukanj hinhan.⁵⁶ Yesube tiyuŋyaŋtaŋa taunyanjaŋbe tiyuŋ mukŋenj taun siŋayaŋ kuŋ hikeb garbam mar maket gasunđe gor yawan gabu yirde hinhan. Irdeb esen mere irde, “Yesu, ge beleŋ iginj yekeb amilge po sisaj urdeb iginj hetek,” inamiŋ. Irdeb gwaha teŋbe garbam mar go iginj heŋ hinhan.

7

Yesu beleŋ asiyen mata walde

*yunyij**(Matiyu 15:1-9)*

1 Be, Farisi marya Moseyen saba mar kuraya Yerusalem tubul teñ katen Yesu hinhinde gor gabu irde kalyan keramiñ. ²⁻³ Goyarebe Yesuyen komatmiñ yenaminbe hanij ma haldeya binje yanarde nene hinhan. (Yuda marte matabe hanij ma haliñ gobe tikin miyanj yeñ nurde mali ma dula teñ hanjen. Ningeb yeñbe asem yagot hanij hal hal belnej goyen gama irde hanjen. Farisibe goyen mata po keñkela gama irde hanjen mar. ⁴ Go mar gobe gabu karkuwanyañ al maliya suluk heñ kuñ hinayin goyen wanj yaminjañ heñbe fe gemde ga dula teñ hanjen. Matamij gwahade budam hanj. Kuraminbe gisu, koronya, fe kañguya hal hal belnej miyanj. Mali mali ma teñ hanjen.)

5 Gwahade ningeb Farisi mar goya Moseyen saba marya beleñ Yesu gusuñaj iramiñ: “Danij geb komatge yagobe asininiñ yagot mata ma gama irde hanij ma halde ga dula teñ hanj?” inamiñ. ⁶ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Deñ usi mar gahade gake teñbe bikkenj Aisaia beleñ asanje kayyin gobe fudinde wor po. Mere kayyiñbe gahade:

‘Al gabe mohonde po turuñ nirde hanj.

Gega bindebe ne niñ ma wor po nurde hanj.

Hoyanje wor po hanj.

7 Mel gabe megen niñ marte saba po gama irde al saba yirde hanj.

Mel gabe biñ hende hende po dolonj nirde hanj,’ yitiñ hi.

Aisaia 29:13

8 Deñbe Al Kurunyen saba fudinde go yubul teñ mata al beleñ forok

yirtinj go po ga tareñ yanarde hanj,” yinyinj.

9 Irde sopte yinyinj: “Deñbe asetinj yagot mata goyen po gama irniñ yeñbe Al Kurunyen merebe dindiken ge nurdeb yad yigigiri yird yird dufay epte wor po hanj.

¹⁰ Ga dineñ hime gate miñbe gahade: bikkenj Mose beleñ, ‘Mamtinjya nantinjya palap yirde hinayinj,’ yiriñ. Munanj, ‘Al kura miliñja naninjya karan yuryen gobe al go mayke kamyenj,’ yiriñ. ¹¹ Gega deñbe gwaha mat ma alya bereya saba yirde hanj. Gwaha titneñbe, ‘Dawet kura mamtinjya nantinjya yuntek goyen Al Kuruj untek yineñ go ma yuneñ hinayinj,’ yeñ saba yirde hanjen. ¹² Deñ beleñ gwaha mat saba yirde hikeb naninjya miliñja faraj yurde hitek goyen gwaha ma yirde hanjen. ¹³ Irdeb asetinj yagot mata gore bitinj pet titinj hanj geb, Al Kurunyen merebe dawet mali kura yara irde hanjen. Mata kurabe gago. Mata budam hoyanj wor gwaha po teñ hanjen,” yinyinj.

Da det beleñbe Al Kuruj diliñde al buluñ iryenj?

(Matiyu 15:10-20)

14 Be, Yesu beleñ al gabu iramiñ go hoy yirdeb sopte gaha yinyinj: “Merene keñkela palña irde miñ nurnañ ko. ¹⁵⁻¹⁶ Binje damirbe iginj yitiñ mere goya dula teñ teñ matatinjya goyen keñkela ma gama irtekbe Al Kuruj diliñde buluñ dinyen yeñ hanjen gega, gore epte ma buluñ diryenj. Dawet al binje forok yeke mata buluñ tiyyenj gore gab buluñ iryenj,” yinyinj.*

¹⁷ Be, al gabu kuruj go yubul teñ kuñ ya biñde hurkuñbe komatmiñ yago beleñ siraw mere gote miñ niñ gusuñaj iramiñ. ¹⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Deñ wor gwahade

* **7:15-16:** Asanje hoyanjebe gahade hi: “...tikinj iryenj. 16 Al kura nurtek kenem nuryenj,” yinyinj.

po, go ma nurde hanj? Dawet kura teñ niyyen gore daha mat Al Kurun diliñde buluñ iryen? Epte moñ. ¹⁹ Det niyyen gobe kuñ dufayminde ma kuyen, arayñende kuñbe kat kuyen,” yinyinj. (Mere gate miñbe binjebé buluñ miñmoñ, netek ala po yeñ yiryinj.)

²⁰ Be, Yesu beleñ saba goyen basañ heñ gaha yinyinj: “Al binjede mat dufay buluñ forok yeñ mohonde mat kat kuyen gore gab Al Kurun diliñde buluñ iryen. ²¹ Al binjede matbe det buluñ gahade forok yeñ hanjen: dufay buluñ buluñen, leplep mata, kawe mata, al gasa yirke kamde kamde mata, al berem yan beleñ bere hoyan duwan yird yird mata, ²²⁻²³ det ug po yad yad niñ dufay heñ heñ mata, al buluñ yird yird dufay, al usi yird yird mata, uliñde po amañ hetek dufay po gama ird ird mata, kadom igin mat hike yenerñbe danij neñbe gwahade moñ yeñ nurd nurd mata, mere buluñ mat teñ teñ mata, parpar mata, kumhaka mataya gore gab al binjede mat forok yeñ Al Kurun diliñde al go buluñ irde hanjen,” yinyinj.

Fonisia bereyen dufay sarñij (Matiyu 15:21-28)

²⁴ Be, Yesube tiyuñ go tubul teñ Tair taun bindere kuriñ. Irde al beleñ gor hi yeñ nurd nurd goke bada heñbe ya kura goyen bana hurkuñ balmiñ goñ hin hin. Gega yeñ gor hi mere momoñ gobe gwaha mat kura bana kertek ma hiriñ. ²⁵ Gwahade niñgeb bere kura wirin dirñen unjura ketal urtiñ gore Yesuyen mere momoñ nurdeb goyare po wañ Yesu ka hanj miñde katen dokolhoñ yugu luñ tiyyinj. ²⁶ Yeñbe Yuda mar bere moñ. Siria nañare niñ Fonisia taunde gor kawan hiriñ. Be, bere

gore wañ wirinj unjura ketal urtiñ miñjan goyen Yesu beleñ unjura takira tiyyen yeñ eseñ mere iryinj. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ Yuda marya al miñ hoyanya goke tagale yeñ maya mere mat gaha inyinj: “Dirin yubul tike yeñ wa binje nenañ. Dirinjde binjebé kulu epte ma yuntek,” inyinj. ²⁸ Gwaha inkeb bere gore wol heñbe, “Be, Doyan Al Kurun. Mere taha gobe fudinde. Gega dirin dula tike binje dikñen katkeb kulu wor nene hanjen,” inyinj. ²⁹ Irkeb Yesu beleñ, “Be niñ, mere gobe igin mat wol haha geb iginje kwa. Unjura buluñbe werge tubul tiya geb,” inyinj. ³⁰ Irkeb bere gobe yaminde kuñ wirinjbe unjura go tubul teñ kuke igin heñ gasunjde ferde hike kinyinj.

Yesu beleñ al melak kandukya kirmiñ titmiñja sope iryinj

³¹ Be, Yesu go Tair taun siñakyen tiyuñ hanj goyen yubul teñ Saidon taunde kuriñ. Gor matbe kurkuñ Galili fe ala kurun siñayañ mat kuñbe Dekapolis nañare kuriñ. ³² Irkeb kura mar beleñ al kura kirmiñ titmiñ irde melak kanduk geb mere keñkela ma teñ hiyen al goyen teñ yeñ hitte wanj haninj kerde sope ird unwoñ yeñ eseñ mere iramiñj.

³³ Irkeb Yesube al budam hin han goyen yeneñ al go muñ po teñ tapat irde haninj faw yade al gote kirmiñ bana yerdeb haninj meyanj irde al go melak sisaj uryinj. ³⁴ Irdeb al go buninj keneñbe Al Kurun gusunjan irdeb al go “Efata!” inyinj. (Mere gote miñbe “Fegela!”) ³⁵ Goyare po al go kirmiñ wuk yiriñ, irde melak kanduk go hipirkeñ heke mere keñkela tiyyinj.

³⁶ Irkeb Yesu beleñ al buda go, “Mata kenhaj gake tagalde ga ma!” yineñ hayhay yiryinj. Goyenbe hayhay yırmañ hiriñ

gega epte moñ. Mata tiñej kenamiñ goke tagalde tururu urde tukun hinhan.³⁷ Yesu beleñ kirmiñ titmiñya melak kandukya miñyañ al sope iryiñ goyen gote mere momon nurdeb al budam hurkuñkat teñbe, “Yen det yirde hi gob iñiñ ala po. Kirmiñ titmiñya melak kandukya miñyañ mar wor sope yirke iñiñ heñ hanj!” yamiñ.

8

Yesu beleñ al 4,000 biñge yunyij (Matiyu 15:32-39)

¹ Be, Yesu go Dekapolis nañja bana goñ hinhin goya goyenbe al budam tebañ gabu iramiñ. Goyenbe biñge go kura netek miñmoñ hekeb Yesu beleñ komatmiñ yago hoy yirde gaha yinyiñ:² “Nebe al buda ga bunijen yener hime. Neya hike kuñ kuñ yerenkek hihi. Irde biñgem moñ geb, go kura netek miñmoñ hanj.³ Al kurabe nañja gisaw mat wayan. Ningeb biñge nemniñ moñ tiyuñtiñde kunan yineñ gob kurabe kuñ beleñyañ kamnayiñ,” yinyiñ.⁴ Gwaha yinkeb komatmiñ beleñ, “Tiyuñ binde miñmoñ bana gabe dare aran kuñ biñge yawañ yuntek?” inamiñ.⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Biñgebe dahade hanj?” yineñ gusuñañ yiryiñ. Irkeb, “Beretbe 7 hanj,” inamiñ.

⁶ Gwaha inen yawañ unkeb Yesu beleñ al gabu iramiñ goyen, “Megen kepernañ,” yinyiñ. Irdeb beret 7 go yade Al Kurun iñiñ nurd uneñ yubala teñ al gale yirnañ yen komatmiñ yago yunyij. Yunkeb komatmiñ yago beleñ al gale heñ yunke namiñ.⁷ Makan dappia mukñen kura goyen wor yade Al Kurun iñiñ nurd uneñ komatmiñ yago yunkeb go wor al gale yirde tukamiñ.⁸ Irkeb al buda kurun goyen biñge go nene ep wor po

namiñ. Irkeb Yesuyen komatmiñ yago beleñ biñge dikñeñ goyen gabu yiramiñ gobe tiri 7 gwahade makin hetek hamiñ.⁹ Gor biñge namiñ mar goyen al parguwak po kapyan hamiñbe 4,000. Be, Yesu beleñ al buda goyen yinke bur yamiñ.¹⁰ Irkeb Yesuya komatmiñ yagoya hakwa hende hurkuñbe Galili fe ala kuruñ siña kurhan Dalmanuta nañore kwamiñ.

¹¹ Be, gon kukeb Farisi mar kura beleñ wañ Yesu tuñan urniñ yeñbe, “Al Kurunyen tarende mata tiñej turnuñ yañ kura dikala dira,” inen gusuñañ iramiñ.¹² Irkeb Yesu go biñde kandukneñ wor po nurdeb, “Daniñ geb gayenter niñ marbe Al Kurunyen mata tiñej niñ po gusuñañ nirde hanj? Fudinde wor po dinhem. Epte ma mata tiñej kura dikala direñ,” yinyiñ.¹³ Gwaha yineñbe yubul teñ hakwa hende mulgañ heñ hurkuñ fe ala kuruñ goyen siña kurhan wor komatmiñya kwamiñ.

Yesu beleñ Farisi marte mata niñ maya mere mat yiriñ (Matiyu 16:5-12)

¹⁴ Goyabe komatmiñbe biñge yad yad niñ biñ sir yeke beret uñküren po teñ kwamiñ gobe hakware hinhin.¹⁵ Be, hakwa hende kuñ henyabe Yesu beleñ Farisi marya Herotyat saba buluñ gore alya bereya budam gote dufaymiñ buluñ irde hiyen goke saba yirde hayhay yirde, “Farisi marya Herotyat mata niñ kenkelä heñ ga hinayiñ. Gobe yis* yara geb,” yinyiñ.¹⁶ Gwaha yinkeb komatmiñ beleñ, “Biñge kura ma yade wayhet goke teñbe gago dina,” yen yinjeñ uliñ sege iramiñ.¹⁷ Irkeb Yesu beleñ yenen bebak teñbe gusuñañ yiryiñ.

* **8:15:** Yisbe dirñeñ muñ kura palawa bana kerkeb hilyan kuyen go gwahade yara Herotya Farisi maryat mata buluñbe gwahade goke Yesu beleñ hayhay yiryiñ.

“Daniŋ geb biŋgeniniŋ miŋmon
yen hanj? Da beleŋ bitiŋ pet teŋ
hike dufaytiŋ muŋ kura ma wuk
yen hi? ¹⁸ Diwiltirŋa kirmintinŋa
miŋyaŋ gega, daniŋ mata teŋ
hime gayen nenen nurde bebak
ma teŋ hanj? ¹⁹ Beret siptesoŋon
yade yubala teŋ dunmeke 5,000 al
yunan gote dikŋenyebe tiri dahade
makin yirtrek goyen gabu yiraŋ?”
yinyiŋ. Gwaha yinkeb, “Tiri 12,”
inamiŋ. ²⁰ Irkeb sopte po, “Munaj
beret 7 yade yubala teŋ dunmeke
4,000 al yunhan gote dikŋen gabu
yirhan gobe tiri dahade makin
hetek hahanj?” yinkeb, “Tiri 7,”
inamiŋ. ²¹ Gwaha inkeb, “Go
yeneŋbe dufaytiŋ muŋ kura ma
wuk yen hi?” yinyiŋ.

*Yesu beleŋ Betsaida niŋ al diliŋ
titmiŋ kura sope iryinj*

²² Be, Yesuya komatmiŋa gob
kuŋ Betsaida taunde forok yamiŋ.
Irkeb al kura beleŋ al diliŋ titmiŋ
kura goyen tawanbe, “Al ga sope
ird ird nin sisān ura,” inen esen
mere iramiŋ. ²³ Irkeb Yesu beleŋ
al diliŋ titmiŋ goyen haninde
tanarde tiyuŋ siŋare tukuriŋ.
Tukunbe diwilinde meyan teŋ
haniŋ beleŋ busan heŋbe, “Det
kura yenha?” inen gusuŋaŋ
iryinj. ²⁴ Gusuŋaŋ irke nankeňeŋ
tukunbe, “Albe he yara yeneŋ
himeke kuŋ waŋ teŋ hanj,” inyiŋ.
²⁵ Irkeb sopte po Yesu beleŋ al go
diliŋ hende haniŋ kiriyinj. Irde
haniŋ tubul tikeb diliŋ hol irde
naŋkinyiŋ. Irdeb diliŋ wuk yeke
keŋkela wor po dawet yinyiŋ.
²⁶ Irkeb Yesu beleŋ, “Betsaida
taunde gar ma mulgaŋ heŋ
kwayinj,” inkeb yamiŋde kuriŋ.

*Pita beleŋ Yesube al gwahade
yen tagalyiŋ*

(Matiyu 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Be, Yesu go komatmiŋ yagoya
Betsaida taun goyen tubul teŋ
Sisaria Filipai taun gote siŋakyang

tiyuŋ mukŋeŋ mukŋeŋ goyen
fole yirde kuŋ heŋyabe, “Ne
gakeb al beleŋ ganuŋ yen hanj?”
yneŋ komatmiŋ gusuŋaŋ yiryinj.
²⁸ Irkeb komatmiŋ beleŋ wol
heŋbe, “Al kura beleŋ gebe Yon
Baptais, kurabe Elaia, munaj
kurabe Al Kurunyen mere basan
al kura yen hanj,” inamiŋ. ²⁹ Irkeb
Yesu beleŋ, “Munaj deŋbe dahan
yen hanj?” yinkeb Pita beleŋ
wol heŋbe, “Gebe Mesaia,” inyiŋ.
³⁰ Gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Al
kura momon ma yirnayinj,” yineŋ
hayhay yiryinj.

*Yesu beleŋ kamde kamdemij ge
bebak yiryinj*
(Matiyu 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Be, Yesu go saba yirde
heŋyab gaha yinyiŋ: “Ne Al
Urmiŋ gabe ulne misiŋ kuruŋ
katenj. Irkeb Yuda marte doyan
mar parguwakya Al Kurun
doloŋ ird ird mata doyan marte
karkuwaŋmiŋa Moseyen saba
marya kuruŋ goreb ne niŋ biŋ
ar yekeb sabane nurtek ma
yirkeb mununke kameŋ. Goyenbe
yerenkek hekeb sopte huwareŋ,”
yinyiŋ. ³² Yeŋbe mere keŋkelak
po bebak yiryinj. Irkeb Pita beleŋ,
“Geya muŋ kura mere tiyye,” inen
Yesu yen muŋ po teŋ tapat irde
inen teŋbe, “Mere taha gobe igin
ma nurhem,” inyiŋ. ³³ Irkeb Yesu
beleŋ piŋeŋ nurd uneŋ harhok
uneŋbe komatmiŋ hoyan goyen
yeneŋ heŋya Pita goyen inen
teŋbe, “Satan, waŋ harhokne
beleŋ kwa! Begerbe alyen dufay
beleŋ po makin hitiŋ hi. Al
Kurunyen dufay niŋ ma nurde ha,”
inyiŋ.

³⁴ Gwaha inenbe al buda ku
ruŋ gor hinhan goyen hoy yiryinj.
Irkeb waŋ komatmiŋa gabu irde
keperamij. Irkeb Yesu beleŋ
tumŋaŋde gaha yinyiŋ: “Al kura
ne gama nire yen nurdeb yingŋeŋ

ge ma nurde ne niŋ teŋ iginj kanduk teŋ kameŋ yeŋ nurde gab gama niryen.³⁵ Niŋgeb al kura yinjeng ge po nurde hiyenbe Al Kuruj beleŋ piŋej nurde unkeb Al Kurunyen diriŋ ma hiyyen. Gega al kura neya mereneya niŋ nurde goyen goke kanduk tiyyen gobe Al Kuruj beleŋ iginj nurde unyeŋ.³⁶ Al kura merene ma gama irde megen niŋ samuŋ yade pipkatoka irde, ‘Ne ep hihim,’ yeŋ nuryen gega, kame kamde kak alare kuyenj gobe iginj ma dahanade? Gobe iginj moŋ.³⁷ Al kura kak alare kuyenjbe dahadem detmiŋ gore kak alare mat tumulgaŋ tiyyen? Go wor epte moŋ.³⁸ Al Kuruj harhok uneŋ mata buluŋ po teŋ haŋ nalure gayen al kura ne niŋ memya heŋ merene ma tagalde hiyenj gobe kame ne Al Urmiŋ gare wor Nanner tareŋ turŋuŋ yan teŋ miyonmiŋ wukkenj wor po goya kateŋya goyenbe al gote matamij goyen wol heŋbe yeŋ ge memya heweŋ,” yinyiŋ.

9

¹ Be, Yesu go gwaha yineŋbe, “Fudinde wor po dinhem. Deŋ gar huwarde haŋ gayen kuratiŋ kurabe go ma kamdeya Al Kuruj beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird goyen saŋiŋ miŋyaŋ forok yeke kennayin,” yinyiŋ.

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Matiyu 17:1-13; Luk 9:28-36)*

² Be, gor mat naŋa fay 6 hubu hekeb Yesu beleŋ komatmiŋ karwo Pita, Yonyabe Yemsya po yade dugu kuruŋde kura gor hurkuriŋ. Gorbe yeŋ po hinhan. Irkeb Yesu go mel gote diwilinj mar po uliŋ hoyan heke kenamiŋ.³ Irkeb Yesuyen uliŋhor yerde hinhan gobe tukfor yeŋ faykek wor po heŋbe sorŋoŋ miŋyaŋ hiriŋ. Megen niŋ al beleŋ det kura halke epte ma wor po gwahade hiyyen.

⁴ Gwaha teŋ hikeb goyare po Moseya Elaiaya forok yeŋ Yesuya mere teŋ hike komatmiŋ beleŋ yenamiŋ.⁵ Irkeb Pita beleŋ, “Tisa, garbe iginj wor po ningeb, ya yok karwo yirtek. Kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, irde kurabe Elaia niŋ,” inyiŋ.⁶ Go inyiŋ gobe Pitaya kadom waranjə goyen kafura wor po heŋbe gwaha kura yihiŋ yeŋ ma nurdeya gogo mali ga mere tiyyiŋ.⁷ Irkeb goyare po gagap kura forok yeŋ alu yuryiŋ. Gagap bana gonjbe al melak kura nuramiŋ. Mereminiŋbe gahade: “Gabe Urne. Yeŋbe bubulkunje wor po. Niŋgeb yende mere po nurde gama irde hinayiŋ,” yiriŋ.⁸ Be, mere go nurdeb goya goyen po naŋkenamiŋ gega al kura ma kenamiŋ. Yesu po hike kenamiŋ.

⁹ Be, Yesuya komatmiŋya gobe gasuŋ hinhan goyen tubul teŋ mulgaŋ heŋ katamiŋ. Katen henyabe Yesu beleŋ, “Mata kenhaŋ gake al hoyan kura momon ma yirnayiŋ. Ne Al Urmiŋ gare metere mat huwareŋ goyare gab momon yirnayiŋ,” yineŋ hayhay tareŋ po yiryiŋ.¹⁰ Irkeb mereminiŋ go nurdeb komatmiŋbe yinjeng uliŋ, “Al kamtiŋbe dahadem metere mat huwaryeŋ?” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamij.¹¹ Irdeb, “Munaŋ daniŋ geb Moseyen saba mar beleŋ al kura Elaia beleŋ meteŋ teŋ hinhan gwahade meteŋ titek al go wa meheŋ heŋ wake gab Mesaia wayyen yeŋ hanjen?” inenj Yesu gusuŋaŋ iramiŋ.¹²⁻¹³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha yinyiŋ: “Al kura Elaia yara meteŋ titek al go wa meheŋ heŋ wan det sope iryen yeŋ hanjen gobe fudinde. Goyenbe al gobe yeŋ wa bikkenj wayuŋ. Irkeb Al Kurunyen asanđe mere kayamij gwahade goyen po al beleŋ gwaha irtek yeŋ nurde hinhan gwahade po buluŋ buluŋ iraŋ. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen

wor Al Kurunyen asanđe mere kayamiň gwahade po kanduk kuruň teň ulne misiň katen kamen," yinyiň.

Yesu beleň diriň uñgura miňyan sope iryiň

(*Matiyu 17:14-21; Luk 9:37-43a*)

¹⁴ Be, mel goyen mulgaň hen kateňbe al buda kuruň gabu irtiň bana goň Yesuyen komatmiň hoyan goya Moseyen saba marya kadom mohonđe teň hike yenamiň. ¹⁵ Gor gabu iramıň mar gobe Yesu wayen tiya yen ma nurde hikeya wake keneňbe hurkunkat wor po teňbe pere irniň yeň kup yeň kwamiň. ¹⁶ Irkeb, "Daniň kadom mohonđe teň haj?" yineň gusuňaň yiryiň. ¹⁷ Irkeb gabu kuruň bana gor al kura beleň wol henbe, "Tisa, urne uñgura beleň ketal urke mere ma teň hiyen goyen ge hitte teň wayhem. ¹⁸ Kurarebe uñgura gore teň megen temeyke dadilok mohonđe ala heň misiň ńjrjedek irde uliň horam heň hiyen. Komatge yago gayen, 'Uñgura go takira tinaň,' yinhem gega yenbe epte moň," inyiň. ¹⁹ Irkeb Yesu beleň meremň goyen wol henbe, "Deňbe dahade? Dufaytiň taren moň. Gayak ga deňęa hityen? Dirinj go tawanaň," yinyiň.

²⁰ Be, diriň go Yesu hitte tawayamin. Tawakeb uñgura gore Yesu keneň goyare po diriň go hambor irde teň megen kaň kaň irkeb dadilok hol yirin. ²¹ Irkeb Yesu beleň diriň naniň goyen, "Garbam ga daha naňa tiriň?" ineq gusuňaň iryiň. Irkeb wol henbe, "Dirinj hankapok hinhinya po. ²² Uñgura beleň maymekte kami yeň fe alaya kak alaya bana teň temeyde hiyen. Ninjeb ge epte kenem bunijen dirde faraň dura," inyiň. ²³ Gwaha inkeb Yesu beleň wol henbe, "Taren miňmon yeň nenen gusuňaň nirde ha? Al

kura ne niň dufaymiň saňiň irde hiyenbe det kura epte ma metejen iryen," inyiň. ²⁴ Irkeb naniň beleň goyare po wol henbe, "Dufayne ge niň tareň irhem geb, faraň nurke dufay budam budam ma heweň," inyiň.

²⁵ Be, Yesu go al buda goyen wanj gabu irke yeneňbe uñgura goyen ineq teňbe, "Kirmiň titmiňa mohonj kattinyat uñgura, ne gare ginhem, diriň ga tubul teň kat kwa! Irde ma wor po mulgaň hawayiň!" inyiň. ²⁶ Irkeb uñgura go kekew teň diriň goyen hambor buluň po irde tubul teň kat kuriň. Diriň go kenaminbe ugalam moň, kamtiň yara heke keneňbe al kura beleň, "Ey, kama!" yamiň. ²⁷ Gega Yesu beleň haninde tanardeb isan heke huvaryiň.

²⁸ Be, go kamere Yesube komatmiňya ya binde hurkamiň. Hurkuňbe komatmiň yago beleň, "Dahade ninjeb neňbe uñgura go takira titekeb mereniniň ma nura?" ineq gusuňaň iramıň.

²⁹ Irkeb Yesu beleň wol henbe, "Uñgura gahade gab Al Kurun gusuňaň irke taren dirke gab iginj takira tinayıň," yinyiň. ³⁰ Be,

Yesube al yeneň yilwa yirde balmiň kuň hiniň yeň nurdeb tiyyuň go tubul teň balmiň Galili naňa goyen fole iramıň. ³¹ Gobe komatmiň buda goyen saba yirde hinhin geb gogo tiyyiň. Yenbe komatmiň saba yirde henyebe,

"Ne Al Urmiň gabe al kura beleň tagalde nunke megen niň al beleň nad buluň buluň nirde mununke kamen. Gega yereňkek hekeb sopte huwareň," yinyiň. ³² Goyenpoga komatmiň yagobe mere gote miň bebak ma tiyamıň. Irdeb miň goyen tagalke buluň nurtek yenbe gusuňaň ird ird niň kama hamıň.

Ganuň albe deňem kuruň wor

po?

(Matiyu 18:1-5; Luk 9:46-50)

³³ Be, Yesuya komatmiňya Kapeneam taunde forok yamiň. Irdeb ya bana hurkuňbe, "Belenbe daniň kadom mohoňde tahanj?" yineň komatmiň yago gusuňaň yiryň. ³⁴ Goyenpoga mel gobe waň heňya, "Ganuňbe folek geb, doyan al hiyyen?" yeň kadomde tiyamiň geb, goke memya heň mere ma tiyamiň. ³⁵ Irkeb Yesu go keperdeb komatmiň 12 tumjaňaň hoy yirdeb, "Be, al kura, 'Al Kuruj diliňde deňne yan hewe,' yiyyenbe yiňgeň ge ma nurdeb al hoyan kuruň gote meteň almiň hiyyen," yineň saba yiryň. ³⁶ Irdeb Yesu beleň diriň dirňeň kura komatmiň yago hinhande gor hinhin goyen teň besa irdeb, ³⁷ "Ne niň teň al buluňeň kura diriň gahade gayen gargar iryen gobe ne niryen. Munaj al kura ne igin igin niryen gobe ne po ma niryen. Nad nerke wamirin al goyen manaj igin igin iryen," yinyň.

³⁸ Irkeb Yon beleň nurdeb, "Tisa, al kura nende al moň gega, denger uňgura yakira teň hike keneňbe utaň irtiň," inyiň. ³⁹ Irkeb Yesu beleň wol heňbe, "Utaň ma irnayň. Al kura ne deňner Al Kuruňyen sanjiňde mata tiňeň turjuň yan forok iryen gobe daha mat tigiri teň buluň niryen? Epte moň. ⁴⁰ Al kura asogo ma diryen al gobe nende al. ⁴¹ Fudinde wor po dinen hime. Al kura deň denenjebe Mesa-iayen albe gago yeň bebak teňbe ne niň teň fe kura dunyeň gobe murunjem tiyyen wor po," yinyň.

⁴² Be, Yesuya beleň sopte gaha yinyň: "Goyenpoga diriň gahade gayen ne niň dufay hekeya al kura beleň mata buluň tiyi yeň biň tiyyen al gwahade gobe

hora kuruň kura teň biňinde feň teň makaj alare temeytek yara. ⁴³⁻⁴⁴ Niňgeb hange kura mata buluňde gukukeb walaiň. Hange uňkureň po teň Al Kuruj hitte hurkayin wor igin. Mongo hange irawakde hiriryeň gore kak kamde ma hiyen bana goň gukuriryeň.* ⁴⁵⁻⁴⁶ Kahanje kura beleň mata buluňde gukukeb walaiň. Kahanje titmiň heň Al Kuruj hitte hurkayin wor igin. Mongo irawakde hiriryeň gobe gore kak alare gukuriryeň. Niňgeb hangeya kahanjeýa kurhan kura waltiňeňbe mata buluň huginen yubul tiyayin gogo.† ⁴⁷ Delge kura beleň mata buluňde gukukeb maraiň. Delge uňkureň po heňya Al Kuruj hitte hurkayin wor igin. Mongo delge tumiň hiriryeň gobe gore kak ala bana gukuriryeň. ⁴⁸ Gorbe kundu huginen benbon teň hanjen. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. ⁴⁹ Dapňa faw urke bida ma heň ulyanđe po hanjen go gwahade goyen, kak alare haň mar kuruň gobe kak beleň huginen kumga yirtiňde gwahade po hinayň. ⁵⁰ Be, fawbe det igin gega, hapek hubu hekeb daha mat hapek go sopte gasuňen irnayin? Niňgeb dindiken goyen faw hapek miňyan gwahade yara heň gab hinayň. Irdeb bitiň kamke awalikde po hinayň," yinyň.

10

*Ire uňya heň heň mata
(Matiyu 19:1-12; Luk 16:18)*

¹ Be, Yesuya komatmiň yagoya taun go tubul teň Galili naňare mat Yudia naňare kwamiň. Irdeb gor mat kuň Yodan fe siňa kurhan Pereea naňare kwamiň. Kukeb al

* **9:43-44:** Asaň kurarebe: ... gukuriryeň. 44 Gorbe kundu huginen benbon teň hinayň. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen. † **9:45-46:** Asaň kurarebe: ... gukuriryeň. 46 Gorbe kundu huginen benbon teň hinayň. Irdeb kak gobe go ma kamde hiyen.

budam sopte yeŋ hitte waŋ gabu iramiŋ. Irkeb yende matabe gwa-hade go niŋgeb saba yiryiŋ.

² Gwaha teŋ hikeyabe Farisi mar kura waŋ tuŋaŋ urniŋ yeŋbe, “Al beleŋ berem takira tiyyen gobe Moseyen sabareb mata huwak yitiŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Goyen mata gokeb Mose beleŋ asanđde daha teŋ hinayiŋ yeŋ kayyiŋ?” yinyiŋ. ⁴ Irkeb mel gore wol heŋbe, “Moseyen sabarebe, ‘Al kura berem takira tiye yeŋbe igoŋ asan kaŋ uneŋbe takira tiyyen,’ katin hi,” inamiŋ. ⁵ Irkeb Yesu beleŋ, “Tonaŋtiŋ tareŋ wor po saba ma nurtek goke teŋbe Mose beleŋ asan gogo kaŋ dunyiŋ. ⁶ Gega hanjkapyə wor po Al Kuruŋ beleŋ megenja naŋkiŋya irde det kuruŋ gayen yiryinjabe al irde bere irde iryinj. ⁷ Gwahade niŋgeb albe naninjya milinjya yubul teŋ kuŋ beremya gabu hiriryen. ⁸ Irdeb irawa goyen uŋkurenj po hiriryen. Niŋgeb irawa goyen hoyan hoyan ma hiriryen. Uŋkurenj po hiyyen. ⁹ Gwahade geb Al Kuruŋ beleŋ bereya alya gabu heŋ heŋ mata goyen irtiŋ go den al beleŋ epte ma walde bur yirnayin,” yinyiŋ.

¹⁰ Be, sopte hurkuŋ ya biŋde heŋyabe komatmiŋ yago beleŋ mere goke gusuŋaŋ iramiŋ. ¹¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al kura berem takira teŋ bere hoyan tiyyen gobe Al Kuruŋ beleŋ al gobe berem bikkek tubul teŋ leplep mata tiya yeŋ kinyen. ¹² Bere kura uŋ mekerde al hoyan tiyyen gobe Al Kuruŋ beleŋ bere gobe uŋ bikkek tubul teŋ leplep mata tiya yeŋ kinyen,” yinyiŋ.

*Yesuya diriŋ mukŋejya
(Matiyu 19:13-15; Luk 18:15-17)*

¹³ Be, al kura mar beleŋ diriŋmiŋ mukŋejen goyen Yesu beleŋ hanin tonanđde yerde tareŋ heŋ heŋ ge

guram yiri yeŋ yawaŋ hikeyabe komatmiŋ yago beleŋ al goyen yineŋ tiyamiŋ. ¹⁴ Gwaha yirke yenerŋbe Yesu go biŋ ar yekeb komatmiŋ weŋ goyen gaha yinyiŋ: “Diriŋ mukŋejen go yubul tike ne hitte wanaj. Utaj yirde ma. Al kura Al kurunyen diriŋ wor po hiniŋ yeŋbe diriŋ mukŋejen yara henayiŋ. ¹⁵ Gabe fudinde wor po dineaŋ hime. Diriŋbe tayŋen yufuk bana haŋ gwahade goyen al kura Al Kurunyen yufuk bana hime yeŋ ma nuryenjbe epte ma Al Kurunyen diriŋ hiyyen,” yinyiŋ. ¹⁶ Gwaha yineŋbe diriŋ mukŋejen go yade besa yirde hanin tonanđyŋ yerde guram yirde sanjŋ yiryiŋ.

*Samuŋmiŋ budam miŋyaŋ al
(Matiyu 19:16-30; Luk 18:18-30)*

¹⁷ Be, Yesube gor mat hako ga kweŋ teŋ hikeyabe al kura kup yeŋ waŋbe kahanj miŋde kateŋ dokolhoŋ yugulŋ tenbe, “Tisa, gebe al igoŋ. Goyenbe neb daha teŋ gab igoŋ Al Kurunyen diriŋ wor po heweŋ?” ineŋ gusuŋaŋ iryinj. ¹⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Gebe ne nenenbe megen niŋ saba al igoŋ kura yeŋ nurd nunerŋ ha? Mon, nebe megen gar niŋ mon. Megen niŋ al kura igoŋ miŋmon, Al Kuruŋ muŋ po gab igoŋ. ¹⁹ Gebe Moseyen sababe nurde ha. Al ma gasa yirke kam-nayin, bere hoyan kura duwan ma yirde hayin, kawe ma teŋ hayin, al usi ma yirde hayin, al usi yirde detmiŋ ma yade hayin, momkeya nanakeya palap yirde hayin,” inyiŋ. ²⁰ Irkeb al goreb, “Tisa, ne diriŋ heŋyə po saba goyen nurde gama irde wanj wanj gago hime,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ al go keneŋbe biŋde bubulkunjne wor po yeŋ nurde unenjbe, “Gebe dawet uŋkurenj po soŋ heŋ ha geb, kuŋ samuŋje tumŋaŋ yukun al bunijen det miŋmon mar goyen yuneŋ tukayin. Irkeb Al Kuruŋ

beleñ nere hihi yeñ ginyenj. Irke gab wañ gama nirayinj,” inyinj. ²² Gega al gob samuñmij budam wor po geb, mere goke kanduknejnurdeb biñ bida heke kuriñ.

²³ Gwaha tike keneñbe Yesu go komatmiñ yago goyen, “Al samuñmij budam minyañ marbe Al Kurunj dirñej weñ heñ henbe meteñej wor po,” yinyinj. ²⁴ Be, mel gob al samuñmij budam gobe Al Kurunj beleñ guram irkeb gogo yeñ nurde hañyen geb, mere go nurdeb dinoj kok yamiñ. Irkeb Yesu beleñ gaha yinyinj: “Mel, Al Kurunj dirñej weñ heñ henbe meteñej wor po. ²⁵ Dapñja kuruj kamel beleñ amil haranj heñ heñ kutum yameñ dirñej muñ wor po goyen bana epte ma hurkuyen. Gwahade goyen po al samuñmij budam wor Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ epte ma hurkunayinj. Ningeb dawet irawa gobe tumñañde meterenj gega, daminjbe meteñej wor po? Gobe samuñmij budam minyañ al gore Al Kurunj beleñ alya bereyaminj doyañ yirde hi bana goñ hurkuñ hurkuñ gobe meterenj wor po,” yinyinj. ²⁶ Gwaha yinkeb komatmiñ gob hurkuñkat teñbe, “Ningeb ganuñ po ga epte Al Kurunj dirñej weñ henayinj?” yeñ yingeñ uliñ kadom gusunjanj gird tiyaminj. ²⁷ Irkeb Yesu beleñ yenerenjbe, “Gobe alyen tareñde epte moñ. Gega Al Kurunyen tareñdebe epte. Al Kurunjbe al beleñ meteñej nurde hañ goyen iginjala yiryenj,” yinyinj.

²⁸ Be, gwaha yinkeb Pita beleñ, “Neñbe gama girniñ yeñ detniniñ tumñañ yubul titirinj,” inyinj. ²⁹⁻³⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyinj: “Fudinde wor po dinenj hime. Al kura neya ne niñ yitiñ mere iginjña goke teñ yamiñ, kulinjña itiñja, hayminjña

babamya, miliñja naninjya, dirñej weñ, irde meteñmij yubul tiyyenj al gobe megen hiyenjya gayen wolmiñejbe det yubul tiyyenj goyen folet kuruñ wor po yawaryenj. Gega go hendebe kanduk mananj teñ hiyenj. Irdeb kame Al Kurunjña awalik heñ yeñja hugineñ hiriryeñ. ³¹ Goyenpoga al budambe al hoyanj folet deñninj yañ yeñ nurde hañ mar gobe Al Kurunj beleñ deñem moñ yiryeñ. Munañ al kura al malinjey yeñ nurde hañ marbe Al Kurunj beleñ deñem yañ wor po yiryeñ. Gobe al budam meheñ henayinj marbe kame wor po henayinj, munañ al kamere hañ marbe meheñ henayinj go gwahade goyen,” yinyinj.

*Yesu kamde kamdemij ge sopte momoj yiryeñ
(Matiyu 20:17-19; Luk 18:31-34)*

³² Be, Yodan fe tubul teñ Yerusalem hurkuñ heñyabe Yesu go meheñde kuñ hinjin. Irkeb komatmiñbe Yesu go Yerusalem hurkuñ hurkuñ niñ kafura ma heñ kuñ hike keneñbe diliñ fot yamiñ. Irkeb al hoyanj kame gama irde hinhan mar go mananj kafura hamij. Irkeb Yesu gore sopte komatmiñ muñ po yapat yirdeb mata gwahade forok yeñ nunyenj yeñbe goyen goke gaha yinyinj: ³³ “Neñ Yerusalem hurkuñ hite gayenbe ne Al Urminj gayen gor niñ mar beleñ Al Kurunj dolonj ird ird mata doyañ marte karkuwañmijya Moseyen saba maryat haniñde nernayinj. Irkeb mel goreb kamyeñ po yeñbe nad Yuda mar moñ al miñ hoyanj haniñde nernayinj. ³⁴ Irkeb mel gore sukal nirde meyañ nirde nusulak teñ teñbe mununke kamenj. Goyenbe yerenkek hekeb huwareñ,” yinyinj.

*Yemsya Yonyat gusuñaj
(Matiyu 20:20-28)*

³⁵ Be, Sebedi urmiñ waran Yemsya Yonya beleñ Yesu hitte wañbe, “Tisa, dawet kurañ gusuñaj giryekab igin irde dunayin?” inaryum. ³⁶ Irkeb Yesu beleñ, “Da ird duni yen nineñ har?” yen gusuñaj yirinj. ³⁷ Gwaha yinkeb wol heñbe, “Gebe denge turñuñ yañ hiyyenja goyenbe deyya wa deñderen yañ dirayinj. Irkeb geya sosora heñbe al doyan yirde hitek,” inaryum. ³⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Meretirinj gobe miñ ma nurde heñja gusuñaj nirde har. Ningeb ne beleñ Al Kurunyen dufay gama irde kanduk tewen gwahade goyen der manaj igin tiriryenj?” yinyinj. ³⁹ Irkeb wol heñbe, “Deyya epte,” inaryum. Irkeb Yesu beleñ gaha yinyinj: “Ne beleñ Al Kurunyen dufay gama irde kanduk kuruñ tewen gwahade gobe der wor igin tiriryenj. ⁴⁰ Gega dentirinj yañ heñ ketalner derd derd sanjin pota irde duneñ duneñ gobe nere meten moñ. Tareñ gobe Al Kurun beleñ al basiñja yirtiñ mar goyen yunyenj,” yinyinj.

⁴¹ Be, komatminj kadom 10 gore mere go nurdeb Yemsya Yonya niñ biñ ar yamiñ. ⁴² Irkeb Yesu beleñ tumñañ hoy yirdeb gaha yinyinj: “Megen niñ doyan mar karkuwarjbe al doyan yirhet usi teñ yinjen ge po nurde kanduk yuneñ hanjen. Irde yende meten marmiñ manaj deñniniñ yañ hihit yeñ nurdeya al kanduk yunen hanjen. ⁴³ Gega deñbe gwahade moñ. Al kura deñ hañ bana gayen fole dirde ne po deñne yan hewe yeñ nuryenj al gobe yinjen ge ma nurde dende meten al po hiyyenj. ⁴⁴ Ningeb al kura doyan al hewe yeñbe yinjenj ge ma nuryenj. Irde almir ge po dufay heñ yende meten al po hiyyenj. ⁴⁵ Gwahade

niñgeb ne Al Urmiñ gayen wor al beleñ igin igin nirnañ yeñ ma katmiñ. Ne beleñ po ga al igin igin yire yeñ katmiñ. Irdeb darine wok irde kamer goreb alya bereya kuruñ gate mata bulunjmin halde yunyenj yeñ katmiñ,” yinyinj.

*Batimeus diwiliñ titmiñ goyen nañkinyij
(Matiyu 20:29-34; Luk 18:35-43)*

⁴⁶ Be, Yesu go gwaha teñbe komatminja Yeriko taunde kwamiñ. Kuñ taun go tubul teñ kuñ hikeyabe al kura diliñ titmiñ goyen beleñ sinjare keperde al dawet kañan yirde hinjin. Al gobe Batimeus, Timeus urmiñ. ⁴⁷ Be, al gobe, “Nasaret niñ al Yesu wañ hi,” yeke nurdeb hokde po, “Yesu, Dewit urmiñ, ne ga neneñ faran nura bel!” yiriñ. ⁴⁸ Irkeb al budam beleñ inen teñ, “Bada hawa!” inamiñ. Gega goyabe ug po hoy yiriñ. “Dewit urmiñ, ne ga neneñ faran nura bel!” yiriñ. ⁴⁹ Irkeb Yesu kuñ hinjin goyen meremiñ go nurdeb tek yeñ huwaryinj. Huwardeb, “Al go inke wayi,” yinyinj. Irkeb al diliñ titmiñ goyen, “Ge niñ yeñ hi geb, aman heñ huwara!” inamiñ. ⁵⁰ Irkeb aman heñbe menje diba uliñhormiñ hende niñ goyen tuguya teñ temeyde kururu uneñ Yesu hitte kuriñ.

⁵¹ Kukeb Yesu beleñ, “Daha niri yeñ hoy nirde ha?” inyinj. Irkeb al diwiliñ titmiñ goreb, “Tisa, nañkenmewoñ wor po yeñ nurde hime,” inyinj. ⁵² Gwaha inkeb Yesu beleñ, “Dufayge ne niñ tareñ irha goke sope girhem geb kwa!” inkeb goyare goyen po diliñ nañkenenjbe Yesu kuñ hinjin beleñ go po gama iryinj.

11

Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuriñ

¹ Be, Yesuya komatmiñ yagoya gobe Yerusalem binde binde haminj. Irdeb Betfage taundeya Betani taundeya gor kwamiñ. Taun irawa gobe Olip dugu dabayinđe gor haryen. Be, Yesu beleñ taun kura hinhinde gor matbe komatmiñ irawa kura hulyaŋ yirdeb gaha yinyiŋ:
² “Taun iroyenter iro kuri. Kunþe donki foñej kura al go hende ma kuŋ hitin goyen feñde hikë kiniryen. Keneñbe hol irde teñ wayiryen.
³ Al kura beleñ, ‘Gob daha teñ har?’ dinkeb, ‘Doyan Al Kurun beleñ gake yihi. Niñgeb heñ ga moñ tumulgañ tiyyen,’ iniryen,” yinyiŋ.

⁴ Niñgeb kunþe Yesu beleñ yinyiŋ gwahade po donki goyen ya siñakde feñ titiñ kenaryum.
⁵ Irde kuŋ hol irde hikëb al gor hinhan goreb, “Daha iryen yeñ donki go hol irde har?” yinamiñ.
⁶ Irkeb Yesu beleñ yinyiŋ gwahade po wol hekeb yubul tike teñ kwaryum.

⁷ Be, donki go Yesu hitte tawañbe uliñhormiñ yugu teñ donki go hende ugamkeb go hende hurkuŋ keperde kurinj.
⁸ Kuŋ hikëb al budam Yesu go palap irniŋ yeñ uliñhormiñ yugu teñ beleñyaŋ ugamamiñ. Irkeb al kurabe Yesu turun irniŋ yeñ beleñ umña ird ird niñ patila yuwaljen walde yawayamiñ goyen beleñyaŋ sar irde tukamiñ.
⁹ Al kurab meheñ hekeb kurab kame heñbe tumjaŋ ala deñem isan̄ heñ gaha yamiñ:

“Hosanna!*

Doyan Al Kurunyen deñemde wañ hi al gobe Al Kurun beleñ guram irde tareñ iryen!

¹⁰ Asininiŋ Dewit beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hinhan gwahade yara

yeñ beleñ doyan diryen gobe Al Kurun beleñ guram irde sanjiñ iryen.

Hosanna! Al Kurun, tareñge kuruŋ wor po!” yamiñ.

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem forok yenþe Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ. Irdeb dawet kurun bana goyen yeneñ tukuriñ. Gega naña hubu hiriñ geb, komatmiñ 12ya Betani kwamiñ.

*Yesu Al Kurunyen ya balem bana hurkuŋ ya haraŋ hiriñ
(Matiyu 21:18-19)*

¹² Be, fay urkeb Betani tubul teñ henþabe Yesu go binge iryinj.

¹³ Irkeb fik he yuwaljen digula urtiñ goyen keneñbe iginenj miñjan daw yeñ kuŋ kinyiñ. Kuŋ minde mat nañkinyiñ gega, iginenj miñmoñ, yuwaljen beleñ po aw urtiñ kinyiñ. Fik ferd ferd nalu moñ geb, iginenj miñmoñ kinyiñ.
¹⁴ Gwahade keneñbe Yesu beleñ he goyen, “Al kura iginenje sopte ma niyyen,” inen̄ karan uryinj. Irkeb mere tiyyiŋ goyen komatmiñ yago beleñ nuramiñ.

¹⁵ Be, kuŋ Yerusalem forok yenþe Yesube Al Kurunyen ya balem koya beleñ po milgu irtiñ bana goñ hurkuŋ al buda kurun gor det damu teñ hinhan goyen kwep kwep yirde yakira tiyyinj. Irde hora kapyan̄ heñ heñ marte† gasuñ yad yaboloñ teñ nu damu teñ hinhan marte keperd keperd gasuñ manan̄ yad yaboloñ teñ yunyinj.

¹⁶ Irdeb, “Damu teñ teñde niñ dawet ya balem diliñyaj goyan̄ gore sopte yukyawaŋ ma yirnayinj,” yinyiñ.
¹⁷ Irdeb saba yirde henþabe, “Al Kurunyen asanđebe, ‘Nere yabe megen niñ al buda kurun gayen gare wañ gabu irde mere nird nird ya

* **11:9:** Hosanna gote miñbe ‘Al Kurun, ge po turun girde hitek!’ † **11:15:** Hora kapyan̄ heñ heñ marbe Roma gabmanyen horaya Yuda marte horaya goyen al beleñ yeñ yunke Al Kurunyen ya balemde niñ hora teñ wolmienj al go yunke gab Al Kurun galak yirde hanjen.

hiyyen,’ yitiŋ goyen ma nurde hanjen? Gega deňbe ya gayen teŋ kawe marte bana kuŋ kuŋ gasuŋ irde hanj,” yinyinj.¹⁸ Gwaha yinkeb al buda kuruŋ gor gabu iramin mar gore meremij go nurde dinon̄ kok yamiŋ. Ningeb goke Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ marte karkuwaŋmiŋya pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryabe kafura henbe, “Daha mat kura mayteke kamyenj?” yeŋ beleŋ niŋ nanjkenenj hinhan.¹⁹ Be, wawuŋ hekeb Yesuya komatmiŋya gobe taun kuruŋ go tubul teŋ mulgaŋ henbe hinhande gor kwamiŋ.

Fik he torok yiriŋ
(Matiyu 21:20-22)

²⁰ Be, wampot Yerusalem mulgaŋ heŋ kuŋ henjabe fik he goyen filginiŋde mat po torok yitiŋ kennamiŋ.²¹ Kenenbe Pita gobe biŋ bak yekeb, “Tisa, fik he karan uraŋ gob torok yiyuŋ iro kena,” inyinj.²² Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Dufaytiŋbe Al Kuruŋ niŋ po tareŋ irnayiŋ.²³ Fudinde wor po dineŋ hime. Al kura dugu gayen, ‘Kuŋ makaj alare kata!’ inenj biŋde dufay budam ma iryenj. Irdeb dufaymiŋde, ‘Mere tihim gabe forok yeŋ nunyenj,’ yeŋ nuryenj gobe gwahade po forok yeŋ unyenj.²⁴ Gwahade ningeb gago dinhem. Det kuraŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irnayiŋ gob dufaytiŋdebe tihit wor po yeŋ nurnayiŋ. Irkeb dende hiyyenj.²⁵⁻²⁶ Ningeb Al Kuruŋ mere irde henja kadtin̄ beleŋ buluŋ dirtin̄ goyen bitin̄ bak yekeb goyare po halde yunenj hinayiŋ. Irkeb gab Adotin̄ sanjimij kuruŋ wor po goreb dende wor halde dunyenj,” yinyinj.‡

‡ **11:25-26:** Asan hoyanjebe gahade hi: 26 deŋ beleŋ kadtin̄ buluŋ dirtin̄ goyen ma halde yunenj bitin̄ bana po yerde hinayiŋbe Adotin̄ tareŋmiŋ kuruŋ wor po goreb mata buluŋtiŋ goyen ma halde dunyenj.

Yesu tareŋmiŋ ge gusuŋaŋ iramiŋ
(Matiyu 21:23-27; Luk 20:1-8)

²⁷ Be, Yesuya komatmiŋya goyen sopte kuŋ Yerusalem forok yamiŋ. Irdeb Yesu go Al Kuruŋen ya balem goyen koya milgu irtin̄ bana hurkuŋ kuŋ waŋ teŋ hikeb pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen saba maryabe Yuda marte doyaŋ mar parguwakya beleŋ yeŋ hitte wayamiŋ.²⁸ Irdeb Yesu gusuŋaŋ irdeb, “Mata teŋ ha gayenbe ganunyen deňemde teŋ ha? Ganun̄ beleŋ gwaha teŋ hayin ginkeb gago teŋ ha?” inamiŋ.²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Ne wor gusuŋaŋ unkuren kura direŋ tihim goyen wol henan̄ ko. Irke gab al goyen deňemde mata teŋ hime yeŋ momon̄ direŋ.³⁰ Yon Baptais beleŋ al baptais yirde hinhin goyenbe Al Kuruŋen deňemde ma alyen deňemde? Momon̄ nirnaŋ!” yinyinj.³¹ Irkeb mel go yiŋgeŋ uliŋ mere sege irdeb, “Al Kuruŋen deňemde intek gob, ‘Munaŋ daniŋ geb sabamiŋ goyen usi yeŋ nurde gama ma irde hinhan?’” dinyenj,” yamiŋ.³² Munaŋ alyen deňemde yetek gobe al buda kuruŋ gob Yon Baptaisbe Al Kuruŋen mere basaŋ al fudinde wor po yeŋ nurde hinhan geb, goke kafura hamij.³³ Ningeb mel goreb, “Nerbe go ma nurde hite,” inamiŋ. Irkeb Yesu beleŋ, “Ne wor mata teŋ hime gayen al gote deňemde teŋ hime ma dineŋ,” yinyinj.

12

Yuda mar beleŋ Yesu mayke kamyenj gote maya mere
(Matiyu 21:33-46; Luk 20:9-19)

¹ Be, gwaha tenbe Yesu beleŋ Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ

marte karkuwañmiňya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwakya goyen maya mere mat gaha yinyinj: "Al kura wain meten harde koya kerde milgu iryinj. Irdeb wain fimiň gilyan heń heń niň mete talde det gitik iryinj. Irdeb wain meten go doyan ird ird ya yok manań iryinj. Irdeb meten gobe meten mar hoyan hanińde kerdeb nańa gisaw kurinj. ² Be, wain fiń heke yad yad natureb meten miń al gore almiń kura hulyan irke meten doyan irde hinhan mar hitte wayyiń. Wanbe, 'Wain kura nunke yad kwe,' yinyinj. ³ Gega mel goreb al goyen mayde mayde takira tike dulinj kuriń. ⁴ Gwaha irkeb meten almiń hoyan wor teń kerke wayyiń. Irkeb al gobe tonanđde mayde nanyan irde buluń buluń irde takira tiyamij. ⁵ Be, sopte po al hoyan hulyan iryinj. Gega al gobe mayke kamyinj. Irkeb meten miń al beleń sopte al yad yerke wanj hinhan po goyenbe kurabe gasa yirde yakira teń hinhan. Munanj kurabe gasa yirke kamde hinhan. Meten marmiń tumňan buluń buluń yirde hinhan. ⁶ Be, go po tike kuń kuń funanbe, 'Urne gab palap irnayinj,' yeńbe urmiń bubulkunje wor po yen nurde uneń hiyen al goyen teń kerke wayyiń. ⁷ Gega wain meten doyan irde hinhan mar gobe kadom momoń gird tenje, 'Meten gate miń alyen urmińbe gago ninjeb, wake mayteke kami. Gogab meten gate miń al mińmoń hekeb neń beleń po tetek,' yamiń. ⁸ Irdeb meten miń al gote urmiń goyen mayke kamkeb tukunj meten siňare gor temeyamij.

⁹ "Gwaha tikeb meten gote miń al beleń wanbe daha yiryeń yen nurde hanj? Gobe wanj gasa yirke kamnayinj. Irdeb meten go teń al hoyan hanińde kiryen. ¹⁰ Mere

ga dinhem gate miń goke Al Kurunyen asanđe katıń goyen kapyan ma heń hanjen? Mere gobe ga-hade:

'Ya yird yird mar beleń iginj moń yen nurde pel iramiń hora goyen al hoyan beleń teń go hende ya sanjiń wor po iryinj.

¹¹ Go iryinj gobe Doyań Al Kurun beleń iryinj.

Dilninińdebe keneńmiń kusamuń wor po,' yitiń hi," yinyinj.
Tikiń 118:22-23

¹² Gwaha yinkeb mel goreb, "Siraw mere gabe neń ga po dinenj hi," yenj nuramiń geb, goke iginj ma nurdeba daha mat kura teń fere tiniń yenj beleń niń nańkenamij. Gega mel gobe al buda kurunj goke kafura heńbe tubul teń kwamij.

*Yesu tuńań urniń yen teks yad yad mata niń gusuńań iramiń
(Matiyu 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ Be, go kamereb Al Kurun doloj ird ird mata doyan marte karkuwañmiňya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwakya goreb Yesu goyen meremde kura soń heke tenayinj yeńbe Herotyen alyabe Farisi mar kuraya hulyan yirke Yesu hitte kwamij. ¹⁴ Kuńbe, "Tisa, gebe mere fudinde po teń hayen. Irde al kura al denem yanj ma denem moń goke ma nurde hayen geb, al niń kafura ma heń hayen. Irdeb fudinde mat po Al Kurunyen mere tagalde hayen. Ningeb gusuńań kura girtek. Moseyen saba gama irde hite mar gare Roma gabmanyen doyan al kurunj Sisar niń teks kertek gobe iginj ma dahade? Untek ma, gonjiń?" inamij.

¹⁵ Gega Yesu go usi matamij goyen yeneń bebak tenje, "Danin lomlom nirde hanj? Hora kura tawań nunke kene," yinyinj. ¹⁶ Gwaha yinkeb hora mulowom uńkureń tawayamij.

Tawakeb, "Gabe ganuñde toneňja deňemya har?" yineň gusuňaň yiryiň. Irkeb wol henbe, "Roma gabmanyen doyaň al kuruň Sisaryen," inamiň. ¹⁷ Irkeb Yesu beleň, "Dawet kura Roma gabmanyen keneňbe Roma gabman po uneň hinayiň. Gwahade goyen po, Al Kurunyenbe Al Kuruň po uneň hinayiň," yinyiň. Irkeb mere go nurdeb dinoň kok yamiň.

Sadusi mar beleň al kamtiň huward huward niň Yesu gusuňaň iramiň

(Matiyu 22:23-33; Luk 20:27-40)

¹⁸ Be, go kamereb Sadusi mar beleň Yesu hitte wayamiň. Go mar gobe al kamtiňbe epte ma huwarnayiň yeň hanjen. Be, mel goreb, ¹⁹ "Tisa, Mose beleň asanđe gahade kayyiň: 'Al kura dirin miňmoň heňya berem tubul teň kamkeb kuliň kura hiyen goreb itiňde beretap goyen teňbe itiň ge dirin forok irde unyeň,' yitiň hi. ²⁰ Be, kamay itinya mel 7 kura hinhın. Itiň kurunybe berem yaň gega, dirin miňmoň heňya kamyiň. ²¹ Irkeb kuliň beleň beretap go tiriň. Gega yeň wor dirin miňmoň heňya kamyiň. Yende kuliň wor gwahade po kamyiň. ²² Be, gwahade po kuň kuň kuliň funaň ge wor beretap go tiriň goyen dirin kura forok ma ird-eya kamyiň. Funanje bere goyen wor kamyiň. ²³ Be, ire itinya mel gote berembe uňkureň gogo po hinhın geb, kame al kamtiň huward huward naturebe bere gobe ganuňde berem hiyyen?" inamiň.

²⁴ Gwaha inkeb Yesu beleň wol henbe, "Deňbe Al Kurunyen tareňja merem asanđe katinya goyen keneň wuk ma yeň hanjen. Gwahade geb soň heň haň goyen go ma keneň haň? ²⁵ Al kamtiň huwarnayiň naturebe al beleň bere yade bere beleň al kuň kuň

mata go miňmoň hiyyen. Yeňbe Al Kurunyen gasuňde hurkuňbe yende miyon yara henayiň. ²⁶ Al kamtiň huward huward matabe Moseyen asanđe kapyan ma heň hanjen? Al Kurun beleň he gergeň melak heň hinhın bana gore mat Mose mere irde, 'Nebe Abraham, Aisakya Yekopyat Al Kuruň,' iniyň gobe ma kapyan heň hanjen? Mel gobe kamamiň gega, toneňbe yeňja haň geb, gogo gwahade yiriň. ²⁷ Niňgeb Al Kurunybe al kamtiňde Al Kuruň moň, dilin gergeň haň mar gote Al Kuruň. Deň gab soň wor po heň haň," yinyiň.

Moseyen saba gote miň wor pobe da?

(Matiyu 22:34-40; 23:1-36; Luk 10:25-28)

²⁸ Be, goyenterbe Moseyen saba al kura gor henbe mel gore buluň mat Yesu gusuňaň iramiň goyen Yesu beleň wol heň yuneň hike palňa irde hinhın. Irdeb Yesu beleň meremiň keňkela po wol heň yuneň hike nurdeb yen wor, "Saba budam kuruň nurde hite gote miň wor pobe damiň?" inen gusuňaň iryiň. ²⁹ Irkeb Yesu beleň wol henbe, "Saba miň wor pobe gahade. Deň Israel mar nurnaň ko. Doyaň Al Kurunyiniňbe Al Kuruň yeň uňkureň po hi. ³⁰ Niňgeb bubulkuntiňde mat, bitinde mat, irde dufaytiňde mat wor po Al Kuruň niň amanęň nurde uneň hinayiň. Tarentiň manaj tumňaň gabu irde yeň ge amanęň nud uneň hinayiň. ³¹ Saba gote kurhanbe al kadtıň goyen dindigen ge amanęň nurde hanjen gwahade goyen po nurde yuneň hinayiň. Saba hoyan kura iraw gayen fole yirtiň ma haň," iniyň. ³² Gwaha inke al goreb, "Tisa, Al Kurunybe yeň uňkureň gog po, hoyan miňmoň yaha gobe fudinde wor po yaha. ³³ Bubulkuntiňde

mat, bitinde mat, irde dufaytinde mat wor po Al Kuruñ niñ amanen nurde uneñ hinayin. Tarentin manan tumjan gabu irde yen ge amanen nurd uneñ hinayin, irde dindiken ge amanen nurde hanjen gwahade goyen po kadtin ge bubulkuntinje mat amanen nurd yuneñ hinayin gobe Al Kuruñ diliñde galak mataya dapna kumga teñ kasor ird ird mataya goyen fole wor po yirde hi,” inyin. ³⁴ Be, al gore Yesuyen mere goyen keñkela wol hekeb, “Gebe Al Kuruñya awalik hetek binde wor po haha,” inyin. Gwaha inkeb gor hinhan mar beleñ gusunjan ird ird niñ kama hamin.

Yesu beleñ Farisi marte sikken tagalyin

(Matiyu 22:41-46; Luk 20:41-47)

³⁵ Be, Yesube Al Kuruñyen ya balem koya beleñ po milgu irtin bana gon al saba yirde hinhin. Saba yirde henjabe gaha yinyin: “Dahade niñgeb Moseyen saba mar beleñbe Mesaiaabe Dewityen fonen yen hanjen? ³⁶ Dewit yinjeb Holi Spirit beleñ ketal urke mere tiyyinbe gahade:

‘Al Kuruñ beleñbe Doyañ Al Kuruñne gaha inyin:

“Wan ketalner heñ al denem yan wor po hawayin.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawamekeb gasa yirde yufurka tiyayin,” inyin,’ yitiñ hi.

Tikiñ

110:1

³⁷ Dewit yiriñ gwahade po Mesaia goyen Doyañ Alne inyin. Gega dahade niñgeb, Moseyen saba mar beleñ bul mat Mesaia gobe Dewityen fonen yen hanjen? Gobe kukuwanjen wor po,” yinyin. Irkeb al buda kuruñ gore mere go nurdeb amanen nuraminiñ.

³⁸ Be, saba yirde henjabe gaha yinyin: “Moseyen saba mar niñbe keñkela po heñ ga hinayin. Yenbe

al beleñ denen palap dirnaj yenbe uliñhormiñ somborjen yerde al diliñjan wilwul teñ hanjen. ³⁹ Irdeb Yuda marte gabu ya bana dula nalu karkuwanjan kuñ henjabe al denem yan de gasunjan po keperde hanjen. ⁴⁰ Irdeb beretapyen samuñ komkom heñ hanjen. Gega al beleñ turun dirnaj yen Al Kuruñ mere irhet yenbe mere ulyan wor po tulun teñ hanjen. Al gwaha teñ hinayin mar gobe gote muruñgem bulun kuruñ wor po tenayin,” yinyin.

Beretap beleñ Al Kuruñ galak iryin gote mere

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Irdeb Yesube Al Kuruñyen ya balem bana gon Al Kuruñ niñ hora yerd yerd gasun goyen siña kurhan keperdeb alya bereya hora yawañ yerde hike yeneñ hinhin. Yeneñ hikeya al samuñ miñjan mar budam hora karkuwan yawañ yerde hinhan. ⁴² Gega beretap kura wanbe hora mulowom irawa yiryin. ⁴³ Irkeb Yesu beleñ komatmiñ yago tumjan hoy yirdeb, “Fudinde wor po dinen hime. Beretap buniñen garebe al budam gor hora yerhan mar goyen fole yirde hora kuruñ po kera. ⁴⁴ Samuñ miñjan marbe samuñmiñ yufut yunen hora yerhan. Munan bere gabe siksukjen niñgeb, horamiñ basiñia irtek yara gega tumjan yawañ yera,” yinyin.

13

Nalu funanye niñ mata

(Matiyu 24:1-35; Luk 21:5-33)

¹ Be, Yesu go Al Kuruñyen ya balem goyen tubul teñ kuñ henja komatmiñ uñküren kura beleñ, “Tisa, hora karkuwan ga yena. Ya gabe tanarde tubul wor po titin,” inyin. ² Irkeb Yesu beleñ wol henjabe, “Ya kuruñ hora beleñ irtiñ keneñ han gayen kamebe hora

uŋkureŋ muŋ kura kadom hende ma hiyen. Tumŋaŋ gilgalan irde kateŋ pasi henayinj,” inyinj.

³ Be, Yesu go hurkuŋ Olip doŋdoŋde keperde ya balem goyen keneŋ hikeyabe Pita, Yems, Yonya Andruya po waŋbe, ⁴ “Daha naŋabe mere dirha go forok yenayinj? Irde da mata keneŋbe go dinya goyen bebak titek?” inen gusuŋaŋ iramiŋ. ⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Keŋkela heŋ ga hinaŋ ko. Moŋgo al usi dirnayinj geb. ⁶ Al budam nere mere ten wayhet yenj, ‘Nebe Mesaia,’ dineŋ usi dirnayinj. ⁷ Goyenterbe fulenja forok yenj yenj mere momon nurde goke hurkuŋkat ma ten hinayinj. Fulenja mata gobe forok yenj hinayinj gega, nalu funaŋbe kame wor po ga wayyen. ⁸ Fudinde, al miŋ kura beleŋ huwarde al miŋ hoyaq kuraya arde hinayinj. Gabman kura beleŋ gabman hoyanya fulenja ten hinayinj. Niniŋa karkuwaŋ naŋa kurar kurar forok yenj hinayinj. Biŋge kamde kamde nalu forok yenj hinayinj. Kanduk kurun gobe bere beleŋ haŋkapyä diriŋ kawanj kere yenj uliŋ misiŋ katyen go gwahade goyen po, kanduk go wa forok yeke gab nalu funaŋ forok yiyyenj.

⁹ “Niŋgeb keŋkela po heŋ ga hinayinj. Ne niŋ teŋbe asogotinj beleŋ Yuda marte gabu yayaŋ dukukeb doyaŋ mar beleŋ dusulak ten hinayinj. Irdeb merem yan dird dird niŋ tiyuŋde niŋ doyaŋ marya gabman doyaŋ mar karkuwaŋa diliŋde dukukeb gor huwarde ne niŋ momon yirnayinj. ¹⁰ Mere igiŋ ne niŋ yitiŋ gobe megeŋ kuruŋ gayen tagalde tukuke nurde pasi heke gab nalu funaŋ forok yiyyenj. ¹¹ Niŋgeb al kura dukun merere derke goya daha yewen yenj goke kanduknej ma nurde

hinayinj. Mere teŋ teŋ albe Holi Spirit, deŋ moŋ. Niŋgeb yenj beleŋ mere dunkeb go po yenj hinayinj.

¹² “Goyenter mata kurabe ire itiŋya yinjeŋ uliŋ kadom al hay heŋ gunej tike al beleŋ waŋ gasa yirke kamnayinj. Nanij beleŋ diriŋmiŋ wor gwahade po yiryenj. Diriŋ manaj naniŋ miliŋ kakŋor yirde al hoyaq yinke waŋ gasa yirke kamnayinj. ¹³ Ne niŋ nurkeb al budam beleŋ haram dirnayinj. Gega al kura tareŋ heŋ kanduk go fole yiryenbe Al Kurun beleŋ tumulgaŋ tiyyenj.

¹⁴ “(Ge, asan̄ gayen ga kapyan̄ heŋ ha albe keŋkela bebak tiyyenj.) Al Kuruŋyen ya balemde mata kukuwam kura gor forok yetek moŋ gega, forok yeke keneŋbe deŋ Yudia naŋare hinayinj marbe busaharde dugure hurkuŋ bana kunayinj. ¹⁵ Goyenterbe al kura ya hende hiyenj goyen kateŋ yamin bana hurkuŋ detne kura yade ga busahare ma yiyyenj. ¹⁶ Al kura meteŋmiŋ tubul teŋ yare kuŋ amilne ten ga ma yiyyenj. ¹⁷ Goyen naturebe bere biŋ minyaŋya bere diriŋ besare niŋ minyaŋyaabe meteŋenj wor po yiryenj. ¹⁸ Niŋgeb goke Al Kurun gusuŋaŋ irde hinayinj. Moŋgo kanduk kuruŋ goyen nalu buluŋde forok yiyyenjek geb. ¹⁹ Goyen natureb megeŋ gabe kanduk kuruŋ wor po tiyyenj. Haŋkapyä Al Kurun beleŋ megeŋ iryinj waŋ waŋ ga hitere irde kame wor kanduk gwahade kura ma kentek. Go kanduk gobe baraq wor po duryenj. ²⁰ Niŋgeb Al Kurun beleŋ nalu buluŋ goyen ulyaŋde po tubul tike manhan al tumŋaŋ kamwoŋ. Gega al nere yiriŋ goke teŋbe nalu goyen wer irdeb dolfon iryinj. ²¹ Goyen nature al kura beleŋ Mesaia niŋ yenj iŋgog gag dirkeb goyen nurde gama ma yirnayinj. ²² Mesaia

falkukya Al Kurunyen mere basaŋ mar falkukya beleŋ wanbe alyा bereya Al Kurun beleŋ basiŋa yirtin goyen daha mat kura usi yirteke katnaŋ yeŋ mata tineŋ turnjuŋ yan kurayen kurayen forok yirnayiŋ. ²³ Niŋgeb kenkela heŋ ga hinayiŋ. Merebe nalu go forok ma yeŋ hikeya pet teŋ gago momoŋ dirde hime geb.

²⁴ Niŋgeb kanduk kurun goyen kamereb,
‘Naŋa kidoma hiyyen, irdeb gagasi
ma timiyyen.

²⁵ Naŋkiŋde mat dinambe suk yeŋ
katnayiŋ.

Irdeb naŋkiŋde niŋ dawet kurun
goyen angor iryen.’ *Aisaia
13:10; 34:4*

²⁶ Irde go natureb al tumjaŋ ne
Al Urmiŋ gayen saŋiŋne turjuŋ
yan wor po kigarinkiŋ faykek
hende katmeke nennayiŋ. ²⁷ Irdeb
miyoŋne yad yermekе kuŋ megeŋ
muruŋ kurhan mat kuŋ megeŋ
muruŋ kurhan niŋ alyा bereya
nigeŋ ge basiŋa yirtin goyen
yawaŋ gabu yirde nunnayiŋ.

²⁸ Niŋgeb fik he ga keneŋ gor
mat dufay tenaŋ. He hanj
goyen beda urde yuwaljen gerger
forok yekeb beda naŋa hewen tiya
yeŋ nurde hanjen. ²⁹ Niŋgeb
gwahade goyen po, kame mata
goyen forok yeke yeneŋbe nalu
funanbe binde wor po hihi yeŋ
nurnayiŋ. ³⁰ Fudinde wor po
dineŋ hime. Alyа bereya gayen
nature hanj gayen ma kamkeya
mata kurun gayen forok yiyyen,”
yinyiŋ. ³¹ Megeŋya naŋkiŋabe
hubu hiriryen. Gega merenebe
hubu ma hiyyen.

*Nalu funanbe bebakkeŋ mon
(Matiyu 24:36-44)*

³² Be, Yesu go sopte gaha yinyiŋ:
“Al kura nalu goyen bebakkeŋ ma
nurde hi. Hubu wor po. Naniŋ po
ga nurde hi. Urminya miyoŋmiŋ
yinjenja han goyen wor ma nurde
haŋ. ³³ Nalu goyenter dawet go
wayyen yeŋ ma nurde haŋ niŋgeb,
kenkela heŋ doyaŋ heŋ hinayiŋ.
³⁴ Gobe ya miŋ al kura naŋa gisaw
kwe yeŋ meteŋ marmiŋ hanjde
meteŋ kurayen kurayen yunerbe
ya doyaŋ al goyen, ‘Ne wan
wan nalu niŋ dufay heŋ kenkela
doyaŋ heŋ hayiŋ,’ inej kuyen
go gwahade goyen. ³⁵ Niŋgeb
ya gote miŋ al mulgaŋ heŋ heŋ
nalu ma nurde haŋ geb, kenkela
heŋ ga hinayiŋ. Wawuŋbana
daw, wawuŋ binde daw tatirok
mere ma tiyyenja daw ma biram
kerkeya yara kura wayyen gobe
ma nurde haŋ. ³⁶ Mongo ferde ug
heŋ hikeya wan bemeļ diryen geb.
³⁷ Mere ga dineŋ hime gabe deŋ
po ma dineŋ hime. Al tumjaŋ
yinen hime. Niŋgeb kenkela heŋ
ga hinayiŋ,” yinyiŋ.

14

*Yesu mayde mayde niŋ sege irde
hinhan*
(Matiyu 26:1-5; Luk 22:1-2; Yon
11:45-53)

¹ Be, Yuda marte asem yago
beleŋ Isip naŋa tubul tiyamiŋ
goke biŋ bak yeŋ yeŋ ge gabu
ird ird nalu kuruŋ Pasoba* inej
hanjen goya beret yis miŋmoŋ
nen nen nalu kuruŋ goya goyen
molye go yeŋ henja pris buda
gote karkuwaŋmiŋya Moseyen
saba marya beleŋ dahan mat
kura al dilij banare Yesu teŋ
mayteke kami yeŋ balmiŋ mere
sege iramiŋ. ² Gega yinjen mere

* **14:1:** Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋabe Al Kurun beleŋ sipsip
al dirin dirjen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayiŋ yinyiŋ. Munaŋ al kura
gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kurunyen miyoŋ beleŋ wanbe mel gote urmiŋ matalinjya dapŋamij
matalinjya goyen tumjaŋ gasa yirke kamamij. Gega meremij gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ
beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhan.

mayde, "Dula nalu kuruŋ gayenter ma gwaha titek. Moŋgo al beleŋ fulenja dirnak ge," yaminj.

*Bere kura nat fimiŋ teŋ Yesu tonanđe wok iryinj
(Matiyu 26:6-13; Yon 12:1-8)*

³ Be, Yesu go Betani taunde Saimonyen yare heŋ biŋge nene hinhan. Saimon gobe bikkeŋ busuka miŋyaŋ hiyen goke teŋbe Saimon Busuka inen hanjen. Biŋge nene hikeyabe bere kura beleŋ nat he filgininj gote fimiŋ haminj igitŋ munj wor po yaliŋ alabasta hora po irtinj bana hitinj goyen tawaŋ migisunj mardeb Yesu tonanđe wok iryinj. Nat fimiŋ gobe damum hende wor po. ⁴ Be, bere gore gwaha tikeb al gor hinhan gore go keneŋ biŋ ar yekeb, "Daniŋ dawet igitŋ munj gayen titmiŋen buluŋ ira?" yeŋ yinjeŋ uliŋ tagalde hinhan. ⁵ Tagalde henjabe, "Det goyen damaumbe al kura dama uŋkurenđe metenj teŋ hora tiyyenj gote folet. Niŋgeb hora go teŋbe al buninenj samuŋ miŋmoŋ faraq yurtek igitŋ gega, gwaha ma tiya," yeŋ inen teŋ buluŋ iramiŋ. ⁶ Irkeb Yesu beleŋ, "Tubul tinaŋ. Daniŋ dufayminj buluŋ irde haŋ? Yeŋbe mata igitŋ munj wor po nira. ⁷ Al buninenj samuŋ miŋmoŋbe hugineŋ denye hiket igitŋ faraq yurde hinayinj. Goyenpoga nebe denye hugineŋ ma hitek. ⁸ Yeŋ beleŋ mata nirtekbe gag po nira. Nat fimiŋ sam nira gabe ne kammeke mete nирnayinj goke teŋ gago gitik nira. ⁹ Niŋgeb fudinde wor po dineŋ hime. Ne niŋ naŋa kuruŋ gayen tagalde tukunj henjabe bere gare mata tiya gake wor tagalde hiket nurde hinayinj," yinyinj.

¹⁰ Irkeb Yesuyen komat kura denjembe Yudas Iskariot gore pris buda gote karkuwanjminj haninđe pel ire yeŋ kuriŋ. ¹¹ Kunj yenkeb yende mere goyen nurde amanj

heŋbe horare damu girtek inamij. Irkeb Yudas go daha mat kura Yesu goyen mel gote haninđe kereŋ yeŋ dufay heŋ hinhan.

Yesuya komatmiŋya dula funaŋ tiyamij

(Matiyu 26:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Yon 13:21-30)

¹² Be, hanča wawuŋbe beret yis miŋmoŋ nen nen nalu miŋ ureŋ tiya yeŋ nurdeb Yesuyen komatminj yago beleŋ, "Damde kuŋ Pasoba nature niŋ biŋge goyen gitik irniŋ?" yeŋ gusunjan iramiŋ. Go nature goyenterbe Pasoba niŋ teŋ sipsip dirneŋ gasa yirde kumga teŋ hanjen. ¹³ Irkeb Yesu beleŋ komatminj irawa kura hulyaŋ yirde, "Yerusalem kuŋbe al kura fe kuwe teŋ waŋ kuke keneŋbe gama iriryenj. ¹⁴ Ya binde hurkukeb gama irde hurkuŋ ya miŋ al goyen keneŋbe, 'Tisa beleŋ, "Gasuŋ darebe neya komatneya Pasobayen biŋge netek?" yihi,' iniryenj. ¹⁵ Gwaha inkeb ya bana goŋ gasuŋ kuruŋ kura hende hi, bikkeŋ sope irtinj goyen dikala diryenj. Irkeb gasunđe gorbe dula teŋ teŋ det goyen gitik iriryenj," yinyinj. ¹⁶ Irkeb irem go Yerusalem kuŋbe yeŋ yinyinj gwahade po yenaryum. Irdeb Pasoba biŋge goyen gitik irde mulgaŋ haryum.

¹⁷ Be, wawuŋbaŋa hekeb Yesuya komatminj 12ya goyen yare gor kuŋ forok yamiŋ. ¹⁸ Irdeb ya biŋde goŋ hurkuŋ keperde dula teŋ hinhan. Dula teŋ henjabe Yesu beleŋ, "Fudinde wor po dinhem. Al uŋkurenj kura tumňaŋ dula teŋ hite bana gare po asogoner haninđe niryenj," yinyinj. ¹⁹ Irkeb komatminj weŋ gor hinhan gobe kanduknej nuramiŋ. Irdeb yunkureŋ yunkureŋ waŋbe, "Ne niŋ daw yeŋ ha?" inen gusunjan irde hinhan. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ wol henjabe, "Gobe al neya tumňaŋde beret teŋ fe koronj

uŋkureŋ bana fakamde hi al goreb gwaha tiyyen. ²¹ Ne Al Urmiŋ gabe Al Kurunyen mere basan̄ al beleŋ bikkeŋ asanđe kayamiŋ goyen po gama irdeb kameŋ. Goyenpoga ne Al Urmiŋ gayen asogoner haniŋde niryen al gobe kanduk kuruŋ wor po tiyyen. Al gobe kawaŋ ma hiriŋ manhan kanduk buluŋ goyen go ma kenwoŋ,” yinyin.

²² Irdeb biŋge nene heŋyabe Yesu beleŋ beret teŋbe Naniŋ igin nurd unen̄be ubala teŋ komatmiŋ yunyin. Yunerbe, “Beret dunhem gahade gayen po nebe deŋ ge teŋ kameŋ. Niŋgeb goke teŋbe beret gabe gasoŋne geb, teŋ nenaŋ,” yinyin. ²³ Irdeb wain fimiŋ gisu bana hitiŋ goyen teŋbe sopte po Al Kurun igin nurd unen̄be, “Ga nenaŋ,” yineŋ yunkeb tumŋaŋ nitin̄ ala tiyamn̄. ²⁴ Irkeb Yesu beleŋ, “Al megen haŋ kurun gake Al Kurun beleŋ biŋa tareŋ tiyyin goke teŋ darine wok irde kameŋ. Niŋgeb wain nahaŋ gobe darine. ²⁵ Fudinde dineŋ hime. Wain fimiŋ gayen tebaŋ ma newen̄. Kuŋ kuŋ Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yiryeŋ goyen-ter gab denya tumŋaŋ sopte wain fimiŋ gergeŋ netek,” yinyin.

²⁶ Be, go kamereb tikiŋ hamin̄. Irdeb Olip donđonđe hurkamiŋ.

Pita beleŋ helwaŋ hiyyen̄ goke tagalyin̄

(Matiyu 26:31-35; Luk 22:31-34; Yon 13:36-38)

²⁷ Be, hurkuŋ gor hen̄be Yesu beleŋ gaha yinyin: “Deŋ tumŋaŋ nubul teŋ busaharnayin̄. Mata gote merembe hakot asanđeb, ‘Sipsip doyaŋ al go maymekeb siph- sibpe burgagaw kernayin̄,’ katiŋ hi. *Sekaraia 13:7*

²⁸ Gega kameŋ goyen sopte huwardeb ne wa meheŋ hen̄ Galili kwen̄,” yinyin. ²⁹ Irkeb Pita beleŋ, “Al hoyan gabe gubul tinayin̄ gega, nebe epte ma wor

po gwaha tiyen̄,” inyin. ³⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Fudinde wor po gineŋ hime. Haŋka wawuŋ tatirok irawa ma irkeya ge wa wawuŋ karwore ne niŋ helwaŋ hen̄, ‘Al gobe ma nurd uneŋ hime,’ yawayin̄,” inyin. ³¹ Gega Pita beleŋ, “Geya wor igin̄ kamyen̄. Go ma wor po gubul tiyen̄,” ineŋ tareŋ po hiriŋ. Irkeb kadom yago manaŋ huwardeb tumŋaŋ gwaha ala inamiŋ.

Yesu Getsemani heŋ Al Kurun mere iryin̄

(Matiyu 26:36-46; Luk 22:39-46)

³² Be, gor mat kuŋ naŋa deŋe kura Getsemani ineŋ hanjyende gor forok yen̄be komatmiŋ goyen, “Gar keperde doyaŋ nirde hike nebe Al Kurun mere ireŋ,” yinyin.

³³ Irdeb Pita, Yems, Yonya po yadeb gasuŋ hoyanje kwamiŋ. Goyareb Yesube dufayminya biŋyabe kanduk wor po hiriŋ. ³⁴ Irkeb mel karwo goyen yinyin. “Kanduk kuruŋ wor po mununa. Irkeb kamtek wor po nurhem. Niŋgeb gar heŋ keŋkela heŋ hinan̄ ko,” yinyin. ³⁵ Gwaha yinen̄be gor mat muŋ kura singir teŋ kunjbe megen kateŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋbe beleŋ hoyan kura hi kenem kanduk kuruŋ yeŋ hitte forok yetek nalu goyen forok ma yewoŋ yeŋ Al Kurun mere iryin̄. ³⁶ “Ado, mata budam kuruŋ gabe delgerbe meteŋen̄ kuram mon̄. Niŋgeb beleŋ hoyan kura hi kenem kanduk gayen go ma teweŋ. Goyenbe nere dufay ma gama irayin̄. Gigen dufay go po gama irayin̄,” inyin. ³⁷ Irdeb mulgaŋ heŋ kuŋ komatmiŋ karwo gobe firtiŋde hike yinyin. Gwahade yenerbe Pita goyen, “Saimon, bikkeŋ ferha gago? Epte ma keperde muŋ kura doyaŋ hawayin̄? ³⁸ Arkup ma yo, irde Al Kurun mere irde ga hayin̄. Gogab Satan waŋ lom girkeb go ma katayin̄. Begerbe wilakŋen̄

nurde ha. Gega ulgebe kanduk hej hi,” inyinj.

³⁹ Irdeb sopte yubul teñ kun hanjkäpä Al Kuruj mere iryinj gwahade po inyinj. ⁴⁰ Be, mulgañ hej wañbe mel karwo goyen dukpu hika yirke sopte po firtiñde hike yinyinj. Irkeb mel go huwardeb feraminj goke warga heñbe Yesu goyen gwaha mat kura mere irtek ma nuramij.

⁴¹ Gwahade yenenbe mulgañ hej Al Kuruj mere irde hin hin gasuñde kuriñ. Irdeb funañ mel karwo go hitte wañbe, “Huwar nañ! Ep ferde usañ hahañ niñ. Ne Al Urminj gayen mata buluñ mar haninjde nertek nalube gago forok yihi. ⁴² Huwarke kuniñ. Asogoner haninjde nertek albe gago bikkeñ waya geb,” yinyinj.

Wañ Yesu tanaramij

(Matiyu 26:47-56; Luk 22:47-53; Yon 18:3-12)

⁴³ Gwaha yineñ hikeyab Yesuyen komatmiñ kura Yudasyabe Yesu teñ teñ marya goyen wayamiñ. Fuleñjare niñ bidilaya nukwaya yanarde wayamiñ. Go mar gobe pris buda gote karkuwajmiñya Moseyen saba marya irde Yuda marte doyan mar par guwakyabe Moseyen saba marya tumñañ gabu iramiñ. ⁴⁴ Be, Yesu asogom haninjde kertek al goreb belen wan heñja Yesu tetek mar goyen yinyinj. “Kuñ forok yeñbe mata kura tiyeñ geb. Al kura aman aman irde uluñde u irmeke neneñbe gog po yeñ kuñ tenayin. Irdeb upsiñej po tanarde teñ kunayin,” yinyinj. ⁴⁵ Irdeb forok yeñ goyare po Yesu hitte wañbe, “Tisa,” inenjbe yende pere ird ird matare uluñde u iryinj. ⁴⁶ Irkeb al buda gore wañ tanaramij. ⁴⁷ Gwaha tikeb Yesu komatmiñ kura yeñ binde hin hin goreb fulenjare niñ bidilamiñ mardeb pris buda gote kuruñmijde meteñ

al gote kirmiñ sapa iryinj. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ yeñ tetek mar goyen, “Ne gayen fulenjare mar yad kuñ hime geb, gago fulenjare niñ bidilaya nukwaya manaj wañ nawarninj teñ hanj? ⁴⁹ Nebe deñja hugineñ hinhet. Al Kurunyjen ya balem bana saba tagalde hin hem. Gega go ma nadé hin han. Goyenbe goñmiñ. Al Kurunyjen asañde mere katij hi gwahade po forok yiyyenj,” yinyinj. ⁵⁰ Irkeb komatmiñ yago tumñañ Yesu tubul teñ busaharamij.

⁵¹⁻⁵² Goyenterbe al foñej kura amil faykek po aw teñ Yesu gama irde hin hin. Goyenbe yeñ manaj mel gore tanarkeb amil goyen gor po afuyañ heñbe kupsoñ busaharyinj.

Yesube pris buda gote kuruñmij diliñde huwaryinj

(Matiyu 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Yon 18:13-14,19-24)

⁵³ Be, Yesube pris buda gote kuruñmij Kaifas hitte tukukeb pris buda gote karkuwajmiñya, Yuda marte doyan mar par guwakyabe Moseyen saba marya tumñañ gabu iramiñ. ⁵⁴ Be, Pitabe Yesu gama irde kuriñ gega, gisaw yarham po hin hin. Irdeb pris buda gote kuruñmijde ya kuruñ goyen milgu irtiñ koya bana goñ gabu gasuñde hurkuriñ. Irdeb gorbe ya goyen doyan irde hin han marya tumñañ kak kateñ hin han. ⁵⁵ Irkeb pris buda gote karkuwajmiñya Yuda marte doyan mar tumñañ goya gabu irde da misinjde kura Yesu mayteke kami yeñ mere sege iramiñ. Gega mere miñ iginj kura ma kenamij. ⁵⁶ Gorbe al budam Yesu merem yañ irniñ yeñ usi mere fakaka iramiñ. Gega meremiñ kuruñ gobe soñ ala heke miñ kejkelak kura ma forok yiriñ. ⁵⁷ Gwaha teñ kuñ kuñbe al kura beleñ huwardeb usi mere gahade

tiyamiñj. ⁵⁸ “Al gareb, ‘Al Kuruñyen ya balem al haniñde irtiñ gabe upew ureñ. Irdeb nañkahal karworeb hoyan ireñ. Goyenbe al haniñde irtiñ gahade moñ,’ yeke nurtirinj,” yaminj. ⁵⁹ Gega merem goyen wor soñ ala heñ miñ keñkelak ma forok yiriñ.

⁶⁰ Irkeb pris buda gote kuruñmiñj beleñ gor gabu iramiñ mar diliñ mar huwardeb, “Mere ulger irde hañ gayen kura muñ wol ma hawayinj? Dahade nurde ha?” ineq Yesu gusunjanj iryiñ. ⁶¹ Gega Yesu gobe haywañ ma irde balmiñ po hinhan. Irkeb sopte po gusunjanj irdeb, “Ge gayenbe Mesaia, Al Kuruñ neñ beleñ doloñ irde hityen gote Urmiñ?” inyiñ. ⁶² Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Gwaha, nebe ge yaha gog po. Niñgeb ne Al Urmiñ gayenbe al denjem yañ wor po heñ Al Kuruñ sañiñmiñ kuruñ wor po gote haniñ yase beleñ keperdeb kigarinqiñ faykek hende kateñ himeke nennayinj,” inyiñ. ⁶³ Gwaha inkeb pris buda gote kuruñmiñj goreb Al Kuruñ sukal ira yeñ biñ ar yeke ulinqormiñ erek irdeb, “Yinjeñ gwaha yihi geb, daniñ merem yañ irtek al hoyan niñ nurtek?” yiriñ. Irdeb al buda goyen, ⁶⁴ “Al Kuruñ sukal ira gab dahade nurde hañ?” yineñ gusunjanj yiryiñ. Irkeb mel goreb biñde buluñ nurde Yesu goyen kamyeñ wor po yamiñ. ⁶⁵ Irkeb kura beleñ meyañ irde amil teñ diliñ mala teñ haniñ buda irde mayde henÿab, “Tagala. Ganuñ beleñ muguna?” inamiñ. Irdeb pris buda gote kuruñmiñde ya goyen doyan irde hanjen mar beleñ tukunbe usulak tiyamiñj.

*Pita beleñ Yesu niñ helwañ hiriñ
(Matiyu 26:69-75; Luk 22:56-62;
Yon 18:15-18,25-27)*

⁶⁶ Be, Pitabe pris buda gote kuruñmiñde ya kuruñ koya beleñ po milgu irtiñ bana gonj al gabu

irde hanjen sawsawa kuruñ kura goyenter hikeyabe pris buda gote kuruñmiñde meteñ bere kura wayyinj. ⁶⁷ Yenbe kak kateñ hinhan. Gwaha teñ hikeya bere gore wañ keñkela irdeb, “Ge manaj Nasaret niñ al Yesuya hinhan,” inyiñ. ⁶⁸ Goyenpoga Pita beleñ helwañ irdeb, “Gebe da niñ yeñ ha? Neb goke kura yeñ ha yeñ ma nurde hime,” ineqbe gabu gasuñ go tubul teñ hoyanje kuriñ. ⁶⁹ Be, bere goreb Pita sopte po keneñbe gor huwarde hinhan mar goyen, “Yesuyen kadom kurabe gago,” yinyiñ. ⁷⁰ Irkeb tebañ po helwañ hiriñ.

Be, muñ kura hitnej teñbe yeñ bindere hinhan mar goreb, “Fudinde, gebe Galili niñ al. Niñgeb kuramijbe ge gago,” inamiñ. ⁷¹ Irkeb huwardeb mere hitem po yirdeb, “Nebe Al Kuruñ beleñ neneñ hikeya fudinde wor po dineñ hime. Nebe al goke yeñ hañ yeñ ma nurde hime,” yinyiñ. ⁷² Irkeb goyare goyen po tatirok wawuñ irawa iryiñ. Irkeb Yesu beleñ, “Tatirok iraw ma irkeya ge wa wawuñ karwore ne niñ yeñ, ‘Al gob go ma nud unen hime,’ yawayinj,” inyiñ goyen goke biñ bak yiriñ. Irkeb mata tiyyiñ goke kandukneñ wor po nurde esen epte ma tiyyiñ.

15

*Yesu Pailat diliñde huwaryinj
(Matiyu 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Yon 18:28-38)*

¹ Be, wampot wor po pris buda gote karkuwanjinya Moseyen saba marya Yuda marte doyan mar parguwakya doyan mar tumjanj wañ gabu irde mere sege irdeb, “Mayteke kami,” yaminj. Irdeb Yesu haniñ fere teñ Pailat, Roma gabman beleñ teñ kerke Israel wayyin doyan al goyen hitte tukamij. ² Irkeb Pailat beleñ

huwardeb, "Yuda marte doyan al kuruŋ yeŋ haŋ gobe ge gago?" ineq gusuŋan iryinj. Irkeb Yesu beleŋ wol henje, "Gwaha, gigeŋ yaha gog po," inyinj. ³ Be, pris buda gote karkuwaŋmij beleŋ det budam niŋ Yesu goyen miŋge iramiŋ. ⁴ Irkeb Pailat beleŋ, "Dahade niŋgeb mere ulger irde haŋ kuruŋ gayen kura muŋ ma wol heŋ ha?" ineq sopte gusuŋan iryinj. ⁵ Goyenbe go ma haywan irke keneŋbe diliŋ fot yirinj.

⁶ Be, Pasoba dula nalu kuruŋ gwahade goyenterbe Pailat beleŋ al koyare hanjen goyen Yuda mar beleŋ po deňe urkeb uŋkuren kura teŋ siŋa irde hiyen. ⁷ Goyare goyenbe al kura deňem Barabasya kadom yagoyabe bikkenj Roma gabman asogo irde fulenja teŋ al gasa yirke kamkeb yade koyare yeramiŋ goyen hinhan. ⁸ Be, nalu goyenter Pailat beleŋ mata teŋ hiyen go gwahade po diri yeŋ nurdeb Yuda mar goyen Pailat gusuŋan irniŋ yeŋ wayaminj.

⁹⁻¹⁰ Be, Pailatbe al budam pris buda gote karkuwaŋmij yubul teŋ Yesu gama irkeb pris buda gote karkuwaŋmij beleŋ keneŋ daniŋ neŋ ma gama dirhaŋ yeŋ nurdeb gogo Yesu niŋ igiŋ ma nurde yeŋ hitte tawayamiŋ goyen bikkenj yeneŋ bebak tiyyinj. Niŋgeb Pailat gore huwardeb, "Deňbe Yuda marte doyan al kuruŋ gayen tubul teŋ dunwoŋ yeŋ nurde haŋ?" yineŋ gusuŋan yiryinj. ¹¹ Gega pris buda gote karkuwaŋmij beleŋ al buda kuruŋ goyen, "Barabas siŋa ira innayinj," yeŋ biŋ yade tukaminj.

¹² Be, Pailat beleŋ huwardeb, "Be, gwaha yahan geb, deň beleŋ Yuda marte doyan al kuruŋ ineq haŋ al gayenbe daha ireŋ?" yineŋ gusuŋan yiryinj. ¹³ Irkeb al buda kuruŋ goreb hokde po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende

mayke kami!" yaminj. ¹⁴ Irkeb Pailat beleŋ sopte gusuŋan yirdeb, "Da misinđeb gogo yahanj? Da mata buluŋ tiyuŋ?" yinyinj. Gega al buda kuruŋ gore mere nurtek ma hamij. Irdeb hokde wor po, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yeŋ tebaŋ tiyamiŋ. ¹⁵ Irkeb Pailat beleŋ al buda kuruŋ goyen gwaha yirmeke biŋde iginj nurnan yeŋbe Barabas teŋ siŋa irdeb Yesube teŋ fulenja marmiŋ haniŋde kiriyinj. Irkeb tukun usulak teŋbe kuruse hende maynij yeŋ tukaminj.

*Roma gabmanyen fulenja mar
beleŋ Yesu giwgiw irde hinhan
(Matiyu 27:27-31; Yon 19:2-3)*

¹⁶ Be, go mar goreb Pailatyen ya kuruŋ goyen siŋa kurhan tukuŋbe fulenja mar pasi po hoy yirke waŋ gabu iramiŋ. ¹⁷ Irdeb doyan al kuruŋ umija irhet yeŋ amil umjam bukkeŋya digulakya suluk yirke bukkeŋ yara hitin kura goyen tawaŋ Yesu hor irde unenbe doyan al kuruŋtonaŋhor irhet yeŋbe kaŋ daňdaŋen yaŋ teŋ tiga ilde tawaŋ Yesu tonanđe misiŋen yaŋ po keraminj.

¹⁸ Be, gwaha irdeya gab doyan al kuruŋ turuŋ irde hanjen gwahade irhet yeŋ giwgiw irdeb, "Gebe Yuda marte doyan al kuruŋ Amaŋen nurde turuŋ girhet," ineq bak mayde epte ma irde hinhan.

¹⁹ Irdeb he nukware tonanđe mayde tebaŋ irde meyanj irde Yesu kahaŋ miňde kateŋ dokolhoŋ yuguluŋ teŋ doyan al kuruŋ palap irde hanjen gwahade irtinj yara irde hinhan.

²⁰ Be, mel gobe gwaha mat Yesu go giwgiw irde amil umjam bukkeŋya digulakya suluk yirke bukkeŋ yara hitin kura hor irde unamiŋ goyen tugu teŋbe yende amil po sopte hor irde unamiŋ. Irdeb tukun kuruse hende maynij yeŋ teŋ siŋare kwamij.

*Yesu kuruse hende mayaminj
(Matiyu 27:32-44; Luk 23:26-43;
Yon 19:17-27)*

²¹ Be, goyare goyenbe Sairini niŋ al kura deňembe Saimon goyen tiyuŋ hoyanje mat wan Yerusalem kuŋ hinhan. Irkeb fulenja mar belen belen keneňbe Yesu faraŋ urde kuruse tiwi yeŋ pakku iramiŋ. Saimon gobe Aleksandaya Rufusyat naniŋ.

²² Be, mel gore Yesu goyen tukun naŋa deňe kura Golgota ineŋ hanjende gor tukamij. (Golgota deňe gote minjbe ‘al tonaj kin̄kininjde.’) ²³ Gorbe uliŋ misinj falmuk ird irdde niŋ he fiminjya wain fiminjya suluk irtinj goyen Yesu unamiŋ. Gega go ma niriŋ. ²⁴ Irkeb teŋ kuruse hende kerde kahanja haninjya goyen heya karki yirde nil po teŋ yuramiŋ. Irdeb amilmij yugu tiyamiŋ goyen ganuŋ beleŋ yawaryen yeŋbe hora wet ma he parwek wet kura det kuldinj irtinj goyen teŋ yende matare tilinj tanaramiŋ.

²⁵ Be, Yesube 9 kilok wampot kuruse hende mayamiŋ. ²⁶ Irdeb da misinjde mayke kamyinj goyen he parwek kura teŋ gahade kaŋbe kuruse tonande keramiŋ:

YUDA MARTE DOYAN AL KURUN

²⁷⁻²⁸ Be, go nature goyen po kawe mar irawa kura goyen wor kuruse hende gasa yiramiŋ. Irdeb Yesuyen kurusebe kahalte kerdebe al irawa gotebe kurhan kurhan yeramiŋ.*

²⁹ Be, al goyan fole teŋ kuŋ hinhan gore keneňbe biruŋ biruŋ teŋ, “Be, gebe, ‘Al Kurunyen ya balem goyen pir irde pasi heňbe epte nanjkaħal karwore po ireň,’ yariŋ go? ³⁰ Niŋeb kuruse hende mat giger tareňger katke ginniŋ be,” ineŋ ayan keramiŋ. ³¹⁻³² Al hoyan

beleŋ irde hinhan gwahade goyen po pris buda gote karkuwaňminjya Moseyen saba marya yinjeŋ uliŋ wor huwardeb, “Al ga kennaŋ ko. Al hoyanje faraŋ yurde hiyen. Munaj yinjeŋbe epte moŋ. Yenje fudinde Israel marte doyan al kurun Mesaia kenem mal po kuruse hende mat kati. Irke keneňbe fudinde wor po yeŋ nurtek,” ineŋ giwgiw irde ayaŋ kerde epte ma tiyamiŋ. Irkeb Yesu bindere hinmaryum al irawa kuruse hende gasa yiramiŋ gore wor gwahade po inaryum.

Yesu kamyinj

*(Matiyu 27:45-56; Luk 23:44-49;
Yon 19:28-30)*

³³ Be, kuŋ kuŋ naŋa baŋkahal wor po hekeb megeň kurun gabe kidoma beleŋ po alu urke kuŋ kuŋbe 3 kilok wawuňbana hiriŋ. ³⁴ Be, 3 kilok wawuňbana hekeb Yesu beleŋ hokde po Al Kurun goyen, “Eloi, Eloi, Lama Sabaktani!” inyinj. Gote minjbe “Al Kurunjne, Al Kurunjne, daniŋ nubul taha!” ³⁵ Irkeb al goyan huwarde hinhan gore nurdeb, “Elaia hoy ira go nurnaŋ,” yamiŋ. ³⁶ Goyen nurdeb al kura kup yeŋ kuŋ amil erek irdeb tukun wain fimiŋ mukkuwen bana gon duk irdeb kutumde taw irdeb tawanj, “Nawa,” ineňbe, “Be, Elaia beleŋ wan faraŋ urde teŋ kerke katyen daw niŋge, mekerke keneň hiniŋ,” yirinj. ³⁷ Be, Yesu gobe uliŋ misinj kurun wor po kateň, “Woy!” yeŋbe yayenja funaŋ, “Ha!” irdeb kamyinj. ³⁸ Irkeb goyare po Al Kurunyen ya balem bana amilbe hende mat kahalte po erek yeŋ kateň iraw haryum. ³⁹ Be, fulenja marte doyan almiňbe Yesu dilinj mat heň Yesu mere teŋ daha mat kamyinj goyen keneňbe, “Fudinde, al gabe Al Kurun Urmij!” yirinj.

* **15:27-28:** Asaŋ hoyanjebe gahade hi: 28 Kame mata gwahade fudinde forok yiyyen yeŋbe Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ hi: “Yeŋbe mata buluŋ marya kamyinj.”

⁴⁰ Be, goyarebe bere buda kura gisaw mat huwarde keneŋ hinhan. Bere gobe Galili mat Yesu gama irde Yerusalem wayaminj. Makdala niŋ Mariaya Yosesya Yems dirneŋyat milij Maria, irde Salome manan̄ gor hinhan. ⁴¹ Bere karwo gabe Yesu Galili hinhinyabe gama irde faraŋ urde dawet kurān nurde hikəb uneŋ hanjen bere go goyen.

*Yesu mete tiyamiŋ
(Matiyu 27:57-61; Luk 23:50-56;
Yon 19:38-42)*

⁴² Be, Yesu kamyiŋ nalu gobe Sabat nalu goke gitik teŋ teŋ nature kamyiŋ. Nalu gobe Gitik teŋ teŋ Nalu inen̄ hanjen. Be, Yesu kamyiŋ goyen wawuŋbanamijdebe, “Heŋ ga ma Sabat nalu heweŋ tiya go,” yen̄ nurdeb ⁴³ Arimatea niŋ Yosep beleŋ Yesu hakwam teke al hoyan̄ beleŋ al gobe Yesu gama irde hiyen al kurabe gogo yen̄ bulun̄ nurde untek goke ma nurdeb Pailat hitte kuŋ Yesu hakwam teŋ teŋ niŋ gusuŋaŋ iryin̄. Yeŋbe tiyŋ doyaŋ mar gabu irde hanjen goyen bana niŋ al. Al budam beleŋ nurd uneŋ hanjen. Yiŋgenbe Al kurun̄ beleŋ alya bereyamin̄ doyaŋ yird yird naļu goke doyaŋ heŋ hiyen. ⁴⁴ Be, Yosep gore gusuŋaŋ irkeb Pailatbe Yesu kama mere goyen nurdeb dinor̄ kok yirin̄. Irdeb fulen̄ marmiŋde doyaŋ al niŋ keya heke wakeb, “Yesube bikken̄ kama?” inen̄ gusuŋaŋ iryin̄. ⁴⁵ Irkeb al goreb, “Fudinde, gwaha tiya,” inke Pailat beleŋ nurdeb Yesu hakwam goyen Yosep tubul teŋ unyiŋ. ⁴⁶ Irkeb Yosep gobe kadomya kuŋ amil faykeŋ damu teŋ tawan̄ Yesu hakwam goyen faraŋ teŋbe mala teŋ tukun̄ al hakwam yerd yerd niŋ horabok taltiŋ bana goŋ keramiŋ. Irdeb hora kurun̄ goyen kan̄ kan̄ irdeb tukun̄ horabok mohon̄

pet tiyamiŋ. ⁴⁷ Makdala niŋ Mariaya Yoses milij Mariayabe Yesu hakwam goyen gor kerhan̄ yen̄ kenaryum.

16

*Yesu kamyiŋde mat huwaryiŋ
(Matiyu 28:1-8; Luk 24:1-12; Yon
20:1-10)*

¹ Be, Yuda marte usan̄ nalu, Sabat go hubu hekeb Makdala niŋ Mariaya Yems milij Mariayabe Salomeya gobe Yesu kamyiŋ hakwam goyen sam irtek yen̄ he fimiŋ kura hamij igin̄ muŋ goyen damu tiyamiŋ. ² Irdeb fay urke Sande wampot muŋ naŋa pirik irkeyabé horabok bembare kwamiŋ. ³ Kuŋ henjabe, “Horabok mohon̄ pet titiŋ hora kuruŋ gobe ganun̄ beleŋ kaŋ kaŋ irde siŋa ireŋ tiya?” yen̄ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ. ⁴ Gega hurkuŋ henjabe horabok bamba mohonđe naŋkenenbe hora kuruŋ wor po goyen bikken̄ teŋ siŋa irtiŋ kenamiŋ. ⁵ Gwahade keneŋbe kuŋ forok yen̄ horabok bana hurkuŋbe al fonjen kura uliŋhor faykek manaŋ yase beleŋ mat keperde hike keneŋbe kafura hamij. ⁶ Irkeb al goreb, “Kafura heŋ ma. Nasaret niŋ al Yesu kuruse hende mayke kamun̄ goke wayhaŋ gobe gar ma hi. Yeŋbe bikken̄ huwara. Keraŋ gasuŋdebe hubu ga kennaj. ⁷ Niŋgeb kuŋbe komatmiŋa Pitaya yeneŋ momoŋ yirnaŋ. Yesube yiŋgen yiyuŋ gwa-hade po, yen̄ wa meheŋ heŋ Galili kuyen̄. Gor gab kennayiŋ,” yinyiŋ. ⁸ Irkeb bere gobe kafura heŋ barbar yen̄ kukuwamjē nurdeb horabok bamba bana mat kateŋ siŋare henjabe busaharde kwamiŋ. Gega kafura henjabe mata kenamiŋ goke al kura ma momoŋ yiramiŋ.

*Yesu beleŋ komatmiŋ hulyaŋ
yirdeb Al Kurun̄ hitte hurkuriŋ*

[⁹ Be, Yesu wampot muŋ huwaryiŋ goya goyen hanjkäpyabe Makdala niŋ Maria diliŋde wa forok yiriŋ. Yenbe unjura 7 ketal urtiŋ hinhan goyen Yesu beleŋ sope irke igiŋ hiriŋ bere go goyen. ¹⁰ Be, bere go Yesu keneŋ mulgaŋ heŋ kuŋbe Yesu gama irde hanjen marya Yesu kamyiŋ gote dolonjde heŋ eseŋ hinhan marya goyen momoŋ yiryiŋ. ¹¹ Gega mel gobe bere gore, “Yesube kamunjde mat huwara. Irke kenhem,” yinyiŋ go nurdeb fudinde yen ma nuramiŋ.]

¹² Be, go kamereb Yesube komatmiŋ irawa kura Yerusalem tubul teŋ tiyuŋ hoyanje kun hikeya al hoyan yara heŋ yen hitte forok yiriŋ. ¹³ Forok yeke keneŋ bebak teŋbe mulgaŋ heŋ kuŋ kadom yago momoŋ yiraryum. Gega yenbe irem gore yaryum goyen manan fudinde yen ma nuramiŋ.

¹⁴ Be, go kamereb Yesu yinjeŋ komatmiŋ ¹¹ goyen ya bana heŋ dula teŋ hikeya forok yiriŋ. Forok yenbe al beleŋ huwaryiŋ kamere keneŋ momoŋ yirke ga tonan taren irde usi tahanj yen nurde wasak po tiyamiŋ mar goyen goke yineŋ teŋ saba yiryiŋ. ¹⁵ Irdeb, “Kuŋ naŋa kuruŋ al hike kwa goyen bana ne niŋ yitin mere igiŋ gayen tagalde momoŋ yirde tukunayiŋ. ¹⁶ Al kura baraŋ gayen fudinde yen dufaymiŋ sanŋiŋ irde baptais tenayiŋ mar gobe Al Kuruj beleŋ yumulgaŋ tiyyen. Gega al gwaha ma tinayiŋ mar gobe Al Kuruj beleŋ merem yan yiryeŋ. ¹⁷ Ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayiŋ mar gobe Al Kurunyen tareŋde mata tiŋeŋ gahade teŋ hinayiŋ: deŋner unjura yakira teŋ hinayiŋ, naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kuruj mere irde hinayiŋ, ¹⁸ haninđe kunere duwi yanarke yisiniŋ gega go ma kamnayiŋ, fe det buluŋ miŋyaiŋ nene kamtek goyen nenayiŋ gega go ma kamnayiŋ.]

Irdeb al gore garbam mar hanij yerde yuneŋ Al Kuruj gusunŋaj irkeb igiŋ henayiŋ,” yinyiŋ.

¹⁹ Be, Doyan Al Kuruj Yesu beleŋ mere yiryiŋ go kamereb Nanij Al Kuruj beleŋ tumulgaŋ tike hurkuŋ al deňem yan heŋ hanij yase beleŋ kipiryiŋ.

²⁰ Be, go kamereb Yesuyen komatmiŋ beleŋ kuŋ yen ge yitin mere igiŋ goyen naŋa al hike kwa kuruŋ gayen bana tagalde tukamij. Gwaha teŋ hikeyabe Doyan Al Kuruj beleŋ komatmiŋa heŋ meteŋ teŋ mel gore mere teŋ hinhan goyen fudinde yen nudr nudr niŋ teŋbe mata tiŋen turŋuŋ yan kurayen kurayen goyen manan forok yirde hinhan.]

Luk Luk beleñ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ kawayin

*Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde Luk
beleñ Tiofilus hitte kawayin*

¹⁻² Be, doyan al Tiofilus, nebe Yesu niŋ momoŋ gireŋ tihim. Be, al kurabe Yesu beleñ meteŋmiŋ miŋ urde meteŋ teŋbe kuŋ kuŋ pasi iryiŋ goyen yenya diliŋde wor po keneŋ hinhan geb, asanđe goyen kayaminiŋ. Irde kamebe al kura yeŋ niŋ tagalde tukun hinhan mar gore wor baranjiŋ asanđe kayaminiŋ. Munanj kurabe mohonđe tagalaminiŋ. Al budam hoyan wor gwahade goyen po Al Kurun beleñ mata gwahade forok yiyyen yirinj goyen neŋ hitte forok yekeb daha mat kura basaŋ heŋ tagalniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan, irde gayenter wor gwahade po teŋ hanj. ³ Niŋgeb nebe daha mat mat kuŋ Yesu go forok yirinj, irde gor mat kuŋ mata teŋ meteŋ teŋ hinhan kurun goyen tumjanjiŋ nigeŋ kenkela utma teŋ tukumiŋ. Irde nigeŋ bebak teŋbe ge wor ne nurmiŋ gwahade nurwoŋ yenbe baraŋ goyen miŋde mat forok yeŋ kuŋ bumiŋde hiriŋ goyen gago kanj gunenj tihim. Gwaha tiyenbe igiŋ yeŋ nurde hime. ⁴ Gogab Yesu niŋ mere momoŋ girde hike nurde hayen goyen fudinde yeŋ nurayinj.

*Al Kurunyen miyoŋ beleñ Yon
Baptais kawaŋ hiyyen goke taga-
lyiŋ*

⁵ Be, Yudia naŋare niŋ doyan al kurun Herot hinhan goya goyen-terbe Al Kurun dolon ird ird mata doyan al kura hinhan. Denjembe Sekaraia. Asembe Abaisa. Abaisa gobe Al Kurun dolon ird ird mata doyan irde hinhan. Niŋgeb asem yago kamekken wor mata goyen

po teŋ hinhan. Sekaraia berembe Elisabet. Elisabetbe Aronyen miŋde mat watinj. Aronbe hanjkapyä wor po Al Kurun beleñ yeŋ dolon ird ird mata doyan marte kurunjiŋ iryiŋ. ⁶ Be, ire uŋya gobe Al Kurunyen mereya matayabe kenkela po gama irde heŋbe uliŋde mere miŋmoŋ hinaryum. Al Kurun beleñ wor huwak po yenen hinhan. ⁷ Gega berembe niga geb, dirin kura ma besa irde hinhan. Dulinj heŋ kuŋ kuŋbe tumjanđe alik wor po haryum.

⁸ Be, Al Kurun dolon ird ird mata goyen Liwai mar miŋ hoyan hoyan beleñ meteŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Abaisayen miŋde niŋ marte nalu forok yekeb yeŋ beleñ gabu irdeb tonaj heŋ meteŋ teŋ hinhan. Niŋgeb Sekaraia manaj gor heŋ meteŋ teŋ hinhan. ⁹ Be, mel go gwaha teŋ heŋyabe ganuŋ beleñ Al Kurunyen ya balem bana goŋ gasuŋ himam bana hurkuŋ det hamneŋ yan kumga teŋ dolon iryenj yeŋbe yende matare tilin tanaramiŋ. Irkeb Sekaraia deňemde harkeb gasuŋ himam bana goŋ hurkuriŋ. ¹⁰ Irde det hamneŋ yan kura insens goyen kumga teŋ Al Kurun dolon irde hikeyabe al siŋare hinhan marbe tumjanj Al Kurun mere irde hinhan.

¹¹ Be, Sekaraia gore gasuŋ himam bana goŋ heŋ alta diliŋ mar huwarde det hamneŋ yan goyen kumga teŋ hikeyabe Al Kurunyen miyoŋ kura alta gote yase beleñ mat forok yeŋ huwarde hinhan. ¹² Irkeb Sekaraia beleñ miyoŋ go keneŋbe kafura wor po heŋ barbar yirinj. ¹³ Gega Al Kurunyen miyoŋ gore, "Sekaraia, kafura heŋ ma yo. Al Kurunbe dirin niŋ gusuŋjan irde hinhan goyen bikken nuryinj. Niŋgeb berge Elisabetbe dirin al dirin

kura kawaŋ kiryeŋ. Irkeb deňembe 'Yon' inayin. ¹⁴ Irde beger matbe yen ge igin wor po nurde amaŋ hawayin. Al budam wor amaŋ henayin geb. ¹⁵ Yenbe Al Kurunyen diliŋde deňem yaŋ wor po hiyyen. Irde bikken Al Kurun beleŋ meteŋmiŋ kurun kura iryen yeŋ basiŋa iryiŋ geb, wainya fe tareŋya ma nene hiyen. Dirin gobe milin biŋde hikeya Holi Spirit beleŋ ketal urdeb hiryoŋmiŋ iryen. ¹⁶ Yeŋ beleŋ gab Israel mar budam Al Kurun harhok unamiŋ goyen yumulgaŋ teŋ Al Kurun hitte yukuyen. ¹⁷ Kame Doyan Al Kurunnin wayyen goke teŋbe Yon wa meheŋ henbe Holi Spirityen tareŋde bikken Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia beleŋ meteŋ kurun teŋ hinhin goyen tareŋde meteŋ teŋ hiyen. Al saba yirde hikeb nurdeb naniŋ yago beleŋ diriŋmiŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ hinayin. Irde Al Kurunyen mere bada heŋ go ma nurhet nurhet teŋ hinayin mar goyen saba yirke Al Kurunyen dufay gama irde huwak henayin. Alya bereya kurun gobe Yon beleŋ gwaha mat saba yirke dufaymiŋ bek yenayin. Irkeb yeŋ kamereb Doyan Al Kurun waŋ mere tike goyen nurtek yeŋ ga hinayin," inyin. ¹⁸ Gwaha inkeb Sekaraia goreb, "Nebe alik wor po. Berne manan diriŋ kawan kertek nalube hubu hiriŋ geb, daha matbe mere gayen fudinde ninha yeŋ nuren?" ineq gusuŋaŋ iryiŋ. ¹⁹ Irkeb miyon goreb gaha inyin: "Nebe Gebriel. Al Kurun diliŋ mar hime geb, yeŋ beleŋ po nad nerke kateŋbe mere igin yeŋ beleŋ alya bereyamiŋ yumulgaŋ teŋ teŋ gayen gago momoŋ girde hime. ²⁰ Irde Al Kurun beleŋ mata goyen forok yiyyen yeŋ nalu kiriyen goyen momoŋ girmekte ga gebe usi yeŋ nurha. Niŋgeb mohonje

katyen. Irdeb haŋka mat kuŋ kuŋbe mata ginhem goyen forok yeke gabe sopte mere tiyayin," inyin.

²¹ Goyare goyen Sekaraia gobe gasuŋ himam bana goŋ mat araneŋ ma katkeb al siŋare hinhan mar gore doyaŋ hemaj hemajbe, "Al gabe daha kura teŋ aran ma kateŋ hi?" yeŋ kukuwamjenuramij. ²² Be, Sekaraia go siŋare kateŋbe mere ma yiryin. Mere titek epte moŋ geb, hanin beleŋ po tuŋaŋ yirde hike kenenbe, "Al ga gasuŋ himam bana goŋ heŋya mata kura forok yeke kena," yeŋ nuramij. Sekaraia gobe mohon kattij gwahade po hinhin.

²³ Be, meteŋmiŋ gor hubu hekeb Sekaraia gobe mulgaŋ heŋ tiyuŋminde kuriŋ. ²⁴⁻²⁵ Hitjen teŋbe berem Elisabet goyen biŋ hiriŋ. Irdeb, "Diriŋnem moŋ heŋyabe memyak nurde himyen. Gega Al Kurun beleŋ bunijen nurd nunke gago diriŋnem yaŋ hihim. Niŋgeb memya ma hewenj," yeŋ amaneŋ nuryin. Irde gagasi 5 gayen yamiŋde po heŋ wilwul ma teŋ hinhin.

Al Kurunyen miyon beleŋ Yesu kawaŋ hiyyen yeŋ Maria momoŋ iryiŋ

²⁶ Be, Elisabet go biŋ hiriŋ goyen kuŋ kuŋ gagasim 6 hekeb Al Kurun beleŋ miyoŋmiŋ Gebriel teŋ kerke Galili naŋa bana goŋ niŋ taunde Nasaret kuriŋ. ²⁷ Kunbe bere foŋen kura alya ma hitin hitte forok yiriŋ. Bere gobe al kura deňem Yosep beleŋ tiyyen yeŋ mekerd untıŋ hinhin. Yosepbe bikken Israel marte doyaŋ al kurun Dewityen miŋde mat watin. Bere foŋen Yosep niŋ mekerde untıŋ hinhin gote deňembe Maria.

²⁸ Be, Al Kurunyen miyon go yeŋ hitte kuŋ pere irdeb, "Gebe Al Kurun beleŋ igin wor po nurde gunenj hi. Yeŋbe keŋkelə doyaŋ girde hi,"

inyinj. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb, "Daniŋ geb bere kurun deňem yan mere irde pere irtiňen nira?" yan kandukňen nurde meremin goke kukuwanňen nuryinj. ³⁰ Irkeb miyon goreb, "Maria, kafura heň ma yo. Al Kurunj beleň iginj wor po nudr guneň hi." ³¹ Niňgeb bege yan heňbe dirinj al dirinj kura kawaň kerayinj. Irdeb deňembe 'Yesu' inayinj. ³² Yeňbe al deňem yan wor po hiyyen. Irde Al Kurunj tonňen yan wor po, det kurunj gayen yiryinj al gote Urmiň innayinj. Yeňbe bikkeň asem Dewit beleň Israel mar goyen doyan yirde hinhin al gwahade goyen po, Al Kurunj beleň yende alyá bereya gote Doyan Al Kurunyňiň iryenj. ³³ Irkeb Al Kurunyen alyá bereya Yekopyen diriňen weň goyen hugiňen doyan yirde hiyenj. Hubu ma wor po hiyyenj," inayinj. ³⁴ Gwaha inkeb Maria beleň wol heňbe, "Nebe foňen wor po, alyá ma hitinj. Gega daha matbe ge yaha goyen forok yiyyenj?" inayinj. ³⁵ Irkeb miyon gore, "Moň, Holi Spiritbe ge hitte katyenj. Irke Al Kurunj tonňen yan wor po det kurunj gayen yiryinj al gote tareňbe ge hitte katyenj. Irkeb dirinj kawaň kerayinj. Dirinj gobe Al Kurunj hitte mat wayyen niňgeb, yeňbe mata buluň miňmoň, al wukkek wor po hiyenj. Goke teňbe dirinj gobe Al Kurunyen Urmiň wor po inenj hinayinj. ³⁶ Be, nononje Elisabet niň nura. Yeňbe alik buluň wor po, epte ma dirinj kawaň kertek gega, biň yan hi. Gabe gagasim 6 hihi. ³⁷ Niňgeb Al Kurunj diliňdeb det kura meteňen ga moň," inayinj. ³⁸ Gwaha inkeb Maria gore, "Nebe Doyan Al Kurunyen meteň bere po. Niňgeb daha kura nire yeňbe iginj ala, yen nura gwahade po niryeň," inayinj. Be, gwaha inkeb Al Kurunyen miyon go Maria tubul teň kuriň.

Maria kuň Elisabet kinyiň

³⁹ Be, Al Kurunyen miyon beleň mere iryinj go kamereb Maria gobe mere goyen keňkela bebak tiye yan gitik teňbe araneň po nonoňmiň Elisabet hitte kuriň. Yeňbe Yudia naňäre niň dugu bana gonj taun kura gor hiyen geb gor po kuriň. ⁴⁰ Kuň Sekaraiayen yare forok yan Elisabet keneňbe pere iryinj. ⁴¹ Irkeb pere iryinj goyen Elisabet beleň nurkeb dirinj Elisabet biňde hinhin gore dirkuk tiyyinj. Goyare goyenbe Holi Spirit beleň Elisabet ketal uryinj. ⁴² Irkeb nonoňmiň Maria go kawan po gaha inayinj: "Gebe Al Kurunj beleň guram girde iginj iginj wor po giryenj. Niňgeb gebe bere hoyan yara moň. Irde dirinj teň besa irayinj goyen manaj Al Kurunj beleň guram irde iginj iginj iryenj!" ⁴³ Da mata iginj goyen timekeb Al Kurunj beleň ne niň amaněn nudr nunenje Doyan Al Kurunyner milinj gare ne hitte waya! ⁴⁴ Ge beleň waň pere nirkeb goyare po dirinj bener hi gare aman heň dirkuk tiya. ⁴⁵ Gebe Al Kurunj beleň mata kame forok yiyyenj goke momon giruň goyen fudinde yeň dufayge tareň iraň. Niňgeb Al Kurunj beleň ge niň amaněn nudr gunyenj!" inayinj.

⁴⁶⁻⁴⁹ Irkeb Maria gobe gaha yirinj:

"Nebe Al Kurunyen meteň bere po, deňnem moň. Gega ne niň nudrkakala nirde hiyen.

Niňgeb Doyaň Al Kurunbe deňem turlunj yan irde hime.

Irde Al Kurunj, Numulgaň teň teň Al goke bener mat amaněn wor po nurde uneň hime.

Al Kurunj saňiň miňyaň beleň ne hitte mata kurunj forok yirunj.

Niňgeb gayenter mat kunj kunj al kame kame forok yeň hinayinj goreb ne niň yeň,

- 'Yenjbe Al Kurunj belej amanenj wor po nurd unyinj,' yenj hinayinj.
- Al Kurunj po ga turunj yanj wor po.
- 50 Al Kurunjbe yenj palap irde hanj mar goyen buniyenj nurde yunej hiyen.
- Yenjbe al kame kame forok yenj palap irde hinayinj goyen wor gwahade po yirde hiyenj.
- 51 Yenjbe tarej minyanj geb, haniinde metej karkuwaj karkuwaj tenj hinhin gwahade tenj hiyenj.
- Irde al kura mar dufayminde nej po ga igin yenj hanj mar goyen gasa yirde yakira tike bur yenj kuj hinayinj.
- 52 Yenjbe megen niij doyanj mar karkuwaj, 'Nej po ga igin,' yenj hanj mar goyen dejenem monj yiryenj.
- Gega al yinjeng turuj ma yirde hanj marbe dejenem yanj yiryenj.
- 53 Yenjbe al kura tarejniniinde epte ma metej titek yenj hanj mar goyen faraj yurde igin igin yirde hiyenj.
- Munaq sanjinjiniinde epte metej titek yenj hanj mar gobe ulij ulij yakira tenj hiyenj.
- 54-55 Be, bikkej Al Kurunjbe asininin Abrahamya fonejmiij yagoya hitte binja tenj hinhin.
- Yenjbe mel go buniyenj yirdeb binja tenj hinhin goyen goke binja sir ma yenj hinhin.
- Ninjgeb Al Kurunjbe metej marmiij Israel mar goyen huginenj buniyenj nurde yunenjbe faraj yurde hiyenj," yirinj.
- 56 Be, Maria go gagasi karwo gwahade Elisabetya henjbe mulgaq hej tiyuyminde kurij.

Yon Baptais kawaq hiriq

57 Be, Elisabet dirinj kawaq kerd kerd nalum forok yekeb dirinj al dirinj kawaq kiriyinj. 58 Irkeb Elisabet gote taynejya al buda taunde gor hinhanya gore mere momojmij nurdeb, "Doyan Al Kurunj belej buniyenj nurd unuq geb, gogo dirinj kawaq kera," yenjbe tumjanj aman haminj.

59 Be, dirinj go kawaq hirinde mat kuj naqja fay 8 hekeb guba yenj unniq yenj wayamij. Irdeb guba yenj unejbe dejenembe naniq go po deje eke kirnij yamiq.

60 Gega mere go nurde milij belej huwardeb, "Monj, dejenembe Yon intek," yirinj. 61 Irkeb mel gore wol henjbe, "Geya almegeyat taytirinj yago kura deje gwahadem monj!" inamiq.

62 Irdeb naniq wor haniq tuqjande po, "Urge dejenembe ganuq?" yenj gusuqjaq iramiq.

63 Irkeb Sekaraia gore wol hej urminj deje kaye yenj haniq tuqjande po kaj kajde niij he parwek niij yinyiq. Irkeb tawaq unkeb go hende, "Dejenembe Yon," gwahade kawayinj.

Irkeb al buda kuruj gor gabu iramiq goyen dilij fot yamiq.

64 Irkeb goyare po Sekaraia go melak hipirkenj heke mere tiyyinj. Irdeb Al Kurunj niij amanenj nurde turuj iryinj. 65 Gwaha tikeb al buda tiyunj goyenter hinhana mar gobe dinoq kok yamiq. Irdeb mata kuruj yenaminj go tagalde tukukeb taun Yudia naqare niij dugu bana hinhana gor niij mar belej mere momoj goyen nurde tukutiq ala tiyamiq.

66 Dirinj gobe Al Kurunj belej doyanj irde hinhin geb, al tumjanj mere go nuramiq marbe mata kuruj goke dufay po hej hinhana. Irde, "Dirinj go kuj kuruj henjbe al dahade hiyenj?" yenj kadom gusuqjaq gird tenj hinhana.

Sekaraia belej kame mata forok yiyyenj goke tagalyinj

⁶⁷ Be, Yon naniŋ Sekaraia go Holi Spirit beleŋ wanj ketal urkeb kame mata forok yiyyen goke gaha yiriŋ:

⁶⁸ "Israel marte Al Kurunbe Doyan Al Kurunj.

Yen beleŋ wanbe alya bereyamin kidoma bana mat yinjeng hitte yumulgaŋ tiyyen.

Ninjeb yen po ga amanen nurde unen turun irde hitek.

⁶⁹⁻⁷¹ Yeŋbe bikken mere basaŋ marmiŋ yinke meremiŋ basaŋ heŋbe,

'Al Kurunj beleŋbe bulun nurd dunen asogo dirde hanj marte yufukde mat dumulgaŋ tiyyen,' yinen asininiŋ yago momoŋ yirde hinhan.

Ninjeb Al Kurunbe yinjeng yen hinhin gwahade goyen po, neŋ dawartek al tareŋ miŋyan wor po goyen* meteŋ almiŋ Dewityen miŋde mat forok irde dunyen.

⁷²⁻⁷⁵ Al Kurunbe asininiŋ yago bunenurde yunen hinhin.

Goke teŋbe hanjkapyä asininiŋ Abraham hitte gahade biŋa tiyyin:

'Israel marbe asogom yufukde mat yawaren.'

Irkeb kafura ma heŋ ne dolon nirde hinayin.

Hinayin kurunj goyenbe tumjan delner wukken wor po, huwak po heŋ gab dolon nirde hinayin,' yiriŋ.

Al Kurunbe asininiŋ yago hitte biŋa tareŋ wor po gwahade ten hinhin goyen biŋ sir ma yen hiyen.

⁷⁶ Be, urne Yon, gebe Al Kurunj tonjen yan wor po beleŋ mere basaŋ almiŋ giyeren.

* **1:69-71:** Hiburu merere katin asanjdebe, "bulmakaw hirkam" gwahade katin hi. (Liwai 4:7,18,25)

Irkeb ge wa meheŋ heŋ Doyan Al Kurunj wayyeŋ yitiŋ goke beleŋ kerayin.

⁷⁷ Ninjeb gebe daha mat Al Kurunj beleŋ yende alya bereyat mata bulun halde yuneŋbe yumulgaŋ titik beljen goyen yikala yirde hayin.

⁷⁸ Al Kurunbe binde mat wor po buniŋen nurde dunen hiyen.

Ninjeb Doyan Al Kurunj gobe kame neŋ hitte wayyeŋ.

Yen wayyeŋ goreb naŋa fay urke wuk yen tuka go gwahade diryen.

⁷⁹ Ninjeb yen beleŋbe al kidoma bana heŋ mata bulun ten Al Kurunj diliŋde kamtiŋ mar goyen Al Kurunj dirjen weŋ hen heŋ beleŋ goyen yikala yirde hiyen.

Irdeb bininiŋ kamke igin heŋ heŋ beljenje gor dukuyen," yiriŋ.

⁸⁰ Be, Sekaraia urmiŋ Yon gobe binde mat Al Kurunj niŋ hekken wor po nurdya nurdya kurunj hiriŋ. Irdeb sawsawa po kurunj naŋa bana kuriŋ. Kun gon heŋ heŋbe naļu untiŋde gorbe meteŋmiŋ miŋ ure yen Israel mar diliŋde forok yiriŋ.

2

Yesu kaway hiriŋ nalu

¹ Be, goyarebe Ogastus beleŋ Roma gabmanyen doyan al kurunj Sisar hinhin. Be, al gore meteŋ marmiŋ gaha yinyin: "Ne beleŋ naŋa doyan yirde hime bana kurunj goyen alya bereya deŋem yawarnayin. Irke gab teksbe dahade forok yiyyen yen nurtek," yinyin. ² Be, Al kapyan heŋ heŋ mata gobe tiŋen gogo po ga tiyamiŋ. Goyareb Kwiriniusbe Siria naŋare niŋ doyan al kurunj

hikeya al kapyaq hej hej mata goyen forok yiriñ. ³ Irkeb Roma gabman belej naña doyan yirde hinhin bana goj niñ mar gobe taunmiryan taunmiryan deñiniñ yirniñ yej kwamiñ. ⁴ Niñgeb Yosepbe Galili nañjare niñ taun Nasaret matbe Yudia nañjare niñ taun Betlehem kuriñ. Yejbe Dewityen minde niñ al niñgeb, Dewityen taun Betlehem inerj hanjyende gor kuriñ. ⁵ Mariabe Yosep mekerd unamiñ geb, tumjan dendere yerye yej kwaryum. Goyen natureb Maria go dirin kawañ kertek binde hiriñ. ⁶ Betlehem gor hikeyabe dirin fulgañ hiriñ. ⁷ Gorbe ya kura al gisaw niñ wañ damu teñ ferd ferd ya goyen makiñ hej tukamiñ. Niñgeb gor kura hej dirin kawañ kertek moñ hiriñ. Irkeb al wañ ya damu teñ ferd ferd ya kura gote yufuk bana, dapja yerde hanjen gasunde gor kuñ urmiñ mataliñ kawañ kiriyin. Irdeb sope irde teñ amil po mala tiyyiñ. Irde teñbe dapja belej yamuñ nene hanjen koron yara kuruñ goyen bana goj tubuljan tike hinhin.

Sipsip doyan mar belej Yesu kawañ hiriñ goyen nuramiñ

⁸ Yesu kawañ hiriñ goyen wawuñbe sipsip doyan mar kura sipsipmiñ taun siñjare doyan yirde hanjen gwahade teñ hinhin. ⁹ Irke Al Kurunyen miyon yej hitte forok yeke Doyañ Al Kurunyen sanjin turjuñ yañ goyen hulsi yara hej naña timiytiñeñ teñ milgu yiryiñ. Irkeb kafura wor po haminj. ¹⁰ Gega Al Kurunyen miyon belej, "Kafura hej ma yo. Nebe mere igiñ megen niñ mar belej nurde amañ hetek mere goyen momoñ direñ tihim geb. ¹¹ Hanjkabe den gayen Al Kuruñ hitte Dumulgan teñ teñ Al goyen Dewityen taun Betlehem gor kawañ hihi. Yejbe Mesaia,

Doyañ Al Kuruñ. ¹² Niñgeb dirin go kinniñ yej kuñbe amil po mala titiñ dapja belej yamuñ nen hanjen koron yara kuruñ bana goj hike kenej gab mere momoñ dira gobe gago yej nurnayin," yinyiñ. ¹³ Gwaha yinkeb goyare po Al Kurunyen miyon budam wor po forok yej kadom goya hejbe Al Kuruñ niñ amañej nurde turuñ irde, ¹⁴ "Al Kuruñ tareñmin kuruñ wor po go gab turuñ irde isoka irniñ.

Munañ megen niñ mar Al Kuruñ belej amañej nurde yunen hi gobe biñ kamke ga hinayin," yamiñ.

¹⁵ Al Kurunyen miyon go gwaha teñbe yubul teñ Al Kuruñ hitte mulgañ haminj. Irkeb sipsip doyan mar goreb, "Betlehem kuniñ. Irde Doyañ Al Kuruñ belej mere dira go kuñ kinniñ," yamiñ. ¹⁶ Irdeb aran po Bethlehem kuñbe Yosepya Mariaya yenamiñ. Dirin hanjkapok gobe dapja belej yamuñ nen hanjen koron yara kuruñ bana goj hike kenamiñ. ¹⁷ Kenejbe dirin goke Al Kurunyen miyon belej yinyiñ goyen taunde gor niñ al hoyaj wor momoñ yirde tukamiñ. ¹⁸ Irkeb mel gote mere go nurdeb hurkuñkät tiyamiñ. ¹⁹ Munañ Mariabe sipsip doyan mar belej mere tiyamiñ kuruñ goyen teñ biñde kerde goke hugiñeñ dufay hej hinhin. ²⁰ Be, sipsip doyan mar go kuñbe Al Kurunyen miyon belej yinyiñ gwahade po kenamiñ geb, mulgañ hej henjabe Al Kuruñ niñ amañej nurde deñem turjuñ yañ irde kasor irdya irdya kwamiñ.

Yesu go Al Kuruñ niñ unaryum

²¹ Be, kawañ hiriñde mat kuñ nañkahal 8 heke Yuda marte tikulare guba yej unen deñembe Yesu inaryum. Deñe gobe Yesu goyen milij biñde ma forok

yekeya Al Kurunyen miyoŋ beleŋ denejurde unyin. ²²⁻²³ Be, Maria go diriŋ kawaŋ kiriyin goyen kunig uliŋ titik hekeb Moseyen saba gama irde wuk yeŋ yeŋ mata* tiye yeŋbe Yerusalem kwaryum. Goya goyenbe Al Kurunyen saba asanđebe, "Al diriŋ matalinjbe ne niŋ nunen hinayin," yiriŋ geb, go po gama irye yeŋ Yesu manan̄ teŋ kwaryum. ²⁴ Ire uŋya gobe Moseyen saba gama irdeb Maria ig uliŋ teŋ teŋ ge teŋbe kalyinji irawa gwahade kura yukuŋ Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyan̄ mar yunyeke kumga tinayin̄ yeŋbe Yerusalem kwaryum.

²⁵ Be, Yerusalem gorbe al salanđej kura hinhin. Denjembe Simeon. Yeŋbe Al Kurun̄ diliŋde al huwak po heŋ Al Kurunyen mata keŋkelə gama irde hinhin. Yeŋbe Holi Spirit ketal urtiŋ hiyen. Simeonbe Israel mar kanduk bana haŋ goyen daha naŋa gab Al Kurun̄ beleŋ faraŋ yuryen̄ yeŋ doyan̄ heŋ hinhin. ²⁶ Yeŋbe Holi Spirit beleŋ hakot, "Gebe delge hikeya po Al Kurunyen Mesaia forok yeke kenayin̄," inyin̄. ²⁷ Ningeb ire uŋya gore Moseyen saba gama irde gwaha gwaha tinayin̄ yitiŋ goyen tiyye yeŋ Yesu teŋ Al Kurunyen ya balemde kwaryum goya goyenbe Holi Spirit beleŋ al goyen bul irde Al Kurunyen ya balemde tukuriŋ. Be, ire uŋya go yare gor wakeb ²⁸ Simeon beleŋ diriŋ go teŋ besa irde amanđen̄ nurde Al Kurun̄ turuŋ irde gaha yiriŋ:

²⁹⁻³⁰ "Doyaŋ Al Kurun̄, gere alya bereya Yumulgaŋ teŋ teŋ Al niŋ ninariŋ gob hanjka gago delner kenhem.

Ningeb Israel mar niŋ kandukjen̄ nurde himyen̄ gobe hipirken̄ nurhem̄ geb,

ninariŋ gwahade po iŋiŋ kamen̄.

³¹ Al gabe megen niŋ alya bereya beleŋ tumŋaj diliŋde kenayin̄ yeŋ forok iraŋ.

³² Yeŋbe al miŋ hoyan̄ Yuda mar moŋ goyen Al Kurun̄ hitte kun̄ kuŋ beleŋ goyen yikala yirde hiyen̄.

Irde yeŋ beleŋ gere al kudinjeŋ Israel mar hitte mat forok yitiŋ goke al hoyan̄ beleŋ Israel mar denjem turŋun̄ yan̄ yirde hinayin̄," yiriŋ.

³³ Be, Simeon beleŋ Yesu niŋ mere tiyyin̄ go nurdeb ire uŋya gobe dinoŋ kok yaryum. ³⁴ Irdeb ire uŋya goyab urmiŋya goyen Simeon beleŋ guram yirde tareŋ yirde Yesu milij Mariabe gaha inyin̄: "Yuda mar budambe diriŋ gare yirke sanjiŋ henayin̄. Muŋan̄ kurabe buluŋ nurde katnayin̄. Yeŋbe Al Kurun̄ beleŋ teŋ kerke wayun̄ goyen al budam iŋiŋ ma nurde unnayin̄. ³⁵ Yeŋ beleŋbe alyen dufay banare niŋ goyen yade kawan yiryen̄. Irkeb goyen goke dahan̄ wet kura irnayin̄ goreb bubulkunge tutma tike bege misiŋ kuruŋ wor po katayin̄," inyin̄.

³⁶ Be, goya goyenbe Asa mar biriŋ kura denjembe Ana wor gor hinhin. Naniŋbe Fanuel. Bere gobe Al Kurunyen mere basaŋ heŋ heŋ bere. Yeŋbe dama 7 po uŋya hiket uŋ kamyin̄. ³⁷ Irkeb beretap heŋ kuŋ kuŋbe damam 84 hiriŋ. Yeŋbe Al Kurunyen ya balem goyen muŋ kura tubul teŋ hoyanje ma kuŋ hiyen. Irdeb huginjeŋ naŋkahalya wawunja gor heŋ yende alya bereya Al Kurun̄ beleŋ faraŋ yuri yeŋ gusunjan̄ irde dolon̄ irde, kurareb binje kutja irde heŋya gab gusunjan̄ irde hiyen̄.

* ^{2:22-23:} Moseyen sabarebe bere kura diriŋ kawaŋ kerde wawunja 40 heke gab Al Kurunyen ya balemde kuŋ ig uliŋ tiyyen̄ gwahade katin̄ hi. (Liwai 12:2-8)

38 Simeon belej Maria mere irde hikeyabe Ana wor kuŋ yeŋ hitte heŋ Al Kuruŋ niŋ amaneŋ nurde uneŋ kasor iryinj. Irdeb Yuda mar Al Kuruŋ belej yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ doyaŋ heŋ hinhan mar goyen diriŋ goke momonj yiryinj.

39 Be, ire uŋya gobe Moseyen saba goyen gama irde tukuŋ pasi irdeb urmiŋ teŋ tiyuŋmiŋ Galili naŋjare niŋ taun Nasaret mulgaŋ haryum. 40 Gor henyebe diriŋ go kuruŋ heŋ hinhan. Yeŋbe dufaymiŋ wukkenj wor po, diriŋ hoyanj yara moŋ. Al Kuruŋ belej keŋkela wor po faraŋ urde igin igin irde hinhan.

Yesube foŋeŋmiŋde Al Kuruŋyen ya balemde kuriŋ

41 Damam damam Yesu milinjya naniŋya gobe huginjey Pasoba† dula nalu kuruŋ goke teŋ Yerusalem kuŋ hinhan. 42 Be, Yesu go damam 12 hirinjya wor teŋ hinhan gwahade po Pasoba niŋ teŋ Yerusalem kwamiŋ. 43 Be, Pasoba nalu go hubu hekeb Yesu naniŋya milinjya go Yerusalem tubul teŋ naŋjam mulgaŋ heŋ hinaryum. Gega Yesube Yerusalem hinhan goyen go ma nuraryum. 44 Al budam kuŋ hinhan geb, Yesube gaŋ tumjaŋ kuŋ hite yeŋ nurde hinaryum. Be, kuŋ wawuŋbaŋa heke urmiŋ ge teŋ tayneŋya kadom yagoya goyen gusuŋŋaŋ yirde naŋkenaryum. 45 Gega ma po kenaryum. Irde fay urkeb mulgaŋ heŋ Yerusalem kuŋ naŋkenye yeŋ kwaryum. 46 Kuŋ sar kumaŋ kumaŋ hekeb wawuŋ hiriŋ. Be, fay urke gab sopte naŋkenenjbe Al Kuruŋyen ya balem koya belej po milgu irtiŋ bana hurkuŋbe kenaryum. Yeŋbe

Yerusalem gor niŋ Moseyen saba mar kahal bana henyebe merem palŋa yirde, gusuŋŋaŋ yirde teŋ hinhan. 47 Irdeb al buda gore gusuŋŋaŋ irde hikeb keŋkela po wol heŋ yuneŋ hinhan. Irde mere teŋ hinhan go mananj nurdeb, "Diriŋ gabe biŋ bak yitiŋ wor po be!" yeŋ hurkuŋkat tiyamiŋ. 48 Be, Yesu go gwaha teŋ hikeb naninjya milinjya belej urmiŋ go keneŋ hurkuŋkat tiyaryum. Irdeb milinj belejbe, "Eke, daniŋ geb gwaha diraŋ? Nanakeya neyabe ge niŋ galgalŋeŋ nurde naŋkeneŋ gago wayhar," inyinj. 49 Irkeb Yesu belej wol henyebe, "Daniŋ geb ne niŋ naŋkenen har? Naniŋde yare hi yeŋ ma nurde har?" yinyinj. 50 Gega mere yiryinj gote miŋbe gwahade yeŋ ma nuraryum.

51 Be, Yesu go gwaha ineybe Mariaya Yosepya irde mulgaŋ heŋ Nasaret kwamiŋ. Irdeb hinhan kuruŋ gobe meremir po nurde gama irde hinhan. Munaŋ milinj Mariabe diriŋ gore mata teŋ hinhan goyen binde po kerde nurde hinhan. 52 Be, Yesu gob kuruŋ heŋ hinhan. Irkeb dufaymiŋ mananj wuk yeŋ hinhan. Al Kuruŋ belej amaneŋ nurde uneŋ hinhan. Irkeb al belej mananj gwahade po nurde unerŋ hinhan.

3

Yon Baptais belej Yesu niŋ tagalyin

(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Yon 1:19-28)

1 Be, Taiberius belej Roma gabmanyen doyaŋ al kuruŋ Sisar henyebe naŋa kuruŋ goyen doyaŋ yirke kuŋ kuŋ dama 15 hiriŋ. Goya goyenbe Roma gabman

† 2:41: Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋabe Al Kuruŋ belej sipsip al diriŋ dirneŋ gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayin yinyinj. Munaŋ al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kuruŋyen miyon belej waŋbe mel gote urmiŋ matalinjya dapŋamij matalinjya goyen tumjaŋ gasa yirke kamamij. Gega meremir gama iramiŋ marbe miyonmiŋ belej yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhan.

al Pontius Pailat beleñ Yudia naŋa goyen doyañ irde hinhin. Goyenterbe Galili naŋabe Herot niŋ tubul tike doyañ irde hinhin. Irkeb kulin Filipbe Ituria naŋaya Trakonitis naŋaya doyañ yirde hinhin. Munan Abilene naŋabe al kura deñem Lisanias beleñ doyañ irde hinhin. ² Go nalu goyenterbe Anasya tenjak Kaiafasya beleñ Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ marte kuruŋmiŋ hinaryum.*

Be, goya goyenbe Al Kurun beleñ Sekaraia urmiŋ Yonbe sawsawa po kurun naŋa bana goj hinhin goyen hoy iryin. ³ Irkeb Yodan fe siŋa naŋa hinhin bana go kun hinhin. Kun heŋyabe alya bereya goyen, "Mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ henaŋ, irde baptais tenaŋ. Irkeb Al Kurun beleñ mata buluŋtiŋ halde dunyen," yeŋ tagalde kun hinhin. ⁴ Yon Baptais beleñ Doyañ Al Kurun wayyen goke alya bereya biŋ gitik yirde ga hinayin yeŋ gwaha teŋ hinhin kurun goke bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleñ asanđe gahade kayyiŋ hi:

"Sawsawa po kurun naŋa bana goj al kura forok yeŋbe alya bereya beleñ Doyañ Al Kurunyen mere nurde gama ird ird niŋ dufay gitik teŋ teŋ ge gahade kuware tagalde hiyen:

Doyañ Al Kurun waŋ waŋ ge teŋ beleñ kernaj.

Belenjiŋ sope irde huwa irnaŋ.

⁵ Gwaha tiniŋ yeŋbe naŋa dukun dukun daŋ yunke waŋ hurkunayin.

Duguya higiliŋya yawarke kateŋ bantoto henayin.

Beleñ kokan yade huwa yirdeb beleñ hurkuŋkatiŋ.

* **3:2:** Anasbe alik henbe Al Kurun doloñ ird ird mata doyañ ird ird meten goyen tubul tike tenjak Kaiafas beleñ gasuŋmiŋ teŋ meten go teŋ hinhin. Gega Anas beleñ Kaiafas goyen dufaymiŋ uneŋ hinhin.

yade sirsarŋen yirnayin.

⁶ Irkeb Al Kurun beleñ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ mata goyen al tumŋan kennayin,' yeŋ hiyen," yitiŋ. *Aisaia 40:3-5*

⁷ Be, yitiŋ gwahade po Yon beleñ meten gwahade teŋ hikkeb al budam yeŋ hitte baptais tiniŋ yeŋ waŋ hinhin. Irkeb go mar goyen yenenbe gaha yinyiŋ: "Deňbe mata buluŋ po teŋ haŋ gega, mali baptais tiniŋ yeŋ wayhan? Deň gab dufaytiŋ buluŋ wor po kunere dirŋen weŋ yara. Goyenbe mali baptais tetek gab Al Kurunyen bearar go ma kentek yeŋ nurde haŋ? Ganuŋ beleñ gwaha dinuŋ! Epte ma wor po busaharnayin!

⁸ Niŋgeb fudinde wor po mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ haŋ gote igineŋ Al Kurun diliŋde mata igiŋ huwak goyen po teŋ hinayin. Munan, 'Neŋbe Abraham dirŋen weŋ geb, Al Kurunyen bearar ma tetek,' yeŋ hanjen. Gega mata buluŋtiŋ ma yubul tinayiŋbe meretiŋ gobe miŋ miŋmoŋ wor po hiyyen. Al Kurunbe igiŋ hora gayen yade Abrahamen dirŋen weŋ yiryeŋ geb.

⁹ Saporbe bikkeŋ he miŋde ilde ilde niŋ ep irtiŋ hi yara Al Kurun beleñ mata buluŋtiŋ gote murungem duntekbe binde wor po hi. Niŋgeb he kura igineŋ ma heŋ hiyen gobe ilde kak alare temeynayin gwahade goyen po, deň gayen mata buluŋtiŋ ma yubul tinayiŋbe Al Kurun beleñ yende al ma dirde dakira tiyyen," yinyiŋ.

¹⁰ Irkeb al buda gore, "Niŋgeb neŋbe daha teŋ gab igiŋ hetek?" inamiŋ.

¹¹ Irkeb wol heŋbe, "Al kura uliŋhormiŋ irawa kenem uŋkureŋbe al go miŋmoŋ goyen unyen. Irdeb al kura biŋgem yan wor go miŋmoŋ al keneŋbe gwaha

po tiyyen,” yinyinj. ¹² Be, Yuda mar kura Roma gabman niŋ teks yade hanjen mar manaj baptais tinij yen wan gor hinhan. Niŋgeb yen beleŋ, “Tisa, neŋbe daha titek?” yen gusunjan iramiŋ. ¹³ Irkeb wol heŋbe, “Gabman beleŋ duneŋ hiyen hora goyen po yade hinayinj. Munan go hende sopte ma yade hinayinj,” yinyinj. ¹⁴ Irkeb fulenja mar gor hinhan gore wor, “Munan neŋbe daha titek?” inaminiŋ. Irkeb Yon Baptais beleŋ wol heŋbe, “Denbe hora yawarnin yen al gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem ma yade hinayinj, irde usi matare goya merere ma Yukun hinayinj. Horabe meten teŋ hanjen gote murungem po tenbe ep gogo yen nurde hinayinj,” yinyinj.

¹⁵ Be, Yuda mar gobe tumjanj Mesaia niŋ hakot po doyan heŋ hinhan geb, Yon Baptais beleŋ mata teŋ hinhan goyen kenenbe yenbe Mesaia wet yen dufay heŋ yinjen uliŋ tagalde hinhan. ¹⁶ Irkeb Yon beleŋ nurdeb, “Nebe fe uliŋ po baptais dirde hime. Gega harhoknerbe al kura wayyen. Al gote tareŋbe kurun wor po. Yenbe al turjuŋ yaŋ wor po geb, ne gahade gare epte ma yen ge teŋ meten kurun titek hime. Kahaŋ basanminde niŋ kaŋ urguŋ kaŋ yugu teŋ teŋ gobe meten kurun moŋ gega, go wor nebe epte moŋ yen nurde hime. Yen beleŋ gab Holi Spiritya kakya beleŋ baptais diryen. ¹⁷ Irde yenbe al kura wit iginenj yawareŋ yen kutummiŋ tukun iginenjya sikkenjya pota yirde iginenjbe goyen yerd yerd ya bana yerde sikkenj go yade kumga tiyyenj go gwahade diryen. Niŋgeb al kame wayyen goreb meremiŋ ma gama irde hinayinj marbe kak huginenj hitekde gor yimiyyenj,” yinyinj.

¹⁸ Be, Yonbe alya bereya saba budam hoyan manaj momonj

yirde tareŋ yirde hinhin. Irde mere igiŋ Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ yumulgaŋ tiyyenj goke momonj yirde saba yirde hinhin. ¹⁹ Irdeb Galili naŋa gote doyan al kurun Herot beleŋ kulinde bere Herodias goran iryiŋ goke teŋ Yon beleŋ, “Mata buluŋ tiyan,” inenj goke inenj tiyyinj. Goyenbe go po moŋ. Mata buluŋ hoyan teŋ hinhan kurun goke manaj kawan po momonj iryiŋ. ²⁰ Gega Herot gobe mata buluŋ teŋ hinhan goyen bada hitneŋbe go hende po bak uneŋ fulenja marminj yinke Yon go teŋ koyare keramiŋ.

Yesu baptais tirij irde Yesuyen megen niŋ asem yago

(Matiyu 1:1-17; 3:13-17; Mak 1:9-11)

²¹ Be, Herot beleŋ Yon Baptais teŋ koyare ma kirinyabe al Yesuyen budam Yon hitte kuŋ baptais teŋ hinhan. Goya goyenbe Yesu manaj yen hitte baptais tirij. Be, Yesu go baptais tenbe Al Kurun mere irde hiket goya goyen po naŋkiŋ hol yiriŋ. ²² Irkeb Holi Spirit beleŋ kawan po Yesu hitte nu foy teŋ kattin yara teŋ katen kipiryinj. Irkeb al melak kura naŋkiŋde mat, “Gebe urne, bubulkunje wor po. Nebe ge niŋ bener mat amaneŋ wor po nurde gunenj hime,” yiriŋ. ²³ Be, Yesube damam 30 gwahade heŋ baptais go tenbe metenminj miŋ uryinj.

Be, Yesu gobe al beleŋ Yosep urminj yen nurde uneŋ hinhan. Yesu asem yago yitiŋbe gahade: Yosepbe Heli urminj.

²⁴ Helibe Matat urminj. Matatbe Liwai urminj. Liwaibe Melki urminj. Melkibe Yanai urminj. Yanaibe Yosep urminj.

²⁵ Yosepbe Matatias urminj. Matatiasbe Amos urminj. Amosbe Nahum urminj. Nahumbe Esli urminj. Eslibe Nagai urminj.

²⁶ Nagaibe Mat urmiñ. Matbe Matatias urmiñ. Matatiasbe Semen urmiñ. Semenbe Yosek urmiñ. Yosekbe Yoda urmiñ.

²⁷ Yodabe Yoanan urmiñ. Yoananbe Resa urmiñ. Resabe Serubabel urmiñ. Serubabelbe Sealtiel urmiñ. Sealtielbe Neri urmiñ.

²⁸ Neribe Melki urmiñ. Melkibe Adi urmiñ. Adibe Kosam urmiñ. Kosambe Elmadam urmiñ. Elmadambe Er urmiñ.

²⁹ Erbe Yosuwa urmiñ. Yosuwabe Eliese urmiñ. Eliesebe Yorim urmiñ. Yorimbe Matat urmiñ. Matatbe Liwai urmiñ.

³⁰ Liwaibe Simeon urmiñ. Simeonbe Yuda urmiñ. Yudabe Yosep urmiñ. Yosepbe Yonam urmiñ. Yonambe Eliakim urmiñ.

³¹ Eliakimbe Melea urmiñ. Meleabe Mena urmiñ. Menabe Matata urmiñ. Matatabe Natan urmiñ. Natanbe Dewit urmiñ. ³² Dewitbe Yesi urmiñ. Yesibe Obet urmiñ. Obetbe Boas urmiñ. Boasbe Salmon urmiñ. Salmonbe Nason urmiñ.

³³ Nasonbe Aminadap urmiñ. Aminadapbe Atmin urmiñ. Atminbe Arni urmiñ. Arnibe Hesron urmiñ. Hesronbe Peres urmiñ. Peresbe Yuda urmiñ.

³⁴ Yudabe Yekop urmiñ. Yekopbe Aisak urmiñ. Aisakbe Abraham urmiñ. Abrahambe Tera urmiñ. Terabe Nahor urmiñ.

³⁵ Nahorbe Seruk urmiñ. Serukbe Reu urmiñ. Reube Pelek urmiñ. Pelekbe Eber urmiñ. Eber gobe Sela urmiñ.

³⁶ Selabe Kainan urmiñ. Kainanbe Arpaksat urmiñ.

Arpaksatbe Siem urmiñ. Siembe Noa urmiñ. Noabe Lamek urmiñ.

³⁷ Lamekbe Metusela urmiñ. Metuselabe Enok urmiñ. Enokbe Yaret urmiñ. Yaretbe Mahalalel urmiñ. Mahalalelbe Kenan urmiñ.

³⁸ Kenanbe Enos urmiñ. Enosbe Set urmiñ. Setbe Adam urmiñ. Irde Adambe Al Kurun beleñ iryin.

4

*Satan beleñ Yesu tuŋaŋ uryiŋ
(Matiyu 4:1-11; Mak 1:12-13)*

¹ Be, Yesu gob Yodan fete Yon hitte baptais teŋbe fe go tubul teŋ kuriñ. Goya goyenbe Holi Spirit beleñ ketal urdeb teŋ sawsawa po kuruŋ naŋa bana goŋ tukuriñ. ² Goŋ kujbe naŋkahal 40 hinhin. Goyare goyenbe Satan beleñ mata buluŋ kurayen kurayende tuŋaŋ urtiňde hinhin. Goŋ hinhin goya goyenbe binje kutŋaŋre hinhin geb, kuŋ kuŋ naŋkahal 40 go muruŋde hekeb binje buluŋ wor po iryin.

³ Be, Satan beleñ goyen keneŋbe hora kura ikala irde, “Gebe fudinde Al Kurun Urmiñ kenem hora ga inke beret hekeb nawa,” inyin. ⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al Kurunyen asaŋdeb, ‘Albe binje hende po ma haŋyen,’ yitiŋ hi,” inyin.

⁵ Be, gor matbe Uŋgura gore Yesu go naŋa kota tukunþe alya bereya megen haŋ kuruŋ goyen wawuŋ uŋkurenđe po ikala iryin.

⁶ Irdeb, “Megen haŋ mar kuruŋ gayen doyaŋ yird yird saŋiŋ gobe ne nuntiŋ. Niŋgeb al kura une yeŋbe igiŋ ala yubul teŋ uneŋ. Niŋgeb guneŋ. ⁷ Goyenbe mali ma guneŋ. Turuŋ nirde dolon nirke gab det kuruŋ goyen yubul ten gunmeke gere henayiŋ,” inyin. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Al

Kurunyen asaŋdebe, ‘Al Kurun po gab dende Doyaŋ Al Kurun geb, yeŋ po ga turuŋ irde dolonj irde yeŋ ge po meten teŋ hinayinj,’ yitiŋ goyen go ma nurde ha?’’ inyinj.

9-11 Be, Uŋgura go Yesu teŋ Yerusalem tukunjbe Al Kurunyen ya balem kuruŋ hende hoyan goyenter teŋ hurkuriŋ. Irdeb gaha inyinj: “Al Kurunyen asaŋdebe,

‘Ge niŋ teŋbe Al Kurun beleŋ miyonmjn yinke keŋkela doyaŋ girmayinj.

Irdeb gakteŋ mugunyen goyenbe haninjde gisan heke kahanjge hora beleŋ muŋ kura umulaw ma uryeŋ,’ yitiŋ. *Tikiŋ 9:11-12*

Ninjeb gebe Al Kurun Urmiŋ kenem gar gare solok yeŋ kurka,” inyinj. ¹² Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Al Kurunyen mere asaŋde kura katiŋbe, ‘Al Kurun po ga Doyaŋ Al Kurunge. Ninjeb tuŋaŋ urde tebaŋ ma irayinj,’ yitiŋ hi,” inyinj. ¹³ Be, Uŋgura gobe Yesu tuŋaŋ urmaŋ urmaŋbe bada heŋ kurare kura ga sopte tuŋaŋ ureŋ yeŋbe tubul teŋ kuriŋ.

Nasaret niŋ marbe Yesu niŋ bada hamij

(*Matiyu 13:53-58; Mak 6:1-6*)

14 Be, Yesu go Holi Spirit ketal urde tareŋ irke mulgaŋ heŋ Galili naŋare kuriŋ. Irdeb meten teŋ hikeb al Galili naŋa bana hinhan kuruŋ goyen mere momonmjn nurtinj ala tiyamiŋ. ¹⁵ Yeŋbe Yuda marte gabu yayaŋ kuŋ al saba yirde hinhan. Irkeb al meremiŋ nurde hinhan goreb turuŋ irde hinhan.

16 Be, Galili naŋa bana goŋ meten teŋ henjabe Nasaret kuriŋ. Yeŋbe taun goyenter heŋ kuruŋ hiriŋ. Be, yeŋbe Sabat nature huginjneŋ teŋ hinhan gwahade goyen po, Sabat nalu hekeb Yuda

marte gabu yare kuriŋ. Irdeb Al Kurunyen mere kapyan hewe yeŋ huwaryinj. ¹⁷ Irkeb gabu ya goyenter niŋ meten faran al kura beleŋ asaŋ kura Al Kurunyen mere basan al Aisaia beleŋ kayyiŋ bili irtinj hirhin goyen teŋ Yesu unyinj.* Irkeb hol irde mere kura katinj goyen keneŋbe kapyan hiriŋ. Merebe gahade:

18-19 “Doyaŋ Al Kurunbe alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ mere igiŋ goyen al bunijen momonj yirde saba yirde hayinj yeŋ basinjā niryinj.

Irde nad nerke kweŋ timekeya, ‘Kuŋbe kanduk bana hanj mar goyen faran yurde yad siŋa yirayinj, irde al diliŋ titmiŋbe sope yirayinj,’ ninunj.

Irdeb, ‘Al buluŋyen yufukde heŋ goltapŋen nurde hanj mar goyen faraŋ yurde yad siŋa yirayinj,

irde Al Kurun beleŋ alya bereya igiŋ yird yird nalube gago waya yeŋ momonj yirayinj,’ ninunj.

Ninjeb goke teŋbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ basinjā niryinj geb, Holi Spirit beleŋ ketal nurntinj hime,” yitiŋ hi. *Aisaia 61:1-2; 58:6*

20 Be, kapyan heŋ pasi irdeb asan̄ go bili irdeb tumulgaŋ teŋ gabu yare gor niŋ meten al go unenjbe kipiryinj. Irkeb al buda gor hinhan kuruŋ go diliŋbe Yesu hende po iramiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere kapyan hemekе nurnhaŋ gote iginenjbe ne gago nenhaj,” yinyinj.

22 Be, gor hinhan mar gobe tumjanj sabamij igiŋ nurde yeŋ ge tagalaminj. Irde meremiŋbe tareŋ minjanj wor po goyen nurdeb dinorj kok yamij. Gega

* **4:17:** Asan̄ gobe Aisaia beleŋ hanjkapya kayyiŋ wor po goyen moŋ. Gabe basan̄ heŋ sopte kayamij kuruŋ goyen kuramijbe gago.

Yesu go kenej bebak teñbe, “Al gabe Yosep urminj moñ?” yamiñ.

²³ Mel gore gwaha yeke nurdeb Yesu belej gaha yinyinj: “Deñbe al belej mere kura gahade teñ hike nurde hanjen. Mere gobe gahade: ‘Guram al, nej sope dire yenjbe gigeñ wa sope irayinj,’ yeñ hanjen. Niñgeb gwahade goyen po ne gayen deñ beleñbe, ‘Tiyunjer gar gayen Kapeneam taunde mata teñ hike nurtij goyen tike dilniniñde yentek,’ ninniñ tahanj. ²⁴ Gwahade yenayin gega, fudinde wor po dinej hime, Al Kurunyen mere basañ marbe tiyuñmijnde niñ mar belej meremiñ nurtek ma yirkeb yakira teñ hanjen,” yinyinj.

²⁵ Irde sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor po dinej hime. Al Kurunyen mere basañ al Elaia hinjin natureb Al Kuruj belej nañkiñ pet tikeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigarinj yilik muñ kura ma tiyyinj. Gwaha tikeb Israel naña kuruj gobe biñge kamde kamde nalu kuruj forok yiriñ. Goyare goyen bana gonjbe beretap budam hinhan. ²⁶ Gega Elaiae Al Kuruj belej Israel niñ beretap kura hitte ma teñ kerke kuriñ. Gwaha irtiñejbe Saidon naña bana gon niñ beretap kura Sarefat taunde hinjin geb, Elaia go teñ kerke yeñ hitte kuriñ. ²⁷ Be, Al Kurunyen mere basañ al kura Elisa hinjin natureb Israel nañrebe al budam busuka miñyanj hinhan. Gega yenjbe Israel al kura ma sope iryinj. Gwaha irtiñejbe al miñ hoyan Siria nañjare niñ al Naman po gab sope iryinj,” yinyinj.

²⁸ Be, Yesu belej gwaha yinkeb al gabu ya bana hinhan mar kuruj gobe biñ ar yamiñ. ²⁹ Irkeb huwarde Yesu go hamulare tukuj timiñniñ yeñ upepel urde teñ taun siñakde naña hamulare gor teñ kwamiñ. ³⁰ Gega Yesu gobe daha

mat wet kura al buda goyen kahal pota yirde kuriñ.

*Yesu belej unjgura takira tiyyinj
(Mak 1:21-28)*

³¹ Be, Yesube gor mat Galili nañjare niñ taun kura Kapeneam gor kurkuriñ. Irdeb kuñ gor Sabat nalu hekeb Yuda marte gabu yare hurkuñ al saba yiryinj. ³² Irke gor hinhan mar belej sabamij sanij miñyanj geb, pel irtek moñ yeñ nurdeb diliñ fot yamiñ.

³³ Be, gabu ya bana goyenbe al unjguram yañ kura hinhan. Be, al gore kekew tenbe, ³⁴ “Ey, Yesu Nasaret niñ al! Gebe daha dire yeñ wayha? Buluñ dire yeñ wayha? Gebe al gwahade yeñ nud gunj hime. Gebe Al Kurunyen, Al Wukkenj wor po!” inyinj. ³⁵ Irkeb Yesu belej misiñej po, “Bada hawa. Irde al go tubul teñ kat kwa!” inyinj. Irkeb unjgura goreb gabu iramij mar diliñ mat po al go temeyke katkeb tubul teñ kuriñ. Gega al gobe dagi kura ma tiyyinj. ³⁶ Irkeb gor hinhan mar gore mata go kenejbe hurkunkat wor po teñ yiñgenj uliñ, “Saba gabe dahade wor po? Turjuñ yañ wor po. Irde meremiñ pel irtek moñ, tareñ miñyanj geb, go hende unjgura yakira tikeb kat kwahaj!” yamiñ. ³⁷ Be, Yesu belej mata tiyyinj gote mere momoñbe alya bereya tiyuñ Kapeneam taun biñyanj hinhan goyen nurde tukutinj ala tiyamiñ.

*Yesu belej al garbam miñyanj
budam sope yiryinj
(Matiyu 8:14-17; Mak 1:29-34)*

³⁸ Be, Yesu gobe Yuda marte gabu ya go tubul teñbe Saimon, deñem kurabe Pita gote yare kuriñ. Goya goyenbe Saimon teñakbe aygañ buluñ wor po irke Saimonyen yare hinhan. Niñgeb faran uri yeñ Yesu momoñ iramij. ³⁹ Irkeb kuñ gasuñmij ketalde

huwarde urguŋ kaŋ keneŋbe aygarŋ go kwep irde takira tikeb tubul tiyyiŋ. Irkeb bere gobe goyare po huwardeb Yesuya yenya wayamiŋ mar goke bingé kayyiŋ.

⁴⁰ Be, naŋa gurgur yen hikeb Sabat nalu hubu hiriŋ geb, iŋiŋ det kanduk yad belen kutek haminj. Irkeb al garbam miŋ kurayen kurayen Yesu hitte yawayamiŋ. Irkeb yuŋkurenj yuŋkurenj hanij uliŋde yerdeb guram yirde tukukeb iŋiŋ haminj. ⁴¹ Goyenbe garbam po ma sope yiryiŋ. Uŋgura al uliŋde hinhan goyen manaj yakira tike al budam yubul teŋ kat kwamiŋ. Uŋgura goyen Yesube Mesaia yen nurde uneŋ hinhan geb, kat kuŋ heŋyabe kekew teŋ, “Gebe Al Kurunj Urmiŋ!” ineŋ hinhan. Gega Yesu beleŋbe mere tinak yen yineŋ teŋ utanj yirde hinhan.

⁴² Be, naŋa hako ga fay urde hikeb Yesu go naŋa migirinj miŋmoŋde kura gor kuriŋ. Irkeb al beleŋ yen ge naŋkenet hinhan. Naŋkenet kuŋ kuŋbe yen hinhande gor forok yen kenamiŋ. Irdeb, “Dubul ma teŋ kwayiŋ. Gaŋ po hayiŋ,” ineŋ basiŋa iramiŋ. ⁴³ Gega Yesu beleŋ wol henjbe, “Mon, nebe Al Kurunj beleŋ alya beryaminj doyaŋ yird yird mere iŋiŋ goyen tiyuŋ hoyanđe mananj tagalde kuŋ heŋ. Goke teŋbe Al Kurunj beleŋ nad nerke wamirinj,” yinyiŋ. ⁴⁴ Irdeb Yuda marte naŋa bana kuruŋ go kuŋ heŋya gabu yayaŋ mere tagalde kuŋ hinhan.

5

*Yesu beleŋ komatmiŋ yawaryiŋ
(Matiyu 4:18-22; Mak 1:16-20)*

¹ Be, nalu kurareb Yesu go Galili fe ala kuruŋ, deŋem kurabe Genesaret ineŋ hanjen goyen siŋare huwarde heŋ Al Kurunyen mere tagalde hikeb al budam nurniŋ yen wanj kalyanj keramiŋ. ² Irkeb

Yesu beleŋ naŋkenet hakwa irawa kura yawan fe siŋare yubul titiŋ yinyiŋ. Miŋ marbe kamaŋmiŋ halde hinhan. ³ Irkeb Yesu go hakwa kura hende gor hurkuriŋ. Hakwa gobe Saimonyen. Be, hurkuriŋ Saimon goyen, “Alare mun kura irke kurki,” inyiŋ. Irdeb hakwa hende keperdeb al fe siŋare hinhan mar go saba yiryiŋ.

⁴ Be, sabaminj pasi irdeb Saimon goyen, “Alare kuŋbe digeya kamaŋ temeyde dapŋa yawarnaŋ,” inyiŋ.

⁵ Irkeb Saimon beleŋbe, “Doyaŋ al, neŋbe wawuŋ soba kurun gab kurut yeteke kuŋ kuŋ gago fay dura. Goyenbe dawet kura ma yawarhet. Goyenpoga ge beleŋ yaha niŋgeb, alare kuŋ kamaŋ temeyeŋ tihim,” inyiŋ.

⁶ Irdeb Yesu beleŋ inyiŋ gwahade po, hakwa go teŋ alare kuŋbe kadom kura hakwa hende hinhan goya kamaŋ temeyamiŋ. Irdeb dapŋa budam wor po yawarkeb kamaŋmiŋ dildil yen hako ga tiktuk iramiŋ. ⁷ Irkeb metej kadom hakwa hoyanđe hinhan goyen waŋ faraŋ durnaŋ yen hanij po tuŋaŋ yiramiŋ. Irkeb hakwamiŋ go teŋ waŋbe tumjanj kamaŋ goyen tuluŋ teŋ dapŋa hakwa hende wok yirke hakwa irawakde dapŋa beleŋ po makinj heke sonj dolok naryum.

⁸⁻¹⁰ Be, dapŋa kurun yawaramiŋ goyen keneŋbe Saimon deŋem kurabe Pitaya kadom yago hakwa hende yenja hinhan mar gobe tumjanj hurkuriŋ wor po tiyamiŋ. Irde Pita gote kadom waraŋ Sebedi urmiŋ Yemsya Yonya faraŋ urye yen hakwamiŋde wayaryum goyen manaj hurkuriŋ wor po tiyaryum. Niŋgeb Saimon goreb kafura heŋ Yesu kahanj minde urguŋ kaŋbe, “Doyaŋ Al Kurunj, nebe mata buluŋ al wor po geb, epte ma delge mar huwareŋ.

Ninjeb nubul teñ kwa,” inyinj.

Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Kafura heñ ma yo. Gayenter matbe dapñä yawartiñenbe al yade hayin geb,” inyinj. ¹¹ Irkeb hakwaminj go yawañ siñare yirdeb dawet kurunj go okohom po yubul teñbe Yesu gama iramiñ.

Al kura garbam buluñ busuka miñyañ

(Matiyu 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Be, Yesu go Galili nañja bana goñ niñ taun kura goyenter hikeb al kura busuka beleñ ulin teñ pasi irtiñ gore wayyin. Wanj Yesu keneñbe yeñ beleñ gab faran nuryenj yeñ nurde kahañ minjde wulgurut yirinj. Irdeb, “Doyañ Al Kurunj, dufayger wilaknjenj nurdeb sope nirke iginj hewenj,” inen esenj mere iryinj. ¹³ Irkeb hanin temeyde al go ulinje kerdeb, “Iginj guram gireñ. Ninjeb iginj hawa,” inyinj. Irkeb goyare po busuka gobe tubul tikeb iginj hiriñ. ¹⁴ Irkeb Yesu beleñbe, “Iginj haha gake al kura ma momoñ irayinj,” inyinj. Irdeb, “Al Kurunj dolonj ird ird mata doyañ mar hitte kunj sikkenge yikala yirke keneñbe fudinde iginj haha ginnayinj. Irke gab Mose beleñ bikkenj yirinj mata goyen gama irde dapñä kura mel go yunnayinj. Irkeb ge niñ teñ Al Kurunj niñ dapñä go kumga tinayinj. Irkeb al tumñañ fudinde iginj hihi yeñ gennayinj,” inyinj. ¹⁵ Gega Yesuyen mere momoñbe kurunj wor po heñ kuriñj. Irkeb al budam, “Kunj sabamiñ nurniñj, irde al garbam miñyañbe sope diri,” yeñ nurde wayamiñj. ¹⁶ Gega Yesu gob gor heñ meterj teñ hinhinyabe al yubul teñ nañja migiriñ miñmonde yeñ uñkureñ po kunj Al Kurunj mere irde hinhin.

*Al uliñ kamtiñ kura sope iryij
(Matiyu 9:1-8; Mak 2:1-12)*

¹⁷ Be, nalu kurareb Yesu go teñ hinhin gwahade po saba tagalde hinhin. Gwaha teñ hikeyabe Yuda marte tikula tareñ po gama irde hanjen Farisi maryabe Moseyen saba tagal tagal marya budam Yesu saba tagalde hinhinde gor wayamiñj. Go mar gobe tiyuñ tumñañ Galiliya Yudiaya nañja bana goñ niñ beleñ wayamiñj. Irde kurabe Yerusalem taun kurunjde gor mat wayamiñj. Be, mel go wañ gor keperdeb Yesu beleñ al saba yirde hinhin goyen palñä irde hinhan. Goyenterbe Doyañ Al Kurunyen sanj garbam mar sope yird yird gobe Yesu hitte hinhin.

¹⁸ Be, Yesu go al saba yirde hikeb al buda kura gore al uliñ kamtiñ sapir hende tawayamiñj. Irdeb tukunj Yesu hinhin ya bana goñ hurkuñ kahañ minjde kirniñ yeñ beleñ niñ nañkenamiñ. ¹⁹ Gega al forfor yeñ hinhan goreb beleñ miñmonj yiryinj. Irkeb bada heñ ya go hende hurkuñbe* Yesu hinhin turte gor yameñ keramiñj. Irdeb al uliñ kamtin goyen sapirte gwahade po ferde hikeya al forfor yeñ hinhan bana gor kanđe po pangir irke Yesu hinhin turte po kurkuriñ. ²⁰ Irkeb Yesu beleñ mel gote dufay tareñ go yenenjbe al uliñ kamtiñ goyen, “Kadne, mata bulunge halde gunhem geb,” inyinj.

²¹ Irkeb Farisi marya Moseyen saba tagal tagal marya beleñ mere go nurdeb dufaymiñdeb, “Al Kurunj po ga alyen mata buluñ halde halde tareñ miñyañ. Munaj al gabe ganuñ geb, Al Kurunj sukal irde hi?” yeñ nurde hinhan. ²² Irkeb Yesu beleñ dufaymiñ yeneñ bebak teñbe, “Danij gwahade dufay

* **5:19:** Yuda marte ya armobe nende yara moñ, megen teñ bantoto irtiñj. Irde ya siñak beleñ gor hurkuñ hurkuñ beleñ miñyañ. Kurareb gor hurkuñ keperde usañ heñ menje teñ hanjen.

hej hanj? ²³ Damiňbe metejen yen nurde hanj? ‘Mata bulunge halde gunhem,’ yihim goyen ma ‘Huwarde kwa,’ yewen goyen? ²⁴ Nebe deň beleň metejen nurde hanj goyen irej tihim. Irmeke gab megen garbe ne Al Urmiň† gabe alyen mata buluň halde gote sanjin miňyan yen nenej bebak tinayin,” yinyin. Irdeb al uliň kamtiň goyen, “Ne gare ginhem. Huwarde gasunge teň yager kwa,” inyin. ²⁵ Irkeb al go goyare po al buda gote diliň mar po huwardeb ferde hinhin gasuňmij goyen sope irde tenje amaj wor po hej Al Kuruj turuň irdya irdya kuriň. ²⁶ Irkeb al buda go mata goyen kenen hurkunkat tenje Al Kuruj turuň iramiň. Irdeb kafura wor po henje, “Hanjkabe mata tinej wor po hakot gwahade kura ma kenen hityen goyen kenhet,” yamin.

*Yesu beleň Liwai hoy iryin
(Matiyu 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Be, go kamereb Yesu go binde mat sinjare katenje kuriň. Kun henjabe Roma gabmanyen teks yad yad al kura dejen Liwai beleň teks yad yad gasunde keperde hike kinyin. Irdeb kunje, “Gama nira,” inyin. ²⁸ Irkeb Liwai go huwarde dawet kuruj go gor po yufuyan henje Yesu gama iryin.

²⁹ Be, Liwai beleň yaminde kuňbe Yesu niň dula mata kuruj gitik iryin. Irde metejen kadom yagoya al hoyan manaj hoy yirke wan gabu irde Yesuya binje nene hinhin. ³⁰ Irkeb Farisi mar kura Moseyen saba tagalde hanjen goya Farisi mar hoyanya gore mata goyen kenenje igin ma nurdeb Yesuyen komatmij goyen, “Derje daniň teks yad yad maryanende saba keňkela ma gama irke ‘mata buluň mar’ yinej hityen mar goya tumňanje dula teň

hanj?” yinaminiň. ³¹ Irkeb Yesu beleň meremiň go nurdeb, “Al uliňde igin po hiyenje guram al niň ma nuryen. Garbam al po gab guram al nin nuryen. ³² Niňgeb gwahade goyen po, nebe nej al huwak yen nurde hanj mar goyen hoy yire yen ma wamirin. Gwaha titjenje nejbe mata buluň mar yen nurde hanj mar gwahade goyen hoy yirmekе mata buluňmij yubul teň Al Kuruj nin biň mulgaň hewoň yen wamirin,” yinyin.

*Kutja mata niň tagalyin
(Matiyu 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Be, nalu hoyanje kurarebe Farisi mar beleň Yesu hitte wanje, “Yon Baptaisyen komatmijbe hugijeň binje kutja irde Al Kuruj mere irde hanjen. Farisi marte komatmij manaj gwahade po teň hanjen. Gega dahade geb komatgebe dula titinde po hanj?” inen gusunjan iramiň. ³⁴ Irkeb wol henje, “Albe tikin mere miň alya henjabe binje kutja ma irde hanjen. ³⁵ Gega tikin mere miň al goyen asogom beleň wan teň kuke gab yen ge nurde kutja irde hinayin. Niňgeb kame nalu forok yeke yubul teň kumeke gab binje kutja irnayin,” yinyin.

³⁶ Irdeb sopte po maya mere mat gaha yinyin: “Al kura uliňhormij gergeň walde teň bikkek erek yitň goyen pet teň gada ma iryen. Gwaha irkeb gergeň gobe buluň hiyyen. Irde uliňhor bikkek go hende gergeň beleň gada irtiň goyen wor keneňmijbe igin ma hiyyen. ³⁷ Irdeb al kura wain fimiň gergeň teň dapňa sikkeň beleň po kaňgu irtiň bikkek bana gon ma unej hiyyen. Gwaha irkeb wain fimiň gergeň goreb wain kaňgu bikkek go kumga tike geren yen buluň hiyyen. Irde wain manaj wok yen hubu hiyyen. ³⁸ Niňgeb

† 5:24: Al Urmiň gote miňbe alya bereya Al Kuruj hitte Yumulgaň teň teň Al. Daniel 7:13 gorbe dejen Al Urmiň goyen hi.

albe gwaha ma teñ hanjen. Wain fiminj gergerjbe kañgu gergerj bana po unen hanjen.³⁹ Gega albe wain fiminj yerke bikkek hitinjbe gergerj folek geb iginj yen nurde hanjen. Niñgeb al wain fiminj bikkek nenebe gergerj netek ma yirde hiyen. Gwahade goyen po al kura mata bikkek niñ amanenj nurde hanjen marbe mata gergerj ne beleñ yikala yirde hime gayen gama irtek ma yirde hi,” yinyinj.

6

*Yesube Sabat nalu gote miñ al
(Matiyu 12:1-8; Mak 2:23-28)*

¹ Be, Sabat nalu kurareb Yesuya komatminja gobe wit metej kahalyan kuñ hinhan. Kuñ henjabe komatminj beleñ wit bilminj kura yad haniñde sugula yirke sishik wok yekeb igineñ nene hinhan.² Irkeb Farisi mar kura beleñ yenerjbe, “Daniñ geb Sabat naturebe mata gwaha ma teñ hinayinj yen bisam irtinj goyen teñ hanj?” yinaminj.³ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Deñbe Al Kurunyen asanđe Dewitya kadom yagoya binje kamde mata tiyaminj gote barajminj goyen go ma wor po kapyan heñ nurde hanjen?⁴ Dewitbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñbe beret Al Kurunj untij himam, Al Kurunj dolonj ird ird mata doyañ marte kudiñenj goyen yad nirinj. Irdeb kadom wor yunke naminj. Dewitbe Mose beleñ gwaha ma teñ hinayinj yitinj goyen wor gogo tiyyinj gega, goke kanduk kura ma kinjinj.⁵ Niñgeb ne Al Urmiñ gabe Sabat gote miñ al geb, komatne yago gayenbe Sabat nature iginj gwaha gwaha teñ hinayinj yineñ,” yinyinj.

*Sabat nature al haniñ simsismam
kura goyen sope iryinj
(Matiyu 12:9-14; Mak 3:1-6)*

⁶ Be, Sabat nalu hoyanđe kurareb kurab Yuda marte gabu yare

hurkuñ saba tagalde hinhin. Ya bana gonjbe al haniñ yase simsima hitinj goyen kura gonj hinhin.⁷ Be, Farisi marya Moseyen saba tagal tagal maryabe daha mat kura Yesu goyen ulinjde merem yan irniñ yen nurde hinhan. Niñgeb Yesu goyen Sabat nature al guram yirke kentek yenj keñkela keneñ hinhan.⁸ Goyenbe Yesube dufayminj bikkenj yeneñ bebak teñbe al haniñ simsismam goyen, “Huwarde al buda diliñ mar ga wanj huwara,” inyinj. Irkeb al go kuñ huwaryinj.⁹ Irkeb Yesu beleñ mel goyen, “Be, gusuñaj kura dire. Moseyen sabarebe Sabat natureb da mata be iginj titek yitiñ hi? Mata iginj ma mata buluñ? Al garbam minjanj goyen farañ yurtek ma yeneñ wasak titeke kamnayinj?” yinyinj.¹⁰ Gwaha yineñ gab al buda kurunj go yeneñ tukuñbe al goyen, “Hange gjn ira,” inyinj. Irkeb haniñ gjn irkeb haniñ gob iginj wor po hiriñ.¹¹ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe biñ ar wor po yeke Yesu gobe daha kura irniñ yenj yinjenj ulinj mere sege iramiñj.

*Yesuyen mere basañ mar 12
(Matiyu 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Be, nalu kurareb kurab Yesube Al Kurunj mere ire yenjbe dugu dabayıñde kura gor hurkuriñ. Irdeb Al Kurunj mere irke kuñ kuñ fay uryinj.¹³ Irkeb wampotbe komatminj yago goyen hoy yirke wakeb bana gonj al 12 po yapat yirde mere basañ marmiñ uryinj.¹⁴ Basinjä uryinj marbe gahade: Saimon deñem kura Yesu beleñ unyinj gobe Pita, kuliñ Andru, Yems, Yon, Filip, Batolomiyu,¹⁵ Matiyu, Tomas, Saimonya Alfius urmiñ Yemsya. Munaj Saimonbe Selot inenj hinhan.¹⁶ Irde Yems urmiñ Yudas yabe Yudas Iskariot.

gobe kame Yesu niŋ asogo hay hiriŋ.

*Yesube garbam mar budam
sope yirde hinhan
(Matiyu 4:23-25)*

17 Be, go kamereb Yesu go mere basaŋ marmin goya tumŋaŋ naŋa bantotore komatmin budam hinhande gor kurkuriŋ. Gorbe Yudia naŋare niŋ marya naŋa bana goŋ taun kuruŋ Yerusalem mat al budam wayamiŋ goyen gor hinhan. Irde makaŋ siŋare niŋ taun Tairyा Saidonya niŋ mar budam wayamiŋ gor hinhan. Taun irawa gobe Fonisia naŋa bana go niŋ taun. 18 Be, mel gobe Yesuyen saba nurniŋ yeŋ wayamiŋ. Irde garbam miŋyaŋbe yeŋ beleŋ gab sope diryen yeŋ wayamiŋ. Irkeb uŋgura beleŋ buluŋ yirtiŋ goyen manan guram yirkeb iŋiŋ haminj. 19 Irdeb Al Kurunyen tarenjbe Yesu ketal urke al garbam miŋyaŋ sope yirke keneŋbe mel gore Yesu sisaj urde gab iŋiŋ hiniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan.

*Al iŋiŋ henayinya al buluŋ
henayinya goke tagalyiŋ
(Matiyu 5:1-12)*

20 Be, Yesu beleŋ komatmin buda goyen yeneŋ heŋbe gaha yinyiŋ:

“Deŋ dettiŋ miŋmoŋ marbe Al Kurunj beleŋ doyaŋ dirde hi geb, goke amanenj nurde hinayiŋ.

21 Deŋ binje kamde haŋ marbe kamebe binje keŋkela nene hinayiŋ geb, goke amanenj nurde hinayiŋ.

Deŋ kanduk yeneŋ eseŋ haŋ marbe kamebe aman heŋ hinman teŋ hinayiŋ geb, goke amanenj nurde hinayiŋ.

22 Ne Al Urminj gake teŋ al beleŋ iŋiŋ ma dennayiŋ.

Irde, ‘Gebe nende al yara ma ha,’ dineŋ dakira teŋ

harhok dunnayiŋ, nanyaŋ dirnayiŋ,

irde deňtij buluŋ buluŋ yirde dakira tinayiŋ.
Goyenbe kanduk goke amanenj nurde hinayiŋ.

23 Buluŋ dirde hinayiŋ mar gote asem weŋ wor bikkeŋ Al Kurunyen mere basaŋ mar buluŋ buluŋ po yirde hinhan.

Niŋgeb deŋ wor gwaha dirke goya goke ma nurde hinayiŋ. Amaŋ heŋ solok solok yeŋ hinayiŋ.

Kanduk gote murunjem iŋiŋbe kame ga Al Kurun beleŋ kuruŋ wor po dunyen.

24 Munaŋ deŋ hora marbe megen niŋ samuŋ iŋiŋ iŋiŋ yade goke po aman heŋ hanj.

Gega kamebe kanduk po yenayiŋ.

Niŋgeb goyen goke buninj nurde duneŋ hime.

25 Deŋ binje igyen igyen keŋkela nen haŋ marbe kamebe binje kamnayiŋ.

Niŋgeb goyen goke buninj nurde duneŋ hime.

Deŋ megen niŋ mata po gama irde haŋ marbe goke aman heŋ hinman teŋ hanj.

Gega kamebe dindiken ge buninj nurde eseŋ hinayiŋ. Niŋgeb goyen goke buninj nurde duneŋ hime.

26 “Deŋ turuŋ dirde haŋ mar gote asem yago beleŋbe Al Kurunyen mere basaŋ mar falkuk bikkek goyen turuŋ yirde hinhan. Niŋgeb gayenter niŋ dirneŋ weŋ beleŋ turuŋ dirke goke amanenj nurde haŋ gobe deŋ wor mere basaŋ mar falkuk yeŋ nurde hime geb, goyen goke buninj nurde duneŋ hime,” yinyiŋ.

*Buluŋ dirde haŋ mar niŋ
buniŋeŋ nurd yuneŋ hinayin
(Matiyu 5:38-48; 7:12a)*

²⁷ Irdeb Yesu go sopte po gaha yinyinj: “Gega deŋ merene palŋa irde haŋ mar saba direŋ tihim geb, keŋkela nurnan̄ ko. Asogo dirde hinayin mar goke buniŋeŋ nurde yuneŋ hinayin. Irde deŋ niŋ buluŋ nurde hinayin mar gobe iginj iginj yirde hinayin.” ²⁸ Irde al karan durde hinayin mar gobe Al Kurunyen tarenđe guram yirde iginj iginj yirde hinayin. Irde buluŋ buluŋ dirde hinayin mar goke manan̄ buniŋeŋ nurdeb Al Kurun gusunjan̄ irde hinayin. ²⁹ Al kura beleŋ ulunjer sen̄ gurkeb, wol ma heŋbe kurhan wor ti-giri tiyayin. Al kura meŋe diba ulinhorge hende niŋ goyen teke goya ulinhorge binde niŋ goyen basin̄a ma irayin. Go manan̄ nuna ginkeb unayin. ³⁰ Irde al beleŋ det kuraŋ gusunjan̄ girkeb yunayin. Irdeb al kura beleŋ dawetge kura tiyyen goke tumulgaŋ tiye yen deŋdeŋ ma yawayin. ³¹ Al hoyan̄ beleŋ ne gwaha nirde hiwoŋ yen nurde ha gwahade goyen po ge wor al hoyan̄ gwaha yirde hayin.

³² “Al kura deŋ ge amaneŋ nurde haŋ mar goke po amaneŋ nurnayinbe Al Kurun beleŋ goke turuŋ diryen yen nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ. Farisi mar beleŋ ‘mata buluŋ mar’ yineŋ hanjen̄ mar manan̄ al kura beleŋ yen ge amaneŋ nurkeb al goke amaneŋ nurde hanjen̄. ³³ Irde al kura iginj dirnayin mar go po ga iginj iginj yirde hinayinbe Al Kurun beleŋ goke turuŋ diryen yen nurde haŋ? Moŋ. Mata gobe megen niŋ mar manan̄ gwaha teŋ hanjen̄. ³⁴ Irde al kura dawet yunteke wolmiŋeŋ dunnayin yen nurdeya ga dawet yunnayin gobe Al Kurun beleŋ goke turuŋ diryen yen nurde haŋ? Moŋ, epte moŋ. Mata gobe

megen niŋ mar wor gwaha ala teŋ hanjen̄.

³⁵ “Ninjeb gwaha titjenbe asogotin̄ yago niŋ amaneŋ nurde yuneŋ hinayin. Irde iginj iginj yirde hinayin. Irdeb det kura yunteke wolmiŋeŋ dunnaŋ yen ma nurdeya gab dawettin̄ yuneŋ hinayin. Al Kurun tonjen̄ yan̄ wor po gobe buniŋeŋ dufaymin̄ kuruŋ wor po geb, yen̄ amaneŋ ma nurd uneŋ haŋ marya mata buluŋ teŋ haŋ marya goyen tumjaŋ buniŋeŋ nurd yuneŋ iginj iginj yirde hiyen. Ninjeb deŋ beleŋ asogotin̄ gwaha yirnayinbe Al Kurun beleŋ matatiŋ gote murungem iginj goyen kuruŋ wor po dunyeŋ. Irdeb yende dirneŋ weŋ diryen. ³⁶ Al Kurun beleŋ buniŋeŋ nurd yuneŋ hiyen gwahade goyen po deŋ manan̄ mel goyen buniŋeŋ nurde yuneŋ hinayin,” yinyinj.

*Kadger mata niŋ buluŋ mat ma tagalaiŋ
(Matiyu 7:1-5)*

³⁷ Irde meremiŋ sopte basaŋ heŋ gaha yinyinj: “Be, deŋbe Al Kurun hihit yen̄ al kurate mata goyen yeneŋbe buluŋ ma iginj ma yineŋ hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwaha ma diryen. Irdeb al kurate mata keneŋbe dindiken̄de dufayde po al gobe buluŋ tiya yen̄ goke ma ineŋ hinayin. Irkeb Al Kurun wor gwaha ma diryen. Irde al kura beleŋ buluŋ buluŋ diryen gega, mata buluŋmin̄ goyen halde uneŋ hinayin. Irkeb Al Kurun wor mata buluŋtiŋ halde dunyeŋ. ³⁸ Irdeb al kura det kuraŋ nurke yeneŋbe dawettin̄ yuneŋ hinayin. Irkeb Al Kurun wor dunyeŋ. Yen̄ beleŋ dune yen̄be kurun wor po dunke ep hiyyer gega, go hende sopte bak dunyeŋ. Deŋ beleŋ al hoyan̄ dawettin̄ dahade yuneŋ hinayin gwahade goyen po, Al Kurun wor gwahade po dunyeŋ. Dirneŋ yun-nayinbe Al Kurun wor gwahade

dunyen, munan budam yunkeb Al Kurunj beleñ wor budam po dunyen,” yinyinj.

³⁹ Irdeb maya mere gayen manan yinyinj: “Al kura diliñ titmiñ beleñ kadom diliñ titmiñ epte tanarde kuñ kuñ beleñ goyen ikala irde tukuyenj? Epte mom. Gwaha tiyyenbe kuñ tumñanje mete bana yakteñ gasa yiryenj. ⁴⁰ Saba al kurate komatmiñbe epte ma saba yirde hiyen al goyen fole irnayinj. Gega sabamiñ keñkela teñ pasi irnayinbe saba yirde hiyen al goyen yara po henayinj. ⁴¹ Deñbe kadtiñ yagot diliñde mukun yenenbe goke yen hanj gega, daniñ geb he parwek diltiñ pet teñ hi goyen go ma yeneñ hanj? ⁴² He hakwa gore diltiñ pet titiñ hanj goyen go ma yenerja dahade ninjeb, ‘Kadne, mukun delger hi go teñ siña ire,’ innayinj? Dulinj usi mar wor wor, meheñdebe dindikenje diltiñde ninj he parwek go wa yade siña yirnayinj. Irde gab keñkela nañkeneñbe kadtiñde diliñde mukun goyen iginj yad siña yirnayinj,” yinyinj.

Heya igineñja

(Matiyu 7:16-20; 12:33-35)

⁴³ Be, sopte gasa yinyinj: “He igineñ kura al ma nene hitiñ gobe he igineñ al nene hitiñde goyenter ma igineñ hiyyenj. Irde gwahade goyen po, he igineñ al nene hitiñ gobe he igineñ al ma nene hitiñ goyenter ma igineñ hiyyenj. ⁴⁴ Ninjeb hebe igineñ beleñ gab he gobe iginj ma bulun goyen dikala dirke gab keneñ bebak titek. Fik he igineñbe kañ hirwanjeñ yanç hende ma igineñ heñ hanjen. Gwahade goyen po, wain igineñbe he siñsiñej mali heren ma igineñ heñ hanjen. ⁴⁵ Gwahade goyen po, al manan da kura binde hiyen gobe mohonje mat mere gwahade po kat kuñ hiyen. Ninjeb al igineñbe binde dufay iginj hanj geb, mata

iginj po teñ hanjen. Munan al buluñbe binde dufay buluñ hanj geb, mata buluñ po teñ hanjen,” yinyinj.

Ya ird ird al irawa

(Matiyu 7:24-27)

⁴⁶ Irdeb sopte gasa yinyinj: “Be, deñbe ‘Doyañ Al Kurunj, Doyañ Al Kurunj,’ ninej hanj gega, danij geb merene ma gama irde hanj?

⁴⁷ Al kura ne hitte wañ merene nurde gama iryenj al gobe gahade yeñ momoñ direñ thim. ⁴⁸ Al gobe ya ire yeñbe tola metemij dukunj po taldeb hora po dalun unyenj go gwahade goyen. Ninjeb nañja bulun heke figilu teñej yanç yare go kuyenj gega, ya gobe tolamiñ keñkela yimiyyinj geb, sañjñ huwarde hiyenj. ⁴⁹ Gega al kura merene nurde ga gama ma iryenj al gobe al kukuwa kura mulowo hende ya iryenj go gwahade goyen. Ninjeb figilu teñej yanç katerjebe ya go tekeb kateñ buluñ wor po hiyyenj,” yinyinj.

7

Fuleña marte doyan al

(Matiyu 8:5-13)

¹ Be, Yesu beleñ al saba yirde hinhin go pasi irdeb mel go yubul teñ Kapeneam taunde kuriñ.

² Gorbe Roma gabmanyen fulena marte doyan al kura hinhin. Doyan al goreb meten alminj kura goke iginj wor po nurde hinhin gega, garbam buluñ wor po heñ kamen teñ hinhin. ³ Ninjeb Yesu taunde gor wayyin gote mere momoñ nurdeb Yuda marte doyan mar parguwak kura goyen kuñ Yesu inke wañ meten alne ga sope iri yen yad yerke wayamij.

⁴⁻⁵ Mel go Yesu hitte wañbe, “Al gobe Roma al gega, neñ Yuda mar niñ amaneñ nurde hiyen. Irde gabu yaniniñ manan irde dunyinj. Yeñbe al iginj wor po. Ninjeb ge beleñ iginj meten alminj goyen sope

irde unwoŋ wor po yeŋ nurde gago wayhet. Niŋgeb igiŋ kutek we?" inen parsay iramiŋ. ⁶ Irkeb Yesube mel goya kwamiŋ.

Be, kun fulenja marte doyan al gote ya bindere hekeb doyan al gore dufaymiŋ kura kadom weŋ momoŋ yirdeb, "Kuŋ innaj," yinyiŋ. Irkeb Yesu hitte wanje, "Kadniniŋ beleŋ kuŋ gaha innayin dina: 'Doyaŋ Al Kuruj, ge beleŋ ne al gahade gate yare watek moŋ. Niŋgeb kahange mayde wan ma yo. ⁷ Irde nigen manaj al huwak moŋ geb, ge hitte kutek epte moŋ yeŋ nurdeb gago bada hihim. Niŋgeb gor po heŋ mere po tikeb meten alnebe igiŋ hiyyen. ⁸ Nebe doyan alner yufukde heŋ meremiŋ gama irde himyen. Irde ne wor fulenja mar kura doyan yirde hime geb, al goyen kura, "Kwa," inmekeb kuyen, irde al hoyan kura, "Waya," inmekeb wayyen. Irde meten alne manaj, "Gwaha gwaha tiya," inmeke gwaha po tiyyen. Niŋgeb gebe tareŋge yan geb, gor po heŋ dulin po mere tiyyaiŋ. Irkeb merege nurdeb garbam go meten alne tubul teŋ kuyen,' yihi," inamij.

⁹ Irkeb Yesu go mere gwahade nurdeb dinoŋ kok yirin. Irdeb tigiri teŋ al buda kuruŋ gama irde hinhan mar goyen yeneŋ heŋbe, "Fudinde wor po, Israel bana ga niŋ al kura ne niŋ dufaymiŋ tareŋ gahade irtiŋ kura ma kinmiŋ. Hubu wor po," yinyiŋ. ¹⁰ Be, keya kwamiŋ mar gob mulgaŋ heŋ fulenja marte doyan al gote yare kuŋbe meten al go igiŋ hiriŋ goyen kenamiŋ.

Beretap kura gote urmiŋ kamtiŋ goyen isan̄ hiriŋ

¹¹ Be, Yesu go gwaha teŋ go kamereb taun denem kura Nain gor kuriŋ. Irkeb komatmiŋ yagoya al buda kuruŋ go manaj gama irde kwamiŋ. ¹² Kuŋ hora beleŋ po

koya kuruŋ hende wor po kerde milgu irtiŋ taun gote yame kuruŋ goyen binde heŋ hikeb al hakwa kura takteŋ mete tiniŋ yeŋ taun biŋde mat teŋ siŋare kateŋ hinhan goyen yenamij. Milinjbe beretap, urmiŋbe uŋkureŋ gogo po. Taun bana go niŋ al buda kuruŋ gob beretap goya kateŋ hinhan. ¹³ Irkeb Doyaŋ Al Kuruj Yesu beleŋ beretap go keneŋbe yeŋ ge buninjen wor po nurdeb, "Eseŋ ma yo," inyin. ¹⁴ Irdeb kuŋ sapir go tanaryiŋ. Irkeb al sapir teŋ kuŋ hinhan mar gob tek yamin. Irkeb, "Diriŋ, ne beleŋ ginhem geb huwara," inyin. ¹⁵ Irkeb diriŋ kamtiŋ go huwarde keperdebe mere tiyyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ diriŋ go miliŋ ge tubul tiyyiŋ.

¹⁶ Be, al buda gor heŋ go keneŋbe hurkunkat teŋ kafura manaj heŋbe Al Kuruj turuŋ iramiŋ. Irdeb, "Al Kurujen mere basaŋ al sanjimij kuruŋ wor po neŋ hitte gago waya. Al Kurujbe alya bereyamiŋ faraŋ yure yeŋ gago waya," yamin. ¹⁷ Be, Yesu beleŋ al kamtiŋ isan̄ hiriŋ gote mere momoŋbe Yudia naŋaya naŋa binjaŋ hinhan goyen nurde tukamij.

*Yesuya Yon Baptaisya
(Matiyu 11:2-19)*

¹⁸ Be, Yon Baptaisyen komatmiŋ beleŋ Yesu beleŋ mata teŋ hinhan kuruŋ goke kuŋ Yon momoŋ iramiŋ. Go nurdeb komatmiŋ irawa hoy yirdeb, ¹⁹ "Yesu hitte kuŋbe, 'Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?' yeŋ gusunjan iriryen," yineŋ Doyaŋ Al Kuruj Yesu hitte yad yerke kwaryum. ²⁰ Irkeb irem go Yesu hitte kuŋbe, "Yon Baptais beleŋ Yesu hitte kuŋbe, 'Hakot al kura wayyen yitiŋ al gobe ge gago ma al hoyan niŋ doyan hetek?'

yen gusunjan iriryen dinke gago wayhar,” inaryum.

²¹ Be, go nature wor wor goyenbe Yesu beleñ al garbam kurayen kurayen goyen sope yirde hinhin. Irde unjura beleñ al ketal yurtin minjan yakira ten, al diliñ titmin manan budam sope yirde hinhin. ²² Ningeb Yesu beleñ Yonyen komatmin irawa gote mere goyen wol heñbe, “Mulgan heñ kuñbe mata diltirinde gar yenhar irde mere nurhar goyen Yon momon iriryen. ‘Al diliñ titminbe nañkenhañ, al kahan kamtiñbe huwarde kuñ hañ, al busuka minjanbe igin hahanj, al kirmij titminbe mere nurhan, al kamtiñbe huwarhañ, irdeb al buniñeñ wor Al Kurun beleñ yumulgañ teñ teñ mere igin goyen nurhan,’ iniryen. ²³ Irdeb kuñbe, ‘Al kura ne niñ dufaymin tarenj irde go ma katyerbe Al Kurun beleñ guram irde tarenj iryen,’ yihî gwaha iniryen,” yinyiñ.

²⁴ Be, Yon Baptaisyen komatmin irawa go yubul teñ kukeb Yesu beleñ al buda goyen Yon niñ momon yire yenþe gaha yinyiñ: “Deñbe da kinniñ yen sawsawa po kurun nañja bana gon kwaj? Dulin yamuñ meñe beleñ tama urtiñ goyen kinniñ yen kwaj? ²⁵ Goke mon kenem da wor po kinniñ yen kwaj? Al kura umña igin titiñ kura yinniñ yen kwaj? Mon. Al horam yañ umña igin teñ det igin igin niñ po nurde hañ marbe megen niñ doyañ mar karkuwanjen ya iginjan po hañ. ²⁶ Goyenbe da kuñ kinniñ yen kwaj? Al Kurunyen mere basan al? Gwaha, fudinde. Gega yenþe Al Kurunyen mere basan mar hoyan goyen yara mon. Yenþe gote folek. ²⁷ Al goyen goke teñþe Al Kurunyen asañde gahade katin hi:

‘Mere basan alne teñ kermekе yen wa meheñ heñ kuyen.

Yen beleñ meheñ heñ kuñbe belenje sope irde gunyen,’ yitiñ hi. *Malakai 3:1*

²⁸ Be, yitiñ gwahade po meten tiyuñ al gobe al hoyan mon, Yon beleñ tiyuñ. Ningeb fudinde wor po, bere beleñ kawan yirtiñ hañ kurun gayen Yonyen meten go epte ma fole irnayin. Yen beleñ meten tiyuñ gobe meten hoyan kurun gote folek wor po. Gega yenþe ne gayen neñkela ma heñ hi geb, al kura deñem mon gega, neñkela heñ bebak tiyyen al gobe Al Kurun diliñdeb Yon goyen folek kinyen,” yinyiñ.

²⁹ Be, al budanya teks yad yad marya goyen Yon hitte baptais tamiñde geb, Yesu beleñ Yon niñ gwaha yeke nurdeb Al Kurunyen matabe fudinde huwak yamiñ. ³⁰ Gega Farisi marya Moseyen saba marya gobe Yon hitte baptais teñ teñ ge bada hamin geb, Al Kurun beleñ yen ge dufay kiriyen goyen yinþen bada heñ harhok unamin.

³¹ Be, Yesu beleñ sopte gaha yiriñ: “Ningeb gayenter niñ marbe da det kura niñ yen, ‘Yenþe gwahade,’ yewer? Yenþe da kura yara yetek? ³² Be, go mar gobe dirin kura gabu gasuñde heñ kari teñ yinþen uliñ kadom mohonđe teñ hanjen go gwahade. Dirin gobe kari teñ heñya kadom gineñ teñþe, ‘Nen beleñ buleluñ fuk irde tikiñ heñ dunhet gega gege ma tahañ.

Irde esinayin daw yen al hakwa ambo ird irdde niñ tikiñ heñ dunhet gega ma esahanj, yineñ kwep kwep yirde hanjen.

³³ Ningeb dirin teñ hanjen gwahade goyen po, mel gobe mere fudinde nurtek ma yirde hi. Ningeb Yon Baptais beleñ beretya

wainya ma neke keneŋbe, ‘Al gobe uŋjuram yaŋ,’ inaŋ.³⁴ Munan ne Al Urmij gabe beretya wainya nemeke neneŋbe, ‘Al gabe bingeyə feyare ninj al wor po. Irde yeŋbe teks yad yad maryā Moseyen saba keŋkela ma gama irde hike “mata buluŋ mar” yineŋ hityen gote kadom,’ nineŋ hanj.³⁵ Gega Al Kuruj dirŋen wenbe Yonya neya beleŋ Al Kuruŋyen dufay wukken tagalde haryen goyen fudinde yeŋ nurde hanj,” yinyiŋ.

Mata buluŋ bere kura gore Yesuyen kahaŋ halyiŋ

³⁶ Be, go kamereb Farisi al kura gore, “Wake yaner kunj bingé netek,” inyin geb, kunj Farisi al gote yare bingé ninj yeŋ gor hinhan mar goya keperamiŋ.³⁷ Taun goyenterbe bere kura goyen mata buluŋ teŋ hike gor niŋ marbe keŋkela nurde uneŋ hinhan. Be, bere gore Yesube Farisi al gote yare heŋ dula teŋ hi yeke nuryiŋ. Irdeb det kura fimiŋ hamij kusamuŋ wor po goyen yaliŋ igin muŋ alabasta hora beleŋ po irtiŋ bana gon hitiŋ goyen teŋ Yesu hinhin yare gor kuriŋ.³⁸ Irdeb Yesu bulgaŋ yitŋen teŋ kahaŋ yimiyyin beleŋ gon waŋ huwaryiŋ. Irdeb dokolhoŋ yuguluŋ teŋ esike dilij fimiŋ kateŋ Yesu kahaŋ bida yirde hiket tonan yuwalŋen po utma teŋ hinhin. Irdeb Yesu palap wor po irde hinhin geb, goyen ikala irhem yeŋbe kahaŋ u irde tebaŋ irde hinhin. Irdeb det fimiŋ hamijen igin wor po goyen Yesu kahaŋde wogorde sam iryiŋ.

³⁹ Irkeb Farisi al Yesu hoy irde gargar iryiŋ al gore goyen keneŋbe dufaymiŋde po, “Yeŋbe Al Kuruŋyen mere basaŋ al manhan bere gwahade beleŋ sisaj nurde

hi yeŋ nurdeb bada hawa inwoŋ. Gega bere gobe mata buluŋ bere yeŋ ma nurde hi geb, gogo keneŋ wasak ten hi,” yeŋ nuryiŋ.⁴⁰ Irkeb Yesu beleŋ dufaymiŋ keneŋbe, “Saimon, nebe mere kura momoŋ gireŋ tihim geb,” inyin. Irkeb al gore, “Tisa, iginje momoŋ nira,” inyin.⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ gaha inyin: “Al irawa kura al horam yaŋ hitte kuŋbe kame ga horage wol heŋ gunyer inenbe hora yawararyum. Al kurabe 500 denari^{*} yawaryiŋ, munan kurabe 50 denari yawaryiŋ.⁴² Be, al irawa gobe gwaha mat kura al gote hora wol hetek ma haryum. Irkeb hora yunyin al gore buniŋen yirdeb goŋmiŋ yinyiŋ. Ningeb al damiŋ beleŋbe horamiŋ ma wol heke goŋmiŋ yinyiŋ al goke amaneŋ wor po nurde unyeŋ?” yeŋ gusuŋaŋ iryiŋ.⁴³ Irkeb Farisi al Saimon gore wol heŋbe, “Al hora kuruŋ tiriŋ al gore yeŋ nurhem,” inyin. Irkeb Yesu beleŋbe, “Fudinde yaha,” inyin.⁴⁴ Irdeb bere go hinhin beleŋ fulgaŋ kaŋbe Saimon go sopte, “Bere ga kenha? Nebe yager wayhem gega, nende matare kahaŋne hal hal fe kura ma nunha. Goyenpoga bere gabe wan dilij fimiŋ beleŋ po kahaŋne halde tonan yuwalŋen beleŋ po utma tiya.”⁴⁵ Irde gebe yager wayhem yabe pere nirde uluŋner muŋ kura u ma nirha. Gega bere gabe wan dilij fimiŋ beleŋ po kahaŋne halde tonan yuwalŋen beleŋ po utma tiya.⁴⁶ Irde gebe yager wayhem goke amaneŋ nurde olip fimiŋ gwahade muŋ kura teŋ tonanjer ma wogorha. Gega bere gabe det fimiŋ hamijen kusamuŋ damum hende wor po goyen kahaŋner wogora.⁴⁷ Ningeb fudinde ginhem. Bere gabe mata buluŋmiŋ ge goltapŋeŋ wor po nurde hiyen geb, Al Kurun beleŋ

* **7:41:** Denari: Al beleŋ wampot mat meten teŋbe wawuŋbana naŋa sul yeke bada heŋbe meterŋmiŋ gote muruŋgembe denari uŋkuren tiyeyen.

mata buluñmij kuruñ goyen halde unkeb goke amanen wor po nurde nunenbe mata gago tiya. Gega al kura mata buluñmij ge goltapnjen ma nurde hiyen al gobe Al Kurun beleñ mata buluñmij halde unyen goyen goke amanen wor po ma nuryen,” inyin. ⁴⁸ Irdeb bere go kenen heñyabe, “Mata buluñgeb halde gunhem,” inyin. ⁴⁹ Irkeb Saimon beleñ hoy yirke wayamiñ mar gore mere go nurdeb, “Al gabe ganuñ geb, alyen mata buluñ wor halde hime yen hi?” yen yinjen uliñ mere tiyamiñ. ⁵⁰ Gega Yesu beleñ mel go mere ten hinhan go haywan yirtiñenbe bere goyen, “Gebe ne niñ dufayge sanjin irha. Goke ten Al Kurun beleñ gumulgañ tiya. Niñgeb bege kamke igin po nurde kwayin,” inyin.

8

Yesu gama irde hinhan bere

¹ Be, go kamereb Yesu go taunya tiyunja kurar mat kurar kujbe mere igin Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird goke momon yirde kuñ hinhan. Goya goyenbe mere basañ marmiñ 12 go manaq yenyä kuñ hinhan.

² Irde bere wor Yesu gama irde kuñ hinhan. Bere kurabe uñguram yan gega Yesu beleñ uñgura yakira tiyyin, irde kurabe garbam miñjan goyen sope yirke igin hamiñ. Bere goyen kurabe Makdala niñ Maria. Yenjbe bikkeñ uñgura 7 beleñ ketal urtiñ goyen Yesu beleñ uñgura yakira tike igin hiriñ. ³ Irde bere kurabe Susanaya Yoanaya. Yoana gote uñ Kusabe Herotyen samuñ doyan ird ird al. Irde bere go po moñ. Bere budam hoyan manaq Yesu gama irde kuñ hinhan. Irdeb yinjende horaya detmiñ budamya gore Yesuya komatmiñya farañ yurde yukan hinhan.

Yasuñ alyen maya mere (Matiyu 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Be, taun kurar niñ kurar niñ alya bereya budam wor po Yesu hitte wañ gabu irde hinhan. Irkeb maya merere saba gahade yiryinj: ⁵ “Al kura wit muyken tur ire yen meteñmijnde kuriñ. Kuñ meteñde muyken go tur irkeb kurabe meteñ sinjak al kuñ kuñ beleñyañ katamiñ. Irkeb al beleñ go ma yeneñ yufuramiñ. Kurabe nu beleñ wañ namiñ. ⁶ Munañ kurabe megeñ halgayin hora arat hereñ katamiñ. Irdeb kawañ hamiñ gega, megeñ fimiñ moñ geb, algup nen kammañ. ⁷ Munañ kurabe yamuñ hirwanen yan bana kateñ yamuñ goya tumñañ kawañ hamiñ. Gega yamuñ duwi gore hurkuñ awrum yurkeb nonbo hamiñ. ⁸ Be, wit muyken kurabe megeñ iginjañ kateñ kawañ heñbe iginen budam hamiñ. Muyken uñkurenje 100 iginen gwahade hamiñ,” yiriñ. Be, Yesu gob maya mere goyen tagaldeb, “Al kura mere ga miñ bebak tinij yenjbe keñkela paljañ irde nurnañ ko,” yiriñ.

Maya mere iginj bebak teñ teñ mata (Matiyu 13:10-17; Mak 4:10-12)

⁹ Irkeb komatmiñ beleñ maya mere gote miñ momoñ dira inen gusuñjañ iramiñ. ¹⁰ Irkeb Yesu beleñ gaha yinyinj: “Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird mata gote miñjbe banare hi geb, al hoyan beleñ epte ma bebak titek. Gega deñbe Al Kurunyen tareñde miñ goyen igin bebak tinayinj. Goyenbe al hoyan ne niñ ma nurde hanj marbe mata gote miñ goyen maya mere mat po momoñ yirde hime. Go mar gobe merene gama irtek ma yirde hiyen geb, maya mere go nurnayin gega, bebak ma tinayinj. Goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katin hi:

'Mel gobe merene nurde hinayin
irde kenej hinayin gega,
bebak ma po teñ hinayin,'
katin hi," yinyij. Aisaia 6:9

*Yasuj alyen maya mere gote
miñ*

(Matiyu 13:18-23; Mak 4:13-20)

¹¹ Irdeb gaha yinyij: "Be, maya mere gote miñbe gahade: wit muyken gobe Al Kurunyen mere. ¹² Muyken belenjan kattin gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayin gega, Satan beleñ mere biñde hinayin goyen yad siñä yiryen go gwahade. Uñgura beleñ al gobe daha mere go nurde Al Kurun niñ dufaymin tareñ irke yumulgañ tiyyenkek yeñbe gogo gwaha yiryen. ¹³ Munaj wit muyken hora hereñ kattin gote miñbe al kura Al Kurunyen mere tiñenya nurdeb amanç henayin. Gega hora arat geb, filginij keñkela ma kutin beleñ teñ hanjen go gwahade goyen po, al go manan Al kurunyen mere biñde keñkela ma kipiryen. Irde kadila hekeb aran po algup nene kamde hanjen go gwahade goyen po, kanduk kura forok yekeb goyare po Al Kurun harhok unnayin. ¹⁴ Wit muyken yamuñ duwi hirwanjen yañ bana kattin gobe al kura Al Kurunyen mere nurnayin gega, megen niñ samuñ yad niñ po nurnayin go gwahade. Go mar gobe uliñde po amanç hetek mata go po titik titik yirde hiyen. Irde yen hitte kanduk kura forok yiyyen goke kafura henayin. Go mar gobe megen niñ det gwahade gore dufaymin awrum yirkeb wit muykenbe iginej henayin gega, nonbo henayin go gwahade goyen po, merebe nurnayin gega, gote iginejbe keñkela ma forok yenayin. ¹⁵ Goyenpoga wit muyken megen iginejyan katen iginj ala po kawan heñ iginen budam hamiñ gobe al kura Al Kurunyen mere fudinde

wor po biñde kerde gama irde hinayin go gwahade goyen. Irde kanduk yenen hinayin gega, sanjin po heñ kuñ kuñbe gote iginenbe Al Kurun diliñdebe mata igin igin forok yirde hinayin," yinyij.

*Hulsiyen maya mere
(Mak 4:21-25)*

¹⁶ Irdeb sopte po maya mere hoyaq kura gaha yinyij: "Al kura hulsi usuñ urde teñ kuwe bana ma kerde hiyen. Irde poj bana wor kerde hiyen moñ. Gwaha irtiñenbe teñ omasiñ hende biñguñ irde hiyen. Gogab al kura ya bana goñ wañbe hulsi go kawan heñ hike kinyen. ¹⁷ Gwahade goyen po, Al Kurun beleñ yende alya bereya doyañ yird yird mata gote miñ banare hitin gobe kawan hiyyen. Irde matamiñ epte ma bebak titik goyen kawan forok yen hike al budam wor po yeneñ bebak titik ala tinayin. ¹⁸ Niñgeb keñkela wor po merene palnja irde nurde hinayin. Al kura biñde mat fudinde wor po Al Kurunyen mere nurde hikeb Al Kurun beleñ meremiñ igin goyen uneñ tebañ irde hiyen. Munaj al kura gwahade moñ gobe Al Kurunyen mere biñde muñ kura hi goyen wor teñ siñä iryen," yinyij.

*Yesuyen miliñya kuliñ yagoya
(Matiyu 12:46-50; Mak 3:31-35)*

¹⁹ Be, nalu kurareb Yesu miliñya kuliñ wenja beleñ kinniñ yen Yesu hinhindé gor wayamiñ. Gega albe budam wor po geb, muñ kura binde ma kwamiñ. ²⁰ Irkeb al kura beleñ goyen yenenbe kuñ Yesu goyen, "Momkeya kolge wenja ginniñ yen wañ siñare ga hañ," inyij. ²¹ Irkeb wol heñbe, "Mamneya kolne wenja fudinde wor pobe alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde hañ mar gago," yirinj.

Menje kuruŋ Yesu beleŋ inke kamyinj

(*Matiyu 8:23-27; Mak 4:35-41*)

22 Be, nalu kurare kurab Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, "Wake fe ala kuruŋ siŋa kurhan kuninj," yinyinj. Irdeb hakwa kura goyen hende kwamiŋ. 23 Be, kuŋ hinhan goyabe Yesube dukpu irkeb ferd uguŋ po hirinj. Goya goyenbe menje kuruŋ dugure mat katkeb duba huwaryinj. Irkeb fe beleŋ hakwa bana goŋ hurkuŋ ala heŋ hinhan. Irkeb soŋ po yeŋ miŋmoŋ haminj. 24 Gega Yesu go firtiŋde po hikeb komatmiŋ yago beleŋ keneŋbe, "Doyaŋ al, Doyaŋ al, neŋ miŋmoŋ hiniŋ tihit niŋ, aranęŋ huwara," ineŋ isanŋ haminj. Irkeb huwardeb menjęya dubaya epte ma tiyaryum goyen masi yirkeb pultik po yaryum. 25 Irkeb Yesu beleŋ komatmiŋ yago goyen, "Deŋ gab ne niŋ hekkeŋ ma nurde haŋ," yinyinj. Irkeb mel go kafura wor po heŋbe, "Gab da albe gago? Menjęya makanya manan meremiŋ nurhar!" yeŋ kadom gusunjan gird tiyamiŋ.

Al unjura ketal urtiŋ goyen sope iryinj

(*Matiyu 8:28-34; Mak 5:1-20*)

26 Be, menje kamkeb mel go kuŋ Galili fe ala goyen siŋa kurhan Gerasa marte naŋare kuŋ forok yamiŋ. Go mar gobe Yuda mar moŋ, al miŋ hoyanj. 27 Be, hakwa go tubul teŋ siŋare kukeb taunde gor niŋ al kura unjura budam beleŋ ketal urtiŋ manan hiyen goyen Yesu hitte wayyiŋ. Al gobe hiyen kuruŋ gob kupsonj po hiyen. Irdeb tiyuŋde ma ferde hinhan. Mali bembayaŋ heŋ kuŋ hinhan. 28-29 Al gobe unjura beleŋ hugiŋeŋ ketal urde mali tukuŋ hinhan. Irkeb gor niŋ mar beleŋ busaharyenjek yenbe

sen po haninya kahanya fere teŋ doyaŋ irde hinhan. Goyenbe al gobe unjura gote tarenje sen goyen kirintiktuk heŋbe unjura gore bul irke naŋa al miŋmoŋ bana kuŋ hinhan. Be, Yesu beleŋ al go keneŋbe, "Unjura, al go tubul teŋ kat kwa," inyinj. Irkeb al go Yesu keneŋ wanbe kahan minde gor wulgurut yeŋbe kekew teŋ, "Yesu, gebe Al Kuruŋ turmuŋ yaŋ gote Urmiŋ yeŋ nurde gunęŋ hime. Niŋgeb daha nireŋ wayha? Buluŋ ma nirayinj," ineŋ eseŋ mere iryinj. 30 Irkeb Yesu beleŋ, "Deŋgebe ganuŋ?" inyinj. Irkeb al gobe unjura budam wor po beleŋ ketal urtiŋ hinhan geb, "Deŋnebe Legiyon,"* inyinj. 31 Irdeb unjura gore, "Ulin misiŋ kuruŋ katen katen gasunđe gor ma dakira tiyayinj," ineŋ teban irde eseŋ mere iryinj.

32 Goya goyenbe bu buda kuruŋ goyen dugu dabayinđe kura gor dula teŋ hinhan. Niŋgeb unjura goreb, "Ge beleŋ ok dinkeb bu iro kuŋ ketal yurninj," ineŋ eseŋ mere iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ igeŋ yinyinj. 33 Irkeb unjura gobe al go tubul teŋ kuŋbe bu buda go ketal yuramiŋ. Irkeb bu go kup yeŋ kuŋ hamulare mat fe ala kurkuŋbe fe nene kamamij.

34 Be, bu doyaŋ yirde hinhan mar go mata goyen keneŋbe busa-harde taunya tiyuŋaŋya kuŋbe goke tagalde tukutiŋ ala tiyamiŋ.

35 Irkeb al budam mata forok yirinj goyen kinniŋ yeŋ Yesu hinhinde gor wayaminj. Wanbe al goyen unjura beleŋ tubul teŋ kukeb igeŋ heŋ dufaymiŋ wuk yeke uliŋ umňa titiŋ manan Yesu kahan minde gor keperde hike keneŋbe Yesu niŋ kafura haminj. 36 Irkeb al gor heŋ mata forok yeke kenaminj mar goreb daha mat al go

* 8:30: "Legiyon" gob fulenja mar buda kuruŋ goke yitiŋ.

igin hiriñ goyen momoñ yiramiñ.
³⁷ Irkeb al buda Gerasa marte nañare niñ mar go tumñañ kafura wor po heñbe Yesu goyen, "Ge goya gar ma hayin. Dubul teñ kwa ko," inamiñ. Irkeb Yesube al buda goyen yubul teñ kuniñ yeñ komat-miñya hakwa hende hurkaminiñ.

³⁸ Be, mel go yubul teñ kwen tiyyiñya goyenbe sope irke igin hiriñ al goreb, "Neya kure," inen esen mere iryin. ³⁹ Gega Yesu beleñ, "Moñ, tiyuñger kuñ Al Kuruñ beleñ buniñeñ girde sope girke igin haha gayen gor niñ alya bereya momoñ yirayin," inen teñ kerke kuriñ. Irkeb al gobe taunminde mulgañ heñ kuniñ Yesu beleñ buniñeñ irde igin iryin goyen gor niñ mar tumñañ momoñ yirde tukutin ala tiyyin.

*Bere dirjeñ kamtiñ goya bere kura danduku miñyañ sope yiryin
(Matiyu 9:18-26; Mak 5:21-43)*

⁴⁰ Be, Yesu go mulgañ heñ Kapeneam kukeb al buda yeñ ge doyan heñ hinhan geb, amanç heñ wanç kalyañ keramiñ. ⁴¹⁻⁴² Goyarebe al kura denjembe Yairus gore Yesu hitte wayyiñ. Yeñbe Yuda marte gabu yare gor wanç hanjen mar gote doyan al. Goyenbe wirin unjkureñ munç gogo po damambe 12 goyen garbam buluñ wor po heñ kamen teñ hinhan. Niñgeb al gore Yesu hitte wanç palap matare dokolhoñ yuguluñ teñbe, "Werne garbam buluñ wor po heñ kamen tiya geb, yaner wanç guram irayin," inen esen mere iryin. Irkeb Yesube yeñya yamiñde kure yen kwaryum.

Be, Yesu go al gote yare kun hikeb al buda forfor yamiñ goreb upepel urde farkaka iramiñ. ⁴³ Goya goyenbe bere kura dama 12 gayen danduku manañ hiyen goyen al buda kunç hinhan mar goya kunç hinhan. Bere gobe al kura beleñ epte ma wor po sope

irtek hinhan. ⁴⁴ Be, bere gore Yesu harhok beleñ mat kuñbe Yesuyen ulijhor hende niñ gote murunde sisaj uryin. Irkeb goyare po dari temeyde hinhan goyen hubu heke nuryin.

⁴⁵ Be, goya goyen po Yesu beleñ, "Ganuñ beleñ sisaj nura?" yeñ al buda goyen gusuñaj yiryin. Irkeb al buda gore, "Neñ moñ," inkeb Pita beleñ huwardeb, "Doyan Al Kuruñ, al buda farkaka girde hanj kuruñ gab ma yenenbe, 'Ganuñ beleñ sisaj nura?' yeñ gusuñaj heñ ha?" inyin. ⁴⁶ Gega Yesu beleñbe, "Moñ, fudinde al kura sisaj nura. Irkeb Al Kuruñyen taren kat kuke nurhem," yiriñ. ⁴⁷ Irkeb bere go uliñde mata forok yirin goyen, "Yesube neneñ bebak tiya geb, epte ma bana kwen," yeñ nurde barbar yeñ wanç Yesu kahañ miñde kateñ dokolhoñ yuguluñ tiyyin. Irdeb al buda kuruñ goyen diliñde miñ daniñ sisaj uryin irde goya po igin hiriñ goyen Yesu momoñ iryin. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ, "Werne, ne niñ hekkeñ nurha goke teñbe Al Kuruñ beleñ sope gira. Niñgeb bege kamke kwayin," inyin.

⁴⁹ Be, Yesu beleñ bere go mere irde hinhan goya goyab al kura Yairusyen yare mat wançbe, "Wergebe bikkeñ kama geb, saba al gayen titmiñeñ tuktawan ma irayin. Inke bada hiyyen," inyin.

⁵⁰ Gega meremien nurdeb Yesu beleñ Yairus goyen, "Kandukñeñ ma nurayin. Ne niñ po dufayge sanjiñ irayin. Irkeb werge goyen igin hiyyen," inyin.

⁵¹⁻⁵³ Be, Yesu go kunç Yairusyen yare forok yeñbe alya bereya dolonđe hinhan goyen esen epte ma teñ hike yinyin. Irdeb, "Bada henan. Yeñbe ma kama. Dulin ferde hi," yinyin. Gwaha yinkeb fudinde wor po kamyiñ yeñ nurde hinhan geb, mel gore kukuwa wet

heŋ hi yeŋ hinmaŋ faykek iramiŋ. Irkeb Yesu go al hoyan kura ma yubul tike dirin hakwam hinhin bana goŋ hurkamiŋ. Komatmiŋ karwo Pita, Yemsya Yonyabe dirin gote miliŋya naniŋya po yadeb dirin hakwa hinhin bana goŋ hurkamiŋ. ⁵⁴ Irdeb dirin gote hanıŋ tanardeb, “Werne, huwara,” inen isan̄ hiriŋ. ⁵⁵ Irkeb toneŋ mulgan hekeb goya goyen po huwaryin̄. Irkeb Yesu beleŋ, “Det netek kura unke niwi,” yinyin̄. ⁵⁶ Irkeb miliŋya naniŋya mata go kenerbe diliŋ fot wor po yaryum. Gega Yesu beleŋ, “Mata forok yihi gake go ma tagaliryen̄,” yinen̄ utaŋ yiryin̄.

9

Yesu beleŋ komatmiŋ 12 goyen meten̄ tinaŋ yeŋ yad yerke kwamiŋ
(Matiyu 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Be, go kamereb Yesu beleŋ mere basaŋ marmiŋ 12 goyen hoy yirke wan̄ gabu irkeb unŋura kurayen kurayen kurun̄ goyen yakira teŋ teŋ tareŋya garbam sope yird yird tareŋya goyen yunyin̄. ² Irdeb, “Kuŋ Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata goyen tagalde tukun̄ heŋbe garbam mar sope yirde hinayin̄,” yinyin̄. ³ Irde gaha yinyin̄: “Kuniŋ yeŋbe genuŋ, kalwa, binje, horayabe uliŋhor hoyan ma yawarnayin̄. Uliŋhorbe ultinde haŋ gogo ep, det hoyan wor kura ma po yawarnayin̄. ⁴ Tiyuŋ kurar kura kuke al kura beleŋ yaner wanan dineŋ hoy dirkeb ya hoyande ma kunayin̄. Unkurenđe gor po heŋ heŋbe tiyuŋ go tubul teŋ hoyande kunayin̄. ⁵ Munan̄ tiyuŋ kurar kura kuke gor niŋ mar beleŋ meretiŋ pel irde dakira tikebe, ‘Al Kurunyen mere pel irhet,’ yeŋ bebak tinaŋ yeŋbe kahantinde tupi yaran̄ tinayin̄,”

yinyin̄. ⁶ Be, Yesu beleŋ komatmiŋ yago gwaha yinkeb tiyuŋ kurar kurar kwamiŋ. Irde naŋa kurun̄ goyen kuŋ heŋabe mere igeŋ Al Kurun̄ beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ teŋ goke yitiŋ goyen tagalde saba yirde tukun̄ hinhin̄. Irdeb garbam mar manaŋ sope yirde kuŋ hinhin̄.

Herot beleŋ Yesuyen mere momoŋ nuryin̄

(Matiyu 14:1-12; Mak 6:14-29)

⁷⁻⁸ Be, Galili naŋa doyaŋ al kurun̄ Herot beleŋ Yesuya komatmiŋ yagoya mata teŋ hinhin̄ kurun̄ goyen nuryin̄. Yeŋbe bikkeŋ fulen̄a marmiŋ yinke Yon Baptais mayke kamyin̄. Gega al kura beleŋbe, “Yon Baptais kamun̄ gega, gogo sopte huwarde meten̄ teŋ hi,” yamin̄. Irde al kurabe, “Al Kurunyen mere basaŋ al Elaia forok yeŋbe gogo meten̄ teŋ hi,” yamin̄. Munan̄ kurabe, “Al Kurunyen mere basaŋ al bikkek kura gore sopte huwarde gogo meten̄ teŋ hi,” yeke Herot go nurde kukuwamien̄ nuryin̄. ⁹ Irdeb, “Yon Baptaisbe biŋŋ walmeke kamun̄. Munan̄ mere momoŋmien̄ nurde hime al gabe ganuŋ?” yeŋ Yesu goyen kene yeŋ kurut yeŋ hinhin̄.

Yesu beleŋ al 5,000 paka yiryin̄

(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44;
Yon 6:1-14)

¹⁰ Be, Yesuyen mere basaŋ mar go mulgan heŋ wan̄be meten̄be gwaha gwaha titiŋ inen̄ momoŋ iramiŋ. Irkeb Yesu beleŋ al hoyan̄be gor yubul teŋbe komatmiŋ yago po yade Betsaida taunde kuriŋ. ¹¹ Gega al buda kurun̄ gob Yesube gor kwa yeŋ nurdeb kame gama yirde kwamiŋ. Irkeb yenen̄be, “Iginge wanan̄,” yinen̄be Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird goke saba yiryin̄. Irdeb garbam miňyaŋ igeŋ hinin̄

yen nurde hinhan mar goyen sope yiryinj.

¹² Be, gwaha ten teŋbe naŋa sul yewen tikeb mere basaŋ marmiŋ aposel 12 gore Yesu hitte waŋbe, “Naŋa neŋ hitere gabe tiyuŋ bindem moŋ geb, al buda ga yinke taunyaŋ tiyuŋ mukljenyŋ kuiŋ yinjeŋ binje niŋ naŋkenen damu teŋ nenayinj. Irkeb goyan po fernayinj,” inamiŋ. ¹³ Irkeb wol heŋbe, “Moŋ, deŋ beleŋ binje kura yunke nenayinj,” yinyinj. Irkeb mel goreb, “Neŋbe beret siptesoŋonyabe makaŋ dapŋa irawaya po hanj. Kuŋ hoyan ma damu titekbe gare epte ma yiryeŋ,” inamiŋ. ¹⁴ Al po kapyan haminjbe 5,000 gwahade gor hinhan. Be, mel gore gwaha inkeb Yesu beleŋ, “Al buda ga yinke gabu uŋkurenđe al 50 gwahade keperde tukunaŋ,” yinyinj.

¹⁵ Irkeb komatmiŋ yago goyen yen yinyinj gwahade po tiyamiŋ. Irkeb al buda kuruj goyen Yesu beleŋ yirinj gwahade po keperde tukamiŋ. ¹⁶ Irkeb Yesu beleŋ beret siptesoŋonya makaŋ dapŋa irawaya goyen yade kotaŋ kaŋ naŋkinđe naŋkenen Al Kurunyen saŋinđe guram yirdeb yubala teŋ al yunnaŋ yen komatmiŋ yago yunyinj. ¹⁷ Be, gale heŋ yunke al buda kuruj go neneb ep wor po namiŋ. Irdeb binje dikljen gabu yiramiŋ gobe tiri 12 gayen igin makinj yirtek haminj.

*Pita beleŋ, “Yesu gebe Mesaia,”
inyinj*

(Matiyu 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Be, kurareb Yesu go yen uŋkureŋ po heŋ Al Kuruj mere irde hinhan. Goya goyenbe komatmiŋbe gor hinhan. Irkeb huwardeb, “Al beleŋ nebe ganuŋ yen nurd nuneŋ hanj?” yen gusuŋjan yiryinj. ¹⁹ Irkeb wol heŋbe, “Al kurabe Yon Baptais yen hanj. Kurabe Elaia yen hanj.

Munaŋ al kurabe Al Kurunyen mere basaŋ al kura bikkeŋ kamijŋ goyen sopte huwarde wayunj yen nurd gunen hanj,” inamiŋ. ²⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Munaŋ denbe ganuŋ yen nurd nuneŋ hanj?” yinkeb Pita beleŋ huwardeb, “Gebe Al Kuruj hitte Dumulgaŋ teŋ teŋ Al Mesaia, Al Kuruj hitte mat wayanj yen nurde hite,” inyiŋ. ²¹ Irkeb Yesu beleŋ, “Pita beleŋ ne niŋ yihi goyen basaŋ heŋ al kura ma momoŋ yirnayinj,” yineŋ utaŋ yiryinj. ²² Irdeb komatmiŋ yenen heŋbe, “Ne Al Urmiŋ gabe Yuda marte doyaŋ mar parguwak goya Al Kuruj dolon ird ird mata doyaŋ marte karkuwanjmiŋya Moseyen saba marya beleŋ nakira teŋ mununkeb ulne misiŋ kuruŋ kateŋbe kameŋ. Goyenpoga kameŋde mat yerenkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyinj.

²³⁻²⁴ Be, go kamereb komatmiŋya al gabu iramiŋ marya goyen gaha yinyinj: “Al kura gama nirde heŋ kanduk yeneŋbe yinjeŋ ge kafura heŋ harhok nunyen al gobe kame kanduk kinyenj. Munaŋ al kura ne gama nirde kanduk kuruj teŋ uliŋ misiŋ kateŋ hiyen al gobe kame igin hiyenj. Niŋgeb al kura ne gama nire yenbe megen niŋ dufayya mataya harhok yunyenj. Irdeb gise hanjka kanduk yeneŋ hiyen gega, yinjeŋ ge ma nurde gama po nirde hiyenj. ²⁵ Goyenbe al kura yinjeŋ ge po nurde megen niŋ det kuruŋ yawaryen irde kurabe dejen yaŋ hiyyen gega, Al Kurunyen bearar bana heŋ kame gote murunjem buluŋ tiyyenbe datha tiyyenj? Gobe igin moŋ, buluŋ wor po. ²⁶ Ningeb al kura ne niŋ memya heŋ merene harhok unyenbe kame ne Al Urmiŋ gare wor al goyen keneŋbe go ma nurde unhem ineŋ harhokne uneŋ. Ne Al Urmiŋ gabe neya Nanneyabe miyonmiŋ

yago wukkenj wor poya gote tareŋ turŋuŋ yaŋ manaŋ kateŋ goyenterbe gogo gwaha tiyen.²⁷ Goyenpoga deŋ gar haŋ gayen kurabe go ma kamdeya Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin doyaŋ yird yird goyen kennayin. Mere gabe fudinde wor po dinhem,” yinyin.

*Yesu uliŋ hoyan hiriŋ
(Matiyu 17:1-8; Mak 9:2-8)*

²⁸ Be, Yesu beleŋ mere tiyyiŋ go kuŋ naŋa fay 8 gwahade kamereb Al Kuruŋ mere ire yenje Pita, Yonyabe Yemsya po yadeb donđonje kura gor hurkuriŋ.²⁹ Irdeb gor Al Kuruŋ mere irde hinhin goyabe dinsok hoyan wor po hiriŋ. Irkeb uliŋhorminjbe dagamel go gwahade hiriŋ.³⁰⁻³¹ Goya goyenbe Moseya Elaiaya gore bemed po forok yenje Yesuya mere teŋ hinhan. Irem gobe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ wor po gore ketal yurtiŋ. Irde Yesube Al Kuruŋ beleŋ bikken dufaymin kiriyin go gwahade po gama irde Jerusalem gor kamde Naniŋ hitte mulgaŋ hiyyen goke mere sege iramiŋ.

³² Be, haŋkapyä Yesu go Al Kuruŋ mere irde hinhinyabe Pitaya kadom waranya gobe dukpuk buluŋ po yirkeb arkup teŋ hinhan. Gega biŋ bak yeke naŋkenenjbe Yesube sanjiŋmiŋ turŋuŋ yaŋ wor po heŋ al irawa goya huwarde hike yenamir. ³³ Be, Moseya Elaiaya gore Yesu tubul teŋ kureŋ tikeb Pita beleŋ, “Doyaŋ al, naŋa gabe igin wor po. Gar hiniŋ. Niŋgeb igin dinkeb deŋ karwo gote heŋ heŋ gasuŋ kura yirniŋ. Gasuŋ kurabe ge niŋ, kurabe Mose niŋ, munaj kurabe Elaia niŋ,” inyiŋ. Be, Pita gobe mere tiyyiŋ kuruŋ goyenbe gwaha yiham yen ma nurdeya mere tiyyin.

³⁴ Be, Pita mere teŋ hinhin goya goyabe gagap beleŋ waŋ mel goyen aw yuryin. Irkeb

komatmiŋ karwo goyen gagap bana goŋ hokoyaŋ heŋ kafura wor po hamir. ³⁵ Irkeb al melak kura gagap bana gor mat mere tenje, “Al gabe Urne. Meterne tiyyen yen ne beleŋ po tapat irde basiŋa irmirin. Niŋgeb meremiŋ nurde gama irde hinayin,” yiriŋ.³⁶ Be, mere nuramiŋ go kamere naŋkenenjbe Yesu po hike kenamir. Irdeb mata forok yiriŋ goyen goke al hoyan momoŋ ma yiramiŋ. Biŋde po nurde hinhan.

*Diriŋ uŋguram yaŋ guram iryiŋ
(Matiyu 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Be, fay urkeb donđonje gor mat Yesu go Pita, Yemsyabe Yonya irde katamir. Katkeb al karim ma Yesu hitte waŋ gabu iramiŋ.³⁸ Irkeb al buda kuruŋ bana goŋ mat al kura beleŋ ne nini yen uguŋ po, “Tisa, urne gabe uŋkureŋ po geb, gigen kenwoŋ yen nurde hime.³⁹ Yenje uŋgura beleŋ ketal urde buluŋ buluŋ irkeb bemed po kekew teŋ hiyen. Irde teŋ megen temeyke yoryor yen dadilok peltek yen hiyen. Uŋgura go urne tubul ma teŋbe buluŋ buluŋ irde hiyen. Niŋgeb urne go keneŋ sope irwoŋ yenje gago eseŋ mere girde hime.⁴⁰ Uŋgura goyen takira finaŋ yen komatge yago eseŋ mere yirhem gega, tuŋaŋ urmaŋ urmaŋ bada hahanj,” inyiŋ.⁴¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Deŋ gayenter niŋ mar, dahade niŋgeb dufaytiŋ ne niŋ muŋ kura tareŋ ma irde haŋ? Saba dirmaŋ dirmaŋen, tonanṭiŋ tareŋ wor po! Gayak ga ma neya hityen gega, hako po haŋ. Daha naŋa ga saba dirmeke wuk yenayin?” yinyin. Irdeb al goyen, “Urge go teŋ gar waya,” inyiŋ.⁴² Be, diriŋ goyen naniŋ beleŋ teŋ Yesu hitte waŋ hikeyab uŋgura gore diriŋ go teŋ megen temeyke yoryor yen hinhin. Gega Yesu beleŋ uŋgura go inen teŋ takira teŋ diriŋ goyen sope irdeb naniŋ

ge tubul tiyyin. ⁴³ Irkeb al buda kurun gore mata go kenenbe Al Kurunyen sanjinbe kuruñ wor po yen dinor kok yamiñ.

Yesu kamyeñ goyen goke sopte komatmiñ momoñ yiryinj

(Matiyu 17:22-23; Mak 9:30-32)

Irdeb goke dufay hej tagalde epte ma ten hinhan goya goyenbe Yesu beleñ komatmiñ yago goyen, ⁴⁴ “Mere direñ tihim gayen keñkela nurnan̄ ko. Ne Al Urmiñ gabe al kura beleñ asogo haniñde niryenj,” yinyinj. ⁴⁵ Gega mel gobe Yesu mere tiyyin goyen miñ gwahade niñ dina yen bebak ma tiyamiñ. Mere tiyyin gote miñbe Al Kurun beleñ bana kerkeb miñ gwahade yen ma nuramiñ. Irdeb asogo haniñde niryenj meremiñ goke kafura hen gote miñ niñ gusunjan̄ ird ird niñ kama hamin̄.

Ganuñbe kuruñ?

(Matiyu 18:1-5; Mak 9:33-37)

⁴⁶ Be, kurarebe Yesuyen komat buda goyen ganuñbe doyan̄ al hiyyen yen yinjeñ ulin̄ ge ma ne ten kadom mohonde tiyamiñ. ⁴⁷ Irkeb Yesu beleñ mel gote du-faymiñ yeneñ bebak teñbe dirin̄ kura teñ gegelhek beleñ mat kerke huwaryinj. ⁴⁸ Irkeb gaha yinyinj: “Dirin̄ dirneñ gahadebe palap ma yirde hanjen. Gega al kura beleñ ne niñ ten al hoyan̄ kura dirin̄ gahade gayen gargar iryenbe al go po moñ, ne manan̄ gargar niryenj. Munan̄ al kura ne gargar niryenbe ne po moñ, Al Kurun nad nerke wamirin̄ al goyen wor gargar iryenj. Ningeb deñ bana gayen al kura dufaymiñde yinjeñ bande irde kadom faran̄ yuryen al gobe Al Kurun diliñdeb al deñem yañ kurun wor po yen kinyenj,” yinyinj. ⁴⁹ Irkeb komatmiñ kura Yon beleñ huwardeb, “Doyan̄ Al Kurun, al kura beleñ deñge urdeb, ‘Yesu deñemde dinhem niñ, kat

kunañ’ yineñ unjgura yakira teñ hiyen. Gega yenbe neñ meteñ teñ kuñ hite bana gañ niñ al moñ geb, meteñmin goyen bada hawa inen̄ utan̄ irtin̄,” inyinj. ⁵⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al kura asogo ma dirde hi al gobe deñ faran̄ durde hi geb, utan̄ ma irnayinj,” yiriñ.

Samaria mar kura Yesu pel iramiñ

⁵¹ Be, Yesu go kamde mul-gañ hej Naniñ Al Kurun hitte hurkutek nalu go binde binde hej hikeb Yerusalem kuñ kuñ niñ wor po biñ huwaryinj. ⁵² Irdeb beleñ kuñ heñyabe komatmiñ kura yen wa meheñ hej Samaria naña bana gon niñ tiyuñde kura gor binjeya ferd ferd gasunja sope yirnayinj yinke yen wa meheñ hej kwamiñ. ⁵³ Gega gor niñ marbe Yesu goyen Yerusalem kuñ hi yeke nurdeb Yesuya komatmiñya goyen tiyuñmiñde wan̄ hej hej ge igin̄ ma nurdeb, “Gar ma wanayinj,” yinamiñ. ⁵⁴ Irkeb mulgañ hej Yesu hitte kuñ momoñ irkeb Yesuyen komatmiñ kura Yemsya Yonya beleñ nurdeb, “Doyan̄ Al Kurun, igin̄ Al Kurun gusunjan̄ iryekе nañkiñde mat kak teñ kerke kateñ mel go kumga yiryenj?” inen̄ gusunjan̄ iraryum. ⁵⁵ Gega Yesu beleñ fulgañ kañbe yineñ teñ, “Bada hiri,” yinyinj. ⁵⁶ Irdeb komatmiñya tiyuñ hoyan̄de kwamiñ.

Yesu gama irniñ yenbe det kura yubul tinayinj

(Matiyu 8:19-22)

⁵⁷ Be, Yesube komatmiñ yagoya kuñ hikeyabe al kura gore wan̄be, “Nebe ge kuñ hej taha kurun gobe gama po girde kuñ hej,” inyinj. ⁵⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Kulu duwibe ferd ferd gasun̄ miñyañ, nu wor hagam yañ. Gega ne Al Urmin̄ gabe gon̄

kura ferde usan hetek gasuñjem monj,” inyiñ. ⁵⁹ Irdeb al hoyan kura goyen, “Gama nira,” inyiñ. Irkeb al goreb, “Doyan Al Kurunj, aran ma. Kuñ adone wa teñ mete teñ gab wañ gama gireñ,” inyiñ. ⁶⁰ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al kamtiñ gobe tubul tiñe al toneñ kamtiñ ne niñ ma nurde hañ mar gore teñ mete tinañ. Munaj gebe kuñ Al Kurunj beleñ yende alya bereya doyan yird yird mata goke tagalde tukayinj,” inyiñ. ⁶¹ Gwaha inkeb al hoyan kura beleñ nurdeb, “Doyan Al Kurunj, nebe gama gireñ. Goyenpoga kuñ diriñmiñneya tayne yagoya gwaha tiyeñ tihim yineñ gab wañbe gama gireñ,” inyiñ. ⁶² Irkeb wol heñbe, “Al kura bulmakaw beleñ yuluñ teñ hike megen ilde hanjen det tanarde hiyen al goyen harhok beleñ nañkeneñ hiyen gobe epte ma meteñ keñkela tiyyenj. Gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen meteñ tiye yeñbe detmiñ yubul teñ meteñ tiyyenj gega, det yubul titiñ goke ugur po nurde hiyen al gwahade gobe epte ma Al Kurunj niñ meteñ tiyyenj,” inyiñ.

10

Yesu beleñ al 72 yad yerke kwaniñ

¹ Be, go kamereb Doyañ Al Kurunj beleñ al hoyan 72 wor yapat yirde taunya nañaya yeñ kutekyaj goyen irawam irawam yeñ wa meheñ heñ kunaj yeñ hulyañ yiryinj. ² Goyarebe gaha yinyinj: “Alya bereya Al Kurunyen mere nurtek mar gobe wit igineñ sak nañore sak yeñ tukuj hanjen go gwahade hañ gega, meteñ marbe budam monj. Ningeb meteñ gote miñ al Doyañ Al Kurunj gusunjanj irnayinj. Irkeb meteñ mar budam yad yerke alya bereya yad yad meteñ go teñ hinayinj. ³ Denbe sipsip dirneñ tarenj

miñmoñ go gwahade goyen kulu duwi kahal bana dad dermeke kunij tahan geb. Goyenpoga kafura ma henayinj. ⁴ Be, kunij yeñbe kalwa, lawa miliñ, kahañ basañ kura ma yawarnayinj. Irde kuñ al kura beleñyañ yeneñ goya ulyanje gor huwarde mere ma yirnayinj. Moñgo meteñ teñ teñ nalube heñ ga moñ hubu hiyyenj geb.

⁵ “Be, al kurate yare hiniñ yeñ yamiñde hurkuñbe, ‘Al Kurunj beleñ ya bana hañ mar gate biñ yisikamke igiñ hinayinj,’ ineñ gab hurkunayinj. ⁶ Irke ya gote miñ al gore deñ ge amanenj nuryerbe deñ beleñ Al Kurunyen sanjiñde guram irde tareñ irnayinj gote iginenjbe yeñ hitte forok yiyyenj. Munaj gwahade ma diryeñ gob iginenj gobe dindikenj hitte mulgañ heñ tareñ diryenj. ⁷ Be, al kura beleñ yaner tumjañ hiniñ yeñ hoy dirkeb ya uñkurenje gor po hinayinj. Ya kurar mat kurar ma kuñ hinayinj. Irde al gore binjeyä feya kura dunkeb bada ma heñ mali po nene hinayinj. Denbe Al Kurunyen meteñ mar geb, meteñ teñ hite goke damu dira yeñ nurdeb nene hinayinj.

⁸ “Be, kuñ taunde kura forok yeke al gor niñ beleñ gargar dirde det kura yawañ diltiñ mar yerde nenañ dinkeb mali po nene hinayinj. ⁹ Irde gor niñ mar kura garbam miryañ yenenjbe Al Kurunyen sanjiñde sope yirde hinayinj. Irdeb, ‘Al Kurunj beleñ doyañ dird dird nalube binde wor po hihi,’ yineñ hinayinj. ¹⁰ Munaj taun kurar kura kuke meretiñ ma nurde gargar ma dirkeb taun bana go niñ beleñyañ kuñ gaha yineñ gabe taun go tubul teñ kunañinj: ¹¹ ‘Denbe Al Kurunyen mere pel irhanj geb, denbe neñya monj. Ningeb kahañniñde niñ tupi busañ hihit. Goyenbe Al Ku-

ruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird nalu gobe binde wor po hihi geb, mata teŋ haŋ gobe nurde ga teŋ hinan̄ ko,’ yineŋ hayhay yirde hinayin̄. ¹² Fudinde wor po dinen̄ hime. Taun goyenter niŋ marbe kame Al Kurun̄ beleŋ al iginj̄a bulun̄ya pota yiryen̄ natureb mata bulun̄miŋ gote murungem buluŋ wor po tenayin̄. Bikkeŋ Sodom taunde niŋ mar beleŋ mata buluŋ teŋ hinhan gote murungem tamiŋ gote folek wor po tenayin̄ geb,” yinyin̄.

¹³ Irdeb sopte gaha yiriŋ: “Be, ne beleŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan̄ hanjen̄ taun Tairyā Saidonya gor kuŋ mata tiŋeŋ forok yirmirin̄ manhan mel gob aran̄ po bebak teŋ mata bulun̄miŋ ge kandukn̄en̄ wor po nurde amil erekkek hor yirde tupi sam teŋ mata bulun̄miŋ yubul teŋ Al Kurun̄ niŋ biŋ mulgaŋ hewoŋ. Gega deŋ Yuda mar Korasin taundeya Betsaida taundeya haŋ marbe ne beleŋ mata tiŋeŋ kurayen̄ kurayen̄ teŋ himeke neneŋ bebak titek yara gega, gwaha ma teŋ asogo nirde haŋ. Niŋgeb deŋ Yuda marte mata gwahade goke Al Kurun̄ beleŋ biŋ ar yeke gote murungem buluŋ wor po dunyeŋ geb, goke buniŋeŋ nurd duneŋ hime. ¹⁴ Tairyā Saidonya taunde niŋ marbe mata buluŋ gote murungem yawarnayin̄. Gega deŋ Yuda mar merene pel irde hanjen̄ gote murungembe yende folek, buluŋ wor po. ¹⁵ Irde deŋ Kapeneam taunde niŋ mar, deňbe dindikeŋ, ‘Neňbe deňniniŋ yan̄,’ yeŋ turun̄ turun̄ teŋ Al Kurun̄ niŋ bitiŋ mulgaŋ ma heŋ han̄? Al Kurun̄ beleŋ demeyke kak ala bana kurkunayin̄ geb,” yinyin̄.

¹⁶ Irde sopte gaha yinyin̄: “Al kura deŋ mere tike nuryen̄ gobe merene nurde hi yeŋ nurd uneŋ. Munan̄ al kura deŋ dakira tiyyen̄

gobe ne nakira tiyyen̄. Irde nakira tiyyen̄ al gobe hulyan̄ nirke wamirin̄ al goyen takira tiyyen̄ geb,” yinyin̄. Be, komatmiŋ 72 go gwaha yineŋbe yubul tike kwaminiŋ.

¹⁷ Be, Yesuyen komat 72 go bur yeŋ kuŋ meteŋ teŋ kuŋ hinhan. Meteŋ teŋ kuŋ kuŋ meteŋmiŋ pasi irdeb aman̄ wor po heŋ mulgaŋ heŋ wan̄be, “Doyaŋ Al Kurun̄, uŋgura wor tareŋger yakira titekeb mereniniŋ nurdeb yineŋ hinhet goyen po gama irde hinhan,” inamin̄.

¹⁸ Gwaha inkeb wol heŋbe, “Deŋ meteŋ teŋ hinhan ya Satanyen tareŋbe dagamel teŋ bemeļ po kattuŋ yara sanj̄niŋ hubu heke kinmiŋ. ¹⁹ Ga nurnaŋ. Ne beleŋ tareŋ kuruŋ wor po dunhem. Niŋgeb uŋgurabe al buluŋ yirtek tareŋ miŋyaŋ kunereya misiŋ kalpanya yara gega, igin̄ yufurka teŋ kuŋ hinayin̄. Irdeb asogotiŋ Satanyen sanj̄ goyen fole wor po irnayin̄. Det kura beleŋ epte ma buluŋ dirnayin̄ geb. ²⁰ Gega uŋgura beleŋ meretiŋ nurde busaharke goke aman̄en̄ ma nurde hinayin̄. Al Kurun̄ dirneŋ weŋ hitiŋ gobe det kuruŋ wor po yeŋ goke aman̄en̄ nurde hinayin̄,” yinyin̄.

*Yesu beleŋ Naniŋ Al Kurun̄ aman̄en̄ nurd unyin̄
(Matiyu 11:25-27; 13:16-17)*

²¹ Be, goya goyenbe Holi Spirityen tarende Yesu go aman̄ wor po heŋbe, “Adone, gebe naŋkiŋya megenj̄a gote Doyaŋ Al Kurun̄. Gebe al yiŋgeŋ dufaymiŋ wukkek yeŋ nurde haŋ maryā alyen saba karkuwaŋ yawartuŋ maryā hittebe meteŋ teŋ hime kuruŋ gate miŋ goyen bana kerde hayen. Gega diriŋ beleŋ naniŋya milinj̄a hitte tawuŋ hitiŋ yara al kura yiŋgeŋde tarende epte moŋ yeŋ nurde Al Kurun̄yen faraŋ niŋ naŋkenen̄ haŋ mar hitte sanj̄neŋ

yikala yiran goke amanen wor po nurde turun girde hime. Fudinde, buninjengebe kurun geb, mata gwahade forok iran. ²² Adone belenbe det kurun gayen doyan yird yird meten gobe ne nunyin. Nebe yende Urmin wor po geb, yen po ga kenkela nurde nuneñ hi. Al hoyanbe gwahade ma nurd nuneñ hanj. Irde Nannebe neya al ne beleñ basinjirde hime marya beleñ po ga nurd uneñ hite. Al hoyanbe gwahade mon,” yiriñ.

²³⁻²⁴ Irdeb Yesu go fulgañ kanje komatmiñ yago yeneñbe yen muñ po yapat yirde gaha yinyin: “Bikken Al Kurunyen mere basan marya doyan mar karkuwanyu budam beleñ det den yeneñ hanj gayen yentewor yen nurde hinhan. Goyenbe go ma yeneñya kamamiñ. Mere den nurde hanj gayen wor nurtewor yen nurde hinhan. Goyenbe go ma nuramiñ. Niñgeb den keneñ hanj det gayen kennayin marbe goke amanen nurde hinayin,” yinyin.

Samaria nañare niñ al gote maya mere

²⁵ Be, kurarebe Moseyen saba mar al kura beleñ Yesuyen dufaymiñ tunjan urde kene yen wanjbe, “Tisa, daha teñbe Al Kurunya hugineñ heñ heñ mata goyen nere hiyyen?” inyin.

²⁶ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Moseyen sabarebe daha yitiñ hi? Daha mat kapyan heñ hayen?” inyin. ²⁷ Irkeb al gore wol henjbe, “Al Kurunbe gere Doyañ Al Kurun geb, bege, tonge, sanjngeyabe dufayger mat wor po yen ge nurde hayin. Irdeb al hoyan niñbe gigen ge nurde hayen gwahade goyen po nurde yunen hayin,’ gwahade yitiñ hi,” inyin. ²⁸ Irkeb wol henjbe, “Mere gobe fudinde wor po wol haha. Niñgeb kun yaha gwahade teñ hayin. Irkeb Al Kurunya

hugineñ heñ heñ mata goyen gere hiyyen,” inyin.

²⁹ Irkeb al go sikkeñ tagalke nurdeb yingen alu ure yenjbe, “Niñgeb al dahadebe kadne yen nureñ?” inyin. ³⁰ Irkeb daha mat kura inmeke bebak tiyi yenjbe Yesu beleñ baraj kura gahade tagalyin: “Be, kurare kurab al kura Yerusalem taun tubul teñ Yeriko taunde kurkuñ hinhin. Irkeb belenbe kawe mar beleñ tanarde detmiñ yugu teñ mayke kamde dagi tikeb tubul teñ busaharamiñ.

³¹ Goyarebe Al Kurun dolon ird ird mata doyan al kura beleñ goyen po gama irde kurkuriñ. Gega kuñ al beleñ hinhin go keneñbe go ma kenhem kenhem irde siña urde fole irde kurinj. ³² Be, go kamereb Liwai mar al kura Al Kurunyen ya balem bana meten teñ hiyen gore beleñ goyen po kurkuriñ. Kurkuñ al go kinyin, goyenbe yen wor keneñ keneñbe beleñ siña urde fole irde kurinj. ³³ Gega irem go kamereb Samaria nañare niñ al kura beleñ goyen po kuñbe al go kinyin. Samaria niñ marya Yuda maryabe awalikde ma hanjen. Gega Samaria al gore Yuda al goyen keneñbe buninjen wor po nuryin.

³⁴ Irdeb olip fimiñya wain fimiñya beleñ dagi tirinjan goyen sam yirdeb mala teñ unyin. Irdeb al go isañ heñ donkimiñ hende kerdeb teñ kurinj. Kuñbe ya kura al mali damu teñ ferde hanjyende gor tukunbe gor sope irde doyan irde hinhin. ³⁵ Irde ferd fay urke kwe yenjbe ya doyan al goyen silwa hora irawa uneñbe, ‘Al ga doyan irde hayin. Hora ga hubu hekeb gigen hora beleñ faranj urde hayin. Kame mulgan heñ wan gab wol heñ gunen geb,’ inyin,” yiriñ. ³⁶ Irdeb Yesu beleñbe Moseyen saba tagal tagal al goyen, “Al damiñbe kawe mar beleñ bulun irke dagi kurun tirin

al gote kadom yen nurde ha? Al Kurun doloj ird ird mata doyan al ma Liwai al ma Samaria niŋ al goyen?” ineŋ gusuŋaŋ iryinj.³⁷ Gwaha inkeb Moseyen saba mar al goreb, “Buniŋnurd uneŋbe faraŋ uryinj al gobe kadom yen nurhem,” inyinj. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ge wor kujbe mata gwahade goyen teŋ hayinj,” inyinj.

*Yesu beleŋ Martaya haymiŋ
Mariyat yare kuriŋ*

³⁸ Be, go kamereb Yesu go komatmiŋ yagoya Yerusalem kuŋ heŋya tiyuŋde kura gor forok yekeb bere kura denjembe Marta gore Yesu goyen yamiŋde hoy irke kuriŋ. ³⁹ Kuŋ gor heŋ Yesu beleŋ mere tikeb Marta haymiŋ denjembe Maria gobe Doyaŋ Al Kurun kahaŋ minde keperde meremiŋ palŋa irde hinhin. ⁴⁰ Gega babam Marta gobe Yesuya komatmiŋ yago goke bingitik irde kayen teŋ hinhin geb, bitbutŋeŋ wor po nurde hinhin. Gega haymiŋ beleŋ faraŋ ma urkeb Yesu hitte kujbe, “Doyaŋ Al Kurun, haynebe faraŋ ma nurde hi gake buniŋnurd ma nurde nuneŋ ha? Inke faraŋ nuri!” inyinj. ⁴¹ Irkeb Doyaŋ Al Kurun beleŋ wol heŋbe, “Marta, gebe megen niŋ det mali kurun gake uguŋ po dufay heŋbe beger kandukŋeŋ nurde ha. ⁴² Al beleŋ tetek det iŋiŋ wor po gobe uŋkureŋ po hi. Mariabe det iŋiŋ goyen tihi. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma goran iryenj,” inyinj.

11

*Al Kurun mere ird ird mata
(Matiyu 6:9-13; 7:7-11)*

¹ Be, nalu kurareb Yesu go naŋa kurar kura gor heŋ Al Kurun mere irde hinhin. Be, Al Kurun mere irde hinhin go pasi irkeb komatmiŋ kura goreb, “Doyaŋ Al Kurun, Yon Baptais beleŋ komatmiŋ yago

Al Kurun mere ird ird mata saba yiryinj gwahade goyen neŋ wor saba dira,” inyinj.

² Irkeb Yesu beleŋbe, “Al Kurun mere irniŋ yenbe gahade mere irde hinayinj:

‘Ado, gebe tareŋge turŋuŋ yanj wor po. Niŋgeb turuŋ girde hitek.

Irde ge beleŋ doyan dird dird mata gobe megen gar kawan heŋ kurun hiyyenj.

³ Irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ bingebé gwahade nene hinayinj yen nurd ga duneŋ hayinj.

⁴ Neŋbe al hoyan beleŋ buluŋ dirde haŋ goyen halde yunęŋ hite geb, ge beleŋ wor nende mata buluŋ halde dunayinj.

Irdeb mata buluŋ titek dufay go walde duneŋ hayinj. Irkeb gwaha ma titek, ‘yen gusuŋaŋ irde hinayinj,’ yinyinj.

⁵⁻⁶ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Be, den gayen al kadtin kura goyen beleŋ gisaw wanj yatinde forok yekeb wawuŋ biŋde goyen al kadtin hoyan kura yamiŋ binde hiyenj go hitte kujbe, ‘Kadne kura gayamuŋ ga yaner waya gega bingenem moŋ. Niŋgeb beret karwo gwahade kura nunke yukan une yen ge hitte wayhem. Kame ga wol heŋ gunej geb,’ innayinj. ⁷ Irkeb al gore ya biŋde mat, ‘Yamebe bikkeŋ taŋ sanŋiŋ irhem, irdeb diriŋmiŋnebe ferhaŋ geb. Moŋgo ne huward migirin timekeb diriŋmiŋne huwarnak geb. Biŋe ma gunej. Bada heŋ mulgaŋ hawa,’ inyenj. ⁸ Gega fudinde dinęŋ hime. Al gobe bada ma heŋ gusuŋaŋ irde tebaŋ irde hiyenj. Irkeb yenbe al kadne go yen nurde goke teŋ biŋe gogo ma unyen. Al gore gusuŋaŋ irde

tebañ iryen goke teñbe huwarde yeñ nurde wayyen goyen unyen.

9-10 “Goke teñbe gago momon dirde hime: al kura beleñ det kuraj nurde Al Kuruj gusunjan irkeb unyen. Irde det kuraj nañkeneñ kurut yekeb ikala iryen. Irde yeñ beleñ doyañ irde hi gasuñ bana goñ hurkuñ hurkuñ yame mayde tebañ irkeb yame hol ird unyen. Niñgeb deñ wor det kuraj nurde Al Kuruj gusunjan irtinje po hiket yeñ beleñ dunyen. Det goke nañkeneñ kurut yitiñde po hiket dikala diryen. Irde yeñ beleñ doyañ ird ird gasuñ bana goñ hurkuñ hurkuñ yame mayde tebañ irkeb yame hol irde dunyen.

11 “Deñ gayen kura urtiñ yago beleñ makañ dapña niñ gusunjan dirke gayen iginj kunere yunnayin? 12 Irde tatirok bilmij niñ dinke gayen iginj misij kalpañ yunnayin? Epte ma gwaha tinayin geb. 13 Deñ mata buluñ mar wor dirintiñ yago beleñ det kuraj yekeb det iginj po yunniñ yeñ nurde hanjen. Niñgeb Nantiñ Al Kurujbe deñ megen niñ mar gote fohek geb, Holi Spirit niñ gusunjan irkeb det hoyan ma dunyen. Holi Spirit po dunyen!” yinyinj.

*Yesuya Belsebulya
(Matiyu 12:22-30; Mak 3:20-27)*

14 Be, nalu kurarebe Yesu beleñ al kura unjoram yan mere ma teñ hinhan goyen sope ire yenbe unjura go takira tikeb al gobe mere tiyyinj. Irkeb al buda kuruj go mata goyen keneñbe diliñ fot yamiñ. 15 Gega al kurabe, “Unjurar kurumjin Belsebul beleñ tareñ irkeb gogo unjura yakira teñ hi,” yamiñ. 16 Munanj al kurabe gwaha irde merem yan irniñ yenbe, “Mata tineñ Al Kuruj beleñ po ga irtek kura forok irke kinninj,” inamiñ.

17 Goyenbe Yesu gobe al dufay heñ hinhan goyen yeneñ bebak

teñbe gaha yinyinj: “Tiyuñ kuruj kura bana al beleñ yinjen uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayinj gobe sanjin ma heñ tumjan buluñ henayinj. Irde al miñ unjkureñ wor gwahade po, yinjen uliñ kadom asogo gird teñ bur yenayinjbe tumjan mugol nenayinj. 18 Niñgeb gwahade goyen po Satan beleñ unjura yeñ yufukde hanj goyen buluñ buluñ yiryenbe dahadem tareñ henayinj? Epte moñ. Mere ga tihim gabe deñ beleñ ne niñ yeñ, ‘Unjurayen kurumjin Belsebul gote tareñde unjura yakira teñ hi,’ yekeb gago dinhem. 19 Deñ beleñ ne niñ yeñ gwahade yeñ hanj gega, deñ gama dirde hanj mar wor unjura yakira teñ hanjen goyenbe ganuñyen sanjinde yakira teñ hanjen? Belsebulen tareñde ma Al Kurujyen tareñde? Mel gobe, ‘Unjura yakira teñ teñ sanjinbe Al Kuruj hitte mat wañ hi,’ yeñ nurde hanj geb, deñ beleñ ne nineñ hanj gobe usi wor po yeñ nurd dunnayinj. 20 Al Kuruj beleñ doyañ dird dird mata bikkeñ deñ hitte forok yitiñ hi goyen kawan ird irdminjbe ne beleñ Al Kurujyen sanjinbe unjura yakira teñ himyen gogo.

21 “Be, al tareñ kura fulenjare niñ det yade yamiñ doyañ irde hiket al kura beleñ samuñjin go epte ma kawe tiyyen. 22 Gega al hoyan kura al gote tareñ fohek gore wañbe fulenjare niñ detmiñ go hende sanjin heñ hiyen goyen goraj irde maydeb samuñjin yade yukuñ kadom yagoya gale henayinj. Niñgeb gwahade goyen po, tareñnebe unjura gote fohek geb, alya bereya unjura beleñ yade buluñ buluñ yirde hiyen goyen yumulgan teñ him.

23 “Be, al kura ne niñ ma heñ hanj marbe asogone. Irde al kura Al Kuruj hitte al yukuñ yukuñ niñ faranj ma nurde hanj marbe al bur

yirde meten go buluŋ irde haŋ yen nureŋ.

²⁴ “Be, ungura kura al ulinde niŋ takira tike kat kuyen gobe mali naŋa al ma hitek bana gon kuŋ usaŋ heŋ heŋ gasun niŋ naŋkenen kuŋ hiyen. Gega gasun kura ma keneŋbe, ‘Bikken hinhem gasunđe gor mulgaŋ hewen,’ yiyyen. ²⁵ Irdeb mulgaŋ heŋ wanbe gasun bikini gobe halde haraŋ heŋ sope irtiŋ kinyen. ²⁶ Irdeb kuŋbe sopte ungura 7 yende tareŋ folek goyen yupi teŋ tumŋaŋ wanbe al goyen ketal urnayin. Gwaha irkeb al gobe haŋkapyä hinhin gwahade moŋ, buluŋ wor po hiyen,” yinyen.

²⁷ Be, bere kura gore al buda bana gon heŋ Yesu mere teŋ hin-hin go nurdeb, “Bere kawaŋ gerde siŋsilŋ giyin goye aman hiyen,” inyin. ²⁸ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Alya bereya Al Kurunyen mere nurde gama irde haŋ mar go gab amaneŋ nurde hinayin,” inyin.

*Mata tiŋeŋ Al Kuruŋ po forok
yirtek niŋ gusunjaŋ iramiaŋ*

(Matiyu 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Be, al budam wor po waŋ gabu irdeb kalyaŋ kerkeb Yesu beleŋ yenenbe gaha yiriŋ: “Goyenter niŋ alya bereya gabe dufayminja matamiŋabe buluŋ wor po. Mel gobe mata tiŋeŋ Al Kuruŋ beleŋ po ga irtek goke po gusunjaŋ heŋ haŋ. Goyenbe bikken Al Kurunyen mere basan al Yona hitte mata tiŋeŋ kura forok yiriŋ gwahade goyen ne hitte forok yiyyen goyen po ga kennayin. Mata tiŋeŋ hoyaj kura ma kennayin. ³⁰ Bikken Yonabe makaj dapŋa kuruŋ wor po gore tohogo tike naŋkahal karwo gayen biŋ bana heŋ ga katyiŋ goyen tagalke Niniwe taunde niŋ mar tumŋaŋ Al Kurunyen saŋiŋ bebak tiyamiŋ. Gwahade goyen po, ne Al

Urmiŋ hitte mata tiŋeŋ kura forok yiyyen goyen alya bereya gayenter niŋ gayen kennayin. ³¹ Bikken Solomon beleŋ Israel naŋa doyan irde hinhinyabe naŋa gisaw niŋ doyan bere kuruŋ Siba beleŋ Solomonyen dufayminj wukken goyen nure yen wayyiŋ. Gega alya bereya gayenter niŋ gabe ne Solomonyen dufay folek gare saba yirde hime gega, go ma nurde haŋ. Niŋeb kame Al Kuruŋ beleŋ al iginja buluŋja pota yird yird naturebe doyan bere Siba beleŋ huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen merem yan yiryen. ³² Irde Niniwe taunde niŋ mar goye Yona beleŋ kun Al Kurunyen mere basan heŋ tagalke mata buluŋminj yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hamin. Gega alya bereya gayenter niŋ gabe ne saba teŋ hime gabe Yonayen saba folek gega, go ma nurde haŋ. Niŋeb Al Kuruŋ beleŋ al iginja buluŋja pota yird yird naturebe Niniwe niŋ mar beleŋ huwardeb merene ma nurde haŋ mar gayen mingé yirnayin,” yiriŋ.

Uliŋde niŋ hulsi

(Matiyu 5:15; 6:22-23)

³³ Irde sopte gaha yiriŋ: “Al kura hulsi yusuŋ yurde ga banare ma yerde hanjen. Irde koron po aw ma yurde hanjen. Gwaha yirtiŋbe yade hulsi kawan yentek gasunđe gor yerde hanjen. Gogab al beleŋ ya bana wanbe hulsi melak kawan po heŋ hike kennayin. Gwahade goyen po, merenebe kawan po tagalde hike nurde hinayin. ³⁴ Irde diltiŋbe ultiŋ kuruŋ gote hulsi yara. Niŋeb diltiŋ igin hikeb hulsi beleŋ ya bana melak heŋ wuk yiyyen go gwahade, neneŋ keŋkelə bebak teŋ merene beleŋ dufaytiŋja matatiŋja goyen wuk wor po yiryen. Munaŋ diltiŋ buluŋbe merene bitiŋ bana ma

hi ningeb, dufaytiňya matatiňya gobe kidoma beleň po makin hiyyen. ³⁵ Goke tenbe hulsi go kamkeb bitin bana kidoma po makin hiyyenkek geb, keňkela heň doyan yirde hinayin. ³⁶ Merene deň bana hulsi melak heň wuk yitiň yara hiyenbe kidoma muň kura gor ma hiyen gwahade goyen po dufay bulunyň mata bulunyň miňmoň hinayin. Deň hitte hulsi melak heň wuk wor po yiyyen gwahade po, merene beleň dufaytiňya matatiňya wukkej wor po yiryeň,” yinyin.

Farisi maryä Moseyen saba maryä gote mata buluň
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40;
Luk 20:45-47)

³⁷ Be, Yesu beleň mereminj pasi irkeb Farisi al kura gore, “Wake yaner kuň binge nere,” inenbe yaminde kuň keperdeb dula tiyyen tiyaryum. ³⁸ Gega Yesu beleň Yuda marte matare hanıň ma haldeya binge neke keneňbe diliň fot yiriň. ³⁹ Irkeb Doyaň Al Kurun beleň gaha inyinj: “Deň Farisi marbe koronya gisuya siňak beleň po hältin yara teň haň. Gega bitinđebe kudinj mataya mata bulun kurayen kurayen kurun gore makin hitinj haň. ⁴⁰ Dulinj kukuwa wor wor, Al Kurun ultiň siňare niň iryinj gore po bitinj manaj iryinj. ⁴¹ Niňgeb ultiňya bitinjya Al Kurun diliňde wukkek hiniň yeňbe al buninjen det niň amu heň haň mar goyen fudinde mat po faraň yurde hinayin.

⁴² “Deň Farisi marbe panjın meten teňbe Moseyen saba keňkela gama irniň yeň panjın kurayen kurayen goyen pota yırke kuň buda 10 hekeb buda uňkurenje Al Kurun niň uneň hanjen. Gega al hoyan faraň yurtinjenbe bulun yirde goke kanduknej ma nurde hanjen. Irde bitinđe mat Al Kurun niň

amanjeň ma nurde haň. Niňgeb kame gote murunjem bulun tenayin goke buninjen nurde duneň hime. Niňgeb al hoyan faraň yurd yurd mata goyen teň hinayin. Irde Al Kurun galak ird ird mata goyen wor bada ma heň gwaha po teň hinayin.

⁴³ “Deň Farisi marbe gabu yatinjaň kuň al deňem yan beleň keperde hitek gasunjaň po kepertek yeň nurde hanjen. Irde al budam kuň wan ten hanjen gasunjaň kuň hitekeb al beleň palap dirde pere dirde hinaň yeň nurde hanjen. Niňgeb kame mata bulunčiň gote murunjem bulun tenayin geb, goke buninjen nurde duneň hime.

⁴⁴ “Deň Farisi marbe al hakwa yerde hitinj horabok bikkek kura megen beleň sam irtinj geb al beleň ma nurdeya goyen hereň kuň hanjen go gwahade goyen, siňare mat denenjiňbe al huwak mata bulunčiň miňmoň yara. Niňgeb deň beleň al bulun yirde haň goyen ma nurdeya gama dirdeb yeň wor bulun heň hanjen. Niňgeb kame mata bulunčiň gote murunjem bulun yawarnayıň goke buninjen nurd duneň hime,” yiriň. ⁴⁵ Irkeb Moseyen saba keňkela nurtinj al kura goreb, “Tisa, Farisi mar po yinhem yeň nurha, goyenbe neň Moseyen saba mar manaj sukal dirha geb,” inyinj. ⁴⁶ Irkeb Yesu beleň wol henje, “Deň Moseyen saba marbe saba kura al beleň gama irtek meterenj wor po goyen supahakde yerde hanjen. Gega dindikerje saba uňkurenj muň kura ma gama irde hanjen. Niňgeb kame mata bulunčiň gote murunjem bulun yawarnayıň goke buninjen nurd duneň hime.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Deň Moseyen saba marbe Al Kurunyen mere basaň mar porofet bikkej asetiň yago beleň

gasa yirke kamamij mar goyen palap yirhet yen metemij haran̄ hej umn̄a yirde hanjen. Gega ne belej deneñm̄inbe ayan yerde han̄ yen nurd dunen̄ hime. Irde asetin̄ yago belej Al Kurunyen mere basaŋ mar gasa yirde hik̄e kamde hinhan goyen igiŋ po yirde hinhan yen nurdeb gogo metemij umn̄a yirde han̄ yen denej hime. Niŋgeb kame gote murunjem buluŋ wor po yawarnayin̄ goke buniŋen̄ nurd dunen̄ hime. ⁴⁹ Dej belej gwaha tinayin̄ goke Al Kurun̄ dufaymin̄ wukkek belejbe, ‘Porofet yagoya Mesaiayen mere basaŋ mar aposel yagoya yad yermek̄e Yuda mar hitte kunayin̄. Irkeb kurabe gasa yirke kamnayin̄. Munaj̄ kurabe buluŋ buluŋ yirke uliŋ misin̄ katej̄ hinayin̄,’ yiriŋ. ⁵⁰ Niŋgeb bikken̄ wor po porofet yago gasa yirke kamde hinhan mata goyen waŋ wan̄be gayenter manaj̄ gwahade po geb, mel gote dari wok yamin̄ gote kanduk gobe dej Yuda mar gayenter niŋ belej tenayin̄. ⁵¹ Fudinde wor po dinen̄ hime. Dej gayenter niŋ Yuda marbe Adam urmiŋ Abel kamyin̄de mat waŋ waŋ Al Kurun̄ niŋ det kumga teŋ uneŋ uneŋ gasuŋya gasuŋ himamya kahalte mayke kamyin̄ al Sekaraia gote murunjem buluŋ wor po tenayin̄ geb.

⁵² “Dej Moseyen saba marbe alya bereya Al Kurunyen mere nurde bebak teŋ dirneŋ wen̄ hej hej belej goyen pet yirde han̄. Niŋgeb kame gote murunjem tenayin̄ goke buniŋen̄ nurd dunen̄ hime. Dejbe Al Kurun̄ hitte kuŋ kuŋ belej goyen ma gama irde han̄. Irde al hoyan̄ Al Kurun̄ hitte kuŋ kuŋ belej go manaj̄ pet pet yirde han̄,” inyin̄.

⁵³⁻⁵⁴ Be, Yesu gob gasuŋ goyen tubul teŋ hoyanje kukeb Farisi marya Moseyen saba marya belej asogo wor po irdeb daha kura

yekeb merem yan̄ irde merere kertek yen̄ gusuŋjaŋ kurayen kurayen irde hinhan.

12

*Farisi marte mata buluŋ ma gama irnayin̄
(Matiyu 10:26-27)*

¹ Be, goyenterbe al budam wor po waŋ Yesu hinhinde gor gabu iramiŋ geb, kadom ufurd gunen̄ teŋ hinhan. Irkeb Yesu belej mere miŋ ure yen̄be komatmiŋ yago wa gaha yinyiŋ: “Beret kaŋ kande niŋ guram yisbe dirneŋ mun̄ po palawa bana kerkeb hilyaŋ kuyen̄ gwahade goyen po, Farisi marte usi matamij gore al budam buluŋ yirde hanjen. Go mar gobe mata buluŋ teŋ hanjen gega, siŋare mat yenen̄m̄inbe al huwak yara. Niŋgeb mel goke keŋkela hej ga hinayin̄. ² Al kura bana kuŋ balminde mata teŋ hinayin̄ kurun̄ gobe kamebe kawan heke al nurde pasi henayin̄. ³ Niŋgeb mere kura wawunđe al ma denej han̄ yen̄ tinayin̄ gobe fay urke naŋkahalde al hoyan̄ belej yeke nurnayin̄. Irde mere kura bana kuŋ ya binde sisure yenayin̄ gobe al hoyan̄ belej al diliŋde kawan wor po tagalnayin̄.

⁴ “Kadne yago, al belej mudunke kamde kamde niŋ kafura ma henayin̄. Yeŋbe ultin̄ go po buluŋ yirnayin̄, munaj̄ go kamere tontin̄be epte ma daha wet kura yirnayin̄. ⁵ Gega kafura irtek al goke momon̄ direŋ tihim. Al Kurun̄ po ga kafura irde hinayin̄. Yeŋ po gab al gasa yirke kamkeb tonen̄be kak hugineŋ hitek alare gor yemey yemey tareŋ minyaŋ. Fudinde wor po dinhem geb, yeŋ niŋ po ga kafura hej hinayin̄. ⁶ Nu muknej̄ siptesonjorbe hora mulowom po damu teŋ hanjen. Gega Al Kurun̄be nu muknej̄ gwahade

goyen uñkureñ muñ kura niñ biñ sir ma yeñ hiyen.⁷ Tonanñij yuwaljenje budam wor po, epte ma kapyan hetek gega, Al Kurunje tonanñij yuwaljenje gwahade hañ yeñ nurde hi. Gwahade goyen po Al Kurunje deñ ge biñ sir ma yeñ hi niñgeb, kanduk yenen yenen goke kafura ma henayin. Deñbe Al Kurunji diliñde samuñ tareñ yara, nu mukñeñ budam gote folet wor po geb.

Yesu niñ tagal tagal mata

(Matiyu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ “Fudinde wor po dineñ hime. Al kura al hoyanji diliñde, ‘Nebe Yesu nurd uneñ hime,’ yiyyenje kame ne Al Urmiñ gare wor Al Kurunyen miyon diliñ mat, ‘Al gobe nere,’ yewenj.⁹ Munañ al kura al diliñ mat, ‘Nebe Yesu ma nurde uneñ hime,’ yiyyenj al gobe kame ne wor Al Kurunyen miyon diliñde, ‘Al gobe go ma nurd unen hime,’ yewenj.

¹⁰ “Be, al kura ne Al Urmiñ gayen nanyan niryeñ gobe Al Kurunji pohogay irkeb iginj halde unyeñ. Gega al kura Holi Spirit sukal iryen gobe Al Kurunji beleñ mata bulunmij goyen epte ma wor po halde unyeñ.

¹¹ “Be, al beleñ ne niñ iginj ma nurde merem yañ dirde dukun merere derkeb Yuda marte gabu yayañ niñ doyañ marya megen niñ doyañ mar karkuwañ diliñde huwarnayin goyabe daha mat dindikeñ ge teñ mere titek yen goke uguñ po dufay ma henayin.¹² Goyarebe Holi Spirit beleñ merebe gwaha mat yenayin yen dufaytiñde bebak diryeñ geb,” yinyinj.

Horam yan al gote maya mere

¹³ Be, al kura gabu iramiñ bana gore huwardeb, “Tisa, ge beleñ dadane inkeb det adodere yerde

hitinj goyen pota irdeb yende yawardeb nerebe nuni,” inyinj.¹⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Ganuj beleñ derte mere nurde sope irde dettirij pota ird ird al niruñ geb, gago wañ gusunjan nirde ha?” inyinj.¹⁵ Irdeb gor gabu iramiñ mar goyen yenen henyebe, “Al beleñ megen niñ samunja horaya budam yawarnayin gega, gore Al Kurunji diliñde fudinde wor po iginj heñ heñ mata goyen epte ma yunyeñ. Niñgeb kenkela heñ ga hinayin. Mongo megen niñ samuñ kurayen kurayen yad yad niñ uguñ po dufay henayin geb,” yinyinj.

¹⁶ Be, go kamereb maya mere mat gaha yinyinj: “Horam yan al kura gote metenje binje karim ma igineñ hamiñ.¹⁷ Irkeb al gobe binje po, ‘Binje yerd yerd ya hoyanjiñ minjmonj geb, daha tiyenj?’ yeñ dufay heñ hinhin.¹⁸ Irdeb, ‘Binje yerd yerd ya bikkek gayen yupew yurdeb karkuwañ yireñ. Irdeb binjeneña samuñneña tumjanj bana goñ yerenj.¹⁹ Niñgeb nebe binje budam wor po geb, dama budam goyen hitek, aranj ma hubu henayin. Niñgeb heñ hennebe igerj po heñ. Dula tenj, fe nene, amañ hende po heñ,’ yirinj.²⁰ “Gega Al Kurunji beleñ, ‘Gebe kukuwa wor po! Hanja wawuñje tongue temeke kamayinj. Irkeb detge kuruñ gigen ge nurde gitik tiyanj gobe ganuj beleñ yawaryen?” inyinj.²¹ “Niñgeb al kura yinjeneñ ge uguñ po nurdebe megen niñ samuñ yade hiyen gega, Al Kurunji niñ ma nuryen, irde yeñ ge metenja mataya iginj ma teñ hiyenj al gobe gwahade goyen po iryenj,” yinyinj.

Megen niñ det goke ma nurde hinayinj

(Matiyu 6:25-34)

²² Be, gwaha yirinj kamereb Yesu beleñ komatmin yago goyen gaha

yinyiŋ: "Niŋgeb deňbe megen gar heňya, 'Daha mat biňge yade netek, irde ulniniňdeb da yade yertek?' yeň goke uguŋ po ma dufay henayiň. ²³ Biňgebe igin gega, gore po epte ma heň heňtiň igin iryen. Ultiň umňa manaq gwahade po ultiň igin ma yiryeň. ²⁴ Be, nu niň nurnaň. Yeňbe biňge ma harde hanjen. Irde sak yeke yade yadi yerd yerd ya miňmoň gega, Al Kuruň beleň paka yirde hiyen. Al Kuruň beleň nu wor gogo keňkela doyaň yirde hiyen. Munaň deňbe nu gote fołek wor po. Niňgeb dahadem Al Kuruň beleň dubul tike biňge kamnayiň? Epte moň geb. ²⁵ Den gayen kura megen gar heň heň niň uguŋ po dufay kuruň henayiňbe igin nalutin goyen muň kura singir irde sobamde hinayiň? Epte moň! ²⁶ Be, dindiken megen gar heň heň nalutin epte ma singir irnayiň kenem danij geb det hoyan kuruň goke uguŋ po dufay heň hanjen?

²⁷ "Be, yamuň fugala yeneňmiň igin muň goke nurnaň. Yeňbe uliň umňa niň meteň ma teň uliňhor kura ma gada yirde hanjen. Gega fudinde po dineň hime, bikkeň Israelyen doyaň al kuruň Solomonbe uliň umňa kusamuň wor po yerde hinhan. Goyenpoga uliň umňomň igin wor po gore yamuň fugala goyen fole yirtek ma hinhan. ²⁸ Yamuň fugala gobe nalu ulyanđe ma hanjen. Hanka hinayiň, gisebe al beleň walde kakde yemeyde hanjen. Be, gwahade goyen po, yamuň fuwala gobe det kuruň kura gogo moň gega, Al Kuruň beleň doyaň yirde umňa yirde hiyen geb, deňbe danij, 'Ulniniň umňa ma gitik teň dunyen,' yeň goke uguŋ po dufay heň han? Irdeb danij Al Kuruň niň hekkeň ma nurde han? ²⁹ Niňgeb da biňge netek yeň goke uguŋ po ma dufay heň hinayiň.

³⁰ Megen niň mar ne niň ma nurde haň gore gab det budam kuruň gwahade goyen yad yad niň uguŋ po dufay heň goke kanduknej nurde hanjen. Gega Nantiň Al Kuruňbe det goke nurde haň yeň bikkeň denen hiyen. ³¹ Niňgeb deňbe Al Kuruň beleň doyaň dird dird niň po nurde hinayiň. Irke gab Al Kuruň beleňbe deň det kuraň nurde hinayiň kuruň goyen wor duneň hiyen.

³² "Den denenmiňbe sanjintiň miňmoň sipsip budam moň yara. Gega Adotinje yende alya bereya doyaň yird yird niň amaqen nurde hi geb, det kura buluň dirtek goke kafura ma henayiň. ³³ Irdeb kun samuňtiň yago al yunke damu tikeb gote hora yadebe al det niň amu heň haň mar goyen yunen hinayiň. Gwaha tinayiň gobe Al Kuruň haninđe horatıň kame yawartek yen yerde hinayiň go gwahade Al Kuruň beleň yerde hiyen geb, kame ga dunyen. Niňgeb Al Kuruň beleň mata igin teň hinayiň gote murungem kame duneň yeň gasuňmiňde yerde hiyen. Goyenbe murungem gobe hubu ma hiyyen. Gorbe kawe mar binde muň kura ma wanayıň. Irdeb sisige yago gwahade beleň epte ma wor po buluň yirnayiň. ³⁴ Niňgeb megen niň samuň niň po nurde hinayiňbe dufaytiňbe gor po hinayiň. Munaň Al Kuruň beleň mata igin teň hinayiň gote murungem dunyen yeňbe dufaytiňbe hugiňen goke po nurde hinayiň," yinyiň.

Doyaň Al Kuruň waň waň niň hugiňen gitik teň doyaň heň hinayiň

³⁵⁻³⁶ Be, gwaha yineňbe sopte po, "Meteň mar kura beleň, 'Doyaň alniniňbe tikiň merere kun geb, daha naňa wakeb yame hol irde untek? Irde waň da meteň dunyen yeň goke pet teň ga hitek?' yeň nurdeb naňkahalmin naňkahalmin

doyaŋ irde pet teŋ hinayinj. Wawuŋ manaŋ meteŋde niŋ uliŋ umŋa tenbe hulsimiŋ yusun yurde yeŋ waŋ waŋmiŋ ge doyaŋ heŋ hinayinj. Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ waŋ yame maykeb aran po yame hol ird unnyaiŋ go gwahade goyen po, deŋ manaŋ Doyaŋ Al Kuruŋtiŋ waŋ waŋ ge pet teŋ doyaŋ hinayinj.

³⁷ Fudinde wor po dineŋ hime. Doyaŋ almiŋ beleŋ waŋbe meteŋ mar goyen yeŋ ge pet teŋ doyaŋ irde hike yeneŋbe amaŋ hiyyenj. Irdeb tikiŋ merere niŋ uliŋ umŋa igiŋ goyen yugu teŋbe meteŋde niŋ uliŋ umŋamij hor teŋbe meteŋ marmiŋ goyen dula teŋ teŋ gasunđe kepernaŋ yinke keperde binje nene hiket doyaŋ yirde hiyyenj. Doyaŋ almiŋ beleŋ igiŋ igiŋ gwaha yirkeb meteŋ mar gobe aman wor po henayinj.

³⁸ Doyaŋ almiŋ go wawuŋ binde ma naŋa miŋe yara kura wayyenbe waŋ meteŋ marmiŋ go yen ge pet teŋ doyaŋ irde hike yeneŋbe igiŋ igiŋ yirkeb meteŋ marmiŋ goyen manaŋ amaŋ wor po henayinj.

³⁹ “Be, ga nurde ga hinaŋ ko. Ya miŋ al kura nalu goyenter kawe al beleŋ waŋ yane upew uryeŋ yeŋ nurde hiyenđebe epte ma yamiŋ tubul teŋ kuke kawe al beleŋ waŋ yamiŋ upew uryeŋ.

⁴⁰ Niŋgeb gwahade goyen po, ne Al Urmij gare wor nalu goyare wayen tiya yeŋ ma nurde hikeya wayen geb, huginenj ne niŋ pet teŋ doyaŋ nirde hinayinj,” yinyinj.

Meteŋ al igiŋya bulunuŋya gote maya mere

(Matiyu 24:45-51)

⁴¹ Be, gwaha yinkeb Pita beleŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, maya mere gabe neŋ gayen po dineŋ ha ma al buda kuruŋ gayen mananj yineŋ ha?” inyinj.

⁴²⁻⁴³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe gaha inyinj: “Meteŋ al kura dufaymiŋ wukkej, irde gore doyaŋ almiŋ ge fudinde

wor po meteŋ teŋ uneŋ hiyenj. Irkeb doyaŋ almiŋ beleŋ naŋa gisaw kwe yenbe meteŋ almiŋ goyen, ‘Meteŋ mar kadge doyaŋ yirde binje yuntek nalu hekeb yunenj hayinj,’ ineŋ kuyenj. Be, doyaŋ almiŋ go mulgaŋ heŋ waŋbe ineŋ kuyenj gwahade teŋ hike keneŋbe igiŋ igiŋ irkeb meteŋ al gobe aman wor po hiyyenj. Goyenbe ganuŋ al beleŋ ga Al Kuruŋyen meteŋ al gwahade hiyyenj?

⁴⁴ Fudinde wor po dineŋ hime. Meteŋ al gobe doyaŋ almiŋ beleŋ samuŋmiŋ kuruŋ goyen wor doyaŋ yirde hayinj inyenj.

⁴⁵ Gega daha wet kura teŋ meteŋ al goreb, ‘Doyaŋ alnebe naŋa gisaw po kuŋ ninjeb, araneŋ ma waŋ hi,’ yenbe meteŋ mar kadom alya bereya goyen, ‘Merene ma nurde haŋ,’ yineŋ gasa yirde dula po teŋ wain nene kukuwa heŋ hiyyenj.

⁴⁶ Irkeb doyaŋ almiŋ gobe nalu goyenter wayyen yeŋ ma nurde hiyenđe gor mulgaŋ hiyyenj. Irdeb mata buluŋmiŋ keneŋ gote muruŋjem kuruŋ wor po unyenj. Irdeb meteŋ al goyen takira tikeb doyaŋ almiŋ ma nudr uneŋ haŋyen mar haŋ gasunđe gor kuyenj.

⁴⁷ “Be, meteŋ al gobe doyaŋ almiŋde dufay gobe keŋkelə nudr nudr ga doyaŋ almiŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ niŋ doyaŋ heŋ pet ma teŋ hiyenj. Irdeb meteŋ keŋkelə ma teŋ hiyen gobe kame doyaŋ almiŋ beleŋ mulgaŋ heŋ waŋbe mayde buluŋ wor po iryenj.

⁴⁸ Gega al kura doyaŋ almiŋ gote dufaymiŋ ma nurdeya ga mata teŋ hiyen gote kandukbe kuruŋ wor po ma tiyyenj. Niŋgeb al kura det kuruŋ unyenbe wolmiŋenbe diryen nunyen yeŋ ma nuryenj. Gwahade goyen po al kura meteŋ kuruŋ unyenbe gote iginenbe kuruŋ wor po forok ird nunyen yeŋ nuryenj,” yirinj.

Yesu niŋ teŋbe alya bereyabe bur yenayiŋ

(*Matiyu 10:34-36*)

⁴⁹ Irdeb sopte goha yiriŋ: “Nebe megen niŋ alya bereyat mata buluŋ kumga teŋ Al Kurun hitte yumulgaŋ tiye yen kak kere yen wamirin. Niŋgeb kak goyen melak kurun heŋ kuwoŋ yen nurde hime. ⁵⁰ Gega aran ma gwaha tiyyen. Ulne kurun kahanjer mat hurkuŋ tonajner gayen misiŋ kurun wor po katmeke gab metenje pasi hiyyen. Niŋgeb goke doyan heŋ henjabe kanduknej wor po nurde hime. ⁵¹ Deŋ beleŋbe ne gayen megen gar awalikde heŋ heŋ mata goyen tawayuŋ yen nurde han? Moŋ, bipti mata forok ire yen wamirin. ⁵² Gayenter mat ne niŋ teŋbe al miŋ kura siptesonjoŋ hinayin gobe bur yen irawa beleŋ huwardeb karwo goya kadom asogo gird teŋ hinayin. ⁵³ Irde ire naniŋya wor kadom asogo gird teŋ hiriryen. Ire milinjya wor gwahade po teŋ hiriryen. Bere al kutiŋ wor uŋde milinjya kadom asogo gird teŋ hiriryen,” yiriŋ.

Mata kura forok yekeb igiŋ nalu bebak tinayin

(*Matiyu 16:2-3*)

⁵⁴ Irdeb sopte al buda gor gabu iramiŋ goyen goha yinyin: “Dende matarebe naŋa kurkur beleŋ mat kigarinjek wake yenenje aran po, ‘Ey, kigarinj kateŋ tiya,’ yen hanjen. Irkeb fudinde kigarinj kateŋ hiyen. ⁵⁵ Munaŋ karaga meŋe ferke keneŋbe kadila hewenj tiya yen hanjen. Irkeb gwahade po forok yen hiyen. ⁵⁶ Denbe megenya naŋkiŋdeŋ det forok yeke yenenje gwahade forok yeweŋ tiya yen hiket gwahade po forok yen hanjen. Gega dahade niŋgeb gayenter Al Kurun beleŋ mata forok yirde hi gayen yeneŋ

bebak ma teŋ han? Dulin usi mar wor wor,” yinyin.

Merem yaŋ dirde merere dernayiŋ maryā kanduk sope irnayiŋ
(*Matiyu 5:25-26*)

⁵⁷ Gwaha yinenje, “Daniŋ geb mata igiŋya buluŋya goyen dindiken yeneŋ bebak ma teŋ han? ⁵⁸ Al kura merem yaŋ dirde merere dukun hikeyabe daha mat kura kanduk go sope irde awalikde hitewoŋ yen mere sege irnayin. Moŋgo kuŋ merere huwarkeb mere nurd nurd al beleŋ matatij goke dade kimyaj titmiŋ haniŋde dernayin geb. Irkeb kimyaj titmiŋ beleŋ dade koyare dernayin. ⁵⁹ Irkeb koyare gor po hinayin. Irde kat siŋare kuŋin yenjabe hora gwahade kernayin dintiŋ goyen tumjaŋ po kerde pasi irde gab siŋare kat kunayin geb,” yinyin.

13

Mata buluŋ yubul tinayin

¹ Be, goya goyenbe al kura Yesu hinhinde gor wanjbe, “Galili niŋ mar kura Al Kurun galak irniŋ yenjabe dolon ird ird yare gor dapŋa gasa yirde hinhan. Gwaha teŋ hikeyabe Yudia naŋa doyan irde hiyen Roma gabman al Pailat beleŋ fulenja marmiŋ yinke kuŋ mel go gasa yirke kamaŋ. Irkeb darim kateŋ dapŋa galak yirniŋ yen gasa yiraŋ gote dariya su-luk hiyun,” inamin. ² Irkeb Yesu beleŋ goha yinyin: “Deŋbe Galili mar go gwaha mat kamkeb al gobe mata buluŋ mar wor po geb, gogo yen nurde han? Munaŋ Galili mar kurabe kanduk gwahade ma yeneŋ han geb, mata buluŋmiŋbe malinjeŋ yen nurde han? ³ Gwahade moŋ geb! Deŋ wor mata buluŋtiŋ yubul ma teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ ma henayinje yen tiyanj yara tumjaŋ pasi kamnayin. ⁴ Be,

Yerusalem bana fe diliŋ kurun kura Siloam ineq hanjende gor ya sobam hende wor po hurkutin goyen galan yen kateŋ al 18 gasa yirke kamamiŋ. Niŋgeb go kamamiŋ mar gobe mata buluŋmiŋ kurun wor po geb, gogo dagi kurun tamin yen nurde haŋ? Munaŋ Yerusalem bana al kura dagi gwahade ma teŋ haŋ marbe mata buluŋmiŋbe mel gote yara moŋ, malinęŋ yara yen nurde haŋ? ⁵ Goyen wor gwahade moŋ po. Niŋgeb deŋ wor mata buluŋtiŋ yubul ma teŋ yen ge bitiŋ mulgaŋ ma henayiŋbe yen kamaŋ yara pasi po kamnayiŋ,” yinyiŋ.

⁶ Irdeb mere tiyyiŋ goke sopte siraw merere gaha yinyiŋ: “Al kura goyen wain meteŋmiŋ bana fik he kura haryiŋ. Irdeb he goyen igineŋ heŋ heŋ nalu heŋ hiket igineŋ manaq daw yen kuŋ yaware yen kuriŋ. Gega hubu wor po. ⁷ Go po teŋ teŋbe kuŋ wain meteŋ go doyaŋ irde hinhin al go keneŋbe, ‘Dama karwo gayen fik he gayen igineŋ kura daw heŋ hi yen waŋ naŋkenęŋ himyen. Gega kura muŋ ma yeneŋ himyen geb miŋde kerayiŋ. Daniŋ geb dulin gor heŋ megeŋ fimiŋ po pasi irde hiyen?’ inyiŋ. ⁸ Irkeb meteŋ doyaŋ al gore wol heŋbe, ‘Doyaŋ al, igit merene nurde dama unjkureŋ gwahade tubul tike hiyen? Irkeb he go miŋde megeŋ talde megeŋ aysen ird ird det goyen yade yeren. ⁹ Irde kurut kurut irmeke dama kura imoyerter nalu gahader gayen igineŋ yaŋ hiyyeŋbe igit! Munaŋ igineŋ ma hiyeŋbe miŋde kertek,’ inyiŋ,” yiriŋ.

*Sabat nature bere pukiŋ werwer
yitiŋ kura guram iryiŋ*

¹⁰ Be, Sabat nalu kurare kurab Yesu go Yuda marte gabu ya kura goyen bana hurkuŋbe saba tagaliŋ. ¹¹ Goya goyenbe bere kura

unŋura beleŋ ulyaŋde wor po buluŋ irke dama 18 gayen pukiŋ werwer yitiŋde heŋ epte ma wor po huwa heŋ kuŋ hitek goyen ya bana goŋ hin hin. ¹² Be, Yesu beleŋ bere go keneŋbe hoy irke wan al buda gote diliŋ mar huwaryiŋ. Irkeb Yesu beleŋ, “Haŋkabe garbamge gubul teŋ kuke igit haha,” inyiŋ. ¹³ Gwaha ineqbe haniŋ uliŋde kerkeb goyare po pukiŋ giŋ irde huwa heŋbe aman wor po heŋ Al Kurun turuŋ irde kasor iryiŋ.

¹⁴ Be, alya bereya gabu ya goyenter gabu irde hanjen mar gote doyaŋ al beleŋ Sabat nature Yesu beleŋ bere go sope irke keneŋbe bin ar yiriŋ. Irkeb al gore huwardeb gor gabu iramıŋ mar goyen, “Meteŋ teŋ teŋ nalube 6 geb, go bana goyen gab wake guram dirke igit henayiŋ. Munaŋ Sabat naturebe gwaha ma teŋ hinayiŋ,” yinyiŋ. ¹⁵ Irkeb Doyaŋ Al Kurun Yesu beleŋ wol heŋbe, “Denbe mata igit teŋ hite yahan gega, usi wor po teŋ haŋ yen denen hime. Denbe bulmakawtin kura ma donkitin kura gwahade goyen Sabat nature gega, fe yunniŋ yeŋbe yen titiŋ gasunđe gor kuŋ yugu teŋ bul yirde fete ma yukuŋ hanjen? Denbe dapŋa wor gwaha yirde hanjen. ¹⁶ Goyenpoga bere gab dama 18 gayen Satan yufukde heŋ kanduk keneŋ hiyende mat waŋ waŋ igit hihi gake daniŋ geb buluŋ nurde haŋ? Denbe Sabat nature dapŋatiŋ fe yuneŋ yuneŋ meteŋ go teŋ hanjen gega, daniŋ asininiŋ Abraham wiriŋ gayen Sabat nature Satanyen yufukde mat teŋ siŋa ird ird niŋ bisam irde haŋ?” yinyiŋ.

¹⁷ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb al buda yen ge igit ma nurde uneŋ hanjen mar gobe tumjan memya wor po hamiŋ. Gega alya bereya hoyan be mata tiŋen

turñuŋ yaŋ Yesu beleŋ yirde hin-hin kuruŋ goyen yeneŋbe aman̄ wor po hamin̄.

Mastet he bilmiŋ gote siraw mere

(Matiyu 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Be, Yesu beleŋ sopte gaha yinyin̄: “Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird mata gobe daha mat kura yetek? Da kura yara yemeke gab igin̄ bebakken̄ nurnayin̄? ¹⁹ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird gobe mastet he bilmiŋ dirneŋ muŋ wor po go gwahade. Al kura beleŋ mastet bilmiŋ goyen teŋbe meteŋmijnde haryen̄. Irkeb kawaŋ hen̄ kuŋ kuruŋ hekeb nu kurayen kurayen waŋ gor naŋa yokŋa hen̄ haga teŋ usan̄ hen̄ hinayin̄. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird manan̄ gwahade goyen po, haŋkopyabe dirneŋ muŋ gega, kuŋ kuŋbe kuruŋ wor po hiyyen̄,” yinyin̄.

²⁰ Irdeb sopte po, “Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird mata gobe da kura yara dinmeke gab igin̄ bebakken̄ nurnayin̄? ²¹ Be, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird gobe bere kura beleŋ beret kaye yen palawa kuruŋ bana yis temeyke hilyan̄ kuyen̄ go gwahade goyen. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ yin̄gen̄de alya bereyamin̄ doyan̄ yird yird mata manan̄ gwahade po hiyyen̄,” yinyin̄.

Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirneŋ wor po

(Matiyu 7:13-14,21-23)

²² Be, Yesu go Yerusalem kuŋ heŋyabe taunya tiyuŋya belen hinhan go bana kuŋ heŋbe saba yirdya yirdya kuŋ hinhan. ²³ Goya goyenbe al kura goreb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, fudinde Al Kuruŋ beleŋ al budam ma yawaryen̄?” inen̄ gusunŋan̄ iryin̄. Irkeb Yesu beleŋ gor hinhan mar goyen yeneŋ

heŋyabe, ²⁴ “Fudinde dinen̄ hime. Al Kuruŋ hitte kuŋ kuŋ yamebe dirneŋ muŋ wor po geb, al budam epte ma yen̄ hitte mali mali kunayin̄. Niŋgeb al kura yen̄ hitte kwe yen̄be kurut wor po yen̄ gab kuyen̄. ²⁵ Munan̄ ya gote miŋ al beleŋ huwarde yame takeb yen̄ hitte kuŋ kuŋ beleŋ miŋmoŋ hiyyen̄. Yame tatin̄ go kamere waŋ siŋare huwarde yame maydeb, ‘Doyaŋ al, yame fegelede duna be,’ ineŋ esen̄ mere irnayin̄ gega, ya miŋ al gore wol heŋbe, ‘Den̄be ganuŋ mar, irde dare niŋ? Neb ma nurde duneŋ hime,’ dinyen̄. ²⁶ Irkeb deŋ beleŋ wol heŋbe, ‘Moŋ, neŋbe geya tumŋan̄ bin̄ge nene fe nene teŋ hityen go. Irde nende tiyuŋde waŋ saba dirde hayen go,’ innayin̄. ²⁷ Gega al gore wol heŋbe, ‘Den̄be mata buluŋ mar wor po geb, hoyan̄ kunaŋ! Nebe deŋ ganuŋ mar irde damde niŋ goyen ma nurde hime geb,’ yinyen̄. ²⁸ Irkeb ya biŋ bana gon̄be asetiŋ yago Abraham, Aisak, Yekopyabe Al Kurunyen̄ mere basaŋ marya Al Kurunya hike yennayin̄ gega, den̄be siŋare dubul titiŋ goke dindiken̄ ge bunin̄en̄ nurde esinayin̄. Irde Al Kurun niŋ bitiŋ ar yenayin̄. ²⁹ Goyenbe Yuda mar moŋ al miŋ hoyan̄ beleŋ megeŋ muruŋ kurhan mat mat wan̄be ya biŋde gor Al Kurunya hen̄ dula mata kuruŋ forok yiyyen̄de gor gabu irdeb keperde dula teŋ aman̄ hen̄ hinayin̄. ³⁰ Den̄ Yuda marbe, ‘Neŋ po ga Al Kurunyen̄ dirneŋ weŋ,’ yen̄ nurdeb Yuda mar moŋ al miŋ hoyan̄be gwahade moŋ yen̄ nurde hanjen̄. Gega kamebe mel gob Al Kurunya hinayin̄, munan̄ den̄be siŋare po hinayin̄. Niŋgeb fudinde wor po, al kura ne wa ne wa teŋ hiyen̄ al gobe kame hiyen̄. Munan̄ al kame wor po hi al gobe meheŋ hiyen̄,” yinyin̄.

*Yesu beleñ Yerusalem mar niñ bunijeñ nuryiñ
(Matiyu 23:37-39)*

³¹ Goya goyenbe Farisi mar kura Yesu hitte wanje, “Galili naŋa gate doyan al kuruj Herot beleñ muguneñ teñ hi geb, naŋamiñ ga tubul teñ gon kura kwayiñ,” inamij. ³² Irkeb wol hejbe, “Kulu duwi* Herot hitte kunjbe ne yihiim gahade po innayiñ: ‘Neb gayenterbe uŋgura yakira teñ al garbam manaj guram yirde teñ hej. Irde hej ga moj metenje pasi ireñ,’ innayiñ. ³³ Nebe Herot beleñ mununen teñ hi ma dahade goke ma nurde hime. Metenj kurunj goyen goke gago Galili naŋa ga tubul teñ Yudia naŋa bana niñ taun Yerusalem kuŋ hime. Al Kurunyen mere basaŋ mar hakotkenj wor Yerusalem taun goyen siŋare ma kamamiñ. Niŋgeb ne wor Yerusalem kuŋ kuŋ niñ bada ma hewen. Hanjka, gise, molye manaj hugineñ po kuŋ hej geb,” yinyiñ.

³⁴ Irdeb gaha yiriñ: “Awo, Yerusalem niñ mar, bunijeñ wor po nurt duneñ hime. Al Kurunj beleñ deñ ge nurde mere basaŋ marmiñ yad yerke waŋ hanjen. Gega deñ beleñbe kurab hora po gasa yirde, kurabe mali gasa yirde hike kamde hanjen. Tatirok milij beleñ dirneñ yawan tapenj beleñ po aw yurde hiyen go gwahade goyen po, ne beleñ deñ dade doyan dirmewoŋ yeŋ hugineñ nurde himyen. Gega dindiken po merene pel irde yilwa nirde hanj. ³⁵ Niŋgeb ga nurnanj. Al Kurunj beleñ tauntiñ tubul tiyyen. Irkeb dindiken doyan irke kamebe bulunj hiyyen. Niŋgeb fudinde dinenj hime. Dubul teñ kwenj gob epte ma nennayiñ. Irde kuŋ kuŋ kame sopte wayen. Irkeb ne neneñbe dindiken mohon̄tiñde

wor wor, ‘Doyan Al Kurunyen deñemde waya al gabe Doyan Al Kuruj beleñ guram irde iginj wor po iryen,’ yeŋ turuj nирnayin,” yiriñ.

14

Sabat nature al garbam miŋyaŋ sope iryiñ

¹ Be, Yesu go Yerusalem kunj hikeyabe Sabat nalu hiriñ. Irkeb Farisi marte kurun̄miñ kura gore binje nere inenjbe teñ yamiñde kwaryum. Irkeb al gor hinhan goreb Sabat nature da mata kura tike kentek yeŋ kenej hinhan. ² Be, yare gorbe al kura uliñ diŋduŋ irtiŋ goyen Yesu dilinj mar keperde hinjin. ³ Irkeb Yesu beleñbe Farisi marya Moseyen saba marya goyen, “Sabat nature al garbam miŋyaŋ sope yird yird gobe Mose beleñ bisam iryiñ ma dahade?” yineŋ gusun̄janj yiryiñ. ⁴ Gega al buda gobe mere ma tiyamiñ. Gwaha tike yenerjbe Yesu beleñ al go tanardeb guram irke iginj hekeb, “Igiŋe kwa,” inke kuriñ.

⁵ Be, Yesu go garbam al go sope irdeb, “Be, deñ gayen urtiŋ yara kura ma bulmakawtiŋ gwahade kura Sabat nature mete fe bana kurukeb kenej wasak tinayiñ ma aranj po teñ siŋa irnayiñ?” yeŋ mel goyen gusun̄janj yiryiñ. ⁶ Irkeb go mar gobe gwaha mat kura meremiñ wol hetek ma hamij.

⁷ Be, Farisi marte kurun̄miñ beleñ binje ninj yinke wayamiñ mar gore al deñem yanđe gasun̄ yirtiŋyaŋ po keperke Yesu beleñ goyen yeneñbe gaha yinyiñ: ⁸ “Be, al kura binje nen nen nalu kurunjde kura hoy dirke kuŋ goya al deñem yanj beleñ kepertek gasun̄ iginde gor ma kepernayin. Monggo al hoyanj kura deñem yanj deñ

* **13:32:** Kulu duwi garbe Herot beleñ yinjeng ge po nurde usi dufay buluŋ kerde hinjin goke Yesu beleñ gwaha inyinj.

folek gore wakeb⁹ hoy diryen al goreb al buda kuruŋ go diliŋde, ‘Al deňem yan ge folek kura waya geb, gor ma keperayin,’ dinyen geb. Irkeb deňbe memya hej al deňem moŋ marya kepernayin.¹⁰ Ningeb dula nalu kuruŋ gwahader hoy dirke kunbe mali ga po kepernayin. Irkeb hoy diryen al gore waŋ denenbe, ‘Kadne, gebe gar kepertek moŋ geb, kuŋ al deňem yanđe gasunđe gor keperayin,’ dinyen. Irkeb al buda gor hinayin mar gore, ‘Al go deňem yan geb, gogo gwaha ira,’ yeŋ turuŋ dirnayin.¹¹ Ningeb gwahade goyen po, al kura yinđen turuŋ turuŋ irde hiyen al gobe Al Kurun beleň matamiŋ goyen kawan irke memya hiyyen. Munaŋ al kura yinđen turuŋ turuŋ ma irde hiyen al gobe Al Kurun beleň al deňem yan iryen,’ yinyin.

¹² Irdeb Farisi marte kurunyin Yesu hoy iryin al goyen gaha inyin: “Kame naŋkahalde niŋ biŋge ma wawuŋbanare niŋ biŋge ninin yeŋ goya kadge yago, tayge yago, tiyuntiŋde nin al horam yan maryabe, dadakeya kolge yago miňtiŋ unküreŋ go po ma hoy yirde hayin. Moŋgo wolmiŋen hoy girkeb al iŋin yird yird mata gote murunjembé gogo po tawayin geb. Al Kuruŋ hitte matbe hubu.¹³ Gwaha irtinjenbe al bunijen det miňmon, al kahanja haninya kamtiňabe al diliŋ titmin gwahade goyenya dula tiniŋ yen hoy yirde hayin.¹⁴ Irkeb goke teňbe Al Kuruŋ beleň guram girde iŋin giryen. Go mar gobe gwaha mat kura wol hetek miňmon gega, kame al huwak kamtiŋde mat huwarnayin natureb Al Kuruŋ beleň mata iŋinje gote murunjem gunyen,” inyin.

Dula mata kuruŋ gote siraw

*mere
(Matiyu 22:1-10)*

¹⁵ Be, Yesuya hej biŋge nene hinhan mar al kura gore Yesu beleň mere tiyyin go nurdeb, “Kame Al Kurunya beleň alya bereyamiŋ doyan yirde hi gasunđe gor hej Al Kurunya dula tiyyen al gobe gwaha tiyyen goke amanjen wor po nuryen,” yiriŋ.¹⁶ Irkeb wol heňbe siraw mere mat gaha yinyin: “Al kura goyen dula mata kuruŋ tiye yeňbe al budam wawoŋ yeŋ mere kiriyin.¹⁷ Be, kuŋ nalu goyen forok yekeb meteŋ almiŋ teŋ kerke wanayin yinyin mar goke keya kuriŋ. Kunbe, ‘Biŋge yagobe bikken ep irde deň ge gago wayhem geb wake kuniŋ,’ yinyin.¹⁸ Gega al buda kuruŋ go tumňaj bikbak teňbe, ‘Neňbe meteňninj gwahade gwahade titek geb go ma kuniŋ,’ yamin. Ningeb meheňde kuŋ kinyin al goreb, ‘Igiŋ kumewon be. Gega gayamuŋ ga po megeŋ kura damu tihim. Ningeb goyen kuŋ keneŋ tihim geb ma kweŋ,’ inyin.¹⁹ Irkeb meteŋ al gobe bada hej al kura hitte wor kuŋ inkeb al gore wor gwahade po, ‘Igiŋ gega gayamuŋ ga po bulmakaw 10 gayen* damu tihim. Ningeb goyen megen ilde ilde niŋ tuňaj yure yeňbe gago kuŋ hime. Ningeb ma kweŋ,’ inyin.²⁰ Irkeb gor mat al hoyan hitte wor kuŋ inkeb yen wor gwahade po, ‘Igiŋ kumewon be. Gega hanka ga po bere tawaŋ mekerd nunhaŋ geb ma kweŋ,’ inyin.²¹ Be, meteŋ al go doyan almiŋ hitte mulgaŋ hej kunbe, ‘Mel go momon yirhem gega, meteňninj yan ala yen bada hahanj,’ inyin. Irkeb doyan almiŋ gobe biŋ ar yekeb meteŋ almiŋ goyen mere hitemde po irdeb, ‘Araŋen kwa! Irdeb taun gate beleň karkuwanya mukjeneŋa gama yirde kuŋ al bunijen det

* **14:19:** Megen yilde yilde niŋ bulmakaw irawam irawam yirke 10 hitin.

miňmoj mar, al ulin kamtiňya kahaň hanij titmiňyabe dilij titmiňya goyen yeneň yawaşa, ineň hulyaň iryinj. ²² Be, meten al go kuň inyin gwahade po tenje mulgaň heň wanje, ‘Doyaň al, hulyaň nirha gobe gwahade po tihim gega, dula teň teň gasunje makinj ma hihi,’ inyinj. ²³ Irkeb doyan almiň goreb, ‘Kwa! Kuň taun siňare beleň hanij taunya tiyuň hoyanje kutiryaň goyen al yeneňbe mali po yineň tebaň yirkeb wanayinj. Irkeb yane makinj hiyyenj. ²⁴ Fudinde ginhem. Al haňkapyä hoy yirmekе bada hahanj mar gobe dula nalu kurunj goyenter niň biňgebe kura muň ma ninam urnayinj,’ inyinj,’ yirinj.

Yesu gama iryenje damiň yubul tiyyenj?

(Matiyu 10:37-38)

²⁵ Be, Yesu go Farisi marte kurunjiň gote ya tubul teň Yerusalem kuň hinjin. Irkeb al budam wor po gama irde kuň hinhan. Irkeb Yesu beleň fulgaň kaňbe, ²⁶ “Al kura gama nire yenje milij naniň, beremya dirjeň wenja kulinja haymij yagoya niň ma nurde hiyenj. Irde yiňgenj ge wor ma po nurde hiyenj. Al dufay gwahade miňyabe epte ma komatne hiyyenj. ²⁷ Irde kanduk keneň keneň niň bada heň haň gega, gama nird nird niň nurde haň mar gobe epte ma komatne henayinj,” yinyinj.

²⁸ Irdeb maya mere mat gaha yinyinj: “Be, al kura ya kurunj ire yenje keperde dufay keňkelä heň hora gwahade beleňbe ya gayen iňiň pasi ireň yeň nurdeya gab meten go miň uryenj. ²⁹ Munanj gwaha ma teňja mali po ya yimiyyenj gobe kuň hora muň go hubu hekeb ya go pasi ma irde tubul tiyyenj. Irkeb al beleň keneňbe, ³⁰ ‘Al gabe ya ire yeň tola yimiyyun gega, dahade niňgeb

pasi ma iruň?’ yeň tagalde uneň hinayinj.

³¹ “Irdeb naňa kura gote doyan al kurunj beleň naňa hoyanje niň doyan al kurunja arye yenje keňkelä ma dufay heňja mali po fulenjare kuyenj? Epte moj. Fulenja marmiň 10,000 gore asogomde fulenja mar 20,000 goyen wake epte gasa yirnayinj yeň nurdeya gab fulenja marmiň yad kuyenj. ³² Munanj epte moj yeň nurdeb asogom go gisaw po hikeya doyan al kurunj gore utan irde awalik heň heň niň mere kerke asogom hitte kuyenj. ³³ Niňgeb gwahade goyen po, deň wor dettiň kurunj goyen iňiň yubul tinij ma dahade goyen keňkelä dufay henayinj. Dettiň kurunj daha yubul tinij yeň nurde hinayinj mar gobe epte ma komatne henayinj geb.

³⁴ “Be, fawbe det iňiň hapek yaň gega, hapek hubu hiyyenj gobe daha irkeb sopte hapek yaň hiyyenj? Epte moj. ³⁵ Faw hapek hubu hitiň gobe meger wor epte ma ayseň unyeň geb temeytek. Niňgeb al kura komatne hewe yenje keňkelä po dufay heňbe fudinde po gama niryeň. Be, al kura kirmiň yan kenem mere tihim ga nurde bebak tinayinj,” yinyinj.

15

*Sipsip dirjeňyen siraw mere
(Matiyu 18:12-14)*

¹ Be, Yesu go Yerusalem kuň hininya goyenbe teks yad yad marya Moseyen saba keňkelä ma gama irkeb Farisi mar beleň “mata buluň mar” yineň hanjen mar gore Yesu mere teň hinjin goyen nurniň yeň budam waň gabu iramiň. ² Gega Farisi marya Moseyen saba marya goreb mel go yeneňbe iňiň ma nurdeb, “Al gabe dahade geb mata bulun mar goyen

wake yeneŋbe amaj hej yeneŋa dula teŋ haŋ?" yamin.

³ Irkeb Yesu beleŋ maya mere gayen yiryinj: ⁴ "Be, denj gayen kuratin kura sipsipmiŋ 100 gwa-hade hinayinj gega, uŋkurenj kura bana kuyenj. Irkeb sipsip 99 goyen yukuŋ kawan kura yubul teŋbe kunj sipsip uŋkurenj bana kuyenj goke naŋkenenj kunj kunjbe tiyyenj. Go ma tubul tiyyenj! ⁵ Niŋgeb keneŋ amaj wor po heŋbe teŋ supahakde kerdeb ⁶ yamiŋde kuyenj. Irdeb kadom yagoya binde hinayinj marya goyen, 'Sipsipne uŋkurenj bana kunj gega, naŋkenenj kunj kunjbe tihim. Niŋgeb wake biŋge nene amaj hiniŋ ko,' yinyenj. ⁷ Fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata bulunmiŋ yubul teŋ Al Kurunj niŋ biŋ mulgaŋ hiyyenj gobe Al Kurunyā miyoŋmiŋ yagoya kuruŋ goreb al uŋkurenj muŋ goke amaj wor po henayinj. Munaj Al Kurunjbe al 99, 'Neŋbe huwak geb mataniniŋ damiŋ goyen yubul teŋ Al Kurunj niŋ bininiŋ mulgaŋ hetek?' yeŋ nurde hinayinj mar gobe yeŋ ge ma nuryenj," yinyinj.

Hora bana kutiŋ gote siraw mere

⁸ Irdeb, "Be, bere kura silwa hora 10 gwahade manaj hiyenj gega, uŋkurenj kura bana kuyenj gob daha tiyyenj? Yeŋbe hulsiminj usuŋ urdeb yaminj bana gob kor irde keŋkela naŋkenenj tukun tukunjbe kinyenj. ⁹ Keneŋbe kadomya al biŋyaŋ hinayinj marya goyen, 'Silwa horane uŋkurenj pel hiyuŋ gega, naŋkenenj tukun tukunjbe tihim. Niŋgeb wake biŋge nene amaj hiniŋ ko,' yinyenj. ¹⁰ Niŋgeb fudinde dinhem. Gwahade goyen po, al kura mata bulunmiŋ yubul teŋ Al Kurunj niŋ biŋ mulgaŋ hiyyenj gobe Al Kurunyā miyoŋ beleŋ al

goke amaneŋ wor po nurnayinj," yinyinj.

Diriŋ kura mata buluŋ teŋ gab biŋ mulgaŋ hiriŋ gote siraw mere

¹¹ Irdeb go hende po gaha yinyinj: "Be, al kura goyenbe urmiŋ waraŋ minyaŋ hinhin.

¹² Irkeb urmiŋ dirŋenj gore huwardeb, 'Ado, det buda kurunj gabe gale hej nigenbe nuna,' inkeb naniŋ beleŋ samuŋmiŋ kurunj goyen pota yirdeb yunyinj. ¹³ Irkeb urmiŋ dirŋenj gobe hitŋenj tenbe samuŋmiŋ goyen al yunke muruŋgem hora unkeb go teŋbe naŋa gisaw po al miŋ hoyanje naŋare kuriŋ. Kunj gonjbe horamij kurunj gobe mata buluŋ kurayen kurayen hende yemeyde pasi iryinj. ¹⁴ Be, al go horamij kurunj goyen yemeyde pasi wor po irke gab biŋge kamde kamde nalu kurunj forok yiriŋ. Irkeb uliŋde hora gwahade miŋmoŋ wor po hekeb det niŋ amu hiriŋ.

¹⁵ Gwahade hej heŋbe naŋa goyenter niŋ al kura hitte kunjbe, 'Igiŋ meten alge hewenj?' inyinj. Irkeb, 'Kunj bune doyan yirde paka yirde hayinj,' inkeb bu hinhande gor kuriŋ. Meten gobe Yuda mar beleŋ epte ma titek wor po goyen biŋge kamde hinhin geb bada ma hiriŋ. ¹⁶ Be, kunj gor hinhinyabe bu beleŋ biŋge nene hinhan goyen goran yirde netek wor po irde hinhin. Gega al kura beleŋ bu biŋge goyen wor kura ma yawaŋ uneŋ hinhan. ¹⁷ Irkeb biŋ mulgaŋ hekeb, 'Adoner meten mar kuruŋ gobe biŋge budam nene sason yirde hanj. Gega daha timinj geb gago delne gergeren kamtek hihim?

¹⁸ Niŋgeb bada hej adone hitte mulgaŋ hej kwenj. Kunjbe, 'Ado, nebe Al Kurunyā geya hitte mata buluŋ wor po timinj. ¹⁹ Niŋgeb nebe urge gigen yeŋ ma nenayinj. Mali meten mar al kura yara nenayinj,' ineŋ yeŋ nuryinj. ²⁰ Be,

al gobe gwaha yejbe huwarde mulgañ hej naniñ hitte kuriñ.

“Be, al go kuñ forok ma yekeya naniñ beleñ wa gisawde po kenenje buniñeñ wor po nurdeb kup yej kuñ urmiñ go teñ besa irde amaj amaj irde uluñde u iryinj. ²¹ Irkeb goyare po urmiñ beleñ huwardeb, ‘Ado, nebe Al Kurunyä geya hitte mata buluñ wor po timiñ geb, nebe urge gigen yej ma nenayinj,’ inyinj. ²² Gega naniñ beleñ metenj marmiñ hoy yirdeb, ‘Arañ! Kuñ uliñ umña iginj wor po tawañ hor irde unnañ. Yejbe urne geb al beleñ kenenje urne palap irtek det goyen tawañ hanij diriñkehenjde hor irde unnañ. Irde kahanj basañ tawañ kahanjde hor irde unnañ. ²³⁻²⁴ Urne gabe kamyinj gega gago waya. Irde bana kuriñ gega, gago kenhem. Niñgeb yej mulgañ hej waya gake teñ bulmakaw foñej firfurnej goyen mayde tawake dula mata kuruj teñ amaj hinij,’ yirinj. Gwaha yinejbe biñge kuruj teñbe gabu irde biñge nene amaj hej hinhan.

²⁵ “Be, go teñ hinhan goya goyenbe urmiñ kurunjbe metenjde hinhan. Niñgeb mulgañ hej wañ binde hej hejbe amaj hej tiñkij hej migiriñ kuruj teñ hinhan goyen nuryinj. ²⁶ Irdeb metenj al kura hoy irdeb, ‘Ya bana gobe da mata wor po teñ hanj?’ inyinj. ²⁷ Irkeb metenj al gore wol hejbe, ‘Adoge beleñ kolge goyen dahadem mon iginj po mulgañ hihi goke amanjenj nurdeb bulmakaw foñej firfurnej goyen mayde kañbe gogo dula teñ amaj hej hanj,’ inyinj. ²⁸ Irkeb itiñ gobe biñ ar wor po yekeb ya bana goñ hurkutek ma iryinj. Irkeb naniñ beleñ katenjbe, ‘Kolgebe kamyinj gega, sopte waya geb wake hurkure,’ ineñ bekkeñde mere iryinj. ²⁹ Gega urmiñ kuruj

gore wol hejbe, ‘Ga nura. Nebe dama budam wor po gayen metenj alge yara hej metenj ten gunenj himyen. Irde mереge kura ma pel irde himyen. Goyenbe dapñä malinjeñ meme foñej gwahade kura muñ ma nunke kadne yagoya kañ nene amaj hitirinj. Hubu wor po! ³⁰ Gega urge gobe horage yade kuñ bere niñ teñ yemeyde pasi irde wakeb yej muñ goke teñbe bulmakaw foñej firfurnej mayde kañ unha! inyinj. ³¹ Irkeb naniñ beleñ wol hejbe, ‘Eke, gebe neya hugineñ haryen. Irde det kuruj nigen gabe tumnajan gigen ala po. ³² Goyenpoga kolge gobe kamyinj gega waya. Irde bana kuriñ gega gago kenhem. Niñgeb wake hurkuj kolge waya goke amanjenj nurde biñge nere,’ inyinj,’ yirinj.

16

Kame niñ dufay hen gitik teñ teñ gote siraw mere

¹ Be, Yesu gob komatmiñ yago sopte maya mere mat gaha yinyinj: “Al kura samunjmiñya detmiñya budam kuruj goyen doyan yirde nunyenj yej metenj al kura tirinj. Irkeb al gore det goyen doyan yirde hejyabe doyan almiñde samunja detmiñ yago goyen yad hibut yirde hinhan. Al beleñ gwaha teñ hike kenenbe kuñ doyan almiñ hitte tagal unamiñj. ² Irkeb mere go nurdeb al goke yirinj. Kuñ kenkeb, ‘Dahade geb ulger mere ugurj po forok yej hanj? Metenj dahade wor po teñ hayen goyen kuñ keñkela asanđe kañ tawañ nuneñ gab momoj nirayinj. Detne yade hibut yirde hayen kenem gakira tiyenj geb,’ inyinj.

³ “Be, gwaha inkeb metenj almiñ gobe dufaymiñde po, ‘Doyan alne beleñ nakira tiyenj tiya geb, daha tiyenj? Nebe siñare metenj teñ

teŋ tareŋnem mon. Irde al hoyan det kaŋaŋ yird yird niŋ wor me-myak nurde hime,’ yiriŋ. ⁴ Be, meten al go dufay heŋ heŋbe dufay kura forok yekeb, ‘Nebe gwaha gwaha tiyen. Gogab doyan alne beleŋ nakira tikeb faraŋ yuren mar gore hoy nirde igin igin nирнайиŋ,’ yeŋ nuryiŋ. ⁵ Irdeb doyan almiŋde samuŋ kame ga wol hetek yeŋ yawaramin mar goyen yunkureŋ yunkureŋ keya heke wayamin. Irkeb mehenđe wayyiŋ al goyen, ‘Gebe det dahade wor po wol heŋ untek ha?’ inkeb ⁶ al goreb, ‘Olip fimiŋ 3,200 lita gwahade untek hime,’ inyiŋ. Irkeb meten al goreb, ‘Araŋ po keperde asanje ga teŋ 3,200 lita go mekerdeb 1,600 lita kaya,’ inyiŋ. ⁷ Irdeb al hoyan kura, ‘Gebe det dahade wol heŋ untek ha?’ inyiŋ. Irkeb al goreb, ‘Nebe wit 3,600 kilogram geb,’ inyiŋ. Irkeb meten al goreb, ‘Asanje ga teŋ 3,600 kilogram go mekerdeb 2,800 kilogram kaya,’ inyiŋ. ⁸ Irkeb doyan al goreb meten almiŋ beleŋ kame heŋ heŋmiŋ ge nurde usi kurun tyiyyiŋ goyen nuryiŋ. Irdeb buluŋ wor po nuryiŋ gega, al gore kame daha mat heŋ yeŋ dufay hiriŋ goyen bebak tenbe, ‘Al gobe dufaymiŋ yaŋ be,’ yiriŋ.

“Be, gwahade goyen po, alya bereya kidoma bana heŋ megen niŋ mata po teŋ haŋ marbe kame gwaha mat hitek yeŋ megen niŋ samuŋ yade meten teŋ teŋ goyen keŋkelə wor po nurde haŋ. Gega Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana haŋ marbe kame heŋ heŋmiŋ ge gitik ma teŋ haŋ. ⁹ Niŋgeb gago dinen̄ hime: den̄ Al Kurunyen mere hulsi yara goyen bana haŋ marbe megen niŋ samuŋt̄iŋ yaŋ kenem det kurun̄ amu heŋ haŋ mar goyen yunen̄ yenyə awalikde hinayin. Irkeb kame Al Kurun̄ hitte hurkukeb

faraŋ yurde hinayiŋ mar goreb gargar dirde hinayiŋ. ¹⁰ Niŋgeb megen niŋ samuŋ Al Kurun̄ beleŋ duntiŋ goyen mali mali ma irde hinayiŋ. Al kura det dirjen̄ muŋ tiyyen̄ gega, keŋkelə po doyan̄ irde hiyen̄ al gobe det kurun̄ tiyyen̄ goyen wor gwahade po iryen̄. Munaŋ al kura det dirjen̄ muŋ tiyyen̄ goyen keŋkelə ma doyan̄ irde mali mali iryen̄ gobe det kurun̄ tiyyen̄ goyen wor mali mali irde buluŋ iryen̄. ¹¹ Niŋgeb megen niŋ samuŋ duntiŋ goyen keŋkelə ma doyan̄ yirde hinayiŋ gobe kame Al Kurun̄ beleŋ samuŋ fudinde igin̄ goyen dunke daha mat doyan̄ yirnayiŋ? ¹² Irde al kurate det keŋkelə ma doyan̄ yirdeлага yirnayiŋ gobe daha matbe Al Kurun̄ beleŋ tontiŋ igin̄ yird yird det dunyen̄? Epte mon̄.

¹³ “Be, al kura epte ma wawuŋ unŋkurenđe po doyan̄ al irawa niŋ meten̄ teŋ yunyen̄. Epte mon̄ wor po. Gwaha titjen̄be doyan̄ al kurabe harhok unyen̄. Mu-naŋ kurabe amanen̄ nurd uneŋ keŋkelə awalik irde hiyen̄. Niŋgeb gwahade goyen po, epte ma Al Kurun̄a horaya tumňaŋde meten̄ teŋ yunnayiŋ,” yinyiŋ.

¹⁴ Be, Farisi mar hora niŋ ugūŋ po nurde hinhan gore Yesu mere tiyyiŋ go igin̄ ma nurdeb hin-maŋ faykek iramiŋ. ¹⁵ Irkeb gaha yinyiŋ: “Deŋ gayenbe al diliŋdebe neŋ al huwak usi teŋ haŋ gega, Al Kurun̄be bitiŋ bana goyen denen̄ hi. Niŋgeb al beleŋ dabe det kurun̄ wor po yeŋ nurde haŋ gobe Al Kurun̄ diliŋdebe igin̄ ma wor po yeneŋ hi.

¹⁶ “Be, Moseyen̄ sabaya Al Kurun̄yen mere basaŋ marте saba asanđe katıŋ gobe tagalke wan̄ wan̄ Yon Baptais hitte hiyun̄. Gor matbe mere igin̄ Al Kurun̄ beleŋ alya bereyam̄ doyan̄ yird yird goyen tagalde tukuke nurdeb

daha mat Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ yirde hi goyenter kutewoŋ wor po yeŋ nurde al budam kurut yeŋ haŋ. ¹⁷ Gega Moseyen saba gote minjbe hubu hitiŋ yeŋ ma nurnayin. Naŋkinja megenyabe hubu hiriryen gega, Moseyen saba gote mere bilmiŋ uŋkureŋ muŋ kura bana ma kuyen. ¹⁸ Niŋgeb al kura berem takira teŋ bere hoyan tiyyen al gobe Al Kuruŋ diliŋde leplep mata tiya yeŋ kinyen. Irde al kura bere uŋ beleŋ takira titiŋ goyen tiyyenbe al go wor Al Kuruŋ diliŋde leplep mata tiya yeŋ kinyen,” yinyin.

Al horam yanja Lasarusya

¹⁹ Be, Moseyen saba goke teŋbe Yesu beleŋ maya merere Farisi mar gaha yinyin: “Be, al kura goyenbe horaya samunja budam wor po geb, uliŋ umŋa igin bukkeŋya digulakya suluk yirke bukkeŋ yara hitiŋ goyen po yerde gasunmiŋ iginde po heŋ huginjen dulamiŋ igin igin po teŋ hin hin. ²⁰ Be, hora miŋyan al gote yare hurkuŋ hurkuŋ beleŋ mohoŋdeb al bunijen kura dejenbe Lasarus goyen tukun gor kerkeb al kuŋ waŋ teŋ hikeb det niŋ kanjan yirde hin hin. Yeŋbe usu beleŋ po epte ma irtiŋ hin hin. ²¹ Be, hora miŋyan al gore biŋge nene dikjen yukun yimiŋniŋ teŋ hikeb Lasarus beleŋbe nemewoŋ yeŋ yener hinhin. Goyenbe kura muŋ ma unke nen hin hin. Irkeb kulu beleŋ manaj waŋ uliŋde usu bidak goyen melak urde hin han.

²² “Be, Lasarus go gwahade po heŋ heŋbe kamjen. Kamkeb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ waŋ toneŋ teŋbe Al Kurunyen gasun Abraham hinhinde gor tukamjen. Be, hitjen teŋbe hora miŋyan al goyen wor kamke teŋ mete tiyamjen. ²³ Be, al gote tonerbe kak alare kuŋ gorbe uliŋ misiŋ kurun wor po kateŋ hin hin. Irde gor mat

naŋkeneŋbe Abrahambe gisaw wor po kinyin. Lasarusbe Abrahamya hike kinyin. ²⁴ Gwahade keneŋbe hoy irdeb, ‘Asi, kak ala bana ga heŋ heŋbe ulne misiŋ kurun kateŋ hime geb, bunijen nirdeb Lasarus teŋ kerke kateŋ haniŋ faw fe bana kerde tawaŋ melakne bida iri,’ inyin. ²⁵ Gega Abraham beleŋ wol heŋbe, ‘Diriŋne, ga nura. Megen hinhan yabe det igin igin yade goke po amaj heŋ hin han geb, gayenterbe ulge misiŋ kurun kateŋ ha gogo. Munaj Lasarusbe uliŋ misiŋ kurun kateŋ hin hin geb, waŋ garbe gasun iginde heŋ biŋ yurum heŋ hi. ²⁶ Goyenbe go po moŋ. Geya neŋya kahaltebe feren dukuŋ kurun wor po hi geb, neŋ hitere gar mat epte ma ge ha bana gon kutek. Irde ge hare gor mat gar waŋ waŋ wor epte moŋ geb,’ inyin. ²⁷ Gwaha inkab al gore wol heŋbe, ‘Asi, niŋgeb bada heŋ Lasarus teŋ kerke megen adoner yare kurkuyen. ²⁸ Irde kolne yago siptesoŋoŋ gor haŋ geb, kuŋ hayhay yiryeŋ. Moŋgo yeŋ wor uliŋ misiŋ kurun teŋ teŋ gasunđe gar wanakkek geb,’ inyin. ²⁹ Irkeb Abraham beleŋ wol heŋbe, ‘Kolge yago yaha? Gorbe Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte saba asanđe katin haŋ gogo geb, goyen keŋkela yeneŋ bebak teŋ hinayin,’ inyin. ³⁰ Irkeb al goreb, ‘Moŋ, asi. Gore po epte moŋ. Al kura kamtiŋde mat sopte huwarde kuŋ saba yirke gab igin mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ henayin,’ inyin. ³¹ Gega Abraham beleŋbe, ‘Moseyen sabaya Al Kurunyen mere basaŋ marte saba asanđe katin goyen nurnayin gega, biŋde mat fudinde yeŋ ma nurde gama ma irnayin gobe al kura kamtiŋde mat huwarde kuŋ saba yiryeŋ wor epte ma meremiŋ nurnayin geb,’

inyinj,” yirinj.

17

Mata buluŋ beleŋ Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurtek goyen buluŋ irde haŋ (Matiyu 18:6-7,21-22; Mak 9:42)

¹ Be, Yesu beleŋ komatmin yago goyen gaha yiniŋ: “Mata bulun titek dufaybe al biŋyaŋ hugiŋeŋ forok yeŋ tuŋaŋ yurke kateŋ hinayıŋ. Niŋgeb al kura mata buluŋ tike al hoyaq beleŋ go keneŋ mata goyen gama irnayıŋbe mata buluŋ miŋ uryen al gobe Al Kuruŋ beleŋ kanduk kuruŋ wor po unyeŋ geb, goke bunijeŋ nurde hime. ² Niŋgeb mata buluŋ miŋ uryen al gobe al dufaymin hako hinayıŋ goyen buluŋ iryenkek geb, hora kuruŋ kura bininje feŋ teŋ makaj alare temeytek yara. Gogab al gobe kame kanduk buluŋ kuruŋ wor po goyen ma kinyen. Muŋaŋ mata go teŋ kamde manhan gote muruŋgem buluŋ wor po kenwoŋ. ³ Niŋgeb keŋkelə duſay heŋ ga mata teŋ hinaŋ ko. Irde kadtin kura mata buluŋ tike keneŋbe, ‘Mata go buluŋ taha,’ ineq goke ineq tinayıŋ. Irkeb mata buluŋmiŋ tubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heke keneŋbe deŋ wor goke ma nurnayıŋ. ⁴ Irde al kura naŋkahal unküreŋde goyen po buluŋ gird tebaŋ girde wan pohogay girde tebaŋ girde hikeb halde uner hayinj,” yinyinj.

Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurd nurd mata

⁵ Be, Yesuyen mere basan marmiŋ beleŋ huwardeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, neŋbe Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurd nurd dufay goyen tareŋ moŋ geb, sanŋ po yira,” inaminj. ⁶ Irkeb wol heŋbe, “Deŋ gayen Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ nurd nurdtiŋ gobe mastet he bilmiŋ diryęŋ mun go gwahade hiyyenbe malberi he tul yetek moŋ goyen, ‘Filgininge manaj marde kuŋ

makaŋde huwara!’ inkeb gwaha po tiyyenj,” yinyinj.

Al Kuruŋyen meten alyen mata

⁷ Irdeb sopte gaha yinyinj: “Be, deŋ kuruŋ ga hanj gayen al kura meten almiŋbe kuŋ metenje megeŋ ilyeŋ daw ma kuŋ sipsip yar kura doyaŋ yirde hiyenj. Be, meten al go gwaha teŋ teŋ wakeb ge beleŋ huwardeb, ‘Waya. Wan keperke biŋge ninin,’ inayinj? ⁸ Moŋ. Gwaha titheŋbe, ‘Biŋge kaŋ nuna. Irde gigeŋ gitik tenbe biŋge nene himekeyab doyaŋ nirde hayinj. Irde kame gab ge wor dula tiyayinj,’ ma inayinj? ⁹ Muŋaŋ meten al go meten kuruŋ teŋ wakeb goke doyaŋ almiŋ beleŋ amaneŋ nurde uneŋbe mata iŋiŋ wor po kura iryenj? Moŋ. Gwahade moŋ. Meten al gobe meten titek goyen po tiya yeŋ nuryenj. ¹⁰ Niŋgeb deŋ wor Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ meten dunyenj go pasi irde wanbe, ‘Neŋ gahade gare meten alge hetek moŋ gega meten alge deraj. Niŋgeb neŋbe meten go titek mar beleŋ po titiŋ geb, goke muruŋgem duna ma gintek,’ innayinj,” yinyinj.

Busuka miŋyaŋ al 10 sope yiryiŋ

¹¹ Be, Yesu go Yerusalem kwe yeŋ kuŋ hinhin geb, kuŋ heŋya Samaria naŋaya Galili naŋayat megeŋ biptiyaŋ kuŋ hinhin. ¹² Be, kuŋ kuŋ tiyuŋ kura goyen binde hekeyabe al 10 kura busuka miŋyaŋ gore keneŋbe gisaw yara huwardeb ¹³ hokde po, “Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu, bunijeŋ dirde faraŋ dura!” inaminj. ¹⁴ Irkeb Yesu beleŋ yenenbe, “Al Kuruŋ beleŋ guram diryęŋ niŋ kunaŋ. Kuŋ Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyaŋ mar diliŋde henaŋ. Irkeb denenbe, ‘Igiŋ hahanj,’ dinnayıŋ,” yinyinj. Irkeb kuŋ heŋya belenbe busuka uliŋde goyen hubu haminj.

¹⁵ Be, al uŋkurenjbe uliŋde busuka go hubu heŋ sikkeŋ igin heke keneŋbe aman wor po heŋ kawan po Al Kurun turuŋ irdya irdya Yesu hitte mulgaŋ hirinj. ¹⁶ Waŋ Yesu keneŋbe kahaŋ minde dokolhoŋ yuguluj teŋ turuŋ irdeb, “Igiŋ wor po nurde gunhem,” inyinj. Al gobe Samaria niŋ al.

¹⁷ Irkeb Yesu beleŋbe, “Deŋ al 10be tumjaŋ igin hahanj. Munan al 9 gobe dare haŋ? ¹⁸ Dahade geb Yuda marbe igin hahanj goke mulgaŋ heŋ waŋ Al Kurun turuŋ ma irhaŋ? Irkeb al miŋ hoyan gare po mulgaŋ heŋ waŋ gwaha tiya?” yirinj. ¹⁹ Irdeb al go, “Gebe Al Kurun niŋ dufayge tareŋ irha geb, gogo Al Kurun beleŋ sope gira. Niŋgeb iginje huwarde kwa,” inyinj.

Al Kurun beleŋ alya bereyaminj doyan yird yird nalube wayyeŋ

²⁰ Be, nalu kurarebe Farisi mar kura gore Yesu hitte waŋbe, “Al Kurun beleŋ doyan dirde hiyen yitiŋ gobe daha naŋa ga forok yiyyen?” inenj gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb wol henjbe, “Al Kurun beleŋ doyan dird dird gobe deŋ beleŋ keŋkelak diltinjde kawan po keneŋ hikeya ma wayyeŋ geb.” ²¹ Al Kurun beleŋ doyan dirde hiyen yitiŋ gobe bikkeŋ deŋ hitte forok yiyyen. Niŋgeb al kura beleŋ gago ma iro go yeke goya go ma yennayinj,” yinyinj. ²² Irdeb komatminj yago goyen gaha yinyinj: “Ne Al Urmiŋ gayen kame mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu goyen deŋ beleŋ kentewoŋ wor po yeŋ nurde haŋ. Gega deŋbe nalu goyen go ma keneŋya kamnayinj. ²³ Goya goyenbe al beleŋ, ‘Doyan heŋ hite al gobe iro go ma gago,’ yenayinj. Gwaha yeke goya meremimj ma gama irde kuŋ hinayinj. ²⁴ Ne Al Urmiŋ gayen waŋ waŋ nalu gobe dagamel bemele tike naŋa fay urde tukukeb megen muruŋ kurhan mat kurhan

mat kintiŋ ala teŋ hanjen go gwahade. Niŋgeb gwahade goyen po, bemele po wameke megen niŋ al tumjaŋ nintiŋ ala tinayinj. ²⁵ Gega haŋkapyä wor pobe ne Al Urmiŋ gabe megen gar niŋ mar kurun gare igin ma neneŋ pel nirde mununeŋ buluŋ buluŋ nirke ulne misiŋ kurun kateŋ kamenj.

²⁶ “Be, yeŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu binde heŋ hikeyabe alya bereyä beleŋ bikkeŋ Noa hinhin nature mata teŋ hinhan yara teŋ hinayinj. ²⁷ Noa hinhin goyen-ter alya bereyä kurun gobe dula niŋ po teŋ, kukuwa fe nene, al beleŋ bere yade, wirinj weŋ yade al yertek ge po teŋbe Al Kurun niŋ ma nurde hinhan. Irde kuŋ kuŋ nalu forok yeke Noa hakwa binde hurkuriŋ. Irke gab baran kigariŋ kurun katyinj. Irde fe ala heŋ al miŋ kurun gobe mugol kirinj. Niŋgeb ne Al Urmiŋ gayen waŋ waŋ nature wor gwahade po teŋ hinayinj. ²⁸ Be, goya goyenbe bikkeŋ Lot hinhin nature alya bereyä beleŋ mata teŋ hinhan gwahade goyen po teŋ hinayinj. Go mar gobe tumjaŋ dula po teŋ, kukuwa fe nene, damu mata teŋ, yasunj teŋ, ya yago yirtek ge po nurdeb Al Kurun niŋ ma nurde hinhan. ²⁹ Gega kuŋ kuŋ Lot go Sodom taun tubul teŋ kukeb goyare goyen po Al Kurun beleŋ kakya salfa hora kak heŋ hitinjya goyen naŋkinjde mat fe wok irtinjey irke kateŋ taun kurun gobe kumga teŋ pasi po iryinj.

³⁰ “Niŋgeb ne Al Urmiŋ gare kame kawan megen gar waŋ waŋ nature wor mata gwahade goyen bemele po forok yiyyen. ³¹ Niŋgeb go nature goyenbe al kura yaminj hende hiyerbe detminj ge nurde epte ma wor po aranjeŋ kateŋ yaminj bana hurkuyenj. Irde al kura metenjinde hiyen al gore wor detminj ge nurde epte ma wor

po kup yen yare kuyen. ³² Be, Lot beremde baranbe nurde hanj gogo. ³³ Niñgeb al kura, ‘Daha mat hen hejne igin wor po hiwi,’ yen megen niñ samun yad yad niñ po dufay hej hiyen al gobe gasun bulunjde kuyen. Munañ al kura gwaha ma teñ hiyenbe gasun iginde kuyen. ³⁴ Niñgeb fudinde wor po dineñ hime. Go nalu forok yiyyen goyenterbe al irawa kura gasun uñkurenje firiryen. Irkeb al uñkurenje Al Kurun beleñ tiyyen. Irde kurabe tubul tiyyen. ³⁵⁻³⁶ Irde go nalu goyenter bere irawabe palawa iryen yen wit bilmij hora po karka teñ hikeya bere uñkurenje Al Kurun beleñ tenje kurab tubul tiyyen,” yinyin*. ³⁷ Irkeb komatmiñ yago beleñ huwardeb, “Dare yubul tike hinayin?” inkeb Yesu beleñ wol hejbe, “Det kamtiñ hiyenbe det kamtiñ nen nen nu beleñ wañ nen pasi hen hanjen. Gwahade goyen po, yubul tiyyen mar gobe kamde pasi po henayin,” yinyin.

18

*Al Kurun gusuñjan ird ird niñ
bada ma henayin*

¹ Irdeb Yesu beleñ komatmiñ yago goyen hugiñen Al Kurun mere irde irde niñ bada ma henayin yen maya merere gaha yinyin: ² “Be, taun kura goyenterbe mere nurturde al kura gor hinhan. Al gobe Al Kurun kafura ma irde hiyen. Irde al hoyan wor palap ma irde hiyen. ³ Be, beretap kura taun goyenter po hinhan gore hugiñen yen hitte wanje, ‘Al uguñ po asogo nirde bulun nirke kandukñen nurde hime geb, faran nurde sope irde nunayin,’ inen karyañen irde hinhan. ⁴ Be, mere nurturde al go hanjkapyabe keneñ wasak

* **17:35-36:** Asan hoyanjebe gahade hi: 36 Irde al irawa kura meteñde hej meter teñ hikeya al uñkurenje Al Kurun beleñ tiyyen. Munañ kurabe tubul tiyyen,” yinyin.

po teñ hinhan. Gega bere gobe watinde po hike keneñ keneñbe dufaymindeb, ‘Nebe Al Kurun kafura ma irde al hoyan wor palap ma yirde hime. ⁵ Goyenpoga beretap gobe parsayñen wor po nirde hi geb, bada hej faran ureñ. Moñgo go po wañ nenke nenkeb piñen bulun wor po niryenkek geb,’ yirin,” yinyin.

⁶ Irdeb Yesu go sopte po, “Be, mere nurturde al gobe al igin moj gega, mere tiyyin go nurhañ? ⁷ Al bulun wor gogo gwaha tiyyin. Niñgeb Al Kurun igin wor po gobe al kura nigen al yen basinä yirtin gore hugiñen wawunja nañkahalya faran dura inen esen urde karyañen irde hinayin gobe faran ma yuryen? Moñ, hen ga ma faran yuryen geb. ⁸ Fudinde dineñ hime. Al Kurunbe nigen al yen basinä yirtin gobe bemel po faran yuryen. Irkeb asogomiñ beleñ bulun yirkeb kanduk yeneñ hinayin goyen hubu henayin. Gega ne Al Urmiñ gare sopte wayen nature goyenbe Al Kurun niñ hekken nurde hugiñen gusuñjan ird ird mata goyen alya bereya hitte hiyen ma dahade?” yinyin.

*Farisi alya teks yad yad al gote
maya mere*

⁹ Be, al kurabe, “Neñ po gabe al huwak,” yenbe al hoyan kurun gobe bulun yinen hinhan. Niñgeb go mar go diliñde huwardeb matamij goke Yesu beleñ maya mere gahade yirin: ¹⁰ “Be, al irawa kura goyen Al Kurun mere iryen yeneñ Al Kurunyen ya balemde kwaryum. Al kurabe Farisi al, munañ kurabe Roma gabman niñ teks yad yad al. ¹¹ Be, Farisi al gore Al Kurun mere irdeyabe yinjeñ ge yeneñ, ‘Al Kurun, nebe al hoyan beleñ mata teñ hanjen gwahade

moŋ. Nebe kawe ma teŋ himyen, usi ma teŋ himyen, kudiŋ mata ma teŋ himyen, irde bere hoyan kura duwan ma irde himyen. Irde teks yad yad al imaŋ ima hi gwahade moŋ geb, goke amarəŋ nurd gunəŋ hime.¹² Nebe meten naŋa uŋkuren bana goyen ge niŋ dufay hewe yeŋ naŋkahal iraware biŋe kutŋa irde himyen. Irdeb det yade himyen kuruŋ goyen goke amarəŋ heŋbe mереge gama irde pota yirde buda 10 yirdeb uŋkurenbe ge niŋ pel irde himyen,’ yiriŋ.

¹³ “Gega teks yad yad al gobe matamij ge kandukŋenj nurde Al Kurun mere ird ird gasuŋ bana hitek moŋ yeŋ nurde kame beleŋ huwarde Al Kurun mere iryinj. Goyenbe mata buluŋmiŋ ge me-myia wor po henj kotaŋ kaŋ hende naŋkenenjya mere irtek moŋ yeŋ nuryinj. Irdeb urguŋ kaŋ mata buluŋmiŋ ge buniŋenj nurde yiŋenj dumuŋ maydebe, ‘Al Kurun, nebe mata buluŋ al geb buniŋenj nurd nunayinj,’ inyinj.¹⁴ Niŋgeb fudinde dinenj hime. Tekst yad yad al gobe Al Kurun diliŋde wukken wor po heŋbe yaminde mulgaŋ henj kuriŋ. Munan al kura gobe hubu. Gwahade geb, al kura yiŋenj turuŋ iryen al gobe Al Kurun beleŋ dejen moŋ irke memyak nuryenj. Munan al kura yiŋenj ge, ‘Nebe al igiŋ moŋ,’ yiyyen al gobe Al Kurun beleŋ dejen yaŋ iryenj,” yinyinj.

*Diriŋ mukjeneŋya Yesuya
(Matiyu 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Be, alya bereya beleŋ, “Diriŋ mukjeneŋ Yesu hitte yukuteke haninj kerde yuneŋ guram yirde tareŋ yiri,” yeŋ diriŋmiŋ yago yawaŋ hinhan. Irkeb Yesuyen komatmiŋ yago beleŋ mel goyen yenerbe yineŋ teŋ utanj yiramij.¹⁶ Gega Yesu beleŋ diriŋ mukjeneŋ go hoy yirdeb komatmiŋ yago

goyen, “Daniŋ utanj yirde haŋj Yubul tike ne hitte wanaj. Dirinj gahade gab yiŋenjde sanjinde epte moŋ geb, hugineŋ naninjya milinjyat haninj doyan po hanjen. Niŋgeb gwahade goyen po, al kura diriŋ gahade yara heŋ Al Kurunyen tareŋ niŋ nakenenj hiyenj al gobe Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi bana goŋ hiyenj.¹⁷ Fudinde dinenj hime. Al kura diriŋ gwahade ma heŋ Al Kurun hitte kwe yiyyerbe Al Kurun beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi bana goŋ epte ma hiyenj,” yiriŋ.

*Doyaŋ al kura samuŋmiŋ budam
wor po gore Yesu waŋ kinyiŋ
(Matiyu 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ Be, doyan al kura gore huwarde, “Tisa, gebe saba al igiŋ geb, momoŋ nira. Daha teŋ gab Al Kurunya hugineŋ heŋ heŋ goyen nere hiyyenj?” inenj gusuŋjan iryinj.¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe saba mar megen niŋ kura gwahade yeŋ nurdeb al igiŋ ninha? Nebe megen niŋ saba mar al gwahade moŋ geb. Megen niŋ albe igiŋ miŋmoŋ. Al Kurun muŋ po gab al igiŋ geb,” inyinj.²⁰ Be, gwaha inenjbe, “Al Kurunyen saba Mose unyiŋbe nurde ha gogo. ‘Bere hoyan kura duwan ma irde hayinj, al ma gasa yirke kamnayinj, kawe ma tiyayinj, merere huwaryeŋ al faraŋ urhem yeŋ, ma tagal unhem yeŋ mere upul ma tiyayinj, nanakeya momkeya palap yirde hayinj,’ gwahade katiŋ geb, go po gama irde hayinj,” inyinj.²¹ Irkeb al goreb, “Mere kuruŋ gobe diriŋde mat po keŋkelā gama irde wanj wanj gayenter wor gwahade po teŋ hime,” inyinj.

²² Be, Yesu beleŋ mere go nur-deb, “Gega mata uŋkuren kurabe tubul teŋ ha. Niŋgeb kuŋ samuŋje

yago kurun̄ go yade al yunke damu tike gote muruŋgem yadebe al bunin̄det niŋ amu hen̄ han̄ mar goyen yunayin̄. Gogab kamebe Al Kurun̄ beleŋ gote muruŋgem igit̄ wor po gunyen̄. Irde gab waŋ gama nirayin̄,” inyin̄. ²³ Irkeb al gobe samuŋmin̄ budam wor po geb, mere go nurdeb biŋde kandukneŋ wor po nuryin̄.

²⁴ Be, al go gwaha tike keneŋbe Yesu beleŋ kener̄ hen̄ya, “Al samuŋmin̄ budam wor pobe Al Kurun̄ beleŋ alya bereya doyan̄ yirde hi bana goŋ hen̄ hen̄miŋbe meteŋen̄ wor po. ²⁵ Dapŋa kurun̄ kamelbe det haraŋ haraŋ kutum yamen̄ dirŋen̄ wor po goyen bana epte ma hurkuyen̄. Gwahade goyen po, al samuŋmin̄ budam wor Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyan̄ yirde hi bana goŋ epte ma hurkunayin̄. Niŋgeb det irawa goyen tumŋanđe meteŋen̄. Gega damin̄be meteŋen̄ wor po yeŋ nurde han̄? Al samuŋmin̄ budam gobe meteŋen̄ wor po geb,” yinyin̄. ²⁶ Irkeb al mere go nuram̄ mar goreb, “Niŋgeb Al Kurun̄be ganuŋ mar po ga yawaryen̄?” inamiŋ. ²⁷ Irkeb Yesu beleŋ wol hen̄be, “Det kura al beleŋ irtek moŋ goyen Al Kurun̄be igit̄ ala po iryen̄ geb,” yinyin̄. ²⁸ Irkeb Pita beleŋ huwardeb, “Neŋbe gama girniŋ yeŋ detniniŋ kurun̄ goyen yubul titin̄,” inyin̄. ²⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol hen̄be, “Fudinde wor po dinen̄ hime. Al kura Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyan̄ yirde hi bana hen̄ hen̄ ge teŋbe yamiŋ, berem, kulin̄ yago, milin̄ya naniŋya, dirŋen̄ wen̄ya yubul tiyyen̄ gobe ³⁰ megen gar hen̄ya gote muruŋgem budam yawaryen̄. Irde kame kame wor Al Kurun̄a hugin̄ hen̄ hen̄ goyen manan̄ tiyyen̄,” yinyin̄.

Yesu beleŋ yiŋgen̄ kamde kamde

niŋ sopte tagalyin̄
(Matiyu 10:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ Be, Yesu go mere basaŋ marmiŋ 12 go hoyar̄ muŋ po yukuŋbe gaha yinyin̄: “Neŋbe Yerusalem hurkutek geb. Irdeb Al Kurun̄yen mere basaŋ mar beleŋ Al Urmiŋbe gwaha tiyyen̄ yeŋ asanđe kayamiŋ goyen tumŋaŋ fudinde po forok yenayin̄. ³² Niŋgeb gor niŋ mar beleŋ ne Al Urmiŋ gayen nadé al miŋ hoyar̄ Yuda mar moŋ haniŋde nernayin̄. Irkeb yeŋ beleŋ bak mununeŋ hinmaŋ nirde nanyaŋ nirde meyan̄ nirde usulak teŋbe mununke kameŋ. ³³ Goyenbe kameŋde mat yereŋkek hekeb sopte huwareŋ,” yinyin̄. ³⁴ Irkeb komatmin̄ yago gobe Yesu mere tiyyin̄ goyen bebak ma po tiyamiŋ. Mere gote miŋbe banare po hinhin geb, goke kura yihi yeŋ ma nuram̄in̄.

Yesu beleŋ al diliŋ titmiŋ sope iryiŋ
(Matiyu 20:29-34; Mak 10:46-52)

³⁵ Be, Yesu go kuŋ kuŋ Yeriko taun̄ binde hen̄ hikeyabe al kura diliŋ titmiŋ goyen beleŋ siŋakde keperde al det niŋ kaŋan̄ yirde hinhin. ³⁶ Be, al buda kurun̄ go mere ŋeldok teŋ belŋenjer ker urde waŋ fole irde hike nurdeb, “Gabe da irde han̄?” yeŋ gusuŋaŋ yiryin̄. ³⁷ Irkeb, “Nasaret niŋ al Yesu go goyen waŋ kuŋ hi,” inamiŋ. ³⁸ Irkeb al gore hokde po, “Yesu, Dewit urmiŋ, buniŋen̄ nirde faraŋ nura be!” inyin̄. ³⁹ Gega al waŋ yeŋ turte hamin̄ mar gore inen̄ teŋ, “Bada hawa!” inamiŋ. Gega bada hitŋenbe ugut po hok yeŋbe, “Dewit urmiŋ, buniŋen̄ nirde faraŋ nura be!” inyin̄. ⁴⁰ Be, Yesu go al gote mere goyen nurde gor po huwardeb, “Al go teŋ gar wanaŋ,” yinyin̄. Irkeb

al go tawakeb Yesu belej,⁴¹ “Daha niri yej nurde ha?” inkeb al gore wol henbe, “Doyan Al Kurun, nañkenmewon yej nurde hime,” inyinj.⁴² Irkeb Yesu belej, “Ne niñ hekkenj nurde ha geb nañkena,” inyinj.⁴³ Irkeb goyare po diliñ bak yekeb nañkinyij. Irdeb Al Kurun turunj irdya irdya Yesu gama irde kuñ hinhin. Be, al mata go diliñde kenamij mar wor Al Kurun turunj iramij.

19

Sakius

¹ Be, Yesu go Yeriko taun bana hurkuñbe bana goj kuñ hinhin.
² Taunde gorbe Roma gabman niñ teks yad yad marte doyan al kura hinhin. Deñembe Sakius. Yejbe samuñmij budam.
³ Al gobe Yesube al dahade goyen kenmewon yej nurde hinhin geb, kuñ kene yej kuriñ. Gega yejbe al dolfon geb, al buda kurun gore pet pet irkeb gwaha mat kura Yesu goyen kentek moj hirinj.
⁴ Gwaha tejbe, “Yesube gayan wayen tiya go,” yej nurdeb mehej hej kunbe, “Gor mat ga kenenj,” yejbe sikamo he hende hurkuñ gor hinhin.

⁵ Be, Yesu go kuñ yej hinhin turte gor henbe kotan kanjbe, “Sakius, hañkabe gere yare hej. Niñgeb aran kata,” inyinj.
⁶ Irkeb aran po katenjbe amanenj nurde pere irdeb, “Iginje wake yare kure,” inyinj.

⁷ Be, Yesu go gwaha tike keneñbe al buda gor hinhan goreb, “Al gob mata buluñ al inej hanjen gega, al goya awalik here yej kwa,” yej biñde gwahade nurdeb hinhirun tiyaminj.
⁸ Goyenpoga Sakius belej huwardeb, “Doyan Al Kurun, ga nura. Dawetne kurun gayenbe kahalte po pota irde al buninenj det niñ amu hej hañ mar yuneñ. Irde al kura usi matare hora gwahade kura

yawarmirij kenem gwahade po wawuñ siptere wol heweñ,” inyinj.
⁹⁻¹⁰ Irkeb Yesu belej wol henbe, “Ne Al Urmij gabe alya bereya Al Kurun tubul teñ gisaw kutij mar goyen nañkena yumulgan tiye yej wamirij. Niñgeb al gayen wor Abraham urmiñ geb, hanjka gabe Al Kurun hitte tumulgan ti-him,” yirinj.

¹¹ Be, al gor gabu iramiñ mar belej mere go nurdeb dufayminde, “Yesube Yerusalem binde hihi geb, Al Kurun belej alya bereyamiñ doyan yird yird matabe hej ga moj forok yeweñ tiya,” yej nuramij. Irkeb Yesu belej mel gote dufaymiñ yeneñ bebak tejbe maya mere mat gaha yinyij:
¹² “Be, al deñem yanj kura doyan al kurun hej hej ge, ‘Naña gisaw kuñ doyan al kurun nirke gab nañaner mulgan heweñ,’ yej nuryinj.
¹³ Irdeb kwe yejbe metej marmin 10 hoy yirdeb gol hora yunkureñ yunkureñ yuneñbe, ‘Ne gar ma himekeyabe hora gore gwaha mat metej yunteke tolok henayinj yej nurdeya metej tinayinj. Irde kamebe mulganj hej denenj,’ yinenjbe kuriñ.
¹⁴ Gega al yende nañare niñ belej al goke iginj ma nuramij. Irde al kura yinke wakeb, ‘Deñ manaj naña gisaw al go kuñde gor kunaj. Kunjbe gor niñ mar yeneñbe al goke yinnayinj. Nerbe al gore doyan al kurujnininj hej hej ge iginj ma nurde hite yinnayinj,’ yineñ mel go hulyanj yirke kwamij.
¹⁵ Gega al go doyan al kurun henbe mulganj hirinj. Irdeb metej marmin hora yunyinj goyen gore metej teñ kura munj tolok daw iranj yejbe yej ge yeke wayamij.
¹⁶ Irkeb al meherde wayinj goreb, ‘Doyan al, nebe gol hora unkureñ nunarinj goreb gol hora 10 forok yirmij gago,’ inyinj.
¹⁷ Irkeb doyan al kurun goreb,

‘Gebe meten iginj wor po tiyan geb, gebe meten al iginj. Det dirnej gunmirij goyen keñkela doyan iran geb, gebe taun 10 gunmeke gote doyan al hawayin,’ inyinj.

¹⁸ Be, meten al kura wor wañbe, ‘Doyañ al, gol horage unküren nunariñ goreb siptesonjon yirmiñ gago,’ inyinj. ¹⁹ Irkeb doyan al kurun beleñ amaneñ nurde wol heñbe, ‘Gebe taun siptesonjon gayen gunmeke gote doyan al hawayin,’ inyinj. ²⁰ Be, meten al kura sopte wañbe, ‘Doyañ al, gol horagebe gago. Amil parwekde mala teñ bana kirmiriñ. ²¹ Gebe al misiñej yañ wor po. Det gere moj goyen mali po yade hayen. Irdeb biñge ge ma hartiñ wor mali po yade hayen. Niñgeb ge niñ kafura heñ himyen,’ inyinj. ²² Irkeb doyan al kurun beleñ wol heñbe, ‘Gebe meten al buluñ wor po. Merege go po tumulgañ teñ gunen titim geb. Nebe al misiñej yañ nurde nuneñ ha gogo? Det nere moj goyen mali po yade himyen, irde biñge ne ma hartiñ goyen wor mali po yade himyen ninha. ²³ Al gwahade yeñ nurdeb daniñ horanebe hora yerde hanjen yare ma kerarin? Moj manhan mulgañ heñ wañbe horane tolok hitinđe temewoñ,’ inyinj. ²⁴ Irdeb al goyañ huwarde hinhan mar go, ‘Gol hora go goran irde teñ meten al gol hora 10 yiruñ al go unnañ,’ yinyinj. ²⁵ Gega al buda gore wol heñbe, ‘Doyañ al, yeñbe gol hora 10 miñyan hi. Niñgeb daniñ sopte untek?’ inamiñj. ²⁶ Irkeb wol heñbe, ‘Ga nurnanj. Al det unke keñkela doyan irde meten kurun teñbe iginenj kurun forok yiryeñ al gobe meten iginj teñ hiyen goke tebañ det yawaryen. Munaj det unke kumhaka heñ iginenj ma forok iryen al gobe yende det mun kura hiyenj goyen wor goran irke det miñmoñ wor po hiyyenj. ²⁷ Be, ne

beleñ doyan alminj heñ heñ ge iginj ma nuramij mar gobe asogone niñgeb, yawañ delner gar gab gasa yirke kamnaj,’ yinyinj,’ yenj Yesu beleñ gwahade tagalyinj.

Yesu beleñ Yerusalem bana hurkuriñ

(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Yon 12:12-19)

²⁸ Be, gwaha yiriñ go kamereb Yesu go Yerusalem hurkuñ hin-hinde geb, kuñ hinhin po. ²⁹ Be, Betfageya Betani taunya gobe naña doñkeñ kura deñembe Olip doñdonj inen hanjende gor hinaryum. Niñgeb kuñ gor forok yetek hen heñbe komatmin irawa hulyañ yirdeb, ³⁰ “Kuri. Kuñ tiyuñ kurare iror forok yeñbe doñki fonen al dirij, al kura go hende ma kuñ hitiñ goyen feñ titiñ kiniryenj. Irdeb kañ go hol irde teñ wayiryeñ. ³¹ Al kura beleñ, ‘Daniñ kañ tugu teñ har?’ dinkeb, ‘Doyañ Al Kurun beleñ goke yihi,’ iniryenj,” yineñ hulyañ yiryeñ.

³² Be, Yesu beleñ al yad yerke kwaryum gobe kuñ Yesu beleñ yiriñ gwahade po kenaryum. ³³ Irdeb doñki go kañ tugu teñ hikeyabe yewek yago beleñ, ‘Daniñ doñki go tugu teñ har?’ yineñ gusunjañ yiramiñj. ³⁴ Irkeb wol heñbe, ‘Doyañ Al Kurun beleñ gake yihi,’ yaryum.

³⁵ Be, doñki go Yesu hitte tawanbe uliñhormiñ yugu teñ yade doñki go hende ugamdebe Yesu teñ go hende keraminj. ³⁶ Be, Yesu go doñki hende kuñ hikeyabe al beleñ, ‘Doyañ Al Kurun wañ hi,’ yeñbe uliñhormiñ yugu teñ beleñyañ ugamde tukamiñj. ³⁷ Be, beleñ gama irde kuñ kuñ Olip doñdonje mat Yerusalem kurkuñ kurkuñ beleñ hekeb komatmin buda kurun goreb bikken mata tiñenj forok yirke yeneñ hinhan kurun goke amaneñ nurdeb

hekhek teñ Al Kuruñ turuñ irde
gaha yamiñ:

³⁸ "Al Kurunyen deñemde doyan al
kuruñ waya gabe Al Kuruñ
beñen guram irde igin iryen!
Al goke Al Kurunyen gasuñde hañ
marbe biñ kamke igin hi-
nayin.

Irde Al Kuruñ deñem turuñ
yañ irnayin," yamin.

³⁹ Be, Farisi mar kura al gabu
irde kuñ hinhan bana goñ hinhan
goreb Yesuyen komatmiñ yago
beñen gwaha teñ hike igin ma nur-
deb inen teñ, "Tisa, komatge yago
ga igin ma teñ hañ geb, yinke
bada henayin," inamiñ. ⁴⁰ Irkeb
Yesu beñen wol henbe, "Fudinde
dineñ hime. Yañ bada henayinbe
hora gare huwarde yañ teñ han
gwahade tinayin," yinyin.

*Yesu beñen Yerusalem niñ mar
goke esiriñ*

⁴¹ Be, kuñ Yerusalem forok yetek
heñ heñyabe taun go keneñbe
gor niñ mar goke buninęñ nurde
esenbe haha yiriñ: ⁴² "Yerusalem
niñ mar, deñbe ganuñ beñen faran
durke Al Kurunya awalikde hike
bitiñ kamke igin hinayin goyen
hañka gayen nurwoñ wor po yañ
nurde hime. Al gobe ne gago
gega, neneñ bebak ma teñ hañ.

⁴³ Niñgeb gote kandukbe kame
forok yeke kennayin. Goyenterbe
asogotin beñen mudunin yañ
fuleña marmiñ yawañbe busa-
harnak yañ milgu dirnayin. Irde
megenyä horaya yawañ tauntiñ
Yerusalem gote koya kuruñ goyen
siñä beñen mat dan unke hurkuñ
koya kuruñ goya tuñande hekeb
kurhan mat mat tauntiñ bana
hurkunayin. ⁴⁴ Irdeb tauntiñ
dindikenyä tumñañ mudunke
kamnayin. Yabe hora beñen yirtiñ
geb, asogotin beñen yupew yurkeb
hora uñkuren mun kura kadom
hende ma hiyen. Mata gobe Al
Kurun beñen dumulgañ tiye yañ

wayyiñ gega, keneñ bebak ma
teñ hañ geb, kanduk gogo forok
iyiñ, "yiriñ.

*Al Kurunyen ya balem bana
hurkuriñ*

⁴⁵ Be, Yesu go Yerusalem taun
bana kuñ Al Kurunyen ya balem
bana hurkuriñ. Irdeb al det
yawan ya kuruñ bana goñ yerde
damu tike hora yade hinhan mar
goyen yinen teñ yakira tiyyiñ.

⁴⁶ Irdeb, "Al Kurunyen mere
asanđe katirbe, 'Nere yabe mere
nird nird gasuñ,' yitiñ hi. Gega
daniñ geb deñ beñen kawe marte
bana kuñ kuñ gasuñ irde hañ?"
yinyiñ.

⁴⁷ Be, Yesu go nañkahalmiñ
nañkahalmiñ ya balem bana goñ
al saba yirde hinhan. Gega Al
Kuruñ dolon ird ird mata doyan
marte karkuwañmiñya Moseyen
saba maryabe Yuda marte doyan
marya beñen mayniñ yañ kurut
yañ hinhan. ⁴⁸ Goyenbe al buda
kuruñ gobe Yesuyen mere nurtek
yirkeb yañ hitte po wañ gabu irde
hinhan. Niñgeb maytek beljen
kura ma keneñ hinhan.

20

*Yesube ganuñyen tareñde mata
teñ ha inamiñ*

(Matiyu 21:23-27; Mak 11:27-
33)

¹ Be, gwaha irkeb nalu kurarebe
Al Kurunyen ya balemde kuñ koya
beñen milgu irtiñ bana goñ al
wañ gabu irde hanjen sawsaware
gor kuriñ. Irdeb al gor gabu
irde hinhan goyen saba yirde Al
Kuruñ beñen yumulgañ teñ teñ
mere igin goyen tagalde hinhan.
Gwaha teñ hikeyabe Al Kurun
dolon ird ird mata doyan mar
pris buda gote karkuwañmiñya
Moseyen saba maryabe Yuda
marte doyan mar parguwalya
beñen Yesu hitte wayamiñ. ² Irdeb,
"Momoñ dira. Ganuñ beñen igin

ginke mata kurun̄ gayen teñ ha?” inen̄ gusun̄jan̄ iramin̄. ³ Irkeb Yesu beleñ, “Ne wor gusun̄jan̄ kura direñ tihim geb. ⁴ Yon Baptais beleñ al baptais yirde hinhin gobe Al Kurun̄ ma megen niñ al kura beleñ igin̄ inkeb meten̄ gogo teñ hinhin? Momoñ nirke nure,” yinyin̄. ⁵ Gwaha yinkeb mel gobe yin̄gen̄ ulin̄ sege irdeb, “Al Kurun̄ beleñ inke meten̄ go teñ hinhin inteket, ‘Daniñ geb meremiñ goyen fudinde yeñ ma nurde hinhan?’ dinyen̄. ⁶ Munan̄ al beleñ inke meten̄ teñ hinhin inteket al buda kurun̄ gab Yonbe Al Kurunyen̄ mere basañ al yeñ nurde han̄ geb, mereniniñ go nurdeb biñ ar yeke horare mudunke kamtek,” yamiñ. ⁷ Irdeb, “Yon beleñ mata teñ hinhin gobe al gore kura igin̄ inke teñ hinhin yeñ ma nurde hite,” inamiñ. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Ne wor al gore igin̄ ninke mata kurun̄ gayen teñ hime ma dineñ,” yinyin̄.

Megeñ murunjem damu teñ hiyen̄ gote siraw mere

(Matiyu 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Be, Yesu beleñ gwaha yinen̄be maya mere mat gaha yinyin̄: “Al kura goyen wain meten̄miñ harde ep irdeb al hoyan̄ goyen, ‘Wain meten̄ gabe deñ ge mekerhem geb, meten̄ teñ igin̄ hekeb meten̄ne gote murunjem nuneñ hinayin̄,’ yinen̄be nañä gisaw wor po kun̄be nalu ulyanje gon̄ hinhin. ¹⁰ Irde wain fiñ yad yad nalu hekeb meten̄ almiñ kura teñ kerke wayyiñ. Wan̄ meten̄ doyan̄ irde hinhan mar goyen anutamiñ beleñ wain igin̄niñ hulyan̄ iryin̄ goyen momoñ yirkeb tuwagiñ mat mayde takira tike dulin̄ kuriñ. ¹¹ Irkeb meten̄ almiñ hoyan̄ wor teñ kerke wayyiñ. Gega yeñbe mayde detmiñ yuguya teñ kupson̄ takira tike yeñ wor dulin̄ mulgan̄ hiriñ. ¹² Irkeb sopte po meten̄

almiñ hoyan̄ teñ kerke wayyiñ. Gega yeñ wor mayde bulun̄ bulun̄ irde dagim yan̄ irde tukun̄ wain meten̄ siñare takira tike kuriñ.

¹³ “Be, meten̄ gote miñ al goreb, ‘Daha tiyen̄? Bada heñ urne, bubulkuñne wor po gayen teñ kermek e kuyen̄. Yeñ daw gab palap irde wain igin̄ kura unke yawayyen̄,’ yen̄be urmiñ go teñ kerke wayyiñ. ¹⁴ Irkeb meten̄ doyan̄ irde hinhan mar gore urmiñ go kenen̄be gwaha tiniñ yeñ sege irdeb, ‘Meten̄ gate miñ al gote urmiñbe gago. Kamebe meten̄ gabe yende hiyyen̄. Niñgeb mayteke kamkeb meten̄ gabe nende po hiyyen̄,’ yamiñ. ¹⁵ Irdeb al go tulun̄ teñ siñare tukun̄ mayke kamyin̄.

“Be, gwaha tiyamin̄ geb, meten̄ miñ al goreb daha yiryeñ? ¹⁶ Meten̄ miñ al goreb mulgan̄ heñ wan̄ meten̄ doyan̄ irde hinhan mar go gasa yirke kamnayin̄. Irkeb meten̄miñ go teñ al hoyan̄ yunke gore doyan̄ irde uneñ hinayin̄,” yinyin̄. Irkeb al buda gor gabu iramiñ go meremiñ goke igin̄ ma nurdeb, “Ge yaha gwahade gobe neñ hitte epte ma wor po forok yiyyen̄ geb,” yamiñ. ¹⁷ Gwaha yekeb Yesu beleñ yeneñ kimin̄ mat po, “Mata gwahade ma forok yiyyen̄ yahan̄? Goyenbe daniñ geb Al Kurunyen̄ asañdeb,

“Ya yird yird mar beleñ igin̄ moñ yeñ nurde pel iramiñ hora goyen al hoyan̄ beleñ teñ go hende ya sanjñ wor po iryin̄,’ gwahade katiñ hi?
Tikiñ 11:22

¹⁸ Niñgeb merene nurde keñkela bebak tinañ ko. Go hora goyenbe ne gago. Niñgeb al kura hora go hende takten̄ mayyen̄be mulgol niyyen̄. Irde hora gore katen̄ hika tiyyen̄ al gobe umetek tiyyen̄. Niñgeb al kura neneñ bebak ma

tinaiñ mar hittebe kame mata gwahade forok yiyyenj,” yinyinj.

¹⁹ Be, Yesu beleñ gwaha yeke Moseyen saba marya pris buda gote karkuwanjmiy়া beleñ mere go nurdeb, “Maya mere gabe neñ gayen ga po dineñ hi,” yeñje, “Arañ po teñ fere tinij,” yaminj. Gega al buda kuruñ gore mudun-nayin yeñ kafura heñ daha wet kura ma iramiñ.

Teks damu teñ teñ gote saba

(Matiyu 22:15-22; Mak 12:18-17)

²⁰ Be, go kamereb go mar goreb, “Daha mat kura mere buluñ tike keneñ merem yañ irdeb teñ Roma gabmanyen doyan al haninjde kertek,” yeñ hinhan. Irdeb yende al kura yad yerke al igin beleñ titnej teñ Yesu hitte wayamiñ. ²¹ Irde Yesu hitte wañbe, “Tisa, ge beleñ al mere yirde saba yirde ha kuruñ gobe fudinde wor po yirde ha yeñ nurde hite. Irde al deñem yañya deñem moñ marya goyenbe kura igin igin yirde kura buluñ buluñ ma yirde hayen. Irde Al Kurunyen mere fudinde goyen po al saba yirde hayen. ²² Niñgeb neñbe mere miñ uñkurenj niñ po gusunjanj girniñ tihit geb nura ko. Roma gabmanyen doyan al kuruñ Sisarbe Al Kuruj niñ ma nurde hi gega, neñ Yuda mar beleñ yeñ ge teks damu titek gobe igin ma dahade?” inenj gusunjanj iramiñ. ²³ Gega usi irde hinhan go yeneñ bebak teñbe, ²⁴ “Silwa hora kura nikala nirnañ,” yinke teñ ikala iramiñ. Irkeb Yesu beleñ, “Hora hende gorbe ganuñde tonenjya deñemya har?” yineñ gusunjanj yirkeb, “Sisaryen,” inamij. ²⁵ Gwaha inkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Gwahade niñgeb, Sisar beleñ det kura niñ dinyenj gobe Sisar unnayinj. Munaj Al Kuruj beleñ det kura niñ dinyenj gobe Al Kuruj

unnayinj,” yinyinj. ²⁶ Irkeb al buda kuruñ diliñde Yesu go mere gwaha tike keneñbe dinorj kok yeñ mohoñ hibol tiyaminj. Irdeb merem yañ irniñ yeñ hinhan goyen daha wet kura irtek ma haninj.

Kamtijnde mat huward huward gote saba

(Matiyu 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Be, go kamereb Sadusi mar kura Yesu gusunjanj irniñ yeñ wayamiñ. Go mar gobe al kamtiñbe kame epte ma huwar-nayin yeñ hanjen. ²⁸ Be, go mar gore Yesu keneñbe, “Tisa, Mose beleñ neñ ge teñ asanjdebe, ‘Al kura berem yañ gega dirij miñmonj henja kämyenj. Irkeb kulinj beleñ itinjde beretap go teñbe itinj ge dirij tum urde unyeñ,’ gwahade kayyinj. ²⁹ Be, al kurabe kulinj yago 6 hinhan. Al gobe bere tiriñ gega, dirij miñmonj henja kämyinj. ³⁰ Irkeb kulinj yeñ harhokde niñ gore wor beretap go tiriñ. ³¹ Goyenbe yeñ wor dirij miñmonj henja kämyinj. Niñgeb kamay itinya mel 7 gobe bere uñkurenj goyen po tamiñ gega, tumjanj dirij miñmonj ala po henj henjbe kamamiñ. ³² Be, funañbe beretap goyen wor kämyinj. ³³ Diliñ henjbe al 7 gobe bere uñkurenj go po tamiñ geb, kame huward huward nalu forok yekeb bere gobe ganuñde berem wor po hiyyenj?” inenj gusunjanj iramiñ.

³⁴ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Megen gar henjbe albe bere yade, berebe al yade teñ hanjen. ³⁵ Gega kame kame Al Kuruj beleñ igin yeneñ yisanj heke kamtiñde mat huwarde huginej Al Kurunja hinayin mar gobe al beleñ bere yade, bere beleñ al kuj ma tinayinj. ³⁶ Yeñbe kamtiñde mat huwardeb Al Kurunyen dirnej weñ henayinj.

Irde Al Kurunyen miyoŋ yara henayin geb sopte ma kamnayin.

³⁷ “Be, al kamtinde mat sopte huwarnayin goke Mose manaj asanđe kayyiňbe kapyan heň hanjen gogo. Mose beleň he gerenj melak heň hinhin goke kayyiňabe Doyan Al Kurunje ‘Abrahamya Aisakya Yekopyat Al Kurun’ yirin. Mere gote minje al kamtiňbe sopte huwarnayin yeň yitin. ³⁸ Yuda marte hakwaminj gobe bikkeň kamamiň. Gega mel gote toneňbe Al Kurunya han, irde kame sopte huwarnayin geb, Al Kurun diliňdebe mel gobe han yeň nurdeb Mose beleň gwahade kayyiň. Ningeb Al Kurunje al kamtinde Al Kurun moň. Yeňbe al kamtinde mat huwarnayin mar gote Al Kurun,” yinyin.

³⁹ Gwaha yeke nurdeb Moseyen saba mar gore wol heňbe, “Tisa, mere gobe fudinde wor po yaha,” inamiň. ⁴⁰ Be, Yesu go mel gore gusunjaŋ irde hinhan kurun gobe keňkela po wol heke keneňbe sopte gusunjaŋ ird ird niň kama hamij.

Mesaiabe ganuňyen urmiň?

(Matiyu 22:41-46; Mak 12:35-37)

⁴¹ Be, Yesu beleň Moseyen saba mar go gaha yinyin: “Dahade ningeb al beleň Mesaiabe Dewityen urmiň yeň hanjen? Gobe gwahade moň geb. ⁴² Dewitbe Mesaia goke yinjeň Al Kurunyen asan kura Tikin Asan ineň hanyende gor gahade kayyiň:

‘Al Kurun beleň Doyan Al Kurunje gaha inyiň:

“Waň ketalner heň al deňem yan wor po hawayin.

⁴³ Irkeb asogo girde han mar goyen bul yirde yawan gasa yirmekе katkeb yufurka tiyayin,” inyiň, yitin hi. *Tikin 110:1*

⁴⁴ Niňgeb kapyan heň hanjen gwahade po, Dewit beleň Mesaia goyen ‘Doyan Al Kurunje’ inyiň. Niňgeb dahade geb Mesaia gobe Dewityen urmiň hiyyen? Gobe epte moň geb!” yinyin.

Moseyen saba mar niň keňkela heň hinaň ko
(Matiyu 23:1-36; Mak 12:38-40;
Luk 11:37-54)

⁴⁵ Be, al buda go Yesuyen mere nurde hikeyab komatminj gaha yinyin: ⁴⁶ “Deňbe Moseyen saba mar niň keňkela heň ga hinaň ko. Go mar gobe al hoyan beleň deňem yan dineň palap dirde turun dirde hinaň yeň nurde uliň umňa sombornej yerde al budam kuň waň teň hanjen gasunjaŋ goyen wilwul teň hanjen. Irde Yuda marte gabu yare kuňbe al deňem yanđe gasunjaŋ po kepertek yeň nurde hanjen. Dula mata karkuwaň yan wor kuňbe gwaha po teň hanjen. ⁴⁷ Go mar gobe beretapyen samuňya horaya komkom heň hanjen. Gega al hoyan beleň denenj turun dirnaň yeň Al Kurun mere irhet yeňbe mere ulyaň wor po tuluň teň hanjen. Al gwaha teň han mar gobe Al Kurunyen sababe nurd nurd ga mata buluň teň han geb, kame Al Kurun beleň matamij gote murunjem buluň wor po yunyeň. Yende kandukbe al hoyan beleň kanduk yawarnayin gote folek wor po yawarnayin,” yinyin.

21

Beretap beleň Al Kurun galak iryiň
(Mak 12:41-44)

¹ Be, Yesu go keperde komatminj yago saba yirde heňyab horam yan mar gore waň Al Kurun galak irniň yeň horaya samuňmij hoyanya manaj yawan Al Kurunyen ya balem bana goň det goyen yerd yerd gasunđe yerde

hike yinyinj. ² Be, beretap buniyenj kura wanje hora mukjenj muñ wor po gore det kura damu titek moñ goyen irawa yerde hike goyen wor kinyin. ³⁻⁴ Irdeb komatminj goyen, “Fudinde wor po dinej hime. Al hoyan gobe detmiñ budam hañ geb kura po yawañ Al Kuruj galak irhañ. Gega beretap buniyenj gobe horamij mukjenj muñ funaj wor po be hetek yara gega, yinjen ge ma nurde yawañ Al Kuruj galak ira. Niñgeb beretap gore Al Kuruj niñ hora yera gobe al samuñ minjan mar gore hora budam yerhañ goyen fole yira kenhem,” yinyinj.

Al Kurunyen ya balembe buluñ hiyyen

(Matiyu 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ Be, go kamereb komatminj kura beleñ, “Al Kurunyen ya balem gabe al beleñ Al Kuruj niñ du-fay henje samuñminj kurayen kurayen yirtiñ goya hora umñjam igyen igyen yawañ gore po irtiñ geb keneñminj igin wor po bel!” yaminj. Irkeb Yesu beleñ, ⁶ “Ya kuruj keneñ hañ gayenbe kame buluñ ird ird nalu forok yekeb ya ga irtiñ hora gayen tumjanj yemeyke megen katnayinj. Hora uñkureñ muñ kura kadom hende ma hiyenj. Tumjanj gilgalanj irde kateñ pasi henayinj,” yinyinj. ⁷ Irkeb mel goreb, “Tisa, daha naña gab mata goyen forok yiyyen? Irde da mata kura forok yeke keneñbe mata goyen forok yeñ yeñ nalu goyen binde hihi yeñ bebak titek?” yeñ gusunjanj iramiñj. ⁸ Irkeb Yesu beleñ wol henje, “Kame kamebe al budam wanj usi dirde hinayinj. Go mar gore wanbe, ‘Mesaiabe ne gago. Nalu umulinjde hekeb ne gago forok yihim,’ dinnayinj. Niñgeb keñkela henj hinañ ko. Mongo usi wor wor dirke fudinde yeñ gama yirnayinj geb.” ⁹ Irde fulenja karkuwanj karkuwanj forok

yeñ hike gote mere momoj nurde hinayinj. Gega goke kafura ma heñ hinayinj. Mata gwahade gobe go wa forok yeñ hinayinj. Gega gwahade forok yekeb nalu funaj go gago yeñ ma nurnayinj,” yinyinj.

¹⁰ Irdeb sopte po gaha yinyinj: “Fulenja mata beleñ po kuruj hiyyenj. Irke al miñ kura beleñ huwarde al miñ hoyanya arde hinayinj. Gabman kura beleñ huwarde gabman hoyanya fulenja teñ hinayinj. ¹¹ Irde naña kurayanje niniñ karkuwanj forok yeñ hinayinj, binje niñ kamde hinayinj, irde garbam buluñ forok yeke al budam kamde hinayinj. Irdeb nañkindebe mata kafuram kafuram forok yenayinj, irde kame mata kura forok yenayinj gote tunjanjeñ manaj karkuwanj forok yeñ hinayinj.

¹² “Gega mata go ma forok yeñ hikeyabe ne niñ iginj ma nurde hañ mar beleñ deñ gayen dukunj fere dirde muduneñ buluñ buluñ dirde hinayinj. Mel gore Yuda marte gabu yayañ gabu irde hañ marte diliñde dukunj merem yañ dirde hinayinj. Irde megen niñ doyan marya gote karkuwanjmiñat diliñde dukunj merem yañ dirdeb koyare derde hinayinj. ¹³ Gega goke kandukjenj ma nurde hinayinj. Gwaha dirde hiket deñbe ne Yesu gake tagalnañ yeñbe gogo beleñ kerde dunenj hañ yeñ nurde hinayinj. ¹⁴⁻¹⁵ Doyan mar karkuwanj diliñde huwarkeb ne beleñ mereya dufay wukkenya dunenj. Irkeb asogotinj beleñ epte ma meretiñ pel ird haywanj dirde hinayinj. Niñgeb merere ma huwarde henjabe dindikenj ge daha mat kura mere tinij yeñ goke kandukjenj ma nurde hinayinj. ¹⁶ Be, kanduk karkuwanj gwahade forok yeñ hinayinj goyenterbe mamtiñya nanatiñya, dadatiñya koltiñya, irde taytiñya

kadtin̄ yagoya beleñ wor al hay heke muduneñ hinayin̄. Irde den̄ kurabe gwaha dirke kamde hinayin̄. ¹⁷ Al megen niñ kurun̄ goreb ne niñ igin̄ ma nurde hinayin̄ geb, deñ beleñ ne gama nirde hikeb asogo dirde hinayin̄. ¹⁸ Irde ultin̄be buluñ yirde hinayin̄ gega, Al Kurun̄ beleñ doyañ dirde hiyen̄ geb, tontin̄be epte ma wor po buluñ yirde hinayin̄. ¹⁹ Niñgeb ne niñ hekken̄ nurde tareñ po huwarde hinayin̄be Al Kurun̄ beleñ yenja hugineñ hen̄ hen̄ beleñ go kerd dunyeñ,” yinyin̄.

*Yerusalembe buluñ hiyyen
(Matiyu 24:15-21; Mak 13:14-19)*

²⁰ Be, gwaha yineñbe sopte po, “Fuleña mar beleñ Yerusalem taun kurun̄ gayen milgu irtin̄ keneñbe taun ga tumjan̄ buluñ hen̄ hen̄ nalube binde hihi yen̄ nurnayin̄. ²¹⁻²² Be, go nalu goyenbe Yerusalem niñ marbe mata buluñmiñ gote murun̄gem tenayin̄ yen̄ Al Kurun̄yen asanđe katin̄ hiyen go gwahade po forok yiyyen̄. Niñgeb fulena mar beleñ taun go milgu irde hike yeneñbe Yudia nañare hanjen̄ marbe busaharde dugure hurkunayin̄. Yerusalem taunde hanjen̄ marbe busaharde siñare kat kunayin̄. Irde al tiyuñ hoyanje hanjen̄ marbe taun binde ma hurkunayin̄. ²³ Goyen naturebe Al Kurun̄ beleñ Yudia nañä kurun̄ goyenter niñ marte mata buluñmiñ goke bearar teñbe kanduk kurun̄ wor po yunyen̄. Niñgeb bere biñ yanja dirin̄ hanjkapok miňyanjaøe epte ma aranjeñ busaharnayin̄ geb gobe kafuram wor po. ²⁴ Be, al kura marbe fulena mar beleñ yilde yakamke kamnayin̄. Munan̄ kurabe fere yirde yukan̄ nañä hoyanje hoyanje yukunayin̄. Irke al miñ hoyan̄ beleñ wan̄ Yerusalem taun go teñbe gor hike

kun̄ kuñbe Al Kurun̄ beleñ taun go tubul titek nalu kiryin̄ goyen forok yeke gab tubul tinayin̄,” yinyin̄.

*Yesu sopte wayyen
(Matiyu 24:29-31; Mak 13:24-27)*

²⁵ Be, Yesu beleñ sopte gaha yinyin̄: “Be, nañä diliñ, gagasiya dinambeya hittebe mata kurayen kurayen forok yeke yennayin̄. Munan̄ megenbe makañ duba beleñ epte ma teñ nañä erek irde hike nañä migiriñ go nurdeb kafura wor po heñ gwaha kura titek yen̄ ma nurnayin̄. ²⁶ Nañkiñdeb mata kura forok yiyyen̄ gobe nañä gagasiya dinambeya goyen Al Kurun̄ beleñ hambor yirke ugala tinayin̄. Irkeb megen hañ marbe mata kurun̄ gwahade forok yeke kafura wor po heñ kamde gergereñ tinayin̄. ²⁷ Be, mata gwahade forok yiyyen̄ goya goyabe ne Al Urmiñ gabe tareñne kurun̄ turnjuñ yan̄ goyen kigariñkiñ faykek hende kateñ himeke nenayin̄. ²⁸ Niñgeb mata kurun̄ goyen forok yeke yeneñbe Al Kurun̄ beleñ dumulgañ tiyeñ yen̄ nalu kiryin̄ gobe binde hihi yen̄ nurdeb kafura ma henayin̄. Aman̄ heñ sanjiñ henayin̄,” yinyin̄.

*Fik he gote maya mere
(Matiyu 24:32-35; Mak 13:28-31)*

²⁹ Irdeb maya mere mat sopte gaha yinyin̄: “Be, fik heya he hoyan̄ goyen yeneñ hinayin̄. ³⁰ Beda urke yeneñbe den̄ Yuda marte nañarebe kadila hewen̄ tiya yen̄ nurde hanjen̄. ³¹ Gwahade goyen po, mere dirhem gayen kun̄ mata kurayen kurayen kurun̄ go forok yeke yeneñbe Al Kurun̄ beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird nalu goyen binde hihi yen̄ nurnayin̄. ³² “Fudinde wor po dineñ hime. Mata gobe forok yenayin̄ geb. Irde mata go

forok yenayin nature al hinayin mar gobe mata go yennayin.
 33 Irdeb megenya nankinyabe hubu hiriryen. Gega merenebe tareñ minyan geb hubu ma hiyyen. Huginej alya bereya nurde fudinde wor po yen gama irde hinayin,” yinyin.

Dindikej ge kejkela hej ga hinayin

34³⁵ Irdeb sopte po, “Nalu yihim goyenterbe Al Kurunj beleñ megen niñ alya bereya tumjan mata teñ hanjen gote murujem yunyen. Ningeb kejkela nurde ga hinañ ko. Mongo megen niñ samuñ yad yad mataya dula teñ teñ mataya kukuwa fe ugut po nen nen mataya beleñ dufaytiñ pet dirke goke po teñ hikeya nalu go forok yeñ daga dawartij yara dirke hurkuñkat tinayin geb.
 36 Ningeb deñbe kejkela hej hinayin. Irde tareñ hejbe mata gwahade forok yenayin goyen igin fole yirdeb, Al Ürmij beleñ kame wañ al pota yiryen nature igin diliñde huwartek yeñ Al Kurunj gusuñan irde hinayin,” yinyin.

37 Be, Yesu go nañkahalmij nañkahalmijbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ alya bereya saba yirde hinhin. Irdeb wawuñ hekeb Yerusalem taun siñare dondonj kura deñembe Olip Dondonj inen hanjende gor hurkuñ hinhin. 38 Irde wampotminj wampotminjbe Al Kurunyen ya balem bana mulgañ hej kuñ hinhin. Irkeb alya bereya sabamij nurnij yeñ ya kurunje gor wañ gabu irde hinhin.

22

Yudas beleñ Yesu tagal unyin

(Matiyu 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Yon 11:45-53)

1 Be, Yesu go gwaha teñ hikeyabe dula nalu kurunj Pasoba goyen

binde hirin. Pasobarebe beret yis miñmoj katij goyen nene hanjen. 2 Be, goyare goyenbe pris buda gote karkuwañminja Moseyen saba maryabe Yesu go kawan po mayteke al buda kuruñ gare mudunnayin yeñ kafura hejbe, “Daha mat kura al diliñ banare Yesu go mayteke kamyen?” yeñ beleñ niñ nañkeneñ hinhin.

3 Be, gwaha teñ hikeyabe Satan beleñ Yesuyen komatminj 12 bana goñ niñ al kura Yudas Iskariot goyen hard unyin. 4 Irkeb yeñ beleñ kuñ pris buda gote karkuwañminja Al Kurunyen ya balem doyan ird ird marte karkuwañja hitte kuñbe, “Daha mat Yesu go mel gote hanjinde kermeke teñ fere tinayin,” yerbe mel goya mere sege iraminj.
 5 Irkeb mel gore amanjej wor po nurdeb damu girtek inaminj.
 6 Irkeb Yudas go amanji hejbe mulgañ hej kuriñ. Irde nalu kura al hoyaj miñmoj Yesuya komatminja po hike yeneñ gab Yesu goyen mel gote hanjinde keren yeñ nurdeb goke doyan hej hinhin.

Komatminj irawa beleñ Pasoba dula niñ det gitik iraryum

(Matiyu 26:17-25; Mak 14:12-21; Yon 13:21-30)

7 Be, beret yis miñmoj nen nenu kurunj Pasoba ineñ hanjen goyen forok yirinj. Go naturebe sipsip gasa yirde nene hanjen. Gwaha teñ hejbe Al Kurunj beleñ Isip mat nañamde yumulgañ tiyyin goke dufay hej hanjen.
 8 Be, Yesu go Pitaya Yonya hulyan yirdeb, “Der wa meheñ hej kuñ binje Pasoba nature netek goyen gitik tiyi,” yinyin. 9 Irkeb irem gore, “Damde kuñ gitik tiyyi yeñ dinen ha?” inaryum. 10 Irkeb wol hejbe, “Yerusalem taun bana hurkuñbe al kura fe kuwe tutuk urde kuñ hike kiniryen. Irde al

go gama irde yen kuyen yare gor kuriryen.¹¹ Irde ya gote minj al go kenenje, ‘Saba dird dird alniniñ beleñ, “Yage bana gañ gayen gasun damdebe neya komatneya Pasoba nature ninj binje netek,” yihi,’ iniryen.¹² Irkeb ya hende bande irtinje gorbe heñ heñ gasun kurun kura hende hi. Gorbe Pasoba binje nen nen gasun sope irtinj goyen dikala diryen. Irkeb gor henje binje yago kañ gitik iriryen,” yinyinj.

¹³ Be, irem go kuñbe Yesu beleñ yinyinj gwahade po yenaryum. Irdeb binje kañ gitik tiyaryum.

Yesu komatmiñya dula funay tiyyinj

(Matiyu 26:26-30; Mak 14:22-26; 1 Korin 11:23-25)

¹⁴ Be, Pasoba binje netek nalu hekeb Yesuya mere basañ marmin 12 go binje ninj yen yende matare keperde tukamiñ. ¹⁵ Irdeb Yesu beleñ mere basañ marmin goyen, “Nebe hakot po Pasoba binje gayen deñja tumñañ netewonj yen nurde himyen. Irde gab kame kanduk kurun goyen ulner forok yiyyen. Ningeb gago ninj tihit. ¹⁶ Fudinde dinen hime. Sopte Pasoba dula gahade ma tiyenj. Kame kame Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird mata kawan wor po forok yeke gab metejne pasi irhem yen goyare gab deñja sopte dula gahade titek,” yinyinj. ¹⁷ Irde gisu bana wain hinhin goyen tenje Al Kurun turun irdeb, “Ga tenj nitinj ala tinañj. ¹⁸ Fudinde dinen hime. Wain ga sopte ma newenj. Gega kame kame Al Kurun beleñ alya bereyamij doyan yird yird go kawan po forok yeke gab sopte newenj,” yinyinj. ¹⁹ Irde beret tenje Al Kurun turun irdeb beret go ubala tenj komatmiñ yago yunenje, “Beret dunhem gahade gayen po, nebe deñ ge tenj kamenj.

Ninjgeb goke tenje beret gabe gasoñne geb, beret ga tenj neñanj. Nebe deñ ge tenj kamenj tihim goke mata gago tenj hime. Ningeb kame deñ wor mata gahade po tenj hinayinj. Irdeb ne ninj bitinj bak yen hiyenj,” yinyinj. ²⁰ Gwaha tiyyinj gwahade goyen po binje naminj kamereb Yesu go wain gisu sopte tenje, “Al Kurunj beleñ mata bulunñinj halde halde ninj tenj biña gergenj tiyyinj goke darine wok yiyyenj. Ningeb goyen goke wain gago dunhem. ²¹ Gega al kura asogone haniñde nereñ tiya al gobe tumñañ gar heñ binje nene hi. ²² Ne Al Urminj gabe igij Al Kurunyen dufay po gama irde kamenj. Gega asogone haniñde niryenj al gobe kanduk kurun wor po kinyenj geb, goke bunijenj nurde uneñ hime,” yinyinj. ²³ Gwaha yinkeb komatmiñ yago beleñ, “Ganuj beleñ gwaha tiyyenj?” yen yinjenj uliñ kadom gusuñañ gird tiyamiñ.

²⁴ Irdeb, “Neñ bana gayen ganuj beleñ nende tonaj al hiyyenj?” yen yinjenj uliñ kadom mohonjde tiyaminj. ²⁵ Irkeb Yesu beleñje, “Megen niñ doyan mar karkuwanje, ‘Neñ po kafura dirnañj,’ yen al kanduk budam yuneñ hanjen. Irde megen niñ doyan marbe, ‘Neñbe deñ faranj durde hite,’ yen hanjen gega, gwaha ma tenj hanjen. Irde, ‘Deñninj yan geb, mereniniñ po gama irnañj,’ yen nurde hanjen. ²⁶ Gega deñje gwahade ma tenj hinayinj. Al deñjem yanbe yinjenj turunj ma irde al mali yen nurdeya hiyenj. Gwahade goyen po, doyan albe, ‘Nebe almet metenj al hihim,’ yen nurdeya metenj tenj hiyenj. ²⁷ Be, megen niñ marte matarebe ganujbe deñjem yan? Binje kañ gale hiyyenj al go ma dula tenj tenj gasunjde keperde hiyenj al goyen? Al deñjem yanbe dula tenj

teŋ gasuŋde keperde hiyen gogo. Gega nebe gwahade moŋ. Nebe dende meten al heŋ den ge meten teŋ himyen.

²⁸ “Be, ulner kanduk kurayen kurayen forok yeŋ hanjen gega, deŋbe nubul ma teŋ hanjen. ²⁹ Niŋgeb goke teŋbe Al Kurun belen alya bereyamin doyaŋ yird yird sanjŋ nunyiŋ gwahade po, ne belen wor tareŋ goyen duneŋ. ³⁰ Gogab ne belen alya bereya doyaŋ yirende gorbe deŋ manan wanbe neya aman hende awalikde po keperde biŋge netek. Irde kame neya heŋbe Israel mar bana al min 12 haŋ kuruŋ gayen doyaŋ yirde hinayin,” yinyin.

*Pita beleŋ Yesu harhok unyeŋ
goke inyin*

(Matiyu 26:31-35; Mak 14:27-31; Yon 13:36-38)

³¹ Gwaha yineŋ henjabé Pita kenerbe, “Saimon, Saimon, al belen wit bilminkyatokya pota yirde katokbe yade yemeyde hanjen go gwahade goyen po, Satan belen tuŋŋ gure yeŋ Al Kurun gusuŋŋ iruŋ geb. ³² Gega nebe ge belen Al Kurun niŋ dufayge tareŋ irariŋ goyen tubul ma tiyyeŋ yeŋ hakot po Al Kurun gusuŋŋ irde himyen. Niŋgeb katayin gega, sopte ne hitte mulgaŋ heŋ wayayin. Irde kadje yago faraŋ yurde sanjŋ yirde hayin,” inyin. ³³ Irkeb Saimon beleŋ wol heŋbe, “Doyaŋ Al Kurun, koyare gerde mugunké kamayin gobe ne manan epte geya tumyŋ kanduk go teren yeŋ nurde hime geb,” inyin. ³⁴ Irkeb Yesu beleŋbe, “Pita, fudinde ginen hime. Hanja wawuŋ mat kuŋ naŋa minje tatirok ma yekeyabe wawuŋ karwore ne niŋ yeŋ, ‘Al gobe ma nud unen hime,’ yinayin,” inyin.

*Meten teŋ hinayin gobe bikkeŋ
yara moŋ, meteŋen dirde hiyen*

³⁵ Irdeb komatmiŋ yago goyen, “Meten de dad dermeke kuniŋ teŋ hikeyabé, ‘Kalwa, horayabe kahan basaŋ hoyan kura ma yade kunaŋin,’ dinmirin. Niŋgeb gwaha dinmeke kuŋ meten teŋ kuŋ hinhan goyenbe det kura niŋ amu haminj,” yinyin. Irkeb, “Moŋ,” inamiŋ. ³⁶⁻³⁷ Irkeb, “Be, deŋ meten teŋ hinhan yabe kanduk kura ma yeneŋ hinhan. Gega Al Kurunyen asanđe ne niŋ mere katiŋ goyen ulner forok yewen tiya. Mere gobe gahade: ‘Al gabe mata buluŋ al yeŋ nurde unnayin,’ yitiŋ hi. Niŋgeb fudinde wor po, kanduk gobe heŋ ga moŋ ne hitte forok yewen tiya geb. Goke teŋbe kame meten teŋ hinayin gobe bikkeŋ teŋ hinhan yara moŋ meteŋen diryen. Al ma faraŋ durnayin geb, horaya kalwatıŋ yaŋ kenem yade goya kuŋ hinayin. Irdeb fulenjare niŋ bidilatiŋ yaŋ hinayin. Gogab kanduk kura forok yeŋ hinayin goyen bidilatiŋ go yeneŋbe, ‘Neŋbe Al Kurunyen fulenja mar hitinj,’ yeŋ nurde Al Kurunyen tarende kanduk fole yirde meten teŋ hinayin. Bidila hubu kenem damu tinayin. Horam moŋ kenem meŋe diba uliŋhortiŋ al yunke damu tike hora teŋbe bidila damu tinayin,” yinyin. ³⁸ Gwaha yinkeb, “Doyaŋ Al Kurun, bidilaninin irawa gago yenha,” inamiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Gog ep,” yinyin.

*Yesu Getsemani kuŋ Al Kurun
mere iryiŋ*

(Matiyu 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Be, Yesube Yerusalem henja mata teŋ hiyen gwahade po, sopte Olip Donđondje hurkuriŋ. Irkeb komatmiŋ yago beleŋ goyen kenenjbe gama irde kwaniŋ. ⁴⁰ Kuŋ forok yeŋbe, “Al Kurun mere irde hinaj ko. Monjo Satan

beleñ lomlom dirke katnayin geb,” yinyinj. ⁴¹ Irdeb yubul teñ munj kura sor irde kunþe megen dokolhoñ yugulun teñ Al Kurun gahade mere iryinj:

⁴² “Nan, kanduk kurun keneñ tihim gabe teñ siña irtæk iginj nurde ha kenem teñ siña irke ma keneñ. Goyenbe nere dufay ma gama irayinj. Gere dufay po gama irayinj,” yinyinj. ⁴³ Be, Yesu beleñ gwaha teñ hikeyabe Al Kurunyen miyonj beleñ kateñ faraq urde tareñ iryinj. ⁴⁴ Yesube kanduk kurun kinyen goke uguñ po dufay heňya Al Kurun mere irde hinhin goyabe nufolbe dari yara megen tektok teñ hinhin. ⁴⁵ Gwaha teñ mulgañ heň komatmiñ yago hitte kuriñ. Gega mere yiryinj goke bunijenj wor po nurde hinhin geb, bunijenj dufay gore yirke ferde ug hitiñ yinyinj. ⁴⁶ Irdeb yisan heňbe, “Danij ferde hanj? Huwardeb Satan beleñ tuňan duryenj goyen Al Kurun beleñ saňinj dirkeb epte ma kattek yenj gusunjanj irnayinj,” yinyinj.

Yudas beleñ Yesu goyen asogo haniñde kiriyenj
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Yon 18:3-11)

⁴⁷ Be, Yesu go hako komatmiñ mere yirde hikeyabe komatmiñ 12 bana goyen al deñem Yudas gore al buda kurun Yesu hitte yawayinj. Irde yende pere ird ird matare Yesu ulunjde u ire yenj bindere wayyinj. ⁴⁸ Irkeb Yesu beleñ, “Yudas, ge gayen ne Al Urmiñ gabe u nirde ga asogone haniñde nerenj taha?” yinyinj.

⁴⁹ Be, komatmiñ buda go Yesu hitte mata forok yewenj teñ hinhin goyen bebak teñbe, “Doyanj Al Kurun, fulenjare niñ bidilaniniñ yade mel gaya fulenjare tiniñ?” inenj gusunjanj iramiñj. ⁵⁰ Irdeb kuramij beleñ fulenjare niñ bidila teñ pris buda gote kurumij Kaifas gote

metej al kura gote kirmiñ yase sapa iryinj. ⁵¹ Irkeb Yesu beleñ, “Ep ninj, bada hawa!” inyinj. Irdeb al go kirmiñde tanarke gasunjenj hirinj.

⁵² Be, gorbe pris buda gote karkuwañmiñja Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ Yesu go fere tiniñ yenj wayamiñ goyen gor hinhin. Al Kurunyen ya balem kurun goyen doyan irde hanjen marte karkuwañmiñ manaj gor hinhin. Irkeb Yesu beleñ mel go yeneñbe gaha yinyinj: “Ne gayen kawe al buluñ yenj nurde fulenjare niñ bidilaya nukwa yade wayhanj? ⁵³ Nebe Al Kurunyen ya balem bana denja tumijañ hinhet. Gega daha teñ goya ma nade fere niraj? Goyenbe goj mij. Kidomare niñ al Satanya denja gabu irde metej teñ teñ nalu forok yihi geb, gago deñ beleñ buluñ nirniñ yenj wayhanj,” yinyinj. ⁵⁴ Irkeb mel gore Yesu teñ haninj fere tiyamiñj. Gwaha irdeb pris buda gote kurumij Kaifas gote yare tukamiñj.

Pitabe Yesu niñ helwanj hiriñ
(Matiyu 26:57-58,69-75; Mak 14:53-54,66-72; Yon 18:12-18,25-27)

Be, Pitabe sorte po heň gama yirde kunj hinhin. ⁵⁵ Irdeb mel gore ya sawsawa kahalte gor kak kawalde keperke yeneñbe kunj mel goya kak minde gor kipiryinj. ⁵⁶ Irkeb metej bere kura beleñ Pita keperde kak kateñ hinhin goyen kinyinj. Irdeb bindere kunj keñkela keneñ bebak teñbe, “Al gabe Yesuya kunj hinhin al go goyen,” yiriñj. ⁵⁷ Gega Pita gob, “Mon, al gobe go ma nurde unenj hime,” inenj helwanj hiriñj.

⁵⁸ Be, munj kura hitnej teñbe al kura Pita keneñbe, “Yesu gama irde hanjen al kurab ge gago,” yinyinj. Irkeb, “Mon, nebe al goyen monj,” yinyinj.

59 Be, awa uŋkuren̄ gwahade kamereb al hoyan̄ kura gore wor Pita mere teŋ hinhan melak goyen nurde bebak teŋbe, “Fudinde be, al gabe Galili niŋ al. Yesuya kuŋ hinhan mar al goyen,” yirin̄. 60 Gega Pita belen̄, “Daniŋ lawlaw yeŋ ha? Gebe goke kura yeŋ ha yeŋ ma nurde hime,” inyin̄. Be, gwaha yeŋ hikeyabe tatirok mere tiyyin̄. 61 Irkeb Doyan̄ Al Kurun̄ Yesu belen̄ hinhide gor mat fulgaŋ kaŋ Pita diliŋ bilmində wor po kinyin̄. Irkeb Pita go aran̄ po Doyan̄ Al Kurun̄ Yesu belen̄ dula teŋ henja, “Haŋka wawuŋ tatirok ma mere teŋ hikeyabe wawuŋ karwore ne niŋ yeŋ, ‘Al gobe ma nurde uneŋ hime,’ yawayin̄ geb,” inyin̄ goyen biŋ bak yirin̄. 62 Irkeb kat siŋare kuŋ esen̄ esen̄ iŋiŋ iryin̄.

*Yesu nanosak irde mayamiŋ
(Matiyu 26:67-68; Mak 14:65)*

63 Be, fulen̄a mar go Yesu busaharyenkek yeŋ doyan̄ irde hinhan gore ayan̄ kerhet yeŋ giwgiw irde mayde hinhan. 64 Irdeb amil belen̄ po tonajde alu urkeb diliŋ pet tiyyin̄. Irkeb maydeb, “Gebe Al Kurunyen̄ mere basaŋ al gineŋ hanjen̄ go geb, al gore mununa yeŋ momon̄ dira,” inamiŋ. 65 Mel gobe mere buluŋ manan̄ irde sukal iramiŋ.

*Yesube merere huwaryiŋ
(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Yon 18:19-24)*

66 Be, fay urkeb Yuda marte doyan̄ mar gabu iramiŋ. Gabu iramiŋ bana goŋbe pris buda gote karkuwaŋmiŋya Moseyen̄ saba maryya manan̄ hinhan. Be, mel gore fulen̄a mar yinke Yesu tukun̄ diliŋde iramiŋ. 67 Irkeb, “Gebe fudinde, Mesaia go goyen kenem momon̄ dira,” inamiŋ. Irkeb wol henbe, “Momon̄ dirmeket usi tiya yeŋ nurnayin̄. 68 Irde gusun̄aŋ kura dirmekte epte ma

wol henayin̄. 69 Gega gayenter mat ne Al Urmin̄ gabe Al Kurun̄ hanin̄ yase beleŋ mat heŋ alya bereyamin̄ doyan̄ yirde heŋ,” yinyin̄. 70 Irkeb mel gore meremiŋ goyen nurdeb, “Ge gayenbe Al Kurun̄ Urmin̄ we?” inamiŋ. Irkeb, “Mere yahaŋ gobe fudinde. Nebe Al Kurun̄ urmin̄,” yinyin̄. 71 Irkeb mel goreb, “Yinjeŋ mohon̄de Al Kurun̄ sukal ira gayen nindiken̄ kirmiŋniniŋde nurhet geb, daniŋ al hoyan̄ beleŋ waŋ sopte tagal unke gab fudinde yetek?” yamiŋ.

23

*Yesube Pailat diliŋ mar huwaryiŋ
(Matiyu 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Yon 18:28-38)*

1 Be, gwaha yeŋbe Yuda marte doyan̄ mar gabu iramiŋ mar go tumuŋaŋ Yesu go teŋ Pailat hitte tukaminiŋ. Yeŋbe Roma gabman al, Yudia naŋa goyen doyan̄ irde hinhan. 2 Be, mel gore Yesu tukun̄ Pailat diliŋde irdeb, “Al gare, ‘Roma gabman doyan̄ al kurun̄ Sisar teks uneŋ ma,’ yeŋ hike nurtin̄. Irde, ‘Nebe Mesaia, Yuda marte doyan̄ al kurun̄,’ dinun̄. Al gare gwaha mat alya bereyaniniŋ dufaymiŋ buluŋ yirde hiyen,” inen̄ tagal unamiŋ. 3 Irkeb Pailat belen̄, “Ge gayen Yuda marte doyan̄ al kurun̄ we?” inen̄ gusun̄aŋ iryin̄. Irkeb wol henbe, “Gwaha, nebe gigeŋ yaha gogo po,” inyin̄. 4 Irkeb Pailat belen̄ pris buda gote karkuwaŋmiŋya yeŋya wayamiŋ maryya goyen, “Al gabe mere miŋ goke kura teŋ kawe al fere titjen̄ irtek yeŋ ma kenhem,” yinyin̄. 5 Gega mel gore parsay po henbe, “Al gate saba beleŋ Yudia naŋare niŋ alya bereya dufaymiŋ haga yirde hinhan. Yeŋbe Galili naŋare mat miŋ urde war̄ waŋ gar forok yiyun̄ gago,” inamiŋ. 6 Be, gwaha inkeb Pailat go, “Al gayenbe Galili

niñ al?" yeñ gusuñaj yiryinj.
 7 Irkeb, "Gwaha, Yesube Galili niñ al," inke nurdeb, "Galili nañare niñ doyan al kurunj Herotbe Yerusalem gar wayuñ hi. Niñgeb al gabe yeñ hitte tukukeb doyan almiñ yinjeng belen ga meremiñ nuri," yinyinj.

Yesube Herot diliñ mat huwaryij

8 Be, Herotbe hakot po Yesu beleñ mata tiñej kurayen kurayen teñ hinhin gote mere momonj nurde hinhin. Irdeb, "Daha nañä gab al go kenmeke mata tiñej kura forok irke keneñ?" yeñ nurde hinhin. Niñgeb Yesu keneñbe amanj wor po hiriñ. 9 Irdeb gusuñaj kurayen kurayen irde hinhin. Goyenbe Yesu beleñ kura muñ ma po wol hiriñ. 10 Irkeb pris buda gote karkuwañminjä Moseyen saba marya beleñ, "Daha wor Herot beleñ Yesu buluñ iri?" yeñ nurdeb Herot diliñ mat huwarde mere tareñ po Yesu uliñde iramiñ. 11 Irkeb Herotya fulenjä marminjä beleñ Yesu igij ma keneñ bak mayde sukal iramiñ. Irde Yesube yinjeng doyan al kurunj yirinj goyen nuramij geb, doyan al kurunyen amil beleñ po umña irde tumulgan teñ Pailat hitte tukamij. 12 Be, bikkenjbe Herotya Pailatyabe asogo haryen. Gega nalu goyenterbe Yesuyen mere goke tenjbe awalik haryum.

Pailat beleñ Yesu kuruse hende mayke kami yirinj

(Matiyu 27:15-26; Mak 15:6-15;
 Yon 18:39-19:16)

13 Be, Pailat go pris buda gote karkuwañminjä Yuda marte doyan marya alya bereya hoy yirke wañ gabu iramiñ. 14 Irkeb Pailat beleñ, "Al garebe alya bereya Roma gabman asogo

irnayıñ yineñ biñ yakamde hiyen yeñ ne hitte tawañ tagal unhañ. Irkeb diltiñ mat gusuñaj irhem. Gega meretinjbe miñ minjmonj kenhem geb, epte ma al gayen fere titek yeñ nurhem. 15 Irdeb Herot wor al gayen uliñde mere kura ma keneñbe ne hitte sopte tumulgan tike waya gago kenhañ. Niñgeb da misiñde wor po mayke kamyenj? Hubu yeñ nurde hime. 16-17 Niñgeb tubul timeke kuwoñ gega, deñ beleñ yeñ ge buluñ nurhanj goke tenjbe fulenjä marne yinmeke dulinj usulak po tenjbe tubul tike kuyenj," yinyinj.*

18 Gega gor gabu iramiñ mar goreb, "Mayke kami! Irdeb Barabas tubul tike kwi," yeñ hewhow tiyamiñ. 19 Barabas gobe Yerusalem taunde nin al biñ yakamke Roma gabman asogo irde fulenjä tiyamiñ. Irde yeñbe al gasa yirke kamamiñ. Niñgeb go misiñde tenj koyare kerke hinhin. 20 Be, al buda gore, "Yesu maytek," yamiñ. Gega Pailatbe, "Yesu ga tubul timeke kwi," yeñ nurde gabu iramiñ mar go sopte po, "Al ga tubul tiyenj tihim," yinyinj. 21 Gega, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yeñ hewhow kurunj wor po tiyamiñ.

22 Be, Pailat gobe wawuñ irawa yinyinj geb, sopte po mel goyen yenenjbe, "Danij geb gaha yeñ hañ? Al gare da mata buluñ tiyuñ? Al gabe miñ goke kura kamyenj yeñ ma kenhem. Niñgeb fulenjä marne yinmeke dulinj maydeb tubul tike kwi," yinyinj. 23 Gega, "Kuruse hende mayke kami!" yeñ hewhow parsayenj po tike tikeb Pailat go bada henj yende mere po gama ire yeñ nuryinj. 24 Irdeb mel gore gusuñaj irde hinhan go po gama iryinj. 25 Irdeb Barabasbe

* **23:16-17:** Asañ hoyanjebe gahade hi: 17 Pasoba nalu damamiñ damamiñbe Pailat gobe Yuda al koyare hinhan goyen uñküren teñ siña irke kuñ hiyen.

Roma gabman asogo irde al gasa yirke kamamiñ goke teñ koyare keramin geb epte ma wor po teñ siňa irtek gega mel goreb, "Al go tubul tike kat kwil!" yamiñ. Irkeb Pailat gobe meremiñ po gama iryin. Irdeb Yesube, "Dindiken ga nurhañ gwaha irnayin," yineñ tubul teñ yunyin.

*Yesu kuruse hende mayamiñ
(Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Yon 19:17-27)*

²⁶ Be, gwaha yinkeb fulenja mar beleñ Yesu go tukuñ kuruse hende mayteke kami yeñ tukuñ hinhan. Yesu goyenbe kurusemiñ tuluj teñ korkor irdeya kuñ hinhan. Be, fulenja mar beleñ Yesu go bul irde Yerusalem siňare kateñ yeñ kamyenđe gor teñ kuñ hikeya beleñbe al kura Yerusalem bana hurke yeñ wañ hinhan. Yeñ beleñ wañ al buda go fole yirde hikeyabe fulenja mar gore keneñbe tanardeb, "Yesuyen kuruse ga faran urde teñ gama ira," ineq parsay po iramiñ. Irkeb kuruse goyen teñ Yesu gama irde hinhan. Al gote denembe Saimon, irde Afrika naña kuruj bana goñ niñ taun kura Sairini niñ al.

²⁷ Be, goya goyenbe al karim ma Yesu goyen daha kura irke kinniñ yeñ gama iramiñ. Bana goñbe bere manaj gama irde buninjer irde esen urde hinhan. ²⁸⁻³⁰ Irkeb Yesu beleñ tigiri teñbe goha yinyin: "Deñ Yerusalem niñ bere, ne niñ esen ma yo. Ultiñ misiñ kuruj kateñ kateñ nalube kura kame forok yiyyen geb. Irkeb goyarebe goha yenayin:

'Niga bere, deñ dirin ma yade besa yirde mamu ma yuntiñ berebe kanduk kuruj forok yiyyen naturebe igiñ araneñ busaharnayin.'

Ninjeb goke aman̄ henayin, yenayin geb.

Fudinde, ultiñ misiñ kuruj kateñ kateñ nalube forok yiyyen. Goyenterbe al beleñ kanduk goke kafura henbe igiñ aran̄ po kamniñ yeñbe dugu karkuwān goyen gaha yinnayin: 'Arañen galan̄ yeñ kateñ hika dirke kamniñ.' Irdeb higiliñbe, 'Arañen galan̄ yeñ aw durke kamniñ,' gwaha yenayin. Ninjeb ne niñ ma esinayin. Dirintiñ yagoya dindiken ge nurde esinayin. ³¹ He gergeñ yuwalenj digulak miňyanje det buluj kura miňmoñ go gwahade goyen nebe mata bulunjem mon. Gega kanduk kuruj gago teñ hime. Ninjeb deñ Yuda marbe he kura det buluj miňyan geb kamtiñ hitiñ yara mata buluntiñ yañ geb, kame deñ hitte kanduk dahade forok yiyyen? Buluj wor po forok yiyyen," yinyin.

³² Be, fulenja mar beleñ Yesu go tukuñ kuruse hende mayteke kami yeñ tukaminya goyenbe kawe al irawa kura go manaj gasa yirniñ yeñ yukamiñ. ³³ Yukuñ yukuñ naña deñe kura, "Al Tonañ Kinjiniñde" ineq hanyende gor forok yeñbe Yesu go kuruse hende mayamiñ. Irdeb kawe al kurabe yinjeñ kuruse teñ kurij go hende po teñ Yesuyen kuruse yase beleñ mat keramiñ. Munaj kura gobe teñ Yesuyen kuruse hinhan tapa beleñ mat keramiñ. ³⁴ Gwaha yirkeb Yesu kuruse hende po henbe, "Ado, mel gabe ma nurde henja mata buluj tahañ geb halde yunayin," yiriñ. Be, yeñ kuruse hende hikeyabe fulenja mar beleñ Yesuyen uliñ umrañ bikken tuguya titiñ goyen ganuj beleñ tiyyen yeñbe yende matare tiliñ tanaramiñ.

³⁵ Be, al wañ go binde huwarde Yesu kuruse hende hinhan goyen keneñ hinhan. Yuda marte doyan̄ mar manaj wañ Yesu giwgiw irdeb, "Yeñbe al hoyan̄ faran̄ yurde

hinhin. Niñgeb yejbe Mesaia Al Kuruj beleñ basinj irtij al go goyen kenem tareñminde katke kinniñ,” yaminj. ³⁶ Irkeb fulenj mar wor sukal irde wain bak hitij goyen unamiñ. ³⁷ Irdeb, “Gebe Yuda marte doyañ al kuruj kenem tareñger kata,” inamiñ. ³⁸ Mere kura Yesu niñ katiñ goyen kuruse tonajde kirtij hinhin goyen kapyan hejbe gogo ayan kerde hinhin. Mere gobe gahade:

AL GABE YUDA MARTE DOYAN

AL KURUN

³⁹ Be, kawe al uñkureñ kurusemiñ hende hinhin goyen wor, “Gebe Mesaia moñ? Tareñger megen kurkuñbe deyya manan gwaha po dirayinj,” yeñ inej teñ sukal iryinj. ⁴⁰⁻⁴¹ Gega kurhan hinhin gore, “Deyyabe mata buluñ ti-yaruñ gote murunjem tahar gago. Munañ yejbe det kura buluñ ma irun gega, deyya mata buluñ mar gaya duljeñ wor po kanduk kuruj teñ hi. Goyenbe daniñ geb mere buluñ mat irde ha? Gebe kameñ teñ ha gega, Al Kuruj niñ kafuram ma nurde ha?” yeñ inej tiyyinj. ⁴² Irdeb go al gore po, “Yesu, ge beleñ kame Doyañ Al Kuruj hej wanj gere alya bereya doyañ yird yird naturebe ne niñ nurayinj,” inyinj. ⁴³ Irkeb Yesu beleñ wol hejbe, “Fudinde wor po ginhem. Gebe hanjka gayen po neya tumjanj gasuñ iginj wor pore gor hireñ tahar,” inyinj.

Yesu kamyinj

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Yon 19:28-30)

⁴⁴ Be, Yesu go kuruse hende hike kuñ kuñ nañja banjkahal hekeb nañja ma temeykeb kidoma kuruj wor po forok yeñ megen kuruj goyen aw uryinj. Irdeb gwahade po hike kuñ kuñ 3 kilok wawunjbaña gwahade hirinj. ⁴⁵ Kidoma hirinjä goyenbe Al Kurunyen ya balem bana amil

tolok wor po dapñja sikkenj po irtij goyen gasuñ himam wor po bana hurkuñ hurkuñ pet titij goyen kahalte erek yeñ kuriñ. Al beleñ Al Kuruj hitte kuñ kuñ meteñjer hinhin goyen Yesu beleñ sope iryinj gote tunjanjerbe amil tolok kuruj gogo erek yirinj. ⁴⁶ Be, amil erek yirinjä Yesu kuruse hende hinhin goyen kuware, “Nan, tonnebe hanger tubul tihim,” inejbe yayenjä funañ, ‘Ha!’ irdeb kamyinj.

⁴⁷ Be, Roma al kura fulenj mar 100 doyañ yirde hiyen al gor hinhin goyen mata kuruj go keneñ bebak teñbe, “Fudinde wor po, al gabe Al Kuruj diliñde al huwak,” yeñ Al Kuruj turuj irde kasor iryinj. ⁴⁸ Irde Yesu mayke kinniñ yeñ gabu iramiñ mar gobe mata forok yamiñ goyen yeneñbe binde kanduknej wor po nuramiñ. Irde dumuñ gasa yirdya yirdya bur yeñ mulgañ hamij. ⁴⁹ Munañ Yesu nerd uneñ yejya kuñ hinhin marbe sorte po hejbe mata forok yamiñ kuruj goyen diliñde yeneñ hinhin. Mel goyen kurabe bere, Galili mat po Yesu gama irde wanj wanj Yesu hitte mata forok yamiñ kuruj goyen yenamiñ.

Yesu hakwam horabok bana keramiñ

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Yon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Be, go natureb Yudia nañore niñ taun Arimatea niñ al deñem Yosep gobe wanj Yerusalem hinhin. Yejbe Yuda marte doyañ al. Gega yejbe doyañ mar kadom beleñ Yesu mayniñ yamiñ goke iginj ma nuryinj. Yejbe Al Kuruj diliñde al huwak hiyen. Al hoyan diliñde wor gwahade po hiyen. Irde Al Kuruj beleñ alya bereyamiñ doyañ yird yird nalu goke doyañ hej hiyen. ⁵² Be, Yesu kamkeb al gore ten mete tiniñ yeñ Pailat gusuñjan irkeb, “Igiñ,” inyinj. ⁵³⁻⁵⁴ Irkeb al

kuraya kuŋ Yesu hakwam kuruse hende mat faraŋ tiyamiŋ. Irde Yuda marte matare amil igiŋ kura teŋ gore po Yesu hakwam goyen bili iramiŋ. Irdeb, "Gisebe Sabat nalu ningeb, haŋka po mete titek," yeŋ al hakwa yerd yerd niŋ hora taltiŋ al hakwam kura ma yerde hitiŋ tiŋeŋ hin hin bana goŋ tukun keramiŋ.

⁵⁵ Be, Galili niŋ bere Yesu gama irde hin han goyen Yosep gama irde kuŋbe horabok kuruŋ bana goŋ Yesu hakwam goyen gasuŋ damde daha mat kerhaŋ goyen kenamiŋ. ⁵⁶ Irdeb Yerusalem taunde mulgaŋ heŋ he fimiŋya det fimiŋ gote hamin igiŋ muŋ goyen Yesu hakwam sam irniŋ yeŋ gitik tiyamiŋ. Gega heŋ ga moŋ Sabat nalu heweŋ tiyyiŋ geb, Moseyen sabare yitiŋ goyen gama irde usan heŋbe metere ma kwamiŋ.

24

*Yesu kamyijde mat huwaryiŋ
(Matiyu 28:1-10; Mak 16:1-8;
Yon 20:1-10)*

¹ Be, Sabat nalu hubu heŋ kuŋ fay uryiŋ. Irkeb wampot muŋ wor po bere buda gore he fimiŋya det hamin igiŋ muŋ wor po gitik yiramiŋ goyen yade Yesu hakwam sam irniŋ yeŋ horabok bembare gor kwamiŋ. ² Kuŋ forok yeŋbe horabok yamem pet titiŋ hora kuruŋ goyen kaŋ kaŋ irde teŋ siŋa irtiŋ kenamiŋ. ³ Gwahade kenenbe binde hurkamiŋ gega, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu hakwam gobe ma kenamiŋ. ⁴ Irdeb, "Daha kura irhaŋ?" yeŋ dufay heŋ hikeyabe goyare po al irawa uliŋ umŋambé milmulŋeŋ wor po gore forok yeŋ ketalmiŋde huwararyum. ⁵⁻⁶ Irkeb bere buda gore irem go yenerŋe hurkuŋkat teŋ kafura heŋ megen dokolhoŋ yuguluŋ teŋ kuku tiyamiŋ. Irkeb irem gore, "Yesube gar ma hi. Al

Kuruŋ beleŋ isaŋ hihi. Niŋgeb danıŋ yeŋ ge al kamtiŋde gasuŋ bana ga naŋkenenj haŋ? Galili naŋa bana go heŋyabe Yesu beleŋ yiŋenj ge yeŋ, ⁷ 'Ne Al Urmıŋ gabe mata buluŋ mar haniŋde nerkeb kuruse hende mununke kamenj. Gega kamenjde mat kuŋ yerenjek hekeb Al Kuruŋ beleŋ nisan hiyyenj,' dineŋ hin hin goyen bitiŋ bak ma yeŋ hi?" yinaryum.

⁸ Be, gwaha yinke gab biŋ bak yamiŋ. ⁹ Irdeb mulgaŋ heŋ yare kuŋbe mata yenamiŋ goyen Yesuyen mere basaŋ mar ¹¹ goya diŋŋ yago yeŋya hin han goyen momoŋ yiramiŋ. ¹⁰ Mere gwaha tiyamiŋ marbe Makdala niŋ Maria, Yoana, Yems milinj Mariayabe bere buda hoyan mananj mel gore momoŋ yiramiŋ. ¹¹ Gega bere buda gote mere go kukuwamŋeŋ nurdeb fudinde yeŋ ma nuramiŋ. ¹² Gega Pita beleŋ huwarde kup yeŋ horabok bembare kurin. Kuŋ forok yeŋ horabok bana goŋ pew kaŋ naŋkinyiŋ. Irdeb Yesu hakwam bili iramiŋ amil gobe okohom po yuguya titiŋ goyen yenerŋe mulgaŋ hiriŋ. Goyenbe, "Daha kura tiya?" yeŋ kukuwamŋeŋ nuryiŋ.

*Yesube Emeus kuŋ kuŋ beleŋ forok yiriŋ
(Mak 16:12-13)*

¹³ Be, go naŋkahal goyenter po Yesuyen komatmiŋ irawa kura Yerusalem mat Emeus taunde kuŋ hinaryum. Yerusalem mat Emeus taunbe ¹¹ kilomita gwahade. ¹⁴ Be, irem goreb beleŋ kuŋ henyabe mata kuruŋ Yerusalem gor forok yiriŋ goke tagaldeya kuŋ hinaryum. ¹⁵ Irde mata kuruŋ Yesu iramiŋ goke mere teŋ kuŋ hikeyabe Yesu yiŋenj forok yeŋbe yeŋya kuŋ hin han. ¹⁶ Gega irem gobe Yesu kenaryum gega, Yesu go gago yeŋ bebak

ma tiyaryum. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñbe, "Da merem sege irde har?" inyinj. Gwaha yinkeb Yesu kamyin goke buninjen nurde hinaryum geb, gusunjan yirkeb tek yaryum. ¹⁸ Irdeb kuramij deñem Kliopas goreb, "Gebe al tinjen hanja muñ ga Yerusalem wayha geb, ki muñ ga taunde gor mata forok yañ kuruñ gob ma nurde ha?" inyinj. ¹⁹ Irkeb, "Da mata forok yiyan?" inyinj. Irkeb wol henje, "Nasaret niñ al Yesu niñ yen har. Yenje Al Kurunyen mere basan al. Sabamiñya mataminyabe Al Kurunya alyat diliñdebe tonjen yañ wor po. ²⁰⁻²¹ Neñ Israel mar gayen Roma gabman beleñ doyañ dirde hi gobe al gore gab farañ durke nindikeñ bikkeñ hinhet gwahade hitewoñ yen nurde hinhet. Gega pris buda gote karkuwanjminya doyañ marniniñya beleñ mayke kami yen Roma gabman haninde kerkeb yeren kuruse hende mayke kamuj. ²²⁻²³ Irde bere kura Yesuya irde kuñ hinhet gore horabok bembare Yesu hakwam kinnij yen wampot muñ kwahanj. Gega keneñ ga moñ. Irdeb mulgañ heñ wanje, "Al Kurunyen miyon forok yen mere dirde, 'Yesube huwara,' dinhar," yahanj. Niñgeb go nurdeb hurkuñkot tihit. ²⁴ Irde kadniniñ kura bembare kwahanj goyen kuñ bere buda gore yahan gwahade po kenhanj. Gega Yesube go ma po kenhanj," inaryum.

²⁵ Irkeb Yesu beleñbe, "Derbe da kukuwa wor po? Al Kurunyen mere basan mar beleñ Mesaia niñ katiñ kuruñ goyen nurde haryen gobe gayamurjek moñ gega, daniñ fudinde yen ma nurde har? ²⁶ Mesaiabe kanduk kuruñ teñ gab Al Kurun hitte hurkurjbe deñem turunjñ yañ wor po hiyyen yitiñ goyenbe ma nurde haryen?" inyinj. ²⁷ Irdeb yingen

goke po yen Al Kurunyen asanje katin goyen Moseyen Sabare mat minj urde tukan tukan Al Kurunyen mere basan mar hoyan beleñ kayamiñ goyen keñkela po momoj yiryinj.

²⁸ Be, gwaha teñ kuñ kuñ Emeus taun irem go kure yen kuñ hinaryum goyen binde haminj. Irkeb Yesu beleñ taun go fole irde kweñ tihim yara tiyyinj. ²⁹ Gega irem gore basija irdeb, "Numtuk po ureñ tiya niñ, wake deyya kuñ harde gor kuniñ," yen parsaynej iraryum. Irkeb Yesu gobe irem goya kwamiñ. ³⁰ Be, kuñ yare henje biñge niniñ tiyamiñ. Irkeb Yesu beleñ beret teñ Al Kurun turunj irde ubala teñ yunyinj. ³¹ Be, gwaha wor wor tike gab irem gore Yesu gobe gago yen keneñ bebak tiyaryum. Irkeb Yesu go gor po uñkel kukeb go ma kenaryum. ³² Irkeb irem gobe yiñgen uliñ, "Yenje Yesu geb, beleñ wan henjabe Al Kurunyen mere gote minj momoj dirde hike bederer wukkek wor po nurhar gogo," yaryum.

³³ Gwaha yenje gor mat huwarde Yerusalem mulgañ haryum. Irdeb kuñ Yesuyen mere basan mar 11 goya kadom yago gor gabu irde hinhan goyen momoj yiraryum. ³⁴ Irkeb mel gore, "Yesube fudinde huwara. Irdeb Saimon Pita hitte forok yeke kena," yinaminj. ³⁵ Irdeb irem gore wor Emeus kuñ henja Yesuya kuñ hinhan gega, keneñ bebak ma tiyaryum gega, yare hen beret ubala teñ yunke gab bebak tiyaryum goyen goke manan tagalaryum.

Yesube komatniñ yago tumjanj diliñde forok yiriñ

(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Yon 2:19-23; Aposel 1:6-8)

³⁶ Be, irem gore kadom wen go hako mere yirde hikeyab Yesu

go gor po forok yenþe mel go guram yirde, "Bitiñ kamke iñiñ po hinayin," yinyin. ³⁷ Gega mel go Yesu keneñbe uñgura usi teñ hurkuñkat teñ kafura hamin. ³⁸ Irkeb Yesu beleñ, "Daniñ geb dufay budam heñ neneñ kafura heñ hañ? ³⁹ Hanneya kahañneya ga yennañ. Nebe Yesu dineñ hime. Sisan nurdeb nurnayin. Uñgurabe uliñ pigiñ miñmonj. Munanç nebe ulne yañ gago neneñ hañ," yinyin. ⁴⁰ Gwaha yineñbe kahanjañ haninya yikala yiryin. ⁴¹ Irkeb Yesu kamyinde mat huwaryin go keneñ amanç wor po hamin geb, mitere yara nuramiñ. Irkeb Yesu beleñ go yeneñbe, "Det netek kura hi we?" yinyin. ⁴² Irkeb makanç dapñä parwek kura yadi kirtinç goyen unamiñ. ⁴³ Irdeb keneñ hikeya dapñä goyen niriñ.

⁴⁴ Irdeb, "Nebe deñya tumjanç hinhetiyabe Moseya Al Kurunyen mere basañ marya beleñ mere kayamiñ irde Tikiñ Asanje kayamiñ gote miñbe wañ wañ ne hitte mata kawan forok yenayin dinmeke nurde hinhan gobe gago nenhañ," yinyin. ⁴⁵ Gwaha yineñbe Al Kurunyen mere nurde bebak tinayin yeñ dufaymiñ figilyin. ⁴⁶ Irdeb, "Al Kurunyen asanjdeb Mesaiaabe uliñ misiñ kuruñ kateñ gab kamyen yitiñ. Irde yerenkek hekeb sopte huwaryen. ⁴⁷ Go kamereb al Mesaiayen saba gama irde hinayin mar beleñ mere momonmiñ goyen Yerusalem mat miñ urde megeñ al hike kwa kuruñ bana goyen momon yirde tukunayin. Gwaha teñ kuñ henyabe, 'Mesaia beleñ dinuñ geb gago tagalde hite,' yineñ saba yirde hike alya bereya mata buluñmiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ heke Al Kuruñ beleñ halde yunyen. ⁴⁸ Mata kuruñ diltiñ bilmiñde yeneñ hinhan goyen tumjanç kuñ al momon

yirde tukunayin. ⁴⁹ Gega aranç ma kunayin. Ne hurkuñbe tareñ kura Adone beleñ duneñ yeñ biña tiyyin goyen teñ kermekе kateñ ketal durke gab kunayin. Niñgeb Yerusalem gar heñ Holi Spirit goke po doyañ heñ hinayin," yinyin.

Yesube Al Kuruñ hitte mulgañ heñ hurkuriñ

(Matiyu 16:19-20; Aposel 1:9-12)

⁵⁰ Gwaha yineñbe yukuñ Betani taun bindere heñbe hanij yisañ heñ mel go guram yirde tareñ yiryin. ⁵¹ Gwaha yirde hikeyab Al Kuruñ beleñ Yesu tumulgañ tike yeñ hitte hurkuriñ. ⁵² Irkeb mel gore doloñ irde amançen nurde mulgañ heñ Yerusalem kwamiñ. ⁵³ Irdeb gor heñbe Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ hugiñ gor heñ Al Kuruñ turuñ irde hinhan.

Yon Yon beleñ mere igiñ Yesu niñ yitiñ gayen kayiñ

Mere beleñ po al hiriñ

¹ Be, hanjkapyä wor po megenya nañkinja ma forok yekeyabe Mere goyen hin hin. Mere gobe Al Kurunja binaryum. Irde Mere gobe Al Kurun. ² Yenbe megenya nañkinja ma forok yekeya Al Kurunja binaryum. ³ Det kurun gabe yen hitte mat gab Al Kurun beleñ forok yiryin. Det kurun forok yiryin gayen Mere go miñmoj manhan forok ma yewoñ. ⁴ Irde yenbe Al Kurunja hugiñen heñ heñ gote miñ al, irdeb alya bereya Al Kurun yikala yird yird hulsi. ⁵ Irdeb hulsi goreb kidoma bana melak heñ hiyen. Irkeb kidomayen sanjin beleñ epte ma wor po isikamde hiyen.*

⁶ Be, Al Kurun beleñ al kura teñ kerke wayyiñ. Denjembe Yon. ⁷ Yenbe hulsi goyen goke al momoj yire yen wayyiñ. Gogab al tumjan meremiñ nurde hulsi goke dufaymiñ tareñ irnayin yen nurde wayyiñ. ⁸ Goyenbe Yon yiñgenbe hulsi mon. Yenbe hulsi goyen goke po tagale yen wayyiñ. ⁹ Hulsi fudinde alya bereya Al Kurun yikala yirde hiyen gobe Yon kamere gab megen wayyiñ.

¹⁰ Yen hitte mat gab Al Kurun beleñbe megen gago iryin. Irkeb wañ megen gar hin hin. Goyenbe al megen hin han mar gare kenen bebak ma tiyamin. ¹¹ Yenbe yiñgenbe alya bereya wor po hitte wañ yenja hin hin gega, go ma nurd unenbe igiñ igiñ ma iramiñ. ¹² Goyenpoga al kura pel ma irde

dufaymiñ yen ge tareñ iramiñ marbe Al Kurunyen dirjeñ weñ hen heñ sanjin yunyin. ¹³ Dirjeñ weñ hamin gobe megen niñ mata ma gama irde Al Kurunyen dirjeñ weñ hamin. Irde alyen dufayde ire unyat matare ma Al Kurunyen dirjeñ weñ hamin. Yenbe Al Kurunyen dufayde po dirjeñ weñ hamin.

¹⁴ Be, Mere gore po al henbe neñja hinhet. Irdeb tareñmiñ turnuñ yan wor po goyen dil-niniñde wor po keneñ hinhet. Tareñmiñ turnuñ yan gobe Al Kurun beleñ Urmiñ uñkuren muñ goyen unyin. Yenbe al buniñen yirde faraj yurd yurd matamij kurun wor po. Irde mere fudinde manaj makin wor po hin hin.

¹⁵ Be, Yon Baptais beleñ yen ge kuware tagalde gaha yen hin hin: “Al gabe ne beleñ dineñ himyen al go goyen. Yen ge yenbe gaha dineñ himyen: ‘Al harhokner wayyeñ al gobe ne kawan ma himiriñja bikkeñ bikkeñ wor po hin hin. Niñgeb denemya tareñmiñyabe nere folek wor po,’ dineñ himyen gobe gogo,” yiriñ.

¹⁶⁻¹⁷ Be, saba sanjinbe Al Kurun beleñ Mose haniñde kerke yen beleñ tagalyiñ gega, buniñen dirde faraj durd durdyä mere fudindeya gobe Yesu Kristu haniñde kerke yen beleñ dunyin. Niñgeb yen beleñ buniñen dirde faraj durd durd mata gobe kurun wor po geb, neñ tumjan guram dirde tareñ dirde go hende hugiñen duneñ tebañ dirde hiyen. ¹⁸ Al Kurunbe al kura kintiñ miñmoj gega, Al Kurun Urmiñ uñkuren muñ goreb Al Kurunbe gwahade yen kawan dikala dirde hiyen. Yenbe Al Kurunja turjande, irde yenja tumjan haryen.

* **1:5:** Miñ kurabé: Goyenbe kidomare niñ alya bereya beleñ kenen bebak ma teñ hanjen.

*Yon Baptais belej saba tagalyin
(Matiyu 3:1-12; Mak 1:1-8; Luk 3:1-17)*

¹⁹ Be, Yerusalem taunde niŋ Yuda marte doyan mar belej Yon Baptais goyen, “‘Gebe al ganuŋ?’ ineŋ gusuŋaŋ irnayıŋ,” yineŋ Al Kurunj dolon ird ird mata doyan marya Liwai marya kura hulyanj yiramiŋ. ²⁰ Be, mel go wan gusuŋaŋ irkeb Yon gobe helwanj ma hiriŋ. Irdeb kawan keŋkelak po, “Nebe Mesaia moŋ,” yinyiŋ.

²¹ Irkeb sopte gusuŋaŋ irdeb, “Ninjeb gebe ganuŋ? Ge gayenbe Elaia?” inamiŋ. Inkeb wol heŋbe, “Moŋ, nebe yeŋ moŋ,” yinyiŋ. Irkeb mel gore sopte po, “Ninjeb Mose belej Al Kurunyen mere basaŋ al kura wayyen yiriŋ go goyenbe ge gago?” inamiŋ. Irkeb Yon belej wol heŋbe, “Moŋ po,” yinyiŋ. ²² Irkeb mel gore, “Ninjeb gebe ganuŋ? Mere bebakkenj kura dirkeb mulgaŋ heŋ kuŋbe hulyanj dirhaŋ mar goyen bebak yirtek,” inamiŋ. ²³ Irkeb Yon belejbe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia belej mere tiyyiŋ goyen goke yeŋbe,

“Nebe al kura sawsawa po kurun naŋa bana goŋ heŋbe,

Doyan Al Kurunyen belej sope irde huwa irnaŋ! yeŋ hiyen yeŋ katiŋ al go goyen,” yinyiŋ. *Aisaia 40:3*

²⁴ Gwaha yinkeb Yuda marte tikula sanŋiŋ po gama irde hanjen Farisi mar kura Yuda mar belej hulyanj yirke wayamiŋ gore, ²⁵ “Gebe Mesaia moŋ, Elaia moŋ, irde Al Kurunyen mere basaŋ al yitiŋ goyen moŋ yaha gega, danij geb alya bereya baptais yirde ha?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁶ Irkeb wol heŋbe, “Nebe fe uliŋ po baptais yirde hime. Goyenbe deŋ hanj bana gorjbe al kura deŋ belej al gwahade yeŋ ma nurd uneŋ hanj al kura hi.” ²⁷ Yeŋbe harhokner

ga wayyen. Ne al gahade gare epte ma yeŋ ge teŋ meteŋ kurun titek hime. Kahanj basanjmiŋde niŋ kaŋ urguŋ kaŋ yugu teŋ teŋ gobe meteŋ kurun moŋ gega, go wor epte moŋ yeŋ nurde hime,” yinyiŋ.

²⁸ Be, mata teŋ hinhan kurun gabe Betani taunde, Yodan fe siŋa kurhan Yon Baptais belej alya bereya baptais yirde hinhan belej goŋ forok yiriŋ.

Yesube Al Kurunj Urmiŋ

²⁹ Be, ferd faymiŋdebe Yesu go Yon hitte wanj hike keneŋbe alya bereya gor gabu irde hinhan mar goyen, “Al Kurunyen sipsip al dirin fonjen neŋ ge teŋ gitik irtiŋ go iro wanj hi iro kennaj. Yeŋ kamyeŋ gore gab megen niŋ marte mata buluŋ kurun gayen pasi iryen.

³⁰ Nebe al gayen gake yeŋbe, ‘Al kura harhokner wayyen al gobe ne kawaŋ ma himiriŋa bikkenj bikkenj wor po hinhan. Ninjeb tareŋmiŋbe nere folek wor po,’ yimiŋ gogo. ³¹ Ne belej wanj alya bereya baptais yirde himyen gabe al gayen Israel mar yikala yirmeke keneŋ bebak tinayıŋ yeŋ baptais yirde himyen. Goyenpoga ne wor bikkenjbe Mesaiabe al goyen yeŋ bebak ma teŋ hinhem,” yinyiŋ.

³² Irdeb Yesu baptais irkeya mata forok yiriŋ goyen goke Yon Baptais belej gahade momoŋ yiryiŋ: “Be, naŋkiŋde mat Holi Spirit kalyingi kattiŋ yara teŋ uliŋ hende hike kinmiŋ. ³³ Ne wor go ma nurde unmewoŋ gega, fe belej po alya bereya baptais yirayin yeŋ hulyanj niryiŋ Al gore, ‘Al kura Holi Spirit kateŋ yeŋ hende hike kenayıŋ al goreb Holi Spirit belej po alya bereya baptais yiryen,’ ninyiŋ. ³⁴ Ninjeb mata gwahade goyen yeŋ hitte forok yeke kinmiŋ geb, gago al gabe Al Kurunyen Urmiŋ dineŋ hime,” yinyiŋ.

Al karwo Yesuyen komatmiŋ hamij

³⁵ Be, sopte fay urkeb Yon gobe komatmiŋ irawa goya gor huwarde hinhan. ³⁶ Irkeb Yesu wan kuŋ hike keneŋbe, “Al Kurunyen sipsip al dirin dirjen iro kinyi,” yinyiŋ.

³⁷ Be, komatmiŋ irawa gobe Yon beleŋ gwaha yeke nurdeb Yesu gama irde kwaryum. ³⁸ Gama irde hike Yesu beleŋ fulgaŋ kan yeneŋbe, “Derbe da niŋ nurde waŋ har?” yinyiŋ. Irkeb irem gore wol henjbe, “Rabai, gebe dare heŋ kun ha?” ineq gusunjaŋ iraryum. (“Rabai” gobe Grik mere matbe “tisa” yen hanyen.) ³⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Wayyi, wan gabe kiniryen,” yinyiŋ. Irkeb irem gore gama irde kuŋbe hin-hin gasuŋ goyen kenaryum. Irdeb naŋa diliŋbe 4 kilok wawuŋbana hirin geb, goyen nalube Yesuya gor po hinhan.

⁴⁰ Be, Yonyen mere nurde Yesu gama iraryum al kurabe Andru. Yeŋbe Saimon Pita kuliŋ. ⁴¹ Yeŋbe Yesuya hen gabe gor mat po itinj Saimon niŋ kuŋ naŋkinyiŋ. Irdeb keneŋbe, “Deyyabe Mesaia ken-har,” inyin. (Mesaia gobe Grik mere matbe Kristu.) ⁴² Gwaha ineq Saimon goyen Yesu hitte tawayyiŋ. Tawake Saimon goyen Yesu beleŋ keneŋbe, “Gebe Yon urmiŋ Saimon. Gebe Sifas gineŋ hinayiŋ,” inyin. (Sifas gobe Grik mere mat Pita.)†

Yesu beleŋ Filipya Natanielya komatmiŋ yiryiŋ

⁴³ Be, go feramiŋ kuŋ fay urkeb Yesu go Galili naŋare kwe yen kuŋ hinhan. Kuŋ henja Filip keneŋbe, “Waŋ gama nira,” inyin. ⁴⁴ Filipbe Betsaida taunde niŋ al. Andruya Pitaya wor gor niŋ po.

† **1:42:** Sifas gobe Yuda marte mere, irde Pita gobe Grik marte mere. Denje irawa gote miŋbe ‘hora kurun’.

⁴⁵ Be, Filip go kadom Nataniel niŋ naŋkenenj kuriŋ. Kuŋ keneŋbe, “Neŋbe Mose beleŋ saba sanjiŋminde yen ge kayyin, irde Al Kurunyen mere basan mar manaŋ yen ge asanđe kayamiŋ al go goyen kenhet. Yeŋbe Nasaret niŋ al Yesu, Yosep urmiŋ,” inyin.

⁴⁶ Irkeb Nataniel beleŋ wol henjbe, “Nasaret taunde matbe da igin forok yiyyen? Epte moŋ geb,” inyin. Irkeb Filip beleŋ, “Wake kure, irde ga kena,” inyin.

⁴⁷ Be, Yesu beleŋ Nataniel waŋ forok yeke keneŋbe, “Be, Israel mar al fudinde wor po yen kentek albe gago. Yeŋbe usi ma ten hiyen. Hubu wor po,” yiriŋ. ⁴⁸ Irkeb Nataniel beleŋ, “Gebe daha mat nurd nunha?” ineq gusunjaŋ iryin. Irke wol henjbe, “Gebe Filip beleŋ kuŋ ne niŋ ma ginkeya fik he yokŋare hike genhem,” inyin.

⁴⁹ Gwaha inkeb Nataniel beleŋ, “Rabai, gebe fudinde Al Kurun Urmiŋ. Gebe Israel marte Doyan Al Kurun,” inyin. ⁵⁰ Irkeb wol henjbe, “Fik he yokŋare hike genhem ginmeke goke teŋbe gago du-fayge ne niŋ tareŋ irha? Mata gog mun po moŋ geb. Gote folek mata tiŋen turŋun yan kurayen kurayen wor hako yenen heŋ taha geb,” inyin. ⁵¹ Irdeb sopte gaha inyin. “Fudinde wor po dineŋ hime, denje naŋkiŋ hol yeke Al Kurunyen miyon beleŋ megen mat hiryon hende Al Kurun hitte hurkuŋ megen katen teŋ hike yennayiŋ. Irde hiryon gobe ne Al Urmiŋ gayen yen bebak tinayiŋ,” inyin.

2

Yesu beleŋ fe tigiri tike wain hirin

¹ Be, naŋa fay irawa hubu hekeb Galili naŋa bana goŋ niŋ taun

kura Kana gorbe al kura bere tiriŋ gote dula mata kuruŋ forok yiriŋ.² Yesu miliŋbe dula mata kuruŋde gor hinhin. Yesu wor Galili naŋare hinhin. Ningeb yenja komatmiňa wor hoy yirkeb gor kwamini.

³ Be, dula mata kuruŋde gor niŋ wainbe hubu hiriŋ. Irkeb Yesu miliŋ beleŋ waŋbe Yesu goyen, "Mel gabe wain miŋmoŋ hahanj," inyin.⁴ Irkeb Yesu gore wol henje, "Bere,* danj geb gwaha gwaha tiya nineŋ ha? Mata tiŋen turŋun yaŋ titek nalube hako geb," inyin.

⁵ Gwaha inkeb miliŋ beleŋ gor niŋ meteŋ mar goyen, "Yeŋ beleŋ daha kura tinaŋ dinkeb go po gama irnayin," yinyin.

⁶ Be, Yesu hinhin ya bana goŋbe Yuda marte matare haninjya ka-hanjya halde ig uliŋ titek fe farde hanjen kuwe hora beleŋ po yirtiŋ karkuwaj 6 gayen hinhin. Kuwe uŋkurenje fe 100 lita gwahade goj hitek. ⁷ Irkeb Yesu beleŋ meteŋ mar goyen, "Kuwe ga fe yunke makin henaŋ," yinyin. Irkeb fe yunke waŋ tumŋaŋ makin hitiŋ ala tiyamiŋ. ⁸ Irkeb, "Be, fe kura farde yukuŋ dula mata ga tonan heŋ hi al go unnaŋ," yinke yeŋ yiriŋ gwahade po tiyamiŋ. ⁹ Gwaha tikeb dula mata gote tonan al goreb Yesu beleŋ fe ti-giri tike wain hiriŋ goyen tuŋaŋ uryin. Goyenbe wain gobe meteŋ mar beleŋ gor niŋ kura teŋ way-hanj yeŋ ma nuryin. Gega meteŋ mar gobe gwaha mat forok yihi yeŋ nurde hinhin. Be, tonan al gore bere tiriŋ al goyen hoy irke wakeb,¹⁰ "Albe wain iginj wor po

go wa yawaŋ yunke nene hanjen. Irde ep nene hikeya gab wain mali malinjeŋ goyen yawaŋ yunen hanjen. Goyenbe gebe gwaha ma taha. Wain iginjbe kame ga yunen yeŋ nurde wain mali malinjeŋ goyen hubu heke gab gago iginj dunha," inyin.

¹¹ Be, Galili naŋa bana niŋ taun Kana gorbe Yesu beleŋ hanjapya wor po mata tiŋen goyen forok iryin. Irkeb komatmiŋ yago mata tiŋen turŋun yaŋ tiyyiŋ goyen keneŋbe yeŋ ge dufaymiŋ saŋiŋ iramiň.

Yesu beleŋ Al Kuruŋyen ya balem bana hora meteŋ teŋ hinhan mar yakira tiyyiŋ

(Matiyu 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹² Be, go kamereb Yesube miliŋya kulinj yagoyabe komat-miňya irde tumŋaŋ Kapeneam taunde katen gor hinhin gega, wawuŋ budam ma hinhin.

¹³ Be, Yuda marte gabu nalu kuruŋ kura Pasoba[†] goyen forok yeweŋ tikeb Yesube taun go tubul teŋ Yerusalem hurkuriŋ. ¹⁴ Kuŋ Al kuruŋyen ya balem koya milgu irtiŋ bana al gabu irde hanjen sawsawa kuruŋde gorbe al beleŋ bulmakaw, sipsipyabe kalyiŋgi yago gor yerke al beleŋ waŋ damu teŋ hinhin goyen yinyin. Irde hora kapyan heŋ heŋ mar[‡] manaj gasuŋmiňde keperde hike yinyin. ¹⁵ Gwahade yeneŋbe kaŋ kura teŋ det goyen yusulak teŋ tenđe niŋ det irde gore po dapŋa goyen turŋaŋ yusulak tike Al Kuruŋyen ya balem bana mat

* **2:4:** Yesube Mesaiā meteŋ goyen miŋ uryiŋ geb, miliŋ goyen bere inyin gogo. † **2:13:** Bikken Israel mar Isip naŋa tubul teŋ Kenan kuniŋ tiyamiŋabe Al Kuruŋ beleŋ sipsip al diriŋ dirŋen gasa yirde darim yade yame kantayaŋ sam yirnayin yinyin. Munaŋ al kura gwaha ma tiyamiŋ marbe Al Kuruŋyen miyoŋ beleŋ waŋbe mel gote urmuŋ mataliňya dapŋamiŋ mataliňya goyen turŋaŋ gasa yirke kamamij. Gega meremēn gama iramiŋ marbe miyoŋmiŋ beleŋ yubul tiyamiŋ goke dufay heŋ heŋ ge dula mata teŋ hinhin. ‡ **2:14:** Hora kapyan heŋ heŋ mar gobe al beleŋ horamij hoyan goyen yunkeb wolmiňjeŋbe Al Kuruŋyen ya balem bana Al Kuruŋ galak irdde niŋ hora goyen yunen hanjen.

sijare kataminj. Irde hora kapyan hej hej marte hora goyen yad yemeyke mali ga megen kataminj, irde hora yerd yerd gasun wor yaboloŋ tiyyin. ¹⁶ Irdeb kalyinggi damure niŋ yerde hinhan mar goyen yinyinj. “Det ga yade kat kunanj. Danin geb Adoner yabe dawet damu teŋ teŋ gasun irde haŋ?” yinyinj. ¹⁷ Be, komatminj yago goyen yen beleŋ mata tiyyinj goyen keneŋbe Al Kurunyen asanđe mere kura katinj hinhan goke biŋ bak yaminj. Merebe gahade:

“Yage goke dufay hej hej gore po mununeŋ teŋ hi,” yitinj hi.
Tikij 69:9

¹⁸ Be, Yuda marte doyan mar gor hinhan goreb, “Mata tiŋen dahade kura Al Kurunj beleŋ po ga irtek goyen kura forok irke keneŋbe fudinde gebe mata gahade ird ird tarenje yaŋ yen gentek?” inaminj. ¹⁹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al Kurunyen ya balem ga upew urnanj. Irkeb ne beleŋ naŋa fay karwore po ya kurunj goyen sopte irde pasi ireŋ,” yinyinj. ²⁰ Irkeb mel goreb, “Ya balem gayenbe dama 46 hubu heke gab pasi iraminj. Goyenbe ge beleŋbe naŋa fay karwore po ya ga irde pasi ireŋ yen ha?” inaminj. ²¹ Goyenbe Yesu beleŋ Al Kurunyen ya balem niŋ yirinj gobe yinjeng ge nurde yirinj. ²² Kame Yesu go kamyinjde mat huwarke gab komatminj yago goyen Yesu beleŋ mere tiyyinj goyen goke biŋ bak yaminj. Irkeb Al Kurunyen mere asanđe hi goya Yesu beleŋ mere tiyyinj goyen fudinde yen nraminj.

²³ Be, Yesu go Pasoba gabu kurunj nature Yerusalem hin-hinya goyen mata tiŋen kurayen kurayen Al Kurunj po ga yirtek goyen yirde hike yeneŋbe al budam yen ge dufayminj tarenj

iraminj. ²⁴ Goyenpoga Yesube al binde dahade hanj goyen keŋkela nurde yunen hinhin geb, mel goke hekken ma nuryinj. ²⁵ Yenjbe al dufayminjdebe gwahade hanj yen nurde hinhin geb, al kura beleŋ wan al kadom ge tagalde al gobe gwahade gwahade yen momon irtek ma hinhin.

3

Yesu beleŋ Nikodemusya mere tiyaryum

¹ Be, Yuda marte doyan mar buda bana gonj niŋ al kura deňembe Nikodemus goyen hin-hin. Al gobe Farisi mar al. ² Yen beleŋ wawuŋ kurare kura Yesu hitte wanjbe, “Rabai, gebe al saba yird yird al, irde Al Kurunj beleŋ gad gerke wayan yen nurde hite. Al kura Al Kurunyā ma hiriryenjbe mata tiŋen kurayen kurayen ge beleŋ irde ha gayen epte ma iryenj,” inyinj. ³ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura sopte ma kawan hiyyenjbe Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyan yirde hi bana gonj epte ma hiyenj,” inyinj. ⁴ Irkeb Nikodemus goreb, “Goyenbe al salanjeŋ hitinjbe daha mat sopte kawan hiyyenj? Daha matbe milin binde hurkuŋ sopte kawan hiyyenj? Epte monj!” inyinj. ⁵ Irkeb wol heŋbe, “Fudinde wor po ginhem. Al kura mata buluŋmiŋ yubul teŋ fe po baptais tiyyenj, irde Holi Spirit tiyyen al gobe epte al gergeŋ sopte kawan hitinj yara hiyyenj. Munaŋ gwahade ma tiyyenjbe Al Kurunj beleŋ alya bereyaminj doyan yirde hi bana gonj epte ma hurkuyenj. ⁶ Albe milin binde mat kawan heŋ hanjen. Gega kawan hitinj mar gobe Holi Spirit beleŋ po gab Al Kurunj dilinjde al gergeŋ yiryenj. ⁷ Sopte kawan hawayinj ginhem gake hurkuŋkot

ma tiyaiñ. ⁸ Meñe migirinþe nurde hityen gega, meñe gobe gwaha mat wanj kwa yej ma po nurde hityen. Ningeb Holi Spirit beleñ gergeñ yiryen mar goyen wor megen niñ mar beleñ epte ma al gwahade yej bebak tinaiñ,” inyin. ⁹ Gwaha inkeb Nikodemus beleñ, “Mere yej ha gobe daha mat forok yiyyen?” inyin.

¹⁰ Irkeb wol henþe, “Gebe Israel mar saba yird yird al gega, dahade ningeb merene gayen bebak ma tej ha? ¹¹ Fudinde wor po ginej hime. Neþbe saba fudinde yej nurde hityen goke tagalde hityen. Irde mata fudinde dilnininde yenej hityen goke tagalde hityen. Goyenpoga deñbe mereniniñ goyen fudinde yej ma nurde hanjen. ¹² Nebe igin bebak tinaiñ mat po megen gar mata forok yej hanjen goyen yade saba dirde himyen gega, deñbe fudinde yej ma nurde hanjen. Ningeb Al Kurun hire gor niñ mata forok yej hanjen gore saba dirmekab daha mat fudinde yenaiñ? Epte moj geb. ¹³ Al kura Al Kurun hire gor kura ma hurkuriñ. Goyenbe ne Al Urmiñ gayen ga po gab Al Kurunya hej gor mat katmirin. Ningeb Al Kurunyen gasunje niñ mata goyen igin tagaltek hime. ¹⁴ Mose beleñ sawsawa po kurun naþa bana goj Israel maryä hinhanýa baras ain beleñ po kunere tonej irde he hende kerde isañ hiriñ. Ningeb ne Al Urmiñ gayen wor Al Kurun beleñ gwaha po niryen. ¹⁵ Gogab ne nenerþe al tumjan ne niñ dufaymiñ sanjir irde Al Kurunya hugiñen hinayin.

¹⁶ “Al Kurunþe megen niñ alya bereya gayen bubulkurjne wor po yej nurd yunenþe Urmiñ unjkureñ mun goyen basinja ma irdeb yunyin. Ningeb al kura Urmiñ goke dufaymiñ tareñ iryen

al gobe hugiñen kamde kamdere ma kuþbe Al Kurunya hugiñen hiriryen. ¹⁷ Al Kurunþe alya bereya gayen merem yañ yire yej ma Urmiñ tej kerke katyin. Gwaha titjenþe Urmiñ beleñ meteñ tiyyen go hende alya bereya yumulgan tiyyen yej Urmiñ tej kerke katyin. ¹⁸ Ningeb al kura Urmiñ goke dufaymiñ tareñ iryenþe Al Kurun beleñ merem yañ ma yiryen. Munan al kura Al Kurun Urmiñ goke dufaymiñ sanjir ma iryen al gobe Urmiñ unjkureñ mun goke hekkeñ ma nuryen geb, bikken merem yañ irtin hiyen. ¹⁹ Be, merem yañ yird yird gote minbe gahade: hulsi kura Al Kurun beleñ tej kerke megen gar wayyiñ. Goyenbe albe mata buluñ po tej hanjen geb, kidoma bana po hitek yirkeb hulsi niñ amanen ma nurde hanjen. ²⁰ Ningeb mata buluñ tej han marbe hulsi niñ igin ma nurde hanj. Moþgo hulsire forok yeteke mata buluñniñ kawan henayin yeþbe hulsire watek ma yirde hiyen. ²¹ Goyenpoga al kura mata igin igin fudinde po tej hi al gobe hulsire forok yej hiyen. Gogab mata tej hiyen kurun gobe Al Kurunyen dufay po gama irde tej hi goyen kawan hekeb al hoyan beleñ kennayin,” inyin.

Yon Baptais beleñ Yesu niñ kawan po tagalyin

²² Be, go kamereb Yesuya komatminya gobe Yerusalem taun go tubul tej Yudia naþa bana goj niñ tiyuñ hoyanyañ hoyanyañ kwamiñ. Irde goj naþa fay budam ma henja alya bereya baptais yiryin. ²³ Be, goya goyenbe Yon Baptaisbe Salim tiyuñ bindere Ainon gor al baptais yirtek fe iginde wor po hin hin. Ningeb gor alya bereya turte wanj hikeb baptais yirde hin hin. ²⁴ Yon go gwaha

tej hinhin gobe fere tej koyare ma keraminja tej hinhin.

²⁵ Be, Yonyen komatyabe Yuda al kura goya yende matare ig uliñ tej tej mataya fe baptais niñ kadom mohonje tiyamiñ. ²⁶ Gwaha tej Yon hitte wañbe, "Rabai, Yodan fe ward iron geya hinaruñ al gobe al baptais yirde hi. Irkeb al tumñan yen hitte kun hañ," inamiñ. ²⁷ Irkeb Yon beleñ wol heñbe, "Albe mali mali ma metej tinayiñ. Al Kurun beleñ metej yuntiñ goyen po tinayiñ.

²⁸ Hañkapyabe, 'Nebe Mesaia moñ. Nebe yen ge tej meheñ heñ wamirin,' dineñ hinhem goyen derjbe nurde hanj. ²⁹ Al kura bere mekerd unke tewe yen bere gote yare kuyen. Irkeb al gote kadombe wañ bere tiyyen al gote yare heñ al goya beremya mulgañ heñ wañ wañ ge doyañ hiyyen. Irdeb al go wañ mere tike nurdeb amañ hiyyen. Ningeb al go amañ hiyyen gwahade goyen po ne wor Yesuyen mere momoñ nurdeb amañ wor po hihim. ³⁰ Yenbe al deñem yañ hiyyen, munañ nebe deñinem moñ heweñ.

³¹ "Yenbe Al Kurun hitte mat katyiñ geb, al megen hanj kurun gate folek wor po. Munañ nebe megen gar forok yimirin geb, megen niñ al, irde megen mata forok yen hanj go po ga nurde bebak tej himyen. Fudinde wor po, yenbe Al Kurun hitte mat katyiñ geb, neñ al megen hite kurun gate tareñ folek wor po. ³² Yenbe Al Kurunyen gasunje niñ mata goyen diliñde yeneñ, mere kirmiñde nurde hiyen goke tagalde hiyen gega, al kura meremiñ nurde fudinde yen ma nurde harjen. ³³ Goyenbe al kura Yesuyen mere nurde usi ma yiyyenbe Al Kurunyen merebe fudinde yen nurdeb gogo gwaha tiyyen. ³⁴ Al Kurun beleñ tej kerke

wayyiñ al gobe Holi Spirit keñkela wor po untij geb, Al Kurunyen mere po tagalde hiyen. ³⁵ Yenbe Naniñ Al Kurun beleñ bubulkunjne wor po yen nurde unerjbe det kurun gayen doyañ yird yird tareñ goyen unyiñ. ³⁶ Niñgeb al kura Urmin goke dufaymiñ sanjñ iryenbe Al Kurunja hugineñ hiriryen. Munañ Urminde mere ma nuryenbe Al Kurunyen bearar bana hiyen geb, yenja hugineñ heñ heñ goyen epte ma tiyyen," yinyiñ.

4

Yesuya Samaria bere kura goya mere tiyaryum

¹ Be, Farisi mar gobe Yesu beleñ Yon Baptais fole irde al budam baptais yirke komatmiñ budam heñ hanj yeke gote mere momoñ goyen nuramiñ. ²⁻³ Niñgeb Yesu gobe Yudia naña go tubul tej sopte mulgañ heñ Galili naña beleñ kuriñ. Goyenbe Yesu yirgenbe al kura ma baptais yirde hinhin. Komatmiñ yago beleñ po ga al baptais yirde hinhin.

⁴ Be, Galili kwe yenbe beleñmiñ Samaria nañayañ mat kuriñ.

⁵ Kuñbe Samaria naña bana gon niñ taunde kura gor forok yiriñ. Taun gote deñembe Sikar. Sikar taun gobe megeñ tapum kura bikkenj Yekop beleñ urminj Yosep niñ tubul tej unyiñ goyen bindere hinhin. ⁶ Gorbe Yekopyen metej mar beleñ bikkenj mete fe talamiñ kura goyen gor hinhin. Be, Yesu gob beleñ ulyañ kuñ naña bañkahal heñ misiñej wor po hekeb uliñ yul yeke kuñ mete fete gor keperde usan heñ hinhin.

⁷ Gor hikeb Samaria bere kura fe fare yen wayyiñ. Irkeb Yesu beleñ, "Fe kura nunke newe," inyiñ. ⁸ Goya goyenbe komatmiñ yagobe kuñ biñge damu tinij yen taun bana goñ kwamiñ. ⁹ Be,

Yesu beleñ gwaha inkeb Samaria bere gore wol heñbe, "Gebe Yuda mar al, munan nebe Samaria niñ bere. Goyenbe dahade geb fe kura nunke newe ninha?" inyin. Yuda marbe Samaria mar niñ igin ma nurt yunen awalikde ma hanjen geb, gogo mere gwahade tiyyin.¹⁰ Be, bere go gwaha yekeb Yesu beleñ wol heñbe, "Gebe det igin wor po damum moñ Al Kurunj beleñ dulin guntek gobe det goyen yen nurde, fe niñ ginen hime al gayen neneñ bebak teñ ha manhan det goke gusunjañ nirwoñ. Irkeb Al Kurunja hugiñen hitek gird gird fe goyen gunmewoñ," inyin.¹¹ Irkeb bere goreb, "Doyan al, mete gabe dukur wor po. Irde fe fard fard detgem moñ gega, damde kuñ nene igin hitek fe goyen farayin?¹² Fe gabé asininiñ Yekop, dirñen weñ, sipsipminyabe bulmakawminyabeleñ nene hinhan. Irdeb neñ ge tubul teñ dunyin. Ningeb ge gayenbe asininiñ Yekop folek yen nurdeb gogo yaha?" inyin.¹³ Irkeb wol heñbe, "Al buda mete fe gayen ga nenayinbe sopte fe niñ yiryen.¹⁴ Goyenbe fe ne beleñ yunmeke nennayin mar gobe sopte fe niñ ma yiryen. Fudinde, fe ne beleñ yunmeke nennayin gobe Al Kurunja hugiñen hitekde niñ fe. Fe gobe fe kura diliñde mat hugiñen marde wañ hiyen go gwahade goyen geb, fe go niyyen al gote binde forok yen epte ma pet yiyyen," inyin.¹⁵ Irkeb bere goreb, "Doyan al, fe ge beleñ yen ha goyen ne nunayin. Gogab sopte fe niñ ma niryen. Irdeb sopte fe fard fard niñ gar ma wañ heñ," inyin.¹⁶ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Kuñ almege tupi teñ ga wayyi," inyin.¹⁷ Gwaha inkeb bere goreb, "Nebe almenem moñ," inyin. Irkeb Yesu beleñbe,

"Almenem moñ," yaha gobe fudinde yaha.¹⁸ Fudinde gebe al siptesonjoñ yade yubul terþe sopte al teñ goya har gobe almege moñ. Ningeb, 'Almenem moñ,' ninha gobe fudinde wor po yaha," inyin.¹⁹ Irkeb bere goreb, "Doyan al, gebe Al Kurunyen mere basan al genhem.²⁰ Goyenbe Al Kurunj dolon ird ird gasunbe asininiñ yago beleñ dugu* gayenter wañ dolon irde hinhan. Gega deñ Yuda marbe Al Kurunj dolon ird ird gasunbe Yerusalem po yen hanjen," inyin.²¹ Irkeb Yesu beleñ inyin. "Bere, merene ga fudinde yen nura ko. Nanne dolon irniñ yenbe dugure gorya Yerusalem taundeya po ma dolon irtek nalu goyen forok yiyyen.²² Deñ Samaria marbe al goyen dolon irhet yen ma nurdeya dolon irde hanjen. Munan Al Kurunj beleñ alya bereya yumulgañ teñ teñ gobe neñ Yuda mar momoñ diryin geb, neñbe al goyen dolon irde hite yen nurdeya dolon irde hityen.²³ Goyenbe Al Kurunj dolon ird ird mar keñkelak wor po gore Al Kurunyen mere fudinde goyen binde kerde Holi Spirityen tarende Al Kurunj dolon irtek nalube forok yiyyen. Go nalu gobe hanja gago forok yihi. Al Kurunjbe mata gwaha mat dolon ird ird mar goke nañkeneñ hiyen.²⁴ Al Kurunjbe gogo hi yen ma kentek. Yenbe Holi Spirit yara po geb, dolon irniñ yenayin marbe Holi Spirityen tarende meremiñ fudinde goyen binde kerde gab dolon irde hinayin," inyin.²⁵ Irkeb bere goreb, "Mesaia gobe wayyen yen nurde hime. Yen beleñ gab ge beleñ yen ha kurunj goyen miñ keñkelä bebak diryen," inyin. Mesaiaabe Kristu inen hanjen.²⁶ Be, bere gore gwaha

* 4:20: Dugu gote denembe Grisim dugu.

inkeb Yesu belej wol hejbe, "Go al gobe mere girde hi al gago," inyinj.

²⁷ Be, Yesu belej bere goya mere teñ hiket komatmiñ yago goyen mulgañ hej wañ yeneñbe diliñ fot yamiñ. Goyenbe al kura belej, "Da niñ nurde ha?" ineñ kurabe, "Daniñ bere ga mere irde ha?" ineñ gusunjan ma iramiñ. ²⁸ Be, bere gobe fe fard fard kuwemij goyen gor po tubul teñbe mulgañ hej taunde kunjbe al momoñ yirdeb, ²⁹ "Al kura ne mata teñ himyen kuruj goyen momoñ nirde pasi wor po hihi. Yenjbe Mesaia wet kura niñ, wañ kennan!" yinyinj. ³⁰ Irkeb mel go Yesu kinniñ yen kwaminiñ.

³¹ Goya goyenbe komatmiñ belej, "Rabai, biñge ga kura nawa be," inamiñj. ³² Irkeb wol hejbe, "Nebe biñgene yan goyen deñ go ma nurde hañ," yinyinj. ³³ Gwaha yinkeb komatmiñ yago goyen, "Al kura belej biñge kura wet yawan una?" yenjbe kadom gusunjan gird tiyamiñ. ³⁴ Irkeb Yesu belej, "Nere biñgebe nad nerke wamirinj al gote dufay keñkela gama irdeb metej nunyinj goyen teñ tukunj pasi ireñ gogo. ³⁵ Irdeb dende mere kurabe, 'Gagasi sipte po hejbe sak nañä hiyyen,' yen hanjen. Goyenbe diltiñ nañkenenj Al kurunyen metenjde biñge ep hahañ ga yennan. Biñgebe yad yadi yertek hahanj. ³⁶ Al biñge yade yadi yiryen al gobe metej tiyyen gote murungem tiyyen. Biñge yad yiryen gobe alya bereya Al Kurunja hugiñen hitek gasunje yukuyen go gwahade goyen. Gogab metej hard hard al goya biñge yad yad al goya tumnajanje amanç hiriryen. ³⁷ Niñgeb mere kura, 'Al kura belej biñge haryen. Irkeb al kura belej biñge yade yadi yiryen,' yitiñ gobe fudinde yenj nurde hime. ³⁸ Nebe deñ belej biñge ma hartinj metenjde

gor niñ biñge yawarnayinj yen hulyan dirmiñ. Al hoyan belej metej kuruj po titiñ gote iginenjbe deñ belej yade hañ gago," yinyinj.

³⁹ Be, Samaria niñ alya bereya taun goyenter niñbe bere gore kunj, "Al goreb ne mata teñ himyen kuruj goyen momoñ nirde pasi hihi," yinyinj geb, Yesu niñ dufaymiñ sanjñ iramiñ. ⁴⁰ Niñgeb mel gore wanjbe, "Nenjä gar hiniñ," inkeb yenjä wawuj irawa gor hej saba yirde hinjin. ⁴¹ Irkeb al budam Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ. ⁴² Irdeb bere goyen, "Hañkapyä neñbe ge belej mere momoñ diraj goke dufayniñ yen ge tareñ irtiñ. Goyenpoga hañkabe nindikej kirmiñniñde wor po meremiñ nurdeb fudinde wor po al gabe megen niñ alya bereya Yumulgan teñ teñ Al yenj nurhet," inamiñj.

Yesu belej doyan al kura gote urmiñ sope iryinj

⁴³ Be, Yesu go gor hej wawuj irawa hubu hekeb mel go yubul teñ Galili nañare kuriñ. ⁴⁴ Kun henjabe Yesu belej yingenj ge yenj, "Al Kurunyen mere basañ marbe nañamde niñ mar belej palap ma yirde hanjen," yiriñ. ⁴⁵ Be, Galili niñ marbe Pasoba gabu kuruj nature Yerusalem kuñ gor Yesu mata teñ hinjin goyen kenaminj geb, yenj wañ forok yekeb amanç henj hoy irde gargar iramiñ.

⁴⁶ Yesube sopte po Galili nañä bana gon niñ taun kura Kana, fe gergej tigiri tike wain hirinjde gor kuriñ. Gorbe nañä gote doyan al kurunje metej al kura gor hinjin. Goyenbe al gote urmiñbe Kapeneam taunde gor garbam buluñ po hej yaminde firtinjde po hinjin. ⁴⁷ Doyan al gobe Yesu go Yudia nañare mat Galili forok yihi mere momoñ go nurdeb yenj hitte kun urmiñ kamtek binde po hirinj goyen wañ sope irwoñ

yen esen mere iryinj. ⁴⁸ Irkeb Yesu belej wol henjbe, "Deňbe duljen epte ma wor po dufaytiň ne niň sanjı irnayinj. Mata tinen kurayen kurayen Al Kurunj belej po ga yirtek goyen yenej gab ne niň dufaytiň tarej irnayinj," inyinj. ⁴⁹ Irkeb al goreb, "Doyaň al, urne kamyenkek geb, wake kure," inyinj. ⁵⁰ Irkeb wol henjbe, "Urgebe iginj hiyyenj. Go ma kamyenj geb, iginj ge kwa," inyinj. Irkeb al gobe Yesuyen mere goyen fudinde yen nurdeb yaminde kuriň. ⁵¹ Be, al go hako kuň hikeyabe metenj marmenj belej wanj belen keneňbe, "Urgebe iginj hiyuň!" inamij. ⁵² Irkeb al goreb da nature wor po garbam go urmij tubul tiyuň goke gusunjanj yiryinj. Irkeb, "Urgebe ki naňa bul irde naňa diliň unjkuren gwahade hekeya garbam tubul tiyuň," inamij. ⁵³ Gwaha inkeb dirinj gote naniň goyen Yesu belej, "Urgebe iginj hiyyenj, go ma kamyenj," inyinj mere gobe naňa diliň goyenter wor po ninun yen bebak tiyyinj. Irdeb yenja yaminde hanjen mar gobe tumňaj Yesu nin dufaymiň tarej iramiň.

⁵⁴ Be, Yesube Yudia naňare mat Galili naňare waň mata tinen sopte hoyanj kura iryinj gobe gogo doyan al gote urmij sope iryinj.

5

Yesu belej al garbam miňyanj kura Betesida fe ala siňakde hinjin goyen sope iryinj

¹ Be, Yesube hinjin, irde nalu kura kuke gab Yuda marte gabu nalu kuruň kura forok yekeb Jerusalem kuriň. ² Jerusalem binde gonjbe fe ala kura al po taltiň Yuda marte mere mat Betesida inen hanjen goyen hinjin. Fe

ala gobe hora koya kuruň taun go milgu irtiňde yame kura Sipsipyen Yame inen hanjen goyen bindere hinjin. Irde ya kawan yulyanjen kura siptesonjonj goyen fe ala go siňakyaň hinhan. ³⁻⁴ Gorbe al garbam miňyanj karim ma waň ya kawan bana goj hinhan. Diliň titmiň, kahaň nonbo hitinjyabe uliň kamtiň yagoya goyen budam wor po waň gor hinhan.* ⁵ Be, al kura dama 38 gayen garbam hitinjde po hiyen goyen wor gor hinjin. ⁶ Be, Yesu belej gor kuň al goyen firtinje gwahade hikke keneňbe al gobe sobamde po bulunjen gahade hiyen yen nuryinj. Irdeb, "Iginj hemewon yen nurde ha we?" inyinj. ⁷ Irkeb garbam al goreb, "Doyaň al, fe ugala tike al gore kura faranj nurde nad fete nertek moj. Niňgeb hako ga kurke yen kurut yen himekeb al hoyanj belej wa meheň henj kurkuň hanjen," inyinj. ⁸ Irkeb Yesu belejbe al goyen, "Huvara. Huwarde gasunge sope irde teň kwa," inyinj. ⁹ Irkeb goyare po al gobe iginj hiriň. Irdeb huwarde gasunjanj sope irde teň kuriň.

Be, mata gobe Sabat nature forok yiriň. ¹⁰ Niňgeb Yuda marte doyan mar belej al iginj hiriň al goyen, "Sabat nature detge yade kuň ha gobe Moseyen sabarebe utan irtiň goyen teň haň geb," inamij. ¹¹ Irkeb al gore wol henjbe, "Sope nira al goreb, 'Huwarde detge teň kwa,' nina," yinyinj. ¹² Irkeb mel goreb, "Gobe ganunj al belej wor po gwaha gina?" inen gusunjanj iramiň. ¹³ Goyenbe Yesube al buda kuruň bana goj isal po uryinj geb, al garbam miňyanj iginj hiriň goreb al goyen yen bebakkeň ma nuryinj.

¹⁴ Be, kamebe Yesu belej Al Ku-

* **5:3-4:** Asan hoyanđebe gahade hi: 4 Irdeb gise hajka Doyaň Al Kurunjen miyonj belej fe binde go katej fe korom irde hiyen. Niňgeb miyonmj gore katej fe go korom irke al kura yen wa solok yen fe binde kurkuyenje garbamminj dahade gobe goya po hubu hiyyenj.

runyen ya balem bana gor al go keneñbe, "Ga nura ko. Igiñ hawañ geb, sopte mata buluñ ma tiyayin. Moñgo det buluñ wor po girtek kura forok yen gunyen geb," inyinj. ¹⁵ Irkeb al gobe Yuda marte doyan mar hitte kuñbe, "Yesu beleñ sope niriñ," yinyinj.

¹⁶ Be, Yesu gob Sabat nature mata gwahade tiyyin geb, Yuda marte doyan mar beleñ buluñ buluñ iramiñ. ¹⁷ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Adonebe meteñ titinde po hiyen. Gayenter wor meteñ teñ hi. Ningeb ne manaq gago meteñ teñ hime," yinyinj. ¹⁸ Gwaha yekeb mel Yuda marte doyan mar goreb daha mat kura mayteke kami yen kurut wor po yen hinhan. Gobe Sabat naluyen saba ma gama irde hiyen goke po moñ. Al Kurun wor neya tuñande, irde Adone nigen yen hiyen goke manaq iginj ma nurdeb gogo mayniñ teñ hinhan.

¹⁹ Be, Yesu beleñ gahade wol hirinj: "Fudinde dineñ hime. Urmiñbe yinjenje sanjinje epte ma det kura iryen. Naniñ beleñ mata kura teñ hikeb Urmiñ wor goyen po teñ hi. Ningeb yenjbe Naniñ beleñ mata kura teñ hike keneñbe goyen po teñ hiyen. ²⁰ Naniñbe Urmiñ goyen bubulkujne wor po yen nurdeb yen mata teñ hiyen kurun gob Urmiñ ikala irde pasi heñ hiyen. Fudinde deñbe hanjka mata kenhañ gate fohek Al Kurun beleñ Urmiñ ikala irkeb yen beleñ kawan forok yiryen. Irkeb deñ beleñ yenenjbe diltiñ fot yenayin. ²¹ Naniñ beleñ al kamtiñde mat yisan heñ hiyen gwahade goyen po, Urmiñ wor al kura Al Kurunya hugineñ heñ heñ goyen une yenjbe iginj ala po unyen. ²² Irde Naniñ yinjenjbe al merem yan ma yirde hiyen. Goyenpoga al merem yan yird yird meteñbe Urmiñ hanjinde kiryinj. ²³ Gogab al beleñ Naniñ turuñ irde hanjken gwahade goyen

po Urmiñ wor turuñ irde hinayin. Al kura Al Kurun Urmiñ ma turuñ irde hiyenjbe teñ kerke wayyiñ al Naniñ wor turuñ ma irde hiyenj.

²⁴ "Fudinde wor po dineñ hime, al kura merene gayen nurde nad nerke katmiriñ al goke dufaymiñ tareñ iryenjbe yenjya hugineñ heñ heñ goyen tenayin. Irdeb yen diliñde merem yan ma henayinj.

Go mar gobe hugineñ kamde kamde mata goyen fole irde Al Kurunya hugineñ heñ heñ mata goyen miñyanj henayinj.

²⁵ Fudinde wor po dineñ hime, nalu kura forok yewenj tiya. Go nalu gobe gago forok yihi. Ningeb Al Kurun ma nurde unenjbe yen diliñde al kamtiñ yara hanjken mar goyen Al Kurun Urmiñde mere nurnayinj. Irde nurde yen ge dufaymiñ tareñ irdeb yenjya hugineñ hinayinj.

²⁶ Naniñ yinjenjbe al beleñ yenjya hugineñ heñ heñ mata gote miñ al. Gwahade goyen po Urmiñ wor Naniñ beleñ hugineñ heñ heñ mata gote miñ al iryinj. ²⁷ Irdeb yenjbe Al Urmiñ geb, alyen mata iginjya bulunya pota yird yird sanjinj goyen manaq unyinj.

²⁸ "Be, al kamtiñ tumjanj Urmiñde melak nurdeb metemiñde mat huwarnayinj nalu go wañ hi geb, goyen goke hurkuñkat ma tinayinj.

²⁹ Al mata iginj iginj teñ hitiñ marbe huwarde Al Kurunya hugineñ hinayinj. Munaj al mata buluñ buluñ teñ hitiñ marbe kamtiñde mat huwarkeb merem yan yiryenj.

³⁰ Nigen tareñjdebe epte ma dahan wet kura tiyenj. Alyen mata iginjya bulunya yinen himyen gobe Al Kurun beleñ al gobe gwahade ninke po gabe iginj ma buluñ yineñ himyen gogo. Nebe dufayner ma mata teñ himyen. Nad nerke wamirij al gote dufay po gama irde gwaha teñ himyen. Ningeb meteñ teñ

himyen gabe huwak geb,” yinyinj.

*Al hoyan wor Yesube ganuŋ
goyen tagalamiŋ*

³¹ Be, Yesu beleŋ sopte po gaha yinyinj: “Nebe nigen ge yeŋ nebe al goyen yewerjbe merene gobe fudinde moŋ yenayinj. ³² Goyenbe ne niŋ heŋ mere tagalde hiyen al kura hi. Al gore ne niŋ tagalde hiyen gobe fudinde yeŋ nurde hime. ³³ Denjbe Yon Baptais beleŋ ne niŋ dahade kura yeke nurtek yeŋ al hulyan yiranj. Irkeb yeŋ beleŋ ne niŋ mere fudinde diruŋ. ³⁴ Nebe al beleŋ ne niŋ heŋ tagalwoŋ yen ma nurde hime. Goyenpoga Yon Baptais beleŋ ne niŋ heŋ tagalde hi goke momoŋ dirde hime gobe deŋ beleŋ ne niŋ dufaytiŋ tareŋ irkeb Al Kurunj beleŋ dumulgaŋ tiwoŋ yeŋ nurdeb gago momoŋ dirde hime. ³⁵ Yonyen merebe hulsi kura melak heŋ agat urtiŋ yara alyen dufay wuk irde hinhan. Irkeb denjbe sobamde ma merem in goke aman̄ heŋ hinhan. ³⁶ Goyenbe meteŋ teŋ himyen gabe Yon beleŋ ne niŋ heŋ tagalde hiyen gote fołek. Meteŋne gabe Nanne beleŋ gwaha ten pasi irayinj nineŋbe nunyinj. Ningeb meteŋne gareb fudinde Nanne beleŋ nad nerke wamirinj goyen al yikala yirde hi. ³⁷ Irdeb Nanne nad nerke wamirinj al gore wor yiŋgeŋ mo-honđe ne niŋ tagaltiŋ hi. Goyenpoga denjbe melak muŋ kura ma nurde, yeŋbe al gwahade yeŋ ma kenen̄ hanjen. ³⁸ Irde ne niŋ dufaytiŋ saŋin̄ ma irde han̄ geb, nad nerke wamirinj al gote merebe bitinđe ma hi.

³⁹ “Be, Al Kurunyen asan̄be deŋ beleŋ mali ma kapyan̄ heŋ hanjen. Kenkela kapyan̄ hetek gab goreb Al Kurunjə huginjə hitek gobe nende hiyyen̄ yeŋ nurdeya kapyan̄ heŋ hanjen. Goyenbe asan̄ gobe ne niŋ katij̄ han̄. ⁴⁰ Ningeb ne hitte wanayinjbe

Al Kurunjə huginjə hitek goyen dende hewoŋ gega, ne hitte wan̄ wan̄ niŋ bada heŋ han̄.

⁴¹ “Nebe al beleŋ turuŋ nirnaŋ yeŋ ma nurde hime. ⁴² Irde deŋ gayen al dahade yeŋ nud dunen̄ hime. Bitiŋ banabe Al Kurun niŋ fudinde wor po aman̄eŋ nud nudbe hubu wor po. ⁴³ Nebe Adone beleŋ hulyaŋ nirke wan̄ tareŋmiŋde meteŋ teŋ himyen gega, denjbe pel po nirde han̄. Goyenbe al kura wan̄ yiŋgenđe tareŋde po meteŋ teŋ hikeb gargar irnayinj. ⁴⁴ Denjbe kadtij̄ beleŋ turuŋ dird dird niŋ po nurde hanjen. Gega Al Kurunj uŋkuren̄ gore turuŋ dird dird niŋ muŋ kura ma nurde hanjen. Ningeb deŋ beleŋ gwaha teŋ hinayinjbe dahadem dufaytiŋ ne niŋ saŋin̄ irnayinj? Epte moŋ geb.

⁴⁵ “Goyenbe ne beleŋ Adone hitte merem yaŋ diryen̄ yeŋ ma nurnayinj. Merem yaŋ dirtek albe Mose geb. Denjbe yeŋ ge hekken̄ nurde hanjen gega, yeŋ gore po merem yaŋ diryen̄ geb. ⁴⁶ Yeŋ beleŋ gab asan̄minđebe ne niŋ kayyiŋ. Ningeb deŋ gayen yeŋ ge fudinde hekken̄ nurde hanjen manhan ne niŋ dufaytiŋ tareŋ irwoŋ. ⁴⁷ Goyenbe mere kayyiŋ goke dufaytiŋ tareŋ ma irde han̄ geb, daha matbe ne mere teŋ hime gayen fudinde yeŋ nurnayinj? Epte moŋ,” yinyinj.

6

*Al 5,000 bingé paka yiryiŋ
(Matiyu 14:13-21; Mak 6:30-44;
Luk 9:10-17)*

¹ Be, go kamereb Yesube Galili naŋare kurinj. Kunjbe Galili fe ala kurunj goyen siŋa kurhan kurinj. Galili fe ala kurunj gote dejen̄ kurabe Taiberias. ² Be, al budam Yesu beleŋ garbam mar sope yird yird mata tiŋen̄ karkuwaŋ forok yirke yenam̄ geb, yeŋ po

gama irde kwaminj. ³ Irkeb Yesu gob dugu dabayinje kura gor hurkuŋbe komatminja keperde usan haminj. ⁴ Be, Yuda marte gabu nalu kuruj kura Pasoba goyen binde hej hinhin.

⁵ Be, Yesu gob al buda kuruj go yen hitte po wan hike yinyinj. Irdeb Filip goyen, "Beretbe damde kunj damu teŋ yuntek?" inyinj. ⁶ Go inyinj gobe yingenbe gwaha tiyen yen nud nud ga Filip goyen dulin tuŋaŋ ure yen gusunjan iryinj. ⁷ Irkeb Filip belej wol heŋbe, "Al tumjaŋ beret munj kura netek gobe neŋ bana al kura gagasi 8 gayen meten teŋ hora tiyyej gore wor epte ma diryenj," inyinj. ⁸ Gwaha yekeb komatminj kura Andru, Saimon Pita kuliŋ belej hardeb, ⁹ "Dirinj kura beret muknej siptesonjon bali bilminj karka teŋ palawa yara irtinj gore po yirtinj goya makaj dapnja irawaya minjan bana gan hi. Goyenbe go munj goreb al buda kuruj gayen daha yiryenj?" inyinj. ¹⁰ Irkeb Yesu belej wol heŋbe, "Al buda ga yinke kepernanj," yinyinj. Irkeb gorbe yamunj budam hinhande geb, goyan keperde tukaminj. Al gabu iramiŋ gobe 5,000 gwahade. ¹¹ Be, Yesu belej beret muknej siptesonjon go yade Al Kuruj turuj irde al buda keperamin mar goyen gale hej yunke nene ep naminj. Irde makaj dapnja irawa goyen wor yade gwahade po yirynj.

¹² Be, nene ep neke yenenbe Yesu belej komatminj goyen yinyinj. "Beret ep nene yubul tahaŋ ga buda yirnaŋ. Kura munj yubul tike buluŋ ma henayinj," yinyinj. ¹³ Irkeb beret muknej siptesonjon naminj mar gore ep nene yubul tiyaminj goyen buda yirde tiri 12 gayen makaij yiramiŋ. ¹⁴ Be, al buda gobe Yesu belej mata tiŋej kuruj

goyen irke keneŋbe, "Fudinde, al gabe Al Kurunyen mere basaŋ Al kame megen gar wayyen yitiŋ al go goyenbe gago!" yaminj. ¹⁵ Goyenbe Yesube mel gore wan parsay irde yende Doyaŋ Al Kuruj irniŋ teŋ hike nurdeb gor matbe bal hej yen uŋkurenj po dugure hurkuriŋ.

Fe hende huwarde kuriŋ

(Matiyu 14:22-33; Mak 6:45-52)

¹⁶ Be, ŋumtuk ureŋ tikeb Yesuyen komatminj yagobe dugu dabayinje mat mulgaŋ hej Galili fe ala siŋare kurkamiŋ. ¹⁷ Irdeb gor mat Galili fe ala kuruj goyen siŋa kurhan Kapeneam belej kuniŋ yen hakwa hende hurkuŋbe kuŋ hinhin. Gega Yesube mel goya ma kwaminj. Be, hako kunj hikeyabe kidoma hiriŋ. ¹⁸ Irdeb menje kuruj tike duba huwaryinj. ¹⁹ Be, mel gobe 5 ma 6 kilomita gwahade kwaminj. Irkeb Yesu forok yen fe yuwalŋen hende huwarde hakwa go tur po wayyinj. Wan hike keneŋbe kafura wor po haminj. ²⁰ Goyenbe Yesu belej, "Ne wan hime ge, kafura hej ma," yinyinj. ²¹ Irkeb aman hende Yesu faran urke hakwa biŋde hurkuriŋ. Irkeb gor kuniŋ yen kuŋ hinhande gor bemel po forok yaminj.

²² Be, ferd fay uryinj goya goyenbe al buda fe ala siŋa kurhan Yesu belej yubul tiyyinj marbe gor po hinhan. Mel gore hakwa gor ma hike keneŋbe, "Kibe hakwa uŋkurenj goyen po gar hinhan gobe Yesuyen komatminj belej teŋ kwaŋ. Gega Yesube yenyə tumjaŋ ma kwaŋ," yaminj. ²³ Be, Doyaŋ Al Kuruj belej beret teŋ Al Kuruj turuj irde al buda go gale hej yunke namiŋ gasuŋ bindere gor Taiberias mat hakwa buda kura wan forok yaminj. Irkeb mel gore Yesube gor wet hi yen kun naŋkenaminj. ²⁴ Goyenbe hakwa bana goŋbe Yesu ma komatminj

gwahade mun̄ kura ma keneŋbe Yesu niŋ naŋkinniŋ yen̄ hakwa go hende Kapeneam kwaminj.

Yesube Al Kurunyā hugiŋeŋ heŋ heŋ gote saŋiŋ miŋyaŋ

²⁵ Be, al buda gobe fe ala goyen siŋa kurhan mat wan̄be Yesu kenaminj. Irdeb, “Rabai, daha naŋa gar wayan̄?” inen̄ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁶ Irkeb wol hen̄be gaha yinyinj: “Fudinde wor po dinen̄ hime, deŋbe mata tineŋ Al Kurun̄ beleŋ po ga irtek goyen keneŋ miŋ bebak ma ten̄ya ne niŋ naŋkenen̄ haŋ. Beret nene bitiŋ makŋiŋ iran̄ goke po teŋ ne niŋ naŋkenen̄ haŋ. ²⁷ Megen niŋ bin̄ge buluŋ hetek goke ma meteŋ teŋ hinayinj. Nene Al Kurunyā hugiŋeŋ hitek bin̄ge goke po meteŋ teŋ hinayinj. Bin̄ge gobe ne Al Urmiŋ gare duneŋ. Bin̄ge goyen duneŋ duneŋ meteŋ gobe Adone beleŋ basiŋa nirde nunyinj,” yinyinj. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb, “Niŋgeb daha wor po teŋbe Al Kurun̄ beleŋ meteŋ goke nurde hi goyen titek?” inen̄ gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Irkeb wol hen̄be, “Deŋ beleŋ Al Kurunyēn̄ meteŋ titek gobe yen̄ beleŋ teŋ kerke wayuŋ al goke dufaytiŋ tareŋ irnayinj gogo,” yinyinj. ³⁰ Irkeb, “Gwahade kenem mata tineŋ dahade goyen irke keneŋ gabe ge niŋ dufayniniŋ tareŋ irtek? Niŋgeb daha tiyayinj? ³¹ Hakot wor po asininiŋ yago sawsawa naŋa bana hinhanyabe bin̄ge ‘mana’ inen̄ hanjen̄ goyen nene hinhan. Goyen goke Al Kurunyēn̄ asaŋde, ‘Al Kurunyēn̄ gasunđe niŋ bin̄ge yen̄ beleŋ mel go yunke naminj,’ gwahade katŋiŋ hi,” inamiŋ. ³² Gwaha inkeb Yesu beleŋ wol hen̄be, “Fudinde wor po dinen̄ hime, Al Kurunyēn̄ gasunđe niŋ bin̄ge katke naminj gobe Mose beleŋ ma yunyinj. Bin̄ge yunyinj albe Adone geb. Irde gayenter wor bin̄ge fudinde duneŋ hi al gobe

Adone. ³³ Al Kurunyēn̄ gasunđe niŋ bin̄gebe yen̄ hitte mat katun̄ al gogo. Yen̄ beleŋ po gab alya bereya megen haŋ kurun̄ gayen Al Kurunyā hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen yunen̄ hiyen,” yinyinj. ³⁴ Irkeb mel gore, “Doyaŋ al, haŋka matbe bin̄ge goyen hugiŋeŋ hugiŋeŋ duneŋ hayinj,” inamiŋ.

³⁵ Irkeb wol hen̄be gaha yinyinj: “Nebe Al Kurunyā hugiŋeŋ hitek bin̄ge fudinde go goyen. Niŋgeb al kura ne hitte wan̄ dufayniŋ ne niŋ saŋiŋ iryeŋ al gobe bin̄ge ma kamde fe niŋ ma irde hiyen̄ go gwahade goyen po Al Kurunyā hugiŋeŋ heŋ heŋ tareŋ gobe hubu ma hiyyenj. ³⁶ Goyenbe dinhem gwahade po, deŋbe ne gayen neneŋ haŋ gega, dufaytiŋ ne niŋ tareŋ ma yirde haŋ. ³⁷ Al tumŋaŋ Nanne beleŋ ne niŋ nuntiŋ mar gobe ne hitte wanayinj. Irkeb al ne hitte wanayinj mar gobe kura mun̄ takira ma tiyenj. ³⁸ Nebe Al Kurun̄ hitte mat katmiriŋ gobe dufayne gama irde meteŋ tiye yen̄ ma katmiriŋ. Gwahade yarabe nad nerke katmiriŋ al gote dufay po gama irde meteŋ tiye yen̄ katmiriŋ. ³⁹ Niŋgeb ne niŋ nuntiŋ mar gobe uŋkureŋ mun̄ kura tubul timeke pel ma hiyyenj. Gwaha irtiŋeŋbe nalu funanje mel go tumŋaŋ yisan̄ heŋ al gergeŋ wor po yireŋ. Go tiyen̄ gobe nad nerke katmiriŋ al gote dufay geb, go po gama ireŋ. ⁴⁰ Nanner dufaydebe al tumŋaŋ diliŋbe Urmiŋ hende po irde yen̄ ge po dufayniŋ tareŋ irnayinj marbe yen̄ya hugiŋeŋ hinayinj. Irkeb nalu funanjebe ne beleŋ mel go yisan̄ heweŋ,” yinyinj.

⁴¹ Be, Yesu beleŋ yin̄geŋ ge yen̄, “Nebe bin̄ge fudinde Al Kurun̄ hitte mat katmiriŋ,” yeke nurde Yuda mar gore Yesu niŋ igit̄ ma nurde siksiksuk tiyamij. ⁴² Irdeb, “Al gabe Yosep urmiŋ

Yesu moŋ? Naniŋya milinjabe nurde yuneŋ hite. Goyenbe da-hade niŋgeb yinjən ge yen, ‘Nebe Al Kurun̄ hitte mat katmirin̄,’ yen hi? Mere gobe kukuwamnej̄ wor po!“ yamin̄.

⁴³ Irkeb Yesu beleŋ, “Merene goke iŋiŋ ma nurde siksiksuk teŋ haŋ gobe bada henaj. ⁴⁴ Al kura yinjən̄ epte ma ne hitte wanayin̄. Nanne nad nerke wamirin̄ al gore gab bul yirke ne hitte wanayin̄. Irkeb nalu funaŋdebe go mar gobe ne beleŋ kamtiŋde mat yisaŋ heweŋ. ⁴⁵ Al Kurun̄yen̄ mere basaŋ mar porofet buda beleŋ asaŋde, ‘Al Kurun̄ beleŋ mel goyen tumŋan̄ saba yiryeŋ̄, katin̄ hi gwahade goyen po, al kura Adoner mere nurde sabamiŋ̄ bebak tinayin̄ mar gobe tumŋan̄ ne hitte wanayin̄. ⁴⁶ Al kura Nanne ma kintiŋ̄. Goyenpoga ne yeŋ̄ hitte mat watin̄ al gare po ga kintiŋ̄. ⁴⁷ Fudinde wor po dinen̄ hime, al kura ne niŋ̄ dufaymiŋ̄ saŋiŋ̄ irnayiŋ̄be Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hinayin̄. ⁴⁸ Niŋgeb al beleŋ nene Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hitek binje gobe ne gago. ⁴⁹ Asetiŋ̄ yagobe sawsawa po kurun̄ naŋa bana kuŋ̄ heŋya binje ‘mana’ ineŋ̄ hanjen̄ goyen nene hinhan gega, tumŋan̄ kamamiŋ̄. ⁵⁰ Goyenbe binje fudinde Al Kurun̄ hitte mat kattin̄ gobe gar hi. Al kura binje go niyyeŋ̄be Al Kurun̄ diliŋde al kamtiŋ̄ yara ma hiyyen̄. ⁵¹ Nebe al beleŋ nen Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hitekde niŋ̄ binje Al Kurun̄ hitte mat kattin̄ goyen. Niŋgeb albe binje nene gabe tareŋ̄ heŋ̄ hanjen̄ gwahade goyen po, ne niŋ̄ dufaymiŋ̄ tareŋ̄ irnayiŋ̄ marbe Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hinayin̄. Binje gobe ne gago. Alya bereya megen haŋ̄ kurun̄ gayen Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hinayin̄ goke teŋ nigen̄ gasoŋne yuneŋ̄,” yinyin̄.

⁵² Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb

Yuda mar goyen mere tiyyiŋ̄ goke teŋbe, “Al gab dahadem yinjən̄ gasoŋ̄ dunke netek?” yenbe yinjən̄ bana goŋ̄ bipti forok irde yinjən̄ uliŋ̄ kadom mohonjde tiyamiŋ̄. ⁵³ Irkeb Yesu beleŋ yinyin̄. “Fudinde wor po dinen̄ hime, ne Al Urmiŋ̄ gate gasoŋneya darineya ma nenayiŋ̄be Al Kurun̄ya hugineŋ̄ heŋ̄ heŋ̄ gobe epte ma dende hiyyen̄. ⁵⁴ Munaj̄ al kura gasoŋneya darineya niyyen̄ al gobe Al Kurun̄ya hugineŋ̄ heŋ̄ heŋ̄ gobe yende hiyyen̄. Irkeb nalu funaŋdebe al gobe isaŋ heweŋ̄. ⁵⁵ Gasoŋnebe nene Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hitek binje wor po, irdebe darine wor nene Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hitek fe wor po go goyen. ⁵⁶ Niŋgeb al kura gasoŋneya darineya niyyen̄ al gobe neya hireŋ̄. Irkeb ne wor yenza hireŋ̄. ⁵⁷ Adone gwahader hitin̄ al gore nad nerke megen gar katmirin̄. Irde yende saŋiŋde ne wor hugineŋ̄ heŋ̄ heŋ̄ tareŋnem yan̄ hime. Niŋgeb al kura gasoŋne niyyen̄ al gobe tareŋner Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hiriryen̄. ⁵⁸ Nebe binje Al Kurun̄ hitte mat kattin̄ go goyen. Asetiŋ̄ yagobe binje ‘mana’ ineŋ̄ hanjen̄ goyen nene hinhan gega, kuŋ̄ kuŋ̄be kamamiŋ̄. Goyenbe al kura ne binje yeŋ̄ hime gayen niyyen̄ al gobe Al Kurun̄ya hugineŋ̄ hiriryen̄,” yinyin̄. ⁵⁹ Be, mere gabe Kapeneam taun bana Yuda marte gabu yare al saba yirde heŋya tiyyiŋ̄.

Yesuyen komatmiŋ̄ yago budam tubul teŋ kwamiŋ̄

⁶⁰ Be, sabamiŋ̄ go nurdeb Yesuyen komatmiŋ̄ yago kura beleŋ, “Saba gabe epte ma bebak titek, meteŋeŋ̄ wor po. Ganuŋ̄ beleŋ epte nurde gama iryen̄?” yamin̄. ⁶¹ Irkeb Yesu go komatmiŋ̄ yago goyen yinjən̄ uliŋ̄ mere goke ḥagak yeŋ̄ hike nurdeb,

“Merene gare dufaytin haga ira? ⁶² Gwahade kenem kame ne Al Urmin gayen bikkej hinheme mulgañ hej hurkumeke neneñbe dahade nurnayin? ⁶³ Al Kurun diliñde al gergeñ ird ird gobe Holi Spirit beleñ po ga iryen. Megen niñ marte sanjinde epte ma gwaha irnayin. Merene gayen al kura beleñ fudinde yeñ nuryeñbe Holi Spirit beleñ al goyen Al Kurun diliñde gergeñ wor po iryen. ⁶⁴ Goyenbe kuratin kurabe merene gayen fudinde yeñ ma nurde hanj,” yinyin. Gwaha yinyin gobe meteñmin miñ urde komatmin yawaryinde mat po ganuñ beleñ yeñ ge dufaymin tareñ ma irnayin, irde ganuñ beleñ asogom hanjinde kiryen goyen kenkela nurde hinhin geb, gogo yinyin. ⁶⁵ Irdeb sopte yinyin. “Kuratin kura beleñ merene pel irnayin goke tenbe, ‘Al kura yingen epte ma ne hitte wanayin, Nanner tarenje po ga ne hitte wanayin,’ dinhem gogo,” yinyin.

⁶⁶ Be, mere go yiriñde matbe komatmin yago budambe gama ird ird niñ bada haminj. ⁶⁷ Irkeb Yesu beleñ komatmin 12 goyen, “Deñ manañ nubul tiniñ yeñ nurhan?” yineñ gusuñan yiryin. ⁶⁸ Irkeb Saimon Pita beleñ wol henjbe, “Doyañ Al Kurun, ge po ga al beleñ nurde Al Kurunya hugiñen hitek merege yan geb, gubul teñ ganuñ hitte kutek? ⁶⁹ Irde gebe Al Wukken wor po Al Kurun hitte mat wayarin yeñ nurde dufayniniñ sanjin irde hite, irde gebe fudinde al gwahade yeñ nurde gunen hite,” inyin. ⁷⁰ Irkeb Yesu beleñ wol henjbe, “Deñ komatne 12 gayenbe nigen po basinjä dirmuinj. Goyenpoga kuratin kurabe Satanyen dufay gama irde hi geb!” yinyin. ⁷¹ Gobe Yudas, Saimon Iskariot urmiñ niñ nurdeb gogo yiriñ. Yenbe Yesuyen komatmin 12 bana hinhin gega,

kamebe yeñ beleñ Yesu goyen asogom hanjinde kiryin.

7

*Yesube gabu nalu kuruñ kura
“Ya Kawan Hej Hej” inen hanjen
goke Yerusalem hurkuriñ*

¹ Be, Yuda marte doyañ mar Yudia nañare hanjen goreb Yesu maynin yeñ yeñ ge doyañ hej hinhan. Niñgeb Yesube go nurdeb kamde kamde nalumiñbe hako hinhin geb, Yudia naña beleñ kutek ma iryin. Irkeb Galili naña bana gon po hej kunj hinhin. ² Goyenbe Yuda marte gabu nalu kuruñ kura “Ya Kawan Hej Hej” inen hanjen goyen forok yetek binde hej hikeb ³ Yesu kulin yago beleñ, “Naña ga tubul teñ Yudia nañare kwa ko. Gogab mata tiñen turñuñ yan wor po forok yirde hayen goyen gor niñ komatge yago wor yennayin. ⁴ Al kura al budam beleñ nudr nunwoñ yeñ goya banare ma mata teñ hiyen geb. Gebe mata tiñen turñuñ yan forok yirde hayen geb, naña kuruñ gayen bana gebe al gwahade yeñ alya bereya yikala yirde kunj hayin,” inamin. ⁵ Yesu kulin yago yingenje wor yeñ ge dufaymin tareñ munj kura ma iramiñ geb, gogo gwaha inamiñ.

⁶ Goke tenbe Yesu beleñ wol henjbe, “Gwaha teñ teñ nalunebe hako geb. Munaj deñ hittebe nalu kuruñ gabe igin ala po. ⁷ Megen niñ marbe epte ma deñ haram dirnayin. Goyenbe nebe yeñ mata teñ hanj gobe buluñ teñ hanj yeñ hugiñen yineñ himyen geb, goke igin ma nudr nuneñ hanj. ⁸ Niñgeb deñbe igin niñ gabu nalu kuruñde gor kunañ ko. Nere kunj kunj nalu wor pobe hako geb, nalune forok yeke gab hurkej,” yinyin. ⁹ Be, Yesu go gwaha yineñbe Galili gor po hinhin.

¹⁰ Irkeb kuliŋ yagobe Yesu go gor po tubul teŋbe Yerusalem kwamiŋ. Gega Yesu wor kame gab balmiŋ hurkuriŋ. ¹¹ Be, gabu nalu kuruŋ goyenter Yuda marte doyan mar beleŋ yen ge naŋkenenbe, “Al gobe dare hi?” yen gusuŋan hen hinhan.

¹² Be, Yerusalem al gabu iramiŋ bana kuruŋ gob yen ge sisure tagaltiŋ ala teŋ hinhan. Kura beleŋbe, “Yeŋbe al iginj,” yekeb, kura beleŋ, “Moŋ, yen beleŋ al usi yirde hi,” yen hinhan. ¹³ Goyenbe Yuda marte doyan mar goke kafura henbe al kura beleŋ Yesu niŋ muŋ kura kawan ma ŋut yen hinhan.

Yesu beleŋ gabu nalu kurunjde gor al saba yiryiŋ

¹⁴ Be, gabu nalu kuruŋ goyen kuŋ kahalte heweŋ teŋ hikeyabe Yesu gob Al Kurunyen ya balem koya milgu irtiŋ bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunjde gor hurkuŋbe al saba yiryiŋ. ¹⁵ Irkeb Yuda mar beleŋ nurde hurkuŋkat teŋbe, “Al gabe saba muŋ kura ma titiŋ gega, dufay kuruŋ gabe dare niŋ tiyun?” yaminj.

¹⁶ Irkeb meremij go nurdeb Yesu beleŋ wol henbe, “Saba teŋ hime gabe nere moŋ. Saba gabe nad nerke wamirinj al goyen hitte mat wanj hi. ¹⁷ Al kura Al Kurunyen dufay gama ire yen nuryenj al gobe saba teŋ hime gayen Al Kuruŋ hitte mat wanj hi ma nigen dufayde mere teŋ hime goyen bebak tiyyen. ¹⁸ Al kura yinjeŋ dufayminde mere teŋ hiyenj al gobe al beleŋ turuŋ nirnaŋ yen gwaha teŋ hiyenj. Goyenbe al kura metenje tiyayin yen hulyaŋ iryiŋ al goyen turuŋ irnaŋ yen meten teŋ hiyenj al gobe al fudinde, usi miŋmoŋ. ¹⁹ Den beleŋ saba tareŋ gama irde hanjen gobe Mose beleŋ dunyinj. Goyenbe den kuruŋ gayen saba

goyen keŋkela ma gama irde hanj. Gega danj mununniŋ teŋ hanj?” yinyinj. ²⁰ Gwaha yinkeb al buda gor gabu iramiŋ goreb, “Al kura muguneŋ ma teŋ hi geb, danj gwaha yaha? Gebe ungurage yan,” inaminj. ²¹ Irkeb wol henbe, “Nebe Sabat nature kura mata tiŋen turnjuŋ yan uŋkurenj forok irminj. Irkeb goke hurkuŋkat tiyanj. ²² Goyenbe deŋ wor Mose beleŋ urtiŋ yago guba yen yunnayinj yiriŋ goyen gama irtek yenbe Sabat nature meten teŋ hanjen. (Guba yen yen mata gobe Mose beleŋ ma miŋ uryinj. Asetiŋ yago mehenje hinhan gore miŋ uramiŋ.) ²³ Niŋgeb dirinj kura gote guba yen yen nalu goyen Sabat nature forok yekeb Sabat nalu go yen bada ma heŋ hanjen. Irde Sabat nature buluŋ tihit yen ma nurde hanjen. Niŋgeb ne wor al kura Sabat nature sope irmeke iginj wor po hiyuŋ gega, danj bitiŋ ar nirde hanj? ²⁴ Niŋgeb deŋbe al kura matamiŋ siŋare niŋ goyen po keneŋ goke ma tagal unnayinj. Gwaha titjenbe al gore mata teŋ hi gote miŋ keŋkela bebak teŋya ga gobe iginj ma buluŋ innayinj,” yinyinj.

Yesube Mesaia?

²⁵ Be, mere gwahade yeke nurdeb Yerusalem niŋ mar kura beleŋ, “Al gabe nende doyan mar beleŋ mayniŋ yen kurut yen hanj al go goyen moŋ?” ²⁶ Al gabe kawan po mere teŋ hi. Goyenbe mel gore daha wet kura ma inej hanj. Niŋgeb doyan mar wor yenbe Mesaia yen nurde hanj wet? ²⁷ Goyenbe neŋbe al gabe gor niŋ yen nurde hite. Gega Mesaia wayyenbe gor kura mat waya yen ma po nurtek,” yaminj.

²⁸ Be, mel gore gwaha yekeb ya koya milgu irtiŋ bana al gabu irde hanjen sawsawa kurunjde gor po Yesu gore al saba yirde henyabe

kuware, "Deňbe fudinde ne gayen keňkela nurd nuneň haň? Irde gor mat wayuň yeň nurde haň? Moň, deňbe go ma nurd nuneň haň geb. Nebe dufayner ma gar wamirinj. Adone beleň nad nerke wamirinj. Matamiňbe fudinde wor po. Goyenbe deňbe go ma nurde uneň haň. ²⁹ Goyenpoga nebe yeň beleň nad nerke wamirinj geb, keňkela nurde uneň hime," yinyinj.

³⁰ Be, Yesu beleň go yiriň muň goke teňbe teň mayniň tiyamiň. Gega mayke kamtek nalube hako hinhin geb, mayniň yeň kurut yaminj gega, kura muň sisaj ma uraminiň. ³¹ Goyenbe al buda bana gonjbe al budam Yesu niň dufayminj sanjiň irtiň hinhan. Niňgeb mel goreb, "Mesaia hoyan damiň beleň wanbe al gare mata tiňen karkuwaň forok yirde hi goyen fole irde budam po iryenj? Epte moň!" yaminj.

³² Be, Farisi mar gobe al beleň mere gwahade teň sisu balgarat teň hike nuraminiň. Irdeb Al Kurunj dolon ird ird mata doyaň marte karkuwaňminja Farisi marya beleň Yesu fere tiniň yeň Al Kurunyen ya doyaň irde hanjen mar hulyaň yiramiň.

³³ Be, Yesu beleň, "Nebe nalu ulyaňde ma deňja heňbe mulgaň heň nad nerke wamirinj al hitte kwenj. ³⁴ Irkeb ne niň naňkennayinj gega, go ma nennayinj. Irdeb ne heňde gorbe deň gwahade mar gobe epte ma kunayinj," yinyinj. ³⁵ Irkeb Yuda mar goreb yiňgeň uliň, "Al gabe dam beleň neň epte ma kentekde kweň yeň yeň hi? Yeňbe nende al burgagaw kerde Grik marte naňäre kwaminiň beleň goň kuň Grik mar wet saba yireň yeň yeň hi? ³⁶ Gobe daha yihiim yeňbe, 'Ne niň naňkennayinj gega, go ma nennayinj. Irdeb ne heňde gorbe deň gwahade mar gobe epte ma kunayinj,' yeň hi?" yaminj.

³⁷ Be, gabu nalu kuruň goyen kuň kuň nalu funaňde hiriň. Nalu funaň gobe Yuda mar beleň nalu kuruň yeň nurde hanjen. Be, nalu go forok yekeb Yesu beleň huwardeb kuware gaha yinyinj: "Al kura fe niň irkeb ne hitte wanj fe niyyen. ³⁸ Niňgeb al kura ne niň dufaymiň tareň iryenjbe Al Kurunyen asanđde katinj gwahade goyen po, Al Kurunja hugiňen heň heň matare niň fe gore biňde mat marde waň hiyenj," yinyinj. ³⁹ Be, Yesu beleň fe kahanjan merem tiyyin gobe kame al kura yeň ge dufaymiň tareň irnayıň marbe Holi Spirit tenayıň yeň gogo yirinj. Gega goyenterbe Yesu goyen Al Kurunj hitte ma mulgaň heň hurkun denjem turjuň yaň goyen go ma tirinđe hinhin geb, Holi Spiritbe kateň mijmonj.

⁴⁰ Be, meremiň go nurdeb al kura beleň, "Fudinde, al gabe kame wayyen yitiň Al Kurunyen mere basaň Al go goyen gago," yaminj. ⁴¹ Irkeb kura beleňbe, "Yeňbe Mesaia," yaminj. Goyenbe kura beleň, "Moň, Mesaiabe Galili naňäre mat ma wayyen geb. ⁴² Al Kurunyen asanđdebe Mesaiabe Dewityen miňde mat forok yiyyen, irde Dewit hinjin taunde Betlehem gor kawaň hiyyen yitiň moň?" yaminj ⁴³ Be, Yesu niň teňbe al buda goyen kurabe Yesu niň hekeb kurabe Yesu asogo iraminiň. ⁴⁴ Kura beleň Yesu go teň mayniň yeň kurut yamiň gega, sisaj ma po uraminiň.

Yuda marte doyaň marbe Yesu niň dufaymiň sajiň ma iraminiň

⁴⁵ Be, ya balem doyaň irde hanjen mar go Yesu fere tiniň yeň kwaminiň gega, walip yeň nurdeb mulgaň heň Al Kurunj dolon ird ird mata doyaň marte karkuwaňminja Farisi marya hitte kwaminiň. Kukeb yeň beleň, "Daniň al go teň ma wayhaň?" yineň

gusuŋaŋ yiramiŋ. ⁴⁶ Irkeb ya balem gote doyaŋ mar beleŋ wol henbe, “Al kura beleŋ yeŋ mere iŋiŋ po teŋ hi gwahade kura ma teŋ hiyen,” yinamiŋ. ⁴⁷ Irkeb Farisi mar goreb, “Deŋ wor al gore usi dirde bitiŋ yawara?” yinamiŋ. ⁴⁸ Irdeb, “Doyaŋ maryā Farisi maryā kura dufaymiŋ al goke tareŋ irke yenəŋ? Hubu wor po geb! ⁴⁹ Al buda Moseyen saba keŋkela ma nurde hanj mar goreb gogo gama irde hanj. Go mar gobe Al Kurunyen bearar bana po hinayiŋ,” yamiŋ. ⁵⁰⁻⁵¹ Irkeb Nikodemus beleŋ huwardeb, “Nende sabarebe al kura merem yaŋ irtek yeŋbe al gote mere wor wor nurde gab merem yaŋ irnayiŋ yitiŋ moŋ?” yineŋ gusuŋaŋ yiryiŋ. Nikodemusbe Farisi mar al gega, hakot yeŋ beleŋ kuŋ Yesu keneŋ sabamiŋ nuryiŋ al go goyen. ⁵² Be, Nikodemus beleŋ gwaha yinkeb mel gore wol henbe, “Ge manaj Galili niŋ al? Al Kurunyen mere keŋkela kenayiŋ. Irde gab Al Kurunyen mere basaŋ al kura Galili bana mat ma wayyen yitiŋ goyen bebak tiyaiŋ,” inamiŋ.

[⁵³ Be, Yerusalem gabu iramiŋ marbe bur yeŋbe tiyuŋmiŋ tiyuŋmiŋ kwamiŋ.]

8

¹ Goyenbe Yesube Olip
doŋdonde hurkuriŋ.

*Bere mata buluŋ miŋyaŋ kura
Yesu hitte tawayamiŋ*

² Be, fay urkeb sopte Al Kurunyen ya balemde kuriŋ. Irkeb al budam waŋ kalyan keramiŋ. Irkeb keperde saba yiryiŋ. ³ Be, Moseyen saba maryā Farisi maryā beleŋ bere uŋ yaŋ kura goyen al hoyanya duwan teŋ hike keneŋbe teŋ wayamiŋ. Tawakeb bere gob gabu iramiŋ goyen diliŋ mar huwaryiŋ. ⁴ Irkeb mel goreb,

“Tisa, bere gabe uŋ miŋyaŋ gega, al hoyanya duwan teŋ hike kenhet. ⁵ Moseyen sabarebe bere gahade gab horare gasa yirke kamnayiŋ yitiŋ hi. Munaj gebe gokeb daha yawayiŋ?” ineq gusuŋaŋ iramiŋ. ⁶ Gusuŋaŋ gwahade iramiŋ gobe Yesu beleŋ daha wet kura yekeb merem yaŋ irniŋ yeŋbe gusuŋaŋ gwahade iramiŋ gogo. Goyenbe Yesu gob urguŋ kaŋ haniŋ po megen mere kura kaŋ hinhin. ⁷ Irkeb mel gore wol hen hen ge pakku irke huwardeb yinyiŋ. “Deŋ bana gayen al kura mata buluŋ miŋmoŋ wor po hi keneŋ gab yeŋ wa mehen henj horare mayyeŋ,” yinyiŋ. ⁸ Irdeb sopte urguŋ kaŋ megen mere kaŋ hinhin.

⁹ Be, mere go nuramiŋ marbe yuŋkureŋ yuŋkureŋ siksuk irde kuŋ hinhan. Parguwak wa meheŋ haminj. Kuŋ kuŋbe Yesuya bere goya po gor hinaryum. ¹⁰ Irkeb Yesu beleŋ huwardeb, “Bere, al buda gar gobe damde hanj? Al kura merem yaŋ ma gira?” inyiŋ. ¹¹ Irkeb bere goreb, “Gwaha, doyaŋ al, hubu po,” inyiŋ. Irkeb Yesu beleŋ, “Be, ne wor merem yaŋ ma gireŋ geb, kwa ko. Irdeb mata buluŋ sopte ma tiyaiŋ,” inyiŋ.]*

Yesube hulsi

¹² Be, kame Yesu gob al saba yirdeb, “Nebe alya bereya Al Kurunyā yikala yird yird hulsi. Niŋgeb al kura ne gama niryeŋbe mata buluŋyen kidoma bana ma kuŋ hiyen. Irde Al Kurunyā huginjen hen henj gote hulsi goyen tiyyen,” yinyiŋ. ¹³ Irkeb Farisi mar beleŋ ineq teŋbe, “Mere teŋ ha gobe gigen ge po teŋ yeŋ ha. Niŋgeb mереge kuruŋ gobe miŋ miŋmoŋ geb, al kura beleŋ fudinde yeŋ ma nuryen,” inamiŋ. ¹⁴ Irkeb wol

* **8:11:** Asaŋ hoyanđebe 7:53-8:11 gobe ma hi.

heŋbe, "Nebe gor mat wamirinj, irde gor kwenj yeŋ nurde hime. Ningeb nigeŋ ge mere teŋ hime gayenbe miŋ manaŋ mere teŋ hime. Goyenbe deŋbe ne gayen gor mat wamirinj, irde gor kwenj yeŋ hime gobe muŋ kura ma nurde haŋ. ¹⁵ Deŋbe megen niŋ alyen dufayde po merem yaŋ nirde haŋ. Gega nebe dende matare al muŋ kura merem yaŋ ma irde himyen. ¹⁶ Munaŋ ne belen al kura merem yaŋ yireŋ mar gobe ne nunküren ma yireŋ. Nanne hulyaŋ nirke wamirinj al goya har geb, mel goyen merem yaŋ yireŋ mata gobe mata huwak wor po. ¹⁷ Dende saba tareŋdbe mere kura fudinde heŋ heŋ niŋbe al irawa belerj mere goyen sanŋiŋ irkeb mere gobe fudinde yeŋ nurnayinj yeŋ katinj hi. ¹⁸ Ningeb nebe nigeŋ ge mere teŋ himyen, irde Adone nad nerke wamirinj al gore wor ne yeŋ hime gwahade po yeŋ hi," yinyinj. ¹⁹ Irkeb mel gore, "Adogebe dare hi?" inen gusuŋan iraminj. Irkeb, "Deŋbe neya Adoneyab go ma nurde dunenj haŋ. Ne nud nunenj haŋ manhan Adone wor nurde unwoŋ," yinyinj. ²⁰ Saba gabe Al Kurunyen ya balem bana Al Kurun galak ird ird gasuŋ bindere gor heŋ al saba yiryinj. Goyenbe yeŋ mayke kamtek nalube hako geb, al kura wan teŋ miŋmonj.

²¹ Be, sopte po Yesu beleŋ, "Nebe kwenj. Irke ne niŋ naŋkennayinj. Irdeb mata buluŋ bana po heŋ kamnayinj. Goyenbe ne kwenjde gorbe deŋ epte ma kunayinj," yinyinj. ²² Be, Yesu mere tiyyinj goyen Yuda mar beleŋ nurdeb, "Al gab yiŋgen temeyen tiya? Gwahade ningeb gogo, 'Ne kwenjde gorbe deŋ epte ma kunayinj,' yeŋ hi?" yeŋ yiŋgen uliŋ kadom gusuŋan gird tiyamiŋ. ²³ Goyenbe Yesu beleŋ tebaŋ yinyinj. "Deŋbe

megen gar niŋ mar gega, nebe gwahade moŋ. Deŋbe megen gar niŋ mata gama irde haŋ gega, nebe Al Kurunj hire gor niŋ mata gama irde hime. ²⁴ Deŋbe mata buluŋtiŋ bana gonj po heŋ kamnayinj dinhem gobe fudinde wor po dinhem. Ningeb nebe al gwahade yeŋ dineŋ himyen go goyen fudinde yeŋ ma nurnayinjbe mata buluŋtiŋ bana gonj po heŋ kamnayinj," yinyinj. ²⁵ Irkeb mel goreb, "Gebe ganuŋ al wor po?" inen gusuŋan iraminj. Irkeb wol heŋbe, "Nebe al gwahade yeŋ meheňde mat wor po dineŋ himyen al go goyen. ²⁶ Nebe mere misiŋ budam goke deŋ gayen merem yaŋ dirtek hime. Goyenbe nad nerke wamirinj al gobe matamiňbe fudinde geb, nebe al gore nineŋ hiyen go po megen niŋ mar kurunj gayen momonj yirde hime," yinyinj.

²⁷ Be, mel gobe Yesu beleŋ Naniŋ ge mere dirde hi yeŋ ma bebak tiyamiŋ. ²⁸ Gwahade ningeb Yesu beleŋ, "Ne Al Urmiŋ gayen deŋ belen kuruse hende nisanj heŋ mununke kammeke gab nebe al gwahade dineŋ himyen goyen goke bitin bak yiyyen. Irdeb nebe dufayner ma mere teŋbe Nanne beleŋ saba nirde hi goyen po tagalde himyen goyen goke bebak tinayinj. ²⁹ Nad nerke wamirinj al gobe neya har. Nebe yeŋ amaneŋ nuryen mat po mata teŋ himyen geb, nubul ma teŋ hiyen," yinyinj. ³⁰ Be, al budam meremiŋ nuramiŋ mar gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iraminj.

Yesuya Abrahamya

³¹ Be, Yuda mar kura yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irhet yamiŋ mar goyen Yesu beleŋ, "Sabane gayen keŋkela tanarnayinjbe komatne wor po henayinj. ³² Irde gab mere fudinde goyen nurnayinj. Irke mere fudinde nurnayinj gore gab

mata buluŋ bana mat dad siŋa diryen,” yinyinj.³³ Irkeb mel gore wol henbe, “Neŋbe Abrahamyen asem yago. Irde al kurat yufuk bana heŋ meteŋ murunjem moŋ ma teŋ hitiŋ. Niŋgeb daha yihiŋ yeŋbe megen niŋ kanduk bana ma hinayin dineŋ ha?” inaminj.³⁴ Irkeb wol henbe, “Fudinde wor po dineŋ hime, al kura mata buluŋ tiyyen gobe mata buluŋ yufukde gor po heŋ gote kanduk po teŋ hiyen.³⁵ Be, al kura al kurate yufukde heŋ murunjem moŋ meteŋ teŋ uneŋ hiyen al gobe hugiŋeŋ hitek gasuŋ miŋmoŋ hiyyen. Goyenbe doyaŋ almiŋ gote urmiŋbe hugiŋeŋ naniŋa hiriryen.³⁶ Niŋgeb ne Al Urmiŋ gare mata buluŋtiŋ yad siŋa yirde dawarmeket fudinde wor po deŋbe mata buluŋ bana ma wor po hinayin.³⁷ Deŋbe Abrahamyen asem yago yeŋ nurde dunen hime. Goyenbe bitiŋ bana gobe mata buluŋ beleŋ po makin hitiŋ geb, merene nurtek ma hanj. Niŋgeb mununniŋ teŋ hanj gogo.³⁸ Nebe Nanne beleŋ mata nikala nirke yeneŋ himyen goyen po momoŋ dirde hime. Munan deŋbe nantin beleŋ mere dirke nurdeb goyen po teŋ hanj,” yinyinj.³⁹ Irkeb mel goreb, “Abrahambe adoniniŋ,” inaminj. Irkeb, “Deŋbe Abraham diryen wen manhan yeŋ mata teŋ hinhin goyen po teŋ hiwoŋ.⁴⁰ Nebe mere fudinde Al Kurun hitte mat nurmiŋ goyen po momoŋ dirde himyen. Goyenpoga deŋbe goke mununniŋ teŋ hanj. Abrahambe mata gwahade kura ma teŋ hinhin.⁴¹ Niŋgeb deŋbe adotin beleŋ mata teŋ hiyen goyen po teŋ hanj,” yinyinj. Irkeb mel gore iŋiŋ ma nurdeb, “Neŋbe totpa diriŋ moŋ. Adoniniŋbe Al Kurun uŋkureŋ gogo po,” inaminj.⁴² Irkeb Yesu beleŋ, “Nebe Al Kurun hitte mat wamiriŋ hime geb, nantinbe

fudinde Al Kurun manhan ne niŋ amaneŋ nurde hiwoŋ. Nebe dufayner ma wamiriŋ, yeŋ beleŋ nad nerke wamiriŋ.⁴³ Deŋbe merene epte ma nurtek geb, gogo merene miŋ bebak ma teŋ hanj.⁴⁴ Deŋbe adotin Satanyen diryen wen. Irdeb adotinje dufay buluŋ goyen po gama irde mata titek po dirde hi. Yeŋbe mata fudinde muŋ kura biŋ bana ma hi geb, miŋde mat wor po al gasa yirke kamde kamde al hiriŋ. Yeŋbe usi al, irde usi mere gote miŋ al.⁴⁵ Niŋgeb mere fudinde dineŋ hime gega, ne niŋ hekkeŋ ma nurde hanj.⁴⁶ Deŋ bana gayen ganuŋ al kura beleŋ mata buluŋ gwahade tiyaŋ ninyen? Nebe mere fudinde teŋ hime gega, daniŋ ne niŋ hekkeŋ ma nurde hanj?⁴⁷ Al kura Al Kurunyenbe mereminiŋ nurde hiyen. Niŋgeb deŋbe Al Kurunyen moŋ geb, Al Kurunyen mere ma nurde hanj gogo,” yinyinj.

⁴⁸ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb Yuda mar gore wol henbe, “Gebe Samaria niŋ al, ungura beleŋ ketal gurtiŋ gintek gobe fudinde wor po gintek,” inaminj.⁴⁹ Irkeb wol henbe, “Nebe ungura ma ketal nuntin hime. Nebe Adone turuŋ irde himekeb deŋ beleŋbe soŋ heŋ ne ma turuŋ nirde hanj.⁵⁰ Nebe deŋne turuŋ yan ird ird niŋ ma nurde hime. Goyenbe deŋne turuŋ yan irtek albe uŋkureŋ hi. Niŋgeb merem yan nirde hanj gobe yeŋ haniŋde kereŋ.⁵¹ Fudinde wor po dineŋ hime, al kura merene gama iryenbe go ma kamyeŋ,” yinyinj.

⁵² Be, Yuda mar gobe Yesu mere tiyyin goyen nurdeb, “Hanjkab gebe ungura ketal gurtiŋ ha yeŋ nurde gunhet. Abrahambe kamyiŋ, irde Al Kurunyen mere basaŋ mar manaŋ kamamiŋ. Gega gebe, ‘Al kura merene gama

iryenjbe go ma kamyenj,’ yej ha? ⁵³ Abrahamya Al Kurunyen mere basan maryabe kamamij. Munan ge gayenbe yej folek? Al dahade go goyenbe ge gago?” inaminj. ⁵⁴ Irkeb wol henjbe, “Denjne turunjyanj irenjbe miij miijmon hiyenj. Goyenbe Nanne deej belej Al Kurunjininj yej hañ al gore denjne turunjyanj yej irde hi geb. ⁵⁵ Denjbe yej ma nudr unej hañ gega, nebe nurde unej hime. Irdeb ne belej al goyen ma nurde unej hime yewenjbe ne wor deej yara usi al hewenj. Goyenbe nebe nurde unejbe meremij gama irde himyen. ⁵⁶ Asetij Abrahambe ne megen gar wañ wañ nalu goyen kenmewoñ yej nuryinj. Irdeb kenejbe amaj wor po hirinj,” yinyinj. ⁵⁷ Irkeb mel goreb, “Ge gayen damage 50 ma hej hi gega, Abraham kenarinj?” inaminj. ⁵⁸ Irkeb wol henjbe, “Fudinde wor po dinej hime, Abraham forok ma yirinjya nebe hinhem!” yinyinj. ⁵⁹ Gwaha yinkeb mel gore hora yadeb maynij tiyaminj. Irkeb bana kujbe Al Kurunyen ya balem goyen tubul teñ hoyanje kuriñ.

9

Al diliñ titmiñ kura sope iryij

¹ Be, Yesu gob belej kuj henjyabe al kura miliñ belej diliñ titmiñ gwahade po kawanj kirtinj goyen kinyinj. ² Irkeb komatmiñ belej, “Rabai, ganuñ belej mata buluñ tiyyinj? Al gare ma miliñ naniñ belej tiyaryum geb, gago gwahade po kawanj hirinj?” inaminj. ³ Irkeb wol henjbe, “Diliñ titmiñ gobe yinjenjde mata buluñ ma miliñya naninyat mata buluñ belej ma iryinj. Gobe Al Kurunyen sanij yej hitte kawan forok yiyyenj yejbe gwahade po kawanj hirinj. ⁴ Munan nejbe nañja hikeya po nad nerke wamirinj al gote metej teñ hitek. Mongo

kidoma hekeb epte ma metej titek geb. ⁵ Nebe megen gar hime nature gabe alya bereya Al Kurunj yikala yird yird hulsi geb,” yinyinj.

⁶ Be, gwaha yinejbe mulowore meyanj tenjbe tigiri tike woñja hekeb teñ al gote diliñde sam iryinj. ⁷ Gwaha irdeb, “Kuñ Siloam fe alare delge hala,” inyinj. (Siloam gote minjbe Teñ Kerke Kutinj.) Irkeb al gobe kuñ fete gor diliñ haldebe diliñ wuk yeke nañkenjbe mulgañ hej wayyinj.

⁸ Irkeb tiyuñmide niñ marya hakot diliñ titmiñ hej kanjanj teñ hike kenej hitinj mar goreb gusunjanj haminj. “Al gabe belen keperde kanjanj teñ hiyen al go goyen monj?” yaminj. ⁹ Irdeb al kura belej, “Al diliñ titmiñ gar go goyen,” yekeb kura belejbe, “Monj, yej monj. Al kura yej yara po be,” yaminj. Goyenbe al goreb, “Nebe yej hañ al goyen,” yinyinj.

¹⁰ Irkeb mel goreb, “Daha matbe igij hej gogo nañkenha?” inaminj. ¹¹ Irkeb, “Al Yesu inej hanjen al go gore woñja irde delne sam yira. Irdeb, ‘Kuñ Siloam fe alare hala,’ ninkeb kuñ haldebe gago nañkenhem,” yinyinj. ¹² Gwaha yinkeb, “Al gobe dare hi?” inej gusunjanj irkeb, “Go ma nurde hime,” yinyinj.

¹³ Be, mel gore al goyen teñ Farisi mar hitte tukaminj. ¹⁴ Be, Yesu belej mulowo meyanj irde tigiri teñ gore po al diliñ titmiñ goyen sope iryij nalu gobe Sabat nalu. ¹⁵ Ningeb Farisi mar wor yej belej daha mat diliñ igij heke nañkinyij goke gusunjanj iramiñ. Irkeb, “Yeñ belej woñja teñ delner sam irke kuñ fete delne haldebe nañkenhem,” yinyinj. ¹⁶ Irkeb Farisi mar kura belej, “Al gobe Sabat nature niñ mata ma gama ira geb, yejbe Al Kurunj hitte mat ma watij geb,” yaminj. Goyenbe kura belejbe, “Gwahade kenem

mata buluŋ al beleŋbe dahadem mata tiŋen turŋen yaŋ Al Kurun beleŋ po ga yirtek goyen yirde hi?" yineŋ gusuŋaŋ hamin. Be, mel gobe gwaha teŋ yiŋen uliŋ kadom mohonje tiyamin. ¹⁷ Be, gwaha teŋ kuj kuj funanbe al diliŋ igin hiriŋ al goyen gusuŋaŋ iramiŋ. "Delge sope ira al gobe ganuŋ yeŋ nurde ha?" inamiŋ. Irkeb al goreb, "Yeŋbe Al Ku-ruŋyen mere basaŋ al geb," yinyiŋ.

¹⁸ Be, Yuda marte doyaŋ marbe al diliŋ titmiŋ gega sope irke naŋkinyiŋ goyen fudinde yeŋ ma nuramiŋ. Irdeb miliŋya naniŋya niŋ keya heke wayaryum. ¹⁹ Wakeb, "Al gayenbe urtiriŋ? Irde yeŋbe diliŋ titmiŋ gwahade po kawaŋ hiriŋ yeŋ haryen go goyen? Goyenbe dahade ningeb haŋkabe naŋkenen hi?" yineŋ gusuŋaŋ yiramiŋ. ²⁰ Irkeb al gote naniŋya miliŋya beleŋ wol henbe, "Gabe urdere. Irdeb diliŋ titmiŋ gwahade po kawaŋ hiriŋ gobe nurde har. ²¹ Goyenbe daha mat naŋkena, irde ganuŋ beleŋ sope ira gobe ma nurde har. Yeŋbe par-guwak geb, yiŋen momoŋ diryen geb, gusuŋaŋ irnaŋ" yinaryum. ²² Be, Yuda marte doyaŋ mar gobe bikken mere sege irdeb, "Al kura Yesube Mesaia yekeb takira titek. Irkeb gabu yanininde epte ma wanayiŋ," yeŋ mere mayamiŋ. Ningeb naniŋya miliŋya go mere goyen nuraryumde geb, doyaŋ mar goke kafura henbe, ²³ "Yiŋen gusuŋaŋ irnaŋ. Yeŋbe par-guwak geb," yinaryum gogo.

²⁴ Be, sopte al diliŋ titmiŋ go inke wayyiŋ. Irkeb, "Delge sope ira al gobe mata buluŋ al yeŋ nurde unen hite. Ningeb al go dejen turŋen yaŋ irtiŋenbe Al Kurun dejen turŋen yaŋ ira ko," inamiŋ. ²⁵ Irkeb wol henbe, "Al gobe mata buluŋ al ma gwahade moŋ gobe ma nurhem. Goyen-

poga nebe delne titmiŋ hinhem gega, gago naŋkenhem go po ga nurde hime," yinyiŋ. ²⁶ Gwaha yinkeb mel goreb, "Daha daha gira? Daha mat delge sope irke naŋkenha?" inen gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁷ Irkeb wol henbe, "Nebe bikken momoŋ dirhem gega, merene ma nurhan. Gega daniŋ sopte nurniŋ teŋ han? Deŋ manan yende komatmiŋ hiniŋ yeŋ teŋ han?" yinyiŋ. ²⁸ Gwaha yinkeb mel goreb sukal irde, "Ge po gab al gote komatmiŋ! Neŋbe Moseyen komat geb!" ²⁹ Mosebe Al Kurun beleŋ mere iryiŋ gobe nurde hite. Goyenbe al gobe gor kura mat wayuŋ yeŋ ma po nurde unen hite," yamiŋ. ³⁰ Irkeb wol henbe, "Be, deŋ beleŋ al gobe gor kura mat wayuŋ yeŋ ma nurde hite yeŋ han gobe kukuwamnej wor po. Gega nebe al gore sope nirke gago naŋkenen hime. ³¹ Al Ku-ruŋbe mata buluŋ marte merebe go ma wol hen yuneŋ hiyen. Mu-naŋ Al Kurun palap irde dufaymiŋ gama irde han mar gote merebe nurde wol hen hiyen yeŋ nurde hityen. ³² Irde al kura al diliŋ titmiŋ gwahade po kawaŋ hitiŋ goyen sope irke naŋkintiŋ baranjeŋ kura ma po nurde hityen. ³³ Sope nira al gobe Al Kurun hitte mat ma wayuŋ manhan det kura ma irwoŋ," yinyiŋ. ³⁴ Gwaha yinkeb mel gore wol henbe, "Gebe mata buluŋ bana po kawaŋ hen kuj kurun hawaŋ. Ningeb daniŋ ge gahade gare saba direŋ teŋ ha!" inenbe gabu yamiŋde mat hugiŋen takira tiyamiŋ.

³⁵ Be, Yesu gob al diliŋ titmiŋ goyen Yuda marte doyaŋ mar beleŋ takira tiyamiŋ gote mere momoŋ nuryiŋ. Irdeb al goyen kenerŋbe, "Ge gayen Al Urmiŋ niŋ dufayge taren irha?" inyiŋ. ³⁶ Irkeb al goreb, "Doyaŋ al, yeŋbe al ganuŋ? Momon nira. Irkeb

yen ge dufayne tareŋ ireŋ,” inyinj.
³⁷ Irkeb Yesu beleŋ wol henjbe, “Al gobe bikkeŋ kenha. Fudinde wor po, al gobe mere girde hime al ne gago po geb,” inyinj. ³⁸ Irkeb al goreb, “Doyaŋ Al Kurunj, ge niŋ dufayne saŋj irhem,” ineŋbe dokolhoŋ yuguluŋ teŋ turuŋ iryinj.
³⁹ Irkeb, “Nebe al iginjya bulunuŋ pota yird yird niŋ megen gar wamirinj. Gogab ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayin marbe diliŋ titmiŋ gega naŋkinyen go gwahade Al Kurunyen dufay kenkela bebak tinayinj. Munaŋ al kura harhok nunnayin marbe al kura diliŋ titmiŋ yara Al Kurunyen dufay epte ma bebak tinayinj,” inyinj. ⁴⁰ Irkeb Farisi mar kura yenjya hinhan gore nurdeb, “Gebe neŋ gayen wor diltiŋ titmiŋ dineŋ ha?” inaminj. ⁴¹ Irkeb wol henjbe, “Denjbe dindiken ge yenj, ‘Dilninj titmiŋ geb, Al Kurunyen mere keneŋ bebak ma teŋ hite,’ yenj haŋ manhan Al Kurunj beleŋ mata buluŋ mar ma dinwoŋ. Goyenbe dindiken, ‘Neŋbe dilninj titmiŋ moŋ, iginj Al Kurunyen mere keneŋ bebak teŋ hite,’ yenj haŋ geb, bikkeŋ mata buluŋ bana haŋ yenj deneŋ hime,” yinyinj.

10

Sipsipyā doyaŋ almiŋya

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineŋ hime, al kura sipsip niŋ koya kirtiŋ goyen yamemde mat ma waŋ koya go nandu urde hurkuyen al gobe kawe maryal gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem yade hanjen maryal geb. ² Goyenbe sipsip doyaŋ al wor pobe sipsip koya gote yamere mat waŋ hurkuyen. ³ Irkeb sipsip koya gote yame doyaŋ irde hi al goreb yame fegelde unyenj. Irkeb hurkuŋ sipsipmiŋ goyen deŋe yurke tumŋaŋ wakeb bul yirde siŋare

yukuyenj. ⁴ Be, sipsipmiŋ yiŋgenjde go po yade siŋare yukunjbe yiŋgenj wa meheŋ heŋ kuŋ henjya mere yirde hiyenj. Irkeb melak nurde hanjen geb, yenj po gama irnayinj. ⁵ Goyenbe al tiŋenjbe epte ma wor po gama irnayinj. Fudinde, sipsip gobe al tiŋenj gote melak ma nurde hanjen geb, keneŋ yilwa irde busaharnayinj,” yinyinj.

⁶ Be, Yesube maya mere gwaha mat yiryinj gega, sabamiŋ nurde hinhan marbe goke dineŋ hi yenj ma bebak tiyamiŋ. ⁷ Ningeb Yesu gore sopte gaha yinyinj: “Fudinde wor po dineŋ hime, nebe sipsip niŋ koya kirtiŋ gote yame. ⁸ Ningeb al kura asogo nirde neŋ wa neŋ wa teŋ hanjen mar kurunj gobe kawe maryal gasa yirniŋ yirniŋ yirde detmiŋ kawem yade hanjen maryal geb, sipsip gore meremiŋ ma nuramiŋ. ⁹ Nebe yame yara. Ningeb al kura ne hitte mat wanj Al Kurunj hire gor hurkuyenjbe det kura beleŋ epte ma buluŋ iryenj. Al gobe sipsip beleŋ koya biŋde hurkuŋ usaŋ heŋ siŋare kateŋ yamuŋ nene hanjen go gwahade goyen iginj po hiyenj. ¹⁰ Kawe albe sipsip kawe teŋ gasa yirde buluŋ buluŋ yireŋ yenj wanj hiyenj. Goyenpoga nebe merene nurde haŋ mar gob Al Kurunja hugiŋeŋ heŋ heŋ goyen yunenj. Irkeb mel gobe Al Kurunja hugiŋeŋ hinayinj goyenbe iginj wor po hinayinj.

¹¹ “Be, nebe sipsip doyaŋ al iginj. Sipsip doyaŋ al iginjbe sipsipmiŋ ge teŋ yiŋgenj kamde kamde niŋ ma nurde hiyenj. Iginj kamyenj. ¹² Goyenbe al damu irke ga sipsip doyaŋ yirde hiyenj al gobe sipsip gote miŋ al moŋ. Ningeb kulu duwi kura wake keneŋbe sipsip goyen gor po okohom yubul teŋ busaharyenj. Irkeb kulu duwi beleŋ sipsip goyen yisike burgagaw kernayinj. ¹³ Al gobe damu

irke hora niŋ po nurde sipsip doyaŋ yirde hiyen geb, sipsip goke ma nurde busaharyen.

¹⁴⁻¹⁵ “Be, nebe sipsip doyaŋ al iŋiŋ. Nanne beleŋ nurd nuneŋ hi, irkeb ne wor nurd uneŋ hime. Gwahade goyen po, nebe sipsipne nurde yuneŋ hime, irke sipsipne wor nurd nuneŋ haŋ. Irde sipsipne teŋ kame yeŋbe iŋiŋ kameŋ. ¹⁶ Nebe sipsipne hoyaq manaq haŋ. Gobe koya bana gor ma haŋ. Goyenbe go manaq yawaren. Yeŋ manaq melakne nurnayin. Irde sipsip koya bana haŋ goya tumqan hikə doyaŋ yird yird al manaq ne nuŋkureŋ po heŋ.

¹⁷ “Nebe kame sopte huwaren yeŋ nurdeb Nanner alya bereya goke teŋ kameŋ. Niŋgeb Nannebe goke teŋ ne gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde nuneŋ hi. ¹⁸ Al kura beleŋ tareŋmijne epte ma mununke kameŋ. Nebe alya bereya goke kame yeŋbe iŋiŋ kameŋ, irde sopte huware yeŋbe iŋiŋ huwaren. Go tiyəŋ gobe Adone beleŋ gwaha tiyayin ninyiŋ geb, gogo tiyəŋ,” yinyinj.

¹⁹ Be, mere tiyyin goyen nurdeb Yuda mar beleŋ sopte yiŋgen uliŋ kadom mohonje tiyamij. ²⁰ Al budambe, “Al gabe unŋura ketal urtij geb, kukuwa wor po! Niŋgeb daniŋ meremij nurde haŋ?” yamiŋ. ²¹ Goyenbe kurabe, “Meremijbe unŋura ketal urtij al beleŋ mere titiŋ yara moŋ. Unŋurabe al diliŋ titmiŋ iŋiŋ sope iryen? Epte moŋ geb,” yamiŋ.

Yuda mar tumqan Yesu asogo iramiŋ

²² Be, kuŋ kuŋ gabu nalu kuruŋ kura ‘Ya Balem Al Kuruŋ Untek’ ineŋ hanjen goyen Yerusalem forok yiriŋ. Goyenterbe naŋa uysuŋ wor po heŋ heŋ nalu.* ²³ Be, Yesube Al Kuruŋyen ya

* **10:22:** Naŋa uysuŋ wor po heŋ heŋ nalu gobe ais kateŋ hiyen geb, anutayen mere matbe “winta” yeŋ hanjen.

balem bana ya kawan yulyaŋeŋ kura Solomonyen Paranda ineŋ hanjen bana goyaŋ kuŋ hin hin.

²⁴ Irkeb Yuda mar beleŋ waŋ Yesu kalyaŋ kerdeb, “Daha naŋa gab nebe al gwahade yeŋ bebak dirkeb kukuwanmjneŋ ma nurtek? Gebe Mesaia kenem bebak po dirayin,” inamiŋ.

²⁵ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Nebe momoŋ dirmiŋ gega, merene goyen fudinde yeŋ ma nurde haŋ. Mata tiyəŋ turqun yan ne beleŋ Nanner sanjinde forok yirde himyen goreb nebe al gwahade yeŋ dikala dirde haŋ.

²⁶ Goyenbe deŋbe nere sipsip moŋ geb, merene fudinde yeŋ ma nurde haŋ. ²⁷ Nere sipsipbe melakne nurde gama nirde haŋ. Ne wor sipsip go nurd yuneŋ hime.

²⁸ Nebe Al Kuruŋya hugineŋ heŋ heŋ goyen yeŋ yuneŋ himyen. Niŋgeb go ma po buluŋ henayin. Irdeb al kura beleŋ hanner mat epte ma sipsipne kura goran niryen. ²⁹ Nanne beleŋ alya bereyamij sipsip yara goyen ne nuntiŋ. Yeŋbe tareŋmij kurun wor po. Niŋgeb sipsip goyen yeŋ doyaŋ yirde hiyen de mat epte ma al kura beleŋ goran yiryen.

³⁰ Neya Adoneyabe uŋkureŋ po geb,” yinyinj.

³¹ Be, Yesu beleŋ gwaha yinkeb mel gore sopte hora yadeb mayniŋ tiyamij. ³² Goyenbe Yesu beleŋ yinyinj. “Nebe meteŋ iŋiŋ wor po forok yirde dunen himyen. Gega meteŋ iŋiŋ damiŋ goyen goke iŋiŋ ma nurde mununniŋ teŋ haŋ?” yinyinj.

³³ Irkeb mel gore wol heŋbe, “Neŋbe mata tiyəŋ forok yirde hayen goyen goke ma mugunniŋ teŋ hite. Goyenbe gebe al neŋ yara po gore, ‘Nebe Al Kuruŋ,’ yeŋ ha

gobe Al Kuruŋ sukal irde ha geb, goke mugunniŋ teŋ hite,” inamij.

³⁴ Irkeb wol henbe, “Dende sabarebe Al Kuruŋ beleŋ Israel marte doyaŋ mar kura turuŋ yirdeb, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ gwaha yitiŋ goyen kapyan ma heŋ hanjen? ³⁵ Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ yunyin mar goyen, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ yinyin. Al Kuruŋyen asanđe niŋ merebe fudinde wor po epte ma usi yetek. ³⁶ Nebe Adone beleŋ basiŋa nirde nad nerke megen gar wamiriŋ. Niŋgeb nebe Israel marte doyaŋ mar kura Al Kuruŋ beleŋ, ‘Deŋbe nigeŋ yara,’ yinyin mar gote fołek. Gega dahade niŋgeb nebe Al Kuruŋ Urmiŋ yemekeb deň beleŋ Al Kuruŋ sukal irha ninhan? ³⁷ Ne beleŋ Adoner meten ma teŋ himeke neneŋbe dufaytiŋ ne niŋ tareŋ ma irnayin. ³⁸ Goyenbe gwaha teŋ hime kenem ne niŋ hekken nurnayin. Gega gwaha teŋ teŋmiŋ meteŋeŋ kenem mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ forok yirde himyen go po yeneŋbe fudinde yeŋ nurnayin. Gogab Adonebe neya hike, nebe yeŋya har goyen bebak tinayin. Irde yeŋya neyabe uŋkureŋ po yeŋ nurnayin,” yinyin. ³⁹ Be, meremiŋ goke mel gore sopte teŋ mayniŋ tiyamiŋ. Gega isal po uryin.

⁴⁰ Be, gor matbe Yodan fe siŋa kurhan hanjkapyä Yon beleŋ al baptais yirde hinhin beleŋ goŋ kurin. Irdeb goŋ hinhin. ⁴¹ Irkeb al budam yeŋ hitte wayamiŋ. Irdeb, “Yonbe mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ kurayen kurayen ma forok yiryin. Goyenbe yeŋ beleŋ al gake tagalde hinhin gobe fudinde wor po,” yamiŋ. ⁴² Irdeb go gasunđe gorbe al budam yeŋ ge dufaymiŋ sanjŋ iramiŋ.

11

Lasarus kamyiŋ

¹ Be, al kura dejen Lasarus goyen garbam buluŋ po hiriŋ. Yeŋbe Betani tiyuŋde niŋ al. Betani gobe Mariaya babam Martayat tiyuŋ. ² Maria gobe he fimiŋ hamin kusamuŋ gore po Doyaŋ Al Kuruŋyen kahanđe wogorde tonaj yuwalheŋ beleŋ po utma tiyyiŋ bere go goyen. Be, kulin Lasarusbe garbam iriyin. ³ Niŋgeb ire babamya goreb Yesu niŋ keya henbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, kadge amaneŋ wor po nurde unen hayen al gobe garbam hihi,” yaryum. ⁴ Irkeb Yesu gobe mere go nurde, “Garbam goreb Lasarus mayke kamyen. Goyenbe hugineŋ ma kamyen. Al Kuruŋ dejen turŋuŋ yaŋ ird ird niŋ garbam go forok yiyin. Irde ne Al Urmiŋ gayen al beleŋ Lasarus hitte mata forok ireŋ goyen keneŋbe dejen turŋuŋ yaŋ irnayin,” yiriŋ. ⁵ Yesube Martaya hayminya kulin Lasarusya niŋ amaneŋ wor po nurde yunen hinhin. ⁶ Goyenbe Lasarus garbam hiriŋ mere momonje nuryin gega, hinhinde gor po sopte wawuŋ irawa firyin.

⁷ Irde gab komatmiŋ yago goyen, “Mulgaŋ heŋ Yudia naŋare kuniŋ,” yinyin. ⁸ Irkeb komatmiŋ beleŋ inamij. “Goyenbe Rabai, gorbe Yuda mar beleŋ horare sonj mugunaŋ go. Gega sopte mulgaŋ heŋ gor kweŋ teŋ ha?” inamij. ⁹ Gwaha inkeb yeŋ kamtek nalube hako geb, go ma mununnayin yineŋbe maya mere mat gaha yinyin: “Wampot mat wawuŋbaŋa naŋa kurkuyen go kahal banabe awa 12 hanjen. Niŋgeb naŋa temeyde hikeyabe albe iŋin dawet keŋkelə yennayin geb, al kura beleŋyaŋ kuŋ heŋya epte ma kukuhuk uryen. ¹⁰ Goyenbe wawuŋbe kidoma geb, beleŋ kuŋ heŋbe takteŋ mayyeŋ,” yinyin.

¹¹ Be, gwaha yineŋbe sopte po, “Kadniniŋ Lasarusbe ferde

hi ninjeb, ne belej kujbe isan heweñ tihim,” yinyiñ. ¹² Irkeb komatmiñ belej wol henjbe, “Doyan Al Kurun, yenjbe dulin ferde hi gob igiñ hiyyen,” inaminj. ¹³ Goyenbe Yesube Lasarus goyen kamyiñ goke yinyiñ. Gega komatmiñbe fudinde ferd ferd niñ dinej hi yeñ nuramiñj. ¹⁴ Be, mel gore gwahade nuramiñ geb, Yesu belej kawan po yinyiñ. “Lasarusbe kamuj. ¹⁵ Goyenbe ne belej yeñ hitte mata kura forok irmeke kenejbe ne niñ dufaytiñ tareñ irnayiñ yenjbe gogo Lasarus hitte aranjeñ ma kumiñ goke amanej nurhem. Goyenbe hañkabe wake yeñ hitte kuniñ,” yinyiñ. ¹⁶ Irkeb komatmiñ kura Tomas, deñem kurabe Didimus gore diñuñ hoyan yinyiñ. “Neñ manan tumjañ kuniñ. Gogab yenjä tumjañ kamtek geb,” yinyiñ.

¹⁷ Be, Yesu go Betani forok yiriñ. Irdeb, “Lasarusbe bikken gote yereñ horabok mete bana mete tiyan,” yeke nuryiñ. ¹⁸ Betani mat Yerusalembe 3 kilomita gwahade po, gisaw wor po moñ. ¹⁹ Niñgeb Yuda mar budam belej ire babamya gote kuliñ kamyiñ goke kuñ biñ yurum yirniñ yeñ wayamiñj.

²⁰ Be, Marta go Yesu wañ hinhin mere momoñ go nurdeb kuñ belej tupi tiye yeñ kuriñ. Goyenbe Mariabe yare hinhin. ²¹ Be, Marta belej kuñ Yesu kenejbe, “Doyan Al Kurun, ge gar hinhan manhan kolnebe go ma kamwoñ. ²² Goyenbe hañka gayen wor det kurañ Al Kurun gusuñaj irkeb gunyen yeñ nurde hime,” iniyiñ. ²³ Irkeb Yesu belej, “Kolgebe sopte huwaryen,” iniyiñ. ²⁴ Irkeb Marta belej wol henjbe, “Nalu funañde al kamtiñ huward huward naturebe yeñ manan sopte huwaryen gob nurde hime,” iniyiñ. ²⁵ Irkeb, “Al kamtiñde mat huwarnayiñ, irde

Al Kurunya hugiñej hinayiñ gote miñ albe ne gago. Niñgeb al kura ne niñ dufaymin tareñ irtiñ kamyen gobe sopte huwaryen. ²⁶ Irde al dufaymin ne niñ sanij irde Al Kurunya hugiñej hinayiñ marbe Al Kurun diliñde al kamtiñ ma hinayiñ. Ga ginhem gayen fudinde yeñ nurde ha?” iniyiñ. ²⁷ Gwaha inkeb Marta belej, “Gwaha, Doyan Al Kurun, gebe fudinde wor po Mesaia, Al Kurun Urmiñ megen gar wayyen yitiñ al go goyen yeñ nurde hime,” iniyiñ. ²⁸ Gwaha inenjbe mulgañ heñ kuñ haymin Maria mun po hoy irdeb, “Tisabe waya. Irde ge niñ gusuñaj heñ hi,” iniyiñ. ²⁹ Irkeb Maria gob arañ po huwarde Yesu hitte kuriñ.

³⁰ Be, Yesu gobe tiyuñde ma forok yiriñ. Martaya mere tiyaryumde gor po hinhin. ³¹ Be, Yuda mar yare gor heñ Maria biñ yurum irde hinhin mar goyen Maria belej bemel po huwarde kat kuke kenejbe bembare kuñ eseñ wet kuñ hi yeñbe gama irde kwamiñj. ³² Be, Maria gobe kuñ Yesu hinhinde gor forok yeñ kenejbe kahañ miñde kateñ dokolhoñ yugulun tenjbe, “Doyan Al Kurun, ge gar hinhan manhan gob kolnebe go ma kamwoñ,” iniyiñ. ³³ Be, Mariaya Yuda mar yeñ gama irde wayamiñ morya goyen tumjañ eseñ hike Yesu belej yenenjbe Yesu wor biñde mat mel goke buniñej wor po nurde biñ kanduk hiriñ. ³⁴ Irdeb, “Dare mete tiyan?” yineñ gusuñaj yiryiñ. Irkeb mel gore wol henjbe, “Doyan Al Kurun, wake kuniñ. Irde ga kena,” inaminj. ³⁵ Be, Yesu go diliñ fimiñ katyiñ. ³⁶ Irkeb Yuda mar goreb, “Go kennaj, Lasarus niñ amanej wor po nurde hiyen geb gogo esa,” yamiñ. ³⁷ Goyenbe al kura belej, “Yenjbe al diliñ titmiñ sope irke nañkinuñ. Gega Lasarusbe daniñ ma sope irke

gogo kamuij?" yamiñ.

Lasarus kamtiñde mat isan hiriñ

³⁸ Be, Yesu go sopte po buniñej wor po nurdeb bembare kuriñ. Bemba gobe horabok, irdeb hora kuruj kura kañ kañ irde yamem goyen tatiñ hin hin. ³⁹ Be, Yesu beleñ, "Hora ga teñ siñä irnañ," yinyiñ. Irkeb al kamtiñ gote babam Marta beleñ, "Goyenbe, Doyan Al Kuruñ, kolne hakwambe bemba bana hike wawuñ sipte hihi geb hamij buluñ hihi," inyiñ. ⁴⁰ Gwaha inkeb, "Dufayge ne niñ tareñ irayinþe Al Kuruñyen tareñ turñuj yan goyen kenayin ma gin-hem?" inyiñ. ⁴¹ Irkeb mel goreb hora kuruñ goyen teñ siñä iramiñ. Irkeb Yesu beleñ kotañ kañbe, "Ado, merene nurha goke iñiñ wor po nurt gunhem. ⁴² Nebe merene hugiñej nurde hayen goyen nurde himyen. Goyenbe al gar harde hanj gake tenþe gago ginen hime. Gogab nebe ge beleñ nad nerke wamirij goyen fudinde yen nur-nayin," yiriñ. ⁴³ Gwaha yenþe Yesu go uguñ po, "Lasarus, siñare kata," inyiñ. ⁴⁴ Irkeb al kamtiñ gobe hanijña kahanjña amil beleñ po bili irde kimiñ mala titiñ goyen siñare katyin. Irkeb Yesu beleñ, "Bembare niñ amil go hol irde uneñþe tubul tike kwi," yinyiñ.

Yesu mayke kami yen mere sege iramiñ

⁴⁵ Be, Yuda mar budam Maria kinnin yen wayamiñ mar goyen Yesu mata tiyyin goyen keneñþe yen ge dufaymiñ sanij iramiñ. ⁴⁶ Goyenbe kuramiñþe Farisi mar hitte kuñþe Yesu mata tiyyin goyen momoj yiramiñ. ⁴⁷ Irkeb Al Kuruñ dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote karkuwanjmiña Farisi marya beleñ mere sege irniñ yen Yuda marte doyan mar hoy yiramiñ. Hoy yirke wakeb, "Be,

neñþe daha titek? Al gabe mata tiñej turñuj yan wor po forok yirde hi. ⁴⁸ Al gayen tubul titeke gwahade po teñ hiyen gobe al tumjanj yen ge dufaymiñ sanij irniñ tahanj. Irkeb Roma gab-man beleñ wanþe nende Al Kuruñyen ya balemya alya bereya tumjanj gwamuñ yurnayin geb," yamiñ. ⁴⁹⁻⁵⁰ Irkeb pris buda gote karkuwanjmiñ bana gonj kura deñembe Kaiafas goreb tareñ po, "Deñþe det kura ma wor po nurde hanj. Nañaniniña neñ almemya tumjanj buluñ hetek gobe iñiñ moj. Niñgeb al uñküren gare po kamyen gab kanduk kuruñ goyen kentek moj," yinyiñ. Kaiafas gobe Yesu hin hin goyenter pris marte kuruñmiñ heñ meten teñ hiyen al.

⁵¹ Be, Kaiafas gore mere tiyyin gobe mali dufaymiñde ma mere tiyyin. Yenþe dama goyenter pris buda gote kuruñmiñ heñ meten teñ hin hin geb, Yesu goyen Yuda mar niñ teñ kamyen yenþe gogo mata kame forok yetek goke tagalyiñ. ⁵² Irde Yuda mar muñ po moj, Al Kuruñyen dirñej weñ hoyanje hoyanje hanj wor yawan tumjanj gabu yirde uñküren po iryen goke teñ kamyen goyen wor tagalyiñ. ⁵³ Niñgeb gor matbe mel gobe Yesu daha mat kura mayteke kamyen yenþe beleñ niñ nañkenen hin han.

⁵⁴ Niñgeb Yesube goke tenþe Yuda mar diliñyan ma kuñ hin hin. Gwaha titnejþe yubul teñ sawsawa nañña bindere tiyuñ kura Efraim inen hanyende komatmiña kuñþe gor hin han.

⁵⁵ Be, Yuda marte gabu nalu kuruñ kura Pasoba goyen binde binde heñ hin hin. Irkeb al budam Pasoba nalu ma forok yekeya uliñ wuk yird yird mata titek yenþe Yerusalem hurkuñ hin han. ⁵⁶ Irkeb Yuda marte doyan marbe Yesu niñ hugiñej nañkenen hin han. Irdeb yiñgen

ulin kadom gusuŋan gird teŋbe, "Dahade nurde hanj? Pasoba gabu nature gayen ma po wayyen yen nurde hanj?" yaminj. ⁵⁷ Goyenbe pris buda gote karkuwaŋminja Farisi marya beleŋbe al momoj yiramiŋ. "Al kura Yesu goyen gor hi yen nurdeb waŋ momoj dirkeb kun teŋ fere titek," yinamiŋ.

12

Maria beleŋ he fimiŋ hamiŋ kusamuŋ goyen Yesu kahajde wogoryiŋ

(Matiyu 26:6-13; Mak 14:3-9)

¹ Be, Pasoba nalu goyen nalu 6 po heŋ gab forok yetek hekeb Yesu go Lasarusyen tiyuŋ Betani kuŋ forok yirinj. Lasarusbe kamtiŋde mat Yesu beleŋ isaq hiriŋ al go goyen. ² Be, gorbe Yesu niŋ teŋ biŋge kanjbe Marta beleŋ biŋge go gale heŋ hinhan. Goya goyenbe Lasarusbe biŋge ninj yen gor gabu iramiŋ mar goyen biŋge nen nen gasuŋde keperde hinhan. ³ Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe Maria beleŋ nat he fimiŋ hamiŋ kusamuŋ wor po, irde damumbe hende wor po goyen tawaŋbe tumjaŋ po Yesu kahajde wogordeb tonaq yuwaljen beleŋ po utma tiyyiŋ. Irkeb he fimiŋ wok iryinj gote hamiŋ igit muŋ gore po ya go ep iryinj.

⁴ Goyenbe Yesuyen komatmiŋ kura Yudas Iskariot beleŋ Maria mata tiyyiŋ goke igit ma nuryiŋ. Al gobe kame Yesu goyen asogo haniŋde kiryinj al go goyen. ⁵ Be, al goreb, "Nat he fimiŋ gabe al kura dama uŋkureŋ meteŋ teŋ hora tiyyen go goya turjande. Ninjeb det fimiŋ ga damu tikeb gote murunŋem teŋ al bunijen yuntewoŋ," yirinj. ⁶ Goyenbe Yudasbe al bunijen goke wor po ma nurde hinhan. Yerbe kawe al geb, gogo gwaha mat mere tiyyiŋ. Yenbe Yesuya komatmiŋa

gote hora doyaŋ irde hiyen al gega, hanjkaŋen hanjkaŋen hora go kawemde nene hiyen. ⁷ Be, Yudas go gwaha yekeb Yesu beleŋ wol henjbe, "Tubul tinaŋ. Yenj beleŋ hanjka det fimiŋ hamiŋ igit muŋ go teŋ gwaha nira gobe kame mete nird nird ge sam nирnayiŋ goke gitik teŋ teŋ ge gwaha nira. ⁸ Al bunijenbe denja huginen hiŋnayiŋ. Goyenpoga nebe denja huginen ma hitek geb," yinyiŋ.

⁹ Be, goya goyenbe Yuda mar buda kuruŋ beleŋ Yesu go ya goyenter hi yen nurdeb wayamiŋ. Goyenbe Yesu yen ge po moŋ, Lazarus kamtiŋde mat huwaryiŋ goyen manaŋ kinniŋ yen wayamiŋ. ¹⁰⁻¹¹ Yuda mar budam Lazarus go keneŋbe Yesu hitte kuŋ dufaymiŋ yen ge tareŋ irde hinhan. Ninjeb pris buda gote karkuwaŋminj beleŋ Lazarus manaŋ mayteke kami yen mere sege iramiŋ.

Mesaia Yerusalem kuriŋ

(Matiyu 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40)

¹² Be, ferd fay urkeb al buda kuruŋ Pasoba gabu nalu kuruŋ goke Yerusalem wayamiŋ mar gore Yesube Yerusalem kuŋ hinhan goyen mere momonjmiŋ nuramiŋ. ¹³ Irdeb patila yuwaljen yufuŋ teŋ yad kuŋbe tupi teŋ waniŋ yenbe kuware gaha yamiŋ:

"Al Kurun turuŋ irniŋ ko!

Doyaŋ Al Kurunyen dejemde waŋ hi al gobe Al Kurun beleŋ guram irde sanjŋ iryen!

Israel marte Doyaŋ Al Kurunbe Al Kurun beleŋ guram iryen!" yamiŋ. *Tikiŋ 118:25-26*

¹⁴ Be, Yesu go Al Kurunyen asanđe katinj gwahade po, donki foŋeŋ kura keneŋbe go hende kipiryiŋ. Mata tiyyiŋ goke teŋ asanđe katinjbe gahade:

¹⁵ "Deŋ Saion taunde niŋ mar, kafura ma henayinj.

Doyaŋ Al Kurunteŋ kurun
doŋki foŋeŋ hende wan
hi go kennaj,” yitiŋ hi.

Sekaraia 9:9

¹⁶ Goyenbe haŋkapyabe mata
goyen goke komatmiŋ yagobe be-
bak ma tiyamiŋ. Goyenbe kame
Yesu go Al Kurun hitte mulgan
heŋ hurkuŋ deŋe turŋuŋ yan tiruŋ
kamere gab Yesu mata tiyyin goke
Al Kurunyen asaŋde katiŋ hi goyen
bebak tiyamiŋ. Irde al buda kurun
gore yeŋ ge mata tiyamiŋ go wor
gwahade po katiŋ hi goyen go be-
bak tiyamiŋ.

¹⁷ Be, al buda Yesuya hikeya
Lasarus kamyiŋ goyen yeŋ
beleŋ yeke horabok metere
mat huwaryiŋ go kenamiŋ mar
gore gote mere momoŋ tagalde
tukamiŋ. ¹⁸ Irkeb al budam wor
po mata tiŋeŋ turŋuŋ yan forok
iryiŋ goyen nuramiŋ geb, kuŋ tupi
tiniŋ yeŋ kwamiŋ. ¹⁹ Ningeb go
yenerbe Farisi mar go yiŋgeŋ uliŋ
mere teŋbe, “Ga kennaj! Al buda
kurun gabe dubul teŋ yeŋ po gama
irde pasi hinij tahaŋ geb!” yamiŋ.

Yesube kamyen goke tagalyiŋ

²⁰ Be, Pasoba gabu nature Al
Kurun dolon irniŋ yeŋ Yerusalem
hurkamiŋ mar bana goŋbe Grik
mar manaq hinhan. ²¹ Mel
gore Galili naŋa bana niŋ taun
kura Betsaida niŋ al Filip hitte
wayamiŋ. Wanbe, “Neŋbe Yesu
kinniŋ wor po yeŋ nurde hite,”
inamiŋ. ²² Irkeb Filip beleŋ Andru
hitte kuŋ momoŋ iryin. Irkeb
Andruya Filipyum tumŋaŋde kuŋ
Yesu momoŋ iraryum. ²³ Irkeb
Yesu beleŋ wol heŋbe, “Ne Al
Urmiŋ gayen deŋe turŋuŋ yan
tetek nalube gago forok yihi.
²⁴ Fudinde wor po dineŋ hime,
wit bilmiŋbe megeŋ bana kurkuŋ
gabe kawaŋ heŋ igineŋ paya
hiyyen. Munan gwaha ma
tiyyenbe paya ma hiyyen. ²⁵ Al
kura yiŋgeŋ ge po nurde hi al gobe

Al Kurunya ma hiriryen. Munan
al kura megen gar heŋya yiŋgeŋ ge
ma nurde Al Kurun niŋ po nurde
hi al gobe heŋya hugiŋen hiriryen.
²⁶ Al kura ne niŋ meteŋ teŋ hime
yeŋ nurde hi albe merene po
gama irde hiyyen. Irdeb ne heŋde
gorbe meteŋ alne wor gor hiyyen.
Adonebe ne niŋ meteŋ teŋ hiyyen
al goyen turuŋ iryen.

²⁷ “Be, bener kandukŋen wor
po nurhem geb, daha yewen?
‘Ado, ulner kanduk forok yewen
tiya go faraj nurke ma keneŋ,’
ineŋ? Moŋ, nebe kanduk goyen
go po teweŋ yeŋ wamiriŋ geb.

²⁸ Ado, deŋgebe turŋuŋ yan hewoŋ
yeŋ nurde hime,” yiriŋ. Irkeb
naŋkiŋde mat al melak kura,
“Deŋnebe bikken turŋuŋ yan
irmiŋ, irde sopte gwaha ireŋ,”
gwahade forok yiriŋ. ²⁹ Irkeb al
buda gor hinhan go mere goyen
nurdeb, “Daga mere tiya,” yamiŋ.
Munaŋ kurabe, “Al Kurunyen
miyoŋ beleŋ mere ira,” yamiŋ.
³⁰ Irkeb Yesu beleŋ, “Mere forok
yihi gabe deŋ ge teŋ forok yihi. Ne
niŋ moŋ geb. ³¹ Be, Al Kurun beleŋ
megen niŋ alya bereya merem yan
yirtek nalube haŋka gago. Irdeb
megen gar niŋ doyaŋ al Satanbe
takira timeke tareŋ miŋmoŋ
hewen tiya. ³² Goyenbe ne kuruse
hende nade nisaŋ heke gab alya
bereya megen haŋ kuruŋ gayen
nigeŋ hitte yawayen,” yinyiŋ.

³³ Gwaha yinyiŋ gobe kame mata
dahade mat kamyen goyen yikala
yire yeŋbe gogo yinyiŋ. ³⁴ Irkeb
al buda gore, “Neŋbe Moseyen
sabarebe Mesaiabe hugiŋen hiyyen
yeke nurde hityen. Goyenbe
dahade ningeb, ‘Al Urmiŋbe he
hende kamyen,’ yeŋ ha? Al
Urmiŋ gobe ganuŋ?” yeŋ hitem
po gusunjaŋ iramiŋ. ³⁵ Irkeb
Yesube mel goya sobamde ma
hiyen goke maya mere mat wol
heŋbe, “Hulsibe denya ulyaŋde

ma hiyen. Ningeb hulsi hiya gayenter po kuŋ hinayin. Heŋ ga moŋ kidoma aw dureŋ tiya geb. Al kura kidoma bana kuŋ hiyen al gobe gor kuŋ hime yeŋ ma po nurdeya kuŋ hiyen.³⁶ Hulsi goyen deŋya hikeyabe yeŋ ge dufaytin tareŋ irnayin. Gogab deŋbe hulsi bana heŋ mata iŋin teŋ teŋ mar henayin,” yinyin. Be, Yesu go meremiŋ pasi irdeb al buda go yubul teŋ kuŋbe nennak yeŋ bana kuriŋ.

Yuda marbe Yesu pel irtek po hamij

³⁷ Be, Yesube mata tiŋeŋ turŋun yaŋ goyen Yuda mar diliŋyan wor po forok yirde hinhan gega, yeŋ ge dufayminj sanŋin ma irde hinhan.³⁸ Go teŋ hinhan gobe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ kame gwahade forok yiyyen yeŋ kayyiŋ goyen po forok yeŋ hinhan. Merebe gahade:

“Doyan Al Kurun, mere tagaltekeb ganuŋ beleŋ fudinde yeŋ nurde hanj? Hubu wor po!

Irdeb ganuŋ mar hitte Doyan Al Kurun beleŋ tareŋminj goyen yikala iryeniŋ? Hubu wor po!” yitiŋ. *Aisaia 53:1*

³⁹ Ningeb Aisaia beleŋ yitiŋ gwahade goyen po, mel gobe dufayminj yeŋ ge tareŋ ma po iramiŋ. Mel gote matamiŋ goke Aisaia beleŋ mere hoyan kura gahade kayyiŋ:

⁴⁰ “Yeŋ beleŋ mel gote diliŋbe titmiŋ yiryeŋ. Irde biŋbe pet tiyyin.

Ningeb diliŋ gore epte ma naŋkennayin.

Irde biŋ go gerenj ma yeke epte ma bebak tinayin.

Irde ne hitte mulgaŋ ma henayin.

Moŋ manhan ne hitte mulgaŋ heke sope yirmewoŋ,” yitiŋ.

Aisaia 6:10

⁴¹ Aisaiaabe Al Kurun beleŋ Yesu deŋem turŋun yaŋ irtiŋ goyen

bikkeŋ keneŋbe yeŋ ge gogo tagalyinj.

⁴² Be, al budam Yesu gwaha mat pel iramiŋ gega, doyaŋ mar budambe yeŋ ge dufayminj sanŋin iramiŋ. Goyenbe Farisi mar beleŋ nurdeba dakira tike gabu yaminde epte ma kutek yeŋ kafura haminj. Goke teŋbe Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ goyen kawan ma tagalaminj. ⁴³ Mel gobe al beleŋ turuŋ yird yird niŋ po amaŋen nurde hanjen. Irde Al Kurun beleŋ turuŋ yird yird niŋ ma nurde hanjen geb, gogo kawan ma tagalaminj.

⁴⁴ Be, Yesu beleŋ kuware gahade tagalyinj: “Al kura ne niŋ dufayminj sanŋin iryeniŋbe ne niŋ po ma dufayminj tareŋ iryeniŋ. Nad nerke wamirinj al goke manaŋ dufayminj sanŋin iryeniŋ. ⁴⁵ Irde al kura ne ninyen al gobe ne po ma ninyen. Nad nerke wamirinj al goyen wor kinyen. ⁴⁶ Nebe hulsi melak heŋ hi go gwahade goyen melak hewe yeŋ megen gar wamirinj. Gogab al kura ne niŋ dufayminj tareŋ iryeniŋ gobe kidomare ma hiyen.

⁴⁷ “Al kura merene nurde ga binde ma kerde hiyen al gobe ne beleŋ merem yaŋ ma ireŋ. Nebe megen niŋ alya bereya gayen merem yaŋ yire yeŋ ma wamirinj. Al Kurun hitte yumulgaŋ tiye yeŋ wamirinj. ⁴⁸ Gega ne harhok nuneŋ merene ma nurde hanj mar goyen merem yaŋ yiryeŋ albe hi. Ningeb nalu funaŋdebe mere tagalde himyen gore wor po merem yaŋ yiryeŋ. ⁴⁹ Gwaha, nebe nigen dufayner ma mere teŋ hime. Adone nad nerke wamirinj al goreb mere gwahade tiyayinj, irde gwaha mat yawayinj goyen nineŋ hiyen.

⁵⁰ Yeŋ beleŋ nineŋ hiyen mere gobe al beleŋ gama irdeb yenja huginenj hinayin yeŋ nurde hime. Ningeb mere teŋ himyen kuruŋ gabe Nanne beleŋ

gwaha yawayin ninej hiyen go muŋ po yeŋ himyen gogo,” yinyinj.

13

Yesu beleŋ komatmiŋ yagot kahaj halde yunyinj

¹ Be, gabu nalu kuruj Pasoba go gise gwahade hirinj. Irkeb Yesu go megeŋ ga tubul teŋ Naninj hitte kuŋ kuŋ nalumiŋ forok yihi yeŋ nuryinj. Yeŋbe alya bereyaminj megen haŋ mar goyen bubulkuŋne wor po yeŋ nurde yunenje igit̄ yeŋ ge teŋ kamenj yeŋ nurde hinhin geb, dufayminj goyen yikala yiryinj.

² Be, wawuŋbanare niŋ binje nene hinhan. Irkeb Uŋgurabe Saimon Iskariot urmiŋ Yudas beleŋ Yesu asogo haniŋde kiryeŋ yeŋ bikkeŋ biŋ tiriŋ. ³ Yesube det kuruj gayen doyaŋ yird yird tareŋ Naninj beleŋ untinj goyen nurde hinhin. Irde yeŋbe Al Kuruj hitte mat watinj, irde sopte yeŋ hitte mulgaŋ hiyyen goyen wor nurde hinhin. ⁴ Niŋgeb binje nen hinhande mat huwardeb uliŋhormiŋ hende niŋ goyen tugu teŋbe uliŋ utma teŋ teŋde niŋ amil teŋ mal temdere git̄ iryinj. ⁵ Gwaha teŋ gab koronje fe wogordeb komatmiŋ yagot kahaŋ halde yunyinj. Irdeb amil gore po fe goyen utma teŋ yunyinj.

⁶ Be, gwaha teŋ kuŋ kuŋbe Saimon Pita hitte hirinj. Irkeb, “Doyaŋ Al Kuruj, ge gayenbe kahaŋne haleŋ teŋ ha?” inyinj. ⁷ Irkeb wol henje, “Mata tihim gote miŋ bebak ma taha. Goyenbe kamebe bebak tiyayinj,” inyinj. ⁸ Irkeb Pita beleŋ, “Moŋ, kahaŋne epte ma halayinj geb,” inyinj.

Irkeb Yesu beleŋ wol henje, “Kahaŋne ma haleŋbe epte ma metenje kuruj gote igineŋ tawayinj,” inyinj. ⁹ Gwaha inkeb Pita go, “Doyaŋ Al Kuruj, gwahade kenem kahaŋne po ma

halayinj. Hanneya tonajneya manaj tumjaŋ halde nunayinj,” inyinj. ¹⁰ Irkeb wol henje, “Al fe gimiŋiŋ gobe uliŋde tikiŋ miŋmoŋ geb, kahaŋ po haltek hi. Gwahade goyen po deŋbe bikken Al Kuruj diliŋde wukken haŋ. Goyenbe deŋ tumjaŋ moŋ geb,” inyinj. ¹¹ Al gore asogo haniŋde niryeŋ yeŋ bikkeŋ nurde hinhin geb gogo, “Deŋ tumjaŋbe wukken haŋ gega, al uŋkureŋ po gabe gwahade ma hi,” inyinj.

¹² Be, komatmiŋ yagot kahaŋ halde pasi irdeb uliŋhormiŋ hende niŋ tugu titinj goyen sopte teŋ hor irdeb mulgaŋ heŋ gasuŋminde kunj kipiryinj. Irdeb, “Deŋ ge teŋ mata tihim gate miŋ bebak tahaŋ?” yeŋ gusuŋjan yiryinj.

¹³ Irdeb gaha yinyinj: “Deŋ beleŋ Tisa ninej hanjen, munaŋ kurařebe Doyaŋ Al Kuruj ninej hanjen. Nebe al gwahade geb, deŋ beleŋ gwaha ninej haŋ gob fudinde.” ¹⁴ Niŋgeb gayenterbe Tisaya Doyaŋ Al Kurunjä ninej hanjen gare kahaŋtin halde dunhem geb, deŋ wor kadom kahaŋ halde gunej teŋ hinayinj. ¹⁵ Nebe mata gwaha teŋ hinayinj yeŋbe gago dikala dirhem. Niŋgeb deŋ wor dindikenje kadtinjen meten al yeŋ nurde kadom faraŋ gurd teŋ hinayinj. ¹⁶ Fudinde wor po dinenj hime, meten al kura doyaŋ almiŋ folek ma haŋ, irde mere basaŋ al gobe hulyan iryenj al go folek ma haŋ. ¹⁷ Deŋbe saba gayen bebak tahaŋ. Niŋgeb saba gayen gama irde mata teŋ hinayinjbe Al Kuruj beleŋ guram dirde igit̄ igit̄ diryenj,” inyinj.

¹⁸ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: “Nebe deŋ tumjaŋ goke ma yeŋ hime. Neb basiŋa yirmiriŋ mar gobe nurde yunenj hime. Goyenbe mere Al Kurunjén asanđe katinj hi gobe forok po yiyyen. Merebe gahade: ‘Al kura neya tumjaŋ

biŋge neren al gore tigiri teŋ asogo niryen,’ yitiŋ hi. ¹⁹ Mata goyen forok ma yen hikəya go wa gago dineŋ hime. Gogab mata go forok yekeb nebe Mesaia yen dufaytiŋ saŋiŋ irnayin. ²⁰ Fudinde wor po dineŋ hime, al kura ne beleŋ al yad yermekə kunayiŋ mar gote saba fudinde yen nurnayiŋbe merene nurde haŋ yen nurd yuneŋ. Irdeb al kura merene fudinde yen nurnayiŋbe nad nerke wamirin al gote mere nurde haŋ yen nurd yuneŋ,” yinyin.

²¹ Be, gwaha yineŋ pasi heŋbe biŋde kanduknjen wor po nurdeb kawan po, “Fudinde wor po dineŋ hime, kuratiŋ kura beleŋ pel nirde asogo hanijde neren tiya,” yinyin. ²² Irkeb komatmiŋ beleŋ kukuwamjen nurdeb ganuŋ niŋ kura yihi yen yinŋen uliŋ kadom geneŋ tiyamiŋ. ²³ Be, komatmiŋ kura Yesu beleŋ bubulkunje wor po yen nurd uneŋ hiyen al gobe Yesu bindere gegelhek mat bulgaŋ yitiŋ hin hin. ²⁴ Irkeb Saimon Pita beleŋ al go hanij beleŋ po tuŋaŋ irdeb, “Ganuŋ niŋ yen ha yen gusuŋaŋ ira,” inyin. ²⁵ Irkeb al gore Yesu hin hin beleŋ ge tawur heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋ, ganuŋ niŋ yen ha?” inyin. ²⁶ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Al gobe beret parwek gayen koron bana fe uliŋ irde ga uneŋ al goyen,” inyin. Irdeb beret parwek go teŋ koron bana fe uliŋ irde Saimon Iskariot urmiŋ Yudas unyiŋ. ²⁷ Be, Yudas go beret go tekeb goyare po Satan beleŋ ketal uryin. Irkeb Yesu beleŋ, “Mata kura tiyen teŋ ha gobe aranen po tiyayin,” inyin. ²⁸ Goyenbe yenyə gor biŋge nene hin han mar goreb miŋ daniŋ Yesu beleŋ Yudas gwaha ina yen bebak ma tiyamiŋ. ²⁹ Yudas be mel gote hora doyaŋ irde hin han al geb, al kurabe Yesu beleŋ Pasoba biŋge damu teŋ ten goke inen hi

yen nuramiŋ. Kurabe hora teŋ al buniŋen yunen yunen niŋ inen hi yen nuramiŋ. ³⁰ Be, Yudas go beret teŋbe goyare po kat siŋare kuriŋ. Gobe wawuŋde tiyyiŋ.

Yesu beleŋ saba tareŋ gergeŋ goyen komatmiŋ yunyin

³¹ Be, Yudas go kukeb Yesu beleŋ, “Be, haŋkabe ne Al Urmiŋ gayen deŋe turjuŋ yan goyen tetek hihim. Irde ne beleŋ mata tiyen goreb Al Kuruŋ deŋe turjuŋ yan tiyyen. ³² Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ ne hitte mat deŋe turjuŋ yan tiyyenbe yen beleŋ wor yinŋen hitte mat deŋne turjuŋ iryen. Irdeb aran po iryen. ³³ Diriŋne yago, nebe deŋja sobamde ma hitek geb. Deŋbe ne niŋ naŋkennayiŋ gega, Yuda mar yinmiŋ gwahade goyen po, ne kweŋde gorbe deŋ epte ma kunayiŋ dineŋ hime gago. ³⁴ Nebe saba gergeŋ kura gago di- reŋ tihim: kadtin ge amanen nurd gunen teŋ hinayin. Ne beleŋ deŋ ge amanen nurd himyen gwahade goyen po, deŋ wor ditin ge kadom amanen nurd gunen teŋ hinayin. ³⁵ Gwahade kadtin ya kadom amanen nurd gunen teŋ hinayiŋbe al hoyan kuruŋ gore denenbe nere komatne yen nurde dunen hinayin geb,” yinyin.

³⁶ Gwaha yinkeb Pita beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ, gebe dare kwayin?” inen gusuŋaŋ iryin. Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Haŋka wor pobe kweŋde gor epte ma kwayin. Gega kamebe igiŋ kwayin,” inyin. ³⁷ Irkeb Pita beleŋ, “Doyaŋ Al Kuruŋ, dahade niŋgeb haŋka gayen epte ma gama gireŋ? Nebe ge niŋ teŋ igiŋ kamen,” inyin. ³⁸ Irkeb wol heŋbe, “Ge gayen fudinde wor po ne niŋ teŋ igiŋ kamayin? Fudinde wor po ginhem. Haŋka wawuŋ tatirok mere ma tikeya wawuŋ karwore ne niŋ yen, ‘Al gob ma nurde uneŋ hime,’ yawayin,” inyin.

14

*Yesu beleñ komatmiñ sanij
yiryiñ*

¹ Be, Yesu go sopte po, “Ne dubul teñ kweñ goke kanduknayin ma nurnayin. Al Kurun niñ hekken nurde hinayin. Irdeb ne niñ wor hekken nurde hinayin. ² Nanner yarebe heñ heñ gasuñbe budam hanj. Niñgeb gor kuñ gasuñtiñ sope yireñ tihim. Gasuñ go budam moñ manhan gwahade ma dinmewoñ. ³ Kuñ gasuñtiñ sope yirde ep irdeb mulgan heñ wañ ne heñde gor duken. Gogab deñ manan ne heñde gor hinayin. ⁴ Deñbe ne kweñ teñ himere gor kuñ kuñ beleñbe nurde hanj gogo,” yinyiñ. ⁵ Irkeb Tomas beleñ, “Doyan Al Kurun, neñbe gor kweñ taha yeñ ma nurde hite. Niñgeb beleñ gob daha mat nurtek?” inyiñ. ⁶ Irkeb wol heñbe, “Nebe Al Kurun hitte kuñ kuñ beleñ. Irde nebe mere fudinde gote miñ al, irde Al Kurunya hugiñen heñ heñ gote miñ al wor po. Niñgeb ne miñmoñbe al kura Adone hitte epte ma kunayin. ⁷ Deñbe ne gayen kenkelä nurde nunen hanjen manhan Adone wor nurd unwoñ. Goyenbe gayenter matbe ne gayen nurd nuneñ hanj geb, Adone wor nurde uneñ hinayin. Goke teñ deñbe bikken nurd uneñ hanj yeñ nurde hime.” yinyiñ.

⁸ Irkeb Filip beleñ, “Doyan Al Kurun, Nanake dikala dira. Dikala dirke keneñbe ep gogo yeñ nurtek,” inyiñ. ⁹ Irkeb wol heñbe, “Filip, nebe deñya ulyañde hityen gega, ma po nurd nuneñ ha? Al kura ne neneñ hiyen al gobe Nanne manan keneñ hiyen. Niñgeb dahade geb, ‘Ado dikala dira,’ nineñ ha? ¹⁰ Nebe Nanneya hirekeb Nannebe neya

har gobe fudinde yeñ ma nurde ha? Ne beleñ mere dirde himyen gobe dufayner ma dineñ himyen. Meteren teñ himyen kuruñ gobe Adone, ne hitte hi gote meten geb, yeñ beleñ neya heñ meteñmiñ teñ hiyen. ¹¹ Nebe Nanneya har, irde Nannebe neya har yemeke goke fudinde yeñ nurnayin. Munan gwaha ma teñbe mata tiñen turnjuñ yañ wor po forok yirmekе yeneñ hanjen goke nurde gab mere teñ hime gayen fudinde yeñ nurnayin. ¹² Fudinde wor po dineñ hime, al kura ne niñ dufaymiñ tareñ iryenbe ne beleñ mata forok yirde himyen goyen yeñ wor forok yirde hiyen. Irde nebe Nanne hitte kweñ geb, al gobe ne beleñ mata teñ himyen gote fołek wor po teñ hiyen. ¹³ Irdeb deñner* det kura niñ gusuñjañ hekeb ne beleñ wol heñ dunen. Gogab Adonebe Urmijn ne gayen hitte mat deñem turnjuñ yañ hiyyen. ¹⁴ Deñbe det kura niñ nurdeb ne deñner po gusuñjañ nirnayin. Irkeb det goke nurnayin goyen dunen.

¹⁵ “Be, deñbe ne niñ amanen nurnayiñbe ne beleñ mata gwaha gwaha tinañ dineñ hime goyen gama irde teñ hinayin. ¹⁶ Ne beleñ Nanne gusuñjañ irmekeb Faran Al hoyan dunyen. Irkeb yenbe deñya hugiñen hinayin. ¹⁷ Yenbe Holi Spirit. Yende merebe fudinde wor po. Gega megen niñ alya bereyabe epte ma kennayin, irde ma nurd uneñ hanj geb, meremiñ fudinde yeñ ma nurnayin. Goyenpoga deñbe yenya hinayin, irde yenbe deñ bana hiyen geb, nurd uneñ hinayin. ¹⁸ Nebe kweñ gega, kagew yara ma dubul tiyen. Deñ hitte sopte mulgan heñ wayen. ¹⁹ Heñ ga moñ megen hanj mar gare ma nennayin. Goyenbe deñbe nen-

* **14:13:** “Deñner” gabe dulin Yesu deñe urde gusuñjañ ird ird niñ ma yen hi. Neñbe Yesuyen alya bereya niñgeb, yenya awalikde henya gusuñjañ heñ heñ niñ yen hi.

nayıñ. Irde nebe kameñ gega, sopte huwardeb heñ geb, deñ wor gwahade po hinayiñ. ²⁰ Gwaha tiyen nalu goyen wakeb Nanneya har goyen bebak tinayiñ. Irde deñya hite gwahade po, deñ wor neya hanj goyen bebak tinayiñ. ²¹ Al kura sabane nurde gama irde hi al gobe ne niñ amançej nurde hi. Irde ne niñ amançej nurde hi al gobe Adone beleñ yen goyen bubulkunje wor po yen nurde uneñ hi. Irde ne wor yen goyen gwahade po nurde uneñbe nebe al gwahade yen nigeñ ikala ireñ,” yinyiñ. ²² Irkeb Yudas beleñ, “Goyenbe, Doyañ Al Kurun, dahaned geb neñ hitte po nebe al gwahade yen dikala dirdeb megen niñ marbe gigeñ ma yikala yirayiñ?” inyiñ. Yudas gobe Yudas Iskariot moñ, al hoyan po. ²³ Be, Yudas gore gwaha inkeb Yesu beleñ wol henje, “Al kura ne niñ amançej nurde hanj marbe sabane gama irnayiñ. Irkeb Nanne beleñ bubulkunje wor po yen nurd yunyeñ. Irdeb neya Nanneya tumñañ yen hitte kuñbe yenja hitek. ²⁴ Munaj al kura ne niñ amançej ma nurde hanj marbe sabane ma gama irnayiñ. Mere deñ beleñ nurde hanj gabe bener niñ moñ, Nanne nad nerke wamirin al gote mere geb.

²⁵ “Mere dirde hime kurun gabe tumñañ henja gago momoñ dirde hime. ²⁶ Goyenbe kame Faran Al, Holi Spirit goyen Al Kurun beleñ teñ kerke kateñ gasunje tiyyen. Irdeb deñ nurtek mere kurun goyen yen beleñ gab saba dirde hiyen. Irde ne beleñ det momoñ dirde himyen kurun goyen wor bebak dirde hiyen. ²⁷ Al biñ kamke igin heñ heñ mata goyen deñ hitte tubul tihim. Al biñ kamke heñ heñ gobe nigen goyen dunen. Nebe megen niñ marbeleñ dunen hanjen gwahade ma

dunen. Niñgeb kame mata forok yiyyen goke kandukñeñ ma nurnayiñ, irde kafura ma henayiñ. ²⁸ Nebe kweñ, irdeb sopte mulgañ heñ deñ hitte wayen yen himeke nuran. Niñgeb ne niñ amançej nurde haj manhan Nanneb ne folek go hitte kweñ ti him goke amañ hewoñ. ²⁹ Hanjka gago mata go forok ma yen hikeya goke dinhem. Gogab mata go forok yeke kenerbe fudinde yen dufaytiñ tareñ irnayiñ. ³⁰ Megen gar niñ doyan al Satanbe wayen tiya. Niñgeb sobamde ma heñ mere direñ geb. Goyenbe Satanbe sanjiñmijdebe epte ma dahan wet kura niryen. ³¹ Gega nebe Nannej amançej nurde uneñ hime geb, yen beleñ gwaha gwaha tiyayiñ ninyiñ goyen po tiyen. Gogab al beleñ ne gayen yenbe al gwahade yen bebak tinayiñ. Be, wake gasun ga tubul teñ kunin,” yinyiñ.

15

Yesube wain he, irde yende alya bereyabe gote hanj

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyiñ: “Nebe wain he fudinde wor po. Munaj Nannebe wain metej gote mij al. ² Yenbe wain hanj kura ne hitte mat kutiñ goyen igineñ ma heñ hitinbe walde yemeyde hiyen. Munaj wain hanj igineñ heñ hitiñ gobe sopte igineñ kurun po ferde hiyen yen hanj sope yirde hiyen. ³ Deñbe saba dirde himyen goreb bikkeñ po he hanj haran hitin gwahade goyen dirtiñ hanj. ⁴ Niñgeb deñbe neya po hinayiñ. Irkeb ne gayen deñya heñ. He hanj kura piginde basan ma hitin hiyenbe yingen epte ma igineñ hiyyen. Gwahade goyen po, neya ma hinayiñbe, mata igin kura ma forok yirnayiñ.

⁵ “Nebe wain he, irde deñbe gote hanj. Niñgeb al kura neya hike nebe yenja heñ al gobe

gote iginenj, mata igin igin budam forok yirde hiyen. Munaŋ neya ma heŋ hoyan munj po pat yitŋ hiyenbe mata igin kura ma po teŋ hiyen. ⁶ Al kura neya ma hi al gobe he hanij kura walde temeyke kamtiŋ hiyen go gwahade hi. He hanij gwahade gobe yade kakde yemeyke humga kuŋ hanjen. ⁷ Munan den gayen neya hinayin, irde merene manaj den bana hiyenbe det kura niŋ nurde gusunjan henayin. Irdeb det gobe yade hinayin. ⁸ Gwaha teŋbe mata igin igin kurun forok yirde hiket gore Nanner deŋbe turŋun yaŋ heŋ hiyen. Gwaha teŋ hinayin gabe al hoyan beleŋ nere komat yeŋ deneŋ hinayin.

⁹ “Be, Nanne beleŋ ne gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde nunenj hiyen gwahade po, ne wor deŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde dunenj hime. Niŋgeb deŋ ge amanenj nurde duneŋ hime bana goŋ heŋ mata teŋ hinayin. ¹⁰ Nebe Adoner saba gama irde himekeb ne gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurd nunenj hiyen bana goŋ hime. Gwahade goyen po, deŋ beleŋ wor sabane gama irnayinbe deŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurde dunenj heŋ goyen bana hinayin. ¹¹ Mere ga momonj dirde hime gabe amanj dufayne manaj hime gwahade goyen po, deŋ wor gotiŋ yaŋ hinayin, irde amanj dufaytiŋ goyen kurun wor po hewoŋ yeŋ gago momonj dirde hime. ¹² Sabanebe gahade: ne beleŋ deŋ gayen bubulkunjne wor po yeŋ nurd duneŋ himyen gwahade goyen po, deŋ wor kadtinj yago niŋ amanenj nurd gunenj teŋ hinayin. ¹³ Niŋgeb kadtinj ge amanenj nurd nurd mata fudinde wor pobe kadtinj ge nurde faraq yurde kamnayin gogo. ¹⁴ Denbe sabane gama irde hinayinbe duwanne yago wor po henayin. ¹⁵ Meten

albe doyaŋ almiŋ beleŋ meten dahan teŋ hi goyen ma nurde hi. Goyenbe deŋbe nurde hanj geb, meten marne ma dinen. Gwaha dintinjenbe duwanne yago dinen. Nebe Al Kurun beleŋ saba nirtinj kurun goyen momonj dirde himyen geb, gogo duwanne yago dinen hime. ¹⁶ Deŋ beleŋ basinj ma niraminj. Gwaha nirtinjenbe kuŋ iginenj huginenj hitek mata igin goyen forok yirnayin yeŋ basinj dirmirinj. Gwaha teŋ heŋyabe ne deŋner det kuranj gusunjan hekeb, Nanne beleŋ igin ala po dunyen. ¹⁷ Niŋgeb kadtinj ge kadom amanenj nurd gunenj teŋ hinayin. Sabanebe gago geb,” yinyinj.

Megen niŋ marbe Yesuyen komatniŋ haram yirde hinayin

¹⁸ Be, Yesu go sopte po gaha yinyinj: “Megen niŋ mar beleŋ haram dirkebe, ‘Neŋ gago po ma dirhan. Doyaŋ alniniŋ wa haram iramiŋ go,’ yeŋ nurde hinayin. ¹⁹ Deŋbe megen niŋ mar manhan megen niŋ mar beleŋ awalik igin igin po dirde hiwoŋ. Gega denbe megen niŋ mar bana mat basinj dirmirinj geb, denbe megen niŋ mar moŋ. Goke teŋbe megen niŋ mar beleŋ deŋ gayen igin ma nurd duneŋ hanj gogo. ²⁰ Ne beleŋ, ‘Meten albe doyaŋ almiŋ epte ma fole iryen,’ dinmiŋ gobe bitiŋ sir ma yiyyen. Niŋgeb dinmiŋ gwahade po, mel gore ne buluŋ buluŋ nirnayinbe deŋ wor buluŋ buluŋ gwahade po dirnayin. Munaŋ mel gore sabane nurde gama irnayinbe dende saba niŋ wor gwahade po tinayin. ²¹ Mel gobe nad nerke wamirinj al goyen ma nurde unenj hanj geb, ne niŋ igin ma nurdeb deŋ manaj buluŋ buluŋ dirnayin. ²² Ne beleŋ waŋ saba ma yirmiŋ manhan mata buluŋ miŋmoŋ hiwoŋ. Goyenbe ne waŋ saba yirmiŋ geb, epte ma neŋbe

mata buluŋniniŋ miŋmoŋ yetek haŋ. ²³ Al kura buluŋeŋ wor po nurd unen hi al gobe Adone wor buluŋeŋ wor po nurd unen hi. ²⁴ Ne beleŋ mata tiŋen turŋuŋ yan wor po al kura beleŋ epte ma forok yirtek goyen mel gote diliŋ mar ma forok yirmiŋ manhan mata tiŋen ne beleŋ yirmiŋ go pel iran gote mata buluŋ miŋyaŋ ma hi-wonj. Goyenbe mel gobe mata tiŋen goyen yenəŋ gega, neya Adoneya tumŋaŋ buluŋeŋ wor po nurd dunen haŋ. ²⁵ Goyenbe mata gwaha teŋ haŋ gobe yende sabare Mose beleŋ, ‘Mel gobe miŋ miŋmoŋ buluŋ nurd nuneŋ haŋ,’ gwahade kayyiŋ goyen go po teŋ haŋ.

²⁶ “Be, Faran durd durd Albe wayyen. Yenbe Holi Spirit, meremiŋbe fudinde wor po, irde Adone hitte mat wayyen. Ne beleŋ Al Kurun hitte mat teŋ kermekə waŋbe ne niŋ momoŋ dirde hiyen. ²⁷ Irkeb deŋ wor ne niŋ al momoŋ yirde hinayin. Deŋbe meten miŋ urmiriŋde mat po neya hityen geb, deŋ wor gwaha tinayin,” yinyinj.

16

¹ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: ‘Mere dirhem kurun gabe du-faytiŋ ne niŋ tareŋ irtiŋ goyen yubul ma tinayin yenbe gago din-hem. ² Be, Yuda mar beleŋ yende gabu yare dakira tike epte ma ku-nayin. Fudinde, al kurabe Al Kurun niŋ keŋkela meten tihit yenbe mudunke kamnayin nalu goyen forok yiyyen. ³ Go mar gobe neya Nanneya ma nurde dunen haŋ geb, mata gogo teŋ hinayin. ⁴ Nebe naŋa hakot po momon dirde hime gago. Gogab nalu goyen forok yekeb bikken hayhay diryiŋ go gago forok yen haŋ yen bitiŋ bak yenayin. Haŋkapyabe tumŋaŋ hinhet geb, momoŋ ma dirmiriŋ,’ yinyinj.

Holi Spirityen meten

⁵ Be, Yesu go sopte gaha yinyinj: ‘Haŋkabe nad nerke wamirin al hitte kweŋ tihim. Goyenbe deŋ gayen al kura beleŋ, ‘Dare kweŋ teŋ ha?’ yen gusuaŋ ma nirhaŋ. ⁶ Mere dirhem garebe buniŋeŋ dufay beleŋ po dukdawar dira. ⁷ Goyenbe fudinde wor po dineŋ hime, deŋ gayen igiŋ hewoŋ yen nurdeb gago kweŋ tihim. Ne ma kwenbe Faran Durd Durd Al go deŋ hitte ma wayyen. Gega ne kweŋ gab Faran Durd Durd Al go teŋ kermekə wayyen. ⁸ Yen beleŋ waŋbe megen haŋ marbe mata buluŋ miŋyaŋ goyen yikala yirkeb yeneŋ bebak teŋ hinayin. Irde damiŋbe Al Kurun diliŋde mata huwak, irde kame Al Kurun beleŋ merem yan yiryeŋ goke wor momoŋ yirde hiyen. ⁹ Mata bu-luŋmiŋbe ne niŋ dufaymin sanŋiŋ ma irde haŋ gogo yen yikala yiryeŋ. ¹⁰ Nebe kamen, irde huwareŋ, irdeb Al Kurun hitte hurkumeke al kura ma nennayin. Mata kurun go tiyen gote miŋ goyen Faran Al beleŋ yikala yirkeb Al Kurunbe huwak yen bebak tinayin. ¹¹ Irde megen niŋ marte doyaŋ al Satanbe bikken Al Kurun beleŋ merem yan iryiŋ geb, kame megen niŋ alya bereya tumŋaŋ merem yan yiryeŋ goyen yikala yiryeŋ.

¹² “Be, nebe det budam wor po momoŋ dirtek haŋ gega, deŋbe epte ma merene tumŋaŋ bebak tinayin. Ningeb tumŋaŋ ma momoŋ direŋ. ¹³ Goyenbe Holi Spirit, mere fudinde po yen hi al gore waŋ gab mata fudinde teŋ teŋ belŋeŋ kurun go dikala diryen. Yenbe yinjerde dufayde ma mere tiyyen. Al Kurun beleŋ mere momoŋ irke go po momoŋ diryen. Irde mata kame forok yetek goyen manaj momoŋ diryen. ¹⁴ Merenebe yen beleŋ gab

basan hej momoŋ dirde hiyen. Gwaha matbe deñne turnŋaj yan irde hiyen.¹⁵ Al Kurunyen dawet kuruj gobe tumŋaj nigen ala. Gwahade geb Holi Spirit beleŋ detne kuruj goyen dikala dirde hiyen yihiim gogo,” yinyiŋ.

Yesu niŋ biŋ misiŋ nurnayiŋ gega, kamebe amaŋ henayiŋ

¹⁶ Be, Yesube sopte po yiriŋ. “Muŋ kura heŋbe ma nennayiŋ gega, gor mat hitŋej teŋbe sopte nennayiŋ,” yinyiŋ. ¹⁷ Irkeb komatmiŋ yago kura beleŋ, “Daha yihiim yeŋbe, ‘Muŋ kura heŋbe ma nennayiŋ gega, gor mat hitŋej teŋbe sopte nennayiŋ,’ yeŋ hi? Irde, ‘Nanne hitte kwenj tihim,’ yeŋ hi?” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ. ¹⁸ Mel gobe goke gusuŋaŋ po hej heŋbe, “Yeŋ beleŋ, ‘Muŋ kura heŋbe,’ gwaha yeŋ hi gobe daniŋ wor po yeŋ yeŋ hi? Neŋbe gwaha yeŋ hi yeŋ bininiŋ bak ma yeŋ hi,” yeŋ kadom gusuŋaŋ gird tiyamiŋ.

¹⁹ Be, Yesu go mere tiyyiŋ goke komatmiŋ yago beleŋ gusuŋaŋ irtek heke yenerŋbe, “Deŋ gayen ne beleŋ, ‘Muŋ kura heŋbe ma nennayiŋ gega, gor mat muŋ kura hitŋej teŋbe nennayiŋ,’ yihiim goke gusuŋaŋ nirniŋ teŋ haŋ? ²⁰ Fudinde wor po dinenj hime, megen niŋ marbe ne kameŋ goke amaŋ hekeb deňbe ne niŋ buninŋeŋ nurde esinayiŋ. Fudinde, deň beleŋ ne kammeke goke kandukŋeŋ nurnayiŋ. Goyenbe kamebe amaŋ henayiŋ. ²¹ Bere kura diriŋ kawaŋ kertek nalumiŋ forok yekeb diriŋ kawaŋ kere yeŋbe uliŋ misiŋ kuruj katyen. Goyenbe diriŋmiŋ go kawaŋ hekeb goke amanenj nurdeb uliŋ misiŋ katyen goke biŋ sir yiyyen. ²² Niŋgeb gwahade po deň wor haŋka gabe kandukŋeŋ nurde haŋ. Gega sopte waŋ denmekeb goyenter mat amaŋ wor po heŋ

hinayiŋ. Irkeb al kura beleŋ amanṭiŋ goyen epte ma goraj diryen. ²³ Goyenterbe det kura niŋ ne ma gusuŋaŋ nirnayiŋ. Fudinde wor po dinenj hime, deňner det kura niŋ Nanne gusuŋaŋ irnayiŋ kuruj gobe dunenj hiyen. ²⁴ Meheńde ne gama niramiŋde mat waŋ waŋ haŋkabe ne deňner det kura niŋ ma gusuŋaŋ irde hanjen. Goyenbe haŋka matbe ne deňner gusuŋaŋ irde hinayiŋ. Irkeb det niŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ kuruj goyen dunenj hiyen. Irkeb goke amanenj wor po nurde hinayiŋ.

²⁵ “Nebe maya mere mat mere dirde himyen. Goyenbe nalu kura forok yekeb sopte ma maya mere mat mere dirde heŋ. Nannerŋbe kawan po mere dirde heŋ. ²⁶⁻²⁷ Al Kurunbe deň gayen bubulkunje wor po yeŋ nurde dunenj hi. Niŋgeb go naturebe ne deňner dindiken gusuŋaŋ irde hinayiŋ. Ne beleŋ po deň ge teŋ Nanne gusuŋaŋ ireŋ ma dinenj hime. Deňbe ne niŋ amanenj nurde hanjen, irdebe nebe Al Kurun hitte mat wamirin goyen fudinde yeŋ nurde hanjen geb, Adone beleŋ deň gayen bubulkunje wor po yeŋ nurd dunenj hi geb, gago dinenj hime. ²⁸ Nebe Adone hitte mat megen gar wamirin. Irdebe haŋka gab megen ga tubul teŋ Nanne hitte mulgaŋ heweŋ tihim,” yinyiŋ.

²⁹ Irkeb komatmiŋ beleŋbe, “Be, mere dirha gabe ufurkuŋ mat ma dirde mere keŋkelak po dirha. ³⁰ Gebe det kuruŋ ga nurde ha geb, al kura beleŋ dufay guntek moŋ yen genhet. Niŋgeb gebe Al Kurun hitte mat wayariŋ goyen fudinde yeŋ nurde hite,” inamiŋ. ³¹ Irkeb Yesu beleŋ wol heŋbe, “Be, haŋka gab dufaytiŋ tareŋ irhet ya han. Gega keŋkelak heŋ ga hinayiŋ! ³² Deň gayen burgagaw kertek nalu forok yewenj tiya geb.

Go nalu gobe gago bikkej forok yihi. Irkeb nubul teŋ burgagaw kerde tiyuntinyan tiyuntinyan kunaŋin. Goyenbe nebe nunküreŋ ma hime, Nanneya tumjan har.³³ Mere gabe neya heŋ bitin kamke igiŋ hinayin yenbe gago momon dirhem. Megen garbe kanduk yeneŋ hinayin. Goyenbe ne beleŋ megen niŋ tareŋ go fole irmiŋ geb, kanduk goke yul ma yenayin, sanjin po heŋ hinayin,” yinyin.

17

Yesu beleŋ komatmiŋ ge teŋ Al Kuruj gusuŋaŋ iryiŋ

¹ Be, Yesu go gwaha yineŋbe kotaŋ kaŋ Al Kuruj gaha inyin:

“Ado, nalube gago forok yihi. Urge deŋem turjuŋ yan goyen kawan irayin. Gogab ne Urge gare wor deŋe turjuŋ yan goyen kawan ireŋ. ² Ge beleŋ megen niŋ alya bereya kuruŋ gayen doyaŋ yird yird tareŋ gobe ne nunariŋ. Gogab alya bereya ne nunariŋ goyen geya hugiŋen heŋ heŋ goyen yuneŋ. ³ Geya hugiŋ heŋ heŋ gote beleŋbe gahade: al beleŋ Al Kuruj fudindebe ge gunküreŋ po ha yen nurd guneŋ hanj, irde ne Yesu Kristu gayen ge beleŋ nad nerke wamiriŋ yen nurd nuneŋ hanj gobe geya hugiŋen heŋ heŋ gote beleŋ. ⁴ Nebe megen gar meten nunariŋ gobe pasi irmiŋ. Gwaha matbe sanjinge turjuŋ yan goyen al yikala yirmiŋ. ⁵ Niŋgeb, Ado, hankabe ge hitte kweŋ tihim geb, megen ga ma forok yirinjya geya henja sanjinje turjuŋ yan hinhem gwahade goyen po nirayin.

⁶ “Be, nebe megen niŋ mar hitte mat alya bereya basinjə yirde nunariŋ mar goyen hitte gebe al gwahade yen kawan po yikala yirde himyen. Mel

gobe gere. Ge beleŋ ne nunkeb mереge momon yirmekе nurdeb gama irde hanjen.⁷ Gayenterbe det kuruŋ ge beleŋ nunariŋ gobe ge hitte mat po watin yen nurde hanj. ⁸ Ge beleŋ mere gwahade yinayin ninariŋ goyen yinmekeb fudinde yen nurde hanj. Irdeb nebe ge hitte mat wamiriŋ gobe fudinde wor po yen nurde hanj. Mel gabe ge beleŋ nad nerke wamiriŋ goyen wor fudinde yen nurde hanj.

⁹ “Nebe mel gayen faran yurayin yen gusuŋaŋ girde hime. Megen niŋ mar goke ma gusuŋaŋ girde hime. Ge beleŋ ne nunariŋ mar gobe gere niŋgeb, yen ge po teŋ gusuŋaŋ girde hime. ¹⁰ Nere alya bereya kuruŋ gobe gere, irde gere alya bereya kuruŋ go wor nere. Niŋgeb mel gare deŋne turjuŋ yan wor po goyen kawan irde hanjen. ¹¹ Nebe megen gar ma heŋ tihim, ge hitte hurkenj. Goyenbe mel gabe megen gar hinayin. Ado, gebe al wukkeŋ wor po, mata bulungem moŋ. Gebe tareŋe yan, irde tareŋe goyen ne nunariŋ. Niŋgeb sanjinger mel ga doyaŋ yirde hike al buluŋ beleŋ epte ma buluŋ yirnayin. Gogab geya neya unküreŋ har gwahade goyen po, yen wor awalikde po hinayin. ¹² Neb mel gaya tumjan henja be tareŋ nunariŋ gore po doyaŋ yirde petpet yirde himeket igeŋ hinhan. Irdeb al kura ma timiymen. Goyenpoga al kura bikkej gwaha tiyyen yen asanjer katin goyen fudinde forok yen yen ge tenbe al unküreŋ po ga mabok hiyun.

¹³ “Be, gabe ge hitte hurkutek heŋ hime. Goyenbe aman heŋ himyen gwahade po mel gayen wor aman henja hiwon yen mere kuruŋ gago girhem. ¹⁴ Mel

gabe merege momoŋ yirmekte gama irde hanjen. Irkeb megen niŋ mar beleŋ haram yirde hanjen. Gobe neb megen niŋ al moŋ gwahade goyen po, yen wor megen niŋ al moŋ geb, gogo haram yirde hanjen.¹⁵ Goyenbe mel gayen megen gar mat yade siŋa yırke kanduk kura ma yeneŋ hinayin yen ma gineŋ hime. Gwaha titjeŋbe al buluŋ beleŋ buluŋ yird yird niŋ pet pet yirde hayin yen gusuŋjan girde hime.¹⁶ Nebe megen niŋ moŋ gwahade goyen po, mel gayen wor megen niŋ mar moŋ.¹⁷ Meregebe fudinde wor po. Niŋgeb mereger mel ga saba yırke delger wukken henayin.¹⁸ Ge beleŋ nad nerke megen gar wamirin gwahade goyen po, ne beleŋ wor mel gayen yad yermeke megen niŋ alya bereya hitte kunayin.¹⁹ Nebe mel gayen manaj gere kudinjen wor po henayin yen nurdeb yen ge teŋ nigeŋ gayen wa gunenbe gigen kudinjen wor po hitin hime.

²⁰ “Be, gusuŋjan girde hime gabe mel gake po moŋ. Kame mel gare mere tagalke mereminiŋ nurde ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayin mar goke wor gusuŋjan girde hime.²¹ Gogab, Ado, gebe neya hirekeb ne wor ge ya har gwahade goyen po, mel gayen wor gwahade po heŋ awalikde hinayin. Irdeb mel gabe deyyat awalik bana hiwoŋ yen gusuŋjan girde hime. Irkeb ge beleŋ nad nerke wamirin goyen megen niŋ mar beleŋ fudinde yen nurnayin.²² Ge beleŋ dejen turjuŋ yan iran gwahade po, ne wor mel ga gwahade yirhem. Gogab deyyabé unkureŋ har gwahade goyen po, yen wor gwahade po heŋ awalikde hinayin.²³ Mel gore

fudinde wor po awalikde hiwoŋ yen nurdeb gebe neya hireŋ, irkeb nebe yenja hitek. Gogab al hoyan gore ge beleŋ nad nerke wamirin yen nurnayin. Irde ge beleŋ ne niŋ amanjen nurde ha gwahade goyen po, mel gayen wor amanjen nurde yuneŋ ha goyen megen niŋ alya bereya beleŋ nurnayin.

²⁴ “Ado, ge beleŋ al ne niŋ nunariŋ mar gobe ne heŋ gasunđe kuŋ gor hiwoŋ yen nurde hime. Irdeb megen ga ma forok yekeya ne gayen bubulkunjé wor po yen nud nuneŋbe dejen turjuŋ yan irarin goyen mel gare kenwoŋ yen nurde hime.²⁵ Ado, gebe Al Huwak wor po. Megen niŋ marbe ma nud gunej haŋ. Goyenbe nebe nurde gunej hime. Irde neya haŋ mar gayen wor ge beleŋ nad nerke wamirin goyen fudinde yen nurde haŋ.²⁶ Ne beleŋ gebe al gwahade yen mel gar haŋ gayen yikala yirde himyen. Irde kame wor gwahade po yikala yirde heŋ. Gogab ge beleŋ bubulkunjé wor po yen nud nuneŋ hayen gwahade po, yen wor gwahade po nud yuneŋ hayin. Irke nigeŋ gayen wor yenja hitek,” inyin.

18

*Yesu asogo haniŋde kiryeŋ
(Matiyu 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)*

¹ Be, Yesu go Al Kurun̄ mere iriyin goyen pasi heŋbe komatmiŋ yagoya Pasoba binje nene hinhan gasuŋ go tubul teŋ kwamiŋ. Kuŋ naŋa dukun̄ kura Kidron ineq hanjen goyen fole irde kurhan kwamiŋ. Siŋa kurhan goŋbe olip he dugu kura hiyen geb, Yesuya komatmiŋa go gor kwamiŋ.

² Be, Yesu asogo haniŋde kiryeŋ al Yudas gobe Yesuya komatmiŋ

yagoya haŋkayen haŋkayen gor gabu irde hanjen goyen nurde hiyen geb, Yesube gor hi yen nuryin.³ Niŋgeb Yudas go Roma niŋ fulenja marya Al Kuruŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ mar pris buda gote karkuwaŋmiŋ Farisi marya beleŋ hulyan yiramiŋ mar goyen yade Yesu hinhinde gor wayyiŋ. Mel gobe hulsiya fulenjare niŋ detya yade wayamiŋ.

⁴ Be, Yesu go ulinđe mata gwa-hade forok yewen tiya yen nurde hinhin geb kurjbe, “Ganuj niŋ wor po nurde wayhaŋ?” yineŋ gusuŋjan yiryin.⁵ Irkeb mel gore, “Nasaret niŋ al Yesu,” inamiŋ. Irkeb wol heŋbe, “Al gobe ne gago,” yinyin. Yesu asogo haninđe kiriyin al Yudas gobe go mar goya hinhan.⁶ Be, Yesu beleŋ, “Al gobe ne gago,” yinkeb mel gobe tulfut yenjbe harhok mat mulgaŋ heŋ megen katamiŋ.⁷ Irkeb sopte gusuŋjan yirdeb, “Ganuj niŋ wor po nurde wayhaŋ?” yinyin. Gwaha yinkeb mel goreb, “Nasaret niŋ al Yesu,” inamiŋ.⁸ Irkeb wol heŋbe, “Al goyenbe ne gago din-hem. Ne niŋ naŋkenen haŋ kenem al neya haŋ gabe yubul tike ku-naŋ,” yinyin.⁹ Mere tiyyin gobe haŋkapyä Galili hinhinyabe, “Nebe al kura ge beleŋ nuntiŋ goyen kura ma pel irmiŋ,” yiriŋ goyen gogo forok yiriŋ.

¹⁰ Be, goya goyenbe Pitabe fulenjare niŋ bidila dirŋen miŋyan geb, bidilamien go marde teŋbe pris buda gote kurunjiŋde metenj al kura gote kirmiŋ yase sapa iryiŋ. Metenj al gote dejenbe Malkus.¹¹ Be, Pita go gwaha tikeb Yesu beleŋ, “Bidilage go fokmiŋ bana hawa! Gebe ne gayen Adone beleŋ kanduk tawayiŋ ninjiŋ goyen go ma tiyyen yen nurde ha? Moŋ, teweŋ geb,” inyiŋ.

Yesube pris buda gote kurunjiŋ Anas hitte tukamij

¹² Be, Roma niŋ fulenja marya gote doyaŋ alyabe* Yuda marte doyaŋ mar beleŋ hulyan yirke wayamiŋ mar beleŋ Yesu tamiŋ. Irdeb hanjbe fere teŋbe¹³ Anas hitte wa tukamij. Anasbe Kaifas teŋak. Irde Kaifasbe goyen damare gobe yen beleŋ pris buda gote kurunjiŋ henj metenj teŋ hinhin.¹⁴ Kaifas goreb hanjapyä, “Naŋaniniŋya neŋ almemya tumŋan buluŋ hetek gobe igin moŋ. Niŋgeb al uŋkureŋ gare po kamyen gab kanduk kuruŋ goyen ma kentek,” yinyin al go goyen.

Pita beleŋ haŋkapyä Yesu niŋ helwaŋ hiriŋ

(Matiyu 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57)

¹⁵ Be, Saimon Pitaya Yesuyen komatmiŋ hoyanya kura goyen Yesu fere teŋbe teŋ kwamiŋ goyen gama iraryum. Komatiŋ kura gobe pris buda gote kurunjiŋ beleŋ nurd uneŋ hiyen geb, al gobe pris buda gote kurunjiŋde ya kuruŋ koya milgu irtinj bana goŋ sawsawa al gabu irde hanjende gor Yesu teŋ hurkukeb yen wor kame gama yirde hurkuriŋ.¹⁶ Be, Pitabe ya go milgu irtinj koya gote yamere gor huwarde hinhin. Irkeb kadom, pris buda gote kurunjiŋ beleŋ nurd uneŋ hiyen al goreb mulgaŋ henj katerjbe yamere gor metenj teŋ hinhin bere goyen mere irdeb Pita go teŋ koya biŋde hurkuriŋ.¹⁷ Be, Pita go hurkuŋ hikeb yamere hinhin bere gore, “Yesu inen hanjen al gote komatmiŋ kurabe ge gago?” inen gusuŋjan iryiŋ. Irkeb Pita beleŋ wol heŋbe, “Moŋ, ne moŋ,” inyiŋ.

* **18:12:** Roma niŋ fulenja marte doyaŋ al gayenbe fulenja mar 1,000 gote doyaŋ al.

18 Be, naŋa meŋek wor po hiriŋ geb, ya goyenter niŋ meten marya Al Kurunyen ya balem doyaŋ marya go uliŋ uka yirniŋ yeŋ kak kawaldebe goyen kalyan kerde huwarde hinhan. Irkeb Pita manan̄ yenya gor huwarde kak katen̄ hinhan.

*Pris buda gote kurunjmiŋ beleŋ
Yesu gusuŋaŋ iryin̄*

(Matiyu 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71)

19 Be, mel go gwaha teŋ hikeyabe pris buda gote kurunjmiŋ beleŋ Yesu go komatminya sabaminyä niŋ gususuŋaŋ iryin̄. 20 Irkeb Yesu beleŋ wol henbe, “Nebe megen niŋ alya bereyabe kawan po mere yirde hinhem. Nebe Yuda marte gabu irde hanjende goyan̄ hugineŋ kuŋ kawan po saba yirde hinhem. 21 Gega daniŋ gusuŋaŋ nirde ha? Merene nurde hinhan mar hitte kuŋ gusuŋaŋ yirayin̄. Yeŋ gab mere teŋ hinhem goyen nurde haŋ geb,” yinyin̄.

22 Be, Yesu go gwaha yinkeb Al Kurunyen ya balem doyaŋ al kura yeŋ binde hinhan goreb kimiŋde seŋ uryin̄. Irdeb, “Pris buda gote kurunjmiŋ gayen gwaha mat ma mere irde hanjen̄ gega, daha in-habe gago?” inyin̄. 23 Irkeb wol henbe, “Mere bulun̄ kura tihim kenem mere damiŋbe bulun̄ goyen momoj nira. Gega mere tihim gayen fudinde tihim kenem daniŋ mununha?” inyin̄.

24 Be, Anas beleŋ Yesu go hanin̄ fere titiŋde gwahade po pris buda gote kurunjmiŋ hoyan̄ kura Kaiafas hitte wor teŋ kunaŋ yinke teŋ kwamiŋ.

Pita go sopte Yesu niŋ helwan̄ hiriŋ

(Matiyu 26:71-75; Mak 14:69-72; Luk 22:58-62)

25 Be, Saimon Pita go huwarde kak kateŋ hikeyab al kura beleŋ, “Al gote komatmiŋ kurabe ge gago?” ineŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb Pita go wol henbe, “Moŋ, ne moŋ geb,” ineŋ helwan̄ hiriŋ. 26 Irkeb pris buda gote kurunjmiŋ gote meten̄ al kura, Pita beleŋ kirmiŋ sapa iryin̄ al gote kadom goreb, “Gebe Olip dugure gor yenya hike genhem,” inyin̄. 27 Gwaha inkeb Pita go tebaŋ helwan̄ hiriŋ. Irkeb goya goyen po tatirok mere tiyyin̄.

*Yesube Pailat diliŋ mar
huwaryin̄*

(Matiyu 27:1-2,11-31; Mak 15:1-20; Luk 23:1-5,13-25)

28 Be, Yuda marte doyaŋ mar beleŋ Yesu teŋ Kaiafasyen yare mat Roma gabman al Yuda mar doyaŋ yirde hiyen al gote ya kurunjde tukamiŋ. Goya goyabe naŋa fay urde wuk yirin̄. Irkeb Yuda mar go, “Mongo al miŋ hoyanje yare kunbe Al Kurun̄ diliŋde tikiŋ miŋyaŋ hetek,” yeŋ yinjerde saba gama irniŋ yeŋbe Roma gabman al gote ya biŋde ma hurkamiŋ. Gobe Pasoba biŋge nen nen nalu kurun̄ goyen netek yeŋ nurde tiyamiŋ. 29 Ningeb Pailat yinjerde siŋare katen̄be, “Da misiŋde al ga merem yan̄ irniŋ yeŋ tawayhan̄?” yinjer gusuŋaŋ yirayin̄.

30 Irkeb al buda gore wol henbe, “Al gayenbe mata bulun̄ kura ma tiyuŋ manhan ge hitte gaha ma tawatewon̄,” inamiŋ.

31 Irkeb wol henbe, “Dindiken̄ tukun̄ matatiŋde ga merere kernan̄,” yinyin̄. Irkeb mel gore, “Goyenbe neŋbe al maymay sanjinjiniŋ miŋmoŋ,” yamiŋ. 32 Mata gobe Yesu beleŋ gwaha mat kameŋ yeŋ bikken̄ mere tiyyin̄ goyen go fudinde hen̄ hen̄ niŋ gogo tiyamiŋ.

33 Be, Pailat go mulgaŋ hen̄ yamiŋ kurunjde hurkuŋbe Yesu

hoy iryinj. Irke hurkukeb gusuñan iryinj. "Ge gayen Yuda marte doyan al kuruñ?" inyinj. ³⁴ Irkeb Yesu beleñ, "Mere taha gobe dufayger po forok yihi ma al hoyan beleñ momoñ giranj?" inyinj. ³⁵ Irkeb Pailat beleñ wol heñbe, "Nebe Yuda mar al moñ. Niñgeb daha mat nureñ? Merere girniñ yeñ gawayhan marbe gigen al goya pris buda gote karkuwañminja gore po gawayhan. Niñgeb gebe daha wor po tiyan?" inyinj. ³⁶ Gwaha inkeb, "Ne beleñ alya bereya doyan yirtek gobe megen gar niñ moñ. Megen gar niñ manhan Yuda marte doyan mar beleñ nad fere tiniñ yeñ wakeb meten marne beleñ ne basiñja fulenja tiwoñ. Goyenpoga gwahade moñ geb, gogo gwaha ma tahanj," inyinj. ³⁷ Irkeb Pailat beleñ, "Be, gwahade geb, gebe doyan al kuruñ!" inyinj. Irkeb wol heñbe, "Doyan al kuruñ ninha gobe fudinde ninha. Fudinde, nebe miñ goyen goke wor po megen gar wamirinj. Irde mere fudinde goyen tagaleñ yeñ wamirinj. Niñgeb al kura mere fudinde niñ amanenj nurde hanj marbe tumnjan merene nurde hanj," inyinj. ³⁸ Irkeb Pailat beleñ, "Mere fudinde gobe da?" inenj gusuñan iryinj. Gwaha inenje Yuda mar hitte siñare sopte katenje, "Nebe al ga gwaha mat kura mere ulijde irtek yeñ ma kenhem. ³⁹ Goyenbe dende matarebe Pasoba gabu nalu kurunjdeb ne beleñ mata bulur mar koyare hanjen goyen unjkurenj kura teñ siñar irde dunenj himyen. Niñgeb, 'Yuda marte doyan al kuruñ' inenj hanjen al gayen tubul timeke siñare kuyenj yeñ nurde hanj?" yinyinj. ⁴⁰ Irkeb al buda kuruñ go tareñ po, "Moñ, yeñ moñ! Neñbe Barabas dunayinj," inamiñ. Barabasbe Roma gabman

asogo irde hiyen goke teñ koyare keramiñ hinhin.

19

¹ Be, mel gore gwaha yekeb Pailat go Yesu go teñ usulak tinañ yeñ fulenja marmiñ yinke usulak tiyamiñ. ² Irdeb doyan al kurunyen tonaj umña irhet yeñ kañ hirwanenj yañ kura goyen teñ tukuli teñbe tonanje keramiñ. Irdeb doyan al kurunyen amil umñjam bukkenja digulakya suluk irke bukkenj yara hitinj goyen tawañ hor irde unamiñ. ³ Irdeb Yesu hitte kuñ, "Gebe Yuda marte doyan al kuruñ. Hugiñen hayinj!" inenj tebanj irde giwgiw irde hinhan. Irdeb kimirde wolserenj uramiñ.

⁴ Be, Pailat go sopte siñare kateñbe Yuda mar goyen, "Mel, nebe mere miñ goke kura al gayen merem yañ irtek yeñ ma nurdeb gago den hitte taktehem," yinyinj.

⁵ Irdeb Yesu go doyan al kuruñ umña irtinj yara irhet yeñbe amil umñjam bukkenja digulakya suluk yirke bukkenj yara hitinj kura hor irde uneñ, kañ hirwanenj yañ tukuli teñ tonanje kirtinde po siñare kateñ hike keneñbe, "Al gobe gago," yinyinj.

⁶ Be, pris buda gote karkuwañminja Al Kurunyen ya balem doyan marya beleñ Yesu go keneñbe, "Kuruse hende mayke kami! Kuruse hende mayke kami!" yeñ hekhok tiyamiñ. Irkeb Pailat beleñ wol heñbe, "Nebe mere miñ goke kura merem yañ irtek ma kenhem geb, dindikeñ ga tukuj kuruse hende maynayinj," yinyinj.

⁷ Irkeb Yuda mar gore wol heñbe, "Al gore yiñgen ge yeñ, 'Nebe Al Kuruñ Urmiñ,' yeñ hiyen geb, nende sabarebe al gwahade gobe kamyenj," inamiñ.

⁸ Be, Pailat go gwaha yeke nurdeb kafura wor po hiriñ.

⁹ Irdeb ya binde sopte mulgañ heñ hurkuñbe, “Gebe dare niñ?” inen gusunjañ iryin. Goyenbe Yesube wol ma hiriñ. ¹⁰ Irkeb Pailat beleñ, “Mere nirtek ma gira? Kuruse hende mayke kami yeweñ gobe gwaha girnayin. Munañ tubul tike kwi yeweñ go wor gwahade po girnayin goyen go ma nurde ha?” inyin. ¹¹ Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, “Al Kuruñ beleñ ge goyen doyan nird nird sanjiñ goyen ma guntiñ manhan ge beleñ gaha ma doyan nirwoñ. Niñgeb ne nadé hanger nera al gote mata buluñbe gere folek geb,” inyin.

¹² Be, mere go nurdeb Pailatbe Yesu go daha mat kura tubul timeke kwi yeñ nuryiñ gega, Yuda mar gob hewhow po teñ, “Al kura al gayen tubul tike kuyenbe al gobe Roma gabman doyañ al kuruñ Sisaryen kadom moiñ, asogom geb,” inamiñ. ¹³ Gwaha yeke Pailat go nurdeb Yesu go siñare taktenbe ya kuruñ gote koya bana sawsawa mere nudr nudr gasuñ kura “Belen Hora Po Irtin” inen hanyende gor kipiryiñ. Gasuñ gobe Hiburu mere matbe Gabata. ¹⁴ Be, nalu gobe Pasoba binje gitik teñ teñ nalu, irde nañabe bañkahal gwahade hewen tiyyin. Munañ fay urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyyen. Be, Pailat beleñ Yuda mar goyen, “Doyañ al kurunjiñbe gago,” yinyin. ¹⁵ Goyenbe go mar goreb, “Mayke kami! Mayke kami! Kuruse hende mayke kami!” inen hewhow tiyamiñ. Irkeb Pailat beleñ, “Doyañ al kurunjiñ gayen ne beleñ kuruse hende maymeke kami yeñ nurde hanj?” yineñ gusunjañ yiryiñ. Irkeb pris buda gote karkuwañmiñ beleñ wol heñbe, “Nenbe doyan al kurunjiñ hoyan kura ma hi. Nendebe Sisar uñkureñ po hi,” inamiñ.

¹⁶ Be, Pailat go gwaha kura irtek miñmoñ hekeb bada heñ kuruse hende mayke kami yeñ mel goke pel iryin. Irkeb fulenja mar beleñ Yesu tamiñ.

Yesu kuruse hende kamyiñ

(*Matiyu 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43*)

¹⁷ Be, Yesu go kuruse go tenbe naña deñe kura Al Tonan Kinñiniñde gor kuriñ. Deñe gobe Hiburu mere matbe Golgota. ¹⁸ Gorbe Yesu go kuruse hende mayamiñ. Yenÿabe al irawa hoyan kura goyen wor yinjenje yinjenje kuruse hereñ gasa yirdeñ kurabe Yesuyen kuruse yase beleñ kerde kurabe tapa beleñ keramiñ. Yesu yinjenbe kahalte keramiñ.

¹⁹ Be, Pailat beleñ mere kura kanbe kuruse hende Yesu tonañ beleñ kernañ yinke keramiñ. Merebe gahade:

NASARET NIÑ AL YESU. YUDA
MARTE DOYAN AL KURUN.

²⁰ Be, Yesu kuruse hende mayamiñ gasuñ gobe Yerusalem bindere hin hin. Niñgeb Yuda mar budam mere go kenamiñ. Mere gobe Hiburu mere, Latin mereyabe Grik mereyaya mat kayamiñ. ²¹ Irkeb pris buda gote karkuwañmiñ beleñ mere katij goke igin ma nurdeb Pailat goyen, “Yuda marte doyan al kuruñ ma kayaiñ. ‘Al garebe yinjen ge yeñ ‘Nebe Yuda marte doyan al kuruñ,’ yeñ hi,’ gwahade kayaiñ,” inamiñ. ²² Goyenbe Pailat beleñ wol heñbe, “Mere kayhem gobe gwahade po hiyen,” yinyin.

²³ Be, fulenja mar go Yesu teñ kuruse hende kerdebe ulin umñamiñ yade al sipte niñ gale heñbe nende gigen yawaramiñ. Irdeb ulinjormiñ bande niñ gobe tubul tiyamiñ. Ulinjormiñ gobe sobam, biñiñde mat kurkuñbe kahanj patare goyenbe gada irtiñ

moj. Amil uñkuren po teñ ulinhor goyen irtij. ²⁴ Be, fulenja mar gob ulinhormin goke yingen ulin, "Ga goya erek ma irtek. Ganuñ beleñ tiyyen yeñ nende matare tilin tanartek," yaminj. Mata gobe Al Kurunyen asanđe mata gwahade forok yiyyen yeñ katij gwahade po forok yirij. Merebe gahade: "Mel gore ulne umña yingen ulin pota yirdeb ulinhorneñbe tilin tanaraminj," yitiñ hi.

Tikij 22:18

Ninjeb yitiñ gwahade po fulenja mar beleñ mata gogo tiyamiñ.

²⁵ Be, kuruse hinhin bindere gorbe Yesu miliñ, miliñde hayminj Klopas berem Mariayabe Makdala niñ Maria gore gor huwarde hinhan. ²⁶ Irkeb Yesu go miliñ gor kinyinj. Irde komatminj kura bubulkunjewor po yeñ nurde uneñ hinhin al go bindere gor huwarde hike kinyinj. Irdeb miliñ goyen inyinj. "Bere, al gabe urge," inyinj. ²⁷ Irdeb komatminj gobe, "Gabe momke," inyinj. Be, gor mat hinhin kuruj gobe komatminj gore Yesu miliñ go teñ yaminjde tukuj doyanj irde hinhin.

Yesu kamyij

(Matiyu 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

²⁸ Be, komatminj inyinj kamereb metenjmiñ kuruj gob pasi irhem yeñ nurdeb Al Kurunyen asanđe mere katij goyen fudinde forok yiyyen goke tenjbe, "Fe niñ nira," yirij. ²⁹ Irkeb gorbe wain fimiñ mukkuwenj wor po hitij hinhin geb, mel gore amil parwek kura teñ wain bana gon fakamde hisop he kutum murunjde bili irdeb isanj heñ Yesu dinonde kirij. ³⁰ Irkeb Yesu go wain fimiñ go ninam urdeb, "Metenjneb pasi irhem," yirij. Be, mere go muñ po yeñbe urgut karjbe kamyij.

³¹ Be, go nalu gobe Pasoba binje gitik teñ teñ nalu. Munaj fay

urkeb Sabat nalu heke Pasoba binje netek hiyen. Niñgeb Yuda mar go Sabat nature al kuruse hende po hinayinjbe iginj moj yeñ nuraminj. Irdeb Pailat gusunjanj irdeb, "Kahañ yufuñ tenjbe al hakwa go yaranj tiniñ," yaminj. ³² Irkeb Pailat go fulenja marminj yinke Yesu ketalde kuruse hende hinhin al kura go hitte wa kuñbe kahañ yufuñ tiyamiñ. Irde gab kura wor gwahade po iramiñ. ³³ Goyenbe wanj Yesu hitte haminj gega, bikkeñ kamtiñ keneñbe kahañ ma yufuñ tiyamiñ. ³⁴ Gwaha irtinjbe fulenja al kura beleñ hakde dari malare fakamke goyare po dariya feya bemeñ po sursur yirij. ³⁵ (Mata go kinyinj al goreb goke al momoj yirde hiyen. Meremiñbe fudinde. Yeñbe fudinde po yeñ hime yeñ nurde hi. Yeñbe deñ asanj ga kapyanj heñ hañ mar beleñ fudinde yeñ nurnayinj yeñbe gago momoj dirde hi.) ³⁶ Be, mata go forok yirij gobe Al Kurunyen asanđe, "Kiñkiniñ uñkuren muñ kura ma yufuñ tinayinj," yitiñ gwahade goyen po forok yirij. ³⁷ Irde Al Kurunyen mere kurabe, "Yeñbe hakde gegelhek beleñ fakamtiñ kennayinj," yitiñ mata gwahade goyen po forok yirij.

Yesu mete tiyamiñ

(Matiyu 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

³⁸ Be, fulenja mar beleñ gwaha tiyamiñ kamereb Arimatea niñ Yosep beleñ Yesu uliñ hakwam niñ Pailat gusunjanj iryij. Yosepbe Yesuyen komat gega, Yuda marte doyanj mar niñ kafura heñbe balminj po hinhin. Be, Pailat beleñ iginj inkeb kuñ Yesu hakwam go yeñya kwamiñ marya beleñ taranj tenjbe teñ kwamiñ. ³⁹ Yosep beleñ gwaha teñ hikeya Nikodemus wor gor hinhin. Nikodemusbe hakot kura wawuñ kuñ Yesuya

mere tiyaryum al go goyen. Yen beleñ he fimiñ irawa suluk yirde guram irtiñ haminj iginj wor po goyen teñ wayyiñ. Guram gote kandukminje 30 kilogram gwahade. ⁴⁰ Be, irem go Yesu hakwam go teñ kuñbe amil faykek mete teñ teñde niñ amil gore po bili iraryum. Irde gwaha teñ heñyabe he fimiñ guram irtiñ gore po sam iraryum. Irem gobe Yuda marte mata gama irdeb gwaha tiyaryum. ⁴¹ Be, Yesu kuruse hende mayaminj gasunj go binderebe he dugu kura hinhin. He dugu bana goñbe al hakwa yukanj yerd yerd horabok bembra kura hinhin. Bemba gobe gergeñ, al hakwa kura ma yerde hitiñ. ⁴² Be, heñ ga moñ Sabat nalu forok yewenj tiya go yenjbe bembra gobe bindere hinhin geb, irem go Yesu hakwam tukanj bana gor keraryum.

20

*Yesube kamyijnde mat huwaryij
(Matiyu 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

¹ Be, Sabat nalu hubu heñ fay urke Sande hirinj. Sande wampot muñ, kidoma po hikeya Makdala niñ Maria go bembare kuñbe hora kuruñ horabok bembra yame pet titiñ goyen teñ siñä irtiñ kinyij. ² Irdeb kup yen Saimon Pitaya kadom kura Yesu beleñ bubulkuñne wor po yen nurde uneñ hinhin al go hitte wanjbe, “Doyañ Al Kuruñ hakwambe bembare mat teñ kwahanj. Irdeb tukanj gor kura kerhañ yen ma nurhet!” yinyij. ³ Irkeb Pitaya kadom hoyanj goya wor bembare kwaryum. ⁴ Irem gobe kup yen kwaryum. Goyenbe kadom gore Pita fole irde yen wa bembare forok yirinj. ⁵ Forok yenj pew kañbe horabok bana nañkenenjbe amil faykeñ bili irtiñ go po kinyij.

Goyenbe binde ma hurkuriñ. ⁶ Irkeb Saimon Pita, kame wayyiñ goreb wañ binde hurkuriñ. Irdeb amil faykeñ go po gor hike kinyij. ⁷ Irde Yesu tonaj bili iramiñ amil go wor kinyij. Tonañ bili irtiñ amil gobe uliñ hakwam bili irtiñ amil goya ma hinhin. Keñkelä po mupi irde hoyanje po kirtiñ hinhin. ⁸ Irkeb Yesuyen komat kura yen wa bembare forok yirinj al go wor binde hurkuriñ. Hurkuñ gwahade po keneñbe fudinde wor po Yesube kamujde mat huwaruñ yenj nuryij. ⁹ (Goyenpoga irem gobe Al Kuruñyen asañde Yesube kamtiñde mat huwaryen yitiñ gokeb bebak ma po tiyaryum.)

Makdala niñ Mariabe Yesu kinyij

(Matiyu 28:9-10; Mak 16:9-11)

¹⁰ Be, Yesuyen komatmiñ waraj go mulgañ heñ yaminde kwaryum. ¹¹ Goyenbe Maria go bembra sinjare gor po heñ esenj hinhin. Esenj heñyabe pew kañ bembra bana gon nañkinyij.

¹² Irdeb Al Kuruñyen miyon irawa uliñ umña faykek hor yirtiñ goyen Yesu hakwam kirtiñ gasunje go keperde hike yinyij. Kurabe tonaj beleñ mat, kurabe kahanj beleñ mat keperaryum.

¹³ Be, irem goreb, “Bere, gebe danij esenj ha?” inenj gusunjanj iraryum. Irkeb bere gore wol henjbe, “Doyañ Al Kuruñnebe al kura beleñ teñ kwahanj. Irde tukanj gor kura kerhañ yen ma nurde hime,” yinyij. ¹⁴ Gwaha teñ fulgañ kañbe Yesu go gor huwarde hike kinyij. Goyenbe bebakkenj Yesu yenj ma kinyij. ¹⁵ Irkeb Yesu beleñ, “Bere, gebe danij esenj ha? Gebe ganuñ niñ nañkenenj ha?” inenj gusunjanj iriyij. Gwaha inkeb bere goreb he dugu bana gon bembra hinhin gote doyanj al

yenurdeb, "Be, ge belej al hakwam bembaba hinhin go tukanj kenem gor tukunj kirmij yen momoj nira. Irkeb teweñ geb," inyinj.

¹⁶ Irkeb Yesu belej, "Maria," inyinj. Irkeb bere go yen hinhin belej fulganj kan keneñbe Hiburu mere mat, "Raboni!" inyinj. Raboni gote miñbe Tisa.

¹⁷ Be, Yesu belej, "Nanne hitte mulgañ heñ miñmoy. Ningeb sisaj ma nurayinj. Gwaha titjeñbe kolne yago hitte kunjbe momoj yira. 'Nebe mulgañ heñ Adone, deñya neyat Al Kurunj hitte kwenj tihim,' nina yinayinj," inyinj. ¹⁸ Irkeb Makdala niñ Maria go mere go nurdeb Yesuyen komatmiñ hitte kuriñ. Kunjbe, "Doyañ Al Kurunjbe kenhem," yinyinj. Irdeb mere gahade nina yen momoj yiryoñ.

*Komatmiñ belej Yesu kenamiñ
(Matiyu 28:16-20; Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)*

¹⁹ Be, Sande go wawuñbana heñ kidoma hewenj tikeb Yesuyen komatmiñ gobe Yuda mar niñ kafura heñbe tumjañ ya biñde gabu irdeb yame biñ mat tareñ po irdeb hinhan. Irkeb Yesu go wanj mel go hinhan kahalte po huwardeb, "Bitinj kamke iginj po hinayinj," yinyinj. ²⁰ Gwaha yineñbe haninjya gegelhekyare fakamamiñ deljen goyen yikala yiryoñ. Irkeb komatmiñ go Doyañ Al Kurunj goyen keneñbe amanj niñ pultik wor po yamiñj.

²¹ Be, Yesu belej sopte po, "Bitinj kamke iginj po hinayinj. Nanne belej nad nerke wamirij gwahade goyen ne belej wor dad dermeke kunayinj geb," yinyinj. ²² Gwaha yineñbe mel go hitte meñeminj fu yirdeb, "Holi Spirit tenañ. ²³ Irdeb deñ belej al kurat mata buluñmiñ halde yunnayinjbe Al Kurunj wor mata buluñmiñ go

halde yunyeñ. Munañ mata buluñmiñ ma halde yunayinjbe Al Kurunj wor mata buluñmiñ ma halde yunyeñ," yinyinj.

Tomas belej Yesu kinyinj

²⁴ Be, komatmiñ 12 goyen al kura Tomas, deñem kurabe Didimus ineñ hanjen al gobe Yesu wayyiñjabe gor ma hinhin. ²⁵ Irkeb komatmiñ weñ hoyanj belej, "Neñbe Doyañ Al Kurunj kintinj," yen momoj iramiñ. Goyenbe wol heñbe, "Haniñde nil deljenj wor wor yeneñ. Irdeb nil yame bana gonj hanne kereñ. Irdeb hak belej fakamtinj yamenjde gor hanne kerde gab fudinde yenj nureñ," yinyinj.

²⁶ Be, gor mat nañja fay 7 hubu hekeb Yesuyen komatmiñ go sopte ya bana gabu iramiñ. Tomas wor gor hinhin. Yamebe biñ mat tatiñ goyenbe, Yesu go wanj mel gote diliñ mar huwardeb, "Bitinj kamke hinayinj," yinyinj. ²⁷ Irdeb Tomas inyinj. "Hange faw gar hor irayinj. Irde hanne ga yena. Irdeb hange giñ irdeb gegelhekner gar kera. Irdeb dufay budam ma henjbe ne huwarminj gayen fudinde yenj nurayinj," inyinj. ²⁸ Irkeb Tomas gore, "Gebe Al Kurunj, Doyañ Al Kurunjne!" inyinj. ²⁹ Irkeb Yesu belej, "Gebe ne neneñ gab gogo fudinde yenj nurha? Al kura go ma neneñya ne niñ dufaymiñ tareñ irnayinj mar gobe Al Kurunj belej guram yirde sanjñ yiryoñ," inyinj.

³⁰ Be, Yesube komatmiñ diliñde mata tiñej turñuñ yanj kurayen kurayen budam forok yirde hinhan. Goyenbe asanj gayenter goke tumjañ ma katij hañ. ³¹ Goyenbe Yesube Mesaia, Al Kurunj Urminj yenjbe yenj ge dufaytiñ sanjñ irnayinj yenj mere kurunj gayen kayhem. Irde yenj ge dufaytiñ tareñ irke Yesuyen tareñde Al Kurunjya hugiñej heñ heñ mata gobe dende hiyyej yenjbe mere gago kañ hime.

21

Komatmiñ 7 beleñ Yesu kenamiñ

¹ Be, Yesu go komatmiñ yago Yerusalem hikeya diliñde forok yirinj kamereb Taiberias fe ala kuruñ siñare sopte komatmiñ diliñde forok yirinj. Gote baranbe gahade: ² Be, Saimon Pita, Tomas deñem kurabe Didimus, Galili naña bana niñ taun Kana gor niñ al Nataniel, Sebedi urmiñ waranjabe kadom waran hoyan manan tumjanjande hinhan. ³ Irkeb Saimon Pita beleñ, “Nebe fe alare dapnja niñ kwen tihim,” yinyinj. Irkeb mel goreb, “Tumjanj kutek,” ineñbe hakwa bana hurkuñbe kwamij. Goyenbe go wawuñbe dapnja kura ma yawaramij.

⁴ Be, wampot muñ wor po Yesu gobe wañ makaj siñare huwaryinj. Goyenbe komatmiñbe Yesu yeñ keneñ bebak ma tiyaminj. ⁵ Be, Yesu beleñ mel goyen hokde po, “Mel yo, dapnja kura yawarhan we?” yinyinj. Irkeb, “Mon,” inamij. ⁶ Be, mel gore gwaha inkeb, “Kamanjtiñ go hakwa siña yase beleñ mat temeyde gab dapnja kura yawarnayinj,” yinyinj. Irkeb mel go gwaha teñbe dapnja karim ma yawaramij geb, kamanj go tuluj teñ hakwa hende kertek ma hamij.

⁷ Irkeb gab komatmiñ kura Yesu beleñ bubulkuñne wor po yeñ nurde uneñ hiyen al goreb Pita goyen, “Al irobe Doyañ Al Kurunj be!” inyinj. Irkeb Saimon Pita beleñ, “Al irobe Doyañ Al Kurunj be!” yeke nurdeb goyare po ulinhormiñ hende niñ tugu titiñ goyen teñ uliñde bili irdeb fete solok yiriñ. ⁸ Irkeb komatmiñ weñ hoyanbe fe ala kuruñ ferenj binde 100 mita gwahade po hinhan geb, hakwa hende kame ga gama irde wayaminj. Gama irde wañ henjabe kamanj dapnja beleñ po makin hitin goyen tuluj teñbe

teñ wayaminj. ⁹ Irdeb fe siñare wanbe kak kawaltiñde kura gorbe makaj dapnja beretya kura hike yenamij.

¹⁰ Be, Yesu beleñ, “Dapnja yawarhan go kura yawanaj,” yinyinj. ¹¹ Irkeb Saimon Pita go hakwa hende hurkuñ kamanj go tuluj teñ fe siñare kirijn. Dapnja karkuwañ beleñ makinj hirinj. Dapnja be budam wor po 153 yawaramij. Goyenbe kamanj go ma erek yiriñ. ¹² Be, Yesu beleñ komatmiñ goyen, “Wañ wampotde niñ biñge nenan,” yinyinj. Goyenbe yeñbe Doyañ Al Kurunj yeñ nuramij geb, komatmiñ kura beleñ, “Gebe ganuñ?” yeñ gusuñan ma iramiñ. ¹³ Irkeb Yesu go wañ beret go terje yunyinj. Irdeb dapnja goyen wor gwahade po iryinj. ¹⁴ Be, Yesu go kamyiñde mat huwaryinj, irde komatmiñ yago hitte forok yirinj goyen gare irkeb wawuñ karwo hirinj.

Yesu beleñ Pita tareñ iryinj

¹⁵ Be, komatmiñ go biñge nene pasi hamij. Irkeb Yesu beleñ Saimon Pita go, “Saimon, Yon urmiñ, ge gayen fudinde wor po ne niñ amanenj nurde ha? Mel gar hañ gare ne niñ amanenj nurde hañ gote folek?” inyinj. Irkeb Pita beleñ wol henjbe, “Gwaha, Doyañ Al Kurunj. Gebe ne beleñ ge niñ amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo,” inyinj. Irkeb, “Sipsipne paka yirde hayinj,” inyinj. ¹⁶ Irdeb sopte po, “Saimon, Yon urmiñ, gebe fudinde wor po ne niñ amanenj nurde ha?” inyinj. Irkeb Saimon beleñ, “Gwaha, Doyañ Al Kurunj, ne beleñ ge niñ amanenj nurde hime gobe nurde ha gogo,” inyinj. Irkeb wol henjbe, “Sipsipne doyañ yirde hayinj,” inyinj. ¹⁷ Be, wawuñ karwore sopte, “Saimon, Yon urmiñ, gebe ne niñ amanenj nurde ha?” inyinj. Irkeb

Pita go Yesu beleñ, "Gebe ne niñ amanenj nurde ha?" gwahade wawuñ karwore gusuñaj irkeb biñ misiñ iryinj. Irkeb Pita go, "Doyan Al Kurun, gebe det kuruñ gayen tumñañ nurde ha. Ge niñ amanenj nurde hime goyen nurde ha gogo," inyinj. Irkeb Yesu go wol heñbe, "Sipsipne paka yirde hayinj.¹⁸ Fudinde wor po gineñ hime, ulger iñiñ heñyabe gigeñ umña teñ goñ kura kwe yeñbe mali ga kuñ hinhan. Goyenbe salannenj hawayinjabe al beleñ po ganarde umña girdeb ge kutek ma girde hiyen beleñ goñ gukunaiñ," inyinj.¹⁹ Yesu beleñ go yirinj gobe kame Pita daha mat kamyenj, irde kamde kamdemij gore Al Kurun deñem turjuñ yañ iryenj goke inyinj. Be, Yesu go gwaha inenjbe, "Gama nira!" inyinj.

²⁰ Irkeb Pita go fulgañ kañbe Yesu beleñ komatmiñ kura bubulkunje wor po yeñ nurde uneñ hiyen al goyen gama yirde hike kinyinj. Al gobe Yesu kameñ go yeñya biñge funañ namiñya Yesu hitte tawuñ heñbe, "Doyan Al Kurun, ganuñ beleñ pel gireñ tiya?" inyinj al go goyen. ²¹ Be, Pita beleñ al go keneñbe, "Doyan Al Kurun, munañ al gabe daha tiyyen?" inenj gusuñaj iryinj.²² Irkeb Yesu beleñ wol heñbe, "Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ heweñ yeñ nureñ gobe gere samuñ moñ geb. Hoyan niñ ma dufay hawayinj, gama po nirayinj," inyinj. ²³ Be, Yesu beleñ mere tiyyinj gote mere momonjbe komatmiñ yago hoyanj beleñ nurdeb kenkelä ma bebak teñbe, "Al gobe ma kamyenj," yaminj. Gega Yesu beleñbe, "Al go ma kamyenj," yeñ ma yirinj. "Yeñbe diliñ gergeñ hikeya ne mulgañ heweñ yeñ nureñ gobe gere samuñ moñ geb," po yirinj.

²⁴ Yesuyen komat gobe Yesu

beleñ mata teñ hike yinyiñ kuruñ goyen asanđe gar kaya gago. Al gore Yesuyen baran asanđe gar kañ hi kuruñ gabe fudinde yeñ nurde hite.

²⁵ Be, Yesube mata hoyan manan budam tiyyinj. Asanđe gar kañ hi gayen po moñ. Matamin go tumñañ katekbe megen gar asanj goyen yerd yerd gasuñ miñmoñ hiyyen yeñ nurde hime. Gogo po.

Aposel Yesuyen Mere Basaŋ Marte Meten̄

¹ Be, Tiofilus, nebe Yesu megen gar hinhinya daha mat meten̄ teŋ hinhin, irde al saba yirde hinhin goyen hanjk̄ypyä gogo kaj gunmirin̄. ² Irde kamıyinđe mat huwarde komatmiň yinđeŋ basıŋa yiryiŋ mar goyen Holi Spirityen tareňde hulyaŋ yiryiŋ gote baranya Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuriŋ goyen gote baranya manan̄ asaŋ goyenter kamiriŋ.

Yesu beleŋ Holi Spirit niŋ doyan̄ henayiŋ yeŋ mere basaŋ marmiŋ yinyiŋ

³ Be, Yesube nurde hayen gwahade goyen po, al beleŋ mayke uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamıyinđe mat huwaryiŋ. Irdeb, “Gwaha timekeb neneŋ fudinde huwarun̄ gago yeŋ nurnayiŋ,” yeŋbe komatmiň yago diliňde forok yeŋ mere yirde hike diliňde wor po keneŋ hinhan. Be, kamıyinđe mat huwardeb naŋkahal 40 gayen megen gar hinhinya goyenbe Al Kuruŋ beleŋ al doyan̄ yird yird mata niŋ komatmiň yago goyen mere yirde saba yirde hinhin. ⁴⁻⁵ Be, go teŋ hinhinya goya goyen po komatmiňa gabu heŋ dula teŋ heŋyabe gaha yinyiŋ: “Adone beleŋ det dunęŋ yeŋ biňa tiyyiŋ goke momoŋ dirde hinhem gobe Holi Spirityen baptais. Niŋgeb goke doyan̄ heŋ hinayiŋ. Yonbe fe beleŋ baptais yirde hinhin gega, deŋbe hitneŋ tenbe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit po baptais diryen̄. Niŋgeb goke teŋbe aran̄ ma Jerusalem tubul teŋ kunayiŋ,” yinyiŋ.

⁶ Be, Yesuyen komatmiň yago beleŋ mere go nurde kamereb

Yesuya Olip doŋdonđe gabu irdeb, “Doyaŋ Al Kuruŋ, bikkeŋ asininiŋ yago beleŋ neŋ Israel mar doyan̄ dirde hinhan gwahade goyen gayenter ge beleŋ wor kuruŋniniŋ heŋ doyan̄ dirke igin̄ megeňniniŋ neŋ Israel mar beleŋ tumulgaŋ titek we?” yeŋ gusuŋaŋ iraminiŋ.

⁷ Irkeb wol heŋbe gaha yinyiŋ: “Nanne beleŋ mata forok yenayiŋ yeŋ sanjiňmije nalu yirtiŋ gobe duſaymije po yirtiŋ geb deŋ beleŋ nurtek mon̄. ⁸ Gega deŋ nurtek detbe gago momoŋ direŋ tihim. Holi Spirit deŋ hitte katke tareňmije teŋbe alya bereya Jerusalem taunde niŋya Yudia naŋare niŋya Samaria naŋare niŋyabe megeň kuruŋ gayen bana niŋ mar ne beleŋ mataya mereya teŋ himeke neneŋ hinhan goke tagalde tukun̄ hinayiŋ,” yinyiŋ.

Yesube Al Kuruŋ hitte mulgaŋ heŋ hurkuriŋ

(Mak 16:19-20; Luk 24:50-53)

⁹ Be, mere tiyyiŋ go kamereb komatmiň beleŋ diliňde wor po keneŋ hikeya Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuriŋ. Irkeb gagap beleŋ bana kerkeb go ma kenaminiŋ. ¹⁰ Irdeb diliňbe Yesu hurkuriŋ beleŋ gon̄ po naŋkenen̄ hinhan. Irkeb al irawa amil faykekde umňa titiŋ gore gor kura mat wayhar miňmon̄, bemel po ketalmiňde forok yeŋ huwardebe, ¹¹ “Mel, Galili mar, danij naŋkiňde naŋkenen̄ diltiŋ misiŋ teŋ haŋ? Yesube diltiŋ mar Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurka kenhəŋ al goyen kamebe gwahade go po mulgaŋ heŋ wayyeŋ,” yinaryum.

Matias beleŋ Yudasyen gasuŋ tiriy

¹² Be, go kamereb Yesu komatmiň yago gobe Olip doŋdonđe go tubul teŋbe Jerusalem taunde mulgaŋ haminiŋ. Olip doŋdonđe

mat Yerusalembe 1 kilomita gwahade. ¹³ Be, mel go Yerusalem forok yenjbe ya yen hinhande gor kwaminj. Ya goyenbe al hej hej gasunjbe irawa hende bande niñgeb, yenjbe hende hinhan. Be, mel gobe hinhande gor hurkaminj. Go mar gobe Pita, Yon, Yems, Andru, Filip, Tomas, Batolomiyu, Matiyu, Alfius urmiñ Yems, Yems urmiñ Yudasabye Saimonya. Simon gobe Roma gabman asogo irde hinhan mar Selot buda goyen bana niñ al. ¹⁴ Be, mel go hugijen gabu irde dufayminj uñkureñ po irde Al Kuruj mere irde hinhan. Bere buda Yesu gama irde hinhan goya Yesu kuliñ wenja milin Mariaya manaj bana goj tumjanj hej Al Kuruj mere irde hinhan.

¹⁵ Be, 120 al gwahade Yesu niñ dufayminj tareñ iramiñ mar goyen Pitaya hugijen gabu irde hinhan. Be, wawuñ kurareb Pita beleñ huwarde gaha yinyiñ: ¹⁶⁻¹⁷ “Be, kadne yago, nebe Iskariot niñ al Yudas niñ yewen tihim. Yenjbe Yesu beleñ basija irde meten unyij. Irke neñja tumjanj meten teñ hinhet. Gega yenj beleñ Yesu maytek mar goyen beleñ kerde yunke kunj Yesu tamiñ. Niñgeb al gore mata buluñ gwahade tiyyen yenj bikkenj Holi Spirit beleñ Dewit dufay unke mere Al Kurunyen asanje katinj gobe gayenter fudinde gwahade po forok yiñj,” yinyiñ. ¹⁸ (Be, Yudas mata buluñ tiyyiñ gote hora beleñbe megeñ tapum kura damu tiyamiñ. Irdeb megeñ goyenterbe yiñgen timiyyiñ. Irkeb biñ pol yeke araynej fur tiyamiñ. ¹⁹ Irkeb al buda kuruj Yerusalem hinhan gore mere momoñmiñ nurdeb naña tapum gobe Akeldama inamiñ. Akeldama gote minjbe ‘dari wok yitiñde’.)

²⁰ Be, Pita beleñ sopte gaha yinyiñ: “Al goyen goke Al Ku-

runyen Tikiñ Asanjdebe gahade katiñ hi:

‘Yende tiyuñbe buluñ hej dulñeñ hiyen. Al kura gor ma po hiyen,’ yitiñ. *Tikiñ 69:25*
Irde Tikiñ Asanjde gor kurabe mere gahade manaj kayyiñ:

‘Yen wolmiñejbe al hoyan kura gasunjmiñ go teñ meten tiyyen,’ yitiñ. *Tikiñ 109:8*

²¹⁻²² Niñgeb katiñ gwahade goyen po gama irtek yenjbe al kura Yon beleñ baptais niñ mere tagalde hinhinde mat kunj kunj Al Kuruj beleñ Yesu tumulgañ tike kinyij al goyen teñbe Yudasyen gasunj wol kertek. Al gobe neñja tumjanj Yesu gama irde kunj wanj teñ hinhet al gore gab neñja hejbe Yesuyen mere basaj al hej Yesube fudinde huwarun yenj tagalde tukunj hiyen,” yiriñ.

²³ Be, gwaha yineñbe gabu iramiñ bana goj niñ al irawa deñje yuramiñ. *Matiasyabe Yosepya.* Yosep gote deñjebe irawa. Kurabe Basabas, munaj kurabe Yastus ineñ hinhan. ²⁴⁻²⁵ Go kamereb Al Kuruj gahade mere iramiñ: “Doyañ Al Kuruj, Yudasbe Yesuyen mere basaj al hinhin gega, meten go tubul teñ kamdebe nebe gor niñ yenjbe gor po kunj. Niñgeb al kura yende gasunj teñ Yesuyen mere basaj al hewonj yenj nurde hite. Gebe al kuruj gate dufaymiñja biñja keñkela yeneñ ha geb, al irawa gayen ganuñbe meten go tiyyen yenj basija irarin goyen dikala diraiñ,” ineñ gusuñjan iramiñ. ²⁶ Gwaha inenjbe irem gote deñjem kañbe Yuda marte matare tiliñ tanaramiñ. Irkeb Matias deñjemde huwaryiñ. Irkeb gor hinhan mar gore Matiasbe Yesuyen mere basaj al hihi yenj nuramiñ. Irkeb al 11 hinhan goyen 12 haminj.

2*Pentekos nature Holi Spirit katyiŋ*

¹ Be, Yuda marte gabu nalu kura Pentekos yen hanjen goyen forok yekeb Yesuyen mere basan mar aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar tumjan 120 gobe gasuŋ uŋkurenđe po gabu iramiŋ. ² Gwaha teŋ hikeyab bemel po meŋe kuruŋ migiriŋ yara kura naŋkiŋde mat forok yeke nuramiŋ. Irkeb migiriŋ gore po kateŋbe ya biŋ mel go hinhande goyen ep irde tukuriŋ. ³ Irkeb kotan kaŋ naŋkenamiŋ. Irdeb det kura kak melak yara gore yen hitte po kateŋbe bur yen kuŋ al tonaj heren keperde tukuriŋ. ⁴ Irkeb Holi Spirit beleŋ hard yunkeb al met mere kurayen kurayen yen go ma nurde hitiŋ kuruŋ goyen gwaha mat mere titiŋ ala tiyamiŋ.

⁵ Be, Yerusalem gorbe Pentekos nalu kuruŋ goke teŋbe Yuda mar naŋa kurar kurar heŋ Al Kuruj doloŋ irde hanjen mar goyen waŋ gor hinhan. ⁶ Be, Yesuyen mere basan mar aposel buda hinhande gor migiriŋ go nurdeb al buda kuruŋ gore yinniŋ yen wayamiŋ. Irdeb aposel budaya Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marya gore mere kurayen kurayen mat tikeb mel goreb merem mat merem mat nurdeb dinon kok yen tulſut yamiŋ. ⁷ Irdeb dufaymiŋ titmiŋ hekeb gaha yamiŋ: “Ey! Mel gab tumjan Galili mar. ⁸ Gega dahade ningeb mereniniŋ nende gigen yeke nindiken nurhet? ⁹ Irdeb neŋbe naŋa hoyanje niŋ hoyanje niŋ. Neŋ kurabe Partia naŋare niŋ, kurabe Midia niŋ, munaj kurabe Elam naŋare niŋ, kurabe Mesopotemia niŋ, kurabe Yudia niŋ, kurabe Kapadosia

niŋ, kurabe Pontus naŋare niŋ. Irde kurabe Esia* naŋare niŋ. ¹⁰⁻¹¹ Goyenbe go po moŋ. Neŋ kurabe Frigia naŋare mat watin. Munaj kurabe Pamfilia niŋ, Isip niŋ, irde Libia naŋa bana gon niŋ al Sairini taun bindere hanjen mar. Irde al kurabe Krit motmotde niŋ, kurabe Arebia naŋare niŋ. Irdeb al kurabe Rom mat belŋeŋ wayan. Goyenbe dahade ningeb Al Kuruj beleŋ mata tiŋen kurayen kurayen al beleŋ gwaha mat forok yen han yen ma nurtek goyen forok yirde hinhan gobe mereniniŋ mat yen han?” yen kukuwamjenuramiŋ. (Be, Rom mat wayamiŋ mar goyen kurabe Yuda mar, munaj kurabe al miŋ hoyan goyen Yuda marte tikula gama irde hanjen mar.) ¹² Irdeb hurkunkat teŋ gor nəkŋak teŋbe, “Gab da matabe gago?” yen yinjen uliŋ kadom gusuŋan gird tiyamiŋ. ¹³ Gega kuramiŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde hinhan mar goyen nanosak mere yirdeb, “Mel gabe wain ugut po nene kukuwa hahanj,” yamiŋ.

Pita beleŋ mere tagalyiŋ

¹⁴ Irkeb Pitabe aposel buda 11 goya huwardeb kuware al buda goyen gaha yinyiŋ: “Be, kadne yago, deŋ Yuda mar, Yerusalem taunde niŋa siŋare niŋa, ga nurnaŋ. Mata forok yihi gayen miŋ gwahade yen momoj direŋ tihim geb, keŋkela kirmintiŋ kernaŋ ko.

¹⁵ Gabe 9 kilok wampot Al Kuruj mere ird ird nature hite. Gega deŋ beleŋbe fe nen kukuwa hahanj yen denhanj? ¹⁶ Moŋ, hakot Al Kurunyen mere basan al Yoel beleŋ Yuda mar niŋ mere teŋ asanđe kayyiŋ gobe hanŋa gago forok yihi. ¹⁷ Al Kuruj beleŋbe gaha yiriŋ:

* **2:9:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

Tonne Holi Spiritbe al megen niñ hitte fe wogortiñ yara irde yunenj.

Irkeb kame gab nalu funañ forok yiyyen.

Irkeb urtiñja wertiñ yagoya beleñ merene basañ heñ tagalnayinj.

Irde al fonjenjienj beleñ yuwarwarte dufayne yeneñ bebak tinayinj.

Irde salanñenjienj beleñ mitere dufayne yeneñ bebak tinayinj.

¹⁸ Fudinde, nalu goyenterbe metenj marne, alya bereya, tumñañj

Tonne Holi Spirit yunmeke merene basañ heñ tagalnayinj.

¹⁹⁻²⁰ Irdeb Doyañ Al Kuruj wayyenj nalu kuruj goyen forok yewenj tikeb

megeñya nañkiñdeyabe mata tinenj kurayen kurayen al beleñ yeneñ tulfut yetek goyen forok yirmeke yenayinj.

Nañjabe kidoma hiyyenj, munaj gagasibe buk yenj dari yara hiyyenj.

Munaj megeñje dari, kakyabe kaki bukduljenj forok yenayinj,’ yitij hi. *Yoel 2:28-32*

²¹ Gega nalu funañ goyenterbe al kura ne niñ nurde gama nirde hinayinj mar goyen muñ po gab tumñañj yawareñ,” yirinj.

²² “Niñgeb, mel Israel mar, mere ga nurnanj ko. Nasaret niñ al Yesube fudinde Al Kuruj beleñ teñ kerke wayuñ yenj nurnayinj yenjbe Al Kuruj beleñ tareñ uneñ hike diltiñde mata tinenj kurayen kurayen kuruj gogo forok yirde hike yeneñ hinhan. Denjbe goyen kenkelä nurde hañ gogo. ²³ Be, Al Kururjbe kame mata forok yiyyen goyen kenkelä nurde hinhin geb, bikkej dufayminj kirij goyen po

gama irde Yesu goyen deñ han-tiñde kiruj. Irkeb deñ beleñbe Al Kuruj ma nurde uneñ hañ mar haninjde pel irkeb kuruse hende mayke kamuj. Niñgeb deñ gare po Yesu mayke kamuj. ²⁴ Gega kamde kamde tareñ Yesu tanartek goyen Al Kuruj beleñ ten siña irde isanj hekeb huwaruj. Kamde kamde sanjinj gore epte ma basinjā iruj. ²⁵ Be, Yesu huwaruj goke bikkej Dewit beleñ asanjdebe gahade kayyinj:

‘Doyañ Alnebe hugiñej neya hike keneñ hime.

Yenjbe ketalner heñ farañ nurde hi geb, kafura ma hewenj.

²⁶⁻²⁷ Goke teñbe bener mat amanenj wor po nurde Al Kuruj turuj irde hime.

Nebe ge beleñ metere ma nubul tike bida hewenj.

Delger wukkek wor po neneñ ha gayen nubul tike bida heñ heñ mata gobe ma keneñ.

Kamde bida hetek yara gega, fudinde wor po ge beleñ farañ nurke huwareñ yenj nurde hime.

²⁸ Hugiñej heñ heñ beljenj goyen nikala niraj.

Niñgeb kame geya tumñañj heñjbe goke amanenj nurde heñj,’ yitij hi,” yirinj. *Tikiñ 16:8-11*

²⁹ Be, Pita beleñ sopte gaha yinyinj: “Kadne yago, asininiñ Dewit beleñ gwaha yirinj gega, yenjbe bikkej kamke mete tiyaminj. Irde fudinde wor po gasunjbe gor mete tiyaminj yenj nurde hite. Irde wanjan gayenter wor meteminj gobe hi. ³⁰ Goke teñbe Dewit beleñ mere tiyyinj gobe yinjgeñ ge ma yirinj. Yenjbe Al Kurujyen mere basañ al geb, Al Kuruj beleñ biñja teñja, ‘Kame Dewityen minde niñ al kura yinjgeñ yara po forok yenjbe gasunmij ten Doyañ Al Kuruj hiyyenj,’ yirinj goyen nurde hinhin. ³¹ Mata kame forok yiyyen goyen

nurde ep hejbe Al Kuruŋ beleŋ Mesaia metere mat isan̄ hekeb bana goŋ ma bida hiyyen̄ goke tagalyin̄. ³² Be, Mesaia gobe Yesu. Neŋ kuruŋ gab Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan̄ heke huwaruŋ goyen dilniŋinde wor po kintiŋ geb, yeŋ ge kawan tagalde hite gago. ³³ Yesu gobe Naniŋ Al Kuruŋ beleŋ tumulgaŋ tike hurkuŋbe Naninđe tarer̄ teŋ Doyaŋ Al Kuruŋ hiyuŋ. Irde Naninđ beleŋ Holi Spirit niŋ biŋa tiyyin̄ goyen unke teŋbe gago fe wogortiŋeŋ irde duna. Irkeb migiriŋ kuruŋ goyen nurde diltiŋde wor po mata kenhaŋ gago. ³⁴ Dewitbe uliŋ tumuŋaŋ ma Al Kuruŋ hitte hurkuriŋ. Gega gahade kayyiŋ:

‘Al Kuruŋ beleŋbe Doyaŋ Alne
gaha inyin̄:

Waŋ ketalner̄ hen̄ al denem yan̄
wor po hawayin̄.

³⁵ Irkeb asogo girde haŋ mar
goyen bul yirde yawaŋ gasa
yirmekē katkeb yufurka
tiyyayin̄,’ yitiŋ. *Tikiŋ 110:1*

Mere gabe yinjen̄ ge ma kayyiŋ. Yesu niŋ teŋ kayyiŋ. ³⁶ Niŋgeb deŋ Israel mar, mere direŋ tihiŋ gayen fudinde wor po yeŋ nurnaŋ ko: deŋ beleŋ Yesu kuruse hende mayke kamun̄. Gega Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan̄ heke huwaruŋ. Irkeb yeŋ beleŋ po Doyaŋ Al Kuruŋya Mesaiaya iruŋ,” yinyin̄.

Al budam Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heke baptais tamıŋ

³⁷ Be, al buda go meremiŋ nurdeb, ‘Fudinde mata buluŋ titiŋ,’ yeŋ memyak wor po nurdeb Pitaya aposel buda kadom yagoya goyen, “Kadniniŋ yago, niŋgeb daha titek?” yeŋ gusuŋaŋ yiramiŋ. ³⁸ Irkeb Pita beleŋ wol hejbe gaha yinyin̄: “Niŋgeb deŋ kuruŋ gayen mata buluŋtii yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ henan̄. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde

yende deňemde baptais tenayiŋ. Gwaha tike gab Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtii goyen haldeb Holi Spiritmiŋ duliŋ duneŋ yeŋ biŋa tiyyin̄ goyen dunyen̄. ³⁹ Go biŋa tiyyin̄ gobe al kura Al Kuruŋ beleŋ hoy yiryen̄ mar kuruŋ goke teŋ biŋa tiyyin̄. Niŋgeb biŋa tiyyin̄ gobe deňya foŋentii yagoya al gisaw haŋ mar goke manaq nurde tiyyin̄,” yinyin̄.

⁴⁰ Irde saba miŋ urkureŋ goyen po ma yiryin̄. Saba kurayen kurayen yirde hayhay yirde gaha yinyin̄: “Ga hite nature gayenbe mata buluŋ kuruŋ forok yeŋ hi. Niŋgeb mata buluŋ goyen yeneŋ yilwa yirnayiŋ. Gogab Al Kuruŋyen bearar go ma kennayiŋ,” yinyin̄. ⁴¹ Be, al buda gobe Pitayen mere goyen fudinde yeŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irdeb baptais tamıŋ. Goyare al tineŋ baptais tamıŋ marbe 3,000 gwhade forok yamiŋ. Irdeb mel hakotkeŋ goya tumuŋaŋ Yesuyen alya bereya hamıŋ. ⁴² Be, go tiyamiŋ mar gobe yende aposel buda gote saba goyen hugiŋeŋ teŋ hinhan. Irdeb hugiŋeŋ awalikde po hen̄ kadom faraŋ gurd teŋ hinhan. Irde Yesu kamenya komatmiŋ yagoya biŋge nene yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryin̄ goyen biŋ bak yeŋ yeŋ ge biŋge kadom gunen̄ teŋ awalikde nene hinhan. Irdeb hugiŋeŋ Al Kuruŋ mere irde hinhan.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marte mata iŋiŋ

⁴³ Be, aposel buda beleŋ mata tineŋ kurayen kurayen forok yirke al tumuŋaŋ goyen yeneŋbe hurkuŋkat teŋ kafura hamıŋ. ⁴⁴ Irdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumuŋaŋ gabu irde awalikde hen̄ det kadom gunen̄ teŋ hinhan. ⁴⁵ Gwaha teŋ heŋyabe dawetminya samuŋmij yago al beleŋ damu teŋ hikeb

murunçem yade dijuŋ yago det kuraŋ nurkeb faran yurde hinhan. ⁴⁶ Mel gobe hugiŋeŋ gise hanča Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor gabu irde hinhan. Irdeb kurate yayaŋ gabu mukneŋ mukneŋ irde hinhan. Gwaha teŋ heŋbe Yesu kamenya komatmiŋ yagoya funaŋ dula teŋ yeŋ kamde kamde niŋ mere yiryiŋ goke dufay heŋ dula teŋ hinhan. Biŋde mat fudinde wor po kadom niŋ dufay heŋ tumňaŋde aman heŋ gwaha teŋ hinhan. ⁴⁷ Irdeb Al Kuruŋ turuŋ irde hinhan. Be, mata kuruŋ goyen teŋ hikeb Yerusalem hinhan mar gore igin nurde yuneŋ turuŋ yirde hinhan. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ hugiŋeŋ gise hanča al tiŋeŋ yawaŋ Yesu gama irde hinhan mar hitte gabu yirde hinhan.

3

Pita beleŋ al kahaŋ simsimeam sope iryiŋ

¹⁻² Be, goyare goyenbe al kura kahaŋ simsimeam milin beleŋ gwa-hade po kawaŋ kiriyiŋ goyen al beleŋ hugiŋeŋ tukunjebe Al Kurunyen ya balem milgu irtiŋ koya gote yame kura goyenter kerde hinhan. Yame gote denjembe “Yame kusamuŋ” ineŋ hanjen. Gor keperde hikeb alya bereya Al Kuruŋ dolon irniŋ yeŋ wakeb hora kaŋan yirde hinhan. Be, 3 kilok wawuŋbana kura Al Kuruŋ mere ird ird nalu hekeb Pitaya Yonyabe Al Kurunyen ya balemde kwaryum.

³ Be, Pitaya Yonya gobe hako ga yamere hurkuren tikeyabe al kahaŋ simsimeam goreb hora niŋ kaŋan yiryiŋ. ⁴ Irkeb irem gore tumňaŋde huwarde kiminde

keneŋbe Pita beleŋ, “Deyya ga dena,” inyiŋ. ⁵ Gwaha inkeb det kura wet nunyen tahar yenbe kotaŋ kaŋ yinyiŋ. ⁶ Gega Pita beleŋbe, “Nebe horanem moŋ wor po. Goyenpoga det kura ne hitte hi goyen gunę tihim geb, Nasaret niŋ al Yesu Kristuyen deňemde ginhem, huwarde kwa!” inyiŋ. ⁷ Gwaha ineŋbe yeŋ beleŋ po al goyen haniŋ yase beleŋ tanarde isan hiriŋ. Irkeb goyare po kahaŋ huwa heŋ sanŋ haryum. ⁸ Irkeb huwardebe solok solok yeŋ kuŋ waŋ tiyyiŋ. Irdeb Pitaya Yonya irde tumňaŋ Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor hurkuŋbe kuŋ waŋ teŋ solok solok yeŋ Al Kuruŋ turuŋ iryiŋ. ⁹ Be, al go kuŋ waŋ teŋ Al Kuruŋ turuŋ irde hikeb al gor hinhan gore al go keneŋ ¹⁰bebak tenbe, “Ey! Al gabe kahaŋ simsimeam, yame denjem Yame kusamuŋde gor keperde hiyen al go goyen gago,” yeŋ hurkuŋkat teŋ diliŋ fot yamiŋ.

Pita beleŋ Al Kurunyen ya balemde mere tagalyiŋ

¹¹ Be, al goreb Pitaya Yonya yubul titiek ma irkeb irem go gama yirde Al Kurunyen ya balem koya beleŋ po milgu irtiŋ bana sawsawa al gabu irde hanjende gor kwamiŋ. Gasuŋ gobe “Solomonyen Paranda”* ineŋ hanjen. Irkeb al gor hinhan gore keneŋ hurkuŋkat tenbe yeŋ hitte kup yeŋ kwamiŋ. ¹² Irkeb Pita beleŋ al yeŋ hitte waŋ hike yenerŋbe gaha yinyiŋ: “Den Israel mar, al igin hihi gayen keneŋ goke hurkuŋkat teŋ diltiŋ fot ma yenayıŋ. Deyya gabe Al Kuruŋ diliŋde al igin niŋgeb, gore al kahaŋ simsimeam gayen sope

* **3:11:** Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kuruŋ gote ya muruŋ sobam siŋa siŋa kutiŋ hinhan. Ya muruŋ gobe tola karkuwaŋ yimiyytiŋ hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” ineŋ hinhan gogo.

irhar yeñ denę̄ hanj? Moj! Deyyat tareñdebe epte moj geb. 13-15 Ningeb ga nurnaŋ ko. Yesube Al Kurunyen Meteŋ Al, Al Wukkeŋ, irde Al Huwak wor po. Gega deñ beleñ igin ma nurd unenjbe mayke kami yeñ tukuŋ Pailat haniñde kerdeb pel iranj. Irkeb Pailat beleñ tubul timeke kwi yekeb deñ beleñ kamyeñ po yanj. Irdeb al kura al gasa yırke kamtiŋ al goyen teñ siŋa irke kat kuyen yanj. Gwaha teñbe Al Kurunya huginjen hej hej gote beleñ kerd duntek albe gogo mayanj. Gega hakwaniniŋ Abraham, Aisak, Yekopya, asininiŋ yagoyat Al Kurun beleñbe kamunđde mat isanj heñbe al beleñ turuŋ irde hinayinj yeñ al deñem turuŋ yanj wor po iruŋ. Ningeb Yesu kamunđde mat huwaruŋ gobe dilniniŋ bilmindje wor po kintin geb, gago momonj dirde hite. 16 Deyyabe Yesu niŋ hekkenj nurde har geb, al kahanj simsimeam kenenj hinhan gago kahanj huwa hej tareñ hihi. Deyyabe Yesuyen sanjŋ beleñ gab al ga sope iryenj yeñbe yeñ ge hekkenj nurde har gore al gago keñkela wor po sope ira kenhanj,” yinyinj.

17 Irde sopte gaha yinyinj: “Be, kadne yago, deñ wor doyan mar-tiŋ beleñ tiyanj gwahade goyen po Yesube al gwahade yeñ miŋ keñkela ma nurdeya buluŋ iranj yeñ nurde hime. 18 Gega gobe bikkeŋ Al Kurun beleñ kame Mesaianiŋbe uliŋ misiŋ kurun kateŋ kamyeñ yeñ mere basaŋ marmiŋ yinke tagalamiŋ geb, gwahade goyen po forok yiyyenj. 19 Ningeb mata buluntiŋ yubul teñ Al Kurun hitte mulgaŋ henayinj. Irkeb Doyan Al Kuruniniŋ beleñ mata buluntiŋ halde dunenjbe tontiŋ tareñ yiryenj. 20 Irde kamebe Yesu, Mesaia bikkeŋ deñ ge teñ basiŋa iryenj goyen teñ kerke katyenj.

21 Gega yeñbe gayenterbe Al Kurunya har. Be, kuŋ kuŋ Al Kurun beleñ det kurun gayen yırde gergeñ yire yeke gab katyenj. Mata gabe bikkeŋ Al Kurun beleñ mere basaŋ marmiŋ diliñde wukkeŋ wor po yeneñ hinhan goyen momonj yırke tagalamiŋ. 22 Be, bikkeŋbe Mose beleñ Yesu niŋ yeñ Israel mar gaha yinyinj: ‘Doyaŋ Altıŋ Al Kurun beleñbe mere basaŋ almiŋ kura ne yara po deñ miñde niŋ forok iryenj. Ningeb al gore mere dirde hiyen kurun gobe keñkela nurde gama irde hinayinj. 23 Al kura yende mere ma nurde hiyen al gobe Al Kurun beleñ biŋ arñeŋ nurd yunke go mar gobe yende al ma henayinj,’ yiriŋ,” yinyinj.

24 Irde sopte gaha yinyinj: “Irde Al Kurunyen mere basaŋ al, Samuelya, mere basaŋ mar kame kame waŋ hinhan kurun gore wor mata kurun gayenter forok yeñ hanj gake gwahade po forok yenayinj yeñ bikkeŋ tagalde hinhan. 25 Ningeb Al Kurunyen mere basaŋ marmiŋ beleñ gwahade tagalde hinhan gobe deñ ge teñ tagalde hinhan. Irde deñ ge teñbe Al Kurun beleñ Abraham diliñde biŋa teñbe, ‘Kame foñejge kura forok yiyyenj gore megen niŋ al buda kurun gayen nere guramya tareñya teñ teñ hiryon hiyyenj,’ inyinj. Be, biŋa tiyyinj gwahade po Al Kurun beleñ asetiŋ wen hitte wor biŋa teñ hinhan gobe deñ ge teñ biŋa teñ hinhan. 26 Ningeb deñ ge teñbe Al kurun beleñ guram dirde sanjŋ dirke mata buluntiŋ goyen yubul tinayinj yeñ nurdeb meteŋ almiŋ basiŋa irde teñ kerke deñ hitte wa wayyinj,” yinyinj.

4

Pitaya Yonya yade koyare
yeramij

1-2 Be, Pitaya Yonya belej Solomonyen Paranda inej hanyende gor hinaryumya goyenbe gor gabu iramiñ mar goyen Yesu kamde huwaryin mere goke momoñ yirde hinaryum. Gwaha teñ henjabe Yesu tiyyin gwahade goyen po al kamtiñ manaj kame huwarnayiñ yeñ mel goyen saba yiraryum. Gwaha teñ hikeb Al Kuruj doloñ ird ird mata doyaj mar pris budaya, Al Kurunyen ya balem kuruj gote doyaj marte kurujmiñyabe Sadusi marya belej* wañ mere go nurdeb biñ ar yamiñ. ³ Irkeb mel gore Pitaya Yonya yad merere yertek yeñ yawaramiñ. Gega bikkej wawuñ hiriñ ninjeb, gise ga yenjbe yad koyare yeramiñ. ⁴ Gega irem gote mere nuramiñ marbe budam wor po mere goyen fudinde yeñ nurde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ. Irkeb al yeñ wa Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ mar bikkek goyabe gayamuñkek goya gabu irde al parguwak po kapyar haminjbe 5,000 gwahade hiriñ.

Pitaya Yonya mere kurujde hararyum

⁵ Be, fay urkeb Yudia nañjare niñ doyaj marya Yuda marte doyaj mar parguwakyabe Moseyen saba basañ heñ tagal tagal marya belej irem gote mere nurniñ yeñ Jerusalem gor gabu iramiñ. ⁶ Gabu iramiñde gorbe Al Kuruj doloñ ird ird mata doyaj mar pris buda gote karkuwañjin Anas, Kaiafas, Yonya, Aleksandaya, irde Anas gote tayñen weñ hoyan manaj gor gabu iramiñ. ⁷ Be, mel gore Pitaya Yonya yawanjbe yeñ ge iñiñ ma nurde yunenja, “Ganuñ belej iñiñ dinkeb mata gogo tiyaruj? Ganuñde sañjide gogo tiyaruj?” yeñ gusuñjan

yiramiñ. ⁸ Irkeb Pita gobe Holi Spirit belej hard unkeb wol henjbe gaha yinyiñ: “Be, denj Yuda marte doyaj marya doyaj mar parguwakya, ga nurnañ ko! ⁹ Denjbe al kahanj simsismam faraj uryeke iñiñ hiyun goyen goke mun teñ merere derde daha mat iñiñ hiyun gote miñ nurniñ yeñ gusuñjan dirhanj? ¹⁰ Ninjeb denjya Israel mar hoyaj manaj tumjaj mere tiyeñ tihim gayen ga nurde bebak tinayiñ. Be, al kahanj simsismam gabe Nasaret niñ al Yesu Kristu denj belej mayke kamuñ gega, Al Kuruj belej isañ heke huwaruj al gote tareñde iñiñ hiyun. Ninjeb diltiñ mat huwarke gago kenhanj. ¹¹ Yesu niñ teñ Al Kurunyen asañdebe siraw mere mat gahade katin hi:

‘Deñ, ya ird ird mar belej ya irniñ yeñ hora kura tawayamiñ gega, iñiñ ma keneñbe temeyamiñ.’

Goyenbe al hoyaj belej tukuj gore po yamiñ tareñ wor po iryiñ,’ yitiñ hi. *Tikiñ 118:22*

Ninjeb hora gwahade goyenbe denj belej Yesu gogo pel iranj. Gega Al Kuruj belej ten meteñ kuruj wor po unuñ. ¹² Ninjeb Yesu po ga neñ mata buluñde mat dumulgañ ten teñ sañj goyen Al Kuruj belej unuñ. Ninjeb megen niñ al kura belej epte ma Al Kuruj hitte alya bereya yumulgañ tiyyenj,” yinyiñ.

¹³ Be, gor gabu iramiñ mar goreb Pitaya Yonyabe saba kuruj ma titiñ, irde al deñem moj yeñ nuramiñ gega, ‘Neñ ge kafura ma heñ mere tareñ po tagalde har,’ yenjbe hurkunkat tiyamiñ. Irde irem gobe Yesuya tumjaj heñ kuñ wañ teñ hinhan mar goyen kurabe gago yeñ biñ bak yamiñ. ¹⁴ Irde al kahanj simsismam goyen iñiñ heñ Pitaya Yonya irde

* **4:1-2:** Sadusi mar: Al kamtiñ sopte huward goyen fudinde yeñ ma nurde hinhan mar.

tumjanj huwarde hike keneŋbe Pita beleŋ mere tiyyiŋ goyen wol heŋ heŋ ge kukuwamnej nu-ramin. ¹⁵ Irdeb mere teŋ teŋ gasunje matbe yakira tike belŋej muŋ po sinjare kukeb yiŋgen uliŋ mere sege irde gaha yaminj: ¹⁶ “Al irawa gabe daha yirtek? Al buda kuruj Yerusalem taunde haŋ kuruŋ gobe irem gore mata tiŋen wor po goyen tike kenaj. Neŋ wor mata forok yiyyuŋ gote igineŋbe kenhet gago niŋgeb, epte ma ‘usi’ yetek. ¹⁷ Gega mata forok irarunj gote mere momonjbe kuruj heŋ kuke al nurde pasi henayiŋ goke iŋiŋ ma nurde hite geb irem goyen, ‘Sopte Yesu inej hanjen al goke tagalkeb muduntek,’ yineŋ utanj yirtek,” yaminj. ¹⁸ Gwaha yenbe irem go sopte hoy yirke wakeb, “Derbe al hoyan hitte kuŋ Yesu niŋ ma wor po tagalde saba yiriryen!” yenj mere tareŋ po yirdeb utanj yiramij. ¹⁹ Gega Pitaya Yonya beleŋ wol heŋbe, “Al Kurunjbe da mata niŋ iŋiŋ nuryenj? Yende mere gama irtek ma dende mere gama irtek? Goyen dindikenj dufay henaŋ ko. ²⁰ Munaŋ deyyabe Yesuyen mata delderer yeneŋ meremiŋ nurde tiyaryum goyen tagal tagal niŋ epte ma wor po bada hereŋ,” yi- naryum.

²¹⁻²² Gega al kahaŋ simsiam milinj beleŋ gwahade po kawanj kiriyiŋ, damam 40 fole irtinj goyen Pitaya Yonya beleŋ Al Kurunjyen sanjinde sope iraryum goyen al budam wor po go keneŋbe Al Kurunj turunj iramij geb, Yuda marte doyaj mar beleŋ goyen nurde gwaha mat kura irem goyen buluŋ yirtek moŋ hamij. Niŋgeb dulij mohonjde po kafura mere yirde yubul tike kwaryum.

Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar beleŋ Al Kurunj mere iramij

²³ Be, Pitaya Yonya gobe yubul tike mulgan heŋ diŋuŋ yago hitte kwaryum. Irdeb pris buda gote karkuwajmiŋya Yuda marte doyaj mar parguwakya beleŋ mere yiramij goyen tumjanj diŋuŋ momonj yiraryum. ²⁴ Irkeb mere goyen kanduknej nurdeb tumjanjde Al Kurunj ugut po gahade inamiŋ: “Doyaŋ Al Kurunj, ge beleŋ po naŋkinjya megerjya makanya yirdeb dawet bana gonj haŋ kuruŋ gayen yirariŋ. Irde doyaj yirde ha. ²⁵ Ge beleŋ mere tike metenj alge asininj Dewit gore Holi Spirityen tarende mереge nurde basaŋ heŋ gaha yiriŋ:

‘Daniŋ megen niŋ marbe yenj ge bearar teŋ haŋ?

Irde daniŋ dufay buluŋ kukuwamnej po yerde mere mayde haŋ?

²⁶ Megen niŋ doyaj mar karkuwajya naŋa ga doyaj irde haŋ mar wanj gabu irdeb Doyaŋ Al Kurunj asogo irde haŋ.

Fudinde, al buda kuruj gobe bikkenj Al Kurunj beleŋ basiŋa irde olip fimiŋ tonanje sam irtinj Al goyen gogo asogo irde haŋ,’ yiriŋ.
Tikiŋ 2:1-2

²⁷ Niŋgeb, fudinde, Dewit beleŋ mata goke yiriŋ gwahade goyen po forok yiyyuŋ. Yesube ge beleŋ bikkenj Mesaia inej basiŋa irariŋ. Gega Israel naŋa doyaj al Herotya Roma gabmanyen al Pontius Pailatya beleŋ Yesu, gere Metenj Al, delger wukkenj wor po keneŋ hayen al goyen asogo irtek yenj Israel mar Yerusalem bana ganj haŋ goya al miŋ hoyanj Yuda mar monja gabu irde mere mayanj. Irdeb mayke kamuiŋ. ²⁸ Goyenbe mata gobe mali ma forok yiyyuŋ. Mel buda gore gwaha tinayıŋ yenj dufayge bikkenj kerariŋyen geb,

gogo gwahade po forok yiyyin.
²⁹ Niñgeb Doyañ Al Kurunjiñiñ, Yesu niñ tagalde hite goyen utan dirniñ yen mel gore kafura dirde hañ gabe yeneñ ha. Niñgeb neñ meteñ marge sanjiñ dirkeb mel goke kafura ma heñbe iñgiñ mереge tagalde tukutek.
³⁰ Irde Yesu, gere Meteñ Al, delger wukkeñ wor po gote deñemde garbam mar sope yirde, mata tiñeñ kurayen kurayen forok yirde hitekeyab tareñje kuruj goyen alya bereya yikala yirde hayin.” inamiñ.

³¹ Be, Pitaya Yonya irde gabu iramiñ mar beleñ Al Kuruj mere irde pasi irkeb goyare po Al Kuruj beleñ wol heñbe mel go hinhan gasuñ goyen añañok iryin. Irkeb gor hinhan mar gobe tumjañ Holi Spirit beleñ hard yunkeb Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma heñbe tagalde kuñ hinhan.

*Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ
marbe detmiñ kadom gunej teñ
hinhan*

³² Be, Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ irde hinhan mar gobe tumjañ dufaymiñia mataminya unkuñen po hamiñ. Irdeb al kura beleñ, “Detne kuruj hañ gabe nere kudiñen moñ,” yeñ hinhan, irde detmiñ kuruj goyen yinjeñ uliñ kadom gunej teñ hinhan.
³³⁻³⁵ Be, aposel buda beleñ Yesu kamyiñde mat huwaryiñ goyen Al Kurunyen tareñde tagalde hike al beleñ fudinde yeñ nurde hinhan. Irde al tumjañ megeñ miñyañia ya miñyañ marbe al beleñ damu tikeb murungem goyen aposel hitte yawañ hanijde yerde hinhan. Irkeb aposel beleñ al kura det kuraj amu heñ hinhan mar tumjañ gale heñ yuneñ hinhan. Gwaha teñ hikeb al kura det kuraj ma amu heñ hinhan. Be, Al Kuruj beleñ yeñ gama irde hinhan mar goyen mata gwahade teñ hikeb

guram yirde iñgiñ iñgiñ wor po yirde hinhan.

³⁶⁻³⁷ Be, al kura, deñembe Yosep manaj megeñ tapummiñ kura al beleñ damu tike murungem goyen tawanjbe aposel buda yunyin. Yenbe Liwai mar al, irde Saiprus motmotde niñ al. Aposel buda beleñbe Banabas inej hinhan. Deñe gote minje, “kadom faran yurde tareñ yird yird al.”

5

Ananaiasya Safiraya

¹ Be, al kura deñembe Ananaiasya berem Safiraya manaj megeñ tapummiñ kura al beleñ damu tikeb murungem taryum.
² Gega ire uñya gobe hora goyen tumjañ Yesuyen mere basañ mar aposel buda haniñde kertek ma yirkeb goke sege irdeb hora kurhanbe yinjeñ ge basiñia irdeb uñ beleñ kurhan po tawanjbe, “Megen gote murungembe gago po,” yeñ aposel buda haniñde kiriyin.

³ Irkeb Holi Spiritien sanjiñde Pita beleñ bebak tenbe, “Ananaias, danij geb Satanyen dufay po gama irde hora kurhanbe gigen ge bana kerdeb tumjañ gago po tawayhem yara teñ Holi Spirit usi irha?
⁴ Megeñge goyen damu ma tikeyabe gere hinhan. Irde damu tike murungem wor gere po. Niñgeb hora go teñ dufayger det kura ire yenbe gwaha irtek yara. Gega da beleñ wor po girkeb dufay goyen forok yekeb mata buluñ gogo taha? Usi taha gobe al ma usi yirha, Al Kuruj usi irha geb,” inyin.
⁵⁻⁶ Irkeb Ananaias gobe mere goyen nurdeb goyare po kamde katyiñ. Irkeb al fonjeñ kura gor hinhan gore wanje al hakwa go mala teñ tukuj mete tiyamiñ. Be, Ananaias beleñ Holi Spirit usi irde goke muñ po kamke kenamij marya mere momoñmiñ nuramij

marya tumjanj tulfut yej kafura hamij.

⁷ Be, 3 awa gwahade kamereb berem Safira gobe uŋ hitte mata gwahade forok yihi yej ma nurdeya Pita hinhan ya binde gor hurkuriŋ. ⁸ Irkeb Pita beleŋbe, “Safira, momoj nira. Megenjtirinje murunjembé gago po we?” inkeb, “Gwaha, tumjanj gogo po,” inyinj. ⁹ Irkeb Pita beleŋ wol henbe, “Dahade ninjeb derbe tumjanjde mere sege irdeb Doyaŋ Al Kurunyen Holi Spirit tuŋjanj urhar? Almege tukunj mete tahanj marbe yamere gogo forok yahanj yenha. Niŋgeb ge wor gade kuniŋ tahanj geb,” inyinj. ¹⁰ Irkeb goya goyen po Pitayen kahanj minde gor po kateŋ kamyinj. Be, uŋ tukunj mete tiyamiŋ mar gore wanj hurkuriŋ beberem wor kamtiŋ keneŋbe tukunj uŋ ketalde po mete tiyamiŋ. ¹¹ Be, ire unya go hitte mata forok yirinj gote mere momoj nurdeb Yesuyen alya bereya sios gobe tumjanj kafura wor po hamij. Yesuyen alya bereya moŋ wor gwahade po kafura hamij.

Aposel buda beleŋ garbam mar budam sope yiramij

¹² Be, aposel buda beleŋ mata tiŋenj Al Kurunj beleŋ po forok yirtek goyen al hitte budam forok yirde hiké diliŋ fot yej hinhan. Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe tumjanj dufaymiŋ uŋkureŋ po kerde Al Kurunj dolonj irniŋ yej al wanj gabu irde hanjen gasunj kurunj kura “Solomonyen Paranda”* inenj hanjenye gor gabu irde hinhan. ¹³ Be, Yerusalem taunde hinhan mar goyen tumjanj Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar goke tagalde turunj yirde hinhan.

* **5:12:** Solomonyen Paranda: Al Kurunyen ya balem kurunj gote ya murunj sobam siŋa siŋa kutinj hinhan. Ya murunj gobe tola karkuwaj yimiytinj hinhan. Ya siŋa kurhanbe “Solomonyen Paranda” inenj hanjen gogo.

Gega go mar goyen hitte mata forok yej hinhan goke kafura henbe al kura yeŋya awalik henj henj ge kama henj hinhan. ¹⁴ Gega alya bereya tiŋenj beleŋ Doyaŋ Al Kurunj niŋ dufaymiŋ sanjinj irdeb budam forok yej hinhan. Irkeb Yesuyen alya bereyabe budam wor po hamij. ¹⁵ Irde aposel buda beleŋ mata tiŋenj kurayen kurayen teŋ hinhan goyen yeneŋ hinhan geb, garbam miŋyan mar sapirte yawaŋ beleŋyaŋ yerde hinhan. Kurabe yawaŋ gasun ugamde yunke goyaŋ ferde hinhan. Gwaha yirteke gab Pita wanj beleŋ goyaŋ kuŋ heŋyaɓe hanij yerde yuni yeŋbe gogo teŋ hinhan. Munanj kurabe Pita toneŋ beleŋ po awrum yurke igiŋ henayinj yej nurde teŋ hinhan. ¹⁶ Irkeb tiyuŋ budam Yerusalem biŋyaŋ biŋyaŋ niŋ mar gore garbam marya al unjura ketal yurtinj miŋyan mar goyen aposel buda hitte yawaŋ hiké sope yrke tumjanj igiŋ henj hinhan.

Aposel budabe kanduk kenamij

¹⁷ Be, pris buda gote kurunyimija yej faraŋ urde hinhan mar Sadusi budaya beleŋ, ‘Neŋ fole dirnij tahanj,’ yej biŋ ar yekeb aposel buda niŋ igiŋ ma wor po nurdeb yade gasa yirnij yej mere sege iramiŋ. ¹⁸ Irdeb aposel buda goyen yade kawe marya mata buluŋ teŋ hinhan marya yerde hanjen koyare gor yeramij. ¹⁹ Gega wawuŋbe Doyaŋ Al Kurunyen miyon beleŋ kuŋbe koya gote yame fegelde siŋare yukuriŋ. ²⁰ Irdeb, “Al Kurunyen ya balemde kuŋbe al buda kurunj goyen al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryerbe Al Kurunj diliŋde al gerjen henj henj mata goyen goke kenjkela po tagalnaiŋ,” yineŋ hulyan yiriyŋ. ²¹ Be, miyon beleŋ yinyiŋ goyen

nurdeb fay urkeb Al Kurunyen ya balemde kuŋbe alya bereya saba yird yird miŋ uramiŋ.

Be, goya goyenbe pris buda gote kurunŋinjya yeŋ faraŋ urde hinhan marya gore aposel buda goyen daha yirniŋ yeŋ Yuda marte doyan mar parguwak tumŋan hoy yirke wan gabu iramiŋ. Irdeb mel go koyare yeramiŋ goyen yawaŋ merere yirniŋ yeŋbe al hulyan yirke kwamiŋ.²² Gega kuŋ forok yeŋ naŋkenaminiŋbe aposel buda gobe gor ma hinhan.²³ Gwahade keneŋbe mulgaŋ heŋ kuŋbe, “Koya yamebe siŋa mat tareŋ irtin, irdeb ya gote doyan marbe tumŋan gor hanj. Goyenbe yame felgde hurkuŋ naŋkenhet gega, gorbe al miŋmon. Hubu wor po!” yinamiŋ.²⁴ Irkeb pris buda gote karkuwaŋminjya Al Kurunyen ya balem doyan irde hanjen marte kurunŋinjya beleŋ mere momon go nurdeb, “Aposel budabe daha tahaŋ? Irdeb kamebe da mata forok yiyyen?” yeŋ ɻakŋak tiyamin.

²⁵ Be, gwaha teŋ hikeb al kura waŋbe, “Mel, ga nurnan. Al yad fere tiyaŋ mar gobe Al Kurunyen ya balem bana goŋ alya bereya saba yirde hike yenhem bel!” yinyinj.²⁶ Irke ya balem kurun gote doyan marya kurunŋinjya gore mere go nurdeb kuŋ aposel buda go yad wayamiŋ. Goyenpoga al buda kuruŋ meremiŋ nurde hinhan mar gore yeŋ ge heŋ hora kaka dirnak yeŋbe ohkohom po Israel naŋa doyan mar tumŋan gabu iramiŋ gasunđe gor yawayamiŋ.

²⁷ Be, aposel buda go yawan diliŋde yirkeb pris buda gote kurunŋinj gore biŋ ar hende gaha yinyinj:²⁸ “Yesu beleŋ alya bereya ne niŋ saba yirde hinayin dinuŋ goyen bada po henayin yeŋ utan dirtinj. Gega parsay heŋ Yerusalem taunde gar kawanŋaŋ po mere

tagalde tukunj hikeb al budam nurd pasi hahanj. Gwaha teŋbe Yesu kamun gobe yeŋ beleŋ po mayan yeŋ mingŋe dirniŋ teŋ hanj?” yinyinj.²⁹ Irkeb Pita beleŋ kadom yagoya huwarde wol heŋbe, “Neŋbe Al Kurunyen mere po gama irtek. Dende mere ma nurtek geb!³⁰ Be, ga nurnan. Deŋ beleŋ Yesu kuruse hende mayke kamun. Goyenbe neŋ Israel marte asininiŋ yagot Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan hiyuŋ.³¹ Irde yinŋen hitte tumulgaŋ teŋ sanŋiŋ uneŋbe dejen yaŋ kuruŋ wor po irdeb, neŋ al gayen ga Dumulgaŋ teŋ teŋ Al iruŋ. Goyenbe neŋ Israel mar kuruŋ gayen mata buluŋ yubul teŋ yeŋ ge bininiŋ mulgaŋ heke mata buluŋniniŋ halde duneŋ yeŋ nurdeb gogo tiyuŋ.³² Ningeb neŋbe Yesu hitte mata forok yitiŋ goyen dilniniŋde yeneŋbe gago kawan tagalde hite. Irde Holi Spirit manaŋ bebak tinaŋ yeŋ dikala dirde hi. Be, Holi Spirit gobe Al Kuruŋ beleŋ yende mere gama irde haŋ mar goyen tumŋan yuneŋ hi,” yinyinj.

Gamaliel beleŋ aposel buda niŋ igin mat tagalyin

³³ Irkeb meremiŋ nuramiŋ mar gobe biŋ ar yekeb, ‘Fudinde wor po, aposel buda gayen gasa yirteke kamwoŋ,’ yeŋ nuramiŋ.³⁴ Be, gabu iramiŋde gorbe Yuda marte tikula sanŋiŋ po gama irde hanjen Farisi mar al kura dejenbe Gamaliel goyen gor hinhan. Yeŋbe Moseyen saba basaŋ heŋ tagal tagal al. Al gobe al budam palap irde hinhan. Be, al gore huwardeb, “Aposel buda ga belŋen po siŋare yukunaŋ,” yinkeb gwaha yiramiŋ.³⁵ Irkeb gabu iramiŋ mar goyen gaha yinyinj: “Mel, Israel mar, al buda gayen ga daha wet kura yirniŋ yeŋbe keŋkela dufay heŋ ga mata tinayin.³⁶ Nalu kura hakot yara po

mata kura forok yiyuŋ goyen bitiŋ sir yanj? Al kura denjem Teudas beLEN, ‘Nebe al deñne yanj,’ yekeb al 400 gwahade beLEN gama irde hinhan. Gega go al goyen maykeb yeŋ gama irde hinhan mar gobe bur yekeb hubu po hiriŋ.

³⁷ “Be, Teudas kamereb neŋ IsraEL marte deñniniŋ kapyan heŋ tumŋan asanđe kerd kerd nature Galili niŋ al kura denjem Yudas beLEN, ‘Roma gabman asogo irniŋ,’ yineŋ al usi yirke gama irde hinhan. Gega yeŋ wor mayke kamkeb yeŋ gama irde hinhan mar goyen wor bur yamin. ³⁸⁻³⁹ Niŋgeb gwahade goyen po aposel buda beLEN mata teŋ haŋ gayenbe dufayminde po teŋ haŋ kenem meteŋmin gobe hubu hiyyen. Munaŋ Al Kurunyen dufay gama irde teŋ haŋ kenem den beLEN, ‘Bada henan,’ yinnayin gega, epte ma meretiŋ nurnayin. Mongo al buda gayen asogo yirhet usi teŋbe Al Kurun asogo irnayin geb. Goke teŋbe dinhem gago. Mel gayenbe okohom po yubul tilke kunayin,” yinyin.

Aposel budabe Yesu niŋ teŋ kandukyenamiŋ goke amareŋ nuramiŋ

⁴⁰ Irkeb al buda gor hinhan mar gore, ‘Mere dira gabe fudinde,’ yeŋ nuramiŋ. Irdeb aposel buda go sopte hoy yirke wakeb gabu iramiŋ gote kurunyiŋ beLEN, “Yesu gore yingen ge al saba yirde hinayin dinuŋ gobe sopte ma po tagalnayin,” yineŋ utan yirdeb fulenja marmiŋ yinkeb al gasa yird yird kan po yusulak teŋbe yakira tiyamiŋ. ⁴¹ Irkeb aposel buda goyen mere gasuŋ go tubul teŋ kuŋ heŋya, “Neŋbe Al Kurun beLEN Yesuyen al wor po yeŋ nurd dunen hi. Niŋgeb Yesu niŋ teŋ ulniniŋ misiŋ katehet gago,” yeŋ amareŋ wor po nuramiŋ. ⁴² Irdeb al saba yird yird niŋ bada ma haminj.

Hugiŋeŋ gise haŋka Al Kurunyen ya balemde gor kuŋ mere iŋiŋ Yesube Mesaia yitiŋ goyen mere kawan po tagalde kuŋ hinhan. Irdeb almet yayaŋ wor gwahade po teŋ hinhan.

6

Yesuyen alya bereya sios faran yurd yurd meteŋ niŋ al 7 basiŋa yiramiŋ

¹ Be, gwaha teŋ hinhan goyen terbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan marbe budam forok yeŋ hinhan. Goya goyenbe Yerusalem niŋ Yuda mar yingenje mere teŋ hitiŋ beLEN gise haŋka beretap biŋge gale heŋ yunen hinhan. Goyenbe yende beretap po yunenbe, Grik mere teŋ hitiŋ beretap gobe yubul teŋ hinhan. Irkeb Yuda mar Grik mere teŋ hitiŋ goreb goke iŋiŋ ma nurdeb tiyin miŋ mar goya kadom mohonje tiyamiŋ. ² Goke teŋbe Yesuyen mere basaŋ mar aposel buda 12 gore Yesuyen alya bereya sios tumŋan gabu yirdeb gaha yinamiŋ: “Nende meteŋbe Al Kurunyen mere tagalde tukun tukun. Niŋgeb biŋge gale heŋ heŋ goke teŋ meteŋniniŋ wor po goyen harhokniniŋ untek gobe iŋiŋ moŋ. ³ Niŋgeb kadniniŋ yago, deŋ gabu irde haŋ bana gon niŋ al 7 kura dindiken basiŋa yirnayin. Goyenbe mel gobe Holi Spirityen sanjiŋde wor po meteŋ teŋ hanjen, irde Al Kurun beLEN dufay iŋiŋ yunen hike meteŋ teŋ hanjen mar goyen po basiŋa yirnayin. Irkeb biŋge gale heŋ heŋ meteŋbe mel gore teŋ hinayin. ⁴ Gogab neŋbe Al Kurun mere ird irdya meremiŋ tagal tagal niŋ po dufay hetek,” yinamiŋ.

⁵ Be, gwaha yinkeb al buda kurun gob amareŋ nurdeb al 7 basiŋa yiramiŋ. Deñembe Stiwen,

* **6:5:** Filip gabe Yesuyen aposel 12 bana kura gogo moŋ, al hoyan.

Filip,* Prokorus, Nikanor, Timon, Parmenasyabe Antiok taunde niŋ al Nikolasya. Nikolas gobe al miŋ hoyan gega, Yuda marte tikula gama irde Yuda mar al hirin. Mu-naŋ Stiwenbe Yesu niŋ hekken wor po nurde hinhan, irde Holi Spirityen tarende po meten teŋ hinhan. ⁶ Be, al buda gwahade basiŋa yirdeb aposel buda hitte yukamiŋ. Irkeb al 7 gobe sios faraŋ yurd yurd niŋ yade yapat yiramiŋ goyen goke tonaj hende hanin yerde Al Kurun beleŋ faraŋ yurde hiyen yen gusuŋaŋ iramiŋ.

⁷ Be, Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ gobe Yerusalem taun kuruŋde gor niŋ mar beleŋ tumŋan nurde tukamiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ marbe aran po budam hamiŋ. Be, Al kurun dolon ird ird mata doyaŋ mar wor budam Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ iramiŋ.

Yuda mar beleŋ Stiwen fere tiyyamij

⁸ Be, sios faraŋ yurd yurd niŋ basiŋa yirtiŋ al kura Stiwen gobe Al Kurun beleŋ kenkela po guram irde tareŋ kurun unkeb al budam diliŋde mata tiŋen kurayen kurayen Al Kurun beleŋ po yirtek goyen forok yirde hinhan. ⁹ Gega Yuda mar kurabe Stiwen niŋ iŋin ma nurde waŋ kwep kwep iramiŋ. Be, gwaha iramiŋ marbe “Doyaŋ Mar Miŋmon Mar”† yinen hinhan. Mel gobe yingende gabu yare po gabu irde Yuda marte tikula po nurde hinhan. Yenbe Sairini taunya Aleksandria taun-yare mat wayamiŋ. Kurabe Silisia naŋaya Esia naŋaya're mat wayamiŋ. Be, mel goreb waŋ Stiwen gogo merere fulenja iramiŋ. ¹⁰ Gega Stiwenbe Al Kurunyen Holi

Spirit beleŋ faraŋ urkeb keŋkela po dufay henja mere yirke asogo irniŋ yen wayamiŋ mar goyen gwaha mat kura wol hetek yen ma nuramiŋ.

¹¹ Irkeb mel gore al kura balmiŋde hoy yirdeb, “Den beleŋ kunbe, ‘Stiwen beleŋ Moseya Al Kurunja sukal yirke nurniŋ,’ yen al momoŋ yirde tukunaiŋ,” yineŋ biŋ yawaramiŋ. ¹² Irkeb kunbe gwahade po tagalkeb Yuda marte doyaŋ mar parguwakya Moseyen saba basaŋ hen tagal tagal maryabe al buda gote mere go nurdeb biŋ ar yamiŋ. Irdeb Stiwen fere teŋbe mere yare tukamiŋ. ¹³⁻¹⁴ Irdeb merere gor usi titek yen al kura yawaramiŋ gore huwardeb, “Al garebe, ‘Nasaret niŋ al Yesu beleŋ Al Kurunyen ya balem gayen pir iryen, irde Mose beleŋ mata teŋ hinayin yen dunyin goyen wor yade hoyan hoyan yiryen,’ yeke nurniŋ. Al gabe ya balem gaya Yuda marte tikula goyen wor gwahade po huginjen sukal yirde hiyen!” yinamiŋ. ¹⁵ Irkeb merere gabu iramiŋ mar gob Stiwen beleŋ daha mat wol heke nurniŋ tihit yen tumŋan her yen kenamiŋ. Irkeb Stiwen kimiŋbe al bulak wor po Al Kurunyen miyon yara heke kenamiŋ.

7

Stiwen beleŋ saba tiyyin

¹ Irdeb Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ marte kurunmiŋ beleŋ, “Stiwen, mel gare mere ulger irde haŋ gayenbe fudinde?” yen gusuŋaŋ iryen. ² Irkeb Stiwen beleŋ wol henje gaha inyin: “Mel, kadne yago, ga nurnaŋ. Bikkenj wor pobe hakwaniniŋ Abrahambe

† 6:9: “Doyaŋ Mar Miŋmon Mar” gabe bikkenj al hoyan beleŋ yukan meten marmiŋ yirde hinhan. Goyenbe murungem moŋ meten teŋ hinhan. Irde dufaymiŋde kun waŋ titek moŋ. Doyaŋ marmiŋyen mere po gama irde meten teŋ hinhan. Goyenbe doyaŋ marmiŋ beleŋ yubul tike dufaymiŋde kwamiŋ goke teŋbe deňe gwahade yurde hinhan.

Mesopotemia naŋare hinhin. Goŋ po hikeya Al Kurun saŋiŋmiŋ turnjuŋ yaŋ gore dilinde forok yeŋbe,³ ‘Naŋageya tayge yagoya yubul teŋbe naŋa ne beleŋ gikala gireŋde gor kwayinj,’ inyinj.⁴ Irkeb Abraham gobe Kaldia marte naŋa Mesopotemia goyen tubul teŋbe Haran taunde kuŋ gor hinhin.

“Be, naniŋbe gor kamkeb Al Kurun beleŋ Abraham teŋ kerke Yudia naŋa ga hite gayenter wayyiŋ.⁵ Gega Al Kurun beleŋ megeŋ tapum muŋ kura ma unyiŋ. Hubu wor po. Irde gor hinhinya goyenbe diriŋ wor hubu. Gega Al Kurun beleŋ megeŋ Abraham keperde hinkin gayen yeŋya foŋeŋmiŋ yagoya niŋ tubul teŋ yunmeke yende kudiŋen hiyyen yeŋ Abraham hitte biŋa tiyyinj.⁶ Goya goyenbe gaha inyinj: ‘Foŋeŋje yagot dirŋen wenŋbe almet naŋare kuŋ albak hinayinj. Irkeb naŋa miŋ mar beleŋ dama 400 gayen gasa yirde buluŋ buluŋ yirke meteŋ murunjem moŋ teŋ hinayinj.⁷ Gega foŋeŋje yago buluŋ buluŋ yirde hinayinj mar gobe ne gare gab yeneŋ. Go kamereb foŋeŋje yagobe naŋa go tubul teŋ waŋ megeŋ gayenter dolon nirde hinayinj,’ inyinj.⁸ Irdeb kame Al Kurun beleŋ biŋa tiyyinj goke, ‘Ne biŋa teŋ himyen goyen fudinde yeŋ nurnayinjbe geya foŋeŋje yagoyabe guba yeŋ yeŋ mata teŋ hinayinj,’ inyinj. Be, kamereb urmiŋ Aisak forok yirinj. Irkeb urmiŋ go kawan hiriŋde mat kuŋ naŋa fay 8 hekeb guba yeŋ unyiŋ. Be, Aisakbe kame Yekop naniŋ hiriŋ. Irdeb Yekopbe urmiŋ yago 12 minyaŋ hiriŋ. Be, mel goreb hakwaniniŋ yago hamiŋ.

⁹ “Be, hakwaniniŋ 12 kura Yosepbe naniŋ beleŋ yeŋ po amaneŋ nurde iginj iginj irde hinhin. Irkeb itiŋ yago beleŋ danin neŋbe gwahade ma dirde

hi yeŋ biŋ ar yekeb kuliŋ Yosep niŋ iginj ma nurdeb, ‘Al kura hitte kuŋ murunjem moŋ meteŋ teŋ teŋ almiŋ hiwi,’ yeŋ al yunke damu tiyaminj. Be, Yosep damu tiyaminj mar gore teŋbe Isip kwamiŋ. Goyenbe Al Kurunjbe yeŋya hugiŋen heŋ faraŋ urde hinhin.¹⁰ Niŋgeb kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhin gega, Al Kurun beleŋ faraŋ urde hikeb iginj po hinhin. Irde dufay iginj wukkenj wor po unkeb go hende mata teŋ hikeb Isip niŋ doyaŋ al kurun Fero beleŋ iginj kinyinj. Be, Fero beleŋ Yosep go dufaymiŋ wukkenj keneŋbe Isip naŋa gote doyaŋ al irdeb dawetmiŋ yago tumŋanj, ‘Doyaŋ yirde hayinj,’ inyinj.

¹¹ “Be, go kamereb Isip naŋaya Kenan naŋaya bana goŋbe biŋge kamde kamde nalu kuruŋ wor po forok yekeb hakwaniniŋ yagobe biŋgem moŋ hamiŋ.¹² Be, Yosep naniŋ Yekop go Isip naŋabe biŋgem yaŋ mere momoŋ nurdeb hakwaniniŋ yago gogo yad yerke kwamiŋ. Be, mel gobe Isip ma kuŋ hanjen. Tinen gog po ga kwamiŋ.¹³ Be, mel go Isip mat tiyuŋmiŋde mulgaŋ hamiŋ. Heŋ heŋbe sopte Isip kukeb Yosep beleŋ yiŋen ge, ‘Nebe al gwahade,’ yeŋ itiŋ yago momoŋ yiryinj. Be, Yosepyen miŋ gote mere momoŋ goyen Isip niŋ doyaŋ al kuruŋ wor nuryinj.

¹⁴ “Be, go kamereb Yosep beleŋ naniŋ Yekopya dirŋen wenŋa asem yagoya 75 hinhin goke wananaŋ yeŋ keya heke wayaminj.¹⁵⁻¹⁶ Irdeb gor hinhin. Be, gor heŋ heŋbe Yekop go kamkeb hakwambe teŋ tiyuŋmiŋ Sekem tukamiŋ. Be, Sekem gorbe Hamor urmiŋ yago beleŋ al hakwam yerd yerd niŋ hora talde horabok yiramiŋ goyen Abraham beleŋ damu tiyyinj. Niŋgeb Yekop hakwam gobe tukun gor po keramiŋ. Irdeb kame hakwaniniŋ

12 goyen wor kamkeb Yukun gor po yeramij.

¹⁷ “Be, Al Kuruj belein Abraham hitte binja tiyyin gote iginen forok yetek nalu hej hikeb nende al Isip hinhan gobe kuruj buluŋ fulful tiyyin. ¹⁸ Goyenterbe al hoyan kura Yosep ma nurde untin al gore Isip naŋa gote doyan al kuruj hirinj. ¹⁹ Irdeb yinjeŋ iginj hej hej ge po nurde asininiŋ yago usi yirdeb buluŋ buluŋ yirnij yeŋ nurdeb, ‘Dirinjmiŋ yago besare niŋ goyen yemeyke kamnaŋ,’ yen patku yirde hinhan.

²⁰ “Be, goya goyenbe Mose kawaŋ hirinj. Yenjbe dirinj mali yara moŋ. Al Kuruj diliŋde iginj kinyinj. Dirinj gobe Isip mar belein kennak yen naniŋya milinjya belein gagasi karwo gayen yamiŋ bana po balminj kerde hinaryum. ²¹ Gega dirinj gobe ya bana balminj kerde hitek ma hekeb naniŋya milinjya belein tukuj hoyanje tubul tikeb Isip niŋ doyan al kuruj Fero wirinj belein keneŋ teŋ tukuj yende irde mosoy heke kuruj hirinj. ²² Mose go kuruj henjabe Isip marte saba karkuwaj kurayen kurayen yawaryin. Irde meremiŋya meteŋmiŋyabe tareŋ wor po hirinj.

²³ “Be, Mose gobe kuŋ damam 40 hirinj. Be, wawuŋ kurarebe diŋŋ Israel mar yene yeŋ kuriŋ. ²⁴ Kuŋjbe Isip al kura gore Israel al kura goyen buluŋ wor po irde hike kinyinj. Irdeb Israel al goyen faraŋ ure yeŋjbe wol hej Isip al go mayke kamyinj. ²⁵ Be, Mose gobe dufayimindeb, ‘Mata tihim gayen keneŋbe Israel mar belein Isip marte haniŋde mat dumulgan teŋ teŋ al Al Kuruj belein basiŋa irtinj albe gago yeŋ bebak tahanj,’ yeŋ nuryinj. Gega gwahade moŋ.

²⁶ “Be, fay urkeb sopte Israel mar hitte kuriŋ. Kuŋjbe Israel mar iraw kura yinjeŋ uliŋ arde

hike yinyinj. Irdeb daha mat kura mere yirmekeb awalik hiri yenjbe, ‘Irem, daniŋ ditdigireŋ uliŋ arde har? Derbe miŋ uŋkurenj po geb!’ yinyinj. ²⁷ Goyenbe al kura kadom mayde buluŋ wor po iryinj al goreb Mose upel urdeb, ‘Ganuŋ belein nende doyan al gerde mere sope ird ird al giruŋ? ²⁸ Gwaha teŋjbe ki Isip al mayke kamuŋ gwahade goyen po nireŋ taha?’ inyinj. ²⁹ Irkeb mere go nurdeb Mose gobe Isip niŋ al mayke kamyinj goke busaharde Midian marte naŋare kuriŋ. Irdeb goŋ albak hejbe bere teŋ urminj irawa miŋyaj hirinj.

³⁰ “Be, Midian marte naŋare kuŋ dama 40 goŋ hinhan. Be, dama 40 goyen kamereb Sainai dugu bindere sawsawa po kuruj naŋa bana goŋ kuriŋ. Kuŋjbe he dirneŋ kura goyen kak melak hej humga kutiŋ yara teŋ hinhinde gor Al Kurunyen miyoŋ forok yeke kinyinj. ³¹ Be, Mose gob goyen keneŋbe diliŋ fot yeke bindere kuŋ keŋkela po kene yeŋ kuriŋ. Irkeb kak melak hinhinde gor mat Doyan Al Kurunyen mere forok yeke nuryinj. ³² Nebe Al Kuruj, asige yago Abraham, Aisakyabe Yekopya belein dolon nirde hinhan al go goyen,’ inyinj. Irkeb Mose go kafura hej uliŋ barbar yeke kak melak goyen kentek ma iryinj. ³³ Irkeb Doyaŋ Al Kuruj belein, ‘Ge huwarde hare gabe ne hime. Niŋgeb al mali watek moŋ, himam wor po. Niŋgeb kahaŋbaſaŋge go yugu tiya! ³⁴ Nere alya bereya Israel marbe Isip mar belein buluŋ buluŋ yirde haŋ gobe yeneŋ hime. Irdeb uliŋ misiŋ buluŋ wor po kateŋ haŋ goyen nurdeb Isip marte yufukde mat yumulgan tiye yeŋ katehem. Niŋgeb ga nura. Sopte Isip gumulgan timeke kwayinj,’ inyinj.

³⁵ “Be, Mose gobe hanjapya

Israel mar beleñ pel irdeb, ‘Ganuñ beleñ nende doyañ al gerde mere sope ird ird al giruñ?’ inke Midian marte nañare busaharyiñ al go goyen. Gega Al Kuruñ beleñ, ‘Mosebe Israel marte doyañ al hiyyen. Irde yende alya bereya Isip marte yufukde mat yumulgañ teñ yukuñ asem yago bikkenj hinhan nañare gor yukuyen,’ yeñbe teñ kerke Isip mulgañ heñ kuriñ. Kukeb Al Kuruñyen miyonj kak melak bana forok yeñ mere iryiñ gore farañ urde hinhan.³⁶ Irkeb Israel mar goyen Isip nañare mat doyañ yirde yukuriñ. Naña go tubul tiyeñbe Isip naña bana gonbe mata tiñeñ kurayen kurayen Al Kuruñ beleñ po yirtek goyen forok yiryiñ. Irde makañ kura Makañ Bukkeñ inej hanjende gor manaj mata tiñeñ kuruñ kura forok iryiñ. Irde sawsawa naña al ma hitek bana gon dama 40 hinhanya goyenter wor gwahade po teñ hinhan.

³⁷ “Be, Mose, go teñ hinhan al goreb mel Israel mar goyen gaha yinyiñ: ‘Kamebe Al Kuruñ beleñ deñ mijde ga niñ po mere basañ almiñ kura ne yara teñ kerke foñenj yago hitte wayyen,’ yinyiñ.³⁸ Be, Mose goreb asininiñ yago Isip tubul tiyamiñ mar goyen tumñañ sawsawa naña bana gon gabu yirke gor hinhan. Irkeb Sinai dugure hurkuñ Al Kuruñyen miyonja mere teñbe kateñ asininiñ yago mere yiryiñ. Yeñbe dugure gor heñbe miyonj gore asininiñ yagoya neñ kamekken gake teñ Al Kuruñyen mere gwahader hitiñ goyen unyiñ.

³⁹ “Be, Mose beleñ dugure hurkuñ Al Kuruñyen mere nurenj yeñbe asininiñ yago gwaha gwaha tinaiñ yinenjbe hurkuñ. Gega goyen ma gama iramiñ. Gwaha titjeñbe meremiñ go pel irde Isip

niñ biñ mulgañ haminj.⁴⁰ Niñgeb Mose go dugure gor po hikeya mel gore itiñ Aron hitte kunbe, ‘Kolge Isip nañare mat dad wayunj al gobe Sainai dugure hurkuñ det kura irde mulgañ ma heñ hi gobe go ma nurde hite. Niñgeb iginj dinke nindigenj det tonenj kura yirde dolon yirtek. Irkeb gore doyañ dirke kuñ hitek,’ inamiñ.⁴¹ Irdeb goya goyen gab gol hora beleñ po bulmakaw foñenjde tonenj iramiñ. Irdeb Al Kuruñninj yeñ dapñä gasa yirde yawañ galak irde det yiñgenj hanjinde iramiñ goke amaneñ wor po nuramiñ.⁴² Irkeb Al Kuruñ beleñ goke iginj ma wor po nurdeb harhok yunke mel gote dufaymijde po nañkiñde niñ det naña, gagasiya dinambeya goyen dolon yirde hinhan. Be, goke tenjbe Al Kuruñyen mere basañ mar beleñ asanđebe gwahade katij hi:

‘Den Israel mar, dama 40 sawsawa naña bana hinhanya goyenter dapñä gasa yirde galak heñ hinhan kuruñ gobe ne niñ moñ.

⁴³ Irdeb sel ya irde usi tikula al Molek inej hanjen goyen bana gon kerde dolon irde tukuj hinhan.

Irde kurabe Refan inej hanjen goyen manaj gwahade po irde hinhan.

Det gobe Al Kuruñ niñ ma nurde hanjen mar beleñ dolon irde hanjen goyen deñ manaj hantijde yirde dolon yirde hinhan.

Niñgeb goke tenjbe nañatiñde mat dakira, timekeb Babilon naña gisaw yeñ nurde hanj goyen fole irde sorte wor po kuñ kunayiñ,’ yitiñ hi.

Amos 5:25-27

⁴⁴ “Be, Al Kuruñ beleñ, ‘Sel ya kura gwahade irayiñ,’ inej Mose ikala irde tuñjañey unyiñ. Irkeb asininiñ yagobe Al Kuruñ beleñ

Mose inyin goyen po gama irde ya go iramiñ. Irde sawsawa naŋa bana gon̄ henja, ‘Al Kurunye neŋya hite,’ yeŋ nurde sel ya goyen tukun̄ hinhan. ⁴⁵ Be, go teŋ hinhan mar gobe tumŋjan kamde hubu hekeb dirŋen weŋ kame forok yamiŋ mar gore sel ya go tamiŋ. Goya goyenbe Yosuwa beleŋ doyaŋ yirde yukuriŋ. Irkeb Al Kurun̄ beleŋ Kenan naŋa miŋ mar goyen yeŋ wa meheŋ heŋ yakira tikeb mel gore kame kuŋbe naŋa go tamiŋ. Be, gor kuŋ heŋyabe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird sel ya goyen manaŋ teŋ kuŋ hinhan. Be, kame Dewit beleŋ Israeł marte doyaŋ al kurun̄ hirin goyenter manaŋ sel ya gobe hinhan po. ⁴⁶ Be, Dewit gobe Al Kurun̄ beleŋ amaneŋ wor po nurde uneŋ hinhan. Niŋgeb hakwaniniŋ Yekop beleŋ dolon̄ irde hinhan Al Kurun̄ goyen Dewit beleŋ, ‘Ya tareŋ ird unmeke gor hiwoŋ,’ yeŋ nurde gusuŋjan iřyin. ⁴⁷ Goyenbe ya gobe yeŋ beleŋ ma iřyin. Urmiŋ Solomon beleŋ ga iřyin. ⁴⁸ Gega det kurun̄ gayen doyaŋ yirde hi Al Kurun̄ gobe al ya irtiŋ bana gon̄ ma hiyen. Niŋgeb goke teŋbe Al Kurun̄ beleŋ yiriŋ goyen nurdeb mere basaŋ almiŋ Aisaia beleŋ gahade kayyiŋ:

⁴⁹⁻⁵⁰ ‘Be, Al Kurun̄ beleŋ gaha yiriŋ:

Megeŋya naŋkinja det kurun̄ gabe nigen yirmirin̄.

Irdeb naŋkinbe nere keperde keperde gasun̄ irde, megenbe kahanje kerd kerd det irmirin̄.

Niŋgeb ya dahade go goyen irde nunen yeŋ ha?

Ne heŋ heŋ gasun̄be al beleŋ epte ma ird nunnayin̄, yiriŋ. *Aisaia 66:1-2*

⁵¹ “Be, merebe gwahade yitiŋ gega, deŋbe ya gake uguŋ po nurde ya gayen sukal irde hiyen

yeŋbe merere gago nerhan̄? Deŋ gab tonantin̄ taren̄ wor po. Deŋbe Al Kurun̄ niŋ ma nurde han̄ mar beleŋ ten̄ han̄ yara. Bitinya kirmintinyabe titmiŋ wor po. Al Kurunye mere nurde bebak titek moŋ. Irde asininin̄ yago beleŋ mata teŋ hinhan gwahade po deŋ manaŋ Holi Spirit pel irde han̄. ⁵² Deŋ gayenbe asininin̄ yago beleŋ Al Kurunye mere basaŋ marbe okohom kura yubul teŋ hinhan yeŋ nurde han̄? Moŋ, hubu wor po geb! Al Huwak wor po kame watek goke tagalde hinhan mar goyen gasa yirke kamde hinhan. Irdeb gayenter al goyen wor forok yeke deŋ beleŋ pel irde mayke kamuiŋ. ⁵³ Deŋbe Al Kurunye miyoŋ beleŋ Yuda marte tikula Mose unyin̄ goyen asininin̄ yago beleŋ den̄ gayen ga wor wor dunamiŋ. Gega goyen muŋ kura ma gama irde han̄,” yinyin̄.

Horare Stiwen mayke kamyin̄

⁵⁴ Be, Stiwenyen mere go nurdeb al merere keperde palŋa irde hinhan mar goreb mam iseŋ bearar tiyamiŋ. ⁵⁵ Gega Stiwen go Holi Spirit beleŋ hard unkeb kotaŋ kaŋ naŋkinde naŋkenenbe Al Kurunye saŋŋ turŋun̄ yaŋ goyen kinyin̄. Irdeb Yesube Al Kurunye haniŋ yase beleŋ harde hike kinyin̄. ⁵⁶ Irdeb, “Ga ken-naŋ. Naŋkin hol yeke Al Urmiŋbe Al Kurun̄ haniŋ yase beleŋ huwarde hike kenhem,” yinyin̄. ⁵⁷ Irkeb mere go nurtek ma yirke kwep kwep irde kirmiŋ migisuŋ yurdeb Stiwen hitte kup yeŋ kuŋ tanardebe megen korkor irde tuluŋ teŋ Yerusalem taun siŋare teŋ kwamij. ⁵⁸ Irdeb Stiwen go mayniŋ yeŋ uliŋhormiŋ yugu teŋ al foŋeŋ kura deŋembe Sol gote kahanj minde yeramin̄. Irde hora yadeb Stiwen mayde hinhan.

⁵⁹ Be, mayde hinhanya goyenbe Stiwen beleŋ huwardeb, “Doyaŋ

Al Kurunj Yesu, tonnebe hanger kerhem,” inyinj. ⁶⁰ Irdeb dokolhonj yugulunj teñ kawan po, “Doyañ Al Kurunj, mel gare mata bulunj tahanj gake ma nurayinj,” inyinj. Be, mere gwahade teñ gab bubulkuñ sul yirinj.

8

¹⁻² Goyare goyenbe Sol beleñ Stiwen kamiyinj goyen keneñbe iginj po kama yeñ ayañ kiriyinj.

Be, al kura Al Kurunj keñkela nurd uneñ hinhan mar beleñ al hakwa go tukunj mete tenjbe dolonjde hinhan.

Sol beleñ yirke Yesuyen alya bereya sios bur yamiñ

Be, goyenterbe Yesuyen alya bereya sios Yerusalem hinhan go uliñde kanduk kuruñ wor po forok yeke keneñbe bur yeñ kurabe Yudia nañare kwamij, munanj kurabe Samaria nañare kwamij. Gega aposel buda 12 gobe Yerusalem gor po hinhan. ³ Be, Sol gobe sios goyen gwaha yirmeke gab bada henanj yeñ nurdeb ya kurar mat kurar kuñ Yesuyen alya bereya bulunj bulunj yirde yukuñ koyare yerde hinhan.

Filipbe Samaria nañare kuriñ

⁴ Be, al bur yeñ kwamij mar gobe tiyuñ kurar mat kurar kuñbe mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kuñ hinhan. ⁵ Be, Filip wor Samaria nañare niñ taunde kura gor kuñ Yesube Mesaia yeñ kawan po tagalde hinhan. ⁶ Irkeb meremiñ nurde hinhan. Irde Filip beleñ mata tiñeñ Al Kurunj beleñ po ga yirtek goyen wor forok yirde hike yenenjbe mere teñ hinhan goyen upsineñ nurnij yeñ wanj hinhan. ⁷ Be, Filip beleñ mata tiñeñ forok yirde hinhan gobe al budam uñgura ketal yurtij goyen uñgura go yakira tike gisi teñ al go yubul teñ kat kuñ hinhan. Irde al

uliñ simsimañya sisibuga garbam miyjanj marya kurunj goyen wor sope yirke iginj henj hinhan. ⁸ Irkeb gor niñ marbe amanenj wor po nurde hinhan.

Kalga al Saimon

⁹ Be, hañkapyä wor po Filip gor ma kuriñabe al kura denjembe Saimon, taun goyenter hinhan. Gor henjabe megen niñ tarenjde mata teñ hike Samaria nañra bana goñ niñ mar beleñ turñunj yan keneñ hinhan. Irkeb, “Nebe al gwahade,” yeñ yinjenj turunj turunj irde hinhan. ¹⁰ Irkeb taun goyenter niñ maryabe doyan mar kurunj goreb, “Al gabe tarenjinj kurunj. Al Kurunyen Tarenj ineñ hanjen gobe gago,” yeñ dufayminj yeñ ge po irde gama irde hinhan. ¹¹ Taun goyenter niñ marbe al gore nalu ulyanjde po megen niñ matare mata tiñeñ forok yirde hike turñunj yan keneñ gama irde hinhan. ¹² Gega Filip beleñ taun goyenter kuñ Al Kurunj beleñ doyan yird yird mataya mere iginj Yesu Kristu niñ yitiñ goyen tagalkeb alya bereya mere gobe fudinde yeñ nurdeb baptais tamiñ. ¹³ Be, Saimon goyen wor Filipyen mere go fudinde yeñ nurdeb baptais tirinj. Irdeb Filip beleñ mata tiñeñ karkuwañ kurayen kurayen forok yirke turñunj yan keneñbe Filip go kurar mat kurar kuñ hikeb gama po irde hinhan.

¹⁴ Be, aposel buda Yerusalem hinhan mar go, “Samaria nañare niñ marbe Al Kurunyen mere nurde fudinde yeñ dufayminj sanij iranj,” yeke mere momonj nuramij. Irdeb Pitaya Yonya yad yerke Samaria nañare niñ taunde gor kwaryum. ¹⁵⁻¹⁶ Be, irem go kuñ gor forok yaryum. Goyenbe Yesu niñ dufayminj tarenj irde hinhan mar goyen yinjenjbe Doyañ Al Kurunj Yesuyen al hihit yeñ fe baptais po tamiñ gega, al

uŋkureŋ muŋ kura Holi Spirit ma tiriŋ goyen nuraryum. Niŋgeb Holi Spirit wor tenayin yen irem gore Al Kurun gusuŋaŋ iraryum.¹⁷ Goya goyenbe mel gote tonaj hende hanj̄ yerde Al Kurun gusuŋaŋ irkeb Holi Spirit tamij̄.

¹⁸ Be, megen niŋ tarenje mata teŋ hinhin al Saimon go alya bereya Holi Spirit tamij̄ go yeneŋbe horamij̄ teŋ wayyiŋ.¹⁹ Waŋbe, "Irem, hora ga duneŋ geb, derte sanj̄ go nunyi. Irkeb ne wor al kura tonajde hanne yermeket Holi Spirit teŋ hinayiŋ," yineŋ hora go yuneŋ tiyyiŋ.²⁰ Irkeb Pita beleŋ wol henj̄be, "Ge gayen Al Kurun beleŋ Holi Spirit dulin duneŋ hi goyen hora po damu tiyen yen nurde ha? Epte moŋ geb. Gebe gwahade nurde ha geb, horage goya gigenyabe kak alare po kuriryen.²¹ Dufay haha gobe Al Kurun diliŋdeb buluŋ wor po geb, meten gabe geya titek epte moŋ.²²⁻²³ Dufaygebe buluŋ wor po. Beger gobe dufay buluŋ gore po makiŋ girtiŋ ha. Irde mata buluŋ gore po tugu guntinyen genhem. Niŋgeb dufay buluŋ haha gobe tubul po teŋbe Al Kurun niŋ bege mulgaŋ hiyyen. Gogab yen beleŋ gab mata bulunge go halde gunyen," inyin.²⁴ Irkeb Saimon go mere goyen nurde wol henj̄be, "Ne niŋ teŋ Al Kurun gusuŋaŋ ird nunayiŋ. Irkeb, 'Gebe dufay buluŋ gwahade miŋyŋ geb, mata gwahade ulger forok yiyyen,' ninha goyen ulner ma forok yiyyen," inyin.

²⁵ Be, Pitaya Yonya gobe taunde gor niŋ mar Yesu niŋ tagalde henja yenbe Doyaŋ Al Kurun goyen momoŋ yirdeb yubul teŋ kwaryum. Yubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuj̄ henj̄abe tiyyuŋ budam Samaria naŋa bana gon niŋ alya bereya goyen Yesu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen momoŋ

yirdya yirdya kwaryum.

Filip beleŋ Itiopia naŋare niŋ doyaŋ al kura fe baptais iryiŋ

²⁶ Be, go teŋ hinaryumya goyenbe Doyaŋ Al Kurunyen miyoŋ kura beleŋ Filip gaha inyin: "Huwarde naŋa ga tubul teŋ beleŋ kura Yerusalem mat Isip kurkutıŋ hire gor kwayiŋ. Kunj̄be beleŋ hanj̄ Gasa taun beleŋ kutiŋ keneŋbe goyen gama irde kwayiŋ," inyin. (Be, Gasa kuj̄ kuj̄ beleŋ gobe gayenterbe go ma kuj̄ hanjen, tubul tiyamin.)²⁷ Be, miyoŋ gore gwaha inkeb Filip go huwardebe beleŋ go gama irde kuriŋ. Kunj̄be Itiopia naŋare niŋ al salannen deňem yan kura waŋ hike kinyiŋ. Al gobe Itiopia naŋare niŋ doyaŋ bere kurun Kandasiyen samuŋ doyaŋ yird yird al. Yeŋbe Yerusalem kuj̄ Al Kurun doloŋ irdeb mulgaŋ heŋ naŋam kuj̄ hinhin.²⁸ Yeŋbe nima kura hos beleŋ yuluŋ teŋ hanjen hende gor keperde kuj̄ henj̄abe Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe mere kayyiŋ goyen kapyan heŋ hinhin.²⁹ Be, Holi Spirit beleŋ Filip goyen, "Nima wan hi goyen bindere kwa," inyin.³⁰⁻³³ Irkeb Filip gobe kup yen nima goyen bindere kunj̄be al goyen Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe kayyiŋ goyen kapyan heŋ hike nuryiŋ. Be, Al Kurunyen mere kapyan heŋ hinhin gobe ghade:

"Sipsip gasa yirde hanjen gasuŋde
sipsip yukutiŋ gwahade
goyen, yen wor mayniŋ yen
tukaminiŋ.

Al gobe sipsip dirneŋ wuyneŋ walde hikeyabe balmiŋ po hanjen go gwahade goyen yen wor mere muŋ kura ma tiyyiŋ.

Al gobe megen niŋ mar
beleŋ merere kerde nanyaŋ
iramin.

Irde mere sope ird ird doyañ marbe mere fudinde goyen ma gama irde buluñ mat kwaminj.

Al gobe megen niñ mar beleñ mayke kamyinj.

Niñgeb al ganuñ beleñ epte goyen-ter niñ marte mata buluñ kuruñ gobe gwahade yeñ tagalyen? Hubu wor pol?"

yeñ hi. *Aisaia 53:7-8*

Be, Filip beleñ mere go nurdeb Itiopia niñ al goyen, "Mere kapyanj haha gob minjbe goke yitiñ yeñ bebak taha?" inenj gusuñaj iryinj. Irkeb al goreb, "Moñ, al gore kura miñ gwahade niñ katij ma nineñ hiyen. Niñgeb daha mat miñ nureñ?" inyinj. Gwaha inenjbe, "Wañ kepera," inke Filip gob nima go hende hurkuñ ketalmiñde kipiryinj. ³⁴ Irkeb al goreb Filip inyinj: "Mere gabe Al Kurunyen mere basañ al ganuñ niñ wor po yitiñ? Yñgeñ ge ma al hoyan ge? Ge gab bebakkenj daw nurde ha? Nurde ha kenem iginj bebak nirayinj?" inyinj. ³⁵ Irkeb al gore Aisaia beleñ mere kayyinj kapyanj heñ hinjin gote minjbe Yesu niñ yeñ hi inenjbe Yesu uliñde mata forok yiriñ goyen momoñ iryinj.

³⁶⁻³⁷ Be, irem go kujbe fete kura gor forok yaryum. Irdeb Itiopia al goreb, "Febe ima go hi geb, iginj gor baptais nirayinj?" inyinj.*

³⁸ Gwaha inenjbe al goreb metej marmiñ goyen, "Gar muñ kura heñ ga kutek," yinkeb usañ haminj. Irkeb Filip beleñ al goyen tukuj fe bana baptais iryinj. ³⁹ Be, irem go fe tubul teñ sinjare hurkukeb Doyañ Al Kurunyen Holi Spirit beleñ bemel po Filip bana kerde teñ hoyanje kuriñ. Irkeb Itiopia al gore ma kinyinj. Goyenpoga al

gobe Yesu nurde unhem yeñ amaj wor po heñ nañam kuriñ. ⁴⁰ Be, Filip gobe Holi Spirit beleñ bana kerde tukuj Asdot taunde irdeb kawan irke forok yiriñ. Irkeb gor mat Sisaria taunde kwe yeñ kuñ henjabe taun kurayañ kurayañ mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde kuñ kuñbe Sisaria taunde forok yiriñ.

9

Sol beleñ Yesu niñ bij mulgañ hiriñ

¹ Be, Filip beleñ Samaria nañare kuñ gwaha teñ hikeyabe Sol gobe alya bereya Yesu niñ dufay tareñ iramiñ mar goyen gasa yirde buluñ buluñ yirtek po nurde Al Kuruñ doloñ ird ird mata doyañ mar pris buda gote kuruñmiñ hitte kuriñ. ² Kuñbe gaha inyinj: "Damaskus taunde niñ Yuda marte gabu ya buda gote doyañ mar hitte kuñbe dufajne momoñ yireñ. Irmekе faraj nurkeb Yesu gama irde hanj mar kura yeneñbe fere yirde Jerusalem gar yawayen. Niñgeb asañ kañ nunayinj. Irkeb kuñ gor niñ gabu ya doyañ mar yikala yirmekeb faraj nurnayinj," inyinj.

³ Be, Sol gobe kuñ Damaskus taun binde hekeb bemel po nañkiñde mat hulsi tareñ kura nañafolekkenj kuruñ gore yeñ hitte timiyyinj. ⁴ Irkeb deldol wor po irdeb megen takteñ mayyiñ. Irkeb goya goyenbe al melak kura, "Sol, Sol, danj mununeñ buluñ buluñ nirde ha?" yeke nuryinj.

⁵ Irkeb Sol beleñbe Doyañ Al Kuruñ goyen, "Ge be ganuñ?" inenj gusuñaj iryinj. Irkeb wol hejbe, "Nebe Yesu, mununeñ buluñ buluñ nirde ha al goyen.

⁶ Niñgeb huwara. Huwardeb

* **8:36-37:** Asañ kurareb gahade katij hi: 37 Irkeb Filip beleñ wol hejbe, "Gebe mere gayen bubulkunjer mat fudinde wor po yeñ nurha keneñbe iginj baptais gireñ," inyinj. Irkeb al gore, "Gwaha, Yesu Kristube Al Kuruñ Urmiñ goyen fudinde wor po nurde hime," inyinj.

Damaskus taunde gor kwa. Irkeb al kura goreb gwaha gwaha tiyayin ginyen,” inyiñ.

⁷ Be, Solya kunj hinhan mar goyen wor mere go nuramiñ gega, al gore kura mere tiya yen ma kenamiñ. Irdeb ñakñak ten mere ma tiyamiñ. ⁸ Be, Sol gobe takteŋ mayyiñde gor mat huwardeb nañkenhem yirin gega, diliñ kidoma wor po hiriñ. Irkeb det yentek ma wor po hiriñ. Irkeb yenja kunj hinhan mar gore go keneñbe hanijnde tanarde Damaskus taunde tukamiñ. ⁹ Tukuke gorbe nañkáhal karwo gayen diliñ titmiñ gwahade po hinhan. Irkeb biñgeyä feya kutja irde hinhan.

¹⁰ Be, goya goyenbe Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irtiñ al kura Damaskus taunde gor hinhan. Denjembe Ananaias. Be, Doyan Al Kurun beleñ yuwarwarte forok yenbe, “Ananaias,” inyiñ. Irkeb wol heñbe, “Doyañ Al Kurun, dahade?” inyiñ. ¹¹ Irkeb gaha inyiñ: “Tarsus taunde niñ al kura denjembe Sol goyen Yudasyen yare heñ Al Kurun mere irde hi. Niñgeb Beleñ Huwak inen hanjen goyen gama irde kuñbe yaminde forok yenbe Sol niñ gusuñaj irayin. ¹² Yenbe diliñ titmiñ hiyuñ goyen yuwarwarte al kura denjembe Ananaias beleñ kun igin hiwi yen hanij tonanje kerde Al Kurun gusuñaj irde hike kinuñ,” inyiñ. ¹³ Gwaha inkeb Ananaias beleñbe gaha inyiñ: “Doyañ Al Kurun Yesu, al budam beleñ al goke tagalke nurmiñ. Al gobe ge gama girde hañ mar Yerusalem hañ goyen buluñ wor po yiruñ. ¹⁴ Irdeb pris buda gote kuruñmiñ beleñ, ‘Kunj Damaskus gor Yesu dolon irde hañ mar fere tiyayin,’ inke gar wayuñ,” inyiñ. ¹⁵⁻¹⁶ Gwaha inkeb Doyañ Al Kurun Yesu beleñ, “Al gobe meteñne tiyyen yen

hakot basija irmirin. Yen beleñbe naña kuruj gayen kuñ heñyabe al miñ hoyanya doyañ marmiñyabe Israel marya hitte kuñ ne niñ tagalde tukuyen. Yenbe ne niñ ten kame uliñ misiñ kuruj katyen goyen ikala ireñ. Niñgeb kunj ginhem gwahade po irayin,” inyiñ. ¹⁷ Gwaha inkeb Sol hinhan yare gor kurij. Kunj keneñbe hanij tonanje yerdebe, “Kadne, gar wañ hikeya Doyan Al Kurun Yesu belen forok yen mere giruñ al gore nad nerke gago wayhem. Niñgeb delgebe sopte igin hiriryen. Irde Holi Spirit hard gunyen,” inyiñ. ¹⁸ Irkeb goyare po det kura makañ dapña kakafok yara diliñ pet tike kidoma hiriñ kuruj goyen wok yekeb sopte wuk yeke det yinyiñ. Irkeb Ananaias beleñ tukuj fe bana baptais iryin. ¹⁹ Be, baptais tirin kamereb sopte biñge nekeb uliñ yul yirin goyen tareñ hiriñ.

Sol Damaskus taunde heñ Yesu niñ tagalyiñ

Be, Sol gobe Damaskus taunde gor niñ mar Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ goya nañkáhal karwo ma sipte gwahade gor hinhan. ²⁰ Irdeb mel goya muñ kura ulyanje ma heñyabe aran po sabamiñ miñ ure yen Yuda marte gabu yayañ kuñbe, “Yesube Al Kurun Urmiñ,” yen tagalde kuñ hinhan. ²¹ Irkeb al buda meremiñ nuramiñ mar gore goyen keneñbe hurkunkat tenbe, “Al gabe Yerusalem gor Yesu gama irde hañ mar buluñ buluñ yirdeb gar niñ Yesu gama irde hañ mar wor yad fere yirde pris buda gote kuruñmiñ hitte yuke yen wayuñ al goyen gago moñ? Niñgeb daha ten hibe gago?” yen kadom gusuñaj gird tiyamiñ. ²² Gega gise hanjka Sol beleñ saba ten hike sabamiñbe tonjeñ yan heñ hinhan. Irde, “Yesube Mesaia,” yen hike Yuda mar Damaskus hinhan mar gob

gwaha mat kura mere titek moj haminj.

²³ Be, nalu budam hubu hiriñ. Goyenbe Yuda mar beleñ gabu irdeb mayteke kami yeñ sege iramiñ. ²⁴ Gega al kura beleñ mel gote dufay goyen momoj irke nuryiñ. Be, mel gobe koya kuruj Damaskus taun milgu irtiñ gote yame karkuwañde kurar mat kura Sol go wañ siñare kweñ tikeb maytek yeñ wawuñya nañkahalya usañ mijmoy yameyan goyan pet teñ hinhan. ²⁵ Gega wawuñ kurarebe Solyen mere nurde gama irde hinhan mar beleñ hora karkuwañ po koya kuruj irtiñ hende hoyan taun go milgu irtiñ goyen yamenje mat Sol goyen tiri kuruj bana kerdeb hulyañalde palgir irke megen kurkuriñ. Irdeb gor mat Damaskus taun go tubul teñ kuriñ.

Solbe Yerusalem mulgañ hiriñ

²⁶ Be, Sol gobe Damaskus tubul teñ Yerusalem mulgañ heñ kuriñ. Kuñ forok yeñbe Yesu niñ dufaymiñ sanjñ irtiñ mar gor hinhan goyen daha mat kura awalik yirmewoñ yeñ kurut yeñ hinhan. Gega mel gobe Sol Yesu niñ dufaymiñ taren iryin goyen fudinde yeñ ma nurdeb tumjanj yeñ ge kafura haminj. ²⁷ Gega Banabas beleñ aposel buda hitte tukuriñ. Tukunjbe Sol gob Damaskus kuñ heñya daha mat Doyan Al Kuruj kenke mere iryinj, irde Damaskus taunde gor Yesu niñ tagal tagal niñ kafura ma hen tagalde hinhan goyen momoj yiryiñ.

²⁸ Be, Banabas beleñ aposel buda go gwaha yinke nurdeb awalik iramiñ. Irkeb mel gore Yerusalem bana Al Kuruñyen metej teñ hinhan goyen Sol niñ saguraynej nurdeb yenja gwaha teñ hinhan. Gorbe Yuda mar hitte Yesuyen deñemde Al Kuruñyen saba tagal tagal niñ kafura ma

heñ tagalde kuñ hinhan. ²⁹ Gwaha teñ heñyabe Yuda mar Grik mere teñ hitiñ goya kadom mohonde teñ hinhan. Irkeb daha mat kura mayteke kami yeñ epte ma tiyamiñ. ³⁰ Gega dijuñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar beleñ mere momoj go nurdeb Sisaria taunde tukurkamiñ. Irdeb gor mat hakwa hende tiyuñmiñ Tarsus taunde teñ kerke kuriñ.

³¹ Be, Yudia nañaya Galili nañaya irde Samaria nañare niñ sios goyen kanduk karkuwañ forok yeñ hinhan kuruj goyen hubu hekeb merem moj heñ kanduk kura ma kenej hinhan. Irde sanjñ henayin yeñ Holi Spirit beleñ farañ yurkeb Doyan Al Kuruj niñ dufayninin tareñ irniñ yeñ al budam yeñ ge biñ mulgañ heñ hinhan. Irdeb Doyan Al Kuruj palap irde heñya mata teñ hinhan.

Pita beleñ Lida taunya Yopa taundeya kuñ Al Kuruñyen metej tiyyiñ

³² Be, goyenter Pitabe Israel marte naña bana gon niñ tiyuñ kurar mat kurar kuñ hinhan. Kuñ heñyabe Yesu gama irde hinhan mar Lida taunde niñ wor kuñ yinyiñ. ³³ Be, gorbe al uliñ simsima hitiñ kura kinyiñ. Deñembe Ainias. Yeñbe dama 8 gayen gasunje niñ hiriñ. Yinqen kuñ wañ titek epte moj. ³⁴ Be, Pita beleñ keneñbe, “Ainias, Yesu Kristu beleñ guram girde sope gira niñ, huwardeb ferd ferd gasunje go gigeñ sope ira,” inyiñ. Irkeb goya goyen po huwaryiñ. ³⁵ Irkeb alya bereya Lida taunde niñya Sarón naña bantotore hinhan mar gore Ainias igiñ hiriñ goyen keneñbe Doyan Al Kuruj niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

³⁶ Be, Yopa taundeba Yesu niñ dufaymiñ sanjñ iryinj bere kura hinhan. Deñembe Tabita.

Grik mere matbe Dorkas inej hanjen. Yenbe hugijen mata igin po teñ hinhin, irde alya bereya det minjom mar faran yurde hinhin.³⁷ Be, Pita beleñ Lida taunde hinhin goya goyenbe bere go garbam buluñ po henbe kamyin. Kamkeb bere hakwam goyen he fimiñ beleñ sam irde utma tiyamiñ. Irdeb yamiñ banabe al heñ heñ gasuñbe irawa kurabe hende kurabe bande geb, tukun gasuñ hende goyenter keramiñ.³⁸ Be, Yopa taunde mat Lida taundeb gisaw mon geb, Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar Yopa taunde hinhan gore Pita Lida taunde hinhin goyen nurdeb al irawa kura yad yerke keya kuñbe, "Ge niñ po nurde wayhar niñ, wake aranen po kuniñ," inaryum.³⁹ Irkeb Pita go huwardeb al irawa goya Yopa taunde kwamiñ. Kuñ forok yekeb Tabita hakwam hinhinde gor teñ hurkamin. Hurkukeb beretap goñ dolonđe hinhan goreb milgu irdeb amil kurayen kurayen Tabita diliñ heñya beretap goke yiryin kurun goyen ikala irde heñya eseñ hinhan.⁴⁰ Irkeb Pita beleñ bere buda goñ hinhan goyen tumjan yakira tike siñare kurkamiñ. Kurkukeb dokolhon yuguluñ teñbe Al Kurun gusunjan iryin. Irdeb fulgañ kañbe bere hakwam goyen, "Tabita, huwara," inyin. Gwaha inkeb nañkeneñ Pita kenerbe huwarde kipiriyin.⁴¹ Irkeb Pita beleñ haninde tanarde isan hekeb huwaryin. Irkeb Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan marya beretap budaya goyen hoy yirkeb wanbere goyen kenamiñ.⁴² Be, mata forok yiriñ gote mere momonbe Yopa taunde niñ mar kurun gobe nurde tukutin ala tiyamiñ. Irdeb al budam Doyan Al Kurun niñ dufaymiñ sañin iramiñ.⁴³ Be,

Pita go al kura dapna sikken po det yirde hinhin al gote yare nalu ulyanje yara po gor hinhin. Al gote denjebe Saimon.

10

Konilius beleñ Pita hoy iryin

¹ Be, Sisaria taunde gorbe Roma al kura 100 fuleña marte doyañ al kura hinhin. Denembe Konilius. Fuleña mar gobe "Rom niñ fuleña mar" yineñ hanjen.² Koniliusya dirinmiñmiñ yagobe tumjan Al Kurun palap irde yen ge po nurde dolonđe irdeb merem gama irde al bunijen faran yurde Al Kurun mere ird ird niñ biñ sir ma yen hinhan.³ Be, wawuñbañ kura 3 kilok gwahaderbe Al Kurun mere ird ird nalu hekeb mere irde henja yuwarwarte miyonmiñ kura forok yeke kinyin. Irkeb miyon gore, "Konilius," inyin.⁴ Irkeb kafura henbe her yen, "Doyañ Al Kurun, dahade?" inej gusunjan iryin. Irkeb miyon gore wol henbe, "Al Kurunbe ge beleñ mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya bunijen faran yurde teñ hayen goyen wor geneñ hiyen. Yenbe ge niñ biñ sir ma yen hiyen geb, nad nerkeb gago mere momon gire yen wayhem.⁵ Al kura hulyan yirkeb Yopa taunde kunayin. Kuñbe al kura denem Saimon, denem kurabe Pita inej hanjen goyen gor hi geb, tupi teñbe mulgañ heñ wanayin.⁶ Yenbe Saimon dapna sikken po det yirde hiyen al gote yare hi. Yamiñbe makañ siñar beleñ mat hi," inyin.⁷ Be, miyon gore gwaha inejbe kukeb Konilius beleñ meten marmiñ irawayabe fuleña almiñ uñküreñ kura goya hoy yirkeb yen hitte wayamiñ. Fuleña al gobe Al Kurun palap irde yen ge po nurde hiyen al. Yenbe Koniliusya heñ faran urde hiyen.⁸ Wakeb Al

Kurunyen miyon forok yeñ mere iryinj goyen keñkela po momonj yirdeñ hulyan yirkeb Yopa taunde kwaminiñ.

Al Kuruñ beleñ yuwarwarte Pita mere iryinj

⁹ Be, mel go kuñ tiyuñde kura gor feraminj. Irde fay urkeb sopte kuñ nañja bankahal hekeb Yopa taunde forok yetek heñ hinhan. Be, goyareb Pitabe ya yeñ hinhan gote armomde* Al Kuruñ mere ire yeñ hurkuriñ. ¹⁰ Hurkuñ Al Kuruñ mere irde henÿabe biñge buluñ wor po iryinj. Be, biñgebe hako kañ hikeyabe yeñbe ya hende gor hinhan. Irkeb Al Kuruñ beleñ mata kura ikala ireñ tike uliñ kanduk po hiriñ. ¹¹ Irkeb yuwarwarte nañkiñ gereñ yiriñ. Irkeb det kura amil yara goyen muruñ sipte kurhan kurhan al beleñ tanartineñ irde palgir irke nañkiñde mat megen katyiñ. ¹² Bana gonjbe dapñä kahan yan megen huwarde kuñ hitinya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruñ goyen bana goñ hike yinyinj. ¹³ Be, det go yeneñ henÿabe al melak kura nuryinj. Gorebe, “Pita, huwarde det go gasa yirde nawa,” inyiñ. ¹⁴ Irkeb wol heñbe, “Moñ, Doyan Al Kuruñ, badne wor po. Dapñä gabe delger wukkeñ moñ, buluñ yeñ hitinj gobe neb kura manen himyen,” inyiñ. ¹⁵ Irkeb al melak gore sopte po, “Det kurayen kurayen Al Kuruñ beleñ yirde diliñde wukkeñ yitiñ gobe ge beleñ wukkeñ moñ yeñ bada ma hawayinj,” inyiñ. ¹⁶ Be, mere gabe wawuñ karwo gayen Pita hitte forok yeke nuryinj. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapñä kurayen kurayen bana goñ miyanj goyen tumulgañ tike nañkiñde hurkuriñ.

* **10:9:** Yuda marte ya gote armobe bantotok geb, al beleñ hiryonde iginj hurkuñ gor keperde usañ heñ hanjen.

¹⁷ Be, yuwarwarte det kinyinj goyen miñ niñ dufay heñ hinhan goya goyabe al karwo Konilius beleñ hulyan yirke wayamiñ goyen Saimonyen ya niñ nañkenenj wañbe ya kenenje sinjare huwaramiñ. ¹⁸ Irdeñ, “Saimon Pita ineñ hanjen al go goyen gar hi we?” yineñ al ya bana goñ hinhan goyen gusunjan yiramiñ.

¹⁹ Be, goya goyenbe Pita go yuwarwarte det kinyinj gote miñ niñ hako po dufay heñ hikeb Holi Spirit beleñ, “Saimon, al karwo kura ge niñ nañkenenj wayhanj. ²⁰ Niñgeb huwarde kurkuñ yena. Mel gobe ne beleñ po yinmeke ge niñ wayhanj geb, wake kuniñ ginke goya yeñya kuñ kuñ niñ kama ma hawayinj,” inyiñ. ²¹ Irkeb Pita go kurkuñ mel goyen yeneñbe, “Al goke nañkenenj wayhanj al gobe ne gago. Niñgeb dahade nurde ne niñ nañkenenj han?” yineñ gusunjan yiryinj. ²² Irkeb mel goreb, “Neñbe Konilius Roma niñ 100 fulenja marте doyañ al beleñ hulyan dirke wayhet. Yenbe Al Kuruñ palap irde dolonj irdeb diliñde huwak iginj po hiyen. Irkeb Yuda mar wor tumjan palap irde hanjen. Kibe Al Kurunyen miyon beleñ forok yeñbe Konilius goyen, ‘Al kura hulyan yirke Saimonyen yare Yopa kuñbe Pita tupi teñ wanayinj. Irkeb yeñ beleñ gab mere girke nurayinj,’ inuñ geb, gago yeñ beleñ hulyan dirke ge gupi teñ kuniñ yeñ wayhet,” inaminiñ. ²³ Irkeb Pita beleñ yinke yare hurkamiñ. Irdeb go wawuñ gobe gor feraminj.

Pita beleñ Konilius hitte kuñ Yesu niñ tagalyinj

Be, fay urkeb Pita go huwardeb mel goya Sisaria taunde kwaminiñ.

Irkeb Yesu niŋ dufaymin tareŋ ir-tiŋ mar kura Yopa taunde hinhan goyen wor yenya kwamiŋ.²⁴ Be, sopte fay urkeb kuŋ Sisaria taunde forok yamiŋ. Koniliusbe Yopa kwaŋ mar goyen hanjka waŋ forok yiniŋ tahanj yen nur-deb yende miŋde niŋ alya bereya diŋŋiŋ yende yende goyen hoy yirke waŋ gabu irdeb mel go po doyəŋ yirde hinhan.

²⁵ Be, Pita go kuŋ yare forok yen ya bana hurken tikeb Konilius beleŋ Pita palap irde yamere Pita kahanj miŋde dokolhoŋ yugu-luŋ teŋ kuku tiyyin.²⁶ Irkeb Pita beleŋ, "Huwaral! Nebe al gigen yara po niŋ, gwaha ma ni-rayin," inenje haniŋde tanarde isan̄ hirin.²⁷ Irdeb Pita go Koniliusya mere tenya tenya ya bana hurkuŋbe al buda kuruj go yinyin.²⁸ Irdeb gaha yinyin: "Neŋ Yuda mar beleŋ deŋ al hoyanđe niŋya awalik heŋ gabu heŋ heŋ gobe nende matarebe bisam ir-tiŋ geb, go po gama irde hityen. Gob deŋbe keŋkela nurde hanj. Gega Yuda mar moŋ gobe wukkeŋ moŋ buluŋ niŋgeb, Al Kurunja awalik hetek epte moŋ yen himyen goyen bada hawayinj yenje Al Kurunj beleŋ yuwarwarte nikala nirunj.²⁹ Goke teŋbe ne niŋ keya hekeb mere ma timiŋ. Mali po huwardeb wamiŋ. Goyenbe Konilius, gebe dahade nurdeb ne niŋ keya hawaŋ?" inyinj.

³⁰ Irkeb Konilius beleŋ huwardeb gaha inyinj: "Gote yereŋ 3 kilok wawuŋbana gaha naŋa gayen yaner heŋ Al Kurunj mere irde hinhem. Gwaha teŋ himekeya al kura uliŋhormiŋ faykek wor po melak heŋ hin-hin gore delne mat forok yen huwardebe,³¹ 'Konilius, Al Kurunjbe mere irde hayen goyen nurde hiyen, irde alya bereya buninjeŋ faraŋ yurde hayen

goyen wor biŋ sir ma yen hiyen.³² Niŋgeb al kura yad yerkeb Saimon Pita inen hanjen goke Yopa taunde kunayin. Yenje al kura Saimon inen hanjen gote yare hi. Al gobe dapŋa sikken po det yirde hiyen. Yamiŋbe makaŋ siŋa beleŋ mat hi,' ninuŋ.³³ Be, gwaha ninkeb goya goyen po al yad yermek ge niŋ keya kwaŋ geb, gago wayha. Neŋbe Doyaŋ Al Kurunj beleŋ mere yirayin ginuŋ goyen tumŋaŋ momoŋ dirke nurniŋ yenje Al Kurunj dilinj mat gago waŋ gabu irde doyəŋ girhet. Niŋgeb iŋiŋ teŋ wayha geb, mere goyen momoŋ dira," inyinj.

³⁴ Be, mere go nurdeb Pita beleŋ gaha inyinj: "Hanjkab bebak tihim. Fudinde wor po, Al Kurunjbe Yuda mar po ma iŋiŋ yeneŋ hiyen.³⁵ Al miŋ kurar niŋ kurar niŋ merem hoyanj hoyanj Al Kurunj palap irde diliŋde mata huwak po teŋ hanj mar go gab iŋiŋ yeneŋ hiyen.³⁶ Deŋbe Al Kurunj beleŋ Israel mar niŋ bikkeŋ mere kiriyin gobe keŋkela nurde hanj. Mere gobe Al Kurunj beleŋ megen niŋ maryā awalik heŋ heŋ ge teŋ Yesu Kristu teŋ kerke katyiŋ goke yitiŋ. Yesu Kristube megen niŋ mar tumŋaŋ gote Doyaŋ Al Kurunj.³⁷ Deŋbe mata kurunj Yudia naŋa bana gon forok yen hin hin gobe nurde hanj. Hanjkapyā Yon Baptais beleŋ Galili naŋare, 'Mata buluŋtiŋ yubul teŋ baptais tenaŋ,' yen alya bereya saba yirde hin hin goyen kamere mata kurunj goyen forok yiriŋ.³⁸ Mata kurunj gobe gahade: Al Kurunj beleŋ Holi Spirit teŋ kerke Nasaret niŋ al Yesu go hitte katyiŋ, irde tareŋmiŋ wor unyiŋ. Irdeb Al Kurunjbe yenya hinaryum geb, Yesu gobe Yuda marte naŋa bana gon tiyuŋ kurar mat kurar kuŋbe alya bereya faraŋ yurde al Satan beleŋ buluŋ yirke garbam hinhan goyen tumŋaŋ guram yirde sope

yirde hinhin. ³⁹ Yesu beleñ mata kuruñ Yuda marte nañä bana goj teñ hinhin goya Yerusalem taunde gor teñ hinhin gobe dilnininde wor po keneñ hinhet. Gega gor niñ mar beleñ teñ kuruse hende mayke kamun. ⁴⁰ Goyenpoga kamunjde gor mat yerenkek hekeb Al Kuruñ beleñ isan heñbe kawan irke kenañ. ⁴¹ Gega al tumñaj ma kenañ. Neñ bikkeñ Al Kuruñ beleñ basiña dirtij mar po gab Yesu kamunjde mat huwarkeb kintin. Irdeb yeñya dula teñ hinhet. ⁴² Yesube al kamtiñja diliñ gergeñ hanÿa matamín yeneñ bulunÿa iginÿa pota yirde murunjem yunyen yeñ Al Kuruñ beleñ basiña iryin albe gogo yeñ tagalde tukunayin dinuñ. ⁴³ Yesu goke teñ bikkeñ Al Kurunyen mere basan mar beleñ, ‘Al kura kame wayyen goke dufay sanjin irkeb Al Kuruñ beleñ al goke teñ mata bulunjin halde unyen,’ yeñ tagalde hinhan,’ yeñ Pita beleñ Koniliusya yamiñde gabu iramiñ mar goyen yinyin.

Holi Spirit Yuda mar moj hitte katyin

⁴⁴ Be, Pita beleñ saba gwahade teñ hinhin goya goyab Holi Spirit beleñ saba go palnja irde hinhan mar hitte katyin. ⁴⁵⁻⁴⁶ Irkeb mere kurayen kurayen teñ Al Kuruñ turuñ irde tiyamin. Irkeb Yuda mar Yesu niñ dufaymij tareñ irtij kura Pitaya wayamin gore go yenen hurkunkat teñbe, ‘Al Kuruñ beleñbe Yuda mar moj al miñ hoyañ nende matare ma kutiñ gega, yeñ wor Holi Spirit yuna be!’ yamiñ. Irkeb Pita beleñ, ⁴⁷ “Mel gabe neñ Holi Spirit titiñ gwahade goyen po yeñ wor Holi Spirit tahanj ninjeb, al ganuñ beleñ fe baptais teñ teñ nin bisam yiryeñ?” yirin. ⁴⁸ Irdeb, ‘Denbe, ‘Yesu Kristuyen al hihit,’ yeñ Yesu Kristu deñemde baptais tenayin,’ yinen baptais

yiryin. Go kamereb baptais tamij mar gore Pita goyen, “Neñya muñ kura heñ ga kwayin,” ineñ basiña iramiñ.

11

Pita Yerusalem mulgañ hiriñ

¹ Be, al miñ hoyañ Yuda mar moj wor Al Kurunyen mere nurde gama iranj mere momonj goyen aposel budaya Yesu niñ dufaymij tareñ irtij mar Yudia nañä bana go niñ beleñ nuramij. ² Ningeb Pita mulgañ heñ Yerusalem hurkukeb Yuda mar Yesu niñ dufaymij sanjin irtij mar gore iginj ma nurde huwardeb Pita goyen, ³ “Ge gayenbe daha tihim yeñ al miñ hoyañ nende guba mata ma gama irde hanjen marte yare kuj dula tiyan?” yeñ biñ ar hende mere iramiñ.

⁴ Irkeb Pita beleñ mata forok yirinj goyen keñkela po momonj yire yeñ miñ urdeb gaha yinyin: ⁵ “Nebe Yopa taunde heñ Al Kuruñ mere irde hinhem. Irkeb Al Kuruñ beleñ mata kura nikala nireñ tikeb ulne kanduk wor po hiyun. Irkeb yuwarwarte det kura amil yara goyen muruñ sipte kurhan kurhan goyen al beleñ utirin teñ tanartineñ irde nañkinde mat panjir irke ne hitte katke kinminj. ⁶ Keñkela keneñbe bana gojbe dapnja kahanj yan megen kuj hitinya, buda, kunereyabe nu kurayen kurayen kuruñ goyen bana goj hike yinminj. ⁷ Irkeb al melak kura nurminj goreb, ‘Pita, huwarde dapnja go gasa yirde nawा,’ ninuñ. ⁸ Irkeb ne beleñ wol heñbe, ‘Moñ, Doyañ Al Kuruñ, badne wor po. Dapnja gabe delger wukkeñ moñ, buluñ yeñ hanjen gobe muñ kura ma nitij. Hubu wor po,’ inminj. ⁹ Be, al melak gore sopte po nañkinde mat, ‘Det Al Kuruñ beleñ yirde diliñde wukkeñ yitin gobe ge beleñ wukken moñ

yęj bada ma hawayinj,’ ninuŋ. ¹⁰ Mere gobe wawuŋ karwo gayen ne hitte forok yeke nurmin. Be, mere go hubu hekeb goyare po det amil yara dapŋa kurayen kurayen bana goŋ minyaŋ goyen tumulgaŋ tike naŋkinde hurkuŋ. ¹¹ Irkeb goya goyenbe al karwo Sisaria mat ne niŋ keya kwaŋ mar goyen ya hinhem siŋare gor huwaraŋ. ¹² Irkeb Holi Spirit belenjbe, ‘Mel goya kuŋ kuŋ niŋ kama henj bada ma hawayinj,’ ninuŋ. Irkeb mel karwo goya Sisaria taunde kutiŋ. Irde kadne 6 Yopa taunde niŋ gayen wor gama nirke tumlaŋ Koniliusyen yare kutiŋ. ¹³ Kuŋ forok yeteket Konilius belenj neneŋbe Al Kurunyen miyoŋ belenj yamiŋde forok yenj mere iruŋ goyen momoŋ niruŋ. Meremiŋbe gahade: ‘Al kura Saimon, Pita ineq hanjen al gobe Yopa taunde hi niŋgeb, al kura yinke yenj ge keya kunaŋ. ¹⁴ Yeŋ belenj gab Al Kurunyen mere tawanj momoŋ girkeb geya dirinjminjeyabe tumlaŋ mere go nurdeb gama irke Al Kuruj beleŋ dumulgaŋ tiyyenj,’ inuŋ. ¹⁵ Be, hanjkap ga mere miŋ urde hinhem goya goyabe Holi Spirit hanjkapyä neŋ hitte katun go gwahade goyen yenj hitte wor katunj. ¹⁶ Irke go keneŋbe Doyan Al Kuruj Yesu beleŋ Al Kuruj hitte mulgaŋ hewe yenja, ‘Yonbe fe baptais yirde hinjin gega, denjbe Al Kuruj beleŋ Holi Spiritde baptais diryenj,’ dinuŋ goyen goya gab bene bak yiŋ. ¹⁷ Niŋgeb Al Kuruj beleŋ Holi Spirit neŋ dunuŋ gwahade goyen po al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irkeb yenj wor yunuŋ. Niŋgeb daha tihim yenj ne al nebanjen munj gare Al Kurunyen meterj waleŋ? Neb badne wor po!’ yinyinj. ¹⁸ Be, Yuda mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde

hinhan go Pita mere tiyyiŋ go fudinde yenj nurdeb Al Kuruj turuŋ irde, “Fudinde go. Al miŋ hoyan neŋ Yuda mar moŋ wor Al Kuruj beleŋ biŋ bak yirke Al Kurunya awalikde hitek yenjbe mata buluŋmiŋ yubul teŋ yenj ge biŋ mulgaŋ heŋ haŋ,” yamiŋ.

Antiok niŋ Yesuyen alya bereya

¹⁹ Be, Yudia naŋare niŋ doyan mar beleŋ Stiwen mayke kamyiŋ go kamereb Stiwen diŋŋ Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋ irtiŋ mar wor gasa yirde buluŋ buluŋ yirde hikeb go mar gobe burgagaw keramiŋ. Irdeb kurabe Fonia naŋare kwamiŋ. Kurabe Saiprus motmotde kwamiŋ. Munaj kurabe Antiok taunde kwamiŋ. Mel go burgagaw kerde kwamiŋ mar goyenbe kuŋ mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen Yuda mar po momoŋ yirde kuŋ hinhan. ²⁰ Gega Saiprus motmotde niŋ marya Sairini taunde niŋ mar Yerusalem mat bur yeŋ kwamiŋ gore Antiok taunde kuŋbe Grik mar gor hinhan goyen wor mere igin Doyan Al Kuruj Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ yirde hinhan. ²¹ Doyan Al Kurunyen tareŋbe mel goya hinjin geb, mere go nurdeb alya bereya budam mata buluŋmiŋ yubul teŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ.

²² Be, Yerusalem niŋ sios gore mere momoŋ go nurdeb Banabas teŋ kerke Antiok kuriŋ. ²³ Kuŋ Antiok gor forok yenjbe Al Kuruj beleŋ bunijen yirde igin igin yirde Holi Spirit yunyinj go yeneŋbe amaŋ niŋ pultik yiriŋ. Irdeb sanŋ heŋ heŋ ge faraŋ yure yenjbe, “Bitinjde mat Doyan Al Kuruj Yesu gama irde hinayinj. Irde yenj niŋ po nurde hinayinj,” yinerj saba yirde hinjin. ²⁴ Banabasbe al igin wor po, irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hekken nurde unenj hinjin. Holi Spirit beleŋ hard unenj

ketal urtiñ hin hin. Niñgeb Banabas beleñ saba yirkeb al budam Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ.

²⁵ Be, gor matbe Banabas go Sol niñ nañkene yeñ Tarsus taunde kuriñ. ²⁶ Kun nañkeneñ keneñbe tupi teñ Antiok wayaryum. Be, go dama goyen Banabasya Solyabe Yesu Kristuyen alya bereya Antiok hin han goya heñbe alya bereya budam saba yirde hinaryum. Be, Antiok gorbe Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ iramiñ mar goyen al siñare niñ mar beleñ “Kristen” yinamiñ. Deñe gob bikkenbe hubu.

²⁷ Be, irem go Antiok hinaryum goya goyenbe Al Kurunyen mere basan mar kura Yerusalem mat Antiok katamiñ. ²⁸ Al kura denjembe Agabus. Yeñ beleñbe Holi Spirityen tarende huwardeb, “Kamebe binje kamde kamde nalu kuruñ kura Roma gabman beleñ nañja doyañ ira bana gayen forok yiyyen,” yiriñ. Be, Klodius beleñ Roma gabmanyen doyañ al hikeya mere tiyyiñ gwahade po forok yiriñ. ²⁹ Irkeb Yerusalem niñ mar faran yurniñ yeñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ mar Antiok hin han gore hora yirtin ala tiyamiñ. Al tumjan gor hin han gobe gwahade hite yeñbe goyen po gama irde hora yeramiñ. Horam yañ marbe tolok yeramiñ, munaj al hubu nurdeb bande yeramiñ. ³⁰ Hora gabu iramiñ gobe teñ Banabasya Solya haniñde keramiñ. Irkeb Yerusalem kuñbe tukun sios gote doyañ mar yunaryum.

12

*Herot beleñ Yesuyen alya bereya
sios buluñ buluñ yiryiñ*

¹ Be, goya goyenbe Yuda marte doyañ al kuruñ kura denjem Herot beleñ Yesuyen alya bereya sios buluñ yire yeñbe fulenja marmiñ yad yerke kuñ kuramiñ yawaramiñ. ² Yawarkeb Herot beleñ fulenja marmiñ yinkeb Yon itiñ Yemsbe fulenjañ niñ bidila po mayke kamyiñ. ³ Be, Herot beleñ mata tiyyiñ goke Yuda mar beleñ amaj heke yeneñbe Pita wor Yems irmiñ gwahade ire yeñbe fulenja marmiñ yinke teñ fere tiyamiñ. Goyenbe Yuda marte dula nalu kuruñ kura beret yis miñmoñ nen hanjen goyenterbe Pita fere tiyamiñ. ⁴ Irdeb koyare kerdeb, moñgo busaharyen yeñbe Herot beleñ fulenja marmiñ ¹⁶ hulyan yirdeb, “Al sipte beleñ wa doyañ irnayiñ. Irdeb nalumiñ hubu hekeb al sipte kura beleñ wor kuñ gasunjiñ teñ Pita go doyañ irnayiñ. Gwahade po teñ hinayiñ,” yinyiñ. Herotbe Pasoba* dula nalu goyen hubu heke gab Pita go siñare takteñ kawan alya bereya dilinde maymeke kamyeñ yeñ nuryiñ. ⁵ Goke teñbe Herot beleñ fulenja marmiñ yinke Pita goyen koyare po kerde doyañ irde hin han. Gega siosbe Al Kurun beleñ faran uryen yeñ gusunjan irtiñde hin han.

⁶ Be, gisebe mayteke kamyeñ yeñ nuramiñ goyen wawuñbe Pitabe fulenja mar irawa kahalte firtiñde hin han. Irde fulenja mar irawa hoyanbe yamere huwarde doyañ heñ hinaryum. Pita gobe hin han gwahade po sen beleñ haniñ yase beleñ feñ teñ tukun fulenja al kurate haniñde feñ titiñ hin han. Be, haniñ tapa wor gwahade po irtiñ hin han.

* **12:4:** Bikken Israel mar Isip nañja tubul teñ Kenan kuniñ tiyamiñabe Al Kurun beleñ sipsip al dirin dirneñ gasa yirde darim yade yame kantayañ sam yirnayiñ yinyiñ. Munaj al kura gwaha ma tiyamiñ marbe Al Kurunyen miyon beleñ wañbe mel gote urmiñ matalinjya dapñamij matalinjya goyen tumjan gasa yirke kamamiñ. Gega meremij gama iramiñ marbe miyonmiñ beleñ yubul tiyamiñ goke dufay heñ heñ ge dula mata teñ hin han.

7 Irkeb al kura mata gwahade forok yeweñ tiya yeñ ma nurde hikeya Al Kurunyen miyon beleñ al yad fere yird yird ya bana goj forok yiriñ. Irkeb ya bana gojbe fay urde wuk yeñ tukuriñ. Irkeb Al Kurunyen miyon goreb Pita gegelhek beleñ tur irde isan heñbe, “Arañ huwara!” inyin. Gwaha inkeb goya goyen po sen haniñde fere titiñ hinhin goyen suk yeñ kataryum. 8 Irkeb Al Kurunyen miyon beleñbe, “Kahanbasançeya ulinhorge binde niñya yad hor yira,” inyin. Irkeb Pita go gwaha tiyyin. Irkeb sopte po, “Ulinhorge kurun siñare niñ go wor ulger kerde gama nira,” inyin. 9 Be, Pita go Al Kurunyen miyon goyen po gama irde siñare kurkuriñ. Goyenpoga Al Kurunyen miyon beleñ mata teñ hinhin gobe fudinde farñende yeñ ma nurde hinhin. Yeñbe yuwarwarte teñ hime yeñ nurde hinhin. 10 Be, Al Kurunyen miyonja Pitaya go fulenja mar meheñde niñ goyen fole yirde kuñ kura goyen wor fole yirde kuñ funañbe taun bana hurkuñ hurkuñ yame kurun ain beleñ po irtiñde gor huwararyum. Irkeb yame go momjonde hol yeke kwaryum. Be, muñ kura kutñeñ teñbe goyare po Al Kurunyen miyon gobe uñkel kuriñ.

11 Irke gab Pita gobe bij bak yeke, “Gabe farñende be! Yuwarwarte moñ. Yuda marbe ne niñ Herot beleñ mayde gwaha kura ira yeñ kentek yeñ nurde hañ gega, fudinde wor po Al Kurun beleñ miyonmiñ hulyañ irke wañ nad siñä nira,” yiriñ.

12 Irde bij bak wor po yeke Yon al beleñ Mak ineñ hinhin gote milij Mariayen yare kuriñ. Yare gorbe al budam gabu irde Pita goyen farañ uri yeñ Al Kurun gusunjan irde hinhin. 13 Be, Pita go

kuñbe yame mayyiñ. Irkeb meteñ bere kura deñem Roda beleñ yame hol ire yeñ kuriñ. 14 Gega Pita beleñ yame mayde mere tiyyin goyen nurde amaj wor po heñbe yame hol irde miñmoñ, kup yeñ mulgan heñbe al gabu irde Al Kurun mere irde hinhan mar goyen, “Melya, Pita wañ yamere hi!” yinyin. 15 Irkeb mel goreb, “Kukuwa haha?” inamiñ. Gega, “Moñ, fudinde wor po Pita be,” yeñ parsay po hiriñ. Irkeb, “Moñ, yende miyon wet?” inamiñ.

16 Gega Pita go yame mayde ma nurtinjen po tiyyin. Irkeb yame hol irdeb Pita keneñbe tulful yamiñ. 17 Irkeb haniñ po tuñañ teñ, “Mere ma,” yineñbe Al Kurun beleñ teñ siñä iryin goyen momoñ yiryin. Irdeb, “Yemsya dininiñ Yesu gama irde hitiñ mar hoyan wor ne hitte mata forok yihi gake bebak yirnayin,” yineñbe tiyuñ hoyanje kuriñ. Be, Yems gobe Yesu kulin irde Yerusalem niñ sios gote doyan al hinhin.

18 Be, fulenja mar Pita doyan irde hinhan mar gobe wampot huwardeb bana goj yeñ ge nañkenen tukamin. Gega bepyan miñmoñ, hubu wor po. Niñgeb gwaha kura tiya yeñ ma nurde ñakñak teñ kandukñeñ nuramiñ. 19 Be, Herot beleñ mere momoñ go nurdeb fulenja marmin yinke Pita keramin ya bana kurun goyen nañkenen tukamin. Gega go ma po kenkeb Herot beleñ Pita doyan iramiñ mar goyen, “Wawuñbe daha tahan?” yineñ gusunjan yirdeb bij ar yeke Pita doyan iramiñ mar goyen gasa yirke kamamiñ.

Herot kamyin

Be, go kamereb Herot go Yudia nañare matbe Sisaria taunde kurkuñ gor mun kura hinhin. 20 Be, goyenterbe Tairyia Saidonya taunde niñ mar beleñ Herot daha

wet kura iramiñ. Irkeb Herot gobe biñ ar yeke igin ma nurde yunen hinhin. Be, taunde gor niñ marbe Herot beleñ doyañ irde hinhin nañore mat binje yade hinhin geb, Herot biñ ar yen hinhin goke kandukpiñ nuramiñ. Niñgeb Herotya awalik heñ heñ beleñ niñ nañkenenbe taunde gor niñ mar kura beleñ Herotyen meteñ doyañ al kura Blastus hitte kwamiñ. Kuñbe mel goya Herotya kanduk miñyaj hinhin goyen sope irde awalik hiniñ yen Blastus inke igin nuryiñ. Irdeb yen beleñ kuñ Herot inke yen wor igin nuryiñ.

²¹ Be, Herot beleñ Tairyा Saidonya taunde niñ mar mere yire yen nalu kiriyinde goyenter hekeb doyañ mar karkuwajde umña teñbe gote keperd keperd gasunde keperde alya bereya mere yiryiñ. ²² Irkeb taunde gor niñ mar beleñ turuñ irde hekhok teñ epte ma teñbe, "Gab al beleñ ma mere tiya! Al Kurun beleñ mere tiya!" yen kiñkabon tiyamiñ. ²³ Be, Herot gob alya bereya beleñ gwaha inke aman heñbe Al Kurun ma kasor iryiñ. Irkeb goke teñbe goya goyen po Al Kurunyen miyoñ beleñ wañ mayke katyiñ. Irkeb goyare po kundu beleñ diliñ gergen hikeya nen naforok irke kamyiñ.

²⁴ Be, Herot beleñ sios buluñ irde hinhin gega, Al Kurunyen merebe kurun heñ tukurin.

²⁵ Be, Banabasya Solya Yerusalem kwaryum goyen meteñmiñ pasi irdeb Antiok mulgañ haryum. Mulgañ heñ heñyabe Yon, Mak inen hanjen goya tumjanj Antiok kwamiñ.

13

*Holi Spirit beleñ Banabasya
Solya basiñja yiryiñ*

¹ Be, Antiok taunde gor niñ Yesuyen alya bereya sios bana

goñbe Al Kurunyen mere basaŋ maryabe saba mar kura hinhin. Go mar gote deñembe Banabas, Saimon al beleñ Niger inen hinhin, irde Sairini taunde niñ al Lusiusya, Manainyabe Solya. Manain gobe Galili nañja gote doyañ al kuruñ Herotya tumjanjde paka yirke karkuwaj haryum. ² Be, kurarebe go mar goyen binje kutja irde Doyañ Al Kurun dolorj irde hike Holi Spirit beleñbe, "Banabasya Solyabe meteñne teñ hiriryen yen basiñja yirmiriñ. Niñgeb yapat yirkeb yenbe hoyan mun po meten tiyiryeñ," yinyiñ.

³ Irkeb mel go kutnjare heñ Al Kurun mere irde hinhin goyen kamereb irem go hende hanin yerde Al Kurun gusuñaj irdeb yubul tike Antiok taun go tubul teñ kwaryum.

Banabasya Polyabe Saiprus motmotde kwaryum

⁴ Be, irem go Holi Spirit beleñ bul yirke Selusia taunde kurkaryum. Irdeb gor mat hakwa teñbe Saiprus motmotde kwaryum. ⁵ Kuñ Saiprus motmotde forok yenbe Salamis taunde kwaryum. Gorbe Yuda marte gabu yayan kuñbe Al Kurunyen mere tagalde hinaryum. Irkeb Yon, Mak inen hanjen gobe irem go faraŋ yurde hinhin.

⁶ Go kamereb Salamis taunde matbe Saiprus motmot muruñ kurhan Pafos taunde kuñ forok yaryum. Gorbe Yuda mar al kura kalga mataya soya mataya teñ hitin al goyenbe Al Kurunyen mere basaŋ heñ tagalde hime yen al usi yirde hinhin. Deñembe Ba-Yesu. ⁷ Al gobe gor niñ gabman doyañ al Sergius Paulus goyen meter faraŋ urde hinhin. Sergius Paulus gobe dufaymiñ wuk yitiñ niñgeb, Al Kurunyen mere nure yenbe Banabasya Solya niñ keya hiriñ. ⁸ Gega Ba-Yesu, Grik mere

mat Elimas inej hanjen gore irem goke igin ma nurde asogo yirdeb Sergius Paulus goyen daha Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iryenkek yenbe petpet irde hinhin.⁹ Irkeb Holi Spirit belej Sol, Pol inej hanjen goyen hard unke Elimas kimiŋ mat,¹⁰ “Gebe mata igin kurun gayen asogo irde al mata igin gama irniŋ tike usi yirde pet pet yirde ha. Irde Doyaŋ Al Kurunyen mata fudinde goyen bulun irde ha goyen tubul ma teŋ ha. Ningeb gebe Satanyen mata po teŋ ha.¹¹ Goke teŋbe hanča gabe Al Kurun belej mata bulunge gote damum gunen tiya. Ningeb delge titmiŋ hiyyen. Irkeb sobamde yara po det kura epte ma yenayiŋ,” inyiŋ. Irkeb goya goyen po gagap yara kidomak kura gore wanj dilin pet tiyyiŋ. Irkeb dilin titmiŋ hekeb ganun belej hanner nade belej nikala niryen yen sapsap tiyyiŋ.¹² Irkeb Sergius Paulus gobe mata forok yiriŋ goyen kinyiŋ. Irde Doyaŋ Al Kurun niŋ saba tagalde hinaryum go nurdeb dinoŋ kok yiriŋ. Irdeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryin.

Banabasya Polya Pisidia naŋare niŋ taun kura Antiok kwaryum

¹³ Be, Polya diŋuŋ waranya go Pafos taunde mat hakwa teŋbe Saiprus motmot go tubul teŋ Pamfilia naŋa bana niŋ taun Perga kwamiŋ. Gega Yon, Mak inej hanjen gobe gor mat irem go yubul teŋ Yerusalem mulgaŋ heŋ kuriŋ.¹⁴ Be, Polya Banabasya gobe Perga taunde matbe taun kura Pisidia naŋa bana gon niŋ taun Antiok inej hanjende gor kwaryum. Irdeb Yuda marte usan nalu Sabat goyenter gabu yaminde gor hurkuŋ keperaryum.¹⁵ Be, Yuda marte tikulaya Al Kurunyen mere basaŋ mar belej asanđe katin goyen kura kapyan heŋbe gabu iramiŋ gote doyaŋ mar belej

irem goyen yeneŋbe, “Irem, derbe alya bereya gar niŋ tareŋ hinayiŋ yen faraŋ yurtek saba kura hi kenem igin saba yiriryen?” yenbe al kura hulyan irke kuŋ momonj yiryin.

¹⁶ Irkeb Pol belej huwarde merene nurnaŋ yenbe hanıŋ po tuŋaŋ tiyyiŋ. Irdeb gaha yinyiŋ: “Deŋ Yuda marya Yuda mar moŋ gega, Al Kurun dolon irde hanj mar, ga nurnaŋ ko.¹⁷ Yuda marte Al Kurun belejbe asininiŋ yago goyen basıŋa yirdeb yende alya bereya yiryin. Irdeb bikkenj naŋam tubul teŋ kuŋ Isip marte naŋare hikeb yinjeŋ faraŋ yurde sanŋiŋ yirkeb almeliŋ kurun forok yiriŋ. Kamebe naŋamde yumulgaŋ tiye yenbe Al Kurun belej yinjeŋde tarende po yirkeb Isip tubul tiyamın.¹⁸ Belen kuŋ henja al ma hitek naŋa bana dama 40 gayen mata bulun bulun kurun teŋ hikeb Al Kurunbe biŋ misiŋ bulun wor po kateŋ hinhin gega, mel go yubul ma teŋ hinhin.¹⁹ Irdeb Israel mar go Kenan naŋa bana hurkukeb Al Kurun belej megen goyenter hinhan mar almeliŋ 7 gayen gasa yirde bulun bulun yiryin. Irdeb megenmiŋbe hugineŋ ge yende alya bereya niŋ tubul teŋ yunyin.²⁰ Be, hakwaniniŋ yago Isip kwamiŋde mat kuŋ kuŋ mulgaŋ heŋ Kenan megenđe sopte wayamiŋ gobe dama 450 bana gayen mata kurun goyen forok yamin.

“Be, Yuda mar go kuŋ megen yade keperke yeneŋbe Al Kurun belej alya bereya doyaŋ yirde hinayiŋ yen doyaŋ mar yade forok yiryin. Kuŋ kuŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al Samuel forok yen doyaŋ yirde hinhin.²¹ Irkeb goyabe Israel mar belej doyaŋ al kurun hoyan niŋ gusuŋaŋ iramiŋ. Irkeb Al Kurun belej

Benyaminyen minđe niŋ al kura deňem Kis gote urmiŋ Sol yunke yeŋ beleŋ Israel marte doyan al kuruŋ heŋ dama 40 gayen doyan yirde hin hin. ²² Be, Al Kuruŋ beleŋ Sol go buluŋ tike takira tenje Dewit teŋ gasuŋ wol kiriyŋ. Yeŋ gebe Al Kuruŋ beleŋ gaha yiriŋ: 'Yesi urmiŋ Dewitbe bubulkunye wor po. Amanej nurde unenj hime. Dufayne kuruŋ kerde hime gayen yeŋ beleŋ gab gama irde pasi iryen,' yiriŋ. ²³ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ biŋa teŋ mere tiyyin goyen po gama irdeb gogo Dewityen minđe mat alya bereya Al Kuruŋ hitte Yumulgaŋ teŋ teŋ Al Yesu Israel mar hitte teŋ kerke wayyiŋ. ²⁴ Yesu go forok yeŋ meteŋmiŋ ma miŋ uryinjabe Yon Baptais beleŋ wa meheŋ heŋ alya bereya mata buluŋmiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ heŋ baptais tenayiŋ yeŋ Israel mar tumraŋ saba yirde hin hin. ²⁵ Yon go meteŋmiŋ kuŋ pasi irtek binde heŋ hiket gaha yiriŋ: 'Nebe ganuŋ yeŋ nurde nuneŋ haŋ? Dumulgaŋ teŋ teŋ Al wake kentek yeŋ doyan irde hanjen al gobe ne gago moŋ. Yeŋbe ne kamere wayyen. Ne al gahade muŋ gare epte ma kahaŋ basanmiňde niŋ kaŋ yugu tiyen,' yiriŋ.

²⁶ "Niŋgeb, kadne yago, Abrahamyen minđe niŋ marya deň mintiŋ hoyan Al Kuruŋ kafura irde yende mere po nurde haŋ mar, ga nurnaŋ ko. Dumulgaŋ teŋ teŋ mere gobe neŋ tumlaŋ gake teŋ kerke wayyiŋ. ²⁷ Gega Yerusalem marya doyan marmiňya beleŋ Yesu goyen keneŋ bebak ma tiyamiŋ. Mel gobe Sabatmiň Sabatmiňbe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ mere asanđe katıŋ goyen kapyan heŋ hinhan gega, mere gote miŋ bebak ma teŋ hinhan. Irdeb Yesube buluŋ usi teŋ mayteke kami yeŋ mere

mayamiŋ. Mata tiyamiŋ gobe Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ kame mata gwahade forok yiyyen yitiŋ goyen po forok yiriŋ gogo. ²⁸ Yesube titmiňeŋ wor po, miŋ miňmoŋ mayniŋ yeŋ Pailat gusuŋaŋ iramiŋ. ²⁹ Be, he hende mayke kamkeb faraŋ teŋbe tukuŋ mete tiyamiŋ. Be, mata tiyamiŋ kuruŋ gobe Yesu niŋ teŋ Al Kuruŋyen mere asanđe katıŋ goyen gwahade po forok yiriŋ. ³⁰ Goyenpoga bida ma hiriŋ. Al Kuruŋ beleŋ isanj heke huwaryiŋ. ³¹ Go kamereb yeŋya Galili naŋa bana mat Yerusalem kuŋ mulgaŋ heŋ hinhan mar goyen hitte wawuŋ budamde forok yeke kenamiŋ. Niŋgeb gayenterbe mel goreb Yesu niŋ Yuda mar saba yirde haŋ. ³² Niŋgeb deyya beleŋ mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen momoŋ dirde har gago. Be, bikken Al Kuruŋ beleŋ asininiŋ yagot diliňde biŋa tiyyin. ³³ Irdeb gote iginerbe neŋ dirŋen weŋ hitte forok ire yeŋ Yesu kamtiňde mat isanj hiriŋ. Yesu goke Al Kuruŋ beleŋ mere tiyyinbe Tikiŋ Asanđe gahade katıŋ hi:

'Nebe nanake. Niŋgeb urne ge niŋ amanenj nurd gunę hime,' yitiŋ. *Tikiŋ 2:7*

³⁴ Be, Al Kuruŋ beleŋ Yesube bida ma hiyyen yeŋ isanj heke huwaryiŋ gobe Al Kuruŋyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ asanđe gahade kayyiŋ:

'Ne beleŋ Dewit hitte biŋa timiriŋ goyen fudinde wor po gama irde guram girde tareŋ gireŋ.'

Guram gireŋ gabe megen nin al kura beleŋ epte ma gwaha girtek,' yitiŋ hi. *Aisaia 55:3*

³⁵ Irde Tikiŋ Asanđebe Dewit beleŋ Yesu bida ma hetek goke,

'Meten alge gigeŋ tapat irde basiŋa irtiŋ gobe epte ma bida hiyyen,' yiriŋ. *Tikiŋ 16:10*

³⁶ Al Kurun gwahade mere iryin al Dewit gobe Al Kurunyen dufay kurun goyen pasi irdeb kamyin. Irkeb tukun asem yagot dumunje kerkeb bida hirin. ³⁷ Gega Al Kurun belej isañ hirin yen hite al Yesu gobe bida ma hirin. Hubu wor po. ³⁸ Ningeb al kura yen ge dufaymiñ sanjñ iryenbe Al Kurun belej mata bulunjiñ halde unyen. Gote sabamiñbe gago tagalde har. ³⁹ Ningeb, kadne yago, deñbe Mose belej tikula kayiñ goyen gama irtike gab Al Kurun belej mata buluñ miñmoñ al huwak dinyen yen nurde hañ? Moñ, epte moñ! Goyenpoga al kura Yesu niñ po dufaymiñ tareñ iryen gobe Al Kurun belej mata buluñ miñmoñ, al huwak yen kinyen. ⁴⁰⁻⁴¹ Be, Al Kurunyen mere basan mar belej asanje gahade katij hi:

Deñ sukal teñ hanjen mar, nurde ga hinaj ko.

Deñ gayenter niñ mar hitte det kura forok ireñ.

Irde mata gob al belej kenen momon dirnayin gega, usi yen nurnayin.

Ningeb deñbe kame gab kenen diltiñ fot yemañbe kamnayin,’ yen kayamiñ.

Habakuk 1:5

Ningeb mere gate igineñ deñ ultinde forok yenak geb, keñkelä hen hinayin,” yinyin.

⁴² Be, Polya Banabasya Yuda marte gabu ya goyen tubul teñ kat siñare kuren tikeb gor niñ mar belej, “Sabat nalú kura imoyerterbe wañ saba dirhar gayen tebañ saba dirke nurtek,” yinamin. ⁴³ Irde gabure gor mat siñare kunbe Yuda marya al miñ hoyanje niñ Yuda mar moñ gega, Yuda marte mata gama irde hanjen mar goreb Polya Banabasya gama yirde kwamij. Irkeb irem goreb mel go mere yirde tareñ yirye yeñbe, “Al Kurun

belej buniñen nurde dunen farañ durde hi geb, hugiñen yen ge po nurde gama irde hinayin,” yinaryum.

⁴⁴ Be, kuñ sopte Sabat nalú hekeb taun bana gor niñ mar gobe Al Kurunyen mere nurniñ yen al budam wor po wañ Yuda marte gabu yare gor gabu iramiñ. ⁴⁵ Irkeb Yuda mar Pol niñ igin ma nuramij gore al budam gabu iramiñ goyen yeneñbe daniñ neñbe gwahade moñ yen biñ ar yamiñ. Irdeb Pol belej mere teñ hinhin gobe usi teñ hi yen sukal iramiñ. ⁴⁶ Gega Polya Banabasya gobe kafura ma henbe, “Al Kurunyen merebe deñ Yuda mar wa nurnaiñ yen gogo momoñ dirarun. Gega harhoktiñ uneñbe epte ma Al Kurunya hugiñen hitek yahan geb, gayenterbe epte ma deñ momoñ diryen. Gwaha titñeñbe al miñ hoyaj Yuda mar moñ po gab kuñ momoñ yirde hireñ tahar geb. ⁴⁷ Al Kurunyen mere tukun Yuda mar moñ hitte kuñ tagaliryeñ dineñ Doyañ Al Kurun belej meremiñ asanje hi goyen dunyin. Merembe gahade:

‘Gebe hulsi yara heñ al miñ hoyaj Yuda mar moñ hike kwa kurun gayen ne belej yumulgan tiyeñ mere goyen momoñ yirde tukayin.

Irkeb biñ bak yekeb ne belej yumulgan tiyeñ,’ yitiñ hi,” yaryum. *Aisaia 49:6*

⁴⁸ Be, al miñ hoyaj Yuda mar moñ belej irem go mere tiyaryum goyen nurdeb amaj henbe Al Kurunyen mere palap iramiñ. Irdeb alya bereya Al Kurun belej yinjenya hugiñen hitek yen basiñ yirtiñ marbe tumjan Yesu niñ dufaymiñ sanjñ iramiñ.

⁴⁹ Be, Al Kurunyen merebe naña bana kurun go tagal tukuke nurtiñ ala tiyamij. ⁵⁰ Gega Yuda mar belej taunde gor niñ doyañ marya

bere samuŋ minyaŋ Yuda marte tikula gama irde hinhan goyen biŋ yakamamiŋ. Irkeb mel goreb taunde gor niŋ mar kura yinkeb Polya Banabasya gasa yirniŋ yen buluŋ buluŋ yirdeb, “Taun gayenter ga heŋ ma!” yinerŋ yakira tiyaminj. ⁵¹ Irkeb gor niŋ mar goyen mata buluŋ tihit yen biŋ bak yenaŋ yenbe yende matare kahanje tupi busaŋ heŋbe Antiok taun go tubul teŋbe Aikoniam taunde kwaryum. ⁵² Be, Antiok niŋ mar Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ gobe Holi Spirit beleŋ ketal yurke amanj heŋ hinhan.

14

Polya Banabasya Aikoniam taunde kwaryum

¹ Be, Polya Banabasya gobe teŋ hinaryum gwahade po Aikoniam taunde gor manaŋ Yuda marte gabu yare kuŋ saba keŋkela po tagalke Yuda marya al miŋ hoyanja goyen budam wor po Yesu niŋ dufayminj tareŋ iramiŋ. ² Gega Yuda mar kura mere go iginj ma nuramiŋ mar goreb al miŋ hoyanja Yuda mar moŋ biŋ yakamkeb Yesu niŋ dufayminj saŋŋiŋ iramiŋ mar goyen asogo yiramiŋ. ³ Niŋgeb asogo yirde hinhan goyen fole yirtek yenbe Polya Banabasya go nalu budam po gor heŋbe kafura ma henja Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ alya bereya buninjeŋ nurde faran yurde yawarde hinhan goke tagalde hinaryum. Irkeb gor niŋ mar gore fudinde yenaŋ yenbe irem gobe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ tareŋ yirke mata tiŋen kurayen kurayen forok yirde hinaryum. ⁴ Irkeb taun goyenter niŋ mar kurabe irem goke haminj. Munaj kurabe Yuda mar niŋ haminj. ⁵ Irkeb Yuda marya al miŋ hoyanja goyen doyan marminja gabu irde irem

go hora po gasa yirteke kamiryen yen mere sege iramiŋ.

Polya Banabasya Listra taunde kwaryum

⁶ Gega irem gobe mere go nurdeb busaharde Likonia naŋare niŋ taun irawa kura Listraya Derbiya gor kwaryum. Irdeb naŋa bana go niŋ taun binjaŋ wor kwaryum. ⁷ Kunj goŋbe mere iginj Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde tukuj hinaryum.

⁸ Be, Listrabe al kura kahanj simsimeŋ goyen gor hinhan. Yenbe kawan hiriŋde mat po mun kura ma huwarde kunj hitinj.

⁹ Al goyen keperdeb Pol mere teŋ hinhan goyen keŋkela palŋa irde hinhan. Irde al gore Polyen mere go fudinde yen nurde biŋ hek irke keneŋbe Al Kuruŋ beleŋ amanjeŋ nurde sope iryen yen nurdeb Pol beleŋ dilŋ bilmiŋde po keŋkela irdeb, ¹⁰ “Huwara!” inyinj. Irkeb bemel po huwarde kuŋ waŋ tiyyinj. ¹¹ Be, al buda kuruŋ gore Pol mata tiyyinj go keneŋbe yende mere mat po, “Baraŋ marniniŋ al faknunje heŋ katahar!” yen wenwoŋ tiyamiŋ. ¹² Irdeb Banabasbe Sus inamiŋ. Munaj Polbe tonaj al heŋ mere teŋ hinhan goke teŋbe Hermes inamiŋ.

¹³ Be, Sus dolon ird ird yabe taun siŋare hinhan geb, Sus dolon ird ird mata doyan alya taun goyenter niŋ marya beleŋ Banabas goyen Sus usi teŋbe bulmakaw al dirinj yade umŋa gitik teŋ yukan kumga teŋ irem go dolon yirniŋ yen taun yame kurunje gor yawayamiŋ.

¹⁴ Irkeb Yesuyen mere basaŋ mar Banabasya Polya gobe gwaha tiniŋ tahaŋ yeke nurdeb daniŋ goya gwaha tiniŋ tahaŋ yen buninjeŋ wor po nurdeb uliŋhormiŋ erek yirde kup yen kuŋ al buda goyen kahal bana heŋbe, ¹⁵ “Daniŋ gwaha teŋ haŋ? Deyyabe al deŋ yara po geb! Deyyabe Al Kuruŋ

gwahader hitiñ nañkiñ, megeñ, makañya det kurun gayen yiryin al gote mere igin gayen momon dirye yeñ wayaruñ. Irkeb mata kukuwamnen minj miñmon teñ hañ gahade gayenbe yubul teñ Al Kurun hitte mulgañ henayin. ¹⁶ Bikkeñbe Al Kurun beleñ megen niñ al tumñañ gayen go ma nurde unen hikeb okohom po yubul tike dufaymiñde po kuñ hinhan. ¹⁷ Gega Al Kurunbe buninjeñ minyañ geb, huginjeñ po ma yubul tiyyin. ‘Gwaha yirmek Al Kurunbe fudinde hi yeñ biñ bak yenayin,’ yeñbe det igin igin yuneñ hiyen. Nañkiñde mat kigariñ yuneñ hiyen. Irde biñgebe naluminde yuneñ hiyen. Irde biñge budam yuneñbe biñde wor aman po makin yirde hiyen. Irde deñ manan gawahade po dirde hiyen gega, Al Kurun niñ ma nurde hanñ,’ yineñ kwep kwep tiyaryum. ¹⁸ Be, irem gore gwaha yaryum gega, al buda gobe bebak ma teñ dapñä gasa yirde irem go galak yirde dolon yirniñ yeñ kimñeñ po haminj.

¹⁹ Be, Yuda mar kura Pisidia nañare niñ taun kura Antiocka Aikoniamya mat Listra taunde wanbe al buda kurun gor niñ goyen wor biñ yakamamiñ. Irkeb Pol goyen hora po mayamiñ. Irde kama yeñbe tulun teñ taun siñare tukun tubul tiyamiñ. ²⁰ Gega kamere Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ wan gabu irde kalyan kerde hikeb geren heñ huwarde sopte taun bana gon hurkuriñ. Be, fay urkeb yenja Banabasya Derbi taunde kwaryum.

Polya Banabasya Siria nañare niñ taun kura Antiock mulgañ haryum

²¹ Be, Polya Banabasya gobe Derbi taunde kunbe Yesu niñ mere igin goyen tagalke alya bereya karim ma Yesu niñ dufaymiñ

sañiñ iramiñ. Be, go kamereb irem go mulgañ heñ Listra taunde kwaryum. Gor matbe Aikoniam taunde kwaryum. Irdeb Aikoniam matbe Pisidia nañare niñ taun Antiock taunde kwaryum. ²² Taunyañ goyen kuñ heñyabe alya bereya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar goyen, “Kame Al Kurun hitte kuniñ yeñbe okohom ma kutek. Kanduk kurayen kurayen yeneñ gab kutek. Niñgeb tareñ po heñ Doyan Al Kurun niñ dufaytiñ sanjiñ iran goyen tubul ma tinayin,” yineñ saba yirdya yirdya kuñ hinaryum. ²³ Kuñ heñyabe taun kurar niñ kurar niñ al kura Yesuyen alya bereya sios gote doyan mar yirde kuñ hinaryum. Irde biñge kutja irde Al Kurun mere irde heñyabe doyan mar Al Kurun niñ dufaymiñ hek irde hinhan mar goyen Al Kurun beleñ doyan yirde hiyen yeñ Al Kurun haniñde yerde hinaryum.

²⁴ Be, irem go Pisidia nañä bana goñ meten teñ kuñ kuñbe Pamfilia nañare forok yaryum. ²⁵ Irdeb kuñ Perga taunde Al Kurunyen mere tagalde Atalia taunde kurkaryum. ²⁶ Irde Atalia taunde matbe hakwa teñ mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiock kwaryum. Taun goyenterbe hañkapyä Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinhan mar beleñ meten goyen tiyiryen yineñ Al Kurun beleñ buninjeñ yirde faran yurde hiyen yeñ Al Kurun haniñde yeraminj. Niñgeb meten go pasi irdeb mulgañ heñ gor po kwaryum.

²⁷ Be, irem go mulgañ heñ kuñ Antiock forok yenjeñ gor niñ sios tumñañ gabu yirdeb meten teñ kuñ hinaryum goyen momoñ yiñaryum. Al Kurun beleñ tareñ yirde faran yurke daha mat al miñ hoyan yad yad miñ uraryum goyen goke keñkela momoñ yiñaryum. ²⁸ Irdeb Antiock gorbe

nalu ulyanđe po Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde hinhan marya hinaryum.

15

Polya Banabasya Yerusalem kwaryum

¹ Be, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar kura Yudia naŋare mat Siria naŋare niŋ taun Antiok kwamiŋ. Gor kuŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar gor niŋ goyen, "Al kura Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ gega, Yuda marte tikula Mose beleŋ kayyiŋ goyen ma gama irde guba ma yenayiŋ gobe Al Kuruj beleŋ epte ma yumulgaŋ tiyyen," yeŋ saba yirde hinhan. ² Irkeb Polya Banabasya beleŋ sabamiŋ goyen igiŋ ma nurdeb mere go sopte huwa irye yeŋ mel goya kadom mohonđe tiyamiŋ. Gwaha tike yeneŋbe Antiok niŋ Yesuyen alya bereya beleŋ, "Yerusalem kuŋ aposel budaya gor niŋ sios gote doyan maryat mohonđe wor po mere gate miŋ keŋkela nurde ga wayyi," yeŋ hulyaŋ yiramiŋ. Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar kuraya kwamiŋ.

³ Beleŋmiŋbe Fonisia naŋaya Samaria naŋayaŋ kuŋbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyaŋ niŋ mar goyen al miŋ hoyaj Yuda mar moŋbe daha mat Al Kuruj hitte biŋ mulgaŋ haminj goyen momoŋ yiramiŋ. Irkeb mere go nurdeb aman wor po haminj. ⁴ Be, kuŋ Yerusalem forok yamin. Irkeb gor niŋ siosya gote doyan maryabe aposel budaya beleŋ amanęŋ nurde yunęŋ gargar yiramiŋ. Irkeb Al Kuruj beleŋ mel go faran yurde sanjiŋ yirke meteŋ teŋ hinhan kuruj goyen tumňaŋde po momoŋ yiramiŋ. ⁵ Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan goyen kurabe Farisi mar niŋgeb, mel gore nurde huwardeb, "Al kura

Yuda mar moŋ al miŋ hoyanđe niŋ gore Al Kuruj gama irniŋ yeneŋbe nende tikula gama irde guba yenayiŋ," yamiŋ.

⁶ Irkeb aposel budaya sios gote doyan marya gore, "Mere gabe kandukŋeŋ nurhet niŋ, sope irniŋ," yeŋ gabu iramiŋ. ⁷ Irdeb mere sege irke kuŋ kuŋ sobamde po hekeb Pita beleŋ huwarde gaha yinyiŋ: "Kadne yago, nende al moŋ al miŋ hoyaj goyen mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen nurde yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irnayiŋ yeŋ bikkeŋ Al Kuruj beleŋ ne Yuda mar al gayen basiŋa nirde hulyaŋ nirke kuŋ Yesu niŋ momoŋ yirmiriŋ gobe nurde haŋ gogo. ⁸ Al Kuruj, alya bereyat dufay keŋkela wor po nurd yuneŋ hi Al gore neŋ Yuda mar wa Holi Spirit dunyiŋ gwahade goyen po al miŋ hoyaj wor yuniŋ. Irkeb Al Kuruj beleŋ Yuda mar moŋ wor igiŋ nurde yunęŋ hi goyen bebak titiriŋ. ⁹ Al Kurujbe gwahade goyen po neŋya yenja tuŋande denen hi. Ningeb nende al ma yende al kura Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋbe Al Kuruj beleŋ igiŋ ala po mata buluŋmiŋ halde pasi irtiŋ. ¹⁰ Neŋ Yuda marte tikula gobe neŋya asininiŋ yagoya beleŋ gama ird ird niŋ meteŋeŋ wor po nurde hityen. Ningeb epte ma elan urtek gayen daniŋbe al miŋ hoyaj gega Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ gayen kanduk kuruj supahakde ugohol tinęŋ teŋ haŋ? Deŋ gayen Al Kuruj tuŋaŋ urniŋ teŋ haŋ? ¹¹ Gwaha ma tinayıŋ. Doyaŋ Al Kuruj Yesu beleŋ neŋ dawaryiŋ gwahade goyen po yeŋ wor buniŋeŋ nurde yunęŋbe faran yurde yawaryiŋ geb," yinyiŋ.

¹² Be, Pita go merem pasi irkeb Banabasya Polya beleŋ wor mere tikeb diŋdeŋ irde palŋa iramiŋ. Irkeb irem go Yuda mar moŋ gote naŋayaŋ kuŋ meteŋ teŋ hikeya Al

Kuruñ beleñ mata tiñeñ kurayen kurayen forok yirde hin hin goyen momoñ yiraryum. ¹³ Meremijn pasi irkeb Yerusalem niñ sios gote doyañ al kura Yems Yesu kulinj beleñ huwardebe gaha yinyiñ: "Kadne yago, ga nurnañ.

¹⁴ Saimon Pita beleñ daha mat Al Kuruñ beleñ hanjkapyä alya bereya kura Yuda mar moñ goyen yawarde dirneñ weñ yiryiñ goyen momoñ dirke nurhet gogo. ¹⁵ Pita beleñ momoñ dira gobe bikkenj Al Kurunyen mere basañ mar beleñ asanđe mere katinj gote miñ goyen po momoñ dira. Merebe gahade:

¹⁶ 'Ne Doyañ Al Kuruñ gare yeñ hime.

Kamebe Dewityen miñ buluñ hitin goyen ne beleñ mulgañ heñ wanje sope ireñ.

Sope irde gabu irmeke teban tareñ hiyyen.

¹⁷ Gwaha irmekeb al hoyan beleñ ne niñ nałkennayiñ.

Yuda mar moñ al miñ hoyan tumjañ neneñbe biñ mulgañ hekeb nere alya bereya henayiñ.

¹⁸ Al Kuruñ gwaha tiyeñ yeñ biňa tiyyiñ mere kuruñ goyenbe al beleñ hakot nurde hinhan geb,

wañ wañ gayenter manaj nurde hite,' yitiñ hi. Amos 9:11-12

¹⁹ Ningeb Yuda mar moñ Al Kuruñ hitte biñ mulgañ heñ hañ mar goyen inggogahä ma yirtek.

²⁰⁻²¹ Gega Yuda marte tikulabe hakot taunyan taunyan tagalde hinhan. Gayenter wor neñ Yuda marte gabu yaniniňyañ Sabatmiñ Sabatmiñ hugineñ gwahade po tagalde hanjen geb, mel go hitte asan̄ po kañ yunenjbe, 'Unjura biňge kañ yuntiñ goyen go ma nene hinayiñ, leplep mata ma teñ hinayiñ, dapña kura binjinde feñ tike kamtiñ ma haninde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayiñ,

irde dapña dari wor go ma nene hinayiñ,' yineñ mata gayen po gab utañ yirtek," yinyiñ. Irkeb Yerusalem niñ siosyen doyañ mar beleñ Yuda mar moñ Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ irtiñ mar hitte asan̄ kayamiñ.

Yerusalem niñ sios beleñ Yuda mar moñ hitte asan̄ kayamiñ.

²² Irkeb aposel budaya Yerusalem niñ Yesuyen alya bereya sios tumjañ goyabe mel gote doyañ mar beleñ, "Nende al kura basiñja irde hulyan yirke Polya Banabasya irde Antiok kunañiñ," yeñ mere mayamiñ. Irdeb Yudas deñem kurabe Basabas goya Sailasya yade yapat yiramiñ. Al irawa gobe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hitiñ mar gote doyañ mar.

²³ Irdeb Yerusalem hinhan mar gore asan̄ katinj gobe Antiok kutek mar go yunamiñ. Asanđeb gahade kayamiñ:

"Neñbe aposel budaya Yerusalem niñ sios gote doyañ mar gare asan̄ gago kañ dunhet.

Deñbe Antiok taunya Siria nañaya Silisia nañja bana gon niñ al Yuda mar moñ al miñ hoyan gega, Yesu niñ dufaytiñ tareñ irde hañ. Niñgeb neñbe kadtinj yago.

²⁴ Be, dende mere momoñ nuriñbe al kura gar hanjen gore gor kuñbe deñ goyen mere kukuwam mat dirke kandukjenj wor po nurañ. Go mar gobe neñ beleñ ma hulyan yirteke kwanj. Yñgen dufaymiñde kuñ mere gogo dirañ. ²⁵ Niñgeb goke terbe neñ beleñ neñya hite mar kura yade kadniniñ waran wor po Banabasya Polya irde deñ hitte kunayin yeñ goke mere maytiñ. ²⁶ Irem gobe Yesu Kristu niñ meten teñ hike gasa yirde buluñ buluñ yirke soñ kamde haryen. Gega goke kafura ma heñ meteñmiñ goyen bada ma

henj haryen. ²⁷ Be, nende al yad yerteke kuriryen mar gobe Yudasya Sailasya. Irem gore den hitte kunj gabe asan bana gañ mere kañ hite gayen mohonde wor po momon diriryen. ²⁸ Nende dufaybe Holi Spirityen dufayya tunjande geb, neñ beleñ Yuda marte tikula goyen tenjbe supahaktinde ma ugohol titek. Gobe kanduk kuruj wor po. ²⁹ Goyenpoga unjgura binje kañ yuntiñ gobe go ma nene hinayin, dapnja darim ma nene hinayin, dapnja kura binjinde kañ giti irke kamtiñ ma haninde yaka tike kamtiñ gobe go ma nene hinayin, irde leplep mata ma tenj hinayin. Mata bulun gwahade ma tenj hinayinbe igin po hinayin geb. Merenininbe gago po,” yaminj.

³⁰ Be, mel go asan go tukuj Antiok taunde forok yaminj. Forok yenjbe gor niñ Yesuyen alya bereya gabu yirdeb asan go yunamij. ³¹ Yunkeb asan go kapyan hamij. Irde mere asanje hi gore dufayminj sanij irke amaj wor po hamij. ³² Irdeb Yudasya Sailasya wor Al Kurunyen mere basaj mar geb, Antiok niñ alya bereya Al Kurun niñ dufayminj tareñ irde hitinj goyen sanij henj henj ge faraj yurye yenjbe nalu ulyañde po gor henj saba yirde hinaryum. ³³⁻³⁴ Be, irem gobe gor henj henjbe Jerusalem kureñ tikeb Antiok niñ sios beleñ gabu irde amaj hende yad yerke mulgañ henj kwaryum.* ³⁵ Gega Polya Banabasyabe Antiok taunde gor henj Doyan Al Kurun niñ taun goyenter niñ mar goyen saba yirde hinhan. Irem gobe saba mar kadom budam goya gwaha tenj hinhan.

Polya Banabasya bur yaryum

* **15:33-34:** Asan hoyanđebe gahade hi: 34 Gega Sailas gobe gor henj yenj nuryin.

³⁶ Be, Antiok taunde gor henj metej teñ terjbe nalu kurareb Pol beleñ Banabas kenenjbe, “Hakot taunyañ kunj Doyan Al Kurun niñ saba yirde hinaryum goyen mulgañ henj kunjbe kaddere yago Yesu niñ dufayminj tareñ irde hitinj mar goyen dahade hanj goyen kunj yenyen,” inyinj.

³⁷ Goyareb Banabasbe, “Yon Mak ineñ hanjenj goyen tenj kure,” inyinj. ³⁸ Gega Yonbe Pamfilia nañare gor irem go yubul tenj busaharyinj, irde metej untij goyen go ma pasi iryinj geb, Pol beleñ yenjä kunj kunj goke iginj ma nuryinj. ³⁹ Irkeb gor matbe irem go kadom mohonde tenjbe bur yaryum. Irde Banabasbe Mak tenj hakwa hende Saiprus motmotde kwaryum. ⁴⁰ Munanj Polbe Sailas tenj kweñ tikeb dijuñj Yesu niñ dufayminj sanij irtinj Antiok hinhan mar gore, “Iginjge kuri,” yineñ Al Kurun beleñ doyanj yirde hiyenj yenj Al Kurun gusunjanj iramiñj. Gwaha yirde yubul tikeb kwaryum. ⁴¹ Be, Polya Sailasya gobe Antiok taun tubul tenj Siriaya Silisiaya nañare kunjbe Pol beleñ gor niñ sios goyen tareñ yirde hinhan.

16

Pol beleñ Timoti tenj kuriñ

¹ Be, gwaha yirdeb kunj Derbi taunde forok yaryum. Gor matbe Listra taunde kwaryum. Gorbe Yesu niñ dufayminj tareñ irde hitinj al kura deñembe Timoti hinhan. Milinjbe Yuda mar bere, irde yenj wor Yesu niñ dufayminj sanij irde hinhan. Gega naniñbe Grik al.

² Be, Yesu niñ dufayminj tareñ irtinj mar Listraya Aikoniamya taunde hinhan goreb Timoti al iginj ineñ turuñ irde hinhan. ³ Irkeb Pol beleñ Timotiyen mere

momoŋ goyen iginj nurdeb al go teŋ kwe yen nuryinj. Gega Timoti naniŋbe Yuda mar al moŋ geb, guba ma yitiŋ goyen gor niŋ Yuda marbe nurde hinhan. Ningeb Yuda mar goŋ hinhan mar gore Timoti kenerbe yen ge iginj ma nud unnayinj yenbe Pol beleŋ guba yen unyinj.⁴ Go kamereb Listra taun tubul teŋ taun hoyanjan wor kwaminj. Kuŋ heŋyabe bikkeŋ Yerusalem gor aposel budaya siosyen doyan marya gore Yuda mar mon gega Yesu niŋ dufayminj tareŋ irde hinhan mar goke mere mayde asaŋ kaŋ Antiok niŋ sios yunamij goyen goke momoŋ yirde kuŋ hinhan.⁵ Irkeb mere go nurdeb goŋ niŋ sios goyen dufayminj sanŋ haminj. Irde al hoyanji manaj Yesu niŋ momoŋ yirke gise hanjka al budam yen ge dufayminj tareŋ irde hinhan.

Pol beleŋ yuwarwarte Masedonia al kura kinyiŋ

⁶ Gwaha tenjbe mel karwo, Polya Sailasyabe Timotiya go, “Esia naŋare kuŋ mere iginj Yesu niŋ yitiŋ goyen saba yirniŋ,” yamiŋ. Gega beleŋminj goyen Holi Spirit beleŋ pet tike Frigiaya Galesiaya naŋare kwaminj.⁷ Gor matbe Misia naŋaya Bitinia naŋaya gote biptire kwaminj. Irdeb Bitinia naŋare kuniŋ yekeb goyen manaj Holi Spirit beleŋ pet tiyyinj.⁸ Ningeb Misia naŋa bana gor kuŋ kuŋbe Troas taunde forok yamiŋ.⁹ Kuŋ gor heŋyab wawuŋ kura Pol beleŋ yuwarwarte Masedonia niŋ al kura kenke huwardeb esenj mere irdeb, “Masedonia beleŋ gaŋ waŋ faraŋ durayinj,” inyinj.¹⁰ Be, Pol beleŋ go tagalke nurdeb, “Al Kurunj beleŋ Masedonia niŋ marbe mere iginj Yesu niŋ yitinj goyen momoŋ yirnayinj yen dikala

dira,” yen goyare po gitik teŋ kuniŋ titiriŋ.

Lidia Yesu niŋ biŋ mulgaŋ hiriŋ

¹¹ Be, hakwa kura Troas taunde mat tenjbe Samotres motmotde po kutiriŋ. Irdeb fay urkeb gor mat sopte hakwa go hende po Neapolis taunde kutiriŋ.¹² Gor matbe kaŋanjininde kuŋ kuŋ Filipai taunde forok yitiriŋ. Taun gobe Masedonia gote taun kurunjmiŋ. Roma gabmanyen metenj marbe gor heŋ naŋa go doyan irde hinhan. Neŋbe naŋkahal budam yara gor hinhet.

¹³ Be, Sabat nalu kurarebe Yuda mar beleŋ gabu irde Al Kurunj mere irde hinhan gasunj niŋ naŋkinniŋ yen taun gote yame kurunjde mat kat kuŋbe fete kura gor kutiriŋ. Irde fe siŋakde gorbe bere buda kura gor gabu iramiŋ go yenenjbe yenyə keperde mere teŋ hinhet.¹⁴ Gorbe Taiataira taunde niŋ bere kura dejen Lidia wor bana goŋ heŋ mereniniŋ nurde hinhan. Yende metenjbe amil umŋam bukkenja digulakya suluk yirke bukkeŋ yara hitiŋ^{*} goyen yirde hike damu teŋ hinhan. Yenjbe Al Kurunj dolon irde hinhan geb, Polyen saba go nurde hikeyabe Al Kurunj beleŋ dufayminj fegeleb saba gote minj biŋ bak yirinj.¹⁵ Ningeb yenyə diriŋmiŋmiŋa saba goyen fudinde yenj nurdeb baptais tamiŋ. Go kamereb yamiŋde duke yenjbe, “Fudinde Doyan Al Kurunj niŋ dufayminj tareŋ ira yenj nud nunhaŋ kenem wake yaner kuniŋ,” dinyinj. Irde dinen tebanj po dirkeb bada heŋ kuŋ yenyə hinhet.

Polya Sailasya koyare yeramiŋ

¹⁶ Be, kurarebe Yuda mar beleŋ Al Kurunj mere irde hinhan gasunjde kutiriŋ. Gor kuŋ heŋyab belenbe bere foŋen kura kintiriŋ.

* **16:14:** Amil bukkeŋ yara gobe doyan marte amil umŋa yirde hanjen.

Yenbe al kurate meten bere, irde damum moj meten teñ yunen hinhin. Yenbe unjura beleñ ketal urtiñ gore dufay unke al hitte kame da mata forok yenayiñ goyen goke tagalde hiyen. Ningeb al beleñ hora unenbe, "Kame ne hitte da mata forok yiyyen?" yeñ gusunjan irde hanjen. Be, yenbe doyan irde hinhan mar gwaha mat hora budam yade yunen hiyen. ¹⁷ Be, bere gore Polya neñja gama dirdeb, "Mel gabe Al Kuruj tonneñ yan wor po Al gote meten mar. Mel gabe dahan mat Al Kuruj beleñ alya bereya yumulgañ tiyyen goke momon dirde han," yeñ kuware mere teñ hinhin.

¹⁸ Be, bere gore hugineñ wawuñ budamde gwaha po dirde hinhin. Irkeb wawuñ kurare kurab Pol go biñ ar yeke tigiri tenbe unjura bere go ketal urtiñ hinhan goyen, "Yesu Kristuyen deñemeñ ginhem. Bere ga tubul teñ kat kwa!" inyin. Irkeb goyare po bere go tubul teñ kat kuriñ.

¹⁹ Irkeb bere go doyan irde hinhan mar gore hora teñ teñ beleñmiñ pet tike keneñbe biñ ar yamin. Irkeb Polya Sailasya go yanarde yulun teñ merere yirniñ yeñ taun gote gabu gasuñ doyan marmiñ hinhande gor yukamiñ. ²⁰ Bere doyan irde hinhan mar beleñ Filipai taun gote doyan mar Roma gabman al hitte yukuñbe, "Al iraw gabe Yuda mar al. Irem garebe neñ taun gayen bana niñ al buluñ dirde har. ²¹ Yenbe mata hoyan wor po neñ Roma mar gahade gare epte ma titek goyen tagalde har," yeñ tagal yunamiñ.

²² Be, al buda kuruj gor gabu iramiñ go tumjanje asogo yirde gasa yirtek yamin. Irkeb doyan mar beleñ fulenja marmiñ yinkeb uliñhormiñ erek yirde yuguya teñ yunenbe sikken uliñde yusulak

tiyamin. ²³ Yusulak teñ buluñ wor po yirdeb yad koya bana yeramiñ. Irdeb koya doyan al goyen, "Kenkela doyan yira ko. Mongo, busahariryen geb," inen hayhay iramiñ. ²⁴ Gwaha inke nurdeb irem go yukan koya bana goñ kahalte wor po gwaha mat kura busahartek miñmoj bana yiryiñ. Irdeb he hakwa al fere yird yird niñ yukan yirtiñ hinhande gor kahañ gor yerde sen po giti yiryiñ.

²⁵ Be, wawuñ biñde wor pobe irem gore Al Kuruj mere irde kasor irde tikiñ heñ hiket koyare hinhan mar hoyan beleñ nurde hinhan. ²⁶ Irem go gwaha teñ hiket yabe bemel po niniñ kuruñ tikeb koya gote miñ ajsok irde tubul tike yame gor niñ tumjan siksuk iramiñ. Irde sen koyare hinhan mar giti yiramiñ goyen wor yiñgeñ suk yeñ pasi hamin. ²⁷ Irkeb koya doyan al gore huwarde kuneñ yame tumjan hol yitiñ yeneñbe al koyare hinhan marbe busaharhan yeñ nurdeb fulenjare niñ bidilamiñ teñ yiñgeñ mayen tiyyiñ. ²⁸ Gega Pol beleñ aran po keneñbe kwep iveryiñ. "Gigen mayde ma! Nenbe tumjan po hite geb!" inyin.

²⁹ Goyarebe kidoma bana mere irde hinhan geb, koya doyan al gore hulsi niñ hoy yirij. Irkeb hulsi tawañ unkeb kup yeñ hurkun irem go dilinje kafura hende uliñ barbar yeñ kuni kuku kayyiñ. ³⁰ Gwaha tenbe siñare yade katyin. Irdeb, "Irem, daha timeke gab Al Kuruj beleñ nawaryen?" yineñ gusunjan yiryiñ. ³¹ Irkeb, "Dufayge Yesu Kristu niñ po sanjñ irayin gab Al Kuruj beleñ gumulgañ tiyyen. Irde ge niñ teñ diriñmiñge tumjan gwaha tinayirjbe yeñ wor yumulgañ tiyyen," inaryum. ³² Irkeb al gore diriñmiñmiñ hoy yirke wakeb

Polya Sailasya belej tumjanje Doyaŋ Al Kurunŋ niŋ saba yirde momoŋ yiraryum. ³³ Be, go wawuŋ goyen po koya doyaŋ al gore irem go ulinđe dariya usuya goyen halde yuntek gasunđe yukan halde yuneŋbe mala tiyyiŋ. Gwaha yirkeb goyare po irem gore mel goyen tumjanj baptais yiraryum. ³⁴ Go kamereb irem go yaminđe yukan biŋge yunke naryum. Be, al goya dirŋmijmiŋ yagobe Al Kurunŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ goke amaj wor po haminj.

³⁵ Be, fay urke wampotbe taun gote doyaŋ mar belej, "Koya doyaŋ al go inke al irawa yad fere tiyuŋ goyen yubul tike kuri," yeŋ fulenja marmiŋ hulyaŋ yirke kuŋ inamini. ³⁶ Irke koya doyaŋ al gore Pol goyen, "Taun doyaŋ mar belej yubul tike kuri ninhan niŋgeb, iginje bitiriŋ kamke kuri," inyiŋ. ³⁷ Gega Pol belej hardeb fulenja mar goyen yinyiŋ: "Moŋ, deyyabe Roma mar al gega, kibe dulinj wor po miŋ miŋmoŋ al diliňde dusulak dirde koyare deran. Munan̄ haŋkabe balmiŋ kuri dinhanj? Moŋ, deyyabe epte ma gwaha tiyeŋ. Yinke wan̄ yiŋgen dade siŋare dukunayiŋ," yinyiŋ. ³⁸ Irkeb kuŋ taun doyaŋ mar hitte mulgaŋ heŋbe, "Irem gobe Roma mar al neŋ belej mali gasa yirtek moŋ gega, buluŋ yirtiŋ," yinkeb kafura haminj. ³⁹ Irde wan̄ irem go pohogay yirdeb koyare mat yukanj siŋa yirde, "Dubul teŋ hoyanje kuri," yinamini. ⁴⁰ Gwaha yirkeb kateŋ siŋare heŋbe Lidiayen yare kwaryum. Kuŋ gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinhan mar yeneŋbe saba yirde sanjiŋ heŋ heŋ ge faraŋ yurde yubul tiyaryum.

17

Polya dijuŋ waraŋyabe Tesalon-aika taunde kwamini

¹ Be, Polya dijuŋ waraŋyabe Amfipolis taunya Apolonia taundeya kuŋ gor matbe Tesalonaika taunde forok yamiŋ. Gorbe Yuda marte gabu ya kura hinhin. ²⁻³ Be, Polbe teŋ hinhin gwahade po Tesalonaika taunde gor manaj Yuda marte gabu yare kuriŋ. Irdeb Sabat nalu karwo gayen gor kuŋbe al waŋ gabu irde hinhan mar goyen Al Kurunyen asanđe Mesaia kame wayyeŋ yitiŋ al goke momoŋ yirde hinhin. Mesaia gobe uliŋ misiŋ kurun kateŋ kamdebe huwaryen yitiŋ goyen Al Kurunyen asanđe mat miŋ pitik irde momoŋ yirde hinhin. Irdeb, "Ne belej Mesaia niŋ dineŋ hime al gobe Yesu," yinyiŋ. ⁴ Gwaha yinke nurdeb Yuda mar kurabe Poljen saba go fudinde yeŋ nurde Polya Sailasyat mere gama iramiŋ. Goyenbe mel go po moŋ. Grik mar gega Al Kurunŋ kafura irde hinhan goya taun goyenter niŋ doyaŋ marte berem weŋ manaj budam po gwaha tiyamini.

⁵ Gega Yuda mar kurabe al budam belej irem gote saba po gama irkeb goke biŋ ar yamiŋ. Irdeb taun bana goŋ al budam gabu irde hinhan gasunđe gor kuŋ al dufaymiŋ buluŋ goyen gabu yirde fulenja tinan̄ yeŋ biŋ yakamamini. Gabu irke al budam wor po hekeb taun biŋde gor kwep kwep teŋ det gwamuŋ teŋya teŋya kwamini. Irdeb irem go yade yukanj kawan alya bereya diliňde yirniŋ yeŋbe yeŋ ge teŋ Yesonyen yare kwamini. ⁶ Gega irem go gor ma yeneŋbe Yesonya dijuŋ yago Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde hinhan mar kura yade yuluŋ teŋ taun doyaŋ irde hinhan mar hitte yukamini. Irde mel goreb, "Polya dijuŋ yagoya gayenbe naŋa kurun goyen kuŋ heŋbe kanduk karkuwaŋ forok yirde kuŋ hanjen gore gar wayan̄.

⁷ Irkeb Yeson beleñ yamiñde yerde hiyen. Yesonyen yare gabu irde hanj mar gobe Roma gabmanyen doyan al kurunj Sisaryen mere ma gama irde hanj. Irde, ‘Doyañ al kurunj hoyanþe al kura Yesu ineq hanjen go po ga hi,’ yen hanj,” yen taun doyañ mar diliñde misiñen yan po tagalaminj.

⁸ Irkeb taun doyañ marya al gor gabu iramiñ mar gobe biñ ar yamiñ. ⁹ Irde Yesonya kadom yagoya goyen, “Mata buluñtiñ goke murunjem kernaj,” yinke gwaha tiyaminj. Irkeb, “Kamebe sopte gwaha ma tinayin,” yineñ yubul tike mulgañ heñ kwamij.

Polya Sailasya Beria kwaryum

¹⁰ Be, gwaha tiyaminj goyen wawuj hekeb Tesalonaika niñ mar Yesu niñ dufaymin tareñ irtiñ mar beleñ Polya Sailasya goyen yad yerke Beria taunde kwaryum. Kunj gor forok yenþe Yuda marte gabu yare kwaryum. ¹¹ Beria taunde niñ Yuda marbe Tesalonaika niñ yara moñ. Yenþe irem gore Yesu niñ mere tagalde hike aw aw ma yurde palnja yirde hinhan. Irdeb irem gote mere gob fudinde ma usi goyen bebak tiniñ yen Al Kurunyen mere asanje hakot katij goyen gise hanjkä kapyan heñ gor niñ mere keneñ bebak teñ hinhan. ¹² Irde gor niñ Yuda mar budam Yesu niñ dufaymin tareñ iramiñ. Goyenbe mel go po moñ. Al miñ hoyanj Grik alyabe bere denem yanþa goyen wor Yesu niñ dufaymin sañinj iramiñ.

¹³ Be, Pol beleñ Al Kurunyen mere Beria taunde gor tagalde hinjin gote mere momoñ gobe Tesalonaika niñ Yuda mar beleñ nurdeb gor wor kwamij. Irdeb gor niñ mar goyen biñ yakamde dufaymin haga yiramiñ. ¹⁴ Gwaha tike yenenþe goyare po Beria niñ mar Yesu niñ dufaymin tareñ irde

hinhan gore Pol go teñ kerke makañde kurkuriñ. Munaj Timotiya Sailasyabe gor po hinaryum. ¹⁵ Be, Pol go al kura beleñ maynak yenþe yenþa kwamij mar gore tukunj Atens taunde tubul tiyaminj. Irdeb mulgañ hiniñ tikeb Pol beleñ mel goyen, “Timotiya Sailasya yinke araneñ po wan gar nupi tiyiryeñ,” yinyiñ.

Polbe Atens taunde kuriñ

¹⁶ Be, Pol go Atens taunde heñ irem goyen doyañ yirde henþabe taun biñde gor Al Kurunjininj usi teñ det toneñ yirtiñ goyen budam wor po yeneñ dufayminj kandukneñ wor po hiriñ. ¹⁷ Irkeb Yuda marte gabu yareb nalumde kunj Yuda marya Grik marya Al Kurunj kafura irde hinhan goya mere teñ saba yirde hinhan. Irde gise hanjkä hugineñ taun biñde al budam kunj wan teñ hinhande gor kunj al gor hinhan goyen Al Kurunyen mere saba yirde hinhan.

¹⁸ Mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde henþabe Yesu mayke kamde huwaryinj goyen goke saba yirde hinhan. Goyen saba yirde hikeyabe al kura Epikuriayen dufay gama irde saba teñ hanjen marya dufay hoyanj kura Stoik yen hanjen gote saba teñ hanjen marya gore Polyen saba goyen nurdeb yenþa kadom mohonje tiyaminj. Irdeb go mar goyen kura beleñ, “Al gabe daniñ malikan lawlaw yen hi?” yamiñ. Irkeb al hoyanj kura beleñ, “Al gabe tikula hoyanj niñ dinen hi,” yamiñ.

¹⁹ Gwaha yenþe Atens taunde gor niñ doyañ mar beleñ gabu irde hanjen gasuj Areopagus ineq hanjyende gor kunj ga mere titek ineqbe Polya tumjanj kwamij. Irde gor kunjbe, “Saba gergen tagalde ha goyen kenkelä minde mat momoñ dira. ²⁰ Ge beleñ dufay gergen kura neñ ma nurde hityen goyen tagalde ha gote miñ

nurtek ninjeb, momoj dira ko,” inamiñ. ²¹ (Be, Atens taun gote miñ maryal hoyanje nin wan gor hanjen maryabe dulin po heñ dufay gergeren po nurtek yirde hinjin. Irde dufay gergeren goke po tagalke kuñ kuñ wawuñ yurde hinjin. Hugineñ gwahade po teñ hinhan.)

²²⁻²³ Be, mel gore gwaha inke Pol beleñ gabu gasuñ Areopagus inen hanjenende gor huwardeb goha yinyin: “Deñ Atens nin mar! Tauntiñ bana gayen kuñ wañ teñ heñyabe deñ beleñ dolon yirniñ yeñ det toneñ kurayen kurayen rindam yañ yirtiñ goyen budam wor po yinmiñ. Gega rinda kurabe det toneñ miñmoñ hike kinmiñ. Irdeb bindere kuñ gorbe, ‘Rinda gabe Al Kuruj kura go ma nud unen hite gote gasuñ,’ gwahade katip hi goyen kinmiñ. Goke teñ deñbe Al Kuruj fudinde dolon irtek nurde hañ yeñ denen hime. Niñgeb deñ beleñ keñkela ma nurde unen hañ Al Kuruj fudinde wor po goyen goke momoj direñ tihim. ²⁴ Al Kuruj gobe megenja nañkinja irde det kuruj gayen yiryin. Yeñbe megenja nañkinja gote Doyan Al Kuruj. Niñgeb yeñbe al beleñ dolon irniñ yeñ ya irde unhet yeñ hanjen bana gon ma hiyen. ²⁵ Yeñbe tonniniñ dunyin geb, gago dilniniñ gergeren hite. Irde det buda kuruj gayen wor yeñ beleñ dunyin. Yeñbe det buda kuruj gote miñ al geb, det kuraj ma amu heñ hi. Niñgeb det kura hanniniñde irde untek epte moñ. Hubu wor po! ²⁶ Hañkapyä wor pobe yiñgen al ünkureñ iryinide gor mat po al miñ hoyan kurayen kurayen gogo forok yamin. Irde megen ga teñ keperde tukamiñ. Al Kurujbe dufaymiñ epte. Niñgeb neñ ma forok yiñriñja gwaha naña forok yenayin, irde damde hinayin goyen yiñgen dufaymiñde

nurde hinjin. ²⁷ Be, Al Kuruj gisaw ma hi al gore, ‘Det kuruj yirmiriñ gayen al beleñ yenenbe ganuñ beleñ yiryin yeñ ne niñ sar kernayin. Irdeb neneñbe fudinde yeñ nurdeb ne hitte wanayin,’ yeñ mata kuruj gogo tiyyin. ²⁸ Be, Al Kurujbe gisaw ma hi goke teñbe al kura beleñ, ‘Neñbe Al Kurujen tareñde tonniniñ yañ heñ kuñ wañ teñ bininiñ fut irde hite gago,’ yirin. Yirin gwahade goyen po dende al kura beleñ, ‘Neñbe Al Kurujen dirneñ wen,’ yeñ tikiñ bilminde kayiñ. ²⁹ Fudinde neñbe Al Kurujen dirneñ wen niñgeb, Al Kurujbe al dufayde det toneñ kura gol, silwaya hora beleñ yirtiñ gwahade yeñ ma nurtek. ³⁰⁻³¹ Bikkenje Al Kurujbe gwahade yeñ ma nurde uneñ hinhet gega, goke dinen ma teñ hinjin. Gega yeñ beleñ nalu goyenter yirinide gorbe megen niñ alya bereya tumjan igiñja bulunuñ goyen pota yiryeñ. Niñgeb gayenterbe, ‘Megen niñ al tumjan mata bulunuñ yubul teñ Al Kuruj niñ biñ mulgañ henayin,’ yineñ hi. Be, nalu goyenterbe Al Kuruj beleñ basinañ irde meten untin al gore keñkela po megen niñ al tumjan pota yiryeñ. Be, mata gwahade forok yiyyen goyen al tumjan fudinde yeñ nurnayin yeñ Al Kuruj beleñ al go kamiyinide mat isan heke huwaryin,’ yinyin.

³² Be, Pol beleñ Yesu kamde ga huwaryin goke yeke nurdeb, “Al ga usi wet kura dirde hi be,” yeñ hinmañ iramiñ. Munaj kura marbe, “Kame ga mere go sopte momoj dirayin,” inamiñ. ³³ Be, Pol go gabu gasuñ goyen tubul teñ kuriñ. ³⁴ Be, gorbe al budam moñ, yunkureñen kura gore Polyen saba gobe fudinde yeñ nurdeb gama irde Yesu niñ dufaymiñ sañj iramiñ. Goyen mar goyen kurabe doyaj marte gabu

gasuŋ Areopagus inen hanjende gor kuŋ hiyen al kura Dionisius. Munan̄ kurabe bere kura denjem Damarisyabe al hoyan̄ kura goya.

18

Polbe Korin taunde kuriŋ

¹ Be, Pol go Atens taun tubul tenje Korin taunde kuriŋ. ² Gorbe Yuda mar al kura denjembe Akwilaya berem Prisilaya hike yinyin̄. Be, al gobe Pontus naŋare kawaŋ hiriŋ, irdeb kuŋ Itali naŋare hinhin. Gega Roma gabmanyen doyaj al kuruŋ Klodius beļen, “Yuda marbe Itali naŋare niŋ taun kuruŋ Rom ga tubul teŋ hoyanje kunayin̄,” yiriŋ. Irkeb ire uŋya gobe Itali naŋa go tubul teŋ Korin taunde wayaryum. Irde gor sobamde ma hikuya Pol wake kenaryum gogo. ³ Be, Akwilabe dapŋa sikken po sel haraŋ heŋ heŋ al. Irde Pol manaj meteŋ goyen po teŋ hora teŋ hiyen geb, ire uŋya goya heŋ tumjan̄ meteŋ go teŋ hinhan. ⁴ Irdeb, ‘Daha mat kura Yuda maryā Grik maryā gayen saba yirmeke Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ yirnaŋ,’ yeŋ Sabat nalumiŋ nalumiŋ hugineŋ Yuda marte gabu yare kuŋ saba yirde hinhin.

⁵ Be, gor heŋ gwaha teŋ hikayabe Sailasya Timotiya gobe Masedonia naŋare mat wayaryum. Wakeb sel ya yird yird meteŋ go tubul teŋ Al Kurunyen mere goyen po tagalde, “Fudinde Yesube Mesaia,” yineŋ saba yirde hinhin. ⁶ Gega Yuda mar gobe Pol beļen saba yiryin̄ go ma nurtek yirke sukal irde hinhan. Irkeb Pol beļen mel goyen, “Al Kurunyen mere saba dirde hime gayen ma nurhan̄ geb, kame kanduk kura forok yiyyen̄ gobe dende samun̄. Neya neya moŋ. Nebe dubul teŋ Al Kurunyen mere tukun̄ al miŋ hoyan̄ po ga momoŋ yirde heŋ geb,” yineŋbe mel goyen

nindiken̄ buluŋ tihit yeŋ keneŋ bebak tinayin̄ yeŋ nurdeb Yuda marte matare ulinhormiŋ busan̄ hiriŋ. ⁷ Irde yubul teŋ Titius Yastusyen yare kuriŋ. Yamin̄ gobe Yuda marte gabu ya sinjakde gor hinhin. Yeŋbe Yuda mar al moŋ gega, Al Kuruŋ dolon̄ irde hiyen. ⁸ Be, gabu yare gor gabu irde hinhan mar gote doyaj al Krispusya diriŋmiŋmin̄ tumjan̄de Polyen saba nurde Doyaj Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ iramiŋ. Al hoyan̄ Korin taunde niŋ manaj budam Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irde baptais tamiŋ.

⁹⁻¹⁰ Be, gor henjabe wawuŋ kura yuwarwarte Doyaj Al Kuruŋ forok yeŋbe, “Nere al budam taun gayenter haŋ geb, al kura beļen epte ma muguneŋ buluŋ buluŋ giryeŋ. Irde nebe geya har geb, al saba yird yird niŋ kafura heŋ bada ma hawayin̄. Hugineŋ tagalde po hayin̄,” inke Pol go kinyin̄. ¹¹ Be, Polbe dama uŋkureŋ irde gagasi 6 gayen gor heŋ Al Kurunyen mere saba yirde hinhin.

Yuda mar beļen Pol merere keramiŋ

¹² Be, Roma al Galio beļen Akaia naŋa doyaj irde hikuya gor niŋ Yuda mar beļen gabu irde Polbe Akaia naŋa gote taun Korin hinhin goyen fere teŋ merere keramiŋ.

¹³ Merere tukun̄be doyaj al Galio diliŋde gaha inamiŋ: “Al garebe mata hoyan̄ mat Al Kuruŋ dolon̄ irde hinayin̄ yeŋ al saba yirde Yuda marte tikula ma gama irnayin̄ yineŋ hi,” inamiŋ. ¹⁴ Irkeb Pol beļen hako ga mere goyen wol hewen̄ tikeyabe Galio beļen Yuda mar go, “Al gare al kura mayke kamun̄ ma mata buluŋ kura tiyuŋ manhan dende mere ga nurme-won̄. ¹⁵ Gega mere yahaŋ gabe deŋ Yuda marte denjeŋa mereya niŋ po kadom mohonde teŋ haŋ. Irde tikulatiŋ ge po ḥagak yahan̄

gobe dindiken po mere go sope irnayin. Nebe meretin gayen go ma nurenj,” yinyin. ¹⁶ Irdeb merere mat yakira teñbe, “Sijare kunan!” yinyin. ¹⁷ Irkeb Yuda mar go biñ ar yeke tigiri teñ yende gabu yare gabu irde hanjen mar gote doyan al Sostenes goyen mere gasunde go po mayde mayde keraminj. Gega Galioibe yeneñ wasak tiyyin.

Pol mulgañ heñ Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ

¹⁸ Be, Pol gobe Korin sobamde henjbe Siria nañare mulgañ hewe yen Prisilaya uñ Akwilaya yade gor niñ mar Yesu niñ dufaymin tareñ irtin mar go yubul teñ makañ sijare niñ taun Senkria kuriñ. Irde gor kwe yenjabe bikken Al Kuruj hitte biña tiyyin goke teñbe Yuda marte matare tonar walde gabe hakwa teñ kuriñ.

¹⁹⁻²¹ Be, taun go tubul teñ kunbe Efesus taunde forok yamiñ. Irdeb Pol go Yuda marte gabu yare kuñ mel gor niñ mar goyen, ‘Daha mat kura Yesu niñ nurwoñ,’ yen keñkela po mere yirde hin hin. Gwaha yirde hikeyabe mel gore, “Ulyanje heñ saba dirde hayinj,” ineq basinqa iraminj. Gega bada yiryinj. Irdeb kwe yenja, “Kame Al Kuruj beleñ sopte kwa ninke gab wayenj,” yinyinj. Irdeb hakwa teñ kuriñ. Be, Efesus taunde gorbe Prisilaya uñ Akwilaya goyen yubul tiyyinj. ²² Irdeb kuñ Sisaria taunde forok yiriñ. Gor matbe kahanje kuñ Yerusalem forok yen Yesuyen alya bereya sios gor niñ yeneñ mere yirdeb go kamereb Siria nañare niñ taun Antiok kuriñ. ²³ Be, Antiok taunde hitnej terjbe sopte Galesia nañaya Frigia nañaya bana goñ kuñ warj terjbe Yesu niñ dufaymin tareñ irde hinhan mar goyen yeneñ saba yirde sanqñ yirde kuñ hin hin.

Apolos beleñ al saba yirde hin hin

²⁴ Be, Pol go gwaha teñ kuñ hikeyabe Yuda mar al kura denem Apolosbe Aleksandria taunde kawan hiriñ al goyen Efesus taunde wayyinj. Yenjbe Al Kurunyen mere ep hitinj, irde merem nurdmiñbe pañtalkek wor po. ²⁵ Yenjbe bikken al kura beleñ Doyan Al Kuruj niñ saba irke nuryinj. Irdeb Yesu niñ al saba yird yird niñ amaneñ wor po nurde keñkela yen ge tagalde hin hin. Gega yenjbe Yon Baptais beleñ mata buluñ yubul teñ baptais tenayin yen tagalde hin hin go po ga nurde hin hin. Munan Holi Spirityen baptais Yesu beleñ yitij gobe go ma nurde hin hin.

²⁶ Be, yenjbe Yuda marte gabu yare kuñ gor al gabu irde hin han goyen kafura ma heñ saba yirde hin hin. Irkeb Prisilaya uñ Akwilaya sabamiñ go nurdeb yamiñde tukaryum. Irdeb Apolos goyenbe ire unya gore keñkela wor po Al Kurunyen mata saba irke nurde bebak tiyyinj.

²⁷⁻²⁸ Be, Apolos go gor heñ henjbe Akaia nañare kweñ yiriñ. Irkeb dijuñ Yesu niñ dufaymin tareñ irde hitin mar Efesus taunde niñ gore Apolos goyen tareñ heñ heñ niñ faraq yurde asaq kayamij. Asaq gobe Yesu niñ dufaymin sanqñ irtin mar Akaia nañare niñ gore Apolos kenenjbe iginj iginj irnayinj yenj kayamij. Be, Apolos go Akaia nañare kunbe gor niñ Yuda mar niñ kafura ma heñ mel goya kawan gabu irde saba misiñej yirde hike gwaha mat kura gor niñ Yuda mar beleñ mere titek moñ hamij. Gwaha irde henjyab Yesube Mesaia goyen momoj yirde goke Al Kurunyen mere yikala yirde hin hin. Be, Apolos gobe kuñ gwahade saba yirde hike Al Kuruj beleñ bunijenj

nurde yuneq faraq yurke Yesu niq dufaymin tareq irtiq mar goyen sabamin nurde tareq haminq. Be, Apolos gobe gwahader po gor niq sios faraq yurde hinhin.

19

Polbe Efesus taunde kuriq

¹ Be, Apolos gobe Akaia naq̄a bana go niq taun Korin hikeyabé Polbe beleñmiq Galesiaya Frigiaya dugu bana mat kun kun makaj siñare niq taun Efesus forok yirinj. Gorbe Yesu niq dufaymin tareq irtiq mar kura yinyinj. ² Irdeb, "Yesu niq dufaymin tareq iramiq goyenbe Holi Spirit manaq taminq we?" yen gusunqan yiryinj. Irkeb, "Monj, Holi Spirit niq yen ha mere gobe tineq wor po. Ma po nurde hityen," inaminq. ³ Irkeb, "Be, niñgeb daniq baptais taminq?" yinyinj. Irkeb, "Neñbe Yon Baptais beleq saba tagalde hinhin gote miq po gama irde baptais titirinj," inaminq. ⁴ Irkeb Pol gore qaha yinyinj: "Yonbe al beleq, 'Mata buluñninij yubul teq Al Kurunj niq biniriñ mulgan hihit,' yeke gab baptais yirde hinhin. Irdeb, 'Kame Al kura harhokner wayyen al goke dufaytiq sañiq irnayinj,' yiryinj. Be, Yon beleq yirinj al gobe Yesu niq yirinj," yinyinj. ⁵ Gwaha yinke nurdeb, "Baptais Yesu beleq yitiq goyen tetek," inkeb Pol beleq Doyan Al Kurunj Yesu denjemde baptais yiryinj. ⁶ Be, baptais yirde mel go hende hanij yerde Al Kurunj gusunqan irkeb Holi Spirit katyinj. Irkeb yende mere monj, mere tineq kurayen kurayen tiyaminq. Irde Al Kurunj beleq mata kame forok yiryen goke tagalaminj. ⁷ Be, gorbe al 12 beleq gwaha tiyaminq.

⁸ Be, Pol go gor gagasi karwo hinhinyabé Yuda marte gabu yare kunj kafura miñmoj gwaha mat bebak tinayinj yen mel goya mere

tagalde saba yirde hinhin. Mere miñbe Al Kurunj beleq yende alya bereya doyan yird yird mata goke mere tenja saba yirde hinhin. ⁹ Gega tonaq tareq Yuda mar kurabe Polyen saba goke igiq ma nurde Yesu niq dufaymin tareq ird ird niq bada haminq. Irde al buda diliñde Yesu gama ird ird mata goyen buluñ mat tagalaminj. Goke teñbe Pol beleq mel go yubul teñbe Yesu niq dufaymin sañiq irtiq mar go po ga saba nurd nurd ya kurunj kura denjembe Tiranus gor yukurinj. Gorbe nañkahalmiñ nañkahalmiñ huginej Al Kurunyen mere miq goyen mel goya tagalde saba yirde hinhin. ¹⁰ Be, Pol gobe dama irawa gor hinhin. Goyarebe Esia naq̄a bana go niq Yuda marya al miq hoyan Grik marya goyen tumjanj mere Doyan Al Kurunj niq yitiq goyen nuraminq.

Siwa urminj yago

¹¹ Be, Al Kurunj beleq Pol goyen tareñmiq unke mata tineq wor po kurayen kurayen forok yirde hinhin. ¹² Irkeb Pol beleq amilya nufol hal hal amil parwek sisaj yurtiq goyen wor al beleq yukuñ gore po al garbam miñqan sisaj yurde hike igiq heñ hinhin. Irde al kura unjuram yanj wor gwahade po yirde hike unjgura beleq al go yubul teq kunj hinhin.

¹³ Be, Yuda mar al kura beleq unjgura al bana hinhin goyen yakira teq teq ge kunj wañ teq hinhin. Irde mel gore unjgura al bana hanj goyen yakira tiniq yen Doyan Al Kurunj Yesu deñe urde, "Pol beleq sabamin tagalde hiyen al Yesu gote denjemde dinhet. Kat kunañ!" yineq hinhin. ¹⁴ Pris buda gote kurunjinj denjembe Siwa gote urminj yago 7 goyen manaq gwaha teq hinhin.

¹⁵ Be, nalü kurarebe al kura unjuram yanj al goyen sope irniq yen yaminde kunjbe, "Unjgura go

takira tihit,” yej nuramiñ. Gega unjgura gore wol hejbe, “Yesuya Polyabe nurt yunen hime. Munan denbe ganuñ mar?” yinyiñ. ¹⁶ Irdeb al unjgura ketal urtij gore po al 7 goyen yejalal po yirde hikaka yirde gasa polon yirkeb dari sirsur iramiñ. Irdeb uliñhormiñ yago erek yirde yugu teñ yunkeb kupson busaharamiñ. ¹⁷ Irkeb Efesus taunde niñ Yuda marya al miñ hoyan Grik marya beleñ mere momon go nurdeb kafura wor po hamiñ. Irdeb Doyan Al Kuruñ Yesu turun iramiñ. ¹⁸ Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ gega, mata buluñmiñ yubul ma titiñ mar budam goyen goya gab al diliñde matamiñ kawan tagalde sopte gwaha ma teñ hitek yamiñ. ¹⁹ Irde Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gega, mere bal asañde katip miyan marbe asañmiñ goyen yukan kumga tiyamiñ. Asañ kumga tiyamiñ gote murunjembe al 50,000 beleñ nañkahal unjkurende meteñ tenbe hora tenayin goya tuñande. ²⁰ Be, Doyan Al Kuruñ niñ yitiñ mere gobe gwaha mat sanjñ hej kurun hej tukurin.

²¹ Be, mata gwahade forok yekeb Pol gobe Yerusalem mulgan heweñ yej beleñnebe Masedonia Akaiaya nañayañ kweñ yej dufay hirin. Irdeb, “Yerusalem gor hej gabe fudinde wor po Rom manaj kweñ,” yiriñ. ²² Gwaha yejbe meteñ marmiñ Timotiya Erastusya yad yerke yej wa meheñ hej Masedonia nañare kwaryum. Irkeb yejbe Esia nañare gor ulyanđe yara hinhin.

Efesus taunde kanduk kurun forok yiriñ

²³ Be, Pol go Esia nañä bana gon niñ taun Efesus hikeyabe gor niñ al kura beleñ Yesu gama ird ird mata goke iginj ma nurde kanduk

kuruñ forok iramiñ. ²⁴ Gwaha tiyamiñ mar al kurabe Demitrius. Yejbe silwa hora beleñ det yird yird al. Yej beleñbe yende unjgura biriñ Atemisya yamiña gote toneñ mukñeñ mukñeñ silwa beleñ yirke al damu teñ hanjen. Irkeb yejbe meteñ marmiñya gobe hora kurun wor po yade hanjen. ²⁵ Gega Pol beleñ wan Al Kurunjen mere kurun irkeb mel gote hora teñ teñ beleñ buluñ hirin goke biñ ar yiriñ. Niñgeb Demitrius gore meteñ marmiñya yej meteñ teñ hinhin gote kadom yago hoy yirke wakeb gaha yinyiñ: “Mel, meteñ teñ hityen garebe hora kurun tuluñ ten duneñ hiyen nurde hanj gogo. ²⁶ Gega Pol inej hanjen al gore Efesus taunde gar wan nende alya bereya saba hoyan po yirke yirkeb al budam nende mata yubul tiyan. Goyenbe Efesus taunde gar po moñ. Esia nañä bana gor niñ al manaj tumjan gwaha yirun goyen wor dindiken nurdeb kenañ. Al goreb, ‘Det toneñ kura al beleñ yirtiñ gobe Al Kuruñ fudinde moñ,’ yej hi. ²⁷ Niñgeb meteñniñ deñem buluñ ireñ tiya. Goyenbe go po moñ. Nende tikula kiriyin bere Atemis gote toneñ goyen kerde dolon ird ird ya gobe alya bereya beleñ tareñ miñmoñ yej nurnayin. Irke deñem kurun Esia nañä banaya megeñ kurun ga nurt untiñ ala teñ hanjen gobe tareñ miñmoñ yej nurde unnayin,” yinyiñ.

²⁸ Be, gwaha yinke nurdeb biñ kak hekeb, “Atemisbe Efesus taunde gar niñ tikula bere wor po,” yej kwipkwep tiyamiñ. ²⁹ Irdeb mel gore taunde gor mata kandukneñ yade forok yiramiñ. Irdeb mel gore Polyen meteñ kadom, Masedonia nañare niñ al irawa, Gaiusya Aristakusya yade gasa yirniñ yirniñ yirde yuluñ teñ

gabu gasuŋ kurunjde tumŋaj kup yeŋ yukaminj. ³⁰ Gwaha yirkeb Pol beleŋ al buda kurun gabu iramiŋ gote diliŋ mat huwarde mere yire yekeb Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irtiŋ mar beleŋ basiŋa irde utan iramiŋ. ³¹ Irde Esia naŋare niŋ doyaŋ mar kurabe Polyen kadom niŋgeb, Pol niŋ yeŋ, "Inke gor ma forok yiyyen," yeŋ mere keramiŋ. ³² Be, gabu iramiŋ mar gobe kukuwa wor po hamiŋ. Kura marbe mere miŋ hoyanŋ niŋ hewhow teŋ hinhan. Munanŋ kurabe mere miŋ hoyanŋ niŋ weŋwoŋ teŋ hinhan. Al budam wor pobe miŋ goke gabu irhet yeŋ ma nuramiŋ.

³³ Be, goyarebe Yuda mar beleŋ sios niŋ po mere fuguru tinŋiŋ yeŋbe al kura deňem Aleksanda gare al gabu kurun go diliŋ mat huwarde mere yiri yeŋbe, "Gwaha gwaha yawayinj," inenŋ hulyanŋ iramiŋ. Irkeb al buda kurun go diliŋ mat huwaryinj. Irdeb palŋa niranŋ yeŋ haninŋ tunŋanŋ yiryinj. Mere kandukŋen forok yeŋ hi gobe neŋ Yuda mar beleŋ ma teŋ hite yineŋ tiyyinj. ³⁴ Gega gabu iramiŋ mar beleŋ keneŋ al gobe Yuda mar al yeŋ bebak teŋbe, "Atemisbe nen Efesus marte tikula bere. Yeŋbe kurun wor po!" yeŋ ulyanđde wor po weŋwoŋ teŋ hinhan. Irkeb al gobe mere titek ma hirinj.

³⁵ Gwaha teŋ hiket taunde gor niŋ doyaŋ al kura beleŋ mel go, "Balmiŋ hinanŋ," yineŋbe gaha yinyinj: "Efesus mar, deňbe tikula bere Atemisyen ya kurun go doyaŋ irde hanjen. Irde hora himam yende toneŋ yara naŋkiŋde mat po katyiŋ goyen ya go bana kerde doyaŋ irde hanjen gobe megen niŋ al kurun gayen tumŋaj nurde hanj. ³⁶ Niŋgeb al kura beleŋ usi ma yenayinj. Niŋgeb bekkenđe heŋ dufay keŋkelə heŋ

ga mata tinayinj. ³⁷ Irem gabe nende tikula bere sukal ma irarunj. Irde det toneŋ yirde dolon yirde hityen gote yayaŋ samuŋ kura ma kawe tiyarunj. Gega dulinj wor po gago yuluŋ teŋ yawayhanj. Mata gabe igiŋ mon. ³⁸ Mere gahade nudr nudr nalum yaŋ geb, Demitriusya kadom wenja beleŋ al kura merere yirniŋ yeŋ nurdeb igiŋ yukuŋbe mere sope irtek mar diliŋde gab tagalke nurnayinj. ³⁹ Gega mel gore dufay kernayinj goyen igiŋ ma nurnayinjbe taunde gor niŋ mere sope ird ird marte karkuwaŋmiŋ momon yirke gabu kurun irde gab kanduk go sopte sope irnayinj. ⁴⁰ Niŋgeb hanjka gabu irde hekhok kurun tahanj gabe miŋ miŋmoŋ wor po tahanj. Niŋgeb Roma gabman beleŋ denenđbe merere dukun gusuŋan dirkeb daha mat wol hetek? Roma gabman beleŋ deň mata tahanj gake igiŋ ma po nuryenj" yeŋ saba yiryinj. ⁴¹ Gwaha yinenđbe yakira tike bur yeŋ kwamiŋ.

20

Polbe Masedoniaya Grikyā naŋare kuriŋ

¹ Be, mata kurun go hubu hekeb Pol beleŋ gor niŋ mar Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen hoy yirke gabu iramiŋ. Irkeb saba yirde dufaymiŋ tareŋ irde yubul teŋ Masedonia naŋare kuriŋ. ² Goyanŋ kuŋ henjyabe Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irtiŋ mar tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ yure yeŋ saba yirde yirdeb yubul teŋ kuŋ kun Grik naŋare forok yiriŋ. ³ Gorbe gagasi karwo hinhan. Irdeb hakwa teŋ Siria naŋare kwe yiriŋ. Gega Yuda mar beleŋ maytek yamiŋ goyen nurdeb mulgaŋ heŋ Masedonia naŋayaŋ mat gab kuŋ Siria forok yewenŋ yeŋ kuriŋ. ⁴ Irkeb Beria taunde niŋ al Sopater yenđbe Pirus

urminjya, Tesalonaika niŋ al irawa Aristakusya Sekundusyabe Derbi taunde niŋ al Gaiusya beleŋ Polya kwamiŋ. Irde Timotiya Esia naŋare niŋ al irawa Tikikusya Trofimusya manaj mel goya tumnjaŋ kwamiŋ. ⁵ Be, mel go wa meheŋ heŋ kun Troas taunde Polya neŋya doyan dirde hinhan. ⁶ Munaŋ neŋbe, “Yuda Marte Beret Yis Miŋmoŋ Nen Nen Nalu Kurunj” ineŋ hanjen go hubu heke gab Filipai taun go tubul teŋ makande kurkuŋ hakwa teŋbe wawuŋ siptesonjoŋ kamereb Troas forok yitiriŋ. Irdeb mel go yupi teŋ gorbe wawuŋ 7 hinhet.

Polbe Troas kuriŋ

⁷ Be, gor hiteke kuŋ Sande hekeb neŋ tumnjaŋ Yesu kamyiŋ goke du-fay heŋ heŋ ge beret ninjyen gabu irtiriŋ. Gwaha teŋ gise yubul teŋ kweŋ go yeŋbe Al Kurunyen mere saba yirke kuŋ kuŋ wawuŋ binde hirin. ⁸ Gabu irde hinhet ya gobe al heŋ heŋ gasuŋ karwo hende bande niŋgeb, neŋbe gasuŋ funaŋ hende wor pore gor hin-het. Gorbe hulsi budam yusun yurtiŋ melak heŋ hinhan. ⁹ Be, Pol mere teŋ hikeyabe al foŋen kura deŋembe Yutikusbe menje yamere keperde mere palŋa irde hinhan. Mere nurde arkup teŋ kuŋ kuŋ biŋ sir yekeb megen takteŋ mayyiŋ. Irkeb al kura beleŋ aran̄ po kurkuŋbe kamtiŋ kenamiŋ. ¹⁰ Irkeb Pol wor kurkuŋ kamtiŋ hakwam megen hinhan goyen besa irdeb, “Kafura ma yo. Kama moŋ geb,” yinyiŋ. ¹¹ Gwaha teŋ sopte mulgaŋ heŋ hurkuŋbe Yesu kamyiŋ goke dufay heŋ heŋ niŋ beret gale heŋ namiŋ. Go kamereb meremiŋ basaŋ heŋ saba yirke kuŋ kuŋ fay urkeb yubul teŋ kuriŋ. ¹² Be, Pol go gwaha tikeb al foŋen takteŋ mayke kamyiŋ gega, sopte huwaryiŋ al goyen yaminde tukamiŋ. Irde, “Kama al go gago

huwara,” yeŋ biŋ yurum wor po hamiŋ.

Polbe Troas taunde mat Miletus taunde kuriŋ

¹³ Be, Polbe, “Troas taunde mat kahanje kuŋ Asos taunde forok yewenj. Irde gor mat gab hakwa hende kweŋ,” dinkeb neŋ wa hakwa hende Asos taunde kutiriŋ. Irkeb Polbe yiriŋ gwahade po Asos taunde kuriŋ. ¹⁴ Be, Pol waŋ Asos taunde dupi teŋbe tumnjaŋ hakwa hende kuŋ Mitilini motmotde forok yitiriŋ. ¹⁵ Be, fay urkeb gor mat hakwa goyenter po kuŋ Kios motmotde forok yitiriŋ. Irdeb firtiriŋ fay urkeb Kios mat Samos motmotde kutiriŋ. Be, sopte fay urkeb gor mat Miletus taunde kuŋ forok yitiriŋ. ¹⁶ Be, gwahade teŋ kuŋ hinhetya goyenbe Polbe, “Esia naŋare mosoyneŋ po teŋbe epte ma Yerusalem kuŋ Pentekos nalu keneŋ,” yeŋ nurdeb, “Esia naŋa bana goŋ niŋ taun Efesus ma kutek,” yiriŋ.

Polbe Efesus taunde niŋ siosyen doyar mar yinyiŋ

¹⁷ Irdeb Miletus taunde mat po Efesus taunde niŋ sios doyar mar niŋ keya heke kinniŋ yeŋ katamiŋ. ¹⁸ Katen̄ kenkeb Pol beleŋ gaha yinyiŋ: “Esia naŋare hanjkapyä waŋ deŋya dahade hin-hem gobe keŋkela neneŋ hinhan. ¹⁹ Yuda mar beleŋ mere mayde buluŋ nirke kanduk kuruŋ wor po keneŋbe delne fimiŋ kateŋ hin-hem. Gega Doyan Al Kuruŋ niŋ meteŋbe teŋ hinhem po. Gwaha teŋ hinhemyabe deŋne kuruŋ ird ird niŋ ma nurde hinhem. ²⁰ Saba kura igiŋ tareŋ diryen yeŋ nurdeb kuŋ saba dird dird niŋ bada ma heŋ gabu karkuwanyaŋ saba dirde hinhem. Irde kurabe yatinjyaŋ yatinjyaŋ kuŋ saba dirde hinhem gobe nurde haŋ gogo. ²¹ Nebe kawan po Yuda marya al miŋ

hoyan Grik marya tumjaŋ Al Kurunyen mere saba yirde, ‘Mata bulunteŋ yubul teŋ Al Kurun niŋ bitiŋ mulgaŋ hekeb Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu niŋ po dufaytiŋ sanjŋ irnayiŋ,’ yineŋ hinhem.

²² ‘Be, ga hime gabe Holi Spirit belen Yerusalem kwa nineŋ hi yeŋ nurde hime geb, gwahade tien. Gega gor da mata ulner forok yiyyen gobe go ma nurde hime. ²³ Gega taunyan kuŋ himekeyabe Holi Spirit belen, ‘Gebe Yerusalem kukeb fere gird koyare gernayiŋ. Irke kanduk buluŋ wor po kenayiŋ,’ nineŋ hinhiŋ go po ga nurde hime. ²⁴ Goyenpoga goke kafura ma hewen. ‘Al Kurun belen alya bereya niŋ bunijeŋ nurde yumulgaŋ teŋ teŋ belen kiriyen mere igiŋ goyen momoŋ yirde hayiŋ,’ yeŋ Doyaŋ Al Kurun Yesu belen meten nunyiŋ goyen bada ma hewen. Meten gobe pasi po ireŋ. Gwaha teŋ himekeya mununke kamen goyenbe goke ma nurde hime.

²⁵ ‘Be, Al Kurun belen alya bereya doyaŋ yird yird mata niŋ kuŋ wan teŋ saba dirde hinhem mar kurabe deŋ gago goyen kamebe sopte ma nennayiŋ yeŋ nurde hime. ²⁶⁻²⁷ Niŋgeb funaŋ momoŋ direŋ tihim. Be, nebe bada ma heŋ Al Kurunyen dufay goyen tumjaŋ momoŋ dirde himeke nurde pasi haŋ. Niŋgeb al kura saba nudr nudr ga Al Kurunyen mere ma gama irde kanduk kennayiŋ gobe yende samuŋ. Nere kanduk moŋ yeŋ gago hayhay dirde hime. ²⁸ Niŋgeb keŋkela heŋ hinaŋ ko. Denje Holi Spirit belen Yesu gama irde haŋ mar gote doyaŋ mar diriyen geb, mel go keŋkela doyaŋ yirde hinayiŋ. Yesuyen alya bereya sios goke teŋ Al Kurun belen Urmij megen teŋ kerke kateŋ kamyen geb, sios gobe Al Kurunyen wor

po. Niŋgeb sipsip doyaŋ mar belen sipsipmiŋ keŋkela doyaŋ yirde han gwahade goyen po deŋ wor sios goyen keŋkela wor po doyaŋ yirde hinayiŋ. ²⁹ Dubul direŋ tihim harhoknerbe kulu duwi belen sipsip yiſen hanjen gwahade goyen po al kura wanje dufaytiŋ buluŋ yirnayiŋ yeŋ nurde hime. ³⁰ Irde deŋ bana gare manaŋ al kura huwardeb, ‘Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goyen dufaymiŋ buluŋ yirteke gama dirnaŋ,’ yeŋ Al Kurunyen mere fudinde goyen hoyan mat saba yirnayiŋ. ³¹ Niŋgeb keŋkela wor po heŋ hinaŋ ko. Dama karwo denja hinhembe hugiŋen naŋkahalya wawuŋa duŋkureŋ duŋkureŋ hayhay dirde esen mere dirde hinhem goyen goke bitiŋ sir ma yiyyen.

³² ‘Be, Al Kurun belen doyaŋ dirde hiyeŋ goke gago Al Kurun gusuŋaŋ irde hime. Irde Al Kurun belen bunijeŋ nurde dunenje faran durde hi goke yitiŋ mere goyen bitinje po hiyeŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Mere go bitinje heŋ kurun hekeb tareŋ hinayiŋ. Irde Al Kurun belen dirneŋ weŋ det igiŋ yuneŋ yiriŋ goyen wor tenayiŋ. ³³ Nebe almet horaya uliŋ umŋaya yeneŋ bene huwartiŋ moŋ. Hubu wor po. ³⁴ Irde kadne yagoya Al Kurunyen meten teŋ heŋyabe det kuraŋ nurdeb nigeŋ meten teŋ hora teŋbe detniŋ damu teŋ himyen goyen keŋkela nurde han gogo. ³⁵ Doyaŋ Al Kurun Yesu belen, ‘Al Kurun dilinje al det yuneŋ yuneŋ mata gobe det yad yad mata gote folekken wor po yeŋ nurde hi,’ yiriŋ goyen bene sir ma yeŋ hiyen. Niŋgeb mata kurun teŋ hinhem gobe meten sanjŋ gahade ga teŋ gab al det miŋmoŋ mar goyen faran yurde hinayiŋ yeŋ dikala dirde hinhem,’ yinyin.

³⁶ Be, Pol go gwaha yineŋbe gor

gabu iramiñ marya tumñañ dokol-hoñ yuguluñ teñbe Al Kurun mere iramiñ. ³⁷ Irdeb mel gore Pol kuñ kuñ niñ buniñeñ nurde besa irde eseñ uramiñ. ³⁸ Mel gobe Pol beleñ, "Kame sopte ma nennayin," yiriñ goke buniñeñ wor po nuramiñ. Irdeb tumñañ po tukun hakware tubul tiyamiñ.

21

Polbe Yerusalem kuriñ

¹ Be, go kamereb Polya nenya tumñañ mel go yubul teñ hakwa hende kuñ kuñ motmot kura deñembe Kos gor po forok yen firtiriñ. Irde fay urkeb Rodes motmotde kutiriñ. Gor matbe Misia nañare niñ taun kura makañ siñare hinhin Patara gor kutiriñ. ² Gorbe hakwa hoyan kura Fonisia nañare kweñ teñ hike keneñbe go hende kutiriñ.

³ Hakwa hende kuñ henyaþe Saiprus motmot teñ megen kurun beleñ pel irde alare mat po Siria nañare kutiriñ. Kuñ kuñbe Tair taunde forok yitiriñ. Gorbe taunde gor niñ samuñ yago hakware niñ meteñ mar beleñ yad siñä yiramiñ. Irkeb neñbe megen kattiriñ. ⁴ Kat siñare kuñbe Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar kura gor yintiriñ. Irdeb yenya gor wawuñ 7 hinhet. Gor hitekeyabe Holi Spirit beleñ Polbe kame Yerusalem kuñ kanduk kinyen goyen mel go bebak yirkeb basiñä irmañ hamij. ⁵ Gega Yerusalem kutek naluniniñ forok yekeb kuniñ yen gitik titeke Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ hinhin mar goyen tumñañ beremya dirneñ wenya wor taun go tubul teñ neñya kuñ makañ siñare forok yitiriñ. Irdeb megen dokolhoñniñ yuguluñ teñ tumñañ Al Kurun mere irtiriñ. ⁶ Go kamereb kadom hayhay girde teñbe yubul teñ

hakwa hende kuteke deneñbe mel gobe mulgañ hamij.

⁷ Be, Tair taun go tubul teñ kuñ kuñbe Tolemes taunde forok yitiriñ. Gorbe hakwa tubul teñ siñare kurkuñ Yesu niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ mar yeneñbe yenya wawuñ uñkureñ po firtiriñ. ⁸ Irde fay urkeb taun go tubul teñ kuñ Sisaria taunde forok yitiriñ. Gorbe Filipyen yare kutiriñ. Filipbe Al Kurunyen mere goyen alya bereya saba yirde hiyen. Yenbe hakot aposel buda beleñ meteñ faran mar niñ yekeb yenya al hoyan ⁶ goya yawaramiñ al go goyen. ⁹ Yenbe wiriñ sipte karkuwāñ hitiñ gega, foreñ po hinhin. Bere sipte gobe Al Kurunyen mere basañ heñ tagalde hañyen.

¹⁰ Be, gorbe wawuñ budam yara po hitekeyab Al Kurunyen mere basañ al kura deñem Agabus go Yudia nañare mat katyiñ. ¹¹ Katen neñ hinhetde gor forok yenbe Polyen kañ mal temde temdere niñ goyen teñbe yinjenđe haninya kahanja fere tiyyiñ. Irdeb, "Nigeñ hanneya kahanneya fere tihim gahade gayen po Yuda mar Yerusalem taunde hanj gore kañ gate miñ albe haninya kahanja fere teñ al miñ hoyan Yuda mar moñ gote haninde kernayıñ yen Holi Spirit beleñ nina," yiriñ. ¹² Gwaha yeke nurdeb neñya Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ mar gor niñ goya beleñ Pol goyen Yerusalem ma kwayin ineñ utan irtiriñ. ¹³ Gega Pol beleñ, "Daniñ eseñ buniñeñ buniñeñ teñ dufayne buluñ irde hanj? Nebe nad fere nirnayıñ goke ma nurde hime. Doyañ Al Kurun Yesu niñ wor iginj kamenj yen nurde hime geb," dinyiñ. ¹⁴ Goyenpoga merenininj ma nurtek hekeb, "Al Kurun beleñ dufay kirtiñ gobe gwahade po forok yiyyen," yenbe bada hitiriñ. ¹⁵ Gwaha

teŋbe detniniŋ yade Yerusalem hurkuniŋ yeŋ taun go tubul titiriŋ.
¹⁶ Irkeb Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Sisaria taunde hinhan gore dukunŋ Yerusalem forok yeŋbe gar hinayiŋ yen Nasonyen yare dubul tiyamiŋ. Yeŋbe Saiprus motmotde niŋ al. Al gobe hakot po Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ hinhin.

Polbe Yems kinyiŋ

¹⁷ Be, Yerusalem niŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar beleŋ deneŋbe aman hamin. Irkeb gor firtiriŋ. ¹⁸ Irdeb fay urkeb Yems kinniŋ yeŋ neŋya Polya tumŋaŋ yeŋ hitte kutirin. Kunjbe yeŋya gor niŋ doyan mar manan tumŋaŋ yintiriŋ. ¹⁹ Pol beleŋ Yemsya doyan marya go yenenbe kadom pere gird tenbe meten teŋ hinhin goyen miŋde mat tagalde tukun tukun pasi iryiŋ. Irde Al Kurun beleŋ tareŋ irke al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte kunj meten da-hade teŋ kuŋ hinhin goyen manan momon yiryiŋ. ²⁰ Irkeb gor heŋ mere nuraminiŋ mar beleŋ Al Kurun turun iramiŋ. Irdeb Pol gaha inamiŋ: “Gebe Yuda mar budam wor po dufaymiŋ Yesu niŋ sanjŋ iran gobe nurde ha. Goyenpoga go mar gobe tumŋaŋ neŋ Yuda marte tikula manan tareŋ po tanarde gama irde hanj goyen wor nurde ha gogo. ²¹ Be, mel gobe ge beleŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyanje niŋ naŋare kuŋ heŋya saba teŋ hinhan goyen nurde hanj. Ge beleŋ goŋ niŋ Yuda mar saba yirdeb, ‘Nende tikula Mose beleŋ kayyiŋ goyen ma gama irnayiŋ. Irde dirintiŋ yagobe guba ma yeŋ yunnayiŋ,’ yineŋ hinhan goyen nurde hanj. ²² Irdeb ge gar wayan gayen heŋ ga moŋ nurniŋ tahanj. Niŋgeb kanduk kurun kura kinniŋ tihit geb, daha titek? ²³ Niŋgeb mere girniŋ tihit gayen po gama ira ko. Mongo kanduk kinniŋ geb. Be, nende

al sipte kura Yuda marte matare biŋa tiyaŋ ga hanj. ²⁴ Niŋgeb al sipte goya Al Kurunyen ya balem bana kunayin. Irdeb Yuda marte matare wukkeŋ heŋ heŋ mata doyan mar hitte kuŋ mata tinayiŋ goke hora yunayiŋ. Irkeb go mar gore biŋa tiyaŋ al sipte gote tonaj kara tinayiŋ. Gwaha tike gab al tumŋaŋ geneŋbe, ‘Mere yeŋ uliŋde nurde hityen kuruŋ gobe usi. Yeŋbe fudinde nende tikula gama irde hi,’ yeŋ bebak tinayiŋ. ²⁵ Be, neŋ beleŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gega, Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar goke bikkeŋ asaŋ kaŋ yunenbe, ‘Üŋgura biŋe teŋ yuntiŋ ma nene hinayiŋ, dapŋa darim ma nene hinayiŋ, dapŋa kura biŋinde kaŋ giti irke kamtiŋ ma haniŋde yaka tike kamtiŋ gobe ma nene hinayiŋ, irde leplep mata ma teŋ hinayiŋ,’ yineŋ mata goyen goke po bisam yirtiriŋ gobe nurde ha gogo,’ inamiŋ.

²⁶ Be, inamiŋ go ferde fay urkeb Pol beleŋ al sipte goya tumŋaŋde Yuda marte matare wukkeŋ heŋ heŋ mata go tiyamiŋ. Irdeb go kamereb Al Kurunyen ya balem bana hurkunbe, “Biŋa tiyan goyen pasi irde nende matare wukkeŋ heŋ heŋ mata goyen nalu gwahader ga hubu hiyyen geb, dapŋa yawan dunmeke al sipte gake teŋ kumga tinayiŋ,” yeŋ bebak yiryiŋ.

Pol fere tiyamiŋ

²⁷ Be, wukkeŋ heŋ heŋ mata teŋ hinhan goyen kuŋ muruŋ beleŋ heŋ nalu 7 hewen tikeb Yuda mar kura Esia naŋare mat Yerusalem wayamiŋ gore Pol go Al Kurunyen ya balem ban hike kenamiŋ. Irde Pol go busaharyeŋkek yeŋ tanaramiŋ. ²⁸ Irdeb, “Israel mar, faran durnaŋ! Al gare neŋ Israel marya nende tikulaya Al Kurunyen ya balemya gayen gake al tumŋaŋ buluŋ mat saba yirde hiyen. Irde al miŋ hoyan Grik mar

goyen ya balem biñde yawayun. Irdeb al mali ma hurkutek ya balem goyen bulun irun,” yineñ gor hinhan mar goyen biñ yakamke biñ ar yamiñ. ²⁹ (Be, mel gore Grik mar niñ yamiñ gobe Efesus taunde niñ al Trofimusya Polya beleñ Yerusalem gor hike yenamiñ. Niñgeb dufaymiñdebe Al Kurunyen ya balem bana al miñ hoyan goj hurkutek moj yen bisam irtin hiyen goyen Pol beleñ al goyen teñ bana goj hurkuñ daw yeñ nuramiñ.)

³⁰ Be, mere go nurdeb goyare po Yerusalem niñ mar tumiñaj biñ ar yamiñ. Irkeb kurhan mat mat Al Kurunyen ya balemde gor kup yeñ wayamiñ. Irdeb ya bana mat Pol go tulun teñ sinjare tukukeb goyare po ya gote yamem kuruñ go tayamin. ³¹ Be, al buda gore mayniñ teñ hikeb Roma gabmande fulenja marte doyan al kuruñ go, “Yerusalem bana kanduk kuruñ forok yihi,” mere momonj go nuryin. ³² Nurdeb goyare goyen po fulenja marmiñ kuraya gote doyan marmiñja yadeb al buda gabu irde hinhande gor kup yeñ kurkamiñ. Irkeb al gabu irde Pol mayde hinhan kuruñ goyen mel go yeneñbe tubul po tiyamiñ. ³³ Irkeb fulenja marte doyan al kuruñ beleñ fulenja marmiñ hulyan yirke Pol teñ sen irawa beleñ po fere tiyamiñ. Gwaha irdeb al buda kuruñ hitte fulgañ kañbe, “Al gabe ganun? Irde daha tiya?” yineñ gusuñaj yiryin. ³⁴ Irkeb gabu iramiñ mar kura beleñ kwep kwep teñbe, “Polbe mata gwahade gwahade tiya,” yamiñ. Irkeb kura beleñbe mere hoyan yeñ kwep kwep tiyamiñ. Be, gwaha teñ mere tuktawañ irkeb doyan al go mere tiyamiñ goyen bebakken ma nuryin. Irdeb fulenja marmiñ yinke Pol teñ fulenja marte yare kwamiñ. ³⁵ Kuñ ya binde heñ

hurkuniñ teñ hikeb al buda Pol mayniñ yeñ gama irde hinhan mar gore biñ ar yeke Pol uguñ po kertek hamin. Irkeb fulenja mar beleñ tatum urde teñ hurkamiñ. ³⁶ Irkeb gama irde hinhan mar gore, “Mayke kami! Mayke kami!” yeñ kwep kwep teñ hinhan.

³⁷ Be, teñ ya biñde hurkuniñ tikeyabe Pol beleñ fulenja marte doyan al kuruñ goyen, “Igiñ mere kura gireñ?” ineq gusuñaj iryin. Irkeb, “Ey, ge gayen Grik mere nurde ha?” inyin. ³⁸ Irdeb sopte po, “Hakot kura Isip niñ al Roma gabman asogo ire yeñ al 4,000 yade sawsawa po kuruñ nañare yukuriñ goyenbe ge ma ganun?” ineq gusuñaj iryin. ³⁹ Irkeb, “Moj, nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taun kuruñ Tarsus, Roma gabman beleñ doyan irde hire gor niñ al. Niñgeb igin nubul tike al ga mere yireñ?” inyin.

⁴⁰ Be, fulenja marte doyan almiñ kuruñ gore igin inkeb Pol gobe yare hurkuñ hurkuñde gor huwarde, “Balmiñ hinayıñ,” yineñbe haniñ tuñaj yiryin. Irkeb balmiñ hikeyabe Yuda mar gote mere mat mere yiryin.

22

¹ “Kadne yago, merem yan nirhañ gayen pet teñ nigen ge tagaleñ tihim ga nurnañ ko,” yinyin. ² Go yiriñ gobe Yuda marte mere mat tike nurdeb liowlaw tiyamiñ kuruñ go bada heñ balmiñ palña iramiñ. Irkeb Pol beleñ, ³ “Nebe Yuda mar al, Silisia nañare niñ taunde Tarsus kawan himiriñ. Gega wañ Yerusalem gar heñ kuruñ himiriñ. Irkeb Gamaliel beleñ nende tikula Mose beleñ asininj yago asanje kan yunyin goyen goke kenkelä wor po saba niryin. Irkeb den beleñ gayenter Al Kurun niñ po nurde mata teñ hañ gahade gayen po ne wor gwaha teñ saba upsiñej

gama irde hinhem. ⁴ Irdeb Yesu belej alya bereya gaha teñ hinayin yen tikula kiryin goyen gama irde hinhan mar goke biñ arñej nurde yunenþe yade fere teñ koyare yerdeb kurabe gasa yirmekе kamde hinhan. ⁵ Go teñ hinhem gobe Al Kurun̄ dolon̄ ird ird mata doyan̄ mar pris buda gote kurum̄iñja Yuda marte doyan̄ marya wor nenej hinhan geb, igin̄ momon̄ dirnayin̄. Nebe mel go hitte kuñ Damaskus taunde niñ meteñ kadom belej faran̄ nurnayin̄ yenþe yinmeke asan̄ kañ nunamij̄. Irkeb asan̄ go teñþe Yesu niñ dufay sanij̄ irtij̄ mar goyen fere yirde Yerusalem gar yawañ buluñ buluñ yirniñ yen Damaskus taunde kumiriñ.

⁶ “Be, kuñ kuñ naña bañkahal hekeb Damaskus taun binde himekeyabe bemel po hulsi tareñ kura nañafolekken̄ kuruñ gore nañkiñde mat ne hitte po timiyyin̄. ⁷ Irde gore nirkeb megen nakten̄ mununyin̄. Irke al melak kura goreb, ‘Sol, Sol, danij̄ mununen̄ buluñ buluñ nirde ha?’ ninyin̄. ⁸ “Irkeb Doyañ Al Kurun̄ goyen, ‘Gebe ganuñ?’ inmekeb, ‘Nebe Nasaret niñ al Yesu, mununen̄ buluñ buluñ nirde ha al goyen,’ ninyin̄. ⁹ Be, al neya tumij̄an̄ kuñ hinhet mar gobe hulsi go po ga kenamij̄. Gega mere gobe al gore mere teñ hi yen ma bebak tiyamij̄. ¹⁰ Gwaha ninkeb, ‘Doyañ Al Kurun̄, daha tiyen̄ tihim?’ inmekeb, ‘Huvara. Irde Damaskus taunde kwa. Gor gab gwaha gwaha tiyayin̄ yen basiñja girmiriñ goyen nurayin̄,’ ninyin̄. ¹¹ Be, hulsi kuruñ gore nirke delne kidoma wor po hiriñ geb, al kuñ hinhet mar gore po nanarde nad Damaskus taunde kwamij̄.

¹² “Be, gorbe al kura dejen̄ Ananaias hin hin. Yeñþe Yuda marte tikula keñkela gama irde

hiyen. Irkeb Yuda mar taun goyenter hinhan goreb palap wor po irde hanjen̄. ¹³ Be, Ananaias gore ne hitte wan huwardeb, ‘Kadne, sopte delge wuk yeke nanjkena,’ yirin̄. ¹⁴ Irkeb goyare po delne wuk yeke det yinmirin̄. Irkeb yen̄ belej gaha ninyin̄: ‘Al Kurun̄ asinin̄ yago belej hakot dolon̄ irde hinhan Al goyen ge belej gab dufaymiñ kenej̄ bebak teñþe Al Huwak Yesu goyen delger forok yen̄ mere girkeb nurayin̄ yen̄ bikkej̄ basiñja giryin̄. ¹⁵ Niñgeb gebe mata kenej̄ mere nurañ goyen goke kuñþe al naña kuruñ ga hike kwa goyen momon̄ irde tukayin̄. ¹⁶ Niñgeb da doyan̄ irde ha? Huwarde kuñþe baptais tekeb Al Kurun̄ belej mata bulunge halde gunyen̄. Irkeb yen̄ dolon̄ irayin̄,’ ninyin̄.

¹⁷ “Be, kamebe mulgañ heñ Yerusalem wamiriñ. Gorbe kuñ Al Kurun̄en ya balem bana heñ mere irde henjabe yuwarwarte Doyañ Al Kurun̄ kinmirin̄. ¹⁸ Irkeb Doyañ Al Kurun̄ belej, ‘Taunde gar niñ marbe ge belej ne niñ tagalde ha gayen fudinde yen̄ ma nurde asogo girnayin̄ geb, aran̄ po Yerusalem ga tubul teñ hoyanje kwa,’ ninyin̄. ¹⁹⁻²⁰ Gega ne belej huwardebe, ‘Doyañ Al Kurun̄, mel gobe epte ma asogo nirnayin̄. Nebe meteñ alge Stiwen hora po mayan̄ goyarebe gor hin hem. Irde al belej Stiwen mayniñ teñ hiket igin̄ nurde go mar gote uliñhor yago doyan̄ yirde hin hem. Irde meteñ alge Stiwen goyen hora po ugur kerke kamun̄ goyen kinmij̄. Irdeb Yuda marte gabu yayañ kuñ alya bereya ge niñ dufaymiñ tareñ irtij̄ marbe yawañ Yusulak teñ koyare yerde hin hem. Niñgeb Yerusalem niñ mar gabe keñkela nurde nunen̄ hañ,’ inmirin̄. ²¹ Gega Doyañ Al Kurun̄ belej wol heñbe, ‘Ne belej

po gad germeke naŋa gisaw al miŋ hoyan Yuda mar moŋde naŋore kwayinj. Niŋgeb huwarde kwa! ninjyinj,” yinyinj.

²² Be, al buda go meremiŋ palŋa iramiŋ kuŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ niŋ tagalke nurdeb biŋ ar yaminj. Irkeb, “Al gabe megen gar hitek moŋ niŋ, mayke kami!” yeŋ kweŋ kwep tiyamij. ²³ Irdeb al buda goreb Pol beleŋ Al Kuruj sukal ira yeŋ biŋ ar wor po yekeb kwep kwep teŋ uliŋhor yago yuguya teŋ mulowo yade naŋa kota yemeyde tiyamij. ²⁴ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruj beleŋ fulenja marmiŋ go yinke Pol go teŋ fulenja marte yare tukamij. Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruj gore, “Kuŋ usulak tike danij merem yaŋ irde kwep kwep irde haŋ goyen momon diryenj,” yineŋ hulyaŋ yiryinj. ²⁵ Irkeb fulenja mar beleŋ kuŋ Pol goyen usulak tinjyeŋ yeŋ haninjya kahanjya yad giŋ yirdeb hete giti iramiŋ. Irkeb Pol beleŋ fulenja mar gote doyaŋ al kura gor hinhin goyen, “Roma mar al ne gahade gayen mere miŋ ma nurdeya mali yusulak tinayinj yeŋ Roma gabman beleŋ iŋiŋ yitiŋ we?” inyinj. ²⁶ Irkeb fulenja marte doyaŋ al gob kurujmij hitte kunjbe “Al gabe Roma al geb, daha ireŋ taha?” inyinj. ²⁷ Irkeb fulenja marte doyaŋ al kuruj gore Pol hitte kunjbe, “Momon nira. Ge gayen fudinde Roma al?” inyinj. Irkeb, “Fudinde,” yiriŋ. ²⁸ Irkeb al gore, “Nebe Roma al hewe yeŋbe hora kuruj tubul teŋ gab Roma al himirinj,” inyinj. Irkeb Pol beleŋ, “Gebe gwaha tiyanj gega, Adonebe Roma al geb, ne wor Roma al,” inyinj.

²⁹ Be, Pol go gwaha yeke nurdeb fulenja mar usulak teŋ gusuŋjan irniŋ yeŋ doyaŋ hamij gobe warga heŋ okohom po bada hamij. Irkeb Pol go Roma al

gega, malikan miŋ miŋmoŋ fulenja marmiŋ yinke sende fere tiyamij goke kafura hiriŋ.

Polbe merere huwaryinj

³⁰ Irdeb nalu go wawuŋ heŋ sopte fay urkeb fulenja marmiŋ yinke Pol go sen yugu teŋ unamiŋ. Irde, “Da misinjde wor po Yuda mar beleŋ Pol mere uliŋde iraŋ goyen upsiŋeŋ bebak tiye,” yeŋbe pris buda gote karkuwaŋmijya Yuda marte doyaŋ mar tumŋaj wake gabu irke gab gusuŋaj yire yeŋ mere kiriyinj. Irkeb tumŋaj gabu irke fulenja marte doyaŋ al kuruj beleŋ Pol tawake al buda kuruj gote diliŋde huwaryinj.

23

Polbeleŋ Yuda marte doyaŋ mar buda hitte Yesu niŋ tagalyinj

¹ Be, Pol go huwarde Yuda marte doyaŋ mar gabu iramiŋ go yenenbe, “Kadne yago, nebe Al Kuruj niŋ meteŋ po teŋ heŋyabe bener wukkenj wor po nurdeya meteŋ timeke wan wan gago hihi. Al Kuruj diliŋde mata buluŋ kura ma teŋ himyen,” yinyinj. ² Gwaha yekeb pris buda gote kurujmij Ananaias beleŋ kadom yago Pol bindere hinhan go hulyaŋ yirde, “Mohonde go maynaŋ,” yinyinj. ³ Irkeb Pol beleŋ meremiŋ go nurdeb, “Gebe nende tikula ufurd uneŋbe gor keperde, ‘Gebe buluŋ gwaha gwaha tiyanj,’ ninha. Goyenbe gigenjbe tikula goyen pel irdeb merene kenkela ma nurde mali ga maynaŋ yinha? Gebe siŋare mat geneŋmijbe iŋiŋ wor po gega, bege banabe tikiŋ baran wor po ha. Niŋgeb goke tenjbe Al Kuruj beleŋbe mugunyen geb,” inyinj. ⁴ Irkeb al Pol bindere hinhan goreb, “Yeŋbe Al Kurujyen meteŋ al wor po. Pris buda gote kurujmij goyen go ma nurde nanyan irha?” inej kwep kwep

iramiñ. ⁵ Irkeb Pol beleñ wol heñbe, "Kadne yago, nende tikularebe, 'Doyan altıñ kura mere buluñ ma irde hinayıñ,' yitiñ gobe nurde hime. Niñgeb yeñbe al gwahade yeñ ma nurde nanyan irhem," yinyin.

⁶⁻⁸ Goyare goyenbe Yuda marte doyañ mar gabu iramiñ gobe Farisi marya Sadusi marya goyen Pol beleñ yenerə bebak tiyyiñ. Be, Farisi marbe al kamdebe sopte huwarnayıñ, irde Al Kurunyen miyonbe hanj, al toneñ manan hanj yeñ nurde hanjen. Munan Sadusi mar gobe gwahade ma nurde hanjen. Niñgeb Pol go mel goyen yenerə, "Kadne yago, adonebe Farisi al geb, ne manan gwahade po. Niñgeb nebe Al Kurun beleñ al kamkeb kame sopte yisan hiyyen gobe fudinde yeñ nurdeb goke po doyañ heñ hime goyen goke tagalde himyen. Gega goke igin ma nurde gago merere nerhanj," yeñ mere sanjin po yiryin. Sadusi marya Farisi marya gobe kadom igin ma nud gunen teñ hanjen geb, Pol mere tiyyiñ go nurdeb yinjeñ uliñ kadom mohonđe tiyamiñ. Irde dufaymiñ uñkureñ kertek ma hamij. ⁹ Irdeb hekhok teñ kwipkwep teñ epte ma tiyamiñ. Gwaha teñbe Farisi mar kura Yuda marte tikula saba yird yird mar gore huwardeb, "Al gabe mata buluñmiñ kura ma kenhet. Mongo Al Kurunyen miyon beleñ yar kura ma det toneñ beleñ yar kura inyin kenem daha tinayıñ?" yamiñ.

¹⁰ Irde al buda kwipkwep teñ hinhan go kuñ buluñ wor po heñ artek heke nurdeb, "Mongó gwaha teñ Pol mayke kamyen," yeñ fulenja marte doyañ al kurun gore fulenja marmiñ hulyan yirde, "Kurkuñ Pol tawanañ. Munan epte moñ kenem kwep kwep yirde gasa yirhet yirhet yirde gab

teñ wanayıñ," yinyin. Irkeb kuñ gwahade po teñbe Pol gob fulenja marte yare teñ kwamiñ.

¹¹ Be, gwaha tiyamiñ go wawuñ goyenbe Doyañ Al Kuruñ beleñ Pol diliñde forok yeñbe, "Kafura ma yo. Tareñ po heñ hayin. Yerusalem gar al ne niñ momoñ yirde saba yirde hayen gwahade goyen po Rom taunde manan kuñ gwahade po teñ hayin geb," inyin.

Yuda mar beleñ Pol mayniñ yeñ sege iramiñ

¹²⁻¹³ Be, fay urkeb go wampot goyenbe Yuda mar kura 40 gwahade goyen gabu irdeb daha mat kura Pol mayteke kamyen yeñ mere sege iramiñ. Irdeb, "Fudinde wor po, Polbe mayteke kamkeya gab binjeya feya netek," yeñbe biňa tiyamiñ. ¹⁴ Gwaha teñbe Yuda marte doyañ mar parguwakya pris buda gote karkuwanjmiña hitte kuñbe, "Neñbe, 'Feya binjeya kutnjare heñbe Pol mayteke kamke wor wor gab ig uliñ titek,' yihit. ¹⁵ Niñgeb denÿa Yuda marte doyañ maryabe fulenja marte doyañ al kurun hitte kuñbe usi irdeb, 'Pol go sopte tubul teñ dunke matamiñ ge keñkela gusunjan irniñ,' innayıñ. Irkeb tubul teñ dunkeb teñ wanayıñ. Irkeb neñbe belen doyañ heñ hitek geb, gon po mayteke kamyen," yinamiñ.

¹⁶ Gega Pol yayin beleñ mere momoñ go nurdeb fulenja marte yare kuñ Pol momoñ iryin. ¹⁷ Irkeb Pol gobe fulenja mar 100 gote doyañ al kura hoy irdeb, "Al gabe doyañ altıñ hitte kuñ mere kura momoñ ireñ teñ hi geb, yeñ hitte teñ kwa," inyin.

¹⁸ Irkeb al goreb Pol yayin goyen fulenja marte doyañ al kurun hitte tukunjbe, "Pol koyare hi al gore hoy nirke kuñ kenmekeb, 'Al gare

doyañ altın kuruñ mere kura momoñ ireñ tiya. Niñgeb doyañ altın hitte teñ kwa,’ ninkeb gago ge hitte tawayhem,” inyinj. ¹⁹ Gwaha inkeb al gore Pol yayin go haniñde tanarde hoyan beleñ tukunþe, “Da mere momoñ nireñ teñ ha?” inyinj. ²⁰ Irkeb al goreb, “Yuda marbe mere sege irde dufay uñkureñ po irhañ. Niñgeb gise go goyenbe wañ, ‘Pol tubul teñ dunke tukunþ da mata wor po tiyuñ goyen Yuda marte doyañ mar dilinđde huwarke gusuñjan irtek,’ usi girnayin geb. ²¹ Albe 40 gwahade gore dufay uñkureñ po irdeb, ‘Biñgeya feya kutña irtek geb. Pol maydeya gab mali titek,’ yen biña tiyan mar gobe bana kuñ gere mere niñ po doyañ hiniñ yahanj. Niñgeb Yuda marte doyañ mar beleñ gise wañ mere girke goya yende mere ma nurayinj. Irde Pol wor tubul ma teñ yunayinj,” inyinj. ²² Irkeb fulenja marte doyañ al kuruñ gore huwardeb, “Igiñge kwa. Goyen-poga mere momoñ nirha gabe al hoyan kura momoñ ma irayinj,” ineñ hayhay iryinj.

Fulenja marte doyañ al beleñ Pol Feliks hitte teñ kerke kuriñ

²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyañ al irawa hoy yiryinj. Irke wakeb, “Derbe kuñ fulenja mar kahajde kuñ fulenja teñ hanjen mar 200 ya hos hende mat fulenja teñ hanjen mar 70 goyen yinke gitik tinayinj. Irde hakde fulenja teñ hanjen mar 200 goyen manaq momoñ yiriryeñ. Irdeb den tumjan 9 kilok wawuñbe Pol teñ Sisaria taunde kurkunayinj. ²⁴ Irde Roma gabman al deñem Feliks Yudia naña doyañ irde hi al hitte kunnayinj. Moñgo al beleñ maynak geb, Polbe hos hende teñ kunnayinj,” yinyinj. ²⁵ Irde asan kura karþe yunyinj. Merebe gahade:

²⁶ “Doyañ al Feliks, nebe Klodius Lisiás beleñ asan gago

kayhem. Gebe doyañ alne wor po yeñ nurd gunęñ hime.

²⁷ Al gayenbe Yuda mar beleñ teñ mayniñ tiyanj. Gega Roma al yeke nurdeb fulenja marne yade kuñbe mayniñ teñ hinhan mar haniñde mat teñ waminj. ²⁸ Irdeb da misinđde wor po Yuda mar beleñ mere ulinđde irde asogo irde hañ goyen gusuñjan yirde bebak tiye yeñbe Yuda marte doyañ mar gote gabure tukumiñj. ²⁹ Goyenbe teñ fere teñ mayteke kami yañ gega, miñ miñmoñ gwaha irniñ tiyanj. Miñ yara kinmiñbe Yuda marte tikula niñ teñ mere ulinđde iraj. ³⁰ Irdeb Pol goyen mayniñ yen mere sege iraj goyen nurdeb balmiñ po teñ kermekе ge hitte kwa gago. Irdeb Yuda mar go da misinđde wor po al go mayniñ tiyanj goyen ge hitte kuñ gab delge mat tagalnayinj yinmiñj,” gwahade kayyinj.

³¹ Be, fulenja mar go doyañ almiñ kuruñ beleñ yinyinj goyen po gama irdeb wawuñ go po Pol teñ Sisaria taunde kuniñ yen kuñbe beleñ Antipatris taunde feramiñj. ³² Irde fay urkeb fulenja mar hos manaq gore po Pol teñ Sisaria taunde kwamiñj. Irkeb fulenja mar hoyan kuruñ gobe gor mat mulgañ heñ Yerusalem kwamiñj. ³³ Be, fulenja mar Pol teñ kwamiñj go Sisaria taunde forok yeñbe doyañ almiñ beleñ asaq kayyinj goyen Feliks Yudia naña doyañ irde hiyen al go uneñbe Pol manaq yen hitte mekeramiñj. ³⁴ Irkeb Feliks beleñ asaq go kapyan heñbe Pol go, “Gebe dare niñ al?” ineñ gusuñjan iryinj. Irkeb Pol beleñ wol heñbe, “Nebe Silisia nañare niñ al,” inyinj. ³⁵ Irkeb, “Igiñge gar hayinj. Irkeb mere ulger irde hañ mar goyen wake gab tumjan merere huwar-nayinj. Irkeb meretinj nureñj,” inyinj. Irdeb meten marmin hulyanj

yirdeb, "Tukun̄ Herotyen ya kuruñde gor kerde doyañ irde hinayin," yinyin.

24

Polbe Feliks diliñde huwarde mere tiyyin

¹ Be, wawuñ siptesorjon kamereb pris buda gote kuruñmij Ananaiasya Yuda marte doyañ mar parguwak kuraya Sisaria kuñ Roma gabman al Feliks hitte Pol go tagal unniñ yen kurkamij. Goyenterbe al kura deñembe Tetulus goyen mel gore, "Neñ farañ durde merere harde mere tiyayin," inkeb mel goya tumňaj kwamij. Al gobe Roma gabmanyen mere sope ird ird mata goyen keñkela nurde hinhin al.

² Be, Pol niñ mere kerkeb wayyiñ. Irkeb Tetulus beleñ huwarde gaha yirinj: "Feliks, gebe doyañ alniniñ wor po. Ge beleñ upsiñen doyañ dirde hike neñbe dahadem moñ, igin po heñ wañ wanje gago hite. Dufayge tinej wukkej wor po goyen kerde doyañ dirkeb naña kuruñ gayen bana niñ alya bereya tumňaj igin po hite. ³ Ge beleñ meteñ kuruñ gwahade teñ hayen goyen goke neñ tumňaj amanen wor po nurd gunen hityen. ⁴ Be, ne beleñ mere ugut po timeke piñen nurd nunak geb, bada hewenj. Gega ok ninkeb mere muñ kura tiyen. ⁵ Be, al garebe megeñ kuruñ gayen kuñ wañ teñ Yuda mar biñ yakamde dufaymij buluñ yirde hinhin. Irkeb kanduk karkuwañ karkuwañ forok yen hinhan. Yeñbe al buda kura 'Nasaret niñ mar' yineñ hanjen gote doyañ al.

⁶⁻⁷ Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goñ Yuda mar moñ al miñ hoyan̄ mali teñ hurkuñ. Al gare gwaha mat ya go buluñ ireñ teñ hike fere titinj.* ⁸ Niñgeb gigeñ gab gusunjan̄ irkeb yiñgen mohonđe keñkela tagalke gab gwahade niñgeb gago tagal uneñ merere kerhañ yen bebak tiyayin," inyin. ⁹ Be, Tetulus beleñ mere teñ pasi irkeb Yuda mar bana goñ hinhan gore, "Mere tiya gobe fudinde wor pol!" yaminj.

¹⁰ Irkeb Feliks beleñ, "Pol, ge wor huwarde mere tiya," inen̄ hanij tuñjan̄ iryinj. Irkeb Pol go huwardeb Feliks goyen, "Gebe dama budamde wor po naña kuruñ gayen doyañ irde hayen. Irde al ge hitte wañ merere huwarke ge beleñ dufay keñkela wor po henja meremiñ nurde sope irde hayen. Niñgeb nebe delger gago nigenj ge pet teñ mere tiyen̄ tihim. ¹¹ Be, nebe Al Kuruñ dolon̄ ire yen̄ Yerusalem taunde hurkuñinde mat wañ hanjka gabe naña fay 12 hihi. Niñgeb usi yen̄ keneñbe gigeñ ga al gusunjan̄ yirke bebak girnayinj. ¹² Be, mere ulner irde hañ mar gayen Al Kurunyen ya balem bana al kuraya kadom mohonđe ma teñ himeke nenanj. Irde Yerusalem taun banaya Yuda marte gabu yayañ wor al kura ma biñ yakamde hinhem. Hubu wor po. ¹³ Niñgeb tagalde nuneñ hañ mar gayen daha matbe miñ goke kura merere kirtiñ yen̄ momoñ girke nurayinj? Hubu wor po! ¹⁴ Gega Nasaret niñ al Yesu beleñ tikula kiriyin̄ goyen gama irde hañ mar al goyen kurabe gago nineñ hañ gobe fudinde. Mel gabe Yesuyen tikula goyen

* **24:6-7:** Asan̄ hoyanđebe gahade katin̄ hi: 6 Irde al gare po Al Kurunyen ya balem bana goñ Yuda mar moñ al miñ hoyan̄ teñ hurken̄ tiyunj. Al gare gwaha mat ya go buluñ ireñ teñ hike fere titinj. Irde nende matare al gate mata buluñ goke tagalde murungem untek nurninj. 7 Gega Fulenja marte doyañ al Lisias beleñ wañ mudunhem mudunhem dirde Pol gayen teñ kuñ. 8 Irdeb, 'Al gayen ulinđe merem yan̄ irtek marbe Feliks hitte kuñ momoñ irnayinj,' dinuj, inyinj.

fudinde mon yen hanj. Gega nebe gwaha mat Al Kuruj asininin yago beleñ dolon irde hinhan Al goyen dolon irde himyen. Irde Al Kurunyen mere Moseya Al Kurunyen mere basan marya beleñ asanđe katin kuruj goyen fudinde yen nurde gama irde himyen. ¹⁵ Irde mel gare Al Kuruj diliñde al huwakyabe huwak monja goyen tumjan Al Kuruj beleñ kamtiñde mat al yisan heke huwarnayin yitiñ goyen fudinde yen mata goke doyan hen hanjen gwahade goyen po ne manaj goke doyan hen himyen. ¹⁶ Goke tenjebe bener wukkeñ wor po nurdeya mata ten himeke alya Al Kurunja diliñdebe igin po neneñ hinayin yen kurut yen himyen.

¹⁷ “Nebe dama budam po Yerusalem tubul teñ nañra siñare po kuñ hinhem. Irdeb nere alya bereya Yuda mar kura det miñmon al bunijen goyen faran yure yen hora teñ gab Yerusalem mulgañ hen kumin. Be, goya goyenbe Al Kuruj wor dolon irde galak ire yen kumin. ¹⁸ Be, Al Kurunyen ya balemde hen Yuda marte matare wukkeñ hen hen mata teñ himekeyab mel gare wan nenañ. Goyenterbe al budamya ma hinhet. Balmiñ po hen al kura ma buluñ irde hinhem. ¹⁹ Ya bana gonje Esia nañare niñ Yuda mar kura hinhan gore nenañ. Niñgeb mata buluñ kura timeke nenañ kenem mel gore po ga delger huwarde ne niñ tagalke nurayin. ²⁰ Gega go mar gobe gar ma hañ geb, hañkapyä Yerusalem gor Yuda marte doyan mar diliñde huwarmeke nere kanduk kura ulner hi keneñ gab mel gare igin momon girnayin. ²¹ Nebe Yerusalem gor merere huwardeb, ‘Al kamtiñbe sopte huwarnayin yitiñ mere gobe fudinde wor po yen nurde hime. Mere gwahade

timiñ gokeb gago merere nerhañ,’ yineñ kwep kwep yirmiñ. Niñgeb kanduknebe gogo po yen nurde hime,” inyinj.

²² Be, Feliks gobe Yesu beleñ tikula kiriy goyen keñkela nurde hinhan. Niñgeb mere tiniñ tiyamiñ goyen utan yirdeb, “Fulenja marte doyan al kuruj Lisias beleñ wake meremiñ nurde gab kanduk gake dufay kura keren,” yineñ yakira tiyyinj. ²³ Irdeb fulenja mar 100 gote doyan al gor hinhan goyen, “Pol go tukan koyare kerde doyan irde hayin. Goyenpoga kurarebe igin tubul tike dufayminde wilwul teñ hiyen. Irkeb diñun yago kura wan keneñ det kuranj nurkeb faran urde hinayin,” inyinj.

²⁴ Be, hitnej yara tenjebe kuñ nalu kurarebe Feliksyä berem Drusilaya wayaryum. Feliks berem Drusilabe Yuda mar bere. Be, wan gor henjebe Feliks go Pol niñ keya hiriñ. Irkeb wan Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ irde yende mere gama ird ird mata niñ tagalke nurde hinhan. ²⁵ Be, Pol beleñ alya bereya Al Kuruj diliñde daha mat huwak po hinayin, irde daha matbe ulinje po amañ hetek mata fole irde hinayin, irde kame Al Kuruj beleñ alya bereya iginja bulunja goyen pota yirde murunjem yunyen goke tagalyin. Irkeb Feliks beleñ mere go nurdeb kafura hiriñ. Irdeb, “Ep niñ, mulgañ hawa. Irde nalu kurare kura ge niñ yemeke gab wake sopte mere teñ hireñ,” inyinj. ²⁶ Be, Feliks go hanjkayen hanjkayen Pol hoy irde mere teñ hinaryum gobe, “Gwaha timeke hora kura nunke gab koyare hi goyen tubul timeke kuyen,” yen dufay henjebe gogo teñ hinhan. Gega Pol gobe hora kura muñ ma unyinj.

²⁷ Be, Pol go gwahade po hike kuñ kuñ dama irawa hubu hiriñ. Irkeb Feliks go meteñmiñ tubul teñ

kutek nalu hekeb al kura dejenem Porsius Festus beleñ gasunjinj tirinj. Gega Feliks gore Yuda mar beleñ amanenj nurd nunnayinj yenbe Pol koyare po tubul tenje kurinj.

25

*Pol beleñ Sisar hitte kuñ kuñ niñ
Festus gusunjan iryinj*

¹ Be, Festus beleñ Feliksyen gasun teñ doyan al kuruj heñbe wawuñ karwo hubu hekeb Sisaria taunde mat Yerusalem taunde hurkuriñ. ² Goya goyenbe pris buda gote karkuwañminjä Yuda marte doyan marya beleñ Festus hitte kuñ Pol mere ulinde iramiñ. ³ Irdeb, "Pol gobe belen doyan heñ mayteke kamyenj," yeñ bikkenj mere sege irde ep iramiñ geb, Festus goyen, "Pol go dunke neñ beleñ Yerusalem gar teñ wañ merere kertek geb, iginj aranenj faraj durayin we?" inamiñ. ⁴ Gega Festus beleñ wol heñbe, "Polbe Sisaria taunde koyare hi. Nebe heñ ga moñ mulgañ heñ taunde gor kurkenj tihim. ⁵ Ningeb mata buluñ kura tiyuñ nurde hañ kenem doyan martin kura gama nirde kunayinj. Kunj gor gab tumjanj merere huwardebe da mata buluñ tiyuñ goyen tagalnayinj," yinyinj.

⁶ Be, Festus go wawuñ 8 wet kura ma 10 gwahade wet goyen mel goya Yerusalem gor heñbe Sisaria taunde mulgañ heñ kurkuriñ. Kunj firyinj geb, fay urkeb Pol teñ merere kere yenbe mere sope ird ird gasunjde keperdebe metenj marmiñ hulyan yirde, "Kunj Pol teñ wananj," yinyinj. ⁷ Irkeb Pol go merere huwarke Yuda mar Yerusalem mat kataminj gore kunjbe kalyan keraminj. Irdeb mere kanduk kurayen kurayen yeñ ulinde iramiñ. Gega mereminiñ goyen bebakkenj kura ma tikeb Festus beleñ fudinde yeñ ma

nuryinj. ⁸ Irkeb Pol wor yinjen ge tenje, "Nebe Yuda marte tikula mun kura ma buluñ irde himyen. Al Kurunyen ya balem wor goke buluñ ma nurde himyen. Irde Roma niñ doyan al kuruj Sisaryen mere wor kenkela po gama irde himyen," inyinj.

⁹ Gega Festus go gwaha timekeb Yuda mar beleñ biñde iginj nurnayinj yenbe, "Iginj sopte mulgañ heñ Yerusalem hurkuke gab merege gor wor nureñ?" inenj gusunjanj iryinj. ¹⁰ Irkeb wol heñbe, "Nebe Yuda mar buluñ kura ma yirmiñ gobe kenkela wor po nurde ha gogo. Ningeb gago Roma gabmanyen meten al diliñde kandukne sope ire yeñ delger huwarhem. ¹¹ Goyenbe fudinde mata buluñ kura timinj kenem iginj goke teñ kamenj. Gote merem moñ. Gega mel Yuda mar gore mere ulner irde hañ gayen fudinde moñ kenem al kura beleñ epte ma wor po mel gote hanijde niryenj. Ningeb gar epte moñ yeñ nurde hime geb, Rom kuñ Sisar diliñde gab huwarde mere tiyenj yeñ momoñ girde hime" inyinj.

¹² Irkeb Festusya metenj faraj marmiñ yago yinjen ulinj Pol mere tiyyinj goke sege irdeya gab huwardebe, "Rom kuñ Sisar diliñde huwareñ yaha geb, gwahade po tiyayinj," inyinj.

Festus beleñ Pol niñ Agripa inyinj

¹³ Be, naña fay karwo gwahade kamereb Yuda marte doyan al kuruj Agripaya haymin Bernaisiya beleñ, "Roma gabman al Festus goyen kuñ kenyen. Irkeb palap nirhar yeñ nuryenj," yeñ Sisaria taunde kwaryum. ¹⁴ Be, Agripa go sobamde yara po gor hikeb Festus beleñ Pol niñ momoñ ire yenbe gaha inyinj: "Al kura Feliks beleñ teñ koyare kerde tubul teñ kunj gobe gar hi. ¹⁵ Yerusalem taunde hurkuminj. Irkeb pris

buda gote karkuwāñminyā Yuda marte doyan mar parguwakya beleñ ne hitte wañbe al go merem yan irde, ‘Ge beleñ gab al go ten merere kerde mata buluñ tiyan inayin,’ yen gusuñjan niraj. ¹⁶ Irkeb ne beleñbe, ‘Roma gabmanyen matarebe al kura merere huwarkeb tagal unnyayin mar go manaj tumjan merere huwarnayin. Irdeb al goreb mel gote diliñde yinjeñ ge teñ mere tiyyen. Gwaha ma tiyyen gobe miñ minjmon epte ma tagal unnyayin mar goyen haniñdemekertek,’ yinminj. ¹⁷ Gwaha yineñbe tumjan wanj gar firtin geb, fay urkeb mere nurd nurd gayen aranej po nure yen Pol go tawanañ yinmeke tawayan. ¹⁸ Irkeb al buda merem yan iraj mar gore Pol uliñde mata buluñ wor po kura wet tiyuñ geb, tagalniñ tahan yimiñ gega, hubu. ¹⁹ Meremiñ kura gobe asem yagot mataya sabaya niñ al goya kadom mohonđe tiyan. Irde meremiñ kurabe Pol gore al kamtiñ kura denjembe Yesu goyen huwaryin hi yekeb goke manaj kadom mohonđe tiyan. ²⁰ Irkeb gwaha mat kura meremiñ goyen fudinde ma usi goyen bebak titek ma himinj. Niñgeb bada heñ Pol go, ‘Igiñ Yerusalem taunde hurkuñ gor sopte merere huwarayin?’ ineq gusuñjan irmiñ. ²¹ Gega Pol beleñ huwardebe, ‘Nebe Roma gabmanyen doyan al kuruñ hitte kuñ yen diliñ mat huwarde gab mere gayen tagaleñ,’ ninuñ. Gwaha ninkeb bada heñ meten marne hulyan yirdeb, ‘Beljen tukun koyare kerde doyan irde hinayin. Irkeb kame ga teñ kermekе Sisar hitte kuyen,’ yinminj,’ inyinj.

²² Be, Agripa beleñ mere momon go nurdebe, ‘Mere gayen nigen wor po nureñ yen nurde hime,’ in-

yiñ. Irkeb Festus beleñbe, ‘Gise ga meremiñ nurayin,’ inyinj.

²³ Be, fay urkeb Polyen mere nurye yenbe Agripaya hayminj Bernaisiya goyen al beleñ deneñ turun dirnayin yenbe doyan mar karkuwāñde umja bidak teñ mere sope ird ird gasuñde kwaryum. Sisaria taunde niñ fuleñja mar karkuwāñja taun gote doyan mar manaj yad kwaryum. Be, forok yen gasuñminyaj keperde tukukeb Festus beleñ meteñ marmiñ yinke kuñ Pol tawayamij. ²⁴ Irkeb Festus beleñ huwardebe, ‘Yuda marte doyan al kuruñ Agripaya deñ gar gabu irhan mar ga nurnaj ko. Al ga keneñ hanj gabe Yuda mar kuruñ Sisaria taunde garya Yerusalem taunde hanj mar tumjan gore, ‘Al gabe danij ma tubul teñ dunke mayhet,’ yen gusuñjan nirde kwep kwep teñ epte ma tiyan. ²⁵ Gega mata buluñ bebakkeñ kura tiyuñ irke goke mayteke kamyeñ yen ma kinminj. Irde Pol goreb, ‘Roma gabman doyan al kuruñ hitte kuñ yen diliñde merere huwareñ,’ yen gusuñjan niruñ. Niñgeb goke teñbe al ga teñ kermekе Rom kuyen yen nurminj. ²⁶⁻²⁷ Goyenpoga miñ goke asañ kañ al ga teñ kermekе Roma gabman doyan al kuruñ Sisar hitte kuyen yen ma nurde hime. Dufaynerbe al merere yirtin goyen miñ keñkela ma nurde mali po Sisar hitte yad yermekе kunayin gobe igin moñ yen nurde hime. Niñgeb goke teñbe diltin mat gago teñ wayhem. Irde Yuda marte doyan al kuruñ Agripa, ge manaj gar ha. Niñgeb ge beleñ gusuñjan irde mere miñ keneñ bebak teñ gab momon nirke asañde kayen,’ inyinj.

26

Pol beleñ Agripa diliñde mere tiyyiñ

¹ Be, Festus beleñ gwaha yekeb Agripa gore, “Be, gigeñ ge kura tagalke nurninj,” inyinj. Irkeb Pol go mere min ure yenþe haninj tunjan urde gaha inyinj: ² “Yuda marte doyan al kurunj Agripa, Yuda mar beleñ mere ulner irde hañj kurunj gayenbe fudinde moñ yenj nigenj ge teñ al hoyan diliñde moñ delger po huwarde tagaleñ tihim gake amanenj nurhem. ³ Delger huwarhem gake amanenj nurde hime ginhem gobe dahade moñ. Gebe Yuda marte mata keñkela wor po nurde hayen. Irde da misinjde wor po nindikenj Yuda mar ulinj kadom mohonjde teñ hityen goyen wor keñkela nurde hayen. Niñgeb mere tiyeñ tihim gayen piñej ma nurayinj.

⁴ “Yuda mar kurunj gobe ne damde kawañ himiriñ, irde bikkeñ nañjener mat wañj Yerusalem gor keperde kurunj henjabe dahade hinhem goyen keñkela wor po nurde nuneñ hañj. ⁵ Niñgeb mel gobe ne hakot al fonenj hinhemya Farisi mar al heñbe daha teñ hinhem goyen nurde pasi geb, momoñ girniñ yenþe iginj momoñ girnayinj. Farisi marbe Yuda marte tikula tareñ wor po tanarde gama irde hanjen. ⁶ Be, hañka merere nerhañ gabe Al Kurunj beleñ bikkeñ asininiñ yago hitte mata kura forok yiyyen yenj biña tiyyenj goyen ne mananj goke doyan irde hime niñgeb, gago merere huwarhem. ⁷ Al Kurunj beleñ biña tiyyenj gote iginenþe Yuda mar kurunj gayen wawunuña nañkahalya hugiñenj Al Kurunj dolonj irde henjya kentek yenj doyan heñ hanjen. Gega, doyan al kurunj Agripa, Al Kurunj beleñ biña tiyyenj goyen neñ tumjanj doyan irde hityen gote iginenj forok yirinj goyen goke tagalde himekeb gago Yuda mar beleñ merem yanj nirde hañj. Iginenþe Yesu kamiyinde mat

huwaryinj gogo. ⁸ Niñgeb nebe fudinde wor po Al Kurunj beleñ al kamtiñbe sopte yisanj hiyyenj yenj nurde hime. Munanj deñ kurunj gar gabu irhañ mar gabe daniñ usi yenj nurde hañj?

⁹ “Bikkeñbe ne wor kamiyinde mat sopte huwaryinj yenj hinhan al Nasaret niñj Yesu goke iginj ma nurdeb fudinde wor po asogo ireñ yenj nurde hinhem. ¹⁰ Irdeb goyen po gama irdeb kuñ pris buda gote karkuwañmij momoñ yirmekе ok ninkeb kuñ Yesu niñ dufayminj sañj irtiñ mar goyen budam yade koyare yerde hinhem. Irde gasa yirteke kamnañ yeke ne manañ, ‘Igiñ gwaha yirnayinj,’ yemeke gasa yirde hinhan. ¹¹ Irde hugiñenj Yuda marte gabu yayañ kuñ Yesu niñ dufayminj tareñ irtiñ mar go yenerbe buluñ buluñ yirde gasa yirde hinhem. Irde, ‘Yesu nanyañ irde harhoktiñ unnayinj,’ yineñ kanduk karkuwanj karkuwañ yunenj hinhem. Nebe go mar goke bene ar wor po yenj hinjin geb, yenj ge nañkene yenj taun hoyanje nañaqisaw wor kuñ hinhem.

¹² “Mata gwahade kurunj goyen teñ kuñ henjya nalu kurarebe pris buda gote karkuwañmij beleñ iginj ninkeb Yesu niñ dufayminj tareñ irtiñ mar fere yire yenj Yerusalem taunde mat Damaskus taunde kumiriñ. ¹³ O, Agripa, kuñ henjabe naña bañkahal heke hulsi sanjñ kura nañafolek kurunj gore nañkiñde mat neyabe al neya kuñ hinhet mar hitte temeyke kinmiriñ. ¹⁴ Be, hulsi kurunj gore gwaha dirke neñ tumjanj megen dakteñ mudunyinj. Irke al melak kura Yuda marte mere mat, ‘Sol, Sol, daniñ buluñ buluñ nirde ha? Asogo nirde fulenja nirde ha gobe gigeñ mananj buluñ irde ha geb,’ ninyinj. ¹⁵ Irkeb ne beleñ wol heñbe Doyan Al Kurunj goyen,

‘Gebe ganuŋ?’ inmekeb Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gaha ninyiŋ: ‘Nebe Yesu. Ge beleŋ mununenj buluŋ buluŋ nirde ha al goyen.¹⁶ Niŋgeb huwara. Haŋkabe meteŋ alne gire yeŋbe gago delger hihim. Niŋgeb delger nenha gaya det budam kame gikala girde heŋ goyen tumŋaŋ kuŋ alya bereya hitte tagalde kuŋ hayin.¹⁷⁻¹⁸ Nigeŋ po gad germeke Yuda marya al miŋ hoyanŋa haŋ bana kwayin. Kuŋ ne niŋ tagalkeb biŋ bak yenayin. Irkeb Satanyen tareŋ bana haŋ go tubul teŋ Al Kuruŋ hitte waninj yeŋbe ne niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde yunkeb Al Kuruŋ dirŋeŋ weŋ henayin. Meteŋ go teŋ hikeyabe Yuda marya al miŋ hoyanŋa beleŋ mugunenj hinayin gega, ne beleŋ doyaŋ girde heŋ,’ ninyiŋ.

¹⁹ “Niŋgeb Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripa, nebe yuwarwarte naŋkiŋde mat Yesu delner forok yeŋ mere niryiŋ goyen pel ma irde gama irmirin.²⁰ Nebe meremiŋ po gama irdeb Damaskus taunde niŋ Yuda mar hitte wa Al Kuruŋyen mere tagalmirin. Irdeb Yerusalem taunde ninja Yudia naŋare ninja al hitte kuŋ Al Kuruŋyen mere tagalde hinhem. Irde al miŋ hoyanŋ Yuda mar moŋ hitte wor Al Kuruŋyen mere tagalde kuŋ hinhem. Gwahade tagalde kuŋ henyabe, ‘Mata buluŋti yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitinj mulgaŋ henayin. Gwaha teŋbe Al Kuruŋ diliŋde mata iŋiŋ po teŋ hinayin. Irkeb al hoyanŋ beleŋ denenjbe fudinde Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ haŋ yeŋ dennayin,’ yeŋ saba yirde hinhem.²¹ Ne gwaha teŋ kuŋ himekeb Yuda mar beleŋ goke iŋiŋ ma nurde Al Kuruŋyen ya balem bana gon nade mununninj tiyamiŋ.²² Gega Al Kuruŋ beleŋ faraŋ nurkeb wanj

wanj haŋka gago delger huwarde al deňem yanja al maliya hitte Yesu niŋ tagalde hime. Nebe Moseya Al Kuruŋyen mere basaŋ marya beleŋ kame mata kura forok yiyyen yitiŋ goyen go po tagalde hime. Hoyanŋ niŋ ma tagalde hime.²³ Mata kame forok yiyyen yeŋ tagalamiŋ gobe Mesaia niŋ tagalamiŋ. ‘Mesaabe uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ gab kamyeŋ. Irde gor mat huwaryen. Mata gobe tiŋeŋ wor po. Al kura gwaha ma titiŋ. Yeŋbe Yuda marya Yuda mar moŋ kidoma bana heŋ mata buluŋ teŋ haŋ marya goyen biŋ bak yenayin yeŋ gogo kamtiŋde mat huwaryen,’ yamiŋ,’ inyin.

Pol beleŋ Agripa goyen Yesu gama irayiŋ inyin

²⁴ Be, Pol go yiŋgen ge teŋ hako tagalde hikeyabe Festus beleŋ merem waldebe, “Pol, gebe kukuwa haha! Dufay karkuwaj karkuwaj yawarariŋ gore girke kukuwa heŋ ha gogo,” inenj kwep iryin.²⁵ Gega Pol beleŋ wol henjbe, “Doyaŋ al Festus, mere gabe fudinde yeŋ hime. Kukuwa henja ma yeŋ hime.²⁶ Yesu uliŋde mata forok yiriŋ gobe balmiŋ ma forok yiriŋ geb, Agripabe mata goyen keŋkela nurde hi. Niŋgeb mere teŋ hime gab yeŋbe goke yeŋ hi yeŋ nurde hi. Goke teŋbe nebe kafura ma heŋ yeŋ diliŋ mat iŋiŋ mere ireŋ,’ inyin.²⁷ Irdeb Agripa keneŋbe, “Ge gayen Al Kuruŋyen mere basaŋ mar beleŋ mere tagalde hinhan goyenbe fudinde yeŋ nurde ha? Ne benerbe fudinde yeŋ nurde ha yeŋ geneŋ hime,” inyin.²⁸ Gwaha inke Agripa beleŋ wol henjbe, “Gayamuŋ gayen po parsay irmekeb Kristen al hiwi yeŋ nurde gago kurut nirde ha?” inyin.²⁹ Irkeb wol henjbe, “Nalu ulyanđe ma dolfonde goke ma nurde hime. Gega haŋka geya

al buda kuruŋ gar heŋ merene nurhan gayen tumŋaŋ ne himinj gwahade po deŋ wor Yesu niŋ dufaytiŋ sanŋiŋ yirnayiŋ yeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hime. Gega gama nirde koyare hinŋaŋ yeŋ ma dinenŋ hime,” inyinj.

³⁰ Irkeb Yuda marte doyaŋ al kuruŋ Agripaya hayminj Bernaisiya Roma gabman doyaŋ al Festusyabe al buda kuruŋ gor hinhan goya tumŋaŋ bur yiniŋ yeŋ huwaraminj. ³¹ Irdeb mere sope ird ird gasuŋ go tubul teŋ kuŋ henŋaŋ yingenŋ uliŋ mere tenŋbe, “Al gabe mata buluŋ kura ma tiyuŋ gega, da misinđe wor po teŋ koyare kerde mayteke kami yeŋ kurut yeŋ hanj?” yamiŋ. ³² Be, Agripa beleŋ Festus go, “Al gabe kuŋ Sisar diliŋde huwarde ga mere tiyen ma yiyoŋ manhan hanŋa gayenbe okohom po tubul titeke kuwoŋ,” inyinj.

27

*Rom kuŋ kuŋ niŋ Festus beleŋ
Pol go hakwa hende kiryiŋ*

¹ Be, Festus gore Pol go Rom taunde teŋ kermeke kuyenŋ yeŋ nurde al kura dejenbe Julius haninđe kiryinj. Al gobe “Sisaryen Fulenja Mar” yineŋ hanjen gote fulenja mar 100 doyaŋ yirde hin-hin. Goyenterbe al hoyan kura koyare hinhan mar go manaŋ al gote haninđe yiryinj. Irke Julius beleŋ mel go yade hakwa teŋ Itali naŋare kuniŋ tikeb neŋ manaŋ Pol go gama irde tumŋaŋ kuniŋ titiriŋ.

² Be, Sisaria taun neŋ hinhedde gorbe hakwa kura Esia naŋare niŋ taun Adramitium mat wayyiŋ goyen kintiriŋ. Irdeb hakwa go sopte mulgaŋ heŋ Esia naŋare niŋ taun makaj siŋŋayaŋ kweŋ teŋ hiket nurtiriŋ. Irde go hende kutiriŋ. Hakwa hende gorbe Masedonia naŋare niŋ taun Tesalon-aika niŋ al Aristakusya tumŋaŋ

kutiriŋ. ³ Be, kuŋ fay urkeb Saidon taunde forok yitiriŋ. Gorbe Julius beleŋ Pol igin igin ire yenbe, “Kuŋ dige yago kura yena. Irkeb det kuraj nurde ha goyen faraŋ gurnayinj,” inyinj.

⁴ Be, taun go tubul teŋ kutekeb meŋe kuruŋ wor po huwarke kuŋ kuŋniniŋ meteŋen diryinj. Irkeb Saiprus motmotbe hanniniŋ tapa beleŋ pel irde ketal urde kutiriŋ.

⁵ Irde Saiprus motmot muruŋ fafor teŋbe Silisiaya Pamfilia naŋare niŋ makanj ala goyen kahal po patenŋ kuŋ Lisia naŋare niŋ taun Maira forok yitiriŋ.

⁶ Gorbe Julius beleŋ Isip naŋare niŋ taun Aleksandria niŋ hakwa kura goyen Itali naŋare kweŋ teŋ hiket kinyinj. Irdeb hakwa go hende kunaj dinkeb go hende hurkutiriŋ.

⁷ Be, kutiriŋ gega meŋe kuruŋ huwarke wawuŋ budam makanđe hinhet. Irde bekkenđe kuŋ kuŋbe Nidus taunde forok yitiriŋ. Irde gor mat Rom po kuniŋ yitiriŋ gega, meŋe muŋ kura falmuk ma hirinj. Irkeb bada heŋ hakwa go bul irde Krit motmot muruŋ dejenbe Salmone goyen hanniniŋ yase beleŋ pel irde motmot go ketal urde kutiriŋ.

⁸ Be, kutiriŋ goyenbe meŋe kuruŋ po geb, hakwa bemel kuŋ kuŋ goyen meteŋen diryinj. Irkeb makanj feren gama irtiŋen teŋ kuŋ tiyuŋ kura dejenbe “Makanj Kamtiŋde” gor forok yitiriŋ. Tiyuŋ gobe Lasea taun bindere hinhin.

⁹ Be, beleŋ kuŋ hinhetya goyenbe naŋa fay budam wor po yubul titiriŋ. Irde gonbe Yuda marte Bingé Kutja Nalu hubu heŋ meŋe buluŋ kuruŋ forok yeke makanđe epte ma kutek nalu heweŋ tike ¹⁰ Pol beleŋ Juliusya hakware niŋ meteŋ maryā goyen, “Mel, kuniŋ yeke kuniŋ tihit go belenbe kanduk kuruŋ kentek

geb. Hakwaya samunya yemeyde nindikej manaŋ buluŋ hetek geb,” yineŋ hayhay yiryiŋ. ¹¹⁻¹² Gega al budam belej, “Garbe meŋe nature hakwa hitek moŋ geb, Finiks taunde kuniŋ. Gorbe naŋa buluŋ heke hakwa hitek gasuŋ iŋiŋ geb, taunde gor heŋ meŋe goyen doy়an irde hiteke waŋ fole tike gab kutek,” yamiŋ. Finiks taun gobe Krit motmot goyen muruŋ, naŋa kurkur belej mat hinhin. Be, al budam gwaha yekeb Yulius belej Polyen mere gama irtiŋenbe hakware niŋ meteŋ marte doy়an alya hakwa gote miŋ al gote mere po fudinde yen nuryiŋ.

Karam meŋe kafuram wor po huwaryiŋ

¹³ Be, kuniŋ titekeyabe meŋe iŋiŋ mat wake kenerŋbe mel gore, “Meŋe neŋ yitiŋ go gago forok yihi,” yamiŋ. Irde aŋga tuluŋ tike hurkukeb hakwa go teŋ Krit motmot goyen makanj fereŋ gama irtiŋen teŋ kwamiŋ. ¹⁴ Gega heŋ ga moŋ yuwara meŋe kuruŋ Krit motmot dugure mat katyiŋ. ¹⁵ Irke Finiks taunde kuniŋ yen tunjaŋ urtirin gega, meŋe go kuruŋ wor po geb kutek moŋ hekeb tubul tike yen belej po hakwa go teŋ makanj alare tukuriŋ. ¹⁶ Irde meŋe belej dukukeb motmot dirŋen kura deŋembe Kauda goyen ketal urde kutiriŋ. Goyenterbe hakwa dirŋen kura hakwa kuruŋ neŋ kuŋ hinhetde gor fen titiŋ tuluŋ teŋ hinhin goyen buluŋ hiyyenŋkek yenbe teŋ hakwa kuruŋ hende kirniŋ yen hakware niŋ meteŋ mar belej kurut yamiŋ. Meteŋen yiryiŋ gega, kamebe teŋ keramiŋ. ¹⁷ Irdeb hakwa kuruŋ go hende kuŋ hinhet goyen galanŋ yiyyenŋkek yenbe kaŋ tareŋ belej po yade hakwa yufuk bana yerke kurkukeb hakwa goyen he fere titiŋ yara irde tareŋ iramiŋ. Irde Libia naŋare niŋ makanj siŋare

Sairtis ineŋ hanjyende gor ka kiŋkiŋiŋ karkuwaŋ gor hanjyen geb, hakwa go kun gor ŋek yiyyen yen kafura hamin. Irdeb gwaha irtike hakwa ga bekkenđe kwi yen aŋga tubul tike kurkuriŋ. Goyenbe meŋe belej teŋ kun hinhin po.

¹⁸ Be, karam meŋe kafuram kuruŋ goyen muŋ kura ma falmuk hiriŋ. Irkeb makanj duba karkuwaŋ karkuwaŋ gore waŋ hakwa go karim ma irde hinhan. Irkeb kun fay urkeb hakwa goyen muŋ kura hipirken hiwi yenbe hakware niŋ meteŋ mar belej tiyuŋ kurar niŋ det goyen kura yade makande yemeyamiŋ. ¹⁹ Be, sopte po fay urkeb meteŋ mar belej hakware niŋ meteŋ teŋ teŋ det kura yade yemeyamiŋ. ²⁰ Be, nalu sobamde po makande hinhet goya goyenbe meŋeŋa makande goyen kura muŋ falmuk ma po haryum. Buluŋ wor po hekeb naŋaya dinambeya muŋ kura ma yintiriŋ. Irdeb, “Go ma hitek. Makande po kamniŋ tihit,” yen nurtiriŋ.

²¹ Be, al buda kuruŋ go dula ma tike kuŋ kuŋ nalu ulyaŋde hiriŋ. Irkeb Pol belej huwarde gaha yinyiŋ: “Mel, mere dirmiŋ goyen nurdeb Krit motmot ma tubul titiŋ manhan kanduk kuruŋ gahade ma kentewoŋ. Irde hakware niŋ detya samunya kuruŋ gayen ma yemeywoŋ. ²² Goyenpoga neŋ al buda kuruŋ gayenbe kura ma po kamtek. Hakwa po ga buluŋ hiyyenŋ. Niŋgeb kafura ma yo. Tareŋ heŋ hinayiŋ. ²³ Nebe Al Kurunyen meteŋ al. Yen ge po meteŋ teŋ hime. Niŋgeb hanjka wawuŋbe yende miyon belen waŋbe, ²⁴ ‘Pol kafura ma yo. Gebe Sisar dilinđe huwarde mere tiyayiŋ geb. Irde Al Kuruŋ belej geya hakwa hende kuŋ haŋ mar buniŋen nurd yuneŋ faraŋ yuryeŋ geb go ma kam-

nayin,’ nina. ²⁵ Niñgeb nebe Al Kuruj beleñ nina gwahade po forok yiyyen yen hekkenj nurde hime. Niñgeb goke teñbe gago kafura ma heñ sanjin po hinayin dinhem. ²⁶ Goyenbe hakwa gabe kuñ motmotde kura gor heñ gab bulun hiyyen geb, goyen nurde ga hinayin,” yinyinj.

²⁷ Be, hakwa teñ Krit motmotde niñ taun kura deñembe “Makanj Kamtiñde,” go tubul teñ wañ wañ wawunj 14 hiriñ. Goyenterbe meñe beleñ po dade makanj kura deñem Mediterenian Makanj beleñ goñ dukuriñ. Irkeb wawunj binde gwahadebe hakware niñ meteñ mar goreb megeñ kura bindere hi yara nuramiñ. ²⁸ Gwahade nurdeb kañ yulyañ kura teñbe det kanduk teñ kañ muruñ kurhan feñ teñbe teñ kerke makanj bana kurkuriñ. Gwahade irde makanj go dukunjin tuñañ tiyaminjbe 40 mita kenamiñ. Be, muñ kura kutnejen teñbe sopte po tuñañ tiyaminj. Irde goyareb dukunjinjbe 30 mita po kenamiñ. ²⁹ Gwahade keneñbe mongo ugur po kutekeb hakwa ga hora hende hurkuñ galañ yiyyen yenbe anga sipte yade hakwa kimyañ beleñ mat yemeyamiñ. Gwaha irde gor heñbe aranen fay urwoñ yen nurde hinhan.

³⁰ Goya goyenbe hakware niñ meteñ mar kurabe busaharniñ yen anga hoyar kura sopte muruñ beleñ mat yemeyhet usi teñbe kuñ hakwa dirneñ bikkeñ isañ heñ hakwa kuruj hende keramiñ goyen teñ kerke makanjde kurkuñ hinhan. ³¹ Irkeb Pol beleñ go yenenbe fulenja marya doyan almiñ Juliusya hitte kuñbe, “Meteñ mar gayen hakwa ga tubul teñ busaharnayinbe deñ kuruj gayen epte ma hinayin,” yinyinj. ³² Gwaha yinkeb fulenja mar goreb kuñ hakwa dirneñ giti irtiñ kañ go

walke makanj alare katkeb tubul tiyamiñ.

³³ Be, naña minje hekeb Pol beleñ mel go yenenbe, “Naña fay 14 bana gayen kafura wor po heñ binje kura ma nañ. ³⁴ Goyenbe kuratiñ muñ kura ma kamyeñ. Niñgeb dufaytin tareñ irde binje nene tareñ po heñ hinayin,” yen kimneñ yiryinj. ³⁵ Be, Pol go gwaha yinenbe kuñ beret teñbe al buda kuruj go diliñde beret goke Al Kuruj turun irde ubala teñ niriñ. ³⁶ Irkeb al buda go Pol beleñ gwaha yinkeb binde igin nurde sanjin heñbe binje naminj. ³⁷ Be, hakwa hende gorbe al 276 hinhet. ³⁸ Be, binje kerkebla wor po heñ naminj. Irde ep irhet yen nurdeb binje kura hinhan gobe hakwa muñ kura hipirkeñ hiwi yeñbe yade makanjde yemeyamiñ.

³⁹ Be, naña fay urkeb hakware niñ meteñ mar beleñ megeñ kura kenamiñ. Goyenpoga naña gor hihit yen bebak ma tiyamiñ. Irde hakwa kuñ gor heñ heñ gasun kura sawsawa minyañ goyen keneñbe igin wet gor kuniñ yen nuramiñ. ⁴⁰ Irdeb al kurabe kuñ anga gote kañ walde pasi yirkeb al kurabe kuñ hakwa tigiri teñ teñ det kimyañ beleñ hiyen gote kañ goyen yugu tiyamiñ. Munaj kura marbe hakwa hende niñ sel goyen isañ hamij. Irkeb hakwa gobe makanj siñare sawsawa minyañde kuriñ. ⁴¹ Gega kuñ heñyabe katul kuruj hende hurkuñ ñek yen dapsañ hiriñ. Irkeb makanj duba karkuwañ wañ kimyañ beleñ mayke maykeb gilgalanj iryinj.

⁴² Gwaha tike keneñbe fulenja mar beleñ al koyare niñ yade kuñ hinhan goyen galuñ teñ kuñ hugineñ busaharnak yen bidilare gasa yirniñ tiyamiñ. ⁴³ Gega doyan almiñ Julius beleñ Pol niñ nurdeb fulenja marmiñ utan yiryinj. Irdeb, “Fe galuñ teñ teñ nurde hañ mar

go wa solok yen galuŋ teŋ siŋare kunayin. ⁴⁴ Irde fe galuŋ teŋ teŋ ma nurde haŋ marbe hakwa galuŋ yitiŋde niŋ he parwek kura ma det potpot titek kura yanarde galuŋ teŋ kunayin,” yinyin. Be, gwaha mat neŋ tumŋaj ala iŋiŋ po siŋare forok yitirin. Al kura ma kamamin.

28

Malta motmot

¹ Be, neŋ tumŋaj siŋare hetekeb motmotde gor niŋ mar beleŋ, “Motmot gabe Malta,” dinamiŋ. ² Gorbe kigariŋ kuruŋ katke naŋa meŋek wor po hiriŋ geb, mel gore gargar wor po dirde dukuŋ kak kawalde dunamiŋ. ³ Irkeb Pol beleŋ kuŋ he fere kura tawaŋ kak hende kiryiŋ. Goya goyenbe kunere duwi kura he fere bana goŋ hinhiŋ geb, kak beleŋ uka irke busaharde kateŋbe Pol haniŋde isen biŋguŋ tiyyiŋ. ⁴ Irkeb motmotde gor niŋ al beleŋ keneŋbe yiŋgeŋ uliŋ mere teŋbe, “Fudinde wor po, al gabe al gasa yirke kamde kamde al. Ningeb yenbe makanđe po kamwoŋ gega, go ma kamkeb al banare hi goreb mata buluŋmiŋde murungembé kunere beleŋ isa gago,” yamiŋ. ⁵ Gega Pol go uliŋde misiŋ kura ma nuryiŋ. Irde kunere go taran teŋ kak alare timiyyiŋ. ⁶ Goyenbe mel gore Polbe haniŋya uliŋya pompom wet yiniŋ tahaŋ ma, huwarde hire mat diliŋ girgir irke takteŋ mayke be-mel po kameŋ tiya yen nuramiŋ. Irde Pol go daha kura tiyeŋ tiya yen keŋkela po keneŋ hinhan. Gega daha kura ma tike keneŋbe, “Neŋbe usi tihit. Al gabe unjgura geb, gago ma kama,” yamiŋ.

⁷ Be, Malta motmotde niŋ doyan al kura dejenbe Publius goyen gor hinhiŋ. Yenbe neŋ hinhet bindere hinhiŋ, irde megenŋmiŋbe kuruŋ wor po. Be, yen beleŋ neŋ hoy

dirke kuŋ yenja wawuŋ karwo gor firtiriŋ. Gor hitekeb yen beleŋ gargar dirde iŋiŋ iŋiŋ wor po dirke amanęŋ nurde hinhet. ⁸ Be, gor hinhetya goyenbe Publius naniŋbe ayganja kasorsorya buluŋ wor po irkeb gasunje po firtiŋde hinhiŋ. Irkeb Pol go mere momoŋmiŋ nur-deb kuŋ keneŋ hanij yerde uneŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb iŋiŋ hiriŋ. ⁹ Be, goyen keneŋbe garbam mar kuruŋ motmot goyenter niŋ goyen pasi po Pol hitte wayamiŋ. Irkeb yen beleŋ garbam mar goke Al Kuruŋ gusuŋaŋ irkeb iŋiŋ hamiŋ. ¹⁰⁻¹¹ Irkeb go keneŋbe palap wor po dirde mata iŋiŋ iŋiŋ po diramiŋ.

Pol go Rom taunde forok yiriŋ

Be, Malta motmotde gorbe gagasi karwo hinhet. Go kamereb hakwa kura meŋe kuruŋ nalu heke gor heŋ heŋbe nalu go hubu heke kwen teŋ hinhiŋ goyen keneŋbe hakwa go hende kutek yitirin. Irkeb al buda Malta motmotde niŋ gore hakwa hende kuŋ heŋyabe det goke nurnayiŋ yenbe det galak dirde yiŋgeŋ po yukuŋ hakwa biŋde yerde dunamiŋ. Hakwa gobe Isip naŋare niŋ taun Aleksandria niŋ. Hakwa go murundebé Grik marte tikula al irawa dejenbe Kestaya Poluksyat toneŋ yirtiŋ.

¹² Be, Malta motmotde matbe kuŋ kuŋ Sisili motmot kuruŋde gor niŋ taun kura dejenbe Sairakus forok yitirin. Irde naŋa fay karwo gor hinhet. ¹³ Irde gor matbe kuŋ Itali naŋare niŋ taun kura Regium forok yitirin. Be, firtiriŋ fay urkeb taun go tubul teŋ kutiriŋ. Kuŋ heŋyabe meŋe iŋiŋ mat huwarke iŋiŋ po kutiriŋ. Be, wawuŋ heŋ kuŋ sopte fay urkeb Itali naŋare niŋ taun hoyan kura Puteoli forok yitirin. ¹⁴ Gorbe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar yupi titiriŋ. Irkeb yen beleŋ pere dirde gargar diramiŋ. Be, mel goyabe

meten naŋa uŋkureŋ gor hinhet. Go kamereb Rom kuniŋ yen taun go tubul teŋ kahanjniniŋde kutirinj. ¹⁵ Irkeb al buda kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar Rom taunde gor niŋ beleŋ nende mere momon nuramiŋ. Irdeb waŋ neŋ ge doyaŋ hinŋ yen gasuŋ kura “Apies Maket” inen hanjyende gor doyaŋ dirde hinhan. Munaŋ al buda kurabe taun kura deňembe “Ferd ferd Gasuŋ Karwo” inen hanjyende gor waŋ doyaŋ dirde hinhan. Be, kuŋ gor forok yen Pol beleŋ al buda go yenen biŋde igiŋ nurde saŋiŋ heŋ Al Kurun turuŋ iryiŋ.

¹⁶ Be, kuŋ Rom taunde forok yitirinj. Irkeb Roma gabman beleŋ Pol go koyare ma kerdebe ya kura unamiŋ. Irke gor henjbe gagasim gagasim ya go damu teŋ hinhan. Goyenpoga yen uŋkureŋ po ma hinhan. Fulerŋa al uŋkureŋ kura beleŋ doyaŋ irde hinhan.

¹⁷ Be, Pol go kuŋ naŋa fay karwo kamereb Yuda marte doyaŋ mar gor hinhan goke keya hiriŋ. Be, waŋ gabu irkeb gaha yinyiŋ: “Kadne yago, nebe nende alya bereya buluŋ ma yirminj. Irde asininiŋ yagot mata kura ma pel irminj. Gega Yuda mar Yerusalem haŋ gore merem yaŋ nirde Roma mar haniŋde neraŋ. ¹⁸ Irkeb Roma mar beleŋ gusuŋaŋ niraŋ gega, miŋ goke kura mununke kamtek moŋ geb, nade siŋare nirniŋ tiyanj. ¹⁹ Irkeb Yuda mar goreb goke igiŋ ma nuraŋ. Irkeb nebe gwaha kura titek moŋ nurdeb, ‘Sisar diliŋde ga mere tiyenj,’ yen Roma al go inmiŋ. Gega nere al goyen tagal yune yen ma gwaha inmiŋ. ²⁰ Ningeb nigen goyen momon dire yenjbe gago deŋ ge keya hihim. Yuda mar kuruŋ gare al kame waŋ doyaŋ diryen yen doyaŋ irde hanjen al goke tagalde himekeb gago koyare neraŋ,” yinyiŋ.

²¹ Irkeb mel gore wol henjbe, “Yuda mar Yudia naŋare haŋ gore kura asan kaŋ ge niŋ momon dirdem moŋ. Irde nende al kura Yudia naŋare mat wayan gore kura ulger mere bulunjen kura ma tagalke nurtiŋ. ²² Gega al budam hika kwa kuruŋ gabe deŋ Yesu gama irde haŋ mar goke tagalde duneŋ haŋ. Ningeb goke momon dirke nurniŋ yen nurde hite,” inamir.

²³ Be, gwaha inenjbe sopte gabu irniŋ yen nalu tiyaminj. Be, nalu tiyaminde gor hekeb Pol hinhinde gor al karim ma gabu iramij. Hanjapyä gabu iramij gwahade moŋ. Irkeb wampot mat Al Kurun beleŋ dirŋej wen doyaŋ yird yird mata goke saba yirke kuŋ kuŋ wawuŋ hiriŋ. Irde Yesu niŋ momon yirmekе bebak tinaŋ yenjbe Mose beleŋ tikula asanđe kayyiŋ goya Al Kurunyen mere basaŋ mar beleŋ asanđe katinđe gor mat mere gote miŋ tagalyiŋ. ²⁴ Irkeb kura marbe Pol beleŋ mere tiyyiŋ gobe fudinde yekeb kurabe usi yen nuramiŋ. ²⁵ Mel gore gwaha yeke Pol beleŋ yenerjbe mere funaŋ gaha yinyiŋ: “Holi Spirit beleŋ mere fudinde kura asetiŋ yago nurnaŋ yen Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia momon irkeb gahade kayyiŋ:

²⁶ ‘Al Kurun beleŋ Israel mar hitte kuŋ gaha yinayiŋ nina:

Deňjbe merene nurde hinayiŋ, irde keneŋ hinayiŋ gega, bebak ma po teŋ hinayiŋ.

²⁷ Fudinde wor po, mel gate biŋbe saŋiŋ wor po.

Kirminjbe migisuŋ yurtiŋ. Irde diliŋjbe mala titiŋ.

Mon manhan kirminde nurde, diliŋde keneŋjbe biŋde bebak wor po teŋ ne hitte mulgaŋ heŋ wake sope yirmewon,’ yitiŋ hi. Aisaia 6:9-10

28-29 Niŋgeb yiriŋ gwahade po deŋ
 Yuda marbe Al Kuruŋyen mere
 pel irde hanjen geb, Al Kuruŋ
 beleŋ alya bereya yumulgaŋ teŋ
 teŋ gote mere igiŋ goyen al miŋ
 hoyan Yuda mar moŋ hitte teŋ
 kerke kukeb yen beleŋ gab nurde
 gama irde hinayiŋ goyen momoŋ
 dirde hime gago,” yinyiŋ.*

³⁰ Be, Pol gobe ya kura Roma
 gabman beleŋ unke gor henbe
 gagasim gagasim damu teŋ hin-
 hin. Gorbe dama iraw hikeyabe
 al beleŋ kinniŋ yeŋ wan hin-
 han. Irkeb yen beleŋ, “Igiŋge,
 waŋ nenen hinayiŋ,” yinen hin-
 hin. ³¹ Irkeb kafuram moŋ Al
 Kuruŋ beleŋ dirŋeŋ weŋ doyan
 yird yird mataya Doyaŋ Al Kuruŋ
 Yesu Kristu niŋ tagalde saba yirde
 hinhin. Irkeb meteŋ teŋ hinhin
 goyen al kura beleŋ utan irtek ma
 hiriŋ.

---

* **28:28-29:** Asan hoyanđeb gahade hi: 29 Irkeb al buda kuruŋ gob bur yen kuŋ henyebe Pol
 mere tiyyiŋ goke yiŋgen uliŋ kadom mohonđe tiyamiŋ.

Rom Rom niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

¹ Nebe Pol, Yesu Kristuyen meten al. Al Kurunŋ beleŋ meremiŋ igin Yesu niŋ yitiŋ goyen tagal tagal niŋ teŋ ne gayen basiŋa nirde Yesuyen mere basan al aposel niryin. ² Be, mere igin Yesu niŋ yitiŋ gobe Yesu megen gar ma wakeya bikkeŋ wor po Al Kurunŋ beleŋ Urmiŋ goke biŋa teŋ mere basan marmiŋ porofet yinke Al Kurunyen asan wukkenj wor po bana goŋ kayamiŋ go goyen. ³ Al Kurunŋ Urmiŋ al hiriŋ gobe Israel marte doyaŋ al kurunŋ Dewityen minde mat forok yirin. ⁴ Goyenbe Al Kurunŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋde al goyen kamtiŋde mat isan hekeb yenbe Al Kurunŋ Urmiŋ goyen kawan wor po hiriŋ. Yenbe Yesu Kristu nende Doyaŋ Al Kurunŋ. ⁵ Urmiŋ meten tiyyin goke teŋbe neya meten kadne yagoya gayen Al Kurunŋ beleŋ buninęŋ dirde igin igin dirde aposelmiŋ diryin. Go diryin gobe Urmiŋ goke teŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan kurunŋ goyen hitte tagalde tukunŋ hitekeb yen ge dufaymiŋ tareŋ irde meremiŋ gama irde hinayıŋ yenbe gogo aposelmiŋ diryin. ⁶ Deŋ wor al miŋ hoyan Yuda mar moŋ bana mat hoy dirtin geb, Yesu Kristuyen yufukde haŋ mar hitin haŋ.

⁷ Niŋgeb asan gabe deŋ Rom niŋ alya bereya tumiąŋ Al Kurunŋ beleŋ bubulkunjęŋ wor po yen nurd dunerbe, "Nere kudinęŋ henayıŋ," yen hoy diryin goke asan gago kaŋ hime.

Adoniniŋ Al Kurunya Doyaŋ Al Kurunŋ Yesu Kristuya beleŋ buninęŋ dirde igin igin dirdeb

bitin yisikamke igin po hiwoŋ yen nurde hime.

*Polbe Rom niŋ mar yenmewoŋ
wor po yen nuryiŋ*

⁸ Be, asan kaŋ hime gayen bana mere mehenđe wor po momoŋ di-riŋ tihim gobe gahade: deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ sanjiŋ irtiŋ haŋ gote mere momonjiŋbe megen kurunŋ gayen ep hen tukun hi. Niŋgeb nebe matatiŋ goke Al Kurunŋ igin wor po nudr uneŋ himyen. Go teŋ himyen gobe Yesu Kristu beleŋ faraŋ nurkeb gogo teŋ himyen. ⁹⁻¹⁰ Fudinde, Al Kurunŋ gusuŋaŋ irde henja hugiŋen deŋ ge bene sir ma yen hiyen gobe Al Kurunŋ wor fudinde yen nurde hi. Al Kurunŋ niŋ meten teŋ hime gabe bener mat fudinde wor po mere igin Urmiŋ goke yitiŋ goyen tagalde tukunŋ himyen. Irde deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kurut yen himyen gega, go ma kuŋ dinmiriŋ geb, gayenterbe Al Kurunyen du-fayde kenem deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ beleŋ kerd nunwoŋ yen nurde gusuŋaŋ irde hime.

¹¹ Fudinde, nebe deŋ goyen Holi Spirityen tareŋde mata forok yird yird gote tareŋ nuntiŋ goyen kura dummeke sanjiŋ hewoŋ yen nur-deb deŋ hitte kuŋ dentek wor po nurde hime. ¹² Gogab denja neya tumiąŋ henbe ne beleŋ Yesu niŋ dufayne tareŋ irde himyen goyen deŋ beleŋ nenerbe tareŋ henayıŋ, irde ne wor deŋ dufaytiŋ Yesu niŋ sanjiŋ irtiŋ goyen deneŋbe tareŋ heweŋ. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nebe deŋ hitte kuŋ dene yen wawuŋ budamde kurut yen himyen gega, beleŋ miŋmoŋ wor po nirde hike wanj wanj gago hihi goyen nurwoŋ yen nurde hime. Nebe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ naŋa hoyanje haŋ mar hitte kuŋ meten teŋ gote igineŋ yawarde hinhem gwahade goyen po, deŋ hitte wor kuŋ meten teŋ gote

iginej yawarmewoŋ yeqbe gogo deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kurut yeq himyen.

¹⁴ Be, nebe Grik maryā* al miŋ hoyan Grik mar moŋya hitte kuŋ meteq teŋ teŋ gobe bada hetek epte moŋ, meteq go titek po hime. Irde al dufaymiŋ wukkek ma dufaymiŋ wukkek moŋ goke meteq teŋ hayiŋ ninyiŋ geb, goyen goke manaq meteq teŋ hitek po himyen. ¹⁵ Gwahade niŋgeb deŋ Rom niŋ mar hitte wor kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagaltek wor po nirde hi.

¹⁶ Fudinde, Yesu niŋ yitiŋ mere gobe Al Kurunyen tareŋ geb, al kura mere go fudinde yeq nurde gama irde haŋ mar goyen igiŋ Al Kurun hitte yumulgaŋ titek hi. Yumulgaŋ tiyyen mar goyen meheŋdebe Yuda mar wa yawaryen, irde gab Yuda mar moŋ al miŋ hoyanbe kame yawaryen. Niŋgeb goke teŋbe Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ tagal tagal niŋ memya ma heŋ hime. ¹⁷ Al Kurun beleŋ Yesu niŋ yitiŋ mere goyen hende huwardeb yingen diliŋde al huwak heŋ heŋ belneŋ goyen kawan forok irde hi geb, mere igiŋ gobe Al Kurunyen saŋin dineŋ hime gago. Al Kurunbe al kura Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde hinayiŋ mar go po gab al huwak yeq yinyen. Al huwak heŋ heŋ beleŋ hoyanbe hubu wor po. Niŋgeb goke Al Kurunyen asanje gahade katıŋ hi:

“Al kura Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irke Al Kurun beleŋ al huwak yeq kinyen al gobe Al Kurunya huginjen hiriryen,” yitiŋ hi. *Habakuk 2:4*

Al Kurunbe alyen mata buluŋ goke biŋ ar yeq hiyen

* **1:14:** Grik marbe megen niŋ alyen saba karkuwaŋ yawartıŋ mar yeq nurde yuneŋ hanjen. Munaŋ al miŋ hoyanbe gwahade yawartıŋ mar moŋ yeq nurde yuneŋ hanjen.

¹⁸ Goyenpoga megen niŋ alya bereyabe Al Kurun palap irtek mata ma teŋ mata buluŋ po teŋ haŋ. Go mar gobe mata buluŋ teŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen pel irde hanjen. Goke terbe Al Kurun sanjiŋmiŋ kurun wor po gore beararmiŋ yikala yirde hiyen. ¹⁹ Al Kurunbe al gwahade yeq al beleŋ keneŋ bebak tinayıŋ yeqbe kawan po yikala yirtıŋ geb, al beleŋ Al Kurunbe gwahade yeq kenkelə nurd untek po hanjen. ²⁰ Al Kurunyen mataya tareŋmiŋ hubu ma hetek goya gobe al diliŋde epte ma yeneŋ bebak titek. Goyenpoga det Al Kurun beleŋ yirtıŋ goyen yeneŋbe mataminiŋ tareŋmiŋ gobe gwahade yeq bebak titek. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma, “Nebe Al Kurun ma nurde uneŋ hime,” yiyyen.

²¹ Al beleŋ Al Kurunbe al gwahade yeq nurde hinhan gega, yeqbe Al Kurun yeq deŋem turŋuŋ yan ma irde, igiŋ nurd uneŋ uneŋ mata ma teŋ hinhan. Dufaymiŋ gote igineŋbe hubu wor po. Dufaymiŋbe kukuwamıŋ wor po geb, kidoma bana haŋ yara Al Kurunyen mere fudinde goyen epte ma bebak titek hinhan. ²² Mel gobe dufay wukkekniniŋ yan yeq hinhan gega, kukuwa po heŋ hinhan. ²³ Irdeb Al Kurun gwahader hitiŋ goyen deŋem turŋuŋ yan irtiŋenbe harhok uneŋ al yingen haniŋde det tonen yirtıŋ kame hubu hetek goyen Al Kurunniŋ yeq turuŋ yirde hinhan. Det tonen yirde hinhan gobe al, nu, dapıŋa, irde det megen gargar kuŋ hitiŋ gote tonen yirde dolon yirde hinhan.

²⁴ Niŋgeb Al Kurun beleŋ matamıŋ goke yeneŋ unaŋ tikeb dufaymiŋ buluŋ go po gama irde mata buluŋ kurun po teŋ hinhan.

Gwaha yirkeb megen niŋ mata buluŋ titek dufaymiŋ go po gama irde leplep mata teŋ yinjen goyen buluŋ wor po yirde hinhan.²⁵ Mel gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen gama irtiŋenbe usi mere gama irde hinhan. Irde Al Kurun, det kuruŋ gayen yiryiŋ al goyen dolon irde yeŋ ge meteŋ titiŋenbe yeŋ beleŋ yiryiŋ det goyen yade dolon yirde goke meteŋ teŋ hinhan. Goyenbe huginen turuŋ irtek albe Al Kurun, yeŋ unküren po. Fudinde wor po.

²⁶ Be, mel gobe mata gwahade teŋ hinhan geb, gogo Al Kurun beleŋ yubul tike mata memyak teŋ ten dufay beleŋ po haga yuryiŋ. Gwaha yirkeb berebe uŋ yagoya uliŋ gabu ird ird belŋen wor po goyen tubul tenbe bere yinjen uliŋ sikken gabu yirde hinhan.²⁷ Gwahade goyen po, al diriŋ wor berem yagoya uliŋ gabu ird ird belŋen fudinde goyen tubul tenbe al yinjen uliŋ sikken gabu ird ird niŋ po pultik yeŋ hinhan. Al yinjen uliŋ mata buluŋ mormok memyak wor po goyen teŋ heŋbe gote murunŋem buluŋ wor po gobe bikken taminyen hinhan.

²⁸ Goyenbe go po moŋ. Albe Al Kurun nurd uneŋ unen niŋ igin ma nurde hinhan geb, yeŋ beleŋ yubul tike yinjen de dufay buluŋ go po gama irde mata buluŋ Al Kurun beleŋ bisam irtiŋ goyen teŋ hinhan.²⁹ Be, gwaha teŋ hike bindebe mata huwak monya mata bulunya det ugŋuŋ po yad yad niŋ po dufay heŋ heŋ matayabe dufay bulunya kurayen kurayen gore po makin hitiŋ hinhan. Irde kadom igin mat hike yenerenbe daniŋ neŋ gwahade moŋ yeŋ nurd nurd mata, al gasa yirke kamde kamde mata, fulenja mata, al usi yird yird mata, al buluŋ yird yird mataya al yiya yird yird matayabe kurun

wor po.³⁰ Go mar gobe mere buluŋ mat teŋ teŋ mata, Al Kurun niŋ igin ma nurd uneŋ uneŋ mata, parpar mata, neŋ nurhet nurhet matayabe, yinjen ge turuŋ turuŋ teŋ teŋ mataya teŋ hinhan. Irde mata buluŋ tiŋen yinjen forok yirde hinhan. Irdeb milinjya naninjyat mere ma nurde hinhan.³¹ Go mar gobe dufay igin miŋmonj, irde mere kura teŋ go ma gama ird ird mata, al hoyan niŋ amaneŋ ma nurd nurd matayabe, al hoyan buniŋen nurd yuneŋ yuneŋ matabe hubu wor po.³² Mata go teŋ haŋ marbe Al Kurun beleŋ gasa yirke kamnayen yeŋ Al Kurunyen saba sanjŋ huwak wor po goyenter yitiŋ gobe nurde hanjen gega, mata buluŋ go teŋ teŋ niŋ bada ma heŋ hanjen. Goyenbe go po moŋ. Mel gobe al kura diliŋde mata goyen teŋ hike yeneŋbe, "Mata igin tahaŋ," yineŋ turuŋ yirde hanjen.

2

Mata buluŋ marbe Al Kurun beleŋ merem yaŋ yiryen

¹ Ningeb deŋ megen niŋ marbe mata buluŋniŋ ga moŋ yeŋ kadtinđe mata kura yeneŋ goke tagal yuneŋ haŋ gobe igin ma teŋ haŋ. Kadtiňde mata goke yeŋ haŋ gobe dindikenj wor mata buluŋ gwahade po teŋ haŋ geb, meretiŋ goreb dindikenj goyen po merem yaŋ dirde hi.² Al Kurun beleŋ mata gwahade teŋ haŋ mar goyen merem yaŋ yiryen gobe mali mali ma yiryen, mata buluŋmiŋ goyen keŋkela bebak yirdeb merem yaŋ yiryen yeŋ nurde hite.³ Ningeb deŋ megen niŋ mar beleŋ al kura mata buluŋ tikeb goke tagalde hanjen gega, deŋ wor mata buluŋ goyen teŋ hanjen kenem Al Kurun beleŋ matatiŋ goke merem yaŋ ma diryen yeŋ nurde haŋ?⁴ Irde Al Kurun beleŋ igin igin dirke mata

bulunṭin yubul teñ Al Kuruñ niñ bitin mulgañ hamin goyen bebak ma teñ hañ? Ningeb yeñ beleñ igin igin dirde mata bulunṭin goke araneñ ma merem yañ dirdeb bitin mulgañ hewon yeñ doyan heñ heñ ge piñeñ ma heñ hiyen goyen det dirñeñ yeñ nurde hañ?

⁵ Goyenpoga deñbe tonanṭin tareñ wor po, irde mata bulunṭin yubul teñ Al Kuruñ niñ bitin mulgañ hetek dufay ma heñ hañ geb, mata buluñ teñ tebañ teñ hikeb mata bulunṭin kuruñ wor po heñ hi. Gwaha teñ hike kuj kuj nalu funañ forok yekeb Al Kuruñ beleñ mata bulunṭin kuruñ goke bearar teñ goke merem yañ wor po diryen. Yeñ beleñ merem yañ diryen gobe huwak mat diryen geb, al kura beleñ goke daniñ gwaha taha intek moñ. ⁶ Al Kuruñbe megen niñ alya bereya kuruñ gayen matamij dahade teñ hitin gobe murunjem wor gwahade po yunyen. ⁷ Al kura hugineñ mata igin po teñ heňya Al Kuruñ denjem turñuñ yañ irde palap irde yeňya hugineñ hiwoñ yeňbe gwahade heñ heñ beleñ niñ nañkeneñ hañ marbe Al Kuruñ beleñ yinjeňya hugineñ heñ heñ mata goyen yunyen. ⁸ Gega al kura yinjeñ ge po nurde hañ marya Al Kuruñyen mere fudinde pel irde mata buluñ po gama irde hañ maryabe Al Kuruñyen bearar bana po heñ gote murunjem buluñ wor po tenayin. ⁹ Ningeb al kura Al Kuruñ diliñde mata buluñ teñ hañ marbe tumñañ kanduk kuruñ bana heñ biñ misin wor po nurde hinayin. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Griķ mar hitte wor forok yiyyen. ¹⁰ Munaj al kura Al Kuruñ diliñde mata igin teñ hañ marbe tumñañ Al Kuruñ beleñ deñem turñuñ yañ yirde, turuñ yirde, biñ yisikamke igin po hinayin. Mata

gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyen, irde Griķ mar hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Al Kuruñbe al miñ kura po igin yirde al miñ hoyanbe buluñ yirde ma teñ hiyen geb, gogo al tumñañ hitte gwahade po forok iryen.

¹² Be, Yuda mar moñ al miñ hoyan Moseyen saba ma nurdeya ga mata buluñ teñ hañ marbe Al Kuruñ beleñ gwamuñ yuryen gega, Moseyen saba go hende ma huwarde gwamuñ yuryen. Munaj Yuda mar, Moseyen saba nurdeya ga mata buluñ teñ hañ marbe Moseyen saba go hende huwarde merem yañ yiryen. ¹³ Gobe Moseyen saba dulin nurde hañ marbe Al Kuruñ diliñde huwak moñ, munaj saba goyen nurde gama irde hañ marbe al huwak yeñ yinyen geb, gago dinej hime. ¹⁴ Be, al miñ hoyan Yuda mar moñ Moseyen saba go ma nurde hañ mar kurabe ma nurde heňya saba goyen gama irde hanjen. Al gwahade gobe yinjeñ Moseyen saba goyen nuriñ yara geb, Moseyen sabare mata gwaha gwaha teñ hinayıñ yitiñ goyen biñde po pul yeke gama irde hanjen. ¹⁵ Go teñ hañ gobe mel gore ma nurde hikeya biñ bana Moseyen saba goyen kirtin yara hañ goyen dikala dirde hañ. Irde mata buluñ niňbe biñde mat buluñ yeñ nurde hañ, munaj mata igin niňbe igin yeñ nurde hañ. ¹⁶ Be, Al Kuruñ beleñ al merem yañ yird yird gobe nalu funanje forok yiyyen. Go naturebe Al Kuruñ beleñ Yesu Kristu inke alyen dufay buluñ banare hitin goyen kawan yirde goke merem yañ yiryen. Yesu niñ yitiñ mere igin ne beleñ tagalde himyen gore mere gayen kawan po dikala dirde hi.

Yuda marya Moseyen sabaya

¹⁷ Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ, “Neňbe Yuda mar.

Irde Al Kurun̄ beleñ saba Mose unyin̄ goyen keñkela gama irde hityen geb, nen po gab Al Kurun̄ya awalikde hite,” yeñ yinjen̄ ge turuñ turuñ teñ hanjen̄. ¹⁸ Go mar goreb, “Neñbe Al Kurun̄yen dufay kenen̄ bebak teñ hityen. Irde Moseyen saba gama irde igin̄ mat po mata teñ hityen geb, damin̄be igin̄ munan̄ damin̄be buluñ goyen keñkela bebak teñ hityen,” yeñ hanjen̄. ¹⁹ Irdeb, “Neñbe al kura diliñ titmin̄ yara Al Kurun̄ nurde uneñ uneñ beleñ ma keneñ hañ mar goyen beleñ yikala yirde hityen. Irde mata buluñ gote kidoma bana hañ mar gote hulsi yara henbe Al Kurun̄yen mere keñkela bebak yirde hityen,” yeñ hanjen̄. ²⁰ Irde Moseyen saba bana mere fudinde gobe nurd pasi hitiñ yeñ nurdeb, “Al dufaymiñ kukuwamñeñ marte mata sope irde, al kura diriñ kalak yara Al Kurun̄yen mata keñkela ma bebak teñ hañ mar goyen saba fudinde yirde hityen,” yeñ hanjen̄.

²¹ Goyenpoga deñ gwahade nurde al hoyan̄ saba yirde hañ marbe dahade ningeb dindiken̄be sabatiñ goyen gama ma yirde hañ? Al hoyan̄be kawe ma teñ hinayin̄ yineñ hañ gega, dindiken̄be danin̄ kawe teñ hañ? ²² Deñ beleñ al hoyan̄be, “Al berem yanbe bere hoyan̄ya duwan teñ teñ mata ma teñ hinayin̄,” yineñ hañ gega, deñbe go mata goyen teñ hañ. Irde det toneñ yirtiñ goyen dolon̄ yird yird matamiñ goke buluñ wor po nurd yuneñ hañ gega, danin̄ geb det toneñ dolon̄ yird yird gasuñde kuñ detmiñ kawe teñ hañ? ²³ Deñbe Moseyen saba nurde hañ go muñ goke turuñ turuñ teñ hañ gega, sabamiñ goyen pel irde mata buluñ teñ hañ goreb Al Kurun̄yen deñem buluñ irde hañ. ²⁴ Deñ Yuda marte mata gokeb Al Kurun̄yen asanđe gahade

katin̄ hi: “Deñ gore mata buluñ tikeb al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ beleñ denen̄be Al Kurun̄ nanyan̄ irde hañ,” yitiñ.

²⁵ Be, deñ beleñ Moseyen saba keñkela gama irde hañ kenem guba yeñ yeñ mata gobe miñ miñyaj̄ hiyyen. Goyenpoga sabamiñ go walde hañ kenem guba yitiñ hañ gobe miñ miñmoñ heñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ yara henayin̄. ²⁶ Gega al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ gore Moseyen saba keñkela gama irde hinayin̄ kenem mel gobe guba ma yitiñ gega, Al Kurun̄ diliñdebe guba yitiñ yara henayin̄. ²⁷ Niñgeb al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ guba ma yitiñ goreb Moseyen saba keñkela gama irde hinayin̄ gobe go mar goreb deñ Yuda mar Moseyen saba keñkela nurtiñ irde guba yitiñ gega saba pel irde hañ mar goyen kame Al Kurun̄ diliñde huwarde merem yañ dirnayin̄.

²⁸ Fudinde, al kura Yuda marte mata gama irdeb ulinđe po Yuda mar al hiyyen̄, goyenpoga Al Kurun̄ diliñdebe Yuda mar al fudinde ma hiyyen̄. Ulinđe po guba yiyyen̄be epte ma Yuda mar al fudinde hiyyen̄. ²⁹ Niñgeb al kura biñde mat wor po Al Kurun̄ nurd uneñ hañ mar go po gab Yuda mar fudinde wor po. Irde Al Kurun̄ diliñde guba yeñ yeñ mata fudindebe duliñ Moseyen saba hende hendem po gama irde sisihik walde hinayin̄ gogo moñ. Guba yeñ yeñ mata fudindebe Holi Spirit beleñ al biñde dufayya mataya gergen̄ yiryen̄ gogo. Al gwahade gobe al megen niñ beleñ ma turuñ yirnayin̄. Al Kurun̄ beleñ po gab turuñ yirde hiyen̄.

3

Al Kurun̄yen mata huwak

¹ Be, Yuda marbe gwahade geb Yuda mar al heñ heñ gote iginen̄be

dahade? Irde guba yen Yuda mar henayin gote iginen iginbe dahade go goyen tenayin?² Fudinde, Yuda mar hittebe det igin budam hanj. Goyenbe det igin budam han bana goyen det kurun wor pobe Al Kurun belej Yuda mar goyen basiñja yirdeb meremin yunyin gogo.

³ Goyenpoga Yuda mar kurabe Al Kurun belej meremin yunyin goyen biñde mat fudinde yen ma nurdeb gama ma iramiñ. Gwahade ningeb mel gote matamin goke Al Kurun belej igin ma nurdeb bikken mel goke biñja tiyyin goyen walyen?⁴ Epte moj wor po. Megen niñ marbe gwaha gwaha titek yen biñja teñ hanjen goyen ma gama irde usi po teñ hanjen gega, Al Kurunjbe mere teñbe goyen po gama irde hiyen. Ningeb goke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

“Doyan Al Kurun, ge belej merere huwarde mere tikeb mata huwakge kawan hiyen,
irde al kura belej usi tiya gin-
tek ma hayin,” yitiñ. *Tikiñ*
51:4

⁵ Goyenbe megen niñ marte matare gaha yewen geb, mere gabe igin ma bulun goyen du-fay henan ko. Mere gobe gahade: Al Kurunjbe al huwak wor po goyen nende mata bulun belej kawan wor po irde hi kenem goke daha yetek? “Daniñ mata bulunñinin goke Al Kurun belej bearar teñbe gote murunjem bulun dunen hi? Gobe igin ma tiya!” yetek?⁶ Moj, epte ma gwaha yetek! Munan mere goyen fudinde manhan megen niñ marte mata bulun gote murunjembe epte ma yunwoj.⁷ Gega al kura belej dufaymin soñ hekeb, “Ne belej usi mata timekeb gore Al Kurunjbe mata fudinde po teñ hi goyen kawan ireñ. Irkeb denjem turunj yan hiyen. Goyenbe dahade geb Al Kurun belej mata bulun al

ninej merem yan niryen? Epte moj!” yiyyen.⁸ Mere gobe kukuwanjen wor po. Mere gobe, “Kame mata igin forok yen yen ge teñ mata bulun teñ hitek,” yen hanjen go goya turjande. Goyenbe al kura belej nen gayen mere bulun mat dird dird niñ teñbe nej ge yen, “Mel gore al saba gwahade yirde hanj,” dinej hanj. Ningeb go mar gobe Al Kurun belej mere teñ hanj gote murunjem bulun wor po yuntek mata goyen gogo teñ hanj.

Megen niñ marbe tumjanj mata bulun miyjan

⁹ Be, gwahade ningeb nej Yuda marbe al miñ hoyaj Yuda mar moj gote folek? Moj. Ne belej meheñde Yuda mar ma al miñ hoyaj wet kura goyen tumjanj mata bulun bana hanj dinhem gogo.¹⁰ Be, mere gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

“Al Kurun diliñde al huwakbe hubu wor po.

Al kura huwak ma po hi.

¹¹ Al kura Al Kurunyen mere bebak ma po teñ hi. Hubu wor po.

Al uñkurenj muñ kura Al Kurun niñ ma nañkenen hi.

¹² Al tumjanj soñ heñ mata bulunde kattin geb,
Al Kurunyen meten epte ma titek hanj.

Al uñkurenj muñ kura mata igin titek ma hi. Hubu wor po.”

*Tikiñ 14:1-3; 53:1-3; Eklisi-
astis 7:20*

¹³ “Al hapekbe al mete titek gasuj yara geb, meremiñ gore al hoyaj bulun yirde hi.

Irde melak beleñbe usi mere po teñ hi.” *Tikiñ 5:9*

“Irde dinonđebe kunere duwi belej al yiske kamde hanjen det goyen hanj.” *Tikiñ 140:3*

¹⁴ “Mohonđebe al karan yurde al biñ misiñ kattek mere belej po makin hi.” *Tikiñ 10:7*

15 "Kahaŋbe hugineŋ al gasa
yirke kamde kamde niŋ po
aranjeŋ kuŋ haŋ.

16 Yen beleŋ naŋa damde kunayin
kurun gobe hugineŋ al bu-
luŋ yirde, kanduk kurun
wor po yuneŋ haŋ.

17 Yenbe al biŋ kamke iŋiŋ heŋ heŋ
beleŋbe go ma nurde haŋ." *Aisaia 59:7-8*

18 "Go mar gobe Al Kurun niŋ ka-
fura ma heŋ haŋ," yitiŋ hi.
Tikiŋ 36:1

19 Be, neŋbe Moseyen saba bana
mere yitiŋ kurun gobe saba gote
yufuk bana haŋ mar goke yitiŋ
yeŋ nurde hite. Gogab megen niŋ
al kura beleŋ mata buluŋmiŋ goke
epte ma, "Nebe al huwak," yiyyen,
irde megen niŋ mar tumŋaŋ
Al Kurun diliŋde uliŋde merem
yaŋ henayin. 20 Niŋgeb al kura
Moseyen saba tumŋaŋ gama irtek
miŋmoŋ geb, al tumŋaŋ epte ma Al
Kurun diliŋde al huwak henayin.
Gwahade yarabe Moseyen saba
goreb mata buluŋniŋ kawan
dikala dirke yeneŋ bebak teŋ
hityen.

Al Kurun diliŋde huwak heŋ heŋ beleŋ

21 Niŋgeb Al Kurun diliŋde al
huwak heŋ heŋ beleŋ hoyan
dikala dirlŋ hi. Gobe Moseyen
saba moŋ. Beleŋ goke bikken
Mose beleŋ sabamiŋde tagalyin,
irde Al Kurunyen mere basan
mar porofet wor goke tagalamin.
22 Niŋgeb al kura Yesu Kristu niŋ
dufaymiŋ tareŋ irnayin marbe
tumŋaŋ Al Kurun beleŋ al huwak
yinyen. Yesu niŋ dufaymiŋ sanjŋ
irtiŋ mar bana kurabe huwak,
munaŋ kurabe huwak moŋ ma
yinyen. Tumŋaŋ tuŋande ala al
huwak yinyen. 23 Fudinde, al
tumŋaŋ Al Kurun diliŋde mata
buluŋ titiŋ ala geb, Al Kurunyen
tareŋ turŋuŋ yaŋ bana epte ma
hitek haŋ. 24 Gega Al Kurun beleŋ

buniŋeŋ yirde iŋiŋ iŋiŋ yirde hiyen
geb, Yesu Kristu beleŋ yumulgaŋ
teŋ teŋ beleŋ kirtiŋ goyen gama
irde hinayin marbe al huwak yeŋ
yinyen. Goyenbe gwahade heŋ
heŋ gobe murungem moŋ, dulin
gwahade hinayin. 25 Al Kurunbe
al kura Yesu Kristu beleŋ yeŋ
ge teŋ darim wok irde kamayin
goke dufaymiŋ tareŋ irkeb mata
buluŋmiŋ halde yuneŋ yeŋ Yesu
goyen teŋ kerke katyiŋ. Irde
alyen mata buluŋ niŋ teŋ dapŋa
gasa yirde Al Kurun galak irtiŋ
yara hiriŋ. Al Kurun beleŋ
go tiyyiŋ gobe matamiŋ huwak
goyen Urmiŋ uliŋde kawan forok
iryiŋ. Kawan forok iryiŋ gobe
Al Kurun beleŋ bikken al mata
buluŋ teŋ hinhan goyen goke ma
nurde aranjeŋ bearar ma teŋ gote
murungem ma yuneŋ hinhinde
mat gogo matamiŋ huwak goyen
kawan forok iryiŋ. 26 Al Kurun
beleŋ Yesu uliŋde mata buluŋniŋ
gote murungem unyiŋ gobe Al
Kurunbe al huwak goyen kawan
dikala dird dird niŋbe gogo tiyyiŋ.
Gwaha tiyyiŋ al gobe al huwak
wor po. Irde al kura Yesu niŋ
dufaymiŋ sanjŋ irnayin marbe
tumŋaŋ al huwak yeŋ yinyen
goyen kawan dikala direŋ yeŋbe
gogo tiyyiŋ.

27 Niŋgeb neŋ albe da mataniniŋ
goke turuŋ turuŋ teŋ hitek? Irde
belŋeŋ damiŋ go goyen gama irde
al huwak hetek? Moseyen saba
gama irde Al Kurun diliŋde al
huwak hetek? Epte moŋ! Yesu
niŋ dufayniŋ tareŋ irtike gab Al
Kurun beleŋ al huwak yeŋ dinyen.
28 Fudinde, albe epte ma Moseyen
saba gama irde Al Kurun diliŋde
al huwak henayin yeŋ nurde hite.
Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde gab
al huwak henayin yeŋ nurde hite.
29 Be, Al Kurun gayen Yuda marte
Al Kurun po? Yenbe al miŋ
hoyaŋ Yuda mar moŋ gote Al Ku-

ruŋ moŋ? Moŋ geb! Yeŋbe al miŋ hoyan gote Al Kurun manan geb. ³⁰ Ga yihiim gabe Al Kurunbe uŋkuren po geb, gago yihiim. Niŋgeb Yuda mar guba yeŋ hanjen goya al miŋ hoyan guba ma yeŋ hanjen goya goyen Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irnayinbe tumŋan Al Kurun diliŋde huwak yeŋ yinyen. ³¹ Be, gwahade niŋgeb neŋbe Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irde hityen geb, Moseyen sababe pel irde mali mali mata titek? Moŋ, epte ma gwaha titek. Neŋ beleŋ Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irde hitekbe Moseyen saba gote miŋ kurun goyen tumŋan gama irde pasi hetek.

4

Abrahambe al huwak

¹ Be, Abrahambe neŋ Yuda marte asininiŋ. Niŋgeb Abrahambe daha tiyyin goyen goke nurtek. Gogab Yesu Kristu niŋ dufay sanŋiŋ ird ird mata goyen bebak titek. ² Be, Abrahambe mata iŋin teŋ hinhin gore Al Kurun diliŋde al huwak iryin manhan mataminiŋ goke yingŋeŋ ge turun turun tiwoŋ. Gega matamin goke kura Al Kurun diliŋdeturun turun titek moŋ hinhin. ³ Niŋgeb goke Al Kurunyen asaŋde dahade katin hi? Merebe gahade: "Abraham go Al Kurun beleŋ mere iryin goyen fudinde yeŋ nurdeb dufaymiŋ tareŋ iryin. Irkeb Al Kurun beleŋ go kenenbe al huwak yeŋ nurd unyin," yitiŋ hi.

⁴ Be, al kura meten tikeb meten gote miŋ al gore muruŋgem unyin. Niŋgeb muruŋgem gobe meten tiyyen gote damum geb, dulin una ma yetek. ⁵ Goyenpoga Al Kurunbe al kura mata iŋin tiyyen goke al huwak ma inyin. Gwahade yarabe al kura Al Kurun beleŋ mata buluŋ mar goyen iŋin al huwak yiryen yeŋ nurde yen ge dufaymiŋ tareŋ irkeb goke Al

Kurun beleŋ al go al huwak yeŋ nurd unyin. ⁶ Niŋgeb Israel marte doyan al kurun Dewit manan al kura Al Kurun beleŋ al gote meten dahade tiya goke ma nurdeb al huwak inyen al gobe Al Kurun beleŋ guram irde sanŋiŋ irtin al wor po yeŋ nurdeb gaha yiriŋ:

⁷ "Al kura Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ halde uneŋbe mata buluŋ miŋmoŋ inyen al gobe amanen wor po nурde hiyen.

⁸ Irde al kura Doyaŋ Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ goke ma nuryen al gobe amanen wor po nурde hiyen," yitiŋ hi. *Tikiŋ 32:1-2*

⁹ Be, Al Kurun beleŋ gwaha mat guram yirde tareŋ yirtek marbe Yuda mar guba yeŋ hanjen goyen po guram yiryen? Ma, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ guba ma yeŋ hanjen goyen manan guram yiryen? Tumŋan guram yiryen geb. Be, Abraham niŋ nurnan. Neŋbe, "Abraham beleŋ Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irke Al Kurun beleŋ al huwak inyin," yitiŋ. ¹⁰ Gega Abrahambe daha naŋa Al Kurun diliŋde al huwak hiriŋ? Guba iryin kamere ma guba ma yirinŋa? Yeŋ al huwak hiriŋ gobe guba ma yirinŋa al huwak hiriŋ. ¹¹ Irdeb kame gab guba yiriŋ. Guba iryin gobe yeŋ beleŋ guba ma yeŋa Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ iryin goke teŋ Al Kurun beleŋ al huwak inyin gobe fudinde yeŋ bebak teŋ teŋ niŋ gogo guba iryin. Niŋgeb yeŋbe al kura guba ma yitiŋ gega, Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irde haŋ mar kurun gote naniŋ hitin hi. Gobe go mar goyen Al Kurun diliŋde al huwak yeŋ nurd yunen yeŋbe gogo Al Kurun beleŋ Abraham goyen gwaha iryin. ¹² Irde Abrahambe al guba yeŋ hanjen marte naniŋ manan. Goyenbe tumŋan moŋ. Guba yitiŋ

mar bana goy al kura Abraham beleş guba ma yenya Al Kurun niŋ dufaymin tareŋ iryin mata goyen gama irde haŋ mar gote naniŋ hitin hi.

Al Kurunbe biŋa tiyyin goyen gama iryin

¹³ Be, Abrahamya foŋejmij yagoyabe kame megeŋ kurunj gayen teŋ gote miŋ mar henayin yeŋ Al Kurun beleş Abraham diliŋde biŋa tiyyin gobe Abraham gore Moseyen saba gama irde hike gogo biŋa tiyyin? Moŋ. Gwaha titjeneŋbe Al Kurun niŋ dufaymin sanjŋ irke gab al huwak ineqbe gogo biŋa tiyyin. ¹⁴ Niŋgeb Al Kurun beleş biŋa tiyyin goyen Moseyen saba gama irde ga tetek manhan Al Kurun niŋ dufay tareŋ ird ird gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde Al Kurun beleş Abraham hitte biŋa tiyyin goyen wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Goyenpoga gwahade moŋ. ¹⁵ Moseyen sababe hi gega, al beleş goyen ma gama irde hikeb goreb Al Kurunyen bearar bana yukuŋ hiyen. Goyenbe Moseyen saba goyen miŋmoŋ manhan al beleş mata kura tike mata bulunbe gogo taha ma ineq hiwoŋ.

¹⁶ Niŋgeb albe Yesu Kristu niŋ dufaymin tareŋ irke gab Al Kurun beleş bikkeŋ detmiŋ yuneŋ yeŋ biŋa tiyyin goyen yunyen. Gogab Al Kurun beleş bunineŋ yirde igin igin yirdeb detmiŋ duliŋ yuneŋ yeŋ biŋa tiyyin goyen Abrahamyen asem wen dufaymin yeŋ ge sanjŋ irnayin mar goyen tumjaŋ fudinde wor po tenayin. Al kura Yuda mar Moseyen saba bana haŋ gore Yesu Kristu niŋ dufaymin tareŋ irtiŋ kenem yenbe Abrahamyen dirneŋ weŋ geb, Al Kurun beleş yeŋ ge biŋa tiyyin goyen tenayin. Irde al kura al miŋ hoyan Moseyen saba bana ma haŋ gore Yesu Kristu niŋ

dufaymin tareŋ irtiŋ kenem yeŋ wor Abrahamyen dirneŋ weŋ geb, yeŋ wor tenayin. ¹⁷ Niŋgeb gokeb Al Kurunyen asanje gahade katin hi: “Ne beleŋ al miŋ kurayen kurayen kame forok yenayin kurunj gote asem girhem,” yitiŋ. Niŋgeb Abraham gobe Al Kurun diliŋdeb adoniniŋ. Abraham gobe Al Kurun beleş al kamtiŋ wor igin yisaŋ hiyyen, irde det miŋmoŋ wor pore mat det forok yiryeŋ yeŋ dufaymin yeŋ ge sanjŋ iryin. ¹⁸ Abrahambe gwaha mat kura dirin miŋyaŋ heweŋ yeŋ ma nurde hinhinya goyenter Al Kurun beleş biŋa tenya, “Asige yagobe budam wor po henayin,” inyin goyen fudinde yeŋ nurde dirin niŋ doyaŋ heŋ hinhin. Niŋgeb Al Kurun beleş inyin gwahade po, al miŋ kurayen kurayen kurunj gote asem hiriŋ. ¹⁹ Be, yeŋ hitte dirin forok ma yekeyabe damam 100 heŋ alik buluŋ po heŋ gwaha mat kura dirin forok irtek ma hiriŋ. Irde berem Sara wor gwahade po dirin yad yad nalumbe fole wor po tiyyin. Gega Abrahambe Al Kurun beleş dirin ma nunen hi yeŋ dufaymin tareŋ ird ird goyen yul ma yirin. ²⁰⁻²¹ Yeŋbe Al Kurun beleş yeŋ ge biŋa tiyyin goke hekkeniŋ nurde dufay budam ma iryin. Irdeb Al Kurun beleş biŋa tiyyin kurunj goyen igin forok irde nunyen yeŋ nurde hinhin geb, yeŋ ge dufaymin tareŋ irde hinhin gore sanjŋ irkeb Al Kurun denem turnuŋ yan irde hinhin. ²² Niŋgeb Al Kurun beleş dufaymin tareŋ goyen keneŋbe, “Yeŋbe al huwak,” yirin. ²³ Goyenbe Al Kurun beleş asanmiŋde mere bilmij “Yeŋbe al huwak,” yirin gobe Abraham yeŋ ge po ma yirin. ²⁴ Mere gobe neŋ gayen gake manaŋ yirin. Neŋbe Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu kamyiŋde mat isaŋ hiriŋ al Al Kurun goke dufayninin tareŋ irde

hite geb, al huwak yen nurd dunyen. ²⁵ Yesube nende mata buluŋ niŋ teŋ kamyinj. Irkeb Al Kurunj beleŋ neŋ gayen diliŋde al huwak dire yen Yesu go kamyinjde mat isar heke huwaryinj.

5

Al huwak heŋ heŋ niŋ hoy diryinj

¹ Be, gwahade niŋgeb Yesu niŋ dufayniniŋ sanjŋ irtekeb Al Kurunj beleŋ al huwak dinyinj. Niŋgeb neŋbe Doyaŋ Al Kurunjniniŋ Yesu Kristu hitte mat Al Kurunjya awalikde hite. ² Neŋ beleŋ Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irtekeb Yesu Kristu gore Al Kurunj beleŋ buniŋeŋ dirde iginj iginj dird dird bana hurkuŋ hurkuŋ beleŋ kerd dunyenj. Irkeb neŋbe go bana hite gago. Irde kame Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ bana hitek yen nurde goke doyaŋ heŋ hite geb, aman heŋ hityen. ³ Irde kanduk kurayen kurayen yeneŋ hite gega, aman heŋ hityen. Gobe kanduk gore sanjŋ dirkeb kanduk hoyan kura wayyeŋ gega, yul ma yen hitek, ⁴ irde kanduk yeneŋ yul ma yetekbe mata buluŋ titek dufay goyen iginj fole irde hitek, irde mata buluŋ titek dufay goyen iginj fole irde hitekbe kame Al Kurunj beleŋ goke iginj iginj diryenj yen goke doyaŋ heŋ hitek geb, gogo kanduk kurayen kurayen yeneŋ hityen gega, aman heŋ hityen. ⁵ Be, Holi Spirit Al Kurunj beleŋ dunyiŋ gore Al Kurunj beleŋ neŋ gayen bubulkunjne wor po yen nurde duneŋ hiyen goyen fe wogortiŋ yara irde dunyiŋ. Niŋgeb Al Kurunj beleŋ iginj iginj diryenj yen goke doyaŋ heŋ heŋ gobe miŋ miŋmoŋ yen ma nurde hite.

⁶ Fudinde, neŋbe mata buluŋ bana po heŋ gwaha mat kura nindikeŋ sope irtek miŋmoŋ wor po hitekeyabe Al Kurunj beleŋ nalu

goyenter gwaha tiyeŋ yirinjyb Yesu Kristu beleŋ Al Kurunj ma nurd uneŋ mata buluŋ teŋ han mar niŋ teŋ kamyinj. ⁷ Fudinde, al kura al huwak kura goke teŋ iginj kameŋ yen yenbe metenjewor po. Al iginj kura goke teŋ iginj kamtek yen han mar wor budam moŋ, yunkurenjewor hanj. ⁸ Goyenpoga Yesu Kristube neŋ gayen mata buluŋ bana po hitekeya neŋ ge teŋ kamyinj. Al Kurunjbe neŋ gayen bubulkunjne wor po yen nurde duneŋ hiyen goyen gwaha matbe dikala dirtinjen hi.

⁹ Niŋgeb neŋbe Yesu Kristu beleŋ darim wok irde kamyinj go hende al huwak hitiŋ geb, kame Al Kurunyen bearar bana mat neŋ gayen fudinde wor po dade siŋa diryenj. ¹⁰ Bikken neŋ gayenbe Al Kurunyen asogo hinhet gega, Urmiŋ teŋ kerke kateŋ kamyinjde matbe Al Kurunjya awalik hitirinj. Gega Urmiŋbe bida ma heŋ huwaryinj geb, Al Kurunj beleŋ kame daha diryenj? Dumulgaŋ po tiyyeŋ geb! ¹¹ Goyenbe go po moŋ. Neŋbe Doyaŋ Al Kurunjniniŋ Yesu Kristu beleŋ Al Kurunjya awalik dirtiŋ hite geb, goke gayenterbe Al Kurunjya heŋ amanenj nurde hite.

Adanya Yesu Kristuya

¹² Be, gwahade goyen po al yunkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tikeb mata buluŋ megen gar forok yirinj. Irkeb mata buluŋ gote murungembe kamde kamde mata forok yirinj. Irkeb gor mat al tumjaŋ mata buluŋ teŋ hinhan geb, tumjaŋ kamde kamde bana po hinhan. ¹³ Be, Moseyen saba ma forok yirinjya wor mata buluŋbe hinhan. Gega goyenterbe mata buluŋ teŋ hinhan gobe mata buluŋ yen ma nurde hinhan. ¹⁴ Goyenpoga Adamyen nature mat waŋ Moseyen nature hinhan mar wor tumjaŋ kamamij. Al kura Adam beleŋ Al Kurunyen

mere pel irde mata buluŋ tiyyiŋ gwahade ma tiyamiŋ mar wor tumŋaŋ kamde kamde mata gote yufuk bana hinhan.

Ninjeb Adambe matamiŋ gote iginen buluŋ goyen alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen hitte forok iryiŋ al. Gega al kura kame forok yiriŋ al gobe matamiŋ gote iginen igin goyen alya bereya kuruŋ gayen hitte forok iryiŋ. Ninjeb Adambe mata buluŋ forok iryiŋ al, munaŋ kame wayyiŋ al gobe mata igin forok iryiŋ al.¹⁵ Gega Al Kurunyen buniŋen dufay goya Adamyen mata buluŋabe tuŋande moŋ, hoyan hoyan. Fudinde, al uŋkureŋ Adam gote mata buluŋde mat al budam kamde hinhan. Goyenpoga Al Kuruŋ beleŋ al buniŋen yirde igin igin yirde yirde gobe kuruŋ wor po, mata buluŋ gote folek wor po. Irde al uŋkureŋ Yesu Kristu gore al buniŋen yirde igin igin yirde kamyiŋ go wor kuruŋ wor po. Yeŋ kamyiŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ detmiŋ damum moŋ dulin al yunyiŋ go goyen.¹⁶ Be, det yunen yeŋ Al Kuruŋ beleŋ damum moŋ dulin al yuntiŋ gobe al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tike gote murunŋem titiŋ gwahade yara moŋ. Gobe gahade: al uŋkureŋ beleŋ mata buluŋ tikeb gor mat al merem yaŋ yirde murunŋem yuneŋ yuneŋ mata forok yiriŋ. Goyenpoga al budam mata buluŋ kurayen kurayen titiŋ mar hitte Al Kuruŋ beleŋ detmiŋ damum moŋ dulin yuntek goyen yunkeb goreb Al Kuruŋ diliŋde al huwak yiryiŋ.¹⁷ Be, al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tiyyinđe matbe matamiŋ goke teŋ albe kamde kamde mata yufuk bana hinhan. Gega al kura Al Kuruŋ beleŋ buniŋen yirde

igin igin yird yird bana heŋ al huwak hitiŋ marbe Al Kurunya hugiŋen heŋ det kuruŋ gayen doyaŋ yirde hinayiŋ. Mata gobe al uŋkureŋ Yesu Kristu beleŋ forok iryiŋ. Al huwak heŋ heŋ gobe det kura Al Kuruŋ beleŋ damum moŋ dulin al yunen yiriŋ go goyen.¹⁸ Ninjeb Adamyen mata buluŋ uŋkureŋ* goyen misiŋdebe al tumŋaŋ mata buluŋ mar heŋ gote murunŋem tamin gega, Yesu Kristuyen mata huwak uŋkureŋ† goreb Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ goyen al tumŋaŋ hitte forok ird yuntiŋ.¹⁹ Al uŋkureŋ Adam beleŋ Al Kurunyen mere pel iryiŋ go misiŋde al budam mata buluŋ mar hitiŋ gega, al uŋkureŋ Yesu Kristu beleŋ Al Kurunyen mere gama iryiŋ go hendebe al budam al huwak henayiŋ.²⁰ Moseyen sababe al tumŋaŋ mata buluŋmiŋ kuruŋ wor po goyen yener bebak tinaŋ yeŋ duntiŋ. Goyenpoga mata buluŋbe kuruŋ po heŋ hi geb, Al Kuruŋ beleŋ buniŋen yirde igin igin yird yird mata hubu heŋ hi? Hubu hitiŋ yarabe kuruŋ heŋ mata buluŋ gote tareŋ fole irde hi.²¹ Gogab mata buluŋ misiŋde albe kamde kamde mata yufuk bana hitiŋeŋbe Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristu hitte mat Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin dirde al huwak dirkeb Al Kurunya hugiŋen hitek.

6

Neybe Yesu Kristuya kamtirin

¹ Be, gwahade ninjeb daha yetek? Al Kuruŋ beleŋ igin igin dird dird goyen kuruŋ po hiwi yeŋbe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ bada ma hetek yiniŋ?² Gwahade moŋ po! Al kamde detmiŋ tumŋaŋ yubul teŋ haŋyen gwahade goyen

* **5:18:** Al Kuruŋ beleŋ mata iginja buluŋya bebak teŋ teŋ he iginen ma nawayiŋ inyiŋ goyen meremien pel irde niriŋ goke yitiŋ. † **5:18:** Mata huwak uŋkureŋ gobe Al Kurunyen mere gama irde kuruse hende kamyiŋ goke yitiŋ.

po, neŋ wor mata buluŋbe tumŋaŋ yubul titiriŋ. Niŋgeb mata buluŋ beleŋ epte ma doyaŋ dirde hiyen̄ geb, megen gar epte ma mata buluŋ teŋ hen̄ya hitek! ³ Neŋbe tumŋaŋ Yesu Kristuya uŋkuren̄ heŋ heŋ ge baptais titiriŋ gote miŋbe yen̄ya uŋkuren̄ heŋ kamtiriŋ yara gobe nurde han̄ gogo. ⁴ Be, neŋbe gwahade po baptais titiriŋ goya goyenbe Yesu Kristuya heŋ kamteke mete dirtin̄ yara hitiŋ. Gogab Yesu Kristu goyen Naniŋ beleŋ sanŋim̄ turŋun̄ yan̄ wor po gore isan̄ hirin̄ gwahade goyen po, neŋ manan̄ gwaha dirke Al Kuruŋ diliŋde al geren̄ heŋ hitek.

⁵ Be, neŋbe gwaha mat Yesu Kristuya uŋkuren̄ heŋ kamtiriŋ kenem yen̄ huwaryiŋ gwahade goyen po, neŋ wor fudinde Al Kuruŋ beleŋ disan̄ heke huwartek.

⁶ Niŋgeb Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyiŋ goyenter dufayniniŋ bikkek megen niŋ goyen manan̄ kamyiŋ yen̄ nurde hite. Gogab neŋ gayen mata buluŋ beleŋ epte ma wor po danarde bon̄ yeke gote yufukde hitek. ⁷ Gobe al kura Yesu Kristuya kuruse hende kamaryum al gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ bana mat teŋ siŋa iryiŋ geb, gogo mata buluŋ yufuk bana ma hi.

⁸ Be, neŋbe Yesu Kristuya tumŋaŋ kamtiriŋ kenem al geren̄ heŋ yen̄ya hite gayenbe fudinde wor po yen̄ nurde hite. ⁹ Gobe Yesu Kristube kamtiŋde mat huwaryiŋ geb, sopte ma kamyen̄ yen̄ nurde hite geb, gago dineŋ hime. Fudinde, kamde kamde mata beleŋ epte ma tanaryen̄. ¹⁰ Be, Yesu Kristu kamyiŋ gobe mata buluŋniŋ pasi ire yen̄be gogo kamyiŋ. Goyenbe wawuŋ uŋkurende po kamyiŋ. Irde Al Kuruŋ deŋem turŋun̄ yan̄ ird ird niŋ hi. ¹¹ Niŋgeb deŋ wor gwahade

po kamamiŋ geb, mata buluŋ yufukde ma hite yen̄ nurdeb Yesu Kristuya heŋ Al Kuruŋ deŋem turŋun̄ yan̄ ird ird niŋ hinayin̄.

¹² Niŋgeb tubul tike mata buluŋ beleŋ ultiŋ kame kamke bida hetek goyen tanarde ma hiyen̄. Gwaha ma tinayiŋbe mata buluŋ titek dufay goyen po gama irde hinayin̄ geb. ¹³ Niŋgeb tubul tike ultiŋ kurhan kura gore mata buluŋ teŋ teŋde niŋ det ma hiyyen̄. Gwaha titiŋbe kamtiŋde mat huwarde al geren̄ hitiŋ han̄ geb, ultiŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ mata huwakde niŋ det irde meten̄ unyeŋ yen̄ Al Kuruŋ unnayin̄. ¹⁴ Deŋbe Moseyen saba gote yufuk bana ma han̄. Al Kuruŋ beleŋ buniŋen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde hi bana gon̄ han̄. Niŋgeb mata buluŋ beleŋ epte ma wor po doyaŋ dirde hiyen̄.

Neŋbe mata huwak teŋ teŋ mar

¹⁵ Niŋgeb daha titek? Neŋbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite, irde Al Kuruŋ beleŋ buniŋen̄ dirde igin̄ igin̄ dirde hi bana gon̄ hite geb, mata buluŋ teŋ hitek? Moŋ, epte ma gwaha titek!

¹⁶ Be, deŋbe al kurate meten̄ mar dulŋen̄ heŋ yende yufukde hitek yen̄ nurde gwaha tinayiŋbe al gote mere po gama irde meten̄ dulŋen̄ teŋ teŋ mar henayin̄ goyen go ma nurde han̄? Gwahade goyen po, deŋ beleŋ mata buluŋ gama irde hinayiŋbe gote yufuk bana heŋ Al Kuruŋ diliŋde al kamtiŋ hinayin̄. Munaŋ Al Kurunyen mere nurde gama irde hinayiŋbe gote yufukde heŋ al huwak henayin̄. ¹⁷⁻¹⁸ Be, bikken̄ deŋbe mata buluŋ yufuk bana po heŋ gote meten̄ mar hinhan. Goyenpoga gayenterbe Al Kurunyen mere saba dirke nurdeb bitiŋde mat fudinde wor po gama irde han̄. Irkeb yen̄ beleŋ mata buluŋ bana mat dad siŋa dirde mata huwak yufuk bana dirtin̄

hañ. Niñgeb goke Al Kuruñ iginj wor po nurd uneñ hite. ¹⁹ Mere tihim gayen dindiken kenkela bebak titek moñ geb, megen niñ marte matare mat momoñ direñ tihim. Be, bikkeñ deñbe ultiñ kurhan kura mata buluñ Al Kuruñ diliñde tikin minyañ goke unen hinhan. Irde mata kura Al Kuruñyen mere ma nurde hañyen marte mata gama irke mata bulunçinbe kuruñ wor po heñ hinhan. Gwaha teñ heñbe mata buluñ kuruñ gote yufuk bana po hinhan. Gega gayenterbe ultiñ goyen tumyañ yumulgañ teñ mata huwak niñ unnayin. Irdeb yende yufukde heñ mata huwak teñ hinayin. Irkeb Al Kuruñ diliñde wukkeñ dinyen.

²⁰ Be, bikkeñ deñ goyen mata buluñ yufuk bana heñ gote meten mar hinhanyabe mata huwak gote yufuk bana ma heñ mata huwak goke dufay ma heñ hinhan. ²¹ Go mata teñ hinhan goke gayenterbe memyak nurde hañ. Goyenpoga gwaha teñ hinhanyabe iginen iginj dahade kura yawaraminj? Hubu wor po. Fudinde, mata teñ hinhan gote murunjem funanđebe kamde kamde gogo po. ²² Gega gayenterbe Al Kuruñ beleñ mata buluñ bana mat dumulgañ tike Al Kuruñyen meten mar hitiñ hañ. Niñgeb gor mat Al Kuruñ diliñde wukkek hetek mata go po teñ teñbe kame gote murunjembe Al Kuruñya hugiñej heñ heñ mata goyen tenayin. ²³ Gwahade goyen po, mata buluñ gote murunjembe hugiñej kamde kamde gogo. Muñañ Doyañ Al Kuruñninij Yesu Kristuya heñ heñ goke teñ detminj kura Al Kuruñ beleñ damum moñ dulin duntiñ gobe yenja hugiñej heñ heñ gogo.

7

Nenbe Moseyen saba yufuk

bana ma hite

¹ Be, kadne yago, deñbe Moseyen saba nurde hañ geb merene gayen keñkela bebak tinayıñ yeñ Moseyen saba go hende mere direñ tihim. Be, albe diliñ henja po Moseyen saba gote yufuk bana hinayıñ gobe nurde hañ gogo. ² Be, goke ire unyañ matare mat dikala direñ. Be, Moseyen sabarebe bere un yanbe un goyen diliñ hikeyabe un yufuk bana po hiyen. Gega un goyen kamkeb Moseyen sabarebere gobe un goya po hiriryen yitiñ goyen yufuk bana ma hiyen. ³ Niñgeb un diliñ hikeya al hoyan hitte kuyen gobe bere gobe lenfot innayin. Gega un kamkeb Moseyen sabare unya po hiriryen yitiñ goyen yufuk bana ma hiyen geb, al hoyan tiyyen goke lenfot ma innayin.

⁴ Niñgeb, kadne yago, deñbe Yesu Kristuya hañ goke teñbe yenja kuruse hende kamamij yara hamiñ hañ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hañ. Gwahade hitiñ yarabe kamtiñde mat huwaryin al Yesu gote yufuk bana hañ. Gwahade hañ gobe gote iginen mata iginj Al Kuruñ hitte forok yird uneñ hiniñ yeñbe gogo gwahade hañ. ⁵ Hañkapyä megen niñ dufay po gama irde hinhetyabe Moseyen saba gore mata buluñbe gwahade yeñ kawan yirde hinhin. Gega mata goyen bebak teñ yubul titjenbe mata buluñ goyen teñ teñ niñ bininiñ harde hinhin. Irkeb dufay buluñ goyen gama irde mata buluñ teñ hiteke gote murunjem buluñ, Al Kuruñ diliñde hugiñej kamde kamde goyen tetek hitiriñ. ⁶ Goyenpoga gayenter neñbe Yesu Kristuya kamtiñj geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hite. Bikkerbe saba gore fere dirtiñ hinhet gega, gor mat dade siña dirtiñ. Niñgeb Moseyen saba

bikkek asanđe katinj goyen hende huwardeya ma Al Kurunj niŋ meten teŋ hite. Holi Spirit belen mata gergen duntinj goyen hende huwarde meten teŋ hite.

Moseyen sabaya mata buluŋya

⁷ Be, gwahade niŋgeb Moseyen saba gobe buluŋ yetek? Epte moŋ! Moseyen saba gore mata buluŋ nikala ma niryin manhan mata buluŋbe dahade goyen bebak ma timewoŋ. Niŋgeb Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ ma nurnayin,” gwaha ma yitiŋ manhan mata gobe buluŋ yeŋ ma nurmewoŋ.

⁸ Goyenpoga Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ ma nurnayin,” yitiŋ mere goyen nurdeb mata buluŋ go tubul titekdebe mata buluŋ gore bene fakamke al hoyanje det yeneŋ gone yaŋ hemewoŋ yeŋ nud nud dufay kurayen kurayen forok yeŋ hanjen. Moseyen saba go miŋmoŋ manhan mata buluŋ wor kamtiŋ yara tareŋ miŋmoŋ hiwoŋ.

⁹ Bikkeŋ Moseyen saba ma nurde hinhemeyebe nebe al igin mata buluŋnem moŋ yeŋ nurde hinhem. Gega saba gore gwaha gwaha teŋ hinayin yitiŋ goyen nurmirinj gega, saba kurunj goyen epte ma keŋkela gama irtek yeŋ bebak teŋbe nebe mata buluŋ al yeŋ nurmirinj. Gobe mata buluŋ kamtiŋ goyen sopte geren hitinj yara.

¹⁰ Gor mat nebe Al Kurunj diliŋde kamtiŋ hime yeŋ nurmirinj. Niŋgeb Moseyen saba gore ne gayen Al Kurunjya hugiŋen heŋ heŋ beleŋ kerd nuntiŋ yarabe hugiŋen kamde kamde beleŋ kerd nuntiŋ yeŋ nurmirinj.

¹¹ Fudinde, mata buluŋ beleŋ usi nird nird beleŋ niŋ naŋkenenje Moseyen saba goyen hende harde usi nirke mata buluŋ teŋ hinhem. Niŋgeb Moseyen sabare, “Mata buluŋ

gote murungembe kamde kamde gogo,” yitiŋ go gwahade po, Al Kurunj diliŋde kamtiŋ hinhem.

¹² Niŋgeb Moseyen sababe buluŋ? Moŋ! Moseyen saba go muŋ pobe Al Kurunj diliŋde wukkek, irde go bana mere wor wukkek, huwak, irde igin wor po.

¹³ Niŋgeb det igin goyen gore ne hitte kamde kamde mata forok irde nunyin? Moŋ, hubu wor po! Mata buluŋ po ga kamde kamde mata forok ird nunyin. Moseyen saba gobe igin gega, mata buluŋ gore po ga saba go hende kamde kamde mata forok ird nunyin. Gobe mata buluŋ go fudinde kawan forok yeŋ yeŋ ge Al Kurunj beleŋ tubul tike gogo kamde kamde mata forok ird nunyin. Gogab Moseyen saba bana mere yitiŋde gor matbe mata buluŋ gobe fudinde buluŋ wor po yeŋ kawan henayin.

¹⁴ Be, Moseyen sababe Al Kurunj hitte mat watinj yeŋ nurde hite. Gega nebe megen niŋ al po, mata buluŋ beleŋ damu nirtinj yara yeŋ yufuk bana po himyen.

¹⁵ Irde mata igin po tiye yeŋ nurde himyen gega, gwaha ma teŋ himyen. Gwaha titjenjebe mata gwahade titek ma nirde hiyen goyen po teŋ himyen. Niŋgeb nebe mata gwaha teŋ hime yeŋ ma nurde himyen, kukuwamjen wor po.

¹⁶⁻¹⁷ Goyenbe mata kura titek ma nirde hi gega, mata goyen tiyenjebe mata go teŋ teŋ gote miŋbe ne moŋ. Mata buluŋ ne bana hi gore teŋ hi. Niŋgeb Moseyen saba yiŋjenjebe igin goyen fudinde yeŋ nurde hime.

¹⁸ Ga dinen hime gabe bene bana dufay igin kura ma hi yeŋ nurde hime geb, gago yeŋ hime. Fudinde, ne megen niŋ al banabe dufay igin kura ma hi. Niŋgeb gogo mata igin titek dufay miŋyanj gega, goyen gama irde mata teŋ teŋ gobe meteŋenj wor po

nirde hiyen. ¹⁹ Mata iginj tiye yeŋ nurde himyen goyen titek yarabe mata buluŋ po teŋ himyen. Mata buluŋ titek ma nirde hiyen gega, goyen po teŋ himyen. ²⁰ Ningeb ne mata gwaha ma titek nurde himyen mata goyen teŋ himyen gobe nigen ma teŋ himyen. Mata buluŋ teŋ teŋ dufay ne bana hi gore teŋ hiyen.

²¹ Ningeb go mata gobe nigen wor po keneŋ bebak teŋ himyen. Mata gobe gahade: ne beleŋ mata iginj kura tiye yeŋ nureŋ goya goyenbe mata buluŋ teŋ teŋ dufay wor ne bana hi. ²² Gobe gahade: Al Kurun beleŋ bene bana dufay iginj forok ird nuntiŋ geb, Al Kurunyen saba goke amanen nurde himyen. ²³ Goyenpoga bene bana kurhanbe saba hoyan buluŋ kura hi geb, gore mata buluŋ yufukde nerde fere nire yeŋbe Al Kurunyen saba bener iginj nurd uneŋ himyen goya arde hike nurde himyen. ²⁴ Goke teŋbe neb gwaha kura teŋ iginj heweŋ yeŋ ma nurde hime geb nigen ge bunineŋ wor po nurde hime. Ningeb ganuŋ al beleŋ gab mata buluŋ bana po heŋ kattek heŋ hime al gayen nad siŋa nirke iginj heweŋ? Hubu wor po! ²⁵ Gega Al Kurun beleŋ Doyan Al Kurunniŋ Yesu Kristu inke ne gayen mata buluŋ bana mat nad siŋa niryin geb, goke amanen nurd uneŋ hime.

Ningeb nebe gahade hime: nebe dufay gergeŋ nuntindebe Al Kurunyen saba gama irde hime. Gega megen niŋ dufay buluŋ beleŋ manan nuluŋ teŋ hi.

8

Holi Spiritya heŋ heŋ mata

¹ Ningeb al kura Yesu Kristuya haŋ marbe Al Kurun beleŋ mata buluŋniŋ gote murunjem ma yunyen. ² Gobe Yesu Kristuya hireke al gergeŋ nirtiŋ Holi Spirit

gote saŋiŋ gore mata buluŋya kamde kamdeyat tareŋ bana mat nad siŋa niryin geb, gago dineŋ hime. ³ Neŋbe megen niŋ dufay buluŋ goyen minyan mar geb, Moseyen sabare gama irte hite. Ningeb Moseyen saba gore epte ma iginj dirtek hin hin. Irkeb Al Kurun beleŋ mata buluŋniŋ halde dunen yeŋbe Urmiŋ teŋ kerke katenbe neŋ gahade ga po heŋ forok yiriŋ. Irde mata buluŋniŋ ge teŋ yinŋeŋ Al Kurun galak iryiŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ megen niŋ marte mata buluŋ goyen Yesu Kristu uliŋde irde alyen mata buluŋ gote murunjem unyiŋ. ⁴ Al Kurun beleŋ meten go tiyyiŋ gobe Moseyen sabare mata huwak niŋ yitiŋ goyen neŋ hitte kenkela wor po forok yeŋ hiyen yeŋbe meten gogo tiyyiŋ. Ningeb neŋbe megen niŋ dufay buluŋ go ma gama irdeb Holi Spirityen dufay po gama irde hityen.

⁵ Be, al kura megen niŋ dufay gama irde haŋ marbe uliŋde aman hetek dufay goyen po gama irde hitek nurde hanjen. Goyenpoga al kura Holi Spirityen dufay gama irde haŋ marbe Holi Spirit beleŋ iginj nurde hitek mata goyen po teŋ hitek nurde hanjen. ⁶ Fudinde, al kura megen niŋ dufay gama irde hiyen al gobe Al Kurun diliŋde kamtiŋ hiyen. Gega Holi Spirit beleŋ dufayniŋ doyan irde hiyen al gobe Al Kurun diliŋde al gergeŋ heŋ biŋ kamke iginj hiyen. ⁷ Gega megen niŋ dufay po gama irde hiyen al gobe Al Kurun asogo irde hiyen. Go al gobe Al Kurunyen saba gama ma irde hiyen. Irde epte ma gama irtek hiyen. ⁸ Al gwahade megen niŋ dufay buluŋ beleŋ doyan yirtin de po haŋ marbe epte ma wor po Al Kurun beleŋ amanen nurtek mata goyen teŋ hinayiŋ.

⁹ Gega deñ banabe Holi Spirit hi geb, megen niñ dufay beleñ ma doyan dirde hi. Holi Spirit beleñ doyan dirde hi. Gega al kura Holi Spirit miñmonj kenem al gobe Yesu Kristuyen al moñ. ¹⁰ Gega deñ goyen Yesu Kristuya hañ kenem mata buluñ niñ teñ ultiñbe bida henayıñ gega, Al Kurunji diliñde al huwak henayıñ geb tontiñbe yeñya hinayıñ. ¹¹ Irde Al Kurunji Yesu Kristu kamtiñde mat isan hiriñ al gote Holi Spirit beleñ deñ bana hi kenem Yesu kamtiñde mat isan hiriñ al Al Kurunji beleñ Holi Spirit dunyen. Irke ultiñ bida henayıñ goyen kame sopte gergen yirke huginej hinayıñ.

¹² Ningeb, kadne yago, neñbe yeñ beleñ gwaha diriyin goke wol hetek mata kura hi. Mata gobe megen niñ dufay buluñ ulniñinde amanj hetek goyen ma po gama irde hitek go goyen. ¹³ Gobe megen niñ dufay gama irde hinayıñbe Al Kurunji diliñde kamtiñ hinayıñ gega, ultiñde mata buluñ teñ teñ dufay goyen Holi Spirityen tareñde yubul tinayıñbe Al Kurunji huginej hinayıñ geb, gago dineñ hime. ¹⁴ Be, Al Kurunji dirjeñ weñ fudinde wor pobe Al Kurunji Holi Spirit beleñ doyan yirde yukanj hi mar gogo. ¹⁵ Al Kurunji beleñ Holi Spirit dunyin gobe bikkeñ kamde kamde niñ kafura heñ hinhan dufay bana goñ sopte mulgañ heñ heñ ge ma dunyin. Gwahade yarabe dirjeñ weñ heñ heñ ge Holi Spirit dunyin. Ningeb yende sañjinde Al Kurunji goyen eke merere, “Ado, Ado” ineñ hiyen. ¹⁶ Fudinde, Holi Spirit neñ bana hi goreb bininiñde wor po, “Denje Al Kurunji dirjeñ weñ,” dineñ hiyen. ¹⁷ Irde neñbe Al Kurunji dirjeñ weñ kenem kame yende det gote miñ mar hiniñ. Goyenbe kanduk Yesu Kristu beleñ yinyinj gwahade neñ manaj goyen bana

hitek. Gogab Al Kurunji tareñ turjuñ yañ wor po yeñ beleñ Yesu Kristu untij goyen neñ manaj tetek. Irkeb yeñya neñya tumjuñ Al Kurunji det gote miñ mar hiniñ.

Kame Yesu Kristu tareñmiñ turjuñ yañ kentek

¹⁸ Be, Al Kurunji sañj turjuñ yañ wor po kame neñ hitte forok yiyyen gobe igin wor po geb, gayenter kanduk yeneñ hite gabe det dirjeñ yeñ nurde hite. ¹⁹ Fudinde, tareñmiñ turjuñ yañ gobe fudinde wor po forok yiyyen geb, megeñya nañkiñya, irde det kurunji gayen gare dagehen ga Al Kurunji beleñ dirjeñ weñ kawan forok yirke yentek yeñ nurdeb goke po doyan heñ hañ. ²⁰ Megerña nañkiñya, irde det kurunji gayenbe Al Kurunji beleñ dufaymin kiriyin goyen gama ird ird niñ sonj hamiñ gobe momijoñde ma sonj hamiñ. Al beleñ mata buluñ tikeb det kurunji gayen wor Al Kurunji dufay gama ird ird niñ sonj hamiñ. Gwaha tiyamij gobe Al Kurunji beleñ gwahade po henayıñ yeñ dufay kiriyin geb, gogo tiyamij. Goyenpoga sopte igin hetek nalu niñ doyan heñ hanjen. ²¹ Goyen natureb det kurunji gayenbe buluñ hitiñde mat Al Kurunji beleñ sopte yade gergeñ wor po yiryen. Irde Al Kurunji dirjeñ weñ gobe mata buluñ yufukde mat yad siñj yirke Al Kurunji tareñmiñ turjuñ yañ goyen bana hinayıñ gwahade goyen po, det kurunji gayen wor gwahade po heñ hinayıñ.

²² Be, det kurunji Al Kurunji beleñ yiryen gabe buluñ hitiñde mat wañ wañ gayenter wor buluñ hitiñ goyen bana po heñ ulin misiñ nurde hañ gobe nurde hite. Yeñ ulin misiñ nurde hanjen gobe bere kura diriñ kawan kere yeñ ulin misiñ kateñ hiyen go gwahade

goyen. ²³ Goyenbe yej po moj. Nej manaŋ bininiŋ bana misinj nurde hityen. Nejbe Al Kurun beleŋ dunej yej biŋa tiyyiŋ gote iginej meheŋde wor po Holi Spirit goyen titiriŋ mar. Goyenpoga nej gayen wor kanduk bana hej misinj nurde hityen. Irde misinj nurde heŋyabe Al Kurun beleŋ nej gayen dirnej wej wor po dirde ulniniŋ manaŋ buluŋ hitinđe mat gergenj wor po yiryen yej goke po doyan hej hityen. ²⁴ Nejbe kame Al Kurun beleŋ gwaha diryen yej nurde doyan hej hinhet geb, Al Kurun beleŋ dumulgan tiyyiŋ. Gega det kura tetek yej goke doyan hej hityen goyen bikkeŋ titiŋ kenem goke ma doyan hej hitek. Ganuŋ al beleŋ det kura bikkeŋ titiŋ goyen temewoŋ yej nurde goke doyan hej hityen? Hubu wor po. ²⁵ Gega nejbe det kura yawartek goyen go ma yawartin geb, goke doyan hej hityen gega, goke piŋenj ma hej hityen.

²⁶ Be, nej gayen kanduk bana hite gega, Al Kurunyen sanjŋ turuŋ yan wor po goyen goke doyan hej hej goreb tareŋ dirde hiyen gwahade goyen po, Holi Spirit wor nej dufayniniŋ tareŋ moj gayen faran durde hityen. Nejbe goke kura Al Kurun gusunjaŋ irtrek yej ma nurde hityen gega, Holi Spirit yiŋgenj po nende gasuŋ teŋ Al Kurun esenj mere irde hityen. Yejbe gwaha teŋ heŋyabe nej ge bunijenj wor po nurdeb binde misinj kuruŋ kateŋ henja Al Kurun mere irde hityen. Misinj kateŋ hityen gobe epte ma gwahade yej nurde tagaltek. ²⁷ Irde Holi Spiritbe Al Kurunyen alya bereya faran yureŋ yej Al Kurunyen dufaymij po gama irde gusunjaŋ irde hityen. Ningeb nej alyen dufay keŋkela kenej hityen al Al Kurunbe Holi Spirit beleŋ dufay dahade kerde gusunjaŋ irde

hi goyen keŋkela nurde hityen.

²⁸ Irdeb al kura Al Kurun beleŋ dufaymij kerde hoy yirkeb yej ge amarnej nurde unej hanj mar hitte mata forok yej hanj kurun gobe Al Kurun beleŋ yad bul yirdeb mel goyen iŋj hej hej mat yirde hi gobe nurde hite. ²⁹ Gobe Al Kurun beleŋ alya bereyamij hetek mar bikkeŋ nurd yuneŋbe Urmiŋ yara henayiŋ yej basiŋa yiryen geb, gogo dirde hi. Gogab Urmiŋ gobe Al Kurunyen dirnej wej hitinđe mar gote urmiŋ mataliŋ hiyyen. ³⁰ Al Kurunbe alya bereyamij bikkeŋ basiŋa yirtinj goyen hoy yiryenj. Irde hoy yirke watinj mar goyen al huwak yiryenj. Irde al huwak yirtinj mar goyen deŋem turmuŋ yan yiryenj.

Al Kurunyen aman dufaybe kuruj wor po

³¹ Niŋgeb Al Kurun beleŋ iŋj gwaha diryen goke daha yetek? Irde Al Kurun beleŋ nej faran durde hi kenem ganuŋ al beleŋ asogo dirnayiŋ? Hubu wor po!

³² Al Kurunbe Urmiŋ yende wor po goyen urne yej be ma hiriŋ. Gwaha titneŋbe nej megen niŋ mar kuruŋ gake nurde megen gar teŋ kerke kateŋ kamyiŋ. Niŋgeb Yesu Kristu basiŋa irtek wor gogo dunyenj geb, det hoyanj duneŋ duneŋ niŋ kama hiyyen yej nurde hanj? Moj, kama ma hej kuruŋ po duneŋ hiyyen. ³³ Al Kurun yiŋgenj po basiŋa yirtinj mar goyen al huwak yiryenj. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ Al Kurun beleŋ basiŋa yirtinj mar goyen merem yan yirnayiŋ? Hubu wor po! ³⁴ Be, Yesu Kristube nej ge teŋ kamyiŋ. Irde kamyiŋde mat huwardeh Doyan Al Kurun henje Al Kurun haninj yase beleŋ mat keperde nej ge teŋ Al Kurun gusunjaŋ irde hi. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ merem yan dirde gote murungem buluŋ dunyen? Hubu wor po! ³⁵ Irde

ganun al belej Yesu Kristu belej bubulkujne wor po yen nurd dunej hi bana gon mat dad siŋa diryeň? Hubu wor po! Kanduk kurayen kurayen yenej hitek, ulninin misiŋ katej hitek, al hoyan belej buluŋ buluŋ dirde hinayin, biŋge kamde hitek, ulninin umňa miňmoŋ hitek, det buluŋ kura forok yen buluŋ dirtek hinayin, irde fulenja mata forok yen hinayin kuruŋ gore Yesu Kristu belej nej gayen bubulkujne wor po yen nurd dunej hi goyen igin walnayin? Epte moŋ! ³⁶ Ningeb yen ge kanduk gwahade yentek goke Al Kuruňyen asaňde gahade katıň hi:

“Ge goke teŋ nerjebe huginej al belej mudunke kamtek beljenđe po kuŋ hityen.

Irde nerjebe sipsip gasa yirke kamde hanjen go gwahade goyen hityen,” yitin. *Tikiň 44:22*

³⁷ Be, nerjebe yitin gwahade po kanduk bana hityen gega, nej gayen bubulkujne wor po yen nurd dunej hi al Yesu Kristu faraň durke kanduk karkuwan gwahade goyen fole wor po yirde hityen. ³⁸ Fudinde, Al Kuruň belej nej ge amanęj wor po nurd dunej hi. Ningeb dufaynerbe fudinde wor po gahade nurde hime: kamtek ma hitek yara kura, Al Kuruňyen miyon wet ma unjura, hanjka ma kame, irde det sanjiŋ miňjan yara kura, ³⁹ irde det naŋkiňde niŋ wet ma det megeň binde niŋ wet ma det megen gar niŋ kurayen kurayen gore Doyaň Al Kuruňninj Yesu Kristu niŋ teŋ Al Kuruň belej nej bubulkujne wor po yen nurd dunej hiyen goyen epte ma wor po walnayin.

9

Israel mar

¹ Be, nebe Yesu Kristuya har geb, mere dinej hime gabe fudinde dinej hime. Usi ma wor po teŋ hime. Bener fudinde yen nurdeya dinej hime. Holi Spirit wor merene gayen fudinde yen nurde hi. ² Be, bene biŋdebe Israel mar niŋ huginej kanduknej nurdeb buniyenj wor po nurde himyen. ³ Niŋgeb nigen miňde niŋ alya bereya goyen faraň yurmewoŋ wor po yen nurde himyen. Goke teŋbe belej kura hi kenem mel gore nere gasuŋ teŋ Yesu Kristu nurd unkeb nebe yende gasuŋ teŋbe Yesu Kristu tubul teŋ gisaw kuniňe Al Kuruňyen bearar bana heň yen nurde himyen. ⁴ Be, nigen miňde niŋ albe Israel mar gogo. Mel gobe Al Kuruň belej dirjenj wej yirke tareňmiň turnuň yan goyen bana hinhan. Al Kuruňbe mel goya biŋa kura tarenj po teŋbe Moseyen saba manan yunyinj. Irde Al Kuruňyen ya balem bana dolon ird ird mata yikala yiryinj. Irde mel goyen gwaha gwaha yireň yen biŋa hoyan hoyan manan teŋ hinhan. ⁵ Mel gobe Yuda marte hakwamiň wor po miňde mat watinj. Yesu Kristu wor yen goyen miňde mat watinj. Yesu Kristube Al Kuruň, det kuruň gayen doyan yirde hi al. Ningeb yen po ga huginej turuň irde hitek hi. Fudinde wor po.

⁶ Be, Israel mar gobe tumjanj Yesuyen alya bereya Israel mar fudinde wor po hewoŋ gega, gwahade ma hanj. Ningeb Al Kuruň belej mel goyen hitte biŋa tiyyin gobe sorkok hiriň yen nurtek? Moŋ, sorkok ma hiriň. Israel marbe Al Kuruň belej basina yiryinj gega, tumjanj ma basina yiryinj. Al kura po basina yiryinj geb, gogo al tumjanj ma Yesuyen alya bereya hitinj. ⁷ Mel gobe tumjanj Abrahamyen miňde mat watinj gega, go kuruň

gobe tumjan Abrahamyen dirjən wej ma hamin. Gokeb bikken Al Kurun belej, "Aisakyen minde mat forok yen hinayin go munj po gab diringe wej henayin," inyin gogo. ⁸ Niñgeb mere gote minje Abrahamyen dari po gama irde diriñ forok yitiñ gobe Al Kurunyen dirjən wej monj. Munañ Al Kurun belej Abraham hitte biňa tiyyin goyen gama irde diriñ forok yitiñ go po ga Abrahamyen dirjən wej wor po. ⁹ Be, Al Kurun belej Abraham hitte biňa tiyyin mere gobe gahade: "Dama kura imoyerter nalu kirtiñ hi goyenter gab sopte mulgañ hej ge hitte wayen. Goyenterbe berge Sarabe diriñ al diriñ kura kawan kiryen," yitiñ hi.

¹⁰ Goyenbe go munj po monj. Aisak berem Rebeka urmiñ waran gote naniñbe uñkuren Aisak po. Aisak gobe nej Israel mar kurun gate asininiñ. ¹¹⁻¹² Goyenbe Aisak urmiñ warañ kalpañ goyen forok yen miñmondebe Al Kurun belej Rebeka goyen, "Itiñbe kulinde meten al hiyen," inyin. Go mere gobe diriñ irawa go kawan hej mata igin daw ma buluñ daw goyen tike yenenja ma gwaha yirin. Al Kurun belej bikken dufaymiñ kiriyin go po gama irde kulin go basiňa iryin. Niñgeb Al Kurun belej gwaha iryin gobe yeñbe alyen mata keneñbe basiňa ma yirde hiyen, dufaymiñde igin nud yunenbe basiňa yirde hiyen goyen dikala dirde hi. ¹³ Niñgeb mata goke Al Kurunyen asaiñde gahade katiñ hi:

"Nebe Yekop goyen bubulkunye wor po yej nurde uneñ hime."

Munañ Isobe gwahade ma nud uneñ hime," yitiñ. *Malakai 1:2-3*

¹⁴ Niñgeb daha yetek? Al Kurun belej go tiyyin goke tej yeñbe mata huwak ma tiyyin yetek? Epte

monj! ¹⁵ Al Kurun belej matamij goke tej Mose gaha inyin: "Dufayner al kura buniñej ire yeñbe gwaha po ireñ."

Irde al kura igin ire yeñbe gwaha po ireñ," yitiñ hi. *Yumulgan 33:19*

¹⁶ Niñgeb Al Kurun yinjen po gab ganuñ al kura buniñej ire yeñbe gwaha iryen. Munañ al belej dufaymiñde Al Kurun belej basiňa nirwoñ yej nuryen, irde mata igin ten himeke gab gwaha niryen yej kurut yej hiyen gore epte ma Al Kurun belej buniñej iryen. ¹⁷ Al Kurunbe matamij gwahade geb, Isip naña doyan al kurun Fero gobe meremij pel ird ird niñ basiňa irdeb gaha inyin: "Ge hittebe sanjne turjuñ yan wor po goyen kawan forok irmeke al megen hiké kwa kurun gore nurdeb ne niñ nurnayin yej dufay kerdeb gogo ge gayen doyan al kurun girmirin," inyin. ¹⁸ Niñgeb Al Kurunbe dufaymiñde al kura buniñej ire yeñbe buniñej iryen. Irde al kura meremij pel ird ird niñ tonaj tarej ire yeñbe gwahade po iryen.

¹⁹ Be, Al Kurunbe gwahade hi goke al kura dufaymin soñ hekeb, "Al Kurun belej nej gayen mata gwaha gwaha tej hinayin yej yinjende dufay po gama irde basiňa dirtiñ kenem daha mat dufaymin waltek? Epte monj! Niñgeb mata buluñ tej hityen gobe nindikej ma forok yirde hityen gega, daniñ Al Kurun belej mata buluñniñ ge merem yan dirde hiyen? Gobe igin monj," yej hanjen. ²⁰ Goyenpoga denbe al dahade geb, gwaha yej hanj? Nej al megen niñ gare Al Kurun belej dufaymin gama irde daha kura diryen goyen goke epte ma, "Daniñ gahade diraj?" intek. Mata gobe det kura al kura belej iryen gore tigiri tenbe iryen al

goyen, "Danic gahade niraŋ?" ma inyeŋ go gwahade goyen. ²¹ Be, kuwe yase yird yird albe woŋa teŋ kuwe yase gwahade yireŋ yeŋ nurdeb dufaymiŋ go po gama irde yiryen. Kuwe yase kura meteŋ kurun umeŋ unerŋen ireŋ yeŋbe gwahade po iryen. Munaŋ kuwe yase kura meteŋ mali untek goyen ire ſeŋbe iŋiŋ ala iryen.

²² Niŋgeb Al Kurun wor mata gwahade goyen po teŋ hiyen. Yeŋbe mata buluŋ mar goyen beararmiŋ kawan po kennayiŋ, irde tareŋmiŋ wor keneŋ bebak tinayiŋ yeŋ nurde gwamuŋ yure yeŋbe iŋiŋ gwamuŋ yuryen. Gega yeŋbe bemeļ ma gwaha yirde ulyanđe doyaŋ heŋ heŋ niŋ piŋen ma irde hiyen. Gobe dufaymiŋ po gama irde gwaha teŋ hi geb, al kura beleŋ goke epte ma innayiŋ.

²³ Munaŋ al kura Al Kurunyen buniŋen dufay bana po haŋ mar goyen kurabe neŋ gago. Neŋbe Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen kennayiŋ yeŋ bikken gitik diryin geb, tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goyen neŋ gayen dikala direŋ yeŋ nurde hinhin. Goyenbe al kura beleŋ epte ma, "Danic yeŋ po gwaha yirde hi?" innayiŋ.

²⁴ Neŋbe Al Kurun beleŋ hoy diryin gega, al miŋ unkureneđe mat po ma hoy diryin. Neŋ kurabe Yuda mar, kurabe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gayen hoy diryin.

²⁵ Al Kurun beleŋ gwaha diryin goke mere basaŋ almiŋ kura Hosea beleŋ Al Kurunyen mere gahade kayyiň:

"Ne beleŋ alya bereya nere ma hinhan goyen yadeb 'Nere alya bereya,' yinen.

Irde al miŋ hoyan goyen bubulkunje wor po yeŋ ma nurd yuneŋ hinhem goyen yadebe 'Diriŋne yago, bubulkunje wor po' yineŋ." yitin hi. *Hosea 2:23*

²⁶ Irdeb,
"Naŋa kurar kura Al Kurun beleŋ,
‘Denbe nere alya bereya
moŋ,’ yinyinđe gor po
kamebe,
‘Mel gabe Al Kurun gwahader
hitin gote alya bereya’
yinyen," yitin hi. *Hosea
1:10*

²⁷ Be, Al Kurunyen mere basaŋ al Aisaia beleŋ Israel mar niŋ gahade tareŋ po tagalyin:
"Israel marbe budam wor po,
makanđe niŋ sawsawa yara.
Goyenpoga Al Kurun beleŋ al
tumŋaŋ ma yawaryen, al
tapum muŋ po yawaryen."

²⁸ Gobe Doyaŋ Al Kurun beleŋ alya bereya megen haŋ kurun goyen hitte mere tiyyin gote igineŋ aran po forok iryen geb gogo," yitin hi. *Aisaia
10:22-23*

²⁹ Mere gobe Aisaia beleŋ asaŋmiŋ bana goŋ meheň beleŋbe gahade kayyiŋ goya turŋande. Mereminiŋe gahade:

"Doyaŋ Al Kurun sanjŋmiŋ ku-
run wor po beleŋ diriŋniŋ
kura yubul ma teŋ tumŋaŋ
gwamuŋ yuryen manhan
neŋbe Sodomya Gomoraya
taunde niŋ mar yara hite-
won," yitin hi. *Aisaia
1:9*

*Israel marbe Yesu niŋ dufaymiŋ
tareŋ ma irde haŋ*

³⁰ Niŋgeb goke teŋ neŋbe gaha po yetek: al miŋ hoyan Yuda mar moŋ, mata huwak teŋ teŋ niŋ du-
fay ma heŋ haŋ mar beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irdeb
Al Kurun diliňde al huwak hitin
haŋ. ³¹ Munaŋ Yuda marbe Mo-
seyen sabare mata huwak niŋ yi-
tin goyen gama ird ird nin kurut
yeŋ hanjen gega, Al Kurun diliňde
al huwak ma hitin haŋ. ³² Goyenbe
Israel mar gobe dahade niŋ al
huwak ma hitin haŋ? Mel gobe

Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋenjebe mata iŋin teŋ gab al huwak hetek yen nurde hanjen geb, gogo son haminj. Gobe al kura hora go ma keneŋbe kukuhuk urde takten mayyen go gwahade yara tiyaminj.³³ Goke tenjebe Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

“Ga kennaj.

Ne beleŋ Yerusalem taunde hora kura kerenj.

Irkeb albe kukuhuk yurde yaktenj gasa yiryeŋ.

Irde hora kurunj kura kerenj.

Irkeb albe gore yirkeb yaktenj gasa yirke katenj buluŋ po henayinj.

Gega al kura yen ge dufaymiŋ tareŋ irnayinj marbe epte ma memya hetek hinayinj,” yitinj hi. *Aisaia 8:14; 28:16*

10

¹ Be, kadne yago, ne bener gabe Israel mar goyen Al Kurunj beleŋ yumulgaŋ tiwoŋ yen nurdeb Al Kurunj gusunjanj irde himyen. ² Mel gobe Al Kurunj niŋ metenj titek wor po nurde hanjen gobe fudinde yen iŋin tagaleŋ. Gega go teŋ hanjen gobe Al Kurunjbe gwahade yen keŋkelə ma bebak tenja gwaha teŋ hanjen. ³ Mel gobe Al Kurunj diliŋde al huwak hen hen beleŋ gobe Al Kurunj hitte mat watinj goyen ma nurdeb yinjenje sanjinje al huwak hiniŋ yen kurut yen hanjen. Niŋgeb al huwak hen hen beleŋ fudinde goyen gama ma irde hanjen. ⁴ Goyenbe al kura Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ iryerjebe Al Kurunj beleŋ al huwak inyen. Niŋgeb goke tenjebe Yesu Kristu beleŋ Moseyen saba goyen pasi kiryinj.

⁵ Be, Mosebe sabamij gama irde al huwak hen hen goke gahade kayyiŋ: “Al kura sabamij gama irde hiyen albe saba gore po tareŋ irke hiyenj,” yitinj hi. ⁶ Gega

Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irde Al Kurunj diliŋde huwak hitinj marbe gaha yen hinayinj: “(Yesu Kristube bikkeŋ megen gar katyinj gega, go ma nurdeb Yesu teŋ megen gar kateŋ kateŋ niŋ yen henje) dindikenj ulinj, ‘Ganuj beleŋ Al Kurunyen gasunđe hurkuyenj?’ ma yenayinj. ⁷ Irde (Yesu Kristube bikkeŋ kamiyinđe mat huwaryinj gega, go ma nurdeb al kamtiŋ gasunđe mat Yesu go teŋ wanj wanj ge yen henje) dindikenj ulinj, ‘Ganuj al beleŋ al kamtiŋde gasunđe kurkuyenj?’ ma yenayinj,” yitinj hi. ⁸ Mere gote miŋbe gahade: “Al Kurunj diliŋde huwak hen hen mere gobe gisaw inor ma hi. Ketaltinđe hi, mohontinđe hi, irde bitinj bana hi.” Mere gobe dufaytin tareŋ ird ird mere, neŋ beleŋ tagalde tukunj hityen gogo. ⁹ Niŋgeb mere go yitinj gwahade po, al kura biŋde mat wor po Al Kurunj beleŋ Yesu go kamtiŋde mat isaŋ hiriŋ goyen fudinde yen dufaymiŋ tareŋ iryenj, irde yinjenj mohonđe wor po, “Yesube Doyaŋ Al Kurunj,” yiyyenje Al Kurunj beleŋ al go tumulgaŋ tiyyenj. ¹⁰ Fudinde, al kura Yesu niŋ biŋde mat dufaymiŋ sanjiŋ irke Al Kurunj beleŋ al huwak inyenj. Irde dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen mohonđe mat kawan po tagalkeb Al Kurunj beleŋ tumulgaŋ tiyyenj. ¹¹ Goke tenjebe Al Kurunyen asanđebe, “Al kura yen ge dufaymiŋ tareŋ irtiŋ marbe epte ma yen ge memya hetek hinayinj,” yitinj hi. ¹²⁻¹³ Niŋgeb yitinj gwahade po, Yuda mar ma al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ goyen tumjanjala Al Kurunj beleŋ gwaha yiryeŋ. “Al kura gore Doyaŋ Al Kurunj beleŋ faran duri yen hoy irnayinj marbe tumjanj yumulgaŋ tiyyenj,” yirinj geb, yenjebe al kura faran niŋ hoy irnayinj mar tumjanj gote Doyaŋ Al Kurunj hiyyenj. Irde

go mar goyen guram yirde sañij wor po yirde hiyeñ.

¹⁴ Goyenbe al kura Doyan Al Kuruj nin dufaymin tareñ ma iryenbe daha mat hoy iryen? Irde yende mere momonjmiñ kura mun ma nurtiñ kenem daha mat yeñ ge dufaymin tareñ iryen? Irde yeñ ge al kura beleñ ma tagalkeb daha mat nuryeñ? Epte moñ. ¹⁵ Irde mere goyen tagal tagal niñ hulyan ma yirnayinbe ganuñ mar beleñ daha mat mere goyen tagalnayin? Hubu wor po. Goke teñbe gahade Al Kurunyen asañde katij hi: "Al kura kuñ Al Kurunyen mere igin goyen tagalde hiyeñ al gobe Al Kuruj beleñ igin wor po kinyen," yitiñ.

¹⁶ Goyenpoga Yuda marbe tumnajan ma Yesu niñ yitiñ mere igin goyen nurde dufaymin sanjin iramiñ. Kura po ga gwaha tiyamiñ. Ningeb goke teñbe Aisaia beleñ, "Doyan Al Kuruj, mere tagalde hiteke ganuñ al beleñ fudinde yeñ nurde dufaymin tareñ irnayin? Hubu wor po," yiriñ. ¹⁷ Ningeb al kura Yesu Kristu niñ dufaymin tareñ ire yeñbe meremiñ wa nurde gab dufaymin sanjin iryen. Goyenbe mere igin goyen daha mat nuryeñ? Gobe al kura beleñ Yesu Kristuyen mere goyen tagalke gab nuryeñ. ¹⁸ Goyenbe gusuñajan kura dire? Israel marbe mere igin goyen ma nuramiñ? Moñ, nuramiñ. Ningeb goke teñbe Al Kurunyen asañde gahade katij hi:

"Sabaminbe megen kuruj gare nurde tukutin ala tiyyin. Irde meremiñbe nañja kuruj gayen kuñ pasi hiriñ," yitiñ. *Tikij 19:4*

¹⁹ Be, sopte gusuñajan kura dire? Israel mar gobe mere gote miñ bebak ma tiyamiñ? Moñ, bebak tiyamiñ. Gega mere goyen harhok

unamiñ. Ningeb goke Al Kuruj beleñ yirin goyen bikken Mose beleñ gahade kayyiñ:

"Nebe alya bereya nere yitiñ moñ goyen yawareñ.

Irkeb go yenerje bitinje igin ma nurnayin.

Irde merene bebak ma titiñ mar goyen yawareñ.

Irkeb goke bitiñ ar yiyyen," yitiñ hi. *Saba 32:21*

²⁰ Irde Aisaia beleñ Al Kurunyen mere tagal tagal niñ kafura ma heñje Al Kurunyen mere goyen kawan po gaha yiriñ:

"Nebe al kura ne niñ ma nañkenenj hitin mar beleñ nenamiñ.

Irde ne niñ gususuñajan ma heñ hitin mar hitte nigeñ kawan hemeke nenamiñ," yitiñ hi. *Aisaia 65:1*

²¹ Goyenpoga Israel mar niñ teñbe gaha yiriñ:

"Wampot mat wan wan wawuñ hihi gayen merene gama ma irde tonaj sañij wor po heñ hanj mar goyen

ne hitte wawon yeñ hanne yak irtinje hime," yitiñ hi. *Aisaia 65:2*

11

Al Kuruj beleñ Israel mar buniñjeñ yiryin

¹ Be, Israel marte matabe gwahade geb, Al Kuruj beleñ alya bereyamin goyen pel yiryin? Moñ, gwaha ma yiryin! Nigeñ wor Israel mar al, irde Abrahamyen asem, irde Benyaminyen* miñde niñ al. ² Fudinde, Al Kurunbe Israel mar goyen forok ma yekeya basiñja yiryin geb, alya bereyamin go ma pel yiryin. Be, denbe Al Kurunyen asañde Al Kurunyen mere basan al Elaia beleñ Israel mar niñ igin ma nurde Al kuruj gusuñajan iryin gote barañmiñbe bitiñ sir ma

* **11:1:** Benyaminbe Yekop urmiñ weñ 12 bana goñ funañbe gogo.

yen̄ hiyen gogo. ³ Be, Elaia beleñ Al Kurun̄ gaha inyin̄: “Doyañ Al Kurun̄, mere basañ margebe gasa yirke kamañ. Irde ge galak girde hanjen̄ altabe pir yirde pasi han̄. Ne muñ po gab gago hime gega, ne wor mununniñ teñ han̄,” inyin̄. ⁴ Irkeb Al Kurun̄ beleñ dha-hade wol hiriñ? Yeñ beleñ gahade wol hiriñ: “Nebe nigen̄ ge Israel mar 7,000 basiñä yirmiriñ han̄. Niñgeb mel gobe det toneñ kura Bal inen̄ hanjen̄ goyen ma dolon̄ irde han̄,” inyin̄. ⁵ Niñgeb gayenter gayen̄ wor Israel mar bana al kura Al Kurun̄ beleñ bunijen̄ yirde igin̄ igin̄ yirde basiñä yirtiñ mar kura han̄. ⁶ Mel gobe Al Kurun̄ beleñ bunijen̄ yirde igin̄ igin̄ yirtiñ geb, basiñä yiryiñ. Mel gote mata igin̄ goke ma basiñä yiryiñ. Munan̄ matamiñ igin̄ goke Al Kurun̄ beleñ bunijen̄ yirde igin̄ igin̄ yiryiñ manhan̄ yen̄ beleñ bunijen̄ yirde igin̄ igin̄ yiryiñ gobe miñ miñmoyiñ hewoñ.

⁷ Niñgeb Israel mar niñ daha yetek? Mel gobe Al Kurun̄ diliñde al huwak heñ heñ ge kurut wor po yen̄ hinhan. Goyenpoga gwahade ma hamin̄. Alya bereya Al Kurun̄ beleñ yumulgañ tiye yen̄ basiñä yirtiñ mar gore muñ po gab Al Kurun̄ diliñde al huwak hamin̄. Munan̄ budam kurun̄ gobe biñ tareñ wor po irde Al Kurunyen̄ mere pel iramiñ. ⁸ Matamiñ gwahade goke Al Kurunyen̄ asanđe gahade katin̄ hi:

“Al Kurun̄ beleñ mel gote du-faymiñ mala tiyyiñ.

Irkeb gayenter diliñde Al Kurunyen̄ mere keneñ han̄ gega, bebak ma teñ han̄.

Irde kirmiñde Al Kurunyen̄ mere nurde han̄ gega, wukkek ma nurde han̄,” yitiñ hi. *Saba 29:4; Aisaia 29:10*

⁹ Irde Dewit beleñ gaha yiriñ:

“Dula matamiñ gore po yukun̄ bulunje yukukeb bulun̄ hewoñ.

Irdeb yakteñ gasa yirwoñ.

Mata bulunjiñ gote murunjembé gogo teñ hinayin̄.

¹⁰ Go mar goyen diliñ tit-miñ heñbe epte ma nañkenwoñ.

Irde hugiñej kanduk kuruñ bana heñ pukiñ werwer po heñ hiwoñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 69:22-23*

¹¹ Be, Israel mar gwahade han̄ goke gusunjañ kura direñ. Israel mar yakteñ gasa yiryeñ yitiñ goyenbe fudinde gwaha yirke hugiñej bulun̄ po heñbe sopte igin̄ hetek ma henayin̄? Moñ! Israel mar gote mata bulun̄ niñ teñbe Al Kurun̄ beleñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen yumulgañ tiyyiñ. Gogab Israel mar beleñ go yenen̄be, “Daniñ geb neñbe gwahade ma hite?” yen̄ biñ huwarwoñ yen̄ nurdeb gogo Al Kurun̄ beleñ gwaha yiryiñ. ¹² Be, Israel mar beleñ mata bulun̄ tiyamiñ goke teñ Al Kurun̄ beleñ al miñ hoyan̄ megen han̄ kuruñ goyen igin̄ igin̄ wor po yiryiñ. Irde Israel mar beleñ Al Kurunyen̄ mere gama ird ird niñ son̄ hamin̄ goke teñbe al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen igin̄ igin̄ wor po yiryiñ. Niñgeb Israel mar tumjañ Al Kurun̄ beleñ daha tiyyen̄? Yeñbe amaneñ wor po nurdeb al igin̄ igin̄ yiryeñ gobe kurun̄ wor po, hañkapyä igin̄ igin̄ yiryiñ gote fołek wor po yiryeñ!

¹³ Be, deñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen mere kura direñ tihim. Nebe Al Kurun̄ beleñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ hitte kuñ merene tagalde hayin̄ ninen̄be meteñ go nuntiñ geb, meteñe goke turun̄ turun̄ titek hime. ¹⁴ Gwaha teñ himekeb nigen̄ al Israel mar goyen nenen̄be,

“Daniŋ neŋbe gwahade ma hite?” yeŋ biŋ huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiwoŋ yeŋ nurde gwaha teŋ himyen. ¹⁵ Israel mar beleŋ Al Kurunyen mere pel iramiŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ mel go harhok yunenje al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen awalik yiryen. Gega Israel mar gore Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Al Kuruŋ beleŋ yu- mulgaŋ teŋ daha yiryeŋ? Igiŋ wor po yiryeŋ. Go tinayin gobe al kamtiŋde mat huwartiŋ yara tinayin. ¹⁶ Mata gwahade forok yiyyen gobe beret kura Al Kurun unniŋ yeŋ kanbe ubala teŋ parwek dirneŋ muŋ kura Al Kuruŋ galak irnayin gobe beret kuruŋ goyen wor tumjaŋ Al Kurunyen hiyyen go gwahade goyen. Irde he kura goyen filginiŋbe Al Kuruŋ beleŋ wukkek iryenbe he gote haninya piginya kuruŋ goyen wor wukkek henayin go gwahade goyen.

¹⁷ Be, olip he yase gote hanija kura walde yemeydeb olip he duwi kurate hanija tenbe waltinđe gore tur irke he duwi gote hanija be he yase gote hanija hiriŋ. Irde olip yase filginiŋ beleŋ fe tulun teŋ hi goyen olip duwi hanija gor tur irtiŋ goyen wor fimiŋ goyen tulun teŋ gergeŋ hiriŋ. Be, olip duwi hanija gobe deŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gogo. Munan olip yase hanija gobe Israel mar. Niŋgeb Israel mar Al Kuruŋ harhok unaminiŋ gote gasunje deŋ beleŋ tamiŋ. ¹⁸ Niŋgeb dindiken ge turuŋ turuŋ teŋ he yase gote hanija waltiŋ Israel mar goyen det dirneŋ yeŋ ma nurde yunen hinayin. Denbe dulinj po tur dirlitŋ hanj. Deŋ beleŋ olip yase gote filginiŋ[†] goyen tareŋ ma irde hanj. Gwahade yarabe filginiŋ goyen gab deŋ goyen sanjiŋ dirde hi. ¹⁹ Goyenpoga deŋ beleŋ

huwardeb, “Gwaha, goyenbe olip yase gote hanija Israel marbe baŋ yeŋ kattij yara geb, neŋ gare gasunjin titiŋ go,” yeŋ hanj. ²⁰ Be, gobe fudinde gega, mel gobe Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ ma yirkeb gogo walde yimiyyin. Munan deŋbe yeŋ ge dufaytiŋ tareŋ irtiŋde matbe gogo gasunjin taminj. Deŋ wor Al Kuruŋ beleŋ Israel mar pel yiryeŋ gwahade goyen diryeŋ geb, dindiken ge turuŋ turuŋ ma teŋ kafura heŋ ga hinayin. ²¹ Al Kuruŋ beleŋ he yase gote hanija wor po goyen yeŋ ge dufaymiŋ sanjiŋ ma yirkeb walde yimiyyin. Niŋgeb deŋ olip duwi hanija dulinj dawaŋ gor tur dirlitŋ goyen Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ tareŋ ma yirnayinbe walde demey demeyminjbe meteŋen moŋ geb, dindigen ge turuŋ turuŋ ma teŋ kafura heŋ ga hinayin.

²² Niŋgeb Al Kurunbe igin igin po ma diryeŋ, buluŋ dirtek goke manaj nurde ga hinayin. Yeŋbe al kura meremiŋ gama ma irde hinayin marbe buluŋ yiryeŋ. Munan deŋ yeŋ ge dufaytiŋ tareŋ irtiŋ marbe igin igin diryeŋ. Munan gwahade ma tinayinbe deŋ wor walde dimiyyen. ²³ Be, Israel mar Al Kuruŋ beleŋ bikken walde yimiyyin goyen yeŋ ge dufaymiŋ sanjiŋ ma yird yird mata goyen tubul tinayinbe Al Kuruŋ beleŋ yadeb olip hemiŋde sopte tur yiryeŋ. Al Kurunbe gwaha yird yird tareŋ miŋyan geb, igin gwaha yiryeŋ. ²⁴ Denbe olip duwi hanija yara gega, Al Kuruŋ beleŋ olip yasere gor tur dirkeb he gote hanija de gereŋ haminj. Niŋgeb Israel mar olip yase gote hanija wor po goyen gasunjen de sopte tur ird irdbe meteŋen moŋ wor po. Araŋen po tur iryen.

Al Kurunbe al tumjaŋ buniŋen

† **11:18:** Olip yase filginiŋbe Israel marte hakwamiŋ Abraham, Aisakyabe Yekopya niŋ yitiŋ.

yirde hiyen

²⁵ Be, kadne yago, mere kura banare niŋ goyen deňbe keňkela bebak tiwoŋ yen nurde hime. Gogab dufaytiŋ wukkek yen dindiken ge turuŋ turuŋ ma teŋ hinayin. Be, merebe gahade: Israel mar beleŋ biŋ tareŋ irde Al Kurunyen mere pel irde hanj gobe hugineŋ ge moŋ. Go teŋ hanj gobe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kurunj beleŋ dufaymiňde gwahade wanayin yen nuryin goyen waŋ ep heke gab bada heŋ Al Kurunj niŋ biŋ mulgaŋ henayin. ²⁶ Irkeb Al Kurunj beleŋ Israel mar goyen tumjaŋ yumulgaŋ tiyyen. Niŋgeb goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Yumulgaŋ teŋ teŋ Albe
Yerusalem† mat forok
yiyyen.

Yen beleŋ Yekopyen miňde niŋ marte mata buluŋ goyen yad siňa yiryen.

²⁷ Goya goyenbe mata buluňmij halde yuneŋ. Gabe mel go hitte biňa timirin go goyen,” yitiŋ hi. *Aisaia 59:20-21; 27:9*

²⁸ Be, gayenter gayen Israel mar gobe Yesu niŋ yitiŋ mere iginj goyen pel irde hanj geb, mere iginj gobe deň al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte kukeb gogo nurde hanj. Mata gobe deň ge teŋ forok yitiŋ geb, gogo Israel mar gore Al Kurunj asogo irde hanj. Gega Israel marbe asem weŋ Abraham, Aisakyabe Yekopya goke teŋbe Al Kurunj beleŋ basiňa yiryin geb, gayenter wor Israel mar goyen bubulkunjne wor po yen nurd yuneŋ hi. ²⁹ Al Kurunbe alya bereya nigen yen basiňa yirde guram yirde saninj yiryenbe go ma sopte tareňmij tumulgaŋ tiyyen geb, gogo Israel mar niŋ amanjen nurde hiyen. ³⁰ Munaŋ deň al miŋ hoyan Yuda

mar moŋbe bikken Al Kurunyen mere gama ma irde hinhan gega, Israel mar gore meremin gama ma irkeb gayenter Al Kurunyen buniŋen dufaybe deň hitte hi. ³¹ Niŋgeb Israel mar Al Kurunyen mere gama ma irde hanj goyen wor Al Kurunjbe den Yuda mar moŋ goyen buniŋen diryin gwahade goyen po yiryen. ³² Al Kurunj beleŋ alya bereya buniŋen yirde iginj iginj ma yiryenbe epte ma mata buluŋ bana mat sinjare katnayin goyen yikala yireŋ yenbe nuriňde po alya bereya tumjaŋ yubul tike meremin pel irtiňde po hinhan.

³³ Fudinde, Al Kurunyen buniŋen dufayya dufay wukkek-miňyabe kurunj wor po. Yeňbe det kuraj ma wor po amu heŋ hiyen. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ dufay kerde hiyen goyen gwahade gwahade yen tagalnayin? Irde ganuŋ al beleŋ matamiňbe gwahade yen bebak tinayin? Hubu wor po! ³⁴ Niŋgeb goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Ganuŋ beleŋ Doyan Al Kurunyen dufay keneŋ bebak tiyyen?
Epte moŋ.

Ganuŋ beleŋ dufay iginj kura unyen? Epte moŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 40:13*

³⁵ Irde,

“Ganuŋ beleŋ Al Kurunj det kura untiŋ geb, gote wolmiňen untek hi? Hubu wor po,” yitiŋ hi. *Yop 41:11*

³⁶ Fudinde, det kurun gabe Al Kurun hitte mat po watinj, irde yen beleŋ po yiryin. Irde det kurun gabe yen beleŋ po gab pasi kiryen. Niŋgeb yen po ga hugineŋ deňem turuŋ yan irde hitek! Fudinde wor po.

† 11:26: Kurabe Saion.

12

Yesuyen alya bereyat mata gerenj

¹ Ningeb, kadne yago, Al Kurun beleñ neñ gayen buniñej wor po dirde hiyen geb, mere tareñ po dirnej titim: megen henja dindiken goyen det kura Al Kurun galak irtin yara Al Kurun unnayin. Gwaha irniñ yenbe dindiken goyen Al Kurun diliñde wukkek, yen beleñ amanenj nurtek mat po mata teñ hinayin. Mata gwaha teñ hinayin gobe Holi Spirityen sanjinde Al Kurun doloñ ird ird matabe gogo teñ hinayin. ² Irde megen niñ marte mata go ma gama irde hinayin. Gwaha titnejbe dufaytiñ gergenj igin po yirde matatiñ hoyan teñ hinayin. Gwaha irde gab Al Kurunyen dufay goyen keneñ bebak teñ hinayin. Al Kurunyen dufayde det daminjbe igin, mata dahadebe Al Kurun beleñ amanenj nurde hiyen, irde mata daminjbe Al Kurun diliñde buluñ miñmonj goyen yeneñ keñkela bebak teñ hinayin.

³ Be, Al Kurun beleñ buniñej nirde igin igin nirde metenjmiñ nuntiñ geb, deñ hanj kurun goyen mere kura direñ titim. Merebe gahade: deñ bana goyen al kura yinjeñbe al gwahade moñ gega, nebe al gwahade yen yinjeñ ge turuñ turuñ ma teñ hiyen. Gwaha titnejbe Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ ird ird goyen bitiñ bana kir-

tinj gobe dahade, kurun ma dirnej goyen keñkela dufay heñ bebak teñ gab deñ duñkureñ duñkureñbe dahade hanj goyen nurde hinayin.

⁴ Gobe neñ kurun gabe ulniniñ pigin manaq, irde ulniniñdebe det kurayen kurayen goyen gor hanj geb, gago dineñ hime. Be, det gobe metenj uñkureñ po ma teñ hanj, hoyan hoyan teñ hanj. ⁵ Ningeb gwahade goyen po, neñbe budam wor po gega, Yesu Kristuya heñbe Yesuyen uliñ pigin po hitin hite.

Irde neñ duñkureñ duñkureñbe Yesuyen alya bereya hoyan hoyan goyen farañ yurd yurd niñ hite. ⁶ Goke tenjbe neñ kurun gabe Al Kurun beleñ buniñej dirde igin igin dirdeb Holi Spirityen tareñ forok ird ird mata kurayen kurayen goyen nende gigen duntiñ hite. Gwahade duntiñ gobe Al Kurun beleñ neñ duñkureñ duñkureñ damiñ duneñ yen dufaymiñ kirtiñ goyen po gama irde duneñ hiyen. Ningeb al kura Al Kurunyen mere basañ heñ tagal tagal mata miñyaj kenem Al Kurun niñ hekkeñ nurde hitin gobe kurun ma dirnej goyen keneñ bebak teñ gab metenjbe goyen tuñjande po metenj teñ hiyen. ⁷ Al kura al hoyan farañ yurd yurd sanjin titiñ kenem go tareñ titiñ goyen gama irde al faran yurde hiyen. Munaj al saba yird yird tareñ titiñ kenem yen wor gwahade po, saba yirde hiyen. ⁸ Be, al kura al hoyan kanduk yenke sanjin yird yird tareñ titiñ kenem gwahade po teñ hiyen. Munaj al kura al hoyan det yuneñ yuneñ tareñ titiñ kenem wilaknej nurdeya det al yuneñ hiyen. Irde al kura doyan al heñ heñ tareñ titiñ kenem al gobe yul ma yenbe al hoyan keñkela doyan yirde hiyen. Irde al kura al hoyan buniñej yird yird sanjin titiñ kenem al gobe aman dufay hende gwaha teñ hiyen.

Kadtij ge amanenj nurd yuneñ hinayin

⁹ Be, deñbe al hoyan niñ amanenj nurd yuneñabe bitiñde mat fudinde wor po gwaha teñ hinayin. Irde mata buluñbe harhoktiñ yuneñ, mata iginbe tareñ po yanarde hinayin. ¹⁰ Kadtiñya kadom amanenj nurd gunen teñ eke merere po hinayin. Irde dindiken turun yirtineñbe kadtij yago wa turuñ yirde hinayin. ¹¹ Be, Al Kurunyen metenj teñ teñ

niŋ piŋen ma heŋ hinayin. Tareŋ po heŋbe bitiŋ bana mat wor po Al Kurunyen meten teŋ hinayin. ¹² Irde Al Kurun beleŋ igiŋ diryen yeŋ goke doyaŋ heŋya amanen po nurde hinayin. Kanduk bana heŋya be Al Kurun beleŋ kanduk go pasi iryen yeŋ doyaŋ heŋ heŋ niŋ piŋen ma heŋ hinayin. Irde huginen Al Kurun mere irde hinayin. ¹³ Be, Al Kurunyen alya bereya kura det kuraj amu heŋ hike yenenbe dettiŋ kura yuneŋ hinayin. Irde al hoyan yatinde wakeb gargar yirde hinayin.

¹⁴ Be, al kura buluŋ buluŋ dirde hinayin mar goyen Al Kurunyen tarenjeŋe guram yirde sanjŋ yirde hinayin. Sopete dineŋ hime. Al goyen guram yirde tareŋ yirde hinayin, karan ma yurde hinayin. ¹⁵ Irde alya bereya amanen nurde hikeb deŋ wor yeŋ nurnayin gwahade goyen po amanen nurde hinayin. Irde alya bereya esen hikeb deŋ wor yeŋ nurnayin gwahade goyen po nurde esen hinayin. ¹⁶ Dindiken uliŋbe awalikde hinayin. Irde dindiken ge turuŋ turuŋ ma teŋbe al mali deňem moŋ mar goya awalik heŋ heŋ niŋ amanen nurde hinayin. Irde, "Nenbe dufay wukken epte hite," yeŋ ma nurde hinayin.

¹⁷ Be, al kura beleŋ buluŋ buluŋ dirkeb wol hihim yeŋ buluŋ ma irde hinayin. Al tumŋaŋ diliŋde mata igin po teŋ teŋ niŋ keŋkela heŋ ga hinayin. ¹⁸ Irde bitiŋ kamke al hoyanya tumŋaŋ awalikde hen heŋ belŋeŋ kura hike kenem gwahade heŋ heŋ ge kurut wor po yeŋ hinayin. ¹⁹ Kadne yago, al kura beleŋ buluŋ dirkeb wol ma heŋ hinayin. Gwaha titnjenbe Al Kurun haninde kerde hinayin. Irkeb yeŋ beleŋ gab al goke bearar teŋ muruŋgem buluŋ unyeŋ. Al Kurunyen asanđe Doyaŋ Al Kurun

beleŋ, "Buluŋ diraŋ mar goyen wol heŋ heŋ gobe nere meten. Ne beleŋ gab matamiŋ gote muruŋgem yunen," yirin geb, gago dineŋ hime. ²⁰ Niŋgeb Al Kurun beleŋ, "Asogoge kura binje kamke yenenbe binje yunen hayin. Fe niŋ yirkeb fe yuneŋ hayin. Gwaha teŋ hayin goyen geneŋbe mel gobe memya niŋ yumu henayin. Gobe kak kulum bok yeŋ hitiŋ yade al go tonaj hende yerayin go gwahade goyen," yitŋ geb, wol ma heŋ mata igin gwahade po teŋ hinayin. ²¹ Mata buluŋ beleŋ fole dirtek ma hinayin. Gwahade hitnjenbe mata igin po teŋ hinayin. Irkeb goreb mata buluŋ fole irde hiyen.

13

Doyaŋ mar karkuwaŋ palap yirde hinayin

¹ Be, gabmanbe Al Kurun beleŋ kerde alya bereya doyaŋ yird yird sanjŋ untŋ geb, deŋ kurun gobe doyaŋ martiŋde yufukde heŋ meremiŋ gama irde hinayin. ² Munaŋ doyaŋ marte mere pel irde haŋ mar gobe yeŋ goyen po ma asogo yirde haŋ. Gobe Al Kurun, gabman goyen kerde tareŋ untŋ al goyen asogo irde haŋ. Niŋgeb gwaha teŋ haŋ marbe yiŋgeŋ kanduk yawarnayin. ³ Doyaŋ marbe mata igin teŋ haŋ mar goyen buluŋ yirteŋ ma nurdeb mata buluŋ teŋ haŋ mar go po gab buluŋ yird yird niŋ nurde hanjen geb, gogo doyaŋ marte mere nurde hinayin dineŋ hime. Deňbe doyaŋ martiŋ beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura heŋ haŋ kenem mata huwak po teŋ hinayin. Irkeb turuŋ dirde hinayin. ⁴ Mel gobe keperd keperdtiŋ igin ird ird niŋ Al Kurun beleŋ meten yuntŋ geb, gogo mata huwak teŋ hikeb turuŋ dirde hinayin. Gega doyaŋ mar gobe mata buluŋ gote muruŋgem duneŋ duneŋ tareŋ

minyan geb, mata bulun tinayinjé mel goke kafura henayinj. Mel gobe Al Kuruj belej mata bulun teñ hanj mar goyen beararmij yikala yird yird meten yuntinj geb, mata bulun mar goyen murunjem bulun yunej hanjen. ⁵ Ningeb goke teñbe doyaj martindje mere gama irde hinayinj. Go teñ hinayinj gobe doyaj martindje belej bulun dird dird niñ kafura henja po ga ma teñ hinayinj. Mata igin teñ teñ dufay gama ird ird niñ bitindje wukkej wor po nurdeya ga teñ hinayinj.

⁶ Ningeb goke teñbe teks wor yerde hinayinj. Doyañ marbe alya bereya doyaj yird yird meten yuntinj geb, teks go yadebe gore po alya bereya faraj yurde hanjen. ⁷ Ningeb deñ tumnajan da kura gabman haniñde kertek gobe kerde hinayinj. Teks kurayen kurayen yertek hanj kenem yerde hinayinj. Munañ kafura yirtek marbe kafura yirde hinayinj. Irde palap yirtek yenerjbe palap yirde hinayinj.

Kadtij ge amanenj nurde yunej hinayinj

⁸ Be, al kura hitte kuñ det kura niñ gusuñjan irde yawartij kenem aranej po wol heñ hinayinj. Irkeb gog po hubu hiyyenj. Goyen-poga wol heke hubu ma hetek det kurabe kadtij ge amanenj nurde yunej yunej mata gogo geb, huginej gwahade po teñ hinayinj. Al kura kadom ge amanenj nurde uneñ hi al gobe Moseyen saba kuruj gote miñ goyen gama irde pasi irde hiyenj geb, gogo kadtij ge amanenj nurde yunej hinayinj dineñ hime. ⁹ Moseyen sabarebe, "Al berem yanj belej bere hoyaj ma duwan irde hiyenj. Bere wor gwahade po teñ hinayinj. Irde al ma gasa yirke kamde hinayinj, kawe ma teñ hinayinj, kadtij igin hike keneñbe

daniñ nebe gwahade moñ yeq ma nurde hinayinj," yitiñ. Irde saba go banabe mere sanij hoyaj manañ hanj. Goyenbe saba bana mere tareñ hanj kuruj gote miñ wor pobe mere uñkureñ gago po: "Gigen ge amanenj nurde hayen gwahade goyen po, al hoyaj niñ manañ gwahade po nurde yunej hayinj," yitiñ go goyen. ¹⁰ Al kura kadom ge amanenj nurd yunej hiyyenj al gobe epte ma kadom bulun yiryenj. Goke teñbe al kura kadom ge amanenj nurd unyenj al gobe Moseyen saba kuruj goyen gama ird pasi hiyyenj yihim gago.

Nalu funanjbe binde heñ hi

¹¹ Be, deñ gayenterbe da nature hanj goyen nurde hanj geb, gago mata igin gwahade teñ hinayinj dinhem. Hanjköpya deñ belej Yesu Kristu niñ dufaytinj tareñ iramij goyenter mat wañ wañ gayenterbe yen belej dumulgan tiyyenj nalu funanj goyen binde wor po heñ hi. Ningeb dufaytinjde firtij yara hanj goyen bitij bak yetek nalu gobe bikkej binde hihi geb, huwarnanj. ¹² Mata bulun gobe wawuñ kidoma yara goyen hubu heweñ tiya. Irkeb naña fay urde wuk yewenj tiya geb, kidoma bana niñ mata bulun gobe yubul po teñbe Al Kurunyen mata hulsi yara goyen tanarde hinayinj. Gobe fulenjare niñ amil ain belej po irtij goyen hor titij yara teñ hinayinj. ¹³ Ningeb farenjde hanj marte mata igin po teñ hinayinj. Irde dula mata po teñ teñ mata, fe nene kukuwa heñ heñ mata, leplep mata, kari bulun bulun teñ teñ mata, irde ard ard matayabe kadom igin mat hike goke biñ ar yeq yeq mataya goyen ma po teñ hinayinj. ¹⁴ Gwaha titnejbe Doyañ Al Kuruj Yesu Kristuya heñ yeq belej mata igin teñ hiyenj gwahade po teñ hinayinj. Irde megen

niŋ dufay buluŋ go gama irde ultinđe amaŋ heŋ heŋ niŋ ma nurde hinayin.

14

Kadtijde mata niŋ mali ma tagalde hinayin

¹ Be, den haŋ bana goyen al kura dufaymiŋ Al Kurun niŋ sanjŋ irtiŋ goyen tareŋ wor po ma hike yenerŋbe goke ma nurde awalik yirde hinayin. Irde dufaymiŋ kura goke mel goya kadom mohonđe ma teŋ hinayin. ² Al kurabe Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ goyen kuruŋ geb, det kuruŋ gabe iginj ala netek yeŋ nurde hanjen. Goyenpoga al kurabe Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanjŋ irtiŋ goyen hako po haŋ geb, paŋiŋ po gab iginj nen hitek yeŋ hanjen. ³ Ningeb al kura det kuruŋ gabe iginj nene hitek yeŋ hinayin mar beleŋ paŋiŋ po nene hinayin mar goyen, “Dufaytiŋbe tareŋ moŋ,” yeŋ yeneŋ tagal yunenŋbe al goyen go ma yenhet yenhet ma yirde hinayin. Irde paŋiŋ po nene hinayin mar beleŋ det kuruŋ gayen iginj ala nene hinayin mar goyen, “Deŋbe buluŋ teŋ haŋ,” yineŋ merer ma yirde hinayin. Mel gobe tumŋaŋ Al Kurun beleŋ bikken iginj ala yintiŋ haŋ geb, gago dinenŋ hime. ⁴ Deŋbe al ganunyen tarende al hoyanje metenŋ mar tagal yunenŋ haŋ? Mata gobe buluŋ wor po! Ningeb metenŋ mar gobe Doyaŋ Almin beleŋ gab mel gote mata yenerŋbe iginj ma buluŋ yinyen. Doyaŋ Al Kurunjbe mel go iginj sanjŋ yiryen geb, tareŋ po huwarnayin.

⁵ Gwahade goyen po, al kurabe nalu kura po gab nalu keŋkelak, Al Kurunyen nalu yeŋ nurde hanjen. Goyenbe al kurabe nalu tumŋaŋ iginj ala tunjande po yen nurde hanjen. Goyenbe goyen goke kadom mohonđe ma teŋ hinayin.

Nalu kuraŋ dahade kura nurde hinayin gobe yiŋgeŋ biŋde po hiyen. ⁶ Fudinde, nalu kura po gab nalu keŋkelak Al Kurunyen nalu yeŋ nurde hanjen marbe Doyaŋ Al Kurun turuŋ ird ird nin gwaha teŋ hanjen. Irde al kura det kuruŋ gab iginj netek ala yeŋ hanjen mar wor biŋge goke Al Kurun iginj nurd uneŋ gab nene hanjen geb, go mata gore Al Kurun turuŋ irde hanjen. Irde al kura det kura kutŋa irde hanjen marbe go teŋ hanjen goreb Al Kurun turuŋ irde det kutŋa irtiŋ goke Al Kurun iginj nurd uneŋ hanjen. ⁷ Neŋ kurun gayen hitek ma kamtek wet kuruŋ gobe nindikeŋ ge ma hitek, Doyaŋ Al Kurun niŋ teŋ hitek geb, gogo teŋ hityen. ⁸ Ningeb dilniniŋ gergen hitek gabe Doyaŋ Al Kurun niŋ po teŋbe hitek. Irde kamtek wor yen ge po teŋ kamtek. Ningeb dilniniŋ gergen hitek wet ma kamtek wet kuruŋ goyen tumŋaŋ neŋbe Al Kurunyen alya bereya po geb.

⁹ Be, goyen goke teŋbe al kamtiŋa diliŋ gergen hanja kuruŋ gote Doyaŋ Al Kurun heweŋ yeŋbe Yesu Kristu gogo megen gar katenŋ kamde sopte huwaryin. ¹⁰ Ningeb denbe danij geb kadtijde mata yeneŋ goke merer yirde haŋ? Irde danij geb kadtij goyen al tareŋ miŋmon yen yeneŋ tagal yunenŋbe al goyen ma yenhet yenhet yirde haŋ? Neŋbe tumŋaŋ Al Kurun diliŋde merere huwartek geb, gwaha ma teŋ hinayin. ¹¹ Neŋ tumŋaŋ Al Kurun diliŋde merere huwartek goke Al Kurunyen asaŋde gahade katiŋ hi: “Doyaŋ Al Kurunjbe gaha yen hi: ‘Fudinde wor po nebe gwahader himyen.

Megen niŋ mar tumŋaŋ ne hitte waŋ dokolhoŋ yuguluŋ tinayin.

Alya bereya tumnajan, "Gebe Al Kurun," ninnayinj," yitij hi.

Aisaia 45:23

¹² Goke teñbe yitij gwahade po, neñ kurunj gabe nende gigen mataninij Al Kurunj momor irniñ.

¹³ Niñgeb, kadniniñde mata yeneñ goke ma tagalde hitek yen dufay sanij po kertek. Irdeb mata gwaha titeke al kadtij dufaymiñ buluñ heke mata buluñde katnak yenjebe mata gwahade ma titek yen dufay tareñ po kerde ga mata teñ hinayin. ¹⁴ Nebe Doyañ Al Kurunj Yesuya har geb, dufaynerbe det kurunj gayenbe tumnajan Al Kurunj diliñde tikiñ miñmoñ yen nurde hime. Goyenpoga al kura beleñ det kurabe Al Kurunj diliñde tikiñ miñyan yen nurde hañ kenem yen hitte po ga det gobe tikiñ miñyan hiyyen. ¹⁵ Niñgeb deñ beleñ binje kurunj gabe Al Kurunj diliñde igin ala po yen nurde nene hinayin. Gega kadtij kura gwahade ma nurde hiyen gore denenjebe binde kanduknejen nurde hiyenjebe mata gobe kadtij ge amanenj nurd yunen yuneñ mata goyen gama ma irdeb gogo teñ hinayin. Niñgeb binje kura nenayinj goke tenje kadtij kura Yesu Kristu yen ge ten kamyinj gote dufaymiñ buluñ ma irnayin. ¹⁶ Irde dufaytiñde mata kurabe igin yen nurde hinayinj gega, al kura mata gobe igin moñ yen nurde hike kenenjebe mata go ma teñ hinayin. ¹⁷ Al Kurunj beleñ alya bereya doyañ yird yird bana goñjebe binjeyä feya nen nen mata gobe det kurunj moñ geb, gago dinenj hime. Munaj dawet kurunj wor pobe Al Kurunj diliñde huwak heñ heñ mataya biñ kamke igin heñ heñ matayabe Holi Spiritya heñ aman heñ heñ mataya go goyen. ¹⁸ Fudinde, al kura mata gwaha mat Yesu Kristu niñ meten teñ hiyenjebe matamij goke Al Kurunj beleñ amanenj nurde hiyeñ,

irde al hoyaj wor al gote metej goke turuj irde hinayin.

¹⁹ Niñgeb neñbe bininiñ kamke heñ heñ mataya kadow tareñ gird gird mataya goke kurut wor po yen hitek. ²⁰ Munaj dula matatiñ ge teñ Al Kurunyen metej buluñ ma irde hinayin. Binjebi tumnajan Al Kurunj diliñde wukkek geb, netek igin ala. Goyenpoga al kadniniñ kura binje goyen ma nene hitij neteke denenjebe dufaymiñ buluñ heke mata buluñde katyen go gab buluñbe gogo titek. ²¹ Niñgeb kadtij kura matatiñ kenenjebe mata buluñde katnak yenjebe dapñja wet ma wain wet kura goyen go ma nene hinayin. Matatiñ hoyaj kura gwaha yirtek hañ kenem goyen wor gwaha ma teñ hinayin. Gwaha teñ hinayin gobe Al Kurunj diliñde mata igin geb, gago dinenj hime. ²² Dufaytiñde binje ma wain ma mata kura goke igin ala yen nurde hinayinj kenem dufaytiñ goyen denja Al Kurunya hitte po hiyeñ. Al kura mata kura igin yen nurde teñ hiyeñ irde goke mata buluñ tihim yen binde buluñej ma nurde hiyeñ al gobe Al Kurunj beleñ guram irde sanij iryen. ²³ Gega al kura binje kura Al Kurunj diliñde wukkek moñ yen nurde kama heñ heñ ga niyyenjebe gobe yinjeñ uliñde merem yan hiyyen. Gobe dufaymiñde mata gwahadebe igin moñ yen tareñ wor po ma irtij geb, dufay budam forok yitijde mat niyyen geb, gogo yinjeñ uliñde merem yan hiyyen. Niñgeb al kura mata kura igin ma buluñ goyen kenkelä bebak ma teñjebe goke dufaymiñ tareñ ma irdeya mata goyen tiyyenjebe mata buluñ miñyanj hiyyen.

15

Kadtij ge nurdeya ga mata teñ hinayin

¹ Be, denya neňya Al Kuruň niň dufayniniň sanjıň irtıň goyen kuruň hitiň marbe kadniniň dufaymın tareň wor po ma hitiň gore mata kura soň hekeb faraň yurde hitek. Irde nindiken aman hetek beljeň po ma gama irde hitek. ² Neň duňkureň duňkureň kuruň gayen tumňaň kadniniň igin heň heň ge nurdeb yeň aman hetek irde tareň hetek mata goyen po teň hitek. ³ Yesu Kristu wor yinjeň amanen heň heň ge ma nurde hin hin. Gwaha titneňbe Al Kuruňyen asanje, "Al Kuruň, al beleň nanyaň girde haň gobe ge ma girde haň, ne nirde haň," yitiň hi. ⁴ Mere gobe neň gayen saba direň yeň bikken wor po Al Kuruňyen asanje katin. Gobe neň beleň mere go nurdeb kanduk yeneň mukku ma teň goya goya sanjıň po heň kame Al Kuruň beleň igin diryen yeň goke doyaň heň hinayin yeň gogo katin. ⁵ Niňgeb deň goyen kanduk yeneň mukku ma teň goya goya sanjıň po heň huward huward tareň goyen dunen hiyen al Al Kuruň gore guram dirkeb dindiken uliň dufay uňkureň po heň awalikde po hiwoň yeň nurde hime. Go mata gobe Yesu Kristuyen alya bereya beleň titek mata yeň nurde hime. ⁶ Gogab dufaytiňa meretinyň uňkureň po yirdeb Doyaň Al Kuruňniniň Yesu Kristuyen Nanıň, Al Kuruň deňem turňuň yaň irde hinayin.

⁷ Niňgeb Yesu Kristu beleň deň goyen igin dinyň gwahade goyen po, Al Kuruň deňem turňuň yaň ird ird niň teňbe dindiken uliň kadom igin geneň teň hinayin. ⁸ Yesu Kristube Al Kuruň beleň hakot Yuda marte hakwamin yago hitte biňa tiyyin goyen fudinde kawan forok yeke Yuda mar beleň keneň bebak teň ter niňbe gogo Yuda

mar gote meteň al heň megen gar katyň geb, gago kadom igin nurd gunę teň hinayin dinen hime. ⁹ Be, Yesu megen gar katyň gobe al miň hoyan Yuda mar moň beleň keneňbe Al Kuruň beleň buniňeň yirde hiyen goke deňem turňuň yaň irde hinayin yeňbe gogo megen gar katyň. Niňgeb goke teňbe Dewit beleň Al Kuruňyen asanje tikiň kura gahade kaiyin:

"Niňgeb ne gayen al miň hoyan Yuda mar moň kahal bana heň turuň girde heň. Deňge isan heň heň ge tikiň heweň," yitiň hi. *Tikiň 18:49*

¹⁰ Irde kurabe:
"Al miň hoyan Yuda mar moň, deňbe alya bereyamin Yuda marya aman henan," yitiň hi. *Saba 32:43*

¹¹ Be, mere hoyan be gahade:
"Deň al miň hoyan Yuda mar moňbe tumňaň Doyaň Al Kuruň turuň irde hinayin. Den alya bereya megen haň tumňaň turuň irde tikiň henayin," yitiň hi. *Tikiň 117:1*

¹² Irde Aisaia beleň gahade kayyin:
"Yesiyen* miňde niň al kura forok yiyyen. Yeň beleň al miň hoyan Yuda mar moň doyaň yireň yeň wayyeň."

Irkeb mel gobe yeň beleň wan igin yird yird niň doyaň heň hinayin," yitiň hi. *Aisaia 11:10*

¹³ Be, Al Kuruňbe deň igin dird dird goke doyaň heň heň tareň duntiň. Niňgeb den beleň yeň ge hekkeň nurde hike Al Kuruň beleň goke aman dufay kuruň wor po dunwoň, irde bitiň yisikamke

* **15:12:** Yesibe Israel marte doyaň al kuruň Dewit naniň.

igin hiwoŋ yen gusuŋaŋ irde hime. Gogab Holi Spirityen sanjinde Al Kuruŋ beleŋ kame igin diryen goke doyar heŋ heŋ matatin gobe tareŋ wor po hiyyen.

Pol beleŋ asan ga kayiŋ gote miŋ momoŋ yiriŋ

¹⁴ Be, kadne yago, nebe fudinde wor po deŋ goyen mata igin kuruŋ teŋ hanjen, irde Al Kurunyen mere nurd pasi hitiŋ hanj, irde epte dindiken uliŋ kadom saba gird teŋ hitek haŋ yen nurde hime. ¹⁵ Gega asan ga kaŋ heŋyabe saba kura goke bitiŋ bak yen yen ge kayhem. Irde Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nirde igin igin nirde hiyen geb, merene gake deŋ beleŋ dahade nurd nunnayin yen kafura ma heŋya kawan po kayhem. ¹⁶ Fudinde, Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nirde igin igin niryen geb, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ hitte kuŋ meten teŋ hiyen yen Yesu Kristuyen meten al niryen. Niŋgeb nebe Al Kurunyen mere igin Yesu niŋ yitiŋ goyen tagalde tukurje Al Kurun dolon ird ird mata doyar al pris yara heŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goke meten teŋ himyen. Gogab al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gobe Holi Spirit beleŋ wukkek wor po yirke Al Kuruŋ galak irke amaj hetek det yara henayen.

¹⁷ Niŋgeb nebe Yesu Kristuya heŋbe Al Kuruŋ niŋ meten teŋ himyen goke nigen ge turŋun yan nurde hime. ¹⁸ Gega nebe det hoyan kura goke mali mere titek ma nirde hi. Yesu Kristu beleŋ meten titiŋ goke po tagalde heŋ. Nebe yen beleŋ hulyan nirke kuŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kuruŋ hitte yukumeke meremim gama irde hinhan. Meten go teŋ hinhemiyabe Al Kurunyen merere saba yirde mataner mat Al Kuruŋ yikala

yirde hinhem. ¹⁹ Irde Holi Spirityen tareŋde mata tiŋen turŋun yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhem. Irkeb mel gobe mata goyen yenenbe Al Kuruŋ hitte wan hinhan. Niŋgeb nebe gwahade po Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin goyen Yerusalem mat miŋ urde tukun tukun Ilirikum naŋa bana tagalde tukun pasi himiriŋ. ²⁰ Nebe naŋa kura Yesu Kristuyen mere momoŋ ma nurde hitiŋ bana goŋ kuŋ mere igin goyen hugiŋen tagalde hitek nirde hiyen. Gogab al kura beleŋ bikkeŋ kuŋ meten teŋ Yesuyen alya bereya forok yirtinde gor sopte naŋa tiŋende meten titiŋ yara ma tiyen. ²¹ Go teŋ himyen gobe Al Kurunyen asanđe katin gwahade po teŋ himyen. Mere gobe gahade:

“Al kura yende mere momoŋ ma nurtiŋ mar beleŋ kennayin. Al kura yende mere ma nurtiŋ mar beleŋ nurde bebak tinayin,” yitiŋ hi. *Aisaia 52:15*

Rom kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

²² Be, yitiŋ gwahade po nebe meremim ma kutin naŋa bana gaŋ meten budam forok yen hanjen geb, gago deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ metenŋen nirde hiyen. ²³ Gega naŋa gayen bana tiyuŋ kura ne kuŋ meten titek kuram moŋ, irde dama budam deŋ dentek wor po nirde hiyen geb, ²⁴ Spein naŋare kuŋ heŋyabe deŋ hitte forok yen denen gab kweŋ yen nurde hime. Beleŋ goyan gore kuŋ heŋyabe deŋ hitte kuŋbe denya mun kura heŋ amaj heŋ gab dubul teŋ kweŋ. Irkeb ne gayen Spein naŋare kuŋ kuŋ niŋ faran nurwoŋ yen nurde hime. ²⁵ Munaj gayamuŋ gayenbe Yerusalem niŋ Al Kurunyen alya bereya goke teŋ meten tiyen yen gor kweŋ ti-him. ²⁶ Masedonia naŋaya Akaia naŋaya bana niŋ Yesuyen alya

bereya beleñ Yerusalem niñ Al Kuruñyen alya bereya hanj bana goj det niñ amu henj hanj mar goyen faran yurd yurd niñ amanen nurdeb hora yerañ geb, gago hora goyen yade Yerusalem kweñ ti-him. ²⁷ Mel gobe faran yurd yurd niñ amanen nurañ. Goyenbe fudinde gwaha yirtek po faran yurde hanj. Al Kuruñyen gasunje niñ det Yuda mar beleñ titiñ goyen al miñ hoyan Yuda mar moj wor yeñ hitte mat gab yawaramin geb, goyen wolminen megen niñ samun beleñ faran yurtek hanj geb, gogo faran yuran. ²⁸ Niñgeb mel gore hulyan nirañ gayen pasi ireñ. Irde Yerusalem mar goyen hora ga tumjan teke yenenbe gor mat Spein beleñ kweñ. Kunj belenbe deñ hitte forok yeweñ. ²⁹ Ne deñ hitte kumekeb Yesu Kristu beleñ denja neya tumjan guram dirde sanjin wor po diryen yeñ nurde hime.

³⁰ Be, kadne yago, nebe Al Kuruñyen meten teñ henja meten goke Al Kuruñ gusunjan irde himyen. Niñgeb deñ wor neya dufay uñkuren po irde huginen tareñ po Al Kuruñ gusunjan irde hitek yenbe gago Doyañ Al Kuruñniñ Yesu Kristuyen tareñ hende huwarde gusunjan dirde hime. Holi Spirityen sanjinde ne niñ amanen nurde hanj geb, gago gusunjan dirde hime. ³¹ Gusunjan irde henja be ne gayen Yudia nañare niñ mar kura Yesuyen mere gama ma irde hanj mar gore buluñ nirtek beljenmiñ goyen Al Kuruñ beleñ pet teñ teñ niñ gusunjan irde hinayin. Irde Yerusalem niñ Al Kuruñyen alya bereya faran yurd yurd niñ nurde kunj meten teñ henj goyen mel gore igin nurnayin yeñ gusunjan irde hinayin. ³² Gogab Al Kuruñyen dufay kenem deñ hitte aman

dufay hende kweñ, irde denja neya tumjan sopte tareñ hetek. ³³ Al biñ yisikamke igin henj henj al Al Kuruñ beleñ deñ kuruñ goya tumjan hinayin. Fudinde wor po.

16

Kadom niñ yirij

¹ Be, nebe Fibi niñ momoñ diren tihim. Yenbe Senkria taunde niñ Yesuyen alya bereya sios niñ meten teñ hiyen. Yenbe Al Kuruñ dilinde nende hayniniñ wor po yara hitiñ. ² Be, bere gayen kukeb Doyañ Al Kuruñ niñ teñbe gargar irnayin. Mata gobe Al Kuruñyen alya bereya beleñ titek mata geb, gwaha irnayin. Irde faran niñ nurde hikeb deñ beleñ faran urde hinayin. Yenbe al budam faran yurde hiyen. Ne manaj faran nurde hiyen geb, gago dineñ hime.

³ Prisilaya Akwilaya niñ dufay henj himyen goke ire uñja goyen momoñ yirnayin. Ire uñja gobe meten kadne, Yesu Kristu niñ meten teñ haryen. ⁴ Ire uñja gobe ne faran nurye yeñbe kamde kamde niñ ma nurde hinaryum. Ne po moj Yesuyen alya bereya hitiñ al miñ hoyan Yuda mar moj wor tumjan ire uñyat meten goke igin wor po nurde hityen.

⁵ Yesu Kristuyen alya bereya sios, ire uñja gote yare gabu irde hanjen mar goke wor dufay henj himyen geb, goke momoñ yirnayin.

Irde kadne wor po Epainetus manaj gwahade po in-nayin. Yenbe Esia naña^{*} bana goj yeñ wa Yesu nurd unyin.

* **16:5:** Esia naña gobe gayenter niñ Esia naña kuruñ goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki inej hanjen.

⁶ Maria wor gwahade po, ne
beleñ yen ge dufay heñ
hime goyen innayinj.
Yenþe deñ ge teñ meteñ
tareñ wor po teñ hiyen.

⁷ Irde nere miñde niñ al irawa
Andronikusya Yuniasya
goke dufay heñ himyen
goke momoñ yirnayinj.
Irem gobe neya tumjañ
koyare hinhet. Yenþe
Yesu Kristuyen mere
basan mar aposel buda
kura bana niñ yen nurd
yuneñ hanjen. Yen
wa Yesu nurd unke gab
kame ne wor Yesu nurd
unmirinj.

⁸ Irde Ampiliatus niñ wor dufay
heñ himyen geb, momoñ
irnayinj. Yenþe Doyañ Al
Kuruñyen dirij yen nurd
deñ yen ge amañej nurd
uneñ himyen.

⁹ Be, Urbanusbe Yesu Kristu niñ
meteñ teñ hiyen. Yenþe
meteñ kadniniñ wor po.
Stakis wor gwahade po,
yen ge amañej wor po
nurd uneñ himyen geb,
ne beleñ yen ge dufay
heñ himyen goyen mo
moñ yirnayinj.

¹⁰ Irde Ampeles wor ne beleñ
yen ge dufay heñ himyen
goyen momoñ irnayinj.
Yenþe Yesu Kristu gama
irde heñya kanduk yeneñ
hinhin gega, bada ma
hiriñ goke Yesu beleñ
nigen al wor pobe gago
yen kinyinj.

Irde Aristobulusyen yare hañ
mar goke wor dufay heñ
himyen geb, goke momoñ
yirnayinj.

¹¹ Nere miñde niñ al kura
Herodion niñ dufay heñ
himyen goyen momoñ
irnayinj.

Irde Narsisusyen yare hañ mar
niñ dufay heñ himyen
goyen momoñ yirnayinj.
Mel gobe Doyañ Al Ku
ruñya hanj.

¹² Irde Trifinaya Trifosaya niñ
dufay heñ himyen goyen
momoñ yirnayinj. Bere
irawa gobe Doyañ Al Ku
ruñ niñ meteñ sanj wor
po teñ haryen.

Kadne wor po Persis niñ du
fay heñ himyen goyen
wor momoñ irnayinj. Yen
manaj Doyañ Al Kuruñ
niñ meteñ tareñ wor po
teñ hanjen bere kurabe
gogo.

¹³ Irde Rufusya milinya niñ
dufay heñ himyen goyen
momoñ yirnayinj. Ru
fusbe Doyañ Al Ku
ruñ beleñ basiña iryinj.
Miliñbe mamne yara
hitinj.

¹⁴ Irde Asinkiritusya Flegonya
Hermesya Patorobasya
Hermasyabe kadom
weñ mel goya hanj mar
tumjañ goke dufay heñ
himyen goyen momoñ
yirnayinj.

¹⁵ Irde Filologus, Yulia, Nereus,
irde Nereus hayminya,
Olimpas, irde Al Ku
ruñyen alya bereya mel
goya hanj mar goyen
tumjañ ne beleñ yen ge
dufay heñ himyen goyen
momoñ yirnayinj.

¹⁶ Denþe kadom pere gird teñ
hinayinj. Mata gobe Al
Kuruñ diliñde wukkek
dinyenj.

Gar niñ Yesu Kristuyen alya
bereya beleñ tumjañ deñ
ge dufay heñ hanj goyen
momoñ yirayinj ninaj
geb, gago momoñ dirde
hime.

Saba funaj

¹⁷ Be, kadne yago, dufaytiñ bulun irde den bana bipti forok irtek al niñ kenkela heñ ga hinayinj. Irde al kura saba hoyañ dirde deñ saba nuramin goyen gama ird ird beljen pet teñ duntek al goke wor kenkela heñ ga hinayinj. Al gwahade gobe yilwa po yirde hinayinj. ¹⁸ Go mar gobe Doyan Al Kurunjiniñ Yesu Kristu niñ mama meten teñ hanj. Yingej ge po nurde mata gogo teñ hanjen geb, gago dinen hime. Go mar gobe al kura mel gote mere goyen buluñ yen bebak titek moj mar goyen hapek yan nurde fudinde yetek mat po usi mere yirde hanj.

¹⁹ Be, deñ belen Al Kurunyen mere gama irde hanj gote mere momontinbe al tumjanur nud pasi heñ hanj geb goke amaneñ wor po nurde hime. Goyenpoga deñ goyen mata igin teñ henja kenkela dufay heñ ga teñ hinayinj. Irde mata buluñbe mata buluñ teñ teñ dufay miñmon wor po hinayinj yen gago mere tareñ po dirde hime.

²⁰ Be, al biñ yisikamde hiyen al Al Kurun belen heñ ga moj Satan gote sanjin teñ siña irke deñ belen ufurka tinayinj.

Doyan Al Kurunjiniñ Yesu Kristu belen deñ goyen buninjen dirde igin igin dirde hiwoñ yen gusunjan irde hime.

²¹ Be, meten kadne Timoti belen deñ ge dufay heñ hiyen goyen momoj yirayinj ninkeb gago momoj dirde hime. Nere minde niñ al Lusius, Yesonyabe Sosipaterya wor gwahade po.

²² (Be, nebe Tertius. Pol belen ninke asan gago kañ hime. Ningeb ne wor Doyan Al Kurun niñ teñ deñ ge dufay heñ hime gake bebak dirde hime.)

²³⁻²⁴ Be, Gaius belen deñ ge dufay heñ hi goke bebak dirde hime. Yen belen ne Pol gayen gargar

nirde hiyen. Irde Yesu Kristuyen alya bereya sios gar niñ wor yen belen faran yurde hiyen.

Be, taun gate gabmányen hora doyan ird ird marte doyan al Erastusya kadniniñ Kwartusya wor den ge dufay heñ haryen goke momonj dirde hime.

²⁵ Be, deñ hitte kuñ Yesu niñ yitinj mere iginj goyen tagalde kuñ himekeya deñ goyen iginj tareñ dirtek albe Al Kurun gog po. Ningeb Al Kurun goyen deñem turjuñ yanj irtek. Mere iginj gobe damam damam banare hinhin geb, al beleñ epte ma bebak titek hinhin.

²⁶ Gega Al Kurun gwahader hitinj gore mere basaj marminj yinke asanđe kayamiñ goyen gayenterbe miñ kawan forok yitinj hanj. Irkeb al miñ kurayen kurayen tumjanur Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde meremiñ gama irde hanj. ²⁷ Ningeb Al Kurun, yen po ga dufaymiñ wukkek goyen Yesu Kristu faran durkeb huginenj deñem turjuñ yanj irde hitek! Fudinde wor po.

1 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ haŋkapyɑ asan̄ kayyin̄

¹ Ne Polbe Al Kurun̄ beleŋ du-faymiňde po Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel hiyyen̄ yeŋ hoy niryin̄. Niŋgeb meteŋ kadniniŋ Sostenesya neya beleŋ ²deŋ Korin taunde niŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Al Kurun̄ beleŋ doy়an̄ dirde hi goya Doyan̄ Al Kurun̄niň Yesu Kristu doloŋ irde han̄ mar megen hike kwa kurun̄ goya goyen̄ goke asan̄ gago kaŋ har. Deŋ Korin niŋ siosbe Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saňiŋ irke Al Kurun̄ beleŋ yeŋ ge teŋ hoyan̄ muŋ dapat dirtiŋ han̄. Irde wukken̄ wor po yireŋ yeŋ hoy dirtiňyen̄ han̄. Yesu Kristube yeŋ doloŋ irde han̄ mar megen hike kwa kurun̄ goya neŋyat Doyan̄ Al Kurun̄.

³ Niŋgeb Adoninin̄ Al Kurun̄ya Doyan̄ Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleŋ buniňen̄ dirde igit̄ igit̄ dirde bitiň yisikamke igit̄ hiwon̄ yeŋ nurde har.

*Pol beleŋ Korin niŋ Yesuyen alya
bereya niŋ Al Kurun̄ igit̄ nurd unyiŋ*

⁴ Be, deňbe Yesu Kristuya han̄ geb, Al Kurun̄ beleŋ buniňen̄ dirde igit̄ igit̄ dirde hi. Niŋgeb goke teŋ hugiňen̄ Al Kurun̄ igit̄ wor po nurd uneŋ himyen. ⁵⁻⁶ Al Kurun̄ igit̄ nurd uneŋ himyen gote miň kurabe gahade: neŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ tagaltekeb mere go nурdeб bitiňde tareŋ hitiŋ han̄ gwahade goyen̄ po, deŋ goyen̄ Yesu Kristuya hikeb mere teŋ tenya saba fudinde bebak teŋ tenya kurun̄ gobe igit̄ mat wor po titek po dirtiňyen̄ han̄. ⁷ Gwahade niŋgeb Doyan̄ Al Kurun̄niň Yesu

Kristu sopte mulgaŋ heŋ wawoŋ wor po yeŋ nurde goke doy়an̄ heňya Holi Spirityen tareŋ kawan forok yeŋ yeŋ mata goyen tumňan̄ yawartıŋ ala han̄. ⁸ Deŋ gwahade gobe Al Kurun̄ beleŋ sanjiŋ dirde hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen̄. Gogab nalu funaŋ Yesu Kristu waŋ waŋ goyen̄ terbe ultıňde merem moŋ hinayin̄. ⁹ Niŋgeb neŋ beleŋ Urmiŋ Doyan̄ Al Kurun̄niň Yesu Kristuya awalikde hinayin̄ yeŋ hoy diryiŋ al Al Kurun̄be yeŋ ge hekkeŋ nurtek al hi.

*Yesuyen̄ alya bereya bana bipti
forok yamiŋ*

¹⁰ Be, kadne yago, deŋ tumňan̄ kadom mohonđe teŋ teŋ mata ma teŋ hinayin̄. Mere teŋ hinayin̄ kurun̄ goyen̄ banabe dufay uŋkureŋ po kerde mere teŋ hinayin̄ yeŋ gago Doyan̄ Al Kurun̄niň Yesu Kristuyen deňemde dineŋ hime. Moŋgo gwaha ma tinayin̄be deŋ han̄ bana gon̄ kadom kilon gird teŋ hikeb bipti forok yenayin̄. Niŋgeb bada heŋ bitiňya dufaytiňya uŋkureŋ po kerde awalikde po hinayin̄. ¹¹ Kadne yago, ne ga dineŋ hime gabe al kura Kloeya hanjen̄ mar kura gore wanjebe dindikeň uliň dufay budam yerde kadom mohonđe teŋ hanjen̄ goke momon̄ niraŋ geb, gago dineŋ hime. ¹² Deŋ han̄ bana gon̄ niŋ al kurabe, “Neňbe Polyen̄ saba gama irde hite,” yeŋ han̄. Kurabe, “Apolosyen̄ saba gama irde hite,” yeŋ han̄. Irde kuratiňbe, “Pitayen̄* saba gama irde hite,” munaj kurabe, “Yesu Kristuyen̄ saba gama irde hite,” yeŋ han̄. ¹³ Daniŋ gwaha teŋ han̄? Yesu Kristube walkaka irde hoyan̄ hoyan̄ irtiŋ geb, gogo teŋ han̄? Ne Pol gare deň ge teŋ kuruse hende kammirin̄?

* 1:12: Deňem hoyan̄be Sifas.

Irde ne Polyen tareŋde baptais taminq? Moŋ, gwahade moŋ!

¹⁴ Den beleŋ mata gwahade teŋ hanj go nurdeb ne beleŋ hanjkapyä Krispusya Gaiusya po baptais yirdeb deŋ kurabe baptais ma dirmirinj goke Al Kurun igin wor po nurt unenj hime. ¹⁵ Niŋgeb deŋ beleŋ epte ma, "Neŋbe Polyen tareŋde baptais titiriŋ," yenayiŋ. ¹⁶ Fudinde, Stefanasya yenja hanjen mar goyen wor baptais yirmiriŋ yeŋ nurde hime. Munaŋ al hoyanbe gwaha yirmiriŋ yeŋ ma nurde hime. ¹⁷ Yesu Kristu beleŋ nad nerke deŋ hitte kumiriŋ gobe al baptais yird yird niŋ ma kumiriŋ. Gwahade yarabe yeŋ ge yitiŋ mere igin goyen tagal tagal niŋ kumiriŋ. Kuŋ tagalde henyabe moŋgo Yesu Kristu kuruse hende kamyinj gote sanjiŋbe hubu hiyyenkek yenbe megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen goyen ma gama irde tagalde hinhem.

Yesu Kristube Al Kurunyen tareŋya dufay wukkekya miŋyaŋ

¹⁸ Be, Yesu kuruse hende kamyinj gote merebe megen niŋ alyen dufay gama irde kame kak alare kutek marbe kukuwamnjeŋ nurde hanj. Goyenpoga neŋ Al Kurun beleŋ dumulgaj titiŋ marbe mere gobe mataniniŋ gergeŋ ird ird tareŋ miŋyaŋ yeŋ nurde hite. ¹⁹ Kukuwamnjeŋ nurde hanj mar gokeb Al Kurunyen asanđe mere gahade katij hi:

"Al kura, 'Neŋbe megen niŋ dufay wukkekniŋ yan,' yeŋ hanj marte dufay wukkek goyen gwamun yureŋ."

Irde 'Keŋkela bebak teŋ teŋ sanjiŋniŋ yan,' yeŋ hanj marte bebak teŋ teŋ tareŋ goyen teŋ siŋa ireŋ," yitiŋ hi. *Aisaia 29:14*

²⁰ Niŋgeb megen niŋ dufay wukkek miŋyaŋ albe Al Kurun

diliŋde meten igin dahade teŋ hanj? Saba teŋ teŋ marbe Al Kurun diliŋde meten igin dahade teŋ hanj? Irde gayenter dufay gergeŋ forok yirde al biŋ yawarde hanj marbe Al Kurun diliŋde meten igin dahade teŋ hanj? Hubu wor po! Al Kurun beleŋ megen niŋ alyen dufay wukkek yeŋ hanjen goyen kukuwamnjeŋ wor po iryinj. ²¹ Niŋgeb megen niŋ alyen dufay go gama irde hanj marbe epte ma Al Kurun nurt untek yiryinj gobe Al Kurun beleŋ dufayminj wukkek kerde gogo gwahade yiryinj. Irde mere tagaltekeb megen niŋ al beleŋ mere kukuwamnjeŋ yeŋ hanjen goyen al kura beleŋ mereniniŋ goyen nurde Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayinj marbe yad yad niŋ Al Kurun beleŋ amanjeŋ nurde dufay gogo kiriyinj.

²² Yuda marbe mata tiŋeŋ Al Kurun beleŋ po ga irtek goke po naŋkenenj hanj. Grik marbe megen niŋ alyen dufay wukkek goke po naŋkenenj hanj. ²³ Gega neŋbe Yesu Kristu kuruse hende kamyinj goke po tagalde hite. Goyenbe Yuda marbe Mesaiabe gwahade mat ma kamyenj yeŋ nurde hanjen geb, gwahade nurde hanjen gore Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere goyen bebak teŋ teŋ belŋen pet tike mata bulunjde kateŋ hanj. Irde Yuda mar moŋ al miŋ hoyanbe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere gobe kukuwamnjeŋ nurde hanj. ²⁴ Goyenpoga al kura Al Kurun beleŋ basiŋa yirtiŋ marbe Yesu Kristu beleŋ Al Kurunyen sanjiŋya dufay wukkekya goyen kawan yiryinj yeŋ nurde hanj. Yuda mar kura Al Kurun beleŋ basiŋa yirtiŋ marbe gwahade nurde hanj. Al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kurun beleŋ basiŋa yirtiŋ mar wor gwahade po nurde hanj. ²⁵ Megen niŋ marbe Yesu kuruse hende kamyinj gobe Al Kurunyen dufay

po gama irde gogo tiyyiŋ mere goyen nurdeb Al Kurunyen dufay gobe kukuwamneŋ yen nurde haŋ. Gega Al Kurunyen dufaybe alyen dufay gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamde Al Kurunyen dufay wukkek goyen kawan iryiŋ. Megen niŋ marbe Al Kurunyen tareŋbe kurun moŋ geb Yesu keneŋ unaŋ tike kuruse hende kamyiŋ gogo yen nurde haŋ. Gega Al Kurunyen tareŋbe alyen sanjŋ gote folek geb, gogo Yesu kuruse hende kamyiŋ gega sopte isan̄ heŋ tareŋmiŋ kawan iryiŋ.

²⁶ Be, kadne yago, hanjkapyä Al Kurun beleŋ hoy ma diriyŋyabe megen niŋ marte diliŋdeb dahade hinhan goke dufay henaŋ ko. Deŋ duŋkuren duŋkuren po ga megen niŋ alyen dufay wukkek yen hanjen go miŋyaŋ hinhan. Irde deŋ bana goŋbe al deŋem yanbe budam ma hinhan. Doyan mar wor budam moŋ. ²⁷ Goyenpoga Al Kurunbe megen niŋ alyen dufay wukkek goyen goniniŋ yan yen haŋ mar memya henaŋ yenbe dufay go miŋmoŋ mar basiŋa iryiŋ. Irde al tareŋninŋ yan yen haŋ mar memya henaŋ yenbe sanjŋ miŋmoŋ mar basiŋa iryiŋ. ²⁸ Irde megen niŋ mar beleŋ al kura gogo yen ma yeneŋ hanjen irde al deŋem moŋ yineŋ hanjen mar goyen Al Kurun beleŋ basiŋa iryiŋ. Al Kurunbe megen niŋ mar beleŋ det kurun yen nurde haŋ det gobe gwamuŋ yurde det titmiŋen yen nurde haŋ det gobe basiŋa iryiŋ. ²⁹ Gogab al kura beleŋ epte ma Al Kurun diliŋde yiŋgen ge turuŋ turuŋ teŋ hinayiŋ. ³⁰ Goyenpoga denbe Al Kurun beleŋ basiŋa diriyŋ geb, Yesu Kristuya haŋ. Yesu Kristube dufay wukkek Al Kurun hitte mat watiŋ gote miŋ al henbe dufay wukkek duneŋ hi. Yenbe gwahade geb, neŋ

gayan dufay wukkek go duneŋbe mata buluŋde mat dumulgaŋ tiye yen nende gasuŋ teŋ kamyiŋ. Irde Al Kurun diliŋde al huwak, irde wukkek wor po diriyŋ. ³¹ Niŋgeb goke teŋ Al Kurunyen asaŋde gahade katıŋ hi:

“Al kura yiŋgen ge turuŋ turuŋ tiye yenbe Doyan Al Kurun po ga turuŋ iryen,” yitiŋ.
Yeremaia 9:24

2

¹ Be, kadne yago, hanjkapyä denbe hitte kun gor heŋyabe Al Kurunyen dufay banare hinhin goyen kawan irde momoŋ dirde hinhem. Gwaha dirde heŋyabe mere al beleŋ hapek yaŋ nurtek mat ma momoŋ dirde hinhem. Irde megen niŋ alyen dufay wukkek yen hanjen go hende huwarde ma momoŋ dirde hinhem. ² Go dirde hinhem gobe denja heŋya det hoyan hoyan niŋ ma nureŋ, Yesu Kristu niŋ po nureŋ, irde yen kuruse hende kamyiŋ goke po nureŋ yen dufay heŋ hinhem geb, gogo dirde hinhem. ³ Ne denja hinhetyabe Al Kurunyen meteŋbe kurun geb, nigen tareŋner epte moŋ yen nurde hinhem. Irde mongo meteŋmiŋ buluŋ ireŋ yenbe kafura heŋ barbar wor po yen hinhem. ⁴ Niŋgeb Al Kurunyen mere tagalde saba dirde heŋyabe megen niŋ alyen dufay wukkek, kirmiňtiŋde hapek yaŋ nurtek goyen gama irde ma tagalde hinhem. Gwaha titneŋbe Holi Spirityen sanjŋde meteŋ teŋ himeke gote igineŋ kawan forok yen hinhan. ⁵ Go teŋ hinhem gobe dufaytiŋ Yesu niŋ tareŋ iramiŋ goyen megen niŋ alyen dufay wukkek yen hanjen go hende moŋ Al Kurunyen tareŋde dufaynininŋ sanjŋ irtiriŋ yen nurnayiŋ yenbe gogo Holi Spirityen tareŋde meteŋ teŋ hinhem.

*Dufay wukkekbe Holi Spirit
beleñ duneñ hi*

⁶ Be, neñ Al Kurunyen mere tagal tagal marbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitiñ mar goya heñ Al Kurunyen dufay wukkek goke saba tagalde hite. Goyenbe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen go hende ma tagalde hite. Irde megen niñ doyan mar kame hubu henayin gote dufay wukkek yeñ hanjen go hende huwarde ma tagalde hite. ⁷ Gwaha titjenbe Al Kurunyen dufay wukkek banare hitiñ bebak titek moñ goyen tagalde hite. Al Kurunyen dufay wukkek gobe kame nalu funanje deñninj turñuj yañ heñ heñ ge Al Kurun beleñ hançapya wor po megen ga forok ma yekeya ep iryin go goyen. ⁸ Dufaymiñ wukkek gobe megen niñ doyan mar beleñ bebak ma tiyamiñ. Bebak tiyamiñ manhan Doyañ Al Kurun tareñmiñ turñuj yañ wor po goyen kuruse hende ma mayke kamwoñ. ⁹ Goyenbe go mar gore gwaha tinayin yenbe bikkej Al Kurunyen asanđeb gahade katij:

“Al Kurun beleñ yeñ ge amanenj
nurd uneñ hanj mar niñ det
gitik teñ yunyin gobe
megen niñ marbe diliñde
ma kennayin, kirmiñde ma
nurnayin,
irde epte ma det go forok
yenayin yeñ nurde hi-
nayin,” yitiñ hi. *Aisaia
64:4*

¹⁰ Goyenbe neñ hittebe Al Kurun beleñ Holi Spirit inke det goyen dikala diriyin. Holi Spiritye det tumjanj yeneñ keñkela nurde bebak teñ hiyen. Al Kurunyen dufay banare wor po hi goyen manaj keñkela nurde bebak teñ hiyen geb, gogo Al Kurun beleñ inke neñ hitte wanj dikala diriyin. ¹¹ Be, ganun al beleñbe kadomde dufay

goyen epte keneñ bebak tiyyen? Hubu wor po. Al goyen yiñgen po gab dufaymiñ goyen nurde hiyen. Gwahade goyen po, al kura beleñ Al Kurunyen dufay epte ma nuryen. Al Kurunyen dufaybe Holi Spirit po gab nurde hiyen. ¹² Neñbe megen niñ mar beleñ dufay heñ hanj gwahade ma dufay heñ hite. Gwahade yarabe da detbe Al Kurun beleñ murunjem moñ dulin duntiñ goyen bebak tinayin yenbe Holi Spirit Al Kurun hitte mat watin go po gab neñ hitte hi. ¹³ Ningeb mere tagalde hite gobe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen go hende huwarde ma tagalde hite. Gwaha titjenbe Holi Spirit beleñ saba dirtiñ go hende huwarde tagalde hite. Ningeb mere fudinde Holi Spirit beleñ yitiñ goyen Holi Spirityen yufuk bana hanj mar goyen nurde bebak tinayin yeñ momonj yirde hite. ¹⁴ Gega al kura Holi Spirityen yufuk bana ma heñ megen niñ dufay po gama irde hanj marbe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen epte ma yeneñ bebak teñ kukuwanjenj po nurde hinayin. Ningeb mel gobe mataya mereya Holi Spirit beleñ forok yirde hi goyen ma yade hanj. Gobe Holi Spirityen yufukde hanj mar beleñ po gab yeneñ bebak teñ hanj geb, gago dineñ hime. ¹⁵ Goyenbe Holi Spirit yufuk bana hi albe mataya mereya kurun goyen igin ma bulun goyen igin yeneñ bebak teñ hiyen. Gega al gobe al mali hoyan kura beleñ epte ma al igin ma bulun innayin. ¹⁶ Gokeb Al Kurunyen asanđeb gahade katij hi:

“Ganun al beleñ Doyañ Al Kurunyen dufay keneñ bebak teñ hi? Hubu wor po.

Ganun al beleñ igin saba iryen?
Epte moñ,” yitiñ. *Aisaia
40:13*

Goyenpoga neŋbe Yesu Kristuyen dufay keneŋ bebak teŋ hite.

3

Yesuyen alya bereya yiŋgeŋ uliŋ fitfut tiyamiŋ goke yirin

¹ Be, kadne yago, deňja hin-hemyabe deň goyen bitinjde Holi Spirit beleŋ sanjin metenj teŋ hi yeŋ ma denej hinhem. Dufaytiŋbe Yesu Kristu niŋ tareŋ iramij gega, bitin banabe megen niŋ dufay beleŋ po kuruj hike denejbe diriŋ muknej dufaymiŋ hako po haŋ goyen saba yirtin yara dirde hinhem. ² Diriŋ muknejbe binje tareŋ epte ma netek geb, mamu po nene hanjen. Niŋgeb deň wor gwahade goyen denejbe saba sanjin ma dirde hinhem. Gayenter wor bikken hinhan gwahade po haŋ. ³ Gobe bitin banabe megen niŋ dufay po kuruj hi geb, gwahade po haŋ. Ga dinen hime gabe deň bana gon kadtiŋ iginj mat hike yenenjbe goke bitin ar yeŋ hi, irde kadom mohorjde teŋ haŋ geb, gago dinen hime. Deň mata gwaha teŋ haŋ gobe bitin bana megen niŋ dufay po kuruj hi geb, mata gogo teŋ haŋ. Holi Spirit miŋmon marte mata gama irde haŋ geb, gogo teŋ haŋ. ⁴ Ga dinen hime gabe kuratiŋ beleŋ, “Neŋbe Polyen saba gama irde hite,” yeŋ haŋ, irde kura beleŋ, “Neŋbe Apolosyen saba gama irde hite,” yeŋ haŋ gobe Holi Spirit miŋmon marte mata geb, gogo megen niŋ marte mata po teŋ haŋ dinen hime. ⁵ Metenđerebe Al Kuruj beleŋ hoyan hoyan dunyin. Niŋgeb Apolosbe ganuŋ? Irde Polbe ganuŋ? Deyyabe tumjan Al Kurunyen meten mar uliŋ po. Niŋgeb deň ge meten tiyyekeb gogo Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ iramij. ⁶ Gwahade geb ne Polbe det muyken tur irtin yara deň bitin bana Al Kurunyen mere goyen kirmirin. Irkeb Apolos beleŋ Al

Kurunyen mere go kuruj hiyyen yeŋbe det hartin go fe yunen doyan yirde hanj yara doyan irde hinjin. Goyenbe det hartin go forok irde kuruj ird ird albe Al Kuruj, yeŋ uŋkureŋ po. ⁷ Niŋgeb Al Kurunyen mere al binde tur ird ird alya mere go fe uneŋ doyan ird ird alyabe turuj yirtek mon. Mere go kuruj ird ird al Al Kuruj yeŋ muŋ po gab turuj irtek. ⁸ Munaj Al Kurunyen mere al binde hard hard alya mere go kuruj heŋ heŋ ge doyan ird ird alya gote metenjbe hoyan hoyan mon. Al Kuruj diliŋdeb uŋkureŋ po. Goyenbe meten nende gigen yuntin gote murunjembé kame metenjmiŋ gote igineŋ dahade forok yitiŋ goyen yeneŋ gab murunjem gwahade po yunyer. ⁹ Fudinde, neya Apolosyabe tumjan Al Kuruj niŋ teŋ meten teŋ har. Munaj deňbe Al Kurunyen binje meten yara. Irde Al Kurunyen ya balem go gwahade goyen.

¹⁰ Be, Al Kuruj beleŋ buninjedirde iginj iginj diriyin geb, al kura ya ird ird mata nurde pasi hitin al gore keŋkela po tola yimiyyen gwahade yara nebe deň hitte kunj Yesuyen alya bereya sios forok ird ird meten miŋ urmirin. Irkeb al hoyan beleŋ meten timiriŋ go hende sios forok irde haŋ. Mata gobe tola yimiyyin go hende al hoyan beleŋ ya irde haŋ go gwahade goyen. Goyenbe tola yimiyyin go hende ya irde haŋ marbe daha mat ya go irde haŋ goke keŋkela nurde ga irde hinayin. ¹¹ Tola tareŋ hanjkapyä timiyyin tola gobe Yesu Kristu. Niŋgeb al kura tola hoyan kura sopte ma yimiyyen. ¹² Yesu Kristu hitte mat sios forok irde han marte metenjmiŋ kurabe iginj wor po, kurabe iginj wor po moŋ. Gobe al beleŋ ya yirtin yara. Al kurabe gol, kurabe silwa, kurabe hora damum

hende wor po yade ya yirnayin. Irde al kurabe he, kurabe yamuñ, kurabe huñ beleñ po ya yirnayin. ¹³ Irde kuñ kuñ al iginjya bulunja pota yird yird nalu funañ forok yeke ya yirtiñ go kak beleñ kumga tike gab ya yirtiñ mar bana ganuñyen metenbe iginj, munanç ganuñyen metenbe iginj wor po moñ goyen kawan forok yiyyen. ¹⁴ Kak beleñ kumga tiyyen gega, ya daminjbe sanjin hiyyen gobe ya go iryiñ albe gote murunjem tiyyen. ¹⁵ Munañ ya go humga kukeb ya go iryiñ al gote murunjembe hubu geb, biñ misin nuryeñ. Yingeñbe Al Kurun beleñ teñ gasuñmijnde kiryen. Gega al gobe yamij humga kuke detmir tumñañ ya binde yubul teñ busaharde uliñ uliñ po hiyeñ go gwahade metenmij gote murunjembe hubu wor po hiyyen.

Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem

¹⁶ Be, deñbe Yesuyen alya bereyabe Al Kurunyen ya balem, irde Holi Spirit deñ bana hi goyen ma nurde hañ? ¹⁷ Al Kurunyen yabe balem wor po, irde deñbe ya balem gogo geb, al kura beleñ Al Kurunyen ya go buluñ iryenbe Al Kurun beleñ al go gwamuñ uryen.

Megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe Al Kurun diliñde det dirjeñ wor po

¹⁸ Be, deñbe dindiken usi ma yirde hinayin. Ningeb deñ hanj bana al kura beleñ yingeñ ge yeñbe, “Nebe megen niñ alyen diliñde dufay wukkek miñyan al yeñ neneñ hanj,” yeñ nurde hi kenem dufay go tubul po tiyyen. Gwaha teñ hike megen niñ mar beleñ kukuwamijeñ keneñ hinayin gega, Al Kurunbe dufay wukkek miñyan yeñ kinyen. ¹⁹ Megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe Al Kurun diliñde

kukuwamijeñ keneñ hiyen geb, gogo Al Kurunyen dufay wukkek gama irde hiyen al gobe dufay wukkek fudinde go miñyan yeñ kinyen. Goke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katij hi:

“Al kura, ‘Nenbe megen niñ alyen dufay wukkek goniniñ yanj,’ yeñ hanj marbe

Al Kurun beleñ dufaymiñ tigiri tikeb yingeñ go po buluñ yirde hi,” yitiñ. *Yop 5:13*

²⁰ Irdeb sopte mere kura katijbe gahade:

“Doyan Al Kurunbe megen niñ alyen dufay wukkek yeñ hanjen gobe gote igineñ miñmon yeñ nurde hi,” yitiñ *Tikiñ 94:11*

²¹ Niñgeb deñbe al kura turuñ irde, “Nenbe al goyen gama irde hite,” ma yeñ hinayin. Det tumñañbe dende geb, gago momoñ dirde hime. ²² Ne Polya Apolosya Pitayabe tumñañ deñ Yesuyen alya bereyat meten mar. Megen ga manañ dende megeñ. Irde heñ heñya kamde kamdeya, det hanjka hanj gaya kame hinayin goya kurun gobe tumñañ dende.

²³ Irde deñbe Yesu Kristuyen alya bereya. Irde Yesu Kristube Al Kurunyen.

4

Yesu Kristuyen mere basañ mar

¹ Be, gwahade ningeb, deñbe neñ gayen Yesu Kristuyen meten mar, irde Al Kurun beleñ dufaymiñ banare hitin goyen kawan ird ird meten yuntin mar yeñ deneñ hinayin. ² Goyenbe neñ Yesuyen meten mar beleñ titek mata kurabe Al Kurun beleñ meten duntin goyen bininiñde mat fudinde wor po kenkela meten titek go goyen. ³ Goyenpoga meten go teñ heñyabe deñ beleñ daw ma al hoyan beleñ daw

meteŋneya mataneya goke igin ma buluŋ ninnayin goke kanduknej ma nurde himyen. Nigen wor meteŋneya mataneya goyen igin wet ma buluŋ wet goyen goke ma yen himyen. ⁴ Ne benerbe meteŋneya mataya teŋ hime kurun gobe igin ala po teŋ hime yen nurde himyen. Gega Al Kurun diliŋdebe buluŋne kuram moŋ ma yewenj. Al Kurun yen unjkurenj gore po gab igin teŋ hime ma buluŋ teŋ hime goyen momoŋ niryenj. ⁵ Niŋgeb meteŋ marmiŋde meteŋneya mataya goyen igin ma buluŋ yineŋ yineŋ nalube hako hi geb, araq po gwaha ma yineŋ hinayinj. Nalu funanje gab Doyan Al Kurun beleŋ wan gwaha yinyenj geb, gayenter deŋ beleŋ gwaha ma yineŋ hinayinj. Goyenter gab Doyan Al Kurun beleŋ alyen mataya meteŋneya kidoma bana hike epte ma keŋkela yentek yara goyen kawan ird ird hulsi teŋ wayyenj. Irdeb al biŋde dufay kerde hitiŋ goyen wor kawan iryenj. Irke gab Al Kurun beleŋ meteŋ marmiŋ nende gigen meteŋ titiŋ gote muruŋgem yuneŋ turuŋ yiryenj.

⁶ Be, kadne yago, saba dirhem gayen deŋ beleŋ nurde keŋkela bebak tinaŋ yenbe neya Apolosyat ulderer mere gago teŋ hime. Gogab deŋ beleŋ neya Apolosyat mata keneŋbe, “Al Kurunyen asanje katin go po gama irde hinayinj. Mere hoyan gor ma haŋ gobe gama ma irde hinayinj,” yen haŋyen gote miŋ nurnayinj. Gwaha tinayinjbe al kura gama ird ird goke yinjeŋ turuŋ turuŋ teŋbe al hoyanbe buluŋ mat tagal uneŋ uneŋ mata go ma teŋ hinayinj. ⁷ Goyenpoga dindigeŋ ge yen neŋbe igin yen nurdeb al hoyanbe buluŋ yineŋ yineŋ tareŋbe ganun beleŋ dunkeb gogo teŋ haŋ? Det budam deŋ hitte haŋ kurun

gobe Al Kurun beleŋ ma duntiŋ? Goyenbe daniŋ Al Kurun beleŋ ma duntiŋ yen nurdeb dindiken ge turuŋ turuŋ teŋ haŋ?

⁸ Be, deŋbe Al Kurunyen saba niŋ biŋge kamtiŋeŋ teŋ hinhan goyen bikken tumjaŋ nurde pasi hitiŋ yen nurde haŋ. Irde al kura horam yaŋ beleŋ det kuraj ma nurde haŋ yara Holi Spirityen tareŋbe bikken titiŋ gogo ep yen nurde haŋ. Irde doyaj mar karkuwaaŋ hitiŋ yen nurde haŋ, irdeb neŋ Yesuyen mere basaŋ mar gayenbe deŋem miŋmoŋ yen nudunenj haŋ. Goyenbe deŋ goyen gwahade hetek nalube hako po hi. Yesu Kristu sopte mulgaŋ heŋ wan wan nałure gab alya bereyamiŋ gobe doyaj mar karkuwaaŋ henayinj. Niŋgeb fudinde wor po, deŋ goyen doyaj mar karkuwaaŋ hewoŋ yen nurde hime. Gogab neŋ wor deŋa tumjaŋ doyaj mar karkuwaaŋ hiniŋ. ⁹ Gega gayenter neŋ Yesuyen mere basaŋ marbe al kura mata buluŋ wor po tike al buda kurun diliŋde gasa yirke kamtek marte gasunđe gor deŋ ge teŋ Al Kurun beleŋ dirtiŋ yara nurde hime. Niŋgeb alya bereya megen haŋ kurun goya Al Kurunyen miyonja tumjaŋ neŋ hitte kanduk dahade forok yenayinj yen deneŋ haŋ. ¹⁰ Gwahade niŋgeb, neŋbe Yesu Kristu niŋ teŋbe kukuwa hite, munaj deŋbe Yesu Kristuya heŋbe dufay wukkek miŋyaŋ haŋ. Irde neŋbe yulkek hite, munaj deŋbe saŋiŋtiŋ yan. Deŋbe al beleŋ al deŋem yan yen deneŋ palap dirde haŋ, munaj neŋ gabe al siksuknej yen palap ma dirde haŋ. ¹¹ Fudinde, neŋbe meteŋ miŋ urtirinđe mat wan wan ga hite gayenterbe biŋge niŋ kamde, fe niŋ kamde, ulnininj umja miŋmoŋ, irde al beleŋ buluŋ buluŋ wor po dirke ulnininj

misiŋ kateŋ hityen. Irde yaniniŋ miŋmoŋ geb, kurar mat kurar kuŋ kuŋ teŋ hityen.¹² Nenbe biŋe niŋ nurdeb nindikeŋ meteŋ kuruŋ teŋ gab yade hityen. Al kura beleŋ karan durkeb neŋbe Al Kurunyen tareŋde guram yirde tareŋ yirde hityen. Al kura beleŋ buluŋ buluŋ dirkeb goke mukku ma teŋ goya goya meteŋ teŋ hityen.¹³ Al kura mere buluŋ mat dirkeb neŋbe iŋiŋ mat wol heŋ yuneŋ hityen. Minde mat wan̄ wan̄ haŋka hite gayenter neŋbe det buluŋ kura yimiytiŋeŋ dirtek yara hite.

¹⁴ Gwaha dinmekeb memya henaeŋ yen ma asan ga kaŋ duneŋ hime. Gwaha dirtiŋeŋbe deŋ goyen diriŋe yago yara geb, bener mat deŋ ge amaneŋ wor po nurdeb gago nurde ga hinayiŋ yen saba dirde hime.¹⁵ Yesu Kristu niŋ saba dird dird marbe budam wor po haŋ. Goyenbe adotiŋ yagobe budam gwahade ma haŋ. Ne wa kuŋ Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere goyen momoŋ dirmekе yen ge dufaytiŋ sanŋiŋ iramiŋ geb, nebe Yesu Kristuya heŋbe deŋ kuruŋ gote adotiŋ yara himiriŋ.¹⁶ Niŋgeb nere mata po keŋkelə gama irde hinayiŋ yenbe gago batbat dirde hime.¹⁷ Goke teŋbe Timoti gogo deŋ hitte teŋ kermeke kuyen. Yeŋbe urne yara, bubulkuŋne wor po yeŋ nurd uneŋ himyen. Yeŋbe biŋde mat fudinde wor po Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hiyen. Yeŋ beleŋ gab ne gayen Yesu Kristuya heŋ mata dahade teŋ himyen goke momoŋ dirke bitiŋ bak yiyyen. Yeŋbe ne beleŋ Yesuyen alya bereya sios megen hikewa kuruŋ goyen saba yirde himyen gwahade goyen po momoŋ diryen.

¹⁸ Goyenbe deŋ haŋ bana goyen kuratiŋ kurabe, "Polbe sopte ma wan̄ dinyen," yen nurdeb neŋ nurhet nurhet teŋ haŋ.¹⁹ Gega

Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ iŋiŋ ninkeb heŋ ga heŋ ga ma tiyen, goyare po kuŋ deneŋ. Kuŋ gab parpar teŋ haŋ mar goyen mere dahade teŋ haŋ, irde tareŋ damiŋde mata gogo teŋ haŋ yen keŋkelə yeneŋ bebak tiyen.²⁰ Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hi gobe merere po moŋ, tareŋmiŋde doyaŋ yirde hi. Niŋgeb kuŋ gab mel go sanŋiŋ damiŋde mata gogo teŋ haŋ goyen yeneŋ.²¹ Niŋgeb kuŋ daha dirmekе gab iŋiŋ yen nurnnayiŋ? Bearar hende kwep kwep direŋ ma, bekkenđe iŋiŋ mat mere direŋbe iŋiŋ?

5

Mata buluŋ teŋ haŋ mar hayhay yirde hinayiŋ

¹ Be, deŋ haŋ bana gon̄ alya bereya kura leplep mata teŋ haŋ gote mere momoŋ nurmiŋ. Al kura naniŋde beremya duwan teŋ har gobe Al Kuruŋ ma nurd uneŋ haŋ mar wor mata gwahade ma teŋ hanjen.² Goyenpoga derjbe mata gwahade forok yen hi goke buluŋne ma nurde tumŋaŋ Al Kuruŋ diliŋde iŋiŋ po hite yen dindiken ge turuŋ turuŋ teŋ haŋ. Mata buluŋmiŋ goke bitiŋ misiŋ nurde esenjbe mata buluŋ titiŋ al goyen denya epte ma awalik hetek yen takira titek yarabe gwaha ma irde haŋ.³ Nebe denya gor ma hite gega, dufaynerbe denya gor hite. Niŋgeb niger gor hime yara teŋbe mata go tiyuŋ al gob bikken mata buluŋ tiyan inmiŋ.⁴⁻⁵ Niŋgeb deŋ beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesu Kristu niŋ teŋ gabu irdebe al go takira tike Satan yufukde heŋ kanduk yeneŋ hiyen. Dufaynebe deŋ gabu irde hinayinđe gor denya hiyen, irde Doyaŋ Al Kuruŋniŋ Yesu Kristuyen tareŋ manaj deŋ hitte hiyen geb, iŋiŋ gwaha tinayiŋ. Gogab al go kanduk bana henjače mata buluŋ

timiŋ yen bebak teŋbe megen niŋ dufay buluŋ go tubul tikeb kame Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ natureb al go tumulgaŋ tiyyen.

⁶ Niŋgeb mata buluŋ gwahade goyen den bana hikeya dindiken ge turuŋ turuŋ ma teŋ hinayiŋ. Denbe yis dirŋen muŋ kura palawa bana kerkeb gore hilyan kunte palawa ditdi niyyen go goyen ma nurde hanj? ⁷ Nurde hanj kenem mata buluŋtiŋ gobe yis girmajen hitiŋ yara geb, goyen yade siŋa yirnayiŋ. Irkeb denbe palawa gergeŋ yis gam moŋ yara Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ hinayiŋ. Yesu Kristu beleŋ mata buluŋtiŋ halde duneŋ yen Pasobare niŋ sipsip dirŋen yara* heŋ kuruse hende kamyiŋ geb, denbe mata buluŋtiŋ miŋmoŋ mar hitiŋ hanj. ⁸ Niŋgeb neŋbe megen henyabe dufay buluŋya mata buluŋya yis bikkek yara goyen yubul po teŋ mata wukkekye mere fudindeya po teŋ hitek. Go teŋ hitek gobe Israel mar beleŋ Pasoba nature beret yis miŋmoŋ nene hanyen gwahade goyenbe gogo.

⁹ Be, hakot kura ne beleŋ asanđe al wet kura ma bere wet kura leplep mata teŋ hikeb go mar goyen awalik ma yirde hinayiŋ yen kan dunmiriŋ.[†] ¹⁰ Go dinmiriŋ gote miŋbe leplep mata teŋ hanj mar, det ug po yad yad niŋ po dufay heŋ hanj mar, al hoyan gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yirde hanj maryabe det toneŋ al beleŋ yirtiŋ doloŋ yirde hanj mar goya ma po hinayiŋ yen ma dimmiriŋ. Munan go mar goya ma hitek yenbe go yilwa yirdeb kunte damde hinayiŋ? Gor kura hitek miŋmoŋ. ¹¹ Niŋgeb asan ga kan duneŋ hime gabe deŋ hanj bana al kura beleŋ, “Nebe

Yesu gama irde hime geb, nebe kadtinj,” dineŋ hiyen gega, mata buluŋ kura teŋ hikeb yenja ma awalik heŋ hinayiŋ yenbe gago kanj hime. Mata buluŋ gobe gwahade: leplep mata, det uguŋ po yad yad niŋ po dufay heŋ heŋ mata, unŋura dolonj yirde yirde mata, mere buluŋ mat teŋ teŋ mata, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata, irde al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yird yird mata. Deŋ hanj bana al kura mata buluŋ gwahade teŋ hike yeneŋbe awalik ma po irde hinayiŋ. Dula wor yenja ma po teŋ hinayiŋ.

¹²⁻¹³ Al Yesu ma nurt uneŋ hanj mar gore mata buluŋ teŋ hanj goke merem yaŋ yird yird gobe nere samuŋ moŋ geb, matamij goke ma nurde hime. Mata buluŋmiŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ gab merem yaŋ yiryen. Goyenpoga deŋ hanj bana goyen al kura beleŋ mata buluŋ tikeb ganuŋ mar beleŋ gab goke innayiŋ? Deŋ gog po geb. Goke teŋbe, “Deŋ hanj bana goyen al kura mata buluŋ teŋ hike keneŋbe al go takira tinayiŋ. Irkeb denja ma hinayiŋ,” yen hanj.

6

Kadom merere gerd gerd ma teŋ hinayiŋ

¹ Be, dindigen bana goŋ al kurabe kadomya kanduk miŋyan go sope irye yenbe danij Al Kurunyen alya bereya hitte ma kunte megen niŋ marte mere nurt nurt al hitte kunte hanj? Mata gwahade titek moŋ goyen danij gwaha teŋ hanj? Gobe buluŋ wor po! ² Denbe kame nalu funanjebe neŋ Al Kurunyen alya bereya beleŋ megen niŋ mar merere yerde matamij goke yintek goyen ma nurde hanj

* ^{5:7:} Bikken Israel mar Isip naŋa tubul ten Kenan kunin tiyamiŋyabe Al Kuruŋ beleŋ sipsip al diriŋ dirŋen gasa yirde darim yade yame kantayan sam yirnayiŋ yinyiŋ. Pasoba Sipsip Dirŋenbe alyen gasuŋ teŋbe kamyiŋ al Yesu niŋ yitiň. † ^{5:9:} Pol beleŋ asan budam kayyiŋ goyen Baibelde ma hanj goyen bana mere tiyyiŋ gokeb gago yen hi.

geb, gogo mata gwahade teñ hañ? Irde deñ beleñ kame megen niñ mar merere yerde matamij goke yintek hañ kenem deñ bana kanduk dirñej muñ kura forok yitiñ goyen dindiken epte ma kanduk go sope yirnayiñ? ³ Deñbe nalu funañde Al Kurunyen miyon mata bulunde katen unjura hitiñ goyen wor neñya denya beleñ merere yerde matamij goke yintek yeñ ma nurde hañ geb, gogo mata gwahade teñ hañ? Neñbe kame mata kurun goyen wor igin titek kenem det dirñej megen heñya neñ bana kadrininiña kanduk forok yeñ hañ gobe epte sope yirtek. Goyenbe gwaha ma teñ hañ! ⁴ Deñbe dindiken bana kanduk kura goke kadom mohonje titek goyen forok yekeb kanduk go sope irniñ yeñbe danij megen niñ mar Yesuyen alya bereya yenenmiñbe sios bana deñem moñ yeñ yeneñ hañ mar hitte yad kun hañ? ⁵ Ga dinen hime gabe nurde memya henanç yeñbe gago dinen hime. Deñ Yesu niñ dufaytiñ tareñ irtiñ mar bana goñbe kanduktij sope ird ird al kuram moñ? ⁶ Hubu niñgeb gogo dindiken uliñ kadom igin ma nurd gunen teñbe merere yirniñ yeñ Yesu niñ dufaymiñ sanij ma irde hañ mar diliñde yukuñ hañ?

⁷ Fudinde, deñ hañ bana kadtinjña kanduktij miñyan goyen megen niñ marte merere yerteke sope irnayiñ yeñ al sinjare niñ hitte yukuñ hañ gobe Al Kurun diliñde bikkenj soñ hañ yeñ deneñ hi. Niñgeb gwaha ma teñ hinayiñ. Kadtiñ beleñ usi dirde buluñ buluñ dirde hike goñmij goñ gwaha dirde hinanç yeñ hinayiñ gobe igin yeñ nurde hime. ⁸ Neb gwaha dinen hime goyenbe fudinde wor pobe al usi yirde buluñ buluñ yirde hañ marbe al hoyan moñ deñ gogo yeñ nurde hime.

⁹ Deñbe mata buluñ teñ hañ marbe Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hi bana goñ epte ma hurkunayiñ goyen ma nurde hañ? Niñgeb al kura beleñ usi diryenjkek geb, keñkela heñ ga hinanç ko. Mata buluñ gobe gahade: leplep mata, unjura dolon yird yird mata. Irde al kura berem yanç gega bere hoyanya duwan teñ teñ mata, al beleñ beleñ niñ bere yara heñ heñ mata, irde al dirinj yinjeñ po uliñ gabu ird ird mata. ¹⁰ Irde kurabe kawe mata, det ug po yad yad niñ po dufay heñ heñ mata, kukuwa fe nene kukuwa heñ heñ mata, al mere buluñ mat yird yird mata, irde al gasa yirniñ yirniñ yirde kawe yird yird mata. Al mata gwahade teñ hañ mar gobe epte ma wor po Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yirde hi bana goñ hurkunayiñ. ¹¹ Bikkenjbe deñ hañ bana goyen al kurabe mata gwahade teñ hinhan. Goyenpoga Doyan Al Kurun Yesu Kristuya Holi Spiritya beleñ mata buluntij goyen halde dunenjbe Al Kurun diliñde wukkek wor po dirde al huwak dirlitj hañ.

Ultiñ keñkela doyan yirde Al Kurun turuñ irnayiñ

¹² Be, deñ hañ bana goyen al kura beleñ, “Neñbe mata kura tiniñ yeñbe igin ala titek,” yeñ hanjen. Gega mata go tinayiñ gore huginenj igin dirnayiñ yeñ ma nurde hinayiñ. Niñgeb nebe mata kura tiye yeñbe igin ala tiyen gega, mata gore epte ma nanarde boñ yiyyen. ¹³ Irde kuratiñ kurabe, “Binjebi bininiñ makij ird ird det, irde bininiñbe binje sola urd urd niñ po,” yeñ hanjen. Gega kamebe Al Kurun beleñ det irawa goyen tumjanç mugol kiryen. Goyenbe hançapya Al Kurun beleñ alya bereyat uliñ yiryiñ gobe miñ miñyan yiryiñ.

Ulniniñbe leplep mata teñ teñ ge ma yiryinj. Gwaha titñeñbe Doyan Al Kurun deñem turñuñ yañ ird ird nin yiryinj, irde Doyan Al Kurunjbe ulnininj guram yirde tareñ yird yird nin hi. ¹⁴ Al Kurun beleñ Doyan Al Kurun Yesu ulnininj gake teñ kamyinj goyen sopte isanj hiriñ. Ningeb kame neñ wor tareñmiñde kamtiñde mat disanj hiyyenj. ¹⁵ Deñbe Yesu Kristuyen uliñ piginj yara hanj geb, kuratinj kurabe Yesuyen haninj, kurabe ka-hanj hitinj hanj goyen nurtinj ala teñ hanj. Gega neñ Yesu Kristuyen uliñ piginj hitinj gayen iginj kurhan kura teñ beleñ ninj bere sikkenya gabu irtek? Epte moñ. ¹⁶ Al Kurunyen asanđebe, "Alya bereya wanj gabu heñbe uliñ unjkurenj hiyyenj," yitiñ hi. Ningeb al kura beleñ ninj bereya gabu hiriryeñbe bere goya uliñ unjkurenj hiyyenj go goyen ma nurde hanj? ¹⁷ Goyenbe al kura Doyan Al Kurun ninj dufaymiñ saninj iryenj al gobe toneñbe Doyan Al Kurunyen toneñya gabu heñ unjkurenj hiyyenj.

¹⁸ Ningeb leplep mata be tubul po teñ hinayinj. Mata bulunj hoyanjbe al hoyanj bulunj yirde hanjen. Munañ leplep mata teñ hinayinjbe dindikenje ultinj goyen po bulunj yirde hinayinj. ¹⁹⁻²⁰ Irde ultinjbe Holi Spirityen ya balem yeñ nurde hinayinj. Holi Spirit Al Kurun beleñ duntinj gobe ultinj bana hi. Mata bulunjtinj gote murunjem dindikenj yawartek goyen Doyan Al Kurun beleñ yawareñ yeñbe darim wok irde kamyinj geb ultinj gobe dende moñ. Ningeb ultinj go keñkela doyan yirde hiket gore meten teñ hiket Al Kurunyen deñe kurun heñ hiyenj.

7

Ire uñyat mata keñkela gama irde hinayinj

¹ Be, asanj kanj gusuñaj nirañ goyen wol heñbe gaha dineñ ti-him. Be, al berem moñ hinayinj gobe iginj yeñ nurde hime. ² Goyenpoga alya bereya budam wor po leplep mata teñ hanjen geb, albe berem yañ henayinj, irde berebe uñ minyañ henayinj. ³ Albe berem beleñ yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyenj. Gwahade goyen po, bere wor uñ beleñ yenja heñ heñ ge nurkeb go po gama irde hiyenj. ⁴ Gobe beremde uliñ gobe yende kudiñej po moñ, gobe uñde manaj geb, gago dinenj hime. Uñyen uliñ wor yende kudiñej po moñ. Beremde manaj. ⁵ Ningeb al beleñ berem bada ma irde hiyenj. Bere wor gwahade po uñ bada ma irde hiyenj. Gega Al Kurun mere ird ird ninj teñ tumjanje dufay unjkurenj irde muñ kura kutja iryenj. Goyenbe go kamereb sopte gabu teñ hiriryeñ. Gwaha ma teñ hiriryeñbe bereya ma alya ferd ferd dufaymiñ epte ma fole irtek hekeb Satan beleñ wanj turjanj yuryenj geb. ⁶ Ga dinenj hime gabe gwaha po teñ hinayinj yeñ nurdeya ma dinenj hime. Gwaha teñ hinayinj gab iginj yeñ nurdeya dinenj hime. ⁷ Albe ne yara heñ berem moñ hiwoñ yeñ nurde hime. Goyenpoga albe nende gigen Al Kurunyen tareñ hoyanj hoyanj yuntiñ hanj. Ningeb al kurabe berem moñ gega, goke ma nurde hanjen. Munañ al kurabe gote tareñ ma teñ saninj hoyanj titinj geb, bere yade ga hanjen.

⁸ Be, al kura bere ma yawartinj hanj goya beretapyabe ne hime gahade dulinj hinayinjbe iginj yeñ nurde hime. ⁹ Goyenpoga al ninj ma bere ninj dufaytiñ harke epte ma hika titek kenem albe bere yade berebe al yade teñ hinayinj gobe iginj yeñ nurde hime. Mongo

dulin hejbe albe bereya, berebe alya ferd ferd niŋ bitiŋ harke kak belen det kumga titiŋ yara epte ma hika titek henayin.

10 Be, al berem yan, irde bere uŋ minyanbe mere tareŋ po dirde hime gayen nurnayin. Mere gabe nere moŋ, Doyaŋ Al Kurunyen mere. Niŋgeb bere uŋ minyanbe uŋ yilwa ma iryen. 11 Goyenbe bere go uŋ tubul teŋ keneŋbe dulin po heŋ al hoyan ma tiyyen. Moŋ kenem uŋ hitte mulgaŋ heŋ tumŋaŋ hiriryen. Irde al wor berem ma takira tiyyen.

12 Be, deŋ hanj bana gonj ire uŋya kura uŋ wet ma berem wet goyen Yesu ma nurd untin goke saba direŋ tihim. Be, berem gore uŋ goya tumŋaŋ hireŋ yen nurde hike kenem uŋ belen takira ma tiyyen. Mere gabe Doyaŋ Al Kurunyen moŋ, dufayner dinen hime. 13 Irde deŋ hanj bana gonj niŋ bere wor uŋbe Yesu ma nurd untin gore berem goya hireŋ po yeŋ nuryenbe bere gore uŋ yilwa ma iryen. 14 Gobe al kura Yesu ma nurd uneŋ hi goyen berembe Yesu nurd untin hi goke teŋbe kame Yesu niŋ dufayniŋ tareŋ irkeb Al Kurun belen wukkek iryen geb, gago dinen hime. Bere kura Yesu ma nurd untin hi wor uŋbe Yesu nurd uneŋ hi goke teŋbe Yesu niŋ dufayniŋ sanŋiŋ irkeb Al Kurun belen wukkek iryen. Gwahade moŋ manhan ire uŋya gote dirŋen weŋbe Al Kurun diliŋde wukkek ma hewoŋ. Goyenbe nanin ma milin kura Al Kurun diliŋde wukkek hitiŋ geb, dirŋen weŋ wor wukkek hitiŋ hanj.

15 Gega Yesu niŋ ma nurtin kura belen uŋ wet ma berem wet go tubul tiye yeke goya utaŋ ma irnayin. Yesu niŋ ma nurtin kura belen uŋ wet ma berem wet Yesu niŋ nurtin go takira tike goke kandukŋen ma nuryen. Igiŋ dulin

hiyen. Gega Al Kurun beleŋ neŋ gayen bininiŋ yisikamke igiŋ po hinayin yen hoy diryin geb, bertin wet ma almetin wet Yesu niŋ ma nurtin goya bur ma yeŋbe awalikde hiriryen. 16 Den Yesu niŋ nurtin bere, deŋ ge teŋ almetinbe Yesu niŋ dufayniŋ tareŋ irke Al Kurun beleŋ yawaryen daw yeŋ ma nurde hanj? Irde deŋ Yesu niŋ nurtin al, deŋ ge teŋ bertinbe Yesu niŋ dufayniŋ tareŋ irke Al Kurun beleŋ yawaryen daw yeŋ ma nurde hanj? Niŋgeb Yesu niŋ nurtin kura beleŋ uŋ wet ma berem wet goyen Yesu niŋ ma nurtin goke teŋ tubul ma tiyyen.

*Al Kurun beleŋ gwahade hinayin
yen hoy dirtiŋ gwaha mat po hinayin*

17 Goyenpoga deŋ dunküreŋ dunküreŋ goyen gwahade hinayin yeŋ Al Kurun beleŋ hoy dirtin, irde Doyaŋ Al Kurun beleŋ goke momonj dirtin gwaha mat po hinayin. Saba gabe Yesuyen alya bereya tumŋaŋ gama irde hinayin yen gago saba dirde hime. 18 Niŋgeb al kura Al Kurun beleŋ hoy iryen goyenter bikken guba yitiŋ kenem al go guba yeŋ uliŋ delŋen yan hitiŋ go daha mat bikken guba ma yeŋya hiyen gwahade hewe yeŋ kurut ma yiyyen. Irde al kura Al Kurun beleŋ hoy iryen goyenter guba ma yitiŋ kenem guba yeŋ yeŋ ge kurut ma yiyyen. 19 Guba yitiŋ ma, guba ma yitiŋ gobe Al Kurun diliŋdebe det kuruŋ moŋ. Munan Al Kurunyen saba gama ird irdbe det kuruŋ wor po. 20 Niŋgeb Al Kurun beleŋ haŋkapyä dahade hikeya hoy dirtiŋ gwahade po hinayin. 21 Niŋgeb deŋ hanj bana gonj al kura al hoyan yufukde heŋ dulin meteŋ teŋ hikeya Al Kurun beleŋ hoy diryin kenem daha tiye tiye ma tiyyen, gwahade po hiyen. Gega dufayniŋde heŋ

hej beljen kura kinyen gobe igin gwaha tiyyen. ²² Al kura al hoyan yufukde hej metej al duljen hikeya Doyaŋ Al Kurun beleŋ hoy irde tirij al gobe Doyaŋ Al Kurun diliŋde metej al duljen moŋ yen kinyen. Irde gwahade goyen po, al kura metej al duljen moŋ, yiŋgenje dufayde kuŋ hikeya Doyaŋ Al Kurun beleŋ hoy irde tirij al gobe metej alne yen kinyen. ²³ Dende mata buluŋ gote murungem dindikeŋ yawartek goyen Doyaŋ Al Kurun beleŋ yawareŋ yenbe darim wok irde kamyin geb, megen niŋ marte mata buluŋ gama irde go yufukde ma hinayin. ²⁴ Niŋgeb, kadne yago, sopte dineŋ hime. Al Kurun beleŋ deŋ dunjkureŋ dunjkureŋ dahade hikeya hoy dirtiŋ gobe gwahade po hinayin.

²⁵ Be, deŋ haŋ bana gon al kura berem moŋya bere un miŋmonya niŋ momon direŋ tihim. Alya bereya gwahade goyen goke Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere ma nirtiŋ geb, dufayner momon direŋ. Nebe Doyaŋ Al Kurun beleŋ buninjeŋ nirde hiyen al niŋgeb, mere direŋ tihim gabe fudinde yen nurnayin. ²⁶ Be, ga hite nalu gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ yeneŋ nature hite. Niŋgeb hej heŋtiŋ dahade hanjen gobe gwahade po hinayin. ²⁷ Niŋgeb al kura berem yaŋ kenem takira tiye tiye ma tiyyen. Munaŋ al kura berem moŋ kenem bere tewe tewe ma tiyyen. ²⁸ Goyenbe bere tiyyen gobe mata buluŋ moŋ. Gwahade goyen po, bere foŋeŋ kura al kuyen go wor mata buluŋ moŋ. Gega al bere tiyyen irde bere un miŋyaŋ hiyyenbe megen gar niŋ kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinayin. Deŋ goyen kanduk ma yeneŋ hiwon yen nurdeb gago momoŋ dirde hime.

²⁹ Kadne yago, ga dinen hime gate miŋbe gahade: megen gar hej heŋniŋbe ulyanje moŋ geb, al kura berem yan gobe al berem moŋ beleŋ Al Kurun niŋ po nurde hanjen go gwahade goyen teŋ hiyen. ³⁰ Irde al kura kanduk yeneŋ eseŋ hiyen gega, kanduk go sobamde ma hiyen yen nurdeb goke ugum po ma dufay hej hiyen. Munaŋ al kura amaj hiyyen gega, amaj dufay go hugiŋeŋ gwahade po ma hiyen geb, “Gahade po hej,” yen ma nurde hiyen. Irde al kura det damu tiyyen wor, “Det gabe hugiŋeŋ kerde hej,” yen ma nurde hiyen. ³¹ Irde det megen niŋ haŋ kurun gayen manaŋ gahade po ma hinayin geb, al kura megen niŋ det yade metej yunen heŋyabe det go hende po biŋ hek ma irde hiyen.

³² Niŋgeb daha tiniŋ tiniŋ teŋ dufaytiŋ hiburŋen ma hiwon yen nurde hime. Al kura berem moŋ gobe dufaymiŋde daha mat metej timeke Doyaŋ Al Kurun amanen nurde hiyen yenbe gwaha mat po meten teŋ hiyen. ³³ Gega al kura berem yanbe daha timeke gab berne amanen nurde hiyen yenbe goke po kurut yen hiyen. Go teŋ hi gobe megen niŋ mata niŋ ug po dufay hej hej mata go goyen. ³⁴ Gwaha tikeb Doyaŋ Al Kurun beleŋ amanen nurtek beleŋ niŋ dufay hej heŋniŋbe keŋkelə kipirtiŋ ma hi. Be, bere kura un miŋmonya bere foŋenyabe Doyaŋ Al Kurun niŋ po nurde ulinya dufaymiŋya tumŋaŋ Doyaŋ Al Kurun po uneŋ hanjen. Munaŋ bere kura un miŋyaŋbe daha timeke gab almene amanen nurde hiyen yenbe goke po kurut yen hiyen. Go teŋ hi gobe megen niŋ mata niŋ ug po dufay hej hej mata go goyen. ³⁵ Mere ga dirde hime gabe faraŋ durmeke hej heŋtiŋ igin hewoŋ yen dinen hime. Kanduk dunhem

yen ma dinej hime. Mere gahade ga dirmek gab matatiñbe Doyañ Al Kuruj diliñde huwak wor po hiyyen, irde yen ge ten meteñ teñ teñ niñ kama ma hen sanjñ po meteñ teñ hiwoñ yen nurdeb gago dinej hime.

³⁶ Goyenpoga al foñej kura bere tubul teñ untek yen merem titiñ goreb merene gayen nurdeb, "Polyen mere gobe fudinde. Goyenpoga meremiñ gama irde bere ga tewen moñbe dufaymiñ buluñ ireñ geb tewen," yen nuryenþe bere go tiyyen.* Mata gobe buluñ moñ. Irde hiyeñ kuruj gobe bere go tubul titek ma irde hike kenem bere go tiyyen. Mata gobe buluñ moñ geb, gwaha tiyyen. ³⁷ Gega al kura bikkenj bere tubul teñ untek yen merem titiñ gega, al gore, "Igiñ nunjkurenj heñ," yen dufay tareñ po irdeb, "Bereya heñ heñ dufay ma forok yen hi, irde dufay gwahade kura forok yeke igiñ fole irde heñ," yen nurdeb bere ma tewen yen dufay kiryenj goyen wor mata igiñ yen nurde hime. ³⁸ Ningeb al bere yad yad matabe igiñ. Gega al kura berem moñ hiyyen mata gobe igiñ wor po, bere yad yad mata gote folek.

³⁹ Be, bere kura uñ miñyanþe uñ go hikeyabe yen yufukde po hiyen. Gega uñ go kamkeb bere uñ yañbe al hoyaj ma tiyyen yitiñ mere gote yufuk bana ma hiyen geb, al hoyaj tewe yenþe igiñ tiyyen. Goyenpoga Doyañ Al Kuruj nurd untinj al po ga tiyyen. ⁴⁰ Goyenbe dufaynerbe bere go uñ kamke unjkurenj heñ heñ gobe igiñ wor po. Gogab uñ niñ narde hiyen gwahade ma teñ Doyañ Al Kuruj niñ po narde hiyen. Mere dirde hime gabe Holi Spirit beleñ nineñ

hike dinej hime yen nurde hime.

8

Det tonej yirde biñge galak yirtiñ biñgebe daha yirtek?

¹ Be, megen niñ mar beleñ det tonej yirde doloñ yirde biñge galak yirtiñ goke momoñ direñ ti-him. Denþe dindiken ge yenþe, "Neñbe det kawan niñya banare niñya goyen keñkela bebak teñ hite," yen nurde hanj. Goyenbe gwahade narde hanj goke teñbe dindiken ge turuñ turuñ teñbe kadtiñ yago buluñ yirde hanj. Gega kadtiñ yagoñ amanþeñ nurd yuneñ hinayıñbe kadom farañ gurd teñbe tumjanj sanjñ henayin. ² Al kura yinþen ge yenþe, "Nebe det kawan niñya banare niñya goyen keñkela wor po bebak teñ hime," yen nurde hi al gobe yinþen goyen po usi irde hi. Irdeb Al Kurunyen mere fudinde yinþen narde bebak titek goyen bebak ma titiñ hi. ³ Goyenpoga al kura biñde mat Al Kuruj niñ amanþeñ narde uneñ hi al gobe Al Kurunyen dufay igiñ kuruj goyen untinj hi.

⁴ Ningeb det tonej doloñ yirniñ yen galak yirtiñ biñge goke momoñ direñ ti-him. Be, det tonej megen niñ mar beleñ doloñ yirde hanjen gobe Al Kuruj moñ geb, det fudinde gogo moñ. Al Kurunjbe yen unjkurenj po, hoyaj kura ma hi. Hubu wor po. ⁵ Gega megen niñ marbe dufaymiñ soñ hekeb unjura kurayen kurayen gobe Al Kuruj yen nurdeb, "Al Kurunjbe budam hanj. Doyañ Mar wor budam hanj. Kurabe nañkinde hanj, kurabe megen hanj," yen hanjen. ⁶ Goyenpoga Al Kurunjbe unjkurenj po, neñ nurd uneñ hite gog po hi. Yenþe Adonininj. Yen beleñ po gab nañkinjña megenþa irde det kuruj

* **7:36:** Grik mere mat miñ kurabe gahade: Goyenpoga al kura beleñ wirin al kutek narde beleñmiñ pet teñ hike kuj kuj alik heweñ tike keneñbe buluñ irde hime yen nurdeb al kere yen nuryenþe gwaha po iryen. Mata gobe buluñ moñ.

gayen yiryinj. Irde nejbe yen ge teñ megen gar hite. Irde Doyañ Al Kuruj wor unjkurenj po hi. Yenbe Yesu Kristu. Yesu Kristube Al Kuruj beleñ inke nañkiñya megenja det kuruñ gayen yiryinj. Nej wor yen beleñ forok diryinj.

⁷ Goyenbe mere fudinde gayen al budambe keñkela bebak ma teñ hanj. Ningeb deñ hanj bana goj al kurabe hakot Yesu niñ ma nurde hinhan yirañya unjgura dolonj ird ird mata teñ hinhan geb, gayenter Yesu nurd unej heñja wor unjgura galak yirtij goyen nenebe, “Nejbe unjgura galak yirtij binje goyen gago nene hite,” yen nurde binde kanduknej nurde hanjen. Mel gobe binde wukkek wor po moj geb, “Binje ga nihit garebe Al Kuruj diliñde wukkek ma hihit,” yen nurde hanj. ⁸ Gega binje nen nen mata gore kura nej gayen Al Kurunyā awalik heñ heñjininj goyen daha kura ma iryenj. Ningeb unjgura galak yirtij binje netek ma go ma netek gore kura Al Kuruj diliñde daha wet kura ma diryenj.

⁹ Goyenpoga mojgo mata kura Al Kuruj diliñde buluñ moj goyen hipirkenj nurdeya mata teñ hinayinj gore kadtinj kura Al Kurunyen mere binde tareñ wor po ma hitinj al gote dufayminj goyen buluñ irke katyeñkek geb, keñkela dufay heñ ga mata teñ hinayinj. ¹⁰ Deñ Al Kurunyen mere keñkela bebak titinj marbe iginj kuñ unjgura dolonj ird ird gasuñde heñ dula teñ kuñ hinayinj. Gega deñ beleñ gwaha teñ hike deñ hanj bana goj niñ kadtinj kura binj wukkek wor po moj gore denenjbe, “Nej wor iginj daw gwaha titek,” usi teñbe binje go nene gab mata buluñ tihit yen kanduknej nurdeb katnayinj. ¹¹ Irkeb deñbe kadtinjde dufayminj tareñ wor po moj goyen

buluñ ird ird mar henayinj. Yen ge teñ Yesu Kristu kamyinj gega, deñ beleñ buluñ yirnayinj. ¹² Den beleñ gwaha mat kadtinj goyen buluñ yirde mata buluñ teñ hinayinj, irde binj wukkek wor po moj goyen haga irde hinayinj gobe yen hitte po moj, Yesu Kristu hitte wor mata buluñ teñ hinayinj. ¹³ Ningeb nebe dapñja kura nemeke gore kadne dufayminj buluñ irke mata buluñde katyeñ kenem dapñja go sopte ma po newenj. Gogab kadne go mata buluñde ma katyenj.

9

*Ne Pol wor Yesuyen mere basaŋ
al aposel*

¹ Be, deñ beleñ ne niñ yenj, “Dufayminjde epte ma det kura iryenj,” yen nurd nunej hanj? Irde ne gayen Yesuyen mere basaŋ al aposel moj yenj hanj? Irde Doyañ Al Kurunyiniñ Yesu Kristube ma kinyinj yenj nurde hanj? Goyenpoga Doyañ Al Kurunyen sanjinjde metenj timirinj gote iginenjbe deñ gogo moj? Goyenbe danij gwaha yenj hanj? ² Be, deñ hanj bana goyen al kura beleñ, “Polbe aposel moj,” yenj hanj. Irde al hoyaj beleñbe, “Polbe nej ge ma aposel hiriñ,” yenj hanj. Nebe meremij goke ma nureñ gega, deñ ge teñ aposel himirinj geb, deñbe epte ma gwaha ninnayinj. Al hoyaj beleñ deñ denenjbe, “Fudinde, Polbe Doyañ Al Kuruj beleñ aposel iryinj,” yenj nurd nunej hinayinj.

³ Be, deñ hanj bana goyen al kura beleñ gwaha mat tagal nunej hanj geb, goyen wol heñ momoj direñ tihim geb. ⁴ Be, nej aposel beleñ metenj teñ hiteke goke Yesuyen alya bereya beleñ binjeyä feya dunke netek gobe buluñ? ⁵ Yesuyen mere basaŋ mar hoyanjä Doyañ Al Kuruj Yesu kulinj weñyabe Pitaya* wor

* 9:5: Deñem hoyanjbe Sifas.

berem yagoya irde tumļaŋ meteŋ teŋ kuj hanjen. Munaŋ neŋbe berniniŋ yago dufaymiŋ Yesu niŋ taren irtiŋ goya meteŋ teŋ kuj hitekbe bulun yeŋ nurde han?⁶ Irde aposel hoyan po paka yirde hanjen gega, Banabasya neya niŋ yeŋbe, “Yinjeŋ ga tareŋmiŋde binje neneb meteŋ teŋ hiriryen,” yeŋ nurde han?

⁷ Be, fulenja mar fulenjare kuj heŋyabe ganuŋ kura yinjeŋde horare binje damu teŋ nene hanjen? Irde al ganuŋ kura wain harke igineŋ hekeb kura ma nen hiyen? Irde al ganuŋ kura sipsipmiŋ doyan yirde hiyen gega, sipsip gote mamu kura ma gilyan heŋ nene hiyen? Epte ma gwaha tiyyen. ⁸ Mere teŋ hime gabe alyen dufayde po ma mere teŋ hime. Moseyen sabare wor mere gwahade po hi. ⁹ Be, Moseyen sabarebe, “Al kura wit meteŋmiŋ sak yeke meteŋde niŋ dapŋa bulmakawmiŋ gore, ‘Faran nuri,’ yeŋ meteŋmiŋde tukunyga ga, ‘Witne niyyenkek,’ yeŋ mohon mala ma tiyyen,” yitiŋ hi.

Mere gobe Al Kurun belen bulmakaw niŋ po nurdeb gogo yiriŋ? ¹⁰ Mere gwahade tiyyiŋ gobe fudinde wor po neŋ gake nurdeb mere gogo tiyyiŋ yeŋ ma nurde han? Mere gobe neŋ gake yiriŋ. Megeŋ waru uryen al goya wit sikkeŋ kok yiryen al goya tumļaŋde meteŋ tiyiryen gote murungem kura muŋ yawaryen yeŋ nurdeya meteŋ tiyiryen geb, Al Kurunyen mere gobe neŋ al gake yiriŋ. ¹¹ Niŋgeb neŋ belen Holi Spirityen det igin goyen bitiŋ bana tur yirtiriŋ geb, meteŋniniŋ gote murungem binje niŋ gusuŋaŋ dirtek gobe kanduk kurun wor po yeŋ nurnayiŋ? ¹² Al hoyan belen deŋ ge teŋ meteŋ dirnej muŋ po titiŋ goke faran durnaŋ yeŋ igin gusuŋaŋ dirtek

kenem neŋ manaŋ deŋ ge teŋ meteŋ kurun wor po titiŋ goyen gote murungem niŋ igin gusuŋaŋ dirtek.

Goyenbe neŋbe faraŋ durnaŋ yeŋ gusuŋaŋ ma dirde hinhet. Gwaha titjeŋbe moŋgo faraŋ durd durd gore Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin go deŋ bana kurun heŋ heŋ beleŋ pet tiyyen yeŋ nurdeb det kuraj nurde hinhet gega, gusuŋaŋ ma dirde goke ma nurdeya meteŋ teŋ hinhet. ¹³ Be, deŋbe Al Kurunyen ya balem bana meteŋ teŋ hanjen marbe bana goŋ niŋ binje yade nene hanjen, irde Al Kurun galak ird ird altare meteŋ teŋ han marbe alta hende yirtiŋ binje goyen kura yade nene hanjen goyen go ma nurde han? ¹⁴ Gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurun niŋ yitiŋ mere igin goke tagalde han marbe mere go nurde gama irde han mar beleŋ faraŋ yurke go hende heŋ meteŋ teŋ hinayiŋ yeŋ Doyaŋ Al Kurun beleŋ mere saŋiŋ po tiyyiŋ.

¹⁵ Nebe Doyaŋ Al Kurun beleŋ yiriŋ gwahade po igin faraŋ nurnaŋ dinmewoŋ gega, gwaha ma dineŋ himyen. Irde mere gahade kaŋ duneŋ hime gabe deŋ beleŋ gwaha mat paka nirde hinayiŋ yeŋ ma kaŋ hime. Nebe deŋ ge teŋ Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ teŋ heŋya gote murungem niŋ gusuŋaŋ ma dirde hinhem geb, goke igin nigeŋ ge turuŋ turuŋ titek hime. Niŋgeb faraŋ nurd nurd niŋ al kura ma po gusuŋaŋ ireŋ. Kamde ga daw gwaha tiyeŋ. ¹⁶ Be, Yesu niŋ yitiŋ mere igin go tagalde kuj heŋyabe nigeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ hitek himyen dinhem gega, epte ma nigeŋ ge turuŋ turuŋ titek himyen. Mere igin tagal tagal gobe Al Kurun beleŋ nunyiŋ geb bada hetek moŋ. Niŋgeb meteŋ teŋ himyen goke nigeŋ ge epte ma

turuŋ turuŋ titek himyen. Munan̄ mere iŋiŋ go bada heŋ tagalde ma himyen manhan Al Kurunyen bearar bana himewoŋ! ¹⁷ Mere iŋiŋ goyen tagal tagal niŋ wilakŋen nurde tagalenbe gote murungem teweŋ. Gega meteŋ teŋ heŋ gote murungem ma teweŋ wor Al Kurun̄ beleŋ gwaha teŋ hayiŋ nintiŋ geb, gago meteŋ go teŋ hime. Meteŋ gobe gwaha tiyayiŋ nintiŋ geb, bada hetek moŋ. ¹⁸ Be, gwahade kenem meteŋ teŋ hime gote murungembe da teweŋ? Meteŋ teŋ hime gote murungembe hoyan̄ moŋ. Ne beleŋ meteŋ gote murungem tetek gobe Yesu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen damum moŋ duliŋ po alya bereya hitte tagalde himyen gogo po. Fudinde, nebe mere iŋiŋ go tagalde hime goke teŋ paka niran̄ yineŋ hitek gega, gwaha ma yineŋ himyen.

¹⁹ Be, nebe dufayner iŋiŋ nurdeb gwaha teŋ himyen. Megen niŋ al kurate dufayde ma teŋ himyen. Gega daha mat kura al tumjaŋ Yesu hitte yukumewoŋ yen nurdeb nigen̄ al buda kurun̄ gote yufukde heŋ meteŋ teŋ himyen. ²⁰ Gwahade ningeb, Yuda marya heŋbe go mar go Yesu hitte yuken̄ yenbe yende mata gama ird ird al yara heŋ himyen. Yuda mar gobe Moseyen saba gote yufukde heŋ go po gama irde hanjen̄. Munan̄ nigenbe go yufukde ma hime geb, gore epte ma daha wet kura niryen̄ gega, go mar go Yesu hitte yuken̄ yen̄ nurdeb Moseyen saba gote yufukde hime yara teŋ himyen. ²¹ Munan̄ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan̄ Moseyen saba ma gama irde han̄ mar go wor Yesu Kristu hitte yuken̄ yenbe Moseyen saba ma gama irde hitiŋ al yara heŋ himyen. Nigenbe Moseyen saba gote yufukde ma hime. Goyenbe Al Kurunyen saba pel irde hime yen̄ ma yen̄ hime.

Gwahade yarabe Yesu Kristuyen saba gote yufukde po hime. ²² Irde Yesuyen alya bereya kura Al Kurunyen mere hende tareŋ wor po ma huwarde hitiŋ mar go Yesu hitte yuken̄ yenbe go mar goyen yara po heŋ himyen. Ningeb al dahade mar hitte kuŋ meteŋ teŋ kuŋ heŋyabe go mar goyen yara po heŋ meteŋ teŋ himyen. Gogab daha mat wet kura go mar goyen kura Yesu hitte yukumewoŋ yen̄ gogo gwaha teŋ himyen. ²³ Gwaha teŋ himyen kurun̄ gobe Yesu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goke al momon̄ yire yenbe gwaha teŋ himyen. Gwaha teŋ himeke gab al beleŋ mere iŋiŋ go nurdeb yen̄ wor neŋ yara hekeb tumjaŋ Al Kurun̄ beleŋ guram yirtek hewoŋ yenbe gogo gwaha teŋ himyen.

²⁴ Be, kup yeŋ yen̄ kari gote matabe nurde haŋ gogo. Al budam miŋ urde kup yenayiŋ gega, al unjkureŋ beleŋ po kadom fole yirde kun̄ pasi iryen̄ al gore muŋ po gab gote murungem tiyyen̄. Ningeb deŋ wor Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ teŋ heŋyabe meteŋ gote murungem goyen tetewoŋ wor po yen̄ nurdeb tareŋ po meteŋ teŋ hinayiŋ. ²⁵ Kup yeŋ yen̄ karire kup yeŋ haŋ mar ma, kari hoyanje kari teŋ haŋ marbe karire kuŋ gote murungem tiniŋ wor po yen̄ nurdeb yinŋen̄ sanŋiŋ yird yird niŋ uliŋ kutja irde hanjen̄. Mel gobe kari gote murungem ulyanje ma hitek goke wor gogo kurut wor po yen̄ haŋ. Goyenpoga neŋ beleŋ tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yen̄ hityen gobe Doyaŋ Al Kurunyen meteŋ gote murungem hugiŋen̄ hitek go tiniŋ yenbe tareŋ heŋ heŋ niŋ kurut yen̄ hityen̄. ²⁶ Ningeb mel gore kup yeŋ hanjen̄ gobe Al Kurun̄ diliŋde miŋ miŋmoŋ gega, ne beleŋ al kup yeŋ haŋ gwahade sanŋiŋ po meteŋ teŋ himyen gobe Al Kurun̄ diliŋde miŋ miŋyoŋ̄.

Fulenja teñ teñ karire kari teñ hanjen marbe asogom keñkela yenenja gasa yirde hanjen gwahade goyen po, ne wor meten gote miñ keñkela nurdeya meten teñ himyen, mali ma meten teñ himyen.²⁷ Gwaha titjenje meten goyen keñkela po timewoñ yeñ nurdeb megen niñ dufay buluñ kura bener forok yeke gore buluñ nirknak yeñbe fole irde himyen. Mongo Yesu niñ al hoyaj momonj yirdeb gote murunjem tetekner, dufay buluñ gore walde nunnak yeñbe gogo dufay buluñ goyen fole irde himyen.

10

Ungura dolon ird ird niñ hayhay yiryin

¹ Be, kadne yago, deñ goyen taren heñ heñ ge kurut yeñ hinayin dinhem goke keñkela bebak tinañ yeñbe neñ Yuda marte asininiñ yago beleñ mata tiyamij goke momonj direñ tihim. Niñgeb mel gore mata tiyamij go nurdeb gote saba bitin sir ma yiyyen. Be, bikkenj wor po asininiñ yagobe Isip naña tubul teñ kuniñ yeñ kuñ heñyabe tumjanj kigarinkinj faykek yokña bana heñ kuñ hinhan. Irdeb makañ ala kuruj goyen kahalte Al Kuruj beleñ pota irke megeñ fudiñ forok yekeb goyan mat kuñ siña kurhan forok yamiñ. ² Mel go tumjanj kigarinkinj faykek yokña bana heñ kuñ hinhan, irde makañ alayañ kwamij gobe Al Kuruj beleñ baptais yiryin yarabe gogo. Be, Al Kuruj beleñ gwaha yirdeb mel goyen Moseyen alya bereya yirkeb doyan yirde hinhan. ³ Be, goyenter Al Kuruj beleñ binje yuneñ hinhan gobe megen niñ binje moñ. ⁴ Irde fe niñ yirke Al Kuruj beleñ hora kurunjde mat fe forok irde yunke nene hinhan. Hora kuruj gobe Al Kuruj hitte mat katenje

Israel mar goya tumjanj kuñ hinhan. Hora gobe Yesu Kristu gote turjanjeñ.⁵ Al Kurunjbe mel go igin igin gwahade yirde hinhan gega, al budam wor po mata buluñ teñ hike igin ma nurde yuneñ hinhan. Niñgeb mata buluñ teñ hinhan mar go sawsawa po kuruñ naña bana goj kuñ heñyä kamamiñ.

⁶ Be, mata buluñmiñ gote murunjem teñ kamamiñ gobe neñ gayen baranjmiñ goyen nurdeb kafura heñ mel gore teñ hinhan gwahade ma tenbe dufayniñ mata buluñ teñ teñ niñ ma kuñ hiyen yeñ gogo Al Kuruj beleñ dikala diriyin. ⁷ Niñgeb denje mel goyen kuramiñ beleñ megen niñ det toneñ yirde dolon yirde hinhan gwaha ma teñ hinayin. Mel gore mata buluñ teñ hinhan goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj: “Mel gobe det toneñ diliñ mar keperde dula teñ kukuwa fe nen nen mata teñ hinhan. Irde huwardebe Al Kuruj niñ ma nudr untij marte mata teñ hinhan,” yitiñ hi. ⁸ Be, mel goyen kuramiñbe leplep mata tenbe nañkahal uñkureñde po 23,000 alya bereya goyen kamamiñ. Niñgeb neñbe go mar gore tiyamij gwahade ma teñ hitek. ⁹ Be, Israel mar goyen kurabe Doyan Al Kuruj turjanj urde beararmiñ bana heñ kunere duwi beleñ yiske kamamiñ. Niñgeb neñbe mel gore tiyamij gwahade Doyan Al Kuruj turjanj ma urtek. ¹⁰ Irde heñ heñtij goke Doyan Al Kuruj niñ igin ma nurde ñagak ma yeñ hinayin. Hakot Israel mar kura gwaha tikeb Al Kurunyen miyon, al gasa yird yird meten teñ hiyen gore gasa yirke kamamiñ.

¹¹ Be, hakot Israel mar hitte mata gwahade forok yitiñ gobe gayenter neñ beleñ baranj go nurdeb bebak teñ teñ ge gogo forok yitiñ. Irde baranj go asanđe katinj

gobe nalu funaŋ beleŋ hite mar gayen baran go kapyan heŋbe mata buluŋ ma teŋ hinayin yen hayhay dird dird niŋ Al Kurunyen asanđe katinj. ¹² Niŋgeb deŋ hanj bana al kura beleŋ, “Nebe tareŋ hime geb, kanduk kura wayyen goyen epte fole irde heŋ,” yen hi al gobe keŋkela heŋ ga hiyen. Moŋgo katyeŋ geb. ¹³ Alya bereya mata buluŋde yukek kanduk deŋ hitte forok yen hanjen gobe al hoyan hitte wor forok yen hanjen goyen po forok yen dunen hanjen. Goyenpoga Al Kurunbe yirin gwa-hade po mata teŋ hiyen geb, deŋ beleŋ epte ma fole irtæk kandukbe epte ma deŋ hitte yubul tike forok yen hinayin. Munaj kanduk kura deŋ hitte forok yekeb kanduk go fole yirtek beljen manaj kerd dunyen. Gogab deŋ goyen kanduk bana gon hinayin gega, kanduk goyen igiŋ fole yirde sanjen po huwarde hinayin.

Epte ma tumjanje Al Kurunya unjguraya gama yirtek

¹⁴ Be, kadne yago, megen niŋ det yade det toneŋ yirde dolon ird ird mata gob tubul po tinayin. ¹⁵ Deŋ goyen dufaytiŋ wukkek yen nurdeb gago mere dirde hime. Niŋgeb dindiken gabe mere direŋ tihim gayen igiŋ ma buluŋ goyen keneŋ bebak tinayin. ¹⁶ Be, neŋbe Yesu Kristu beleŋ neŋ ge teŋ darim wok irde kamyin goke dufay heŋ heŋ niŋ gabu irde wain fimiŋ teŋbe Al Kurun igiŋ nurde uneŋbe nene hityen. Gwaha teŋ hite gobe Yesu Kristu kamkeya darim wok yitiŋ goyen neŋ tumjanje gale heŋ nene hite yara geb, gore dawaŋ gabu dirkeb al miŋ unjkureŋ heŋ hityen gogo. Irde neŋ ge teŋ Yesu Kristu kamyin goke dufay heŋ beret ubala teŋ gale heŋ nene hityen gobe Yesu Kristu kamkeya gasoŋ erek yitiŋ goyen neŋ tumjanje gale heŋ nene hite

yara geb, gore dawaŋ gabu dirkeb al miŋ unjkureŋ heŋ hityen gogo. ¹⁷ Niŋgeb neŋbe al miŋ hoyan hoyan gega, beretbe hoyan hoyan mon, unjkureŋ po nene hityen geb, Yesuya awalik heŋbe al miŋ unjkureŋ po hitiŋ hite.

¹⁸ Be, Israel mar bikken mata teŋ hinhan goyen goke nurnayin. Dapŋa gasa yirde Al Kurun niŋ galak irtiŋ goyen nene hinhan marbe Al Kurunya gabu irde unjkureŋ hitiŋ hinhan. ¹⁹ Niŋgeb biŋge det toneŋ yirtiŋ goyen galak yirtiŋ gobe det kuruj geb gogo dineŋ hi yen nurde hanj? Irde al beleŋ det toneŋ yirtiŋ goyen dolon yirde hanjen gobe det kuruj wor pobe gogo yen nurde hanj? ²⁰ Moŋ! Al Kurun niŋ ma nurde hanj mar beleŋ megen niŋ det toneŋ yirde galak yirde hanjen biŋge gobe unjgura galak yirde hanjen, Al Kurun ma galak irde hanjen. Niŋgeb deŋbe unjguraya awalikde ma hiwoŋ yen nurde hime. ²¹ Deŋbe Doyaŋ Al Kurun kamyin goke dufay heŋ heŋ ge wain fimiŋ nene hanjen. Niŋgeb deŋ go mar gore po unjgura niŋ nurde dolon yird yird gasunđe kuŋ gor niŋ wain ma nenayin. Deŋbe Doyaŋ Al Kurun kamyin goke dufay heŋ heŋ ge biŋge nene hanjen. Niŋgeb deŋ go mar gore po kuŋ unjgura dolon yird yird gasunđe niŋ biŋge goyen ma nenayin. ²² Neŋbe Doyaŋ Al Kurun beleŋ biŋ ar wor po yiwi yen kuŋ unjgura galak yirtiŋ biŋge netek? Nende tareŋbe Doyaŋ Al Kurunyen tareŋ folek geb, epte ma buluŋ diryen yen nurde gwaha teŋ hitek? Epte moŋ.

Al Kurun turuŋ irde hitek

²³ Be, deŋ hanj bana al kura beleŋ, “Neŋbe mata kura tiniŋ yenbe igiŋ ala titek,” yen hanjen. Gega mata go tinayin gore hugiŋeŋ igiŋ dirnayin yen ma nurde

hinayin. Ningeb nebe mata kura tiye yenbe igin ala tiyen gega, mata gore epte ma nanarde bon yiyyen.²⁴ Gwahade ningeb det kura dindiken igin dird dird goke ma nañkeneñ hinayin. Gwaha titjeneñ det kura kadtin igin yirtek goke nañkeneñ hinayin.

²⁵ Ningeb maketde kuñ igin dapna damu teñ nene hinayin. Goyenbe mata buluñ tihit yen nurtek dufay ma forok yen yen ge teñbe, "Binge gabe ungura galak yirtin we?" yen gusunjan ma yirde mali po damu teñ nene hinayin.²⁶ Megenja det kurun megen hañ tumjan goyenbe Doyañ Al Kurunyen ala po geb, gogo igin ala nene hinayin.²⁷ Ningeb al kura Yesu niñ ma nurtin gore dula teñ teñ niñ hoy dirke kuniñ yen nurdeb kuñ yenja binge nenayin. Gega mata buluñ tihit yen bitinde kandukneñ nurtek dufay ma forok yen yen ge teñbe, "Binge gabe ungura galak yirtin?" yen gusunjan ma yirnayin.²⁸ Munan al kura beleñ, "Binge gabe ungura galak irtin," dinkeb ma nenayin. Gogab al kura gwaha dinyen al gote dufay buluñ ma irnayin, irde mata buluñ tihit dufay wor forok ma yiyyen.²⁹ Mata buluñ tihit dufay biñde mat forok yen yen ge yen hime gobe dende niñ ma yen hime, al hoyanje niñ goke yen hime.

Be, goyenbe al kurabe gaha yen hanjen: "Nenbe bininiñde mat wukken wor po nurdeya mata kura igin ala titek. Gega danin al hoyan beleñ denenbe mata buluñ tahan yen dennak yen kama henbe gwaha ma tiniñ?³⁰ Nenbe binge kura goke Al Kurun igin nurde unen gab nene hitek gega, danin al hoyan beleñ binge netek goke ulniniñde merem yan dirnayin? Goke igin ma nurde hite," yen hanjen.

³¹ Ningeb mere gwahade gokeb gaha dinej: binge ma fe yara kura ninij yenbe Al Kurun deñem turnuj yan hiyyen mat nene hinayin. Ningeb mata kura tiniñ yen nurde hinayin goyenter wor Al Kurun deñem turnuj yan hiyyen mat po mata teñ hinayin.³² Mata teñ hike Yuda mar al kura ma Grik mar al kura ma Yesuyen alya bereya bana go niñ al kura beleñ denenbe dufaymiñ buluñ heke mata buluñ tinak geb, matabe nurdeya ga teñ hinayin.³³ Ne wor metej teñ kuñ himyen kurun gobe al tumjan matane keneñ amajeñ nurnayin mat mata teñ himyen. Gwaha teñ himyen gobe nigeñ igin heñ heñ niñ ma gwaha teñ himyen. Al hoyan budam igin heñ heñ niñ gwaha teñ himyen. Gogab yen goyen Al Kurun beleñ yumulgan tiyyen yenbe gwaha teñ himyen.

11

¹ Ningeb ne beleñ Yesu Kristuyen mata po gama irde himyen gwahade goyen po, deñ wor ne mata teñ himyen gayen gama irde hinayin.

Bere tonaj aw yurd yurd mata

² Be, deñbe hanjen kurun goyen hugineñ ne niñ bitiñ sir ma yen hi. Irde neñ Yesuyen alya bereya beleñ teñ hitien mata goyen momor dirmiriñ goyen gama po irde hanj. Ningeb goke turuñ dirde hime.

³ Goyenbe saba kura deñ beleñ keñkela nurwoñ yen nurde hime. Saba gobe gahade: al tumjan gote doyan albe Yesu Kristu, irde berer doyan marbe uñ yago. Yesu Kristuyen doyan albe Al Kurun.

⁴ Ningeb deñ hanj bana goyen al kura beleñ Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinđe gor heñ bere beleñ teñ hanjen yara amil teñ tonaj aw urde Al Kurun mere

iryen irde kurabe Al Kurunyen mere basaŋ al porofet yara mere tiyyenbe al goreb Doyan Almin Yesu Kristu denem buluŋ iryen.⁵ Irde deň haŋ bana goyen bere kura beleň Yesuyen alya bereya gabu irde hinayinđe gor al beleň mata teň hanjen yara amil teň tonajaw aw ma urde Al Kurun mere iryen irde kurabe porofet yara mere tiyyenbe bere goreb doyan almin uŋ goyen denem buluŋ iryen. Bere go tonajaw aw ma uryen gobe tonaj walde kara tiyyen go gwahade yara geb, memyak wor po.⁶ Niŋgeb bere kura Al Kurun dolon irniŋ yeŋ gabu irnayinđe tonajaw aw ma urde kuyen gobe bere gote tonaj yuwaljen walde kara tiyyen. Munaŋ tonaj gwaha iryen gobe memyak yeŋ nurdeb bere gobe tonajaw aw urde kuyen.⁷ Goyenbe albe Al Kurun beleň yinjen yara iryen, irde saŋiŋmiŋ turqun yan goyen al hitte mat kawan heň hi, irde bere hitte matbe alyen tareŋmiŋ turqun yan goyen kawan heň hi geb albe tonajaw ma aw uryen.⁸ Fudinde, hanjkapyä wor po albe bere hitte mat ma forok yiriŋ, berebe al hitte mat forok yiriŋ.⁹ Albe Al Kurun beleň bere niŋ teň ma iryen. Al niŋ teň bere gogo iryen.¹⁰ Niŋgeb berebe amil beleň tonajaw urtiňde hiyen. Gwaha teň hiyenbe bere go al kurat yufukde hi yeŋ kennayin. Al Kurunyen miyon wor gwahade kennayin.¹¹ Goyenpoga mere dirhem gabe berebe det dirjen, munaj albe det kurun yeŋ ma dinhem. Nej Doyan Al Kurun nud untij mar bana alya bereyabe tuŋande po. Niŋgeb berebe al ma hike yeŋ unjkuren po epte ma hiyen, al wor bere ma hike yeŋ unjkuren po epte ma hiyen.¹² Berebe al hitte mat forok iryen gwahade goyen po, al wor bere hitte mat forok yeŋ hanjen.

Gega alya bereya tumjaŋ gobe Al Kurun beleň po yiryin.

¹³ Niŋgeb Al Kurun dolon irniŋ yeŋ gabu irde hinayinđe gor bere kura tonajaw aw ma urdeya Al Kurun mere iryen gobe igin ma buluŋ goyen dindiken gab keŋkela dufay henbe yenayin.¹⁴ Det Al Kurun beleň yiryin kuruŋ gayen gate matare wor al kura tonaj yuwaljen sobam heň bereyen tonaj yara hiyyenbe gobe igin moŋ, memyak yeŋ nurde hite.¹⁵ Gega bere tonaj yuwaljen sobam hiyyenbe igin hoyan yeŋ nurde hite. Tonaŋ yuwaljen sobam gobe bere gote tonajaw aw yurd yurd niŋ Al Kurun beleň iryen.¹⁶ Al ma bere kura mere tihim gake igin ma nurdeb neya kadom mohonđe titek wet yeŋ nurnayin. Goyenpoga nej banabe mata gwahade gobe hubu wor po. Yesuyen alya bereya Al Kurunyen dirjen wenje mata gwahade goyen ma teň hanjen.

Yesu kamyin goke dufay heň heň niŋ dula teň teň mata keŋkela teň hinayin

¹⁷ Be, deňbe Yesu kamyin goke dufay heň heň niŋ gabu irde dula teň hanjenbe gorbe dindiken buluŋ hetek mata teň hanjen. Munaŋ igin heň heň matabe kura ma teň hanjen, hubu wor po. Niŋgeb goke turuŋ ma dirde hime, irde gago saba direň tihim.¹⁸ Mehenđe mere direň tihimbe gahade: deňbe Yesuyen alya bereya gega, gabu irde hanjen bana gonbe mata kura kukuwam mat tike gore bipti forok irde hi yeke nurde himyen. Mere gobe tumjaŋ usi yeŋ ma nurde hime.¹⁹ Fudinde, ganunđe Al Kurun diliňde huwak hi, irde ganunđe gwahade moŋ goyen kawan heň heň ge teň deň hanjen bana gon dufaytin mun kura hoyan hoyan hinayin goyen epte

ma teñ siňa irtek yeñ nurde hime. 20-21 Goyenpoga deñ bana goñ bipti forok yitň goke dineñ hime gabe deñ gabu irde Doyañ Al Kurunj kamyinj goke dufay heñ heñ ge binje nene hanj goyenter kadtij ge ma doyañ heñbe dindikenj ge po nurde dula teñ hanj geb, gago dineñ hime. Gwaha teñ hikeb kurabe binje kamde hikeb kurabe wain kurunj nene kukuwa heñ hanj. Niňgeb deñbe, "Doyañ Al Kurunj kamyinj goke dufay heñ heñ ge binje nene hite," yeñ nurdeya binje nene hanj gega, gwahade moj yeñ nurd duneñ hime. 22 Goyenbe deñ goyen binjgeya feya nen nen yatinj miňmonj geb, gogo gabure gor po wañ gab gwaha teñ hanjen? Gwahade moj kenem Al Kurunyen dirjenj weñ Yesuyen alya bereyabe det dirjenj yeñ nurde mali mali yirde hanj? Irde bana goñ nin alya bereya kura horam moj mar goyen gwaha yirteke yinjeñ bunijenj yirde memya henanj mat mata teñ hanj? Niňgeb matatiñ goke daha dinenj? Matatiñ goke turuñ direñ? Epte moj!

23 Be, hakot dula mata goke Doyañ Al Kurunj beleñ ninke ne wor momoj dirmirinj. Mere gobe gahade: Doyañ Al Kurunj Yesu goyen Yudas beleñ asogom hanjide kerenj tiyyij wawuñ goya goyenbe Yesu beleñ beret kura tirinj. 24 Irdeb beret goke Al Kurunj turuñ irde ubala tenbe, "Beret dunhem gahade gayen po, nebe deñ ge teñ kameñ. Niňgeb goke tenbe beret gabe gasoñne geb, beret ga teñ nenañ. Irde kame deñ wor ne niň bitinj bak yeñ yeñ ge teñ mata gahade ga po teñ hinayinj," yiriñ. 25 Irde beret go neneb wain fimiñ tenbe beret ten yiriñ gwahade po, "Al Kurunj beleñ mata buluñtiñ halde halde niň teñ biňa gergeñ tiyyij goke

darine wok yiyyenj. Niňgeb goyen goke wain gago dunhem geb, teñ nenañ. Irde kame deñ wor ne niň bitinj bak yeñ yeñ ge teñ mata gahade ga po teñ hinayinj," yiriñ. 26 Niňgeb gabu irde dula gwahade teñ wain nen nen mata tiriñ yeñbe gwaha mat Doyañ Al Kurunj beleñ alya bereyat mata buluñmiñ ge teñ kamyinj goke al hoyanj momoj yirde hinayinj. Gwaha tike kuñ kuñbe kame Doyañ Al Kurunj wayyenj.

27 Niňgeb al kura Doyañ Al Kurunyen binjgeya wainya nene henja Doyañ Al Kurunyen alya bereya beleñ dufay heñ mata teñ hanjen mat ma nurdeya niyyenj al gobe Yesu beleñ uliñ misinj kateñ darim wok irde kamyinj goyen kari kari iryenj geb, Al Kurunj beleñ goke mata buluñ miňyanj yeñ kinyenj. 28 Niňgeb al kura Doyañ Al Kurunyen binjgeya wainya newenj yeñ nuryenj al gobe yinjeñde mataya dufayya keñkela yeneñ gab niyyenj. 29 Munanj al kura gwaha ma teñ binjgeya wainya gobe Doyañ Al Kurunj kamyinj gote tuňanjeñ yeñ ma nurde ga mali niyyenj al gobe gote murunjem buluñ wor po tiyyenj. 30 Gwahade geb, deñ hanj bana goñbe al kura marbe yulkek hanj, kurabe garbam miňyanj, irde kuratiñbe kamanj gogo. 31 Gega neñbe dahade hite yeñ nindikenj keñkela dufay heñ mataniniñ sope irde hitekbe mata buluñ gote murunjem buluñ ma tetek. 32 Gega kurarebe Doyañ Al Kurunj beleñ mataniniñ goke kanduk duneñ hiyen. Gwaha teñ hiyen gobe megen henja mataniniñ huwak heñ hikeb kame nalu funaňde mata buluñ marya tumlañ hugijeñ Al Kurunyen bearar bana hinak yeñbe gogo gayenter kanduk duneñ hiyen.

33 Niňgeb, kadne yago, Doyañ

Al Kurun niŋ dufay hej hej ge gabu irde dula tiniŋ yeŋbe kadom doyan gird teŋ hinayin.³⁴ Al kura biŋge irkeb yaminde dula teŋ gabe Doyaŋ Al Kurun niŋ dufay hej hej dula gabure wayyen. Gogab deŋ gabu irde hinayin bana goŋ mata buluŋ Al Kurun beleŋ goke murungem buluŋ duntek goyen ma forok yiyyen. Be, Doyaŋ Al Kurun niŋ dufay hej hej ge dula teŋ teŋ mata niŋ dinhem. Mata goke mere ma dirhem kura haŋ gobe kame deŋ hitte kuŋ gab momoŋ diren.

12

Holi Spirityen saŋiŋde mata forok yeŋ yeŋ

¹ Be, kadne yago, Holi Spirityen tarende mata forok yeŋ yeŋ goke momoŋ diren tihim. Holi Spirityen tarende mata forok yeŋ yeŋ goke bebak ma titinde po hinak yeŋ igoŋ ma nurde hime geb, keŋkela bebak tinayin. ² Be, deŋbe hakot Yesu ma nurde unen hinhan yabe megen niŋ det tonen al beleŋ po yirtiŋ biŋfut miŋmon gote yufukde hej hugineŋ dolon yirde hinhan gobe nurde haŋ gogo. ³ Niŋgeb ga keŋkela nurnaŋ ko. Al kura Holi Spirit miŋyaŋ beleŋ epte ma, "Yesube Al Kurun beleŋ karan urwoŋ," yiyyen. Irde al kura Holi Spirit miŋmonbe epte ma, "Yesube Doyaŋ Al Kurun," yiyyen. Holi Spirit miŋyaŋ al beleŋ po gab epte gwaha yiyyen.

⁴ Be, Holi Spirityen saŋiŋde mata forok yeŋ yeŋ gobe budam kurayen kurayen haŋ gega, mata gote miŋ albe Holi Spirit, yeŋ uŋkuren po. ⁵ Doyaŋ Al Kurunyen metenbe budam haŋ gega, meten gote miŋ albe Doyaŋ Al Kurun, yeŋ uŋkuren po. ⁶ Irde meten teŋ teŋ tareŋ wor kurayen kurayen haŋ gega, meten titek tareŋ gote miŋ albe Al Kurun, yeŋ uŋkuren po. Yeŋ beleŋ po gab neŋ tumnaŋ po.

metenbeŋ kurun goyen igoŋ teŋ hitek saŋiŋ goyen duneŋ hiyen.

⁷ Be, neŋ dunküren dunküren hitte Al Kurun beleŋ Holi Spirityen tareŋ kawan forok irde hi gobe neŋ tumnaŋ tareŋ dird dird niŋ gogo forok irde hiyen. ⁸ Al kurabe Al Kurun beleŋ Holi Spirit hitte mat dufay wukkek yuneŋ hiyen. Munaŋ al hoyan kurabe Holi Spirit uŋküren goyen hitte mat po Al Kurunyen dufay banare niŋ goyen yuneŋ hiyen. ⁹ Irde al kurabe Holi Spirit uŋküren goyen hitte mat po Yesu niŋ hekkeŋ wor po nurtek saŋiŋ go yuneŋ hiyen. Irde al hoyan kurabe Holi Spirit goyen hitte mat po al garbam miŋyaŋ sope yird yird tareŋ yuneŋ hiyen. ¹⁰ Irde al kurabe mata tiŋeŋ tonneŋ yaŋ wor po forok yird yird tareŋ yuneŋ, al hoyan kurabe Doyaŋ Al Kurunyen mere basaŋ hej hej mar yirde hiyen. Munaŋ al kurabe mataya mereya kura keneŋbe gobe Holi Spirit hitte mat watin ma uŋgura hitte mat watin goyen bebak teŋ teŋ saŋiŋ yuneŋ hiyen, irde al hoyan kurabe naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen yingeneŋbe go ma nuriŋ mere teŋ teŋ tareŋ yuneŋ hiyen. Munaŋ kurabe mere hoyan mat yekeb mere gote miŋ tagal tagal tareŋ yuneŋ hiyen. ¹¹ Mata gwahade forok yeŋ hanjen kurun gobe Holi Spirit, yeŋ uŋküren gote meten. Holi Spirit hoyan gam moŋ. Yeŋ beleŋ saŋiŋmiŋ kurayen kurayen goyen dufaymiŋ po gama irde neŋ gayen nende gigen forok yird duneŋ hiyen.

Neŋbe hoyan hoyan gega, Holi Spiritbe uŋküren

¹² Be, al uliŋ pigiŋbe uŋküren gega, hanin, kahan, kirmiŋ, murun gwahadem yaŋ haŋ. Irde hanin, kahan, kirmiŋ, murun gwahade haŋ gore gab al uliŋ pigiŋ uŋküren forok irde hi.

Ninjeb Yesu Kristu wor gwahade yara geb, neŋbe yende kahaŋ, hanin, kirmiŋ, muruŋ gwahade hite.¹³ Neŋbe al miŋ hoyan hoyan. Kurabe Yuda mar, kurabe Grik mar. Irde kurabe al yufukde heŋ murunjem moŋ meteŋ teŋ haŋ mar, kurabe dufayminde kuŋ haŋ mar. Goyenbe neŋ tumŋan Holi Spiritde baptais dirke Yesu Kristuyen uliŋ pigin yara hitiŋ. Irde Holi Spirit, yeŋ uŋkureŋ gore po neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ bana hi. Holi Spirit hoyan gam moŋ.

¹⁴ Al uliŋ piginbe det uŋkureŋ belen po ma irtiŋ hi. Kahaŋ, hanin, kirmiŋ, muruŋ gwahade gore irke gab al uliŋ pigin uŋkureŋ hitiŋ.¹⁵ Goyenbe al kurat kahaŋ belen, "Nebe al gate hanin moŋ geb, al gate uliŋ moŋ," yiyyenbe kahaŋ gob al gote uliŋ piginde ma hiyen? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kahaŋ geb, uliŋde po hiyen.¹⁶ Gwahade goyen po al kurat kirmiŋ belen, "Nebe al gate diliŋ moŋ geb, al gate uliŋ moŋ," yiyyenbe kirmiŋ gobe al gote uliŋ piginde ma hiyen? Moŋ, epte moŋ. Yeŋbe al gote kirmiŋ geb, uliŋde po hiyen.¹⁷ Ninjeb ulniniŋ gayen dilniniŋ ala po manhan daha mat mere nurde hitewon? Irde ulniniŋbe kirmiŋnin ala po manhan daha mat det hamij nurde hitewon? Gobe kukuwamneŋ wor po.¹⁸ Goyenbe Al Kurun belen dufaymin gama irde al ire yeŋbe kahanja hanija yirde kirmiŋja diliŋja manaj yirde al uŋkureŋ iyiŋ. Ninjeb neŋ wor gwahade po diriyen.¹⁹ Gega det uŋkureŋ belen po al irtiŋ manhan uliŋ piginbe dahade hiwon?²⁰ Gega gwahade moŋ. Ulniniŋde det hoyan hoyan yirde ulniniŋ pigin uŋkureŋ po irtiŋ.

²¹ Ninjeb al kurate diliŋ belen al gote hanin keneŋbe epte ma, "Nebe geys hitek ma

nirde hi," inyeŋ. Tonaŋ beleŋ kahaŋ keneŋbe epte ma, "Nebe geys hitek ma nirde hi," inyeŋ.²² Gwahade yarabe ulniniŋde det kura yeneŋmiŋbe meteŋ miŋmoŋ yeŋ nurde hitek goyenbe go ma hinayıŋbe ulniniŋbe keŋkela ma meteŋ teŋ hiyyen.²³ Ninjeb ulniniŋde det kura yeneŋmiŋbe meteŋ miŋmoŋ yeŋ nurde hityen goyen det kuruŋ yeŋ keŋkela doyaŋ yirde hityen. Irde ulniniŋde det kura yeneŋmiŋbe igit moŋ gega, keŋkela po umňa yirde doyaŋ yirde hityen.²⁴ Goyenbe ulniniŋde det kura yeneŋmiŋ igit gobe umňa ma yirtek wor igit. Ninjeb Al Kurun be ulniniŋde det kura miŋ miŋmoŋ yirtiŋ yeneŋ hanjen goyen meteŋ kura yune yeŋbe go wor yade ulniniŋde niŋ det hoyanya gabu irde uliŋ pigin uŋkureŋ iyiŋ. Al Kurun be gwaha mat ulniniŋde det kura miŋ miŋmoŋ yeŋ yeneŋ hanjen goyen turuŋ yirde hiyen.²⁵ Gogab ulniniŋde det kurate dufayya det hoyan kurate dufayya hoyan hoyan heke kahalte bipti ma forok yiyyen. Irde ulniniŋde det gore kadom ge nurdkakala teŋ hinayıŋ.²⁶ Ninjeb ulniniŋ kurhan kura misiŋ katyeŋ gobe ulniniŋ pigin kuruŋ go tumŋan misiŋ nuryen. Gwahade goyen po, ulniniŋ kurhan kura denjem turuŋ yan heŋ aman hekeb ulniniŋ pigin kuruŋ go manaj tumŋan aman hiyyen.

²⁷ Be, gwahade goyen po, deŋbe Yesu Kristuyen uliŋ pigin yara. Deŋ duŋkureŋ duŋkureŋbe Yesuyen kahan, hanin, diliŋ, kirmiŋ gwahade yara.²⁸ Ninjeb deŋ Yesuyen alya bereya sios haŋ bana goŋ mehenđebe Al Kurun beleŋ Yesuyen mere basaŋ mar aposel basiŋa yirtiŋ han. Irde go yufukdebe Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet basiŋa

yirdeb Al Kurunyen mere saba mar basiŋa yirtiŋ haŋ. Irde gab mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ forok yird yird mar basiŋa yirdeb al garbam miŋyaŋ sope yird yird mar wor basiŋa yirdeb al faraŋ yurd yurd mar basiŋa yirtiŋ haŋ. Irdeb Yesuyen alya bereya doyaŋ yird yird mar basiŋa yirdeb naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen go ma nurtiŋ goyen mere teŋ haŋ mar basiŋa yirtiŋ haŋ.²⁹ Niŋgeb deŋ tumŋaŋbe aposel henayiŋ? Ma, tumŋaŋ porofet henayiŋ? Irde deŋ tumŋaŋ Al Kurunyen mere saba mar henayiŋ? Ma, tumŋaŋ mata tiŋeŋ turŋuŋ yaŋ forok yird yird mar henayiŋ?³⁰ Deŋ tumŋaŋ al garbam sope yird yird mar henayiŋ? Ma, tumŋaŋ naŋa hoyanje niŋ mere go ma nurtiŋ goyen teŋ teŋ mar henayiŋ? Irde deŋ tumŋaŋ mere goyen tigiri teŋ al bebak yird yird mar henayiŋ? Epte moŋ geb.³¹ Goyenbe Holi Spirityen tareŋ kura iŋiŋ wor po goyen goke momoŋ direŋ tihim geb, deŋ tumŋaŋ mata go teŋ teŋ niŋ kurut wor po yeŋ hinayiŋ. Mata gobe Holi Spirityen tareŋde mata forok yeŋ hanjen hoyan kuruŋ gote folek wor po.

13

Al hoyan niŋ amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata

¹ Be, ne gayen naŋa hoyanje niŋ marte mere kurayen kurayen goyen iŋiŋ gwaha mat mere tiyeŋ, irde Al Kurunyen miyonyen mere mat manaj mere tiyeŋ gega, Al Kurunya al hoyanje niŋ amaneŋ nurd nurd matanem moŋ kenem nebe heyoŋjonya tikiŋde niŋ det ain parwek beleŋ irtiŋ goyen mali po gasa yirke migirin teŋ hanjen go gwahade goyen hewen.² Irde Al Kurunyen mere basaŋ heŋ mere teŋ teŋ sanjne yan hewen, irde

Al Kurunyen mere banare hitiŋ tumŋaŋ nurde dufaymiŋ tumŋaŋ bebak teŋ tagaleŋ, irde Al Kuruŋ niŋ hekkeŋ wor po nurdeb dugu kura gasuŋ hoyanje kwa inmeke kuyen gega, Al Kurunya al hoyanje niŋ amaneŋ ma nureŋ kenem mata gobe dulduł teŋ heŋ.³ Irde detne tumŋaŋ al det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen yunen, irde Doyaŋ Al Kuruŋ gama ird ird niŋ teŋ al beleŋ kakde kumga nirke kameŋ gega, kadne niŋ amaneŋ nurd nurd matanem moŋ kenem mata gwaha teŋ heŋ kuruŋ gote muruŋgem kura ma teweŋ.

⁴ Be, al kura binde mat wor po kadomya Al Kurunya niŋ amaneŋ nurd unen unen matabe gahade: al gobe kadom kura matamniŋ iŋiŋ hewoŋ yeŋ doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hiyen. Kurabe kadom iŋiŋ iŋiŋ yirde hiyen. Irde kadom kura iŋiŋ mat hikē keneŋbe daniŋ ne wor gwahade moŋ yeŋ ma nurde hiyen. Irde ne harhem harhem mata ma teŋbe yingeŋ ge turuŋ turuŋ ma teŋ hiyen.⁵ Irde kadom hitte palap miŋmoŋ mata ma teŋ hiyen. Irde yingeŋ po iŋiŋ heŋ heŋ beljeŋ niŋ ma naŋkenen hiyen, irde aranen bearar ma teŋ hiyen. Irde kadom beleŋ buluŋ irtiŋ goyen goke dufay ug po ma heŋ hiyen.⁶ Al gobe mata buluŋ niŋ amaneŋ ma nurde hiyen, irde mere fudinde goke po amaneŋ nurde hiyen.⁷ Al gobe kanduk yeneŋ hiyen goke mukku ma teŋ hugineŋ tareŋ po heŋ hiyen. Irde Al Kuruŋ niŋ hugineŋ hekkeŋ nurde hiyen, irde Al Kuruŋ beleŋ iŋiŋ niryeŋ yeŋ goke hugineŋ doyaŋ heŋ hiyen, irde kanduk yeneŋ hiyen gega tareŋ po heŋ fole yirde hiyen.

⁸ Kadomya Al Kurunya niŋ amaneŋ nurd yunen yunen mata gobe hubu ma hiyyen. Goyenpoga porofet meteŋbe hubu hiyyen.

Irde naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata goyen wor kamyenj. Al Kurunyen dufay bebak teŋ tagal tagal meteŋ wor hubu hiyyenj. ⁹ Gobe gayenter Al Kurunyen dufay tumŋaj bebak titek epte moŋ, irde meremiŋ manaj tumŋaj bebak teŋ basan̄ heŋ tagaltek epte moŋ gega, ¹⁰ kame nalu funanđebe neŋ tumŋaj Al Kurunyen dufayya meryea keŋkelə wor po bebak titek geb, go mata gobe tumŋaj hubu henayin dinen̄ hime gago. ¹¹ Mata gwahade forok yiyyen gobe bikken̄ diriŋ hinhemya dirinđe mere teŋ dufaynebe dirinđe dufay po heŋ hinhem gega kuŋ kuŋ salanđen̄ heŋbe dirinđe mataya dufayya gobe yubul po timiriŋ go gwahade goyen. ¹² Irde gayenterbe Al Kurunyen meryea dufayya bebak wor po ma teŋ hite. Gobe lujen ain parwek beleŋ irtiŋ gore dinsokniniŋ kinniŋ gega, keŋkelak ma keneŋ hite go gwahade goyen. Goyenbe kamebe dilniniđe kadom geneŋ teŋ hite yara Al Kurunyen meryea dufayya keŋkelə wor po bebak teŋ hitek. Niŋgeb gayenterbe Al Kurunyen meryea dufayya kura muŋ po bebak teŋ hime gega, kamebe tumŋaj bebak tiyen. Goyenterbe Al Kuruŋ beleŋ keŋkelə wor po nurd nuneŋ hiyeŋ gwahade po, ne wor keŋkelə nurd uneŋ heŋ.

¹³ Be, yihim gwahade po mata hoyanje hubu henayin gega, mata karwo kurabe hubu ma wor po henayinj. Mata karwo gobe gahade: Yesu niŋ hekkeŋ nurd nurd mata, Al Kuruŋ beleŋ igiŋ diryen yeŋ goke doyan̄ heŋ heŋ matayabe Al Kurunja kadrininiŋa niŋ amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mataya gogo. Goyenbe mata karwo bana goyen folek wor pobe Al Kurunja kadrininiŋa niŋ amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata gogo.

14

Porofet meteŋya naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mataya

¹ Niŋgeb Al Kurunja kadtinya niŋ amaneŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata gobe gama po irde hinayin. Irdeb Holi Spirityen sanjiđe mata forok yeŋ yeŋ goyen goke Al Kuruŋ beleŋ dunwoŋ yeŋ tareŋ po gusuŋaj irde hinayin. Gega porofet meteŋ gobe det kurun geb, goyen dunwoŋ wor po yeŋ gusuŋaj irde hinayin. ² Porofet meteŋ niŋ wa gusuŋaj irde hinayin dinen̄ hime gote miŋbe gahade: al kura naŋa hoyanje niŋ mere kurayen kurayen teŋ hiyen al gobe al ma mere yirde hiyen, Al Kuruŋ mere irde hiyen. Yeŋbe Holi Spirityen tareŋde mere banare nin goyen teŋ hiyen. Niŋgeb meremiŋ goyen al hoyan̄ kura beleŋ bebak titek moŋ. ³ Goyenpoga porofet meteŋ teŋ haŋ marbe tumŋaj al saŋiŋ yird yird niŋ mere yirde hanjen. Niŋgeb kadom kura tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ yurde, biŋ yurum yirde hanjen. ⁴ Be, al kura naŋa hoyanje niŋ mere teŋ teŋ mata teŋ hiyen al gobe mata gore yiŋgeŋ po tareŋ irde hiyen. Munaŋ porofet meteŋ teŋ hiyen al gobe meteŋ gore kadom Yesuyen alya bereya sanjiŋ yirde hiyen. ⁵ Niŋgeb meteŋ gobe naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gote folek. Goke teŋbe deŋ tumŋaj naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata teŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime gega, porofet meteŋ niŋ wa gusuŋaj irke dunkeb meteŋ goyen teŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime. Naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gobe mere gote miŋ goyen tigiri teŋ Yesuyen alya bereya momon̄ yirke tareŋ hetek al miŋyaŋ hike kenem gwaħa tiyyen. Munaŋ hubu kenem hoyanje niŋ mere teŋ teŋ mata

gote iginejbe porofet metej gote iginej epte ma fole iryen.

⁶ Be, kadne yago, deñ hitte kuñ nañña hoyanje niñ mere mat mere tiyenjbe daha mat faraj duren? Epte moj wor po! Gwahade tiyen gega, Al Kurunyen dufay banare niñ nikala nirke kawan momon dird dird mata, Al Kurunyen dufay bebak teñ tagal tagal mata, porofet metej goyen teñ teñ matayabe sabamiñ tagal tagal mataya goyen gonem moj henja deñ hitte kuñ faran duren gobe iginej ma forok yiyyen. ⁷ Gobe tikiñde niñ det bulelunya gitaya gwahade yara. Gobe biñfut miñmoj gega, al beleñ kari yirke mere teñ hanjen. Goyenbe keñkela ma kari yirkeb meremiñbe hiburnyen geb, tikiñ damiñ heñ hañ yeñ ma bebak tinayin. ⁸ Be, al kura fulenjare kuñ kuñ niñ teñ bigul fu iryen gega, keñkela ma fu irke fulenjare mar kadom beleñ daha matbe bebak teñbe fulenjare kuñ kuñ niñ gitik tinayin? Epte moj. ⁹ Niñgeb gwahade goyen po, deñ beleñ mere teñ henja nañña hoyanje niñ mere kura kadtin epte ma bebak titek mere mat tinayinbe dahadem kadtin beleñ meretiñ nurde bebak tinayin? Epte moj. Gwaha tinayinbe mere gobe dulin lawlaw yeñ hañ yeñ nurnayin. ¹⁰ Fudinde wor po, megenbe neñ beleñ epte ma bebak titek mere kurayen kurayen budam hañ. Gega mere gobe tumjanj miñ minyan. ¹¹ Goyenbe mere hoyan kura ne beleñ epte ma bebak titek goyen al kura beleñ tiyyenjbe nebe meremiñ gote miñ ma nureñ geb, mere teñ hi al hittebe al miñ hoyan heweñ. Irde al gobe ne hitte al miñ hoyan hiyyen. ¹² Gobe deñ wor gwahade po yeñ nurde hañ. Denjbe Holi Spirityen tarenjde mata forok yird yird sanjñ tetek wor po nurde hanjen geb, tarenjmiñ go teñ

gabe kadtin Yesuyen alya bereya sanjñ yird yird niñ kurut wor po yeñ hinayin.

¹³ Niñgeb goke teñbe al kura nañña hoyanje niñ merere mat mere teñ hiyen al gobe mere tiyyen gote miñ kawan tagal tagal niñ manaj Al Kurun gusunjan iryen. ¹⁴ Fudinde, nañña hoyanje niñ merere mat Al Kurun mere ireñ goya goyenbe tonner mere ireñ gega, dufaynerbe mere gwaha tihim yeñ ma nureñ. ¹⁵ Niñgeb daha tiyen? Nebe tonner Al Kurun mere ireñbe dufayner wor mere ireñ. Irde tonner Al Kurun niñ tikiñ heweñbe dufayner wor tikiñ heweñ. ¹⁶ Munañ denjbe tontinjde po Al Kurun turuñ irnayinbe deñ han bana goyen al kura meretiñ bebak ma teñ hiyen al gobe deñ beleñ Al Kurun igin nudr uneñ turuñ irde hanj goke epte ma faraj durde “Fudinde,” yiyyen. Al gobe mere teñ hanj gote miñ ma bebak teñ hiyen geb, gogo epte ma haywanj hiyyen. ¹⁷ Denjbe Al Kurun mere irde henja igin mat po turuñ irde hinayin gega, al hoyan meretiñ bebak ma teñ hinayin marbe meretiñ gore epte ma faraj yuryen.

¹⁸ Nebe nañña hoyanje niñ merere mat Al Kurun mere ird ird matanebe kuruñ wor po, deñ teñ hanjen gote fohek. Niñgeb goke Al Kurun igin nudr uneñ hime. ¹⁹ Nebe gwahade po nañña hoyanje niñ mere mat Al Kurun mere ird ird mata tareñ po tanarde himyen gega, Yesuyen alya bereya gabu irde hanjen bana goñ heñbe al hoyan beleñ igin bebak titek mere mat po mere teñ al saba yirde himyen. Al hoyan beleñ igin bebak titek mere mat saba yireñ kuruñ gobe gote iginej minyan. Gega nañña hoyanje niñ mere kadne beleñ epte ma bebak titek gore po ugûn po saba yireñ gobe iginej

gam moj, miŋ moj wor po hiyyen.

²⁰ Ningeb, kadne yago, naŋa hoyanje mere mat Al Kurun mere ird ird mataya porofet meteŋ teŋ teŋ mataya goyen teŋ heŋyabe dirin kalak beleŋ dufay heŋ hanjen gwahade ma teŋ hinayin. Goyenbe dirin mamure niŋbe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ ma nurde haŋ. Ningeb buluŋ teŋ teŋ niŋbe yen yara heŋ hinayin. Gega dufay heŋ heŋtiŋbe al parguwak beleŋ dufay heŋ hanjen yara heŋ hinayin. ²¹ Al kurunyen asanđe naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kurun mere ird ird mata goke Doyaŋ Al Kurun beleŋ gaha yiriŋ: "Ne beleŋ al miŋ hoyan, irde meremiŋ manaj hoyan goyen dufay yunmeke mel gayen momoŋ yirnayin.

Gwahade yireŋ gega merene ma nurnayin," yitiŋ hi. *Aisaia 28:11-12*

²² Ningeb naŋa hoyanje niŋ mere mat mere teŋ teŋ mata gobe Doyaŋ Al Kurun niŋ ma nurtiŋ mar hittebe Al Kurunyen sanj̄ bebak teŋ teŋ niŋ forok yen hanjen. Munaŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar hittebe gwahade moj. Goyenbe porofet meteŋ teŋ teŋ matabe Doyaŋ Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ mar hittebe Doyaŋ Al Kurunyen buniŋ dufay goyen bebak teŋ sanj̄ heŋ heŋ ge forok yen hanjen. Munaŋ Doyaŋ Al Kurun niŋ ma nurtiŋ mar hittebe gwahade moj. ²³ Goyenpoga Yesuyen alya bereya sios tumŋaŋ gabu irde naŋa hoyanje niŋ mere mat Al Kurun mere irde hikeya al kura Al Kurunyen mere biŋde tareŋ ma hitiŋ mar ma al kura Doyaŋ Al Kurun niŋ ma nurtiŋ mar beleŋ waŋ denenbe daha din-nayin. Kukuwa hahan po ga din-nayin geb. ²⁴ Goyenbe tumŋaŋ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ tagalde hikeya al kura Doyaŋ Al Kurun

niŋ ma nurtiŋ mar ma Al Kurunyen mere biŋde tareŋ ma hitiŋ mar kura beleŋ waŋ mere go nurnayinbe mere nurnayin kurun goreb mata buluŋmiŋ kawan yirde biŋ yakamkeb, "Fudinde, neŋbe mata buluŋ mar;" yen nurnayin. ²⁵ Al Kurunyen mere basaŋ heŋ heŋ mata gore go mar gote dufaymiŋ banare po hitiŋ goyen kawan yiryen. Irkeb mel gore dokolhoŋ yuguluŋ teŋ Al Kurun doloŋ irde kawan po, "Fudinde, Al Kurunbe deňya hi!" yenayin.

Igiŋ mat Al Kurun doloŋ ird ird mata

²⁶ Ningeb, kadne yago, gabu irde Al Kurun doloŋ ird ird mata niŋ daha yewen? Be, Al Kurun doloŋ irniŋ yen gabu ird-eyabe al kurabe tikiŋ hiyyen, irde kurabe saba diryen, irde al kurabe Al Kurunyen dufay banare niŋ goyen ikala irke tagalyen, irde kurabe naŋa hoyanje niŋ mere mat mere tiyyen, irde al kurabe mere goyen tigiri teŋ miŋ bebak diryen. Goyenbe mata gwahade kurun gobe den sios tumŋaŋ sanj̄ heŋ heŋ ge teŋ hinayin. ²⁷ Ningeb al kura naŋa hoyanje niŋ mere mat mere tiye yen nurdeb irawa ma karwo gwahade beleŋ po mere tinayin. Al hoyan kura sopte ma mere tiyyen. Irde kura kame mere tinayin. Wawuŋ unjkurenđe po tumŋaŋ mere titiŋ ala ma tinayin. Be, gwaha teŋ heŋyabe mere go tigiri teŋ bebak dird dird al manaj hiyen. ²⁸ Munaŋ mere go tigiri titek al miŋmoj kenem mere go titek albe gabu irnayinđe gorbe balmiŋ po hiyen. Irde yenja Al Kurunya po balmiŋ mere teŋ hiriryen.

²⁹ Be, porofet meteŋ teŋ teŋ mata gobe al irawa ma karwo beleŋ tagalnayin. Irke al hoyanje meremiŋ gobe fudinde Al Kurunyen mere ma dahade goyen

keñkelə dufay henayıŋ. ³⁰ Be, deň gabu irde keperde hinayıŋ bana goyen Al Kuruŋ beleň dufaymın banare niň goyen al kura ikala irkeb huwarde tagaleň tikeb al kura meheňde huwarde tagalde hiyen al gobe keperde balnırıŋ po hiyen. ³¹ Gwaha teň hinayıňbe Al Kurunyen mere banare hitiň goyen tagaltek marbe tumňaň tagalde hinayıŋ. Gogab kadom saba gird teň tumňaň tareň heň hinayıŋ. ³²⁻³⁴ Al Kurunybe dufay keñkelə ma heň mali mali mata ma teň hiyen. Yeňbe biň kamke igin heň heň gote miň al. Niňgeb Holi Spirityen tareňde porofet meteň titek al gobe meteň goyen igin mat doyan irde meteň teň hiyen.

Be, berebe Yesuyen alya bereya gabu irtiň bana gon heňyabe mere ma teň hinayıŋ. Mata gobe Al Kurunyen dirňeq weň Yesuyen alya bereya beleň gwaha teň hanjen. Berebe Yesuyen alya bereya gabu irnayıŋ bana gon epte ma mere kawan tagalde hinayıŋ. Gwaha titňeq Moseyen sabare yitň gwahade po, Yesuyen alya bereyat doyan marte mere nurde gama po irde hinayıŋ. ³⁵ Munaň mere ma mata kura goke gusuňaň hiniň yen nurdeb yaminde kuň gab uň yago gusuňaň yirde hinayıŋ. Bere beleň Yesuyen alya bereya gabu irtiň dilin mar huwarde kawan po mere teň teň mata gobe memyak. ³⁶ Ga dineň hime gabe deň Korin mar beleň, "Al Kurunyen merebe neň hitte mat forok yirinj," yen hanjen, irde, "Al Kurunyen merebe neň mun po ga nurniň," yen hanjen yeke nurmiň geb, gago dineň hime.

³⁷ Be, al kura yingen ge yen, "Nebe porofet," yen nurde hi, irde kurabe, "Holi Spirityen sanjiňde mata forok yen yen tareňnem yaň," yen nurde hi kenem al gobe ne beleň deň hitte asaň ga kan

saba dirde hime gayenbe Doyaň Al Kurunyen mere tareň yen nuryeň. ³⁸ Munanj al gore mere ga nurde ma nurhem nurhem teň wasak po teň hiyenbe Doyaň Al Kuruŋ wor gwahade po iryerj.

³⁹ Niňgeb, kadne yago, Al Kurunyen mere basaň heň tagaltek wor po nurde hinayıŋ. Irde naňa hoyanđe niň mere mat Al Kuruŋ mere ird ird mata goke utaň ma yirde hinayıŋ. ⁴⁰ Goyenpoga mata go teň heňyabe hugineň igin mat mata teň hinayıŋ. Irde al mali mali huwarde hiburqen ma teň hinayıŋ.

15

Yesu kamyijde mat huwaryiň

¹ Be, kadne yago, haňkapyä Yesu niň yitiň mere igin goke deň hitte tagaltiň goyen bitiň bak yen yen ge sopte momoň direň yen nurde hime. Deňbe mere igin gayen nurde goke dufaytiň sanjiň yırtıň haň, irde mere go po gama irde tareň po huwarde haň. ² Niňgeb mere igin ne beleň deň hitte tagalmırıň goyen tareň po tanarde bada ma heň gama po irde hinayıňbe mere igin go hende po sanjiň heň hike Al Kuruŋ beleň dumulgaň tiyyenj. Gwaha ma teň hinayıňbe dufaytiň yen ge tareň irtiň gobe miň miňmoň hiyyenj.

³ Ga dineň hime gabe mere kuruň Doyaň Al Kuruŋ beleň momoň nirtiň goyen basaň heňbe momoň dirmırıň geb, gago sopte dineň hime. Mere gobe gahade: Yesu Kristube Al Kurunyen asaňde katıň gwahade po, nende mata buluň niň teň kamyinj. ⁴ Irke mete tiyamiň. Gega Al Kurunyen asaňde katıň gwahade po, kamyijde mat yerenkek hekeb huwaryiň. ⁵ Irde Pita hitte forok yen gab Komatmırı 12 hitte forok yirinj. ⁶ Be, go kamereb wawuň uňkürenđe alya bereya 500 folek

gwahade, yen gama irde hinhan mar diliñde forok yirinj. Go mar goyen kurabe kamañ gega, budambe hanj. ⁷ Be, Yesube mel go hitte forok yen gabe Yems hitte forok yirinj. Irdeb mere basan̄ marmij aposel tumjan̄ hitte forok yirinj. ⁸ Be, nej aposel hitte forok yen hinhan goyen ne hittebe funan̄ wor po forok yirinj. Nebe dirin̄ kura kawañ henj henj nalu hako hikeya kukuwamn̄ej kawañ hitin̄ yara al keñkelak moj gega, ne hitte wor forok yeke delner kinmirinj.

⁹ Nebe aposel gega, deñne turñuñ yañ moj. Goyenbe aposel hoyan̄be deñem turñuñ yañ, ne folek wor po. Niñgeb al hoyan̄ beleñ ne gayen aposel nintek ma hime yenj nurde hime. Gobe Al Kurunyen sios goyen buluñ buluñ yirde hinhem geb, gago dinej hime. ¹⁰ Goyenpoga Al Kurun̄ beleñ bunin̄eñ nirde igin̄ igin̄ niryin̄ geb, gayenterbe al gahade henj meten̄mij teñ hime. Yenj beleñ bunin̄eñ nirde igin̄ igin̄ niryin̄ gote iginen̄be kurun̄ wor po. Niñgeb nebe gogo yen ge teñ meten̄ kurun̄ wor po teñ hinhem. Aposel hoyan̄ beleñ meten̄ titiñ gote folek wor po meten̄ teñ hinhem. Goyenbe nigen tareñde ma meten̄ gwahade teñ hinhem. Al Kurun̄ beleñ bunin̄eñ nirde igin̄ igin̄ nirkeb gogo go hende huwarde meten̄ teñ hinhem. ¹¹ Niñgeb ne manan̄, aposel hoyan̄ manan̄ tumjan̄ mere igin̄ goyen tagalde tukun̄ hinhet. Irke ñen̄ beleñ nurde mere igin̄ goke dufaytiñ sanj̄ iramiñ.

Al kamtiñbe huwarnayiñ

¹² Goyenpoga ñen̄ hañ bana goyen al kurabe mere igin̄ goyen buluñ mat tagalde hanj. Nej beleñ Yesu Kristu kamtiñde mat huwaryiñ goke tagaltirin̄ gega, dahade niñgeb go mar gobe al kamtiñbe epte ma huwarnayiñ yenj hanj? ¹³ Al kamtiñbe epte

ma huwartek manhan Yesu Kristu wor go ma huwarwoñ. ¹⁴ Irde Yesu Kristu huwaryiñ moj manhan goke tagalde hitien gobe miñ miñmoñ hewoñ. Irde goke dufaytiñ tareñ irtiñ go wor miñ miñmoñ hewoñ. ¹⁵ Irde al kamtiñ sopte huward huward mata gam moj manhan Al Kurun̄ beleñ Yesu Kristu isan̄ ma hewoñ. Goyenbe Al Kurun̄ beleñ Yesu Kristu isan̄ hiriñ goke nej beleñ tagalde hitien geb, meten̄ Al Kurun̄ beleñ ma tiyyin̄ goyen usi teñ al hoyan̄ momon̄ yirde hite yenj nurtewoñ. ¹⁶ Al kamtiñ huwarnayiñ moj manhan Yesu Kristu wor kamtiñde mat ma po huwarwoñ. ¹⁷ Irde Yesu Kristu huwaryiñ moj manhan goke dufaytiñ tareñ irtiñ go wor miñ miñmoñ hewoñ. Irde gayenter wor mata buluñ bana po hiwoñ. ¹⁸ Irde yenj ge dufaymiñ sanj̄ irdeya ga kamtiñ mar wor mata buluñ bana po henjä kamañ geb, Al Kurun̄ hitte epte ma kuwoñ. ¹⁹ Yesu Kristu beleñ henj henjinin̄ igin̄ ird ird gobe megen gar hitekeya po igin̄ iryen̄ yenj goke doyañ henj hitien manhan al bunin̄eñ wor po hetewoñ. Irde al bunin̄eñ megen gar hañ gote folek buluñ wor po hetewoñ.

²⁰ Goyenpoga Yesu Kristube kamtiñde mat huwarde al kamtiñde mat kame huwarnayiñ kurun̄ gote miñ al hiriñ geb, al kamtiñ mar goyen wor kame huwarnayiñ. ²¹ Al uñkuren̄ beleñ mata buluñ miñ urke kamde kamde mata forok yirinj. Niñgeb gwahade goyen po, kamtiñde mat huward huward wor al uñkuren̄ beleñ miñ uryinj. ²² Adam beleñ mata buluñ miñ uryinj geb, yenj kamere forok yitiñ marbe tumjan̄ kamde hanjen̄ gwahade po, Yesu Kristu beleñ kamtiñde mat huwaryiñ geb, al hoyan̄ wor kamtiñde mat huwarnayiñ.

²³ Goyenbe kamtiŋde mat mali mali ma huwarnayin. Yesu Kristube yen wa blikken kamtiŋde mat huwaryin. Be, kuŋ kuŋ yen sopte mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nature alya bereyamiŋ wor huwarnayin. ²⁴ Go kamereb nalu funaŋ wor po forok yiyyen. Goya goyenbe Yesu Kristu beleŋ Satanyen tarenja megen niŋ doyaŋ marte tarenja tumjaŋ gwamuŋ yuryen. Irdeb yen beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird mata goyen Naniŋ Al Kurun haniŋde kiryen. ²⁵ Mata gobe gahade: Yesu Kristu beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yirde hiyen. Irke kuŋ kuŋ Al Kurun beleŋ Yesuyen asogom tumjaŋ yukuŋ Yesu kahan miŋde yerke yufukde tiyyen. ²⁶ Irdeb yen beleŋ gwamuŋ uryen det funaŋbe kamde kamde mata geb, mata goyen pasi wor po kiryen. ²⁷ Gobe, "Al Kurun beleŋ det tumjaŋ yende yufukde yerke doyaŋ yirde hi," yitiŋ geb, gwaha po tiyyen. Be, "Det tumjaŋ yende yufukde yerke" yitiŋ mere gobe Al Kurun beleŋ det tumjaŋ yade Yesu Kristuyen yufukde yiryiŋ geb, Al Kurun yingenbe Yesu Kristu yufukde ma hi gobe keŋkela wor po nurde hite. ²⁸ Goyenpoga kame det tumjaŋ Al Kurun beleŋ Yesu Kristuyen yufukde yerde pasi iryen naturebe Urmin Yesu Kristu wor gwaha iryen al Al Kurun yufuk bana hiyen. Gogab Al Kurun beleŋ det kurun gate Doyaŋ Al Kurun heŋ doyaŋ yirde hiyen.

²⁹ Be, deŋbe al kamtiŋ niŋ teŋ baptais teŋ hanjen. Goyenbe al kamtiŋbe ma huwarnayin yen nurde hanj kenem daniŋ al katmiŋ mar goke baptais teŋ teŋ mata teŋ hanjen? Al kamtiŋbe epte ma sopte huwarnayin kenem daniŋ geb albe al kamtiŋ mar goke teŋ baptais teŋ hanjen? ³⁰ Irde neŋbe

daniŋ Yesu niŋ teŋbe gise hanjka mudunke kamtek kanduk yeneŋ hityen? ³¹ Fudinde, kadne yago, ne hittebe gise hanjka hugineŋ kamde kamde mata forok yen hanjen gwahade yara, gise hanjka kanduk yeneŋ ulne misiŋ kateŋ himyen. Ga dineŋ hime gabe deŋ tumjaŋ Doyan Al Kurunjininiŋ Yesu Kristuya hanj goke amaneŋ nurde himyen geb, gago momoŋ dird dird niŋ kama ma heŋ hime. ³² Ne gayen Efesus taunde niŋ mar kulu duwi yara gore buluŋ wor po nirke kanduk go fole ire yen kurut yen hinhem. Goyenbe dufay igiŋ moŋ megen gar po igiŋ heŋ heŋ ge dufay bener kerde gwaha timiriŋ manhan matane gore da igiŋ forok irde nunwoŋ? Hubu wor po. Al kamtiŋ epte ma sopte huwarnayin kenem, "Gisebe kamtek. Ningeb dula teŋ kukuwa fe nene aman po hiniŋ," yeweŋ. ³³ Goyenbe gwahade moŋ geb, usi mere goyen fudinde yen ma nurde hinayin. Kadtiŋ kura mata buluŋ teŋ hanj gore matatiŋya dufaytiŋya igiŋ goyen buluŋ yirnayin geb, gago dineŋ hime. ³⁴ Ningeb keŋkela dufay heŋ mata buluŋ ma teŋ hinayin. Deŋ hanj bana al kurabe Al Kurun keŋkela ma nurd uneŋ hanj. Mere ga dirde hime gabe merene gayen nurde memya henan yen gago dineŋ hime.

*Al kamtiŋde mat huwarnayin
mar gote uliŋbe hoyaj wor po
henayin*

³⁵ Be, goyenbe deŋ hanj bana al kura beleŋ, "Al kamtiŋbe daha mat huwarnayin? Irde huwardeb uliŋbe dahade henayin?" yen gusuŋaj heŋ hanjen. ³⁶ Mere gwaha teŋ hanj marbe kukuwanjen wor po! Deŋ beleŋ det muyken hartin go ma kamyenbe gor mat dahadem det gergen forok yiyyen? Epte moŋ. ³⁷ Det kura hare yeŋbe kame

forok yiyyen pigin yan gwahade ma harde hanjen. Det gote bilmiñ, wit muyken ma det hoyan harde hanjen.³⁸ Goyenpoga Al Kurunj beleñ muyken gote pigin forok yiwi yen nuryen gwahade po forok yen hiyen. Muyken yunkureñ yunkureñ gote piginbe hoyan hoyan po forok yirde hiyen³⁹ Gwahade goyen po, det uliñbe tuñande moñ, hoyan hoyan. Alyenbe hoyan, megen niñ dapnja gote uliñbe hoyan, nuyenbe hoyan, irde fete niñ dapnja gote uliñ wor hoyan.⁴⁰ Irde nañkiñbe gor niñ det miyayñ, irde megenbe gor niñ det miyayñ. Goyenbe nañkiñde niñ det buda gote umñamirjbe nende gigen hoyan hoyan, irde megen niñ det buda gote umñamirj wor nende gigen hoyan hoyan po hanj.⁴¹ Niñgeb nañja diliñ gote umñambé hoyan, irde gagasi gote umñambé hoyan po. Dinambe hanj kuruñ go wor umñambé nende gigen hanj.

⁴² Be, al kamtiñde mat huwarnayin wor gwahade po uliñbe hoyan wor po henayin. Al uliñ piginbe bida henayin gega, kamtiñde mat huwarnayinbe huginen hinayin.⁴³ Irde al hakwambe bida heñ bulun henayin gega, huwarnayinbe uliñ gob igin muñ turñuñ yan henayin.⁴⁴ Al kamke mete titek hakwam gobe uliñ megen niñ po gega, sopte huwarnayin gobe Al Kurunyen gasunje niñ henayin.

Be, dilniniñde yeneñ hite gayen uliñ pigin miyayñ hanj kenem Al Kurunyen gasunje niñ wor uliñ pigin miyayñ hanj.⁴⁵ Goke Al Kurunyen asañde, "Hanjkapyä wor po al tiñej forok yirin gobe Adam. Yeñ hitte mat al fulful tiyyin," yitiñ hi. Goyenpoga al hoyan Adam yara kame wor po forok yirin. Yeñbe Yesu Kristu, Al Kurunya huginen heñ heñ goyen al

yuneñ yuneñ gote miñ al hiriñ.⁴⁶ Al Kurunyen gasunje niñ uliñbe go wa ma forok yirin. Megen niñ uliñ wa forok yeke gab Al Kurunyen gasunje niñ uliñ gogo kame forok yirin.⁴⁷ Al hanjkapyä wor po forok yirin gobe Al Kurunj beleñ megen niñ mulowo po yade forok iryin. Gega al kame forok yirin Yesu Kristube Al Kurunyen gasunje mat forok yirin.⁴⁸ Adam uliñbe megen mat forok yirin gwahade po, megen hanj marte uliñbe Adamyen uliñ gwahade miyayñ hanj. Gega al kura Yesu Kristuya hanj marte uliñbe kame kamtiñde mat huwarde Al Kurunyen gasunje hanj mar gote uliñ yara henayin.⁴⁹ Gayenterbe neñ gayenbe megen niñ al Adam yara hite. Gega kamebe Yesu Kristu Al Kurunj hitte mat watin gwahade hitek.

⁵⁰ Be, kadne yago, mere direñ tihim gobe gahade: neñ ulniniñ megen po yirtiñ gayen manay henyabe epte ma nalu funanje Al Kurunj beleñ alya bereyamin doyan yird yird bana goñ hurkunayin. Niñgeb det bulun heñ hubu hetek gore epte ma det huginen hitek bana goñ hinayin.⁵¹ Niñgeb mere banare hitiñ goyen momoñ direñ tihim geb, keñkelä nurnañ ko. Merebe gahade: neñ kuruñ gayen tumayñ ma kamtekeya nalu funañ goyen forok yiyyen. Kurabe kamnayin, munay kurabe go ma kamnayin. Gega nalu goyenterbe kamnayin marya go ma kamnayin marya goyen tumayñ ulniniñ hoyan wor po henayin.⁵² Goyenterbe nalu funanje nin bigul mere tikeb goyare po ulniniñbe hoyan wor po hiyyen. Bigul go mere tikeb al kamtiñ marbe huwarde uliñ gobe sopte bulun ma heñ huginen igin po hinayin. Irke neñ kurabe ma kamdeya ulniniñ hoyan hiyyen.

⁵³ Gobe megen niŋ ulninin bida hetek gabe yubul teŋ ulninin bida ma hetek goyen yawartek geb, gogo ulninin hoyan hiyyen. Ulninin belŋej hitek gabe kame ulninin hugiŋen hitek hiyyen. ⁵⁴ Ulninin bida heŋ belŋej po hitek goyen yubul teŋ ulninin gergeŋ bida ma heŋ hugiŋen hitek goyen yawartek goke Al Kurunyen asanđe katin mere gobe fudinde. Mere gobe gahade:

“Kamde kamde matabe hubu hiyuŋ. Neŋbe mata go fole irtiŋ.” *Aisaia 25:8*

⁵⁵ “Kamde kamde mata, gebe epte ma fole dirayiŋ.

Kamde kamde mata, gebe epte ma dakamaiŋ,” yitiŋ hi. *Hosea 13:14*

⁵⁶ Be, yitiŋ gwahade po, kamde kamde gote kilibe mata buluŋ geb, mata buluŋ goreb al hitte kamde kamde forok iryiŋ. Moseyen sababe al beleŋ epte ma keŋkela gama irtek geb, neŋ al gayen mata buluŋ mar dineŋ dineŋ tareŋbe sabare gor mat waŋ hi. ⁵⁷ Goyenpoga neŋbe Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristuya hitekeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋa kamde kamdeya fole yird yird sanjŋ dunyin geb, goke iginj wor po nurd uneŋ hite!

⁵⁸ Niŋgeb, kadne yago, tareŋ po heŋ yul ma yeŋ hugiŋen Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meten tareŋ po teŋ hinayiŋ. Deŋ beleŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ teŋ meten teŋ hugiŋen kurut yeŋ hanjen gobe dilinde miŋ miŋmoŋ ma hiyyen yeŋ nurde hanj gogo.

16

Yesuyen alya bereya Yerusalem hanj goyen faraŋ yurd yurd niŋ mere

¹ Be, Al Kurunyen alya bereya faraŋ yurtek yeŋ hora gabu ird ird niŋ gusuŋaŋ niraŋ goke wol heŋ momoŋ direŋ tihim. Ne beleŋ Galesia naŋare niŋ Yesuyen

alya bereya goyen gwaha gwaha tinayıŋ yinmeke tiyamiŋ gwahade goyen po, deŋ wor mata gwahade po tinayıŋ. ² Niŋgeb meten teŋ gote murungem hora yadeb kura pota yirde Sandemiŋ Sandemiŋ yawaŋ gabu yirde hinayiŋ. Hora kuruŋ teŋ haŋ marbe kuruŋ pota yirde hinayiŋ, munaŋ hora dirŋen yade hanj marbe dirŋen pota yirde yawaŋ gabu yirde hinayiŋ. Gogab deŋ hitte kumeke goyare po gab hora gabu yirniŋ yirniŋ ma teŋ hinayiŋ. ³ Be, ne kuŋ forok yemekeb Yerusalem niŋ sios yuntek hora goyen yeŋ beleŋ ga Yukun yunnayiŋ yeŋ al kura yawarnayiŋ. Irkeb ne beleŋ mel gobe al gwahade yeŋ Yerusalem mar niŋ asanj kayen goyen manaj yunmeke gab teŋ kunayiŋ. ⁴ Irde ne wor mel goya tumŋaŋ kutek gobe miŋ miŋyaŋ kenem neya tumŋaŋ kutek.

Korin kuŋ kuŋ niŋ tagalyiŋ

⁵ Be, nebe Masedonia naŋa beleŋ kuŋ kuŋ niŋ dufay heŋ himyen geb, bana gore mat kuŋ kuŋ gab deŋ hitte kweŋ. ⁶ Kuŋ denja ulyaŋde yara hiniŋ yeŋ nurde hime. Irde meŋe huwarde naŋa buluŋ hiyyen nature goyen manaj gor po heŋ wet yeŋ nurde hime. Go kamere gab goŋ kura kwe yeŋ nureŋ goyen faraŋ nurke kweŋ. ⁷ Gobe duliŋ kuŋ denmaŋ kuŋ kuŋ niŋ ma nirde hikeb gago dineŋ hime. Doyaŋ Al Kurunyen dufay kenem denja ulyaŋde yara hitek yeŋ nurde hime. ⁸⁻⁹ Goyenpoga Efesus taunde garbe Al Kurunyen meten kuruŋ keŋkela meten titek goyen forok yeŋ hi geb, gar heŋ meten teŋ Pentekos nalu heke gab deŋ hitte kweŋ. Garbe al budam Al Kurunyen mere fudinde yeŋ nurde hanj. Goyenbe budambe asogo nirde hanj.

¹⁰ Be, Timotibe deñ hitte kuyen. Niñgeb deñ beleñ keñkela faraj urde hikeb deñya heñ heñ ge kafura ma hiyyen. Yen wor ne teñ hime yara Doyañ Al Kurunyen meteñ ten kun hi. ¹¹ Niñgeb palap po irde hinayin. Irde yen beleñ ne hitte mulgañ heñ wañ wañ naturebe hantiñ yerde uneñ guram irde tareñ irdeb tubul tike biñ kamkeya wayyen. Nebe Timoti goyen gor niñ Yesu nurd untij mar kura goya wanayin yen doyañ heñ hime.

¹² Be, kadne Apolosbe kadomya deñ hitte kunayin yen ineq tebañ irde himyen gega, kutek ma irde hiyen. Goyenbe kutek nalu kura forok yeke gab kuyen.

¹³ Be, deñbe keñkela heñ ga hinayin. Irde Doyañ Al Kurun niñ hekkeñ nurdeya hinayin. Irde kafura ma heñ tareñ po heñ hinayin.

¹⁴ Irde meteñ teñ hinayin kurun gobe bitinje hugineñ al hoyaq niñ amanen nurd nurd dufay goyen hikeya ga meteñ teñ hinayin.

¹⁵ Be, deñbe Akaia naña bana goñ niñ albe Stefanasya yenyä hanjen marya gore wa Yesu niñ dufayminj sañij irdeb Al Kurunyen alya bereya hoyaq faraq yurd yurd meteñ goyen tiniñ yen nurde meteñ teñ hanjen gobe nurde hañ gogo. Niñgeb, kadne yago, deñbe ¹⁶ mel goyen tumjan palap yirde hinayin. Irde al kura yen meteñ teñ hanjen gwahade meteñ teñ hik yeneñbe go wor palap yirde hinayin. ¹⁷ Nebe Stefanasya Fortunatusabe Akaikusya wake neya hite goke amanen nurde hime. Deñ denmewoñ wor po yen nurde himyen goyenpoga, mel ga wañ forok yekeb tumjan denhem yara nurdeb amañ heñ hime. ¹⁸ Yenbe deñya heñ faraq durde hik bitin kamke hinhan gwahade goyen po, wañ gar ne wor gwahade po nirde

hañ. Niñgeb deñbe al gwahade goyen palap yirde hinayin.

Mere funaj

¹⁹ Be, Esia* naña bana niñ sios neya hite mar beleñ deñ ge dufay heñ hañ goyen momor yirayin ninkeñ gago dineñ hime. Irde Akwilaya berem Prisilayabe yaminde gabu irde Doyañ Al Kurun dolon irde hañ marya beleñ wor den ge ug po dufay heñ hañ geb, gago bebak dirde hime. ²⁰ Irde Yesu nurd untij mar hoyaq gar hañ wor tumjan deñ ge dufay heñ hañ geb, gago momor dirde hime. Deñbe kadom gargar gird ter heñyabe bitin bana mat fudinde wor po kadom gargar girde teñ hinayin. Gobe Al Kurun diliñde wukkek wor po geb.

²¹ Be, funajbe nigeñ hanner wor po deñne gahade kañ asan ga pasi ireñ tihim – POL.

²² Be, al kura Doyañ Al Kurun niñ amanen ma nurd uneñ hañ marbe Al Kurun beleñ karan yurke bulun wor po henayin. Doyañ Al Kurunniñ, aranen wayayin!

²³ Be, Doyañ Al Kurun Yesu beleñ buninjeñ dirde igin igin dirwoñ yen nurde hime.

²⁴ Neya deñyabe Yesu Kristuya tumjan hite geb, deñ ge amanen wor po nurd duneñ hime. Fudinde wor po. Gogo po.

* **16:19:** Esia naña gobe gayenter niñ Esia naña kurun goke ma yitiñ. Gayenterbe Turki ineq hanjen.

2 Korin Korin niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asəŋ sopte kayyin

¹ Ne Polbe Al Kurun beleŋ dumulgaŋ teŋ terŋa goke terbe neŋ kanduk yeneŋ hityen gogo. Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum irde hiyen gobe deŋ wor bitiŋ yurum heŋ heŋ ge teŋ gwaha dirde hiyen. Irkeb deŋ wor kanduk karkuwaŋ neŋ yeneŋ hityen gwahade goyen yeneŋ hanjen goyen goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hanjen. ⁷ Niŋgeb deŋ ge hekkenj nurde hite. Neŋ gayen kanduk karkuwaŋ yeneŋ hityen gwahade goyen po, deŋ wor kanduk yeneŋ hanjen geb, Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum yirde hiyen gwahade po, bitiŋ wor yurum yirde hiyen goyen nurde hityen geb gago dineŋ hite.

² Adoniniŋ Al Kurunya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ buninjen dirde igit igit dirde bitiŋ yisikamke igit hiwoŋ yen nurde har.

Pol beleŋ Al Kurun igit nurdunyij

³ Be, Doyaŋ Al Kurunjniniŋ Yesu Kristu Naniŋ Al Kurunbe alya bereya buniŋen yird yird mata gote miŋ al, irde al biŋ yurum yird yird mata gote miŋ al wor po. Niŋgeb Al Kurun goyen turun irde hitek. ⁴ Yenbe neŋ beleŋ kanduk kurayen kurayen bana hiteke bininiŋ yurum irde hiyen. Gogab yen beleŋ dirde hiyen gwahade goyen po, neŋ wor al hoyan kanduk kurayen kurayen bana hanj mar goyen epte biŋ yurum yirde hitek. ⁵ Fudinde, Yesu Kristu kanduk karkuwaŋ yeneŋ hinjin gwahade goyen po, neŋ wor kanduk karkuwaŋ yeneŋ hityen geb, Al Kurun beleŋ Yesu Kristu biŋ yurum irde hinjin gwahade goyen po, neŋ wor bininiŋ yurum yirde hiyen. ⁶ Niŋgeb kanduk yeneŋ hityen gobe bitiŋ yurum heŋ heŋja

Al Kurun beleŋ deŋ goyen dumulgaŋ teŋ terŋa goke terbe neŋ kanduk yeneŋ hityen gogo. Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum irde hiyen gobe deŋ wor bitiŋ yurum heŋ heŋ ge teŋ gwaha dirde hiyen. Irkeb deŋ wor kanduk karkuwaŋ neŋ yeneŋ hityen gwahade goyen yeneŋ hanjen goyen goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ heŋ ge piŋen ma heŋ hanjen. ⁷ Niŋgeb deŋ ge hekkenj nurde hite. Neŋ gayen kanduk karkuwaŋ yeneŋ hityen gwahade goyen po, deŋ wor kanduk yeneŋ hanjen geb, Al Kurun beleŋ bininiŋ yurum yirde hiyen gwahade po, bitiŋ wor yurum yirde hiyen goyen nurde hityen geb gago dineŋ hite.

⁸ Be, kadne yago, neŋ Esia* naŋa bana heŋ kanduk karkuwaŋ yeneŋ hinhet goyen deŋ wor nurwor yen nurde hite. Neŋbe naŋa goyen bana heŋja kanduk yeneŋ hinhet gobe karkuwaŋ wor po geb, fole irtek meteŋen wor po dirde hinjin. Irkeb kamtek yen nurde hinhet. ⁹ Fudinde wor po, neŋbe bininjen mat wor po al beleŋ mudunke kamniŋ tihit yen nurde hinhet. Goyenpoga neŋ hitte mata gwahade forok yirin gobe neŋ beleŋ nindikenje sanjinje ma meteŋ teŋ al kamtiŋ yisan hen hiyen al Al Kurun gote tarende meteŋ teŋ teŋ ge teŋ kanduk gogo forok yirin. ¹⁰ Al Kurun gobe neŋ gayen kanduk kurun bana heŋ kamniŋ tihit yen nurtirin goyab faraŋ durde dumulgaŋ tiyyin. Neŋbe kame wor gwahade po dirde hiyen. Niŋgeb yen beleŋ kanduk bana mat huginen faraŋ durde dad siŋa dirde hiyen yen nurdeb yen ge po hekkenj nurde hityen. ¹¹ Goyenbe kanduk bana mat dad siŋa dirde hiyen gobe deŋ beleŋ neŋ ge gusunjanj irde

* **1:8:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

hikeb gogo wol hej faraj durde hiyen. Niñgeb al budam nej ge ten gusuñaj irde hike Al Kurun beleñ gusuñajmin wol henbe nej gayen bunijen dirde igin igin dirde hiyen goke mel gore Al Kurun igin nurde unej hinayin.

Pol beleñ Korin mar usi ma yiryin goke yirij

12 Be, nejbe det unkureñ kura goke turñun yan nurde aman hej hityen goyen goke dinen tihim. Gobe gahade: nej megen hejyabe mataya metenya teñ hityen gobe bininiñde matbe fudinde yej nurde hite. Denya hinhetya wor mataya metenya fudinde teñ teñ gobe tareñ wor po tanarde hinhet. Gwaha teñ hityen gobe nende sanjide moj, Al Kurunyen tarende teñ hityen. Irde megen niñ alyen dufay wukkek inej hanjen goyen gama irde mata goyen ma teñ hityen. Al Kurun beleñ bunijen dirde igin igin dirde hiyen go hende huwardeb mata gogo teñ hityen. 13-14 Nejbe mere gahade kañ hite gabe deñ beleñ igin kapyan hej bebak titek mat kañ hite. Irde mereniniñ kurab bikkenj bebak tiyan gwahade goyen po, mere kañ hite gayen tumjanj kenkelä wor po bebak teñ hiwoñ yej nurde goke doyan hej hite. Gogab Doyañ Al Kurun Yesu wan wan naturebe nej beleñ deñ ge turñun yan nurde aman hej hitek gwahade po, deñ wor nej ge igin turñun yan nurde aman hej hinayin.

15 Nebe deñ beleñ matane gwahade goyen kenej kenkelä bebak tiyamij yej nurde hinhem geb, deñ goyen Al Kurun beleñ sopte guram dirde tareñ dirwoñ yej nurdeb deñ wa kuñ deneñ yej nurde hinhem. 16 Nebe Masedonia nañare kuñ hejya deñ hitte forok yej deneñ gab kwej yej nurde hinhem. Irde Masedonia nañare

mat mulgan hej wan henja deñ hitte kumekeb deñ beleñ faraj nurde beleñ damu teñ nunkeb igin Yudia nañare kwej yej nurde hinhem. 17 Goyenbe dufay gwahade kirmirinj gobe keñkela ma dufay hej mali kiriyin yej nurde hanj? Irde megen niñ mar beleñ, "Gwaha, ireñ geb," yej gab, "Moñ, go ma ireñ," yej hanjen gwahade goyen po, ne manaj gwaha teñ himyen yej nurde hanj? Moñ, gwahade moj. 18 Fudinde wor po, Al Kurun beleñ biña tiyyin goyen go po gama irde hiyen gwahade goyen po, ne wor gwaha gwaha tiyen dinenje goyen po gama irde himyen. Merene soñ ma hej hiyen. 19 Gobe Al Kurun Urmij Yesu Kristu beleñ "Gwaha gwaha tiyen," yej gab, "Moñ, gwaha ma tiyen," ma yej hinhin geb, gogo ne wor yej teñ hinhin gwahade po teñ himyen. Yejbe Timoti, Sailasyabe neya beleñ deñ hitte yej ge tagalde hinhet al gogo. Yesu Kristu gobe Al Kurunyen dufay po gama irde huginenj, "Gwaha, ireñ geb," yej hiyen. 20 Gobe Al Kurun beleñ biña teñ hinhin kurun goyen Yesu Kristu beleñ gama irde iginenj forok yiryin geb gago dinenj hime. Gwahade ningeb nej beleñ Al Kurunyen mere nurdeb Yesu Kristu niñ teñbe, "Fudinde wor po," inejbe deñem turñun yan irde hityen. 21 Al Kurunbe nejya denya tumjanj sanjij dirkeb Yesu Kristuya hej tareñ po hite. Al Kurun beleñ nejya denya tumjanj megen niñ mar hitte mat dad hoyan munj diriyin. 22 Irde alya bereyaminj hitin mar goyen nere yej nurdeb bininiñde soñ irde Holi Spirit kiriyin. Holi Spirit gobe Al Kurun beleñ detmiñ kura goke biña tiyyin kuruñ goyen kame dunyen gobe fudinde yej nurnayin yejbe gogo Holi Spirit kiriyin.

23 Niñgeb Korin taunde ma mul-

gaŋ himiriŋ gobe kanduk duntek ma nirkeb gogo mulgaŋ ma himiriŋ. Merene gabe fudinde moŋ kenem Al Kurun beleŋ mununyen. ²⁴ Neŋbe deŋ beleŋ Al Kurun niŋ dufaytiŋ tareŋ irde haŋ goyen iŋgogohā ma dirde hite. Gwaha titneŋbe Al Kurun niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irtiŋ go hende tareŋ po huwarde hanjen geb, deŋ aman̄ heŋ heŋ ge denya tumjan̄ meteŋ teŋ hityen.

2

¹ Niŋgeb sopte deŋ hitte kuŋ kanduk duneŋ duneŋ gobe iŋiŋ moŋ yeŋ nurdeb go ma kwen yeŋ dufay kirmiriŋ. ² Gobe deŋ hitte kuŋ kanduk dunmeke bitiŋ misiŋ nurnayin̄be al kura aman̄ hetek mata kura ma niryen yeŋ nurdeb gogo dufay gwahade kirmiriŋ.

Gwaha nirtek marbe buluŋ dirmekte bitiŋ misiŋ katnayin̄ mar deŋ gogo po geb. ³ Gwahade niŋgeb deŋ hitte ma kuŋbe asan̄ go wa kaŋ dunmiriŋ. Dufaynerbe

goyenter deŋ hitte kumiriŋ manhan deŋ ge aman̄yen nurtekdebe mata buluŋtiŋ yeneŋ goke kandukŋeŋ nurmewoŋ yeŋ nurmiriŋ geb, gogo asan̄ po kaŋ dunmiriŋ. Irdeb kame kuŋ

matatiŋ hoyan̄ henayin̄ goyen deneybe aman̄ heweŋ yeŋ nurde himyen. Ne aman̄ heweŋbe deŋ wor aman̄yen nurnayin̄ yeŋ nurde

himyen. ⁴ Fudinde, asan̄ go kamiriŋyabe deŋ ge kandukŋeŋ wor po nurde bene misiŋ nirkeb esimiriŋ. Asan̄ go kamiriŋ gobe bitiŋ buluŋ yird yird niŋ ma kamiriŋ. Gwaha dertiŋen̄be deŋ ge aman̄yen wor po nurde duneŋ himyen goyen bebak tiwoŋ yeŋ nurdeb asan̄ gogo kamiriŋ.

Pol buluŋ iramiŋ mar gote mata buluŋ goyen halde yuryiŋ

⁵ Goyenpoga deŋ haŋ bana goyen al kura kanduk forok yirde

hiyen. Go al gobe kanduk forok yirke gore kura ne ma buluŋ nirde hanjen, dindigen̄ goyen po buluŋ yirde hanjen. Deŋ tumjan̄ moŋ goyenbe, al kurabe buluŋ yirde hanjen. ⁶ Niŋgeb al gote mata goke al budam iŋiŋ ma nurde merem yaŋ irde gote muruŋgem unaŋ. Deŋ beleŋ gwaha iran̄ gobe ep iran̄ yeŋ nurde hime. ⁷ Niŋgeb gayenterbe al gote mata buluŋ goyen halde unen̄be biŋ yurum irnayin̄. Gogab matamiŋ gote muruŋgem teŋ biŋ misiŋ wor po kateŋ hi goke kandukŋeŋ wor po ma nuryen̄. ⁸ Niŋgeb deŋ beleŋ yeŋ ge fudinde wor po aman̄yen nurd unen̄ haŋ gobe gwaha mat ikala irwoŋ yeŋ nurde gusunjan̄ dirde hime. ⁹ Ne beleŋ hanjkapyā asan̄ kaŋ dunmiriŋ gobe saba dirmiriŋ kuruj goyen keŋkela gama irde haŋ ma dahade goyen bebak timewoŋ yeŋ nurdeb gogo asan̄ kamiriŋ. ¹⁰ Niŋgeb deŋ beleŋ merene gama irde al kurate mata buluŋ halde unnayin̄be ne wor halde unen̄. Fudinde, ne beleŋ al kurate mata buluŋ halde yunen̄ himyen gobe deŋ ge teŋ Yesu Kristu diliŋde halde yunen̄ himyen. Al kurate mata buluŋ halde yuntek haŋ kenem gwahade po dufay henya halde yunen̄ himyen. ¹¹ Gogab Satan beleŋ neŋ gayen epte ma usi dirde buluŋ diryen̄. Neŋbe Satan gote dufaybe dahade goyen nurde hityen geb, gago dineŋ hime.

Yesu Kristu deŋembe kuruŋ heŋ hin hin

¹² Be, ne beleŋ Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen tagaleŋ yeŋbe Troas taunde kumiriŋ. Kuŋ gorbe meteŋ teŋ teŋ belneŋ bikken̄ Doyan̄ Al Kurun beleŋ gitik irde nuntiŋ goyen kinmiriŋ. ¹³ Gega kadne Taitusbe gor ma hin hin geb,

goke bener kandukjēn nurde hin-hem. Niñgeb gor niñ mar yubul teñje Masedonia nañare kumirinj.

¹⁴ Goyenpoga Al Kuruj beleñ asogom haniñde mat dawarke Yesu Kristuya heñ asogomde meteñ goyen hugijen fole irde hite geb, goke Al Kuruj igin nurde uneñ himyen. Yen beleñ hulyañ dirke Yesu nurd uneñ yenya awalikde heñ heñ gobe det hamjēn igin munj yara goyen tagalde tukun hiteke al budam wor po nurtiñ ala teñ hanjen. ¹⁵ Det hamjēn igin munj wor po Al Kuruj galak irde hanjen gwahade goyen po, Yesu Kristu beleñ meteñmij teñ teñ ge teñ neñ gayen dade Al Kuruj galak irtiñ geb, alya bereya Al Kuruj beleñ yumulgañ titiñ marya yubul tike kak alare kutek hanj marya goyen tumñañ mereniniñ nurde hanjen. ¹⁶ Haminj gobe Al Kuruj beleñ yubul tike kak alare kutek hanj mar hittebe bidak haminj. Munañ Al Kurunja hugijen hitek hanj mar hittebe haminj igin munj Al Kuruj hitte yumulgañ teñ teñ goyen. Meteñ gobe tonjēñ yan wor po geb, ganuñ al beleñ epte meteñ goyen titek hi? Hubu wor po! ¹⁷ Goyenpoga neñbe al budam wor po hora niñ po nurdeb Al Kurunyen mere goyen det titmiñej kura yen nurde hanjen gwahade ma teñ hityen. Gwaha titjēñbe Al Kuruj beleñ hulyañ yirke meteñ teñ hanj mar gwahade goyen po, Yesu Kristuya heñ bininiñde mat fudinde wor po Al Kuruj beleñ deneñ hikeya mere tagalde kuj hityen.

3

¹ Be, gwaha yen hitekeb deñ beleñ nurdembe yinjēñ ge turunj turun teñ hanj yen nurde hanj? Gwahade ma nurde hanj kenem

al kura beleñ teñ hanjen gwa-hade goyen po, deñ beleñ neñ gake hekkenj nurwoñ yen al hoyan beleñ kura neñ ge asañ kura kañ deñ goyen dunwoñ yen gusunjan irtek hite yen nurde hanj? Ma asañ goyen deñ beleñ neñ niñ kañ dunwoñ yen gusunjan dirtek hite yen nurde hanj? Moñ, gwa-hade moñ! ² Gwaha titjēñbe al budam wor po matatiñ yenen sabaniniñbe fudinde yen neñ ge hekkenj nurtek po hanj geb, asañ kura neñ gayen gake al hoyan beleñ kapyan heñ hekkenj nurtek yen bininiñde katinj asañ gobe deñ gogo yen nurde hite. ³ Fudinde, Yesu Kristu niñ teñ neñ beleñ meteñ teñ hinhet gote iginerjē deñ gogo. Niñgeb deñbe Yesu Kristu beleñ asañ kañ neñ hitte teñ kerke watiñ go gwahade goyen. Asañ gobe al beleñ kañ kañde niñ kutum teñ katinj yara moñ, Yesu Kristu beleñ Al Kuruj gwahader hiyen gote Holi Spirityen tarenje katinj go goyen. Asañ gobe hora parwek hende ma katinj, al biñde katinj.

⁴ Neñbe Yesu Kristu beleñ faraj durke Al Kuruj diliñde deñbe neñ ge teñ katinj asañ yen nurde du-fayniniñ hek irde hite. ⁵ Fudinde, neñbe Al Kurunyen meteñ teñ teñ sanjēñbe neñ hitte mat ma forok yen hi geb nindigenje tarenje meteñ goyen titek yetek moñ. Meteñ go teñ teñ tareñ gobe Al Kuruj hitte mat po wan hi. ⁶ Yen po ga biñä gergeñ tiyyin goyen neñ beleñ igin goke meteñ teñ hitek sanjñ duntiñ. Tarenmij gobe Moseyen saba asañde katinde mat ma watiñ, Holi Spirit hitte mat watiñ. Moseyen sabarebe al beleñ mata buluñ kura tiyyen gobe Al Kuruj diliñde kamtiñ yitiñ gega, al kura mata go tubul tiyyenjē Holi Spirit beleñ Al Kuruj diliñde al gergeñ iryen geb, gago meteñ goyen teñ

tej tareŋbe Holi Spirit hitte mat watiŋ dineŋ hime.

Al Kuruj beleŋ biŋa gergeŋ tiyyiŋ gobe turŋuŋ yaŋ wor po

⁷ Be, Al Kuruj beleŋ sabamin hora parwek hende kaŋ Israel mar saba yird yird meteŋ Mose unyiŋ goyenterbe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ goyen forok yiriŋ. Irkeb Mose kimiŋde melak hirinj. Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yaŋ Mose kimiŋde melak heŋ forok yiriŋ gobe heŋ ga ma hubu hetek det gega, Israel mar diliŋdeb tareŋ wor po geb, keneŋ keneŋmiŋ meteŋeŋ wor po yirde hin hin. Moseyen sababe epte ma al kura Al Kuruj diliŋde al gergen irtek gega, Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ go miŋyaŋ hin hin. ⁸ Niŋgeb Moseyen saba gote fołek Holi Spirityen meteŋ gote sanjŋ turŋuŋ yaŋbe dahade hiyyen yeŋ nurde haŋ? Kurun wor po, Moseyen saba gote fołek wor po! ⁹ Moseyen saba gote meteŋbe al merem yaŋ yird yird gega, tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ. Niŋgeb Holi Spirityen meteŋ al huwak yird yird gote tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋbe Moseyen saba gote fołek wor po! ¹⁰ Fudinde, sanjŋmiŋ turŋuŋ yaŋ bikkek gobe tareŋ hoyan turŋuŋ yaŋ gergen gore fołe irtiŋ geb, tareŋ turŋuŋ yaŋ bikkek gobe gayenterbe hubu hiyuŋ. ¹¹ Moseyen saba gobe muŋ kura heŋ ga hubu hetek hin hin gega, Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yaŋ hirinj. Niŋgeb Holi Spirityen meteŋ hugiŋ hitek gote tareŋ turŋuŋ yaŋbe Moseyen saba gote fołek wor po!

¹² Niŋgeb neŋbe Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ goyen goke doyaŋ heŋ hite geb, al beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura ma heŋ mereminiŋ kawan po tagalde hityen. ¹³ Mosebe Al Kurunyen sanjŋ turŋuŋ yaŋ goyen agat urde kimiŋde forok yiriŋ goyen aymuk irde hubu heŋ hin hin goyen wor

Israel mar beleŋ daha kennak yeŋbe amil tej kimiŋ aw uryiŋ. Gega neŋbe Mose beleŋ kimiŋ aw uryiŋ gwahade ma tej kawan po Al Kurunyen mere tagalde hityen. ¹⁴ Goyenpoga Israel mar gobe dufaymiŋ pet titiŋ hin han gwahade goyen po, gayenter wor Moseyen kimiŋde amil aw urtiŋ go gwahade yara dufaymiŋ pet titiŋ goyen Yesu Kristuya hikeb Al Kuruj beleŋ tej siŋa irwoŋ gega, yenya ma haŋ geb, dufaymiŋ pet titinde po haŋ. Niŋgeb biŋa bikkek Al Kuruj beleŋ tiyyiŋ goyen asaŋde katip gobe kapyan heŋ haŋ gega, bebak ma tej haŋ. ¹⁵ Fudinde wor po, gayenter wor Israel mar gobe amil gore dufaymiŋ pet titinde po henya Moseyen saba kapyan heŋ haŋ geb, Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ goyen go ma keneŋ haŋ. ¹⁶ Goyenpoga al kura Doyaŋ Al Kuruj hitte mulgaŋ heŋ kuyenbe biŋ pet titiŋ amil goyen Doyaŋ Al Kuruj beleŋ tej siŋa iryen. ¹⁷ Be, “Doyaŋ Al Kuruj” yeŋ hime gobe Holi Spirit niŋ yeŋ hime. Doyaŋ Al Kuruj Yesu Kristuyen Holi Spiritbe mata buluŋde mat al yad siŋa yirkeb mata buluŋ yufukde ma hinayiŋ. ¹⁸ Niŋgeb bininiŋde amil po pet titiŋ yara goyen tej siŋa irde Doyaŋ Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ goyen neŋ hitte kawan irde hite. Irkeb sanjŋmiŋ turŋuŋ yaŋ neŋ hitte heŋ kuruj heŋ hiyeŋ gore tareŋ dirkeb mataniniŋa dufayniniŋa Al Kurunyen yara heŋ hinayiŋ. Tareŋ turŋuŋ yaŋ gobe Doyaŋ Al Kuruj hitte mat watiŋ. Doyaŋ Al Kuruj gobe Holi Spirit.

4

Nerbe Al Kurunyen meteŋ titek mar moŋ gega, buniŋeŋ dirke meteŋmiŋ tej hityen

¹ Ningeb neŋbe Al Kuruŋ beleŋ buninjen dirde Holi Spirityen meten gayen duntiŋ geb, meten ga teŋ ge piŋen ma heŋ hityen.
² Irde mata memyak kura banare po teŋ hityen kuruŋ goyen yubul po titirinj. Irde al usi ma yirdeb Al Kurunyen mere buluŋ ma irde hityen. Gwahade yarabe mere fudinde goyen keŋkelə po kawan tagalde hityen. Irkeb al tumjanj Al Kuruŋ diliŋde mata huwak teŋ hityen goyen denenjbe binde mat fudinde wor po neŋbe al dahade goyen bebak teŋ hanjen.
³ Goyenpoga Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ neŋ beleŋ tagalde hityen goyen al kura bebak ma teŋ han kenem mel gobe kak alare kutek mar geb, gogo mere igiŋ gote miŋ bebak ma teŋ han. ⁴ Yenjbe gayenter unjura megen han gore biŋ pet titiŋ geb, Yesu Kristuyen tareŋ turŋun yan goke yitiŋ mere igiŋ gote iginenj igiŋ wor po hulsi yara goyen keneŋ bebak ma teŋ han. Yesu Kristu beleŋ Al Kurunbe al gwahade yenj kawan irde hi.
⁵ Fudinde, neŋbe nindikeŋ ge ma tagalde hityen. Yesu Kristube Doyaŋ Al Kuruŋ, irde neŋbe Yesu Kristu niŋ tenjbe dende meten mar hitiŋ goyen goke tagalde hityen.
⁶ Go teŋ hityen gobe, "Kidoma bana mat hulsi forok yiwi," yirinj al Al Kuruŋ beleŋ bininiŋ bana meremiŋ bebak teŋ teŋ saninj hulsi yara goyen kiriyin geb, gogo gwaha teŋ hityen. Yenj beleŋ bininiŋ bana meremiŋ bebak teŋ teŋ tareŋ kiriyin gobe Al Kurunyen tareŋ turŋun yan Yesu Kristu hitte mat forok yenj hiyen goyen keneŋ bebak tinayıŋ yenjbe gogo kiriyin.

⁷ Be, neŋbe saninjininj ga moŋ geb, Al Kurunyen tareŋ turŋun yan keneŋ bebak teŋ teŋ tareŋ goyen bininiŋ bana kertek epte moŋ gega, saninj goyen neŋ bana kiriyin. Gobe Al Kurunyen tareŋ

kuruŋ wor po gobe nende moŋ, Al Kuruŋ hitte mat watıŋ goyen al yikala yird yird niŋ gogo kiriyin.
⁸ Ningeb neŋbe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat hikaka dirde hanjen gega, yul ma yen hityen. Kurarebe dumetek dirtek dirde hanjen gega, mukku ma teŋ hityen. ⁹ Al beleŋ buluŋ buluŋ dirde hanjen gega, Al Kurunbe dubul ma teŋ hiyen. Kurab muduneŋ hanjen gega, go ma kamde hityen. ¹⁰ Nerjbe Yesu uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamyinj gwahade goyen po, neŋ ulnininjde wor hugiŋenj kanduk yeneŋ henja kuŋ hityen. Gogab Yesu kamyinjde mat huwaryin tareŋ gobe neŋ hitte wor forok yiyyen. ¹¹ Fudinde, neŋbe dilnininj gergej hite gega, Yesu niŋ teŋ meten teŋ kuŋ hitekeb al beleŋ hugiŋenj mudunke kamtek beleŋ po hityen. Gogab yenj kamyinjde mat huwaryin saninj gobe neŋ ulnininj belŋenj hi gayenter wor kawan forok yiyyen. ¹² Ningeb neŋbe Yesu niŋ teŋ meten teŋ kanduk yeneŋ kamtek po hityen. Gega kanduk yeneŋ henja meten teŋ hityen gote iginenjbe denj gogo Al Kurunya hugiŋenj henj henj bana han.

¹³ Be, Al Kurunyen asanđebe gahade katıŋ hi:
 "Al Kuruŋ niŋ dufayne tareŋ irmiŋ."

Ningeb yenj ge tagalde himyen," yitiŋ. *Tikiŋ 116:10*
 Ningeb yitiŋ gwahade po, neŋ wor yenj ge dufayninj tareŋ irtirinj geb, yenj ge tagalde hityen.
¹⁴ Neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu kamyinjde mat isanj hiriŋ al gore neŋ wor Yesu isanj hiriŋ gwahade po disanj hiyyen, irde denja nerja tumjanj dukukeb yenja hitek yen nurde hityen geb, yenj ge tagalde hityen. ¹⁵ Mata gwahade kuruŋ gobe denj ge teŋ forok yenj hanjen.

Gogab Al Kurun beleñ al buninęj yirde igin igin yird yird gobe kurun heñ hike al budam wor po goke Al Kurun igin nurde unenębe deñem turñun yañ wor po irnayıñ.

¹⁶ Niñgeb kanduk yeneñbe Al Kurunyen meteñ ten teñ ge mukku ma teñ hityen. Fudinde, ulniniñbe alik heñ sanj miñmon heñ hite. Gega dufayniniñdebe hugineñ gise hanķa gergeñ heñ hite. ¹⁷ Neñbe gayenter kanduk mukneñ belneñ ge yeneñ hitere gor mat tareñ henbe Al Kurunyen tareñ turñun yañ gwahader hiyeñ go bana hitek yeñbe gogo dufayniniñdeb hugineñ gergeñ po heñ hite. Al Kurunyen sanj turñun yañ gobe igin wor po, kanduk kurayen kurayen kurun gote fołek wor po. ¹⁸ Niñgeb neñbe megen niñ det kawan yentek goyen yad yad niñ ma nurde hityen. Det kura Al Kurunyen gasuñde niñ goyen yad yad niñ po nurde hityen. Gobe megen niñ det kawan yentek gobe hugineñ ma hinayıñ gega, Al Kurunyen gasuñde niñ det gobe gwahader hinayıñ geb, goyen yad yad niñ po nurde hityen.

5

¹ Be, ga dineñ hime gabe megen heñya ulniniñ ya yara gayen kamtekeb bida henayıñ geb, gago dineñ hime. Nende ya wor po gwahader hinayıñ gobe Al Kurun beleñ gasuñmiñde yirde dunyen yeñ nurde hite. Ya gobe al haniñde ma yirnayıñ, Al Kurun beleñ po yiryen. ² Niñgeb megen gar ulniniñ gaya heñ kanduk yeneñ heñya be kame Al Kurunyen gasuñde niñ ulniniñ gergeñ goya heñ heñ niñ doyan heñ hityen. ³ Doyañ heñ hityen gobe kame kamteke Al Kurun beleñ ulniniñ gergeñ uliñ umña yara hor yirde dunke tonniniñbe kupoñ ma

hiyyen geb, gogo doyan heñ hityen. ⁴ Fudinde, kamde ulniniñ ga yubul titewoñ yeñ ma nurde hite. Gwahade yarabe ulniniñ gergeñ Al Kurun beleñ yirde dunyen goyen hor yirde dunwoñ yeñ nurde hite. Gogab ulniniñ megen niñ kame bida hetek gayenbe Al Kurunyen gasuñde niñ ulniniñ gergeñ gore gasuñeñ tiyyen. Niñgeb goyen goke po dufay heñ doyan heñya daha naña gab forok yeweñ tiya yeñ kandukneñ nurdeb ńurañ teñ hityen. ⁵ Be, Al Kurunbe mata gwahade forok yeñ yeñ ge neñ gayen diryin. Irde mata goyen kame forok yiyyen gobe neñ beleñ fudinde yeñ nurnayıñ yeñbe gogo Holi Spirit dunyin.

⁶ Niñgeb goke teñbe hugineñ tareñ po heñ hityen. Irde megen gar ulniniñ gaya heñya Doyañ Al Kurunya awalik heñ heñ gobe ulniniñ gergeñ dunyen goya heñ yeñya bindere wor po hitek gwahade mon, gisaw yarham hite yeñ nurde hityen. ⁷ Gega ga kuñ hite gabe Doyañ Al Kurunbe dilniniñde keneñya ma kuñ hite. Kawan ma keneñ hite gega, dufayniniñ po yeñ ge tareñ irdeya kuñ hite. ⁸ Fudinde, neñbe dufay go hende sanjıñ heñ hityen. Irdeb ulniniñ ga yubul teñ Doyañ Al Kurun hitte hurkuñ yeñya hitewoñ yeñ nurde hityen. ⁹ Niñgeb ulniniñ gaya hite gayenter ma, yubul teñ Doyañ Al Kurun hitte hurkutek daw goyenbe yeñ beleñ amanęñ nurtek mata po teñ hitewoñ yeñ nurde hityen. ¹⁰ Gobe kame Yesu Kristu beleñ al iginja buluñja pota yirde gote murungem yunyeñ goyenterbe neñ tumjañ yeñ diliñ mar huwartek geb, gogo yeñ amanęñ nurtek mata po teñ teñ ge dufay heñ hityen. Be, neñ merere huwardeb megen gar ulniniñ gaya heñya mata teñ hitin kuruj gote

murungem yawartek. Yen belej gab mataninin iginja bulunja gote murungem dunyen.

Al Kurunja awalik hej hej

¹¹ Niñgeb Doyañ Al Kurun palap irde kafura ird ird matabe dahade goyen keñkela nurde hityen geb, al hoyaj wor nurde gama irnayin yen mere yird yird niñ kurut yen hityen. Neñ belej metej go ten hityen gobe Al Kurun belej neñbe al gwahade yen keñkela nurd duneñ hikeya metej go ten hityen. Niñgeb deñ wor bitij bana mat keñkela nurd duneñ hiwoñ yen nurde hite. ¹² Be, ga dinen hite gabe neñ gayen turun dirnañ yen kurut yen hite? Mon, gwahade mon. Gwaha titnejbe den ge metej teñ hinhet goke dindiken ge turñuñ yañ nurde aman hej hinayin yenbe gago dineñ hite. Gogab al kura al denjem yañ hej hej ge po nurdeb mata igin al binde mat forok yen hanjen goke ma nurde hanjen mar gote mere goyen deñ belej igin wol henayin. ¹³ Neñbe gwahade geb, nindiken ge ma nurde hityen. Niñgeb al kura belej neñ gayen kukuwa heñbe mata gogo teñ hañ yen denej hinayin gobe Al Kurun niñ po teñbe gogo teñ hitek. Irde keñkela dufay hej mata teñ hañ yen denej hinayin go wor deñ ge teñbe gogo teñ hitek. ¹⁴ Gobe Yesu Kristu belej neñ gayen bubulkunjne wor po yen nurd duntij gore bininiñde mat wor po yen ge metej teñ hitek po dirde hi geb, gogo gwaha teñ hitek. Irde det uñkureñ kura bebak titinen hite gobe gahade: al uñkureñ Yesu Kristu belej al megen niñ kurun gate mata bulunmij ge teñ kamyin geb, go mar goyen wor tumnjan kamtiñ yara hej mata bulun gote yufuk bana ma hañ. ¹⁵ Yesu Kristu kamyin gobe albe yinjen ge po ma nurdeb

yen ge teñ kamde sopte huwaryin al Yesu Kristu goke po hinayin yenbe gogo kamyin.

¹⁶ Niñgeb neñbe megen niñ alyen dufay hende huwarde al hoyanje mata goyen yeneñ igin ma buluñ tahañ ma yen hityen. Neñ wor bikkenbe son hej megen niñ alyen dufay hende huwarde Yesu Kristube al gwahade yen ma nurdeb buluñ mat nurd untirin. Gega gayenterbe gwaha ma teñ hityen. Hubu wor po. ¹⁷ Niñgeb al kura Yesu Kristuya hiyeñ al gobe Al Kurun diliñde al gergen wor po hiyyen. Fudinde, det bikkekbe hubu heke det gergen igin goyen po forok yenayin ¹⁸ Det gergen kurun gote miñ albe Al Kurun. Yen belej Yesu Kristu teñ kerke wanje neñ ge teñ kamyin. Al Kurunbe gwaha mat neñya awalik hitirin. Irdeb al hoyaj wor yenya awalik hej hinayin yen metej dunyin. ¹⁹ Fudinde, alya bereya megen hañ gore Yesu Kristuya hikeb Al Kurun belej awalik yirde mel gote mata buluñ goke ma nurde hiyen. Irde yenya mel goya awalik hej hej mata goke tagalde tukun tukun metej goyen neñ gayen dunyin. ²⁰ Niñgeb neñbe Yesu Kristu niñ teñbe meremij basañ hej tagalde hite. Irde Al Kurun belej deñ ge nurde mere dirlin goyen momoj dirde hinhet. Niñgeb Al Kurunja awalikde hinayin yen Yesu Kristu niñ teñbe gago esen mere dirde hite. ²¹ Al Kurunbe neñ gayen Yesu Kristuya hej yinjenbe alya bereya huwak henayin yenbe Yesu Kristu mata buluñ miñmoj goyen neñ ge teñ mata buluñ miñyan al yara iryin.

6

¹ Irde Al Kurun belej buninen dirde igin igin dirde hiyen goyen det titniñen kura yen ma nurde hinayin. Neñbe Al Kurunyen

metej mar kadtij geb, gago mere tareŋ po dirde hite. ² Goke teŋbe Al Kuruj beleŋ asanjmijnde gahade yirinj:

“Deŋ igin dirtek nalu hekeb gusuŋanṭij nurmirinj.

Irde dumulgaŋ teŋ teŋ nalu hekeb faraj durmirinj,” yitiŋ. *Ai-saia 49:8*

Ninjeb gayenter gayenbe Al Kuruj beleŋ igin dirtek nalu, irde dumulgaŋ teŋ teŋ nalu geb, Al Kuruj beleŋ buniŋeŋ dirde igin igin dirde hi goyen det titmijen kura yeŋ ma nurde hinayinj.

Polbe kanduk kurayen kurayen bana hinhin

³ Be, neŋbe al kura Al Kuruj gama irniŋ yekeb beleŋmij pet pet ma teŋ hityen. Gogab al kura beleŋ meteŋninj ge ulniniŋde merem yaŋ ma dirnayinj.

⁴ Gwaha titneŋbe mata teŋ hityen goreb neŋ gayen Al Kurunyen metej mar yeŋ kawan irde haŋ. Mata teŋ hityen gobe gahade: kanduk yenen mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ hityen. Neŋbe kanduk karkuwaj kurayen kurayen bana hityen. ⁵ Kurareb mudunen hinhan, koyare derde hinhan. Irde kurareb al gabu irde buluŋ buluŋ dirde hinhan.

Be, kurarebe metej sanjŋ po teŋ wawuŋ ma ferde hinhet. Irde biŋge kamde hinhet. ⁶ Neŋbe Al Kuruj diliŋde mata wukkek po teŋ hityen, Al Kuruj keŋkelə nurd uneŋ yenja awalikde hityen, al kura matamiŋ igin hewon yeŋ doyan heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hityen, al hoyan igin igin yirde hityen. Irde Holi Spir-

itya heŋ bininiŋde mat fudinde wor po al hoyan niŋ amaneŋ nurd yuneŋ hityen. ⁷ Irde mere fudinde po tagalde hityen, irde Al Kurunyen tarenđe metej teŋ hityen. Irde asogoniniŋ unjuraya fulenja teŋ teŋ ge fulenjare niŋ

bidila yara mata huwak goyen tareŋ po yanarde hityen. Hanninj yase beleŋ po mon, tapa beleŋ manaj yanarde hityen. ⁸ Be, al kurabe deňninj turŋuŋ yaŋ dirde, kurabe ulniniŋde merem yaŋ dirde hanjen. Irde al kurabe neŋ ge buluŋ mat tagalde hanjen, kurabe igin mat tagalde hanjen. Be, al kura beleŋ neŋbe usi mar dineŋ hanjen gega, neŋbe mere fudinde po teŋ hityen. ⁹ Neŋbe al kura ma nurd duntiŋ yara hityen gega, al budam nurd duneŋ hanjen. Irde kamtek wor po hityen gega, gago dilniniŋ gergeŋ hite. Irde mudunen buluŋ dirde hanjen gega, kamde ma hityen. ¹⁰ Neŋbe nindigen ge buniŋeŋ nurde hitek yara gega, hugineŋ amaj heŋ hityen. Irde neŋbe al siksuknej denen hanjen gega, al budam faraj yurteke igin heŋ hanjen. Neŋbe megen niŋ detniniŋ miŋmon hityen gega, Al Kurunyen gasuŋde niŋ detbe epte wor po hityen.

¹¹ Be, deŋ Korin taunde niŋ mar, deŋ mere dirde heŋyabe mere kura bana ma yerde hityen. Bininiŋdebe deŋ ge po nurde hityen. ¹² Deŋ ge amaneŋ nurd nurd mata gobe bada ma heŋ hityen. Goyenpoga deŋ beleŋ neŋ ge amaneŋ nurd nurd mata goyen bada heŋ haŋ. ¹³ Ninjeb bininiŋde deŋ ge nurde hite gwahade goyen po, deŋ wor bitinđe mat wor po neŋ ge nurde hinayinj. Mere gabe igin bebak tinayin yeŋ al kura urmij bebak titek mat saba iryeŋ go gwahade goyen mere dirde hime.

Neŋbe Al Kurunyen ya balem

¹⁴ Be, deŋbe Al Kuruj niŋ dufaymij sanjŋ ma irtiŋ marya gabu ma heŋ hinayinj. Gobe mata huwakya mata buluŋyabe hoyan hoyan wor po, irde hulsiya kidomaya wor epte ma gabu hiriryenj. ¹⁵ Irde Yesu Kristuya Satanyabe

epete ma awalikde hiriryen. Irde Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irtiŋ maryā al gwaha ma teŋ haŋ maryabe hoyan̄ hoyan̄ wor po.¹⁶ Irde Al Kurunyen ya balemya ungura dolon̄ yird yird ya goya wor hoyan̄ hoyan̄ wor po geb, gago dineŋ hime. Fudinde, neŋbe Al Kurun̄ gwahader hitiŋ gote ya balem wor po. Goke teŋbe Al Kurun̄ beleŋ asanmjinde gaha yiriŋ: "Nebe mel goya heŋ yenja kuŋ heŋ."

Irde yende Al Kurun̄ hemekeb yenbe nere alya bereya henayin." *Liwai 26:11-12; Yeremaia 32:38; Esekiel 37:27*

¹⁷ Niŋgeb Doyaŋ Al Kurun̄ beleŋ, "Derjbe mata buluŋ mar goyen bana mat siŋare kateŋ hoyan̄ hinayin."

Det kura delner buluŋ gobe go ma tanarde hinayin.

Merene gayen gama irde hinayinbe dawarer. *Aisaia 52:11; Esekiel 20:34,41; Yuwarwar 18:4*

¹⁸ "Irdeb nebe Nanatiŋ hemekeb deŋbe urne wenja werne wenja henayin."

Mere gabe Doyaŋ Al Kurun̄ tareŋmiŋ kurun̄ wor po gore tiyyin," yitiŋ hi. *2 Samuel 7:14; 7:8; Yeremaia 31:9*

7

¹ Be, kadne yago, Al Kurun̄ beleŋ binja gwahade neŋ hitte tiyyin geb, ulniniŋya tonniniŋya buluŋ yirtek det kurun̄ goya tumjan̄ ma heŋbe mataniniŋbe wukkek po yirde hitek. Irde Al Kurun̄ palap ird ird mata teŋ Al Kurun̄ diliŋde wukkek heŋ heŋniŋ kurun̄ gobe upsiŋeŋ wor po irtek.

Polbe Korin niŋ mar Yesu niŋ biŋ mulgaŋ hamıŋ goke aman̄ hiriŋ

² Be, deŋbe bitinjde neŋ ge nurde hinayin. Neŋbe al kura buluŋ

ma yirde hityen, irde al kurate dufay buluŋ ma yirde hityen. Irde almet det komkom ma heŋ hityen. ³ Ga dineŋ hime gabe deŋ beleŋ mata buluŋ tike goke ma dineŋ hime. Neŋbe bininiŋde mat deŋ ge aman̄eŋ nurd duneŋ hityen geb, diltiŋ gergen̄ hinayin ma kamnayin kura goyenbe neŋ manaj gwaha po titek yeŋ nurde hityen goyen bikken̄ momon̄ dirmiriŋ. ⁴ Nebe deŋ ge hekken̄ wor po nurde himyen. Irde dende matatin̄ goke nigeŋ ge turuŋ turuŋ wor po teŋ himyen. Deŋ mata igit̄ teŋ hanjen̄ gore sanŋiŋ wor po nirde hiyen. Irde kanduk kurayen kurayen bana himyen gega, aman̄eŋ wor po nurde himyen.

⁵ Fudinde, neŋbe Masedonia naŋa bana goŋ forok yeŋbe kanduk bana po hinhet geb, ulniniŋde kura muŋ falmukŋeŋ ma hinhet. Goŋ hinhetyabe kanduk kurayen kurayen kurhan mat mat forok yeŋ hinhan. Irkeb asogo dirde haŋ maryā kadomde teŋ hinhet, irde bininiŋdebe kafura heŋ hinhet.

⁶ Goyenpoga kandukŋeŋ nurde haŋ mar biŋ yurum yird yird al Al Kurun̄ beleŋ Taitus goyen neŋ hitte waŋ waŋ beleŋ kerd unkeb wake keneŋbe bininiŋ yurum hiriŋ. ⁷ Goyenbe yeŋ wayyiŋ goke po ma aman̄ hitiriŋ. Deŋ beleŋ Taitus goyen biŋ yurum iramiŋ goke wor aman̄eŋ nurtiriŋ. Deŋ beleŋ ne nentek wor po dirde hi, irde kanduk bana hime gake ne niŋ bunijen̄ nurde uguŋ po dufay heŋ haŋ goyen momon̄ niryin. Irkeb goke manaj aman̄eŋ wor po nurmirin̄.

⁸ Be, haŋkapyä asan̄ kaŋ dumirin̄ goyen kapyan̄ heŋbe bitinjde misiŋ nuramiiŋ goke bunijen̄ nurde hinhem. Gega misiŋ nurde hinhan gobe ulyaŋde ma kuyen̄ yeŋ nurde gayenterbe

goke kanduknej ma nurde hime.
⁹ Gayenterbe asan gwahade kañ dunmirinj goke amanej nurde hime. Gobe bitinj misinj kateñ kateñ mata dirmirinj goke moñ. Deñ beleñ asan go kapyanj heñbe bitinj misinj nurdeb mata bulunjtinj yubul teñ Al Kurunj niñ bitinj mulgañ haminj geb, goke amanej nurde hime. Deñbe kanduknej nuramiñ gobe Al Kurunj wor deñ beleñ gwahade nurwoñ yeñ nurde hinhan geb, Al Kurunj diliñde neñ beleñ bitinj misinj kateñ kateñ mata dirtirinj yeñ ma nurde hime.

¹⁰ Be, al kura biñ misinj nurdeb mata bulunjminj yubul teñ Al Kurunj niñ biñ mulgañ henayinj gobe Al Kurunj beleñ dufay go kerd yunkeb gogo tinayinj geb, Al Kurunj beleñ yumulganj tiyyenj. Irkeb biñ misinj nurnayinj goke bulunjeñ ma nurnayinj. Munaj biñ misinj nurnayinj goyen megen niñ dufayde mat watinj kenem biñ misinj gore kamde kamde mata forok yirkeb kamnayinj. ¹¹ Ningeb bitinj misinj goyen Al Kurunj beleñ forok irke nuramiñde mat da mata iginj deñ hitte forok yeñ hinhan goyen goke dufay henañ ko. Matatinjbe gahade: Al Kurunyen mere gama irtek po nurde hinhan, matatinj huwa ird ird niñ po kurut yeñ hinhan, mata buluj goke iginj ma po nurde hinhan, Al Kurunj palap irde kafura wor po irde hinhan, irde ne nentek wor po nurde hinhan, al hoyanj niñ wor po nurde hinhan, irde mata buluj teñ hanj mar huwa yird yird niñ wor po nurde hinhan. Mata kurunj gayen teñ heñyabe dindigenj goyen munj kura soñ ma hitinj hanj gobe al beleñ denej bebak teñ hinhan.

¹² Ningeb asan kañ dunmirinj gobe dindigenj uliñ al kura kadom buluj yirtinj mar goke teñ asan gogo ma kamirinj. Irde buluj yirke biñ misinj nuramiñ mar

goke manaj ma kamirinj. Gwaha titjenjbe neñ beleñ Al Kurunj diliñ mar deñ ge dufay kurunj wor po heñ hityen goyen dikala dirmeworj yeñ nurdeb asan gogo kamirinj. ¹³ Ningeb matatinj kurunj goke teñ neñbe tareñ heñ hityen.

Goyenbe go po moñ. Taitusbe deñ beleñ tumjanj faranj urke tareñ hiriñ geb, amanej wor po nurde hinhan goyen kenenjbe neñ wor amaj wor po hitirinj. ¹⁴ Nebe yeñ hitte deñ ge turunj turunj timirinj. Be, yeñ goyen deñ hitte kukeb iginj iginj po iramij geb, goke kura memya hetek ma hinhem. Neñbe huginenj mere fudinde po dirde hinhet. Ningeb goyen po gama irde deñ ge Taitus hitte turunj turunj titirinj gobe yingenj kunjbe fudinde kinyinj. ¹⁵ Yenjbe deñ beleñ merene gama irde yeñ palap irde kafura irde gargar irde hinhan goyen goke dufay heñbe hi kurunj gabe deñ ge huginenj amanej wor po nurde hi. ¹⁶ Ningeb nebe iginj deñ ge hekkenj wor po nurtek hime goke amanej nurde hime.

8

Al faranj yurd yurd mata

¹ Be, kadne yago, neñbe Al Kurunj beleñ Yesuyen alya bereya Masedonia naña bana hanj goyen buniñenj yirde iginj iginj yirtinj goyen deñ nurwoñ yeñ nurde momoj dirnij tihit. ² Mel gobe kanduk kurunj wor po bana hinhan, irde det miñmoñ wor po gega, al hoyanj gwahade hinhan mar goyen keñkela wor po faranj yurde hinhan. ³ Fudinde, mel gobe det yuntek kura hikeb tumuj yunenj hinhan. Goyenbe go munj po moñ. Epte ma faranj yurtek goyen wor daha mat kura faranj yurnij yeñ kurut wor po yeñ hinhan. Ga dinej hime gabe fudinde dinej hime. Mel gobe

dufayminde wilaknej nurdeb
⁴ Al Kurunyen alya bereya det niŋ amu heŋ haŋ mar faran yurd yurd goke ug po gusurŋan diramiŋ. Al faran yurd yurd mata gobe Al Kurun diliŋde mata igiŋ wor po yeŋ nurdeb neŋ beleŋ ok yineŋ yineŋ ge gusurŋan diramiŋ. ⁵ Irkeb dufayniniŋdebe mel goyen al hoyan faran yurniŋ yeŋ hora daw yunnayiŋ yeŋ ok yintirin. Gega mel gobe neŋ nurde hinhet goyen fole irdeb igiŋ wor po tiyamin. Meheŋde wor pobe, "Neŋbe Al Kurunyen," yeŋbe yinŋeŋ wa Al Kurun unamiŋ. Irde gab Al Kurunyen dufay gama irdeb, "Neŋbe Yesuyen mere basan marte yufukde hitek," yamiŋ. ⁶ Goke teŋ neŋbe Taitus beleŋ deŋ hitte kuŋ al faran yurd yurd niŋ hora gabu ird ird meteŋ bikken miŋ uryin goyen denya heŋ pasi irnayiŋ inenŋbe hulyan irtirin. ⁷ Deŋ mata teŋ hanjen kurun gobe igiŋ wor po. Al Kurun niŋ hekkeŋ nurd nurdya mereminiŋ tagal tagalya dufaymiŋ bebak teŋ tenja goyen igiŋ wor po teŋ hanjen. Irde meteŋmiŋ keŋkela po titek dufaytiŋ manan kurun wor po. Irde neŋ ge amaneŋ nurd nurd manan kurun wor po yeŋ deneŋ hityen. Deŋbe gwahade geb, det kuraj amu heŋ haŋ mar faran yurd yurd mata goyen manan keŋkela wor po teŋ hinayiŋ.

⁸ Ga dinen hime gabe gwaha tinaj yeŋ ma dinen hime. Gwahade yarabe al hoyan mata igiŋ teŋ haŋ goyen bebak dirmekne nurde gama irnayiŋ ma wasak tinayiŋ goyen nureŋ yeŋbe gago momon dirde hime. Gogab deŋ beleŋ fudinde al hoyan niŋ amaneŋ nurde haŋ ma dahade goyen bebak tiyen. ⁹ Ga dinen hime gabe Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesu Kristu beleŋ bunijen dirde igiŋ igiŋ dirde hiyen goyen denbe

nurde haŋ geb, gago dinen hime. Yeŋbe det kurun gate miŋ al gega, deŋ ge teŋ detmiŋ kurun goyen yubul teŋ al silsuknej yara hiriŋ. Gogab Al Kurun diliŋde det kurun gote miŋ mar henayiŋ.

¹⁰ Niŋgeb al hoyan faran yurd yurd mata goyen daha mat tinayiŋbe igiŋ yeŋ goke momon direŋ tihim. Be, dama kuŋ imoyerterbe deŋ wa al faran yurd yurd niŋ nuraminiŋ. Irde deŋ wa al faran yurd yurd meteŋ goyen miŋ uraminiŋ. ¹¹ Niŋgeb gayenter faran yurd yurd meteŋ gobe pasi irnayiŋ. Hanjkapyɑ al faran yurd yurd meteŋ niŋ wilaknej nuraminiŋ gwahade po meteŋ goyen pasi irnayiŋ. Dettin dahade kura hike yenenŋbe go po yade gore faran yurnayiŋ. ¹² Gwaha tinayiŋ dinen hime gobe samuntiŋ dahade haŋ goyen wilaknej nurdeb al faran yurnayiŋbe Al Kurun beleŋ goke amaneŋ nuryeŋ geb, gago dinen hime. Samuntiŋ budam kenem budam yunayiŋ, munan budam moŋ kenem gwahade po al faran yurnayiŋbe irawakde Al Kurun beleŋ goke amaneŋ nuryeŋ.

¹³⁻¹⁴ Goyenbe neŋbe al hoyanje kanduk yade supahaktinje yertek yeŋ ma dinen hime. Gwaha titnejbe gayenter samuntiŋ budam haŋ goyen yadeb al hoyan det niŋ amu heŋ haŋ mar goyen faran yurnayiŋ gobe igiŋ yeŋ nurde hite. Gogab kame kura deŋ beleŋ det kuraj amu hekeb mel gore wor samunjiŋ budam goyen kura pota yirde faran durnayiŋ. Gogab kadom faran mata goyen tunjande teŋ hinayiŋ. ¹⁵ Go mata goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

"Al kurabe budam yawaryiŋ gega, budam moŋ.
 Munan al kurabe budam ma yawaryiŋ gega, igiŋde

yawaryinj," yitiñ hi. *Yumulganj 16:18*

Taitusya metej kadomya

¹⁶ Be, ne beleñ deñ ge dufay hej himyen gwahade po, Al Kurun beleñ dufay goyen go po Taitus biñde kiriyñ goke Al Kurun igin nurd unej hime. ¹⁷ Gobe nej beleñ hulyaq irtij goyen igin ireñ dinuj, irde deñ hitte kun kun niñ wilaknjen po nurde dufaymin sanij po kerde deñ hitte kwen dinuj geb, goke Al Kurun igin nurd unej hime. ¹⁸ Irde yen kuyen goyenter kadninin kura teñ kerteke Tatusya tumjan kuriryen. Kadninin gobe Yesu niñ yitiñ mere igin goke metej kenkelä teñ hike Yesuyen alya bereya sios beleñ turunj irde hanjen. ¹⁹ Goyenbe go munj po monj. Al gobe nej beleñ al hoyan faraq yurd yurd niñ sios beleñ hora gabu irtij goyen yukuñ yunej yunej metej tiniñ titeke sios gore denja kuñ hitek albe gago yen basiñia iramiñ geb, neñja kuñ hityen. Be, hora gabu irtij goyen yukuñ yunej yunej metej gobe Doyañ Al Kurun deñem turunj yan irniñ yenbe metej go teñ hityen. Irde al faraq yurd yurd dufay niñ tareñ po heñ hityen goyen al yikala yirniñ yenbe gogo metej go teñ hityen.

²⁰⁻²¹ Be, neñbe Doyañ Al Kurunya alyat diliñde huwak mat mata teñ ter niñ kurut wor po yen hityen. Niñgeb al faraq yurd yurd niñ amañ dufayde hora gabu irtij kurun gayen doyañ irde henjabe moñgo al kura beleñ nej daha mat hora doyañ irde hite goyen goke buluñ mat tagal dunnak yenbe kenkelä doyañ irde hityen.

²² Be, Tatusya al goya kureñ tikeyabe kadninin hoyan kura irem goya tumjan kunayinj. Al gobe al faraq yurd yurd niñ dufay kurun po heñ hiyen gobe beleñ

hoyañ mat hoyan mat keneñ bebak terje fudinde teñ hi yen nurde hityen. Irde deñ beleñ al faraq yurd yurd metej goyen fudinde teñ hinayin yen nurdeb denja heñ metej go timewoñ wor po yen nurde hi.

²³ Be, Tatusbe deñ ge teñ metej kadne hiriñ. Yenbe neya heñ metej teñ har. Irde kadninin irawa kura Tatusya irde deñ hitte kuriryen gobe gar niñ Yesuyen alya bereya gor kutiñ yarabe al iraw gogo kun Yesu Kristu turunj irtek metej teñ hiriryen. ²⁴ Niñgeb deñ beleñ al hoyan niñ amañeñ nurde faraq yurde hañ goyen mel karwo goyen yikala yirnayinj. Irke deñ ge turunj turunj teñ hityen goyen dahade niñ gwaha teñ hityen goyen keneñ bebak tinayinj. Irkeb Yesuyen alya bereya kurun gayen tumjan nurnayinj.

9

Kadtij Yesuyen alya bereya faraq yurnayinj

¹ Be, Al Kurunyen alya bereya Yudia naña bana hañ goyen faraq yurd yurd niñ deñ goyen sopte mere dirtek yen ma nurde hime. ² Gobe deñ beleñ mel go faraq yurtek po nurde hañ goyen nurde hime geb, gago dinen hime. Nebe matatin goke nigen ge turunj turunj teñ hinhem. Irde deñ Akaia naña bana goj niñ mar beleñ Yudia nañore niñ mar goyen faraq yurnij yen dama kuñ imoyerter hora gabu ird ird miñ uramiñ goyen Yesuyen alya bereya Masedonia naña bana goj niñ mar momoj yirmiriñ. Irkeb faraq yurd yurd dufay tareñ gote merebe mel gore nurdeb al budam wor po biñ harkeb al faraq yurtek yen hora gabu iramiñj. ³ Goyenbe da misiñde Tatusya kadom waranya goyen deñ hitte

yad yermekе kuniј tahaњ? Gobe deň beleň al faraњ yurde haň goke turuň turuň teň himyen goyen usi teň hi ninnak yenbe gago yad yermekе kuniј tahaњ. Gogab mel gore kuň dinkeb ne beleň dinmiriň gwahade po horatiň gabu irde pasi heň al faraň yurd yurd niň gitik tinayiň. ⁴ Goyenbe Masedonia niň al kura mere momončiň tagalmekе nuriň mar goyen neya tumňan deň hitte kunþe deň goyen al faraň yurd yurd niň gitik ma titiň hike dennayiňbe deň ge hekkenj nurde momoň yirmiriň goke memyak wor po nureň. Deň manaň fudinde goke memyak nurnayiň geb, goke mere ma tiyen. ⁵ Niňgeb mata gwahade ma forok yewoň yeň nurdeb Taitusya kadom irawaya go wa deň hitte kunþe bikkenj al faraň yurd yurd niň amanç dufayde hora gwahade yertek yeň momoň diramň goyen aranęj yerde pasi irnayiň yeň hulyaň yirde hime. Gwaha mat hora gabu irnayiňbe al hoyanç beleň gwaha tinaň dinkeya ga ma hora yernayiň, dufaytiňde wilaknejen nurdeya yernayiň.

⁶ Mere ga dirde hime gote miňbe gahade: al kura bingë budam ma haryenbe igineň budam ma yawaryen. Munaň budam haryenbe budam po yawaryen. ⁷ Niňgeb al kura hora gwahade kerenj yeň nurdeb binde mat wilaknejen nurdeya kiryen. Piňej hende ma kiryen. Irde al hoyanç beleň gwaha tiya inke goke kanduknejen nurde kiryenbe iginj moň. Al Kurunþe al kura amanęj nurdeya detmiň uneň hiyen al goke po amanęj nurde uneň hiyen geb, gago dinenj hime. ⁸ Irde Al Kurun beleň deň goyen buninenj dirde iginj iginj dirde hi gobe kuruň wor po goyen mel gore kenenbe den ge amanęj nurde dunenjbe deň ge Al Kurun gusuňaň irde hinayiň. ¹⁵ Be, Al Kurun beleň detmiň iginj damum

kuraň amu ma heň hinayiň. Irde deň beleň meteň iginj daha kura titek nurde hinayiň kuruň goyen huginej iginj ala teň hinayiň. ⁹ Niňgeb goke teňbe Al Kurunþen asanđe gahade katinj hi:

“Yenbe al kura det niň amu heň haň mar amanç dufayde detmiň yuneň hiyen.

Matamiň huwakbe huginej hiyen,” yitiň hi. *Tikiň 112:9*

¹⁰ Niňgeb Al Kurun beleň yasun al bingë muykenj unke harke bingë sasonenj yirde uneň hiyen gwahade goyen po, deň beleň mata huwak al faraň yurd yurd beljen kurayen kurayen goyen Al Kurun beleň dunenjbe gote igineň wor budam forok yiryen. Mata huwaktiň gobe gwaha mat kuruň heň hiyen. ¹¹ Fudinde, Al Kurunþe deň beleň huginej al budam faraň yurde hinayiň yenbe samuň budam duneň hiyen. Gogab horatiň neň beleň yade yuntekeb al budam beleň goke Al Kurun niň iginj nurd uneň hinayiň. ¹² Deň beleň al faraň yurd yurd meten go teň hikeb Al Kurunþen alya bereya det kuraň amu heň hanjen gore yawarnayiň. Goyenbe go muň po moň. Deň faraň yurde hinayiň goke al budam Al Kurun niň iginj wor po nurd uneň hinayiň. ¹³ Deň beleň al faraň yurd yurd meten go teň hikeb al hoyanç niň amanęj nurd yuneň haň gobe fudinde yenj nurdeb Al Kurun turuň irnayiň. Irde Yesu Kristu niň yitiň mere iginj goyen fudinde yenbe gama irde haň, irde horatiňde mel goya al hoyanç kuruň goya goyen faraň yurde haň goke al budam Al Kurun turuň irnayiň. ¹⁴ Irde Al Kurun beleň buninenj dirde iginj iginj dirde hi gobe kuruň wor po goyen mel gore kenenbe den ge amanęj nurde dunenjbe deň ge Al Kurun gusuňaň irde hinayiň. ¹⁵ Be, Al Kurun beleň detmiň iginj damum

moŋ dulin duneŋ hiyen gobe kurunj wor po gwahade kura yetek moŋ goke Al Kurunj iginj wor po nurde uneŋ hitek!

10

Pol niŋ buluŋ mat tagalde han mar goke yiriŋ

¹ Be, deŋ haŋ bana goyen al kura beleŋ ne niŋ buluŋ mat yeke mere momoŋmij nurmiŋ. Meremiŋbe gahade: “Polbe neŋya henyabe kafura dirde mere saŋiŋ ma dirde hiyen. Gega gisaw henjbe asanđdeb mere tareŋ po dirde hi,” yeŋ hanjen. Deŋ beleŋ ne niŋ gwaha yeŋ hanjen gega, ne Polbe Yesu Kristu beleŋ bekkenđe iginj mat al mere yirde hinhin gwahade goyen po, ne wor matatiŋ goke mere direŋ tihim. ² Mel goreb neŋ gayen gake yeŋ, “Megen niŋ mata gama irde haŋ,” dineŋ hanjen. Niŋgeb kuŋbe denjya gwaha yeŋ haŋ mar goya tumňaŋ saba tareŋ po direŋ yeŋ nurde hime. Goyenbe gwaha dirtek ma nurde hime geb, go teŋ haŋ mata gobe yubul po tinaiŋ yeŋ gago eseŋ mere dirde hime. ³ Fudinde, neŋbe megen gar hite gega, Doyaŋ Al Kurunyen asogoya arde hityen gobe megen niŋ mar beleŋ arde hanjen gwahade ma arde hityen. ⁴ Fulenjare niŋ detniniŋbe megen niŋ marte fulenjare niŋ det gwahade moŋ. Hoyan wor po. Fulenjare niŋ detniniŋbe Al Kurunyen saŋiŋ miŋyaŋ geb, Al Kurunyen asogomde gasunjde niŋ koya tareŋ wor po gobe det gore iginj upew urtek. ⁵ Niŋgeb neŋbe gore po megen niŋ marte dufay kurayen kurayen goya yinjeŋ ge turuŋ turuŋ teŋ tenja goyen walde pasi kerde hityen. Mata gwahade goreb Al Kurunj nurd uneŋ yeŋya awalikde heŋ heŋ goyen pet teŋ hanjen geb, gogo pasi kerde hityen. Irdeb dufay kurayen kurayen al binde forok yeŋ hanjen

goyen yad fere titjeŋ yirde Yesu Kristuyen dufay po gama irde hinayiŋ yeŋ yende yufukde po yerde hityen. ⁶ Irde deŋ beleŋ Al Kurunyen mere keŋkela gama irde pasi heke gab meremiŋ gama ma irde haŋ mar goyen tumňaŋ mata gote murungem yuneŋ yuneŋ niŋ gitik titek.

⁷ Goyenpoga deŋbe det hende hende po yeneŋ min ma bebak teŋ hanjen. Niŋgeb al kura yinjeŋ ge yeŋ, “Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po,” yeŋ nurde haŋ, munaj neŋ ge yeŋbe, “Mel gobe Yesu Kristuyen al wor po moŋ,” yeŋ haŋ. Goyenbe mel goyen yinjeŋ ge yeŋ, “Neŋbe Yesu Kristuyen al wor po,” yeŋ nurde haŋ kenem neŋ wor gwahade haŋ yeŋ nurd dunnayin. ⁸ Gobe Doyaŋ Al Kurunj beleŋ deŋne yaŋ niryiŋ gobe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ irtiŋ goyen buluŋ ird ird niŋ ma deŋne yaŋ niryiŋ, deŋ goyen saŋiŋ dird dird niŋ deŋne yaŋ niryiŋ geb, gago dineŋ hime. Niŋgeb deŋne yaŋ niryiŋ goke turuŋ turuŋ teŋ hime goke memya ma heweŋ. ⁹ Ne asaŋ kaŋ henyabe deŋ beleŋ asanđe yeneŋbe, “Pol beleŋ kafura henaj yeŋ asaŋ kaŋ duneŋ hiyen,” yeŋ ma nurd nunwoŋ yeŋ nurdeya kaŋ himyen. ¹⁰ Gobe al kura beleŋ, “Polbe asanđeb mere tareŋ wor po al beleŋ nurde kandukŋeŋ nurtek mat kaŋ hiyen. Gega diliŋde deneŋbe mere keŋkela ma dirde hende hende po mere dirde hiyen,” yeŋ hanjen geb, gago dineŋ hime. ¹¹ Al gwaha yeŋ haŋ marbe neŋ beleŋ denjya ma heŋ asanđe kaŋ duneŋ hityen mere gobe diliŋniŋde deneŋ mohoŋniŋde mere teŋ hityen goya tuŋande yeŋ nurnayin.

¹² Neŋbe al kura neŋ nurhet nurhet teŋ haŋ marya awalik hetek ma dirde hi. Irde go mar goya heŋ ganuŋbe iginj, ganuŋbe

bulun yetek ma dirde hi. Mel gobe yingenje dufay po gama irde al iginbe gwahade gwahade, munan al bulunbe gwahade gwahade yej nurdeb go hende huwarde yingenje mata yenen hanjen geb, kukuwa wor po hitinjen hañ.¹³ Goyenpoga neñbe nindiken ge mali mali turun turun ma teñ hityen. Al Kurun beleñ meten duntinj goke po turun turun teñ hityen. Al Kurun beleñ meten duntinj bana gonbe deñ hitte kuñ meten titek wor gon po hi geb, deñ hitte kuñ meten teñ hinhet goke turun turun teñ hityen.¹⁴ Neñ beleñ Yesu Kristu niñ yitiñ mere igin goyen teñ deñ hitte kutirinj gobe neñ beleñ epte ma kutekde ma kutirinj. Denbe neñ beleñ igin kuñ meten titekde po hinhan geb, gogo kutirinj.¹⁵ Ningeb neñ ma kuñ meten titekde kuñ al hoyan beleñ bikkenj meten titinj goyen neñ beleñ meten titinj yej turun turun ma teñ hityen. Gwaha titjenje Yesu Kristu niñ hekkenj nurturd mata goyen kurun heñ hikeb neñ beleñ deñ bana heñ meten teñ hityen goyen wor kurunj wor po hewor yej nurde hityen.¹⁶ Gogab naña hoyan bana al kura beleñ meten miñ ma urtiñde manan igin kuñ Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagaltek. Gobe meten kura al hoyan beleñ bikkenj miñ urtiñ go hende meten teñ goke turun turun titek ma dirde hi geb, gago dinenj hime.¹⁷ Ningeb al kura turun turun tiye yenbe Doyañ Al Kurun beleñ meten titinj goke po gab turun turun tiyyen.¹⁸ Gobe al kura goke igin inyeñ albe Doyañ Al Kurun po, al yingenje epte ma yingenje ge turun turun teñ hinayin geb, gago dinenj hime.

11

¹ Be, nebe deñ beleñ nurde muñ kura kukuwamjenj yara nurd nunnayin mat mere kura direñ tihim. Ningeb goke ma nurdeb nubul tike mere tiyen.² Be, Al Kurunbe alya bereyamiñ beleñ yej ge ma nurde det hoyan niñ kuñ hikeb goke biñ ar yej hiyen gwahade goyen po, ne wor deñ beleñ det hoyan niñ po nurde hañ goke bene ar yej hi. Be, bere fonjenj kura alya ma kuñ hitinj gwahade goyen al kura mekerd unen hanjen gwahade goyen po, deñ goyen al unjkurenj Yesu Kristu po mekerd uneñ yej biña timirinj.³ Goyenpoga hanjköpa wor po unyum usi dufay kurun miñyan gore Ewa usi irke mata bulunje katyinj gwahade goyen po, bitirinde mat fudinde wor po Yesu Kristu niñ nurde meten teñ hinhan goyen tubul teñ det hoyan niñ nañkenenj kuñ hinak yej kafuram nurde himyen.⁴ Danij mere ga dinenj hime? Gobe al kura deñ hitte wanj neñ beleñ Yesu niñ momoj dirtirinj goyen ma momoj dirdeb mere hoyan momoj dirde hañ gega, goke buluñej ma nurde igin yej hañ geb, gago dinenj hime. Irde Holi Spirit neñ beleñ dunteke taminj goyen moj, mel gore hoyan wor po dunke fudinde yej hañ. Yesu niñ yitiñ mere igin wor gwahade po, mel gore hoyan wor po dinke igin yej nurde hañ.⁵ Deñ hitte wanj saba hoyan dirde hañ mar beleñ yingenj ge yej, “Neñbe Yesuyen mere basaj mar aposel karkuwaj, irde aposel hoyan gote folek wor po,” yej hañ. Goyenpoga nebe mel gore epte ma fole nirtek hañ yej nurde hime.⁶ Fudinde, nebe al beleñ nurde keñkela bebak titek mat mere teñ teñ al moj. Gega nebe Al Kurunyen merebe keñkela wor po bebak teñ himyen. Neñbe gwahade teñ hityen goyen beljenj

budam mat keñkela wor po dikala dirde hityen.

⁷ Be, nebe Yesu niñ yitiñ Al Kurunyen mere igin goyen deñ hitte tagalde hinhem gega, goke damu nирnayиñ ma dineñ hinhem. Gobe neb mata gwaha mat nigenje al deñjem moñ heñ deñje al deñtij yañ dirmewoñ yeñ nurdeb gogo teñ hinhem. Goyenbe go teñ hinhem gobe buluñ teñ hinhem yeñ nurde hanj? Moñ, gwahade moñ geb! ⁸ Nebe deñ ge teñ meteñ teñ hinhem yabe nañä hoyande niñ sios beleñ farañ nurde hora nuneñ hinhan. Niñgeb nebe deñ farañ durd durd niñ teñbe mel gote hora kawe teñ hime yeñ nurde hinhem. ⁹ Irde deñya heñyabe det kurañ nurdeb farañ nurnañ yeñ gusuñañ ma dirde hinhem. Gobe kadne yago Masedonia nañare niñ Yesuyen alya bereya kura beleñ det kurañ amu heñ hinhem goyen nunamiñ geb, deñ supahaktiñde kanduk ma yerde hinhem gogo. Niñgeb deñya hinhetya farañ niñ gusuñañ ma dirde hinhem gwahade po, kame wor supahaktiñde kanduk kura ma kerde heñ. ¹⁰ Niñgeb supahaktiñde kanduk kura ma kerde himyen goke turuñ turuñ teñ himyen goyen deñ hanj Akaia nañä bana goñ niñ al kura beleñ epte ma utan nирnayиñ. Yesu Kristuyen mere fudindebe ne bana hi geb, fudinde wor po yeñ hime. ¹¹ Ga yeñ hime gabe deñ ge amanen ma nurde duneñ hime geb, gago yeñ hime? Moñ! Al Kurunbe ne beleñ deñ ge amanen nurde duneñ hime goyen keñkela nurde hi!

¹² Nebe teñ himyen gwahade po murungem moñ meteñ teñ heñ. Gogab al kura yingeñ ge yeñ, "Neñbe Pol meteñ teñ hi gwahade po teñ hite," yeñ al momonj yirde yingeñ ge turuñ turuñ teñ teñ belenç niñ nañkenen hanj mar gote

beleñmiñ pet tiyen. ¹³ Goyenbe daniñ gwaha tiyen? Gobe go mar gob usi aposel, al usi yird yird meteñ teñ hanj mar, irde al diliñde Yesu Kristuyen aposel fudinde yeñ denwoñ yeñ nurde usi mata teñ hanj mar geb, gogo yingeñ ge turuñ turuñ teñ teñ beleñmiñ pet tiyen. ¹⁴ Satan wor igin yingeñ Al Kurunyen miyoñ tareñmiñ turuñ yañ goyen fakjuñde heñ al diliñde forok yiyyen geb, usi aposel gore usi mata teñ hanj gobe det tiyen moñ. Niñgeb goke kukuwamjen ma nurde hime. ¹⁵ Niñgeb Satan gote meteñ mar gore al diliñde mata huwak niñ meteñ teñ hanj mar yeñ denwoñ yeñ nurde usi mata teñ hanjen goke hurkuñkat ma teñ himyen. Matamij gote murunjem buluñbe nalu funanje yeñ tetek go po tenayin.

Polbe kanduk yeneñ hin hin goke amaj hiriñ

¹⁶ Be, sopte momonj direñ tihim: deñ hanj bana goyen al kura ne niñ yeñ, "Polbe kukuwa," ma yeñ hinayin. Goyenbe kukuwa yeñ nennayin goyen wor igin. Gote merem moñ geb, ne kukuwa al gare nigeñ ge mun kura turuñ turuñ tiyen goke buluñen ma nurd nunnayin. ¹⁷ Ga dineñ hime gabe Doyan Al Kurun beleñ mere nuntiñ goyen ma dineñ hime. Nebe deñ beleñ kukuwa al nineñ hanj gwahade goyen po, kukuwa al heñbe gago nigen ge turuñ turuñ teñ hime. ¹⁸ Al budam wor po megen niñ mata gama irde yingeñ ge turuñ turuñ teñ hanjen geb, ne wor gwaha tiyen. ¹⁹ Deñbe dufay wukkekniniñ yan yeñ nurde hanj. Gega kukuwa mar pel yirtekdebe go mar goke buluñen ma nurde hanj geb, deñ wor kukuwa wor po! ²⁰ Denbe al kura beleñ meteñ marmiñ duljen dirde inçogaha dirde hanj goke buluñen ma nurde hanjen. Irde usi

dirde dettiŋ komkom heŋ, dapŋa dirŋeŋ yara dirde uluntiŋyaŋ seŋ durde hanjen gega, goke buluŋen ma nurde hanjen.²¹ Nenbe sanjñiniŋ miŋmoŋ geb, deŋ beleŋ mata gwahade teŋ hanjen gwahade ma teŋ hityen goke memyak nurde hime!

Goyenpoga al kura meteŋmij goke turuŋ turuŋ tiyyenbe ne wor iŋiŋ meteŋne goke turuŋ turuŋ tiyen. Mere dirde hime gabe sopte kukuwa yara heŋ mere dirde hime geb, ne niŋ yeŋ, "Yeŋbe al gwahade go," yeŋ nurdeya ga merene nurnaiŋ.²² Mel gobe yiŋgeŋ ge yeŋ, "Nenbe Hiburu mar," yeŋ hanj? Be, ne wor Hiburu mar al. Irde Israel mar yeŋ hanj? Gwahade kenem ne wor Israel niŋ al. Irde Abrahamyen asem weŋ yeŋ hanj? Ne wor Abrahamyen asem geb.²³ Irde mel gore Yesu Kristuyen meteŋ mar yeŋ hanj? Ne wor Yesu Kristuyen meteŋ al gega, mel gote folek wor po. Ga dinen hime gabe kukuwa al beleŋ yeŋ hi yara dinen hime gega, fudinde dinen hime! Ne tareŋ po meteŋ teŋ himyen gobe yende folek. Irde meteŋ teŋ teŋ goke wawuŋ budam koyare hinhem gega, mel gobe wawuŋ budamde moŋ. Irde al beleŋ wawuŋ budam mununen hike soŋ soŋ kamde hinhem gega, mel gobe gwahade ma hinhan.²⁴ Wawuŋ siptesonjoŋde al beleŋ nukun Yuda mar diliŋde nerke Yuda mar beleŋ kande wawuŋ 39 gayen nusulak nirke soŋ kammirinj.²⁵ Irde wawuŋ karwore Rom mar beleŋ nukun nukware mununamij. Wawuŋ kurabe hora po mununamij. Irde wawuŋ karworebe hakwa buluŋ hekeb soŋ kammirinj. Irde naŋkahal uŋkurenja wawuŋ uŋkurenja maybare hinhem.²⁶ Nebe naŋa kurayaŋ kurayaŋ kuŋ heŋyabe fe beleŋ soŋ nade hinhan. Irde

al gasa yirniŋ yirniŋ yirde kawe yirde hanjen mar beleŋ mununke soŋ soŋ kamde hinhem. Irde miŋniniŋ uŋkurenj Yuda mar beleŋ mununke soŋ soŋ kamde hinhem. Al miŋ hoyan beleŋ wor gwahade po nirde hinhan. Taunyaŋ heŋ, kurareb sawsawa po kuruŋ naŋa bana heŋ, kurareb makaŋ alare heŋbe soŋ kamde hinhem. Irde al kura Yesu nerd uneŋ hite usi teŋ hanj mar gore buluŋ nirke soŋ kamde hinhem.²⁷ Nebe meteŋ kuruŋ po teŋ ulne misiŋ kuruŋ po kateŋ hinhem. Irde binderen kanduk forok yeŋ hike wawuŋ kayaŋ teŋ himyen. Irde kurarebe biŋgeyə feya niŋ kamde himyen. Irde kurarebe biŋge miŋmoŋ kuŋ himyen. Irde kurareb ulne umŋam moŋ geb, meje niŋ soŋ kamde hinhem.²⁸ Kanduk kuruŋ yeneŋ hinhem go hendebe Yesuyen alya bereya sios kuruŋ goke manaŋ dufay heŋbe hugiŋen kandukŋen wor po nurde himyen.²⁹ Mel goyen kura yul yekeb ne wor yul yeŋ himyen. Irde al kura mata buluŋde katkeb goke bene misiŋ wor po nurde himyen.

³⁰ Munaŋ det kura goke turuŋ turuŋ tiye yeweŋbe tareŋnem moŋ goyen kawan ird ird det goke po gab turuŋ turuŋ teŋ heŋ.³¹ Doyan Al Kuruŋniniŋ Yesu Naniŋ Al Kuruŋbe neŋ beleŋ hugiŋen turuŋ irde hitek al. Yeŋ beleŋ po gab mere dirde hime gayen usi yeŋ ma nurde hi.³² Ne Damaskus taunde hinhemyabe gor niŋ doyan al kuruŋ Aretasyen meteŋ al beleŋ nad fere nire yeŋ fulenja marmiŋ hulyaŋ yırke nawarniŋ yeŋ taun gote hora koya kuruŋ gote yamere pet tiyamiŋ.³³ Goyenpoga kadne beleŋ koya kuruŋ hende hoyan goyen yamenje mat tiri bana nerde hulyaŋalde palgir nirke siŋare kateŋ busaharmirinj.

12

¹ Be, kanduk kurun bana hin-hem goke tagalde turun turun teñ hime gayen hendeb hoyan niñ wor sopte turun turun tiyen ti-him. Gwaha tiyen goke det igin kura ma teweñ gega, mata kura yuwarwarte yenen himyen irde Doyañ Al Kurun beleñ det bannare hitiñ nikala nirde hiyen goke tagalde turun turun tiyen. ² Be, Yesu Kristu niñ dufaymiñ sanjñ irtiñ al kura goyen nurde uneñ himyen.* Al gobe dama 14 kuriñ imoyenter Al Kurunyen gasunđe wor po Doyañ Al Kurun beleñ ten hurkuriñ. Goyenbe al mata go tiyyin gobe fudinde hageñ manañ hurkuriñ ma toneñ po hurkuriñ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kurun po ga nurde hi. ³ Goyenbe dinhem gwahade po, al goyen Al Kurun beleñ gasunjiñ igin munj wor pore gor teñ hurkuriñ gobe fudinde yeñ nurde hime. (Goyenpoga hagen manañ hurkuriñ ma toneñ po hurkuriñ gobe bebakken ma nurde hime. Al Kurun po ga nurde hi.) ⁴ Be, gor det nuryinj gobe merere gwahade kura yetek moñ goyen nuryinj. Irdeb mere gobe al beleñ epte ma tagaltek goyen nuryinj. ⁵ Niñgeb nebe al gwahade goke gab turun turun tiyen. Gega nigen gebe epte ma gwaha tiyen. Munañ gwaha tiye yenbe tareñjem moñ goke po gab turun turun tiyen. ⁶ Niñgeb nigen ge turun turun tiye yewen gega, al kura beleñ goke kukuwa heñ hi yeñ ma nennayinj. Gobe mere fudinde po tiyen geb, gago dineñ hime. Monjo nigen ge turun turun tiyen goyen po nurdeb mataneyä mereneya yenenbe ne gayen al gwahade yeñ nurtinyen hañ goyen pel irde deñne isañ wor po henak yenbe nigen ge turun turun ma tiyen.

⁷ Goyenpoga Doyañ Al Kurun beleñ nikala niryinj gobe igin wor po, irde det hoyan fole wor po yir-tin geb, monjo goke yinjen ge turun turun tiyyenkek yenbe garbam bulun kura ulner tubul tike hiyen. Garbam gobe Satanyen hulyan al yara heñ ulne misiñ kurun wor po nunen hiyen. ⁸ Nebe garbam goyen Doyañ Al Kurun beleñ teñ siña irwoñ yeñ wawuñ karwore gayen gusuñaj irde esen mere irmirinj. ⁹ Gega yeñ beleñ wol heñbe, “Tareñgem moñ heñ hayen goyarebe tareñne keñkela wor po forok yeñ hiyen. Niñgeb bunijen girde igin giñ girde himyen gobe ge hitte kurun wor po hi geb, garbam goke gusuñaj ma nirayinj,” ninjinj. Niñgeb mata damijdebe sanjñ ma heñ himyen goke gab amanj hende turun turun tiyen. Gogab Yesu Kristuyen taren goyen ne bana hiyen. ¹⁰ Gwahade geb, Yesu Kristu niñ teñbe kanduk kurun yenen himyen goke amanj heñ himyen. Mata damijde taren ma heñ himyen, al beleñ sukal nirde hanjen, det niñ amu heñ meteñej wor po nirde hiyen, irde al beleñ buluñ buluñ nirde hanjen gega, amanj heñ himyen. Gobe sanjñ ma hemekeb yeñ beleñ taren nirde hiyen geb, gogo amanj heñ himyen.

Polbe Korin niñ mar tareñ yird yird niñ nuryinj

¹¹ Be, mere kukuwam mat tihim gabe dindiken tikeb mere gago ti-him. Nebe al mali deñnem moñ gega, usi mar beleñ yinjen ge yeñ, “Neñbe aposel karkuwanj. Aposel hoyan gote folek,” yeñ hanjen mar gore epte ma fole nirtek hime. Niñgeb ne turun nirtek marbe fudinde deñ gogo gega, gwaha ma teñ hanjen. ¹² Nebe deñ beleñ ne gayen aposel fudinde yeñ neneñ bebak tinayinj yeñ mata tiyen turunj yan Al Kurun beleñ

* **12:2:** Al gabe Pol beleñ yinjen ge yeñ hi.

po ga forok yirtek goyen budam forok yirde hinhem. Kanduk bana hinhem gega, goke mukku ma teñ goya goya sanij po huwarde hinhem. ¹³ Ningeb nañä hoyanjeñ sios goke meteñ teñ himyen gwahade goyen po, deñ ge wor gwahade po teñ himyen. Goyenpoga det uñkureñ kura gwaha ma timiriñ gobe faraj niñ gusuñaj ma dirmiriñ. Ningeb faraj nurd nurd niñ gusuñaj ma dirmiriñ goyen buluñ dirmiriñ yeñ nurde hañ kenem halde nunnayin!

¹⁴ Be, gayenterbe igin deñ hitte kuñ denej yeñ nurde hime. Gayenter kumekeb wawuñ karwo hiyyen. Gega kurjbe faraj nurnaj yeñ kanduk kura supahaktiñde ma keren. Gobe det yawarmewoñ wor po yeñ nurde himyen gobe megen niñ det moñ, deñ al gogo po geb, gago dineñ hime. Fudinde, diriñ beleñ milij naniñ faraj yurd yurd niñ hora ma yerde hanjen. Milij naniñ beleñ gab diriñmiñ ge nurdeb gwaha teñ hanjen. ¹⁵ Ningeb detne kura hikeb tumjañ yade gore po faraj duren. Gore epte moñ kenem deñ ge teñ kamen wor igin yeñ nurde hime. Goyenbe deñ ge amanen nurd duneñ tebañ dirde himekeb goke igin ma nurde neñ ge buluñeñ nurd duneñ hañ? Gobe kukuwamneñ wor po!

¹⁶ Denjbe gwaha teñ hañ gega, neb hanjkäpya denja heñyabe supahaktiñde kanduk kura ma yerde hinhem gobe fudinde wor po. Goyenpoga al kura beleñ ne niñ yeñ, "Polbe usi dufaymiñ kuruj wor po, irde usi dirde dettiñ yade hinjin," yeñ hañ. ¹⁷ Ne beleñ usi dirde samunjiñ yaware yeñ hulyan alne kura teñ kermeké kuñ samunjiñ kura yawaryin? Hubu wor po! ¹⁸ Nebe Taitus teñ kermeké deñ hitte kurin. Goya goyenbe kadne kura Yesu nurd

untiñ al wor Taitusya tumjañ yad yermeké kwaryum. Be, Taitus beleñ kuñbe usi dirde samunjiñ kura yawaryin? Hubu wor po! Yenja neyabe mata uñkureñ po teñ haryen, irde dufay uñkureñ po kerde gama irde haryen goyen go ma nurde hañ?

¹⁹ Be, kadne yago, asañ gayen kapyan heñ neñ ge yenjbe, "Polya kadomyabe uliñde mere forok yetek goyen pet teñ teñ ge asañ gago kayhanj," yeñ nurde dunnayin? Moñ, gwahade moñ. Neñbe Yesu Kristu nurd untiñ mar beleñ Al Kuruj diliñ mar mere teñ hanjen gwahade po, mere dirde hite. Irde neñ meteñ teñ hityen kuruj gobe deñ tareñ dird dird niñ meteñ teñ hityen. ²⁰ Be, nebe deñ goyen al gwahade hewoñ yeñ nurdeya deñ hitte kwen gega, mongo ne nureñ gwahade ma denej yeñ goke kafura heñ hime. Irde deñ beleñ ne gayen al gwahade hewoñ yeñ nurde hañ gega, kumekeb gwahade ma nennayin goke kafura heñ hime. Deñ hañ bana gonjbe kadom mohonjeñ teñ, al kura kadom igin mat hike yeneñ goke igin ma nurde, bearar teñ, kudiñ mata teñ, sukal yirde, kadomde mere momon igin moñ goyen tagalde tukun, yiñgeñ ge turuñ turuñ teñbe keperd keperd mata goyen buluñ irde hañ daw yeñ nurde kafura heñ hime. ²¹ Kame deñ hitte sopte kuñ saba dirmeké Al Kuruj beleñ deñ nem moñ niryen yara deñ beleñ merene pel irnayıñ yeñ kafura heñ hime. Irde bikkeñ mata wukkeñ morja leplep matayabe dufay buluñ gama ird ird mataya teñ hinhan mar budam Yesu niñ dufaymiñ tareñ iramiñ gega, mata buluñmiñ go ma yubul teñ Al Kuruj niñ biñ mulgañ ma hekeb goke bene misiñ wor po nirde hi.

13

Mere funaŋ

¹ Be, gayenter sopte deñ hitte kumekeb wawuŋ karwo hiyyen. Irdeb, "Al kura merem yaŋ iren yeŋbe al gote merebe fudinde yetek al irawa ma karwo gwahade yan hinayin," yeŋ hanyen goyen po gama irde denya gabu heŋ kandukniniŋ kuruŋ goyen yunküren yunküren sope irtek yeŋ nurde hime. ² Nebe hanjkapyɑ wor po deñ hitte kuŋ mata kamerel sopte kuŋ mata buluŋtiŋ goke saba dirde hayhay dirmirin. Ningeb denya neŋya tumŋaŋ ma hite gayenter wor sopte gahade hayhay dirde hime. Hayhay dirde hime gabe deñ po moŋ, al hoyan kura denya tumŋaŋ han mar goyen wor hayhay yirde hime. Merenebe gahade: kame sopte deñ hitte kuŋ mata buluŋ gwahade po teŋ han marbe go ma yeneŋ wasak tiyen. ³ Yesu Kristu beleŋ mere nirke basaŋ heŋ mere dirde himyen goyen fudinde ma usi niŋ gusuŋjan nirde han geb, kenkela po dikala direŋ. Yesu Kristube matatiŋ sope yire yeŋbe mali mali ma sope yiryeŋ, deñ kafura hetek mat sanŋiŋ po sope yiryeŋ. ⁴ Fudinde, yeŋbe al po heŋ tareŋ miŋmoŋ hiriŋ geb, kuruse hende mayke kamyin. Gega Al Kuruŋ beleŋ tareŋminde sopte isaq hiriŋ. Yesube al heŋ tareŋ miŋmoŋ hiriŋ gwahade po, neŋ wor sanŋininiŋ miŋmoŋ. Gega Al Kuruŋyen tareŋde Yesuya heŋbe matatiŋ sope yird yird meteŋbe sanŋiŋ po titek.

⁵ Be, dufaytiŋ Yesu Kristu nin tareŋ irtiŋ goyen sanŋiŋ po tanarde mata teŋ han ma dahade goyen dindikeŋ kenkela yeneŋ hinayin. Yesu Kristube denya han goyen go ma nurde han? Ma nurde han kenem denbe soŋ wor po hitin mar geb! ⁶ Gega deñ beleŋbe

neŋ gayen kura muŋ soŋ ma hitiŋ goyen deneŋ bebak tinayin yeŋ nurde goke doyan hen hime.

⁷ Neŋbe deñ beleŋ mata buluŋ kura ma tinayin yeŋ Al Kuruŋ gusuŋjan irde hityen. Gega gwahade gusuŋjan irde hityen gobe deñ ge meteŋ igin po teŋ hinhet goyen al yikala yireŋ yeŋ gusuŋjan irde hityen moŋ. Gwaha titteŋbe neŋ meteŋ teŋ hityen gayen igin moŋ yeŋ al beleŋ yennayin goke ma nurdeb deñ goyen mata huwak teŋ teŋ ge po Al Kuruŋ gusuŋjan irde hityen. ⁸ Gobe mere fudinde asogo ird ird niŋ epte ma mata kura titek, irde mere fudinde goke po meteŋ titek ningeb, gago dineŋ hime. ⁹ Neŋbe tareŋninin miŋmoŋ hiteke deňbe tareŋ heŋ han goke amanenj nurde hityen. Irde deñ goyen mata huwak po teŋ matatiŋde buluŋ kuram moŋ hinayin goke Al Kuruŋ gusuŋjan irde hityen. ¹⁰ Goke teŋbe denya gisaw gisaw himeya gayenter asaq gago kaŋ hime. Gogab asaqne keneŋ mata buluŋtiŋ yubul tinayinjen geb, kame deñ hitte kuŋ matatiŋ sope yire yeŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ sanŋimaiŋ nuntiŋ go hende hitem po ma mere direŋ. Be, tareŋ nunyin gobe deñ tareŋ dird dird niŋ nunyin, buluŋ dird dird niŋ ma nunyin.

¹¹ Be, kadne yago, mere ga pasi ireŋ tihim geb, igin po teŋ hinayin. Mata buluŋtiŋ sope yird yird niŋ kurut yeŋ hinayin. Gwaha teŋ hinayin yeŋ esen mere dirhem gayen dufay heŋ hinayin. Irde kadomde mere nurd gunen teŋ hinayin. Irde bitiŋ kamke kadtiŋya awalikde hinayin. Irde deñ goyen bubulkunjne wor po yeŋ nurde dunenbe bitiŋ yisikamde hiyen al Al Kuruŋ gobe denya hiwoŋ yeŋ nurde hime. ¹² Irde Al Kuruŋ diliŋde wukken dinyen mat kadom gargar gird teŋ hinayin.

13 Al Kurunyen alya bereya gar haŋ mar tumŋaŋ deŋ ge dufay heŋ haŋ goyen momon yirayin ninkeb gago momon dirde hime.

14 Be, Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristu beleŋ buniŋen dirde iginj iginj dirde hiwoŋ. Irde Al Ku-ruŋ beleŋ deŋ goyen bubulkunye wor po yeŋ nurde dunęŋ hiwoŋ. Irde Holi Spirit beleŋ deŋ kurun goya tumŋaŋ awalikde hiwoŋ yeŋ gusunŋaŋ yirde hime. Gog po.

Galesia

Galesia nañare niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyiŋ

¹⁻² Ne Pol beleŋ den Yesu Kristuyen alya bereya Galesia nañare haŋ goyen goke teŋ asan gago kaŋ hime. Kadne yago neya hite mar gare manaq tumñaŋ den ge nurde haŋ geb gago momoŋ dirde hime. Ne Yesuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ gabe megen niŋ al kura beleŋ ma meteŋ gayen nunamiŋ. Hubu wor po! Gwahade yarabe Yesu kamke isaŋ hiriŋ al Nanniniŋ Al Kurunyä Yesuya beleŋ hulyaŋ nirke meteŋ gago teŋ himyen. ³ Be, asan ga kaŋ heŋyabe Adoniniŋ Al Kurunyä Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ buninęŋ dirde igin igiŋ dirde bitin yisikamke igin hiwoŋ yen nurde hime. ⁴ Yesu gobe Adoniniŋ Al Kurunyen dufay po gama irdeb mata buluŋ kuruŋ gayenter forok yen haŋ gayen bana mat dawareŋ yenbe mata buluŋnin ge teŋ yingen ge ma nurde kamyiŋ. ⁵ Niŋgeb fudinde wor po, Al Kurun po ga huginęŋ deňem turqun yan irde hitek.

Mere igin Yesu niŋ yitiŋbe uykureŋ po

⁶ Be, deňbe Yesu Kristu beleŋ buninęŋ dirke Al Kurun beleŋ Satan haninđe mat dawareŋ yen hoy dirde yende dirneŋ wen diryiŋ. Gega dahade niŋgeb gwaha diryiŋ al goyen bemed po harhoktiŋ uneŋ saba hoyan wor po gama irde han? Nebe matatiŋ goyen nurdeb deldol wor po irmiŋ. ⁷ Mere hoyan gobe Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin goyen moŋ po. Fudinde wor po, al kura beleŋ mere hoyan goyen tawan saba dirde dufaytiŋ wabuŋ

yurde hanj. Irdeb Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin goyen buluŋ irniŋ yen kurut yen hanj. ⁸ Goyenpoga Yesu niŋ yitiŋ mere neŋ beleŋ saba dirtirin goyen al kura beleŋ epte ma tigiri teŋ hoyan mat tagalyen! Nebe Al Kurunyen dirneŋ wen gega, neŋ bana al kura beleŋ gwaha titekbe mata buluŋnin goke teŋ Al Kurun beleŋ dade kak alare demeyke gor hugin hitek. Al Kurunyen miyoŋ wor gwahade po. ⁹ Ne beleŋ hakot saba gwahade po yimirin goyen haŋka gago sopte dineŋ tebaŋ dirhem: Yesu niŋ yitiŋ mere goyen haŋkapyä nurde fudinde yamiŋ gega, al kura hoyan mat saba diryeŋ al gobe Al Kurun beleŋ teŋ kak alare temeyke gor hugin hiwoŋ yen nurde hime. ¹⁰ Ne ga yen hime gabe al beleŋ turuŋ niranjen yen ma yen hime. Hubu wor po! Nebe Al Kurun beleŋ igin nini yenbe gago yen hime. Al megen niŋ beleŋ moŋ! Munaŋ al beleŋ turuŋ niranjen yen kurut yen hime manhan Yesu Kristuyen meteŋ al fudinde ma hemewoŋ.

Al Kurun beleŋ Pol hoy iryiŋ

¹¹ Be, kadne yago, mere direŋ tihiŋ gayen miŋ keŋkela nurnanjen ko. Yesu niŋ mere yitiŋ momoŋ dirmiriŋ gobe al beleŋ ma teŋ forok irtiŋ. ¹² Mere gobe al kura hitte ma timiriŋ. Irde al beleŋ ma saba nirtiŋ, Yesu Kristu yingen po saba nirde nikala niryiŋ. ¹³ Hakot Yuda marte tikula keŋkela po gama irde mata teŋ hinhem gobe bikkeŋ nurde pasi hanj. Irdeb Yesuyen alya bereya Al Kurunyen sios goyen buluŋ buluŋ wor po yirde daha mat kura mel goyen pasi po yire yen kurut yen hinhem go manaq nurde hanjen gogo. ¹⁴ Nebe asininjiŋ yagot tikula keŋkela wor po gama irde herjbe kahaŋne kadne fole wor po yirde hinhem. Irde tikula go po keŋkela

gama irtek wor po yej nurde hinhem.¹⁵⁻¹⁶ Gega Al Kuruj belej kawaŋ ma himirinya po, "Kamebe metejne tiyyen," yej basiŋa niryin ningeb, gago bunijen firde igin igiŋ firde hoy niryin. Irdeb ne niŋ yej, "Yen belej gab Urne Yesu niŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan hitte kuŋ momon yirde tukuyen," yejbe Urmin nikala nird nird niŋ wilaknej nuryin. Irkeb Al Kuruj belej gwaha niryin goyen goyen po al kura hitte kuŋ daha tiyeŋ yej gusunjan ma irmirin.¹⁷ Irde al yej wa Yesuyen mere basaŋ mar heŋ Yerusalem taunde hinhan goyen hurkuŋ yeneŋbe yej hitte mat dufay kura ma timirin. Gwaha titnejbe goyare po Arebia naŋare kuŋ goŋ hinhem. Irde gab mulgaŋ heŋ Damaskus taunde kumirin.¹⁸ Be, Arebia naŋare mat kuŋ Damaskus taunde himeke kuŋ kuŋ dama karwo hubu hekeb Pita kene yej Yerusalem hurkuŋbe naŋa fay 15 gayen gor yenja hinaryum.¹⁹ Gega gorbe Yesuyen mere basaŋ mar hoyan kura ma yimmirin. Yems, Doyan Al Kurujniniŋde kuliŋ po ga kinmirin.²⁰ Mere ga dineŋ hime gabe fudinde wor po. Al Kurujbe nurde hi. Usi ma dirde hime.²¹ Be, Yerusalem matbe Siria naŋare kuŋbe gor mat Silisia naŋare kumirin.²² Ningeb go nature goyenbe Yesu Kristuyen alya bereya sios Yudia naŋare hinhan gobe neya kura awalik heŋ ne niŋ yej al gobe gwahade hiyuŋ yej ma nurde nuneŋ hinhan.²³ Al mohonđe po, "Al gar hakot mudunenj buluŋ buluŋ dirde Yesu niŋ dufayminj saŋin ird ird saba buluŋ ire yej kurut yej hinhan al gobe Al Kuruj niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Yesu niŋ tagalde hi," yeke goyen po nurde hinhan.²⁴ Goyenbe mel gobe nere mere momon go nurdeb Al Kuruj turun iramiŋ.

2

*Yesuyen mere basaŋ mar belej
Polyen meten goyen goke igiŋ nu-
raminj*

¹ Be, Yerusalem taun tubul timirinj goyen dama 14 kamereb tebaŋ mulgaŋ heŋ Banabasya Yerusalem hurkaryum. Goyarebe Taitus manaj teŋ hurkaryum.² Yerusalem hurkumirinj gobe Al Kuruj belej po ninkeb goyen gama irde hurkumirinj. Irdeb mere igiŋ Yesu niŋ yitiŋ goyen Yuda mar moŋ hitte tagalde hinhem goyen Yerusalem niŋ Yesuyen alya bereyat doyan mar momon yimmirin. Gega al buda kuruj diliŋde ma momon yimmirinj. Mongo metej teŋ himyen goya kame metej teŋ heŋ goyenya dufay hoyan minyaŋ mar belej nurde buluŋ irnayinj yej kafura heŋbe gogo Yesuyen alya bereya gote doyan mar po yimmirinj.³⁻⁴ Gega goya goyenbe al kura Yesu Kristu gama irhet usi teŋ hinhan mar belej neŋ gabu irtiriŋ bana goŋ wayamiŋ. Irde Taitus neya hinaryum goyen Grik al keneŋbe, "Yuda marte tikula gama irde guba ma yiyyenj epte ma Al Kurujyen diriŋ hiyyenj," yamiŋ. Gega Yerusalem taunde niŋ Yesuyen alya bereyat doyan mar kura belej Taitus go guba yej yej ge pakku ma iramiŋ. Goyenpoga Yesu gama irhet usi teŋ hinhan mar gobe Yuda marte tikula tubul teŋ Yesu po gama irde hinhet goyen daha mat kura nurde merem yaŋ yirniŋ yej waŋ mere nurniŋ watŋ yara tiyamiŋ. Dufaymindebe neŋ Yuda marte tikula tubul titiŋ goyen sopte gama irnayinj yej dumulgaŋ teŋ tikula kanduk wor po gote yufuk bana dukuninj tiyamiŋ.⁵ Gega neŋ karwobe gwaha titekbe kame deŋ manaj nurdeb Yesu niŋ yitiŋ mere fudinde goyen keŋkelə po gama

irde hinayin yeñbe usi mar gote dufaymiñ goyen ma gama irtiriñ.

⁶ Irkeb gor niñ Yesuyen alya bereyat doyan mar, al beleñ karkuwañniniñ yeñ palap yirde hinhan mar goyen manaq Yesu niñ al saba yirde hinhem goke mere ma tiyamiñ. Hubu wor po! (Be, doyan mar ma al mali goyen Al Kurun dilindebe turjande po yeneñ hi. Al Kurunbe al uliñ sinjare gayen ma yeneñ hiyen. Dufaymin biñde goyen yeneñ hiyen. Niñgeb ne manaq gwahade po nurde himyen.) ⁷⁻⁸ Be, Yesu niñ mere fudinde tagalde hinhem goke doyan mar gore mere hoyan kura ma po tiyamiñ. Irdeb Pita beleñ Yesuyen mere basaq al heñ Yuda mar bana meteñ teñ hickeyabe Al Kurun beleñ faraq urde hinhan gwahade goyen po, ne beleñ Yuda mar moñ bana Yesuyen mere basaq al heñ meteñ teñ hinhemya wor Al Kurun beleñ faraq nurde hinhan goyen nuramiñ. Niñgeb Al Kurun beleñ Yuda mar niñ Pita inyin gwahade goyen po ne wor al miñ hoyan bana kun Yesu niñ saba tagalayin yeñ meteñ nunyiñ goyen mel gore nurde bebak tiyamiñ. ⁹ Irdeb Yesuyen alya bereyat doyan mar karkuwañ yeñ nurde yuneñ hinhan al karwo, Doyan Al Kurunñiniñde kulin Yemsyabe kadom waraq Pitaya Yonya gore fudinde Al Kurun beleñ buniyeñ nurde igin igin nirde hinhan goyen bebak tiyamiñ. Irdeb neya Banabasyabe yende meteñ kadom yeñ nurde duneñbe awalik hiniñ yeñ handerer danarde aman aman diramiñ. Irdeb, “Banabasya geyabe Yuda mar moñ bana kun meteñ tiriryen, munaq neñbe Yuda mar bana meteñ teñ hitek,” dinamiñ. ¹⁰ Irdeb, “Al buniyeñ det miñmoñ faraq yurd yurd niñ po gab bitiriñ sir ma yiriryen,” dinamiñ. Goyenbe ne wor mata

gwahade po timewoñ yeñ nurde hinhem.

Pita beleñ soñ hiriñ

¹¹ Be, kurare kurab Pita go Antiok taunde wayyin. Yeñya neyabe Al Kurunyen meteñ unkuren goyen po teñ haryen gega, mata kura Al Kurun diliñde buluñ mat teñ hike keneñ igin ma nurdeb keñkelak po kimiq mat inmiriñ. ¹² Mata buluñ tiyyin gobe gahade: Pitabe al miñ hoyan Yuda mar monya dula teñ hinhan. Irkeb Yems beleñ al kura Yerusalem mat yad yerke Antiok taunde Pita hitte kurkamiñ. Gega Yuda marte tikula gama irde hanjen mar goyen wake yeneñbe Pita gobe al miñ hoyanya biñge nene hinhan goke merem yañ nirnayin yeñ kafura hiriñ. Irdeb Yuda mar monya biñge nene hinhan goyen bada heñ yeñ ge muñ po pat yiriñ. ¹³ Irkeb Yuda mar kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen manaq Pita beleñ mata huwakbe nud nud ga buluñ mat kuke keneñbe yeñ po gama iramiñ. Irkeb kame Banabas manaq saba fudinde goyen tubul teñ mel gote mata po gama iriyin.

¹⁴ Be, mel gore Yesu niñ mere fudinde yitiñ goyen tubul teñbe mata hoyan po teñ hike yeneñbe go mar gote diliñ mar po Pita goyen gaha inmiriñ: “Gebe Yuda mar al gega, bikken Yuda mar al moñ yara heñ Yuda marte tikula tubul tiyariñ. Goyenbe daniñ al miñ hoyan gayen Yuda marte tikula gama irnañ yeñ nurdeb mata gogo taha?” inmiriñ.

¹⁵ Be, neñbe al miñ hoyan “mata buluñ mar” yineñ hityen goyen moñ. Yuda mar wor po. ¹⁶ Gega gayenter neñbe al kura Yuda marte tikula Moseyen saba goyen gama irke Al Kurun beleñ al huwak yeñ kinyen yeñ ma nurde hite. Yesu Kristu niñ po dufaymiñ tareñ irke gab al

huwak yen kinyen yen nurde hite. Niñgeb Moseyen saba gore epte ma huwak diryen geb, Al Kuruj diliñde huwak hiniñ yenbe Yesu Kristu niñ po dufayniniñ tareñ irde hityen.¹⁷ Niñgeb Al Kuruj beleñ al huwak yen dinyen yenbe Yesu Kristu niñ dufayniniñ sanjiñ irde Yuda marte tikula gama ma irtekeb tikula go gama irde hanjen mar beleñ neñ gayen "mata buluñ mar" dinen hanjen. Niñgeb Yesu Kristu niñ teñ Yuda marte tikula goyen gama ma irde hite geb, Yesube mata buluñ gote miñ al? Moñ, gwahade moñ!¹⁸ Niñgeb Moseyen saba gobe igin moñ yen tubul timiriñ gega, sopte mulgañ heñ gama irmekе al beleñ, "Mata buluñ tiyanj," ninnayiñ gobe fudinde geb, meremiñ goyen epte ma wol heweñ.

¹⁹ Be, Moseyen sabare al kura beleñ saba go gama ma iryenbe al gobe kamyeñ yitiñ. Niñgeb nebe saba go gama ma irde himyen geb, nebe al kamtiñ yara saba gote yufukde ma hime. Gogab nebe Al Kurujya heñ yen ge po meten teñ heñ. ²⁰ Niñgeb Yesu Kristu kuruse hende kamyeñ gwahade po, ne wor yenyä tumjañ kuruse hende kamaryum yen nurde hime. Niñgeb gayenterbe niñgen dufayner ma kuñ himyen. Gwaha titñeñbe Yesu Kristu beleñ po neya heñ doyañ nirde hikeya kuñ himyen. Irde megen gar hime kuruj gayenterbe Al Kuruj Urmiñ ne niñ amaneñ wor po nurde naware yen gasuñne teñ kamyeñ al goke hekken nurde himyen. ²¹ Be, Al Kuruj beleñ Moseyen saba gama irteke gab al huwak yen dinyen keneñbe Yesu Kristu kamyeñ gobe miñ miñmoñ hiyyen. Goyenbe gwahade moñ geb, Al Kuruj beleñ buniñeñ dirde igin iñ dird dird goyen pel ma irde himyen.

3

Al huwak heñ heñ beleñbe Yesu niñ dufay tareñ ird ird gogo po

¹ Be, Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyeñ gobe keñkelak wor po bebak dirmirinj. Gega dade niñgeb al kura beleñ usi dirke fudinde yen nuraj? Niñgeb goke teñbe deñ Galesia nañare niñ marbe kukuwa wor po yen nurd duneñ hime. ² Nebe det uñkureñ niñ po gusuñaj direñ tihim. Holi Spiritbe daha mat tamiñ? Moseyen saba gama irde tamiñ ma Yesu niñ dufaytiñ tareñ irde tamiñ? ³ Bikkenbe dufaytiñ Yesu niñ sanjiñ irke Holi Spirit beleñ tareñ diryiñ. Irkeb Al Kuruj diliñdebe wukkenj hitiñ hanj. Gega daniñ geb gayenterbe dindiken tarenjiñde wukkenj heñ heñ ge kurut yen hanj? Da hard dunke kukuwa hanj? ⁴ Denbe hanjkapyä Yesu niñ teñ kanduk kuruj wor po yeneñ hinhan gobe dulin yeneñ hinhet yen nurde hanj? Moñ! Nebe duljeñ yen ma nurde hime geb. ⁵ Al Kuruj beleñ Holi Spirit dunke mata tiñej turjuñ yañ kurayen kurayen yirke yeneñ hinhan goyenbe Moseyen saba gama irde hike dunyin ma mere igin Yesu niñ yitiñ goyen nurde dufaytiñ sanjiñ irkeya dunyin? Keñkela dufay henaj ko.

⁶ Be, Al Kurujyen mere asanđe gorbe Abraham niñ gahade katij hi: "Yenbe Al Kuruj niñ dufaymiñ tareñ iryiñ. Irkeb Al Kuruj beleñ go keneñbe yenbe al huwak yen nurde unyiñ," yitiñ. Niñgeb Abraham mata tiyyin goke dufay henaj ko. ⁷ Irde al kura mar dufaymiñ Yesu niñ tareñ irnayin gobe Abrahamyen dirjeñ weñ wor po henayin goyen keñkela nurde bebak tinaj ko. ⁸ Al Kurujbe kame kame al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen Yesu niñ dufaymiñ sanjiñ irkeb al huwak yireñ

yen nurde hinhin. Niñgeb bikken Yesu niñ nurde Abraham momon iryiñ goyen Al Kurunyen asanđe gahade katin hi: “Gebe megen niñ al buda kurun gayen nere guramya tareñja teñ teñ hiryon hawayiñ,” yitiñ.⁹ Niñgeb Abraham beleñ Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irke guram irde sanjiñ iryiñ gwahade po, al kura beleñ Yesu niñ dufaymiñ tareñ iryen gobe yen manaq Abraham iryiñ gwahade po iryen.¹⁰ Gega Al Kurunyen mere kurabe gahade katin hi: “Al kura Moseyen saba asanđe katin hi goyen gama irde hiyen gega, uñkuren mun kura son hekeb Al Kurun beleñ mata buluñ al yen kinyen,” yitiñ. Niñgeb megen niñ al tumjan saba goyen keñkela ma gama irtæk geb, saba goyen gama irniñ yen kurut yen han marbe Al Kurun beleñ mata buluñ mar yen yinyen.¹¹ Fudinde, Al Kurunyen mererebe, “Al kura Al Kurun diliñde huwak hiyyen al gobe Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irdeya kuñ hiyen,” yitiñ hi. Niñgeb Moseyen saba gama irde hinayiñbe Al Kurun beleñ al huwak ma yinyen.¹² Moseyen saba gama ird ird mata goya Yesu niñ dufay sanjiñ ird ird mata goyabe tuñande mon, hoyan hoyan wor po. Niñgeb al kura Moseyen saba gama iryen gobe gote yufuk bana po hiyen. Munaq al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ ird ird mata gama iryenbe gote yufuk bana po hiyen. Niñgeb goke teñ Al Kurunyen merere gahade katin hi: “Al kura mata kura gama iryenbe al gobe mata gote yufuk bana po hiyen,” yitiñ.¹³ Niñgeb bikken neñbe Moseyen saba goyen gama irde hinhet geb, gote yufuk bana po hinhet. Irde keñkela ma gama irtæk hinhet niñgeb, Al Kurunyen bearar tetek wor po hinhet. Gega Al Kurunyen asanđebe,

“Al kura he hende kamyeñ gobe Al Kurunyen bearar bana hi niñgeb, gogo he hende kama,” yitiñ hi gwahade goyen po, Yesu Kristu beleñ dumulgañ tiye yenbe gasuñniñ tenbe gogo kuruse hende kamyeñ.¹⁴ Go tiyyiñ gobe Al Kurun beleñ Abraham guram irde tareñ iryiñ goyen Yesu Kristu hitte mat Yuda mar mon al miñ hoyan manaq neñ titiñ gwahade po tenayiñ yenbe gogo tiyyiñ. Gogab neñ tumjan Yesu niñ dufayniñ sanjiñ irdeb Al Kurun beleñ Holi Spirit duneñ yen bikkeñ biña tiyyiñ goyen tetek.

Biñaya Moseyen sabaya

¹⁵ Be, kadne yago, biña teñ teñ niñ yihim niñgeb, neñ dahan mat biña teñ hityen goyen momon direñ tihim. Irkeb Al Kurun beleñ biña tiyyiñ gobe mali mon, det kurun wor po yen bebak tinayiñ. Be, al irawa kura mere sege irde biña tiyyenbe kame kadom kura beleñ epte ma walyen. Irde mere go hende mere hoyan kura ma kiryen.¹⁶ Al Kurunbe gwahade po Abraham diliñde biña teñ teban tenyabe, “Abraham, geya fonenje kame kame forok yiyyen goyabe guram dirde tareñ direñ,” inyiñ. Al Kurun beleñ “fonenje” yiriñ gobe al budam niñ ma yiriñ. Al uñkuren gobe Yesu Kristu niñ po yiriñ.¹⁷ Ga yen hime gate miñbe gahade: Al Kurun beleñ Abraham diliñde biña tiyyiñ goyen dama 430 kuke gab Moseyen saba forok yiriñ. Niñgeb Al Kurun beleñ meheñde biña tiyyiñ goyen Moseyen saba gore epte ma walyen.¹⁸ Be, Al Kurun beleñ Abraham bunijen irde igin igin ire yenbe diliñde biña tiyyiñ go po gama irde guram irde tareñ iryiñ. Niñgeb neñ gayen Moseyen saba gama irtake Al Kurun beleñ Abraham iryiñ gwahade diryen? Epte mon! Gwaha diryen manhan biña tiyyiñ gobe miñ miñmon hewon.

¹⁹ Niñgeb daniñ wor po Al Kuruj beleñ Moseyen saba goyen kiriyin? Gobe mata damiñbe diliñde buluñ goyen al yikala yire yenbe gogo kiriyin. Goyenbe Al Kuruj beleñ Abraham hitte biña tiyyiñ al Yesu goyen forok yenbe Moseyen saba goyen isikamke hubu hiyyeñ yen nurdeya kiriyin. Irde Al Kuruj beleñ Moseyen saba Yuda mar yuniñ gobe miyoñmij hulyan yirke kateñ Mose haniñde keramiñ. Yingen haniñde ma unyiñ. Irkeb Mose beleñbe kahalte niñ al henbe saba goyen al momoñ yiryin. ²⁰ Goyenpoga Al Kuruj beleñ Abraham diliñde biña tiyyinyabe yingen po inyiñ. Al kura beleñ Al kurunyen mere basan heñ Abraham momoñ ma iryin.

²¹ Be, gwahade ninjeb, Moseyen saba goreb Al Kuruj beleñ biña tiyyiñ goyen walyen? Moñ, epte moñ! Ninjeb saba gore neñ huwa dirke Al Kuruj beleñ dawaryen manhan saba gore Al Kuruj biña tiyyiñ goyen epte walyen yemewoñ. Gega gwahade moñ. ²² Gwahade yarabe Al Kurunyen asanjdebe al buda kuruñ megen hañ gabe mata buluñ beleñ po aw yurtin gwahade katin hi. Ninjeb al kura dufaymiñ Yesu Kristu niñ po sanjñ iryen gob Al Kurunya awalik heñ Holi Spirit tiyyen yen biña tiyyiñ goyen fudinde gwahade go po tiyyen.

²³ Be, Yesu niñ dufay tareñ ird ird mata ma forok yiriñabe Moseyen saba gote yufuk bana po heñ kuñ kuñbe Yesu wayyiñ. ²⁴ Moseyen saba gobe mata buluñniñ dikala dirde hin hin. Irkeb mata buluñniñ halde huwa diryen al Mesaia niñ nañkenenj hinhet. Al Kurunbe gwaha teñ hinayiñ yen nurdeb gogo saba go

kiriyin. ²⁵ Irkeb Yesu forok yeke dufaynininj yen ge tareñ irde hite geb, gayenterbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite.

²⁶⁻²⁷ Deñ manaj baptais tenbe Yesu Kristuya awalikde po hanj. Irde al huwak wor po Yesu yara hetek yen nurde hanj. Niñgeb deñbe tumjanj Yesu Kristu niñ dufaytiñ sanjñ irde Al Kurunyen dirjen weñ hanj. ²⁸ Niñgeb Yuda mar ma Grik mar, doyan mar ma meteñ mar, al ma bere wet kuruj goyen Yesu Kristuya hinayiñbe al miñ unkureñ po henayiñ. ²⁹ Niñgeb deñ goyen Yesu Kristuyen al henayiñbe Abrahamyen dirjen weñ henayiñ. Irdeb Al Kuruj beleñ dirjen wenbe detmiñ igin^{*} yuneñ yen biña tiyyiñ goyen deñ manaj yawarnayiñ.

4

¹ Be, dirij kura kame naniñde det yawaryen yihim goyen goke sopte gaha mat momoñ direñ tihim: naniñde samuñbe urminde. Gega urmiñ go dirij wor po hiyyenyabe meteñ al kura beleñ doyan almiñde samuñ dufaymiñde epte ma yawaryen go gwahade goyen po dirij goyen wor dufaymiñde mali ma tiyyen. ² Niñgeb dirij po hikeyabe naniñ beleñ al hoyan yinke yen beleñ urmiñ go doyan irdeb samuñmiñ manaj doyan yirde hinayiñ. Irkeb meremiñ gama irde kuñ kuñ naniñ beleñ nalu kirtinjde gor heke gab iginj yingen dufaymiñde dawetmiñ doyan yiryeñ. ³ Niñgeb gwahade goyen po, neñ manaj mere fudinde goyen keñkela ma nurde henjabe tumjanj dufayniniñbe wuk ma yekeb megen niñ tikula yufuk bana po henbe go po gama yirde

* ^{3:29:} Detmiñ iginj gobe megen niñ samuñ niñ ma yitiñ. Al Kurunya hugiñej heñ heñ mata goya Holi Spiritya goyen goke yitiñ.

hinhet. ⁴⁻⁵ Gega Al Kuruj belej nalu goyenter ga yiriñde gor forok yekeb Urmij teñ kerke katyiñ goyenbe bere belej kawañ kiryinj. Yenþe nej Moseyen saba yufuk bana hinhet goyen daha wor Al Kuruj hitte yawameke Al Kuruj dirneñ weñ hewoñ yenþe Moseyen saba yufuk bana kawañ heþbe nej al yara hiriñ.

⁶ Niñgeb deñbe Al Kurunyen dirneñ weñ hañ goke teñbe Urmijya haryen Holi Spirit goyen teñ kerke bitiñde katen doyan dirde hiyen. Irkeb gore dirkeb bitiñde mat Al Kuruj goyen dirin mukñeñ belej naniñ yago hoy yirde hanjen yara, "Ado, Ado" inen hanjen gogo. ⁷ Gwahade geb deñbe Al Kurun dirneñ weñ. Niñgeb megen niñ tikula kura gote yufuk bana ma hañ. Irde kamebe Al Kurunyen det kuruj gote miñ mar henayinj.

⁸ Be, hakotbe Al Kuruj ma nurde unen hinhān goyarebe megen niñ tikula po gama irde unjgurayen yufuk bana po heñ yen ge kafura heñ hinhān. Goyenbe unjgura gobe Al Kuruj moñ. ⁹ Gega gayenterbe Al Kuruj nurde unen hañ. Ma, Al Kuruj belej nurde dunen hi yewen gobe iñiñ. Niñgeb daniñ mulgañ heñ megen niñ usi tikula gote tareñmiñ keneñbe gote yufuk bana hokoyañ hiniñ teñ hañ? Tareñmiñ gobe Al Kurunyen tareñ folek moñ gega, daniñ tikula gore dukdawaj dirke kafura heñ sopte gama irniñ teñ hañ? ¹⁰ Deñbe megen niñ tiku-lare naluya gagasiya damaya kurayen kurayen yirtiñ goyen gama yirde hañ. ¹¹ Den belej gwaha tikeb dulduł wor po meteñ timiriñ yen deñ ge kandukñeñ nurde hime. ¹² Niñgeb, kadne yago, ne belej deñ hitte kun deñ mata teñ hinhān goyen teñ hinhem gwahade goyen po, deñ wor ne mata teñ hime gayen po teñ hinayinj yen

gago gusuñañ dirde hime.

Be, hañkapyä ne kuñ denya hin-hemyabe muñ kura buluñ ma nirde hinhān. ¹³ Be, hañkapyä wor po deñ hitte mere iñiñ Yesu niñ yitiñ goyen tagalmiriñ gobe garbam belej nirke hoyanje ma kuñ denya heñ saba dirmiriñbe nurde hañ gogo. ¹⁴ Garbam himiriñ gore kanduk dunyinj gega, neneñ yilwa nirde nakikira ma niramiñ. Gwaha titneñbe Al Kurunyen miyoñ ma Yesu Kristu yingeñ goyen gargar irtineñ ni-ramiñ. ¹⁵ Deñbe bitiñde mat ne niñ amaneñ wor po nurdeb dettiñ sanjiñ kura al hoyanje epte ma wor po yuntek goyen nebe wilakjeneñ po nuntek hamij yen denen hinhem. Gega gayenterbe aman du-faytiñ kuruj gobe daha tiyuñ? ¹⁶ Gayenter mere fudinde gayen momoñ dirmekeb asogo dira yen nurde hañ?

¹⁷ Be, usi saba mar deñ bana hañ gobe deñ goyen dawarniñ wor po yen nurde hañ. Gega go mar gobe dufaymiñ buluñ kerdeb gogo teñ hañ. Dufaymiñdebe neya denya awalik heñ hite gayen pota yirtekeb nej ge po nurnañ yenþe gogo teñ hañ. ¹⁸ Goyenbe al kura belej dufaymiñ iñiñ po kerde bitiñ yad yad niñ kurut wor po yen hañ kenem iñiñ yen nurde hime. Niñgeb ne gor henja ma gor ma henja wor hugineñ gwahade po teñ hinayinj. ¹⁹ Woy! Dirijnje yago, deñbe al huwak wor po Yesu Kristu yara hewoñ yen nurde bere kura dirin urke uliñ misiñ kateñ hi yara deñ ge teñ bene misiñ buluñ wor po nirde hi. ²⁰ Deñ mata teñ hanjen goke kukuwamneñ wor po nurde hime geb, daha mat kuñ kadom gener teñ iñiñ mat mere dirmeworj wor po yen nurde hime.

²¹ Be, deñ Moseyen saba gama irde hiniñ yen nurde hañ mar

goyen deñem momonj nirnañ! Deñbe Moseyen saba gote miñ keñkela ma nurde hanj? ²² Ma nurde hanj kenem Moseyen saba gote miñ goke Al Kurunyen asanđebe gahade katinj hi geb, keñkela bebak tinañ ko. Be, Abrahambe urmiñ warañ miňyan hiriñ. Dirinj kurabe metej bere beñen kawañ kiriyñ. Munan kurabe Abraham berem wor po beñen kawañ kiriyñ. ²³ Metej bere gore dirinj kawañ kiriyñ gobe alyen dufay gama irde dirinj kawañ hiriñ. Munan Abraham berem wor po gore dirinj kawañ kiriyñ gobe Al Kuruj beñen Abraham diliñde biña tiyyin goyen gama irke dirinj kawañ hiriñ.

²⁴ Be, Abraham urmiñ warañde baran garebe mata kura dikala dirdë hi. Bere kurabe Al Kuruj beñen Abraham diliñde biña tiyyin gote tuñjañ. Munan kurabe Moseyen saba kerd yunyinjya biña tiyyin gote tuñjañ. Niñgeb metej bere Hagar gobe Al Kuruj beñen Sainai dugure Yuda mar niñ saba Mose unyiñ gwahade goyen. Goke teñbe saba goyen gama irde gote yufuk bana po hanj marbe metej bere Hagar hinhin yara po henayinj. Epte ma Al Kurunyen dirneñ weñ henayinj. ²⁵ Hagar gobe Al Kuruj beñen Arebia nañore niñ Sainai dugure Moseyen saba Yuda mar yunyinj go goyen yara. Irde bere gobe Yuda marte taun Yerusalem megen ga hi gote tuñjañ. Alya bereya megen gar niñ Yerusalem bana hanj mar beñen Moseyen saba gote yufuk bana po heñ kanduk teñ hanj gobe Hagar beñen doyan beremiñ yufuk bana hinhin go gwahade goyen geb, gogo dinenj hime. ²⁶ Gega alya bereya Al Kurunyen gasunjde niñ Yerusalem gergeñ bana hanj mar gobe doyan bere Sara gote tuñjañ. Yeñbe Moseyen saba yu-

fuk bana ma hinhin. Irde neñ wor saba gote yufuk bana ma hite geb, bere gote dirneñ weñ yeñ nurde hime. ²⁷ Bere gob hanjkäpyabe niga hinhin. Gega kame al budamde abuymij hirinj geb, goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj:

“Woy, niga bere, gebe dirinj kura ma besa irde hayen. Gega amañ hawayinj.

Dirinj yagobe kame kame bere hugineñ uñya hitij gote dirinj folek, budam wor po forok yenayinj.

Niñgeb gebe dirinj kawañ kerd kerd uliñ misij goyen gwahade yeñ ma nurde ha gega, kame forok yenayinj goke gayenter amajenj nurde tikinj hawayinj!” yitiñ hi.
Aisia 54:1

²⁸ Niñgeb, kadne yago, deñbe Al Kuruj beñen Aisak niñ Abraham diliñde biña tiyyin gwahade goyen po, deñ wor biña titij bana gon heñ Al Kurunyen dirneñ weñ hitij hanj. ²⁹ Gega Abrahamen dufayde dirinj forok yirinj goreb urmiñ hoyan Holi Spirityen tarenđe forok yirinj goyen buluñ buluñ iryinj. Niñgeb gwahade goyen po gayenter manaj Moseyen saba gama irde hanj mar beñbe Yesu gama irde hanj mar buluñ buluñ yirde hanj. ³⁰ Gega itinj beñen kulinj buluñ buluñ iryinj goke Al Kurunyen asanđe dahade katinj hi? Asanđebe gahade hi: “Metej bereya doyan beremiñyat urmiñ warañ gobe epte ma naniñde samuñ goyen tumñañde yawariryenj. Berem wor po gote urmiñ beñen po gab naniñde det yawaryenj. Niñgeb metej bereya urminyabe yakira tike kuriryenj,” yitiñ hi. ³¹ Niñgeb, kadne yago, neñbe metej bere gote dirneñ weñ moñ, doyan bere gote dirneñ weñ hite yeñ nurde hime. Niñgeb

neŋbe Moseyen saba yufuk bana ma hite, Yesuyen yufuk bana hite.

5

Yesu Kristu beleŋ Moseyen saba yufukde mat dad siŋa diriyin

¹ Be, Yesu Kristu beleŋ Moseyen saba gote yufuk bana hen kanduk wor po nurde hinhetde mat dad siŋa dirkeb Moseyen saba gote yufukde ma hite. Kanduk kurunj duneŋ hinhindé mat dawaryin geb, hipirken nurde hite. Niŋgeb tareŋ henayin. Irde Moseyen saba kanduk duneŋ hinhin goyen bana sopte ma hinayin.

² Ga nurnaŋ ko. Al hoyan beleŋ moŋ, ne Pol gare mere sanjŋ po dirde hime. Deŋ goyen mulgaŋ heŋ Moseyen saba gama irde guba yenayinbe Yesu Kristu deŋ ge teŋ kamyin gobe miŋ miŋmoŋ wor po hiyyen. ³ Sopte deŋ tumŋan hayhay direŋ tihim. Moseyen saba bana gonjbe mata kurayen kurayen gama yird yirdmiŋ meteŋen wor po goyen budam hanj. Irde mata goyen tumŋan keŋkela ma gama yirnayin marbe mata bulun mar yitiŋ hi. Niŋgeb deŋ hanj bana gonj niŋ al kura saba goyen bana niŋ mata kurabe guba yeŋ yeŋ mata goyen igiŋ yeŋ nurde guba yenayinbe go mar gobe saba goyen bana niŋ mata tumŋan gama yirde hinayin. Irde kanduk bana gonj hinayin. ⁴ Deŋ kura kurabe Moseyen saba gama irteke gab Al Kurunj beleŋ al huwak dinyen yeŋ nurde gwaha teŋ hanj mar gobe Yesu Kristuya awalik heŋ heŋ belentiŋbe dindikeŋ walde hanj. Irde Al Kurunj beleŋ bunijen dirde igiŋ igiŋ dirtek beleŋ goyen dindikeŋ tubul titin hanj. ⁵ Munaj neŋbe gwahade moŋ. Neŋbe Yesu niŋ dufayninj tareŋ irtekeb Al Kurunj beleŋ al huwak yeŋ denenj

hiyen. Niŋgeb kame nalu funanje wor Al Kurunj beleŋ gwahade po dinyen yeŋ fudinde nurdeb Holi Spirityen tareŋde goyen goke doyan heŋ hite. ⁶ Fudinde, neŋbe Yesu Kristu yufuk bana hitekeb Al Kurunj diliŋdebe guba yenayin ma guba ma yenayin goyen goke ma nurde hi. Gwahade yarabe dufayninj yeŋ ge sanjŋ irde bininiŋde mat amaneŋ nurde kadriniŋ faran yurde hite goke po gab nurde hi.

⁷ Be, hakotbe mere fudinde goyen keŋkela wor po gama irde hinhan. Gega ganuŋ al beleŋ wor po usi dirke wabuŋ urde mere fudinde gama irde hinhan goyen bada hanj? ⁸ Go mar go waŋ wabuŋ duran gobe dufayminde po tiyan. Al Kurunj deŋ hoy diriyin al gore ma hulyan yiruŋ. ⁹ Go mar gobe yis dirneŋ muŋ kura palawa bana hilyan kuŋ meteŋ teŋ hiyen go gwahade goyen. Niŋgeb mel gobe al budam moŋ gega, deŋ kurunj gote dufaytiŋ buluŋ yirde hanj. Niŋgeb keŋkela heŋ ga hinaŋ ko. ¹⁰ Nebe deŋ goyen Doyaŋ Al Kurunj beleŋ faran durkeb dufay hoyan kura ma tenayin wor po yeŋ nurde hime. Munaj al kura gore dufaytiŋ buluŋ yirke ḥakjāk teŋ hanj. Go dirde hanj mar gobe tumŋan Al Kurunj beleŋ murungem buluŋ wor po yunyeŋ.

¹¹ Be, kadne yago, guba yeŋ yeŋ mata niŋ manaŋ tagalde kuŋ himyen manhan ulner mere kurunj gwahade ma forok yewoŋ. Gwaha teŋ himyen manhan Yesu kuruse hende kamyin goke tagalde himyen goke asogo ma nirde hiwoŋ. ¹² Niŋgeb guba yeŋ yeŋ mata be igiŋ yeŋ goke bitiŋ yade hanj mar gobe sikkeŋ wal wal po moŋ daha wor tumŋan yalsok manaŋ yade pasi hewoŋ yeŋ nurde hime!

¹³ Be, kadne yago, deŋbe

Moseyen saba kanduk minyaŋ bana goŋ hikeya Al Kurun beleŋ dawaryin. Irkeb dufaytiŋbe hipirken po nurde hanjen. Gega, "Moseyen saba bana ma hite geb, dufayniniŋde mali kuŋ hitek," yenbe megen niŋ mata Al Kurun diliŋde buluŋ yeneŋ hiyende gor ma katnayin. Gwaha titneŋbe Al Kurun beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurde duneŋ igit igiŋ dirde hi gwahade goyen po, deŋ wor kadom faraŋ gurde teŋ hinayin.¹⁴ Moseyen saba kuruŋ gote miŋ wor pobe gahade yitiŋ hi: "Gigeŋ ge amanenŋ nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan niŋ manan gwahade po nurde hayin," yitiŋ. Ningeb gwahade po teŋ hinayin.¹⁵ Gega dapŋa duwi yara heŋ kadom gisen teŋ kadom njiŋiyam gird ma teŋ hinayin. Mongo gwaha tenbe dindiken uliŋ kadom buluŋ gird wor po teŋ hinayin geb keŋkelə heŋ ga hinayin.

¹⁶ Goke tenbe Holi Spirit beleŋ doyan dirde hikeya kuŋ hinayin dineŋ hime. Gogab epte ma dindikende dufay buluŋ gama irde mata teŋ hinayin. ¹⁷ Megen niŋ mata teŋ teŋ dufay buluŋbe Holi Spirityen dufayya karki yirtek moŋ. Holi Spirityen dufayya megen niŋ mata teŋ teŋ dufay buluŋabe ire asogomya wor po. Ningeb dufay kura gama irde gwaha gwaha tiniŋ yeŋ nurde hanjen gega, dufay kura beleŋ walde dunkeb bada heŋ hanjen. ¹⁸ Gwahade ningeb, Holi Spirityen dufay gama irde hinayinbe Moseyen saba kanduk minyaŋ gote yufuk bana ma hinayin.

¹⁹ Munaŋ megen niŋ mata buluŋbe keŋkelak wor po gahade: leplep mata, biŋdebe bere niŋ buluŋ mat dufay heŋ heŋ mata, kuluŋen mata yara mata memyak teŋ teŋ mata. ²⁰ Irdeb det toneŋ al

beleŋ yirtiŋ goyen dolon yird yird mata, kalgaya soyaya mata. Irdeb kadom niŋ buluŋ nurt gunen gunen mata, kadom niŋ igit ma nurt nurt mata, awalikde heŋ heŋ goyen buluŋ ird ird mata, kadom igit mat hike goke bir ar yen yen mata, mali bearar teŋ teŋ mata, kudiŋ dufayde det komkom heŋ heŋ mata. Irde awalik dufay walde walde mata, al biŋ yakamke fitfut teŋ nende gigen heŋ heŋ mata. ²¹ Irde kadom kura igit mat hike yeneŋbe daniŋ neŋ gwahade moŋ yen nurt nurt mata, kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata gwahade gwahade goyen. Be, al mata gwahade go teŋ hinayin mar gobe epte ma Al Kurunyen dirnen wen henayin. Irdeb Al Kurun beleŋ detmin yuneŋ yiriŋ goyen epte ma yawarnayin yen bikken hayhay dirmirin goyen gago sopte dinhem.

²² Gega Holi Spirityen dufay gama irnayinbe iginen igit forok yenayin. Iginenbe biŋde mat kadom niŋ amanenŋ nurt yuneŋ hinayin, aman dufay po kurun hinayin, biŋ kamke igit po hinayin. Irde kadom kura matamiŋ igit hewon yen doyan hen heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayin. Kadom igit igit yirde, yu yirde hinayin, al hoyan beleŋ hekken nurde yuntek mata po teŋ hinayin. ²³ Irde bekkende igit mat al mere yirde mata teŋ hinayin, irde ulinđe po aman hetek mata fole irde hinayin. Be, mata igit gahade gab megen niŋ saba kura gore epte ma bisam yiryeŋ. ²⁴ Fudinde, Yesu Kristuyen alya bereyabe megen niŋ dufay buluŋa megen niŋ mataya titek titek po nurde hanjen kurun gobe kuruse hende gasa yirke kamtiŋ. Ningeb megen niŋ dufay buluŋ gama ma irtek hitin haŋ. ²⁵ Neŋbe Holi Spirit beleŋ doyan dirke kuŋ hityen geb,

yende yufukde po hitek. ²⁶ Irdeb nej harhet harhet mata ma teñ hitek, irde al kura bearar tiyi mat ma mata teñ hitek, irde kadninin kura igin mat hike yeneñ daniñ neñ gwahade moñ yeñ ma nurde hitek.

6

Al igin igin yirde hinayin

¹ Be, kadne yago, al kura mata bulunjde katke kenenbe den Holi Spirityen dufay po gama irde hanj mar goreb faraj urde, "Mata buluj go tubul tiya," innayin. Goyenbe bitinje yen ge buniyen nurde unenya bekkenje momon irnayin. Irde gwaha teñ henjabe dindiken mata buluj goyenter kateñ kateñ ge kenkelä heñ ga teñ hinayin. ² Irde den hanj bana gon kadtin kura kanduk miñyan hekeb kadom faraj gurd teñ hinayin. Gwaha teñ hinayinbe Yesu Kristu beleñ mata igin kadtin ge amanjen wor po nurde hinayin yirin goyen kenkelä wor po gama irde hinayin. ³ Be, al kura mata buluj fole irtek taren miñmon gega, yingen ge yeñ, "Nebe tareñne yañ," yiyyen al gobe yingen goyen po usi irde hiyen. ⁴⁻⁵ Ningeb derjbe matatin kurun goyen Al Kurun diliñde dahade denen hi goyen goke kenkelä nurde ga hinayin. Irde matatin goyen igin kenem goke igin amanjen nurde hinayin. Irde mata dahade teñ hinayin gote murungembe nende gigen Al Kurun diliñde huwarde yawarnayin. Ningeb kadtin kura mata kura tike yeneñbe, "Yenbe buluj, neñbe igin," ma yeñ hinayin.

⁶ Irdeb Al Kurunyen mere niñ saba dirde hiyen al goyen dawet kuraj nurkeb faraj urde hinayin. ⁷ Irde dindiken usi ma yirde hinayin. Al Kurunbe al kura beleñ epte ma usi iryen. Ningeb da

binje harnayin gobe gote iginen po yawarnayin gwahade goyen po, mata dahade teñ hinayin gobe gote iginen manaj gwahade po forok yeñ hinayin. ⁸ Ningeb al kura megen niñ dufay bikkek goyen hapek yan yeñ nurde gama iryenbe dufay bikkek gore po irke Al Kurunyen bearar bana hiyen. Munañ Holi Spirityen dufay po gama irde yeñ beleñ amañ hiyen mat po mata teñ hiyenbe Holi Spirit beleñ Al Kurunya hugineñ heñ heñ beleñ goyen kerd unyen. ⁹ Irde Al Kurun diliñde mata igin ten teñ nin bada ma hetek gob gote iginenbe Al Kurun beleñ nalu kiriyinde gorbe yawartek. Ningeb Al Kurun diliñde mata igin teñ teñ niñ piñen heñ bada ma hetek. ¹⁰ Ningeb al kura faraj urtek hike kenenbe go ma keneñ wasak titiek. Goyenbe Yesu niñ dufaymin sanjin irde Al Kurun dirñeñ weñ hitin goyen mar go wa faraj yurtek.

¹¹ Be, mere dirde hime gayen kenkelä keneñ bebak tinayıñ yeñbe hanner wor po mere bilmin karkuwaañ gago kayhem.

¹² Be, al kurabe gwaha gwaha titekeb al hoyan beleñ igin dennanjen yeñ nurde hanj mar beleñ den goyen guba yeñ yeñ ge pakku dirde hanjen. Go teñ hanj gobe Yesu Kristu kuruse hende kamyin mere goyen goke teñ kanduk yeneñ yeneñ niñ kafura heñbe gogo guba yeñ yeñ ge pakku dirde hanjen. ¹³ Moseyen saba gama irtek yeñ guba yitiñ mar goyen wor saba goyen upsiñen ma gama irde hanj. Gega al beleñ al budam guba yukan yeñ turuñ dirnayin yeñbe gogo guba yeñ yeñ niñ bitin yade hanj. ¹⁴ Gega nebe det hoyan niñ ma po turuñ turuñ teñ heñ. Doyan Al Kurun Yesu Kristu kuruse hende kamyin goke po ga turuñ turuñ teñ heñ. Nebe kuruse hende kamyin al Yesu goyen po

gama irde himyen. Irkeb dufayne bikkek megen niŋ mata gama irde hinhin goyen wor kuruse hende kamyin. Niŋgeb megen niŋ mataya dufayya gote yufukde ma hime.¹⁵ Be, al kura guba yitiŋ ma guba ma yitiŋ gobe det dirŋej. Al Kuruŋ beleŋ goke ma nurde hi. Yeŋbe al beleŋ Yesu niŋ dufaymiŋ tareŋ irde Al Kuruŋ diliŋde al gergeŋ heŋ mata igaŋ po teŋ hi goke po ga nurde hi.¹⁶ Niŋgeb saba gayen gama irde hinayiŋ marbe tumŋaŋ Al Kuruŋ beleŋ buninjeŋ yirde igaŋ igaŋ yirde biŋ yisikamke igaŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime. Yesuyen alya bereya Al Kuruŋ dirŋej weŋ wor po hitiŋ goyen tumŋaŋ Al Kuruŋ beleŋ gwahade po yirwoŋ yeŋ nurde hime.

¹⁷ Be, mere funaŋ direŋ tihim geb. Nebe Yesu niŋ igaŋ ma nurde haŋ mar beleŋ mununke usu budam yawarmiriŋ. Niŋgeb usu delŋej gare nebe Yesuyen meteŋ al goyen dikala dirde hi. Niŋgeb deŋ kura beleŋ usi saba gama irde sopte kanduk ma nunnayiŋ.

¹⁸ Be, kadne yago, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu beleŋ buninjeŋ dirde igaŋ igaŋ dirkeb igaŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime. Fudinde wor po.

Efesus Efesus niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

¹ Nebe Pol, Al Kuruŋ beleŋ basiŋa nirde Yesu Kristuyen mere basaŋ al, aposel niryin. Niŋgeb ne beleŋbe deŋ Efesus taunde niŋ mar, Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ haŋ, irde bitiŋde mat fudinde wor po Al Kuruŋ gama irde haŋ mar goke teŋ asan gago kaŋ hime.

² Irde Adoninin Al Kurunya Doyaŋ Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ buniŋen dirde igin igin dirdeb bitiŋ yisikamke igin po hiwoŋ yen nurde hime.

Al Kuruŋ beleŋ guram dirde tareŋ dirde hi

³ Be, Doyaŋ Al Kurunjinin Yesu Kristu Naniŋ Al Kuruŋ turuŋ irde hitek. Yeŋbe neŋ gayen Yesu Kristuya hiteke tonniniŋ guram yirde sanjŋ yirtek det goyen tumŋaŋ duneŋ hiyen.

⁴ Al Kurunbe naŋkiŋa megenya ma forok yirdeya neŋ gayen Yesu nin teŋbe basiŋa diryin. Basiŋa diryin goyenbe yen diliŋde wukkek heŋ ulniŋinde merem moŋ hinayin yen basiŋa diryin. Yeŋbe neŋ gayen bubulkunje wor po yen nurde dunenbe ⁵ diriŋne weŋ henayin yen bikken wor po basiŋa diryin. Niŋgeb Yesu Kristu gobe dumulgaŋ teŋ ten meten nin kateŋbe kamyin. Al Kuruŋ beleŋ mata go tiyyin gobe yiŋgenje dufayde po gwaha tiye yen amanen nurdeya mata gogo tiyyin.

⁶ Niŋgeb neŋ buniŋen dirde igin igin diryin goke turuŋ irde hitek. Yeŋbe Urmiŋ goyen bubulkunje wor po yen nurde unen hiyen geb, Urmiŋ goke teŋ neŋ gayen buniŋen dirde igin igin

diryin gobe turuŋ yan wor po. Go diryin gobe neŋ beleŋ wol henayin yen nurdeya ma gwaha diryin. Niŋgeb gwaha diryin al Al Kuruŋ goyen turuŋ irde hitek.

⁷ Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin diryin gobe kuruŋ wor po. Niŋgeb gogo Yesu darim wok irde kamyin gore po mata buluŋniniŋ halde dunenbe dumulgaŋ tiyyin. ⁸ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin dirde henya dufay wukkekya mereminiŋ keŋkela bebak teŋa kuŋ kuŋ tareŋ dunuŋ gobe gwahade kura yetek moŋ. Kuruŋ wor po.

⁹ Bikkeŋbe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristube meten gwahade gwahade tiyyen yen nurde hinhin dufay gobe banare po hinhin geb, al beleŋ bebak ma teŋ hinhan. Gega Al Kuruŋ yiŋgeŋ nalu kiriyin gobe gayenter forok yitiŋ hi. Irkeb dufaymin banare niŋ goyen kawan forok irke keneŋ bebak teŋ haŋ. ¹⁰ Dufay kiriyin gobe gahade: nalu kiriyin goyen forok yekeb det banare niŋya kawan niŋya, irde megen niŋya naŋkiŋe niŋya kuruŋ gayen tumŋaŋ yawaŋ gabu yirdeb Yesu Kristube det kuruŋ gote doyaŋ almin iryin.

¹¹ Niŋgeb Israel mar bana neŋ gayen wor Yesuya hitekeb Al Kuruŋ beleŋ alya bereyane hen detne igin igin goyen yawarnayin yen basiŋa diryin. Yeŋbe dufay kura kerdeb go po gama irde hiyen geb, bikken dufaymin kiriyin goyen po gama irde basiŋa diryin. ¹² Gwaha diryin gobe, “Yeŋ wa meheŋ heŋ Yesu Kristu niŋ dufaymin tareŋ irde, yen ge po doyaŋ heŋ Al Kuruŋ sanjŋmin turnuŋ yan goyen turuŋ irde hinayin,” yeŋbe gogo neŋ wa basiŋa diryin. ¹³ Be, deŋ wor Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ teŋ ten niŋ yitiŋ mere igin fudinde goyen nuraminiŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ iramiŋ geb, Holi

Spirit duneñ yeñ bikkenj Al Kurunj beleñ biña tiyyiñ goyen dunyinj. Holi Spirit dunyinj gobe nere alya bereya yeñ kawa dirdeb gogo Holi Spirit dunyinj.¹⁴ Holi Spirit dunyinj gobe neñ beleñ go kenenbe kame Al Kurunyen det iginj goyen yawarteke nende henayinj goyen bebak dird dird niñ dunyinj. Be, det yawartek gobe Al Kurunj beleñ alya bereyaminj yumulgaj teñ teñ metenj miñ uryinj goyen kuñ kuñ pasi iryenj goyenter gab det goyen yawartek. Niñgeb Al Kurunj beleñ metenj kurunj turñuj yanj wor po tiyyiñ goyen goke turunj irde hiték.

Pol beleñ Al Kurunj gusunjañ iryinj

¹⁵ Niñgeb deñ beleñ Doyanj Al Kurunj Yesu niñ dufaytiñ tareñ irde, Al Kurunyen alya bereya niñ amanenj nurde yunen hanj gote mere momontij nurmirinjde mat wanj wañj¹⁶ gayenter wor deñ ge teñ Al Kurunj iginj wor po nurd uneñ uneñ niñ bada ma heñ hime. Nebe Al Kurunj mere irde heñyabe deñ ge bene sir ma yeñ hiyen.¹⁷ Irdeb Doyanj Al Kurunjininj Yesu Kristuyen Naniñ Al Kurunj deñem turñuj yanj wor po gore Holi Spirit dunke dufaytiñ wuk irde Al Kurunjbe al dahade goyen deñ goyen dikala dirwoñ yeñ gusunjañ irde himyen. Gogab Al Kurunjbe al gwahade yeñ keñkela wor po nurde uneñbe yeñya kadom nurd gunenj teñ hinayinj.¹⁸ Irde dufaytiñ wuk yeke alya bereya Al Kurunj beleñ hoy yirtiñ mar goyen kame iginj wor po yiryenj gobe dahade goyen bebak tiwoñ yeñ gusunjañ irde himyen. Al Kurunj beleñ alya bereyaminj yuneñ yeñ detmiñ gitik tiyyiñ gobe kurunj turñuj yanj wor po goyen bebak tiwoñ yeñ nurde hime.¹⁹ Irde neñ Yesu niñ dufaynininj sanjñ irtiñ mar bana Al Kurunyen tareñ daha mat metenj kurunj wor po teñ hi goyen keñkela bebak tiwoñ yeñ gusunjañ

irde himyen. Tareñmijbe kurunj wor po, tareñ hoyan kura goya tunjande yetek moñ. Irde sanjñmij neñ bana metenj teñ hi gobe tareñ hoyan moñ.²⁰ Tareñ gobe Al Kurunj beleñ Yesu Kristu kamyinjde mat isañ heñbe yende gasunje tukunj Doyanj Al Kurunj irde haninj yase beleñ kiriyinj tareñ goyen.²¹ Niñgeb Yesu gobe megen gar niñ doyañ mar kurayen kurayen gote sanjñ fohek wor po. Yeñbe al deñem yanj gayenter hanja kame forok yeñ hinayinjya kurunj gote tareñ fohek wor po.²² Al Kurunj beleñ det kurunj gayen doyañ yird yird tareñbe Yesu unyinj. Yeñ beleñ Yesu doyañ al iryinj gobe Yesuyen alya bereya sios niñ teñbe gogo gwaha iryinj.²³ Sios gobe Yesuyen uliñ piginj, irde Yesu yinjenbe tonanj. Yeñ po ga megenja nañkiñja irde det kurunj gayen doyañ yirde hi. Niñgeb det kura epte ma yinjenj munj po pat yeñ hoyan po hiyenj. Yesu Kristu goreb sios bana goñ heñ doyañ yirde hi geb, alya bereyaminj kura epte ma yinjenj munj po hiyenj. Tumjanj ala yende yufukde po hinayinj.

2

Al Kurunj beleñ al gerjen diryinj

¹ Bikkenj deñbe Al Kurunyen mere ma nurdeb mata buluñ teñ hinhan geb, Al Kurunj diliñdebe al kamtiñ hinhan. ² Goyarebe megen niñ mata buluñ po gama irde hinhan. Irdeb uñgura sanjñ minyanj nañja kota ga hanj gote doyañ alyen mere po nurde gama irde hinhan. Go uñgura goreb gayenter alya bereya Al Kurunyen mere pel irde hanj mar goyen doyañ yirde hi. ³ Bikkenjbe neñ wor tumjanj mel go hanj gwahade goyen heñbe ulniñinde amanj hetek dufay po gama irde hinhet. Irdeb daha mat daha titekeb ulniñinde amanenj

nurtek dufay goyen bininiŋ bana makinj irtewon yen nurde hinhet. Go teŋ hinhetya goyenbe Al Kurun beleŋ mata buluŋ teŋ hanjen mar goke bearar teŋ gote murunjem buluŋ gitik iryinj goyen neŋ wor tetek beliŋende hinhet.

⁴ Goyenpoga Al Kurunyen buninjenbe kuruŋ wor po, irde neŋ gayen bubulkuŋne wor po yen nurd nurd matamij goyen mananj kuruŋ wor po. ⁵ Niŋgeb mata buluŋninj gore po mudunkeb Al Kurun diliŋdeb kamtiŋ hinhet gega, Yesu Kristu kamyinjde mat isanj hirinj gwahade goyen po, neŋ mananj diliŋdeb al gergerj wor po diryinj. Al Kurun beleŋ gwaha mat dumulgaŋ tiyyinj gobe buniŋenj dirde iginj iginj dire yenbe gogo gwaha diryinj. ⁶ Neŋbe Yesu Kristuya awalikde hite. Niŋgeb Al Kurun beleŋ Yesu Kristu kamyinjde mat isanj hirinj gwahade goyen po, neŋ mananj al gergerj diryinj. Irdeb Al Kurunyen gasunđe gor Yesuya heŋ detmiŋ doyaŋ yirde hinayinj yenbe gogo al deňem yan diryinj. ⁷ Neŋ gayen Yesu Kristuya hitekeb gogo iginj iginj diryinj. Al Kurun beleŋ go diryinj gobe buniŋenmiŋ kuruŋ wor po goyen kawan irmeke al kame hinayinj mar wor keneŋ bebak teŋ hinayinj yenbe gogo gwaha diryinj.

⁸ Deňbe Al Kurun beleŋ dumulgaŋ tike iginj hanj gobe dindikenje tarenjde moŋ. Al Kurun beleŋ buniŋenj dirde faran durkeb Yesu niŋ dufaytiŋ tarenj iramiŋ geb, gogo dumulgaŋ tiyyinj. Dumulgaŋ tiyyinj gobe duliŋ dumulgaŋ tiyyinj. ⁹ Mata iginj kura ma teŋ hikeya dumulgaŋ tiyyinj. Gogab al kura mata iginj teŋ hiyenj goke epte ma yiŋgenj ge turuŋ turuŋ teŋ hiyenj. ¹⁰ Al Kurunbe al gergerj dird dird al. Niŋgeb mata iginj teŋ hinayinj yenbe Yesu Kristuya neŋya gabu dirde uŋkureŋ po dirdeb gergerj

wor po diryinj. Gwaha diryinj gobe neŋ gayen mata iginj teŋ hinayinj yen bikkenj dufaymiŋ kiriyinj goyen po gama irde gogo gwaha diryinj.

Yuda maryal miŋ hoyanja yade al miŋ uŋkureŋ iryinj

¹¹ Be, guba yenj yenj mata gobe ulinjde niŋ mata po geb, gayenterbe miŋ miŋmonj. Goyenpoga Yuda marbe mata gobe fudinde yenj nurde gama irde hanjen. Irdeb yiŋgenj ge yenj, "Neŋbe guba yitiŋ mar geb, Al Kurunyen alya bereya," yenj hanjen. Irde deň al miŋ hoyanbe, "Guba ma yenj duntiŋ geb, Al Kurunyen alya bereya moŋ," dinej hanjen. Niŋgeb deňbe bikkenj dahade hinhan goyen bitiŋ sir ma yiyyenj. ¹² Goyareb deňbe Yesu Kristuya gambunęŋ ma hinhan. Irde Israel mar bana ma hinhan. Irdeb Al Kurun beleŋ alya bereyamij detmiŋ yuneŋ yenj biŋa tiyyinj go tetek ma po hinhan. Deňbe megen gar heŋ Al Kurun ma nurd uneŋ hinhan geb, al gore kura iginj diryenj yenj ma po nurde hinhan. ¹³ Bikkeŋbe Al Kurun bindere muŋ kura ma hinhan, gisaw wor po hinhan. Gega gayenterbe Yesu Kristu beleŋ deň ge teŋ darim wok irde kamyinj goke teŋbe yenja heŋ Al Kurun bindere wor po hanj.

¹⁴ Yesu Kristube al biŋ yisikamke iginj heŋ heŋ gote miŋ al. Niŋgeb bikkeŋ neŋ Yuda maryal deň al miŋ hoyanja kahaltebe bipti sanŋiŋ kuruŋ wor po hinhan gega, Yesu kamyinj goreb bipti goyen upew uryinj. Irdeb neŋ gayen gabu dirke al miŋ uŋkureŋ po hitiŋ hite. Yenj beleŋbe neŋ kahalte bipti kuruŋ kadom iginj ma nurd gunej teŋ hoyan hoyan hitien goyen upew uryinj. ¹⁵ Yenjbe neŋ ge teŋ kamyinj geb, goke terbe Moseyen sabaya gote saba muknejen kurayen kurayen katinj kuruŋ goyen pasi kiriyinj. Go

tiyyin gobe Yuda marya al miñ hoyanja goyen yawañ gabu yirde al miñ uñkurenj gergeren, Yesuyen alya bereya yird yird niñ tiyyin. Niñgeb go mata tiyyin gore dirkeb gago awalikde hite. ¹⁶ Yenþe Yuda marya al miñ hoyanja kahalte asogo hiyen goyen kuruse hende kamyiñ gore po pasi kiriyin. Irdeb al miñ irawa goyen yawañ gabu yirde al miñ uñkurenj po iryin. Gwaha diryin gobe neñ gayen tumjanj Al Kurunyen awalikde hinayin yenþe gogo dumulganj tiyyin. ¹⁷ Yen beleñ wanþe deñ Al Kurun bindere ma hinhanya neñ Yuda mar Al Kurun bindere hinhet marya gayen tumjanj awalikde heñ heñ niñ mere igin goyen momonj diryin. ¹⁸ Niñgeb denþa neñya tumjanj Yesu Kristu beleñ metenj tiyyin goke Holi Spirit titirin geb, yende tarenþdebe epte Adoniniñ Al Kurun hitte kutek hite.

Al Kurunyen ya balem wor pobe neñ gago

¹⁹ Niñgeb deñ al miñ hoyanj goyen gayenterbe albak yara ma hañ. Neñ gayen Al Kurunyen gasunđe hite gwahade goyen po, deñ wor gor niñ alya bereya hañ. ²⁰ Neñ aposelya Al Kurunyen mere basañ mar porofetyabe ya tola yara. Irde Yesu Kristu yinþe armo tola go gwahade goyen. Munanj denþe tola yimiþinj goyen hende ya irtinj go gwahade. ²¹ Ya kinþininyä ya ird ird det kurunj gobe kahalte niñ tola kurunj goyenter basañ hitinj hañ gwahade goyen po, neñ wor tumjanj Yesuyen yufukde gabu irde uñkurenj po hite. Niñgeb neñ tumjanj gare po Al Kurunyen ya balem go gwahade yara hite. ²² Munanj deñ wor Yesuya awalikde hañ geb, neñya tumjanj gabu dirde Al Kurun diliñde ya balem

wor po dirde hi. Gogab Holi Spiritbe igin deñ bana hiyen. Holi Spirit hiyen ñde gorbe Al Kurun wor hiyen geb, gogo gabu dirde Al Kurun diliñde ya balem yara dirde hi.

3

Al Kurunyen dufay banare hitinj goyen kawan forok yiriñ

¹ Niñgeb goke tenþe ne Polbe deñ Yuda mar moñ al miñ hoyanj niñ teñ Yesu Kristuyen metenj teñ himeke al beleñ nad koyare nerke gago hime. ² Fudinde, Al Kurunj beleñþe alya bereya buniþen yirde igin igin yird yird metenj goyen deñ ge teñ ne nunyinj gobe nurde hañ gogo. ³ Niñgeb Al Kurunþe dufaymiñ banare hinhin goyen nikala niryin. Irkeb asanje gar meheñde goke muñ kura kayhem gogo. ⁴ Niñgeb deñ beleñ kapyanj heñþe Yesu Kristu niñ yitiñ mere gote miñ banare niñ goyen ne daha mat nurde hime goyen bebak tinayin. ⁵ Bikkenþe Al Kurunj beleñ meremij banare niñ goyen kawan ma irde hinhin. Goyen-poga gayenterbe Holi Spirit beleñ neñ aposelya porofetya Al Kurun diliñde wukkek hitien gayen bebak diryin. ⁶ Be, meremij banare niñ gobe gahade: Yesu Kristu niñ yitiñ mere igin goyen nurde yenþa heñþe deñ al miñ hoyanj wor neñ Yuda marya tumjanj detmij igin Al Kurunj beleñ dunenj yiriñ gote miñ mar hetek. Irde denþa neñyabe al miñ uñkurenj po hitinj. Irde Al Kurunj beleñ alya bereyaminj gwahade gwahade yireñ yeñ biña tiyyin gobe neñ tumjanj yawartek.

⁷ Al Kurunþe buniþen nirde igin igin nirde yende metenj teñ teñ tarenj nunyinj. Irdeb Yesu niñ yitiñ mere igin gayen tagal tagal metenj nunyinj. ⁸ Nebe Al Kurunyen alya bereya kurun hañ bana gonj al kura deñem miñmoñ wor po yeñ

nurde yunen hanjen gote yufukde hime. Goyenpoga Al Kuruj belej al mali ne gahade gare meten titek moj gayen meten goyen nuniyin. Irkeb Yesu Kristu belej alya bereya igin igin yirde hi gobe kuruñ wor po nen al belej epte ma bebak titek goyen al miñ hoyan hitte tukuj tagalde hime. ⁹ Al Kuruj nañkiñya megenja yiryin al gore bikkej wor po damam damam kuñ hinhan kuruñ goyen dufaymiñ banare hinhin goyen al tumñaj kawan po momoñ yirde tukuj hayin ninyin geb, gago tagalde tukuj hime.

¹⁰ Yeñ belej gwaha tiyyin gobe dufaymiñ wukken igin wor po kurayen kurayen goyen Yesuyen alya bereya sios belej kawan forok yirde hinayin yeñ gogo gwaha tiyyin. Gogab Al Kurunyen miyon yinjenja hañ goya unjura nañja kota ga hañ kuruñ goyen Al Kurunyen dufay wukken kurayen kurayen kuruñ goyen nurde bebak tinayin. ¹¹ Al Kuruj belej mata go tiyyin gobe bikkej wor po megenja nañkiñya ma forok yekeya mata goyen tiyen yeñ nurde hinhin goyen kuñ kuñbe Doyañ Al Kurunjinin Yesu Kristu meten tiyyinde gor matbe dufaymiñ goyen kawan forok iryin.

¹² Neñbe Yesu niñ dufayninin sañjir irde yenja hite geb, Al Kuruj hitte kuñ kuñ niñ kanduknej ma nurde hitek. Irde fudinde yenbe neñ ge amanenj nurde hi go yeñ hekken nurdeya igin yeñ hitte kutek. ¹³ Niñgeb kanduk kuruñ kenej hime gayen gake, “Neñ ge teñ gogo kanduk kenej hi,” yeñ nurnayin. Kanduk teñ hime gabe deñtij turñuj yan heñ heñ ge gago teñ hime geb, goke ma nurnayin.

¹⁴ Niñgeb goke teñbe dokolhonje yuguluñ teñ Adoninin

doloñ irde turuj irde hime. ¹⁵ Yeñbe gasuñmijde niñ miyon yagoya alya bereya megen hanj goya kuruñ goyen yiryin. Irdeb yende naniñ hiriñ geb, deñe buda kuruñ gobe yeñ hitte mat forok yamiñ. ¹⁶ Niñgeb nebe Adoninin tareñmij turñuj yan hende wor po gore Holi Spirit dunke dufaytiñ tareñ irwoñ yeñ gusuñjañ irde hime. ¹⁷ Gogab Yesu Kristu niñ hekkenj nerd nerd matare mat Yesu gobe deñja hinayin. Irde Al Kurunja al kadtinjya niñ amanenj nerd yunen yunen matabe megenj belej he filginiñ yanarde hike sanjin huwarde hañ go gwahade hinayin. ¹⁸ Irde deñja kadtinj yago Al Kurunyen alya bereya goyen Yesu Kristu belej den goyen bubulkunjne wor po yeñ nurde duneñ hi goyen dahade yeñ bebak tiwoñ yeñ nurde hime. Al belej det kurate hendeminj, pelyenmij, ulyanmijyabe dukunmijya goyen tuñjañ teñbe kurunmij goyen bebak teñ hanjen gwahade goyen po, deñ wor Yesu belej amanenj nerd duneñ hi goyen dahade yeñ keñkela bebak tiwoñ yeñ nurde hime. ¹⁹ Yeñ belej deñ goyen bubulkunjne wor po yeñ nerd duneñ hi gobe epte ma tumñaj gwahade yeñ nurde bebak tinayin. Goyenbe deñ belej muñ kura bebak tiwoñ yeñ Al Kuruj gusuñjañ irde hime. Gogab Al Kurunyen dufayya mata iginja goyen yadeb ep wor po henayin.

²⁰ Al Kurunyen tareñbe neñ bana heñ meten teñ hiyen. Irde tareñmij gobe kuruñ wor po geb, Al Kuruj belej gwahade gwahade dunwoñ yeñ nurde gusuñjañ irde hityen goyen folek wor po duneñ hiyen. ²¹ Niñgeb Yesu Kristuyen alya bereya sios belej Yesu Kristuya heñbe huginj hugij Al Kuruj deñem turñuj yan irde hinayin. Fudinde wor po.

4

*Yesuya awalikde hej uñkuren
hitek*

¹ Ningeb Al Kuruñ beleñ mata kerde gama irnayıñ yen hoy diryin goyen po gama irde hinayıñ. Gadiñen hime gabe ne, Doyañ Al Kurunyen meten teñya koyare hej kanduk teñ hime al gare goke ug po dineñ hime gago. ² Ningeb dindiken ge turuñ turuñ ma po teñ hinayıñ, diltin kamke balmiñ po hinayıñ. Irde al kadtin kura matamıñ igin hewoñ yen doyan hej hej ge piñeñ ma hej hinayıñ. Irde ditin ge amaręñ nurd gunen teñ gab matatin hoyan hoyan hinayıñ goyen goke ma nurde hinayıñ. ³ Den tumjan Holi Spirit beleñ bitin yisikamde kañ beleñ gitit dirtin yara dirkeb uñkuren po hitin yara awalikde hañ. Ningeb gwahade hej hej goyen bada ma hej goke kurut wor po yen hinayıñ. ⁴ Den kuruñ gobe hoyan hoyan goyenbe Yesuya hejbe uñkuren po hañ. Irdeb Holi Spirit den bana hi gobe hoyan miymoñ, uñkuren po. Irde neñ kuruñ gabe Al Kuruñ beleñ kame igin direñ yen hoy diryin goke po nurde doyan hej hite. ⁵ Doyañ Al Kurunyinin manaq uñkuren po, irde yen ge dufayninin sanin ird ird goya baptais teñ tenya wor uñkuren po. ⁶ Al Kuruñ wor uñkuren po. Yenbe neñ kuruñ gate Adoniniñ. Yen beleñ po gab neñ kuruñ gayen doyan dirde hiyen. Irde neñya hejbe meteren teñ hiyen.

⁷ Goyenbe Al Kurunbe Yesu Kristu beleñ neñ gayen gwahade gwahade yireñ yen nurde hiyen goyen po gama irde buninen dirde igin igin dirde hiyen. Go dirde hiyen gobe murungem tewen yen nurdeya ma dirde hiyen, dulin dirde hiyen. ⁸ Gwaha tiyyin goke asanmında be gahade katin hi:

*“Yenbe Al Kurunyen gasunđe
hurkuriñ.*

Goyareb Satan fole irde alya bereya Satan yufukde hanjen mar kuruñ goyen siña yirde yade hurkuriñ.

Irdeb alya bereya yende tareñ goyen damum moñ dulin yunyin,” yitin hi. *Tikiñ 68:18*

⁹ Be, asanđe katin gwahade po, “Yenbe Al Kurunyen gasunđe hurkuriñ,” gote miybe Yesube megen gar kateñ kamde gab huwarde hurkuriñ goke yitin.

¹⁰ Ningeb hende mat katyin al Yesu gore po megenja nañkiñya irde det kuruñ gote miñ al wor po hen doyan yirde hej yenbe gogo sopte nañkiñ fole irde hende wor po Al Kurunyen gasunđe hurkuriñ. ¹¹ Yen beleñ po neñ alya bereyamiñ gayen meten kurayen kurayen gote tareñ dunyin. Al kurabe Yesuyen mere basañ mar aposel yirde, munaj kurabe Al Kurunyen mere basañ mar porofet yirde, munaj kurabe Yesu niñ yitin mere igin tagalde tukun tukun mar yirde, munaj kurabe Yesuyen alya bereya doyan yird yird mar yirdeb, kurabe Al Kurunyen mere saba yird yird mar yirtin hañ. ¹² Ningeb Yesu Kristu beleñ neñ Al Kurunyen alya bereya sanin gwahade duntin gobe Al Kurunyen alya bereya faraq yurtekbe tumjan tareñ hej kuruñ henayin yenbe gago tareñmiñ duntin hite. ¹³ Ningeb meten duntin gobe gwahader kün kün neñ tumjan dufayninin Al Kuruñ Urmiñ Yesu Kristu niñ sanin irde yenbe al gwahade yen nurde yenya kadom nurd gunen teñ awalikde hitek. Irdeb Yesuyen mere gama ird ird mataninidebe parguwak yara hej Yesu beleñ mata igin teñ hinhin gwahade po teñ hitek. ¹⁴ Neñbe dirin

kalak belej mere fudinneya usi mereya nurde bebak ma teñ hanjen gwahade goyen ma teñ hitek. Al dufayminj dirij kalak yara gwahade gobe usi mar belej mata kurayen kurayen mat usi yirke mata bulunje kateñ hanjen. Go teñ hanjen gobe makanj duba belej dakdak tuktawanj irke dakdak gobe kwe yiyyenj belej gonj ma kuyenj go gwahade goyen. Ningeb neñbe usi mere goyen bebak teñbe gama ma irtek.¹⁵ Irde kadnininj ge amanenj nurd yunenj henja go hende mere fudinde po teñ hitek. Gwahade po teñ kuñ beke Al Kurunyen alya bereya tareñ po heñ Doyan Alniniñ Yesu Kristu belej mata igij teñ hinhan gwahade po teñ hitek.¹⁶ Neñbe Yesu Kristuyen uliñ piginj yara, munaj yenjbe tonanjnininj yara. Ningeb al teñenj belej kinjiniñ yukanj basanj heke al uliñ piginj uñkureñ hiyyenj go gwahade goyen neñbe Yesu hitte mat basanj henjbe kurabe haniñj, kurabe kahañ gwahade ala hitinj hite. Ningeb metej nende gigen duntiñ goyen kadnininj ge amanenj narde yunenja metej teñ hitekbe neñ tumnajanj tareñ henjbe yenj yara hetek.

Yesu Kristuya heñ al gergeñ hitiñ gote mata

¹⁷ Ningeb Doyan Al Kurunyen sanjinde hayhay dire yenj gahade mere direñ tihim: deñbe Al Kurun ma nurd uneñ hanjen mar belej mata teñ hanjen gwahade ma teñ hinayinj. Go mar gote dufaybe miñ miñmoñ wor po.¹⁸ Dufayminjbe kidomak, titmiñ wor po, Al Kurunyen mere epte ma bebak titek hanj. Irde go mar gobe binde Al Kurun pel irde meremijn nurtek ma yirde hiyen geb, Al Kurun belej al gergeñ yirtek ma hanj.¹⁹ Yenjbe mata bulunjnij ge memya munj kura ma heñ hanjen. Irde mata

buluj nin amanenj nurde go bana po kuñbe mata goyen teñ teñ nin po nurdeb mata buluj teñ tebanj teñ hanjen.

²⁰ Goyenpoga deñbe hanjkapyä Yesu Kristu niñ yitiñ saba goyen nuraminyabe mata buluj gwahade gote saba ma nuramijn.²¹ Denjbe fudinde wor po yenj ge saba dirke nuramijn. Irdeb deñ Yesu gama irde hañ mar goyen mere fudinde Yesu bana hi goyen goke wor saba dirke nuramijn.²² Ningeb mata buluj teñ hinhan goyenterbe dufay bikkek buluj gore lomlom dirke go po gama irde honjgay netek hanjen geb, dufay bikkek buluj gobe tubul po tinayinj.²³ Irkeb matatiñya dufaytiñya gobe Al Kurun belej sope yirde gergeñ wor po diryenj.²⁴ Ningeb deñbe dufayya mataya gergeñ Al Kurunyen goyen bitiñ bana yerde yenj diliñde mata huwakya mata wukkenja goyen po teñ hinayinj.

²⁵ Ningeb deñ Yesuyen alya bereyabe usi ma teñ hinayinj. Mere fudinde po kadom momoj gird teñ hinayinj. Neñ kuruj gayenbe miñnininj uñkureñ Yesu po geb, gago momoj dirde hime.²⁶ Be, bearartij belej dirke mata bulunjde katnak geb, narde ga hinayinj. Kadtiñ kura bitiñ ar yirde gwahade po hike kuñ naña ma kurkuyenj.²⁷ Gwaha tinayinjbe Satan belej buluj dirtek belej kerd unnayinj geb, gwaha ma teñ hinayinj.²⁸ Kawe mata teñ hañ mar gobe bada po henayinj. Irdeb yingenj haniñde metej igij teñ hinayinj. Irde metejmiñ gote iginenj yadebe al kura det kuranj amu heñ hañ mar goyen faranj yurde hinayinj.²⁹ Merebe kadtiñ biñ buluj yirtek mat ma mere teñ hinayinj. Mere igij faranj yurke tareñ heñ hitek mere po ga teñ hinayinj. Mere igij

gwahade teñ hinayinþe kadtinþ kura kanduk bana heñ yul yeñ hañ gore nurdeb sopte taren heñ hinayin. ³⁰ Irde Holi Spirit gobe kura muñ biñ buluñ ma po irde hinayin. Al Kurun beleñ Holi Spirit dunyin gobe nalu funaňde alya bereyamin goyen nigeñ hitte yumulgañ tiyeñ yeñ basinþa dirde kawa dirlinþ yarabe Holi Spirit gogo dunyin. ³¹ Niñgeb deñbe kadtinþ ge buluñ nudr nudr mata, mere misineñ yan yird yird mata, bearar mata, kwep kwep mata, mere buluñ mat teñ teñ matayabe mata buluñ hoyan kurayen kurayen goyen manan yubul po tinayin. ³² Kadtinþ igin igin yirde yeñ ge bunineñ nurde yuneñ hinayin. Irde Al Kurun beleñ Yesu Kristu niñ teñ mata bulunþinþ halde dunyin gwahade po, deñ wor kadtinþ kura buluñ dirkeb mata bulunþinþ halde yuneñ hinayin.

5

Al Kurunyen mata hulsi yara go po gama irde hinayin

¹ Niñgeb hugineñ matatiñbe yeñ teñ hiyen goyen po teñ hinayin. Deñbe Al Kurunyen dirneñ weñ, yeñ beleñ bubulkunjne wor po yeñ nudr dunen hiyen. ² Yesu Kristube neñ gayen bubulkunjne wor po yeñ nurdeb farañ yure yeñ yinjeñ ge ma nurdeb neñ ge kamyin. Go tiyyin gobe Al Kurun det hamneñ igin muñ kura galak irde kumga teñ unke hamneñ igin muñ nuryen go gwahade goyen iryin. Niñgeb deñ wor Yesu beleñ tiyyin gwahade goyen po, al kadtinþ ge amaneñ wor po nurde yunen hinayin.

³ Deñbe leplep mata ma teñ hinayin, irde mata buluñ mormok dapña kukuwa beleñ mata titneñ ma teñ hinayin. Irde det ugur po yade niñ ma dufay heñ

hinayin. Mata buluñ gwahade gobe neñ Al Kurunyen alya bereya beleñ titek mata moñ geb, gago dinen hime. Niñgeb mata gwahade goke dufay muñ kura ma po henayin, irde goke muñ kura ñut ma yenayin. ⁴ Derjbe nanyañ mereya mere kukuwamneñya ma teñ hinayin, irde kari mere buluñ ma teñ hinayin. Mata gwahade gobe deñ beleñ titek moñ. Niñgeb mata buluñ gwahade teñ hitin yarabe Al Kurun po ga igin nurde uneñ hinayin. ⁵ Deñbe mere gayen keñkela nurde hinayin: leplep mata teñ hañ mar, mata buluñ mormok dapña kukuwa beleñ titneñ teñ hañ maryabe, det ug po yad yad niñ po dufay heñ hañ maryabe Yesu Kristuya Al Kurunya beleñ alya bereyamin doyan yird yird bana gon epte ma hinayin. Det ug po yad yad niñ po dufay heñ hañ marbe det gore Al Kurunmiñ hiyyen. ⁶ Irde al kura go ma kenke wan usi mere miñ miñmoñ ma diryen. Usi mere wor wor goke teñbe Al Kurun beleñ meremiñ pel irde hañ mar goyen bearar yirde buluñ yiryeñ geb. ⁷ Niñgeb mata go teñ hañ mar goya awalik ma heñ hinayin.

⁸ Be, deñ goyen bikkenbe mata bulunyen kidoma bana po hinhan. Gega gayenterbe Doyañ Al Kurunyen alya bereya hañ geb, hulsi bana hañ. Niñgeb hulsire niñ mata po ga teñ hinayin. ⁹ Hulsi bana hañ marbe mata igin, mata huwakyabe mata fudindeya goyen kuruñ forok yirde hanjen. ¹⁰ Niñgeb mata be Al Kurun beleñ igin nurtek goyen teñ teñ niñ po kurut yeñ hinayin. ¹¹ Irdeb kidomare niñ mata ma teñ hinayin. Mata gwahade gobe iginen igin kura ma forok yirde hanjen, hubu wor po. Niñgeb deñbe al kura mata gwahade tike yeneñbe kawan po kun mata gobe

buluŋ yineŋ mere saŋiŋ po yirde hinayinj. ¹² Nebe mata buluŋ mar gore mata banare balmiŋ teŋ hanjen gobe memyak geb, goke tagaltek ma nirde hi. ¹³ Goyenpoga Al Kurunyen mere hulsi yara goreb banare mata buluŋ teŋ hanjen goyen kawan forok yiryeŋ. ¹⁴ Al Kurunyen mere hulsi yara gobe deŋ bana hiyen geb, goreb almet mata buluŋ yade kawan forok yirde hiyen. Goke teŋbe gahade katiŋ hi:

“Deŋ Al Kurun diliŋde firtinđe han marbe huwarnayinj.

Irde deŋ Al Kurun diliŋde kamtiŋ haŋ mar wor huwarnayinj.

Irkeb Mesaia beleŋ meremien hulsi yara goyen dunke deŋ bana heŋ hulsi melak hitiŋ yara teŋ hiyen,” yitiŋ hi.

¹⁵ Niŋgeb deŋbe keŋkela wor po heŋ ga hinayinj. Al kukuwa yara ma heŋbe al dufaymiŋ wukkek yara heŋ hinayinj. ¹⁶ Nalu ga hite gayenterbe mata buluŋ po kurunj hi. Niŋgeb mata igiŋ teŋ hitek kura hike yeneŋbe kame ga ma yenayinj. Mata gobe tinayinj. Mongo titniŋe hike nalu ga hubu hiyyen geb. ¹⁷ Irdeb dufay keŋkela ma henja mali mali kukuwa beleŋ mata titiŋ yara ma teŋ hinayinj. Gwaha titniŋbe Al Kurunyen dufay keneŋ bebak teŋbe go po gama irde hinayinj. ¹⁸ Kukuwa fe deŋ buluŋ dirtek goya nene kukuwa ma henayinj. Gwaha titniŋbe Holi Spirit teke gore po doyan dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb tikin asande niŋ tikinya Al Kurun turuŋ ird ird tikinyaabe Holi Spirit beleŋ bitinđe tikinj yupul titiŋ goyen kadtinj yagoya tikinj heŋ hinayinj. Bitinđe mat amanenj wor po nurde Al Kurun isoka irde tikinj heŋ hinayinj. ²⁰ Irde mata kurun deŋ hitte forok yitiŋ goke Doyan Al Kurunjininj Yesu Kristu deŋemde Nanniniŋ Al Kurun igiŋ nurde uneŋ hinayinj.

Ire uŋyat heŋ heŋ mata igiŋ

²¹ Be, deŋ beleŋ Yesu Kristu palap irde hanjen goyen matare po kadtinđe mere nurde teŋ hinayinj. ²² Niŋgeb deŋ bere almetiŋ yanbe Yesube Kurunjininj yen yende yufuk bana hanjen gwahade goyen almetiŋ yagot yufukde hinayinj. ²³ Yesuyen alya bereya sios gote doyan al wor pobe Yesu gwahade goyen po, albe berem yagot doyan mar geb. Yesu Kristube yende alya bereya sios gote Yumulgaŋ teŋ teŋ Al. Irde sios gobe Yesuyen uliŋ piginj yara. ²⁴ Niŋgeb sios beleŋ Yesu Kristu yufukde hi gwahade goyen po, deŋ bere wor almetiŋ yagot yufuk bana po heŋ meremien kurun goyen gama po irde hinayinj.

²⁵ Be, deŋ al berem yanbe Yesu Kristu beleŋ yende alya bereya sios goyen bubulkunjne wor po yen nurde yen ge teŋ kamyiŋ gwahade goyen po, deŋ wor bertinj yago niŋ amanenj nurde yuneŋ hinayinj.

²⁶ Yesube alya bereyamij sios beleŋ Al Kurunyen mere nurde go po gama irde fe baptais teŋ Al Kurun diliŋde wukkeŋ hinayinj yen gogo sios niŋ teŋ kamyiŋ. ²⁷ Yenbe alya bereyamij goyen halde wuk yirde, uliŋde firfurŋenj wor po det hoyan buluŋenj kura miŋmoŋ yirmekab Al Kurun diliŋde wukkek kusamuŋ wor po yire yenbe gogo kamyiŋ. ²⁸ Niŋgeb Yesu beleŋ go tiyyinj gwahade goyen po, deŋ al wor bertinj yagobe nindikenđe ulniniŋ yenbe bertinj yago niŋ amanenj nurde yuneŋ hinayinj. Al kura berem niŋ amanenj nurde hiyen gobe yinŋenj ge amanenj nurde hiyen go gwahade geb. ²⁹ Neŋ kurun gabe ulniniŋ gayen epte ma asogo yirde buluŋ yirde hityen. Gwaha yirtiŋenjbe paka yirde keŋkela sope yirde hityen. Gwahade goyen po, Yesu Kristu wor yinŋenđe

uliŋ pigin̄ sios goyen keŋkela doyan̄ irde hiyen. ³⁰ Neŋbe

Yesuyen hanin̄, kahanyabe diliŋya gwahade po geb, gogo keŋkela doyan̄ dirde hiyen. ³¹ Be, alya beremya gabu hej hej mata wor gwahade geb, goke Al Kurunyen asanđe gahade katin̄ hi:

“Goke teŋbe albe miliŋya naniŋya yubul teŋ bere teŋbe ire unyā hiriryen̄.

Irdeb alya bereya gobe irawa moŋ unjkuren̄ po hiriryen̄,” yitiŋ.

Tikula 2:24

³² Mere gabe al mali mali bebak titek moŋ, mere gate miŋbe kurunj wor po. Mere gabe Yesu Kristuya yende alya bereya siosya niŋ yitiŋ yeŋ nurde hime. ³³ Ningeb deŋ al wor mere gayen gama irdeb bertiŋ yago niŋ dindiken̄ ge amaneŋ nurde haŋ gwahade goyen nurde yuneŋ hinayin̄. Irde deŋ berebe almetin̄ yago palap yirde hinayin̄.

6

Dirin̄ya naniŋya miliŋyat mata igin̄

¹ Be, deŋ dirin̄ wor Doyan̄ Al Kurunj yufukde haŋ geb, adotin̄ya mamtiŋyat mere nurde gama irde hinayin̄. Mata gobe Al Kurunj diliŋde mata igin̄, huwak wor po. ²⁻³ Al Kurunj beleŋ Mose saba unyin̄de gor saba kurabe, “Adotin̄ya mamtiŋya palap yirde hinayin̄,” yitiŋ hi. Irdeb saba gote murungem niŋ biŋa teŋyabe gaha yiriŋ: “Gwaha teŋ hinayin̄be igin̄ po henbe ulyanđe henbe aran̄ ma kamnayin̄,” yitiŋ. Saba hoyanđebe gwaha kura ma yitiŋ, gayen sabare po gab biŋa gayen tiyyin̄.

⁴ Be, deŋ dirin̄ naniŋ yagobe dirintin̄ yago bearar teŋ hitek mat ma mata yirde hinayin̄. Gwaha yirtiŋbe Doyan̄ Al Kurunj beleŋ deŋ naniŋ yago saba dirde matatin̄

sope dirde hiyen gwahade goyen po yirde hinayin̄.

Meteŋ maryā doyan̄ marmiŋyat mata igin̄

⁵ Be, deŋ al kurate yufukde hej meten̄ teŋ haŋ marbe doyan̄ martiŋ yago kafura yirde yende mere po gama irde hinayin̄. Irde bitinđe mat wor po Yesu Kristu niŋ meten̄ teŋ unen̄ hite yara nurdeya meten̄ teŋ yuneŋ hinayin̄. ⁶ Doyan̄ martiŋ yago beleŋ deneŋ hikeya po gwaha titekeb turunj dirnayin̄ yeŋ nurdeya ma meten̄ teŋ hinayin̄. Gwaha titiŋbe Yesu Kris-tuyen meten̄ mar beleŋ meten̄ teŋ hanjen̄ gwahade goyen po, Al Kurunyen dufay po gama irde bitinđe mat wor po doyan̄ martiŋ meten̄ teŋ yuneŋ hinayin̄. ⁷ Ningeb deŋbe al niŋ ma meten̄ teŋ hite Doyan̄ Al Kurunj niŋ meten̄ teŋ hite yeŋ nurdeya bitinđe mat wor po doyan̄ martiŋ meten̄ teŋ yuneŋ hinayin̄. ⁸ Doyan̄ Al Kurunjbe meten̄ al ma doyan̄ al hitek goke ma murungem dunyen̄. Meten̄ya mataya igin̄ teŋ hinayin̄ mar go po gab murungem yunyen̄.

⁹ Be, deŋ doyan̄ mar wor gwahade po meten̄ martiŋ yago bulun̄ bulun̄ ma yirde hinayin̄. Denja meten̄ martiŋyat doyan̄ altiŋ wor pobe unjkuren̄ po, Al Kurunyen gasunđe hi. Yenbe al kura po igin̄ igin̄ yirde, kurabe bulun̄ bulun̄ yirde ma teŋ hiyen geb gago dinen̄ hime.

Al Kurunyen fulen̄a marte det

¹⁰ Be, merene funaŋbe gahade: deŋbe Doyan̄ Al Kurunjya hej yende tareŋ kurunj goyen yufuk bana gon̄ hej tareŋ hej hinayin̄. ¹¹ Irdeb Satanya fulen̄a teŋ terde niŋ det Al Kurunj beleŋ duntin̄ kurunj goyen hor yirde hinayin̄. Gogab Unjurayen usi mata bulun̄ kurunj goyen igin̄ fole yirnayin̄. ¹² Neŋbe alya ma fulen̄a

teñ hite. Megen niñ mar kidoma bana hañ gote doyan mar kurayen kurayen goyabe unjura nañja kota ga hañ kuruñ goya fulenja teñ hite. ¹³ Goke teñ deñbe nalu bulunde unjura asogo yirtek yenþe fulenjare niñ det Al Kurun belen duntiñ goyen yade hor yirde ga hinayin. Gogab fulenja tukun mu- runjde irdeb igin sanjñ po huwarde hinayin. ¹⁴ Niñgeb tarenj heñ heñ niñbe Al Kurunyen mere fudinde goyen fulenjare kuñ kunjde niñ mal timtiñen irde ga hinayin. Irdeb mata huwakbe dari mala pet teñ teñ niñ dumuñtiñ pet teñ hinayin. ¹⁵ Munan fulenjare niñ kahanbasanjiñ yarabe Al Kurunya awalik heñ heñ mere igin goyen tagal tagal niñ gitik teñ ga hinayin. ¹⁶ Irdeb hinayin kurun goyen Al Kurun niñ dufaytiñ tarenj irde hañ gobe maymaytiñ yara heñ hiyen. Gogab unjura belen dufay bulun kura deñ hitte kili misinje kak kerde yumultiñen irde hikeb igin yisikamde hinayin. ¹⁷ Irdeb Al Kurun beleñ dumulgañ teñ teñ gobe fulenjare niñ tonaj aw sanjñ gwahade goyen hor yirde hinayin. Irdeb Holi Spirityen bidilabe Al Kurunyen mere geb goyen tanarde hinayin. ¹⁸ Irdeb Holi Spirityen tareñde hugiñej Al Kurun mere irde hinayin. Mere irde henjyabe det kurayen kurayen niñ Al Kurun gusunjan irde, dindikeñ faran durd durd niñ wor gusunjan ird hinayin. Mongo mata goyen tubul tinak geb kenkelä heñ ga hinayin. Irde hugiñej Al Kurunyen alya bereya budam goyen faran yuri yen gusunjan irde hinayin.

¹⁹ Irdeb Al Kurun beleñ ne manaj faran nurwon yen gusunjan irde hinayin. Ne niñbe Al Kurun beleñ mohonjer mere kerkeb al niñ ma kafura heñ Yesu niñ yitiñ mere igin gote minj banare hi goyen tagal

niñ gusunjan irde hinayin. ²⁰ Al Kurunyen mere igin goyen basañ heñ tagalde himeke goke teñbe gago fere nirde nad koyare neran hime. Niñgeb mere tiye yewenj goyen mongo kafura heñ mere ma tiyen geb, kafura ma heñ mere teñ teñ ge Al Kurun gusunjan irde hinayin.

²¹ Be, Tikikus beleñ gab ne niñ yen Polbe meteñ gwahade gwahade teñ hi, irde gasun gwahade keperde hi yen bebak dirke nurnayin. Tikikusbe kolne nigen yara. Yenþe Doyan Al Kurunyen meteñ goyen biñde mat fudinde wor po meteñ teñ hiyen. ²² Goke teñbe teñ kermekedeñ hitte kuñ momon diryen. Irkeb gar neñ tumjan dahade hityen goyen nurnayin. Irdeb yen beleñ deñ goyen tarenj heñ heñ ge faran duryen.

²³ Be, kadne yago, Al Kurun Nanniniñya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleñ bitiñ yisikamke hiwoñ, irde yen beleñ kadtin yago niñ amanenj nurd nurd mataya Al Kurun niñ hekken nurd nurd mataya goyen dunwoñ yen nurde hime.

²⁴ Doyan Al Kuruninin Yesu Kristu niñ hugiñen amanenj nurde uneñ hañ mar gobe Al Kurun beleñ bunijen yirde igin igin yirwor yen nurde hime. Gogo po.

Filipai

Filipai niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan kayyin

¹ Ne Polbe Timotiya dufay uŋkuren po kerdeb den Filipai taunde niŋ Al Kurunyen alya bereya, Yesu Kristuya hanj mar goyen goke asan gago kaŋ duneŋ hime. Irde den Yesu Kristuyen alya bereyat doyan marya faraj durd durd marya niŋ wor asan gago kaŋ hime. Deyyabe Yesu Kristuyen meten mar. ² Ningeb Nanniniŋ Al Kurunya Dojan Al Kuruŋ Yesu Kristuya beleŋ bunijen dirde igin igin dirde bitin yisikamke igin hiwoŋ yen nurde har.

³ Be, nebe den ge dufay henjabe huginen den ge teŋ Al Kuruŋ igin nurde uneŋ himyen. ⁴⁻⁵ Denbe hanjkapyä Yesu niŋ yitin mere igin goyen nuraminde mat mere igin goyen tagal tagal metenye gayen faraj nurkeb waŋ waŋ gayenter manan faraj nurde hanj. Ningeb Al Kuruŋ mere irde henjabe den beleŋ faraj nurde hanjen goke huginen amanen nurde himyen. ⁶ Ningeb meten igin goyen Al Kuruŋ beleŋ den hitte miŋ uryin gobe gwahade po meten teŋ hike kuj kuj Yesu Kristu wayyen nature gab pasi iryen gobe fudinde wor po yen nurde hime.

⁷ Ne beleŋ den ge gwahade nurde duneŋ hime gobe bener mat wor po den ge amanen nurde hime geb, gago buluŋ tihim yen ma nurde hime. Denbe ne beleŋ Yesu niŋ yitin mere igin goyen al beleŋ daha buluŋ irnak yen pet teŋ sanjin irde hinhemiyabe faraj nurde hinhan. Irde gayenter mere igin goke teŋ koyare himeya wor faran

nurd nurd niŋ det yad yerke waŋ hanjen. Ningeb ne gahade gare Al Kurunyen meten titek moŋ goyen meterminj teŋ himeke faraj nurde hanj gobe den goyen neya tumjan gar heŋ meten teŋ hite yara nurde hime. ⁸ Ningeb den gwaha nirde hanj mar goyen kuj dentek wor po nirde hi, irde Yesu Kristu beleŋ den ge amanen nurde duneŋ hi gwahade goyen po, ne manan den ge amanen nurde duneŋ hime. Dufay gwahade heŋ hime gobe Al Kuruŋ wor fudinde yen nurde hi.

⁹ Be, nebe den ge teŋ Al Kuruŋ gahade gusuŋaŋ irde himyen: kadtiŋ ge amanen nurde yunen yunen matabe kuruŋ hiyyen. Irde gwaha teŋ henjabe mere fudinde bebak teŋ teŋ goya mata iginja bulunja yenen bebak teŋ terja goyen wor Al Kuruŋ beleŋ tareŋ irwoŋ yen gusuŋaŋ irde himyen.

¹⁰ Gogab Al Kuruŋ diliŋde mata igin wor po goyen po teŋ hinayin. Gwaha teŋbe Yesu Kristu waŋ waŋ naturebe mata bulunjiŋ miŋmoŋ, ultinde merem moŋ wor po hinayin. ¹¹ Be, den ge Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde himyen kurabe Yesu Kristu beleŋ faraj durkeb mata igin budam po teŋ hinayin yen goke gusuŋaŋ irde himyen. Gogab al beleŋ matatiŋ yeneŋbe Al Kuruŋ dejen turunj yan irde isoka irde hinayin.

Yesu niŋ po nurde ga hitek

¹² Be, kadne yago, Yesu niŋ yitin mere igin goyen tagalde himeke igin ma nurde hanjen mar beleŋ nad koyare neran hime gago. Goyenbe mere igin gobe kuruŋ heŋ kuj hikeb al budam nurde hanj. ¹³ Ningeb Roma gabman doyan al kuruŋyen ya kuruŋ doyan ird ird mar tumjan, irde gar niŋ al hoyan budam wor ne niŋ yenbe, “Yenbe Yesu Kristuyen meten al geb, koyare hi gogo,” yen nurde hanj. ¹⁴ Irde nebe

koyare hime gake kadne yago beleñ hañkapyabe kanduknej nurde hinhan. Gega gayenterbe koyare hime gate iginen forok yeke yenerje Doyaj Al Kurun nin biñ hek wor po irde hanj. Irdeb tarenj hej sabaminj tagal tagal nin kafura ma hejbe kawan po al momonj yirde tukunj hanj.

¹⁵ Fudinde, al kurabe ne belen Yesu Kristuyen mere tagalde himekeb deñne kurunj hej hi goyen nenenje danij nej gwahade moj yenj nurde daha mat kura fole irniñ yenj nurdeya Yesuyen mere tagalde hanj. Munaj kurabe fudinde wor po, dufay iginj kerdeya metej go teñ hanj. ¹⁶ Dufay iginj kerde metej teñ hanj mar gobe Yesu nin yitij mere iginj goyen al belen daha bulunj irnayinj yenjbe mere iginj goyen sañij ird ird metej goyen Al Kurunj beleñ ne nuntij yenj nurde hanj geb, ne niñ amanenj nurdeb mere iginj goyen tagalde tukunj hanj. ¹⁷ Gega kurabe binde dufay bulunj kerdeya Yesu Kristu nin tagalde hanj. Go mar gobe yinjenj ge po nurde tagalde hanj. Irde dufaymindebe, "Yesu nin tagalteke gab goke iginj ma nurde hanj mar beleñ Pol koyare hi goyen bulunj bulunj irnayinj," yenj nurdeb gogo tagalde hanj. ¹⁸ Goyenpoga Yesu Kristuyen merebe kurunj hej kunj hi. Dufay iginj mat, ma bulunj mat wet kura goyenbe, Yesu nin yitij mere iginjbe kurunj hej kunj hi. Ningeb daha yewenj? Nebe goke iginj wor po nurde hime. Irdeb kame wor gwahade po amanenj nurde hej. ¹⁹ Ga yenj hime gabe deñ beleñ Al Kurunj gusunjanj irde hike Holi Spirit beleñ faraj nurke koyare hime gayen sinjare kweñ yenj nurde hime geb, gago huginenj amanenj nurde henjabe dinej hime. ²⁰ Nebe Al Kurunj beleñ metej nuntij goyen soñ ma hemewoñ,

irde metej iginj po timewoñ wor po yenj nurde himyen. Irde tarenj po hej metej tenjbe gor mat Yesu Kristu deñem turunj yanj irde hinhem gwahade po, gayenter wor gwahade goyen po teñ hej. Kamenj, ma hej goyenbe gwaha po teñ hej. ²¹ Goyenbe danij geb megen gar hime? Gobe Yesu Kristu nin po teñ megen gar hime. Munañ kamej wor wor gobe yenjya hireñ geb, goke iginj wor po yenj nurde hime. ²² Goyenbe go ma kamde megen gar hej yenj ge metej teñ himeke gote iginenj forok yenayinj goyen wor iginj wor po. Niñgeb daminje iginj yewenj? Hej hej wet kura ma kamde kamde wet kura? Neb go ma nurde hime. ²³ Nebe dufay irawa gayen kahalte hime. Dufaynerbe kamde dubul teñ Yesu Kristu hitte kunj yenjya hej hej gobe iginj wor po yenj nurde hime. Gobe dulinj megen gar hej hej gote fohek. ²⁴ Goyenpoga deñ ge teñ megen gar hej faraj durd durd goyen wor det kurunj wor po yenj nurde hime. ²⁵ Nebe fudinde gwahade po yenj nurde hime geb, deñya hitek yenj nurde hime. Gogab deñya hej faraj durmeke Yesu nin hekkenj nurd nurd matatiñ gobe sanij hej kurunj hej hiyenj. Irde yenj ge hekkenj nurde henjabe aman dufay manaj bitij bana forok yenj hiyenj. ²⁶ Ningeb ne gayen sopte deñ hitte kumeke nenenje Yesu Kristuya hej amanj hej hanjenj gobe sopte kurunj wor po hiyjenj.

²⁷ Be, deñbe mata iginj, Yesu Kristuyen mere iginj beleñ yitij goyen po teñ hinayinj. Gogab kunj deneñ ma gar po yar kura hej goyenbe dufaytinde metejmiñ teñ teñ goyen tarenj po kerde hanj gote mere momonj nureñ. Irde Yesu nin yitij mere iginj goyen al beleñ nurde yenj ge dufayminj sañij ird ird niñ metej titek yenj

gabu irde meten teñ hinayin mere momonjinq wor nureñ. ²⁸ Irdeb asogo dirde hanj mar goke kafura ma heñ hinayin. Asogo dirde hanj mar gobe deñ beleñ yen ge kafura ma heñ hike denenjbe deñ beleñ yen fole yirtiq goyen bebak tinayin. Fole yirtek tareñ dunyen albe Al Kurun ningeb, gogo deñ beleñ mel goyen fole yirnayin. ²⁹ Al Kurunjbe Yesu Kristu niñ dufaytin tareñ ird ird mata po ma dunyin. Yen ge teñ kanduk yeneñ yeneñ manaq dunyin. Det irawa gabe al mali yawartek moñ, Al Kurun beleñ basinqa yirtiq mar po ga yawarde hanjen. ³⁰ Be, hanjka kanduk yade hanj gobe hakot ne ulner forok yeke yeneñ hinhan go gwahade goyen yade hanj. Irdeb hanjka manaq kanduk go bana po hime goyen gote mere momonjne wor nurde hanj gogo.

2

Yesu Kristuyen mata gama irde hinayin

¹ Be, Yesu Kristuya heñ heñ gore kura deñ goyen sanij heñ heñ niñ faraq durde hi? Irdeb yen beleñ deñ goyen bubulkunjne wor po yen nurd duneñ hi gore kura bitiq yurum irde hi? Irdeb Holi Spiritya kura heñ awalik heñ hanj? Irde kadtinq ge buninen nurde igin igin yird yird dufay kura heñ hanj? ² Be, gwaha teñ hanj kenem dufaytinja bitinqa unjkuren po irde hinayin. Gwaha teñ hinayinbe goke amaneñ wor po nureñ. ³ Be, meten kura tinij yenbe dufaytinje dindiken ge po nurde al beleñ turuñ dirnaq yen ma meten teñ hinayin. Gwaha titjenjbe neñ nurhet nurhet mata go tubul tenbe dindiken bande yird yird mata teñ hinayin. ⁴ Irde deñ dunjkuren dunjkuren goyen dindiken ge po nurd nurd mata ma teñ hinayin. Kadtnig ge wor nurde

farañ yurde hinayin. ⁵ Matatiñbe Yesu Kristuyen mata yara wor po teñ hinayin. ⁶ Yenbe Al Kurunja tunjande gega, dufaymindebe, "Nebe Al Kurunja tunjande geb, yen hi gwahade po ne wor deñne turjuñ yan hewen," yen ma nuryin. ⁷ Gwaha titjenjbe deñem turjuñ yan goyen tubul tenbe meten al deñem moñ yara hirin. Ningeb yenbe al heñ kawañ herbe matamij, dufayminja meremirja tumjan al beleñ teñ harjen goyen teñ hinhin. ⁸ Gega ne nurhem nurhem mata ma tenbe Al Kurun beleñ gwaha tiyayin inyin go po nurde gama irde kunj kunbe kamde kamde wor kinyin. Goyenbe kuruse hende kamde kamde goyen wor Al Kurunyen dufay geb, go po gama iryin. ⁹ Goke tenbe Al Kurun beleñ deñem yan wor po irdeb det kurun gayenbe yen yufuk bana po yiryin. ¹⁰ Ningeb al ma det nañkjideya megen gar niñjabe megeñ biñde niñja gore tumjan Yesu turuñ irniñ yenbe urguñ kañ dokolhoñ yuguluñ teñ turuñ irde hinayin. ¹¹ Irdeb kawan po Yesu Kristube Doyañ Al Kurun yen hinayin. Irdeb matamij gokeb Naniñ Al Kurun deñem turjuñ yan irnayin.

Mata igin al beleñ gama irtek po teñ hinayin

¹² Ningeb kadne yago, Al Kurunyen mere keñkela gama irde hinayin. Deñbe hakot neya tumjan hinhetyabe Al Kurunyen mere keñkela gama irde hinhan. Ningeb gayenter neya tumjan ma hite gega, Al Kurunyen merebe gama po irde hinayin. Gobe det kurun wor po geb. Al Kurun beleñ bikkeñ dumulgañ tiyyin geb, deñ tumjan Al Kurun kafura irde palap irde henja mata igin teñ teñ niñ kurut yen hinayin. Irkeb kamebe dawaryen. ¹³ Al Kurunjbe mata igin yen beleñ

amaŋeŋ nurde hi goyen goke bitiŋ huwarke wilakŋen nurde teŋ hinayin̄ yen̄ denya heŋ hugineŋ meteŋ teŋ hi. Deŋ beleŋ igin̄ gwaha teŋ hitek tareŋbe yen̄ beleŋ duneŋ hi.

¹⁴ Irdeb det kura yirde han̄ goke kadom mohon̄de teŋ ɻagak ma yen̄ hinayin̄. ¹⁵ Al Kurun̄ dirŋen weŋbe buluŋ kura ma teŋ han̄yen. Niŋgeb deŋ wor ultin̄de merem moŋ heŋ dufay buluŋ miŋmoŋ hinayin̄. Den̄be megen nin̄ mar dufaymin̄ buluŋ, irde matamin̄ wor buluŋ goyen kahal bana han̄ gega, ultin̄de merem moŋ, irde dufay buluŋtiŋ miŋmoŋ hinayin̄be dinambe beleŋ wawuŋ melak heŋ naŋkin̄de agat urde han̄yen go gwahade goyen yirde hinayin̄. ¹⁶ Gwaha teŋ hen̄be Al Kurun̄a hugineŋ heŋ heŋ mere goyen saŋiŋ po tanarde hinayin̄. Gogab ne gayen Yesu Kristu wan̄ wan̄ nature goyen deŋ ge meteŋ teŋ hinhem goyen dulduł ma meteŋ timiriŋ, igin̄eŋ yan̄ hiriŋ yen̄ nurdeb goke aman̄ heweŋ.

¹⁷ Be, deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde han̄ gobe dapŋa gasa yirde Al Kurun̄ galak irde dolon̄ irde han̄yen go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ mata go teŋ han̄ goyen tareŋ wor po heŋ heŋ ge teŋ igin̄ aman̄ hende kamen̄ yen̄ nurde hime. Gobe dapŋa gasa yirde Al Kurun̄ galak yirtiŋ go hende wain wogortiŋ go gwahade goyen. Niŋgeb deŋ ge teŋ kamen̄ goke aman̄eŋ nurde hime. Deŋ wor Al Kurun̄a awalikde han̄ goke aman̄ heŋ hinayin̄. ¹⁸ Niŋgeb deŋ wor goke aman̄eŋ nurnayin̄, irde neya tumŋaŋ aman̄ hetek.

Timoti Filipai taunde teŋ kerke kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

¹⁹ Be, Timoti gayen araneŋ muŋ kura teŋ kermekē deŋ hitte kuŋ kuŋ gobe Doyaŋ Al Kurun̄yen dufay kenem araneŋ teŋ kermekē

kuwoŋ yen̄ nurde hime. Gogab mulgaŋ heŋ waŋ dende mere momoŋ kura momoŋ nirkeb aman̄ heweŋ. ²⁰ Al kura yen̄ yara ma hi. Yen̄ muŋ po gab bener dahade nurde hime goyen keŋkela nurde hiyen. Irde biŋde mat wor po deŋ ge nurde faraŋ durd durd niŋ po nurde hiyen. ²¹ Al hoyan̄ kuruŋ gabe yiŋgeŋ ge po nurdeb Yesu Kristu niŋ ma nurde han̄yen. ²² Gega den̄be Timotiyen mata igin̄be gwahade yen̄ nurde han̄ gogo. Yen̄ya neyabe ire naniŋya beleŋ meteŋ titŋen̄ teŋ Yesu niŋ yitiŋ mere igin̄ goyen goke meteŋ teŋ haryen. ²³ Niŋgeb dufaynerbe Timotibe aran̄ po teŋ kermekē deŋ hitte kuwoŋ yen̄ nurde hime. Goyenpoga mata dahade ne hitte forok yiyyen goyen bebak teŋ gabe teŋ kermekē kuyen̄ yen̄ nurde hime. ²⁴ Irdeb Doyaŋ Al Kurun̄ beleŋ ne gayen aran̄ po deŋ hitte kuŋ kuŋ beleŋ goyen fudinde wor po kerd nunyeŋ yen̄ nurde hime.

Epafraditus teŋ kerke kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ

²⁵ Goyenbe Timoti gayen gor ma kuŋ hikeyabe dufaynerbe Epafraditus teŋ kermekē mulgaŋ heŋ deŋ hitte kuyen̄ gabe igin̄ yen̄ nurde hime. Yen̄be kolne yara irde meteŋ kadne wor po. Yen̄be ne gayen Yesu niŋ teŋ Satanya fulen̄a teŋ teŋ al himiriŋ gwahade goyen po, yen̄ wor Yesuyen fulen̄a al hiriŋ. Irde det niŋ amu heŋ himyen goyen faraŋ nurde damu teŋ nuneŋ nuneŋ niŋ deŋ beleŋ hulyaŋ irke wan̄be faraŋ nurde hiyen. ²⁶ Yen̄be deŋ tumŋaŋ goyen denmewoŋ yen̄ nurde hi. Irdeb garbam buluŋ wor po heke mere momoŋmin̄ nuraŋ goke kandukŋen̄ wor po nurde hi. ²⁷ Fudinde wor po, yen̄be garbam kuruŋ heŋ son̄ kamun̄. Gega Al Kurun̄ beleŋ bunin̄eŋ iruŋ. Irde ne niŋ yen̄, “Moŋgo Epafraditus

kamkeb biŋ misiŋ kuruŋ katyen,” yeŋbe bunijen niruŋ geb, gogo sope irke igiŋ hiyin. ²⁸ Niŋgeb goke teŋbe aranjen po teŋ kermekedeň hitte kukeb sopte kenenje aman̄ henayin. Irkeb ne wor bene misiŋ kuruŋ ma kateŋ. ²⁹ Niŋgeb Epafroditus gayen Doyaŋ Al Kurunyen aman̄ matare gargar irde igiŋ igiŋ irde hinayin. Irdeb al hoyan̄ kura Epafroditus gahade gayen wor yeneŋbe gargar yirde hinayin. ³⁰ Yeŋbe Yesu Kristuyen meteŋ teŋ henya soŋ kamuŋ. Dindikeŋ hantiŋde faraŋ nurtek gob meteŋen geb yeŋ hulyaŋ irke wanjbe faraŋ nurde henya gogo soŋ kamuŋ. Niŋgeb palap irde hinayin yeŋbe gago dineŋ hime.

3

Ulniniŋde mata teŋ teŋ niŋ ma hekkeŋ nurde hitek

¹ Be, kadne yago, merene pasi ireŋ tihim. Nebe mere miŋ uŋkureŋ haŋkapyä momon̄ dirmiriŋ goyen po sopte kaŋ dunen dunen ge kandukjen ma nurde hime. Gogab gorebe deň goyen faraŋ durde det kura buluŋ dirtek goke pet dirde hiyen. Momon̄ direŋ tihim gobe gahade: Doyaŋ Al Kurunya heŋ aman̄ heŋ hinayin. ² Irde mel Yuda mar kura gore guba mata niŋ tagalde han̄ goke keŋkela heŋ ga hinayin. Go mar gobe kulu duwi yara geb matamiŋ gore buluŋ dirnayin. ³ Fudinde wor po, Al Kuruŋ diliŋde guba yeŋ yeŋ mata fudindere kutiŋ marbe neŋ gago, yeŋ moŋ. Nende guba yeŋ yeŋ matabe Holi Spirityen sanjiŋde Al Kuruŋ dolon̄ irde hityen, irde Yesu Kristuya heŋ aman̄ heŋ hityen gogo. Nenbe ulniniŋde guba yeŋ yeŋ mata gore muŋ kura igiŋ diryen yeŋ ma nurde hime.

⁴ Fudinde, bikkeŋbe ne belen ulniniŋ sope irde wukkeŋ heŋ heŋ

mata goyen goke hekkeŋ nurtek gote miŋbe budam wor po hinhan. Niŋgeb al kura beleŋ, “Nebe miŋ gwahade geb, uliŋ sope ird ird mata goke hekkeŋ nurde hime,” yiyyen al gobe epte ma fole niryen. ⁵ Nebe kawaŋ heŋ naŋa fay 8 hemeket Yuda marte mata gama irde guba yeŋ nunamin. Nebe Israel mar al biŋ tolak wor po, irde Benyaminyen miŋde mat watin. Mamneya nanneyabe Hiburu mar wor po, hoyan̄ muŋ kura moŋ. Irdeb Moseyen saba goyen keŋkela gama ird ird niŋ teŋbe Farisi mar al himiriŋ. ⁶ Irdeb hakotbe Yuda marte tikula goke amanjen wor po nurde hinhem geb, Yesuyen alya bereya sios goyen daha wor hubu hewoŋ yeŋ nurde buluŋ buluŋ yirde hinhem. Nebe Moseyen saba gama irde al huwak heŋ heŋ mata kuruŋ gobe keŋkela po gama irde hinhem. Kura muŋ soŋ ma heŋ hinhem. ⁷ Goyenpoga igiŋ niryen yeŋ nurde hinhem mata kuruŋ goyen Yesu Kristu niŋ teŋbe miŋ miŋmoŋ wor po yeŋ nurdeb yubul po timiriŋ. Gayenter wor gwahade po nurdeb gwaha teŋ hime. ⁸ Irde Doyaŋ Al Kurunye Yesu Kristuya kadom nerd gunen̄ teŋ awalikde heŋ heŋ gobe det kuruŋ wor po geb, det hoyan̄ kuruŋ gobe miŋ miŋmoŋ nirde hiyen. Niŋgeb yeŋ ge teŋbe det hoyan̄ kuruŋ gobe yemeyde pasi himiriŋ. Det hoyan̄ kuruŋ gobe nebaŋ yeŋ yeneŋ himyen. ⁹ Gogab Yesu Kristube nere hiyyen, irde yeŋya awalikde hireŋ yeŋ nurde himyen. Nigenbe Moseyen saba keŋkela gama irde al huwak heŋ heŋ gobe tubul timiriŋ. Irdeb Yesu Kristu niŋ dufayne tareŋ irde himere matbe Al Kuruŋ diliŋde huwak heŋ heŋ beleŋ gama irde hime. Al Kuruŋ diliŋde al huwak heŋ heŋ gokeb Yesu niŋ dufayninin̄ tareŋ irde hityen geb, gogo al huwak

yen denen hiyen. ¹⁰ Nebe Yesu Kristuya kadom nurd gunej teñ awalikde hirewoñ, irde Al Kurun beleñ Yesu kamke isañ hiriñ gote sanjñ goyen nigeñ wor nurmewoñ yen nurde hime. Irdeb yen kanduk yenerñ hinhin gwahade goyen ne manaj yeneñ himewoñ, irde yen beleñ alyen mata buluñ goke kamyij gwahade goyen po, ne wor mata buluñ ulner hañ gayen pasi yirmewoñ yen nurde hime. ¹¹ Gwaha teñ gabe Yesu kamyijde mat huwaryij gwahade goyen po, ne wor gwaha timewoñ yen nurde hime.

*Muruñgem igiñ teñ teñ niñ kurut
yen hitek*

¹² Be, mata goke yen hime kuruj gobe bikkeñ yawarmiñ yen ma yen hime. Irde muñ kura buluñjem moñ, igiñ po hime yen ma yen hime. Goyenpoga Yesu Kristube ne beleñ yeñya awalik wor po heñ heñ niñ kurut yen hime gate muruñgem gunej yeñbe bikkeñ basiñja niryiñ geb, muruñgem goyen temewoñ yen kurut wor po yen hime gago. ¹³ Goyenbe, kadne yago, nigeñbe muruñgem goyen tumñañ yade pasi himiñ yen ma nurde hime. Gwaha titjeñbe det harhokne beleñ han goke ma nurde heñbe det kame wanayiñ goyen yawarmewoñ yen kurut wor po yen hime. ¹⁴ Niñgeb Yesu Kristuya awalikde heñ gama ird ird mata gote muruñgem Al Kuruj beleñ nuneñ yen basiñja niryiñ geb, muruñgem goyen yawaren yen Yesu Kristuya awalikde heñ gama ird ird niñ kurut wor po yen hime. Kup yen yen karire kup yen hañ marte mata yara, teñne ilhal teñ dufayne uñkuren po irde kurut yen hime.

¹⁵ Goyenbe gwaha teñ ten gobe ne po moñ. Neñ Yesu gama ird ird matare parguwak yara hitin marbe tumñañ mata goyen teñ

hitek. Munaj deñ han bana goyen al kura dufay gwahade ma kerde hañ kenem go mar goyen wor Al Kurun beleñ dufaymiñ wuk yirkeb bebak tinayiñ. ¹⁶ Goyenbe neñbe mere fudinde hançapyä titiriñ geb, go po tanarde gama irde hitek.

¹⁷ Niñgeb, kadne yago, deñbe ne mata teñ himyen gwahade goyen po gama nirde hinayiñ. Irdeb deñ gama irde hitek mata kura neñ beleñ dikala dirtiriñ goyen al kura gama irde hike yenerñbe deñ wor gwahade po teñ hinayiñ. ¹⁸ Ga dineñ hime gabe al budam mata buluñ teñ hañ goreb Yesu Kristu kuruse hende kamyij goyen asogo irde hañ geb, gago momoj dirde hime. Mere gabe hugineñ momoj dirde hinhem goyen gago sopte delne fimin manaj dineñ hime. ¹⁹ Be, Yesu Kristu asogo irde hañ mar gote al kuruñmiñbe binje, irde mata kura memyak nurtek goyen igiñ tihit yen parpar teñ hañ, irde dufaymiñbe megen gar niñ mata buluñ niñ po nurde hañ. Niñgeb gwahade mar gobe kuñ kuñ funañbe kak alare po kunañiñ. ²⁰ Goyenpoga neñbe Al Kuruñyen gasunđe niñ alya bereya. Irde Doyañ Al Kurun Yesu Kristu, Dumulgañ teñ teñ Alniniñ beleñ Al Kurun hiyende mat wañ wañ niñ po doyañ heñ hite. ²¹ Yen beleñ kateñbe uliñ turjuñ yañ wor po hitin gwahade po, tareñmijeñ nende ulniniñ sanjñ miñmoñ gayen wor yende yara sanjñ yiryeñ. Gwaha yiryeñ tareñmijeñ gobe megeñya nañkiñya irde det kuruj gayen yinjeñ yufukde yerde doyan yirde hi gote tareñde yiryeñ.

4

*Neñbe awalikde heñ amaj
heñbe dufay igiñ po teñ hitek*

¹ Niñgeb, kadne yago, deñ ge amajeñ wor po nurde dunen hime, irde kuñ denmewoñ wor po

yen nurde hime. Deñ niñ nurde henþe bener mat aman dufay po forok yen hiyen. Irdeb Al Kuruny niñ meten teñ himyen gote murungembe deñ gogo yen nurde himyen. Ningeb Doyañ Al Kuruny heñ sanjñ hanjen gwahade po sanjñ wor po heñ ga hinayin.

² Be, Yuodiaya Sintikeya, derbe merene ga nuryi ko. Derbe Doyañ Al Kuruny heñ ire babamya wor po hitñ har. Ningeb der uliñ kadom mohoñde teñ hoyan hoyan ma hiriryen, awalikde po hiriryen. ³ Irde deñ Yesu niñ nurde metenje faraj nurde hanjen mar manaj bere irawa goyen ne beñ yinhem gwahade po teñ hiriryen yen faraj yurnayin. Hakotbe bere irawa gob neya Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagal tagal niñ meten kuruñ wor po teñ hinhet. Irem gobe Klemenya meten kadne hoyan yagoya manaj dufaymin gabu irde meten teñ hinhan. Meten kadne yago niñ yihim gobe Al Kuruny hugijen heñ heñ bana hanj geb, yende denjembe Al Kuruny hugijen hitek marte deñem katiñ asanđe han.

⁴ Be, denþe Doyañ Al Kuruny henþe amanen wor po nurde hinayin. Irde sopte po dinen hime. Amanen wor po nurde hinayin.

⁵ Irdeb bekkeñde igin mat al mere yirde hinayin. Irkeb al hoyan beñ gwahade po denayin. Be, Doyañ Al Kurun wattek nalube binde hihi. ⁶ Ningeb kanduk kura yenen hanj goke galgaljen ma nurde hinayin. Gwaha titjenbe det kurañ nurdeb det goke Al Kurun mere irde gusuñan irde hinayin. Irdeb gusuñan irde heñyabe wol heñ dunyen go yen nurdeb hugijen igin nurd unen hinayin. ⁷ Irdeb Al Kurunyen bin kamke igin heñ heñ mata al beñ bebak titek moñ wor po gore

deñ Yesu Kristuya hanj mar gote bitinþa dufaytinþa doyañ yirde pet yirde hikeb al buluñ beleñ epte ma buluñ diryen.

⁸ Be, kadne yago, merene gayen pasi ird ird niñbe gaha dinen: denþe Al Kurun beleñ turun dirtek mata igin teñ teñ niñ dufay heñ hinayin. Ningeb mere fudinde teñ tenja al beleñ gama yirtek mata igin teñ tenja niñ po dufay heñ hinayin. Mata huwakya mata wukkekyabe al beleñ yenen turun dirtek mataya goke po dufay heñ hinayin. Irdeb kadtiñ ge amanen nurd yuneñ yuneñ mata goke wor dufay heñ hinayin. ⁹ Irdeb saba dirmekе nuramij irde kurabe mata dikala dirmekе yenen bebak tiyamiñ kuruñ gobe dufaytiñde po ma hiyen. Sabaya mataya ne hitte mat yawaramij goyen gama yirde turjan yurde hinayin. Irkeb Al Kurun binj kamke igin heñ heñ mata gote miñ al gore denþa hiyen.

Filipai mar beñ Pol faraj uramiñ goke amanen nurde yuniñ

¹⁰ Be, deñ beñ faraj nuramij, irdeb wañ wañ gayenter wor sopte faraj nurañ. Ningeb Doyañ Al Kurun beñ goke amanen nurde hi gwahade po ne manaj amanen nurde hime. Fudinde denþe faraj nurd nurd niñ dufay heñ hinhan gega, metenje dirde hinhin. Goyenbe faraj nurtek beñ keneñbe gogo faraj nurañ. ¹¹ Mere ga dinen hime gabe det kura niñ amu wor po heñ ga ma dinen hime. Nebe mata kurayen kurayen, iginþa bulunþa ne hitte forok yen hike go bana heñ bene kamke igin heñ heñ goyen keneñbe kerd nuntiñ hime. ¹² Nebe det niñ amu heñ heñ bana hinhem geb, gwahade heñ heñ matabe nurde hime. Irde kurabe det budamne yan heñ hinhem geb, gwahade heñ heñ

gobe dahade goyen wor nurde hime. Nebe mata irawa goyen bana henja bene kamke igin hen hen belen al belen kenej bebak ma tej hanjen goyen bebak tej hinhem. Niñgeb mata dahade ne hitte forok yenayin gore epte ma iñgogaha nirnayin. Binje ep nene bene makin hiyyen ma binje kamen, irde detne budam miñyañ hen ma siksukjen hen gobe tumjan igij ala yeñ nurde hime. ¹³ Nebe al gwahade geb, Yesu Kristu belen tareñ nirkeb ne hitte mata forok yeñ hinayin kurun goyen igij fole yirde heñ.

¹⁴ Ne belen gwaha dineñ hime gega, ne kanduk yeneñ himeke neneñbe faraj nuran gobe igij wor po yeñ nurde hime. ¹⁵ Hanjapyä ne belen gor kun Yesu niñ yitiñ mere igij tagaldeb Macedonia naña tubul tej hoyanje kumiriñ goya goyenbe Yesuyen alya bereya hoyanje niñ belen kura faraj ma nuramiñ. Deñ Filipai niñ Yesuyen alya bereya gore po ga faraj nuramiñ gobe dindiken nurde han gogo. ¹⁶ Irdeb Tesalonaika taunde hinhemya wor det niñ nurde hi yeñ nurdeb faraj urniñ yeñbe ne niñ det yad yerke wayamin. Goyenbe gogo po moñ, sopte faraj nurde tebañ tej hinhan. ¹⁷ Ga dineñ hime gabe det nuneñ hinhan gwahade goyen sopte nunnayin yeñ ma dineñ hime. Gwaha titñeñbe deñ belen mata gwaha tej hinhan gote murungem Al Kurun belen dunwoñ yeñ nurdeb gago dineñ hime. ¹⁸ Goyenbe ne belen deñ ge tej meteñ tej hinhem goke sopte wol heñ faraj nurtek yeñ nurde han kenem ep faraj nuran yeñ nurde hime. Nebe detne epte hinhan. Gega deñ belen Epafroditus hulyan irke yawar nunuñ gore irkeb budam wor po han. Niñgeb det gobe det hamineñ

kusamuñ kura Al Kurun galak irke igin yeneñ amañ heñ hiyen go gwahade goyen yara nurde hime. ¹⁹ Niñgeb nere Al Kurun tareñmiñ turnuñ yañ detmin epte wor po hi al gore deñ belen det niñ nurde hanj kuruj goyen Yesu Kristu niñ tenbe dunke ep wor po henayin. ²⁰ Niñgeb Nanniniñ, Al Kurun hugiñen hugiñen turuñ irde hitek! Fudinde wor po.

²¹ Be, Al Kurunyen alya bereya Yesu Kristuya hanj mar goyen goke dufay heñ himyen geb, goke momoñ yirtiñ ala tinayin. Irde kadne yago neya gar hite gare wor deñ ge dufay heñ hanj goyen momoñ yirayin ninañ geb, gago dineñ hime. ²² Irdeb Al Kurunyen alya bereya gar hanj gare wor tumjan deñ ge yeñ hanj. Roma gabmanyen doyan al kurun Sisaryen meteñ mar kura Yesu gama irde hanj gore wor deñ ge dufay heñ hanj geb, gago bebak dirde hime.

²³ Be, Doyan Al Kurun Yesu Kristu belen hugiñen buninjen dirde igin igin dirde hiyen. Fudinde wor po.

Kolosi Kolosi niň Yesuyen alya bereya hitte Pol beleň asan kayyin

1-2 Ne Polbe kadniniň Timotiya dufay uňkureň po kerdeň deň Kolosi taunde niň Yesu Kristuyen alya bereya sios niň asan gago kaň hime. Nebe Al Kurunyen dufayde Yesu Kristuyen mere basaň al aposel himiriň. Deňbe Yesu Kristuya heň Al Kuruň diliňde wukkeň hitiň, irde bitinde mat fudinde wor po meremiň gama irde hanjen.

Ninjeb Adonininj Al Kuruň beleň buniňeň dirde igin igin dirde bitiň yisikamke igin po hiwon yen nurde hime.

3-4 Be, deyyabé deň beleň Yesu Kristu niň dufaytiň sanjıň irde Al Kurunyen alya bereya goke amanenj nurde yuneň hanjen gote mere momonjiň goyen nurde haryen. Ninjeb deň ge teň Doyaň Al Kurunjininj Yesu Kristu Naniň Al Kuruň mere irde heňyabé huginenj igin nurde uneň haryen.
5 Deň beleň Yesu niň dufaytiň tareň irde kadtıň ge amanenj nurde yuneň hanjen mata gobe Al Kuruň beleň kame igin igin diryen go yen dufay heňbe gogo gwaha teň hanjen. Dufay gobe hanjkäpä Yesu niň yitiň mere igin fudinde goyen nuramiňde mat forok yirinj. Dufay gokeb deň goyen Al Kuruň beleň kame igin igin yireň yen nurde ga hi.
6 Mere igin goyen hanjkäpä wor po deň hitte kukeb Al Kuruň beleň buniňeň dirde igin igin dird dird mere goyen nurdeb fudinde yaminj. Irdeb dufaytiňa matatinjahe hoyaq wor po haminj. Gwahade goyen po, megeň kurun gayen mere igin gore igineň heň kurun heň kuň hi.
7 Deňbe mere

igin goyen meteň kadniniň wor po Epafras beleň kuň momor dirke nuramiň. Yeňbe biňde mat fudinde wor po Yesu Kristu niň meteň teň hiyen. Niňgeb neň beleň kuň saba dirtiňeňbe yen beleň neň faran dure yen gogo kuň saba diryinj.
8 Irdeb mulgaň heň wanjeň deň beleň Holi Spirityen tareňde kadtıň ge amanenj nurde yuneň hanjen goyen momor diryinj.

Kolosi niň mar niň Al Kuruň gusuňaň irde hinhin

9 Niňgeb mere momonjiň nurarunj goyenter mat deň ge teň Al Kuruň gusuňaň ird ird niň bada ma heň haryen. Gusuňaň irde heňyabé Holi Spirit beleň yende dufay wukkeň kuruň goya meremiň bebak teň teň sanjıňa goyen dunwoň, irkeb Al Kurunyen dufay keneň keňkela wor po bebak tiwoň yen gusuňaň irde haryen.
10 Gogab matatiň gobe Doyaň Al Kurunyen alya bereya beleň mata teň hanjen gwahade po teň hinayinj, irde yen beleň amanenj nurde hitek mat po mata teň hinayinj, irdeb meteň igin po teň gote iginenj kuruň forok yirde hinayinj. Irde Al Kuruňbe al gwahade yen keňkela nurde yeqa kadom nurd gunenj teň teň gobe kuruň heň tareň heň hiyenj.

11 Irdeb kanduk kurayen kurayen kuruň yeneň hinayinj gega, tareňminj kuruň turňun yan goreb sanjıň dirkeb kanduk goke mukku ma teň goya goya sanjıň po heň hinayinj. Irde Al Kuruň beleň kanduk goyen pasi irwoň yen doyaň heň heň ge piňen ma heň hinayinj. Irdeb mata deň hitte forok yen hinayinj kuruň goke amanenj wor po nurde heňja
12 Nanniniň igin nurd uneň hinayinj yen gusuňaň irde haryen. Adonininjbe mata igin hulsire niň mar yen beleň

doyan yirde igin igin yirde hi gwa-hade goyen po, deñ manan igin igin dirtek mar diryinj. ¹³ Irdeb mata bulunyen kidoma bana mat dumulgañ teñ Urmij bubulkunjne wor po yeñ nurde untij al gore doyan yirde hi gasurj bana gon dawaryinj. ¹⁴ Urminj gore mata bulunjinj halde dunyinj geb, neñbe kidoma bana ma heñ igin po hite gago.

Yesu Kristuyen mataya meteñya

¹⁵ Be, Yesu Kristube al beleñ kenerjbe Al Kuruj banare hi gobe al gwahade yeñ bebak titek. Yeñbe det kuruj gate miñ al. ¹⁶ Yeñ beleñ gab Al Kuruj beleñ inke det kuruj gayen yiryinj. Det nañkinde niñya megen niñya, det kawan niñya banare niñya yiryinj. Banare niñbe Al Kurunyen miyon tareñmij karkuwaj kurayen kurayen hende niñya bande niñya, al deñem yanja deñem monja goyen yiryinj. Forok yaminj kuruj gobe yeñ beleñ yingej ge teñ yiryinj. ¹⁷ Yeñbe det kuruj gayen forok ma yekeya hinhan. Irdeb det kuruj gayen yirdeb gwahade po hinayinj yeñ yiryinj gwahade po gasunenjan hanj. ¹⁸ Yeñbe alya bereyamij sios gote doyan al wor po geb, siosbe Yesuyen ulij piginj yara, irdeb yingejbe sios gote tonanj. Yeñbe al kamtiñde mat huward huward mata goyen miñ uryinj al geb, yeñbe mata gote miñ al. Gogab det kuruj gate doyan al kuruj hewen yeñbe gogo gwaha tiyyinj. ¹⁹ Al Kurunbe mataminj, dufayminjabe tareñmijya goyen tumjanj Urmij unej unej niñ amanenj nurdeb unyinj. ²⁰ Irde Al Kurunbe megen niñ detya nañkinde niñ detya kuruj gayen yeñja awalikde heñ heñ goke amanenj nuryinj. Niñgeb gwaha ire yeñbe Urmij teñ kerke kateñ kuruse hende darim wok irde kamyinj.

²¹ Hakot deñbe mata buluñ teñ hinhan geb, dufaytinbe gisaw wor po heñ Al Kuruj hitte ma hinhan, irde asogo irde hinhan. ²² Gega Al Kurunjbe denja awalikde hitek yeñbe Urmij teñ kerke kateñ al wor po heñ kuruse hende kamyinj. Gogab hañka gabe deñ kuruj gayen diliñde wukkenj heñ ultinjde merem moñ heñbe gwaha mat kura merem yanj dirtek moñ hinayinj yeñ gogo gwaha tiyyinj. ²³ Niñgeb gwahade hitek yeñbe dufaytinj Yesu niñ sanjin irdeb gwahade po hinayinj. Dufaytinj yeñ ge tareñ iramiñ goyen tareñ po tanarde hinayinj. Irde Yesu niñ yitiñ mere igin go nurde kame Al Kuruj beleñ igin igin diryenj go yeñ nurd nurd gobe go ma tubul tinayinj. Mere igin gobe megen niñ alya bereya kuruj gayen momonj yirde tukutinj hanj. Ne Pol wor mere igin tagalde tukuj tukuj meteñ al wor po himiriñ. Niñgeb mere igin goyen deñ wor nuramij.

Kolosi sios Pol beleñ faraj uryinj

²⁴ Be, nebe deñ ge teñ ulne misij kateñ hime goke amanenj nurde hime. Yesu Kristuyen alya bereya siosbe Yesu Kristu ulij piginj yara geb, sios beleñ kanduk yeneñ hi gobe Yesu Kristu yingej kanduk yeneñ hi yara. Niñgeb kanduk kuruj sios hitte forok yeñ hanj goyen ne hitte manan tumjanj forok yeñ hinayinj goke amanenj nurde hime. ²⁵ Nebe Al Kuruj beleñ deñ ge teñ meremij tumjanj tagalde tukuj hayin ninyinj. Niñgeb goyen meteñ teñ teñ al himiriñ geb, gago meteñ teñ hime. ²⁶ Bikkenbe Al Kurunyen mere gote miñbe ulyanje wor po banare hinhan. Niñgeb megen niñ al tumjanj bebak ma teñ hinhan. Gega gayenterbe alya bereyamij hitte kawan yikala yirkeb bebak teñ hanj. ²⁷ Mel gobe Al Kuruj beleñ meremij igin wor po

turjuŋ yaŋ gote miŋ banare hitiŋ goyen yikala yirmekə bebak tinayıŋ yeŋ nurdeb al miŋ hoyan Yuda mar moŋ bana niŋ mar goyen basıŋa yiryinj. Meremiŋ banare hi gote miŋbe gahade: Yesu Kristube denja haŋ geb, denj wor Al Kurunyen saŋiŋ turjuŋ yaŋ bana hinayıŋ. ²⁸ Goke teŋbe Yesu Kristu niŋ al buda kuruŋ gayen momoŋ yirde tukuŋ hityen. Irde daha wor al buda kuruŋ gayen Yesu Kristuya heŋbe muŋ kura buluŋ miŋmoŋ hinayıŋ yeŋ Al Kurunyen dufay wukkenđe al bebak yirde saba yirde hityen. ²⁹ Nebe meteŋ gayen gake ulne misiŋ tap urde kurut wor po yeŋ himyen. Gwaha teŋ henjaɓe ne hitte meteŋ tareŋ po teŋ hi al gote tareŋde meteŋ teŋ himyen.

2

¹ Be, denj Kolosi niŋ marya Lao-disia niŋ marya irde keŋkela ma nurd nuneŋ haŋ marya goyen tumjaŋ faraŋ durd durd niŋ kurut wor po yeŋ hime gayen denj tumjaŋ nurwoŋ yeŋ nurde hime. ² Denj ge teŋ kurut yeŋ hime gabe kurut yeŋ hime gore faraŋ durke bitinđe mat sanŋiŋ heŋbe kadtiŋ ge amaneŋ nurde awalikde hinayıŋ yeŋbe gago kurut yeŋ hime. Gogab Al Kurunyen dufay nurde bebak teŋ teŋ tareŋbe kuruŋ hiyyen. Irde gab Al Kurunyen mere gote miŋ bikkeŋ banare hinhin goyen miŋ nurnayıŋ. Al Kurunyen mere gote miŋ banare hinhin gobe Yesu Kristu. ³ Yeŋ banabe Al Kurunyen dufay wukkenja meremiŋ bebak teŋ teŋ dufayya goyen bana yirtiŋ haŋ. Dufay wukkenja meremiŋ bebak teŋ teŋ dufayya gobe samuŋ tareŋ wor po. ⁴ Mongo al kura belen wanj usi dirde Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irtiŋde mat hoyan dukunak geb, mere gago dirde hime. Gogab go mar gote

mere hapek yaŋ goyen fudinde yeŋ ma nurnayıŋ. ⁵ Nebe denja tumjaŋ gor ma hite goyenbe, du-faynerbe denja tumjaŋ gor hite. Irdeb heŋ heŋtiŋbe keŋkela wor po haŋ goke aman̄ heŋ hime. Irde Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irde haŋ goyen manaŋ korgon̄ moŋ, tareŋ irtiŋ haŋ goke manaŋ aman̄ wor po heŋ hime.

Yesuya po heŋ mata teŋ hitek

⁶ Ningeb Yesu Kristube Doyaŋ Al Kurunjininiŋ yeŋ nurd unamiŋ geb, huginen yeŋja heŋbe mata igiŋ po teŋ hinayıŋ. ⁷ Irdeb he filgininiŋ kura megeŋ biŋde kurkuŋ sanŋiŋ hanjen go gwahade, irde ya kura tola tareŋ hende irtiŋ go gwahade goyen po, Yesuya heŋ tareŋ heŋ hinayıŋ. Irdeb saba dirteke yeŋ ge dufaytiŋ saŋiŋ iramiŋ gobe tareŋ po tanarde hinayıŋ. Irdeb hugineŋ Al Kuruŋ igiŋ wor po nurd uneŋ hinayıŋ.

⁸ Be, al kura beleŋbe megen niŋ saba momoŋ dirde hikeb fudinde yeŋ nurde gama ma yirde hinayıŋ. Go mar gote sababe miŋ miŋmoŋ wor po. Yeŋbe asem yagot tikulaya megen niŋ sabaya go po gama yirde haŋ. Yesu Kristuyen merebe gama ma irde haŋ. Ningeb saba gobe Yesu Kristuyen moŋ. ⁹ Yesu Kristube Al Kuruŋ gega, al wor po heŋ megen gar hinhin. Ningeb yeŋ po gab Al Kurunyen dufayya matayabe tareŋmiŋja goyen makin̄ wor po hitiŋ hi. ¹⁰ Denj wor Yesu Kristuya heŋ dufaymiŋja matamiŋja be saŋiŋmiŋja goyen kuruŋ wor po dunke makin̄ hitiŋ haŋ geb, saba hoyan kura gama irtek ma haŋ. Yeŋbe megen niŋ doyaŋ mar banare niŋja kawan niŋja kuruŋ gote doyaŋ al wor po.

¹¹ Be, Yuda mar guba yeŋ hanjen gwahade yara, denj manaŋ Yesu Kristuya hikeb yeŋ belen mata hoyan mat guba yeŋ duntiŋ

yara diryinj. Yen beleñ guba yen duntiñejbe bitiñde mata buluñ teñ teñ dufay goyen yad siña yiryinj. Gobe al beleñ haniñde guba yen hanjen gwahade moj. ¹² Yesu beleñ guba yen yen mata duntiñejbe fe baptais teñ teñ mata dunyinj. Den baptais tamiñ gote miñbe Yesu kamke mete tiyamiñ gwahade po, den wor fe bana kurkamij gobe kamtiñej tiyamiñ. Goyenpoga Al Kuruj beleñ Yesu kamtiñde mat isan hirinj tareñmiñ goke dufaytiñ tareñ irkeb Al Kuruj beleñ den wor disaj hitinj yara dirde al gergen diryinj.

¹³ Be, deñbe Yuda mar moj al miñ hoyan. Niñgeb hakotbe Moseyen saba ma nurdeb mata buluñ kurayen kurayen teñ heñbe Al Kuruj diliñde kamtiñ yara hinhan. Goyenbe Yesu Kristu isan hirinj gwahade goyen po, den wor disaj hitinj yara dirde al gergen diryinj. Al Kurunjbe gwaha mat neñ kuruj gate mata buluñ halde dunyinj. ¹⁴ Neñbe mata buluñ teñ hitekeb Moseyen saba gore merem yañ dirtek hinhet. Goyenpoga Al Kurunjbe Yesu Kristu beleñ kuruse hende kamyinj gwahade po, merem yañ dirtiñ goyen wor kuruse hende kerde mayde pasi iryinj. ¹⁵ Gwaha matbe Al Kuruj beleñ megen niñ doyañ mar banare niñja kawan niñja kurayen kurayen gote sanij goyen yad siña yiryinj. Tareñmiñ yad siña yiryinj goyen al beleñ kenen bebak tinanj yenjbe gogo Yesu kuruse hende kamyinj.

Megen niñ marte mata ma gama irnayinj

¹⁶ Niñgeb al kura wañ dula teñ ten mataya Al Kuruj niñ dufay heñ heñ ge gabu ird ird nalu karkuwañja gagasi gergen forok yeke goke gabu irde dula teñ ten matayabe Sabat naluya goyen

goke gwaha gwaha teñ hinayinj dineñ tikeb kenen unañ teñ hinayinj. ¹⁷ Mata bikkek kuruj gabe kame mata gergen forok yetek gote tuñanjeñ po hinhan. Irde Yesu Kristu wayyinjde matbe mata gergen fudinde goyen forok yaminj yeneñ hite gago. ¹⁸ Be, al kurabe ne harhem harhem dufay miñyanj gega, dufay goyen bana kerdeb al deñem miñmonde mata yara teñ hanjen. Irde al kurabe Al Kurunyen miyoj dolon yird yird niñ aman heñ hanjen. Go mar gobe hugineñ mitereya yuwarteya det yeneñ heñbe goke ug po tagalde hanjen. Irde megen niñ dufay po gama irde hanj geb, yinjeñ ge turuñ turuñ teñ hanjen. Niñgeb deñbe kame matatiñ gote murunjem iginj yawartek gega goyen gore usi dirke soñ henak geb, tareñ heñ hinayinj. ¹⁹ Go mar gobe Yesu Kristuya gabu hetek moj, hoyan hoyan wor po. Gega neñbe Yesu Kristu uliñ pigij yara, munaj yinjeñbe tonaj yara geb, neñbe yen hitte mat basaj heñbe kurabe haniñ, kurabe kahanj gwahade ala heñbe kadom faranj gurd teñ hite. Irde Al Kuruj beleñ gwaha mat mat tareñ henayinj yen nurde hi gwahade mat po sanij heñ hite.

²⁰ Be, deñbe Yesu Kristuya tumjanj kamamij geb, megen niñ saba gote yufukde ma hanj. Gega dahade geb saba bikkek goyen gama po irde hanj? Saba bikkekdebe, ²¹ “Det gobe tanarde ma, irde det go goya nene ma, munaj det gobe sisaj urde ma,” yitiñ goyen danij geb gama irde hanj? ²² Saba bikkek gobe megen niñ al beleñ po forok yirtinj, irde megen niñ det mugol netek goke yen yitinj. ²³ Saba bikkek gama irde hanj mar gobe Al Kuruj dolon ird ird mata goyen tareñ irtek yenjbe yinjeñde dufayminj

po gama irde tareŋ irde hanjen. Irde ne harhem harhem dufay minjan gega, dufay goyen bana kerdeb al denem miŋmonde mata yara teŋ hanjen. Irde mata buluŋ ulniniŋde han̄ gayen hubu hewoŋ yeŋ nurdeb uliŋ yusulak teŋ, biŋge kutŋa irde, uliŋde mata kurayen kurayen teŋ hanjen. Mata gwahade teŋ han̄ mar go yenermiŋbe dufay wukkeŋ gama irde han̄ yara. Goyenpoga go mar gobe mata buluŋ teŋ teŋ niŋ biŋ harkeb dufay buluŋ go epte ma hika titek han̄.

3

Al Kuruŋ diliŋde wukkeŋ heŋ heŋ mata

¹ Goyenpoga deŋbe Yesu Kristuya kamtiŋde mat huwaramiŋ geb, bitinđe mat wor po det Al Kuruŋyen gasunđe han̄ goke po nurde hinayin. Al Kuruŋyen gasunđe gorbe Yesu Kristu beleŋ Doyan Al Kuruŋ heŋbe Al Kuruŋyen haniŋ yase beleŋ keperde hi. ² Niŋgeb det Al Kuruŋyen gasunđe niŋ goke po dufay heŋ hinayin. Det megen niŋ ge ma dufay heŋ hinayin. ³ Deŋbe Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ sanŋiŋ iramiŋ goya goyenbe yenja kuruse hende kamamiŋ yara haminj. Irdeb kamtiŋde mat Al Kuruŋ beleŋ disaŋ heke huwarde al gergen haminj. Niŋgeb Yesu Kristu Al Kuruŋ hitte hi gwahade goyen po, deŋ al gergen hitiŋ mar wor Al Kuruŋ hitte han̄. ⁴ Niŋgeb Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata gote miŋ al Yesu Kristu tareŋmiŋ turŋun yaŋ goya megen gar forok yiyyenja goyenbe deŋ wor tarentiŋ turŋun yaŋ manaŋ forok yenayin.

⁵ Niŋgeb megen niŋ mata buluŋ ultinđe han̄ kurun gobe yisikamnanj ko. Mata buluŋ gobe gahade: leplep mata, mata buluŋ mormok dapŋa kukuwa beleŋ titiŋ yara

teŋ teŋ mata, uliŋde aman hetek mata teŋ teŋ dufay, mata buluŋ teŋ teŋ dufayyabe det uguŋ po yad yad niŋ dufay heŋ heŋ mataya. Det uguŋ po yad yad niŋ dufay heŋ heŋ mata gobe unŋura dolon yird yird mataya turŋande. ⁶ Al Kuruŋyen beararbe mata gwahade teŋ han̄ mar goke katyen. ⁷ Deŋ wor hakotbe mata buluŋ gwahade goyen teŋ kuŋ hinhan. ⁸ Gega gayenterbe mata buluŋ gahade gayen yubul po tinayin. Mata gobe gahade: bearar mata, kuŋuruŋ mata, al buluŋ yird yird dufay, mere buluŋ mat teŋ teŋ matayabe nanyaŋ teŋ teŋ mataya. Niŋgeb deŋbe mata goyen tumŋan po yubul tinayin. ⁹⁻¹⁰ Deŋbe mata bikkek bitiŋ bana hanjen goyen yad siŋa yirdeb al gergen han̄ geb, kadom usi gird ma teŋ hinayin. Al gergen hitiŋ gobe Al Kuruŋ beleŋ yinđen yara dirde gergen diryin geb, gogo hugiŋeŋ gergen dirde hikeb Al Kuruŋbe al gwahade yeŋ keŋkelə nurdeb yenja kadom nurd gunę teŋ awalikde wor po hinayin. ¹¹ Al Kuruŋya awalikde hiniŋ yeŋ nurde han̄ marbe iŋiŋ gwaha teŋ hinayin. Yesu Kristube Kuruŋniniŋ wor po. Yeŋbe neŋ kurun gaya awalikde hite. Niŋgeb Grik mar ma Yuda mar, guba yitiŋ mar ma guba ma yitiŋ mar, saba karkuwaŋ yawartiŋ mar ma gwahade ma yawartiŋ maryabe meten mar ma doyan marya kurun goyen banabe bipti miŋmoŋ. Igiŋ ala po Al Kuruŋya awalikde hinayin.

¹² Niŋgeb deŋbe Al Kuruŋ beleŋ bubulkunđe wor po yeŋ nurde duneŋ basiŋa dirde wukkeŋ wor po dirtiŋ han̄ geb, matabe gahade teŋ hinayin: kadtıŋ ge buninđen nurd yunę hinayin, irde igiŋ igiŋ yirde hinayin, dindiken ge turun turun ma teŋ hinayin, bekkenđe igiŋ mat al mere yirde hinayin, irde kadtıŋ kura matamın igiŋ

hewoŋ yeŋ doyan heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayiŋ. Mata ga-hade gab ultıŋ umňa yade hor yirde kuŋ hanjen yara hugiŋeŋ gwaha po teŋ hinayiŋ. ¹³ Al kadtıŋ kura beleŋ buluŋ dirke goke bulunjeŋ ma nurnayiŋ. Doyan Al Kuruŋ beleŋ mata bulunṭıŋ halde dunyıŋ gwahade goyen po, ditinđe mata buluŋ goyen wor halde yuneŋ hinayiŋ. ¹⁴ Irdeb mata igin igin buda kuruŋ go hendebe kadtıŋ ge amanęn nurd yuneŋ yuneŋ matatin yan hinayiŋ. Gwaha teŋ hinayiŋbe deŋ tumıŋgoyen al miŋ uŋkureŋ wor po heŋ awalikde po hinayiŋ.

¹⁵ Be, Yesu Kristube al biŋ yisikamde kamde al. Niŋgeb tubul tike yeŋ beleŋ bitıŋ yisikamkeb awalikde hinayiŋ. Denbe al miŋ hoyan hoyan gega, awalikde heŋ Yesu yufukde al miŋ uŋkureŋ heŋ heŋ goke teŋ basıŋa diriyen. Irdeb goke teŋ Al Kuruŋ igin nurde unen̄ hinayiŋ. ¹⁶ Irde Yesu Kristuyen merebe bitıŋ bana gasuŋ unke keŋkela wor po kipiryen. Irdeb keŋkela dufay heŋ Al Kuruŋyen mere kadom saba gird teŋbe, "Gwaha mat hitek gab igin," yeŋ kadom momoŋ gird teŋ hinayiŋ. Irdeb bitinđe mat Al Kuruŋ igin nurd unen̄ya Al Kuruŋyen asanđe niŋ tikin̄ya Al Kuruŋ turuŋ ird ird tikin̄yabe Holi Spirit beleŋ bitinđe tikin̄ yupul titiŋ goyen tikin̄ heŋ hinayiŋ. ¹⁷ Irdeb mere teŋ hinayiŋ ma mata kura teŋ hinayiŋ kurun gobe Doyan Al Kuruŋ Yesu nurd untiŋ mar beleŋ titek mat po teŋ hinayiŋ. Irdeb Yesu Kristu hitte mat sanjiŋ teŋbe Al Kuruŋ igin nurd unen̄ hinayiŋ.

¹⁸ Be, deŋ bere almetiŋ yanbe al-metiŋ yagot yufukde po hinayiŋ.* Go teŋ hinayiŋ gobe Doyan Al Kuruŋ gama irde haŋ mar beleŋ mata

titek goyen po teŋ hinayiŋ.

¹⁹ Deŋ al berem yanbe bertıŋ yago niŋ amanęn nurd yunenębe mata yeŋ biŋ misin nurtek mat ma yirde hinayiŋ.

²⁰ Deŋ diriŋbe mamtiŋya nan-tiŋyat mere nurdeb gama irde hinayiŋ. Doyan Al Kuruŋbe mata gwahade gokeb aman̄ heŋ hiyen.

²¹ Deŋ diriŋ naniŋ yagobe diriŋtiŋ yago biŋ ar yenaŋ mat ma mata yirde hinayiŋ. Moŋgo gwaha yirkeb kame kafura dufay kuruŋ heŋbe keperd keperdmıŋ igin ma henayiŋ geb.

²² Deŋ al kurat yufukde heŋ meteŋ teŋ haŋ marbe megen niŋ doyan martıŋde mere nurde hinayiŋ. Meteŋ teŋ hinayiŋ goyen doyan martıŋ yago beleŋ denęn̄ hikeya po gwaha titekeb turuŋ dirnaŋ yeŋ nurdeya ma meteŋ teŋ hinayiŋ. Gwaha titneŋbe Doyan Al Kuruŋ palap irde yeŋ ge meteŋ teŋ hite yeŋ nurdeya bitinđe mat wor po doyan martıŋ ge meteŋ teŋ hinayiŋ. ²³ Meteŋ teŋ hinayiŋ kuruŋ gobe bitinđe mat wor po Doyan Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hite yeŋ nurdeya meteŋ teŋ hinayiŋ. Al niŋ meter teŋ hite yeŋ ma nurde hinayiŋ. ²⁴ Mata gwahade teŋ hinayiŋbe Doyan Al Kuruŋ beleŋ mata igin teŋ hinayiŋ gote murunđgem duneŋ yiriŋ goyen dunyen. Niŋgeb meteŋ teŋ hinayiŋ kuruŋ gobe Doyan Al Kuruŋtiŋ Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ unen̄ hite yeŋ nurde gab meteŋ teŋ hinayiŋ. ²⁵ Munan̄ al kura mata igin ma teŋ hiyenbe gote wolmienjenbe murunđgem buluŋ tiyyen. Al Kuruŋbe al kura po igin inen̄, kurabe buluŋ inen̄ ma yirde hiyen geb, buluŋ titekeb buluŋ diryen.

4

¹ Be, deŋ doyan mar wor gwa-

* **3:18:** Mere gabe albe hende berebe bande yeŋ ma yitiŋ. Albe Al Kuruŋyen mere saba yirke berembe nurde gama iryen yeŋ goke yitiŋ.

hade po meten martin goyen mata huwak mat po keñkela doyan yirde hinayin. Den wor Doyan Al Kuruntiñbe Al Kurunyen gasunje hi gogo yen nurde hanj geb, gago dinen hime.

Al Kurunyen mere teñ ten matatiñbe tareñ po irnayin

² Be, nalutin kurunbe Al Kurun mere ird ird niñ nurde hinayin. Irdeb Al Kurun mere irde heñyabe dufaytiñ mali hiburnej ma hiyen. Irdeb bitinde mat amanen nurde uneñ turuñ irde hinayin. ³ Be, Al Kurun mere irde heñyabe neñ beleñ Yesu Kristu niñ yitiñ mere banare hi goyen tagaltek belen kerd dunkeb al budam mere goyen nurnayin yen gusunjan irde hinayin. Nebe mere go tagalde himeke goke nad koyare nerañ gago hime. ⁴ Niñgeb ne niñ Al Kurun gusunjan irde hinayin. Irkeb mere tagaleñ yen nurde hime gobe kama ma heñ keñkela po tagaleñ.

⁵ Be, Yesu Kristu niñ ma nurde hanj mar hittebe dufay keñkela heñ ga mata teñ hinayin. Irdeb Yesu niñ momon yirtek beleñ kura keneñ goya kama ma heñ momon yirde hinayin. ⁶ Irdeb meretiñbe hugineñ al beleñ nurdeb, "Fudinde, ne farañ nure yeñbe gago mere nirde hi," yen nurtek mat mere teñ hinayin. Irdeb al beleñ gusunjan kura dirkeb gwaha mat wol hetekbe igin nurnayin mat po wol heñ hinayin.

Mere funar

⁷ Be, Tikikus beleñ gab ne da-hade hime goyen momon diryen. Yeñbe kolne wor po yara, irde binde mat fudinde wor po Doyan Al Kurun niñ meten teñ hiyen. Yeñbe meten kadne igin wor po. ⁸ Yeñ beleñ gabe neñ dahade hite goyen momon dirke go nurdeb

amanj heñ tareñ henayin yen gago hulyañ irhem. ⁹ Yeñbe Onesimusya kuriryen. Onesimus wor biñde mat fudinde wor po Doyan Al Kurun niñ meten teñ hiyen. Yeñbe kolninin wor po yara. Yeñbe al hoyanje niñ mon, dende al po. Irem garebe neñ hitere gar mata forok yen hanj kurun gayen tumjan momon diryen.

¹⁰ Be, kadne kura neya koyare har al Aristakus beleñ deñ ge dufay heñ hi gayen momon yirayin ninkeb gago dinen hime. Banabas nomiñ Mak wor gwahade po deñ ge dufay heñ hi. Yeñ ge momon dirmirin gogo geb, yen kuñ forok yeke keneñbe gargar irde keñkela doyan irde hinayin. ¹¹ Be, Yesus deñem kurabe Yastus manañ deñ ge dufay heñ hi. Meten farañ nurde hanj mar bana gojbe al karwo ga po ga Yuda mar. Mel gobe neya heñ Al Kurun beleñ alya bereyamiñ doyan yird yird gote meten teñ kuñ hitien. Irde kurare kanduknej nurde himekeb bene yurum irde hanjen. ¹² Be, dende al kura Yesu Kristuyen meten al Epafras goyen wor deñ ge dufay heñ hi goyen momon yirayin ninke gago momon dirde hime. Al gobe dende al. Yeñbe deñ goyen Al Kurunyen dufay tumjan yenen bebak teñ sanjin po huwardeb Yesuyen mere gama ird ird niñbe al parguwak yara heñ yen ge hekken wor po nurde hiwoñ yen hugineñ tareñ po Al Kurun gusunjan irde hiyen.

¹³ Yeñbe deñ ge po moñ, Laodisia taundeya Hierapolis taundeya niñ Yesuyen alya bereya goke wor tareñ wor po Al Kurun gusunjan irde hiyen gobe fudinde yen dinen hime. ¹⁴ Kadninin wor po yen ge amanen wor po nurde hitien al guram al Lukyabe Demasya manañ deñ ge dufay heñ har goke momon yirayin ninkeb gago dinen

hime. ¹⁵ Laodisia taunde niŋ Yesuyen alya bereya goya bere kura Nimfayabe yamiŋde gabu irde Al Kuruŋ dolon irde hanyen marya goyen manaq ne niŋ yen, “Yen beleŋ deŋ ge dufay heŋ hi,” yinnayinj. ¹⁶ Be, asaŋ gayen deŋ wa kapyan henbe Laodisia taunde niŋ Yesuyen alya bereya sios wor kapyan henayinj yen teŋ kerke gor kuyenj. Irdeb asaŋ kura yen ge kaminj goyen wor kamebe deŋ beleŋ wor teŋ kapyan henayinj. ¹⁷ Irdeb Akipus goyen, “Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ meteŋ guntiŋ gobe keŋkelə tanarde meteŋ teŋ hayinj,” innayinj.

¹⁸ Ne Pol beleŋ hanner wor po gahade kaŋ hime: “Deŋ ge dufay heŋ hime.”

Be, ne koyare hime gake bitiŋ sir ma yiyyenj. Denbe Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin dirwoŋ yen nurde hime. Gogo po.

1 Tesalonaika Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ mehende asan̄ kayyin̄

¹ Be, ne Polya meteŋ kadne waraŋ Sailasya Timotiya beleŋ deŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kuruŋ goke teŋ asan̄ gago kaŋ hite. Denbe Adoniniŋ Al Kurunyā Doyan̄ Al Kurunyin̄ Yesu Kristuya haŋ. Ningeb Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde hugineŋ bitiŋ yisikamke iŋiŋ hiwon̄ yeŋ nurde hite.

*Tesalonaika taunde niŋ mar
goke teŋ Al Kuruŋ niŋ amaneŋ nurd
unyin̄*

² Be, neŋbe hugineŋ deŋ ge Al Kuruŋ mere irde hityen. Irde deŋ ge teŋ iŋiŋ nurde uneŋ turuŋ irde hityen. ³ Denbe Al Kuruŋ niŋ hekken̄ nurde henya meteŋ teŋ hinhan. Irde bitiŋde mat wor po yeŋya alya bereya niŋ amaneŋ nurde hinhan geb, Nanniniŋ Al Kuruŋ mere irde henya be meteŋ dunyin̄ kuruŋ goyen keŋkela po pasi irniŋ yeŋ kurut yeŋ hinhan goyen goke bininiŋ sir ma yeŋ hiyen. Irdeb Doyan̄ Al Kurunyin̄ Yesu Kristu kame mulgaŋ heŋ wakeb yeŋya tumŋaŋ hitek yeŋ nurde hinhan geb, Al Kurunyen̄ mere gama irde kanduk karkuwāŋ yeneŋ hinhan gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjŋ heŋ hinhan goyen goke wor bininiŋ sir ma yeŋ hiyen.

⁴ Ningeb, kadne yago, mata gwahade goyen tumŋaŋ yintiriŋ geb, fudinde Al Kuruŋ beleŋ deŋ goyen bubulkunjé wor po yeŋ nurde duneŋbe dirinje weŋ dinen̄ basin̄a diriyin̄ yeŋ nurtiriŋ.

⁵ Neŋ beleŋ deŋ ge teŋ kuŋ denya heŋ mata teŋ hinhet kuruŋ gobe keŋkela nurde haŋ gogo. Hanکapyā deŋ hitte gor kuŋ Yesu niŋ yitiŋ mere iŋiŋ goyen tagalde hinhet goya goyenbe mere uliŋ po moŋ, Al Kurunyen̄ tareŋ manaq kenamiŋ. Irde Holi Spirit beleŋ bitiŋde meteŋ kuruŋ wor po tikeb mere tagaltirin̄ gobe fudinde wor po yeŋ nuramiŋ.

⁶ Be, neŋya Doyan̄ Al Kurunyā kanduk yintiriŋ gwahade goyen po, deŋ wor Al Kurunyen̄ mere niŋ iŋiŋ ma nurde haŋ mar beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinhan. Gega Holi Spirit beleŋ amaŋ dufay dunkeb mere goyen fudinde yeŋ amaneŋ nurde teŋ bitiŋde kerde gama irde hinhan. ⁷ Ningeb Masedonia naŋa deŋ hande gorya Akaia naŋa neŋ hitere garya niŋ Yesuyen alya bereya beleŋ deŋ mata teŋ hinhan go nurdeb, "Yesuyen alya bereya beleŋ mata teŋ hitekbe gwahade," yeŋ nurdeb matatiŋ goyen po gama irde hanjen̄. ⁸ Fudinde wor po, deŋ beleŋ Doyan̄ Al Kuruŋ niŋ yitiŋ mere goyen nurdeb Al Kuruŋ niŋ dufaytiŋ tareŋ iramiŋ goyen nuramiŋ marbe Masedoniaya Akaiaya naŋa bana ga niŋ mar po moŋ. Doyan̄ Al Kurunyen̄ mereya deŋ mata tiyamiŋ gote mere momonyabe naŋa hoyanđe niŋ mar manaq tumŋaŋ nurtiŋ ala tiyamiŋ. Ningeb goke neŋ beleŋ deŋ ge al hoyan̄ momoŋ yirtek yeŋ ma nurde hite. ⁹ Gobe mere momonyabe naŋa hoyanđe deŋ beleŋ mereninin̄ fudinde yeŋ nurdeb iŋiŋ iŋiŋ dirde hinhan goyen tagalamin̄, irde deŋ beleŋ det toneŋ al beleŋ yirtiŋ goyen dolon̄ yirde hinhan goyen daha mat yubul tenbe Al Kuruŋ fudinde hi goyen hitte wan̄ yeŋ po dolon̄ irde meteŋmiŋ teŋ hinhan goyen wor tagalamin̄ geb, matatiŋ goke gwaha kura yetek yeŋ ma nurde

hite. ¹⁰ Irde Al Kurun Urmin Yesu, Al Kurun beleñ kamtiinde mat isan hiriñ al goyen Al Kurunyen gasunje mat mulgañ hiyyen yeñ doyan irde hanjen mere momoñ goyen manaj tagalaminj. Ningeb goke neñ beleñ gwaha kura yetek yeñ ma nurde hite. Fudinde, Yesube neñ dumulgañ tiyyin geb, kame Al Kurun beleñ alya bereyat mata buluñ gote muruñgem buluñ yunyen nature goyenter neñbe muruñgem buluñ goyen go ma dunyen.

2

Polyen mata

¹ Be, kadne yago, neñ beleñ den hitte kuñ meteñ teñ hinhet gobe dulduñ ma meteñ teñ hinhet goyen nurde han gogo. ² Irde den hitte ma kutirinya meheñdebe Filipai taunde dahade hinhet goyen wor nurde hanjen. Gor niñ mar gore Al Kurunyen mere niñ igin ma nurdeb dineñ teñ sukal dirde buluñ buluñ dirke ulniniñ misiñ kattirinj. Gega goke kafura ma hitirinj. Irde gor mat den hitte kuñ Al Kurunyen mere tagaltirinj goyenbe gor niñ mar wor Al Kurunyen mere goke igin ma nurde asogo diramiñ. Goyenpoga Al Kurunniñ beleñ faran durke goke kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ³ Gobe mere tagalde hinhet goyen usi dirhet yenja ma dineñ hinhet, irde gwaha yintek turun dirde igin igin dirnañ yeñ nurde ga ma dineñ hinhet, irde mere gote miñ keñkela nurdeya ga saba dirde hinhet geb, gogo kafura ma heñ kawan po momoñ dirde hinhet. ⁴ Irde Al Kurun beleñ, "Mel gabe mere igin Yesu niñ yitiñ goyen fudinde igin mat tagalde tukunayinj," yeñ nurdeb meteñ gago dunyin geb, dufayminj po gama irde meremiñ tagalde

hityen. Ningeb meteñ teñ hityen gabe al beleñ deneñ amaneñ nurd dunnañ yeñ ma meteñ teñ hityen. Gwaha titiñ yarab dufayninj keñkela yeneñ hi al Al Kurun gore deneñ amaneñ nuryen yeñ meteñ teñ hityen. ⁵ Irdeb dindikenj deneñ hinhan gwahade goyen po, merebe kirmiñtinde po hapek yan nurnayinj yeñ ma tagalde hinhet. Irde sabaya mataya teñ heñyabe bininiñde deñ beleñ igin igin dirde det dunnayinj dufay buluñ gwahade goyen bana kerde heñya ma meteñ teñ hinhet. Hubu wor po. Al Kurunbe nurde duneñ hi. ⁶ Neñbe al beleñ turuñ dird dird niñ ma nañkenen hinhet. Den beleñ daw ma al hoyan beleñ daw turuñ dirwoñ yeñ ma nurde hinhet.

Fudinde, neñbe Yesu Kristuyen mere basañ mar geb, igin gwaha gwaha dirnañ dintewoñ. ⁷ Goyenpoga gwaha ma dinenbe dirij kura miliñ beleñ keñkela doyan irde okko irde hiyen go gwahade goyen po bekkende mere dirde doyan dirde hinhet. ⁸ Neñbe gwaha mat bininiñde mat wor po den ge amaneñ nurde hinhet. Irdeb dirij kura nanij beleñ gone muñ yeñ nurde hiyen gwahade goyen neñ beleñ den ge amaneñ nurde hinhet. Ningeb Al Kurun beleñ mere igin Yesu niñ yitiñ dunyinj goyen momoñ dird dird niñ amaneñ nurde hinhet. Irde den ge teñ kamtek wor igin yeñ nurde hinhet. ⁹ Ningeb, kadniniñ yago, neñbe gwahade nurde hinhet geb, Al Kurun beleñ Yesu niñ yitiñ mere igin dunyinj goyen den hitte tagalde hinhetyabe deñ hantiñ doyan po ma hinhet. Mongo deñ po kanduk kurun duntek goke teñbe wawuruya nañkahalya nindikenj ge nurdeb hora meteñ kurun po teñ hinhet. Ningeb deñbe neñ meteñ

kuruj gwahade teñ nufol durde hinhin gobe bitiñ sir ma yeñ hi yeñ nurde hite.

¹⁰ Be, neñbe deñ Al Kuruj niñ dufaytiñ sanjiñ irtiñ marya heñ mata igin Al Kuruj dilinde wukkeñ, irde huwak wor po goyen teñ hiteke al beñ gwaha mat kura tagal duntek moñ hinhet goyen dindiken deneñ hinhan. Irde Al Kuruj wor denen hinhin geb, ga dinen hime gayenbe fudinde yeñ nurde hi. ¹¹ Neñbe deñ nurde hanjen gwahade goyen po, neñbe al kura dirjey weñ keñkela doyan yirde hiyen gwahade goyen dirde hinhet. ¹² Gwaha dirde heñyabe mata igin teñ teñ dufaytiñ tareñ irde kanduk yener hike bitiñ yurum yirde hinhet. Irde mata Al Kuruñyen alya bereya beñtitek goyen po teñ hinayiñ yeñ tareñ po mere dirde hinhet. Al Kuruñbe deñ goyen alya bereyamin doyan yird yird bana hurkuñ sanjiñmiñ turnjuñ yan keneñ hitiñ hañ goyen kame wor gwahade po titek mar henayiñ yeñ hoy dirde hi.

¹³ Be, neñ beñ deñ ge teñ Al Kuruj igin nurde uneñ hitien gote miñ hoyan kurabe neñ beñ Al Kuruñyen mere momon dirtekeb, “Mere dirde hañ gabe fudinde Al Kuruñyen mere, mali mere moñ,” yeñ nurde hinhan. Ningeb goyen goke manaj Al Kuruj igin nund uneñ hitien. Fudinde wor po, saba dirde hinhet gobe Al Kuruñyen mere, deñ Yesu niñ dufaytiñ tareñ irde hañ mar bana meten teñ hi mere go goyen. ¹⁴ Fudinde, kadne yago, deñbe Yudia nañare niñ Al Kuruñyen sios Yesu Kristuya hañ mar kanduk yener hinhan gwahade goyen po, deñ wor kanduk yener hinhan. Mel gobe nañamde niñ mar beñ buluñ buluñ yirde hinhan gwahade goyen po, deñ wor dende

nañare niñ mar beñ buluñ buluñ dirde hinhan. ¹⁵ Munañ Yudia nañare niñ mar gobe Doyañ Al Kuruñniñ Yesu mayamiñ. Irde neñ wor buluñ buluñ dirde dakira tiyamiñ. Bikkeñ asem yago wor Al Kuruñyen mere basaj mar porofet gasa yirde hinhan. Mel gobe al miñ hoyanya awalikde hitek ma yirde hikeb mata gwahade teñ hanjen gogo. Irkeb Al Kuruj beñt goke igin ma nund yuneñ hinhan. ¹⁶ Go mar gobe al miñ hoyan Yuda mar moñbe epte ma Al Kuruñyen dirjey weñ henayiñ yeñ nurde hanjen. Ningeb neñ beñ al miñ hoyan hitte kuñ Al Kuruñyen dirjey weñ heñ heñ beljeney goyen tagalde hitekeb igin ma nurde meteniniñ walde hanjen. Mata buluñ gwahade tike kuñ kuñ kuruj wor po hekeb Al Kuruj beñt yeneñ wasak titek moñ geb, Al Kuruñyen bearar bana po hanj.

Polbe Tesalonaika niñ mar kuñ yennewoñ yeñ nurde hinhan

¹⁷ Be, kadne yago, neñ gayenterbe al kura dirjey weñ miñyan goyen bur yirtiñ yara diramij geb, beljeney po hoyan hoyan hite. Gega dufayniñdebe deñ ge hugiñey nurde hitien. Ningeb daha mat kura aranjeñ kuñ dentewoñ yeñ nurde kurut wor po yeñ hinhet. ¹⁸ Fudinde wor po, ne Polbe kuñ dentek wor po nirde hiyen. Goke teñbe deñ hitte kuñ kuñ niñ kurut wor po yeñ hinhem. Gega Satan beñt, “Mel gore daha kuñ tareñ yirnayiñ,” yeñbe beñt pet dirde hinhan.

¹⁹ Be, kame Doyañ Al Kuruj Yesu wakeb dilin mar huwardeb da ikala irniñ? Neñ beñt ikala irtekeñ deñ gogo po geb. Neñ beñt deñ goyen Al Kuruj dilinde sanjiñ heñ heñ ge doyan heñ hitien, irde deñ ge dufay heñbe amaneñ nurde hitien. Irde deñbe meteniniñ gote iginen geb, goke

teŋbe Yesu beleŋ deŋe turŋuŋ yan dunyen. ²⁰ Fudinde wor po, deŋ ge teŋ meten teŋ hinhet goke Doyan Al Kuruŋ beleŋ deŋe turŋuŋ yan dunyen. Niŋgeb goke teŋbe deŋ ge amanen wor po nurde hityen.

3

Pol beleŋ Timoti teŋ kerke Tesa- lonaika kuriŋ

¹ Niŋgeb Atens taunde gar hinhetyabe aranen deŋ hitte mulgaŋ hetek wor po dirde hinhin. Gega neŋ tumŋaŋ kun kun gobe meteney dirkeb mere sege irde Sailasya neyabe Atens taunde hirekeb ² Timoti po deŋ hitte kuyeŋ yitirin. Timotibe Al Kurunyen diriŋ, deŋya neŋya yara po. Yeŋbe neŋya Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen tagalde tukuŋ hityen. Niŋgeb yeŋ beleŋ kun dufaytiŋ Yesu Kristu niŋ tareŋ iramin goyen faraŋ durkeb sopte dindikeŋ dufaytiŋ goyen tareŋ po irnayin yeŋbe gogo teŋ kermek kuriŋ. ³ Moŋgo kanduk yeneŋ hinhan gore dirke Yesu harhoktiŋ unnak yeŋbe gogo Timoti teŋ kermek kuriŋ. Neŋ Yesuyen alya bereyabe kanduk gwahade po yeneŋ hitek geb, gogo deŋ wor kanduk yeneŋ hinhan goyen deŋbe keŋkela nurde haŋ. ⁴ Niŋgeb neŋbe deŋya hinhetyabe, "Al beleŋ buluŋ buluŋ dirke kanduk yentek geb," dineŋ tebaŋ dirde hinhet go gogo. Niŋgeb gwahade po forok yeke yenamin nurde haŋ gogo. ⁵ Niŋgeb goke teŋbe deŋ hitte mulgaŋ heŋ kuniŋ yeŋ hinhet goyen kun ulyanđe po hekeb Yesu niŋ dufaytiŋ sanjŋ po irde haŋ ma dahade goyen bebak tiye yeŋbe Timoti gogo teŋ kermek kuriŋ. Moŋgo Satan beleŋ dufay buluŋ duneŋ usi dirkeb Yesu gama ird ird mata tubul tikeb meteniniŋbe iginen ga

moŋ hiyyen yeŋ galgalŋeŋ nurdeb gogo Timoti teŋ kermek kuriŋ.

Timotibe Pol hitte mulgaŋ hiriŋ

⁶ Be, Timoti deŋ hitte kuriŋ goyen mulgaŋ heŋ waŋ forok yiyyuŋ. Irdeb deŋbe Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ po irde haŋ irde bitinđe mat wor po Yesuya al hoyanya niŋ amanen nurde haŋ mere momontiŋ igiŋ goyen momon diruŋ. Irde neŋ beleŋ deŋ dentek nurde hite gwahade goyen po, deŋ wor neŋ ge bitiŋ sir ma yeke dentewoŋ wor po yeŋ nurde haŋ goyen momon diruŋ. ⁷ Niŋgeb, kadne yago, dufaytiŋ Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ tareŋ iramiŋ mere momon goyen nurdeb amanen wor po nurniŋ. Niŋgeb meten teŋ hitekeya al beleŋ buluŋ buluŋ dirke kanduk yeneŋ ulniniŋ misiŋ kateŋ hityen goke ma nurniŋ. Irde gayenter manaŋ gwahade po nurde hite. ⁸ Fudinde wor po, deŋbe Doyaŋ Al Kurunya heŋ sanjŋ heŋ haŋ geb, neŋbe goyen nurde goke aman niŋ pultik wor po yeŋ hite. ⁹ Niŋgeb Al Kuruŋ diliŋde huwarde mere irde henja deŋ ge teŋ Al Kuruŋ igiŋ nurn uneŋ uneŋ gobe ep gago yetek moŋ yeŋ nurde hite. ¹⁰ Irdeb Yesu niŋ dufaytiŋ tareŋ ird ird matatiŋ kura tareŋ moŋ kenem nindikeŋ kun denenbe saba dirde sanjŋ dirtek yeŋ nurdeb bininiŋde mat wor po naŋkahalya wawuŋya hugiŋeŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hite.

¹¹ Be, Nanniniŋ Al Kuruŋ yiŋgenja Doyaŋ Al Kuruniniŋ Yesuya beleŋ deŋ hitte kun kun beleŋ goyen kerde dunkeb kute-woŋ yeŋ nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hite. ¹² Irde bininiŋde mat deŋ ge amanen nurde hityen gwahade goyen po, deŋ wor kadtin yagoya al hoyanya kuruŋ goyen goke manaŋ bitinđe mat amanen nurn nurn mata goyen

Doyañ Al Kuruñ beleñ kuruñ po irwoñ yeñ nurde hite.¹³ Irdeb yeñ ge po dufaytin taren irwoñ yeñ nurde hite. Gogab kame Doyañ Al Kuruñ Yesu goyen miyonmjijä tumjanj mulgan heñ heñ natureb denþe Al Kurunjininj diliñ mar huwarkeb yeñ beleñ al wukkek, uliñde merem moñ yeñ dinyen.

4

Al Kuruñ beleñ amanenj nurtek mata po teñ hinayinj

¹ Ningeb, kadne yago, deñ mata gwahade teñ hike Al Kuruñ beleñ iginj dinyenj yeñ saba dirde hinhet. Irkeb gayenter wor gama irde hanj. Ningeb Doyañ Al Kuruñ Yesuya heñ kadtinj yago hitinj hite gare matatinj iginj goyen kuñ kuruñ heñ hiyyen yeñ gago gusunjanj dirde tebañ dirde hite. ² Denþbe gwaha gwaha teñ hinayinj yeñ neñ beleñ Doyañ Al Kurunyen tareñde saba dirde hinhet goyen nurde hanj.

³ Saba goyen gama irde mata teñ Al Kuruñ diliñde wukkek heñ heñ gobe Al Kurunyen dufay geb, alya bereya leplep mata ma teñ hinayinj. ⁴ Irde deñ duñkurenj duñkurenj ultiñ po aman hetek mata buluñ teñ teñ beljenj pet teñ hinayinj, irde Al Kuruñ diliñde wukkek al hoyaj wor deneñ palap dirtek mata teñ teñ niñ tuñañ urde hinayinj. ⁵ Al Kuruñ niñ ma nurde megen niñ mata po gama irde hanj mar beleñ biñ harke go po gama irde hanjen yara ma teñ hinayinj. ⁶ Ningeb al kura mata gwahade goyenter kadomde berem leplep irde kadom buluñ ma iryenj. Gwaha tinayinjbe bikken neñ beleñ saba dirde hayhay dirde hinhet gwahade goyen po, Doyañ Al Kuruñ beleñ mata buluñtij goke buluñ wor po diryenj. ⁷ Gobe Al Kurunbe mata buluñ teñ hinayinj yeñ hoy dirtiñenjbe mata iginj Al Kuruñ diliñde wukkek goyen teñ

hinayinj yeñ hoy diryinj geb, gogo mata buluñtij goke buluñ wor po diryenj. ⁸ Ningeb saba gayen al kura gama ma irde hi al gobe alyen saba pel irhem usi tenþe Al Kuruñ, Holi Spirit dunyinj al gote saba goyen pel irde hi.

⁹ Be, deñbe bitinjde mat kadom amanenj nurd gunen teñ hinayinj yeñ Al Kuruñ beleñ saba dirtinj geb, goke asanjde gar sopte ma momonj dirtek yeñ nurde hite. ¹⁰ Irde fudinde wor po denþbe kadtinj yago Yesuyen alya bereya Masedonia naña bana hañ kuruñ goyen goke bitinjde mat amanenj nurde faranj yurde hanjen. Ningeb, kadne yago, matatinj gobe gwahade po teñ hinayinj. Irkeb kuñ kuruñ hiyyen yeñ gago dinenj tebañ dirde hite.

¹¹ Irde dintirij gwahade po, keñkela heñ hiburnej ma hinayinj. Irde det kura denya denya moñ goyen goke tonantinj hilwa ma yirde hinayinj. Irde kumhaka heñ al hanij doyanj po ma hinayinj. Dindikenj ge nurde metenj teñ hinayinj. ¹² Gogab Yesuyen alya bereya moñ siñare hanj mar beleñ deneñbe palap dirde hinayinj. Irde det kurañ nurde al hoyaj hitte faranj niñ ma nañkenej hinayinj.

Al kamtiñ gobe kame huwarnayinj geb goke buluñ wor po ma nurde hinayinj

¹³⁻¹⁴ Be, kadne yago, neñbe fudinde Yesube kamyinjde mat huwaryinj yeñ nurde hite. Ningeb gwahade goyen po yeñ ge duñfaymij sanij irde kamtiñ mar goyen Al Kuruñ beleñ Yesu wayyen natureb yisanj hiyyen yeñ nurde hite. Ningeb al kamtiñ mar goke yitij mere fudinde goyen deñ beleñ nurde bebak tiwoñ yeñ nurde hite. Gogab Al Kuruñ niñ ma nurde hanj mar beleñ al kamtiñ gobe epte ma huwarnayinj yeñ nurde al kamtiñ goke bunijenj

nurde esen hanjen gwahade ma teñ hinayinj. ¹⁵⁻¹⁷ Be, al kamtiinde mat huwarnayin goke Doyan Al Kuruj beleñ yinjen mohonde yirinj goyen momonj dirniñ tihit. Doyan Al Kurunjbe Al Kurunyen gasunđe mat mulgañ hen katyen goyarebe al kamtiñ goyen kuware, "Huwarnanj!" yinyenj. Irkeb Al Kurunyen miyonj gote kurunyinj beleñ wor gwahade po yinyenj. Irkeb Al Kurunyen bigul mere tiyyenj. Irkeb al Yesu Kristu nurd unen ga kamtiñ mar go wa huwarnayinj. Go kamereb mel goya Yesu Kristuyen alya bereya diliñ gergerj hinayinj goya tumjanj Al Kurunyen tareñ beleñ yade hurukukeb nañña kota kigariñkjñ faykek hende hurkuñj Doyan Al Kuruj tupi tinayinj. Gwaha teñ gab yenja hugijenj hinayinj. Niñgeb Doyan Al Kuruj wayyen goyenter al diliñ gergerj hinayinj marbe iginj hinayinj munanj bikkenj kamtiñ marbe iginj ma hinayinj yenj ma nurde hinayinj. ¹⁸ Niñgeb mere gayen dindigenj uliñ kadom momonj gird teñbe tareñ heñ heñ ge kadom faraj gurd teñ hinayinj. Gogab kuratiñ kura kamkeb hugijenj dubul tiya yenj buniñej ma nurde hinayinj.

5

Yesu wañ wañ niñ gitik teñ hinayinj

¹⁻² Be, kadne yago, Doyan Al Kuruj wañ wañ nalu gobe kawe al beleñ watinj yara tiyyenj gwahade goyen po, yenj wor nalu goyare wayyenj yenj ma nurde hikeya wayyenj goyen deñbe kenkela nurde hanj gogo. Niñgeb Doyan Al Kuruj wañ wañ naluminj goke asanđe gar sopte katek yenj ma nurde hite. ³ Be, al megen niñ kuruj gabe, 'Kanduk mijmoñj, iginj ala po hite,' yenj nurde hikeya kanduk kuruj gore wañ bemel

po buluñ wor po yiryenj. Gobe bere biñ yanj kura diriñ kawañ kertek hen uliñ misiñ katyen yara gwaha mat kura busahartek moñ henayinj.

⁴ Goyenpoga, kadne yago, deñbe megen niñ mar kidoma bana hanj gwahade moñ geb, Yesu wañ wañ nalu gobe kawe al beleñ bemel po watinjñ dirkeb hurkuñkñt ma tinayinj. ⁵ Deñbe Doyan Al Kurunj gama irde hanj geb, matatiñya dufaytiñyabe iginj wor po. Al farende heñ det kenkela yeneñ beleñ kun hanj go gwahade goyen hanj. Fudinde wor po, neñbe megen niñ mar kidoma bana hanj gwahade moñ. Mel gobe kidoma bana hen det kenkela ma yeneñ hanj go gwahade tintunjeñ wor po hanj.

⁶ Niñgeb neñbe Doyan Al Kurunj mulgañ heñ heñ niñ ma nurde hanj mar beleñ mata buluñ teñ hanj gwahade ma teñ hitek. Irde Uñgura beleñ tunjanj durde buluñ dird dird mata goke kenkela nurde ga hitek. Irde ulniniñde po aman hetek mata fole irde hitek.

⁷ Munanj Doyan Al Kuruj ma nurde unen hanj marbe al wawuñ ferd ug po heñ nañña migirinj ma nurde hanj go gwahade goyen, Satan beleñ lom yirde buluñ yirde hiyen goyen bebak ma teñ hanjenj. Irde mel gobe al wawuñ fe nene kukuwa heñ hanjenj go gwahade goyen po, megen niñ mata teñ teñ dufay hika titiek moñ geb, go po gama irde kuñ kuñ buluñ heñ hanjenj.

⁸ Gega neñbe al gwahade moñ. Neñbe Doyan Al Kurunyen mere gama irde hityen geb, al farende beleñ kenkela kenen kuñ hanjenj go gwahade goyen po, heñ hejniniñ manan iginj po hityen. Niñgeb ulniniñde po aman hetek dufay fole irde Doyan Al Kurunj niñ hekkenj nurdeb Al Kurunyá

al hoyanya bininiñde mat wor po amanen nurde yuneñ hitek. Mata gobe fulenja mar beleñ kili misin pet teñ teñ ain beleñ po irtin dumunje yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleñ epte ma buluñ diryen. Irde neñbe Al Kurun beleñ nalu funanje neñ tumjan dumulgañ tiyyen yen nurde goke doyan heñ hitek. Go mata gobe fulenja mar beleñ kili misin pet teñ teñ ge tonan aw yerde hanjen go gwahade geb, Satan beleñ epte ma buluñ diryen. ⁹ Munaj Al Kurun beleñ dumulgañ tiyyen gobe beararmiñ bana heñ heñ ge ma basiñä diryin. Gwahade yarabe Doyan Al Kurun Yesu Kristu gama irteke dade dirneñ weñ dire yen basiñä diryin. ¹⁰ Yesu Kristube kame mulgañ heñ wayyenja goyare neñ al kura diliñ gergeñ hinayinya al kamtinya tumjan yenja hugineñ heñ heñ goke teñ kamyin. ¹¹ Ningeb mata igin teñ hanjen gwahade goyen po, Al Kurunyen mere keñkela gama irtek yenbe sanjiñ heñ heñ ge kadom farañ gurd teñ hinayin.

Saba funan

¹² Be, kadne yago, gor niñ Doyan Al Kurunyen meten mar deñ doyan dirde saba dirde huwa dirniñ yen meten kurun teñ han mar goyen meremij nurde palap yirde hinayin yen gago momon dirde hite. ¹³ Irdeb metenmij goke bitinje mat amanen nurde yuneñbe turun yirde palap wor po yirde hinayin. Irde dindikeñ uliñ wor kadom buluñ nurde gunen ma teñ awalikde igin po hinayin.

¹⁴ Gega, kadne yago, deñ bana goyen al kura kumhaka heñ hike yeneñbe saba yirde hayhay yirde hinayin. Irdeb al kura kanduk yeneñ kafura heñ aran po yul yen han mar kura hike yeneñbe farañ yurde taren yirde hinayin. Irdeb megen niñ mataya dufay bulunuña

pel ird ird taren miñmoñ mar kura yeneñbe go mar goyen wor farañ yurde hinayin. Irde kadtin kura matamij igin hewoñ yen doyan heñ heñ ge piñeñ ma heñ hinayin. ¹⁵ Irde deñ kurun goyen al hoyan beleñ buluñ dirke wol ma heñ hinayin. Gwaha titneñbe kadtinya al hoyanya goyen tumjan igin igin yird yird niñ kurut yen hinayin.

¹⁶ Irdeb kanduk yeneñ hinayin ma kanduk ma yeneñ hinayin nature goyenbe hugineñ aman hende po hinayin. ¹⁷ Irdeb Al Kurunya mere teñ teñ niñ bada ma henayin. ¹⁸ Irdeb nalu iginde po ma Al Kurun igin nurd uneñ hinayin. Nalu iginja buluñya wañ hiyeñ goyenbe hugineñ gwahade po teñ hinayin. Mata gwahade teñ hinayin yitiñ kurun gobe deñ Yesu Kristuya hanj mar beleñ gama irde hinayin yen Al Kurun beleñ dunyin geb, mata goyen po teñ hinayin.

¹⁹ Irde Holi Spirit beleñ bitin bana heñ meten tike okohom po yen ge naña mala teñ un-nayin. Gwaha ma tinayinbe kak isikamtineñ irke meten ma tiyyen. ²⁰ Irdeb Al Kurun beleñ al kura hard unke mere tike keneñbe det karimneñ kura yen ma nurnayin. Det kurun wor po momon dira yen nurnayin. ²¹ Goyenpoga al kura beleñ, "Holi Spirityen sanjiñde mere teñ hite, irde meten teñ hite," yeke yeneñbe fudinde ma dahade goyen keñkela yeneñ bebak teñ hinayin. Irdeb fudinde yen kenem gama irde hinayin. ²² Irde mata buluñbe tumjan gama ma yirde hinayin.

²³ Be, Al Kurunbe bininiñ kamke igin heñ heñ dufay duneñ duneñ al. Ningeb yen beleñ deñ taren dirke diliñde wukkek igin wor po hiwoñ yen nurde hite. Irde bitin, dufaytiñya ultinya goyen

iginj wor po hekeb Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu waŋ waŋ natureb gwaha mat kura mere ultinde irtek miŋmoŋ hiwoŋ yen nurde hite. ²⁴ Deŋ hoy dirde hi al Al Kuruŋbe den gwaha direŋ yen biŋa tiyyiŋ goyen biŋ sir ma yen hiyen. Niŋgeb meremiŋ go po gama irde yiŋgeŋ diliŋde wukkek diryeŋ.

²⁵ Be, kadne yago, neŋ ge nurde Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinayiŋ. ²⁶ Irde kadniniŋ yago Yesuyen alya bereya hoyan kura goyen yeneŋbe neŋ beleŋ yen ge dufay heŋ hitien goyen momoŋ yirnayiŋ. ²⁷ Irde asaŋ kaŋ dunhem gabe kadtinj yago Yesuyen alya bereya tumŋaŋ kapyanj heŋ yunnayiŋ yen gago Doyaŋ Al Kuruŋ diliŋ mar mere tareŋ po dirde hime.

²⁸ Be, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu beleŋ buniŋeŋ dirde iginj iginj diryeŋ yen gusuŋaŋ irde hime. Gogo po.

2 Tesalonaika Tesalonaika niŋ Yesuyen alya bereya hitte Pol beleŋ asan sopte kayyiŋ

¹ Be, ne Polya meteŋ kadne waraj Sailasya Timotiya beleŋ deŋ Yesu Kristuyen alya bereya sios Tesalonaika taunde haŋ kuruŋ goke teŋ asan gago kaŋ hite. Deŋbe Nanniniŋ Al Kurunyä Doyaŋ Al Kurunyäniŋ Yesu Kristuya haŋ. ² Niŋgeb Al Kurunyä beleŋ deŋ buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirde hugineŋ bitin yisikamke igiŋ po hiwoŋ yen yen nurde hite.

*Kandukbe yeneŋ hinayiŋ gega
yul ma yenayiŋ*

³ Be, kadne yago, deŋbe Al Kurunyä niŋ hekken nurd nurd gobe sanjŋ heŋ hi. Irde bitinđe mat kedom amanęŋ nurd gunęŋ teŋ haŋ mata goyen wor kuruŋ heŋ hi. Niŋgeb goke teŋ Al Kurunyä hugineŋ igiŋ wor po nurde uner hitek yen nurde hite. ⁴ Niŋgeb deŋ beleŋ Yesu niŋ teŋ kanduk karkuwanj yeneŋ haŋ gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjŋ po heŋ yen ge hekkenj wor po nurdeb gama ird ird niŋ bada ma heŋ hanjen goyen goke Al Kurunyä dirneŋ wen Yesuyen alya bereya hoyan hitte tagalde deŋ ge turuŋ turuŋ teŋ hityen.

⁵ Be, deŋ Yesuyen alya bereya beleŋ Yesu niŋ teŋ kanduk gwahade yeneŋ haŋ goke kame Al Kurunyä beleŋ al igiŋya buluŋya pota yird yird nature deŋbe dawaryen. Mata go tiyyen goke al kura beleŋ, “Danij gwaha tiya? Mata gobe huwak moŋ,” intek moŋ. Deŋ goyen kanduk yeneŋ haŋ gobe Al Kurunyä beleŋ alya bereyamiŋ doyan yirde hi bana gon igiŋ

hurkutek mar henayiŋ yeŋbe gogo kanduk yeneŋ haŋ. ⁶ Fudinde wor po, Al Kurunyä beleŋ al igiŋya buluŋya pota yirde matamıŋ gote murunjem yunyen gobe huwak mat po yunyen. Niŋgeb deŋ buluŋ buluŋ dirde haŋ marbe Al Kurunyä beleŋ wol heŋ buluŋ po yiryeŋ. ⁷ Irdeb kame Doyaŋ Al Kurunyä Yesu beleŋ nalu funanje tareŋmiŋ turjuŋ yan manaŋ Al Kurunyä gasunje mat katyen goyenterbe deŋ kanduk yeneŋ hinayiŋ goyen yad siŋa yirkeb igiŋ po hinayiŋ. Neŋ wor gwahade po diryeŋ. Goyareb Yesube Al Kurunyä miyon tareŋ miŋyaŋ goya tumŋan kateŋ gwahade diryen. ⁸ Goyare goyenbe alya bereya Al Kurunyä ma nurd uneŋ Doyaŋ Al Kurunyä Yesu niŋ yitiŋ mere igiŋ go ma gama irde haŋ marbe gote murunjem buluŋ yunyen. ⁹ Yen beleŋ mel gote mata buluŋmiŋ wol heŋbe yakira tike hugineŋ kanduk kuruŋ bana hinayiŋ. Irdeb epte ma Doyaŋ Al Kurunyä heŋ sanjŋmiŋ turjuŋ yan goyen keneŋ aman heŋ hinayiŋ. ¹⁰ Munaŋ alya bereyamiŋ wukkek gobe Doyaŋ Al Kurunyä wayyer nalu goyenterbe yenja awalikde heŋ deŋem turjuŋ yan irnayiŋ. Irde al yen ge dufaymiŋ tareŋ irde hinayiŋ mar beleŋbe isoka irnayiŋ. Deŋ wor Yesu niŋ saba dirteke merenininj nuramiŋ geb, mel goya tumŋan Yesu deŋem turjuŋ yan irnayiŋ.

¹¹ Be, neŋbe gwahade dufay heŋja deŋ ge teŋ hugineŋ Al Kurunyä gusuŋan irde hityen. Irde deŋ goyen yen beleŋ hoy diriyŋ geb, deŋ ge gusuŋan irde heŋyabe yen beleŋ hoy yiryiŋ mar beleŋ titek mata igiŋ po teŋ hinayiŋ yen gusuŋan irde hityen. Irde mata igiŋ titek dufay kuruŋ goyen Al Kurunyä beleŋ tareŋmiŋde faranj durkeb gote igineŋ kuruŋ forok tiyyen yen gusuŋan irde hityen.

Irde kurabe Al Kurun niŋ hekken nurde meteŋmiŋ teŋ hinayin goyen igineŋ yinŋen forok iryen yeŋ gusunŋan irde hityen.¹² Neŋ beleŋ Al Kurun gusunŋan gwahade irde hityen gobe yeŋya Doyan Al Kurun Yesu Kristuya beleŋ buniŋen dirde igin igin dirkeb deŋ beleŋ deŋem turŋun yaŋ irwoŋ, irke yeŋ beleŋ wolmiŋen matatiŋ igin goke deŋtiŋ turŋun yaŋ dirwoŋ yeŋ nurde gago Al Kurun gusunŋan irde hityen.

2

Al Kurunyen saba pel ird ird mata forok yiyyen

¹ Be, kadne yago, Doyan Al Kurun Yesu Kristu waŋ dawarke yeŋya hitek goyen goke momoŋ dirniŋ titit. ² Al kura beleŋ, "Doyan Al Kurun waŋ waŋ nalube bikken forok yiyyen," dineŋbe, "Mere gabe Al Kurun beleŋ Polya diŋunya yinke basaŋ hen tagalde haŋ," dinnayin. Irde kura beleŋbe, "Mere goke Polya diŋun yagoya beleŋ asanđe gago kaŋ dunan," dinnayin. Goyenpoga mere gobe usi mere geb, mere go nurde hurkunkat teŋ kafura ma henayin. ³ Nalu gobe hako geb. Megen niŋ al beleŋ Al Kurun harhok uneŋ tubul tinayin. Irke gab al kura Mata Buluŋ Al wor po kak alare kutek al gore forok yeke gab Doyan Al Kurun wayyen. Niŋgeb al kurat mere mali mali po gama ma irde hinayin. Mongo usi dirnayin geb. ⁴ Munaŋ Mata Buluŋ Al wor po gobe megen niŋ al beleŋ Al Kurunniŋ yeŋ det kurun gayen dolon yirde hanjen goyen fole yirhem yeŋ nurdeb yinŋen turun irde hiyen. Irde Al Kurunyen ya balem bana goŋ hurkun gasuŋ himam wor po bana goŋ heŋbe al diliŋde, "Nebe Al Kurun," yiyyen. Al gobe gwaha matbe Al Kurun asogo iryen.

⁵ Be, mata gwahade gokeb deňya tumjaŋ heŋ hugiŋeŋ momoŋ dirde hinhem. Niŋgeb mere gobe nurde haŋ yeŋ nurde hime. ⁶ Mata Buluŋ Al gobe Al Kurun beleŋ nalu goyenter forok yiyyen yitiŋde wor po gab forok yiyyen. Niŋgeb hanŋka gab Al Kurunyen sanjinde beleŋ pet irtiŋde hike kawan ma forok yeŋ hi gobe nurde haŋ gogo. ⁷ Goyenbe Mata Buluŋ Al gote tareŋbe bikken banare balmiŋ meteŋ tiyyiŋ geb, gayenter wor meteŋ teŋ hi. Al Kurunyen tareŋbe Mata Buluŋ Al gote meteŋ kawan forok yetek goyen pet titiŋde gwahade po hiyen. Irde kuŋ kuŋ Al Kurun beleŋ nalu kiriyinde gor gab tubul tike Mata Buluŋ Al goyen kawan forok yeŋ meteŋ tiyyen. ⁸⁻¹⁰ Irkeb Mata Buluŋ Al go kawan heŋ Satanyen sanjinde mata tiŋeŋ turŋun yaŋ wor po kurayen kurayen al beleŋ epte ma titek goyen forok yirde hiyen. Mata kurun gobe Al Kurun beleŋ forok yirde hi yeŋ yentek gega, Al Kurun beleŋ moŋ. Irde Mata Buluŋ Al gobe al kura meremiŋ gama irde kakde kutek mar goyen mata hoyan mat hoyan mat lomlom yirde usi yirde hiyen. Be, Mata Buluŋ Al gore kawan forok yeŋ mata gwahade tikeb Doyan Al Kurun Yesube tareŋmiŋ turŋun yaŋ manan wayyen. Irde Mata Buluŋ Al gote tareŋmiŋ goyen isikamde mohoŋ uka beleŋ po teke goyare po hugiŋeŋ kamyen. Be, Mata Buluŋ Al gama irde hinayin mar gobe Al Kurunyen mere fudinde goke amanŋeŋ ma nurkeb Al Kurun beleŋ gwamuŋ yuryen. Gwahade moŋ manhan Al Kurun beleŋ yawarwoŋ. ¹¹ Go mar gobe gwahade po Al Kurunyen mere nurtek ma wor po haŋ geb, Al Kurun beleŋ mel gote dufaymiŋ wabuŋ yurke usi mere goyen fudinde yeŋ nurnayin. ¹² Irde

3

Nej ge Al Kuruj gusuŋaŋ irde hinayinj

¹ Be, kadne yago, mere hoyan kura momon dirnij tihit geb. Be, den beleŋ neŋ niŋ Al Kuruj gusuŋaŋ irde henyaabe Doyaŋ Al Kuruj niŋ yitiŋ mere igiŋ neŋ beleŋ tagalde kuŋ hityen goyen araneŋ kuruj hiyyen yen gusuŋaŋ irde hinayinj. Irde den beleŋ sabaniniŋ nurde gama irde hinhan gwahade po, mere nurnayin mar goyen wor sabaniniŋ palap irde gama irnayin yen gusuŋaŋ irde hinayinj. ² Goyenbe al tumŋaŋ po ma yen ge dufaymiŋ sanjiŋ irde haŋ geb, go mar goyen kurabe dufaymiŋ buluŋ. Irde Yesu niŋ igiŋ ma nurde neŋ gayen buluŋ buluŋ dirde hanjen. Niŋgeb go mar gore buluŋ dird dird beleŋ goyen Al Kuruj beleŋ pet tiyyen yen gusuŋaŋ irde hinayinj.

³ Fudinde wor po, Satanbe deŋ buluŋ buluŋ dire yen kurut yen hi. Gega Doyaŋ Al Kurujbe hugiŋeŋ doyaŋ dirde heŋ yen biŋa tiyyiŋ goyen po gama irde hiyen geb, tareŋ dirde Satan beleŋ buluŋ dirtek belŋeŋ goyen pet teŋ dunyen. ⁴ Irde neŋbe gwaha teŋ hinayinj yen saba dirtirin goyen Doyaŋ Al Kuruj beleŋ tareŋ dirke gwaha po teŋ haŋ yen hekken nurde dunen hite. Irde kame manaj gwahade po teŋ hinayinj yen nurde hite. ⁵ Irde Al Kuruj beleŋ den goyen bubulkuŋne wor po yen nurde dunen hi goyen Doyaŋ Al Kuruj beleŋ faraŋ durke keŋkela bebak tinayin yen gusuŋaŋ irde hite. Irdeb Yesu Kristu kanduk yeneŋ hinhin gega, mukku ma teŋ sanjiŋ po heŋ hinhin gwahade goyen po, deŋ wor yende mata po teŋ hinayinj yen gusuŋaŋ irde hite.

Kumhaka mata ma teŋ hinayinj

Al Kurunyen mere fudinde goke dufaymiŋ sanjiŋ ma irde mata buluŋ niŋ po amaneŋ nurde haŋ mar gobe Al Kuruj beleŋ merem yan yirde gasa yirke kamnayinj.

Al Kuruj beleŋ dawareŋ yen bikken basiŋa diriyinj

¹³ Goyenpoga, kadne yago, deŋbe gwahade moŋ. Doyaŋ Al Kuruj beleŋ deŋ goyen bubulkuŋne wor po yen nurde dunen hi. Deŋbe Al Kurunyen mere fudinde goke dufaytiŋ tareŋ irde haŋ, irde Holi Spirit beleŋ bitiŋ bana heŋ meterŋ teŋ hiket Al Kuruj diliŋde wukkek wor po heŋ haŋ. Al Kuruj beleŋbe deŋ gwahade dirde gab dade yende dirŋen weŋ direŋ yenbe bikken naŋkiŋya megeŋya forok ma yiryiŋya po basiŋa diriyinj. Niŋgeb goke teŋbe deŋ ge Al Kuruj hugiŋeŋ igiŋ nurd untek wor po yen nurde hite. ¹⁴ Deŋ goyen Doyaŋ Al Kuruj Yesu Kristuyen tareŋ turŋuŋ yan bana goŋ heŋ aman heŋ hinayinj yenbe gogo Al Kuruj beleŋ deŋ hoy diriyinj. Niŋgeb Al Kurunyen mere saba dirteke nuramiŋ gogo. ¹⁵ Niŋgeb, kadne yago, bikken mohoŋniŋdeya asanđeya saba dirde hinhet gobe keŋkela yanarde sanjiŋ po huwarde hinayinj.

¹⁶ Be, Doyaŋ Al Kuruj Yesu Kristu yingŋeŋya Nanniniŋ Al Kurunyabe neŋ kuruj gayen bubulkuŋdere wor po yen nurde dunen haryen. Irde buniŋeŋ dirde igiŋ igiŋ dirdeb tareŋ heŋ heŋ ge hugiŋeŋ faraŋ durde detmiŋ igiŋ goke doyaŋ heŋ heŋ dufay dunen haryen. ¹⁷ Niŋgeb gwaha dirde haryen Yesuya Al Kurunyabe gole deŋ wor mataya mereya igiŋ kuruj goyen hugiŋeŋ teŋ hitek dufay dunenbe tareŋ heŋ heŋ ge faraŋ durwoŋ yen gusuŋaŋ yirde hite.

⁶ Be, kadne yago, deñ hanj bana goyen kuratiñ kurabe saba dirtirij goyen gama ma irde kumhaka heñ dulinj po hanj. Ningeb denþe go mar goyen ketal ma yurde hinayin. Saba dirde hityen kurunj gobe Doyañ Al Kurunj Yesu Kristu beleñ dineñ hi yeñ nurdeb kenkelä wor po gama irde hinayin. ⁷ Denþe neñ beleñ denþa hinhetya mataniniñ keneñbe meteñ teñ teñ matabe gwahade yeñ dindikenj denej gwaha mat gama irtek yeñ bebak tiyamin gogo. Neñbe denþa henþa kumhaka ma heñ hinhet. ⁸ Moñgo neñ paka dird dird niñ teñ metençin hoyaj ma tinak yeñbe nindikenj ge nurde nañkahalya wawunja meteñ kurunj po teñ hinhet. Irde al kura beleñ binje dunenj hinhan gobe damu teñ po ga nene hinhet. ⁹ Neñbe deñ ge teñ Al Kurunyen meteñ teñ hinhet gote murunjem deñ hitte mat iginj yawartewon gega, deñ beleñ mataniniñ yeneñ gama yirde hinayin yeñ gwaha ma teñ det kurañ nurde nindikenj meteñ teñ hinhet. ¹⁰ Fudinde wor po, denþa hinhetabe, “Kumhaka albe binje kura ma yuneñ hinayin,” dineñ hinhetbe nurde hanj gogo.

¹¹ Ga dineñ hite gabe kuratiñ kurabe kumhaka heñ meteñ ma teñ hanj yeke nurdeb gago dineñ hite. Kumhaka mar gobe dulinj po heñ mere kura yeñ yetek moñ goyen bana goñ tonaj hilwa hilwa teñbe mere buluñ yad forok yird yird niñ ugut po kuñ wan teñ hanjen. ¹² Ningeb kumhaka al gwahade gobe balmiñ heñ yinjeñ meteñ ten binje yade nene hinayin yeñ Doyañ Al Kurunj Yesu Kristu beleñ yineñ hi yara neñ beleñ gago tareñ po yineñ hite. ¹³ Munañ deñ kadne yagobe mata huwak teñ teñ goke piñej ma heñ hinayin.

¹⁴ Irde kuratiñ kura saba asañde gar kañ hite gayen go ma gama irkeb al goke kenkelä heñ ga hinayin. Irdeb saba ma gama iryen al goyen memya heñ mata buluñmiñ yubul teñ mulgañ hewoñ yeñ al go ma ketal urde yilwa irnayin. ¹⁵ Goyenbe gwaha teñ henþabe asogotinj yara ma yeneñ hinayin. Gwaha titnejbe dadatinja koltinja hayhay yirde saba yirde hanjen go gwahade goyen po yirde hinayin.

¹⁶ Be, Doyañ Al Kurunbe al biñ kamke iginj heñ heñ gote miñ al. Ningeb deñ gonj kura hinayin goyen yeñ beleñ bitin yisikamke hugiñen iginj po hiwoñ yeñ nurde hite. Irde Doyañ Al Kurunj beleñ denþa hugiñen hiwoñ yeñ nurde hite.

¹⁷ Be, deñ beleñ, “Asan gabe fudinde Pol beleñ kayuñ,” yeñ bebak tinayin yeñbe nigeñ hanner wor po gago kañ hime. Asan kañ himyen kurunj gobe gahade po kañ himyen.

¹⁸ Be, Doyañ Al Kurunj Yesu Kristu beleñ deñ tumjanj hugiñen buniñen dirde iginj iginj dirde hiyen yeñ gusujanj irde hime. Gogo po.

1 Timoti Timoti hitte hanjkaþya Pol beleñ asan kayyin

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe nej gayen mata bulunje mat Dumulgañ teñ teñ Alniniñ Al Kuruñ beleñ, "Yesu Kristuyen mere basañ al hawayin," ninyin. Irde kame wayyen yeñ doyan irde hite al Yesu Kristu gore wor yinjenje mere basañ al niryin geb, gago ge niñ asan kaj hime. ² Gebe Al Kuruñ niñ saba girde himeke keñkela po gama irde hayen goke teñbe urne nigen wor po yeñ nurde gunej himyen.

Ninjeb nebe Nanniniñ Al Kurunja Kurunñiniñ Yesu Kristuya beleñ ge goyen buniyen girde igin igin girke bege kamke igin po hi-won yeñ gusuñan yirde hime.

Usi saba mar utan yirayin

³⁻⁴ Be, gebe nurde ha gwahade po Efesus taunde gor niñ Yesu gama irde hanj mar kurabe Al Kurunyen mere teñ buluñ mat saba teñ hanj. Irde yinjenje tikulaya asem yagot deñeya asanje katiñ kurun goyen goke po dufay heñ tagalde hanjen. Irdeb al faran yurke Al Kuruñ niñ hekkenj nurtekdebe ñakñak teñ kadom mohonje teñ hanj. Goke teñbe saba buluñ yirde hanj mar goyen utan yirayin yeñbe Masedonia nañare kwe yeñya Efesus gor po hayin ginmirin goyen gago sopte ginhem.

⁵ Go mar goyen utan yirkeb bada po henayin. Irkeb alya bereyabe usi saba goyen yubul teñbe binde dufay hoyan miñmonj hinayin. Irde binde wukkenj wor po nurde Al Kuruñ niñ fudinde wor po hekkenj nurnayin. Gwaha teñbe al hoyanya Al Kurunja niñ

po amaneñ nurde hinayin. Goke teñbe gago gineñ hime. ⁶ Gega al kurabe mata igin niñ go wa ginhem goyen gama yirhet teñbe son heñ mere miñ miñmonj goyen teñ hanj. ⁷ Go mar gobe Al Kuruñ beleñ mata igin kiriyin goyen basañ heñ tagal tagal mar hetewon yeñ nurde yinjenje du-faymin tagalde hanj. Irde "Dufayniniñbe fudinde wor po," yeñ nurde al saba yirde hanj. Gega Al Kuruñ beleñ mere kiriyin miñ goyen keñkela ma bebak teñ hanj geb, "Miñ gwahade niñ tagalde saba yirhet," yeñ ma nurdeya teñ hanj.

⁸ Be, Al Kuruñ beleñ gama irnayin yeñ saba kiriyin goyen miñ keñkela bebak teñya gama irde hitekbe saba gore igin diryen yeñ nurde hite. ⁹ Al Kurunyen sababe meremiñ keñkela gama irde hanjen mar goke ma kiriyin yeñ nurde hite gogo. Saba gobe Al Kurunyen mere pel irde hanj mar, asogo irde hanj mar, palap ma irde hanj mar, mata buluñ teñ hanj maryabe Al Kuruñ diliñde wukkenj ma hanj mar goke saba goyen kiriyin. Kurabe megen niñ mata niñ dufay kurun po henj hanj mar, naniñ milij gasa yirke kamde hanj mar, al gasa yirke kamde kamde mar, ¹⁰ al berem yan beleñ bere hoyanya duwan teñ teñ mar, irdeb al yinjen ulin gabu irde bere wor yinjen ulin gabu irde ire unyat mata teñ hanj mar, al beleñ al kawe teñ yukuñ al hoyanya yunenbe gote murunjem yawarde hanj mar, usi mar, kadom buluñ yirniñ yeñbe mere yerd yuneñ hanj maryabe, al kura mere Yesu niñ yitiñ gote saba pel irde hanj mar kurun gwahade goke manañ kiriyin. ¹¹ Saba fudinde gobe Yesu niñ yitiñ mere bana gonj hi. Yesu niñ yitiñ mere gobe turuñ irde hityen al Al Kuruñ gore tagalde tukaiñ nineñbe nun-

yinj. Niñgeb Yesu niñ yitiñ mere gobe Al Kurunj beleñ det kurun wor po yen nurde hi geb, tonnej yañ wor po yen nurde hime.

Al Kurunyen meten tiyayiñ

12-14 Be, bikkeñ nebe Yesu Kristu goyen Al Kurunj Urmij yen ma nurdeb ne harhem harhem teñbe Yesu Kristu niñ buluñ nurd unej karan urde yende alya bereya merere yerde yad fere teñ hinhem. Yenj gama irde hinhan mar goyen gasa yirde buluñ wor po yirde hinhem. Gega goyenterbe Yesu Kristu niñ bebak ma teñ hinhem geb, "Yenjbe Al Kurunj urminj," yenj hinhan goyen usi teñ hanj yenj nurdeb mata gogo teñ hinhem. Niñgeb Doyan Al Kurunjininiñ Yesu Kristu beleñ buniñen wor po nirdeb iginj iginj nirke bene hekbe yenj hitte po hinhin. Irde bener mat wor po yen ge amanenj nurde hinhem. Goyenbe gwahade hinhem gobe Yesu beleñ buniñen nirdeb faran nurke gwahade hinhem gogo. Irkeb yenj beleñ ne niñbe, "Fudinde wor po metenje tiyyenj," yenj nurdeb basiñra nirde tareñ niryinj. Niñgeb goyen goke teñbe iginj nurd unej hime.

15 Be, neñ tumjanj fudinde yenj nurtek mere kura momoñ gireñ tihim. Mere gobe gahade: Yesu Kristube alya bereya mata buluñ bana hañ mar goyen yumulgañ tiyenj yenj megen gar katyinj. Ne wor mata buluñ bana po hinhem. Mata buluñnebe kurunj wor po, al hoyan gote fohek wor po. 16 Gega ne al buluñ wor po gahade gayen wor Yesu Kristuyen buniñen bana hokoyan himiriñ. Gogab ne gayen mata buluñde mat mulgañ hiyyenj yenj Yesu Kristu beleñ doyan heñ heñ ge piñej ma heñ hinhin goyen kame alya bereya beleñ nurdeb, "Neñ wor iginj, Pol iryiñ gwahade diryenj," yenj nurdeb Yesu

niñ dufaymiñ sanjñ irde Al Kurunjya hugiñej hinayinj. 17 Niñgeb goke teñbe Doyan Al Kurunjininiñ hugiñej palap irde deñem turñuj yanj irde hitek. Yenjbe epte ma dilniniñde kentek, irde kamde kamde miñmoñ gwahader hiyen al.

18 Dirijne Timoti, saba girde hime gabe bikkeñ Al Kurunyen metenj mar beleñ gabu irde Al Kurunyen tareñde guram girde sanjñ girde henjabe Al Kurunj beleñ ge niñ yenj meremiñ yunke basañ heñ momoñ giramiñ goyen hende huwarde gago saba girde hime. Gogab sabane gayen gama irde fulenja iginj po teñ hitinj al yara heñ megen niñ mata buluñ kurunj goyen fole ird ird niñ kurut wor po yenj hayinj. 19 Goyenbe fulenja goyen teñ henjabe mali ma teñ hayinj. Al Kurunj niñ hekkenj nurtek dufay goyen tareñ po tanarde ga fulenja teñ hayinj. Irde beger wukkeñ wor po nurdeya fulenja goyen teñ hayinj. Goyenpoga al kurabe saba iginj gobe temeyamiñ. Go mar gobe kuwe galaj yenj ıerñor irtinj yara tebañ sope yirtek moñ go gwahade goyen hamij. 20 Go mar goyen kurabe Himeneusya Aleksandaya. Irem gobe mata buluñ gwahade po teñ hikkeb Yesuyen alya bereya bana mat yakira timeke Satanyen yufukde har. Gogab Al Kurunj sukal irde haryen mata goyen buluñ teñ har yenj bebak teñ bada hiriryenj.

2

Al Kurunjya mere teñ teñ mata

1 Niñgeb ginhem gwahade po teñ henjabe ge beleñ doyan yirde hayen mar goyen Al Kurunyen dirñeñ wenjbe gwaha mat hinayinj yenj saba yirde hayinj. Saba gobe gahade: Al Kurunjya mere teñ teñ gobe det kurunj wor po geb, Al

Kurunya mere teñ teñ mata teñ hinayin. Irde al kura det kurañ kandukjenyurde hinayin mar niñ Al Kurun gusuñjan irde hinayin. Irde Al Kurun beleñ al hoyan manan tumjan faran yuri yenbe Al Kurun mere irde henja goke gusuñjan irde hinayin. Gwaha teñ heñyabe Al Kurun beleñ wol heñ dunyen yen Al Kurun igin nurd uneñ hinayin. ² Al faran yuri yen gusuñjan irde henyabe megen niñ doyan mar karkuwanyan nañamde niñ doyan maryan goke biñ sir ma yen hinayin. Gogab doyan mar gore keñkela doyan yirke Al Kurun palap irtek mata teñ diliñde wukken heñ heñ niñ kandukjenyurde nurde biñ kamke igin po hinayin. ³ Neñ gayen Dumanlungan teñ teñ Alniniñ Al Kurun goyen gwahade mere irde hinayinþe yen beleñ igin denen aman heñ hiyen. ⁴ Yenþe al tumjan yumulgan timeke mere fudinde goyen keñkela bebak tiwoñ yen nurde hi. ⁵⁻⁶ Gobe Al Kurun yen po gab alya bereya megen hanj kuruñ gate Al Kurun. Hoyan kura hi miñmon geb, gogo gwahade nurde hi. Gega go mar gobe tumjan ala harhok unenþe buluñ po hamin. Irkeb Yesu Kristu beleñ megen hanj mar go tumjan kanduk buluñ wor po yentek heke yenerþe gasuñmij teñ kamdebe go mar go sopte Al Kurunya awalikde hitek beleñ kerd yunyin. Go mata gobe al hoyan kura beleñ ma tiyyin. Yesu Kristu yen unjkurenþ po meten go tiyyin. Yenþe Al Kurun beleñ bikken nalu kiriyin goyenterbe gogo kamde Al Kurun beleñ al yumulgan tiyen yen dufaymij kiriyin goyen kawan iryin. ⁷ Ningeb goyen goke tenþe Yesu beleñ, "Ne niñ tagalde hayin," nineñþe mere basan alminyiriyin. Usi ma girde hime, fudinde wor po gineñ hime. Nebe Yesu beleñ,

"Yuda mar moñ al miñ hoyan goyen saba yirde hike dufaymij Al Kurun niñ sanjin irde yende mere goyen fudinde yen nurde gama irnayin," yen basinþa niryin.

Alya bereya Yesu gama irde han marþe mata

⁸ Be, mere gabe al dirin geya hanj mar goke po tagaleñ tihim geb, momon yirayin. Be, go mar gobe hinayin kuruñ goyenbe Al Kurun mere irdeya ga hinayin. Goyenbe mere irniñ yenþe dufaymij Al Kurun diliñde wukken po henja mere irde hinayin. Bearar teñ kadom mohonþe tenþa Al Kurun mere irde hinayin gobe Al Kurun diliñde miñ miñmon. Goke tenþe mata buluñ gwahade gob yubul po teñ gab Al Kurun mere irde hinayin.

⁹ Be, bere niñ wor tagaleñ tihim. Berebe uliñ umña tinij yen goya kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore ma umña teñ, amil damum hende wor po ma hor yirde hinayin. Irde umña mormok, al dufaymij buluñ yirtek umña goyen ma teñ hinayin. Tonan wor yentek igin mon mat matam matam ma yirde hinayin. Gwahade ningeb umña tinij yenþe umña keñkelak po teñ hinayin. Irkeb alya bereya beleñ yenerþe bere igin, dufaymij buluñ moñ yen nurde yunen hinayin. ¹⁰ Ningeb Al Kurun palap irde hanj mar berebe uliñ umña niñ ug po ma dufay henayin. Gwaha titneñþe mata igin teñ hinayin. Gobe toneñ umña yirtin yara nurde hime.

¹¹ Be, berer saba kurabe gwahade: berebe doyan marmij beleñ saba yirke kakñjar ma teñ balmij heñþe gama yirde hinayin. ¹² Irde alya bereya gabu irde hanje gor epte ma al saba yirde hinayin. Irde epte ma al doyan yirde hinayin. Bere beleñ mata gwahade

teŋ teŋ gobe ne beleŋ utaŋ yirde hime. Berebe alya bereya gabu irde hanđe gor dufaymiňde mali mere ma teŋ hinayin, balmiň po hinayin. ¹³ Gobe Al Kuruŋ beleŋ haŋkapyabe Adam wa iryin irde Ewabe kame ga iryin geb gago yen hime. ¹⁴ Irde bere wa Satanyen usi nurdeb Al Kurunyen mere ma gama irde mata buluŋ tiyyin. Adam moŋ. Niŋgeb goke teŋbe gago yen hime. ¹⁵ Berebe Al Kuruŋ niŋ hekken nurde, kadom ge amanęŋ nurde hinayin. Irde dufay buluŋ buluŋ fole irdeb megen niŋ marte mata buluŋ ma teŋ Al Kuruŋ diliňde wukkeŋ hinayin. Mata igiŋ gwahade goyen bada ma heŋ goyen po teŋ hinayinbe Al Kuruŋ beleŋ bere irdeya, "Berebe alyen faraŋ mar henayin, irde diriŋ besa yirde hinayin," yirin goyen kenkela gama irde han yen nurde yunen hiyen.

3

Yesu gama irde hanj marte doyaŋ mar

¹ Be, gabe Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar niŋ tagaleň tihim. Be, "Yesuyen alya bereya sios doyaŋ ird ird meteŋ titek irde hi albe igiŋ mat po meteŋ titek yen nurde hiyen," yeŋ hanjen. Mere gobe fudinde. ² Niŋgeb al kura doyaŋ al hewe yenbe mata buluŋ yubul teŋ hiyen. Irkeb al beleŋ tagal ma uneŋ hinayin. Gwaha tiye yenbe al berem yanbe berem uŋkuren go po hiyen. Yenbe bemed bearar miňmoŋ, irde uliňde po hapek yaŋ nurtek dufay fole irtek hiyen. Irde al beleŋ palap irtek mata po teŋ hiyen. Yenbe al gargar mata miňyaŋ. Irde al kenkela saba yird yird dufay miňyaŋ hiyen. ³ Al gobe kukuwa fe nene kukuwa heŋ heŋ mata ma teŋ hiyen, det kuraŋ teŋ kwep kwep teŋ al mali ma gasa yirde hiyen, dilin kamke balmiň

hiyen. Kadomya hiŋgiňhaŋgaŋ ma teŋ hiyen, dufaymiň hora niŋ po ma nurde hiyen. ⁴⁻⁵ Irde yenbe diriňmiňmiň kenkela doyaŋ yird yird mata ma nuryenbe Al Kurunyen dirneŋ weŋ manan epte ma kenkela doyaŋ yirde hiyen geb, diriňmiňmiň doyaŋ yird yird mata goyen nurde kenkela doyaŋ yirde hiyen. Irkeb diriňmiň manan naniŋ palap irde meremiň nurde hinayin. ⁶ Irde gayamuŋ ga Yesu gama irde hi al gore epte ma aran po doyaŋ al hiyen. Mongo Satan beleŋ usi irke ne harhem harhem tikeb Al Kuruŋ beleŋ Uŋgura takira tiyyin gwahade goyen po al goyen wor takira tiyyen. ⁷ Be, al kura doyaŋ al hewe yiyyen al gobe mata igiŋ po teŋ hiyen. Irkeb alya bereya Al Kuruŋ ma nurd uneŋ han mar gore wor turuŋ irde hinayin. Mongo Satan beleŋ usi irke mata buluŋ tikeb doyaŋ al gote deňem buluŋ hiyen. Meteŋmiň manan buluŋ hiyen.

⁸ Be, gwahade goyen po doyaŋ marte faraŋ marmiň manan uliňde merem moŋ po heŋbe al beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Irdeb melak kalpaŋ ma hinayin. Kukuwa fe netek netek ma yirde hiyen. Usi matare ma hora yade hinayin. ⁹ Yenbe Al Kurunyen mere al mali beleŋ bebak titek moŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ bebak yirke biňde wukkeŋ wor po nurdeb Yesu niŋ dufaymiň tareŋ ird ird mata gote saba goyen tareŋ po tanarde hinayin. ¹⁰ Niŋgeb doyaŋ marte faraŋ mar yirniŋ yenbe matamň yago goyen yenkelä heŋ uliňde merem moŋ yeneŋ gab meteŋ goyen yuneŋ hinayin. ¹¹⁻¹² Irde yen manan berebe yuŋkuren po yawarnayin. Irde diriňmiň kenkela saba yirke yende mere nurde hinayin. Gwahade goyen po berem yago manan alya bereya

belen palap yirtek mata po teñ hinayinj. Gwaha teñ heñyabé kadom yiya girde ma teñ hinayinj, bemel bearar ma teñ hinayinj. Irde mereya mataya teñ hinayinj kurun gobe fudinde binde mat po teñ hinayinj. Irke alya bereya belen dende mereya matayabe fudinde yeñ nurde hinayinj.¹³ Be, Al Kurun niñ meteñ teñ hinayinj mar goyen saba kuruñ yirde hime gayen keñkela nurde goyen gama irde iginj mat po meteñ teñ hinayinj. Gwaha teñ hikeb alya bereya belen amañen nurdeb palap yirde hinayinj. Irkeb meteñ mar go yenyeñbe, "Fudinde wor po, Yesu Kristube nenyä heñ faran durde hi geb, al belen gwaha dirde hañ gogo," yeñ nurdeb Al Kurunyen meteñ epte titek yeñ nurde hinayin.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hañ marte matabe gwahade geb, gwahade goyen po geya hañ mar goyen saba yirde hayinj yeñ asaç gayen kañ gunej heñyabé dufayner aranen po kuñ genmewoñ yeñ nurde hime. ¹⁵ Gega aran ma kuñ forok yemekeb merene asañde hi gayen keñkela Al Kurunyen dirneñ weñbe gwaha mat hinayinj yeñ nurdeb saba yirde hayinj. Be, Al Kurunbe gwahader hitinj, irde yende dirneñ weñ Yesuyen alya bereya sios goyen gayenter mananç doyan yirde hi. Munaj sios gobe Yesu niñ yitiñ mere fudinde goyen keñkela po nurde gama irke mere fudinde gobe sanij po hekeb al hoyanç belen epte ma buluñ irnayinj. ¹⁶ Fudinde wor po, Yesu niñ yitiñ mere gobe al mali mali belen bebak titek moñ. Al Kurun belen faran yurke gab iginj bebak tinayinj. Be, Yesu niñ yitiñ mere miñbe gahade:

Yesu Kristube Al Kurunyen dufay gama irde bere binde forok yeñ kawañ hiriñ.

Holi Spirit belen yeñbe Al Kurun Urmiñ wor po yeñ yikala yiryinj.

Al Kurunyen miyoñ wor Yesu kamtiñde mat huwaryinj goyen kenamij.

Irkeb Naniñ hitte mulgañ heñ hurkuñbe deñem turñun yan wor po hiriñ.

Ninjeb yeñ gama irde hinhan mar belen tagalde tukukeb megen niñ mar belen go nurdeb gor mat po dufayminj yeñ ge tareñ iramiñ.

Be, mere gabe Yesu gama irde hañ mar belen keñkela po nurde gama irde hinayinj.

4

Usi saba maryen saba

¹ Gega bikkeñ Holi Spirit belen gaha yiriñ: "Kame kame Yesu gama irde hinayinj mar kurabe Yesu niñ dufayminj tareñ irtinj goyen tubul teñbe unjgurayen usi mere tagalde hañ marte mere goyen po nurde, sabamiñ buluñ goyen po gama irde belen fudinde wor po gobe soñ henayinj," yeke nurmiriñ geb, gago mata go forok yekeb neñ tumjañ bininiñ bak yanj. ² Usi saba mar gobe al uliñ kamtiñ kura kak isike ma nuryenj go gwahade goyen po, dufay buluñ belen po uliñ kuruñ go mayde pasi hitinj geb, usi mere teñ hinayinj goyenbe, iginj titit titit po teñ hinayinj. Irkeb yeneñmiñbe saba fudinde tagalde hañ yara gega usi teñ hinayinj. ³⁻⁵ Go mar gote sabamiñ kurabe gahade: "Al belen bere yad yad mata bisam irde, binje kurabe nen goya ma," yeñ hanjen. Gega det buda kurun Al Kurun belen yiryinj gobe yinjenj, "Iginj," yiriñ. Irde Al Kurun dirneñ weñ belen det kura yawarnayinj goyen yeñ belen guram yiri yeñ gusuñañ irkeb yeñ diliñde wukkenj

ala po henayin geb, det megen han kurun gayenbe igin ala po, irde det kurun gake igin nurd unen hinayinbe bisam irtek det miymonj wor po. Ningeb usi saba mar gore binje bisam irtij go manaj Al Kurun belej yiryin geb, saba fudinde po nurde gama irde hanj marbe binje go neteke Al Kurun diliinde bulun dinyen yej ma nurde hinayin. Gwaha titjenjbe Al Kurun belej binje yiryin goyen goke igin nurde unen ga nene hinayin.

Yesuyen meten al igin

⁶ Be, ne belej ginhem kurun gayen basaq hej Yesu gama irde hanj mar momonj yirayin. Goyenbe gigej wor gwaha tej henjabe Al Kurun niij hekkenj nurd nurd mereya saba igin gigej gama irde hayen goya goyen sanij po yanarde hayin. Gwaha tej hayinbe Yesu Kristuyen meten al igin hawayin. ⁷ Irde unjurayen usi baranya megen niij baran mij miymonj goyen go ma po yenej hayin. Gwaha titjenjbe Al Kurun palap ird ird mata tej tej niij po kurut yej hayin. ⁸ Gwaha tej hayin gab hayin kurun gobe igin po hayin. Igin hej hej gobe Al Kurun belej gwaha tej hinayin mar yunen yiri j gote murungem geb hubu ma hiyyen. Ningeb gar ha gayenter, irde kame Al Kurunyen gasunnde hayinya wor hubu ma hiyyen. Goyenpoga al megen henja darim ugala yirde ulinde tarej po hanjen gobe hubu hiyyen. Megen gar hanj gayenter po ulinde tarej hinayin. Gega kamnayinbe goyare po tarej gobe hubu hiyyen. ⁹⁻¹⁰ Nejbe fudinde wor po Al Kurun gwahader hitij gore huwak hej hej gote murungem dunyen yej nurde hityen. Ningeb goyen goke tenjbe huwak hej hej niij kurut wor po yej hityen. Kurareb goke kanduk yenej hityen gega, bada ma hej

hityen. Ningeb huwak hej hej niij ginhem gobe fudinde wor po geb, mere go nurnayin mar manaj gwahade po dufay hej hinayin. Gwaha diryen al Al kurunjbe alya bereya mata bulun bana hanj mar tumjanj goke Urmiij Yesu tej kerke katyin. Gega yenjbe alya bereya kura Yesu niij dufayminj tarej irde hanj mar goyen muj po yade hi gobe nurde ha gogo.

¹¹ Be, mere girde hime kurun gayenbe geya hanj mar goyen kejkela po momonj yirde saba yirde hayin. Bada ma hawayin.

¹² Irdeb gebe al fonj gega, goke tej al hoyaj belej palap ma girtek mata ma tej hayin. Ningeb mere tej hayin, mata tej hayin gobe igin mat po tej hayin. Irde al noyan niij amanjen nurde hayin, Al Kurun niij bege hekkenj po nurde hayin, irde mata huwak bulun miymonj po tej hayin. Gogab geya hanj mar belej mata tej hayin goyen generjbe yej wor ge po gama girde hinayin.

¹³ Munaj nebe geya ma har. Goyenpoga gebe Al Kurunyen mere kapyaj hej yunejbe mere mij kejkela pitik irde saba yirdeb mere goyen gama yirde hinayin yej tagalde hayin. Irde ne ge hitte kuj kuj niij doyaj henjabe ginhem gwahade po tej hayin. Irkeb kame kuj genej.

¹⁴ Be, Yesu gama irde hanj marte doyaj mar belej ge niij Al Kurun gusunjan irni j yej hanjin yerd gunaminjabe Al Kurun belej, "Kame meten gwahade tiyyen," yekeb basaq hej momonj giramiij. Goyerterbe Al Kurun belej meten goke tenjbe sanij giryin gobe nurde ha gogo. Ningeb Holi Spirityen tarej ge hitte hi gobe det karim moj geb, tarejmiinde meten tenj hayin.

¹⁵ Be, mata gwaha tej hayin ginej saba girhem kurun gayen

piŋeŋ ma hawayinj. Huginęŋ gama irde hayinj. Gogab heŋ heŋge igin heŋ hiyen goyen keneŋ hinayinj.¹⁶ Mata teŋ hayinj, dufay heŋ hayin goyen gwahadeb buluŋ muŋan gwahadeb igin goyen keŋkela nurde ga teŋ hayinj. Irde al saba yirde hayin goyen manaj gwahadeb buluŋ munaŋ gwahadeb igin goyen keŋkela nurde ga saba yirde hayinj. Hayin kurun gobe gwaha po teŋ hayinj. Gogab gigen manaj go ma katayinj, irde merege nurde hanj mar manaj go ma katnayinj.

5

Salanŋej, beretapyabe metej marya doyan yird yird mata

¹ Be, Yesu gama irde hanj mar geja hanj goyen bana salanŋej kura beleŋ mata igin ma tike yenerje buluŋ mat ma yineŋ teŋ hayinj. Nanake palap irtiŋ yara yirde bekkenđe igin mat mere yirde hayinj. Al foŋen wor dadake yago gigen yirtiŋ yara igin mat po mere yirde hayinj. ² Bere salanŋej wor gwahade po, momke irtiŋ yara palap yirde bekkenđe igin mat po mere yirde hayinj. Bere foŋen wor igin mat po dufay buluŋ heŋ yunenjya moŋ, babake yago gigen yirtiŋ yara po yirde hayinj.

³ Be, beretap niŋ momoŋ gireŋ tihim. Beretap kura al gore kura faraŋ yurtek moŋ deňja hanj gobe deň beleŋ daha mat faraŋ yurtek yeňbe mere sege irde gab keŋkela faraŋ yurde hinayinj. ⁴ Munan Al Kurun beleŋ mata huwak yeň nurde hi kurabe gahade: diriŋ hikəya siŋsiləŋ heŋ hinhan goyen wol heŋ tayneŋ yago salanŋej goyen faraŋ yurde hinayinj. Yesu gama irde hanj mar beleŋ gwaha teŋ hikəb Al Kurunjbe amanŋej wor

po nurde hiyenj. Niŋgeb beretap kura dirjen wenja abuymiŋ wenja kura parguwak hitiŋ hanj gore igin milinjya abuymiŋya faraŋ yurtek minyaŋ hike yeneŋbe saba yirke yinjeŋ minde gore wa faraŋ yurde hinayinj.

⁵ Munaŋ beretap kura yeň yunkureŋ po heŋ faraŋ niŋ wor po nurdeb Al Kurun niŋ po hekkenj nurde yeň po gise hanjka mere irde faraŋ duri yeň gusunjaŋ irde hanj bere gwahade go gab deň beleŋ mere sege irdeb igin faraŋ yurde hinayinj. ⁶ Gega beretap kurabe gwahade moŋ. Yeňbe megen niŋ mata niŋ po nurdeb Al Kurun niŋ dufay ma heŋ hanjen. Gobe dilin gergeŋ hanj gega Al Kurun dilinde toneŋbe kamtiŋ hanj. Bere gwahade gobe faraŋ yurtek moŋ.

⁷ Momoŋ girhem gayen doyan yirde hayen mar goyen keŋkela saba yirde hayinj. Gogab mel go bana al kura uliŋde mere ma forok yeň hiyenj. ⁸ Goyenpoga kuramij beleŋ tayneŋ ma faraŋ yuryenbe al gobe Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ goyen pel ira yeň kenkek. Al Kurun ma nurd uneŋ hanj mar wor diriŋmiŋmiŋ faraŋ yurde hanjen. Niŋgeb Al Kurun nurd uneŋ hime yeň hi al gore gwaha ma tiyyen gobe matamijbe Al Kurun ma nurd uneŋ hanj marte mata buluŋ gote folek wor po.

⁹ Be, beretap kura alik wor po heŋ al sopte yawartek moŋ* goyen po gab deň beleŋ faraŋ yurtek igin geb, deňem yawarnayinj. Goyenbe al yunkureŋ po yawartinj, ¹⁰ irde mata igin po teŋ hike al hoyan beleŋ turuŋ yirde hitiŋ beretap goyen deňem po yawarnayinj. Yeň beleŋ mata igin teŋ hanjen kurabe diriŋmiŋ keŋkela doyan yirde hanjen, al tiŋeŋ wake gargar yirde hanjen, turuŋ dirnaŋ yeň

* 5:9: Beretap gote damambe 60 mat hurkutinj bere goke yitiŋ.

nurdyā ma alya bereya faraŋ yurde hanjen, irde alya bereya kanduk minjan yeneŋbe faraŋ yurde hanjen. Ningeb mata iŋiŋ kurun gayen teŋ hanjen beretap yeneŋ gab gote deňem po yawarayir.

¹¹ Gega beretap kura alik wor po ma hitiŋ yeneŋbe deňem ma yawarnayin. Mongo kamebe, sopte al niŋ dufay heŋbe, "Teban al ma yawardeb Yesuyen meteŋ po teŋ hitek," yen biŋa tinayin goyen sorkok hiyyen. ¹² Irkeb al hoyan beleŋ goyen yeneŋbe iŋiŋ ma nurdeb tagal yunnayin. ¹³ Bere gwahade gobe dulin heŋ kumhaka heŋbe al tiyuŋ pasi irde heŋbe al hoyan tagal yuneŋ mere kura yenyə yetek moŋ goyen bana gon tonaq hilwa hilwa teŋbe mere iŋiŋ mat ma teŋ hinayin. Ningeb beretap kura alik wor po ma hitiŋbe deňem ma yawarnayin.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenbe mata gwahade gobe kamere niŋ po moŋ. Beretap kurabe Yesuyen saba iŋiŋ goyen bikken tubul teŋbe Satanyen mata bulunde gor katke yeneŋ himyen. Ningeb beretap gwahade gobe sopte al yade diriŋ besa yirde meteŋ teŋ diriŋmiŋ paka yirde hinayin gobe iŋiŋ yen nurde hime. Gwaha teŋ hikeb Yesu gama irde hanj marte asogom beleŋ gwaha mat kura mere buluŋ mat yirtek miŋmoŋ henayin. Ningeb beretap kura uliŋde iŋiŋ, alik wor po ma hitiŋbe deňem ma yawarnayin.

¹⁶ Be, beretapbe tayneŋ gore wa faraŋ yurnayin yen hanjkäpa yi-him gwahade po, Yesu nurd untiŋ bere kura yen miŋde beretap kura hikeb bere gore faraŋ yurde hinayin. Gwaha tikeb beretap budam po faraŋ yurd yurd kanduk gobe mun kura hipirken hekeb beretap al gore kura faraŋ yurtek moŋ wor po go po gab Yesu gama

irde hanj mar beleŋ keŋkelə faraŋ yurde hinayin.

¹⁷⁻¹⁸ Be, Al Kurunyen dirŋen weŋ doyan yird yird mar niŋ momoŋ gireŋ tihim geb geya hanj mar goyen saba yirde hayin. Al Kurunyen meteŋ mar faraŋ yurd yurd niŋ Al Kurunyen mere asanje katinbe gahade hi: "Al kura wit meteŋmiŋ sak yeke meteŋde niŋ dapŋa bulmakawmiŋ gore, 'Faraŋ nuri,' yen meteŋmiŋde tukun goya, 'Mongo witne niyyenkek,' yen mohoŋ mala ma tiyyen. Dapŋa gore meteŋmiŋ faraŋ uryen geb, tubul tike wit go nene heŋya meteŋ teŋ hiyen," yitŋ hi. Munaj mere kurabe gahade: "Meteŋ albe meteŋ teŋ hiyen gote murungem teŋ hiyen," yitŋ hi. Merebe gwahade ningeb, Al Kurunyen dirŋen weŋ doyan yirde hanj mar kura beleŋ keŋkelə doyan yirde mere tagalde saba yirde hike yeneŋbe alya bereya gore doyan marmiŋ goyen amaneŋ nurde yuneŋ hinayin. Irde yen beleŋ det kuraŋ nurkeb keŋkelə faraŋ yurde hinayin.

¹⁹ Be, al kura doyan almiŋ ge iŋiŋ ma nurdeb yen uŋkureŋ po ge hitte wan, "Yenbe mata buluŋ tiya," yen tagal unke goya aran po yende mere ma nurayin. Al irawa ma karwo gwahade beleŋ wan, "Mere gobe fudinde," ginke gab keŋkelə miŋ niŋ naŋkenayin. ²⁰ Irde fudinde doyan mar kura gwaha teŋ hike yeneŋbe al diliŋ mat, "Mata gobe iŋiŋ ma teŋ hanj!" yineŋ goke yineŋ teŋ hayin. Gogab meteŋ kadom manaj go yeneŋbe mata buluŋ teŋ teŋ ge kafura heŋ hinayin. ²¹ Irde gwaha teŋ henjaŋbe al iŋiŋ nurd unen hayin go po iŋiŋ irde, buluŋ nurd unen hayin go buluŋ irde hayin gobe iŋiŋ moŋ. Gwaha teŋ henjaŋ saba yirde hayin gobe go ma nurde

hinayinj. Goke teñbe mata goyen keñkela po teñ hayinj ginej Al Kurunja Yesu Kristuya miyonmij yagot diliñde mere tareñ po girhem gago.

22-25 Be, doyan al kura gergeñ kerenj yeñbe merene gayen keñkela gama irde hayinj. Be, mata kurabe al beleñ tike yenenjbe gobe iginjya bulunuñya goyen bebak titek. Goke tagaltek moñ. Gega mata kurabe yeneñ aranej ma bebak titek. Goyenbe go manaj kamebe kawan henayinj. Niñgeb albe keñkela keneñ ep heñ gab Al Kurunyen meteñ al hiwi yen meteñ uneñ hayinj. Munañ bemed bemed ma teñ hayinj. Mongo yen beleñ kame mata buluñ tikeb ge manaj buluñ timinj yen horo tiyayinj. Niñgeb albe keñkela yenenj gab yade hayinj.

Be, Timoti, gebe garbam bindereñ heñ hayen, irde beger buluñ girde hiyen goke teñbe fe gergeñ po ma nen hayinj. Wainbe hanjayer muñ kura po nen hayinj.

6

¹ Be, al kurate meteñ mar murunjgem moñ dulinj meteñ teñ yuneñ hanjen mar goke momonj gireñ tihim. Be, mel gore, "Doyan marniniñbe Yesu ma gama irde hanj. Niñgeb meremiñ ma nurtek," ma yenj hinayinj. Meremiñ po nurde keñkela gama yirde hinayinj. Gogab doyan marminyä Yesu ma gama irde hanj mar beleñ Al Kurunyen deñemyä sabamiñya mere buluñ mat ma yirde hinayinj. ² Munañ meteñ mar kurabe doyan marmij manaj Yesu gama irde hanj kenem meteñ mar goya doyan marmij goyabe irawakde Al Kurunyen dirñeñ weñ niñgeb, Al Kurunj beleñ tuñjande yenenj hiyenj. Gega meteñ mar gore buluñ mat dufay heñbe, "Yenjya neñyabe tuñjande," yenj doyan

marmij goyen palap ma yirde meremiñ ma nurde hinayinjbe iginj moñ. Gwaha titñeñbe doyan marmij goyen meteñ teñ yuneñ heñyab, "Doyan marniniñ manaj neñ gahade Al Kurunyen dirñeñ weñ geb, al hoyaj moñ, neñ ulinj po," yenj nurdeb, "Meteñ gabe neñ beleñ titek po teñ hite," yenj wilaknej wor po nurdeya meteñ teñ yuneñ hinayinj. Be, mere tihim kuruñ gayen geya hanj mar goyen saba yirde mere go gama irde hinayinj yen yineñ tareñ yirde hayinj.

Al Kurunyen meteñ huwak po teñ hayinj

³ Be, al kura beleñ Doyan Al-niniñ Yesu Kristu niñ mere yitiñ gote saba fudinde goke iginj ma nurde hinayinj. Irde Al Kurunj diliñde mata huwak teñ teñ niñ manaj iginj ma nurde Al Kurunj dirñeñ weñ goyen saba hoyanj mat yirde hinayinj. Al gwahade goyen yenenjbe ⁴ al gobe, "Satan beleñ usi yirke neñ nurhet nurhet teñ Al Kurunyen mere go ma bebak tenjya gogo hoyaj mat tagalde hanj," yenj nurde hayinj. Al gobe gwahade geb al kura mere tike miñ miñmonj mere walkaka teñ go ulinjde kadom mohonjde teñ hinayinj. Mata gwahade goyenterbe kadom iginj mat hike yeneñ danij neñ gwahade moñ yen nurde awalikde ma heñ nanyañ teñ, bearar hende kadom besir girde teñ hinayinj. ⁵ Al gwahade gobe Al Kurunyen mere fudinde binde ma hikeb dufaymiñ buluñ hitin geb, mata iginj titek epte moñ po heñbe hugiñej ñetñotde po hinayinj. Irde Al Kurunj palap ird ird mata bebla hora teñ teñ beljeneñ yenj nurde hinayinj.

⁶⁻⁸ Be, go mar gobe hora niñ ug po dufay heñ hanj gega, megen niñ detya horaya gobe kawañ hitirinjya goyenterbe det kura ma

yade goya kawaŋ hitirinj. Neŋbe kupsonj forok yitirinj geb, kame kamde kamdere wor gwahade goyen po kamtek. Goke teŋbe biŋgeya ulniniŋ umňa muŋ kura goniniŋ yaŋ keneŋbe gog ep yeŋ nurde hitek. Niŋgeb det goniniŋ yaŋ heŋ gog ep yeŋ nurdeya Al Kurun palap irde hitek. Gogab megen hitekyā goyen heŋ heŋniniŋ igiŋ po hitek. 9-10 Munan hora niŋ mitemitem nurde hanj mar gobe dufaymiŋ gore yirkeb Al Kurun niŋ ma nurde gisaw wor po hanjen. Irkeb kanduk kurayen kurayen ulinde forok yekeb biŋ misiŋ wor po nurde hanjen. Gobe, "Hora niŋ dufay kurun hekeb mata buluŋ kurun gor mat forok yenayinj," yeŋ hanjen mere gote igineŋbe gogo. Niŋgeb mere gwahade goyen po, al kurabe "Daha mat kura samuŋniniŋ budam henanj," yeŋ mitemitem nurde hanj mar gobe unjura beleŋ usi yirke mata buluŋde kateŋ hanjen. Al gwahade gobe gwaha kura tihit miŋmoŋ teŋ det gore buluŋde yukutek goke po, "Daha kura teŋ goniniŋ yaŋ hetewoŋ," yeŋ mitemitem nurde hanjen. Dufay gore yirkeb mata buluŋde kun hanjen.

11 Munan Timoti, gebe Al Kurunyen meteŋ al geb, al gwahade gobe delge po yeneŋ wasak ten hayinj. Irde Al Kurun palap irde dilinde huwak po heŋ yeŋ ge po hekkenj nurde hayinj. Irde Al Kurunja dirŋen wenja niŋ amaneŋ nurde yuneŋ hayinj. Irde kanduk ulger forok yeŋ hikeb mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋbe bekkeŋde igiŋ mat mere teŋ mata teŋ hayinj.

12 Be, gebe Al Kurun beleŋ yeŋya hugineŋ heŋ heŋ niŋ hoy girkeb al buda kurun dilinde Yesube al gwahade yeŋ nurde

tagalarıŋ goke Al Kurun beleŋ amaneŋ nuryinj. Irdeb Yesu niŋ hekkenj nurde meremiŋ po gama irde heŋ yeŋ kurut wor po yeŋ hayinj goke manan Al Kurun beleŋ amaneŋ nuryenj geb, gwahade po teŋ hayinj. Irde yeŋya hugineŋ heŋ heŋ mata goyen tubul ma wor po tiyayıŋ.

13-14 Be, Yesube Pontius Pailat beleŋ gusunjaŋ irke kimin mat huwardeb yiŋgen ge keŋkelak po wol heŋbe, "Gigeŋ yaha gog po," inyinj. Niŋgeb ge manan gwahade goyen po saba girhem gayen keŋkela po beger kerdeb mere ulger miŋmoŋ hayinj. Gwaha teŋ hikeb kunj kunj Doyan Al Kurunniŋ Yesu Kristu mulgaŋ heŋ wayyen. Munan Al Kurunyen tareŋdeb alya det kurun gayenyabe biŋfut miŋyaŋ hanj gago. Niŋgeb mere girhem gabe Al Kurunja Yesu Kristuyat dilinde tareŋ po saba girhem. 15 Yesu Kristube Al Kurun beleŋ bikkeŋ nalu kiriyŋ goyenterbe fudinde wor po mulgaŋ hiyyenj. Irde Al Kurun po gab al beleŋ turun irde kasor irtek hi. Yeŋ po gab naŋkiŋya megeŋya doyan yirde hi. Niŋgeb megen niŋ doyan mar karkuwaj tumŋaj yende yufuk bana hanj. Yende sanŋiŋbe hende wor po geb, doyan mar banare niŋya kawan niŋya tumŋaj gore epte ma tareŋmiŋ fole irnayinj. 16 Yeŋ muŋ po gab gwahader hitinj. Yeŋbe wukkeŋ wor po geb, megen niŋ al mata buluŋ miŋyaŋ gore yeŋ bindere epte ma kutek. Irde epte ma kentek. Yeŋbe bikkeŋ wor al mali beleŋ ma po keneŋ hinhan. Yeŋbe gwahade geb fudinde wor po yeŋ po gab hugineŋ turun irde hitek.

17 Be, hanjkapyabe hora niŋ ug po dufay heŋ hanjen mar niŋ tagahem. Gega mere gireŋ tihim gabe geysa hanj mar kura samuŋmiŋ

budam haŋ mar goke momoŋ gireŋ tihim. Niŋgeb keŋkela bebak yirke nurde hinayin. Be, go mar gobe samuŋmiŋ goyen yufut yuneŋ yinŋen turuŋ ma yirde hinayin. Irde det gobe daha naŋa hubu hiyyen gob ma nurde hite geb, "Det gore dirke keperd keperdniniŋ igaŋ hiyyen," yeŋ ma nurde hinayin. Gwahade yarabe Al Kuruŋ beleŋ neŋ megen hite mar gayen amanenj nurde hinayin yeŋ det kuruŋ gayen dunyin geb, "Al Kuruŋ beleŋ po gab keperd keperdniniŋ igaŋ iryen," yeŋ nurde hinayin.¹⁸ Irde samuŋ miŋyan mar goyen yinke mata igaŋ harsoŋen po teŋ hinayin. Yeŋbe samuŋmiŋ budam geb, mata igaŋ manaq gwahade po teŋ hinayin. Irde al kura det kuraŋ nurde hike yenenbe samuŋmiŋ ge be ma heŋ faran yurde hinayin.¹⁹ Gwaha teŋ hinayinbe kame Al Kurunya huginenj heŋ heŋmiŋ igaŋ muŋ wor po goke gitik teŋ hinayinbe gogo. Gogab kame Al Kurunya huginenj heŋ heŋ fudinde goyen yende wor po hiyyen.

²⁰⁻²¹ Be, Timoti, al kurabe Al Kurunyen saba soŋ hamıŋ goyen fudinde yeŋ nurde tagalde hanjen gobe yeneŋ hayen gogo. Go mar gobe usi saba goyen fudinde yeŋ nurde haŋ. Irde megen niŋ mere miŋ moŋ teŋ han. Niŋgeb gebe go mar goyen delge po yeneŋ wasak teŋ hayin. Irde mel gore Al Kurunyen saba buluŋ irnak yeŋ saba goyen keŋkela heŋ doyaŋ irde hayin. Goke tenjbe gogo Al Kuruŋ beleŋ meteŋ gunyin geb.

Be, nebe deŋ niŋ huginenj Al Kuruŋ beleŋ buniŋen nure duneŋ keŋkela doyaŋ dirde hiwoŋ yeŋ gusunjan irde hime. Gog po.

2 Timoti Timoti hitte Pol beleñ asañ sopte kayyin

¹ Timoti, nebe Pol. Nebe Al Kurunyen dufay po gama irde Yesu Kristuyen mere basaŋ al aposel himiriŋ himire. Aposelminj himiriŋ gobe al kura Yesu Kristuya awalikde hike Al Kurunya hugineŋ hinayıŋ yen Al Kurun beleñ biŋa tiyyin go po gama irde gago aposelminj niryin. Niŋgeb ne aposelminj gareb ge Timoti niŋ asan gago kaŋ hime. ² Munan gebe Al Kurun niŋ saba girde himeke keŋkela po gama irde hayen goke teŋbe urne nigen wor po yen nurd gunen himyen. Irde hugineŋ bubulkuŋne wor po yen nurd gunen himyen.

Niŋgeb Al Kurunya Doyaŋ Al Kurunniŋ Yesu Kristuya beleñ hugineŋ buniŋeŋ girde faraŋ gurde bege isikamke iŋiŋ po hiwoŋ yen gusunjanj yirde hime.

Al Kurunyen meteŋ keŋkela teŋ hayin

³ Be, nebe wawuŋya naŋkahalya Al Kurun mere irde henjaše hugineŋ ge niŋ bene sir ma yen hiyen. Irde Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde hayen goke Al Kurun iŋiŋ nurd unen himyen. Al Kurunbe bikkeŋ asine yago beleñ dolon irde hinhan. Niŋgeb ne wor bener mat wukkeŋ nurdeya dolon irde himyen. ⁴ Ne gubul teŋ naŋa hoyanje kweŋ timekeb go ma keneŋ hen yen esen nurariŋ goke bene sir ma yen hiyen. Niŋgeb kungeneŋ amanj wor po hemewoŋ yen nurde hime. ⁵ Irde beger mat fudinde wor po Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde hinhan goke wor bene sir ma yen hiyen. Ge beleñ Yesu Kristu niŋ hekkeŋ nurde

hayen gobe abuyge Loisya momke Yunisya beleŋ wa nurdeb saba girkeb ge manaq hekkenj nurariŋ. Niŋgeb gayenter manaq fudinde gwahade po hekkenj nurde ha yen nurde hime.

⁶ Gwahade niŋgeb, Al Kurunyen meteŋ teŋ teŋ ge bikkeŋ hanne tonanger yerde Holi Spirityen tareŋ niŋ gusunjanj īrmeket gunyinj goyen kak fu irke melak kuruŋ hiyyen go gwahade yara sopte sanjanj po irde meteŋ teŋ hayinj yen gago bebak girde hime.

⁷ Ga gineŋ hime gabe Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyinj gobe kanduk yeneŋ kafura heŋ heŋ ge ma dunyinj geb gago ginen hime. Holi Spirit dunyinj gobe sanjanj po heŋ Al Kurunya al hoyanya niŋ amanenj nurde hinayıŋ irde megen niŋ dufay buluŋ fole irde hinayıŋ yenbe gogo dunyinj.

⁸ Niŋgeb Doyaŋ Al Kurunniŋ ge al diliŋde huwarde tagal tagal niŋ memya ma heŋ hayinj. Nebe mata buluŋ kura ma timiŋ. Gega yen ge tagalde kung hime goke iŋiŋ ma nurde hanj mar beleŋ nad fere niranj. Irkeb al beleŋ tagal nuneŋ giwgiw nirde hanj gobe nurde ha gogo. Goyenbe go nurdeb memya ma hawayinj. Gwaha titnejbe ne teŋ himyen yara, ge manaq Al Kurunyen tareŋde mere fudinde Yesu niŋ yitiŋ mere goyen tagalde henja kanduk yeneŋ hayinj goke bada ma hawayinj. ⁹ Al Kurunbe neŋ gayen mata buluŋ bana mat dumulgaŋ tikeb dirnej weŋ hitirij. Irde neŋ gayen, “Megen niŋ mar mata buluŋ miŋyanj gwahade monj, delner wukkeŋ po hinayıŋ,” yenbe hoy diriyin. Go diriyin gobe mata iŋiŋ kura teŋ hiteke denenja ma diriyin. Yingej neŋ ge dufayminj bikkeŋ kiryinj goyen po gama irdeb buniŋeŋ dirde faraŋ durdeb gogo dumulgaŋ teŋ yinjeŋ hitte dukuriŋ.

Goyenbe nej buninjeñ dirde faraŋ durd durd niŋ dufaymiŋ kiriyŋ gobe gayamunjek moŋ. Bikkenj wor po megerŋya naŋkiŋya gayen forok ma yekeya nej kame wor po forok yitiŋ gayen gake buninjeñ nurde faraŋ dureŋ yeŋbe nej ge teŋ dufaymiŋ goyen Yesu Kristu haninjeñ kiriyŋ.¹⁰ Irkeb Al Kurun beleŋ dufaymiŋ kiriynde gor mat waŋ waŋbe gago Yesu Kristu, mata bulunjininiŋde mat Dumulgaŋ teŋ teŋ Al gore megen gar katenbe Al Kurun beleŋ buninjeñ dirde faraŋ dureŋ yeŋ dufay heŋ hiyen goyen kawan iryin. Be, kawan ire yeŋbe gogo kaminyeñ mat huwardeb kamde kamdere niŋ tareŋ goyen isikamyin. Irde Satanyen yufuk bana po heŋ Al Kurun diliŋde kamtiŋ yara hityende matbe Al Kurun dirneŋ weŋ heŋ gayenter manan kame kame wor hugineŋ yeŋya awalikde po heŋ epte ma kamtek beleŋ goyen nej beleŋ nurde bebak teŋ gama irnayin yeŋ mere fudinde yinŋen ge tagaltiŋ goyen dikala diryiŋ.¹¹ Munaŋ nebe Yesu niŋ mere fudinde goyen tagalde tukunbe saba yirde hayin yeŋ Al Kurun beleŋ, “Yesuyen mere basaŋ al hawayin,” nineŋbe meteŋ goyen nunyin.¹² Niŋgeb meteŋ gwahade teŋbe kanduk keneŋ hime gago. Goyenpoga ne beleŋ hekkenj nurde uneŋ himyen al Al Kurun gobe gwahade gwahade yeŋ keŋkela nurd uneŋ himyen geb, koyare hime gayen gake memya ma heŋ hime. Irde Yesu niŋ tagaltiŋ mere fudinde goke manan memya ma heŋ hime. Goyenbe memya ma heŋ hime gote miŋbe gogo po moŋ. Al Kurunbe ne doyan nirde hiyen yeŋ ulneya tonneya tumňan haninjeñ yirmiriŋ goyen yeŋ beleŋ keŋkela doyan nirde

hike kuŋ kuŋ kame Yesu mulgaŋ heŋ wayyeŋ nalu funanje goyen ter manan fudinde wor po doyan nirde hiyen yeŋ nurde hime geb, gago memya ma heŋ hime. Niŋgeb Al Kurunya Yesu Kristuyabe gwahade nirde haryen geb, ge wor iŋiŋ gwaha giriryeŋ geb, haŋkapya ginhem gwahade po memya ma heŋ hayin.

¹³ Irdeb al saba yird yird meteŋ tiyen yeŋbe saba fudinde girde himeke nurde hinhan goyen go po gama irde saba yirde hayen geb, iŋiŋ gwahade po saba yirde hayin. Bada ma hawayin. Irde gwaha teŋ henjaabe Yesu Kristu beleŋ po doyan girde hikeya Al Kurun niŋ hekkenj nurde yeŋya al hoyanya niŋ amaneŋ nurde hayin.¹⁴ Irde Al Kurun beleŋ, “Yesu niŋ yitiŋ mere gobe iŋiŋ niŋgeb, al saba yirde hayin,” gineŋbe meteŋ gunyiŋ geb, mere goyen keŋkela heŋ doyan irde hayin. Irkeb mere goyen al kura beleŋ epte ma bulun irnayin. Goyenbe gere sanjiŋde moŋ. Deyya hitte hi al Holi Spirit gote tareŋdebe mere goyen doyan irde hayin.

¹⁵ Be, memya ma hawayin ginhem gega, Figelusya Hermogenesabé Yesu gama irde haŋ mar hoyan Esia* naŋore haŋ goyen budam wor pobe koyare hime gayen gake memya heŋ harhok nunenbe nubul tiyaŋ gobe nurde ha gogo.¹⁶⁻¹⁷ Goyenpoga Onesiforusbe waŋ Rom taun kurunje forok yeŋbe ne niŋ naŋkeneŋ kuŋ kuŋbe ninyin. Nenenbe koyare hime gake memya ma heŋ faraŋ nurde hugineŋ waŋ nintinje po hike dufayne kandukljenj goyen hipirkenj nurde hinhem. Goke teŋbe Doyaŋ Al Kurunjininj beleŋ Onesiforusyen diriŋmiŋmiŋ goyen buniŋeŋ yirde unwoŋ yeŋ nurde

* **1:15:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineq hanjen.

hime. ¹⁸ Yeňbe bikken Efesus taunde hinhem goyenter wor al gore faraň nurde hinhin kurun gobe nurde ha gogo. Niňgeb goke teňbe nalu funanđeb Doyaň Al Kurunjniniň belen bunijen irde murungem igin unwoň yen nurde hime.

2

Tareň heňbe al saba yird yird meteň goyen al hoyan manan yu-nayiň

¹ Niňgeb urne, ge manan Yesu Kristu belen bunijen girde igin igin girde hi bana heňbe mekerke Al Kurun belen faraň gurkeb tareň hawayiň. ² Gebe hakot neya kuň heňya saba girde hinhem. Gega ne po moň. Al hoyan manan saba girde hinhem gwahade goyen po Yesu nin saba girde hinhan. Niňgeb al kura igin hekken nurd yuntek irde keňkela al saba yird yird mata nurde han goyen yenerňbe go mar goyen muň po yade saba girde hinhet gwahade goyen po saba yirde hayiň. Irkeb yen wor mere goyen basan heň al hoyan wor saba yirde hanayiň.

³ Be, neň Yesu Kristuyen meteň marbe yen ge teň kanduk yeneň hityen gega, goke ma busaharde hityen gwahade po, ge manan fulenja al fudinde wor po yara heňbe neň teň hityen gwahade po teň hayiň. Fulenja al fudinde wor pobe doyan alminde mere nurde meteň teň heňya kanduk kura kinyen goyenpoga, go ma busaharyen. ⁴ Irde fulenja al gobe doyan almiň daha mat kura amaneň nurd nunyen yenbe fulenja mar moňde mata tubul teň fulenja marte mata goyen po gama irde hiyen. Gobe meteň gega, bada ma hiyyen. Niňgeb ge manan gwahade po, Doyaň Al Kurunge belen daha mat kura

amaňeň nurd nunyen yenbe Al Kurunyen meteň alyen matabe meteň gega, goyen po gama irde hayiň. ⁵ Be, Yesuyen meteň al gote maya mere kurabe al kura kup yen yen karire hiyen al gote mata yara. Al gobe kari gote mata goyen keňkela ma gama irde kup yen kuyeň gob epte ma murungem tiyyen. Hubu wor po. Be, karire niň mata miňyan gwahade goyen po, Yesuyen meteň mar belen gama irtek mata manan hanj. Niňgeb ge manan yende meteň al niňgeb, meteň marmiň gote mata keňkela po gama irde hayiň. Gogab kame yen belen gote murungem gunyen. ⁶ Be, Yesuyen meteň al gote siraw mere kurabe gahade. Be, biňge meteň teňbe kame nen nen nalu forok yeke ganuň wa biňge goyen yade niyyen? Al hoyan moň. Meteň miň al gore wa foňen kaň niyyen. Gega biňgebe duljeň ma forok yeke niyyen. Meteň kuruň wor po teň gab niyyen. Niňgeb ge manan gwahade po, Yesu niň meteň kuruň po teň hayiň. Irde meteň go teň heňya kandukjeň wor po nurde hayiň goyenbe, kurut po yen hayiň. Irkeb kame yen belen gote murungem gunyen. ⁷ Be, mere girhem gabe Doyaň Al Kurun belen faraň gurkeb mere gote miň goyen tumňan igin bebak tiyyayıň geb, mere girhem gabe keňkela dufay hawayiň.

⁸ Be, bikken Israel marte doyan al kuruň Dewit gote miňde niň al Yesu Kristu, Al Kurun belen kamýinđe mat isaň hekeb huwaryiň al goke bege sir ma yiyyen. Yesu niň ginhem gabe mere fudinde ne belen tagalde tukuň himyen gogo. ⁹ Munaj Yesu niň igin ma nurde hanj marbe daha mere goyen tagalde tukuyen yeňbe buluň buluň nirde kawe al kura nirtiň yara nade fere nirde

koyare neraŋ hime gago. Goyen-poga Al Kurunyen mere Yesu niŋ yitiŋ goyen al budam nurde tukun haŋ gobe al kura beleŋ epte ma isikamtek hi. ¹⁰ Be, Al Kurunyen merebe gwahade geb, Al Kurun belen nawaryiŋ gwahade po alya bereya kame yawareŋ yen bikini dufaymiňde basiŋa yiryiŋ goyen manan̄ mere goyen nurde gama irkeb yawaryen. Irkeb go mar gobe Al Kurun sanjiŋmiŋ turjuŋ yan goya hugineŋ hinayiŋ goke teŋbe meteŋ teŋ himyen. Irde meteŋ teŋ heŋya kanduk kurayen kurayen yeneŋ himyen gega, mukku ma teŋ goya goya tareŋ po heŋ himyen. ¹¹ Be, Yesu niŋ teŋbe kanduk yeneŋ yeneŋ goke mere fudinde kura gaha yen hanjen: “Yesu beleŋ nende mata buluŋ niŋ teŋ kamyin̄.

Irke neŋbe yen ge dufayniniŋ tareŋ irtiŋ geb, mata buluŋniŋ bikkek manan̄ kamtiŋ hi.

Ninjeb neŋbe kamyinđe mat huwaryiŋ al Yesuya hugineŋ hitek.

¹² Yesu niŋ kanduk yeneŋ hityen gega, mukku ma teŋ sanjiŋ po hetek gobe kame yenya heŋ det kuruŋ gayen doyaŋ yirde hitek.

Munaŋ Yesu pel irde harhokniniŋ untek gob kame yen wor harhok dunyeŋ.

¹³ Neŋbe, “Yen po gama irde hitek,” yen hityen gega, soŋ heŋ hityen.

Munaŋ yenbe neŋ gayen yende wor po yen nurde harhok duntek ma irde hi geb, biŋa tiyyiŋ goyen po gama irde hiyen,” yen hanjen.

Al Kurun diliŋde meteŋ almiŋ igiŋ hawayiŋ

¹⁴ Be, al kura yade saba yirde hayin̄ ginhem mar goyen saba girde hime gayen basan̄ heŋbe

saba yirde bebak yirde hayin̄. Usi saba marya usi meremiŋ goke kadom mohonđe teŋ haŋ gobe det igin̄ kura ma forok yen hiyen. Irde mere gwahade tikeb marmuyaŋ yirde haŋ mar gote dufaymiŋ manan̄ buluŋ wor po heŋ hanjen. Ninjeb saba yirde hayen mar goyen, “Usi saba mar goya kadom mohonđe ma teŋ hinayiŋ,” yineŋ Al Kurun diliŋde sanjiŋ po hayhay yirde hayin̄. ¹⁵ Munaŋ Al Kurunyen meteŋ al igin̄be Doyaŋ Almiŋ gote mere fudinde goyen fudinde mat tagalde al saba yirde hiyen. Irde meteŋ teŋ hi goke Al Kurunya alyat diliŋde memya ma heŋ hiyen. Ninjeb ge manan̄ Al Kurun belen meteŋ alne igin̄ yen neneŋ hiyen yen kurut wor po yen hayin̄.

¹⁶ Irde mere miŋ miŋmoŋ megen niŋ dufay buluŋ po ga kuruŋ hitin̄ mere teŋ teŋ mata goyen yilwa irde gisaw po hayin̄. Go mata buluŋ goyen epte ma tubul titek haŋ marbe mata go po teŋ kuŋ kuŋ buluŋ wor po heŋ epte ma Al Kurun palap irtek mata teŋ hinayiŋ geb, gago gineŋ hime.

¹⁷ Go mar gote sababe al kura ulinđe usu kuruŋ kura forok yen sikkeŋ bida heŋ kuŋ hiyen go gwahade goyen po, Yesu nuduntiŋ mar gote dufaymiŋ buluŋ yiryeŋ. Mata buluŋ gwahade teŋ haŋ mar kurabe Himeneusya Filetusya gogo. ¹⁸ Irem gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen tubul tenbe, “Yesu niŋ dufayniniŋ tareŋ irtiriŋ nalu goyenter tonniŋ gerjen hamin̄ gobe kamtiŋde mat huward huward mata gogo forok yirin̄. Ninjeb ulniŋ kamyenđe mat huward huward matabe hubu,” yen usi wor po teŋ haryen. Irkeb Yesu nuduntiŋ mar kurabe sabamiŋ nurdeb Yesu niŋ dufaymiŋ sanjiŋ irtiŋ goyen buluŋ heŋ haŋ. ¹⁹ Gega Yesuyen

alya bereya sios Al Kuruj belej forok irtin gobe tola tarej po yimiytin go gwahade yara geb, go ma buluŋ hiyyen, sanjŋ po hiyen. Sios goke Al Kurunyen asandeb, "Doyan Al Kurunbe alya bereyamin goyen keŋkela nurd yunen hi," yitiŋ hi. Irdeb, "Al kura yiŋen ge yen, 'Nebe Doyan Al Kurunyen al,' yen hi al gobe mata buluŋ teŋ teŋ mata tubul po tiyyen," yitiŋ hi.

²⁰ Be, sios bana igin meten titek alya bereya goke maya mere mat bebak gireŋ tihim. Be, hora alyen ya kuruj bana gonbe koron kurayen kurayen haŋ. Kurabe golya silwaya belej keŋkela wor po yirtin haŋ. Kurabe heya megenya belej po mali malinjen yirtin goyen manaj haŋ. Koron kura golya silwaya belej keŋkela wor po yirtin gobe koron igin, damum hende wor po geb, dula matarebe koron igin goyen yade biŋge yerde nen hanjen. Munaj heya megenya belej mali malinjen yirtin gobe koron igin moj geb, mali nebaŋya biŋge dikjen gawahade goyen gor yerde yukuŋ yemeyde hanjen. ²¹ Be, maya mere gote miŋbe gahade: al kura Yesu gama irde hi al belej usi saba marya awalik heŋ saba buluŋmiŋ goyen ma gama irde yiŋen buluŋ ma hiyyenbe al gobe mel gote tikiŋ miŋmoj geb, Doyan Almin diliŋde wukken po hiyen. Irde Doyaŋ Almin gote meten igin goyen tumjan igin titek ala hiyyen. Niŋgeb koron igin gwahade gobe miŋ al belej biŋge nen nen nalu karkuwanyaŋ biŋge igin yerde nen hanjen gwahade goyen po, al goyen manaj Doyaŋ Almin belej, "Al gabe wukken niŋgeb, keŋkela metenŋne tiyyen," yeŋbe metenŋniŋ igin untek hiyen.

²² Niŋgeb gebe al fojenđe dufay buluŋya mata buluŋya

gobe yubul tiyayin. Yubul teŋbe beger mat fudinde wor po Doyaŋ Al Kurunjiniŋ dolon irde kasor irde haŋ mar belej mata teŋ hanjen gwahade goyen po teŋ hayin. Matabe gahade: Al Kuruj diliŋde huwak po heŋ heŋ mata, yeŋ ge hekken nurd nurd mata, Doyaŋ Al Kurunya al hoyanya niŋ amanjen nurd nurd mata. Irde bege kamke igin po heŋ heŋ mata. Mata igin kuruj gwahade goke po biŋge kamtiŋen teŋ hayin. ²³ Irdeb al fojenđe mata kurabe kadom mohoŋde teŋ heŋbe gor mat arde hanjen geb, gebe mata gwahade ma teŋ hayin. ²⁴ Gebe Doyaŋ Al Kurunyen meten al niŋgeb, meten marmiŋde mata po gama ireŋ yeŋbe kadom mohoŋde ma teŋ hayin. Gwaha titjenbe bearar hende moj, bekkenđe mere yirde igin igin yirde hayin. Goyenbe al yuŋkureŋ yuŋkureŋ hitte po moj, tumjan ala po gwaha yirde hayin. Irde al saba yird yird mata keŋkela nurde hayin. ²⁵ Munaj dufay buluŋ kerde asogo girde haŋ mar goyen bearar hende ma mere yirde hayin. Bekkenđe mere yirde keŋkela saba yirde heŋyabe Al Kuruj belej mel goyen daha kura yirke mata buluŋniŋ yubul teŋ Al Kuruj hitte biŋ mulgaŋ hekeb Al Kurunyen mere gote saba fudinde goyen keŋkela bebak tiwoŋ yen nurdeya saba yirde hayin. ²⁶ Irdeb mel gobe Satanyen usi mere po gama irde hanjen geb, saba yirde heŋyabe mel goyen sabage nurde buluŋde hite yen biŋ bak yeke Satan gote usi go ma gama irwoŋ yen nurdeya saba yirde hayin.

3

*Yesu mulgaŋ heŋ heŋ niŋ doyan
heŋ heŋ goyenterbe mata buluŋ ku-
ruŋ forok yenayin*

¹ Goyenpoga gayenter mat kuŋ
nalu funaŋ beleŋ heŋ hikeb
mata buluŋ kurayen kurayen
forok yeke mata gote kanduk
karkuwaŋ karkuwaŋ gore heŋ
heŋniŋ buluŋ wor po yirde
hinayin. Niŋgeb nalu gwahade
forok yen hinayin goyen nurdeya
ga hayin. ² Be, mata buluŋ gobe
gahade: alya bereyabe yŋgeŋ ge
po nurdeb hora yad yad niŋ po
dufay kuruŋ heŋ hinayin. Irde
ne epte yen nurdeb Al Kurunyä
kadomya palap ma yirde nanyaŋ
yirde teŋ hinayin. Irde naniŋya
miliŋyat mere ma gama irde
hinayin. Irde al kura beleŋ faraŋ
yurde hinayin gega, goke igiŋ ma
nurd yuneŋ hinayin. Irde megen
niŋ mata wukkeŋ moŋ goyen po
gama irde hinayin. ³ Irde al hoyan
niŋ amanen ma nurde hinayin, al
kura buluŋ yirtiŋ goyen halde ma
yuneŋ hinayin, irde mere buluŋ
mat yirde hinayin. Irde ulinđe
po aman hetek dufay epte ma
fole irtek hinayin, irde beremya
dirneŋ weŋ yagoya gasa yirde
buluŋ po yirde hinayin. Irde
mata igiŋ niŋbe amanen ma po
nurdeb ⁴ yŋgeŋ igiŋ heŋ heŋ ge
po nurde al usi yirde hinayin. Irde
kame kanduk forok yetek goyen
ma kenenyä mali ga lawlaw yen
hinayin. Irde usi dufay go gama
irde dufaymiŋbe Al Kuruŋ gama
irtineŋbe ulinđe po aman hetek
mata buluŋ po gama irde hinayin.
⁵ Al gwahade gobe hende hendem
po Al Kuruŋ palap irde hinayin
geb, binde mat fudinde palap ird
ird mata gote iginenbe hubu wor
po. Mel gobe hende hendem po
Al Kuruŋ palap irde hanj. Niŋgeb
mata gwahade teŋ hanj mar gobe
yilwa yirde hoyan muŋ po pat yen
hayin.

⁶ Be, mata buluŋ gwahade
teŋ hanj mar goyen kurabe bere
kura dufaymiŋ tareŋ moŋ araneŋ

mata buluŋde kattek gote yare
hurkuŋbe usi yirde biŋ yawarkeb
yende yufukde heŋ usi meremiŋ
go po gama irde hanj. Bere gobe
mata buluŋmiŋ bikkekbe Yesu
beleŋ halde yuntiŋ gega, goyen go
kenkela ma bebak teŋbe gwaha
ma dirtiŋ yen kandukneŋ wor
po nurde hanjen. Irde mata
buluŋ kurayen kurayen gwaha
titek moŋ goyen titek yırkeb bada
hetek moŋ geb, go po gama yirde
hanjen. ⁷ Bere gwahade gob saba
hugineŋ nurde hanjen gega, Al
Kurunyen mere gote saba fudinde
goyen bebak teŋbe go hende
tareŋ hetek yara gega, epte moŋ
po. Niŋgeb usi saba mar bere
buluŋ yirde hanj goyen yeneŋ
yilwa yirde hoyan muŋ po pat
yen hayin. ⁸ Munaj usi saba
gore bere dufaymiŋ sanŋiŋ moŋ
goyen buluŋ yirde hanj mar gobe
bikkeŋ Isip niŋ doyan al kurun
Fero yufukde heŋbe Fero beleŋ
yinke karan mata teŋ hinaryum
al irawa Yanisya Yambrisya yara.
Irem goreb Al Kurunyen mere
Mose beleŋ yiriŋ goyen asogo irde
hinaryum gwahade goyen po, usi
saba mar gobe Yesu niŋ mere
yitiŋ gote saba fudinde goyen
asogo irde hanj. Mel gobe Unjura
beleŋ dufay igiŋ kertek gasuŋbe
teŋ pasi. Irde Yesu Kristu niŋ
dufaymiŋ tareŋ ma irde hanj.
Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ mel gobe
dirneŋ weŋ yen ma nurd yuneŋ
hi. ⁹ Yanisya Yambrisya beleŋ
usi tiyaryum goyen kawan forok
yeke al nurd pasi hekeb meremiŋ
kurun ma hiriŋ gwahade goyen
po, mel goreb alya bereya usi
yirde buluŋ yirde hanj gega, al
budam bebak teŋbe gama ma
yırkeb usi meremiŋ gobe kurun
ma hiyyen.

*Saba nurde hinhan goyen po
gama irde hayin*

¹⁰ Be, ne belej al saba dahade yirde mata dahade teñ himyen, irde dufayne dahade kerde Al Kurunyen meteñ teñ himyen goyen kenkelə nurde ha gogo. Nebe Al Kurun niñ hekkenj nurde himyen, irde al kura matamij igiñ hewoñ yeñ doyan heñ heñ ge piñeñ ma heñ himyen. Irde alya bereya goke amaneñ nurde yuneñ himyen. Irde kanduk forok yeke goke mukku ma teñ goya goya tareñ po heñ himyen. ¹¹ Nebe al belej buluñ buluñ nirde hike kanduk yenen himyen gobe wawuñ unküreñ po moñ. Antiok, Aikoniamyabe Listra taunya bana goj hinhemiyabe ne ulner kanduk budam forok yamiñ. Goyenterbe goj niñ al belej Yesu niñ yitiñ mere goke igiñ ma nurde buluñ buluñ nirke goj heñ heñ niñ meterenj wor po nirde hin hin. Gega goke mukku ma teñ goya goya sanjñ po heñ hin hem. Goj heñ meterenj teñ hin hem po. Irkeb Al Kurun belej kanduk yenen himeke neneñbe farañ nurke gago hime. ¹² Fudinde wor po, Yesu Kristuya awalikde po heñ mata huwak po titek nurde hanj mar kurun gobe mata goke igiñ ma nurde hanj mar belej asogo yirde buluñ buluñ yirke kanduk kurun yeneñ hinayin. ¹³ Munañ mata buluñ teñ al usi yirde hanj mar gobe mata buluñ po teñ kuj kunbe buluñ wor po henayin. Mel gobe Uñgura belej lom yirke mata buluñde katnayin. Goyenbe igiñ hite yeñ nurdeb al hoyan saba igiñ mat yirhet yeñ buluñ mat saba yirke al hoyan goyen manaj buluñde katnayin.

¹⁴⁻¹⁵ Goyenpoga gebe Al Kurunyen mere asanđe katinj gob ganuñ mar belej saba girde hinhan gobe nurde ha. Irde hako dirin heňya mere goyen saba girde hike gote miñ bebak

teñ hinhan goyen po wanj wanj gayenter manaj nurde ha gogo. Ningeb saba fudinde goyen tareñ po tanarde hayin. Al Kurunyen mere asanđe katinj gobe mali mere asanđe katinj gwahade moñ. Hoyan wor po. Asanđe mere katinj goyen gigeñ kapyan heñbe wuk yeñbe Yesu Kristu niñ dufayge tareñ irarin. Irke Al Kurun belej mata buluñ bana hinhande mat gumulgañ tiyyiñ gogo ha. ¹⁶ Al Kurunyen mere asanđe katinj gobe tumjañ Al Kurun belej bikkenj meteñ marmiñ ketal yurke asanđe kayamin geb tonneñ yan. Ningeb al kura belej kapyan hekeb mata daminbe fudinde goyen mere gore saba yirde mata buluñmiñ yikala yirke bebak teñbe yubul teñ hanjen. Irde mere gore Al Kurun diliñde mata huwakbe gogo yeñ yikala yirde hi. ¹⁷ Ningeb Al Kurunyen alya bereyabe Al Kurunyen mere belej ep yirtiñ hinayin. Gogab meteñ kurayen kurayen Al Kurun diliñde igiñ gobe igiñ ala po teñ hinayin.

4

Al Kurun belej meteñ guntiñ goyen tumjañ pasi po yirayin

¹ Be, Yesu Kristube Doyan Al Kurun heñ wanbe al diliñ gergenja kamtiňa goyen tumjañ gabu yirdeb al iginya buluňa pota yirde matamij gote murunjem nende gigen yunyen. Ningeb Al Kurunya Yesu Kristuyat diliñ mar mere sanjñ po gireñ tihim. ² Mere gobe gahade: Al Kurunyen mere tagalde tukuñ hayin. Irde huginen tagal tagal niñ gitik po teñ hayin. Al belej mere goyen nurde gama irnayin ma gama ma irnayin gega, gebe huginen tagal tagal niñ gitik po teñ hayin. Irde mata buluñmiñ yenerenbe sope yirde hayin. Irde al kurab mata buluñmiñ goke yineñ teñ hayin. Irde mata igiñ teñ teñ

dufaymin sanij po yirde hayin. Goyenbe gwaha yirde heŋyabe al goyen aran po matamin igin po hewoŋ yen doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hayin. Bekkende po saba yirde hayin.³ Fudinde wor po kamebe alya bereyat beleŋ saba fudinde nurtek ma yiryeŋ. Irde megen niŋ mata buluŋ titek dufay po gama irdeb saba kura uliŋde hapek yaŋ nurtek goyen saba dirnaŋ yeŋbe usi saba mar po budam yade hinayin.⁴ Usi saba mar yade hinayin mar gobe saba fudinde nurtek goyen tubul teŋbe megen niŋ usi baran po palŋa yirde fudinde yen nurde gama yirde hinayin.

5-6 Be, nebe Roma gabman beleŋ mayteke kami yen bikkeŋ mere sege iramiŋ geb, megen ga tubul teŋ kamtek nalunebe binde heŋ hi yen nurde hime. Goke teŋbe nigeŋ Al Kurun une yen kamde kamde niŋ hugiŋeŋ gitik teŋ hime gago. Niŋgeb megen gar ulyanđe hayin kurun gobe kenkelə po dufay heŋ ga mata teŋ hayin. Kanduk yeneŋ hayin gega, goke mukku ma teŋ goya goya tareŋ po hayin. Meremiŋbe tagalde po hayin. Gebe Al Kurunyen meten al geb, meten dahade kura gunyeŋ gobe tumnaŋ pasi po irayin.⁷ Munan nebe Al Kurunyen meten niŋ igin ma nurde haŋ mar beleŋ asogo nirde hanjen gega, nebe goke kafura ma heŋ fole yird yird niŋ kurut wor po yen himyen. Irde Al Kurun niŋ hekken nud nud mata goyen tareŋ po tanarde himyen. Irde kup yen yen karire haŋ mar beleŋ kup yen kuŋ muruŋde forok yen haŋ go gwahade goyen po, ne manan Al Kurun niŋ meten teŋ tenbe gago funaŋ kamtek nalune binde hihi.⁸ Gwahade niŋgeb Doyan Al Kurun beleŋ huwak po neneŋbe yen sopte waŋ waŋ nature matane gote muruŋgem

nunyeŋ. Goyenbe ne po moŋ, yen mulgaŋ heŋ heŋ niŋ doyaŋ heŋ haŋ mar goyen tumnaŋ matamin huwak gote muruŋgem yunyeŋ. Yeŋbe alya bereyat mata iginja buluŋja goyen huwak mat po pota yirde gote muruŋgem yunyeŋ yunyeŋ al geb, gwaha po diryeŋ.

Timoti, araneŋ po wayayin

⁹⁻¹² Munan meten kadninjin Demasbe megen niŋ mata goke dufay heŋ heŋ mata gore tuluŋ tike hapek yaŋ nurdeb nubul teŋ Tesalonika taunde kurin. Kresensbe Galesia naŋare kurin. Irde Tatusbe Dalmesia naŋare kurin. Munan Tikikusbe Efesus taunde teŋ kermeke kukeb Luk po gab neya har. Niŋgeb gar waŋ waŋ beleŋ kura keneŋbe araneŋ po wayayin. Goyenbe Makbe Al Kurun beleŋ meten nuntiŋ goyen igin faraŋ nuryen yen nurde hime geb, waye yeŋyabe Mak inen gab tumnaŋ wayiryen.¹³ Irdeb amilne Troas taunde Karpusyen yare tubul timiriŋ goyen manan teŋ wayayin. Irde asanŋe yago manan yad wayayin. Goyenbe asan sobam mere kaŋ bili irtiŋ goyen yad waŋ waŋ niŋ manan bege sir ma yiyyen.

¹⁴⁻¹⁵ Be, baras yade det kurayen kurayen yird yird meten teŋ hi al Aleksanda gobe nende saba goke igin ma nurde asogo nirde buluŋ wor po niryin geb, al goyen kenkelə keneŋ hayin. Moŋgo ge manan buluŋ giryen geb. Kame mata buluŋ tiyyiŋ goke Doyan Al Kurunniŋ beleŋ wol hiyyen.

¹⁶ Haŋkapyä Roma gabmanyen merere huwamirinjä goyenterbe ne faraŋ nurtek mar miŋmoŋ. Hubu wor po. Faran nuriŋjerbe tumnaŋ kafura heŋ harhok nunen busaharde pasi hamin. Gega nubul teŋ busaharamiŋ mar goyen goke Al Kurun beleŋ buniŋej nud yunwoŋ yen nurde

hime. ¹⁷ Mel gobe gwaha tiyaminj gegə, Doyaŋ Al Kuruŋne beleŋ, “Naŋa hoyanje hoyanje kuŋ merene tagalde tukayinj,” nineŋ meteŋ nunyiŋ goyen pasi ma irminj geb, goke teŋbe yeŋ beleŋ ne merere huwamiriŋ goyen-terbe neya heŋ faraŋ nuryiŋ. Irkeb Roma gabman beleŋ nubul tiyaminj. Gobe dapŋa kafuram wor po kura laion beleŋ nisitek yara gegə, Al Kuruŋ beleŋ gor mat nawaryiŋ gogo. ¹⁸ Be, Al Kuruŋbe asogone beleŋ buluŋ nirniŋ tikeb faraŋ nurke kuŋ kuŋ funaŋbe alya bereyaminj doyaŋ yirde hi bana goŋ nad niryenj. Niŋgeb yeŋ po hugiŋeŋ deŋem turŋunj yaŋ irde hitek. Fudinde wor po.

Mere funaŋ

¹⁹ Be, Prisilaya uŋ Akwilaya, Onesiforusyen diriŋmiŋmiŋya gobe yeŋ ge dufay heŋ himyen goyen momonj irayinj. ²⁰ Erastusbe Korin taunde tubul timiriŋ. Munaŋ Trofimusbe garbam irke Miletus taunde gor tubul timiriŋ. ²¹ Gebe makaŋ buluŋ ma heŋ hikeya gar waŋ waŋ beleŋ kura keneŋbe aranŋeŋ po wayayinj. Al Kuruŋ diriŋeŋ weŋ neya gar hite mar gare tumiŋaŋ ge niŋ dufay heŋ hanjen goyen momonj irayinj ninaŋ geb, gago ginhem. Go mar goyen kurabe Yubulus, Pudens, Linusyabe Klodia.

²² Be, Doyaŋ Al Kuruŋniniŋbe geya hiriryeŋ, irde Al Kuruŋ beleŋ geyabe geya hanj marya goyen tumiŋaŋ buniŋeŋ dirde iginj iginj dirde hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime. Gog po.

Taitus

Taitus hitte Pol beleş asan̄ kayyin̄

¹ Taitus, nebe Pol, Al Kurunyen meten̄ al, irde Yesu Kristuyen mere basan̄ al aposel. Nebe alya bereya Al Kurun̄ beleş basıňa yirtin̄ mar goyen faran̄ yurde himeke Al Kurun̄ niň hekken̄ nurde hinayin̄ yen̄ aposel heň meten̄ teň hime gago. Irde Al Kurun̄ palap irtek mata gote mere fudinde saba yird yird meten̄ goke manan̄ aposel heň meten̄ teň hime. ² Irde Al Kurun̄a huginej heň heň goke doyan̄ heň himyen geb, go hende huwarde meten̄ goyen teň himyen. Huginej heň heň gobe usi ma teň hiyen al Al Kurun̄ gore naňkinŷa megenjy forok ma yekeya detmin̄ kura neň duneň yen̄ biňa tiyyin̄ go goyen. ³ Niňgeb nalu bikken̄ kiryin̄ goyen forok yekeb meten̄ marmiň hulyaň yirke meremiň tagalde hikeb bikken̄ biňa tiyyin̄ goyen kawan forok yiriň. Ne wor Dumulgaň teň teň Alniniň Al Kurun̄ gore meten̄ go tiya ninkeb meremiň gago tagalde tukun̄ hime.

⁴ Munan̄ Taitus, gebe ne beleş Al Kurun̄ niň momon̄ girmekеб ne timiriň gwahade goyen po, ge wor yen̄ ge dufayge sanjiň irariň. Niňgeb goke teň gebe urne wor po yara nurde gunę̄ hime.

Niňgeb Adoniniň Al Kurun̄a Dumulgaň teň teň Alniniň Yesu Kristuya beleş bunijen̄ girde igin̄ igin̄ girde bege isikamke igin̄ hi-won̄ yen̄ gusuňan̄ yirde himyen.

Yesuyen alya bereya sios gote doyar mar igin̄ kura basıňa yirayin̄

⁵ Be, ne beleş Krit motmotde gubul teň wamiriň gobe meten̄

kura pasi ma irdeya wamiriň goyen ge beleş gab pasi irayin̄ yen̄be gogo gubul teň wamiriň. Irde ginmiriň gwahade po, narja goyen bana niň taun kurar mat kurar kuňbe taun goyenter niň Yesuyen alya bereya bana al kura basıňa yirde yen̄ goyen doyan̄ yird yird mar yirayin̄ yen̄ nurdeb gogo gubul timiriň. ⁶ Yesuyen alya bereya doyan̄ yird yird mar goyen basıňa yire yen̄be matamiň keňkela yeneň ga basıňa yirayin̄. Matamiňbe gahade hinayin̄: al gobe uliňde merem moň, irde bere yuňkureň po yawartıň mar. Irde dirjeň weňbe Al Kurun̄ niň dufaymiň tareň irtiň, irde dapňa duwi yara heke merere yukutıň ma heň milinŷa naninyat mere keňkela gama irde hinayin̄. ⁷ Be, Yesuyen alya bereyat doyan̄ marbe Al Kurun̄ beleş po meteňne tinayin̄ yen̄ basıňa yirtiň. Niňgeb go mar gobe uliňde merem moň hinayin̄, yinjen̄ ge turuň turuň ma teň hinayin̄, aranjeň bearar ma teň hinayin̄, kukuwa fe nene kukuwa heň heň mata ma teň hinayin̄, det kurań al kwep kwep ma yirde hinayin̄, irde al mali ma gasa yirde hinayin̄. Irdeb usi matare al kurate hora ma yade hinayin̄. ⁸ Gwaha titjeňbe al wake gargar yirde hinayin̄, mata igin̄ teň teňya igin̄ heň henja niň amaneň nurde hinayin̄, uliňde po aman̄ hetek mata goyen epte fole irtek hinayin̄, irde Al Kurun̄ diliňde al huwak wukkeň wor po hinayin̄. Irde meteňmiňbe kumhaka ma heň keňkela po meten̄ teň hinayin̄. ⁹ Yen̄be deyya beleş saba yirtiň mere fudinde hekken̄ nurtek goyen tareň po tanarde hinayin̄. Gogab saba fudinde gore po al hoyan̄ igin̄ saba yirdeb sanjiň heň heň ge faran̄ yurde hinayin̄. Irdeb al kura saba fudinde goyen asogo irde hinayin̄ mar goyen igin̄ bebak

yirke, "Fudinde, buluŋ teŋ hite," yeq nurnayin.

¹⁰ Be, ga gineŋ hime gabe Krit motmotde gorbe al budam Al Kurun asogo irdeb merebe miŋ miŋmoŋ teŋ al usi yirde hanjen geb, gago gineŋ hime. Go teŋ hanjen mar goyen buluŋ wor pobe Yesu nurd untin gega Yuda marte tikula gama irde guba yeq yeq mata teŋ hanjen gogo. ¹¹ Go mar gobe det goke al saba yirtek moŋ goyen hora yad yad niŋ po nurdeb Al Kurunyen dirjen weŋ usi saba yirde dufaymiŋ buluŋ yirde hanjen. Niŋgeb usi saba mar goyen utan yirkeb mata go bada po henayin. ¹² Usi matamin goke tenbe yinŋende al kura saba mar karkuwaj yeq nurde yuneŋ hanjen mar goyen kuramiŋ kura beleŋ mere kura gahade tiyyiŋ: "Krit motmotde niŋ marbe hugiŋeŋ usi po teŋ hanjen, irde al gasa yirde buluŋ po yirde hanjen, irde kumhaka po heŋ duļan po teŋ hanjen," yirin. ¹³ Al gore mere tiyyiŋ gobe fudinde. Niŋgeb usi saba mar goyen kun yineŋ teŋ saba yirayin. Gogab Yesu niŋ dufay tareŋ ird ird saba fudinde goyen po tanardeb¹⁴ Yuda marte tikula ma gama irnayin. Irde Al Kurunyen mere fudinde pel iramin mar gote saba gobe yubul po tinayin.

¹⁵ Fudinde, al kura Al Kurun beleŋ wukkeŋ iryen al gobe Al Kurun diliŋde tikiŋ miŋmoŋ geb mata dahade kura teŋ hiyen kurun gobe wukkeŋ ala po hiyen. Goyenbe al kura biŋde dufay buluŋ po kerde Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ ma irde hiyen albe dufaymiŋa binyabe buluŋ hitiŋ geb, Al Kurun diliŋde al gobe wukkeŋ moŋ, irde yeq beleŋ mata dahan kura teŋ hiyen kurun gobe tikiŋ miŋyan ala po hiyen. ¹⁶ Go mar gobe yinŋeŋ ge yeq, "Neŋbe

Al Kurun nurd uneŋ hite," yeq haŋ gega, matamin beleŋbe Al Kurun harhok uneŋ haŋ yeq yentek. Gwahade mar gobe Al Kurun beleŋ yentek ma irde hiyen mata go po teŋ hanjen, irde meremiŋ pel irde mata igin kura titek ma hanjen.

2

Yesuyen alya bereya beleŋ gama irtek mata

¹ Be, gebe Yesu niŋ yitiŋ mere gote saba igin goyen gor niŋ Yesuyen alya bereya saba yirde hayin. ² Al parguwakbe gahade saba yirde hayin: araneŋ bearar ma teŋ hinayin, al beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin, uliŋde po aman hetek dufay fole irde hinayin. Yeŋbe Yesu niŋ dufay sanjŋ ird ird gote saba fudinde po gama irde hinayin. Irde al hoyan niŋ amanen nurd yuneŋ hinayin. Irdeb kanduk yeneŋ hinayin gega, mukku ma teŋ goya goya tareŋ po hinayin.

³ Gwahade goyen po, bere parguwak wor saba yirde hike alya bereya hoyan beleŋ palap yirtek mata po teŋ hinayin. Irde mere buluŋ mat ma teŋ hinayin, kukuwa fe ug po ma nen hinayin. Gwaha titŋeŋbe mata igin po ga diriŋ saba yirde hinayin. ⁴ Gwaha teŋ hinayinbe bere hoyan yeq kamekken goyen igin saba yirde hike uŋya goya dirjen weŋya goyen biŋde mat amanen nurd yuneŋ hinayin. ⁵ Irdeb uliŋde aman hetek dufay fole irde hinayin. Mataminya dufaymiŋyabe Al Kurun diliŋde wukkeŋ po hinayin, irde yaminyan meten tareŋ po teŋ hinayin. Irde alya bereya igin igin yirde hinayin, uŋ yagot mere nurde gama irde hinayin. Gogab matamiŋ goke al kura beleŋ Al Kurunyen mere niŋ buluŋ mat ma tagalde hinayin.

⁶ Be, gwahade goyen po, al fonej wor ulinjde amaj hetek dufay fole ird ird niñ sanij henan yen faran yurde hayin. ⁷ Irdeb mereya mataya teñ hayin kurun gobe igin mat po teñ hayin. Irkeb al fonej gore ge mata teñ hayin go yeneñ goyen po gama yirde hinayin. Irde al saba yirde henjabe hende hendeñ ma saba yirde hayin, irde nanosak hende ma saba yirde hayin. ⁸ Irde merebe huwak mat po teñ hayin. Irkeb al beleñ mere kura tiyayin goke epte ma ulger merem yan girnayin. Gogab asogo girde hanj mar beleñ gwaha mat kura neñ gayen ulniñde merem yan dirtek ma henbe yinjen po ga memya henayin.

⁹ Be, al kura al kurate yufukde heñ muruñgem moñ duliñ meten teñ hanj marbe doyan marmiñ beleñ yineñ hinayin kurun goyen nurde gama irde hinayin yen saba yirde hayin. Meten mar gobe doyan marmiñ amaj hetek mat meten teñ hinayin. Irde gwahade gwahade tinayin yinkeb uker ma yirde hinayin. ¹⁰ Irdeb doyan marmiñde det kawe ma teñ hinayin. Gwaha titjenje doyan marmiñ beleñ, "Meten marniniñbe igin," yen hekken wor po nurt duntek mata po teñ hinayin. Gogab al beleñ mel gote mata kurun goyen yeneñbe Al Kurun neñ Dumulgañ teñ teñ Al niñ yitiñ saba goke buluñej ma nurdeb mere goyen nurtek yiryen.

¹¹ Be, ga gineñ hime gabe Al Kurun beleñ alya bereya bunijen yirde igin igin yirde yumulgañ tiye yenjbe Yesu teñ kerke al megen hanj kurun gake wayyin geb, gago gineñ hime. ¹²⁻¹³ Neñbe Al Kurun beleñ bunijen dirde igin igin diryin goyen nurdeb saba kura titiñ. Gobe gahade: Al Kurun tareñmiñ hende wor po goya Dumulgañ teñ teñ Al

Yesu Kristuyabe denem turñuj yan wayiryen. Ningeb neñbe goyen goke doyan hen hite. Irkeb doyan heñ hite goke Al Kurun beleñ guram dirde tareñ dirde hi. Ningeb doyan henjabe Al Kurun palap ma irtek mataya ulniñde po amaj hetek dufayya gobe pel po yirtek. Irdeb ulniñde amaj hetek dufay fole irde hitek, irde mata huwak po teñ hitek, irde Al Kurun palap irtek mata po teñ hitek. ¹⁴ Munañ Yesu Kristu gobe neñ gayen mata buluñ kurun goyen bana mat dad sinja diryin. Irdeb yende alya bereya po dirde Al Kurun diliñde wukkeñ dirde mata igin teñ hitek dufay po dunyin. Yenjbe neñ gayen gwaha dire yenjbe gogo nende gasuñ teñ kamiyin.

¹⁵ Be, saba girhem kurun gabe al gwaha mat saba yirde hayin yen saba girde hime. Gebe Yesuyen alya bereya gor hanj gote doyan al geb, go hende sanij huwardeb mel gobe saba gayen keñkelä gama ird ird niñ dufaymin tareñ irde hayin. Munañ saba go pel irde hanj marbe kuñ kimiñ mat po buluñmiñ goyen goke yineñ teñ utan yirde hayin. Irde yubul tike sabage goyen nurde wasak ma teñ hinayin.

3

¹ Irdeb tiyuñmiñde niñ doyan marya doyan mar karkuwañyat yufukde heñ bitinjde mat meremiñ nurt nurt niñ sopte bebak yirayin. Irde mata igin teñ teñ niñ gitik teñ ga hinayin yen bebak yirayin. ² Mel gobe al kura mere buluñ mat ma yirde hinayin, al hoyanya awalikde hinayin, al hoyanya kurun goyen igin nurt yuntiñ ala teñ hinayin, irde al diliñ mar yinjen ge turuñ teñ teñ mata ma po teñ hinayin.

³ Bikkeňbe nej wor Al Kurun ma nurd unenje kukuwa po hej hinhet. Irde meremiň ma gama irde hinhet geb, megen niň mata buluň tej ulnininje aman hej hej dufay kurayen kurayen gore usi dirke gote yufukde po hej go po gama yirde hinhet. Gwahade geb nejbe mata buluň tej hinhet, irde kad-niniň igin mat hike yenenje daniň nej gwahade moj yen nurde hinhet irde kadom asogo gird tej hinhet. ⁴ Goyenpoga Dumulgaň tej tej Alnininj Al Kurun beleň igin igin dirde bubulkunjé wor po yen nurde dunyinj goyen kawan forok iryinj. ⁵ Irdeb nej gayen dumulgaň tiyyinj. Dumulgaň tiyyinj gobe nej beleň mata huwak kura titekeb goke ma dumulgaň tiyyinj. Nej ge buninjeň nurde dumulgaň tiyyinj. Yen beleň dumulgaň tiye yeňbe mata buluňniň halde dunyinj. Irkeb halde dunyinj gobe Holi Spirit beleň sopte kawaň hitinj yara dirde al gergeň diryinj. ⁶ Dumulgaň tej tej Al Yesu Kristu beleň dumulgaň tikeb gogo Al Kurun beleň Holi Spirit dunkeb kateňbe tareň wor po meteň tej hiyen. ⁷ Gogab Al Kurun beleň buninjeň dirde igin igin dirde al huwak dinyenj, irde yenja hugiňen hej hen gobe nende hiyyenj. Fudinde, Al Kurunya hugiňen hej hen gobe nej beleň goyen goke po doyan hen hityen. ⁸ Ga ginhem gabe fudinde ginhem geb, ge wor Al Kurun niň dufaymiň sanjiň irtin mar geya hanj goyen mere gayen tareň po momoj yirde hayinj. Irkeb mel gobe mata igin tej tej niň kurut wor po yen hinayinj. Gwaha tej hinayinjbe igin wor po, irde go tej hinayinj goreb al budam wor po faraň yuryenj.

⁹ Irdeb mere min mijmon goke kadom mohonje ma tej hinayinj gobe kukuwanjen geb, gwaha ma tej

hayinj. Irde mel gore yinjeňde tikula gama irde tagalde hanjen goyen gebe gwaha ma tej hayinj. Irde dufaymiň hoyan hoyan goke tej geya kadom mohonje ma tej hinayinj. Irde Moseyen saba goke kadom mohonje ma tej hayinj. Mata gwahade gobe buluň geb, gore kura faraň ma duryeň. Niňgeb mata goyen ma tej hayinj. ¹⁰ Irde al kura saba hoyan tawaj alya bereya saba yirde binj yade mel goyen bana bipti forok irde hiyen al goyen mata gobe bada hawa inen utanj irayinj. Goyenbe merege ma nurkeb sopte inayinj. Gwaha irayinj gega, go ma nurkeb okohom po tubul tiyyinj. ¹¹ Al gwahade gote dufaymiňbe buluň hitinj, irde mata buluňmiň gore po al gobe buluň gwahade yen kawan irde hi gobe nurde hayen gogo.

Taitusbe Pol kuň kinyenj

¹² Be, nebe makaň buluň hej hen natureb Nikopolis taunde kuň gor hej yen nurde hime. Niňgeb Atemas daw ma Tikikus wet kura tej kermekе kuň momoj girkeb makaň igin hiya gayenter aran po ne hitte wanj wanj niň kurut wor po yawayinj. ¹³ Be, Apolosya Roma gabmanyen merere huwarde mere nurde sope ird ird meteň tej tej al Senasyabe geya gor har. Goyenbe irem goyen naňa hoyanje kura kure yeke yenenjeň keňkela po faraň yurayinj. Det goke kura nuriryenj gobe tumjanj yade yunayinj. ¹⁴ Irdeb nende alya bereya goyen saba yirde hike hugiňen mata igin po tej tej niň kurut yen hinayinj. Kurut yen henjabe al kura beleň det niň amu hej hike yenenjeň faraň yurde hinayinj. Mali po gwaha kura titit miňmon tej titmiňjeň ma tej hinayinj.

¹⁵ Be, al neya hite mar gare ge niň dufay hej hanj goke momoj irayinj ninkeb gago momoj girde

hime. Neŋ beleŋ gor niŋ al Yesu
niŋ dufaymin tareŋ irde neŋ ge
amanjeŋ nurde hanj mar goke du-
fay heŋ hite goke momonj yirayinj.

Al Kurunj beleŋ deŋ kurunj goyen
buninjeŋ dirde iginj iginj dirwoŋ
yenj gusuŋaŋ irde hime. Gogo po.

Filemon Filemon hitte Pol beleş asəŋ kəŋ unyin̄

¹⁻² Be, nebe Pol, Yesu Kristu niŋ ten̄ gago koyare hime. Irdeb kadniniŋ Timotiya dufay unjkureŋ po kerdeb asəŋ gago kəŋ hime. Asəŋ gabe ge Filemon niŋ kəŋ hime. Irdeb babaniniŋ Apiaya Aksipusya irde Yesuyen alya bereya gere yare gabu irde hanjen goyen goke manan̄ kəŋ hime. Filemon gebe kadniniŋ wor po, irde meten̄ kadniniŋ manan̄.

³ Be, Adoniniŋ Al Kurunja Doyaŋ Al Kurun̄ Yesu Kristuya beleş bunin̄en̄ dirde igin̄ igin̄ dirde bitin yisikamke igin̄ hiwoŋ yen̄ gusuŋan̄ yirde hime.

Filemonyen mata igin̄

⁴⁻⁵ Be, Filemon, nebe ge beleş Doyaŋ Al Kurun̄ niŋ dufayge sanjŋ irde Al Kurunyen alya bereya niŋ aman̄en̄ nurde yuneŋ hayen goyen gote mere momoŋ nurde himyen. Niŋgeb Al Kurun̄ mere irde heŋyabe goke ten̄ ge niŋ du-fay heŋ Al Kurun̄ igin̄ nurd uneŋ himyen. ⁶ Irde Yesu Kristu niŋ du-fayge tareŋ irariŋ go hende harde detge yade al hoyan̄ faran̄ yurde hiwoŋ yen̄ Al Kurun̄ gusuŋan̄ irde himyen. Gogab neŋ Yesu Kris-tuyen alya bereya gayen Yesu Kris-tuya hiteke Al Kurun̄ beleş guram dirde tareŋ dirtiŋ bana ha goyen ge wor keŋkela bebak tiyayin̄. ⁷ Be, kadne, ge beleş Al Kurunyen alya bereya biŋ yurum yirde tukan̄ geb, go nurdeb ge beleş kadge yago niŋ aman̄en̄ nurde yuneŋ ha yen̄be bener mat aman̄en̄ wor po nurdeb sanjŋ heŋ hime.

⁸ Niŋgeb det kura goke gusuŋan̄ gireŋ tihim. Nebe Yesu Kristuyen mere basaŋ al geb, gusuŋan̄

heŋ heŋ ge kama ma heŋbe ge beleş mata titek goyen igin̄ gwaha gwaha tiyayin̄ gintek hime. ⁹ Goyenbe ge niŋ aman̄en̄ nurde gunen̄ hime geb, gago eseŋ mere girtiŋ yara girde hime. Ne Polbe alik himiŋ. Gega Yesu Kristu niŋ manan̄ ten̄ koyare gago hime. ¹⁰ Niŋgeb ne al gahade gare Onesimus niŋ ten̄ gusuŋan̄ gireŋ tihim. Meten̄ alge Onesimusbe koyare gar himeyabe keneŋ Yesu niŋ momoŋ irmeket mata bulun̄miŋ yubul tiyuŋ. Irdeb Yesu gama irde hi geb, urne yara nurde uneŋ hime. ¹¹ Hakotbe keŋkela ma meten̄ge ten̄ gunen̄ hinhin. Goyenpoga hanča gabe meten̄ igin̄ tiyyen̄, irde geya neya tumňaŋ faran̄ duryen̄. ¹²⁻¹⁴ Niŋgeb Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igin̄ goke ten̄ koyare hime gayen ge beleş faran̄ nurniŋbe yen̄ beleş gere gasun̄ ten̄ faran̄ nurwoŋ yen̄ nurdeb basiŋa ire yen̄ nurmiŋ. Goyenpoga dufaynerbe gigeŋ, “Igiŋ faran̄ urayin̄,” inke gab faran̄ nuryen̄be igin̄ yen̄ nurde hime. Gogab ne beleş gwaha tiyayin̄ ginmeke ma tiyayin̄, gigen dufayger nurde tiyayin̄. Goke teŋbe Onesimusbe bubulkuŋne wor po yen̄ nurd uneŋ himyen gayen ge hitte ten̄ kermeket mulgaŋ heŋ kuyen̄.

¹⁵ Be, Onesimus gayen Al Kurun̄ beleş ge hitte mat ten̄ belŋen̄ muŋ po hoyanđe tukun̄ gobe kame ge hitte mulgaŋ heŋ kun̄ ge ya hugiŋen̄ heŋ heŋ ge ten̄ gogo gwaha iruŋ daw yen̄ nurde hime. ¹⁶ Niŋgeb gaha naŋabe meten̄ al dulŋen̄ yara moŋ, al gwahade gote folek, kolge gigen wor po yara nurde uneŋ hayin̄. Nebe keŋkela ma nurd uneŋ hinhem gega, gayenterbe aman̄en̄ wor po nurde uneŋ hime. Munan̄ gebe keŋkela nurde uneŋ hinhan. Yen̄be meten̄ alge, irde Doyaŋ Al Kurun̄ niŋ

teŋbe kolge yara hiyun geb, yeŋ ge amanęŋ nurde hayin gobe ne beleŋ yeŋ ge amanęŋ nurde uneŋ himyen gote folek yeŋ nurde hime. ¹⁷ Niŋgeb ne gayen meteŋ kadge yeŋ nurde nuneŋ ha kenem ne gargar nirde hayen gwahade po, Onesimus wor gargar irayin.

¹⁸ Irde yeŋ beleŋ mata buluŋ dahade kura girtiŋ daw ma horage gwahade kura yawartiŋ kenem goke wol heŋ heŋ ge gusuŋaŋ ma irayin. Ne ninke gab wol heŋ guneŋ. ¹⁹ Mere gabe ne Pol nigeŋ hanner wor po kaŋ hime. Niŋgeb Onesimusyen kanduk goyen teŋbe ne beleŋ horage goyen wol hewen gineŋ hime gayen fudinde yeŋ nurayin. Goyenpoga nebe Doyaŋ Al Kurun niŋ momoŋ girmekе yeŋ ge dufayge tareŋ irdeb Al Kurun urmiŋ harin goke wol hawayin ma gineŋ. Niŋgeb ge wor Onesimus beleŋ kanduk guntiŋ goke ma nurayin. ²⁰ Niŋgeb, kadne, Onesimus gayen ge hitte kukeb igin igin irde hiwoŋ yeŋ nurde hime. Gwaha teŋ hayin gobe Doyaŋ Al Kurun niŋ teŋ ne faran nurde ha yeŋ nurd guneŋ. Gusuŋaŋ girde hime gayen igin nurayinbe Yesu Kristu niŋ teŋ tareŋ nirde ha yeŋ nurd guneŋ. ²¹ Nébe mere girde hime kurun gayen fudinde wor po gama irayin yeŋ nurde hime. Irde go po moŋ, det hoyan manan irde nuntek girde hi gobe nurde hime.

Mere funaŋ

²² Be, det kuraŋ sopte gusuŋaŋ gireŋ tihim. Ne niŋ teŋ Al Kurun gusuŋaŋ irde hayen gobe Al Kurun beleŋ wol heŋ guneŋ nad nerke ge hitte kweŋ yeŋ nurde hime geb, yager gasuŋ kura tubul teŋ nunke hiyen. Gogab kuŋ gor ferde heŋ. ²³ Be, Epafrasbe Yesu Kristu niŋ teŋ neya tumjaŋ koyare gar har. Yeŋ wor ge niŋ dufay heŋ hi goke momoŋ irayin ninkeb gago gineŋ

hime. ²⁴ Irdeb yeŋ po moŋ. Meteŋ kadne yago Mak, Aristakus, De-masyabe Lukya wor ge nin dufay heŋ haŋ.

²⁵ Be, Doyaŋ Al Kurun Yesu Kristu beleŋ buniŋ dirde igin igin dird dird gobe geya hiwon yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

Hiburu

Hiburu mar kura Yesu nurd untı̄ hitte asan̄ katı̄n

*Al Kuruŋ Urmiŋ Yesube kuruŋ
wor po*

¹ Bikkenbe Al Kuruŋ beleŋ asininiŋ yago mere yire yenbe mere basaŋ marmiŋ porofet wawuŋ budamde yad yerke wan asininiŋ yago mere yirde hinhan. Goyenterbe porofet gore asininiŋ yago daha mat bebak tiwon yen mere yird yird beleŋ kurayen kurayen mat mere yirde hinhan. ² Goyenbe kuŋ kuŋ nalu funaŋ beleŋ heŋ hikeb Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ teŋ kerke katenbe Al Kurunyen mere momoŋ diryin. Yenbe det kuruŋ gate miŋ al hiyyen yen Al Kuruŋ beleŋ basıŋa iryin. Irdeb Urmiŋ goyen hitte mat naŋkiŋya megenja kuruŋ goyen yirin. ³ Yenbe Al Kurunyen derjem turjuŋ yan wor po goyen kawan forok irde hi. Irde Al Kurunbe al dahade wor po goyen Urmiŋ hitte matbe keŋkelak wor po keneŋ bebak teŋ hityen. Irdeb Urmiŋ gote merebe tonŋeŋ yan wor po geb, naŋkiŋya megenja irde det kuruŋ gayen mohonđe po yekeb tumjaŋ gasuŋeŋyan po haŋ. Yenbe alya bereyat mata buluŋmiŋ halde yuneŋ yuneŋ meten pasi irdeb Al Kuruŋ saŋiŋmiŋ kuruŋ wor po goyen hitte hurkuŋ hanı̄ yase beleŋ mat keperde Doyaŋ Al Kuruŋ hiriŋ.

*Yesube Al Kurunyen miyon gote
folek*

⁴ Al gobe Al Kuruŋ beleŋ ‘Urne’ inyin. Munaŋ miyonmiŋbe “meten marne” yinyin. Niŋgeb Urmiŋbe Al Kurunyen miyon buda kuruŋ

gote folet wor po. ⁵ Gobe Al Kuruŋ beleŋ yen ge amaŋeŋ nurde uneŋ hiyen geb, gogo gwaha iryin. Niŋgeb goke tenbe Al Kuruŋ beleŋ gaha inyin:

“Gebe Urne wor po haha. Irkeb hanjkab nebe Adoge wor po hihim,” inyin. *Tikiŋ 2:7*

Irde mere kurabe gahade:

“Nebe Naniŋ hemeket yenbe Urne hiyyen,” inyin. *2 Samuel 7:14*

Mere gobe Al Kuruŋ beleŋ miyonmiŋ kura goke ma yirin. ⁶ Irde Al Kuruŋbe Urmiŋ uŋkurenj muŋ goyen megen niŋ alya bereyat Doyaŋ Al Kuruŋ iryin goke tenbe Urne Mataliŋ inyin. Niŋgeb Urmiŋ Mataliŋ goyen megen gar teŋ kerke wayen tikeyab Urmin goke yiriŋ goyen asan̄miŋde gahade katı̄n hi:

“Al Kurunyen miyoŋ kuruŋ gayen tumjaŋ yen doloŋ irde hinayin,” yitin hi. *Tikiŋ 2:7; 89:26-27*

⁷ Irdeb Al Kuruŋ diliŋde miyonmiŋbe Urmiŋ yara moŋ geb, goke asan̄miŋde gahade katı̄n hi: “Al Kurunyen meten mar miyonmiŋbe mereminiŋ po gama irde haŋ.”

Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ meŋe yire yenbe meŋe yiryeŋ, munaaŋ kak melak uliŋ po yire yenbe gwahade po yiryeŋ,” inyin. *Tikiŋ 104:4*

⁸ Goyenpoga Urmiŋ gokeb asan̄miŋde gahade katı̄n hi:

“Al Kuruŋ, ge beleŋ alya bereyage doyaŋ yirde ha gobe hubu ma hiyyen, gwahader hiyen.

Irde doyaŋ yirde henyaɓe mata huwak mat po doyaŋ yirde hayin.

⁹ Gebe mata huwak niŋ amaneŋ nurdeb mata buluŋ niŋbe bege ar yen hiyen.

Goke teŋbe gere Al Kuruŋ beleŋ basıŋa girde al dejen yan

2

Al Kurunyen mere keñkela bebak titek

¹ Niñgeb neñbe saba fudinde nurde hinhet goyen keñkela wor po tanarde go po gama irde hitek. Moñgo sonj heñ saba fudinde goyen tubul teñ saba hoyan gama irtek geb. ² Al Kurunyen saba miyoñmiñ beleñ basañ heñ asininiñ yago yuntinq gobe saba fudinde geb, al kura sabamiñ walkaka irde gama ma iramiñ marbe mata buluñmiñ gote muruñgem buluñ yawartek goyen po yawaramiñ. ³ Saba gobe bikkek gega, pel irde kanduk keneñ hinhan. Niñgeb saba gerger Doyañ Al Kurunjinin Yesu beleñ tagalyinq gobe saba bikkek gote folek geb, saba gerger goyen pel irtekbe daha mat Al Kurunyen bearar goyen fole irtek? Epte mon. Niñgeb gago sabamiñ keñkela nurde gama irde hinayin dineñ hime. Saba gerger gobe Al Kuruñ beleñ mata bulunđe mat dumulgañ tiyeñ yeñ Doyañ Al Kurunjinin beleñ yinjeñ wa tagalyinq. Irdeb sabamiñ yinjeñ kirmiñde nuramiñ mar beleñ basañ heñ fudinde yeñ momon diramiñ. ⁴ Irde saba gerger gobe fudinde goyen alya bereya yikala yire yeñbe Al Kuruñ beleñ mata tiyeñ turnuñ yañ wor po kurayen kurayen forok yirde hinhan. Irde alya bereyamiñ Holi Spirityen tareñde mata teñ teñ goyen yuneñ yeñ nurde hinhan mar goyen yuneñ tukuñ hinhan.

wor po gire yen olip fimij teñ tonanjer wok iryinj.
Irkeb goke amaner wor po nurariñ.

Goyenbe kadge yago kurabe gwahade ma iryinj,” yitiñ hi.
Tikiñ 45:6-7

¹⁰ Irdeb,

“Doyañ Al Kuruñ, hanjkapyä wor po det kuruñ gayen forok yeñmiñ moñde megeñ ga kerariñ. Nañkinj wor gigeñ irariñ.

¹¹ Det megen niñya nañkiñde niñya kuruñ gabe buluñ henayinj. Gega gebe hugiñej hayinj.

Det kuruñ gabe amil bida heñ erek yenayinj go gwahade goyen po, buluñ henayinj.

¹² Al kura ulinjormiñ bidak mupi yirde yemeyde hanjen go gwahade goyen po, det kuruñ gayen kuñ kuñ buluñ heke yemeyayinj.

Irde amil gerger teñ amil bidak gote gasuñende kerde hanjen go gwahade goyen po, det kuruñ gayen wor buluñ heke kame det gerger beleñ gasuñmiñ yawarnayinj.

Goyenbe gebe gwahader hayen geb, gwahade po hayinj,” yitiñ hi.
Tikiñ 102:25-27

¹³ Al Kurunbe miyoñmiñ kura goke mere gahade muñ kura ma iryinj: “Wan ketalner heñ al denem yan wor po hawayinj.

Irkeb asogo girde hañ mar goyen bul yirde yawañ gasa yirmekе katkeb yufurka tiyayinj,” yitiñ hi.
Tikiñ 110:1

¹⁴ Miyoñmiñ gobe alya bereya Al Kurunyen dirñeñ wen heñbe kame yeña hinayinj mar goyen faraq yurde hinayinj yeñ yiryinj.

Yesube neñ faraq durd durd al wor po hiriñ

⁵ Be, neñbe alya bereya beleñ Al Kurunja heñ heñ mata gerger goyen goke mere teñ hite gago. Al Kurunbe alya bereya yeña heñ heñ mata gerger forok yiyyen goyen doyañ irtek al kura basina

iryinj. Goyenbe miyonmjn gwa-hade kura ma basinj a iryinj.⁶ Goke teñbe Al Kurunyen asanje kurar kurabe gahade katij hi:

“Megen niñ marbe al deñem miñmonj wor po.

Gega gebe yeñ ge nurdkakala wor po yirde hayen.

Megen niñ alyen dirñej weñ gabe al deñem miñmonj.

Gega gebe keñkela doyan yirde hayen.

⁷ Ge beleñ al yirdeb tareñ manaj yunariñ.

Gega alyen sanjñbe miyonjer tareñ gote bande heñ irariñ.

Gega mel goyenbe deñe turñuj yañ yunariñ, irde al deñem yañ wor po yirariñ.

⁸ Irdeb det kurun gayen yeñ yufukde yerariñ,” gwahade yi-tiñj.

Tikiñ 8:4-6

Fudinde wor po, Al Kurunj beleñ det kurun gayen alyen yufukde yiryinyabe det muñ kura ma tubul tiyyinj. Tumjanj yerde pasi iryinj. Goyenbe hanjk gabe det kurun gayen alyen yufukde ma hike yeneñ hityen.⁹ Ningeb goke teñbe Yesu niñ dufay heñ hite. Yeñbe nalu dolfonde po megen niñ al hirinj. Irde yeñ wor Al Kurunyen miyon gote tareñ bande tirinj. Irde neñ ge teñ kanduk teñbe kamiyin geb, Al Kurunj beleñ isanj henbe teñ deñem turñuj yañ irde al deñem yañ wor po iryinj. Fudinde, Al Kurunj beleñ neñ megen niñ mar niñ buniñen nurde igin igin diryinj geb, gogo Yesu beleñ neñ tumjanj gake kamiyin.¹⁰ Al Kurunjbe megenya nañkiñya irde det kurun gate miñ al. Yeñ beleñ po ga det tumjanj kurun gayen yirde doyan yirde hi. Yeñbe alya bereya budam dirñej weñ yirde sanjñminj turñuj yañ bana yukan yukan niñ nuryinj. Goke teñbe Yesu teñ kerke katij. Ningeb gogo kanduk

karkuwanj karkuwanj yinyinj. Al Kurunjbe gwaha mat Yesu goyen alya bereya mata buluñminde mat Al Kurunj hitte yumulgañ teñ teñ metenj keñkela po titek al wor po iryinj. Al Kurunj beleñ gwahade iryinj gobe huwak wor po.

¹¹ Yesube gwahade geb, yeñ beleñ alya bereya mata buluñminj halde wukkeñ yiryinj marya yinjengya goyen Naniñbe uñkurenj po. Ningeb Yesu beleñ Al Kurunj dirñej weñ hitij mar goyen dine yago yineñ yineñ niñ memyak ma nurde hiyen.¹² Yesu beleñ gwahade nurde hiyen goke Al Kurunj mere iryinj goyen asanminde gahade katij hi:

“Alya bereya gama nirde hañ mar, dine yago goyen ge niñ momonj yireñ.

Mel go gabu irde hanđe gor kun diliñ mar turunj girde tikiñ heweñ,” yitiñ hi.
Tikiñ 22:22

¹³ Irdeb, “Nebe Al Kurunj niñ po hekkeñ nurde heñ,” yiriñ.

Irdeb sopte, “Nebe dirijnje yago Al Kurunj beleñ nuntij goya gago tumjanj hite,” yitiñ hi.
Aisaia 8:17-18

¹⁴ Goyenbe dirñej weñ gobe al darim yañ geb, Yesu wor bere beleñ kawañ kerke darim yañ hirinj. Al hirinj gobe yeñ beleñ ulij misij kateñ kamkeb kamde kamde tareñ Satan beleñ tanarde hitij goyen hubu ireñ yeñbe gogo al hirinj.¹⁵ Gogab alya bereya kamde kamde niñ kafura heñ hugiñen kafura dufay gore bili yirde hike kandukñeñ nurde hanjen mar gobe gwahade ma nurde hipirkeñ nurde hinayinj.

¹⁶ Fudinde, Yesube Al Kurunyen miyon ma farañ yuryinj. Yeñ farañ yurtinjebé Abrahamyen foñejminj yago farañ yuryinj.

¹⁷ Yeñbe gwahade goyen po tiyenj yeñ nurde hinjin geb, yeñ wor neñ megen niñ al gahade hetek

po hirinj. Gogab yenj belej Al Kurunj dolon ird ird mata doyan mar pris buda gote kurunjmiñ hej alya bereyat mata bulun halde yunej yunej niñ dappja gasa yirde galak irde hanjen yara yinjeñ ulin pigij goyen Al Kurunj galak irde kamenj yenbe gogo al hirinj. Yenbe metej go tenj henyabe alya bereya niñ bunijen nurde hinhin, irde Al Kurunyen mere kejkela po gama irde metej tenj hinhin.¹⁸ Yenbe unjura belej lom irke gote kandukbe gwahade yenj nurde hinhin geb, al kura unjura belej lom yiryenj marbe igij yenj belej faraj yuryenj.

3

Yesube Mose gote folet

¹ Niñgeb, kadne yago, Al Kurunj belej nej hoy diriyij gwahade goyen denj wor hoy dirtij geb, Al Kurunj diliñde wukkej wor po. Niñgeb dufaytinjbe Yesu hende po irde hinayij. Yenbe Al Kurunyen mere basaj al porofet, irde pris buda gote kurunjmiñ fudinde wor po yenj nurde tagalde hityen gogo. ² Yenbe hakot Mose belej Al Kurunyen dirnej wej Israel mar binde mat wor po yenj ge nurde kejkela doyan yirde hinhin gwahade goyen po, Yesu wor Al Kurunj belej metej unyiñ goyen kejkela po tiyyij. ³ Goyenbe Yesu deñem turjuñ yanj hetek gobe Mose deñem turjuñ yanj hitij gote folet wor po. Gobe al kura ya irke ya goyen turuj irtinjerbe ya iryen al goyen turuj irde hanjen go gwahade goyen. ⁴ Fudinde, yabe al belej yirde hanjen. Goyenpoga det kurunj gabe Al Kurunj belej yiryij. ⁵ Mosebe Al Kurunyen metej al henjbe Al Kurunj dirnej wej goyen binde mat wor po yenj ge nurde kejkela faraj yurde hinhin. Gwaha tenj henyabe Al Kurunj belej kame mere dahade

tiyyej goyen goke tagalde hinhin. ⁶ Munaj Yesu Kristube Al Kurunj Urminj geb, Al Kurunj dirnej wej goyen binde mat wor po yenj ge nurde kejkela doyan yirde hiyen. Irdeb neñbe tarej po henj Al Kurunj belej kame gwaha diryenj goke doyan hej hej goyen bada ma hetekbe yende dirnej wej wor po hetek.

Al Kurunj gama ird ird niñ bada ma hetek

⁷ Niñgeb Holi Spirit belej gaha yirinj:

“Hanjka gayen Al Kurunyen mere nurde hanj kenem⁸ tonantij sañij ma irnayij, irdeb meremiñ nurde gama irde hinayij.

Hakot deñ Israel marte asetiñ yago sawsawa po kuruj naña bana hinhanyabe

Al Kurunj tuñaj urtek yenj tonaj sañij irde meremiñ pel irde hinhan.

⁹ Bana goj kunj henyabe dama 40 gayen asetiñ yagobe mata tinjeñ turjuñ yanj wor po forok yirde hinhem goyen yeneñ hinhan.

Gega tuñaj nurde kurut nirde hinhan.

¹⁰ Goke tenjbe yenj ge bene ar yirinj. Irdeb, ‘Mel gabe huginej det hoyan niñ nurde ne niñ ma nurde hanj.

Irdeb matane ma kenej bebak tenj hanj,’ yimirinj.

¹¹ Niñgeb goke bene ar yekeb, ‘Mel gabe nere usañ hej hej gasuñ yunmirinjde gor epte ma wañ usañ hej iginj hinayin,’ yenj masi tarej po timirinj,” gwaha yirinj.

¹² Niñgeb, kadne yago, bitinjde Al Kurunj gwahader hitij goyen harhoktiñ untek dufay bulun kerde yenj ge dufaytinj tarej ird ird niñ manaj bada henak geb, kejkela po hej hinañ ko.

¹³ Gwahade hitek yenbe naŋa
nalu "Haŋka" ineŋ hityen gayenter
gabe deŋ tumŋaŋ sanŋiŋ heŋ heŋ
ge huginęŋ kadom faraŋ gurd teŋ
hinayin. Gogab mata buluŋ teŋ
teŋ dufay gore epte ma buluŋ
dirke tonanṭiŋ tareŋ henayin.
¹⁴ Irde meheňde wor po Yesu
Kristu niŋ dufayniniŋ tareŋ irtiriŋ
goyen tubul ma teŋ sanŋiŋ po
tanarde hitek. Kamde kamde
nalu forok yiyyen gega, tareŋ po
tanarde hitek. Gwaha titekbe Yesu
Kristuya gabu heŋ Al Kurunyen
meteŋ teŋ gote iginęŋ igin wor po
goyen yenja gale heŋ yawartek.
¹⁵ Goke teŋbe Al Kurunyen asanđe
hayhay gahade dirtiŋ:

"Haŋka gayen Al Kurunyen mere
nurde haŋ kenem

asetiŋ yago beleŋ tiyamiŋ
gwahade goyen tonanṭiŋ
tareŋ ma irde meremiŋ
nurde hinayin," yitiŋ. *Tikiŋ*
95:7-8

¹⁶ Be, hakotbe ganuŋ mar beleŋ
Al Kurunyen mere nurde hinhan
gega, pel irde hinhan? Gobe
Mose beleŋ Isip naŋare mat yade
naŋa hoyanje yukuriŋ mar gore
teŋ hinhan. ¹⁷ Irdeb Al Kurun
beleŋ dama 40 gayen ganuŋ mar
bearar yirde hinhan? Go mar gobe
sawsawa po kuruŋ naŋa bana
goŋ henja mata buluŋ teŋ kamde
erek namin mar goyen yirde hin-

hin. ¹⁸ Irdeb ganuŋ mar hitte wor
po Al Kurun beleŋ bearar hende
biŋa teŋbe, "Mel gobe epte ma
nere usanŋ gasunđe waŋ usanŋ heŋ
igin henayin," yiriŋ? Mere gobe
meremiŋ ma gama irde hinhan
mar goke yiriŋ. ¹⁹ Niŋgeb go mar
gobe Al Kurun niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ
ma irde hinhan geb, Al Kurunyen
usanŋ gasunđe hurkuŋ hurkuŋ niŋ
utauŋ yirke ma kwamiŋ gobe nurde
hityen gogo.

4

Al Kurunyen alya bereyabe usanŋ

heŋ tareŋ henayin

¹ Niŋgeb neŋ wor keŋkela heŋ
hitek. Al Kuruŋ beleŋ usanŋ
gasunđiŋ neŋ ge tubul teŋ biŋa
tiyyiŋ hi goyen neŋ wor moŋgo
epte ma bana goŋ hurkuniŋ geb.
² Hakot asetiŋ yagobe neŋ beleŋ
Yesu niŋ yitiŋ mere igin goyen
tagalke nurde hityen gwahade
goyen po, Al Kurunyen mere
nurde hinhan. Goyenbe meremiŋ
go nurde fudinde yeŋ dufaymiŋ
tareŋ ma yiramiŋ geb, yeŋ hittebe
miŋ mijmon iryiŋ. ³ Niŋgeb neŋ
dufayniniŋ yeŋ ge sanŋiŋ irtiŋ mar
po ga yende usanŋ gasunđe igin
hurkutek. Al Kurunbe megenja
naŋkiŋya det kuruŋ gayen yirde
usanŋ gasunŋ wor gitik irde ep iryiŋ.
Goyenbe yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ
ma irtiŋ mar goke Al Kurun beleŋ
asaniŋmideb, "Nebe bearar teŋbe,
'Mel gobe epte ma wor po usanŋ
gasunđer hurkunayin,' yeŋ biŋa
tihim," yiriŋ. ⁴ Munaŋ usanŋ heŋ
heŋ gokeb Al Kurunyen asanŋ bana
goŋ kurar kurabe gahade katiŋ
hi: "Al Kurunbe naŋa fay 6 gayen
meteŋ teŋ pasi wor po irde naŋa
faymiŋ 7debe usanŋ hiriŋ," yitiŋ
hi. ⁵ Goyenbe meremiŋ pel iramiŋ
mar goke asaniŋmide bana mere
hoyan kurabe gahade hi: "Mel
gobe epte ma nere usanŋ gasunđe
hurkunayin," yitiŋ hi.

⁶ Niŋgeb gwahade goyen po, Al
Kurunyen usanŋ gasunđe igin ala
hurkunayin yeŋ gitik irde ep irtiŋ
hinhan gega, hakot Israel marbe
Al Kurunyen mere goyen igin ma
nurde pel iramiŋ geb, tumŋaŋ ma
usanŋ gasunđiŋde gor hurkamiŋ.
⁷ Goyenbe naŋa nalu "Haŋka" ineŋ
hanyende niŋ alyá bereyabe beleŋ
usanŋ gasunđe hurkunayin yeŋ du-
faymiŋ kirtiŋ goyen goke kamebe
Dewit inyiŋ. Munaŋ naŋa nalu
"Haŋka" ineŋ hanyende niŋ alyá
beroya gobe gayenter niŋ alyá
beroya niŋ yitiŋ. Al Kurun beleŋ

Dewit inyiñ gobe asaŋmijde ga-hade katiñ hi:

“Han̄ka gayen Al Kurunyen mere nurde hañ kenem tonan̄tij tareñ ma irde meremiñ nurde hinayin,” yitiñ. *Tikiñ 95:7-8*

⁸ Be, usañ gasuñ niñ yeñ hime gobe Kenan megeñ Yosuwa beleñ Israel mar yukurij goke ma yeñ hime. Mel gore Kenan megeñde kuñ fudinde wor po usañ hamin̄ manhan usañ gasuñ kuñ kuñ nalu hoyan̄ goke Al Kuruj beleñ Dewit momoñ ma irwoñ. ⁹ Niñgeb usañ nalu Sabat fudinde wor pobe Kenan nañare kuñ keperamiñ gogo moñ. Go nalu gobe Al Kurunyen alya bereyamiñ niñ teñ kame forok yetek hinhin. ¹⁰ Niñgeb Al Kuruj beleñ meteñmiñ pasi irde usañ hirij gwahade goyen po, al kura Al Kurunyen usañ gasuñde hurkunayin̄ marbe tumjan̄ usañ henayin. ¹¹ Niñgeb neñ tumjan̄ usañ gasuñde gor hurkuñ hurkuñ niñbe teñninin̄ ilhal teñ kurut wor po yeñ hitek. Gogab Al Kurunyen mere pel irde hinhan mar gote mata ma gama irde hitek. Irdeb usañ gasuñmijde hurkuñ hurkuñ niñ soñ ma hetek.

¹² Be, Al Kurunyen merebe mali mere yara moñ, tonñen̄ yañ wor po. Mere gobe fulen̄are niñ bidila kura misiñ kurhan kurhan yaltiñ gote misiñ fołek wor po. Niñgeb kiñkiññiniñ yago yawañ tur yirtin̄ teñninin̄ karkuwañ goyen bidila gore walde, kiñkiññiniñ pateñ nañgiram kawan irde hi gwahade goyen po, mere gobe dufayya mataya bininiñ biñde niñ wor po goyen yade kawan yirde hiyen. Irdeb dufaynin̄ya mataniniñya igin̄ ma buluñ goyen dikala dirde hiyen. ¹³ Det kura Al Kuruj diliñde epte ma bana kunayin. Dawet Al Kuruj beleñ yiryin̄ gobe diliñdebe kawan ala

po hañ. Niñgeb mata teñ hityen kuruj goyen uñküren̄ muñ kura yeñ diliñde epte ma bana kertek. Huwardeb mata teñ hityen kuruj goyen tumjan̄ kawan po momoñ irtek.

¹⁴ Goyenpoga Al Kuruj Urmin̄ Yesu, neñ ge teñ pris buda gote kurun̄mij hirij al gore Al Kurunyen gasuñde gor heñ faran̄ durde hi. Niñgeb yeñ ge dufayniniñ san̄in̄ irde goke tagalde hityen goyen tubul ma po titek. ¹⁵ Nende pris buda gote kurun̄mij megen gar hinhinyabe megen niñ dufay buluñ kurayen kurayen forok yeñ lomlom dirde hanjen̄ gwahade po, yeñ wor lomlom irde hinhan. Goyenbe mata buluñ muñ kura ma tiyyiñ. Niñgeb yeñbe neñ beleñ mata buluñde kateñ hityen beljen̄be damiñ goyen keñkela nurde bunijen̄ dirde hi. ¹⁶ Niñgeb neñbe Al Kuruj beleñ gab bunijen̄ dirde igin̄ igin̄ diryen̄ yeñ hekken̄ nurdeb yeñ hitte kuñ kuñ niñ ka-fura ma heñ hitek. Irkeb yeñ beleñ bunijen̄ dirde hiyen̄. Gogab faran̄ niñ nurtekeb yeñ beleñ bunijen̄ nirde igin̄ igin̄ dirde faran̄ durde hiyen̄.

5

¹ Be, pris buda gote kurun̄mij heñ hanjen̄ kuruj gobe Al Kuruj beleñ Israel mar niñ teñ pris buda bana goñ niñ al kura basiñña yirde hikeb yeñ ge meteñ teñ hanjen̄. Meter̄ gobe yeñ beleñ ga tonan̄ heñ Al Kurunyen ya balem bana hurkuñ Al Kuruj hitte det galak irde, almet mata buluñ halde halde niñ dapñña gasa yirde Al Kuruj niñ kumga teñ hanjen̄. ² Pris buda gote kurun̄mij wor megen niñ al, mata buluñde igin̄ kattek ala po hañ geb, buluñ tihit yeñ ma nurdeya mata buluñ teñ han̄ mar goyen yeñ beleñ kwep kwep ma yirde bekken̄de mere yirtek po hinayin. ³ Goke teñbe al hoyanje

mata buluŋ halde halde niŋ po ma Al Kuruŋ dapŋa kumga teŋ galak irde hanjen. Yŋgenje mata buluŋ niŋ manaq nurde gwaha teŋ hanjen.

⁴ Be, al kura deŋne yaŋ hewe yeŋ epte ma pris buda gote kuruŋmiŋ hiyyen. Yeŋbe Al Kuruŋ beleŋ Aron basiŋa iryiŋ gwahade goyen po irke gab pris buda gote kuruŋmiŋ hiyyen. ⁵ Niŋgeb Yesu Kristu wor yiŋgeŋ deŋne turluŋ yaŋ hewe yeŋ pris buda gote kuruŋmiŋ ma hirin. Gwahade yarabe yeŋ ge amanęŋ nurdeb, "Gebe Urne wor po haha. Irke haŋkabe nebe Adoge wor po him," yiriŋ al Al Kuruŋ goreb pris buda gote kuruŋmiŋ iryiŋ. ⁶ Irdeb meremiŋ kurar kurabe, "Gebe Melkisedekyen minde niŋ al heŋbe hugiŋeŋ pris hayiŋ," inyiŋ.

⁷ Be, Yesube gwahade geb, megen gar hinhinyabe alya bereya niŋ buninęŋ nurde eseŋ henja Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hinhin. Yeŋbe Al Kuruŋ palap irde meremiŋ gama irde hinhin geb, gusuŋaŋmiŋ goyen wol hirin. Al Kuruŋbe Yesu go kamde kamde mata fole irtek tareŋ igiŋ untek hinhin.

⁸ Be, Yesube Al Kuruŋ Urminęŋ gega, kanduk kurayen kurayen yeneŋ hinhinde gor matbe Naniŋde mere nurde gama ird ird matabe gahade yeŋ bebak tiyyiŋ. ⁹ Gwaha matbe Naniŋde mere gama ird ird mata goyen kura muŋ soŋ ma hirin. Kenkelə wor po gama iryiŋ. Niŋgeb alya bereya meremiŋ gama irde han mar goyen tumlaŋ yumulgaŋ tike Al Kuruŋya hugiŋeŋ hinayiŋ gote miŋ al hirin. ¹⁰ Irkeb Al Kuruŋ beleŋ Melkisedekyen minde niŋ al irdeb pris buda gote kuruŋmiŋ iryiŋ.

Dufaytiŋbe diriŋ kalak yara ma henayiŋ

¹¹ Be, Yesu beleŋ Melkisedekyen minde niŋ al heŋ pris buda gote kuruŋmiŋ hiriŋ goke momon dirtek mere gobe budam po hanj. Goyenbe deŋbe araq ma bebak teŋ hanj geb, mere dird dird gobe meteŋen wor po.

¹² Denbe Yesu niŋ dufaytin tareŋ iramiŋ, irde dama ulyanđe kutiŋ geb, gaha naŋabe al hoyan saba yird yird mar hewonj. Goyenbe Al Kurunyen mere tiŋenya nuramiŋ go gwahade po, al beleŋ po ga saba dirtek hanj. Niŋgeb deŋbe diriŋ kalak mamu po nene biŋge sanjiŋ ma nene hanjen go gwahade yara hanj. ¹³ Al gwahade kura saba tiŋenya nuramiŋ goyen po nurde hanj marbe diriŋ besare niŋ mamu po nene hanj go gwahade goyen. Niŋgeb mata damiŋbe Al Kuruŋ diliŋde huwak goyen kenkelə ma bebak teŋ hanjen. ¹⁴ Munaj Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde tareŋ po hanj mar gote sababe al par-guwakyen biŋge tareŋ go gwahade goyen. Niŋgeb al gwahade gobe saba goyen nurde gama irde gab mata igiŋya buluŋya kenkelə yeneŋ bebak teŋ mata igiŋ teŋ teŋ niŋ po kurut yeŋ hanjen.

6

¹ Niŋgeb mehenje wor po deŋ tiŋenya Yesu Kristu niŋ saba dirke nuramiŋ goyenter po sopte mulgaŋ heŋ tebaŋ ma teŋ hitek. Gobe bada po heŋ Yesu gama ird ird matare parguwak heŋ heŋ saba goke po nurtek. Munaj saba tiŋenya nurtiriŋ goyenter po mulgaŋ hetekbe ya irniŋ yeŋ tola yimiytiŋde po henbe ya pasi ma irtek go gwahade goyen. Niŋgeb Al Kuruŋ tubul teŋ gisaw kutek mata buluŋ goyen yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ heŋ heŋ mataya Al Kuruŋ niŋ dufayniniŋ sanjiŋ ird ird mataya gote sabare po ma hitek. ² Irde baptais teŋ teŋ mata, al hende hannininj yerde

Al Kuruň gusuňaň ird ird mata, al kamtiň kame huward huward gote sabayabe nalu funanje al tumjaň merere huwarnayıň gote sababe Yesuyen alyá bereya gayamun ga gergeň haň mar gote saba geb, saba goyenter po ma hitek.³ Al Kuruň beleň igin yen nurdeb faran durkeb dirinde saba go yubul teňbe tareň dird dird saba goyenter kutek.

⁴⁻⁶ Munaň al kura Al Kuruň beleň dufaymın wuk irtıň gega, Al Kuruň harhok unyen al gobe Al Kuruň Urmiň goyen pel irde al hoyan diliň mar sukal irde sopte kuruse hende mayke kamyen go gwahade goyen. Niňgeb al gwahade gobe kame epte ma mata buluň go tubul teň Al Kuruň hitte biň mulgaň hiyyen. Niňgeb al kura Al Kuruňyen tareň titiň, irde Holi Spirityen sanjiňde mata teň teň manaň nurniň, irdeb Al Kuruňyen merebe igin yen biňde mat keňkela bebak titiň, irde Al Kuruň beleň alyá bereyamiň doyan ird ird gote tareň kame wayyen go wor bikken kintiň al gore Al Kuruň harhok unyenbe epte ma mata buluň go tubul teň biň mulgaň hiyyen.⁷ Niňgeb megen kura kigarin kateň bida irke bingel igin wor po forok yeke meteň miň al beleň yawaryen go gwahade goyen po, al kura Al Kuruň beleň det igin untıň gote iginen igin wor po forok yirke al gobe guram irde tareň iryen.⁸ Munaň megen gobe yamuňa det hirwanjeň yaň po forok yiryeňbe megen igin moň geb, megen gote miň al beleň karan urde yasuň ma tiyyen gwahade goyen po, al gwahade goyen wor Al Kuruň beleň buluň iryen.

⁹ Be, kadniniň yago, gwaha mat hayhay dirde hite gabe deň goyen mata goyenter ma kunayin yen nurde henja ga dinen hite. Deňbe Al Kuruň beleň

dumulgaň titiň haň geb, kamebe hugiňeň dawartek beleň po haň.¹⁰ Fudinde, Al Kuruňbe al kura po igin yirde kurabe buluň yirde ma yirde hiyen. Yenbe deň beleň yen ge meteň kuruň po teň haň goke biň sir ma yen hiyen. Irde yen ge amaneň nurdeb alyá bereyamiň faran yurd yurd niň bada ma heň faran po yurde haň goke wor biň sir ma yen hiyen.¹¹ Niňgeb deň kuruň goyen kame Al Kuruňyen det igin yawartek yen doyan heň haň goyen fudinde yawartek yen megen gar henja kadtıň faran yurd yurd niň hugiňeň kurut yen hinayıň yen nurde hite.¹² Irde asetiň yago kura beleň mata teň hinhan goyen deň wor gwahade po teň hiwoň yen nurde hite. Mel gobe Al Kuruň beleň kame detmiň dunen yen biňa titiň goke hekken nurde tetewoň po yen doyan heň heň niň piňeň ma heň hinhan. Niňgeb deň wor gwaha teň teň niň piňeň ma heň hinayıň.

Al Kuruň beleň biňa tiyyiň goke hekken nurtek

¹³ Be, asetiň kura mata gwaha tiyyiň albe Abraham. Al Kuruň beleň Abraham hitte biňa tiyyinyabe al kura yen folet kura hike deňe urde biňa titek moň geb, yinjeň deňe urde biňa tiyyiň.¹⁴ Biňa teňyabe, "Fudinde wor po guram girde sanjı gireň. Niňgeb fojenje yago budam forok yen hinayıň," inyin.¹⁵ Irkeb Abraham go mere gote iginen niň doyan heň heň ge piňeň ma heň doyan po heň hinhan. Irdeb kuj kuj kame gabe Al Kuruň beleň inyin gwahade po forok yirinj.

¹⁶ Be, albe kandukmın kura pasi irniň yenbe al hoyan kura yen folet goyen deňe urde biňa teň hanjen. Irkeb kanduk goke kadom mohonje teň hinayıň gobe gogo po hubu hiyyen.¹⁷ Niňgeb Al Kuruň wor yinjeň deňe urde

biŋa teŋ hinhin. Gogab Al Kurun beleŋ yeŋ ge teŋ biŋa tiyyin mar gore Al Kurunbe dufaymin hoyan ma irde hiyen goyen yeŋ beleŋ nurwoŋ yeŋbe gogo yinŋen deŋe urde biŋa teŋ hinhin.

¹⁸ Ningeb biŋa kura tareŋ po ire yeŋbe yinŋen deŋe urde teŋ hiyen. Biŋa teŋ teŋ mata irawa Al Kurun beleŋ titiŋ gobe usi moŋ geb, sorkok ma hiyyen. Ningeb Al Kurun beleŋ detmiŋ igin dunyen yeŋ nurde goke doyaŋ hinŋin yeŋ mata buluŋde mat busaharde Al Kurun hitte watin mar neŋ gayenbe biŋa tiyyin gore faran durde tareŋ diryen.

¹⁹ Ningeb Al Kurun beleŋ gwaha direŋ yeŋ biŋa tiyyin goke hekkenurde doyaŋ hen heŋ gobe aŋga temeyke hakwa tanarke uŋkurenŋde po hiyen go gwahade, heŋ heŋniniŋ wor sanjŋ po hiteke det kura beleŋ buluŋ dirtek ma hite. Al Kurun beleŋ gwahade diryen gobe Yesu hitte mat gwaha diryen yeŋ nurde neŋbe Yesu niŋ po nurde hite. Yeŋ beleŋbe Al Kurunyen ya balem bana gasun himam wor po amil tolok gore po pet titiŋ goyen fole irde Al Kurun diliŋ mar hurkuriŋ. ²⁰ Yeŋbe neŋ ge teŋ bikken bana gon yeŋ wa hurkuriŋ. Irdeb Melkisedekyen miŋde niŋ al heŋbe pris buda gote kurunŋmiŋ heŋ hugiŋen meter teŋ hi.

7

Pris buda gote kurunŋmiŋ Melkisedek

¹ Be, Melkisedek gobe Salem taun kuruŋ goyenter niŋ doyaŋ al kuruŋ. Irdeb yeŋbe Al Kurun tareŋmiŋ hende wor po goyen dolon ird ird mata doyaŋ al. Yeŋbe hakot Abraham beleŋ fulenŋare kuŋ naŋa hoyanje niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ gasa yirke busaharkeb detmiŋ yade mulgaŋ heŋ wakeb

guram irde tareŋ iryin. ² Irkeb Abraham beleŋ fulenŋare kuŋ dawet yawaryin kuruŋ goyen pota yirde buda 10 yirdeb buda uŋkurenŋbe yeŋ unyiŋ. Deŋe Melkisedek gote miŋbe "Mata huwak teŋ teŋ doyaŋ al kuruŋ." Munaŋ deŋem kura "Salem niŋ doyaŋ al kuruŋ" gote miŋbe "Al biŋ yisikamde kamdere niŋ doyaŋ al kuruŋ." ³ Al gote milinŋa naniŋyabe gogo yeŋ ma po nurde hite. Irde asem yago miŋ gwaha mat kura watin, irde kawaŋ hiriŋ naluya kamyin naluya wor bebakken moŋ. Yeŋbe Al Kurun Urmin yara, hugiŋen Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ al hitiŋ.

⁴ Ningeb al gobe al dahade wor po yeŋ dufay henayin. Yeŋbe al deŋem turŋun yan wor po geb, asetiŋ Abraham deŋ beleŋ deŋem yan ineŋ hanjen gore wor fulenŋare kuŋ dawet yawaryin goyen yawaŋ pota irde buda 10 yirde buda uŋkurenŋbe yeŋ unyiŋ. ⁵ Gayenterbe Moseyen sabare yitiŋ gwahade po al dawetmiŋ yadeb buda 10 yirdeb buda uŋkurenŋbe Liwai miŋde niŋ mar pris hitiŋ goyen yuneŋ hanjen. Liwai marbe Israel mar bana gon niŋ po gega, Israel mar bana gon hoyanje Moseyen sabare yitiŋ goyen po gama irde detmiŋ goyen buda 10 yirde buda uŋkurenŋbe yeŋ yuneŋ hanjen. ⁶ Goyenpoga Melkisedekbe Liwai miŋde niŋ al moŋ gega, Abraham beleŋ detmiŋ buda 10 yirde buda uŋkurenŋbe unyiŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ yeŋ hitte biŋa tiyyin al Abraham goyen Melkisedek beleŋ guram irde sanjŋ iryin. ⁷ Ningeb al kura tareŋ miŋyan beleŋbe al hoyan tareŋmiŋ bande goyen guram yirde sanjŋ yirde hanjen gobe nurde han gogo.

⁸ Liwai mar pris hitiŋ gobe al po geb kamnayin gega, Israel

mar belej detmiñ pota irde buda uñkurenj yunej hanjen. Goyenpoga Al Kurunyen asanđde Melkisedekbe kamyiñ moj yitiñ al goyen Abraham belej detmiñ pota irde buda uñkurenj unyiñ. Niñgeb Melkisedekbe Liwai mar pris hitiñ gote folek.⁹⁻¹⁰ Irde hakotbe Liwai mar ma forok yekeya Melkisedek belej Liwai mar gote asem Abraham kinyiñ. Goya goyenbe Abraham belej detmiñ buda 10 yirde buda uñkurenjbe Melkisedek unyiñ. Niñgeb Abraham belej go tiyyiñ gobe asem wej Liwai mar belej Melkisedek untin yara hiriñ.

¹¹ Be, bikkenj Israel marbe Moseyen saba tamiñ. Irde Moseyen sabarebe Liwai mar belej pris meteñ teñ hinayiñ yitiñ. Goyenbe go meteñ teñ hinhan gore alya bereyat mata bulun halde pasi ma irde hinhan. Halde pasi irde hinhan manhan Al Kurun belej Liwai marte foñeñ kura Aronyen miñde niñ al po meteñ goyen unwoj. Gega gwahade moj geb, al miñ hoyan Melkisedekyen miñde niñ al gore wañ pris meteñ tiyyeñ yen nurde hinhin.

¹²⁻¹⁴ Be, pris hoyan wayyeñ goke yeñ hityen al gobe Liwai mar al moj. Al gote miñde niñ marbe Al Kurunyen ya balem bana altare heñ Al Kurun doloñ ird ird mata go ma teñ hanjen. Gobe Doyañ Al Kurunniñibe Yudayen miñde mat wayyeñ goke yeñ hime. Gega Mosebe pris meteñbe Yudayen miñde niñ al belej teñ hinayiñ yen ma tagalde hinhin. Goyenbe Liwai mar al moj Yesu gore wañ pris meteñ goyen tekeb Moseyen saba bikkek gote gasuñ manañ saba gergeñ belej tirij.

Pris gergeñbe pris bikkek gote fohek

¹⁵ Be, saba gergeñ gore Moseyen saba bikkek gote gasuñ teñ teñ gote miñbe pris hoyan kura

Melkisedek yara gore forok yekeb keñkela wor po kawan forok yiriñ.¹⁶ Al gore pris hiriñ gobe Israël marte asemde saba bikkek bana goj yitiñ go ma gama iryiñ. Gwaha irtiñeñbe hugineñ heñ heñ gote tarende pris hiriñ. Hugineñ heñ heñ gobe epte ma det kura belej bulun irtek hi.¹⁷ Niñgeb pris hiriñ al goke teñbe Al Kurunyen asanđde gahade katiñ hi:

“Gebe Melkisedekyen miñde niñ al heñ hugineñ pris hayin,”
yitiñ. *Tikiñ 110:4*

¹⁸ Niñgeb gwahade goyen po, saba bikkek gore gwaha gwaha tinayiñ yitiñ gobe tareñ miñmoj, irde gore farañ durtek epte moj geb, Al Kurun belej saba bikkek goyen teñ siňak belej kiriyiñ.¹⁹ Fudinde, Moseyen saba goreb epte ma det kura Al Kurun diliñde wukkek iryeñ. Niñgeb Al Kurun belej saba gergeñ igin wor po, Moseyen saba bikkek gote fohek goyen dunyiñ. Niñgeb neñbe saba gergeñ goyen gama irde Al Kurun bindere igin kutek.

²⁰ Yesu Kristu pris meteñ unyiñ gobe bikkenj Al Kurun belej yiñgeñ deñe urde biña tiyyiñ go po gama irde pris iryiñ. Goyenbe pris hoyan gokeb biña kura ma tiyyiñ.²¹ Yesu belej pris hiriñ goke muñ po Al Kurun belej asanmiñde gaha yiriñ:

“Doyañ Al Kurun belej biña teñbe,
‘Gebe hugineñ pris hayin,’
inyiñ.

Irdeb meremiñ goyen tubul ma tiyyeñ,” yiriñ. *Tikiñ 110:4*

²² Niñgeb Al Kurun belej yiñgeñ deñe urde biña tiyyiñ goke teñbe Yesu goyen Al Kurun belej alya bereyaminj hitte biña gergeñ tiyyiñ gote igineñ fudinde wor po forok irtek al iryiñ. Al Kurun belej biña gergeñ tiyyiñ gobe biña bikkek gote fohek wor po.

²³ Be, Liwai marbe pris meten go teñ hinhan gega, yenbe al geb kamde kuñ hinhan. Irkeb Liwai mar hoyan beleñ meten goyen teñ hinhan. ²⁴ Gega Yesube gwahader hiyen al geb, pris meten tiyyin gobe gwahader po teñ hiyen. ²⁵ Yesube gwahade geb, Al Kurunyā hugineñ haryen. Irde alya bereya faran yuri yen gusunjan irde hiyen, irdeb kame wor gwahade po teñ hiyen. Ningeb yen beleñ Al Kurun hitte kuñ kuñ beleñ kerd yunke yen hitte kuñ hanj mar goyen tumjan yade hiyen.

²⁶ Yesu gobe Al Kurun diliñde wukken wor po uliñde merem moñ, irde mata buluñ miñmoñ. Al Kurun beleñ yenja mata buluñ maryabe hoyan mun wor po iryin. Irdeb Al Kurun hire gorbe deñem yan kurun wor po iryin. Ningeb neñbe pris buda gote kurunyin gwahade gore faran durwon yen nurde hite.

²⁷ Liwai mar pris meten teñ hanj mar gote karkuwanjin gobe yinjenje mata buluñ niñ wa gise hanjka Al Kurun galak irniñ yen dapnja gosa yirde kumga teñ hanjen. Gwaha teñ gab al hoyanje mata buluñ niñ wor gwaha po teñ hanjen. Goyenbe Yesube alya bereya megen hanj kurun gote mata buluñ niñ teñ yinjen Al Kurun galak irhem yen wawuñ unkureñ gogo po kuruse hende kamyin. Irde sopte gwaha ma tiyyen.

²⁸ Be, Moseyen saba gama irde pris buda gote karkuwanjin heñ hanjen mar gobe mata buluñ miñyan. Goyenpoga Al Kurun beleñ yinjen deñe urde biña tiyyin goyen gama irde pris hirin al Al Kurun Urmiñ gobe keñkelə wor po pris meten goyen teñ pasi iryin.

Yesube pris buda gote kurunyin

¹ Be, mere gwahade teñ hite gote miñ wor pobe gahade: nerbe pris buda gote kurunyin goyenninij yan hite. Yenbe Al Kurun sañinjinj hende wor po hitte hurkurin, irde Doyan Al Kurun heñ ketalmiñde hi. ² Irde gorbe gasuñ himamde hurkuñ Al Kurun dolon ird ird mata doyan irde hi. Gor niñ gasuñ himam fudinde wor po gobe Doyan Al Kurun beleñ po ga irtinj, megen gar niñ mar beleñ ma irtinj.

³ Be, megen niñ pris buda gote karkuwanjinbe Al Kurun det galak irde dapnja gasa yirde kumga teñ dolon ird ird meten niñ basija yirde meten goyen yuneñ hanjen. Ningeb nende pris buda gote kurunyin Yesu wor det kura Al Kurun galak irtek go miñyan po hiyen. ⁴ Munañ megen garbe pris beleñ Moseyen sabare yitin go po gama irde det Al Kurun galak irde hanjen. Ningeb Yesu gobe megen gar hi manhan pris ma hewoñ.

⁵ Goyenbe megen gar niñ prisbe Al Kurunyen ya balem megen hi bana gonj hurkuñbe Al Kurun dolon irde hanjen. Ya balem megen hi gobe ya balem fudinde wor po Al Kurunyen gasunje hi gote tunjanen po. Ningeb Mose beleñ Al Kurun dolon ird ird niñ sel ya ireñ tike Al Kurun beleñ, “Dugure gor geya heñbe ya balem gikala girmiñ goyen keñkelə po nurdeb go po gama irde sel ya goyen irayin,” inen bebak iryin. ⁶ Goyenpoga Yesube meten iginj hoyan wor po goyen tiriñ. Metenjinbe megen niñ pris beleñ saba bikkek gama irde meten teñ hanjen gote folek wor po. Yesube alya bereyamin ge teñ Al Kurun hitte kunbe Al Kurun beleñ biña gergeñ titin goyen tarenj po irde gote iginen forok irde hi. Al Kurun beleñ biña gergeñ titin gote iginenbe kurun, munaj biña

titin̄ bikkek gote iginejbe kurunj̄ moj̄. Niñgeb Yesuyen meteŋbe gogo megen niŋ̄ prisyen meten̄ folek wor po.

⁷ Be, Al Kurunj̄ beleŋ hakot biŋ̄a tiyyin̄ goyen keŋkelak wor po manhan sopte biŋ̄a gergeŋ̄ ma tiwoŋ̄.

⁸ Gega biŋ̄a tiyyin̄ bikkek goyen al beleŋ keŋkela ma gama irde hiket Al Kurunj̄ beleŋ yenen̄be gaha yiriŋ̄:

“Doyaŋ̄ Al Kurunj̄ beleŋ gaha yiriŋ̄:
Nurnaŋ̄ ko! Nalu kura forok
yiyyen̄.

Goya goyenbe Israel marya Yuda
marya hitte biŋ̄a gergeŋ̄
tiyeŋ̄.

⁹ Biŋ̄a gergeŋ̄ tiyeŋ̄ gobe bikken̄
asem yago Isip naŋ̄are mat
yukun̄ hinhem goyenter yen̄
hitte biŋ̄a timiriŋ̄ go gwahade moj̄.

Go mar gobe biŋ̄a tenya yinmiriŋ̄
goyen ma gama irde hinhan
geb,

ne wor yeneŋ̄ wasak teŋ̄
harhokne yunmiriŋ̄,
gwaha yiriŋ̄.

¹⁰ Irde Doyaŋ̄ Al Kurunj̄ beleŋ sopte
yiriŋ̄.

‘Kame kurabe Israel mar hitte biŋ̄a
teŋ̄be gaha yireŋ̄:

Dufaymiŋ̄de sabane kerde
biŋ̄de kayeŋ̄.

Irdeb nebe yende Al Kurunj̄
heweŋ̄, irke yeŋ̄be nere alya
bereya henayin̄.

¹¹ Irdeb al deŋ̄em yaŋ̄ya deŋ̄em
monya goyen tumňaŋ̄ ne
niŋ̄ nurde hinayin̄.

Niñgeb kadomya tayneŋ̄
yagoya kura goyen Doyaŋ̄
Al Kurunj̄ nud unnaŋ̄ yen̄
saba yirtek ma hinayin̄.

¹² Nebe mata buluŋ̄miŋ̄ halde
yuneŋ̄.

Irdeb sopte mata buluŋ̄miŋ̄
ge ma po nureŋ̄, “gwaha
yiriŋ̄.” *Yeremaia 31:31-34*

¹³ Be, Al Kurunj̄ beleŋ mere
gwahade kurunj̄ tiyyin̄ gobe “biŋ̄a
gergen̄” inyin̄. Irkeb hakot biŋ̄a
tiyyin̄ gobe buluŋ̄ hirin̄. Niñgeb
biŋ̄a bikkek gobe heŋ̄ ga moj̄ bana
kuyen̄.

9

Biŋ̄a bikkekde niŋ̄ mata

¹ Be, Al Kurunj̄ beleŋ hakot Israel
marte asem yagot diliŋ̄de biŋ̄a
kurunj̄ tiyyin̄ go banabe Al Kurunj̄
dolon ird ird mata niŋ̄ yitiŋ̄. Irde
Al Kuruŋ̄yen ya balem al beleŋ
irtin̄ goke manaŋ̄ yitiŋ̄. ² Al Kuruŋ̄yen
ya balem gobe sel po irtin̄.
Ya bana goŋ̄ gasuŋ̄ kurhan
meheŋ̄ beleŋbe hulsi go hende
yerde yusun̄ yurde hanjen̄
kutumya altaya kura gor hinaryum.
Irkeb gise hanjka alta go hende
beret yerde hinhan. Det go hinhan
gasuŋ̄ gobe “Gasuŋ̄ Himam”
ineŋ̄ hanjen̄. ³ Irde gasuŋ̄ go
harhokdebe “Gasuŋ̄ Himam Wor
Po,” ineŋ̄ hanjen̄ goyen hinhan.
Gasuŋ̄ iraw go kahaltebe amil
tolok wor po gore gasuŋ̄ iraw
goyen kahalte giŋ̄ yitiŋ̄ hinhan.

⁴ Gasuŋ̄ Himam Wor Po bana
gonbe det gahade hinhan: det
hamiŋ̄ kusamuŋ̄ Al Kurunj̄ niŋ̄
kumga teŋ̄ unen̄ unen̄ gasuŋ̄ alta
gol hora beleŋ̄ po irtin̄yabe Biŋ̄a
Teŋ̄ Teŋ̄ Bokisya.* Bokis go wor
gol hora parwek halgayin̄ wor
po irde gore po aw urtiŋ̄ goyen
hinhan. Bokis go biŋ̄ banabe
hora beleŋ̄ kuwe dirneŋ̄ irtin̄ go
biŋ̄debe binje kura “mana” ineŋ̄
hanjen̄ goyen goŋ̄ hinhan. Irde
Aronyen genuŋ̄ sopte ituŋ̄ hitin̄
goyabe hora parwek irrawaya Al
Kurunj̄ beleŋ̄ sabamiŋ̄ kanj Mose

* **9:4:** Gol alta det hamin̄ minyan̄ kumga teŋ̄ ten̄ gasuŋ̄ gobe amil Gasuŋ̄ Himam Wor Po bana
hurkun̄ hurkun̄ bindere wor po hinhan geb, gobe Gasuŋ̄ Himam Wor Po biŋ̄de hi yeŋ̄ nurde
hinhan.

unyiq goyen Bokis biñde gon hinhan.

⁵ Al Kurunyen miyoñ deñem Serubim yineñ hanjen gote toneñ irawabe Bokis gote awmiñ hende heñ tapeñ yisañ hitiñ hinaryum. Serubim gobe Al Kurun deñem turñuj yan wor po goyen kawan ird ird miyoñmin. Goyenbe hanjkab det kurun goke keñkelä ma momoñ direñ.

⁶ Be, ya bana gon niñ dawet kurunj gob gwahade po gasuñenjyan yirtiñ hikeb pris beñen gasuñ himam meheñde niñ bana gon gise hanjkä hurkuñ Al Kurun dolon ird ird mata teñ hinhan. ⁷ Gega damam damam wawuñ uñkurenje po pris buda gote kurunymin po ga gasuñ himam wor po bana gon hurkuñ hinhan. Goyenbe mali mali ma hurkuñ hinhan. Yenjenje mata buluñya al hoyan beñen ma nurde henjañ mata buluñ titiñ goyen halde yunwoñ yen dapñä dari goyen teñ gasuñ himam wor po biñde gon hurkuñ hinhan.

⁸ Pris beñen gwaha teñ hinhan gobe gasuñ himam meheñde niñ goyen miñmoñ manhan Gasuñ Himam Wor Pore hurkuñ hurkuñ beñen kawan forok yewoñ yen Holi Spirit beñen dikala dirde hi. ⁹ Gasuñ himam meheñde niñ gobe gayenter niñ mata gote tunjañen. Pris beñen Al Kurun dolon ird ird mata gama irde det galak irde dapñä gasa yirde kumga teñ hinhan gega, mata teñ hinhan kurunj gore mel gote biñ goyen Al Kurun diliñde wukkeñ ma yirde hinhan. ¹⁰ Al Kurun dolon ird ird mata bikkek gwaha teñ hinhan marbe binjeya dapñaya irde feya daminje igin netek munaj daminje epte ma netek gote saba gama irde hinhan. Irde yinjen uliñ sope yird yird mata kurayen kurayen po teñ hinhan. Al Kurun beñen nalu kiriyñ goyen ma forok

yen hikeyabe mata goyen po teñ hinhan. Gega mata gobe biñ wuk irde irde niñ moñ, uliñ sope irde irde niñ po teñ hinhan.

Yesu Kristuyen dari

¹¹ Goyenbe Yesu Kristube mata igin bikken forok yitiñ gar hanj gote pris buda gote kurunymin heñ wayyiñ. Irdeb gasuñ himam fudinde wor po wukkek al beñen ma irtiñ bana gon hurkuriñ. Gasuñ himam gote tareñmiñbe hoyan, megen hi gwahade moñ, gote folek wor po. Gasuñ himam gobe megen gar ma hi. ¹² Be, yenbe neñ ge teñ Al Kurun hiyende gor gasuñ himam goyen bana hurkuriñ. Goyenbe wawuñ uñkurenje po hurkuriñ. Irde hurke yenja memeya bulmakaw dirneñyat dari ma yade hurkuriñ. Gwahade yarabe dumulgañ teñ hugiñen Al Kurunyen alya bereya dire yen darim wok irde kuruse hende kamyin. Ningeb mata gwahade tiyyin goke Gasuñ Himam Wor Po bana darim teñ hurkuriñ yiñhim gago.

¹³ Munaj Al Kurun beñen alyen mata buluñ halde yunwoñ yenbe pris beñen memeya bulmakawayat dariya, irde bulmakaw bere foñen kumga tike wor yitiñ tupimij goyen yade al hereñ yutirin teñ hinhan. Irke goreb uliñde wukkek yirde hinhan. ¹⁴ Gega Yesu Kristuyen daribe dapñä dari gote folek. Yenbe mata buluñ muñ kuram moñ. Ningeb Holi Spirit hugiñen hitiñ gote sanjidebe yinjen Al Kurun galak irhem yen kamyin. Ningeb darimin gore ulniniñ siñare ga po ma wuk iryiñ. Ulnininya binininya goyen tumjañ halde wuk diryiñ. Gwahade ningeb Al Kurun tubul teñ gisaw kutek mata buluñbe yubul po titek. Gogab Al Kurun gwahader hitiñ go po gama irde yen ge po meten teñ hitek.

15 Goke teñbe Yesu Kristube alya bereyaminj ge teñ Al Kurun hitte kuj Al Kurun beleñ biña gergen titinj goyen tareñ irde gote iginenj forok ird ird al hiriñ. Yeñbe alya bereya Al Kurun beleñ hanjkapyä biña tiyyinj goyen bana heñ mata buluñ teñ hinhan goyen halde yunhem yeñ kamyinj. Gwahade geb alya bereya Al Kurun beleñ basiñja yirde hoy yiryinj marbe Al Kurun beleñ yuneñ yeñ biña tiyyinj detmiñ goyen yunyer. Irkeb Al Kurunja hugiñej hinayinj.

16-17 Be, al kura kamenj yeñ nurdeyab diriñmijinj hitte kammeke gab gwaha gwaha tinayinj yinyenj. Goyenbe mere tiyyenj gobe kamke po gab dirneñ weñ beleñ mere go gama irnayinj. Niñgeb al kura kamenj yenja mere titinj gobe al go kamke gab meremiñ goyen pel ma irde yeñ yiyyenj go po gama irnayinj. 18 Gwahade goyen po bikkenj Al Kurun beleñ biña tiyyinj goyen Israel mar beleñ gama irnayinj yeñbe al kamtiñejbe Mose beleñ dapnja gasa yirke kamamiñ gogo. 19 Irdeb meheñde wor po Mose beleñ asañde Al Kurunyen saba katiñ kurun goyen al buda goyen kapyanj heñ yunyinj. Irde gab bulmakaw foñenja memeyat dari yade feya suluk yiryinj. Irdeb sipsip wuynenj bukkenj irtinj goya hisop he haninj yuwalnej minjanj goyen yadeb dariya feya suluk irtinj bana gonj ulinj yiryinj. Irdeb Al Kurunyen mere katiñ asañ go hende utirinj teñ alya bereya ulinjde wor gwaha po yirde tukuriñ. 20 Dari go utirinj teñ yunenj henjyabe, "Gabe saba deñ beleñ gama irnayinj yeñ Al Kurun beleñ biña tiyyinj goyen tareñ ird ird dari geb," yinyinj. 21 Irdeb yiryinj gwahade po, ya balemya ya bana gonj Al Kurun dolonj ird irdde niñ dawetya goyen herenj

wor utirinj teñ tukuriñ. 22 Moseyen sabareb det kura Al Kurun diliñde wukkenj irtekbe dari beleñ po gab wukkenj iryenj yitiñ. Gwaha irtek detbe budam wor po. Niñgeb dapnja mayke dari wok yeke wor wor gab Al Kurun beleñ alya bereyat mata buluñ halde yunyenj yitiñ.

Yesu beleñ mata buluñniñ halde duneñ yeñ darim wok irde kamyinj

23 Be, megen gar niñ ya balemya det bana gonj niñja kuruñ gobe Al Kurunyen gasunje gor niñ tuñanjeñ po. Niñgeb dapnja dari gore gab iginj halde wuk yiryenj gega, Al Kurunyen gasunje niñ ya balemya det bana gonj niñja be dapnja dari gore epte ma halde wuk yiryenj. Dari kura dapnja dari gote folek wor po gore gab epte halde wuk yiryenj. 24 Niñgeb Yesu Kristu beleñ darimiñ wok irde kamyinj. Yeñbe gasuñ himam fudinde wor po gote tuñanjeñ megen gar hi al beleñ irtinj bana gonj ma hurkuriñ. Gwahade yarabe Al Kurun hitte hurkuriñ. Niñgeb hanjkä gayenbe neñ faranj durd durd niñ teñbe Al Kurun diliñ mar hi. 25 Munañ megen niñ pris buda gote kuruñmijbe yinjenje dari moñ, dapnja dari goyen yade damam damam gasuñ himam bana hurkuriñ hiyen. Goyenbe Yesu Kristube yinjen galak irde wawuñ budam ma kamyinj. 26 Wawuñ uñküreñ kamde alyen mata buluñ halde pasi ma iryinj manhan Al Kurun beleñ al yiryinjde mat mata buluñ halde irtinj teñ megen gar wawuñ budam forok yeñbe ulinj misinj kateñ kamde tebañ teñ hiwoñ. Goyenbe gwaha ma tiyyinj. Gwaha titjenjbe mata buluñ halde pasi ird ird niñ Al Kurun hitte yinjen galak irde kameñ yeñ nalu funañ beleñ heñ hi gayenter

megen gar wawuŋ uŋkureŋ po forok yirin.

²⁷ Albe wawuŋ uŋkureŋ po kamnayin, sopte ma kamnayin. Goyenbe go kamereb merere huwarke Al Kurun beleŋ al igin ma buluŋ goyen pota yiryen.
²⁸ Niŋgeb gwahade po Yesu Kristu manaj al budam gote mata buluŋ yad siŋa yire yeŋ wawuŋ uŋkureŋ yiŋgeŋ Al Kurun galak irde kamyin. Irdeb kame sopte wayyen. Goyenbe goyenterbe alyen mata buluŋ halde halde niŋ ma wayyen. Gwaha titneŋbe yeŋ ge doyaŋ heŋ haŋ mar yumulgaŋ teŋ teŋ niŋ wayyen.

10

Saba bikkek gama irde Al Kurun galak irtek gobe miŋ miŋmoj

¹ Be, Moseyen sababe det igin kura kame wanayin gote tonen po, det fudinde Al Kurun hitte han goyen mon. Niŋgeb sabamiŋ gama irde damam damam dapŋa gasa yirde Al Kurun dolon ird ird mata goyen po teŋ tebaŋ teŋ hinayin gega, mata goreb Al Kurun dolon irniŋ yenbe yeŋ hitte waŋ han mar goyen epte ma mata buluŋmiŋ halde pasi iryen. ² Gwahade mon kenem saba bikkek gama irde Al Kurun galak irde han mar gobe goyare po hugineŋ mata buluŋ miŋmoj wukkeŋ hitiŋ geb, mata buluŋ tihit yeŋ matamiŋ goke kandukneŋ ma nurwoŋ. Irdeb saba bikkek gama irde Al Kurun galak ird ird mata goyen bada hewoŋ.
³⁻⁴ Gega bulmakawaŋ memeyat dari beleŋ alyen mata buluŋ epte ma halde yuntek. Niŋgeb dapŋa gasa yirde darim goyen teŋ al heren utiriŋ teŋ hanjen gobe mata buluŋmiŋ bebak yird yird meteŋ po teŋ hi.

⁵ Niŋgeb Yesu Kristu megen gar waŋbe Al Kurun gaha inyin:

“Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak nirwoŋ yeŋ ma nurde hinhan.

Niŋgeb meteŋe teŋ teŋ niŋ ne gago al nirariŋ.

⁶ Gebe al beleŋ dapŋa kumga teŋ galak girde, kurab mata buluŋ halde halde niŋ galak girde hanjen goke amaneŋ ma nurde hinhan.

⁷ Irkeb ne beleŋ, ‘Al Kurun, ga nena! Asanđe yitiŋ gwahade po dufayge gama ire yeŋ wayhem,’ ginmiriŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 40:6-8*

⁸ Yesube meheňdeb, “Gebe al beleŋ ge niŋ teŋ dapŋa gasa yirde, det galak girde, dapŋa kumga teŋ galak girde, kurab mata buluŋ hal hal niŋ galak girwoŋ yeŋ ma nurde hinhan. Gwaha gird gird niŋ amaneŋ ma nurde hinhan,” yirin. Al Kurun galak ird ird mata gwahade gobe Moseyen sabare yitiŋ gega, Al Kurunbe goke ma nurde hinhan. ⁹ Irdeb Yesu beleŋ basaŋ heŋbe, “Al Kurun, ga nena! Nebe dufayge gama ire yeŋ wayhem,” yirin niŋgeb, Yesube mere kame tiyyin gwahade po mata gerjeŋ forok ire yenbe meheňde galak mata bikkek niŋ yirin gobe pel iryin. ¹⁰ Yesu Kristube gwaha mat wawuŋ uŋkureŋde gog po yiŋgeŋ Al Kurun galak iryin. Irkeb gore po neŋbe Al Kurun diliŋde wukkeŋ hitiriŋ.

¹¹ Moseyen saba gama irde naŋkahalmiŋ naŋkahalmiŋ pris beleŋ tumŋaŋ huwarde altare dapŋa gasa yirde Al Kurun galak irde mata buluŋ halde halde meteŋ teŋ tebaŋ po teŋ hanjen. Gega dapŋa darim gore mata buluŋ epte ma halde siŋa irtek hinhan. ¹² Goyenbe Yesube alyen mata buluŋ halde yunke goyare po hubu hiyyen yeŋ nurdeb wawuŋ uŋkureŋde yiŋgeŋ Al Kurun galak

irde kamyinj. Irdeb Al Kuruj hitte hurkuŋ haniŋ yase beleŋ keperde Doyaŋ Al Kuruj hiriŋ.¹³ Irdeb asogominj yago yawanj kahanj minđe yufurka teŋ teŋ nalu niŋ doyaŋ heŋ hi.¹⁴ Yeŋbe wawuŋ unkürenđe yinġen teŋ Al Kuruj niŋ galak iryiŋ geb, alya bereyamij goyen Al Kuruj diliňde al wukkeŋ yirtiŋ mar goyen hugiŋeŋ buluŋmiŋ kuram moŋ yiryinj.

¹⁵ Holi Spirit wor goke mehenđe gaha yitiŋ Al Kurunyen asanđe hi:

¹⁶ "Ne Doyaŋ Al Kuruj gareb gaha yeŋ hime:

Kame nalu goyenter mel go hitte biŋa kuruj teŋbe gaha yineŋ:

Nebe dufayminj bana sabane kerenj, irde biŋde kayenj," yitiŋ hi. *Yeremaia 31:33*

¹⁷ Irde Holi Spirit gore sopte gaha yirij:

"Nebe mata buluŋmiŋ halde yuneŋ.

Irdeb sopte mata buluŋmiŋ ge ma po nureŋ," gwaha yitiŋ. *Yeremaia 31:34*

¹⁸ Niŋgeb yitiŋ gwahade po, mata buluŋ halde pasi irtiňde gorbe sopte mata buluŋ hal hal goke dapŋa gasa yirde Al Kuruj niŋ galak ird ird mata gobe ma po hiyen.

Yul ma yetek, saŋiŋ po hetek

¹⁹ Niŋgeb, kadne yago, Yesu beleŋ neŋ ge teŋ darimij wok irde kamyinj goke Gasuŋ Himam Wor Po Al Kuruj hire gor kafura ma heŋ igin hurkutek hite.²⁰ Yesu kamyinj goke Gasuŋ Himam Wor Po bana hurkuŋ hurkuŋ beleŋ pet titiŋ amil goyen erek yiriŋ go gwahade goyen. Niŋgeb neŋ gayen Al Kurunya hugiŋeŋ hitek beleŋ gergeŋ wor po goyen kerd dunyinj.

²¹ Irdeb al kura Al Kurunyen ya balem goyen doyaŋ irde hi al gobe neŋ hitte hi. Yeŋbe pris buda

gote kuruŋmiŋ fudinde wor po, megen gar niŋ moŋ.²² Niŋgeb nerbe bininiňde mat fudinde wor po yeŋ ge hekkeŋ nurdeb Al Kuruj hitte kutek. Neŋbe Yesuyen dari teŋ bininiňde utirij titiŋ, irde fe wukkek beleŋ mata buluŋniňinj haliň geb, bininiňde wukkeŋ wor po nurde hite. Niŋgeb Al Kuruj hitte kuŋ kuŋ niŋ kama ma heŋ hitek.

²³ Irde neŋ hitte biŋa tiyyin al gobe yiriŋ gwahade po fudinde tiyyen geb, dufay budam ma henje yeŋ ge hekkeŋ nurde hite yeŋ hityen goyen tareŋ po tanarde hitek.²⁴ Irde kadnininj ge amanjen nurd yuneŋ yunenya mata igin teŋ teŋya goke kurut yeŋ hitek yeŋ kadom tareŋ gird teŋ hitek.

²⁵ Irde al kura marbe gabu teŋ teŋ niŋ bada heŋ hanjen gega, neŋbe gwaha ma teŋ hitek. Gabu teŋbe kadom saŋiŋ gird teŋ hitek. Hanča gayenbe yeŋ mulgaŋ heŋ waŋ waŋ nalu binde heŋ hi geb, gabu heŋ kadom tareŋ gird teŋ teŋ mata gobe saŋiŋ po irtek.

²⁶ Munaj Al Kurunyen mere fudinde nurd nurd ga mata buluŋ teŋ teŋ niŋ bada ma hetekbe det hoyaj kura mayke kamke Al Kuruj galak irde mata buluŋ goyen haltek belŋeŋbe hubu wor po.

²⁷ Al kura gwaha tinayıŋ marbe Al Kuruj beleŋ gote murunjem kafuram wor po yunkeb kak beleŋ Al Kuruj asogo irtiŋ mar kumga yiryeŋ goke po doyaŋ henayinj.²⁸ Moseyen sabarebe al kura sabamiŋ ma gama irtiŋ al gobe al irawa ma karwo beleŋ al gote mata buluŋ goke merere huwarde tagalkeb al goyen bunijeŋ ma irde mayke kamyenj yitiŋ geb, gwaha teŋ hanjen.²⁹ Moseyen saba uliŋ goke wor al gwahade yirde hanjen. Niŋgeb al kura Al Kuruj Urmij harhok uneŋ sukal irde hi al gobe daha iryenj? Al gobe Al

Kuruñ biňa kurun tiyyiñ goyen Yesu beleñ gama irde dari wok irde kamyiñ gore po al wukken hirin gega, Yesu darim wok irde kamyiñ goyen teñ kari kari irde hi irde Holi Spirit al buniñen yirde igin igin yirde hiyen al goyen sukal irde hi geb, gote muruñgem buluñ kafuram wor po goyen tiyyen.³⁰ Goke teñbe Al Kuruñ beleñ Urmij gaha inyinj: "Al kurate haniñ wol heñ heñ matabe nere geb, ne beleñ ga haniñ wol heweñ," inyinj. Irde sopte gaha yirinj: "Doyañ Al Kuruñ beleñ alya bereyaminj goyen merem yañ yiryen," yirinj. Neñbe gwaha yirinj al goyen nurd uneñ hityen.³¹ Al Kuruñ gwahader hitiñ beleñ gwaha yirinj geb, yende bearar bana hitek gobe kafuram wor po yeñ nurde hime.

³² Niñgeb hañkapyä Al Kuruñyen mere fudinde hulsi yara go nurde dahade hinhan goke dufay henayin. Denþbe kanduk kurayen kurayen yeneñ hinhan gega, tareñ po heñ hinhan.³³ Kurarebe dukun al buda kuruñ dilin mar sukal dirde, muduneñ hinhan. Irde kurarebe al kura kanduk gwahade yeneñ hinhan marya heñ yenja tumjañ kanduk bana hinhan.³⁴ Denþbe al koyare heñ kanduk yeneñ hinhan mar goke bitin misin nurde farañ yurde hinhan. Irde asogo dirde hinhan mar beleñ samuñtiñ goran dirde hinhan gega, samuñtiñ megen gar niñ moñ, hugiñen hinayin go miñyan yeñ nurde hinhan. Niñgeb megen niñ samuñtiñ goran dirtiñ goke ma nurde aman heñ hinhan.

³⁵ Niñgeb, kanduk dahade kura keneñ hinayin gega, Al Kuruñ niñ hekkeñ nurtiñ goyen tubul ma po tinayin. Gote muruñgembe igin wor po, irde kuruñ wor po.³⁶ Niñgeb det igin goke doyañ heñbe araneñ yul yeñ bada ma

henayinj. Gogab Al Kuruñyen dufay gama irde meteñ teñbe yeñ beleñ detmiñ duneñ yeñ biňa tiyyiñ goyen tenayinj.³⁷ Yeñbe heñ ga moñ wayyeñ goke gahade katinj: "Al wayyeñ yitin al gobe wayyeñ. Wañ wañ nalumiñ sinqir ma iryeñ.³⁸ Delner al huwak gobe ne niñ hekkeñ nurde hinayinj. Gega al kura nubul tiyyen al gokeb amanenj ma nurd uneñ," yirinj. *Habakuk 2:3-4*
³⁹ Niñgeb neñbe dufayniniñ sorkok heñ Al Kuruñ tubul teñ kuj buluñ hetek mar moñ. Gwahade yarabe yeñ ge hekkeñ nurdeb yeña hugiñen hitek mar.

11

Al Kuruñ niñ hekkeñ nurtek

¹ Be, al kura Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hañ marbe Al Kuruñ beleñ det kura yuneñ yeke goke doyañ heñyabe fudinde wor po dunyeñ go yeñ nurde ga hanjen. Irde det kura diliñde ma yintinj gega, Al Kuruñ beleñ goke yitin geb, det gobe fudinde hi yeñ dufay budam ma heñ hanjen.² Asininj yagobe Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hinhan. Irkeb goke Al Kuruñ beleñ diliñde igin wor po yeneñ hinhan.³ Neñbe Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hite. Niñgeb megenja nañkiñja irde det kuruñ gayen yeñ beleñ mohonje po yeke forok yamiñ goyen bebak teñ hityen. Irde det kuruñ gabe det kura dilniniñde yeneñ hite gare ma yiryin yeñ nurde hityen.

⁴ Be, Abelbe Al Kuruñ niñ hekkeñ nurde hinhan. Niñgeb yeñ beleñ Al Kuruñ niñ galak iryinj gobe igin wor po, itiñ Keinyen folek. Niñgeb Al Kuruñbe det Abel beleñ galak iryinj goke amanenj nurhem yirinj. Irdeb Abel beleñ yeñ ge hekkeñ nurde hinhan goke al huwak inyinj. Abelbe kamyinj

gega, yej belej Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin mata gobe gayenter wor nej belej gama irtek mata hi.

⁵ Be, Enokbe Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb diliŋ gergeŋ hikeya Al Kuruj belej yiŋgeŋ hitte tukukeb bemed po bana kuriŋ. Irkeb al kura uliŋ hakwam go ma po kenamiŋ. Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin goke Al Kuruj belej diliŋde iŋiŋ wor po kinyiŋ. ⁶ Fudinde, al kura Al Kuruj niŋ hekkeŋ ma nurde hi al gobe Al Kuruj belej matamiŋ goke amanen ma nurde hi. Niŋgeb Al Kuruj hitte kuŋ haŋ marbe Al Kurunjbe hi goyen fudinde yej nurde hinayiŋ. Irde yej ge sari kerde naŋkenen haŋ mar gobe Al Kuruj belej gote murungem iŋiŋ yunyeŋ goyen wor fudinde yej nurde ga hinayiŋ.

⁷ Be, Noabe Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb kame mata forok yiyyen goke Al Kuruj belej inke nurdeb meremiŋ po gama iryiŋ. Irdeb hakwa kuruj wor po kura irdeb diriŋmiŋiŋ goyen daha kamnak yej hakwa bana gon yiryiŋ. Yej belej mata gwaha tiyyiŋ goreb goyenter niŋ alya bereyat mata buluŋ kawan yikala yiryiŋ. Irkeb Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hanjen mar Al Kuruj belej al huwak yineŋ hiyen gwahade po, yej wor al huwak inyiŋ.

⁸ Be, Abrahambe Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Al Kuruj belej hoy irde naŋa kura kame yende hiyyende gor kwayiŋ inke kuriŋ. Yejbe naŋa gor yej ma nurde hinhin gega, naŋamiŋ tubul teŋ kuriŋ. ⁹ Abrahambe Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb naŋa kura Al Kuruj belej uneŋ yej biŋa tiyyiŋ naŋare gor kuriŋ gega, albak hej kuŋ hitiŋ yara hinhin. Naŋa gobe kame urmiŋ Aisaka asem Yekopyat

naŋa hiyyen gega, tumiaŋ albak hitiŋ yara dapŋa sikkeŋ belej po ya irtinde hej kuŋ hinhin. ¹⁰ Abrahambe megen gar niŋ taun niŋ ma nurde hinhin. Yejbe taun kura epte ma buluŋ hej hugiŋeŋ hitek goyen goke po nurdeb naŋamde goyen albak yara hej kuŋ hinhin. Taun hugiŋeŋ hitek gobe Al Kuruj belej po gwaha gwaha ireŋ yej dufay hejbe iryiŋ.

¹¹ Be, Abrahambe alik buluŋ wor po hiriŋ, irde berem Sara manaj dirin kawaŋ kertek ma hiriŋ. Goyenbe Abraham go Al Kurunjbe biŋa tiyyiŋ gwahade po forok irde nunyeŋ yej yej ge hekkeŋ nurde hinhin. Niŋgeb Sara gob biŋ hej diriŋ al diriŋ kawaŋ kiryiŋ. ¹² Al go alik buluŋ wor po epte ma diriŋ miŋyaŋ hetek gega, yej hitte mat al budam wor po fulful tiyyiŋ. Al fulful tiyyiŋ goyenbe dinambeya makaŋ ferenjde niŋ sawsawa yara epte ma kapyan hetek gwahade haminj.

¹³ Be, mel gabe tumiaŋ Al Kuruj niŋ hekkeŋ nurde kuŋ kurjbe kamamiŋ. Mel go megen henyače Al kuruj belej detmiŋ yuneŋ yej biŋa tiyyiŋ goyen ma yawaramiŋ. Goyenbe det go kame kame gwahade forok yiyyen yej nurdeb goke amanj hej hinhin. Irdeb, “Nenje megen gar niŋ moŋ, albak yara hej belŋej hite,” yej hinhin. ¹⁴ Gwaha yej hinhin gobe, “Naŋaniniŋ fudindebe hoyan hi,” yej nurdeb gogo yej hinhin. ¹⁵ Munaŋ mel gore megen niŋ naŋamiŋ yubul tiyamiŋ goke dufay ug po hej hinhin manhan hakot po mulgaŋ hej kuwoŋ.

¹⁶ Gega gwaha ma tiyamiŋ. Gwaha titŋeŋbe mel gobe naŋa iŋiŋ Al Kuruj hiyende gor kunij yej goke po nurde hinhin. Irkeb Al Kurunjbe mel goke nurde taun kura megen niŋ yara moŋ goyen yuneŋ yej gitik iryiŋ. Niŋgeb Al Kurunjbe mel

gore Al Kurujniniŋ ineq ineq goke memya ma hej hiyen.

¹⁷ Be, Abrahambe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb Al Kuruj belej tuŋaq ure yeŋ urmiŋ Aisak niŋ inke meremiŋ po gama irde urmiŋ go Al Kuruj niŋ galak iryiŋ. ¹⁸ Bikkenj Al Kuruj belej Abraham diliŋde biŋa teŋyabe, "Fonjeŋe yago niŋ biŋa tihim gobe urge Aisak hitte mat forok yenayiŋ," inyiŋ. ¹⁹ Niŋgeb Abraham go Al Kuruj belej gwahade biŋa tiyyiŋ go bebak teŋbe, "Al Kurujbe urne maymeke kamyenj goyen igit̄ sopte isanj hiyyenj," yeŋ hekkenj nuryiŋ. Irde urmiŋ mayenj tike Al Kuruj belej bada hawa inyiŋ. Niŋgeb mata goke teŋbe, "Abrahambe urmiŋ kamtiŋ goyen Al Kuruj belej isan hej tumulgaŋ teŋ unyiŋ," yeŋ hanjen.

²⁰ Be, Aisak wor Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb urmiŋ waraŋ Yekopya itiŋ Isoya hitte kame mata dahade forok yenayiŋ yeŋ nuryiŋ gwahade po guram yirde sanj̄iŋ iiryiŋ. ²¹ Yekop wor Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb alik buluŋ wor po hej kameŋ teŋ heŋyabe Yosep urmiŋ waraŋ hitte kame mata dahade forok yenayiŋ yeŋ nuryiŋ gwahade po guram yirde tareŋ iiryiŋ. Irdeb genuŋmiŋ hende tawuŋ hej huwarde heŋyabe Al Kuruj dolon iryiŋ.

²² Be, Yosepbe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb yeŋ kameŋ teŋ heŋyabe kame kame Israel mar goyen Isip naŋa tubul teŋ kunayiŋ goke tagalyiŋ. Irdeb Israel mar goyen kuniŋ yeŋbe kiŋkiniŋ manaŋ yade goya kuŋ naŋamde gab mete teŋ teŋ niŋ yinyiŋ.

²³ Be, Mose naniŋya milinjabe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinaryum. Niŋgeb urmiŋ Mose kawaŋ hekeb diriŋ malinjən moŋ

yara kenaryum. Irdeb Isip niŋ doyaŋ al kuruj belej diriŋ mukŋej al diriŋ kawaŋ hekeb gasa yirke kamnayıŋ yirij goke kafura ma haryum. Irde Mose kawaŋ hirinjde mat gagasi karwo gayen bana kerde hike kuŋ kuŋ kuruj hiriŋ.

²⁴ Be, go kamereb Isip niŋ doyaŋ al kuruj Fero wiriŋ belej Mose teŋ yende urmiŋ yara irke kuŋ kuŋ kuruj hiriŋ. Goyenbe Mosebe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin niŋgeb, kamebe Fero wiriŋ gote urmiŋ hej hej goyen pel iryiŋ. ²⁵ Yeŋbe Fero wiriŋ gote urmiŋ hej deŋem yan heŋbe belŋen megen niŋ mata buluŋ niŋ aman hetek hinhin. Gega pel irde Al Kurujyen alya bere belej kanduk yeneŋ hinhan goyen yeŋ wor mel goya hej tumuŋaq kanduk yentek belŋen goyen po gama irde hinhin. ²⁶ Yeŋbe gwaha teŋ hinhin gote murungembé kame Al Kuruj belej kuruj wor po nunyen yeŋ nurde hiyen geb, Israel marya hej kanduk yeneŋ yeneŋ gobe det kuruj, munaj Isip naŋore niŋ samuŋ kusamuŋ wor po yad yad gobe det dirŋen yeŋ nurde hinhin. Yeŋ belej gwaha teŋ hinhin gobe Yesu Kristu niŋ teŋ gogo teŋ hinhin yeŋ nurde uneŋ hime. ²⁷ Mosebe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb Isip niŋ doyaŋ al kuruj belej yeŋ ge biŋ ar yiriŋ goke kafura ma hej Isip tubul teŋ kuriŋ. Yeŋbe Al Kuruj banare hitiŋ goyen kinyiŋ geb tareŋ po hinhin. ²⁸ Be, Mosebe Al Kuruj niŋ hekkenj nurde hinhin. Niŋgeb Pasoba dula mata teŋ sipsip gasa yirde dari yade yame kantayaŋ sam yirde yukunayıŋ yinke gwaha tiyamiŋ. Irkeb Al Kurujyen miyon, alya dapŋayat diriŋ mataliŋ gasa yirke kamtek gore waŋbe dari yamere go yenenbe fole yirde kukeb

Israel marte dirinj matalinjbe ma kamamiñj.

²⁹ Be, Israel marbe Al Kuruj niñ hekkej nurde hinhan. Niñgeb makaj ala kura Makaj Bukkenj inej hanjen goyen Al Kuruj belej pota irke kahalte megej fudinj forok yirinj. Irkeb goyan kuñ kurhan forok yaminj. Goyenbe Isip marbe Israel mar belej tiyamiñ gwaha tiniñ usi teñ kukeb makaj belej aw yurke tumnajan kamamiñj.

³⁰ Be, Israel mar gobe Al Kuruj niñ hekkej nurde hinhan. Niñgeb nañja fay 7 gayen nañkahalminj nañkahalminj Yeriko taun go milgu irde kuñ hinhan. Irkeb koya kuruj hora karkuwañ belej po taun go milgu irtin gobe gilgalanj irde katamij. ³¹ Goyenbe belej niñ leplep bere kura deñembe Rahap gobe Al Kuruj niñ hekkej nuryinj. Niñgeb Israel mar al irawa kura Yeriko taun go kawemde nañja tulyanj kure yeñ kwaryum goyen Yeriko taunde niñ mar belej gasa yirnak yeñ hoy yirde yamiñde bana yirinj. Irkeb Yeriko taunde niñ mar goyen Israel mar belej kuñ tumnajan gasa yirde heñyabe Rahap muñj po gab tubul tiyamiñj.

³² Be, Al Kuruj niñ hekkej nurde hinhan mar hoyan gote baranj sopte momoj ma direñj. Gideon, Barak, Samson, Yepta, Dewit, Samuelyabe porofet yagoya gore mata teñ hinhan gote baranjminj tagalenjbe ulyanje kutek geb, gar po bada heweñ. ³³ Mel gobe Al Kuruj niñ hekkej nurde hinhan. Niñgeb mel go kurabe megen niñ doyan mar karkuwañ yakira teñ yende gasunde keperamiñj. Irde kuramijbe mata huwak mat al doyan yiramiñj. Irde kurabe Al Kuruj belej det iginj yunej yeñ bija tiyyinj goyen yawaramij. Irde kurabe laion kafuram wor po gote mohonj fada yiramiñj. ³⁴ Irde

kuramijbe kak ala karkuwañ bana yemeyamiñ gega go ma kamamiñj. Irde kurabe fulenjare niñ bidila belej gasa yirteke kamnañ yaminj gega, soñ hamij. Irde kurabe sanjin mijmoj gega, Al Kuruj belej tareñ yiryinj. Kurabe fulenjare niñ mar tareñ minjanj geb, nañja hoyanje niñ fulenjare mar gasa yirde yakira tiyamiñj.

³⁵ Bere kurabe dirinjmiñ kamtiñ goyen sopte huwarke yenamiñ. Munaj kurabe Al Kuruj niñ teñ al hoyan belej buluñ buluñ yirke uliñ misinj kuruj wor po katamij. Gega kame Al Kuruj belej disanj hiyyenj go yeñ nurde kamde kamde niñ kafura ma heñ Al Kuruj harhok ma unamiñ.

³⁶ Irde kurabe al hoyan belej giwgwiw yirde yusulak tiyamiñj. Irde kura marbe kahanja haninya fere yirde yukuñ koyare yeramiñj.

³⁷ Mel gobe horare gasa yirke kamamiñj, irde he walde walde det belej kahal yoñ yurke kamamiñj, irde kurabe fulenjare niñ bidilare po gasa yirke kamamiñj. Mel gobe det niñ amu wor po heñ hinhan, irde kurabe uliñ umña iginj moñ sipsipyä memeyat sikkenj kerkek wor po goyen hor yirde hinhan. Mel gobe al buniñej, det mijmoj wor po, irde al hoyan belej nanyañ yirde buluñ buluñ yirde hinhan. ³⁸ Megen niñ marbe al gwahade goyen goke iginj ma nurde hinhan geb, mel go gor kura kuñ iginj kepertek mijmoj hamij. Mel gobe gwaha yirkeb sawsawa po kuruj nañja bana hinhan. Munaj kurabe duguyan kuñ horabok bana hinhan. Irde kurabe megen yameyanj heñ kuñ hinhan.

³⁹ Be, al buda kuruj goke tagalhem mar gobe Al Kuruj niñ hekkej nurde hinhan. Niñgeb Al Kuruj belej nere alya bereya fudinde yeñ nurde yunyinj.

Goyenbe mel gobe Al Kurun beleñ det yuneñ yeñ biña tiyyin kurunj goyen kura ma tamiñ.

⁴⁰ Al Kurunjbe mel go po moñ, neñ gayen wor yeñ beleñ biña tiyyin gote iginen igin wor po goyen yunmeke yenja neñja tumñan buluñ miñmoñ igin wor po henayin yeñ nurdeb gogo aran ma yunyin.

12

Yesu po gama irde hitek

¹ Niñgeb Al Kurunj niñ hekkeñ nurd nurd mata dikala durtin mar gwahade gobe budam wor po nurd yunen hite geb, Al Kurunj niñ hekkeñ nurd nurd beleñ pet dirtek detbe yade siñä yirtek. Irde mata buluñ, neñ gayen buluñ dirke kateñ hityen goyen yubul po titek. Irde gab al kura kup yeñ yeñ karire heñ kup yeñ kuñ pasi irde hanjen yara, neñ wor megen gar heñja Al Kurunyen dufay gama ird ird beleñ kerd duntin goyen kuñ kuñ niñ bada ma heñ kurut wor po yeñ hitek. ² Yesube Al Kurunj niñ hekkeñ nurd nurd mata gote miñ al, irde go mata goyen igin wor po irtek al. Niñgeb neñbe Yesu yeñ unkureñ niñ po dufay heñ hitek. Hoyañ hoyan niñ ma nurtek. Yeñbe kame Al Kurunj beleñ turun iryen goyen nurde hinhin geb, kuruse hende kamde kamde niñ memya ma heñbe ulin misiñ kateñ kamyin. Irdeb kamyinde mat huwardeb Al Kurunj hitte hurkuriñ. Hurkuñbe Doyañ Al Kurunj heñ Al Kurunyen hanin yase beleñ kipiriyin. ³ Irde mata buluñ mar beleñ buluñ buluñ irde hike goke mukku ma teñ goya goya sanin po hinhin goke dufay henañ ko. Gogab deñ wor Al Kurunj gama ird ird goyen yul ma yeñ bada ma henayin.

Al Kurunjbe huwak dire yeñbe kurareb kanduk yubul tike forok yeñ hanjen

⁴ Denjebe mata buluñ ma teñ hitek yeñ kurut wor po yeñ hanj. Goyenbe mata buluñ asogo irde hanj goke kura ma kamde hanj. ⁵ Irde Al Kurunj beleñ dirinje yago dineñbe tareñ heñ heñ ge farañ durtin goyen bitin sir yeñ hi. Tareñ dirtek mereminje gahade:

"Dirinje, Doyañ Al Kurunj beleñ saba girde hiyen goyen kari kari ma irayin.

Irde mata bulunge goke gineñ tikeb bulunen ma nurde hayin.

⁶ Doyañ Al Kurunjbe alya bereya bubulkuñje wor po yeñ nurde yunen hi goyen saba yirde kukalde hiyen.

Irde Al Kurunj beleñ al kura nere yeñ nurde uneñ hi al gobe mata buluñ tike bebak tiyyi yeñbe gote murunjem buluñ uneñ hiyen," yitiñ hi.
Mata Igiñ 3:11-12

⁷ Niñgeb Doyañ Al Kurunj beleñ saba dirde kukalde dunke goya busahard hard niñ ma nurde hinayin. Yeñbe al beleñ dirneñ weñ saba yirde hanjen gwahade goyen po, neñ gayen saba dirde hiyen. Al kura urmiñ saba ma irde hiyen kenem dirinj gobe urmiñ yende wor po moñ. ⁸ Dirinje tumñan naniñ yago beleñ saba yirde huwa yirde hanjen. Goyenbe adotinj beleñ den goyen saba dirde huwa ma dirde hinayinbe deñbe yende dirneñ weñ fudinde moñ. ⁹ Neñbe nanniniñ yago megen niñ beleñ saba dirde huwa dirde hanjen goyen goke palap yirde hityen. Niñgeb det kawan hanja banare hanja gote miñ al Al Kurunj gore neñ gayen yenja hugineñ heñ heñ ge teñ saba dirde huwa dirde hike dahade geb palap ma irtek? Epte moñ, palap po irtek. ¹⁰ Nanniniñ

yagobe dufayminde igin yeq nurde hinhan beleñ goyen gama irde neñ gayen belnej po saba dirde kukalde duneñ hinhan. Munan Al Kurunþe neñ gayen yinjeñ yara diliñde wukkeñ wor po hewoñ yeq saba dirde huwa dirde hiyen.¹¹ Goyenbe saba dirde huwa dirde hikeb bininiñde misin nurde hityen geb, saba dird dird niñbe amanen ma nurde hityen. Gega bininiñde misin gwahade nurde gab keñkela bebak teñbe Al Kurun diliñde igin mata huwak teñ hitek. Irdeb bininiñ kamke igin po hitek.

Keñkela heñ hinañ ko

¹² Ninjeb Al Kurunþen mere tanartek tareñ miñmoñ irde meremiñ gama irde kutek sanij manan hubu kenem gor po bada ma henayin. Sopte tareñ po heñ gama irde kun hinayin.¹³ Irde mata huwak teñ teñ beleñtiñ goyen sope yirde huwa yirde hinayin. Gogab mata huwak teñ teñ tareñ dirneñ muñ po hi goyen sopte kurun heke igin gama irde kun hinayin.

¹⁴ Ninjeb gwahade hitek yenþe bitiñ kamke al buda kurun goya awalikde heñ heñ ge kurut wor po yeq hinayin. Irde Al Kurun diliñde wukkek heñ heñ ge kurut wor po yeq hinayin. Al Kurun diliñde wukkek ma hinayinþe epte ma Al Kurun kennayin geb, gago dineñ hime.¹⁵ Irde kuratiñ kura soñ henþe Al Kurun beleñ bunineñ dirde igin igin dirde hi bana goyen ma hinak geb, keñkela heñ ga hinañ ko. Irde he buluñ kura* beleñ he hoyan igin goyen salaw yurde tukun hanjen gwahade yara, mongo deñ hañ bana al kura beleñ dufay buluñ kerde wanbe dende dufay tumnaj buluñ yirnak geb, goke keñkela heñ

ga hinañ ko.¹⁶ Aisakyen urmiñ mataliñ Iso gobe Al Kurun beleñ guram irde sanij wor po irwoñ. Goyenbe binje kamiyin goke teñ Al Kurunþen tarenje naniñ beleñ guram irde tareñ ird ird goyen goke ma nurdeb pel iryin. Ninjeb deñbe Iso beleñ mata tiyyiñ gwahade ma teñ hinayin. Irde leplep mata ma teñ hinayin.¹⁷ Isobe kame biñ bak yeke Al Kurunþen sanijnde guram nirde tareñ niryen yeq naniñ gusuñaj iryin gega, naniñ beleñ meremiñ ma nuryiñ goyen deñbe nurde hanjen gogo. Yenþe esenja esenja naniñ gusuñaj iryin gega, Al Kurun niñ biñ mulgañ heñ mata buluñ tubul titek nalube bikken hubu hiriñ geb, gogo soñ hiriñ.

Nenþbe Al Kurunþen Yerusalem bana hite

¹⁸ Be, asetiñ yagobe kuñ Sainai dugu kahañ miñde forok yamin. Gor forok yenþe kak melak kurun forok yeke kenamiñ. Irde kidoma tareñ wor po kukuwamneñ beleñ dugu go aw urde meñe kurun forok yeke kenamiñ. Goyenbe deñ wayan dugu gabe bikken asetiñ yago beleñ Sainai dugu keneñ ufuramiñ gwahade moñ.

¹⁹ Asetiñ yagobe Sainai dugure gor bigul fuk irke nuramiñ, irde al melak kura sanij miñyañ wor po nañkiñde mat forok yeke nuramiñ. Irdeb kafura wor po henþe, "Nen gahade gare mere gwahade nurtek moñ. Ninjeb sopte goya mere ma dirwoñ yeq nurde hite," yamin.²⁰ Mel gobe Al Kurun beleñ, "Al kura dugu gayen ufnayinþe hora beleñ gasa yirke kamnayin. Dapñä wor gwahade po yirnayin," yinyiñ goyen nurdeb kafura henþe sopte nurtek ma yiryiñ.²¹ Mel gore mata kenamiñ gobe kafuram wor po geb Mose

* **12:15:** He gayenbe nendebe buwi he go gwahade.

wor, "Kafura hej ulne barbar yen hi," yiriñ.

²² Goyenpoga dugu den wayanđe gab Sinai dugu gwahader moñ. Denbe Saion dugure wayanđ. Dugu gobe megen niñ moñ, Al Kurun gjahader hitin gote taun. Taun gobe Al Kurunyen gasunđe niñ Yerusalem. Denbe Al Kurunyen miyon budam wor po epte ma kapyan hetek goyen gabu irtinđe wayanđ. ²³ Gorbe Al Kurunyen dirinđen wej tumjan gabu irtin hanj. Yende denjembe Al Kurunyen gasunđe gor hanj. Irde dende wor gor hanj. Irde al beleñ dirinđin matalin guram yirde tareñ yirde hanjen gwahader yara, Al Kurun beleñ den goyen guram dirde tareñ dirde hi. Yenbe alya bereya tumjan al iginja bulunja pota yirde gote murunjem yuneñ yuneñ al. Denbe Al Kurun gwaha teñ hiyen al goya al huwak Al Kurun beleñ bulunđin kuram moñ igin wor po yirtin gote tonenja gor gabu irtin hanj. ²⁴ Irdeb den wor Yesu hitte wayanđ. Yenbe alya bereya niñ ten Al Kurun hitte kun Al Kurun beleñ biña gergeñ tiyyin goyen sanjin irde gote iginen forok irdeb alya bereyat mata bulun halde halde niñ teñbe darim wok irde kamijin. Yesuyen dari gobe Abel mayke darim wok yiriñ go goya tuñjande moñ. Abelyen daribe al go mayke kamke dari go keneñbe Al Kurun beleñ mayyin al goyen wol hirin geb, dari gobe wol hej heñde niñ dari. Ningeb Yesuyen dari gobe Abelyen dari gote folek.

²⁵ Ningeb Al Kurun beleñ mere dirke pel irnak geb, keñkela hen hinaj ko. Bikkenjbe megen niñ al nindiken yara Mose beleñ asetin yago Israel mar saba saba yirde hayhay yirke meremiñ pel iramij gote murunjem bulun wor po tamiñ. Munan gayenterbe Al Ku-

runj, Mose gote folek gore saba dirke hayhay dirke ga pel irnayinbe gote murunjembe dahade tetek yen nurde hanj? Asetin yago beleñ tamiñ gote folek wor po tenayin geb. ²⁶ Al Kurun beleñ Sinai dugure katen mere tiyyin goya goyenbe megenja dugu kurunj goya angor yiryinj. Goyenbe gayenter niñ yen Al Kurun beleñ biña teñbe, "Kamebe sopte megen ga angor ireñ. Nañkiñ manaj gwaha ireñ," yiriñ. ²⁷ Mere bilmiñ "Kame sopte angor yireñ," yiriñ gote miñbe kame wañbe det angor yirke korgoñ henayin goyen tumjan gwamuñ yuryen goke yiriñ. Korgoñ henayin det gobe megenja nañkiñya irde det kuruñ yinđen yiryinj goyen goke yiriñ. Korgoñ ma henayin detbe hugiñen hinayinj.

²⁸⁻²⁹ Ningeb Al Kurun beleñ alya bereyamin doyañ irde hire gobe ugala muñ kura ma tiyyen geb, hugiñen kiñkiñen hiyen goke Al Kurun igin nud untek. Irde Al Kurunbe kak yara geb, alyen mata bulun niñ igin ma nurdeb kumga yirde hiyen geb, palap irde kafura irdeyia dolon irde hitek.

13

Al hoyaj niñ amanjeñ nurtek

¹ Ningeb denbe Yesuyen alya bereya hoyaj kadtin hamin goyen dende dari wor po yara nurdeb yen ge amanjeñ nurde yuneñ hinayinj. ² Irdeb al tinjen kura yenenbe gargar yird yird niñ bitin sir ma yen hiyen. Al kura Al Kurunyen miyon yen hitte wayamin gega, bebak ma tenja gargar yirramin geb, gago dinen hime. ³ Irde Yesu niñ teñ koyare hanj mar goke bitin sir ma yen hiyen. Mel goke dufay henjybe den wor yenja tumjan koyare hite yara nurde henja faraj yurde hinayinj. Irde

al kura buluŋ buluŋ yirke kandukŋeŋ nurde haŋ mar goyen yenenbe goke buninjeŋ yirde den wor yeŋ misiŋ nurde haŋ gwahade yara nurdeya faraŋ yurde hinayiŋ.

⁴ Be, alya bereya ire unya heŋ heŋ mata gobe Al Kuruŋ beleŋ iryiŋ geb, mata go palap irde buluŋ ma irde hinayiŋ. Munaŋ al kura berem yaŋ gore bere hoyanya duwan teŋ teŋ mata teŋ haŋ marya leplep mata hoyanya kurayen kurayen teŋ haŋ marya gobe kameb Al Kuruŋ beleŋ merem yaŋ yiryeŋ. ⁵ Irde hora niŋ ugŋ po ma dufay heŋ hinayiŋ. Al Kuruŋ beleŋ, "Nebe epte ma gakira tiyen, irde epte ma gubul tiyen," yiriŋ geb, hora muŋ kura hikeb gago ep yeŋ nurde hinayiŋ. ⁶ Al Kuruŋ beleŋ gwaha yiriŋ geb, neŋbe yeŋ ge hekkenj nurdeb, "Doyaŋ Al Kurunybe faraŋ nurd nurd al geb, epte ma kafura hewenj. Megen niŋ mar beleŋ ne gayen epte ma buluŋ nirnayiŋ," yeŋ nurde hitek. ⁷ Irde deŋ goyen Al Kurunyen mere saba dirde hinhan mar, dende doyaŋ mar goke bitiŋ sir ma yeŋ hiyen. Irde Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurde mata teŋ henbe gote igineŋ forok yeŋ hike yeneŋ hinhan goke dufay henbe yeŋ mata teŋ hinhan gwahade po teŋ hinayiŋ.

⁸ Fudinde, Yesu Kristube bikkenj hinhin gwahade po, hanjkä gayen hi. Irde kame mananj hugineŋ hiyen. ⁹ Niŋgeb al kura saba hoyanya tawaŋ bitiŋ yawarniŋ tike mali mali ma gama yirde hinayiŋ. Al Kuruŋ diliŋdebe binje nen nen mata gore epte ma dufaytiŋ tareŋ iryen. Al Kuruŋ beleŋ buninjeŋ dirde igin dird dird saba go kenkelə bebak tike gab dufaytiŋ tareŋ hiyyen. Binje nen nen mata niŋ yitiŋ saba bikkek go gama irde hinhan marbe gote igineŋ kura ma

po yawaramiŋ.

¹⁰ Neŋ hittebe Al Kuruŋ galak ird ird alta kura hi. Goyenbe Israel marte pris megen niŋ gasuŋ himam Al Kuruŋ dolon ird ird bana goŋ hurkuŋ meteŋ teŋ haŋ mar gobe nende alta hende gor det Al Kuruŋ galak irtiŋ goyen epte ma yade nenayiŋ. ¹¹ Yende saba bikkekdebe pris buda gote kuruŋmiŋbe alyen mata buluŋ halde yune yeŋ dapŋa gasa yirde darim po teŋ Gasuŋ Himam Wor Po bana gonj hurkuŋ hiyen. Munaŋ gasoŋbe Israel mar tiyuŋ teŋ hanjen siŋare yukuŋ kumga teŋ hiyen.

¹² Niŋgeb Yesu wor darimiŋ wok irde kamke gore po alya bereyat mata buluŋ halde halde niŋ Yerusalem taun siŋare uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kamyiŋ. ¹³ Niŋgeb neŋ wor Yesu niŋ teŋ buluŋ dirke yul ma yeŋ sanjŋ po hetek. Irde Yesu beleŋ kuriŋ goyen po gama irde hitek. ¹⁴ Neŋbe megen gar niŋ taun kura hugineŋ hiyen goke ma naŋkeneŋ hite. Gwaha titneŋbe kame forok yeŋ hugineŋ hiyen taunde hurkuŋ hurkuŋ niŋ naŋkeneŋ hite.

¹⁵ Niŋgeb Yesuyen tareŋde Al Kuruŋ hugineŋ kasor irde hitek. Gobe Al Kuruŋ galak ird ird mata geb, mohogniniŋde deŋe urde isoka irde hitek. ¹⁶ Irde al hoyanya igin igin yirde, al kura det niŋ amu heŋ haŋ mar faraŋ yurd yurd niŋ bitiŋ sir ma yeŋ hinayiŋ. Al Kuruŋ beleŋ matatiŋ go keneŋbe ne galak nird haŋ yeŋ nurdeb amanenj nurd dunyen.

¹⁷ Be, deŋbe deŋ Yesuyen alya bereyat doyaŋ marte mere nurde gama irde hinayiŋ. Irde yende yufukde heŋ mata teŋ hinayiŋ. Mel gobe deŋ beleŋ Al Kurunyen mere kenkelə gama irnayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ meteŋ yuntiŋ geb, doyaŋ dirde haŋ. Niŋgeb meremiŋ

nurde gama irde hinayin. Gogab mel gobe meteŋ teŋ hanjen goke buluŋen ma nurde aman heŋ hinayin. Gwaha ma tinayinbe meteŋmiŋ gore faran ma duryen.

¹⁸ Irde neŋ ge Al Kurun gusunjan irde hinayin. Neŋbe bininiŋde mat wukken wor po nurde hite, irde mata huwak po teŋ hitek dirde hiyen. ¹⁹ Irdeb Al Kurun gusunjan irde henyabe yeŋ beleŋ aranjen nad nerke deŋ hitte kuj kuj niŋ wor gusunjan irde hinayin.

²⁰ Be, Doyaŋ Al Kurunjiniŋ Yesube neŋ sipsip yara gate doyaŋ al kuruŋ hiriŋ. Yeŋbe Al Kurun beleŋ biŋa tiyyin hugiŋen hitin goyen tareŋ ire yeŋ darim wok irde kamycin. Irkeb Al Kuruŋ beleŋ kamtiŋde mat isan hiriŋ. Al Kurun gwahade gobe biŋ kamke igiŋ heŋ heŋ gote miŋ al.

²¹ Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋbe deŋ goyen sanjŋ heŋ dufaymiŋ gama irde mata igiŋ tinayin yeŋ det igiŋ kurun gitik teŋ dunwoŋ yeŋ nurde hime. Irde yeŋ beleŋ mata amanjen nurde hitek goyen neŋ bana forok yirde hikeb Yesu Kristuyen tarende mata teŋ hiwoŋ yeŋ nurde hime. Yesu Kristube hugiŋen deŋem turŋun yan hiyen. Fudinde wor po.

²² Be, kadne yago, asan gabe deŋ tareŋ dire yeŋ kayhem gega, ulyan ma kayhem. Niŋgeb saba dirhem gayen al kura kapyan heŋ dunke piŋen ma nurde keŋkela palŋa irnayin. ²³ Kadniniŋ Timoti koyare hinjin gobe gayamuŋ ga po ga siŋa iraŋ goyen nurde ga hinayin. Timoti goyen heŋ ga moŋ ne hitte wakeb yeŋya tumjan denye yeŋ kureŋ.

²⁴ Nebe Al Kurunyen alya bereya tumjan denye han marya doyaŋ martiŋa goke dufay heŋ himyen goyen deŋ beleŋ mel go momon yirnayin. Itali naŋare niŋ Yesuyen

alya bereya wor deŋ ge dufay heŋ han goyen momon yirayin ninhan geb, gago bebak dirhem.

²⁵ Al Kurun beleŋ deŋ tumjan bunjen dirde igin igin dirde hiwoŋ yeŋ gusunjan irde hime. Gog po.

Yems Yems beleñ asan kayyiñ

¹ Be, nebe Yems, Al Kurunyä Doyañ Al Kurun Yesu Kristuyat meteñ al. Niñgeb deñ Israel mar kura Yesu nurd uneñ hañ mar nañatïñ tubul teñ bur yeñ kuñ almet nañayañ hañ kurun goyen goke teñ asan gago kañ duneñ hime.

*Kanduk yeneñ gab sanjıñ
henayiñ*

²⁻³ Be, kadne yago, deñbe kanduk kurayen kurayen yeneñ hinayin gega, Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ iramiñ goyen go ma tubul tinayin gobe kame kanduk hoyan forok yeñ hinayin goyen wor tareñ heñ igin fole yirde hitek yeñ nurde hanjen. Niñgeb kanduk kurayen kurayen goke buluñen ma nurde hinayin. Tareñ dird dird niñ gago forok yeñ hañ yeñ nurde aman heñ hinayin. ⁴ Niñgeb kanduk yeneñ fole yird yird matatiñ gobe sanjıñ po hiyyen. Gogab Al Kurunyen mere gama ird ird matare paruwak yara henayin. Irde matatiñ kurun goyen bana kura ga buluñ miñmon henayin. Mata igin kura tiniñ yenayin gob igin ala po titek hinayin.

⁵ Goyenbe kuratiñ kura mata goyen daha mat tiyeñ yeñ ma nuryenbe mata igin goyen teñ teñde niñ dufay wukkeñ niñ Al Kurun gusuñay iryen. Al Kurunbe det basiñä ma irde hiyen al geb, al kura det kurañ gusuñay irkeb goke piñeñ nurde uneñ inen ma tiyyen, irde igin ala unyen. ⁶ Gega gusuñay irde heñyabe duñay budam ma henayin, yeñ ge po hekken nurde hinayin. Muñañ al kura dufay budam hiyyen gobe meñe beleñ makañ duba

tuktawañ irde hiyen go gwahade yara, dufaymiñ kipirtiñ ma hiyyen geb, kurareb Al Kurun niñ hekken nurde hiyen muñañ kurareb gwahade ma nurde hiyen. ⁷ Niñgeb al gwahade gobe Doyañ Al Kurun hitte mat det kura tewen yeñ ma po nuryen. ⁸ Al gobe dufaymiñ kipirtiñ moñ geb, mata teñ hiyen kurun gobe kukuwamneñ ala po teñ hiyen.

Al horam yañya al siksukneñya

⁹ Be, deñ Yesuyen alya bereya kura hora miñmonbe megen niñ mar diliñdeb al kura gogo kuñ hañ yeñ ma deneñ hanjen. Goyenbe Al Kurun diliñdeb det kurun yeñ deneñ hiyen geb, goke aman heñ hinayin. ¹⁰ Muñañ busare niñ det umñam igan igyenbe pul yeñbe heñ ga moñ gwilgwal irde hanjen. Al horam yañ wor gwahade po hañ geb, deñ Yesuyen alya bereya kura horatiñ yañ gobe Doyañ Al Kurun niñ teñ horatiñ yubul tinayin goke buluñen ma nurde hinayin. Yeñ beleñ matatiñ goke igin nurd dunyen geb goke aman henayin. ¹¹ Fudinde wor po, naña pirik irde wañ hurkuñ misiñen yañ temeydeb busare niñ det umñam igan goyen fimiñ fudin yirke umñam bulakneñ goyen hubu hekeb kamde kateñ hanjen. Niñgeb gwahade goyen po, al horam yañ wor hora meteñmiñ teñ heñya yubul teñ kamnayin.

*Kanduk yeneñ yeneñ goya mata
buluñ titek dufayya*

¹² Be, Al Kurunyä hugineñ heñ heñ gobe al kura yeñ ge amanen nurde hañ mar goyen yuneñ yeñ biña tiyyiñ. Niñgeb al kura kanduk yeneñ hiyen gega, fole yirde hiyen al gobe Al Kurun beleñ yeñya hugineñ heñ heñ niñ biña tiyyiñ goyen go unyen. Niñgeb muruñgem go tenayıñ marbe amanen nurnayıñ.

¹³ Uŋgurabe, “Al Kuruŋ mata buluŋ tiwoŋ,” yen epte ma lomlom iryen. Irde Al Kuruŋbe neŋ gayen mata buluŋ tinayin yen lomlom ma dirde hiyen. Niŋgeb al kura mata buluŋ kura titek dufay forok yeke goya, “Al Kuruŋ beleŋ lom nira,” ma yiyyen. ¹⁴ Gwahade yarab mata buluŋ teŋ teŋ ge biŋ huwarkeb dufay buluŋmij gore po tuluŋ teŋ tukukeb mata buluŋde kateŋ hiyen. ¹⁵ Megen niŋ mata buluŋ teŋ teŋ ge biŋ huwarkeb gore mata buluŋ forok irde hiyen. Irkeb mata buluŋ go kuŋ kurun heŋbe kamde kamde forok irde hiyen.

¹⁶ Niŋgeb, kadne yago, “Al Kuruŋ beleŋ lom dirke mata buluŋ tihit,” mere gobe usi geb pel irde hinayin. ¹⁷ Mata iginjya det igyen igyen buluŋ miŋmoŋ kuruŋ gobe naŋkiŋde niŋ hulsi yiryiŋ al Al Kuruŋ gore dunen hi. Al Kuruŋbe naŋkiŋde niŋ hulsi beleŋ gasuŋ uŋkurenđe ma heŋ matam matam teŋ hanjen gwahade moŋ. Yeŋbe hugiŋeŋ igin igin po dirde hiyen. ¹⁸ Yeŋbe al miŋ hoyan megen niŋ goyen wor kame yawareŋ yeŋbe neŋ wa dawaryin. “Mere fudinde Yesu niŋ yitiŋ nurkeb neya hugiŋeŋ hitek,” yen basiŋa diryin. Al miŋ hoyan megen niŋ goyen wor kame yawareŋ yeŋbe gogo neŋ wa basiŋa diryin.

Al Kuruŋyen mere nurtek, irde gama irtek

¹⁹ Kadne yago, nebe deŋ ge amaneŋ nurde hime. Niŋgeb merene ga keŋkelə nurnaŋ ko. Al kura mere tike nure yeŋbe palŋa irde hinayin. Irde bemeļ ma mere teŋ hinayin, dufay heŋ ga mere teŋ hinayin. Irde aranjen bearar ma teŋ hinayin. ²⁰ Bearar mata gobe Al Kuruŋ beleŋ mata huwak teŋ hiwon yen nud dunen hiyen goyen moŋ. ²¹ Niŋgeb bitiŋ

bana dufay buluŋya mata buluŋya goyen tumjaŋ yade siŋa yirnayiŋ. Irde neŋ nurhet nurhet dufaytiŋ go fole irdeb Al Kuruŋ beleŋ mere dirke nurde hanjen goyen fudinde yen keŋkelə po tanarde hinayin. Meremiŋ go keŋkelə tanarde hinayinbe gore tareŋ dirke mata buluŋde ma katnayin geb.

²² Meremiŋ duliŋ po nurde wasak ma teŋ hinayin. Meremiŋ nurde go po gama irde hinayin. Gwaha ma teŋ hinayinbe meremiŋ nurhet yen haŋ gobe dindiken go po usi yirde hinayin. ²³ Al gwahade gobe al kura lunen teŋ dinsoknebe gwahade yen kinyen gega, ²⁴ lunen go tubul teŋ kurjbe aranjen po biŋ sir yiyyen go gwahade yara. Niŋgeb Al Kuruŋyen mere nuryen gega, ma gama iryen al go wor meremiŋ nuryen gobe miŋ miŋmoŋ hiyyen. ²⁵ Al Kuruŋyen mere gobe buluŋ miŋmoŋ huwak wor po. Irde mata buluŋ bana mat al yade siŋa yird yird tareŋ miŋyaŋ. Niŋgeb al kura mere gobe hugiŋeŋ keŋkelə po keneŋ heŋbe teŋ biŋde kerde gama irde hiyen al gobe Al Kuruŋ beleŋ goke guram irde igin igin irde hiyen.

²⁶ Munaj al kura beleŋ, “Nebe Al Kuruŋyen mata gama irde hime,” yiyyen gega, mohon ma hibol teŋ yen ma yetek mere teŋ hiyen gobe yinjeŋ goyen po usi irde hiyen. Gwaha teŋ hiyenbe Al Kuruŋ gama irde hime yiyyen gobe Al Kuruŋ dilinđe miŋ miŋmoŋ hiyyen. ²⁷ Al Kuruŋyen mata goyen fudinde gama irniŋ yeŋbe diriŋ kagewya beretapyā kanduk bana haŋ mar goyen kuŋ faran yurde hinayin. Irde megen niŋ mata buluŋ kuruŋ goyen yenen yilwa yirde Adoniniŋ Al Kuruŋ dilinđe wukkeŋ po hinayin. Gogab ultiŋde merem moŋ, wukkeŋ wor po deneŋ hiyen.

2

*Al kura po iginj irde al kurabe
buluŋ ird ird mata gobe buluŋ*

¹ Be, kadne yago, denjbe Doyan Al Kurunjininj Yesu Kristu al turnuŋ yaŋ wor po goke dufaytiŋ sanjinj irde hanj. Ningeb al kura po iginj iginj yirde, kurabe buluŋ buluŋ ma yirde hinayinj. ² Be, al irawa kura dende gabu gasunjde gor wayiryenj. Kurabe horam yaŋ al, uliŋ umŋa iginj damum hende wor po goyen yerde wayyenj. Irke goya goyen po al siksuknjenj kura det erek erekken tikiŋ minyaŋ buluŋ goyen yerde gor wayyenj. ³ Irkeb denjbe al umŋa iginj iginj teŋ wayyenj al goke po nurde gargar irde, “Gebe wanj gasuŋ iginjde gar kepera,” innayinj. Gega al siksuknjenj gobe, “Gebe al denjem moŋ geb, irar ira huwara. Ey, monje wanj gasuŋ malire kahanjne minde gar kepera,” innayinj. ⁴ Deŋ belen gwaha tinayiŋbe bitiŋ bana dufay buluŋ minyaŋ geb, gogo mata gwahade titih yenj bebak tinayinj. Irde deŋ Yesuyen alya bereya bana bipti kuruj forok irhet yenj nurnayinj.

⁵ Kadne yago, deŋ ge amanenj nurde hime. Ningeb merene ga nurnanj. Al siksuknjenj megen niŋ marte diliŋdebe al mali denjem moŋ yenj yeneŋ hanjen. Gega Al Kurunbe al gwahade gore yenj ge dufaymiŋ tareŋ irkeb Al Kuruj diliŋde al denjem yaŋ henayinj yenj basiŋa yiryinj. Irkeb yenj ge amanenj nurde hanj mar goyen kame alya bereyamiŋ doyan yirde hi bana goŋ hinayinj yenj biŋa tiyyinj goyen tenayinj. ⁶Gega denjbe al siksuknjenj goyen palap ma po yirde hanj. Goyenbe ganuŋ mar belen buluŋ buluŋ dirde kanduk dunenj hanjen? Samuŋ minyaŋ mar belenbe gogo ma merem yaŋ dirde merere dukuŋ hanj? ⁷ Go mar goreb deŋ belen Kurunjininj

yenj iginj wor po nurde hanj al Yesu goyen mere buluŋ mat irde hanjen geb.

⁸ Be, Al Kurunyen asanđe saba kuruj kura, “Gigeŋ ge amanenj nurde ha gwahade goyen po, al hoyaj niŋ wor amanenj nurde hayinj,” yenj katiŋ hi. Ningeb yitiŋ gwahade po gama irde hanj kenem iginj teŋ hanj yenj nurd dunenj. ⁹ Goyenbe al kura po iginj iginj irdeb kurabe kenenj wasak teŋ hanj kenem denjbe Al Kurunyen saba pel irde hanj geb, mata buluŋ mar yenj nurd dunyenj.

¹⁰ Fudinde, al kura Al Kurunyen saba tumŋajnurde kenkelə gama yirde hiyenj gega, uŋkureŋ muŋ kura soŋ hiyyenj gobe sabamiŋ goyen tumŋajn soŋ hihi yenj kinyenj geb gago dineŋ hime. ¹¹ Ningeb Al Kuruj beleŋ, “Al berem yanbe bere hoyanya ma duwan teŋ hinayinj,” yiriŋ goya, “Al ma gasa yirke kamnayinj,” yiriŋ goyen uŋkureŋ kura soŋ henayinjbe Al Kuruj beleŋ sabamiŋ kuruj goyen soŋ hahaŋ yenj dinyenj. Ningeb al berem yanj kura gore bere hoyaj kura ma duwan iryenj gega, al hoyaj kura bida iryenjbe sabamiŋ kuruj goyen soŋ hiyyenj.

¹² Ningeb al hoyaj niŋ amanenj nurde hinayinj yitiŋ Al Kurunyen saba kuruj goyen po gama irde mere teŋ mata teŋ hinayinj. Gwaha teŋ hinayinjbe mata buluŋ bana ma hinayinj. Munaŋ gwaha ma teŋ hinayinjbe sabamiŋ kuruj gore po Al Kuruj beleŋ diliŋde merem yanj diryenj. ¹³ Goyenpoga al kura al hoyaj bunijenj ma yirde hiyenj gobe kame Al Kuruj diliŋ mar huwarkeb yenj wor bunijenj ma iryenj. Munaŋ al kura al hoyaj bunijenj yirde hiyenj gobe Al Kuruj wor bunijenj iryenj geb, merem yanj yird yird naļu funaŋde yenj diliŋ mar huward huward niŋ kafura ma hiyyenj.

*Matamiñbe igin moj kenem
Yesu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ gobe
miñ miñmoñ hiyyen*

¹⁴ Be, kadne yago, al kurabe yiñgeñ ge yeñbe, "Nebe Yesu niñ dufayne sanjiñ irde hime," yeñ hiyen gega, matamiñbe hoyan po kuj hiyenbe mere gwaha tiyyen gore epte ma igin iryen. Niñgeb al gore, "Yesu niñ dufayne taren irde hime," yeñ hi goke Al Kurun beleñ mata bulunđe mat epte ma tumulgañ tiyyen. ¹⁵ Be, kadtin kura bere daw ma al dirin daw gobe uliñ umña igin mat teñ binje go kura netek miñmoñ wor po hiyen. ¹⁶ Goyenbe den beleñ keneñbe, "Al Kurun beleñ doyan girde hi geb igin kwayin. Menje girkeb menje diba kura hor irayin. Biñge nene ep hawayin," innayin. Goyenpoga det goke amu wor po heñ hi goyen kura muñ ma farañ urdeb mere uliñ po gwahade innayinbe meretiñ gobe miñ miñmoñ hiyyen. ¹⁷ Niñgeb gwahade goyen po, "Yesu niñ dufayninin tareñ irde hite," yeñ hanj gega, matatiñbe hoyan po kuj hi kenem, "Yesu niñ dufayninin sanjiñ irde hite," yeñ hanj gobe dulduñ yeñ hanj.

¹⁸ Goyenbe al kura beleñ merene fudinde yeñ ma nurdeb, "Yesu niñ dufay tareñ ird irdya gote mata teñ teñyabe hoyan hoyan geb," yeñ hanjen. Gega meremin gobe fudinde moñ. Meremin gokeb ne beleñ wol heñbe, "Gebe Yesu niñ dufayge tareñ iran gega, mata igin ma teñ hayinbe daha mat dufayge sanjiñ iran goyen fudinde yeñ nurtek? Epte moñ. Munaj nebe mata igin teñ himekeb matane goreb dufayne Yesu niñ tareñ irde himyen gobe fudinde yeñ gikala giryen," inen. ¹⁹ Gebe Al Kurunbe uñkuren po hi yeñ nurde ha. Gobe igin. Goyenbe uñgura

wor gwahade po yeñ nurdeb yeñ ge kafura heñ barbar yeñ hanj. Niñgeb Al Kurunbe uñkuren po hi yeñ nurde ha gega, mata igin ma teñ hayin gobe miñ miñmoñ.

²⁰ Denje da kukuwa wor po? "Yesu niñ dufayninin tareñ irde hite," yeñ hanj gega, matatiñbe igin moj kenem, meretiñ gobe miñ miñmoñ goyen daha mat dikala dirmek gab keñkela bebak tinayin? ²¹ Be, asininiñ Abrahambe Al Kurunyen mere po nurdeb urmin Aisak goyen Al Kurun galak ire yeñ tukun hora beleñ po alta irdeb go hende kerde kumga teñ Al Kurun dolon ireñ tiyyin. Irkeb Al Kurun beleñ go keneñbe al huwak inyin. ²² Abraham mata tiyyin goreb keñkela dikala dirde hi. Dufayya matayabe hoyan hoyan moñ, tuñande wor po. Yeñbe Al Kurun niñ dufaymiñ sanjiñ iryin geb, meremin po gama irde mata tiyyin gogo. Niñgeb matamiñ goreb dufaymiñbe fudinde wor po ep hitiñ goyen kawan iryin. ²³ Irdeb matamiñ goreb Al Kurunyen asanje, "Abrahambe Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irkeb Al Kurun beleñ al huwak kinyin," yitiñ gote miñ goyen kawan forok iryin. Abrahambe gwaha tiyyin geb, Al Kurun beleñ kadne yeñ nurd uneñ hin hin. ²⁴ Niñgeb Al Kurun diliñde huwak heñ heñ beleñ gobe yeñ ge dufay tareñ ird ird po moñ. Matatiñde manañ meremin gama irnayinbe yeñ beleñ al huwak yeñ dinyen.

²⁵ Gwahade goyen po, beleñ niñ leplep bere deñembe Rahap goyen Yeriko taunde hin hin wor Al Kurun diliñde mata igin tikeb Al Kurun beleñ bere huwak inyin. Bere gobe Israël al irawa kura Yosuwa beleñ, "Yeriko taunde balmiñ kun naña tulyan kunbe wan momon niryi," yinke kukeb gor niñ mar

beleñ gasa yirnak yen bere gore yamiñde yukuñbe balmiñde beleñ hoyan mat yad yerke mulgan hen kwaryum.²⁶ Niñgeb al kamtiñ hakwambe tonej miñmoñ gwahade goyen po, al kura beleñ, "Al Kurun niñ dufayniniñ sanjñ irde hite," yen hinayıñ gega, matamıñ hoyan kukeb, meremin gobe miñ miñmoñ hiyyen.

3

Dufay heñ ga mere teñ hinayıñ

¹ Be, kadne yago, kame neñ tumñañ Al Kurun diliñ mar huwartekyabe neñ saba tagal tagal marbe al mali hoyan yara moñ, mere kurunje wor po kutek gobe nurde hanj gogo. Niñgeb deñ budam al saba yird yird mar ma henayıñ. Kura beleñ po saba mar henayıñ. ² Neñ albe mata kurayen kurayende buluñ teñ hityen geb gogo gwaha dinen hime. Al kura mere soñ ma hen hiyen al gobe Al Kurun diliñde buluñmiñ miñmoñ hiyyen. Irde yingen kenkela dufay heñ gab mata teñ hiyen geb soñ ma hen hiyen. ³ Be, hos go dufayniniñ po gama irde kuwoñ yenbe mohon bana ain parwek yerde goyenter kañ feñ teñ gor yanarde yuluñ titekeb hos goyen igin dufayniniñ po gama irde hanjan. ⁴ Be, hakwa wor gwahade po. Hakwa kurun wor po goyen meñe tareñ huwarde tuktawañ irde hiyen. Goyenbe hakwa go teñ kun hiyen al gore goñ kura kwe yen nurdeb hakwa tigiri teñ teñ det dirñej muñ hakwa kimyañ beleñ hi goyen tigiri tikeb hakwa kurun goyen al gote dufay po gama irde kuyen. ⁵ Gwahade goyen po, det dirñej muñ al mohon bana gore mat mere forok yen hanj goreb alyen hen heñmiñ kurun goyen kurabe igin irde, kurabe buluñ irde teñ hanjen. Be, kadilia kurun

hiyyenде kak boñej kura busare katyenbe daha tiyyen? Busa kurun gobe heñ wor yen kuyen geb.⁶ Niñgeb mohonniñ wor kak boñej dirñej muñ go gwahade goyen po, neñ al kurun gayen buluñ dirde hiyen. Mohonniñibe mata buluñ gasuñ geb, gor matbe neñ kurun gayen buluñ heñ hityen. Mata buluñ mohonniñibe forok yen hanjen kurun gobe kak beleñ det kumga teñ pasi hiyyen gwahade goyen po heñ heñniñ kurun gayen buluñ wor po dirde hiyen. Irde funaňbe mata buluñ gote murunjem teñbe kak alare heñ humga kunayıñ.

⁷ Megen niñ, hende niñ, irde makañ bana niñ dapñä kurayen kurayenya nuya kurun goyen al beleñ igin yade paka yirke yase heñ yewek yagot mere nurnayıñ. ⁸ Goyenbe mohonniñibe al kura beleñ epte ma mala tiyyen. Dapñä duwi yara meteñey wor po. Niñgeb huginej ugala titinde po heñ mere buluñ teñ hiyen. Irde det buluñ al beleñ nene kamtek go gwahade goyen po, al buluñ yirde hiyen.

⁹ Neñbe mohonniñ gore Adoniniñ Doyañ Al Kurun turuñ irde hityen. Irdeb gore po al hoyan Al Kurun beleñ yingen yara yiryin goyen karan yurde teñ hityen. ¹⁰ Mohonniñ uñkureñ bana gor mat po Al Kurun turuñ irdeb bana gore po al karan yurde teñ hityen. Niñgeb, kadne yago, mata gwahade gobe igin moñ geb tubul po tinayıñ. ¹¹ Feya makañyabe igin fe diliñ uñkureñde mat po marde wan hiriryen? Epte moñ. ¹² Irde igin fik he hende olip he iginen forok yenayıñ? Irde wain iginen gob fik he hende forok yenayıñ? Epte moñ. Gwahade goyen po, makañ wan ala heñ hiyende gorbe epte ma fe yase forok yiyyen.

Al Kurun diliñde dufay wukkek

¹³ Be, dufay wukkek minyañ albe ne nurhem nurhem mata gob hubu. Ningeb deñ kura beleñ, "Dufay wukkekne minyañ geb, Al Kurunyen dufay keñkela bebak teñ hime," yiyyen al gobe ne nurhem nurhem mata go tubul teñ mata igin teñ hinayıñ. Irkeb keneñbe meremin fudinde yen nurtek. ¹⁴ Munan kuratiñ kura kadom igin mat hike yenen daniñ neñ gwahade moñ yen nurd nurd mataya kudiñ mataya minyañ al gobe, "Nebe dufay wukkeknem yañ," yen parpar teñ mere fudinde pel irde usi ma po teñ hiyen. ¹⁵ Dufay wukkek deñ beleñ yen hañ gobe Al Kurun hitte mat ma wañ hi. Megen niñ po, Holi Spirityen dufay moñ, Uñgurayen. ¹⁶ Gwahade geb deñ beleñ kudiñ mataya ditin igin mat hike yenen daniñ neñ gwahade moñ yen nurd nurd mataya teñ hinayıñbe kadom bearar gird teñ teñ mata forok yirde hinayıñ. Irde mata buluñ kurayen kurayen forok yirde hinayıñ.

¹⁷ Goyenbe dufay wukkek Al Kurun hitte mat watıñ gobe dufay buluñ miñmoñ wukkeñ wor po hiyyen. Irkeb dufay go minyañ marbe biñ kamke al hoyanya igin hinayıñ. Irde biñ yurumyeñ hinayıñ. Irde balmin heñ al hoyanje mere nurde hinayıñ. Irde albe buniñeñ yirde hinayıñ. Irde mata igin kurayen kurayen teñ hinayıñ. Irde al kura po igin igin yirde kurabe buluñ buluñ ma yirde hinayıñ. Mel gobe biñde mat fudinde wor po Yesu gama irde hinayıñ. ¹⁸ Ningeb biñ kamke al hoyanya igin heñ heñ mata forok irde hinayıñ marbe mata go tareñ po irkeb al hoyan wor yenenbe Al Kurun diliñde mata huwak teñ hinayıñ.

*Megen niñ mata gama irde hañ
marbe Al Kuruñ asogo irde hañ*

¹ Be, da beleñ dirkeb dindiken uliñ kadom gineñ teñ arde teñ hañ? Mata gobe megen niñ detya mataya niñ bitiñ huwarkeb gore po dufay iginja arde har goreb mata gogo forok yeñ hi. ² Ningeb det kura goniniñ yan hetewon yen nurde hañ gega, go ma yadeb al det go minyañ al goyen detmiñ goke po teñ tuwagiñ bearar yirde al bida yirde hanjen. Goyenpoga det go ma po yade hanjen. Irdeb kadom mohonje teñ arde hanjen. Det goyen go ma yade hanjen gote miñbe Al Kurun gusunjañ ma irde hanjen geb gogo. ³ Kurabe gusunjañ irde hanjen gega, det go yade dindiken ge aman hetek dufay kerde gusunjañ irde hanjen. Ningeb dufaytin buluñ goyen Al Kurun beleñ yenenbe gogo ma dunen hiyen.

⁴ Deñbe Al Kurun gama irde hite yen hañ gega pel irde megen niñ dufay po gama irde hañ. Gobe al beremyan gore bere hoyanya duwan heñ hañ go gwahade goyen. Ningeb mata gobe Al Kurun niñ buluñ nurd nurd mata yen ma nurde hañ? Megen niñ dufay niñ amanen nurde go po gama irde hinayıñ mar gobe Al Kurunyen asogo henayıñ. ⁵ Munan Al Kurunyen asanje, "Holi Spirit Al Kurun beleñ neñ bana kiriyen gore, 'Ne niñ po nurde hinayıñ. Munan harhoktiñ nunnayıñbe igin ma nureñ,' yiriñ," gwahade yitiñ hi gobe miñ miñmoñ yen nurde hañ? ⁶ Deñbe gwaha teñ hañ gega, Al Kurun beleñ buniñeñ dirde igin igin dird dird gobe mata buluñtiñ gote folet. Ningeb goke asanjmide gahade katıñ hi:

*"Al kura yiñgen nen harhet harhet
teñ hañ marbe Al Kurun
beleñ asogo yirde hi."*

Munaŋ al kura yinŋeŋ neŋbe epte
moŋ yenŋ nurde haŋ marbe
Al Kurun̄ beleŋ buninŋeŋ
yirde iŋiŋ iŋiŋ yirde hi,” yi-
tiŋ. *Mata Igiŋ*
3:34

⁷ Niŋgeb dindiken turuŋ ma irde
Al Kurun̄ yufukde po hinayin̄. Irde
Satan asogo irde hinayin̄. Irkeb
Uŋgura go dubul teŋ busaharyen̄.
⁸ Al Kurun̄ya awalik heŋbe yenŋ
bindere kunayin̄. Irkeb yenŋ wor
deŋ bindere wayyeŋ. Niŋgeb
deŋ mata buluŋ marbe mata bu-
luŋtiŋ goyen yubul po teŋ hin-
ayin̄. Irde deŋ Al Kurun̄yen du-
fayya megen niŋ dufayya gabu
yirde haŋ marbe megen niŋ gobe
tubul po teŋ Al Kurun̄yen du-
fay po gama irde diliŋde wukkeŋ
hinayin̄. ⁹ Irde mata buluŋtiŋ
goke kandukneŋ nurde buninŋeŋ
nurdeb eseŋ hinayin̄. Deŋbe
aman̄ heŋ hinmaŋ teŋ hanjen̄
gega, han̄ka matbe mata buluŋtiŋ
goke buninŋeŋ nurde eseŋ hinayin̄.
¹⁰ Irde neŋ harhet harhet ma teŋ
Al Kurun̄ yufukde po hinayin̄. Irke
gab yenŋ beleŋ turuŋ diryen̄.

Kadom tagal guneŋ ma tinayin̄

¹¹ Be, kadne yago, dindigen̄
kadom mere buluŋ mat girde
ma teŋ hinayin̄. Al Kurun̄yen
sabarebe, “Kadom tagal guneŋ ma
teŋ hinayin̄ irde kadtin̄de mata
kura goke buluŋ mat ma yineŋ
hinayin̄,” yitiŋ. Niŋgeb al kura
mata gwahade teŋ hinayin̄ mar
gobe Al Kurun̄yen saba goyen
buluŋ ineŋ tagal unen̄ hinayin̄.
Niŋgeb deŋ beleŋ sabamiŋ go iŋiŋ
moŋ innayin̄be epte ma sabamiŋ
gama irde hinayin̄. Go gama ir-
tiŋeŋbe dindiken̄ Al Kurun̄ hihit
yenŋ al hoyanđde mata goyen yeneŋ
gwaha gwaha tahaŋ yenŋ tagalde
yuneŋ hinayin̄. ¹² Fudinde, neŋ
ge teŋ saba kurun̄ go forok ird
dunen̄be mataniniŋ yeneŋ iŋiŋ ma
buluŋ dineŋ dineŋ albe Al Kurun̄

uŋkureŋ po hi. Go al gore po gabe
neŋ gayen dumulgaŋ tiye yenŋbe
iŋiŋ gwaha tiyyen̄. Munaŋ bu-
luŋ dire yenŋbe iŋiŋ gwaha diryen̄.
Niŋgeb deŋbe da al wor po geb
gogo, kadtin̄ yagot mata yeneŋ iŋiŋ
ma buluŋ yineŋ han̄?

Dende saŋiŋbe ep yeŋ ma nur- nayin̄

¹³ Be, deŋ kurabe, “Haŋka ma
gise dawbe taun kurun̄ hoyanđde
kuŋ dama uŋkureŋ goŋ heŋ hora
meten̄ teŋ hora kurun̄ yawartek,”
yenŋ haŋ. Gega deŋ al gwahade
gobe ga nurnaŋ. ¹⁴ Deŋbe fay
urke deŋ hitte mata dahade forok
yiyyen̄ gobe ma po nurde haŋ.
Neŋ megen hite mar gayenbe
yamuŋ yuwaljenđde dinamnam
go gwahade po, megen gar epte
ma ulyanđde hitek. Heŋ ga ma
hubu hetek geb. ¹⁵ Niŋgeb gwaha
yitiŋeŋbe, “Doyaŋ Al Kurun̄ beleŋ
iŋiŋ nurde hi kenem ma kamde
timan̄be meten̄ gwaha gwaha
titek,” yenŋ hinayin̄. ¹⁶ Goyenbe
deŋbe gwaha ma teŋ han̄. Ne
harhem harhem teŋ dindiken̄
ge turuŋ turuŋ teŋ han̄. Mata
gwahade teŋ haŋ kurun̄ gobe Al
Kurun̄ diliŋde buluŋ wor po teŋ
haŋ. ¹⁷ Niŋgeb kenkelə dufay
henan̄ ko. Al kura mata iŋiŋbe
nurd nurd ga gama ma iryen̄ gobe
Al Kurun̄ beleŋ al gobe mata buluŋ
teŋ hi yenŋ kinyen̄.

5

Buluŋ mat hora yade al horam yan̄ hitiŋ al gobe kame kanduk ken- nayin̄

¹ Be, deŋ al horam yan̄ mar, ga
nurnaŋ ko. Kame matatiŋ goke
kanduk kurun̄ wor po forok yeke
yeneŋ hinayin̄ geb, goke dindiken̄
ge buninŋeŋ nurde eseŋ epte ma
teŋ hinayin̄. ² Matatiŋbe ga-
hade: dettiŋya samuŋtiŋyabe yade
al buninŋeŋ faran̄ yurtiŋeŋbe dulin̄

po hike bida henayin. Amiltinj manaj gwahade po hike sisige belej walnayin. ³ Gol horaya silwa horaya yade dindiken ge po nurde yatiñ bana po yerde hiken humuyen belej po tum yurde hanjen geb, hora gote meterijmijbe hubu hitinjen hañ. Irkeb kame nalu funajdeb hora metej ma yuntiñ goyen keneñbe Al Kuruj belej merem yañ diryen. Irde kak belej det kumga tikeb mugol nen hi go gwahade goyen kudij matatiñ goke Al Kuruj belej buluj wor po diryen. Deñ goyen gwaha dirtek nalube binde heñ hi gega, megen niñ det yade pipkataoka yirde hañ. ⁴Ninjeb deñ al horam yañ mar, ga nurnañ! Yamunj usañ teñ teñ marya wit sak yeke walde walde marya murunjem ma yunkeb biñ misiñ nurde esenj hañ. Irkeb Doyañ Al Kuruj tareñ minyaj gore goyen nurde hiyen geb, kamebe goke buluj wor po diryen. ⁵Irde dapñja belej kamde kamde nalumiñ ma nurde dula ug po teñ bam yeñ hanjen go gwahade goyen, deñ wor Al Kuruj belej muduneñ muduneñ nalu ma nurde heñya dindiken ge po nurde dula bidak teñ samuñ budam po yade hañ. ⁶Deñbe al kura buluj dirde ñinjiam ma dirtek mar goyen titmiñen wor po ulinje merem yañ yirde gasa yirke kamde hanjen gega, kura munj asogo ma dirde hanjen.

Kanduk yeneñ hinayin gega yul ma yeñ tareñ po hinayin

⁷ Ninjeb, kadne yago, al belej buluj gwahade dirde hañ gega, mata bulujmij goyen yubul teñ teñ ge doyañ heñ heñ niñ piñej ma heñ hinayin. Irke kuj kuj Doyañ Al Kuruj wayyen. Deñbe binje hardeb aran aran netek heke nininj nininj ma teñbe nalumde ga yeñ piñej ma heñ doyañ heñ hanjen. Kigariñ niñ wor gwahade po teñ

hanjen. ⁸ Ninjeb deñ wor Doyañ Al Kuruj wañ wanjalu binde heñ hi geb, kanduk kurayen kurayen yeneñ hañ goke mukku ma teñ goya goya sanjin po heñ hinayin. ⁹ Irde, kadne yago, kanduk kura deñ bana forok yeke fugugur teñ dindiken uliñ kadom mohonde ma teñ hinayin. Gwaha tinayinbe al iginjya buluñya pota yird yird Al belej wañ matatiñ goke murunjem buluñ dunyen. Yeñ wanjalu gobe binde wor po heñ hi. Ninjeb gwaha ma teñ hinayin.

¹⁰ Be, Al Kurujyen mere basañ marbe kanduk karkuwañ karkuwañ yeneñ hinhan gega, goke mukku ma teñ tareñ heñ Doyañ Al Kurujyen deñemde meremiñ tagalde kuñ hinhan. Ninjeb deñ wor mel gote mata goyen po gama irde hinayin. ¹¹ Gwaha teñ hitekeb Al Kuruj belej guram dirde iginj iginj diryen gobe nurde hite. Deñbe Yopyen baraj nurde hanjen gogo. Yeñbe kanduk kuruj bana hinhin gega, yul ma yeñ tareñ po heñ hinhin. Irkeb kuñ kuñ funajbe Doyañ Al Kuruj belej faraj urde sanjin irkeb sopte iginj wor po hirin. Ninjeb Doyañ Al Kurujbe buniñejmij kuruj wor po.

¹² Be, kadne yago, mere kura momoj direñ tihim gabe det kuruj wor po niñgeb, keñkela nurnañ ko. Deñbe mere kura fudinde tihit yenja ga nañkinja megenja irde det hoyaj kura deñe ma yurnayin. Fudinde yeñbe "Fudinde," po yeñ hinayin. Munañ moñbe "Moñ" po yeñ hinayin. Gwaha ma tinayinbe Al Kuruj belej merem yañ diryen.

Al Kuruj gusujaj ird ird gote tareñbe kuruj

¹³ Be, deñ bana goyen al kura kanduk yeneñ hañ? Gwahade kenem goke Al Kuruj gusujaj irnayin. Munañ al kura amanenj

nurde hanj? Gwahade kenem Al Kurun turun ird irdde niŋ tikiŋ henayin. ¹⁴ Irde kuratin kura garbam hiyyen? Gwahade kenem Yesuyen alya bereyat doyaŋ mar hoy yiryen. Irkeb mel gore waŋ al go igin hewon yen det fimiŋ uliŋde sam irde Doyaŋ Al Kurun Yesu deňemde al goke igin hiwi yen Al Kurun gusuŋaŋ irnayin. ¹⁵ Al kura Al Kurun niŋ dufaymiŋ tareŋ irde gusuŋaŋ iryenbe garbam al gobe igin hiyyen. Irde firtinje po hiyen goyen huwaryen. Irde al go mata buluŋmiŋ beleŋ kura irke garbam hitiŋ kenem go wor halde unkeb igin hiyyen. ¹⁶ Niŋgeb kadtin buluŋ kura irde kenem goke kadom pohogay gird teŋ hinayin. Irde kadom faraŋ gurd gurd niŋ Al Kurun gusuŋaŋ irde hinayin. Irkeb Al Kurun beleŋ garbamtiŋ sope dirde hiyen. Al kura Al Kurun diliŋde huwak henja gusuŋaŋ irde hiyenbe Al Kurun beleŋ gusuŋaŋmiŋ goyen nurde wasak ma teŋ hiyen. Huginjen wol heŋ uneŋ hiyen geb, gogo dinen hime.

¹⁷ Be, Al Kurunyen mere basan al Elaiabe al neŋ yara po. Goyenpoga Israel naŋa bana goŋ kigariŋ ga katen ma yen Al Kurun gusuŋaŋ irde tebaŋ irkeb dama karwo irde gagasi 6 gayen kigariŋ muŋ kura ma katyiŋ. ¹⁸ Irdeb go kamereb sopte po Elaia beleŋ kigariŋ niŋ gusuŋaŋ irkeb Al Kurun beleŋ wol hekeb kigariŋ katyiŋ. Irke megen bida hekeb binje yago harke igin kawaŋ hamin.

Mata buluŋde hanj mar faraŋ yurke Al Kurun hitte mulgan henayin

¹⁹ Kadne yago, deŋ bana goyen al kura Al Kurunyen mere fudinde saŋ heŋ beleŋ hoyaq kukeb kadom kura beleŋ kuŋ faraŋ urde sopte Al Kurun hitte tumulgaŋ tiyyen. ²⁰ Mata gwahade goke yitiŋ mere

goyen bitiŋ sir ma yiyyen. Merebe gahade: "Al kura kadom mata buluŋ bana hikeya tumulgaŋ tiyyen. Irkeb mata buluŋ al gobe huginjen kamtek gega, Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ kurun goyen halde unkeb igin hiyyen. Irkeb kadom faraŋ uryen al gobe fudinde wor po faraŋ ura yen kentek," yitiŋ hi. Gog po.

1 Pita Pita beleñ asan mehenjde kayyin

¹ Be, nebe aposel Pita, Yesu Kristuyen mere basaŋ al. Ne beleñ deñ alya bereya Pontus naŋa, Galesia naŋa, Kapadosia naŋa, Esia* naŋayabe Bitinia naŋaya bana gon hanj mar kura Al Kurun beleñ basiŋa dirtiŋ hitte asan gago kan hime. Deñbe naŋotin wor po yubul teŋ kuŋ albak yara hitiŋ hanj. ² Deñbe Adoninin Al Kurun beleñ po nere henayin yeŋ nurde bikkeŋ basiŋa diryiŋ, irde Holi Spirit beleñ Al Kurun diliŋde al wukkek wor po diryiŋ. Go diryiŋ gobe kame Yesu Kristuyen mere gama irke darim beleñ po mata buluŋtiŋ halde wukkek diryen goke teŋ gogo basiŋa dirde wukkek diryen.

Niŋgeb Al Kurun beleñ buniŋen dirde iŋiŋ iŋiŋ dirde bitiŋ yisikamke iŋiŋ heŋ heŋ gobe deň hitte kurun wor po hiwor yeŋ gusuŋjan irde hime.

Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ mata niŋ doyaŋ heŋ hityen

³⁻⁴ Be, Al Kurun beleñ buniŋen wor po dirdeb neŋ gayen yiŋen diliŋde al gergeŋ diryiŋ. Gwahade geb Yesu Kristu kamtiŋde mat huwaryiŋ go nurdeb neŋ wor kame gwahade titek yeŋ doyaŋ heŋ hityen gobe hubu ma hiyyen. Irde kame Al Kurunyen det kurun gote miŋ mar hetek hite. Be, Al Kurunyen det kame nende henayin gobe epte ma buluŋ henayin, bida ma henayin, irde hubu ma henayin. Det gobe kame neŋ dunen yeŋ Al Kurun beleñ gasuŋminde yerde doyaŋ yirde hi. Goke Doyaŋ Al Kurunniŋ

Yesu Kristuyen Naniŋ Al Kurun be turuŋ wor po irde hitek. ⁵ Deñbe yeŋ ge dufaytiŋ sanjiŋ iramiŋ geb, al buluŋ beleñ buluŋ dird dird belheŋ goyen Al Kurun beleñ tareŋminde pet teŋ hi. Irde dumulgaŋ tiyeŋ yeŋ nurde hi. Dumulgaŋ tiyeŋ yeŋ nurde hiyen gobe nalu funaŋde gab kawan po forok yiyyen.

⁶ Niŋgeb goke teŋbe amanen wor po nurde hanj. Gayenterbe kanduk kurayen kurayen yeneŋ hanj gega, goke ma nurde aman heŋ hanj. Goyenpoga kanduk gobe ulyanđe ma hinayiŋ. ⁷ Kanduk gobe deň beleñ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ tareŋ irtiŋ goyen fudinde wor po ma dahade goyen kawan heŋ heŋ niŋ forok yeŋ hanjen. Be, gol hora fudinde wor po teŋ teŋ niŋbe kakde kumga teŋ hanjen. Gega gol fudinde wor po go manan kamebe hubu hiyyen geb, Al Kurun diliŋde det kurun moŋ. Goyenpoga Yesu niŋ dufaytiŋ sanjiŋ ird ird gobe kanduk yeneŋ gab tareŋ hiyyenbe Al Kurun diliŋde det kurun wor po, gol fudinde gote folet. Niŋgeb dufaytiŋ tareŋ goyen iŋiŋ wor po ird ird niŋbe ultiŋde kanduk kurayen kurayen gogo forok yeŋ hanjen. Irkeb gwahade heŋ kuŋ kuŋ kame Yesu Kristuyen alya bereya megen han mar kurun gayen hitte forok yeŋ yeŋ natureb turuŋ dirde dentiŋ turnuŋ yaŋ dirde isoka diryen. ⁸ Deñbe Yesu ma kenamin gega, yeŋ ge amanen wor po nurd uneŋ hanjen. Gayenter wor go ma keneŋ hanj gega, yeŋ ge dufaytiŋ sanjiŋ irdeb goke amanen wor po nurde hanj. Amanen nurde hanj gobe kurun wor po geb, epte ma gwahade kura yeŋ tagaŋnayin. ⁹ Gobe dufaytiŋ yeŋ ge tareŋ

* **1:1:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kurun goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen.

irtin gote murungem tetek yej nurdeb gogo amaj wor po hej hañ. Dufaytiñ yej ge tareñ irtin gote murungembe Al Kurun belen dumulgañ tiyyen gogo.

¹⁰ Be, Al Kurun belen alya bereya yumulgañ teñ teñ gobe daha mat kura forok yiyyen yej mere basañ marmiñ porofet belen goke ug po dufay hej sari kerde hinhan. Mel gobe Al Kurun belen bunijen dirde igin igin dird dird goyen deñ hitte forok yej yej goke tagalde hinhan. Irkeb warj wañ nende nature gago forok yirinj. ¹¹ Irde Yesu Kristu kanduk bana hej gab deñem turnjuñ yan hiyyen goyen Yesu Kristuyen Holi Spirit belen mel go bana hej momoñ yirde hinhan geb, mata gobe daha naña forok yiyyen irde daha mat forok yiyyen yej nañkenen hinhan. ¹² Mel gobe mata goyen goke tagalde hinhan gega, mata gobe yej hinhanya goyenter forok yej yej ge moñ, kame kame deñ hitte forok yiyyen yej Al Kurun belen yinyinj. Ningeb go mata gobe gayenter Yesu niñ yitiñ mere igin goyen tagal tagal mar belen Holi Spirit Al Kurun hitte mat watin gote sanjiñde saba dirde hike nurde hanjen go goyen. Al Kurunyen miyoñ wor mata kurun goyen daha mat forok yiyyen goyen kentewon yej nurde hañ.

Al Kurun diliñde wukkek hinayin yej hoy diriyinj

¹³ Ningeb mata igin teñ teñ ge hugineñ dufaytiñ gitik irde ep irde ga hinayinj. Irde ultinde po amaj hetek dufay fole irde hinayinj. Irde kame Yesu Kristu wayyen goyenter bunijen dirde igin igin diryen goyen goke po doyan hej hinayinj. ¹⁴ Denþe Al Kurunyen dirneñ wej hitiñ hañ geb, merem in gama irtek po hañ. Ningeb bikkenj Yesu ma nurd uneñ hinhanya dufay bulun bitin bana forok yeke go po gama

irde hinhan mata goyen yubul po tinayinj. ¹⁵ Irde deñ hoy diriyin al gobe wukkek wor po geb, mata teñ hinayinj kurun gobe diliñde mata wukkek po teñ hinayinj. ¹⁶ Gobe Al Kurunyen asaþde, "Nebe wukkek hime geb, deñ wor wukkek hej hinayinj," yitiñ hi geb, gago mata wukkek teñ hinayinj dineñ hime.

¹⁷ Be, Adoniniñ Al Kurunþe al megen hañ kurun gare mata dahade titiñ goyen murungem wor gwahade po yunen hiyen. Al kurabe igin yirde, munaj kurabe buluñ yirde ma teñ hiyen. Denþe Al Kurun gwahade goyen dolon irde mere irde hañ geb, megen garbe albak yara beljeñ po hite yej nurde henþa Al Kurun palap irde kafura irde hej ga hinayinj. ¹⁸ Asetin yago megen gar henþabe mata miñ miñmoñ teñ hinhan. Irde mata gobe basañ basañ wañ wañ deñ wor goyen po teñ hinhan. Goyenbe bana goñ mat dad siñä diriyin albe Al Kurun yej nurde hañ geb, gago palap irde kafura irdeya ga hinayinj dineñ hime. Fudinde, denþe hej henþiñ miñ miñmoñde mat dumulgañ tiyyinj al Al Kurunþe gol horaya silwa horaya hugineñ hitek moñ gote tareñde ma dumulgañ tiyyinj. ¹⁹ Gwaha titneñþe Yesu Kristu Al Kurunyen sipsip al diriñ dirneñ uliñde merem moñ irde mata buluñ miñmoñ gote darim wok irde kamijin go hende huwarde dumulgañ tiyyinj. Ningeb darimin wok irde kamijin gobe det kurun wor po yej nurde hityen. ²⁰ Yesu Kristube nañkiñya megenþa ma forok yekeya bikkenj Al Kurun belen meten goke basiñä iryinj. Goke teñþe nalu funaj belen hej hi gayenter gayen deñ ge terþe Yesu go teñ kerke megen gar kateñ kawan forok yirinj. ²¹ Ningeb Yesu hitte matbe Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ irde hañ. Al Kurunþe Yesu

kamyinjde mat isaŋ hiriŋ irde deňem turjuŋ yan iryiŋ goyen fudinde yen nurde dufaytiŋ sanjiŋ irde haŋ. Deňbe gwaha mat Al Kuruŋ niŋ hekkenj nurdeb kame yen beleŋ igin igin diryen goke doyān heŋ haŋ.

²² Be, deňbe Al Kurunyen mere fudinde po gama irde dindikenj Al Kuruŋ diliŋde wukkek irde hanjen geb, bitinjde mat fudinde wor po kadtinj ge amanenj nurd yuntek haŋ. Niŋgeb bitinjde mat wor po dindikenj uliŋ kadom amanenj nurd gunenj teŋ hinayinj.

²³ Gobe Al Kurunyen mere gwahader hitiŋ hubu ma hiyyen gote tarende deŋ goyen yiŋgenjde diliŋde sopte kawanj heŋ al gergenj hitiŋ yara haŋ geb, gago dinenj hime. Al Kurunyen mere gobe binje muykenj yara, goyenpoga bida heŋ buluŋ hetek moŋ, huginenj hitek gore deŋ bana meten tikeb gogo Al Kuruŋ diliŋde al gergenj hamij. ²⁴ Be, gwahader hamij goke Al Kurunyen asanđebe gahade katinj hi:

“Megen niŋ mar kurun gabe gunguwi algup nen hanjen yara.

Irde deňem turjuŋ yan gobe det fugala wok yen kateŋ hanjen go gwahader teŋ hanjen.

²⁵ Gega Doyan Al Kurunyen merebe huginenj gwahader hiyen,” yitiŋ hi. *Aisaia 40:6-8*

Be, Al Kurunyen mere gobe Yesu niŋ yitiŋ mere igin neŋ beleŋ den hitte tagalde hinhet go goyen.

2

¹ Niŋgeb dufay buluŋ kurayen kurayenya usi mereya gobe tumŋaŋ yubul po tinayinj. Mata iginbe hende hendem po ma teŋ hinayinj, kadtinj igin mat hike yenenjbe danij neŋ gwahader moŋ

yen bearar ma teŋ hinayinj. Irde mere buluŋ mat kurayen kurayen ma teŋ hinayinj. ² Dirinj besare niŋ beleŋ mamu niŋ nurde hanjen gwahader goyen po, huginenj Al Kurunyen mere nurtek po dirde hiyenj. Gogab mata gwahader teŋbe tareŋ heŋ Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ titiŋ bana gonj po heŋbe Yesu gama ird ird matare parguwak yara henayinj. ³ Deňbe Doyan Al Kurunjbe igin wor po goyen dindikenj keneŋ bebak titiŋ haŋ geb, mata gwahader teŋ hinayinj.

Yesube huginenj heŋ heŋ Hora

⁴ Be, Yesu Kristube gwahader hitiŋ Hora geb, dufaymiŋ hoyanj hoyanj ma irde huginenj sanjiŋ dirde hiyen. Yeŋbe al beleŋ igin ma nurd uneŋbe pel iramij gega, Al Kuruŋ beleŋ teŋbe meterj igin wor po unyinj. Deŋ wor yen hitte wanbe ⁵ yen yara huginenj hitek hora hitinjen haŋ. Irkeb Holi Spirityen tarende Al Kuruŋ beleŋ gabu dirde yiŋgenj hitek ya irde hi. Irdeb Al Kuruŋ dolon ird ird mata doyān mar wukkek wor po dirkeb Holi Spirityen tarende dindikenj Al Kuruŋ galak irke aman hetek det yara heŋ galak irkeb Al Kuruŋ beleŋ amanenj nurde hi. Gwaha teŋ hanjen gobe Yesu Kristu beleŋ faranj durde hikeb gwaha teŋ hanjen. ⁶ Goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi:

“Ga nurnaŋ.

Ne beleŋ Saion* bana gonj hora kura kereŋ.

Hora gobe tola kahalte niŋ yara, bikkenj basiŋa irde delner igin wor po irmirinj.

Niŋgeb al kura yeŋ ge hekkenj nuryenjbe epte ma memya hetek hinayinj,” yitiŋ hi. *Aisaia 28:16; Efesus 2:20*

* **2:6:** Deňem kurabe Yerusalem taun.

⁷ Ningeb deñ hora goke dufaytiŋ sanj̄ irtiŋ marbe hora goyen igin wor po yen keneŋ haŋ. Goyenpoga yen ge dufaymiŋ tareŋ ma irde haŋ marbe igin yen ma keneŋ haŋ. Goke Al Kurunyen asanđe gahade katıŋ hi:

“Ya yird yird mar beleŋ igin moŋ yen nurde pel iramıŋ hora goyen al hoyan beleŋ teŋ go hende ya tareŋ wor po iryin,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 118:22*

⁸ Irde,

“Hora kura al beleŋ kukuhuk yurde yakteŋ gasa yiryeŋ.

Hora kurun kura gore yirke al yakteŋ gasa yiryeŋ,” yitiŋ hi.

Aisaia 8:14-15

Ningeb yitiŋ gwahade po mel gobe Yesuyen mere ma gama irdeb gogo yakteŋ gasa yirde hiyen. Mel go gwaha teŋ hanjen gobe Al Kurun beleŋ gwahade po teŋ hinayin yen bikkeŋ dufay kiriyin goyen po gama irde hanjen.

⁹ Goyenpoga deñbe Al Kurun beleŋ basıŋa diryin. Doyaŋ Al Kurunyen mere po gama irde Al Kurun dolon ird ird mata doyaŋ mar pris deñem yaŋ wor po hitiŋ haŋ. Irde Al Kurun diliňde wukkek hitiŋ haŋ. Gobe Al Kurun beleŋ mata bulunjen kidoma bana mat hoy dirde dadeb matamiŋ hulsi yara wukkek wor po goyen bana diryin mata turjuŋ yaŋ goke tagalnayin yenbe gogo basıŋa diryin. ¹⁰ Bikkeŋbe deñ goyen yende alya bereya ma hinhan. Gega gayenterbe yende alya bereya hitiŋ haŋ. Bikkeŋbe Al Kurunyen buniŋen dufay bana ma hinhan gega, gayenterbe Al Kurunyen buniŋen dufay bana haŋ.

¹¹ Be, kadne yago, deñbe megen garbe al miŋ hoyan naŋa hoyanje mat watiŋ yara haŋ. Ningeb gago sanj̄ po mere dirde hime: mata buluŋ titek dufay buluŋbe mata igin titek dufaytiŋ goya hugineŋ

arde haryen geb, dufay buluŋ gobe pel po irde hinayin. ¹² Irde deñ haŋ naŋa bana goŋ Al Kurun ma nurde uneŋ haŋ mar dilinđe mata igin po teŋ hinayin. Gogab matatiŋ igin goyen yeneŋbe kuŋ kuŋ kame naļu funańde Al Kurun wakeb deñ ge teŋ Al Kurun deñem turjuŋ yaŋ irnayin. Hanjkapyabe matatiŋ goke keŋkelə bebak ma teŋbe, “Mata buluŋ teŋ haŋ,” dineŋ merem yaŋ dirde hinayin gega, kamebe bebak tinayin.

Yesuyen alya bereyat mata igin

¹³ Be, Doyaŋ Al Kuruntiŋ ge teŋbe haŋ bana goŋ niŋ doyaŋ mar yirtiŋ kurun gote mere nurde hinayin. Irde naŋa kurun doyaŋ irde hiyen al deñem yaŋ wor po gote mere nurde hinayin. ¹⁴ Irde gote meteŋ mar deñem yaŋ gote mere wor nurde gama irde hinayin. Go mar gobe mata buluŋ teŋ haŋ mar gote murunjem buluŋ yuneŋ hinayin, irde mata igin teŋ hinayin marbe igin igin yirde hinayin yen doyaŋ almiŋ beleŋ hulyaŋ yiryin geb, meremiŋ nurde hinayin. ¹⁵ Al Kurunyen dufaybe al kura dufaymiŋ kukuwamjen mar beleŋ matatiŋ igin goyen yeneŋbe keŋkelə ma nurde mali mere teŋ hanjen mata goyen bada po henayin yen nurde hi geb, gago doyaŋ martinđe mere nurde hinayin dineŋ hime. ¹⁶ Deňbe Al Kurunyen dirjeŋ weŋ geb, dufaytiŋde dahade kura nurdeb igin ala teŋ hinayin. Gega, “Neŋbe igin ala titek,” yen nurdeb mata buluŋ wor igin ala titek yen ma nurde hinayin. Gwaha titjeŋbe Al Kurunyen yufukde po heŋ meremiŋ po gama irde hanjen mar henayin. ¹⁷ Irde al hoyan tumjaŋ palap yirde hinayin. Kadtiŋ Yesuyen alya bereya niŋ amarjeŋ nurd yuneŋ hinayin. Al Kurun palap irde kafura irde hinayin. Irde naŋa kurun gate

doyañ al, gabmanyen doyañ al kurun palap irde hinayin.

¹⁸ Be, deñ meten marbe doyañ martiñ yufuk bana heñ palap yirde hinayin. Doyañ martiñ kurabe igin igin dirde deñ ge nurde hanjen, munaj kurabe buluñ buluñ dirde hanjen goyenbe tumnjañde palap yirde hinayin. ¹⁹ Fudinde, deñ beleñ Al Kurun niñ dufay heñ mata teñ hike goke doyañ martiñ beleñ buluñ buluñ dirke kanduk bana hinayinbe deñ beleñ tetek kanduk moñ gega, kanduk go teñ hinayin geb, Al Kurun beleñ goke guram dirde tareñ diryen. ²⁰ Gega mata buluñ teñ hike goke buluñ buluñ dirke kanduk bana hinayinbe Al Kurun beleñ igin gote murunjem dunyen? Hubu wor po! Gobe kanduk bana hitek po hinayin. Goyenpoga mata huwak teñ henja kanduk yeneñ hinayin gega, mukku ma teñ goya goya tareñ heñ hinayinbe Al Kurun beleñ goke teñ guram dirde sanjñ diryen.

²¹ Be, Yesu Kristu wor deñ ge teñ ulin misiñ katyiñ goyen deñ wor matamiñ gama irde igin kanduk bana hinayin yerbe gogo mata goyen dikala diryin. Niñgeb deñ goyen mata igin teñ henja kanduk bana heñ heñ gobe Al Kurun beleñ goke hoy diryin geb, gogo kanduk bana hanjen.

²² Fudinde, yeñbe mata buluñ kura ma titin,

irde mohoñde mat usi ma teñ hinhin. *Aisaiia 53:9*

²³ Yesu Kristu buluñ buluñ iramiñ mar beleñ nanyañ buluñ wor po iramiñ gega, wol ma hiriñ. Irde buluñ buluñ irke kanduk kinyin gega, kame wol heñ buluñ gwaha gwaha direñ ma yinyin. Gwaha titjenbe mata iginja bulunja huwak mat yinen yineñ al Al Kurun haninje po kandukmin goyen kiriyin. ²⁴ Yeñbe nende mata

buluñ halde pasi ire yeñbe yinjen uliñde mata buluñ goyen yadeb kuruse hende kamyin. Go tiyyin gobe neñ gayen mata buluñ goyen yubul po teñ mata huwak po teñ hinayin yeñbe gogo tiyyin. Deñbe uliñde dagim yan irtinje gor matbe sope dirke igin haminyen hañ. ²⁵ Fudinde, bikken deñbe sipsip kura doyañ al miñmoñ, gor kura kuñ hite yeñ ma nurde kuñ hitiñ yara kukuwamjen hinhān. Gega gayenterbe Sipsip Doyañ Altın hitte mulgañ hitinjen hañ. Deñ goyen keñkelə doyañ dird dird albe yeñ gogo po.

3

Ire uña igin heñ heñ mata

¹ Be, Yesu Kristu beleñ mata tiyyin gwahade po, deñ bere almetiñ miñyañbe almetiñ yagot yufukde po hinayin. Gogab bere kura uñ goyen Al Kurunyen mere ma nurtiñ goreb bere gote mata igin go keneñbe Al Kurun hitte wayyen. ² Deñ bere beleñ mata wukkek teñ palap yirtek mata po teñ hinayinbe almetiñ yagob matatin go yeneñbe Al Kurun hitte wanayin. ³ Deñ goyen ultin umña siñare niñ teñ hinayin gore ma bulakjen diryen. Tonañtiñ umña yirde kalyayya kalyuyya damum hende wor po gore umña teñ amil manañ damum hende wor po hor yirde hinayin gore epte ma bulakjen dirnayin. ⁴ Gwahade yarab bulak matatiñbe bitiñ bana mat forok yiyyen. Gobe bitiñ kamke bekkenje mere teñ, balmiñ heñ heñ mata go goyen. Mata gwahade gobe hubu ma henayin, irde Al Kurun beleñ det kurun wor po yeñ yeneñ hiyen. ⁵ Bikken bere kura Al Kurun dilinje wukkek hinhān berebe Al Kurun beleñ igin igin yirtek goke doyañ henja Al Kurun dilinje mata igin hoyan

yenermjin igin munj goyen teñ hinhan. Bere buda gobe uñ yagot yufukde po heñ meremij gama irde hinhan.⁶ Bere gobe Abraham berem Sara mata teñ hinhin gwahade teñ hinhan. Sarabe uñ Abrahamyen mere gama irde uñ goyen doyan alne ineq hinhan. Niñgeb deñ beleñ mata huwak po teñ kanduk keneñ keneñ niñ kafura ma heñ hinayinþe deñbe Sara wirin yago heñ hinayin.

⁷ Be, deñ al bertin yan wor gwahade goyen po, bertin yagoya heñ heñ beljen iginþe gogo yeñ nurdeya ga hinayin. Irde bertin yagobe tareñ wor po moñ yeñ nurdeya ga doyan yirde hinayin. Al Kurunþe deñ alya bertinþa tumjan buninjen dirde igin igin dirde yeñya hugiñen heñ heñ goyen damum moñ dulin duntek hañ geb, bertin yago palap yirde hinayin. Moñgo bertin yagoya igin ma hinayinþe Al Kurunþa mere teñ teñ matatin goyen pet teñ dunen hiyen.

Al hoyan igin igin yirde hinayin

⁸ Be, mere dirhem kurun gate miñþe gahade: deñþe dindiken uliñ awalikde hinayin, kadom buninjen gird teñ hinayin. Irde deñ hañ bana goyen kamay itinjat mata teñ kadom amaneñ nurd gunen teñ hinayin. Irde kadom igin igin gird teñþe neñ harhet harhet mata ma teñ hinayin.⁹ Irde al kura buluñ dirke goyen wol heñ buluñ yird yird niñ ma nurde hinayin. Nanyan dirke wolmienjen nanyan ma yirde hinayin. Gwaha titjenþe Al Kurunyen tareñde guram yirde sanjñ yirde hinayin. Deñþe Al Kurun beleñ gwaha teñ hinayin yeñ hoy diryen geb, gwaha teñ hinayin. Gogab kame Al Kurun beleñ guram dirde tareñ diryen.¹⁰ Goke teñþe Al Kurunyen asañde gahade katin hi:

“Al kura keperd keperdne igin hewoñ, irde heñ heñ nalune wor igin ala po himewon yeñ nurde hi kenem mere buluñ ma teñ hiyen.

Irde usi mere ma teñ hiyen.

¹¹ Yeñþe mata buluñ yubul terþe mata igin po teñ hiyen.

Irde biñ kamke al hoyanya awalikde heñ heñ beljen niñ nañkenen Mata goyen teñ teñ niñ kurut wor po yeñ hiyen.

¹² Gobe Doyañ Al Kurun beleñ al huwak po doyan yirde hiyen,

irde gusunjanmjn palña irde wol heñ hiyen geb, gago dineñ hime.

Gega Doyañ Al Kurunþe mata buluñ teñ hañ mar goyen asogo yirde hiyen,” yitñ hi. *Tikiñ 34:12-16*

¹³ Be, deñ beleñ mata igin teñ teñ niñ kurut yeñ hinayinþe ganuj al beleñ buluñ diryen? Hubu wor po!¹⁴ Goyenbe deñ beleñ mata huwak teñ hike al kura beleñ buluñ dirnayin gobe Al Kurun beleñ guram dirde tareñ dird dird ninjeb, gogo forok yihi yeñ nurde hinayin. Niñgeb al beleñ buluñ dird dird niñ kafura ma heñ hinayin, irde kandukjen ma nurde hinayin.¹⁵ Irde bitinþe mat wor po Yesu Kristube Doyañ Al Kurun yeñ palap irde hinayin. Irde kame Al Kurun beleñ igin diryen goke deñ beleñ doyañ heñ hanjen goyen goke al beleñ danjñ gwaha teñ hañ dinen gusunjan dirkeb miñ momon yird yird niñ hugiñen gitik teñ ga hinayin. Irde wol heñ momon yirde heñyabe bekkeñde igin mat mere yirde palap dirtek mata mat mere yirde hinayin.¹⁶ Irde Al Kurun diliñde bitin wukkek wor po irde hinayin. Gogab Yesu Kris-tuya heñ meten igin teñ hinayin

goke buluŋ mat tagal duneŋ hinayin mar beleŋ matatin yeneŋbe mere buluŋ mat dirde hinayin goke memya henayin. ¹⁷ Niŋgeb mata igin teŋ kanduk yeneŋ hinayin gobe Al Kurunyen dufay kenem igin. Gega mata buluŋ teŋ gote kanduk bana hinayin gobe igin moŋ. ¹⁸ Gobe Yesu Kristu wor mata buluŋnin ge teŋ wawuŋ uŋkureŋde po kamyin geb gago dineŋ hime. Yeŋ al huwak beleŋ neŋ al huwak moŋ gayen gake teŋ kamyin gobe deŋ goyen Al Kurun hitte dukeŋ yeŋbe gogo kamyin. Yeŋbe mayke kamyin gega, toneŋbe ma kamyin. ¹⁹ Irdeb al kamtiŋ toneŋ koya bana hanjen gasuŋde gor kuŋ Al Kurunyen mere tagalyin. ²⁰ Al kamtiŋ toneŋ koya bana haŋ gobe bikkeŋ wor po Noa hinhin goyenter hinhan mar gote toneŋ. Mel gobe mata buluŋ yubul teŋ teŋ ge Al Kurun beleŋ ulyanđe po doyan heŋya piŋen ma nurde hinhin. Noa beleŋ hakwa kurun irde hikeya doyan heŋ hinhin gega, mel gobe meremiŋ gama ma irde hinhan. Niŋgeb hakwa go pasi irkeb megen ga fe ala kurun heke al tumjan kamamiŋ. Goyenbe fe go hende hakwa bana hinhan albe 8 go mun po gab ma kamamiŋ. ²¹ Be, fe ala hiriŋ gobe gayenter fe baptais teŋ hanjen gote turŋaŋen. Niŋgeb fe baptais tamiŋde gor matbe dumgaŋ tiyyinyen haŋ. Baptais tamiŋ gobe dulin ultiŋ sope ird ird niŋ ma tamiŋ. Go tamiŋ gobe Al Kurun diliŋde biniriŋde wukkek po hitek yen Al Kurun hitte biŋa tiyamiŋbe gogo. Niŋgeb bitinđe wukkek po hinayin yeŋbe gogo Al Kurun beleŋ Yesu Kristu kamyinđe mat isaŋ hiriŋ. ²² Yesu Kristu gobe kamyinđe mat huwarde Al Kurunyen gasuŋde hurkuriŋ. Irde al deňem yan wor po heŋ Al Kurun haniŋ yase beleŋ mat hi. Irkeb

Al Kurunyen miyonja det banare niŋja kawan niŋja saŋiŋ miŋyan kurayen kurayen goyen yende yufukde po haŋ.

4

Mata buluŋbe yubul po titek

¹ Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ uliŋ misiŋ katen kanduk kinyin gwahade po, deŋ manaq tareŋ po heŋ matamiŋ gama irtek dufay goyen kerde hinayin. Gobe al kura uliŋ misiŋ katyenbe mata buluŋ titek dufay ma forok yiyyen geb gago dineŋ hime. ² Niŋgeb gayenter mat megen gar heŋyabe Al Kurunyen dufay po gama irde hinayin. Megen niŋ dufay buluŋ gama ma irde hinayin. ³ Deŋbe bikkeŋ Al Kurun ma nurd uneŋ hitiŋ mar beleŋ teŋ hanjen mata goyen ulyanđe po teŋ hinhan. Deŋbe mata gahade teŋ hinhan: leplep mata, ultiŋde hapek yan nurtek mata, kukuwa fe nen nen niŋ gabu heŋ heŋ mata, irde bana goŋ fe nene kukuwa heŋ mata buluŋ mali mali teŋ teŋ mata, irde ungura dolon yird yird mata mormok goyen teŋ hinhan. ⁴ Gega gayenterbe mel gore teŋ haŋ mata goyen gama ma irde hike deňebé hurkuŋkat teŋ kukuwamneŋ nurde hanjen. Irdeb goke igin ma nurde ultiŋde mere buluŋ kurayen kurayen dirde hanjen. ⁵ Goyenpoga kame mel gobe al diliŋ gerger hitinŋa kamtinŋa gote matamiŋ iginja buluŋya yinyen al Al Kurun diliŋde huwarde gwaha gwaha teŋ hityen yen tagalnayin. ⁶ Goke teŋbe Yesu niŋ yitiŋ mere igin gobe al kamtiŋ goyen kamdem moŋde momoŋ yirke nuramiŋ. Gogab mata buluŋ bikkeŋ titiŋ goke teŋ uliŋdebe kamnayin gega, Al Kurunbe hi gwahade goyen po toneŋbe yenyə hugiŋen hinayin.

Holi Spirityen tareŋ forok yeŋ yeŋ matabe keŋkela teŋ hinayiŋ

⁷ Be, det kurun̄ gayen hubu heŋ heŋ nalube binde heŋ hi. Ningeb keŋkela dufay heŋbe ultiŋde po aman̄ hetek dufay goyen fole irde hinayiŋ. Gogab igiŋ Al Kurun̄ mere irde hinayiŋ. ⁸ Irde mata teŋ hinayiŋ kurun̄ gote folek wor pobe kadtin̄ ge aman̄en nurd nurd mata gogo geb, mata goyen teŋ hinayiŋ. Kadtin̄ ge aman̄en nurd yuneŋ hinayiŋbe Al Kurun̄ beleŋ mata buluŋtin̄ budam goyen igiŋ halde dunyen̄. ⁹ Irde al deŋ hitte wanayiŋ mar goke buluŋen̄ ma nurde yunen̄be gargar yirde hinayiŋ. ¹⁰ Irde al hoyan̄ faran̄ yurd yurd niŋ teŋ Holi Spirityen sanjiŋ kawan̄ forok yeŋ yeŋ mata Al Kurun̄ beleŋ murungem moŋ dulij̄ duntin̄ goyen keŋkela tanarde meteŋ teŋ hinayiŋ. Irdeb Al Kurun̄ beleŋ bunin̄en̄ dirde igiŋ igiŋ dirde Holi Spirityen tareŋ forok yeŋ yeŋ mata kurayen kurayen goyen bitiŋde mat fudinde wor po yanarde keŋkela meteŋ teŋ hinayiŋ. ¹¹ Ningeb al kura saba tagal tagal tareŋ titiŋ kenem al gobe Al Kurun̄yen mere keŋkela po tagalde hiyen̄. Irde al kura al hoyan̄ faran̄ yurd yurd sanjiŋ titiŋ kenem al gobe Al Kurun̄ beleŋ unyeŋ tareŋ gore po faran̄ yurde hiyen̄. Gogab mata teŋ hinayiŋ kurun̄ gobe Yesu Kristu hitte mat Al Kurun̄ deňem turjuŋ yan̄ hiyyen̄. Fudinde, yeŋ po ga hugiŋen̄ deňem turjuŋ yan̄ hiyyen̄, irde tareŋmiŋbe gwahader hiyen̄. Fudinde wor po.

Yesuyen alya bereya heŋbe kanduk bana hinayiŋ

¹² Be, kadne yago, deŋ hitte kanduk kurun̄ forok yeke ultiŋ misin̄ kateŋ haŋ goyen goke hurkunkat ma tinayiŋ. “Kanduk gabe neŋ hitte forok yetek moŋ goyen forok yeŋ haŋ,” yeŋ goke

kukuwamien̄ ma nurde hinayiŋ.

¹³ Gwaha titjen̄be Yesu Kristu beleŋ kanduk kinyiŋ goyen neŋ wor keneŋ hite yeŋ nurdeb goke aman̄ heŋ hinayiŋ. Gogab sanjiŋmiŋ turjuŋ yan̄ wor po goyen kawan̄ forok yiyyen̄ natureb deŋ wor aman̄en̄ wor po nurnayiŋ. ¹⁴ Yesu Kristu nurd unen̄ haŋ goke teŋ al beleŋ nanyaŋ dirkeb goke aman̄ heŋ hinayiŋ. Al Kurun̄yen Holi Spirit tareŋmiŋ turjuŋ yan̄ wor po gore deŋ kanduk keneŋ haŋ mar hitte hi geb, aman̄ heŋ hinayiŋ. ¹⁵ Munaŋ al gasa yirke kamde, kawe teŋ, mata buluŋ hoyan̄ kura teŋ, irde al hoyanđe meteŋ buluŋ yirde gote kanduk yennayiŋbe igiŋ moŋ geb, keŋkela heŋ ga hinayiŋ. ¹⁶ Goyenpoga Yesu Kristu gama irde heŋya kanduk yenen̄ hinayiŋbe goke memya ma heŋ hinayiŋ. Gwaha titjen̄be Yesuyen alya bereya hamin̄ goke teŋ Al Kurun̄ turun̄ irde hinayiŋ.

¹⁷ Gobe Al Kurun̄ beleŋ alyen mata gote murungem yuneŋ yuneŋ goyen dirjen̄ weŋ hitte wa forok irtek nalu hihi geb gago dinen̄ hime. Ningeb Al Kurun̄ beleŋ dirjen̄ weŋde mata gwahade gwahade yineŋ gote murungem yunyen̄be Al Kurun̄yen mere Yesu niŋ yitiŋ goyen ma gama irde haŋ marte matamin̄ gote murungembe dahade yunyen̄? Buluŋ wor po yunyen̄! ¹⁸ Ningeb goke teŋbe Al Kurun̄yen asaŋde gahade katin̄ hi:

“Al huwak yineŋ haŋ mar wor Al Kurun̄yen bearar goyen fole ird irdbe meteŋen̄.

Munaŋ Al Kurun̄ niŋ ma nurde mata buluŋ teŋ haŋ marbe daha wor wor tinayiŋ? Buluŋ wor po geb,” yitiŋ. *Mata Igiŋ 11:31*

¹⁹ Ningeb Al Kurun̄yen dufay gama irde kanduk bana haŋ marbe heŋ heŋmiŋ kurun̄ goyen megen̄ya naŋkiŋya irde det kurun̄ gayen

yiryin al Al Kurunyen haninde po yerde mata igin po teñ hinayin. Al Kurunbe biňa tiyyin goyen po gama irde faraq durde hiyen.

5

Al salanjerja forjenyat mata

¹ Be, nebe Yesu Kristu uliq misin katyin goyen delner kinmirin. Irde kame sopte tareñmiñ turqunyan goya wayyen natureb ne wor sanjimiy turqunyan go bana hej. Ne wor deñ Yesuyen alya bereyat doyan mar parguwak gwahade goyen po geb, Yesuyen alya bereyat doyan mar parguwak gote mata niñ dinez tihim. ² Be, Yesuyen alya bereya Al Kurunyen sipsip deñ yufuktij bana hañ goyen keñkela doyan yirde hinayin. Mel goyen doyan marte matare faraq yurde hinayin. Gwaha teñ henjabe piñen hende ma meten teñ hinayin. Wilakjen nurdeya faraq yurde hinayin. Go teñ hinayin gobe Al kurun beleñ gwaha teñ hiwoñ yen nurde hi matabe gogo. Irde meten go teñ henjabe hora teñ teñ niñ ma nurdeb dulin faraq po yurtek yen nurdeya ga meten teñ hinayin. ³ Irde deñ yufuktij bana hañ mar goyen megen niñ doyan mar beleñ kanduk kurun al yuneñ hanjen gwahade ma yirde hinayin. Gwaha yirtiñjeñbe Al Kurunyen sipsip gore deneñ gama dirtek mata igin po teñ hinayin. ⁴ Irkeb kame sipsip doyan marte kurunmiñ Yesu Kristu wanje metenjetiñ gote murungem tareñmiñ turqunyan wor po goyen dunyen. Murungem gobe go ma hubu hiyyen, gwahader hiyen.

⁵ Be, gwahade goyen po deñ al fojenjeñbe al parguwak deñ folek gote mere nurde hinayin. Irde deñ tumjan neñ nurhet nurhet mata ma teñ kadom palap girde

teñ hinayin. Gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katij hi:

"Al Kurunbe al kura yinjen ge turqun turun teñ hañ mar goyen asogo yirde hiyen.

Gega gwaha ma teñ hañ marbe bunijen yirde igin igin yirde hiyen," yitij. *Mata Igin 3:34*

⁶ Ningeb Al Kurun beleñ tareñmiñde doyan dirde hikeya neñ nurhet nurhet ma teñ hinayin. Mata gwahade ma teñ hinayinbe kame nalu kura forok yekeb dentij isañ hiyyen. ⁷ Irde yeñbe keñkela doyan dirde hi geb, kanduktiñ kurun gobe yeñ haniñde po yerde hinayin.

⁸ Be, laion beleñ det yiser nen nen niñ nañkenen kuñ hiyen gwahade goyen po, asogotij Satan beleñ buluñ dird dird beleñ niñ hugijen nañkenen hiyen. Ningeb ultiñde po amaj hetek mata teñ teñ dufay fole irdeb keñkela hej hinayin. ⁹ Kadtiñ hoyaj Yesuyen alya bereya megen gar hike kwa kurun goyen wor kanduk deñ yeneñ hanjen gwahade goyen bana po hañ geb, Yesu niñ dufaytiñ sanjñ irtij go hende sanjñ po huwarde Uñgura Satan goyen asogo irde takira teñ hinayin.

¹⁰ Irkeb deñ goyen bunijen wor po dirde igin igin dirde hiyen al Al Kurun yinjen kanduk bana mat dade sope dirde tareñ dirkeb sanjñ henayin. Al Kurunbe Yesu Kristu niñ tenje tareñmiñ turqunyan goyan gwahader hitij bana gon hinayin yen hoy diryin. Goyenbe araq ma dade sanjñ diryen. Deñ goyen kanduk bana muñ kura hike gab gwaha diryen. ¹¹ Ningeb tareñmiñbe hugijen hugijen hiwoñ yen nurde hime. Fudinde wor po.

Mere funar

¹² Be, Sailas beleñ faraq nurke asanđ dolfon muñ po gago kayhem.

Yenþe kolne yara wor po, biŋde mat fudinde Al Kurun niŋ meten teŋ hiyen. Be, asan ga kayhem gabe tareŋ dire yen gago kayhem. Irde asan kaŋ hime gabe Al Kurun beleŋ fudinde buniŋen dirde igin igin dirde hi geb, goyen bebak dire yenþe gago kaŋ hime. Niŋgeb mere dirhem gayen hende sanin po huwarde hinayin.

¹³ Be, Yesuyen alya bereya Babilon* taunde gar hanj mar beleŋ deŋ ge dufay heŋ hanj goyen momon yirayin ninkeb gago momon dirde hime. Al Kurun beleŋ deŋ basinjä diryin gwahade po, mel gayen wor basinjä yiryin. Be, Al Kurun diliŋde urne hitiŋ al, Mak wor deŋ ge dufay heŋ hi geb, gago momon dirde hime.

¹⁴ Be, deŋ hanj bana goyen dindiken uliŋ kadom gargar gird teŋ hinayin. Go mata gobe Al Kurun diliŋde wukken wor po.

Be, deŋ Yesu Kristuya hanj marbe tumjaŋ bitiŋ kamke igin po hiwoŋ yen nurde hime. Gogo po.

---

* **5:13:** Babilon taun gobe Rom taun niŋ yitiŋ.

2 Pita

Pita beleñ asan teban kayyin

¹ Be, nebe Saimon Pita, Yesu Kristuyen meteñ al, irde mere basaŋ almiñ. Ne beleñ den Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtin mar hitte asan gago kañ hime. Yesu Kristu niñ dufaytiñ tareñ irtin hañ gobe Al Kurun dilinje igin wor po, neñ wor gwahade po titirinj. Dufaytiñ yen ge sanjñ iramñ gobe Al Kurunñiniñya Dumulgañ teñ ten Al Yesu Kristuya beleñ al huwak yird yird tareñde gogo tiyamiñ.

² Be, Al Kurunya Doyañ Al Kurunñiniñ Yesuya nurd yuneñ awalikde hitekeb yen beleñ buniñ dirde igin igin dirde bitin yisikamke igin wor po hiwon yen gusunjan yirde hime.

Al Kurun beleñ hoy diriyñ go po gama irde hinayin

³ Be, Al Kurunbe tareñmiñ kurun wor po geb, neñ gayen megen gar henja Al Kurun palap irtek mata teñ teñ niñ teñ sanjñmiñ kurun goyen dunyin. Tareñmiñ dunyin gobe neñ beleñ yen nurd unen awalikde hitekeb gogo dunyin. Yenbe tareñmiñ turjuñ yan wor po, irde al igin wor po geb gogo hoy diriyñ. ⁴ Yenbe gwaha matbe detmiñ kame dunen yen bikkeñ biñja tiyyin goyen dunyin. Gogab go hende tareñ henbe megen niñ dufay al buluñ yirtek sanjñ bana mat busahardeb Al Kurunbe mata buluñ miñmon wukkeñ wor po gwahade goyen po, neñ wor gwahade po hitek.

⁵ Niñgeb goke teñbe Al Kurun niñ dufaytiñ tareñ irde henja be mata igin teñ hinayin. Irde mata igin teñ henja be Al Kurun nurd unenbe yenja awalik heñ hinayin.

⁶ Irde gwaha teñ henja be ultinje po aman hetek dufay fole ird ird matatiñ tareñ irde hinayin. Irde gwaha teñ henja be kanduk forok yeke mukku ma teñ goya goya sanjñ po meteñ teñ hinayin. Irde gwaha teñ henja be Al Kurun palap irtek mata tareñ po teñ hinayin. ⁷ Irde Al Kurun palap irtek mata tareñ po teñ henja be Yesu Kristu nurd uneñ kadtin hitin mar wor dadatinja koltinja igin igin yirtinj yara yirde yen ge amaneñ nurd yuneñ hinayin. ⁸ Mata gwahade gobe deñ beleñ titek mata. Niñgeb mata gwahade goyen deñ hitte kurun po hiyenbe mata gore faran durkeb Doyañ Al Kurunñiniñ Yesu Kristu nurd uneñ yenja awalikde heñ heñ goyen meteñen ma diryen, irde gote igineñ miñyan henayin. ⁹ Goyenpoga al kura mata igin goyen ma teñ hañ mar gobe kamemiñ ge ma nurdeb gogo teñ hañ. Irde dilin titminj yara Al Kurunyen mere bebak ma teñbe mata buluñmiñ bikkek Al Kurun beleñ halde yuneñ pasi hiriñ goyen biñ sir yekeb gogo mata igin goyen ma teñ hañ.

¹⁰ Niñgeb, kadne yago, Al Kurun beleñ basiñja dirde hoy diriyñ goyen miñ miñmon hiyyenkek geb, hoy dirtin bana keñkela heñ heñ niñ kurut wor po yen hinayin. Gwaha teñ hinayinbe go ma katnayin. ¹¹ Irde Dumulgañ teñ ten Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunñiniñ beleñ alya bereyamin hugiñen doyañ yird yird bana gon hurkukeb gargar wor po diryen.

¹² Niñgeb mehenje saba dirhem goyen hugiñen momon dirde himeke bitin bak yen hiyen. Denbe saba goyen nurde hañ, irde Al Kurunyen mere fudinde deñ bana hi go hende sanjñ po huwarde hañ goyenbe, hugiñen bebak dirde heñ. ¹³ Nebe himeya goyen saba deñ beleñ nurde ep

hitij goyen sopte dinmeke bitij bak yen hiyen go gab iginj yen nurde hime. ¹⁴ Fudinde, nebe hej ga ma kamej goyen Doyan Al Kurunjninij Yesu Kristu belej keñkelak po momon niruñ geb gago dinej hime. ¹⁵ Ningeb ne kamde dubul tiyenja goyenbe daha wor saba dirde hime kuruj gayen bitij sir ma yeke huginjen nurde hiwoñ yenþe kurut wor po yen hej.

*Yesu Kristuyen tarej turjuñ yan
wor po kintirij*

¹⁶ Be, nej belej Doyan Al Kurunjninij Yesu Kristuyen tarejmiňa mulgañ hej wan wanja goyen goke momon dirtirinyabe usi baraj kura al nurde fudinde yen nurtek goyen ma momon dirtirij. Neþbe sañiňmij kuruj goyen dilninin bilmiňde wor po kintirij. ¹⁷ Al Kurunyen tarej turjuñ yan wor pore mat al melak kura forok yenþe gaha yiriñ: "Gabe Urne, bubulkunje wor po. Yen ge amanjeñ nurde hime," yiriñ. Be, Nanij Al Kuruj belej gwaha mat turuj irde deňem isan hirinjä goyenbe neþbe gor hinhet. ¹⁸ Neþbe Al Kuruj belej mata go forok ire yen dugu wukkek iryinje gor Yesu Kristuya tumjanj hitekeya mere goyen nañkiňde mat forok yeke nindiken wor po nurtirij.

¹⁹ Ningeb gor mat neþbe Al Kurunyen mere basań mar porofet belej tagalamiň mere goyen fudinde wor po yen nurde hityen. Ningeb deň wor meremiň goyen tarej po tanarde hinayin. Meremiň gobe hulsi belej kidoma bana melak hej agat urde hiyen go gwahade yara, saba daminje fudinde goyen bebak dirde hiyen. Goyenbe naþa fay urej teñ hikeya bayfoñ wan hiyen go gwahade yara, kame Yesu Kristu wayyen goyenterbe deň tumjanj bitij

bana mat Al Kurunjbe al gwahade yen keñkela bebak teñ wuk wor po yenayin. ²⁰ Goyenbe mere kuruj wor po kura momon direñ tihim. Mere gobe gahade: Al Kurunyen asańde mere basań marmiň porofet belej mere tagalamiň gobe mere porofet yinþende dufayde kayamiň yen ma nurde hinayin. ²¹ Al Kuruj belej porofetmiň yinke tagalamiň gobe alyen dufayde ma tagalamiň. Gwaha titjenje Al Kuruj belej mere yunke gab Holi Spirityen sañiňde basań hej tagalamiň.

2

Usi porofet

¹ Goyenpoga usi porofet goyen Israel mar bana hinhan. Ningeb gwahade goyen po, kame wor deň hań bana goyen usi saba mar kura forok yenayin yen nurde hime. Usi saba mar gobe al belej sabamiň nurde gama yırke Al Kuruj belej gwamuń yurtek saba goyen balminde po saba dirde hinayin. Irde mata buluňmiň ge teñ kamtek hinhan goyen Doyan Al Kuruj tarejmiň kuruj wor po gore mel gote gasuń teñ darim wok irde kamde yulumgañ tiyyiň goyen wor fudinde yen ma nurde harhok unnayin. Mel gobe mata gwahade teñbe yinþen Al Kuruj belej aranjeń gwamuń yurtek bana po kunayin. ² Irkeb al budam mel gote matamiň memyak goyen gama irde hinayin. Irkeb al hoyan belej yenerje mata fudinde teñ teñ belnejen goyen sukal irde hinayin. ³ Usi saba mar gobe horaya deňem kuruj hej heňja niň po nurdeb deň goyen meremiň gama irwoj yenþe usi baraj yinþen forok yirde momon dirde hinayin. Goyenbe mel gote mata buluń goke bikken Al Kuruj belej merem yan yirde gwamuń

yureŋ yen dufaymiŋ kiriyin gobe hubu ma hiriŋ, hi geb.

⁴ Be, Al Kurunbe miyoŋmiŋ beleŋ mata buluŋ tikeb yeneŋ wasak ma teŋbe yakira teŋ uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ kateŋ gasuŋ buluŋ bana yimiyyiŋ. Irkeb kidoma kafuram bana goŋ po heŋ Al Kuruŋ beleŋ merem yan yiryen nalu goke po doyaŋ heŋ hanj. ⁵ Be, bikken wor po Noa hinhin goyenter niŋ alyā bereya beleŋ Al Kuruŋ palap irtek mata ma teŋ buluŋ teŋ hikeb yeneŋ wasak ma teŋbe fe ala kuruŋ forok irde gwamun yuryiŋ. Gega mata huwak niŋ tagalde hinhin al Noaya diriŋmiŋmiŋ ⁷ goya po yawarkeb go ma kamamiŋ. ⁶ Irde Al Kurunbe Sodomya Gomoraya taunde niŋ marte mata buluŋ goke merem yan yirde kak beleŋ kumga yirke humga kuŋ pasi haminj. Al Kurunbe yen palap irtek mata ma teŋ hinayiŋ marbe buluŋ gwahade po yireŋ yen al yikala yiryiŋ. ⁷ Goyenbe Al Kurunyen saba walde hinhan mar goyen kahal bana henja go mar gote mata buluŋmiŋ ge kandukŋeŋ nurde hinhin al kura Lotbe al huwak niŋgeb, Al Kuruŋ beleŋ taun go kumga tiye yenbe Lot goyen teŋ siŋa iryiŋ. ⁸ Al huwak Lot gobe Al Kurunyen saba walde hinhan mar kahal bana heŋ matamaiŋ go yeneŋ hugineŋ dufaymiŋde kandukŋeŋ wor po nurde hinhin.

⁹ Be, gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kurunbe yen palap irtek mata teŋ hanj mar goyen gwaha mat gwaha mat kanduk bana mat yad siŋa yireŋ yen keŋkela nurde hi. Irde mata buluŋ teŋ hanj mar goyen nalu funanje merem yan yird yird goke doyaŋ henja be dahan mat mel goyen mata buluŋ gote kanduk bana po yeren goyen wor keŋkela nurde hi. ¹⁰ Al Kuruŋ beleŋ go yiryen gobe megen niŋ

dufay gama irde uliŋde aman hetek mata buluŋ teŋ hanj marya Al Kuruŋ beleŋ doyaŋ mar yirtin gote mere pel irde hanj marya goyen fudinde wor po gwaha yiryen.

Be, usi saba mar gobe tonaj tareŋ, irde neŋ nurhet nurhet teŋ hanjen. Irde det biŋfut minyaŋ Al Kurunyen gasuŋde niŋ goyen mere buluŋ mat yird yird niŋ muŋ kura ma kafura heŋ hanjen. ¹¹ Doyaŋ Al Kurunyen miyoŋbe saŋiŋmiŋ kuruŋ, irde deňem yan wor po, usi saba mar gote tareŋ folet gega, Al Kuruŋ diliŋ mar huwarde det biŋfut minyaŋ goyen mere buluŋ mat yirde merem yan ma yirde hanjen. ¹² Goyenpoga usi saba mar gobe det kura goke keŋkela bebak ma tenja det goke buluŋ mat tagalde hanj. Go mar gobe kulu duwi dufay miŋmoŋ, irde uliŋde mata po gama irde hanjen. Irke al beleŋ yad gasa yirke kamtek hanjen gwahade yara geb, Al Kuruŋ beleŋ gwamuŋ yuryen.

¹³ Go mar gobe al hoyan buluŋ yirtin gote murungem goyen teŋ yinjeŋ buluŋ henayiŋ. Yenbe uliŋde po aman hetek mata buluŋ goyen teŋ teŋ niŋ amanenj nurdeb naŋkahalde al diliŋ mar kawan po mata go teŋ hanjen. Mel goreb deŋ gabu irde dula teŋ hanjende waŋ uliŋde po aman hetek mata po teŋ hikeb deňtiŋ buluŋ heŋ hiyen. ¹⁴ Irde bere hoyanya duwan teŋ teŋ niŋ nurde bere niŋ po naŋkenenjeŋ mata buluŋ teŋ teŋ goyen bada ma heŋ hanjen. Irde Al Kurunyen mere hende tareŋ wor po ma hitiŋ mar goyen usi yirde hanjen. Irde hora yad yad niŋ po dufay heŋ hanjen. Niŋgeb go mar gobe Al Kurunyen karan bana gon hanj. ¹⁵ Mel gobe mata huwak teŋ teŋ beleŋ tubul teŋbe soŋ heŋ Beor

urminj Balamyen mata gama irde hanj. Balam gobe uñgura dolon yirde meremin basan hej al momoj yirde hiyen al geb, hora ten teñ niñ po nurdeb mata buluñ teñ teñ belñen gama iryinj. ¹⁶ Balambe mata buluñ teñ teñ belen gama irde kukeb al gote donki epte ma mere titek gore al mere titjen teñ yewek gote mata buluñ goke inenj tiyyinj. Irkeb al gobe mataminj kukuwamnjenj goyen bada hiriñ.

¹⁷ Usi saba mar gobe fe diliñ kura fe miñmoñ go gwahade yara. Irde kigarinj kateñ tiya yeñ kentek gega, meñe huwarke bur yiyyenj go gwahade yara hanj. Ningeb mel gobe al gwaha gwaha dirtek yinenj binja teñ hanjen gega, mereminj gote iginenj kura ma forok irde hanjen. Ningeb go mar gobe Al Kurunj beleñ buluñ wor po yirke gote murungem kanduk kuruñ kidoma sanij bana po hanj yara hinayinj. ¹⁸ Usi saba mar gote merebe miñ miñmoñ, yiñgenj turuñ yird yird mere po teñ hanjen. Irde megen niñ dufay buluñ ulinje hapek nurtek mata goyen gayamuj ga yubul titinj mar goyen sopte binj yade mata buluñ goyenter yukanj hanjen. ¹⁹ Usi saba mar yiñgenjbe mata buluñ gote yufuk bana po hej mata go epte ma yubul titek hanj gega, gwahade hanj goyen bana kerdeb al hoyaj usi yirdeb, "Neñbe Al Kurunj dirjenj wenj geb, megen niñ matabe buluñ monj, iginj ala teñ hitek," yineñ hanjen. Al kura, al kurate yufukde hiyenjbe al gote metenj al hiyyenj. Ningeb usi saba mar gobe mata buluñ yufukde hanj. ²⁰ Fudinde, mel gobe Dumulganj teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunjininiñ goyen nurd uneñ awalikde heñjbe megen niñ mata buluñ yubul tiyaminj gega, sopte mata buluñde kateñ go bana hej go po gama irde hinayinjbe buluñ wor po

henayinj. Hañkapyä Yesu Kristu ma nurd uneñ hinhan goyen fole irde mata buluñ wor po bana kunayinj. ²¹ Al gwahade gobe huwak hej hej mata go ma nuramij manhan Al Kurunyen mere wukkenj goyen nurde gama irde gab harhok un-nayinj mar beleñ murungem buluñ tetek goyen ma tewoñ. ²² Al gwahade goke saba dirtinj gobe fudinde. Saba gobe gahade: "Kulu kura mor yitij goyen sopte nene hi," irde "Bu kura fe gemde untij goyen sopte woñja galuñ hej hi," yitinj hi.

3

Doyañ Al Kurunj wañ wañ nalu

¹ Be, kadne yago, asañ ga kañ hime gabe mehenje kamirinj goyen basañ hej gago sopte kañ hime. Asañ mehenje kamirinj goya ga kañ hime gayabe dufay iginj hej hinayinj dinmeke bitinj bak yiyyenj yeñbe gago kañ hime. ² Ningeb deñ goyen bikken porofet Al Kurunyen diliñde wukkek gore mere tagalamiñ goya Dumulganj teñ teñ Al Yesu Kristu, Doyañ Al Kurunjininiñ gore mere tareñ po yitinj goyen mere basañ marmijn aposel beleñ dinaminj goya goke sopte dufay hewoñ yeñ nurde hime.

³ Ningeb mere direñ tihim gabe det kuruñ wor po geb, ga wa kenkelä nurde bebak teñ hinayinj. Merebe gahade: nalu funañ beleñ hej hikeb deñ beleñ Yesu Kristu wanj wañ niñ doyanj hej hanj goke hinmañ faykek dirde hinayinj. Mel gobe hinmañ faykek dirdebe megen niñ dufay buluñ po gama irde hinayinj. ⁴ Mel go gwaha dirde heñjabe, "Yesu beleñ sopte wayenj yeñ binja tiyyinj gobe daha nañja forok yiyyenj? Hubu wor po. Adoniniñ yago kamamindje mat wanj wanj gayenter wor hityen

gwahade po hite. Haŋkapyə wor po det kuruŋ gayen forok yamıŋ gayen wor gwahade po haŋ,“ dineŋ hinayin. ⁵ Goyenbe go mar gobe haŋkapyə wor po Al Kuruŋ beleŋ mohonđe po yeke naŋkiŋ forok yirin, irde fe bana mat megen forok irde fe beleŋ po megen milgu iryin goyen nurd nurd ga pel irde biŋ sir yeŋ haŋ. ⁶ Al Kuruŋ beleŋ fe go po teŋbe fe ala kuruŋ irde alya bereya megen hinhan mar goyen gwamuŋ yuryin goyen wor mel gobe biŋ sir yeŋ haŋ. ⁷ Al Kuruŋbe naŋkiŋya megenya mohonđe po yeke forok yitŋ gwahade po, mohonđe po yeke naŋkiŋya megenya gobe gwahade har. Goyenbe gwahade heŋ heŋbe nalu funanđeb Al Kuruŋ beleŋ naŋkiŋya megenya kumga tiyyen. Al Kuruŋ palap irtek mata ma ten haŋ mar goyen merem yaŋ yirde gwamuŋ yuryen nalu goyen forok ma yekeya naŋkiŋya megenya bebe gwahade po hiriryen.

⁸ Goyenpoga, kadne yago, nalu niŋ yeŋ hime gate miŋ niŋ momoj direŋ tihim gayen bitiŋ sir ma yiyyen. Merebe gahade: Doyaŋ Al Kuruŋ hittebe naŋa fay uŋkurenje dama 1,000 yen keneŋ hiyen. Irde dama 1,000 gobe naŋa fay uŋkurenj yeŋ keneŋ hiyen. ⁹ Ningeb al kura beleŋ yeŋ hanjen gwahade goyen po, Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyin goyen gote igeň forok yirtek gobe mosoŋyen ma tiyyen. Gega yeŋbe al kura bulunđe ma kuyen, tumļaŋ yeŋ ge biŋ mulgaŋ heŋ mata buluŋ yubul tinayin yeŋ nurde hi geb, megen ga kumga ten teŋ niŋ bemeļ bemeļ ma teŋ hi.

¹⁰ Goyenpoga Doyaŋ Al Kuruŋ waŋ waŋ nalu funaŋ gobe kawe al beleŋ nalu goyenter wayyen yeŋ ma nurde hikeya waŋ hanjen go gwahade po wayyen. Goyenterbe naŋkiŋbe migiriŋ kuruŋ wor po

teŋbe hubu hiyyen. Irde bana goŋ haŋ det kuruŋ gobe tumļaŋ kak beleŋ kumga tiyyen. Irke megenya det kuruŋ haŋ gayen humga kuŋ hubu henayin.

¹¹ Be, det kuruŋ gobe gwaha mat hubu henayin geb, deŋbe daha tinayin? Deŋbe mata huwak Al Kuruŋ palap irtek mata goyen po teŋ hinayin. ¹² Deŋbe Al Kuruŋ beleŋ megenya naŋkiŋya kumga tiyyen nalu funaŋ goyen goke doyaŋ heŋya nalu goyen bindere wer ird ird niŋ kurut yeŋ heŋya be Al Kuruŋ palap irtek mata huwak goyen po teŋ hinayin. Nalu funaŋ goyenterbe naŋkiŋbe humga kuŋ pasi hiyyen. Irde bana goŋ niŋ det tumļaŋ kak gore yirke fe yara henayin. ¹³ Goyenpoga neŋbe Al Kuruŋ beleŋ neŋ hitte biŋa tiyyin goyen tareŋ po tanarde heŋbe naŋkiŋya megenya gergeŋ wor po forok yiriryen goyen goke doyaŋ heŋ hite. Naŋkiŋya megenya gergeŋ yiryen gobe Al Kuruŋ diliŋde al huwak henayin mar beleŋ hitek gasuŋbe gogo.

¹⁴ Ningeb, kadne yago, deŋ beleŋ mata goyen forok yeŋ yeŋ ge doyaŋ heŋ hanjen geb, mata buluŋ ma teŋ ultinđe merem momoj heŋ bitiŋ kamke kadtiŋya awalikde heŋ heŋ ge kurut wor po yeŋ hinayin. Irkeb gwaha teŋ hinayin goyen yeŋ beleŋ dinyen. ¹⁵ Irde Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ beleŋ naŋkiŋya megenya gwamuŋ yurd yurd goke bemeļ bemeļ ma teŋ hi gobe alya bereya yeŋ hitte mulgaŋ heŋ heŋ niŋ doyaŋ heŋbe gogo teŋ hi yeŋ nurde hinayin. Ne dineŋ hime gabe kadne Pol wor Al Kuruŋ beleŋ dufay wukkek unkeb gogo kaŋ dunyin. ¹⁶ Nalu funaŋ niŋ asanđe kaŋ hiyen kuruŋ gobe ne beleŋ dineŋ hime mere miŋ uŋkurenj goke po katŋ. Goyenbe mere kura asaŋmiňde haŋ gobe

bebak teñ teñmiñ meteñ geb, Al Kurunyen mere keñkela ma nurde go hende sanij ma huwarde hañ marbe soñ heñ kukuwam mat nurde hanjen. Mel gobe Al Kurunyen mere hoyan wor gwahade po soñ heñbe Al Kurun beleñ buluñ yirtek bana goñ kateñ hanjen.

¹⁷ Ningeb, kadne yago, deñbe saba gayen bikkeñ nurde bebak titiñ hañ geb, keñkela heñ ga hinayin. Gogab Al Kurunyen saba walde hañ mar beleñ epte ma iñgogaha dirkeb tareñ po huwardeb go ma katnayin.

¹⁸ Ningeb Doyañ Al Kurun beleñ bunineñ dirde igiñ igiñ dird dird bana heñbe Dumulgañ teñ teñ Al Yesu Kristu nurd unen yenya awalikde hinayin. Irdeb go bana po heñ mereminj gama ird ird matare parguwak yara heñ ga hinayin. Deñembe hañkaya kameya manañ hugineñ turñuñ yañ wor po hiyeñ! Fudinde wor po.

1 Yon

Yon beleñ hanjkapyä asan gago kayyin

*Mere forok yenþe Al Kurun
dilinde al gergeñ yiryij*

¹ Be, asan gabe al kura Al Kurunyen Mere inen hanjen al goke kayen tihim. Al gobe alya bereya megen hanj kuruñ gayen Al Kurun dilinde gergeñ yird yird al. Yenþe megeñya nañkinja, irde det kuruñ gayen forok ma yekeya hin-hin. Neñbe al gore mere tike nurde hinhet, dilniniñde keneñ hinhet. Irde mata teñ hike keneñ hinhet, irdeb hanniniñde wor po sisaj urde nurde hinhet. ² Alya bereya Al Kurun dilinde gergeñ yird yird al goyen Al Kurun beleñ teñ kawan irke tumjan ala keneñ hinhet. Irdeb yen ge tagalde hit-tyen. Yenþe alya bereya goyen Al kurunya heñ heñ gote miñ al. Al gobe Al Kurunya momjonde hitiñ al. Al Kurun beleñ dilniniñde kawan irke kintirin goyen goke gago momoj dirde hite. ³ Neñbe al goyen keneñ hinhet, irde meremin nurde hinhet kuruñ goyen momoj dirde hite. Gogab deñ wor yen ge dufaytiñ tareñ irkeb neñya tumjan awalikde hitek. Irdeb denya neñya tumjan Al Kurunya Urmiñ Yesu Kristuya irde awalikde hitek. ⁴ Niñgeb asan ga kañ hite gabe deñ wor bebak teñ Yesu niñ dufaytiñ sanjiñ irkeb denya neñya tumjan amaj hetek yenþe gago kañ hite.

*Al Kurun dilinde wukken heñ
yeñya awalikde hitek*

⁵ Be, saba Yesu beleñ dirke nuriñ goyen gago momoj dirniñ tihit. Meremijnbe gahade: Al Kurunbe hulsi yara wukken wor po, mata bulun miñmoñ. Mata bulunyen

kidoma goyen dirjeñ muñ kura yeñ hitte ma hi. ⁶ Niñgeb neñ gayen Al Kurunya awalikde hite yeñ hitek gega, kidoma bana hitek gobe usi teñ hitek, irde Al Kurunyen mere fudinde goyen ma gama irde hitek. ⁷ Goyenpoga neñ gayen Al Kurun hulsi yara wukken wor po hi gwahade goyen heñ mata igin po teñ hitekbe fudinde wor po neñbe kadnininja awalikde po hitek. Irdeb Yesu neñ ge teñ darim wok irde kamiyin goke teñ Al Kurun beleñ mata bulunniñ halde dunke wukkek wor po hitek.

⁸ Be, neñ gayen mata bulunniñ miñmoñ, neñbe huwak hite yen hitek gobe nindiken usi wor po irde hitek. Gwahade yen hitek gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen bininiñde ma hikeb gogo gwaha yen hitek. ⁹ Munan neñ gayen mata bulunniñ goke Al Kurun pohogay irde hitekbe yen beleñ halde dunyen. Irde yen dilinde mata huwak moñ goyen yad siña yirde wukkek diryen. Yenþe gwaha tiyeñ yirin gobe fudinde wor po gwaha tiyyen, irde mata huwak po teñ hiyen al geb, gogo mata bulunniñ halde dunen wukkek diryen. ¹⁰ Be, Al Kurunbe al gwahade geb, neñ gayen mata bulun ma po teñ hit-tyen yetek gobe Al Kurunbe usi al intek. Gwaha teñ hitekbe meremijn goyen epte ma bininiñde hiyen.

2

Yesu Kristu beleñ faraj durde hi

¹ Niñgeb, dirijnje yago, asan gabe mata bulun ma teñ hinayin yen gago kañ hime. Goyenbe kurare soñ heñ mata bulun titiekbe mata bulunniñ halde dunen dunen niñ Adoniniñ Al Kurun gusunjan irtek al kura hi. Yenþe Yesu Kristu, Al Huwak wor po.

2 Yerjbe mata bulunjininj Al Kuruj beleñ halde dunwoñ yeñ nurdeb neñ ge teñ kamyinj. Kamyinj gobe neñ ge po monj, alya bereya kurunj megen ga hike kwa goyen goke mananj kamyinj.

Al Kuruj nurd uneñ hañ marbe meremij gama irde hañ

3 Be, neñbe Al Kuruj beleñ gwaha gwaha teñ hinayinj dintij goyen teñ hitekbe fudinde Al Kuruj nurde uneñ hite yeñ nurde hitek. **4** Goyenbe al kura beleñ, "Nebe Al Kuruj kenkela nurde uneñ hime," yiyyen gega, mata gwaha gwaha teñ hinayinj yitij goyen ma teñ hiyen al gobe usi al. Al gobe Al Kurunyen mere fudinde goyen biñde ma hiyen geb, gogo gwaha teñ hiyen. **5** Munanj al kura Al Kurunyen mere gama irde hiyen al gobe fudinde wor po Al Kuruj niñ amanenj nurde hiyen geb, gogo gwaha teñ hiyen. Neñbe mata gwahade teñ hitek gab fudinde Al Kurunja hite yeñ bebak teñ hitek. **6** Ninjeb al kura, "Nebe Al Kurunja har," yiyyen al gobe Yesu beleñ mata iginj teñ hinin gwahade po teñ hiyen.

7 Be, kadne yago, nebe saba gergej kura ma kañ duneñ hime. Hañkapyä ne beleñ saba dirmeké nuramiñ goyen po sopte kañ duneñ tihim. **8** Goyenbe saba gobe hañka saba direñ tihim goya tuñande. Saba gote iginenj fudindebe Yesu beleñ mata teñ hinin bana goñ mat kawan forok yeñ hinin. Irde matatinde wor kawan forok yeñ hi. Gwaha teñ hi gobe kidomare niñ mata bulunje hubu heñ hikeb hulsire niñ mata iginj fudinde goyen bikkej kawan heñ kuruj heñ hi geb, gogo gwaha teñ hi.

9 Ninjeb al kura, "Nebe hulsire hime," yeñ hi gega, kadom kura goke iginj ma nurde haram irde hi al gobe kidoma bana po

hi. **10** Munanj al kura kadom niñ amanenj nurde hi al gobe hulsire hi. Irkeb dufay bulun kura biñde ma hi geb, epte ma soñ heñ mata bulunje katyenj. **11** Goyenbe al kura kadom kura goke iginj ma nurde haram irde hi al gobe mata bulunjen kidoma bana po heñ gor niñ mata po teñ hi. Al gobe mata bulunjen kidoma bana hi geb, kidoma gore dilij pet tike beleñ ma keneñ kuñ hiyenj go gwahade goyen po, mata buluñ po teñ hi.

12 Deñ dirinjbe Yesu Kristu beleñ mata tiyyinj goke teñ Al Kuruj beleñ mata bulunjin halde duntij hañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

13 Deñ salannenjbe Yesu Kristu gwahader hitij al goyen nurde uneñ hañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

Deñ al foñenjbe Satan mata bulunje dukutek al goyen fole irañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

14 Deñ dirinjbe Adoniniñ nurd uneñ hañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

Deñ salannenjbe Al Kuruj gwahader hitij al goyen nurde uneñ hañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

Deñ al foñenjbe tareñ po Al Kuruj niñ hekkej nurde hañ, irde meremij goyen bitij bana kerde gama irde hañ, irde Satan mata bulunje dukutek al goyen fole irañ geb, gago asanj kañ duneñ hime.

Megen niñ mata goke amanenj ma nurnayinj

15-16 Ninjeb denjbe megen niñ marte mata bulunja dufay bulunja kurayen kurayen kuruj goke amanenj ma nurde hinayinj. Mata megen niñ mar beleñ teñ hanjen gobe gahade: ulinje po aman hetek beleñ niñ nañkenenj

haŋ, irde det kura keneŋ tetek po yeŋ goke po nurde haŋ, irde detminjya mataminyja goke yŋgen turuŋ turuŋ teŋ haŋ gobe megen niŋ marte mata. Mata gwahade teŋ haŋ kuruŋ gobe Al Kuruŋ hitte mat ma watij. Mata gobe megen gar niŋ po. Niŋgeb al kura megen niŋ marte mata buluŋ goke amanenj nurde hi al gobe epte ma biŋde mat Adoniniŋ ge amanenj nuryeŋ geb.¹⁷ Megen niŋ marbe hubu henayin, irde mata buluŋ titek dufay go manaj hubu hiyyen. Goyenbe Al Kurunyen dufay gama irde haŋ marbe yenja hugineŋ hinayin.

Yesu Kristu asogo irde haŋ mar niŋ keŋkela henaj ko

¹⁸ Be, diriŋne yago, nalu gayenterbe megen gayen hubu hetek gobe binde heŋ hi. Nalu funaŋ binde hekeb Yesuyen asogo wayyen yeke nurde hanjen gwahade po, asogominjbe bikken budam forok yaŋ. Niŋgeb go mar goyen yeneŋbe nalu funaŋbe binde heŋ hi yeŋ bebak teŋ hite. ¹⁹ Mel gobe Yesu gama irhet irhet tikeb neŋya tumŋaŋ hinhet gega, dubul diraŋ. Mel gobe neŋya tumŋaŋ hitek moŋ. Munan tumŋaŋ hitek manhan neŋya awalikde hitewoŋ. Goyenbe mel gobe neŋ dubul teŋ kuŋ Yesu asogo irde haŋ geb, matamij goreb, "Neŋbe dende moŋ," yeŋ dikala dirde haŋ.

²⁰ Deŋbe Yesu beleŋ Holi Spirit duntiŋ haŋ geb, deŋ tumŋaŋ mere damiŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen bebakkeŋ nurde haŋ. ²¹ Niŋgeb asaŋ kaŋ hime gabe mere fudinde goyen ma nurde haŋ yeŋ gago asaŋ kaŋ duneŋ hime? Moŋ. Deŋbe mere fudindebe damiŋ goyen nurde haŋ, irde usi merebe saba fudinde goyenter mat ma forok yeŋ hi yeŋ nurde hime geb, asaŋ gago kaŋ duneŋ

hime. ²² Niŋgeb deŋbe usi albe ganuŋ yeŋ nurde haŋ? Usi al gobe, "Yesube Mesaia moŋ," yeŋ hi al gogo. Al gwahade gobe Yesu Kristuyen asogo wor po. Al goreb Al Kuruŋbe Yesu Kristu Naniŋ, irde Yesu Kristube Al Kuruŋ Urmiŋ goyen fudinde yeŋ ma nurde hi. ²³ Niŋgeb al kura Al Kuruŋ Urmiŋ pel irde haŋ marbe Naniŋ wor pel irde haŋ. Munaj al kura Al Kuruŋ Urmiŋ nurd uneŋ haŋ marbe Naniŋ wor nurd uneŋ haŋ. ²⁴ Niŋgeb saba hanjkapyä dirmekе nuramij gobe bitiŋde kerde keŋkela po gama irde hinayin. Gwaha teŋ hinayinbe Al Kurunja Urmiŋ Yesuya irde hinayin. ²⁵ Irde gwaha teŋ haŋ marbe Al Kurunja hugineŋ hinayin yeŋ Yesu beleŋ biŋa tiyyin goyen dunyen.

²⁶ Be, nebe mata buluŋde katnayıŋ yeŋ bitiŋ yawarniŋ kurut yeŋ haŋ mar goke hayhay dire yeŋ asaŋ gago kaŋ duneŋ hime. ²⁷ Deŋbe Yesu beleŋ Holi Spirit dunyin goyen deŋ bana hi. Niŋgeb al kura beleŋ epte ma saba dirtek haŋ. Holi Spirit yŋgen beleŋ damiŋbe fudinde goyen tumŋaŋ saba dirde hi. Irde sabamiŋbe fudinde usi moŋ geb, Holi Spirit beleŋ dineŋ hiyen gwahade po, Yesu Kristuya po hinayin.

Neŋbe Al Kuruŋ dirjeŋ weŋ

²⁸ Be, diriŋne yago, hugineŋ yenja hinayin. Gogab yeŋ mulgaŋ heŋ megen gar waŋ war naureb keneŋ keneŋ niŋ kafura ma henayin, irde memya ma henayin. ²⁹ Deŋbe Yesu gob al huwak wor po yeŋ nurde haŋ kenem alya bereya Al Kuruŋ diliŋde mata huwak teŋ haŋ mar gobe Al Kuruŋ dirjeŋ weŋ yeŋ nurde hinayin.

3

¹ Fudinde wor po, Adoniniŋbe neŋ gayen gake bubulkunne wor po yeŋ nurde duneŋ hiyen. Irde

gwahade nurde duneñ hiyen gobe kuruj wor po geb, dirijnje weñ dinen hiyen. Fudinde, neñbe yende dirjen weñ! Goyenbe megen niñ mar belen neñbe Al Kurunyen dirjen weñ hitin goyen bebak ma teñ hañ. Mel gobe Al Kuruj ma nurde unen hañ geb, gogo denen bebak ma teñ hañ. ² Kadne yago, neñbe Al Kurunyen dirjen weñ. Gega gayenterbe kame dahade hetek gobe ma nurde hite. Goyenbe Yesu Kristu wake gab yenbe dahade hi goyen kentek geb, neñ wor yen yara hetek gobe nurde hite. ³ Niñgeb al kura kame gwahade hitek yen nurde goke doyañ heñ hañ marbe Yesu gobe mata buluñ miñmoj wukken hi gwahade po, mel goyen wor mata buluñ ma teñ Al Kuruj diliñde wukken po hinayin.

⁴ Be, mata buluñbe Al Kurunyen saba pel ird ird mata. Niñgeb al kura mata buluñ tiyyen al gobe Al Kurunyen saba pel iryen. ⁵ Goyenbe Yesu beleñ nende mata buluñ yad siña yireñ yen wayyiñ goyen deñbe nurde hañ gogo. Fudinde, yenbe mata buluñ miñmoj wor po. ⁶ Niñgeb al kura yenya hañ marbe mata buluñ teñ tebañ ma teñ hanyen. Munañ al kura gwaha teñ hañ marbe Yesube al gwahade yen bebak ma teñ hañ irde yen ma nurde unen hañ mar.

⁷ Niñgeb, dirijnje yago, al hoyan beleñ mata buluñde dukunak geb, keñkela heñ ga hinayin. Al kura mata huwak po teñ hi al gobe Yesu Kristu al huwak gwahade goyen po, yen wor Al Kuruj diliñdebe al huwak. ⁸ Munañ Satan gobe megenya nañkiñya ma forok yekeya mata buluñ miñ uryin al geb, al kura mata buluñ teñ hi al gobe Üngura gote dirin. Al Kuruj Urmij megen gar katyin gobe Üngurayen meten buluñ goyen isikame yenbe gogo

katyin. ⁹ Niñgeb al kura Al Kurunyen dirin hitin al gobe Naninje dari igin goyen minyan hi geb, mata buluñ kuyin kuyin ma teñ hiyen. Al gobe Al Kurunyen dirin geb, epte ma gwaha teñ hiyen. ¹⁰ Niñgeb al kurate mata keneñbe al gobe Al Kurunyen dirin ma Üngurayen dirin goyen bebak teñ hityen. Mata gobe gahade: al kura Al Kuruj diliñde mata huwak moj goyen teñ hi al gobe Al Kurunyen dirin moj, irde kadom niñ amanen ma nurde hi al go wor Al Kurunyen dirin moj.

*Kadtıñ yagoya kadom amanen
nurd gunen teñ hinayin*

¹¹ Be, deñ beleñ hanjkapyä wor po Yesu gama irde Al Kurunyen mere nuramiñ gobe gahade: kadniniñ yagoya kadom amanen nurde gunen teñ hitek. ¹² Niñgeb deñbe Kein yara ma henayin. Yenbe Satan yufuk bana hinhin geb, kulin yende gogo mayke kamyin. Goyenbe da misinje kulin mayke kamyin? Gobe Al Kuruj diliñde Keinyen mata be buluñ wor po, munan kulindebe huwak geb, kulin niñ igin ma nurde gogo mayke kamyin.

¹³ Niñgeb, kadne yago, megen niñ mar beleñ igin ma denen haram dirkeb goke hurkuñkat ma tinayin. ¹⁴ Neñbe kadniniñ yago niñ amanen nurd gunen teñ hite. Niñgeb kamde kamde tareñ goyen fole irde Al Kurunya hugiñen hitek yen nurde hite. Niñgeb al kura kadom niñ amanen ma nurde hi al gobe Al Kurunyen diliñde al kamtiñ hi. ¹⁵ Irde al kura kadom niñ igin ma nurde haram irde hi al gobe al gasa yirke kamde kamde al yara. Niñgeb al gwahade gobe epte ma Al Kurunya hugiñen hiriryen gobe nurde hañ gogo.

¹⁶ Munañ Yesu Kristube neñ ge teñ yiñgen ge ma nurde kamyin.

Ninjgeb mata tiyyiŋ goreb kad-niniŋ ge amaneŋ nurtek belnej goyen dikala dirde hi. Goke tenbe neŋ wor kadniniŋ ge amaneŋ nurdeb iŋiŋ yeŋ ge teŋ kamtek. ¹⁷ Goyenbe al kura samuŋ miŋyaŋ gore kadom kura det niŋ amu heŋ hi goyen kura kinyeŋ gega, buniŋeŋ ma nurde unyeŋbe dahadem, "Nebe Al Kurun niŋ amaneŋ nurde uneŋ hime," yiyyeŋ? Epte moŋ. ¹⁸ Ninjgeb, diriŋne yago, mohonjininde mat po kadniniŋ yagoŋ amaneŋ nurde yuneŋ hite ma yeŋ hitek. Gwaha titjeŋbe bininiŋde mat fudinde wor po faraŋ yurde hitek. ¹⁹⁻²⁰ Gwaha titekbe neŋbe Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde hite yeŋ nurtek. Munaŋ mata kuraj nurde buluŋ titiŋ yeŋ bininiŋde mat goke po kandukŋeŋ nurde hityen gobe dufayniniŋbe wukken moŋ geb, gogo gwaha teŋ hityen. Gega Al Kurunyen dufaybe nende folek, irde neŋ ge keŋkela wor po nurde hi geb, neŋ beleŋ kandukŋeŋ nurtek mata goke beararŋeŋ ma nurde duneŋ hiyen. Ninjgeb Al Kurunya heŋ yeŋa mere teŋ teŋ niŋ kafura ma heŋ hite gago.

²¹ Be, kadne yago, Al Kurunbe gwahade po mataniniŋ ge mali ma dineŋ teŋ hiyen. Ninjgeb neŋbe meremiŋ po gama irde mataniniŋ ge kandukŋeŋ ma nurdeb Al Kurunya mere teŋ teŋ niŋ kafura ma heŋ hityen. ²² Irdeb det kuraj nurde gusunjaŋ irde hityen kurun gobe tumŋaŋ duneŋ hiyen. Neŋbe meremiŋ po gama irde mata kura yeŋ beleŋ aman hetek goyen po teŋ hityen geb, gogo det kuraj gusunjaŋ irtekeb det gobe tumŋaŋ duneŋ hiyen. ²³ Be, sabamiŋ kurun gote miŋ wor pobe gahade: Yesu Kristube Al Kurun Urmiaŋ gobe fudinde yeŋ nurtek, irde Yesu beleŋ yirin gwahade po, kadniniŋ

yagoŋ amaneŋ nurd gunęŋ teŋ hitek. ²⁴ Al kura sabamiŋ goyen gama irde mata teŋ haŋ marbe yeŋya haŋ, irke yeŋ wor mel goya haŋ. Munaŋ Yesu neŋya hite gobe Holi Spirit Al Kurun beleŋ duntiŋ gore bebak dirkeb nurde hite.

4

Al Kurunyen mere basaŋ mar falkuk niŋ keŋkela heŋ hinay ko

¹ Be, kadne yago, megeŋ gabe Al Kurunyen mere basaŋ mar porofet falkuk budam wor po haŋ. Ninjgeb al kura waŋ, "Nebe Holi Spirit beleŋ mere nunke gago tagalde hime," yeke bemeŋ ma yeŋ ge hekkęŋ nurnayin. Gwaha titjeŋbe al go fudinde Holi Spirit beleŋ mere irtiŋ ma gwahade moŋ goyen keŋkela keneŋ bebak teŋ hinayin. ² Ninjgeb al gote sababe fudinde Holi Spirit beleŋ untıŋ ma uŋgura beleŋ untıŋ goyen bebak teŋ teŋ gote belnejbe gahade: al kurat sabareb Yesu Kristube Al Kurun Urmiaŋ gega, al heŋ megen gar hinhin yekeb saba gobe fudinde Al Kurun beleŋ untıŋ yeŋ nurnayin. ³ Munaŋ al kurat sabare Yesu niŋ gwaha mat ma tagalkeb al gote sababe Al Kurun hitte mat ma watıŋ yeŋ nurnayin. Al gobe Yesu Kristuyen asogom gote sanjinde gwaha yeŋ hiyen. Yesu Kristuyen asogom gobe wayyeŋ yeke nurde hanjen gobe gogo bikkeŋ wayuŋ geb, megen gar hi.

⁴ Be, diriŋne yago, denbe Al Kurunyen alya bereya. Irdeb Holi Spirit deŋ bana hi gote tareŋbe Satan megen niŋ mar basıŋa yirde Yesu Kristu asogo irde hi gote tareŋ fole irde hi geb, den wor usi porofet goyen fole yirde hanjen. ⁵ Porofet falkuk gobe megen niŋ mar. Ninjgeb megen niŋ marte dufay po gama irde saba tagalde hanjen. Irkeb megen niŋ marbe fudinde yeŋ nurde

hanjen. ⁶ Goyenpoga neŋbe Al Kurunyen alya bereya. Niŋgeb al kura Al Kurun nurd uneŋ han marbe saba tagaltekeb tumŋan fudinde yeŋ nurde hanj. Munaŋ Al Kurun ma nurd uneŋ han marbe saba tagaltekeb usi yeŋ nurde hanj. Niŋgeb mata gwaha tikeb al gobe Satanyen usi mere go miŋyaj ma Holi Spirityen mere fudinde go miŋyaj goyen yeneŋ bebak teŋ hityen.

Al Kurun niŋ amanəŋ nurde ha kenem al hoyan niŋ wor amanəŋ nurde hayiŋ

⁷ Be, kadne yago, neŋ beleŋ kadniniŋ ge amanəŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata gobe Al Kurun beleŋ duntiŋ. Irde al kura kadom niŋ amanəŋ nurd yuneŋ han mar gobe Al Kurunyen dirŋej weŋ hitiŋ geb, Al Kurun nurd uneŋ hanj. Niŋgeb kadniniŋ ge amanəŋ nurd yuneŋ hitek. ⁸ Al Kurunbe alya bereya amanəŋ nurd yuneŋ yuneŋ gote miŋ al. Niŋgeb al kura kadom niŋ amanəŋ ma nurde yuneŋ han marbe Al Kurun ma nurd uneŋ hanj. ⁹ Al Kurun beleŋ alya bereya goyen bubulkujne wor po yeŋ nurde yuneŋ hiyen gobe gaha mat dikala diryiŋ: yeŋbe neŋ al megen niŋ gayen yeŋya huginę hitek yeŋbe Urmiŋ uŋkuren muŋ goyen neŋ gake teŋ kamyę go yeŋ nurdeb teŋ kerke megen gar katyiŋ. ¹⁰ Niŋgeb neŋ beleŋ wa Al Kurun niŋ amanəŋ nurde untiriŋ monj. Neŋ beleŋ gwaha irtiŋeŋbe yeŋ beleŋ po bubulkujne wor po yeŋ nurde duneŋbe mata buluŋniŋ halde dune yeŋ Urmiŋ teŋ kerke megen gar kateŋ neŋ ge teŋ kamyę. Niŋgeb gwaha diryiŋ gobe al hoyan niŋ amanəŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata fudinde wor po. ¹¹ Niŋgeb, kadne yago, Al Kurun beleŋ gwaha mat neŋ gayen bubulkujne wor po yeŋ nurd dunen hi geb, neŋ wor kadniniŋ ge

amanəŋ nurd yuneŋ hitek. ¹² Al kura Al Kurun ma kintiŋ gega, kadniniŋ ge amanəŋ nurde yuneŋ hitekbe Al Kurunbe neŋya hitek. Irde yeŋ beleŋ alya bereya niŋ amanəŋ nurd yuneŋ yuneŋ gote igineŋbe neŋ hitte kurun wor po forok yiyyen.

¹³ Be, Al Kurun beleŋ Holi Spirit dunyiŋ geb, Al Kurunbe neŋya hike neŋ wor yeŋya hite goyen Holi Spirit beleŋ gab bebak dirde hike nurde hityen. ¹⁴ Irdeb Al Kurun beleŋ Urmiŋ goyen alya bereya kurun gayen Yumulgaŋ teŋ teŋ Al hewor yeŋ teŋ kerke megen gar katyiŋ hinhin goyen dilniniŋde keneŋ hinhet geb goke gago tagalde hite. ¹⁵ Niŋgeb al kura Yesube Al Kurun Urmiŋ yeŋ nurd uneŋ han marbe Al Kurunbe yeŋya hanj, irke yeŋ wor Al Kurunya hanj. ¹⁶ Niŋgeb Al Kurun beleŋ neŋ gayen bubulkujne wor po yeŋ nurde duneŋ hi yeŋ nurdeb yeŋ hitte po tawuŋ heŋ hityen.

Gwahade niŋgeb Al Kurunbe alya bereya amanəŋ nurde yuneŋ yuneŋ mata gote miŋ al. Niŋgeb al kura kadom niŋ amanəŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata teŋ hi al gobe Al Kurunya har, irke Al Kurun wor al goya har. ¹⁷ Niŋgeb gwaha matbe Al Kurun beleŋ alya bereya niŋ amanəŋ nurd yuneŋ hi mata gote igineŋbe neŋ beleŋ ga kawan forok irde pasi irtek. Gogab Yesu mata igin teŋ hinhin gwahade po, neŋ wor megen gar henyaŋbe gwaha teŋ hitekbe kame yeŋ beleŋ waŋ al iginja buluŋya pota yird yird natureb merem yaŋ ma diryeŋ. Irkeb diliŋ mar huwartek goke kafura ma hetek. ¹⁸ Fudinde, al kura Al Kurun beleŋ bubulkujne wor po yeŋ nurd uneŋ hi goyen bebak teŋ hiyen al gobe kafura dufay miŋmoŋ hiyen. Gega al kura Al Kurun beleŋ mata buluŋmiŋ goke merem yaŋ yiryen

yen nurde hiyen al gobe Al Kurun niij kafura hej hiyen. Go teñ hiyen gobe Al Kurun belen bubulkunjne wor po yen nurde yunej hi goyen igij wor po bulun kuram moj goyen keñkela bebak ma teñbe gogo kafura hej hiyen.¹⁹ Al Kurun wa neñ gayen bubulkunjne wor po yen nurde duntiñ geb, neñ wor yenja kadniniñ yagoya niij amanenj nurde yunej hite.²⁰ Munañ al kura, "Nebe Al Kurun niij amanenj nurde uneñ hime," yen hi gega, kadom niij amanenj ma nurde haram irde hi al gobe usi al wor po. Al gobe kadom diliñde yenej hi goyen goke amanenj ma nurde uneñ hi kenem Al Kurun epte ma kentek al gobe dahadem amanenj nurde uneñ hiyen? Epte moj.²¹ Niñgeb Al Kurun belen saba kura dirtiñ gobe gahade: al kura belen Al Kurun niij amanenj nurd uneñ hi kenem kadom niij wor amanenj nurde uneñ hiyen.

5

Yesu niij dufayminj sanij irde hay marte mata

¹ Be, al kura Yesu Kristube fudinde Mesaia yen nurde hi al gobe Al Kurunyen dirinj. Neñ megen niij albe al kura goke amanenj nurde hityen kenem urmiñ ge wor amanenj nurde uneñ hityen.² Niñgeb neñbe daha mat Al Kurunyen dirñej weñ goke amanenj nurde yunej hite yen nurtek? Gobe Al Kurun niij amanenj nurde uneñ sabamiñ po gama irde hitek.³⁻⁴ Fudinde wor po Al Kurun niij amanenj nurde uneñ hityen kenem sabamiñ goyen keñkela gama irde mata teñ hitek. Al Kurunyen dirñej weñbe megen nin marte mata bulun goyen igij pel irde fole irtek hañ geb, Al Kurunyen saba go gama irtek gobe meteñenj moj.

Megen niij marte mata bulun goyen pel irde fole irde hityen gobe dufayniniñ Yesu niij tareñ irde hite geb, gogo fole irde hityen.⁵ Goyenbe ganuj belen megen niij marte mata bulun goyen pel irde fole irde hanj? Al kura Yesube Al Kurun Urmiñ yen dufayminj yenje tareñ irde hanj mar gore po gab megen niij marte mata bulun fole irde hanj.

⁶ Be, al kura, "Fe baptais teñ gab meteñ tiyen, irde darine wok irde kameñ," yen megen gar katyin al gobe Yesu Kristu. Yeñbe fe baptais po teñbe meteñ tiyen yen ma wayyiñ. Darim wok irde kamde kamde niij manaj wayyiñ. Yesu wan gwaha tiyyiñ goke tagalde hi al gobe Holi Spirit. Holi Spiritbe mere fudinde po teñ hi gore goke tagalde hi.⁷ Niñgeb Yesu niij keñkela bebak titiek detbe karwo gago:⁸ Holi Spirit, irde Yon Baptais belen fe baptais iriyiñ goyabe Yesu darim wok irde kamyiñya gogo. Det karwo gobe al ujkurenj Yesu goke po yen hanj, hoyaj niij ma yen hanj.⁹ Al megen niij belen kadom niij tagalke fudinde yen nurde hityen. Goyenpoga Al Kurunyen merebe det kurun wor po, al megen niijde mere folek. Niñgeb Al Kurun goreb Urmiñ goke momoñ dirde hiyen geb, fudinde wor po yen nurde hityen.¹⁰ Niñgeb al kura Al Kurun Urmiñ niij dufayminj sanij irde hi al gobe Al Kurun belen Urmiñ goke tagaltin gobe fudinde yen nurde hi. Munañ al kura Al Kurun niij hekkeñ ma nurde hi al gobe Al Kurun belen Urmiñ goke tagaltin goyen fudinde yen ma nurde hi geb, Al Kurunbe usi al yen hi.¹¹ Be, Al Kurun belen Urmiñ ge tagaltin gobe gahade: Al Kurun belenbe yiñgenjya hugiñej hej hej goyen dunyiñ, irde hugiñej hej hej gote miñ albe Urmiñ.¹² Niñgeb al kura

Urminya awalikde haŋ gobe Al Kurunya hugijen heŋ heŋ miŋjanj. Munaj al kura Al Kurun Urminya awalikde ma haŋ gobe Al Kurunya hugijen heŋ heŋ goyen miŋmoŋ.

Nenbe Al Kurunya hugijen heŋ heŋ goyenniniŋ yan

¹³ Be, nebe deŋ alya bereya Al Kurun Urmiŋ goke dufaytiŋ tareŋ irtinj haŋ mar goyen Al Kurunya hugijen heŋ heŋ matabe dende hitinj goyen go nurwoŋ yeŋ asaŋ gago kaŋ duneŋ hime. ¹⁴ Neŋbe Al Kurunyen dufay gama irde det kuraŋ gusuŋaŋ irtekeb gusuŋaŋniniŋ hugijen wol heŋ hiyen gobe nurde hite. Niŋgeb gwahade po diryen yeŋ dufayniniŋ tareŋ po kerdeya gusuŋaŋ irde hite gago. ¹⁵ Irde det kuraŋ gusuŋaŋ irtek kurun goyen wol heŋ duneŋ hi yeŋ nurde hite kenem gusuŋaŋ irtek goyen tumŋaŋ yawartek yeŋ nurde hite.

¹⁶⁻¹⁷ Niŋgeb al kura Yesuyen alya bereya kadom kura beleŋ mata buluŋ kura tiyyen gega, mata buluŋ gobe Al Kurun beleŋ igin halde untek keneŋbe kadom goke Al Kurun gusuŋaŋ iryeŋ. Irkeb Al Kurun beleŋ yeŋa hugijen heŋ heŋ goyen go ma goran iryeŋ. Al Kurun diliŋde mata igin moŋ gobe tumŋaŋde mata buluŋ ala po. Al Kurunbe mata buluŋ igin halde yunyeŋ gega, mata buluŋ kurabe epte ma halde yunyeŋ. Niŋgeb mata buluŋ kura Al Kurun beleŋ igin halde yuntek mata titiŋ mar goke po Al Kurun gusuŋaŋ irnayin dineŋ hime. Fudinde, mata buluŋ kurabe Al Kurun beleŋ epte ma halde yunyeŋ geb, kame hugijen kak alare hinayin. Niŋgeb kadtin kura gwaha teŋ hi al goke Al Kurun gusuŋaŋ ma irnayin dineŋ hime.

¹⁸ Be, Al Kurun Urmiŋbe al kura Al Kurunyen diriŋ hitinj mar goyen keŋkelə doyan yirde hiyen geb, Satan beleŋ epte ma buluŋ yiryeŋ.

Niŋgeb al gwahade gobe mata buluŋ teŋ tebaŋ ma teŋ haŋ yeŋ nurde hite. ¹⁹ Irde megen niŋ mar kurun gabe Uŋgurar yufukde haŋ, munaj neŋ Al Kurun nurd uneŋ hite marbe Al Kurunyen dirjen weŋ yeŋ nurde hite. ²⁰ Irde Al Kurun Urmiŋbe neŋ gare Al Kurun nurde uneŋ hinayin yeŋ megen gar waŋ bebak diriyin goyen wor nurde hite. Niŋgeb Al Kurunbe fudinde yeŋ nurde hite. Fudinde, neŋbe Al Kurunya hite. Irde Urmiŋ Yesu Kristuya wor hite. Yesube Al Kurun fudinde wor po, irde Al Kurunya hugijen heŋ heŋ gote miŋ al. ²¹ Niŋgeb, diriŋe yago, deŋbe megen niŋ mar beleŋ Al Kurunniŋ yeŋ det mali dolorŋ yirde hanjen goyen yeneŋ bebak teŋbe yilwa yirde hinayin.

2 Yon Yon beleñ sopte asan ga kayyinj

¹ Be, Yesuyen alya bereyat doyan al parguwak ne gare ge bere salannejya diringe wenja Al Kurunj beleñ basinjä dirtinj goke asan gago kañ hime. Nebe denja Al Kurunyen mere fudinde gama irde hityen geb, goke deñ ge amanenj nurde hime. Goyenbe ne po moñ. Al Kurunyen mere fudinde goyen nurde hañ mar gore wor tumnajan deñ ge amanenj nurd dunenj hañ.

² Gobe denja neñja tumnajan Al Kurunyen mere fudinde goyen nurde hite irde hugiñej nurde hitek geb, gogo deñ ge amanenj nurde dunenj hite.

³ Neñja denja tumnajan mereminj fudinde goyen po gama irde kadnininj yago niñ amanenj nurd yuneñ hityen. Niñgeb Adonininj Al Kurunja Urmiñ Yesu Kristuya beleñ buniñej dirde igin igin dirde bininiñ yisikamke igin hitewoñ yen gusunjan yirde hime.

Mere fudinde po gama irde hitek

⁴ Be, diringe yago kura Al Kurun beleñ gwaha gwaha teñ hinayinj dintinj gwahade po mataya mereya fudinde goyen po gama irde kuñ hanjen gote mere momoj nurdeb amanenj wor po nurde himyen.

⁵ Niñgeb, bere salannej, neñje kadnininj ge amanenj nurd yuneñ hitek. Ne beleñ mere gahade kañ hime gabe saba gerjen niñ ma kañ hime. Saba gabe neñ beleñ hanjkapyä Yesu gama irtirinjde mat nurde gayenter wor nurde hite goyen goke po gineñ hime.

⁶ Irde Al Kurun niñ fudinde wor po amanenj nurd uneñ hitek beljenjebe yende saba gama irde mata teñ hitek gogo. Sabamiñ hanjkapyä nuramiñ gobe kadtinj yago niñ

amanenj nurde yuneñ hinayinj yiñj go goyen.

⁷ Be, usi mar budam megen gar forok yen tukunj hañ. Go mar goreb, "Yesu Kristube megen gar forok yirinj gega, al heñ ma forok yirinj," yen hanjen. Saba gwahade tagalde hañ mar gobe usi mar, irde Yesu Kristuyen asogom.

⁸ Niñgeb mel gore usi dirnak geb, keñkela heñ hinaj ko. Gogab Al Kurun niñ metenj teñ hanjen gote murungembe sonj ma henayinj. Yen beleñ metenj gote murungem iginj wor po dunyenj.

⁹ Al kura Yesu Kristuyen saba go hende yingeñde dufay buluñ manañ goya irde al saba yirde hinayinj marbe Al Kurunja awalikde ma po hinayinj.

¹⁰ Munañ al kura sabamiñ fudinde goyen gama irde kuñ hinayinj marbe Al Kurunja Urmiñja irde tumnajan awalikde hinayinj.

¹¹ Niñgeb al kura Yesuyen saba moñ saba hoyaj teñ yatinde wañ saba direñ tikeb al goyen yatinde ma yukunayinj. Irde gargar ma po yirnayinj.

¹² Munañ kuratij kura al gwahade goyen gargar iryenbe Al Kurun beleñ yen wor al gote metenj buluñ go farañ urde hi yen kinyenj.

¹³ Be, nebe mere budam momoj dirtek nurde hime gega, asanje ma kayenj. Gwahade yarab nigenj wor wor kuñ deneñ gab mere dirmewoñ yen nurde hime. Gogab tumnajan amañ niñ pultik wor po yetek.

¹⁴ Be, babake Al Kurun beleñ werne yen basinjä irtinj gote dirjenj wenj gore wor ge niñ nurde hañ goyen momoj irayinj ninaj geb, gago momoj girde hime. Gogo po.

3 Yon

Gaius hitte Yon belen asan̄ kayyin̄

¹ Be, kadne Gaius, ne Yesuyen alya bereyat parguwak gare ge niŋ̄ asan̄ gayen kaŋ̄ gunę̄ hime. Nebe geya Al Kurunyen mere fudinde goyen gama irde haryen geb, goke ge niŋ̄ amanę̄ nurd gunę̄ himyen.

² Be, kadne, gebe Al Kurunya awalikde po heŋ̄ beger wukkek hayin̄ gwahade po, ulger manę̄ igiŋ̄ po hayin̄, irde meteŋ̄ teŋ̄ hayin̄ kuruŋ̄ goyen wor igiŋ̄ po hiwon̄ yeŋ̄ Al Kuruŋ̄ gusuŋ̄aŋ̄ irde himyen. ³ Yesuyen alya bereya kura waŋ̄ ge niŋ̄ yeŋ̄, “Yeŋ̄be Al Kurunyen mere fudinde go po keŋ̄kela gama irde kun̄ hi,” ninke goke amanę̄ wor po nurde gunmiŋ̄. ⁴ Nebe al kura Yesu niŋ̄ du-faymiŋ̄ tareŋ̄ irde diriŋ̄ne yara hitiŋ̄ gore Al Kurunyen mere fudinde goyen po gama irde mata teŋ̄ han̄ yekeb goke gab amanę̄ wor po nurde himyen. Det hoyan̄ niŋ̄be gwahade ma nurde himyen.

⁵ Be, kadne, gebe kadge yago faran̄ yurde hayen. Irde al go po moŋ̄, al hoyan̄ keŋ̄kela ma nurd yuneŋ̄ hayen mar manę̄ faran̄ yurde hayen. Niŋ̄geb matage gwahade goreb gebe beger mat fudinde wor po Yesu gama irde ha goyen kawan irde hi. ⁶ Mel go kurabe gar waŋ̄ ge beleŋ̄ mel goke amanę̄ wor po nurde yuntiŋ̄ goyen gar niŋ̄ Yesuyen alya bereya sios gayen momoŋ̄ diraŋ̄. Niŋ̄geb al kura ge hitte waŋ̄be gubul teŋ̄ naŋ̄a hoyanđe kuniŋ̄ tikeb Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ amanę̄ nuryeŋ̄ mat faran̄ yurde hayin̄. ⁷ Fudinde, mel gobe Yesu niŋ̄ meteŋ̄ teŋ̄ teŋ̄ ge naŋ̄a hoyanđe kuruŋ̄ han̄ gega, Yesu ma nurd unen̄ han̄ mar kura beleŋ̄

faran̄ ma yurde hanjen̄. Hubu wor po. ⁸ Niŋ̄geb neŋ̄ Yesuyen alya bereya beleŋ̄ al meteŋ̄ gwahade teŋ̄ kuruŋ̄ han̄ mar goyen gargar yirde faran̄ yurde hitek. Gogab neŋ̄ manę̄ Al Kurunyen mere fudinde goke meteŋ̄ teŋ̄ hite yeŋ̄ nurtek.

Diotrefesyen mata buluŋ̄

⁹ Be, nebe bikken̄ deŋ̄ gor niŋ̄ Yesuyen alya bereya goke asan̄ kaŋ̄ dunmirin̄. Goyenbe Diotrefesbe Yesuyen alya bereya gote doyan̄ al heŋ̄ heŋ̄ ge po nurde hiyen geb, merene nurtek ma irde hiyen. ¹⁰ Niŋ̄geb ne gor kuruŋ̄ gab yeŋ̄ beleŋ̄ yiya dirde usi mere fakamde duneŋ̄ hiyen goyen kawan po tagaleŋ̄. Al gote mata buluŋ̄be go muŋ̄ po moŋ̄. Yesuyen alya bereya kadom Al Kuruŋ̄ niŋ̄ meteŋ̄ teŋ̄ kuruŋ̄ han̄ mar goyen gargar ma yirde hiyen. Irde kadom kura beleŋ̄ Yesuyen meteŋ̄ mar goyen gargar yirtek beleŋ̄ wor pet teŋ̄ hiyen. Irde faran̄ yurde han̄ mar goyen Yesuyen alya bereyat gabure waŋ̄ waŋ̄ niŋ̄ utan̄ yirde hiyen.

Demitriusyen mata igiŋ̄

¹¹ Be, kadne, mata buluŋ̄ teŋ̄ han̄ mar goyen gama ma yirde hayin̄. Mata igiŋ̄ teŋ̄ han̄ mar go po gab gama yirde hayin̄. Al kura mata igiŋ̄ teŋ̄ hi al gobe Al Kurunyen al, munę̄ al kura mata buluŋ̄ teŋ̄ hi al gobe Al Kuruŋ̄ ma nurd unen̄ hi. ¹² Demitriusbe al budam beleŋ̄ turuŋ̄ irde hanjen̄. Yeŋ̄be Al Kurunyen mere fudinde go po gama irde mata teŋ̄ hiyen geb, matamin̄ gore wor yeŋ̄be al igiŋ̄ goyen kawan irde hi. Neŋ̄ wor yeŋ̄ ge igiŋ̄ mat tagalde hityen. Irke ge wor mereninin̄ gobe fudinde yeŋ̄ nurde hayen.

¹³ Be, nebe mere budam momoŋ̄ girtek nurde hime gega, asanđe ma kayen̄. ¹⁴ Nebe heŋ̄ ga ma kuruŋ̄

geneŋ. Irde geneŋ gab mere gireŋ
yenŋ nurde hime.

¹⁵ Bege kamke iginŋ hayinŋ. Kadge
yago gar hanŋ ga wor ge niŋ
nurde hanŋ. Munanŋ Yesuyen alya
bereya geya hanŋ goyen ne niŋ yenŋ,
“Yenŋ belen deŋ ge nurde hi,” yenŋ
yuŋkurenŋ yuŋkurenŋ momoŋ yirde
yukayinŋ. Gogo po.

Yut Yut beleş asan kayyin

¹ Be, nebe Yems kulin Yut, Yesu Kristuyen meten al. Nebe deñ alya bereya Adoniniñ Al Kurun beleş hoy dirde bubulkuñne wor po yeñ nurd duneñ hiyen irde Yesu Kristu beleş doyan dirde hiyen mar goke asan gago kanj hime.

² Denþe Al Kurun beleş bunijen dirde, bitiñ yisikamde, bubulkuñne wor po yeñ nurde duneñ hiwoñ yeñ gusuñjañ irde hime.

³ Be, kadne yago, hanjkapyabe Al Kurun beleş neñ tumňaj dumulgañ tiyyiñ goke asan kan dunmewoñ wor po yeñ nurde himyen. Goyenbe mere momontiñ nurdeb mere miñ hoyan kayen yeñ nurde gago asan kanj hime. Mere gobe gahade: Yesu niñ dufay sanjiñ ird ird gobe Al Kurun beleş alya bereyamiñ wawuñ urkurende po yunyiñ. Niñgeb beleş hoyanje hubu wor po. Goke teñbe Yesu niñ dufaytiñ tareñ iramiñ goyen sanjiñ po tanarde hinayin. Mongo al hoyan beleş dufaytiñ buluñ yirnayin geb. ⁴ Mere ga dinen hime gabe al kura mar beleş balmiñ deñ hitte wanj usi dirde hanjen geb, gago dinen hime. Mel gobe Al Kurun palap ma irde hanjen mar. Irdeb, "Al Kurun beleş bunijen dirde igin igin dirde hi geb, mata buluñbe igin mali ga teñ hitek," yeñ hanjen. Irde Doyañ Al Kurunjininiñ Yesu Kristube tareñmiñ kurun wor po gega, pel irde hanjen. Niñgeb mel gote mata buluñmiñ goke bikken Al Kurun beleş kame merem yan yireñ yiriñ.

⁵ Be, Doyañ Al Kurun beleş alya bereyamiñ Israel mar goyen Isip nañare mat hoyanje yukurin gega, yukuñ hikeyabe al kura dufaymiñ yeñ ge sanjiñ ma irkeb gasa yirke kamde pasi hamin goyen deñbe kerjekla nurde hanj. Goyenbe goyen goke sopte bebak dirmekе nurnaŋ yeñbe gago dinen hime. ⁶ Irde Al Kurunyen miyon buda goyen deñem karkuwañ yuntiñ gega, goke ep yeñ ma nurde Al Kurun asogo irkeb gasuñmiñde mat yakira tike tubul teñ hoyanje kwamiñ goke nurnayin. Miyon gobe Al Kurun beleş sen tareñ epte ma tol yetek gore po fere yirde kidoma buluñ wor po bana yirtiñ hanj.* Gonj po heñ kame merem yan yird yird Nalu Kurun goke doyan heñ hanj. ⁷ Sodomya Gomoraya taunde niñ marya taun binjan goyan niñ marya wor mata buluñ gwahade goyen po tiyamiñ. Go mar gobe leplep mata teñ hinhan, irde alya bereya ferd ferd mata kura Al Kurun beleş bisam yirtiñ goyen mali mali teñ hinhan. Irkeb mata buluñmiñ gote murunjem buluñ kurun wor po goyen al beleş go keneñ kafura heñbe gwaha ma teñ hinayin yeñ Al Kurun beleş kak hugineñ hiyen gore kumga yiryiñ.

⁸ Niñgeb denñ hitte balmiñ wayan mar goyen wor mata gwahade go teñ hanjen. Go mar gobe mata buluñ teñ teñ niñ po mitemitem nurde go po gama irde yingen goyen po Al Kurun diliñde tikin buluñ wor po yirde hanjen. Irde Al Kurunyen mere pel irde miyoñmiñ wor mere buluñ mat yirde hanjen. ⁹ Goyenbe Al Kurunyen miyon gote kuruñmiñ Maikel wor Satan mere buluñ mat kura ma iryiñ. Yeñbe Mose

* **1:6:** Senya kidomaya yitiñ gobe megen gake yitiñ. Miyon yago gobe Al Kurunyen gasuñde mat yakira tike megen katamij. Megenbe Al Kurunyen gasuñ yara moñ, mata buluñbe makin hi. Goke teñbe megen gayen 'kidoma' yitiñ gogo.

hakwam ganuŋ beleŋ tiyyen yeŋ Satanya kadom mohoŋde tiyaryumya goyen Satan go mere buluŋ mat kura ma iryin. Gwaha irtiŋeŋbe, "Mere buluŋ taha kuruŋ gakebe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ gab gineŋ tiyyen," inyin.¹⁰ Goyenpoga go mar gobe det kura miŋ keŋkela bebak ma teŋ heŋyabe mere buluŋ mat teŋ hanjen. Yeŋbe dapŋa beleŋ mata teŋ hanjen yara, keŋkela ma dufay heŋ mali uliŋde po amaj hetek mata go po gama irde hanjen. Mel gobe gwaha teŋ heŋbe yinjəŋ buluŋ wor po yirde hanjen.¹¹ Niŋgeb goke bunijəŋ wor po nurd yunen hime. Go mar gobe Kein beleŋ mata buluŋ tiyyin goyen po gama irde hanjen. Irde Balam beleŋ hora niŋ teŋ mata buluŋ tiyyin gwahade goyen po teŋ hanjen. Irde Kora beleŋ Al Kuruŋ asogo irde kanduk kinyin gwahade po, mel go wor Al Kuruŋ asogo irde hanjen geb, kanduk kuruŋ kennayin.

¹² Go mar gobe mata buluŋ tihit yeŋ memyak ma nurde Yesu kamiyin goke bebak teŋ teŋ ge dula teŋ hanjende gor mali waŋ keperde binje nene hanjen. Niŋgeb mel gore dula mata gote miŋ goyen buluŋ irde hanjen. Mel gobe yinjəŋ ge po nurde hanjen. Matamiŋbe kigarinkin kura meŋe beleŋ tawayyen gega kigariŋ ma katyeŋ go gwahade goyen po, matamiŋbe iginen miŋmoŋ. Yeŋbe he iginen hetek nature iginen ma hiyyen, irde he go wasen temeyke kamtiŋ hiyen go gwahade goyen po, Al Kuruŋ diliŋde hugiŋeŋ ge kamtiŋ hinayin.¹³ Yeŋbe makaj duba huwarke dadilo kawan forok yeŋ hanjen yara mata buluŋmiŋ memyak goyen bana ma kuŋbe kawan forok yirde hanjen. Go mar gobe dinambe kura hunjhilok yineŋ hanjen gore beljen wor po goyen tubul teŋ beleŋ hoyanđe

kunayin go gwahade goyen, dufaymiŋ keŋkela ma kipirtiŋ hanjen. Niŋgeb gwahade mar gokeb Al Kuruŋ beleŋ gasuŋ buluŋ kidoma wor po goyen bana yermeke goŋ hugiŋeŋ hinayin yeŋ gitik irtiŋ hi.

¹⁴ Be, bikkeŋ Adam hitte mat waŋ waŋ asi basaŋmiŋ 7 Enok beleŋ al gwahade forok yetek goke teŋ gaha yiriŋ: "Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ miyoŋmiŋ yago budam wor po goya waŋ hi go kennaŋ.¹⁵ Yeŋbe waŋ megen niŋ alya bereya kuruŋ gayen igiŋ ma buluŋ yineŋ pota yiryeŋ. Irdeb Al Kuruŋ palap ma irde haŋ mar gore asogo irde mata buluŋ titiŋ kuruŋ goyen goke merem yaŋ yirde gote murunŋem buluŋ wor po yunyen. Irdeb Al Kuruŋ asogo irde mere buluŋ buluŋ irde hitiŋ kuruŋ goyen goke merem yaŋ yirde gote murunŋem buluŋ wor po yunyen," yiriŋ.¹⁶ Go mar gobe Al Kuruŋyen meten goke bearar teŋbe ug po ḥagak yeŋ hanjen. Mel gobe yinjəŋ ge po turuŋ turuŋ teŋ hanjen, irde yinjəŋ ge po nurde al hoyan usi yirde biŋ yade hanjen.

Dufaytiŋ Yesu niŋ saŋiŋ irde heŋ heŋ mata

¹⁷ Be, kadne yago, deŋbe hanjkapyä Yesu Kristuyen mere basaŋ mar aposel beleŋ mata kame forok yenayin goke dinamiŋ goyen bitiŋ sir ma yiyyen.¹⁸ Aposel beleŋ gaha dinamiŋ: "Nalu funaŋ binde heŋ hikebe tatuwaŋ dirde hinmaŋ dirde, dufay buluŋ Al Kuruŋ beleŋ igiŋ ma nurde hiyen go po gama irde mata teŋ hitek mar forok yenayin," yamiŋ.¹⁹ Al gwahade goreb dindiken uliŋ kadom buluŋ nurd gunę teŋ hinayin yeŋ deŋ bana bipti forok irde hanjen. Mel gobe Holi Spiritya ma haŋ geb, uliŋde amaj heŋ heŋde niŋ mata buluŋ po gama irde hanjen.

²⁰ Goyenbe, kadne yago, deňbe Yesu niň dufaytiň tareň iramij go hende heň hentin igin wor po irde hinayinj. Irde Holi Spiritya heň Al Kurun gusuňaň irde hinayinj. ²¹ Irde Doyan Al Kurun Yesu Kristu belen bunijen dirde Al Kurunya hugijeň heň heň tareň goyen dunyeň yeň nurde Yesu waň waň niň doyan heň hinayinj. Gwaha teň henjabe Al Kurun beleň deň goyen bubulkuňne wor po yeň nurd duntek mata igin goyen po teň hinayinj. ²² Irde alya bereya Yesu niň dufaymiň sanij ma irde dufay budam irde haň mar niň bunijen nurde yuneň hinayinj. ²³ Irde al kura mata buluň teň kak alare kutek heň haň mar goyen yade Yesu hitte yukanj hinayinj. Irde al kura mata buluň tike goke bunijen yirde faraň yurde hinayinj. Goyenpoga deň wor mata buluň goyen tinak geb, keňkela wor po heň ga hinayinj. Deňbe gwaha ma wor po tinayin!

²⁴ Be, Al Kurunybe sanjiňmij kuruň wor po geb, faraň durke epte ma mata buluňde katnayinj. Irdeb Al Kurun deňem turjuň yaň wor po hitte dukuke diliň mar huwarnayinj. Irde deňbe mata buluňtig miňmon geb, kandukjen ma nurde amareň wor po nurde hinayinj. ²⁵ Yeň uňkureň po gab Al Kurun. Irde Yesu Kristu belen meteň titiň go hende neň gayen mata buluňde mat dumulgaň tiyyiň. Niňgeb yeň po deňem turnjuň yaň irde hitek. Yeňbe Doyan Al Kurun wor po, tareňmij wor kuruň wor po. Irde megeňyaň naňkiňya det kuruň gate doyan al wor po. Bikkeň wor gwahade po hinhin, haňka manaj hi, irde kame wor gwahade po hiyenj. Fudinde wor po.

Yuwarwar

Yesu Kristu beleñ mata banare niñ Yon ikala iryin

¹ Be, asaŋ kaŋ hime gabe kame mata forok yenayıŋ goyen Yesu Kristu beleñ nikala nirkeb gago kaŋ hime. Al Kuruŋ beleñ mata heŋ ga moŋ forok yiniŋ tahaŋ goyen meteŋ marmiŋ yikala yiri yeŋ Yesu momoŋ iryin. Irkeb Yesu Kristu beleñ meteŋ marmiŋ kurab ne Yon gayen momoŋ irayin yeŋ miyoŋmiŋ hulyaŋ irke waŋ momoŋ niryin. ² Nebe Al Kuruŋyen mereya Yesu Kristu beleñ tagalde hinhin mereya kuruŋ goyen del-ner yenen hinhem geb, goke al momoŋ yirde himyen.

³ Niŋgeb al kura mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyan hinayıŋ mar gobe Al Kuruŋ beleñ guram yirde tareŋ yiryen. Irde mata kame forok yetek goke yitiŋ gayen kapyan heke nurde gama irde hinayıŋ marbe Al Kuruŋ beleñ guram yirde sanjiŋ yiryen. Gobe mata goke katiŋ gwahade po hen ga ma forok yiniŋ tahaŋ geb, gago dineŋ hime.

Yon beleñ taun 7 bana Yesuyen alya bereya haŋ goyen goke asaŋ kayiŋ

⁴ Be, ne Yon beleñ deŋ Yesuyen alya bereya Esia* naŋa bana niŋ taun 7 bana haŋ mar goyen goke asaŋ gago kaŋ hime.

Be, bikken hinhin, haŋka hi, irde kame wayyen al Al Kuruŋ beleñ buniŋen dirde bitiŋ

yisikamke igin hiwoŋ yeŋ gusuŋaŋ irde hime.

Irde Holi Spirit mata wukken wor po 7 miŋyaŋ† gore wor gwa-
hade po dirwoŋ yeŋ nurde hime.

⁵ Irde Yesu Kristu wor buniŋen dirde bitiŋ yisikamke igin hiwoŋ yeŋ nurde hime.

Yesu Kristube Al Kuruŋyen mere binde mat fudinde wor po tagalde hinhin.

Yeŋbe kamtiŋde mat huward huward mata goyen yeŋ wa miŋ uryiŋ.

Yeŋbe megen niŋ doyaŋ mar karkuwaaŋ gote doyaŋ al.

Yeŋ beleŋbe neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nud dunęŋbe darim wok irde kamyiŋde mat mata buluŋ bana mat dad siŋa diryiŋ.

⁶ Irde Naniŋ Al Kuruŋyen yufukde derde yeŋ doloŋ ird ird mata doyaŋ mar diryiŋ.

Ninjeb deŋe turŋuŋ yanja tareŋyabe hugineŋ hugineŋ Yesu hitte po hiyeŋ. Fudinde wor po.

⁷ Ga nurnaŋ, yeŋbe kigariŋkiŋ faykek hende kateŋ hikeb al tumjaŋ kennayin.

Hakde fakamamiŋ marya megen niŋ alya bereya tumjaŋ daniŋ gwaha irtirin yeŋ esen obam tinayin.

Gabe fudinde forok yiyyen!
Fudinde wor po.

⁸ Be, Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po, Doyaŋ Al Kuruŋ beleñ, “Nebe Alfaya Omegaya,‡ det kuruŋ gayen miŋ urmiriŋ al, irde det kuruŋ gayen pasi ird ird al,” yeŋ hi. Yeŋbe bikken hinhin, gayenter hi, irde kame waŋ waŋ albe yeŋ gogo po.

* **1:4:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki inen hanjen. † **1:4:** Namba 7 gote miŋbe Al Kuruŋyen asaŋdebe buluŋ kuram moŋ, wukkek wor po goke yitiŋ.

‡ **1:8:** Alfabe Grik mere kaŋ kaŋ matare mere bilmiŋ mehenđe, munaj Omegabe funanje. Alfa gote miŋbe miŋ urd urd niŋ yitiŋ, munaj Omegabe pasi ird niŋ yitiŋ.

Yon beleş Yesu Kristu kinyiŋ

⁹ Be, ne Yonbe denya tumjan̄ Yesuya henjbe dadatiŋ yara himiriŋ hime. Irde yeŋ ge teŋ kanduk tumjan̄de yeneŋ hite. Neya denyaabe Al Kurun̄ beleŋ alya bereyamiŋ doyaŋ yird yird bana goŋ tumjan̄ hite. Irde yeŋ ge teŋ kanduk bana hite gega, goke mukku ma teŋ goya goya sanjiŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hite. Be, ne beleŋ Al Kurun̄yen mereya Yesu beleŋ tagalde hinhin mereya kurun̄ goyen tagalde himeke al beleŋ goke igin̄ ma nurdeb nadē Patmos motmotde gago neram̄iŋ. ¹⁰ Be, Doyaŋ Al Kurun̄yen naŋa nalu kurare kurab Holi Spirit beleŋ sanjiŋ po ketal nuryiŋ. Irkeb harhokne beleŋ mat al melak kura bigul mere yara kurun̄ po forok yeke nurmiriŋ. ¹¹ Merem̄iŋbe gahade: “Mata keneŋ ha gayen asan̄de kaya. Irdeb asan̄ go Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han̄ goke teŋ kerke kuyen̄. Taun 7 gobe Efesus, Sumena, Pergamum, Taiataira, Sardis, Filadelfiayabe Laodisia,” inyiŋ.

¹² Be, al mere nira go kene yeŋbe tigiri timirin̄. Tigiri teŋbe hulsi go hende yerde yusun̄ yurde hanjen̄ kutum 7 gol hora beleŋ po yirtin̄ goyen yinmirin̄. ¹³ Irdeb hulsi 7 go kahaltebe al kura “Al Urmiŋ” ineq hanjen̄ goyen kinmirin̄. Yeŋbe amil sobam kerke kurkuŋ kahaŋ patare po hitiŋ, irde gol beleŋ po kaŋ yara irtin̄ goyen dumunde bili irtin̄ minyan̄. ¹⁴ Tonanya tonaj̄ yuwaljenya gobe sipsip wuynjenya gagapya faykek wor po go gwahade hinhin, irde diliŋbe kak melak yara agat urde hinhin. ¹⁵ Irde kahaŋbe ain kura baras ineq hanjen̄ goyen kakde kumga tike buk yeŋ hel yeŋ hanjen̄ go gwahade yara hinhin. Irde merembə hamula kurunjde mat fe solok yeŋ migirin̄

kurun̄ po teŋ hitiŋ yara nurmiriŋ.

¹⁶ Haniŋ yase beleŋbe dinambe 7 yanarde hinhin. Irde fulenjare niŋ bidila kura misiŋ kurhan kurhan goyenbe mohoŋ bana mat waŋ hinhin. Irde kimirjbe naŋa taren̄ po timiytiŋ yara hinhin.

¹⁷ Be, go keneŋbe kafura wor po heŋ al kamtiŋ yara heŋ kahaŋ miŋde katen̄ dokolhoŋ yuguluŋ timirin̄. Irkeb yeŋ beleŋ haniŋ yase ne hende kerde gaha ninyiŋ: “Kafura ma hawayin̄. Nebe det kurun̄ gayen miŋ urmiriŋ al, irde det kurun̄ gayen pasi ird ird al. ¹⁸ Nebe gwahader hitiŋ al. Kammiriŋ gega, sopte huwarde gwahader po delne gergeŋ himyen gago nenha. Nebe kamde kamde mataya kamtiŋ marte gasurja doyaŋ yird yird taren̄ne yan̄.

¹⁹ Niŋgeb ge beleŋ mata gayenter forok yeŋ han̄, irde kame forok yenayıŋ kurun̄ goyen delger yeneŋ ha gayen asan̄de kayayin̄. ²⁰ Hanne yase bana dinambe 7 han̄ gaya hulsi 7 gol beleŋ po yirtin̄ gote miŋ banare hitiŋ gobe gahade: dinambe 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han̄ gote Al Kurun̄yen miyoŋ 7 niŋ yitiŋ. Irde hulsi 7 gobe Yesuyen alya bereya sios taun 7 bana han̄ goke yitiŋ,” ninyiŋ.

2

Efesus niŋ Yesuyen alya bereya niŋ yiriŋ

¹ Be, al gore sopte gaha ninyiŋ: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Efesus taunde han̄ mar goyen doyaŋ yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al go hitte mere gahade kayayin̄:

Mere gabe al dinambe 7 hanin̄ yase beleŋ yanarde hulsi go hende yerde yusun̄ yurde hanjen̄ kutum 7 gol beleŋ po yirtin̄ goyen kahalte kuŋ waŋ ten̄ hiyen al gore gaha yiriŋ:

² Nebe deñ beleñ mata igin teñ meteñ sanjñ po teñ hanjen, irde kanduk yeneñ hanjen goke mukku ma teñ sanjñ po heñ hanjen goyen nurde himyen. Irde al kura dufay buluñ minjan mar goya hitek ma nurde hanjen go wor nurde himyen. Irde al kura yinjen ge yeñ, ‘Neñbe Yesuyen mere basañ mar,’ yeñ al hoyanç usi yirde hanjen mar goyen tuñjan yurde meremijnbe usi goyen keñkela bebak teñ hanjen go wor nurde himyen. ³ Deñbe ne niñ teñ kanduk kurayen kurayen yeneñ hanjen gega, goke mukku ma teñ tareñ po heñ hanjen. Kanduk goke yul ma yeñ hanjen.

⁴ Goyenpoga matatin kura goke igin ma nurde hime gobe gahade: deñbe hanjkapyä Al Kurunja al hoyanya niñ amaneñ wor po nud yuneñ hinhan gega, gayenterbe go mata gob tubul teñ gwaha ma teñ hanj. ⁵ Deñbe mata igin wor po teñ hinhande mat katamiñ gobe ugûn wor po katamiñ geb, goke dufay henayin. Irde mata buluñtiñ yubul teñbe yeñ ge bitiñ mulgañ hekeb hanjkapyä mata igin teñ hinhan goyen sopte teñ hinayin. Munanç gwaha ma tinayinbe ne beleñ deñ hitte kujbe nere hulsi deñ bana hi goyen gasuñende mat teñ siñä irmeke gabutinç gobe hubu po hiyyen. ⁶ Gega mata igin kura teñ hanjen goke amaneñ nurde hime gobe gahade: Nikolasyen usi mere gama irde hanjen mar gore mata teñ hanjen goke ne beleñ igin ma wor po nurde himyen gwahade goyen po, deñ wor go mar goke igin ma nurde yuneñ hanjen. Gobe igin wor po teñ hanjen.

⁷ Ninjeb al kirmiñ minjan

marbe Holi Spirit beleñ sios momoj yirde hi goyen nurde bebak tinañ ko. Al kura mata buluñja kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleñ ok yinmeke nene hugiñej hitek he iginen Al Kurunyen gasunde hanj goyen igiñ nenayin,” yirinj.

Sumena niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirij

⁸ Be, al gore sopte gaha ninyin: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Sumena taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basañ heñ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direñ tihim gabe det kuruñ gayen miñ uryin irde kame det kuruñ gayen pasi iryen al gote mere. Yeñbe kamyin gega, sopte huwaryin. Meremijnbe gahade: ⁹ Nebe deñ beleñ kanduk yeneñ hanjen irde dettiñ minjomj geb det niñ amu wor po heñ hanjen gobe nurde himyen. Gega Al Kurunyen gasunde niñ detbe budam wor po deñ hitte hanj! Nebe al kura yinjen ge yeñ, ‘Neñbe Yuda mar,’ yeñ al usi yirde hanj mar gore mere buluñ mat dirde hanjen gobe nurde himyen. Go mar gobe Yuda mar wor po moñ, irde Satanyen mere gama irniñ yeñ gabu irde hanjen mar yeñ yeneñ himyen. ¹⁰ Ninjeb deñbe kanduk yennayin goke kafura ma henayin. Ga nurnañ. Satan beleñ deñ goyen, “Gwaha yirmeke Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen tubul tinañ,” yeñ deñ hanj bana goñ niñ al kura yade koyare yiryen. Irde deñ goyen buluñ buluñ dirke naña fay 10 gayen kanduk bana hinayin. Gega ne niñ dufaytiñ sanjñ irtiñ gobe sanjñ po tanarnayin. Mudunke kamnayin goke bada ma henayin. Gwaha tinayinbe kame gote muruñgem

igin wor po Al Kurunya huginej hen hej goyen duner.

¹¹ Ningeb al kirmij minyan marbe Holi Spirit belej sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinaq ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayin marbe kamnayin gega, sopte kamde kamde gasan kak alare ma kunbe Al Kurunya hugin hinayin,” yirinj.

Pergamum niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirinj

¹² Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Pergamum taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basan hej saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direñ tihim gabe fulenjare niñ bidila kura misin kurhan kurhan goyen minyan al gote mere. Mereminbe gahade: ¹³ Nebe denj goyen Satan belej nigen tiyin wor po yen nurde tareñ po metej teñ hiyende gor hanj gobe nurde himyen. Gega denbe kanduk go bana hanj goke kafura ma hej ne po gama nirde hanj. Denbe ne nin dufaytiñ tareñ irtiñ goyen tubul ma teñ hanj. Irde ne nin binde mat fudinde wor po tagalde hiyen al Antipas goyen al belej tauntiñ bana goj mayke kamyin goyenter wor denbe ne nin dufaytiñ sañiñ irtiñ goyen tubul ma tiyamiñ. Fudinde, tauntiñ bana gojbe Satan belej hej metej teñ hi.

¹⁴ Goyenpoga matatiñ kura igin ma nurde himyen goyen momon direñ tihim gobe gahade: denj hanj bana goj niñ al kurabe Balamyen saba gama

irde hanj. Balambe Moap nañare niñ doyan al kuruñ Balak belej daha mat Israel mar usi yirke det tonej al belej yirtiñ goyen galak yirtiñ binje nenayin irde leplep matare katnayin yen goke saba iryinj. ¹⁵ Gwahade goyen po, kuratiñ kurabe Nikolasyen usi saba gama irde hanj. ¹⁶ Ningeb matatiñ goyen yubul teñ Al Kuruñ niñ bitin mulgañ hiyyenj. Mongo ne belej denj hitte aranjej kuj fulenjare niñ bidila mohojner hiyen goyen teñ go mar goya artek geb.

¹⁷ Ningeb al kirmij minyan marbe Holi Spirit belej sios momon yirde hi goyen nurde bebak tinaq ko. Al kura mata bulunya kandukya goyen fole yirnayin marbe kame ‘mana’* banare hitiñ goyen kura yunenj. Irde hora faykek go hende al denje gergen katinj goyen wor yunenj. Al denje gobe hora goyen tiyyen al go po ga nuryenj,” yirinj.

Taiataira niñ Yesuyen alya bereya sios niñ yirinj

¹⁸ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Taiataira taunde hanj mar goyen doyan yirde merene basan hej saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direñ tihim gabe Al Kurunyen Urminde mere. Dilinbe kak melak yara agat urde hinhin. Irde kahanbe ain kura baras inej hanjen goyen kakde kumga tike buk yen hanjen go gwahade yara hinhin. Mereminbe gahade: ¹⁹ Nebe mata dahade teñ hanjen goyen nurde hime. Irde denj

* ^{2:17:} Mana gobe bikken Israel mar Isip naña tubul ten sawsawa po kurun naña bana kuj hikeya Al Kuruñ belej binje yunej hinhin go goyen. Mana kurabe kuwe bana hej Biña Bokis bana hinhin gega, Babilon mar belej Israel marte naña wanj yakira tikeya bokis gobe bana kurinj. Gega Israel marbe kame Mesaia wayyen naturebe Bokis gobe kawan forok yiyyenj yen nurde hanjen.

belej Al Kurunyə al hoyanşa niŋ amanęn nurd yunę hanyen irde Al Kurun niŋ dufaytiŋ sanjiŋ irde yen ge meten teŋ hanyen goyen nurde hime. Denje yen ge teŋ kanduk yeneŋ han gega, goke mukku ma teŋ tareŋ po heŋ hanyen goyen wor nurde hime. Gayenter deŋ belen mata igin teŋ hanyen gobe han kapya titenj henja mata teŋ hinhan gote folek wor po teŋ hanyen goyen manan̄ nurde hime.

²⁰ Goyenpoga matatiŋ kura goke igin ma nurde himyen. Matatiŋ gobe gahade: denje bere kura goyen denja heŋ bikkej Yesebel† mata teŋ hinhan goyen gama irde hiyen gega, goke bulunęn ma nurde tubul tike denja hi. Bere gobe yiŋgen ge yen, ‘Nebe Al Kurunyen mere basaŋ bere,’ yen hi. Bere gore meten marne usi saba yirde mata buluŋ teŋ teŋ beljenđe yukukeb al kurabe leplep mata teŋ han, irde kurabe det toneŋ al belej yirtiŋ goyen galak yirtiŋ biŋe nene han. ²¹ Nebe bere goyen Al Kurun niŋ biŋ mulgaŋ heŋ mata buluŋmin yubul teŋ teŋ nalu kerd unmin gega, gwaha titek ma nurde hi. ²² Niŋgeb bere goyen temeymeke kanduk kurun bana katyen. Irde al berem yaŋ belej bere goya duwan teŋ teŋ mata teŋ hanyen marbe uliŋde kanduk kurun forok ird yunę. Go mar gobe bere gote mata buluŋ gama irtiŋ goyen yubul ma tinayıbe kanduk kurun forok irde yunę. ²³ Nebe al kura bere gote saba po gama irde dirjen weŋ hitiŋ mar goyen gasa yirmeke kamnayıŋ. Gwaha yirmeke gab Yesuyen

alya bereya tumŋaŋ alyen biŋde niŋ dufay keŋkela nurde hi albe yen po yen bebak tinayıŋ. Nebe deŋ belej mata teŋ han kurun gote murungem duneŋ.

²⁴ Be, deŋ Taiataira taunde niŋ sios bana bere gote saba ma gama irde Satanyen mata kura banare niŋ wor po inę hanyen gote saba ma nurde hanyen mar goyen momoŋ direŋ tihim. Mere ga direŋ tihim gabe kanduk hoyan kura dune yen ma dineŋ hime. Merenebe gahade: ²⁵ Denje saba igin titiŋ goyen tareŋ po tanarde hinayıŋ. Irkeb ne waŋ deneŋ.

²⁶ Niŋgeb al kura mata buluŋya kandukya goyen fole irde dufayne po gama irde hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yiyyen marbe naŋa karkuwaŋ kurayen kurayen goyen doyan yird yird sanjiŋ yunę. ²⁷ Goke teŋbe Al Kurunyen asanđe gahade katin hi:

‘Yenje doyan al kurunyen katum kura ain belej po irtiŋ goyen tanarde mel go doyan yirde hiyen.’

Yeŋ belej mel go gwamuŋ yurke kuwe yase galaŋ yitiŋ yara heŋ buluŋ wor po henayıŋ,’ yitiŋ. *Tikiŋ 2:9*

Niŋgeb yitiŋ gwahade goyen po Adone belej alya bereya doyan yird yird sanjiŋ nuntiŋ geb, ne wor mata buluŋya kandukya goyen fole yirde dufayne po gama irde hinayıŋ mar goyen doyan mar karkuwaŋ heŋ heŋ tareŋ yunę. ²⁸ Irde tareŋne turŋaŋ yaŋ wor po bayfoŋ yara goyen wor yunę. ²⁹ Al kirmiŋ miŋyaŋ marbe Holi Spirit belej sios momoŋ yirde hi goyen nurde bebak tinaj ko,’ yirin.

† **2:20:** Yesebelbe bikken Israel marte doyan al kura Ahapyen berem. Bere gobe unŋura dolon yirde Israel mar manan̄ usi yirke bere gote mere gama irde unŋura dolon yirde hinhan. (1 Doyan Mar 16:31; 18:4; 21:1-26; 2 Doyan Mar 9:22; 9:30-37)

3*Sardis niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yiriŋ*

¹ Be, al gore sopte goha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya Sardis taunde haŋ mar goyen doyan yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direŋ tihim gabe Holi Spirit mata wukkeŋ wor po 7 minyaŋ goya dinambe 7 goya yanarde hi al gote mere. Mereminjbe gahade: nebe mata dahade teŋ hanjen gobe nurde hime. Al hoyaj beleŋbe igin po hanj yeŋ denenj hanj gega, delnerbe al kamtiŋ yeŋ denenj hime. ² Niŋgeb huwarnay! Irde matatiŋ igin yubul titek heŋ hanj goyen sopte yanarde saninj po yirnayin. Gobe Al Kuruj diliŋde matatiŋ gobe hako po hanj yeŋ denenj hime geb, gago dineŋ hime. ³ Niŋgeb hanjkapya saba damiŋ dirke nuramiŋ goke bitiŋ sir ma yenayin. Irde saba goyen gama irde mata buluntiŋ goyen yubul teŋ Al Kuruj niŋ bitiŋ mulgaŋ hiyyen. Munaŋ huwarnayin moŋbe ma nurde hikeya kawe mar waŋ hanjen gwahade po, deŋ hitte kuŋ matatiŋ gote murunjem bulun dunenj. Denjbe ne gayen deŋ hitte kuŋ kuŋ nalu goyen epte ma bebak tinayin. ⁴ Goyenpoga deŋ sios Sardis taunde haŋ mar bana goŋ niŋ al kura mataminjbe uliŋ umŋa tikiŋ ma yirtin yara Al Kuruj diliŋde wukkeŋ haŋ. Mel gobe Al Kuruj diliŋde wukkeŋ hitiŋ mar gote amil faykek wor po goyen yunmeke hor teŋbe neya heŋ mata huwak teŋ hinayin. Mel gobe gwaha yirtek po hanj geb, gogo yireŋ. ⁵ Niŋgeb al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin marbe mel go yireŋ gwahade

goyen po, amil faykek wor po goyen hor yirde yunen. Irde dejenbe Al Kurunya hugiŋen hitek marte dejen katij asanđe mat yade siŋa ma yireŋ. Gwaha titjenjbe Adoneya miyonmiňyat diliŋ mar mel goyen nere yeŋ nurd yunen. ⁶ Al kirmiŋ minyaŋ marbe Holi Spirit beleŋ sios momonj yirde hi goyen nurde bebak tinan ko,” yiriŋ.

Filadelfia niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yiriŋ

⁷ Be, al gore sopte goha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Filadelfia taunde haŋ mar goyen doyan yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al hitte mere gahade kayayin:

Mere direŋ tihim gabe wukkek wor po, irde mere fudinde po teŋ hi al gote mere. Yeŋbe Al Kuruj beleŋ alya bereyamiŋ doyan yird yird gasuŋ Dewityen taun inenj hanjen gote miŋ al geb, taun yame degel degel ki goyen minyaŋ. Yeŋ beleŋ yame goyen hol iryenjbe al kura beleŋ epte ma tayyen. Irde yeŋ beleŋ yame goyen tayyenjbe al kura beleŋ epte ma digilyen. Mereminjbe gahade: ⁸ Nebe deŋ beleŋ mata dahade teŋ haŋ goyen nurde hime. Deŋ goyen igin Dewityen taun bana hurkunayin yeŋbe yame degelde dunmiŋ ga hi ga kennay. Ne beleŋ yame degelde dunmiŋ gabe al kura epte ma tayyen. Denjbe saŋintiŋ kuruj moŋ gega, merene po gama irde ne niŋ helwaŋ ma heŋ hanjen goyen nurde hime. ⁹ Ga nurnay! Al buda Satanyen mere gama irde hanj mar gobe usi mar wor po. Go mar gobe yiŋgeŋ ge yeŋ, ‘Neŋbe Yuda mar,’ yeŋ hanj gega gwahade moŋ. Nebe go mar goyen bul yirmeke deŋ hitte waŋ kahantinj

miinde urguŋ kanayin. Irdeb ne beleŋ bubulkunjé wor po yeŋ nurd duneŋ himyen goyen keneŋ bebak tinayin.¹⁰ Denbe kanduk yeneŋ mukku ma teŋ tareŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hinayin yeŋ tareŋ po dimirinj goyen po gama irde hanjen geb, ne wor kanduk kurun forok yeŋ yeŋ nature kanduk gore buluŋ dird dird beljeŋbe pet tiyeŋ. Kanduk gobe alya bereya megen haŋ kurun gote dufayminja mataminja tuŋaŋ yurd yurd niŋ forok yiyyen gega, deŋ goyen kanduk go bana mat dad siŋa diren.

¹¹ Nebe heŋ ga ma wayen. Niŋgeb mere fudindea mata huwakya deŋ hitte hi goyen keŋkela po tanarde hinayin. Gogab kame matatinj igiŋ gote murunjem goyen al hoyan beleŋ epte ma goran dirnayin. ¹² Niŋgeb al kura mata buluŋa kandukya goyen foled yirnayin marbe Al Kurunyen ya balem gote tolamiŋ yireŋ geb, Al Kurunya hugineŋ hinayin. Yeŋbe ya balem go ma po tubul teŋ siŋare kunayin. Nebe Al Kurunyen denemya taunminj gote denemya goyen mel go uliŋde kayen. Irde deŋne wor kayen. Taun gobe Yerusalem gergeŋ, Al Kurunyen gasunđe mat katyen. ¹³ Al kirmiŋ miŋyan marbe Holi Spirit beleŋ sios momoŋ yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,” yiriŋ.

Laodisia niŋ Yesuyen alya bereya sios niŋ yiriŋ

¹⁴ Be, al gore sopte gaha ninyinj: “Gebe Yesuyen alya bereya sios Laodisia taunde haŋ mar goyen doyaŋ yirde merene basaŋ heŋ saba yirde hiyen al hitte asaŋ gahade kayayin:

* **3:18:** Al Kurun diliŋde mata igiŋ wor po goke yitiŋ. † **3:18:** Amil faykekbe mata huwak wukkenj wor po goke yitiŋ.

Mere direŋ tihim gabe mere fudinde gote miŋ alyen mere. Yeŋbe biŋa tiyyin goyen fudinde po gama ird ird al, irde Al Kurun nin fudinde po tagal tagal al. Al gobe det kuruŋ gayen Al Kurun beleŋ forok yiryiŋ gote doyaŋ al. Meremiŋbe gahade:
¹⁵ Nebe deŋ beleŋ mata dahade teŋ hanjen goyen nurde hime. Dende Al Kurun gama ird ird matatinjbe saŋin wor po moŋ, irde buluŋ wor po moŋ, ka-haltem po haŋ. Gobe fe kura uka wor po moŋ, irde uysuŋ wor po moŋ go gwahade goyen. Goyenbe deŋ goyen uka hiniŋ yeŋbe ukam po hiwoŋ, munaj uysuŋ hiniŋ yeŋbe uysuŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime. ¹⁶ Denbe fe kura uka wor po moŋ, irde uysuŋ wor po moŋ yara geb, mohonjer mat meyan titin yara dirde demeyde harhokne duneŋ tihim. ¹⁷ Denbe dindigen ge yeŋbe, ‘Neŋbe igiŋ wor po hite. Mataniniŋbe igiŋ po teŋ hitten geb, mata igiŋ hoyan kura neŋ titekbe hubu,’ yeŋ hanjen. Goyenpoga denbe al buninj wor po, mata igiŋ kura deŋ hitte ma hi goyen bebak ma teŋ haŋ! Denbe kaŋan mar, kupsoŋ heŋ kuŋ haŋ, irde diltiŋ titmiŋ yeŋ deneŋ hime. ¹⁸ Niŋgeb ne hitte mat gol hora* kakde kumga tike igiŋ wor po hitinj goyen damu tinaŋ dineŋ hime. Gogab Al Kurun diliŋde samuŋtiŋ yaŋ mar wor po henayin. Irde amil faykek† ne hitte damu tinaŋ dineŋ hime. Gogab kupsoŋ heŋ memyak hitinj haŋ goyen amil gore ultiŋ aw duryen. Irde diltiŋ titmiŋ go sope yird yird goke he ſimiŋ kura ne hitte damu tinaŋ dineŋ hime. Gogab igiŋ naŋkenmayinj.

¹⁹ Nebe al kura bubulkuŋne wor po yeŋ nurde yunenj himyen marbe buluŋ tike goke yineŋ teŋ saba yirde himyen. Niŋgeb mata iŋiŋ gama yird yird mata goke po nurde hinayin. Irde mata bulunṭinj yubul teŋ yeŋ ge bitiŋ mulgaŋ hiyyen. ²⁰ Ga nurnaŋ! Nebe yamere huwarde yame mayde hime. Al kura merene nurde yame degelde nunkeb bana goŋ hurkuŋbe yenja dula teŋ yenja hireŋ.

²¹ Niŋgeb al kura mata bulunja kandukya goyen fole yirnayin marbe ne beleŋ al buluŋ fole irde dejenye yan wor po heŋ Adoneya har gwahade goyen po, yeŋ wor doyaŋ mar karkuwaŋ heŋ neya heŋ heŋ sanjiŋ goyen yunenj. ²² Al kirmiŋ minyaŋ marbe Holi Spirit beleŋ sios mere momoŋ yirde hi goyen nurde bebak tinaŋ ko,” yirinj.

4

Al Kuruŋyen gasuŋde niŋ taun goke yiriŋ

¹ Be, al gore gwaha yiriŋ go kamereb Al Kuruŋyen gasuŋde hurkuŋ hurkuŋ yame figiltiŋ hinhan goyen forok yeke kinmirinj. Irkeb al melak kura hanjkapyä bigul mere titiŋ yara nurmiriŋ goyen gore po, “Hende gar waya. Irkeb kame mata dahade forok yenayinj goyen gikala gireŋ,” ninjinj. ² Irkeb goya goyen po Holi Spirit beleŋ tareŋ po ketal nuryinj. Irkeb kemne mat Al Kuruŋyen gasuŋ bana Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde al kura keperde hike kinmirinj. ³ Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde gor keperde hinhan al gote dinsokbe yaspa horaya hora bukkeŋ konilian ineq hanjen go gwahade yara agat urde hinhan. Irde gamatsaw beleŋ keperd

keperd gasuŋ go milgu irtiŋ goyen kinmirinj. Gamatsaw gobe hora digulak emeral ineq hanjen gwahade yara melak heŋ hinhin. ⁴ Be, Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋ go sinjakyarbe doyaŋ marte keperd keperd gasuŋ 24 gore milgu irtiŋ hinhan. Go hereŋbe Al Kuruŋyen alya bereyat doyaŋ mar parguwak 24 beleŋ kipirtiŋde hinhan. Mel gobe amil faykenj hor yirde tonajdebe doyaŋ alyen tonajhor yirtiŋ hinhan. ⁵ Be, Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde matbe dagamel teŋ daga katenj hururuŋ teŋ hinhan. Keperd keperd gasuŋ goyen dilin marbe hulsi 7 beleŋ melak heŋ toltol yeŋ hinhan. Hulsi 7 gobe Holi Spirit mata wukkeŋ wor po 7 minyaŋ go goyen. ⁶ Irde makaj ala galas beleŋ po irtiŋ yara wukkeŋ wor po goyen wor keperd keperd gasuŋ go dilin mar beleŋ hinhan.

Be, doyaŋ mar 24 gote keperd keperd gasuŋ Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋ milgu irtiŋ goyen kahal banabe det biŋfut minyaŋ Al Kuruŋ beleŋ yirtiŋ kura sipte hinhan. Det gote biŋya harhokya beleŋbe dilin beleŋ po sam yirtiŋ hinhan. ⁷ Det biŋfut minyaŋ goyen kurabe laion yara kinmirinj. Kurabe bulmakaw yara, irde kurate kimiŋbe al kimiŋ yara kinmirinj. Irde funaŋbe buntuluŋ naŋa kota foy titiŋ yara gor hike kinmirinj. ⁸ Det biŋfut minyaŋ sipte goyen yunkureŋ yunkurenbe tapen 6 minyaŋ hinhan. Irde uliŋ pigiŋbe dilin beleŋ po tumjaŋ sam yirtiŋ hinhan. Tapeŋ yufuk bana manaj dilin beleŋ sam yirtiŋ hinhan. Det biŋfut minyaŋ gobe naŋkahalya wawuŋya hugiŋen gaha yeŋ hinhan:

“Al wukkeŋ, al wukkeŋ,
Doyaŋ Al Kuruŋbe al wukkeŋ wor
po.

Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po

gobe

bikken hinhin, gayenter hi, irde kame wayyen,” yen hinhin.
 9 Det biñfut miňyan gore Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunđe keperde heñ gwahader hitin al goyen deñem turjuñ yan irde isoka irde meteñmiñ goke igin nurt unen hinhin. 10 Gwaha teñ hike goya goyenbe Al Kurunyen alya bereyat doyañ mar parguwak 24 beñje Doyañ Al Kurunyen gasunđe keperde hinhin al gote diliñ mar urguñ kañ gwahader hitin al goyen dolon irde hinhin. Mel gobe doyañ mar karkuwanđe tonajhormiñ goyen yugu teñ Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunđ goyen kahanj miñde yerdeb gaha yen hinhin:

11 “Gebe Doyañ Al Kurunyiniñ, irde Al Kurunyiniñ.
 Ge beñje po ga det kuruj gayen yirariñ.
 Dufayge po gama irde det kuruj gayen forok yirariñ.
 Ningeb deñem turjuñ yanja sañj kurunja tetek po ha.
 Irde palap girtek po ha,” yen hinhin.

5

Asanya Sipsip al dirij dirjenja

¹ Be, go kamereb Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunđe kipirtiñ hinhin al gote hanij yase banabe asan̄ sobam bili irtiñ kura goyen tanarde hike kinmiriñ. Asan̄ gobe harhok beñjeña biñ beñjeña tumjanj katij, irde det unjuni yara goyen 7 yade asan̄ bili irtinde gor sañj irtiñ hinhin.
² Be, nebe Al Kurunyen miyon tareñmiñ kuruj wor po kura gore hokde, “Ganuñ al beñje det unjuni yara asan̄ yulyañen bili irtinde taga irtiñ goyen epte yukala teñ asan̄ go digilyen?” yeke kinmiriñ.
³ Goyenpoga al gore kura asan̄ ulyañ go epte degeltek moñ.

Asan̄ goyen bana keneñ keneñ manañ epte moñ. Al Kurunyen gasunđe niñ, megen niñ, megen biñ bana niñ al ma det kura beñje epte ma asan̄ go degelde kentek hinhin. ⁴ Irkeb al wukkek wor po kura gore asan̄ goyen epte degelde go biñje kentek miñmoñ wor po keneñbe goke esitinde hinhem. ⁵ Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyañ marte parguwak kura beñje, “Eseñ ma yo! Yekop urminj kura Yuda, deñem kurabe Laion inen hanjen gote dari gama irde forok yiriñ al gobe Dewityen miñde mat watinj. Yeñbe asogom al buluñ goyen fole irtiñ. Al gore gab det unjuni yara beñje asan̄ sobam bili irde tareñ irtiñ det ⁷ goyen epte yukala teñ digilyen,” ninyinj.

⁶ Be, go kamereb al kura Sipsip al dirij dirjenj go gwahade yara kinmiriñ. Sipsip go keneñmiñbe bikken mayke kamtiñ yara kinmiriñ. Be, Sipsip dirjenj go Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunđ kahalte wor po gor huwarde hinhin. Keperd keperd gasunđ goyen siñakyañbe det biñfut miňyan sipteya Al Kurunyen alya bereyat doyañ marte parguwakya beñje milgu irtiñ hinhin. Sipsip dirjenj gote hirkambe 7, irde diliñ wor 7 hinhin. Diliñ 7 gobe Holi Spirityen mata wukkek wor po 7 miňyan go goyen. Holi Spirit gobe Al Kuruj beñje alya bereya megen hanj kuruj goke teñ kerke kuriñ. ⁷ Be, Sipsip dirjenj gore Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunđe hinhin al go hitte kuñ hanij yase bana asan̄ ulyañ bili irde unjuni po sañj irtiñ hinhin goyen irtiñ. ⁸ Be, yen beñje asan̄ go tekeb det biñfut miňyan sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyañ marte parguwak 24 gore Sipsip dirjenj kimiñ mat urguñ kayaminj. Urguñ kayaminj mar

gobe yuŋkurenj yuŋkurenj tikiŋde niŋ det hap ineŋ hanjen goyen nende gigen yanartiŋ hinhan. Irde koron gol hora beleŋ po yirtin goyen wor yanartiŋ hinhan. Koron bana goŋbe det hamin iŋiŋ muŋ wor po go goyen miŋyaŋ hinhan. Det hamin iŋiŋ muŋ wor po gobe Al Kurunyen alya bereya beleŋ Al Kurunj mere irde hanjen go goyen.⁹ Be, mel gobe tikiŋde niŋ det hap ineŋ hanjen goya koron gol hora beleŋ yirtin goyen yanarde tikiŋ gergeŋ kura haminj. Tikiŋminjbe gahade:

“Gebe mugunke kamariŋ.

Irde darige wok yitin go hende harde alya bereya Al Kurunj hitte yumulgaŋ tiyariŋ.

Alya bereya gobe miŋ kurayen kurayen, meremiŋ kurayen kurayen, dari miŋ kurayen kurayen, naŋa kurar niŋ kura niŋ yumulgaŋ tiyariŋ.

Goke teŋbe ge beleŋ po gab epte asan goyen teŋ degelaiŋ.

¹⁰ Ge beleŋ mel goyen alya bereya Al Kurunj beleŋ doyaŋ yird yird mar yirariŋ.

Irde Al Kurunj dolonj ird ird mata doyaŋ mar yirariŋ.

Irkeb yenj beleŋ det kurunj megen haŋ kurunj goyen doyaŋ yirde hinayinj,” yaminj.

¹¹ Be, go kamereb nebe Al Kurunyen miyon budam wor po epte ma kapyan hetek goyen yenerje meremiŋ manaj nurmirinj. Miyon goreb Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋ, det biŋfut miŋyaŋ sipte goyen, irde Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwak goyen milgu yiramiŋ.¹² Irdeb hokde po tikiŋ gahade haminj:

“Sipsip dirŋen mayke kamyinj gore po gab epte sanjŋ tetek hi.

Irde epte Al Kurunyen samun tumŋan iŋiŋ yawartek hi.

Dufay wukkek, sanjŋ, deŋe turŋunj yaŋ goyen iŋiŋ yende hetek hi.

Irde palap irde isoka irtek albe ge po,” yaminj.

¹³ Be, go kamereb det kurunj gayen tumŋan tikiŋ heŋ hinhan. Nanŋinjde niŋ, megen niŋ, megen biŋ bana niŋ, irde makajnde niŋ det kurunj goreb gahade tikiŋ haminj:

“Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde kipirtinj hi al goya Sipsip dirŋenja goyen isoka yirde palap yirde deŋe turŋunj yaŋ yirde tareŋ kurunj gobe gwahader yeŋ po yunenj hitek,” yaminj.

¹⁴ Irkeb det biŋfut miŋyaŋ sipte gore wol heŋbe, “Fudinde wor po,” yaminj. Irkeb Al Kurunyen alya bereyat doyaŋ marte parguwak beleŋ dokolhoŋ yugulun teŋ urgut kaŋbe Al Kurunya Sipsip dirŋenja goyen dolonj yiramiŋ.

6

Asaŋ bili irde tareŋ yirtinj uŋguni goyen yukala teŋ asaŋ go digilyinj

¹ Be, go kamereb Sipsip dirŋen beleŋ asaŋ bili irde uŋguni 7 po sanjŋ yirtinj goyen uŋkureŋminj ukala tiyyinj goyen kinmirinj. Irkeb det biŋfut miŋyaŋ sipte hinhan goyen uŋkureŋ kura beleŋ “Waya!” yirinj. Mere tiyyinj gobe daga migiriŋ yara tiyyinj.² Irkeb hos faykek kura goyen forok yeke kinmirinj. Al kura hos go hende hinhan al gobe hite haninjde manaj hinhan. Irde doyaŋ alyen tonajhor hor irde untinj. Irkeb megen hike kwa kurunj goyen bana goŋ kuj fulenja tiyyinj. Yenj beleŋ po megenja alya yad yad niŋ teŋ hos hende kurinj.

³ Be, Sipsip dirŋen beleŋ uŋguni kura sopte ukala tikeb det biŋfut miŋyaŋ sipte goyen kura beleŋ

wor sopte, "Waya!" yeke nurmirinj. ⁴ Be, gwaha yekeb hos hoyan kura forok yirinj. Hos gobe bukkeñhel yitiñ wor po. Hos go hende keperde hin hin al gobe alya bereya megen hañ gayen biñ kamke awalikde heñ heñ mata goyen ten siñə irke al yiñgen uliñ kadom muguneñ ten kamde kamde sanjiñ untinj. Irde fulenjare niñ bidila kuruñ kura goyen wor untinj.

⁵ Be, Sipsip dirñej beleñ unjguni tareñ yirtinj ⁷ bana goyen karwominj ukala tikeb det biñfut miñyanj sipte goyen hoyan kura beleñ wor, "Waya!" yeke nurmirinj. Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmirinj. Hos gobe halkeñ wor po. Hos go hende keperde hin hin al gobe det kanduk tuñjan ten teñ det kura haninjde tanartinj hin hin. ⁶ Irkeb det biñfut miñyanj sipte hinhan bana gonj mat al melak kura forok yeke nurmirinj. Merebe gahade: "Albe meteñ ten hinayinj gega, biñgebe budam ma forok yen hinayinj. Irkeb nañña fay unjkureñ bana meteñ ten murunjem ten hinayinj gote hora gore biñge damu ten hinayinj gega, biñge budam ma yade hinayinj. Ninjeb biñge damu tiniñ yen wit damu ten hinayinjbe koron dirñej unjkureñ gwahade po ten hinayinj, munaj bali damu ten hinayinjbe koron mukñej karwo gwahade po yade hinayinj. Goyenbe mel gore olip fimiñya wain fimiñyabe igin yawarnayinj geb, olip hey a wain heyabe buluñ ma yirayinj," yirinj.

⁷ Be, Sipsip dirñej beleñ unjguni tareñ yirtinj ⁷ bana goyen siptesojomjinj ukala tikeb det biñfut miñyanj sipte hinhan goyen funañ beleñ, "Waya!" yeke nurmirinj. ⁸ Be, gwaha yekeb hos kura delne mar forok yeke kinmirinj. Hos gobe wulsakkenj. Hos go hende keperde

hin hin al gote deñembe Kamde Kamde. Yeñ hos hende wanj hikeb Al Metebe harhokde go po bindere gama irde wanj hike kinmirinj. Al irawa gobe alya bereya megen hañ kuruñ gayen pota yirke buda sipte hekeb buda unjkureñbe buluñ yirke kamde kamde sanjiñ yuntinj. Ninjeb buda unjkureñ goyen bana al kurabe fulenjare niñ bidlare kamnayinj, biñge kamde kamnayinj, kurabe garbam henj kamnayinj, irde kurabe dapñä duwi kafuram wor po gore gasa yirke kamnayinj.

⁹ Be, Sipsip dirñej beleñ unjguni sanjiñ yirtinj ⁷ bana gonj siptesojomjinj goyen ukala tiyyiñ. Irkeb al buda kura Al Kurunyen mere gama irde tagalde kuñ hike gasa yirke kamamij mar gote toneñbe Al Kurun galak ird ird alta yufukde hike yinmirinj. ¹⁰ Mel gore hokde po, "Doyañ Al Kurun, tarengebe kuruñ wor po. Gebe wukkeñ wor po, irde mереgebe fudinde wor po. Goyenbe megen hañ mar beleñ mudunke kamtiriñ goyen goke daha nañña gab merere yerde matamij gote murunjem buluñ goyen wol heñ yunayinj? Sobamde po doyan hetek we?" inaminj. ¹¹ Irde mel gobe yunkureñ yunkureñ amil faykeñ nende gigen yuntinj. Irdeb, "Deñ mudunke kamamij gwahade goyen po, Doyañ Al Kurunya henj kadtinj yago hitinj marya Doyañ Al Kurunyen meteñ mar kadtinj hitinj goyen wor gasa yirke kamde hinayinj goyen kuñ kuñ budam heñ ep heke gab muduntinj mar goyen merere huwarnayinj geb, goke doyan heñ hinayinj. Go nalu gobe ulyanje ma hikeya forok yiyyenj," yinke nuramijn.

¹² Be, Sipsip dirñej beleñ unjguni tareñ yirtinj ⁷ bana goyen 6mij ukala tiyyiñ goyen kinmirinj. Irkeb ninijña kuruñ wor po forok yirinj.

Nanjabe kidoma buluŋ po hiriŋ. Gobe meme sikkeŋ halkeŋ wor po gore ulinhor irtiŋ gwahade yara hiriŋ. Irde gagasibe dari yara bukkeŋhel wor po hiriŋ.¹³ Irde dinambe yagobe nankiŋde mat suk yen megen katamiŋ. Dinambe gobe meŋe kuruŋ harde fik he iginen hanjkapok fuguru tike megen kateŋ hanjen go gwahade tiyamiŋ.¹⁴ Nankiŋbe asaŋ sobam bili irtiŋ yara bili irke hubu hiriŋ. Duguya motmotaŋabe tumŋaŋ gasuŋeŋde mat yade hoyanđe yirtiŋ.¹⁵ Irkeb megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ, doyaŋ mar, fulenja marte doyaŋ mar karkuwaŋ, al horam yaŋ mar, sanjiŋ miŋyaŋ mar, al kurate yufuk bana heŋ murunŋem moŋ dulin meten teŋ haŋ maryabe yiŋen dufaymiŋde haŋ maryabe tumŋaŋ busaharde duguyaŋ hurkuŋ horabok bana hinhan, irde kurabe hora karkuwaŋ kahalte mabok binde hinhan.¹⁶⁻¹⁷ Mel gobe duguya hora karkuwaŋa goyen mabokde heŋbe, “Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al goya Sipsip dirŋenja gote bearar goyen ganuŋ mar beleŋ epte sanjiŋ heŋ fole irnayiŋ? Hubu wor po! Niŋgeb deŋ duguya hora karkuwaŋa, neŋ hende katnaŋ. Irdeb Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋde keperde hi al gote diliŋde hitek moŋ geb, bana dernaŋ. Irkeb Sipsip dirŋenja gote bearar go ma kentek,” yamiŋ.

7

*Alya bereya 144,000 goyen
basija yiryiŋ*

¹ Be, go kamereb Al Kuruŋyen miyoŋ sipte beleŋ megen muŋruŋ kurhan kurhan huwarde hike yinmiriŋ. Miyoŋmiŋ sipte gobe moŋgo meŋe huwarde megenja makanyaabe heya buluŋ yiryeňkek

yenbe meŋe beleŋ sipte goyen pet teŋ hinhan.² Irke Al Kuruŋyen miyon hoyan kura naŋa waŋ waŋ beleŋ mat waŋ hike kinmiriŋ. Yenbe alya bereya Al Kuruŋ gwa-hader hitiŋ beleŋ basiŋa yiryiŋ goyen kiminde soŋ yird yirdde niŋ det goyen miŋyaŋ wake kinmiriŋ. Be, miyoŋ gore miyoŋ sipte, megenja makanya buluŋ yirtek tareŋ yuntiŋ goyen kuware po hoy yirdeb yinyiŋ.³ “Neŋ beleŋ Al Kuruŋninj gote meten mar kiminde soŋ yird yird goyen pasi irteke gab megen, makanya heya goyen gwamuŋ yurnayiŋ,” yinyiŋ.⁴ Irde alya bereya Al Kuruŋyen meten mar kiminde soŋ yirtiŋ goyen kapyan heŋ pasi irdeb, “Soŋ yirtiŋ mar tumŋaŋbe 144,000,” yeke nurmiriŋ. Kiminde soŋ yirtiŋ mar gobe Israel mar al miŋ 12 bana mat watinj.⁵ Go mar gobe gahade:

Yuda miŋde niŋbe 12,000,
Ruben miŋde niŋbe 12,000,
Gat miŋde niŋbe 12,000,
⁶ Aser miŋde niŋbe 12,000,
Naptali miŋde niŋbe 12,000,
Manase miŋde niŋbe 12,000,
⁷ Simeon miŋde niŋbe 12,000,
Liwai miŋde niŋbe 12,000,
Isakar miŋde niŋbe 12,000,
⁸ Sebulun miŋde niŋbe 12,000,
Yosep miŋde niŋbe 12,000,
Benyamin miŋde niŋbe 12,000.

Al buda kuruŋ beleŋ Al Kuruŋ dolon iramiŋ

⁹ Be, go kamereb al buda kuruŋ wor po epte ma kapyan hetek goyen delne mar forok yeke yinmiriŋ. Mel gobe naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ, miŋ kurayen kurayen, sikkeŋ umŋa kurayen kurayen, irde merem kurayen kurayende mat watinj. Mel gobe amil faykeŋ hor yirdeb Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd keperd gasuŋya Sipsip dirŋenja dilŋ mar huwarde

* 7:9: Patila yuwaljenje al buluŋ fole irtiŋ goke yitiŋ.

patila yuwalıŋen yanarde hinhan.*
10 Irde kuware po,

“Dumulgaŋ ten teŋ mata gobe
Al Kurunjiŋinjya Sipsip
dirŋenja hitte mat watiŋ.
Al Kurunje Doyan Al Kurunyen
gasuŋde keperde hi!”
yamiŋ.

11 Be, Al Kurunyen miyon beleŋ
tumŋaŋ Doyan Al Kurunyen
keperd keperd gasuŋja Al Ku-
runyen alya bereyat doyan marte
parguwakyabe det biŋfut miŋyan
sipteya goyen gote harhokde
huwarde milgu yiramiŋ. Irdeb
Doyan Al Kurunyen keperd keperd
gasuŋ beleŋ gon diliŋ mar wul-
gurut yen kimiŋ megen irde Al
Kuruŋ dolon iramiŋ. 12 Dolon irde
heŋyabe gaha yamiŋ:

“Fudinde wor po!

Al Kuruŋ isoka irde deňem turŋuŋ
yan irde hitek!

Dufay wukkekya tareŋya
sanŋyabe hugiŋen

Al Kurunjiŋinde po henayiŋ.

Yen po ga igiŋ nurd uneŋ palap
irde hitek!

Fudinde wor po!” yamiŋ.

13 Be, go kamereb Al Kurunyen
alya bereyat doyan marte par-
guwak 24 bana gon niŋ al kura
beleŋ, “Al buda amil fayken hor
yirtiŋ mar gabe ganuŋ? Irde mel
gabe damde mat watiŋ?” nineŋ
gusuŋjan niryiŋ. 14 Irkeb ne beleŋ
wol heŋbe, “Doyan al, gebe nurde
ha,” inmiriŋ. Irkeb yen beleŋ, “Al
buda gabe kanduk kuruŋ yenen
hinhan gega, sanŋiŋ heŋ watin
mar. Mel gabe amil hor yirtiŋ
goyen Sipsip dirŋenje dari beleŋ
po halde faykek wor po yiramiŋ.

15 Gwahade niŋgeb mel gore Al
Kurunyen ya balem bana heŋ
Doyan Al Kurunyen keperd keperd
gasuŋde gon diliŋ mar naŋkahalya
wawuŋja dolon ird ird mata teŋ
hanjen. Irkeb Doyan Al Kurunyen
keperd keperd gasuŋde keperde

hi al gore mel goya heŋ yufukde
yerde doyan yirde hiyen. 16 Irkeb
mel gobe sopte binje ma kam-
nayiŋ, irde fe niŋ ma yiryen.
Irde naŋa ma, kak uka wor po
kura gore epte ma buluŋ yiryen.
17 Gobe Sipsip dirŋenj, Doyan Al
Kurunyen keperd keperd gasuŋ
kahalte hi al gore sipsip doyan
al yara heŋ mel go doyan yirde
hiyen geb, epte ma buluŋ henayiŋ.
Yen beleŋ mel go bul yirde Al Ku-
runja hugiŋen heŋ heŋ fe forok
yen hanjen gasuŋjan yukuyen.
Irkeb Al Kuruŋ beleŋ mel gote
diliŋ fimiŋ tumŋaŋ halde yunyen,”
ninyiŋ.

8

*Asaŋ bili irtiŋ uŋguni tareŋ yir-
tiŋ goyen funaŋ ukala tiyyiŋ*

1 Be, Sipsip dirŋenj beleŋ asaŋ
ulyaŋ bili irtiŋ goyen uŋguni tareŋ
yirtiŋ 7 bana goyen funaŋjan
ukala tiyyiŋ. Irkeb 30 minit
gwahade Al Kurunyen gasuŋde
migiriŋ miŋmon, diŋdeŋ iramiŋ.
2 Go kamereb Al Kuruŋ diliŋ mar
miyon 7 huwarde hanjen goyen
yimmiriŋ. Miyon gobe bigul 7
yunke yanaramiŋ.

3 Irkeb Al Kurunyen miyon
hoyaŋ kura beleŋ det hamŋeŋ yan
kumga teŋ teŋde niŋ koron gol
hora beleŋ po irtiŋ goyen teŋbe
Al Kuruŋ galak ird ird alta diliŋ
mar huwaryiŋ. Yenbe Doyan Al
Kurunyen keperd keperd gasuŋ
diliŋ mar alta gol po irtiŋ go
hende det hamŋeŋ igiŋ kumga
teŋ teŋ goyen kuruŋ po yawaryiŋ.
Gobe Al Kurunyen alya bereya
mere irde hanjen mar goya gabu
yirde Al Kuruŋ galak ire yenbe
gogo tiyyiŋ. 4 Irdeb det hamŋeŋ
yan goyen kumga tike kaki goya
Al Kurunyen alya bereya beleŋ
mere irde hanjen goya tumŋaŋ
gabu heŋ Al Kuruŋ hitte hurkuriŋ.
5 Irke gab miyon gore det hamŋeŋ

kumga teñ teñde niñ koron goyen teñbe alta hende kak hinhin goyen faryinj. Irdeb goyen teñ megen timiyyinj. Irkeb dagamel teñ daga katen hururuj teñ niniñja tiyyinj.

Bigul 7 mere tiyamiñ

⁶ Be, gor matbe hañkapyä Al Kurunyen miyon 7 gore bigul 7 yawaraminj goyen fu yirniñ tiyamiñ.

⁷ Be, miyon 7 bana goyen meheñde niñ gore wa bigulmiñ fu iryinj. Irkeb kigariñ bilmij hora yara goya kak dariya sulk irtinyä goyen kigariñ kattij yara kuruj po katyinj. Irkeb megen kuruj gayen kurar kurar humga kuriñ. Humga kuriñ gobe megen gayen patke karwo hiyyenj, irde uñkurenje humga kuyeñ go gwahade hiriñ. Irde he megen hañ mananç gwahade po tiyamiñ. Irde yamuñbe tumjanç humga kwamiñj.

⁸ Be, go kamereb miyon 7 bana goñ hoyan kura beleñ bigulmiñ fu iryinj. Gwaha irkeb det kura dugu kuruj kak humga kuñ hinhin yara goyen makaj alare timiyyit kinmirinj. Irkeb makaj ala kuruj kurhanbe dari hiriñ. Gobe makaj ala pota yirke karwo hitij goyen uñkurenje dari hiyyenj go gwahade goyen. ⁹ Irkeb makajde niñ det binjut miñyanj pota irde buda karwo yirtij bana goñ buda uñkurenje tumjanç kamamiñj. Irde hakwa yago mananç pota irde buda karwo yirtij bana goñ buda uñkurenje gwamuñ yuryeñ go gwahade yiryinj.

¹⁰ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon 7 bana goñ karwominj beleñ bigulmiñ fu iryinj. Gwaha irkeb dinambe kuruj miliñ wor po hulsi melak heñ hi yara gore nañkinde mat fe karkuwanja fe mukñeñja hende katyinj. Gobe fe karkuwanja fe mukñeñja gabu yirde buda karwo yirtij bana

buda uñkurenj go hende katyen go gwahade goyen. ¹¹ Dinambe gote denembe "Urek". Dinambe gore katkeb fe buda gobe urek hamij. Irke al budam wor po fe urek hitij go nene kamamij.

¹² Be, go kamereb miyon 7 bana goñ sipteminj beleñ bigulmiñ fu iryinj. Irkeb nañja diliñ goyen patenj karwo irke uñkurenje det kura beleñ mayke aymuk iryinj. Gagasiya dinambe yagoya mananç gwahade po buluñ hamij. Irkeb sanjimijbe sañij heñ hañkapyä agat urde hanjenj go gwahade monj, kidomak hiriñ. Niñgeb nañja fay bana goñ nañja keñkela ma temeyde hinhin, kidomak po hinhin. Wawuñ wor gagasiya dinambeya keñkela ma temeyde hinhan, kidoma buluñ po hinhin.

¹³ Be, go kamereb buntuluñ kura nañja kota hende hoyan foy teñ hike kinmirinj. Buntuluñ gore hokde po, "Mata kafuram wor po! Mata kafuram wor po! Al Kurunyen miyon hoyan karwo hañ gore bigulmiñ fu yirkeb mata alya bereya megen hañ mar hitte forok yenayıñ gobe kafuram wor po!" yiriñ.

9

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon 7 bana goñ siptesonjoñmijj beleñ bigulmiñ fu iryinj. Irkeb dinambe kura bikkeñ nañkinde mat megen katyinj goyen kinmirinj. Dinambe gobe mete dukuj wor po kimyañ miñmoñ bana goñ kurkuñ kurkuñ yame hol ird irdde niñ ki untij. ² Irkeb dinambe gore mete dukuj wor po bana goñ kurkuñ kurkuñ yame hol iryinj. Irkeb kaki beleñ kak tupi kurunjde mat kaki wanj hiyen go gwahade goyen pul yeñ wayyinj. Mete dukuj wor po bana mat kaki watinj gore nañja diliñja nañkinjya pet tike kidoma hiriñ. ³ Irkeb gusu budam wor

po kaki bana mat megen kateñ hinhan. Gusu gobe misiñ kalpañ beleñ al yisen hanjen gote tareñ yara yuntin.⁴ Gusu gobe yamuñya busa asanyabe he yago megen hanj goyen buluñ ma yirnayin yintin. Gega alya bereya Al Kurunj beleñ kiminde soñ ma yirtin mar go po ga yisinaiñ yintin.⁵ Goyenpoga gusu gobe al yiske kamde kamde sanjñ ma yuntin. Yiske gagasi siptesonjoñ bana uliñ misiñ kuruj po kattek tareñ po yuntin. Uliñ misiñ buluñ po katnayin gobe misiñ kalpañ kura gore al yiske misiñ buluñ po nurde hanjen go gwahade goyen.⁶ Gusu beleñ yiske gagasi siptesonjoñ uliñ misiñ buluñ po kateñ hinayinya gobe kamde kamde niñ wor po nurde hinayin gega ma kamnayin. Mel gobe kamtek wor po yirde hiyen gega, kamde kamde beleñ yeneñ yilwa yiryeñ.

⁷ Be, gusu gobe fulenjare kunj kunj niñ hos yara gitik yirtin yinmirinj. Gusu go tonaj hendebe det kura doyan al kurunyen tonanjhor gol beleñ po yirtin goyen hor yirtin hinhan. Irde dinsokbe alyen yara yinmirinj.⁸ Irde tonaj yuwalnejbe sobam bereyen yara hinhan. Irde misiñbe dapna kafuram wor po kura laion gote misiñ yara yinmirinj.⁹ Irde dumunjedebe dari mala pet teñ tenje niñ det ain parwek goyen yirtin. Irde foy teñ kunj hike tapeñ gote migirinjbe kuruñ wor po. Migirin gobe fulenjare niñ nima hos beleñ yuluñ teñ hanjen budam wor po fulenjare kunj hike nañja migirinj kuruñ wor po forok yeñ hanjen go gwahade goyen.¹⁰ Gusu buda gobe gifirinj manaj, irde gifirinj murunjde gorbe misiñ kalpañ gote misiñ hinhan. Gifirinj murunjde gorbe al yiske gagasi siptesonjoñ uliñ misiñ kattek sanjñ miñjanj.

¹¹ Be, gusu goyen doyan yird yird al kura hinhan. Al gobe Satanyen miyon, mete dukunj bana wor po mat watinj al. Denembe Hiburu mere mat Abadon, munaj Grik mere matbe Apolian.*

¹² Be, mata kafuram meheñde niñ wor pobe gago fole tike hubu hihi. Mata kafuram irawabe kame forok yeren tahar.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon⁷ bana goñ 6miñ gore bigulmiñ fu iryinj. Irkeb Al Kurunj galak ird ird alta gol beleñ po irde Al Kurunj diliñ mar hitinj gote muruj sipte kurhan kurhan goñ hirkam hinhande matbe al melak kura forok yeke nurmirinj.¹⁴ Al melak gore miyon gayamuñ ga bigul fu iryinj goyen, "Satanyen miyon sipte Yufretis fe bana fere yirtin goyen yad siñja yirayin," inyinj.¹⁵ Irkeb Al Kurunyen miyon gore Satanyen miyon sipte fere yirtin koyare hinhan goyen yad siñja yirayinj. Miyon sipte gobe koyare heñ heñbe megen niñ alya bereya pota yirde buda karwo yirtin bana goñ buda uñkureñ gasa yirke kamnayin yen nalu kirtin goyen forok yekeb gogo yad siñja yirayinj.¹⁶ Be, fulenjare mar hos hende kunj hinhan gobe 200 milion gwahade yeke nurmirinj.

¹⁷ Be, hosya go hende kunj hinhan marya goyen yuwarwarte yinmirinjbe gahade: dari mala pet teñ tenje niñ det ain parwek dumunjde yirtin gobe bukkeñhel yitiñ, irde kurabe digulakya halkeñya muñ kura suluñ irtinj, irde kurabe wulsakkeñ salfa hora gwahade yara yirtinj. Hos gote tonajbe laionyen tonaj yara. Mohonjde matbe kak, kakiya salfa hora uka wor po heñ buk yitiñya goyen wañ hike yinmirinj.¹⁸ Hos go mohonjde mat det buluñ karwo kak, kakiya salfa hora uka wor po

* **9:11:** Abadonya Apolionyat miñbe gwamuñ yurd yurd al.

hej buk yitiňya gore alya bereya megen hań goyen budam wor po gasa yirke kamamiń. Kamamiń mar gobe megen niń al tumňan pota yirde buda karwo heke buda uňkurenje gasa yirke kamnayiń go gwahade goyen.¹⁹ Hos gote tareňbe mohonya gifirinjya goyenter hinhin. Gifirinjbe kunere yara, irde muruń beleňbe kunere tonan mınyan ala. Gifirinj gore al gasa yirde dagim yań yirde hinhin.

²⁰ Be, alya bereya det buluń karwo kak, kakiya salfa hora buk yitiń hos mohonje mat wań hinhan gore ma gasa yirke kamamiń mar gobe yingeń mata buluń teń hitiń goyen yubul ma teń Al Kurunjiń niń biń mulgań ma haminj. Go mar gobe uňgura dolon yird yird mataya det toneń gol, silwa, baras, horayab heya beleň po yirtinj goyen dolon yird yird mataya goyen bada ma haminj. Det toneń gobe epte ma naňkennayiń, mere ma nurnayiń, irde kuń wań ma tinayiń gega, Al Kurunjińiń yeń nurde dolon yirde hanjen.²¹ Irde al gasa yirke kamde kamde mata, merebal kurayen kurayen, leplep matayabe kawe mataya teń han goke Al Kurunjiń pohogay irde yeń ge biń mulgań ma haminj.

10

Al Kurunjiń miyon kuraya asań bili irtinj dirnej kura goya

¹ Be, go kamereb Al Kurunjiń miyon hoyaq kura tareňmiń kuruń wor po gore Al Kurunjiń gasuńde mat megen kateń hike kinmiriń. Yeńbe kigarinkiń faykek wor po beleň aw urtiń, irde gamatsawbe tonan hende hinhin. Tonan hende hinhin goyenbe tonan sisaj ma urde hinhin. Kimirje nańja timiytiń yara agat urde hinhin. Irde kahanjebe hora beleň po tola yirtinj humga kuń buk

yeń hanjen go gwahade hinhin.² Hanińdebe asań sobam bili irtinj dirnej kura goyen digitinj hinhin. Irde kahań yasebe makaj alare huwardeb kahań tapabe sisaj fudinje huwaryin.³ Irdeb laion beleň mere kuruń po teń hanjen yara kuware wor po mere tiyyinj. Gwaha tike gab daga 7 mere tiyaminj.⁴ Daga 7 mere tikeb ne beleň meremiń goyen asarje kayeń timiriń. Gega al melak kura forok yeńbe, "Daga 7 mere tahań goyen goya ma kayayıń, mere gobe banare po hinayıń," ninyiń.

⁵ Be, Al Kurunjiń miyon makaj alareya megenya huwarde hike kinmiriń gore Al Kurunjiń palap ire yeń haninj yase isań hiriń.⁶ Irdeb Al Kurunjiń denje urdeb bińja sanjıń po tiyyinj. Al Kurunjiń, hugineń hiyen al, nańkiń, megenj, makanyaibe det kuruń gayen yiryiń al gote denje urde bińja tenyabe, "Al Kurunjiń beleň dufaymiń bikkeń kiriyin gote iginenje hej ga moń forok yiyyen. Nalu singir singir ma iryen!⁷ Goyenpoga Al Kurunjiń mere basań marmiń yinyiń gwahade goyen po, miyonmiń 7 bigul yawaramiń bana goń funaňmiń beleň bigulmiń fu irke gab Al Kurunjiń beleň dufaymiń kiriyin banare hitiń gote iginenj kawan forok iryen," yiriń.

⁸ Irkeb al melak kura nańkińde mat hańkapyá nurmiriń gore sopte po gahade ninyiń: "Al Kurunjiń miyon makanya megenya hende huwarde hi gote haninje asań digitinj hi goyen kuń tawa," ninyiń.

⁹ Irkeb nebe Al Kurunjiń miyon go hitte kuńbe asań goyen nuni yeń gusuńań irmiriń. Irkeb miyon goreb, "Asań ga teń nawa. Gabe mohongerbe yalańgu fimiń hapek yań go gwahade nurayıń gega, bege bana kurkuńbe beger tigiri tiyyen," ninyiń.¹⁰ Irkeb asań dirnej goyen Al Kurunjiń miyon

gote haninjde mat teñbe nimiriñ. Teñ nemeke mohonjerbe yalanju fimiñ yara hapek yan nurmirinj gega, nukuluk urmekeb kurkuñ benerbe tigiri tiyyinj. ¹¹ Gwaha timekeb al melak gore, "Gebe alya bereya, nañja karkuwañ, merem hoyanj hoyanj, irde megen niñ doyanj mar karkuwañbe kame dahade hinayinj goke Al Kurunyen mere basanj henj tagalayinj," ninyinj.

11

Al Kuruñ niñ tagal tagal al irawa

¹ Be, go kamereb det kurayen kurayen karkuwañmiñ dahade goyen tuñaj teñ teñde niñ kutum kura nunenjbe gaha ninyinj: "Kuñ Al Kurunyen ya balemya Al Kurun galak ird ird altaya gote kurunjinj tuñaj tiyayinj. Irde ya balem bana goñ Al Kuruñ dolon irde hañ mar goyen kapyanj hawayinj. ² Goyenpoga Al Kurunyen ya balem koya kirtinj bana goyen siñak beleñ matbe sawsawa kura gabu ird ird gasunj hi gobe tuñaj ma tiyayinj. Gasunj gobe al miñ hoyanj Yuda mar moñ goyen wanj gabu irde hanjen gasunj geb gago dinenj hime. Go mar gore gagasi 42 gayen Yerusalem taun Al Kuruñ diliñde wukkeñ keneñ hiyen goyen ufurka teñ buluñ buluñ irnayinj. ³ Nebe ne niñ teñ tagalde hiriryenj al irawa kura saninjne yunenjbe yad yermekе wayiryenj. Wanjbe amil kerkek hor irdeb merene basanj hen nañja fay 1,260 gwahade goyen tagalde hiriryenj" ninyinj.

⁴ Be, Al Kuruñ niñ mere teñ teñ al irawa gobe olip he irawaya hulsi irawaya Doyan Al Kuruñ diliñ mar huwarde haryen go goyen. Doyan Al Kuruñ gobe alya bereya megen hanj kuruñ gate Kuñunjinj. ⁵ Al irawa goyen al kura

beleñ buluñ yirniñ yen tuñaj yurnaiñbe al irawa gote mohoñde mat kak forok yen asogom mugol kiryenj. Al kura irem go buluñ yirniñ yen tuñaj yurnaiñ marbe gwaha mat kamnaiñj. ⁶ Irem gobe Al Kurunyen mere basanj henj tagalde henjä kigarinj goya kateñ ma yen nañkiñ pet teñ teñ tareñ miñyanj. Irde fe kuruñ gayen yiñgiri tike dari hetek sanij wor go miñyanj. Irde mata kafuram al buluñ yirtek goyen kurayen kurayen forok yirde alya bereya megen hanj gayen iñj gwamuñ yurtrek tareñ wor go miñyanj. Irem gobe gwaha yirye yenjbe iñj gwahade po yirtek sanij miñyanj hinaryum.

⁷ Be, irem go Al Kurunyen mere tagalde pasi hekeb dapñä kafuram kura mete dukun wor po kimyan miñmonj bana goñ mat watiñ gore irem goya arnaiñj. Irde irem go fole yirde gasa yirke kamiryenj. ⁸ Irkeb irem go kamtiñ hakwambe taun kuruñ Yerusalem bana goñ niñ beleñ kuruñde gor yubul tike hiriryenj. Taun gokeb Sodom yara ma Isip yara yen hanjen gogo. Taun goyenterbe bikkeñ al irawa gote Doyan Al Kuruñ wor mayke kamyinj. ⁹ Irkeb nañja karkuwañ karkuwañ, al miñ kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde sikken umña kurayen kurayen niñ alya bereya beleñ irem gote uliñ hakwam wawuñ karwoya nañja fay sipteya goyen beleñ yubul titinj yennayinj. Irde hakwam goyen mete teñ teñ niñ piñej henayinj. ¹⁰ Megen hanj marbe tumjanj irem go kamke ayanj yerdeb detmiñ yinjeñ uliñ murunjem moñ dulinj kadom gunej tinayinj. Al Kurunyen mere basanj mar irawa gore megen niñ mar kanduk kuruñ forok ird yunke binj misinj nurde hinayinj geb, irem go kamkeb gogo amanj henayinj.

11 Be, naŋa fay siptemiŋde naŋkahal hekeb al yisaŋ heŋ heŋ meŋe Al Kurun hitte mat kateŋ irem go biŋde hurkukeb sopte geren heŋ huwararyum. Irkeb alyá bereya tumŋaŋ irem go yeneŋbe kafura wor po haminj.
 12 Irkeb al melak kura kurunj wor po naŋkiŋde mat, "Hende gar wayyi" yeke Al Kurunyen mere basaŋ mar irawa gobe nuraryum. Nurdeb asogom belen yeneŋ hikeya Al Kurunyen gasunđe kigariŋkin faykek hende hurkaryum. ¹³ Goya goyenbe ninija kurunj wor po forok yiriŋ. Irkeb Yerusalem taun go buluŋ hiriŋ. Buluŋ hiriŋ gobe taun goyen walka teŋ 10 irde uŋkurenjbe buluŋ hiriŋ go gwahade goyen. Buluŋ hiriŋ bana gonjbe 7,000 alyá bereya kamamij. Go ma kamamij marbe kafura wor po heŋ Al Kurun tareŋmiŋ kurunj wor po goyen deŋem turŋun yaŋ iramiŋ.

14 Be, mata kafuram kahalte niŋbe gogo hubu hiriŋ. Gega mata kafuram hoyan funaŋ karwomiŋbe heŋ ga ma wayen tiya!

15 Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 bigul yawaramiŋ bana goŋ miyoŋ funaŋ beleŋ bigulmiŋ fu iryiŋ. Irkeb al melak budam kurunj wor po naŋkiŋde mat forok yeŋe, "Gayenter alyá bereya megen haŋ kurunj gayen doyan yird yird sanjiŋbe Doyan Al Kurunya yeŋ beleŋ basiŋa irtiŋ al Mesaiayat haninjde hi. Yeŋ beleŋ gwahader doyan yirde hiyen!" yaminj.
 16 Irkeb Al Kurunyen alyá bereyat doyan marte parguwak 24, Al Kurun dilinj mar keperde hinhan gore wulgurut yeŋ kiminjbe megen yirde Al Kurun dolon iramiŋ.
 17 Gwaha irde henjyabe,

"Doyan Al Kurun, gebe Al Kurun, tareŋge kurunj wor po.

Gebe bikken hinhan, gayenter wor ha.
 Gebe sanjiŋe kuruŋ goyen teŋ alyá bereya doyan yird yird metej miŋ urarinj.

Ninjeb goke igiŋ wor po nud gunenj hite.

¹⁸ Ge ma nud gunenj haŋ mar beleŋ ge niŋ biŋ ar yeŋ hinhan.

Gega bege ar yetek nalube gago forok yihi.

Al kamtiŋ merere huwartek nalube gago forok yihi.

Meteŋ marge, merege basaŋ heŋ heŋ mar, alyá bereyage, irde palap girde haŋ mar tumŋaŋ matamij gote murunjem yuneŋ yuneŋ nalube gago forok yihi.

Al deŋem yaŋ ma al deŋem moŋ goyen tumŋaŋ murunjem yuneŋ yuneŋ nalube gago forok yihi.

Alya bereya megen haŋ kurunj gayen buluŋ yiramiŋ mar goyen mugol kertek nalube gago forok yihi!" yaminj.

¹⁹ Be, Al Kurunyen ya balem gasunđiminde hi gote yame fegelke hol yiriŋ. Irkeb bana gonjbe Al Kurunyen Biŋa teŋ teŋ Bokis hike kinmirinj. Irkeb dagamel teŋ daga kateŋ hururun teŋ hinhan. Irde niniŋa forok yeke kigariŋ hora yara hitinj goyen kurunj po katyinj.

12

Berea asogomiŋ deregonya

¹ Be, gwaha tikeb mata tineŋ kura matamijeŋ naŋkiŋde forok yiriŋ. Mata gobe gahade: bere kura naŋa dilinj teŋ amil hor irtiŋ yara irde gagasi hende huwartiŋ hinhan. Irde dinambe 12 beleŋ doyan alyen tonanhor irtiŋ goyen teŋ tonanđe hor irtiŋ hinhan.

² Bere gobe biŋ miŋyaj, irde diriŋ kawaŋ kere yeŋ uliŋ misinj kurunj kateŋ esen hinhan. ³ Irkeb naŋkiŋde mata hoyan kura forok

yiriñ. Mata gobe gahade: deregon kurunj miliñ wor po sikkenebe bukkenj, irde tonaj 7 minyan goyen forok yiriñ. Tonañ 7 gobe doyan al karkuwandje tonajhor 7 goyen tonaj 7yañ goyañ yirtiñ ala hinhan. Deregon gobe hirkam 10 minyanj.⁴ Deregon gobe singili ten naña kor irtiñ yara gifirin temeyde dinambe kwer yurke budam wor po wok yeñ megen katamiñ. Dinambe katamiñ gobe nañkiñde dinambe kurunj goyen tumjanj buda karwo yirde unjkurenje wok yeñ katnayiñ go gwahade goyen tiyamiñ. Be, deregon gobe bere gore diriñ kawañ kerkeb goyare po diriñ go newen yeñ bere go diriñ kawañ kereñ teñ hinhan gote kiminj mat pet teñ hinhan.⁵ Be, bere goyen diriñ al diriñ kawañ kiriyiñ. Dirinj gobe doyan alyen kutum ain beleñ po irtiñ goyen tanarde naña karkuwandje karkuwandje tumjanj doyan yiryen albe gogo. Niñgeb deregon gore diriñ go niyyenkek yeñbe bere gote diriñ goyen aranj po teñ Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasuñ Al Kurunj keperde hinhinde gor tukuke gor hinhan.⁶ Be, bere gobe busahardeb sawsawa po kurunj naña bana goñ gasuñ kura Al Kurunj beleñ bere goke ten gitik irtiñde gor kuriñ. Gasuñ gobe Al Kurunj beleñ bere goyen naña fay 1,260 gahade doyan irde paka ireñ yeñ bikkenj gitik iryen go goyen.

⁷ Be, Al Kurunyen gasunđe fulenja kurunj forok yiriñ. Al Kurunyen miyonja doyan alminj Maikelya beleñ deregon goya yende miyonmiy়া aramiñ.⁸ Goyenpoga deregon gobe Al Kurunyen miyon epte fole yirtek tareñ miñmonj geb, deregon goya miyonmiy়া Al Kurunyen gasunđe mat yakira tikeb gasuñ miñmonj haminj.⁹ Be, deregon gobe takira tikeb megen katyiñ.

Deregon gobe kunere bikkenj hinhin go goyen. Gobe deñem kurabe Üngura, kurabe Satan ineñ hanjen. Yeñ beleñ alya bereya megen hañ kuruñ gayen usi yirke mata bulunde kateñ hanjen. Deregon go temeyke megen katyinyabe miyonmiñ yago manañ tumjanj katamij.

¹⁰ Be, go kamereb al melak kurunj wor po nañkiñde mat forok yeke nurmiriñ. Merebe gahade: "Kadninin merem yañ yird yird al gobe gogo takira tike megen kata. Hugineñ wawuňya nañkahalya Al Kurunj hitte kadninin merem yañ yirde hiyen al gobe teñ temeyke megen kata. Niñgeb gayenterbe Al Kurunjininj beleñ alya bereya yumulgañ tiyyen. Al tumjanj yende tareñ bana hinayiñ. Yeñ beleñ doyan yird yird nalube gago forok yihi. Mesaia Al Kurunj beleñ basiñja iryen al gote sanjiñ manañ forok yihi.¹¹ Mel gobe Sipsip diriñj gore darim wok irde kamyinj go hende huwarde al buluj go fole irtiñ. Irde mere fudinde po kawan tagaldeb al buluj go fole irtiñ. Niñgeb mel gobe mudunke kamniñ wor igin ala yeñ nurde ga hinhan.¹² Niñgeb deñ Al Kurunyen gasunđe hañ mar tumjanj amañ henayiñ. Goyenpoga deñ megenja makanyabe Satan deñ hitte kurka geb, goke kafuram wor po nurde dunhem. Yeñbe nalu ulyanje ma hiyen goyen nurde hi geb, goke biñ ar wor po yeñ hi," yiriñ.

¹³ Be, deregon go Al Kurunyen gasunđe mat teñ temeyke megen katyiñ goyen bebak tiyyiñ. Irdeb diriñ al diriñ kawañ kiriyin bere goyen buluj buluj ire yeñ nañkenenj kuj hinhan.¹⁴ Bere gobe sawsawa po kurun naña bana goñ gasuñ kura Al Kurunj beleñ gitik irde untiñde gor foy teñ kuj kuj niñ buntuluñ kurunj wor po gote

tapeñ irawa untij. Gasuñ gobe bere goyen gor dama karwo irde gagasi 6 gayen gor po hike deregong gore epte ma bere goyen buluñ iryen yeñ Al Kuruñ beleñ gitik iryen go goyen. ¹⁵ Be, deregong goyen po goyenbe kunere kuruñ gogo. Goreb bere goyen figili tiwi yeñ mohonje mat fe kuruñ wor po fur tiyyin. ¹⁶ Gega megeñ beleñ bere go farañ urde mohon añ irde fe fur tiyyin kuruñ goyen nen pasi hiriñ. ¹⁷ Irkeb deregong gobe biñ ar wor po yeke bere gote dirinjiñ yago go ma kamamiñ megen hañ goya arniñ yeñ kuriñ. Go mar gobe Al Kurunyen saba gama irde Yesu niñ yitiñ mere fudinde goyen kawan po tagalde hanjen mar go goyen. ¹⁸ Be, deregong gobe makanj ferenje huwaryinj.

13

Dapñia kafuram kura irawa forok yaryum

¹ Be, yeñ gor huwarde hike dapñia duwi kafuram wor po kura makanj alare mat forok yeke kinmirinj. Dapñia gobe hirkam 10 minjanj, irde tonanjbe 7 minjanj. Hirkam go hendebe doyañ alyen tonanjhor hor yirtiñ ala hinhan. Irde tonanj 7 go hendebe Al Kuruñ sukal irtiñ deñe goyanj katiñ ala hinhan. ² Dapñia duwi kafuram gobe dapñia kura lepat ineñ hanjen goyen yara kinmirinj. Goyenbe kahañbe dapñia kura bea ineñ hanjen gote kahañ yara, irde mohonbe laion mohon yara kinmirinj. Be, deregong gore dapñia kafuram goyen sanjanjmiñ unyinj. Irdeb deñe kuruñ unenjbe doyañ al kuruñ iryinj. ³ Goyenbe dapñia duwi kafuram gote tonanj 7 goyen unjkureñ kurabe kamtek ge mayamij gega, geren hitiñ goyen kinmirinj. Alya bereya megen hañ kuruñ gore keneñbe tonjenj yañ wor po yeñ nurd unenjbe gama

iraminj. ⁴ Albe deregong gore dapñia duwi kafuram goyen doyañ al iryinj goke deregong goyen dolon iraminj. Irde dapñia duwi kafuram goyen wor dolon irdeb, “Ganuñ al beleñ epte dapñia duwi kafuram gahade hiyyenj? Irde ganuñ al beleñ epte yeñya ariryenj? Hubu wor po!” yaminj.

⁵ Be, dapñia duwi kafuram gobe yingej ge turuñ turuñ teñ, Al Kuruñ sukal ird ird tareñ untij. Irde doyañ al heñ dama karwoya gagasi 6ya gayen metej teñ teñ sanjiñ untij. ⁶ Irkeb dapñia duwi kafuram gore mohon añ irde Al Kuruñ mere buluñ mat irde Al Kurunyen deñemeyä gasuñmiñya irde gasuñmiñ bana hañ marya goyen nanyañ yiryinj. ⁷ Yenbe Al Kurunyen alya bereya goya arde fole yirtek sanjiñ untij. Irde alya bereya miñ kurayen kurayen, sikkenj umja kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde naña karkuwañ karkuwañ kuruñ goyen doyañ yird yird tareñ untij. ⁸ Irkeb alya bereya megen hañ kuruñ gore dapñia duwi kafuram goyen dolon irnayinj. Go mar gote deñembe tumjanj Al Kurunyen hugineñ hitek marte deñem nañkinjya megenjya ma forok yekeya katiñ asanj goyen bana ma hañ. Asanj gobe al beleñ mayke kamyinj al Sipsip dirneñ gote asanj.

⁹ Ningeb al kirmij yanbe merene gayen nurde bebak tinayinj. ¹⁰ Al kura fere teñ koyare yerke hinayinj yeñ Al Kuruñ beleñ dufaymiñ kirtiñ marbe koyare hinayinj. Munanj al kura fulenjare niñ bidilare gasa yerke kamnayinj yeñ Al Kuruñ beleñ dufaymiñ kirtiñ marbe gwaha mat po kamnayinj. Ningeb Al Kurunyen alya bereyabe kanduk forok yenayinj kuruñ goyen goke mukku ma teñ tareñ po heñ heñ

ge piŋeŋ ma heŋ hinayin. Irde Al Kurun niŋ hekken nurtiŋ goyen saŋiŋ po tanarde hinayin.

*Dapŋa duwi kafuram hoyan
kura forok yiryin*

¹¹ Be, alya bereya megen han gore dapŋa duwi kafuram goyen doloŋ irde hanj goyen kinmirinj go kamereb dapŋa duwi kafuram hoyan kura wor megen bana mat forok yeke kinmirinj. Yenbe sipsip dirŋen yara hirkam irawa miŋyaj hinhin. Meremiŋbe deregonyen mere yara tiyyin. ¹² Yenbe yiŋen ge teŋ dapŋa duwi kafuram meheňde watin gore saŋiŋ tirin goyen teŋbe meten tiyyin. Irdeb megenya alya bereya megen hanj goyen yinkeb dapŋa duwi kafuram meheňde niŋ goyen doloŋ iraminj. Dapŋa kafuram meheňde niŋ gobe bikkenj kamtek ge maytiŋ gega gereŋ hirinj go goyen. ¹³ Dapŋa kafuram kame wayyiŋ gobe mata tiŋen turŋen yan wor po forok yiryin. Kurabe al beleŋ diliŋde kawan po keneŋ hikeya yen beleŋ irke naŋkiňde mat kak megen katyiŋ.

¹⁴ Yenbe dapŋa kadom meheňde wayyiŋ gote diliŋ mar mata tiŋen turŋen yan forok yirdeb go hende huwarde alya bereya megen han kurun gayen usi yiryin. Irde dapŋa duwi kadom kafuram fulenjare niŋ bidilare dagim yan irtiŋ gega go ma kamyiŋ goyen turun ird ird niŋbe dapŋa gote toneŋ irnaŋ yinyin. ¹⁵ Yenbe dapŋa duwi kadom kafuram meheňde wayyiŋ gote toneŋ irtiŋ goyen biŋfut miŋyaj ird ird saŋiŋ untiŋ hinhin. Gwaha irkeb toneŋ irtiŋ gore biŋfut irde mere tiyyin. Gobe alya bereya det goyen dolon ird ird niŋ iginj ma nurde dolon ma iraminj mar goyen tumŋan gasa yirke kamnayin yenbe gogo meŋemien fu iryin. ¹⁶ Irde dapŋa duwi kafuram kame wayyiŋ gobe

al tumŋan Satanyen alya bereya hitiŋ gote haniŋ yasere wet ma kimiňde wet son yird yird niŋ wor pakku yiryin. Al deňem moŋ, al deňem yan, horam yan mar, al siksuknen, irde al kurate meten marya yiŋgenje dufayde meten teŋ hanj marya tumŋan haniŋ yase ma kimiňde son yird yird niŋ pakku yiryin. ¹⁷ Gogab al kura haniŋde ma kimiňde son yirtiŋ goyen hubu kenem epte ma det damu tinayin, irde epte ma det yunke al hoyan beleŋ damu tinayin. Al haniŋ yasere kurab kimiňde son yird yird gobe dapŋa duwi kafuram gote deňem, kurabe deňem gote namba.

¹⁸ Niŋgeb albe mata goyen keneŋ iginj bebak titek dufay wukkenj go miŋyaj ala hinayin. Al kura keŋkela bebak teŋ teŋ tareŋ miŋyaj al gobe tubul tike dapŋa duwi kafuram gote namba gote miŋ bebak tinayin. Namba gobe al uŋkureŋ kura gote namba. Nambamiňbe 666.

14

*Sipsip al diriŋ dirŋenja al
144,000ya*

¹ Be, go kamereb Sipsip dirŋenj beleŋ Saion dondonde huwarde hinhin goyen kinmirinj. Yenbe alya bereya 144,000 gote kimiňdebe Sipsip dirŋenj gote deňemya Naniňde deňemya katiŋ mar goya dugure gor huwarde hinhin. ² Irkeb migiriŋ kurun kura naŋkiňde mat forok yeke nurmirinj. Migiriŋ gobe fe hamulare solok yen migiriŋ kurun teŋ hiyen go gwahade goyen, irde daga katen hiyen go gwahade yara nurmirinj. Gega migiriŋ gobe kirmiňner iginj wor po nurmirinj. Tikiŋ heŋ heňde niŋ det kura hap inen hanjen goyen kari yirde hike tikiŋ forok yen hiyen gwahade yara nurmirinj. ³ Hap goyen

kari yiramiñ mar gore Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasunja det binfut minyañ sipte goya Al Kurunyen alya bereyat doyan marte parguwakya gote diliñ mar huwarde tikin gergeñ kura haminj. Tikinj gobe Sipsip dirñeñya hinhan mar 144,000 yen beleñ megen mat yumulgañ titinj gore po gab tikinj go tuñañ urde tikinj hetek hinhan. Al hoyanje epte ma gwaha titek hinhan.⁴ Mel gobe bere hoyanje ma firtinj gwahade goyen po, det toneñ al beleñ yirtinj goyen dolonj ma yirde Al Kurunj diliñde wukkeñ hitinj mar go goyen. Go mar gobe Sipsip dirñeñ goyen hugineñ gama irde hanj. Yenbe megen hanj mar go bana goj mat basinjä yirde det damu titinj yara Yesu darim wok irde kamyinj gore yumulganj titinj. Irdeb metenj gergerende niñ binge mehenje yawartinj goyen Al Kurunj galak irde hanjen yara mel goyen Al Kurunyä Sipsip dirñeñya hitte galak yirtinj.⁵ Mel gobe usi mere kura ma titinj, irde uliñde mere miñmoñ hinhan.

Al Kurunyen miyon karwo beleñ mere tagalamiñ

⁶ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon hoyanj kura naña kota foy teñ hike kinmirinj. Yenbe megen hanj mar hitte Yesu niñ yitiñ mere gwahader hitinj goyen momoñ yirtek minyañ hinhan. Yenbe beleñ naña karkuwañ karkuwañ, al miñ kurayen kurayen, meremiñ kurayen kurayen, irde al sikkeñ kurayen kurayen goyen momoñ yirtek mere iginj minyañ hinhan.⁷ Be, miyon gore kuware po, “Al Kurunj beleñ alya bereya tumjanj merere yertek nalu binde hihi geb, kafura irde deñem turjuñ yanj irnayinj. Nañkinj, megen, makanyaÑabe fe diliñya forok yiryinj al goyen dolonj irnayinj,” yirinj.

⁸ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyanj beleñ kadom go

gama irdeb, “Babilon taun kurunj wor po gobe gwamunj irtinj! Bulunj wor po hitinj! Babilon gore alya bereya naña karkuwañ karkuwañ bana hanj mar goyen nene kukuwa wor po hetek wain yunyinj. Wain gobe leplep matamij go goyen,” yirinj.

⁹ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen miyon hoyanj kura gore kadom irawa goyen gama irde kuware po gaha yirinj: “Al kura dapña duwi kafuramya gote toneñ irtinj goya goyen dolonj yirde kiminde ma haninjde dapña duwi gore nere yenj basinjä yirde deñem soñ yirtinj marbe¹⁰ wain saninj wor po nene garbam bulunj po heñ hanjen yara Al Kurunyen bearar kurunj po kennayinj. Go mar goyen hittebe Al Kurunyen beararmij kurunj wor po fe wogortinj yara irde yunyenj. Irkeb go mar gobe Al Kurunyen miyon yago wukkeñ wor poya Sipsip dirñeñya diliñ mar heñ salfa hora humga kuj hi gore yisike uliñ misinj kurunj wor po katenj hinayinj.¹¹ Go mar go kumga yirde hiyen kak gote kakimbe gwahader wanj hurkuñ hiyenj. Niñgeb al kura dapña duwi kafuramya gote toneñ irtinj goya goyen dolonj yirde hanj mar, irde haninjde ma kiminde dapña gote deñem soñ yirtinj marbe usanjeñ mon wawunuña nañkahalya hugineñ uliñ misinj katenj hinayinj,” yirinj.¹² Niñgeb Al Kurunyen alya bereya sabaminj gama irde Yesu niñ hekkenj nurd nurd mata ma tubul titinj maryabe kanduk budam yeneñ goke mukku ma teñ tareñ po heñ heñ ge piñej ma heñ hinayinj.

¹³ Be, Al Kurunyen miyon karwo gore mere tiyamij go kamereb al melak kura nañkinjde mat gaha yirinj: “‘Gayenter mat al kura Doyañ Al Kurunj niñ teñ kamnayinj marbe Al Kurunj beleñ gu-

ram yirde sanj̄ yiryen̄,’ gwahade kaya,” yiriñ.

Irkeb Holi Spirit beleñbe, “Fudinde, mel gore Al Kuruñ niñ meten̄ tahan̄ gote igineñbe kawan forok yenayıñ geb, mel gobe meten̄ tareñ po teñ hitiñ goyen yubul teñ usan̄ heñ hinayıñ,” yiriñ.

Megen binje ep hitiñ yad yad nalu forok yiriñ

¹⁴ Be, go kamereb delne mar kigarinkin̄ faykek wor po forok yeke kinmirin̄. Kigarinkin̄ go hende al kura Al Urmin̄ yara goyen keperde hinhin. Tonañdebe doyan̄ al kurunyen tonañhor gol beleñ po irtiñ goyen hor irtiñ, irde wit sak yeke walde walde bidila goyen haninđe hike kinmirin̄. ¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon hoyan̄ kura beleñ Al Kurunyen ya balem bana mat siñare kateñ kuware po kigarinkin̄ faykek hende kipirtiñ hinhin al goyen inyin. “Wit sak yeñ yeñ nalu forok yeke bidila teñ walde yad buda yirde hanjen̄ yara, megen niñ mar yad yad nalube gago forok yihi geb, alya bereya ge beleñ yawartekbe yawara,” inyin. ¹⁶ Gwaha inkeb kigarinkin̄ faykek hende keperde hinhin al gore bidilamiñ temeyde walyin̄. Alya bereya megen hañ goyen yawaryin̄.

¹⁷ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon hoyan̄ kura Al Kurunyen gasunđmilde niñ ya balem bana mat siñare katyiñ. Yeñ wor bidila yaltiñ kura haninđe manaj katyiñ. ¹⁸ Irkeb Al Kurunyen miyon hoyan̄ kura sopte Al Kurunyen ya balem bana kak doyan̄ irde hiyen gore Al Kuruñ galak ird ird altare mat wanbe bidila go tanarde hinhin miyon goyen kuware po inyin. “Wain igineñbe fiñ hahan̄ geb, bidilage misiñ yan go teñ megen niñ wain metenđe gor kurkuñ wain igineñ walde

yawara,” inyin. ¹⁹ Irkeb miyon gore bidilamiñ goyen temeyde wain igineñ beñekde walde yade wain gilyan̄ heñ heñ gasunđe yiryin̄. Wain gilyan̄ heñ heñ gasun̄ gobe Al Kurunyen bearar go goyen. ²⁰ Ningeb wain igineñ gilyan̄ heñ heñ gasun̄ taun siñare hiyen goyenter Yukun̄ gilyan̄ hitiñ yara Al Kuruñ ma nurd uneñ han̄ mar go gilyan̄ heñ heñ gasunđe gor yerde karka tikeb darimbe figilu yara katen̄ 300 kilomita gisaw wor po kutiñ. Dari beleñ figilu yara hitiñ gote dukunđmij tuñanjeñbe megen mat hurkuñ hos gote pukin̄ al keperde hanjen̄de go gwahader hiriñ.

15

Al Kurunyen miyon 7 beleñ mata kafuram 7 forok yiramiñ

¹ Be, go kamereb mata turjuñ yañ wor po hoyan̄ kura nañkinđe forok yeke kinmirin̄. Mata gobe gahade: Al Kurunyen miyon 7 beleñ mata 7 kafuram wor po tiyamiñ. Mata kafuram gabe Al Kurunyen bearar funaj wor po goyen forok yetekbe gago. ² Be, go kamereb makañ ala galas beleñ po irtiñ goya kakya suluk yirtiñ goyen kinmirin̄. Irde al kura dapñä duwi kafuramya gote toneñ irtiñ goyabe deñemde namba 666ya goyen fole yirtiñ marbe makañ siñare huwarde hike yinmirin̄. Mel gobe tikiñde niñ det hap ineñ hanjen̄ Al Kuruñ beleñ yuntiñ goyen yanartiñ hinhan. ³ Irdeb Al Kurunyen meten̄ al Mose beleñ tikiñ hitiñ goyen hamin̄. Sipsip dirñeñ goke tikiñ hitiñ goyen manaj hamin̄. Tikiñ bilmiñ gobe gahade: “Al Kuruñ, gebe Doyañ Al Kuruñ, tareñge kuruñ wor po. Metenđebe kuruñ wor po, irde turjuñ yañ wor po! Doyañ Al Kuruñ, gebe gwahader hitiñ.

Matagebe fudinde, irde
huwak wor po.

⁴ Doyaŋ Al Kurun, ganun al beleŋ
kafura ma girnaiŋ?

Ganuŋ al beleŋ deŋe turŋuŋ
yan ma girnaiŋ?

Ge po ga wukkeŋ wor po.

Matage huwak goyen alya bereya
naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ
bana haŋ mar goyen
tumŋaŋ kennayiŋ geb,
ge hitte po waŋ dolon gir-
naiŋ,” yamiŋ.

⁵ Be, go kamereb Al Kuruŋyen
gasuŋde niŋ ya balem bana goŋ
gasuŋ himam goyen yamemij
kawan po hol yeke kinmiriŋ.
⁶ Be, ya balem bana goŋ mat
Al Kuruŋyen miyoŋ 7 gore mata
7 kafuram wor po goyen forok
yirniŋ yen siŋare katamiŋ. Miyoŋ
gobe amil sobam faykek wor
po milmulkeŋ goyen hor yirtiŋ
hinhan. Irde gol beleŋ po kaŋ
yara irtiŋ goyen dumunde bili irtiŋ
hinhan. ⁷ Be, det biŋfut miŋyaŋ
sipte Doyaŋ Al Kuruŋyen keperd
keperd gasuŋ milgu irtiŋ hinhan
goyen uŋkureŋ kura beleŋ kuwe
gol beleŋ po yirtiŋ 7 goyen Al
Kuruŋyen miyoŋ 7 go yunyiŋ.
Kuwe 7 bana goŋbe gwahader
hiyen al Al Kurun gote beararmiŋ
fe makin yirtiŋ yara hinhan. ⁸ Irke
Al Kuruŋyen ya balem bana goŋbe
Al Kuruŋyen deŋem turŋuŋ yan
wor poya sanjiŋmiŋ kurun wor
poya goyen kawan forok yird yird
kaki beleŋ makin hiriŋ. Irkeb
al kura epte ma ya bana goŋ
hurkutek hiriŋ. Ya balem bana
goŋbe Al Kuruŋyen miyoŋ 7 gore
mata kafuram 7 forok yirtek goyen
hubu heŋ pasi yirke gab igiŋ
hurkutek hiriŋ.

16

Al Kuruŋyen bearar gote kuwe 7

¹ Be, go kamereb al melak
kura Al Kuruŋyen ya balem bana

goŋ mat kuware po Al Kuruŋyen
miyoŋ 7 goyen yinke nurmiriŋ.
Meremiŋbe gahade: “Kunaŋ. Kuŋ
Al Kuruŋyen bearar kuwe 7 bana
haŋ goyen megen wogornaj,”
yinyiŋ. ² Be, gwaha yinkeb miyoŋ
mehende niŋ gore kuŋ kuwemij
goyen megen wogoryiŋ. Irkeb usu
yeneŋmiŋ kafuramya misiŋmiŋ
buluŋ wor poya goyen dapŋa duwi
kafuram gote deŋe uliŋde soŋ
yirtiŋ maryā dapŋa gote toneŋ
dolon irde hanjen maryā gote
uliŋde forok yamiŋ.

³ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7
goyen irawamiŋ beleŋ kuwemij
makaŋ alare wogoryiŋ. Wogorkeb
makaŋbe al kamtiŋde dari yara
hirin. Irkeb makaŋde niŋ dapŋa
tumŋaŋ kamamiŋ.

⁴ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7
goyen karwominj beleŋ fe
karkuwaŋya fe diliŋya
kuwemij wogorke dari po hiriŋ.
⁵ Yen beleŋ gwaha tikeb Al
Kuruŋyen miyoŋ kura fe doyaŋ
yirde hiyen goreb gaha yeke
nurmiriŋ: “Al Wukkek wor po,
gebe hakot hinhan, gayenter wor
ha. Ge beleŋ al merem yan
yird yird gobe huwak wor po.

⁶ Go yirha mar gobe gere alya
bereya goya mere basaŋ margeya
goyen gasa yirke darim wok yen
kamamiŋ. Goke teŋ ge beleŋ go
mar goyen wolmiŋeŋ yirde dari
nenaj yen yunha gobe gwaha
yirtek po yirha,” yiriŋ.

⁷ Irkeb al melak kura Al Kurun
galak ird ird altare mat forok yeke
nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade:
“Fudinde, Al Kurun, gebe Doyaŋ
Al Kurun, tareŋgebe kurun wor
po! Ge beleŋ merem yan yirde ha,
irde huwak wor po teŋ ha,” yiriŋ.

⁸ Be, Al Kuruŋyen miyoŋ 7
goyen siptemij beleŋ kuwemij
naŋa diliŋ hende wogoryiŋ. Irkeb
naŋa gobe tareŋ po temeyde

alya bereya kumga yirtek sanjıŋ miňjaŋ hiriŋ. ⁹ Be, alya bereya gobe naŋa gote uka buluŋ wor po gore kumga yiryiŋ. Irkeb go mar gore mata kafuram gwahade goyen doy়an yirde hi al Al Kuruŋ goyen karan uramiŋ. Irde mata buluŋmiŋ yubul ma teŋ Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ ma hamiŋ. Irde Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yaŋ ma iramiŋ.

¹⁰ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 goyen siptesonjoŋmiŋ beleŋ kuwemiŋ dapŋa duwi kafuram gote keperd keperd gasuŋ hende wogoryiŋ. Gwaha irkeb dapŋa duwi kafuram gore alya beryamiŋ doy়an yirde hiyen naŋa kuruŋ gobe kidoma beleŋ aw uryiŋ. Irkeb mel gobe kandukŋeŋ wor po nurdeb melak yisamiŋ. ¹¹ Irdeb uliŋ misiŋ kateŋ haŋ goya usuminyä goke teŋ Al Kuruŋ sanjıŋmiŋ kuruŋ wor po goyen karan uramiŋ. Irde mata buluŋmiŋ yubul teŋ yeŋ ge biŋ mulgaŋ hetek ma yiryiŋ.

¹² Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 goyen 6miŋ beleŋ fe kuruŋ Yufretis ineq hanjen go hende kuwemiŋ wogoryiŋ. Gwaha irkeb Yufretis fe kuruŋ gobe pet yiriŋ. Gobe naŋa wan̄ wan̄ beleŋ mat doy়an mar karkuwaŋ wan̄ wan̄ niŋ beleŋ kerd yune yeŋbe gogo fe goyen pet yiriŋ. ¹³ Be, gor matbe det toneŋ buluŋ karwo kura huri yara goyen yinmiriŋ. Det toneŋ kurabe deregon mohon bana mat katyiŋ, irde kurabe dapŋa duwi kafuram gote mohon bana mat katyiŋ, irde funaŋbe Al Kurunyen mere basaŋ al falkuk gote mohon bana mat katyiŋ. ¹⁴ Det toneŋ gobe uŋgura, mata tineŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen forok yirde hanjen gote toneŋ. Toneŋ goreb Al Kuruŋ watek nalu kuruŋ goyenter asogo irde fulenja irniŋ yeŋbe megen

niŋ doy়an mar karkuwaŋ goyen yawaŋ gabu yird yird niŋ kwamiŋ.

¹⁵ Be, goya goyenbe al melak kura forok yeke nurmiriŋ. Meremirje gahade: “Ga nurnan! Nebe al kura kawe al goyare wayen tiya yeŋ ma nurde hikeya wayyen go gwahade goyen tiyen. Niŋgeb al kura kawe al goyare wayyen yeŋ ma nurdeya ma ferde uliŋhormiŋ kerde pet titiŋde hiyen go gwaha goyen, ne waŋ waŋ niŋ doy়an heŋ kenkela hinayiŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde tareŋ yiryen. Gogab kawe al beleŋ wan̄ bemel irke kupson al diliŋde kuj memya ma hiyyen go gwahade goyen po, ne niŋ kenkela doy়an heŋ hinayiŋ mar wor memya ma henayiŋ,” yiriŋ.

¹⁶ Be, go kamereb det toneŋ buluŋ beleŋ megen niŋ doy়an mar karkuwaŋ gasuŋ kura Hiburu mere mat Amagedon ineq hanjenye gor gabu yiramiŋ.

¹⁷ Be, Al Kurunyen miyoŋ 7 goyen funaŋmiŋ beleŋ naŋa kota kuwemiŋ wogoryiŋ. Irkeb Al Kurunyen ya balem bana Doyan Al Kurunyen keperd keperd gasuŋde gor mat al melak kuruŋ kura forok yeŋbe, “Gog po hubu hihi!” yiriŋ. ¹⁸ Irkeb dagamel teŋ daga kateŋ hururuŋ teŋ niniŋa kuruŋ wor po forok yiriŋ. Al megen forok yamiŋde mat wan̄ wan̄ gayenter niniŋa gwahade kura ma forok yeŋ hitiŋ. Niniŋa gobe buluŋ wor po, niniŋa teŋ hitiŋ kuruŋ gote folek wor po. ¹⁹ Be, niniŋa go forok yekeb taun kuruŋ Babilon gobe gilgalan irde karwo hamiŋ. Irde taun karkuwaŋ hoyan megen haŋ kuruŋ goyen wor gwamuŋ yurtiŋ hinhan. Al Kurunbe Babilon* taun kuruŋde niŋ mar gote mata buluŋ goke biŋ sir ma yiriŋ geb, mata buluŋmiŋ goke bearar teŋ gwamuŋ yuryiŋ. Gobe beararmin wain

* 16:19: Babilonbe Rom niŋ yitiŋ.

yuntinjən yiryinj. ²⁰ Irkeb motmot tumjaŋ hubu haminj, irde dugu wor hubu haminj. ²¹ Irde nankinđe mat kigariŋ bilminj hora yara hitinj gore al hitte kurunj po katyinj. Kigariŋ bilminj uŋkureŋ horam hitinj gote kandukmijne 50 kilogram kanduk wor po. Be, kigariŋ hora yara hitinj katyinj goke al beleŋ Al Kurunj karan uramij. Mata forok yiriŋ gobe kanduk kurunj wor po geb, gogo karan uramij.

17

Belen niŋ bereya Dapŋa duwi kafuramya

¹ Be, Al Kurunyen miyon 7 kuwe 7 yanartinj mar goyen uŋkureŋ kura beleŋ ne hitte wanjbe gaha ninyinj: “Wake kure. Kuŋ be- len niŋ bere kura fe karkuwaj budam hende keperde hi goyen daha mat Al Kurunj beleŋ gwamuŋ uryenj goyen gikala gire. Bere gobe taun kurunj kura fe karkuwaj ka- halte irtinj go goyen. ² Megen niŋ doyan mar karkuwaj beleŋ bere goya duwan teŋ teŋ mata teŋ haŋ. Irde megen haŋ marbe wain nene kukuwa heŋ hanjen yara bere gote mata buluŋ goyen uliŋ bana hilyanj kuŋ pasi hekeb yende mata po gama irde buluŋ wor po hitinj haŋ,” ninyinj.

³ Be, Holi Spirit beleŋ ketal nurkeb miyon gore sawsawa po kurunj naŋa bana goŋ nukuriŋ. Gorbe bere kura dapŋa duwi kafuram kura goyen hende kipir- tinđe hike kimmirinj. Dapŋa gote uliŋbe bukkenjhel. Irde ulinđebe Al Kurunj sukal ird ird mere po makinj hitinj. Dapŋa duwi gobe tonaj 7ya hirkam 10 minjanj hin- hin. ⁴ Bere gote amil umnjə kurabe bukkenjhel, irde kurabe bukkenj wor po moŋ digulakya suluk ir- tinj* yara goyen hor irtinj hinhin.

Irde golya hora kusamuŋ damum hende wor poya gore po umnjə titinj. Irde pal hora selwenj yara da- mum hende wor po goyen manaj yade uliŋ umnjə irtinj hinhin. Bere gobe gisu gol beleŋ irtinj goyen haninj yase beleŋ tanartinj hin- hin. Gisu bana goŋbe mata me- myakya leplep mata mormokya goyen makinj hitinj hinhin. ⁵ Bere gote kimiňdebe deňem kura miŋ banare hitinj goyen katiŋ hinhin. Deňembe gahade:

**BABILON KURUN, BELEN NIN
BERE KURUN GATE MILIN, IRDE
MEGEN NIN MARTE MATA
BULUN GOTE MIN BIRIN**

⁶ Bere gore Al Kurunyen alya bereya budam gasa yirke kamamiŋ. Irkeb bere gore dari goyen wain nene kukuwa hitinj yara tiyyinj goyen kimmirinj. Mel gobe Yesu gama irkeb gogo gasa yirke kamamiŋ.

Be, nebe bere go kenenjbe kukuwamijenj wor po nur- mirinj. ⁷ Irkeb Al Kurunyen miyon nukuriŋ goreb, “Danij kukuwamijenj nurde ha? Bere gote miŋ banare hinjin goyen momoŋ gireŋ. Irde dapŋa duwi kafuram tonaj 7, irde hirkam 10 minjanj, bere gore go hende keperde hi dapŋa duwi gote miŋ wor momoŋ gireŋ. ⁸ Be, dapŋa duwi kafuram wor po kenha gobe bikkenj hinjin. Gega gayenterbe go ma hi. Goyenbe kame mete dukuŋ wor po kimyanj miŋmoŋ bana mat wanj forok yiyyen. Forok yekeb mayke hugiŋej kamyenj. Goyenbe dapŋa go megen forok yekeb megen niŋ mar beleŋ kenenjbe diliŋ fot yenayinj. Dapŋa gobe kamyinj gega, sopte forok yekeb gogo kenenjbe diliŋ fot yeŋ amanj henayinj. Amanj henayinj mar gote deňembe Al Kurunj beleŋ

* **17:4:** Bukkenjə digulakya suluk yirke umnjə hoyaj kura forok yeŋ hiyen. Umnjə goreb doyan marte amil umnjə yirde hanjen.

megeňya naňkiňya forok yiryinđe mat waň waň gayenter Al Kurunyňa hitek marte deňem katinj asanđe gor ma hań.

⁹ “Niňgeb mata forok yitiň goyen bebak tiye yeňbe keňkela po dufay hawayinj. Dapňa duwi kafuram gote tonanj 7be higiliň 7 niň yitiň. Higiliň 7 go hendebe belen niň bere goyen keperde hiyen. ¹⁰ Higiliň 7 gobe doyan mar karkuwaň 7 niň mananj yitiň. Doyan mar karkuwaň 7 bana goyen siptesonjoňbe bikkeň forok yeňbe hubu haminj. Irde doyan al kuruň uňkurenje gayenter hi. Irde doyan al kuruň funanje hako waň hi. Yen wayyenje nalu dolfonde po alya bereyaminj doyan yirdeb hubu hiyyenj. ¹¹ Dapňa duwi kafuram bikkeň kamtiň geb, gayenterbe goyen ma hi gega, kame wayyenj goreb doyan mar karkuwaň 7 go kamereb al gergeň kura forok yeňbe doyan mar karkuwaň 7 goyen basanj heň doyan al kuruň hiyyenj. Gega al go wor doyan mar karkuwaň 7 goya tuňande. Irde kame buluň wor po heň hubu hiyyenj.

¹² “Be, dapňa duwi kafuram gote hirkam 10 yenha gobe doyan mar karkuwaň hoyanj 10 go goyen. Mel gobe alya bereyaminj doyan yird yird tareňminj goyen ma yawartinj hań. Gega doyan mar karkuwanjen sanjiň ten dapňa duwi kafuram goyen heň alya bereya doyan yirde hinayinj gega, heň ga moj sanjiňminj hubu hiyyenj. ¹³ Doyan mar karkuwaň 10 gobe dufay uňkurenj po kerdeb alya bereyaminj doyan yird yird tareňminj goyen gabu irde dapňa duwi kafuram go po unnayinj. ¹⁴ Irde mel gore Sipsip dirneň goyen asogo irdeb fulenja irnayinj. Goyenpoga Sipsip dirneň goye doyan marte Kurunyňiň, irde doyan mar karkuwaň gote

Kurunyňiň geb, mel goyen fole yiryenj. Sipsip dirneň gote alya bereya yeň beleň hoy yirde basıňa yirkeb binde mat fudinde po gama irde hań mar wor yenja gabu heňbe doyan mar karkuwanjaňa dapňa duwi kafuramya goya arde fole yirnayinj,” ninyinj.

¹⁵ Be, go kamereb Al Kurunyen miyonj gore sopte gaha ninyinj: “Fe karkuwaň hende belen niň bere gore keperde hike yenha fe gobe al sikkeň umňjam kurayen kurayen, al miň hoyan hoyan, naňa karkuwaň karkuwanj, irde al merem kurayen kurayen teň hań mar go goyen. ¹⁶ Be, dapňa duwi kafuram goya hirkam 10ya yenha goreb belen niň bere goyen biň ar irnayinj. Irde bere go buluň buluň irde detmiň goranj irde uliň umňja mananj yuguya tikeb kupsonj hiyyenj. Irke bere gote gasonj talde neneb kak po kumga tinayinj. ¹⁷ Go tinayinj gobe gwaha po tinayin yen Al Kuruň beleň dufay kirtiň geb, gogo tinayinj. Niňgeb doyan mar 10 gore tareňminj tumňanj gabu irde dapňa duwi kafuram goyen uneňbe gama irnayinj gogo. Mel go gwaha teň kuň kuňbe Al Kurunyen mere gote iginenj kawan forok yetek nalu goyen forok yiyyenj. ¹⁸ Be, belen niň bere go kenha gobe taun kuruň wor po go goyen. Megen niň doyan mar karkuwanj hoyan gobe yende yufukde hań,” ninyinj.

18

Babilon taun gobe buluň hiriň

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyonj hoyanj kura Al Kurunyen gasunđe mat kateň hike kinmiriň. Yeňbe deňem yaň wor po, uliňde matbe sanjiňminj hulsi yara forok yekeb megeň kuruň gayen wuk yen tukuriň. ² Be, yen beleň mere kuruň po teňbe, “Babilon taun kuruň wor po gobe gwamuň urtiň!

Buluŋ wor po hitiŋ! Irkeb taun gobe uŋgurayen gasuŋ hitiŋ. Irde det toneŋ buluŋ wor bana goŋ haŋ. Irde nu Al Kuruŋ diliŋde tikiŋ miŋyaŋ gore bana goŋ hagam yirde haŋ.³ Naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ tumiŋaŋ gobe nene kukuwa wor po hetek wain bere gore yunyiŋ. Wain gobe leplep matamiŋ go goyen. Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ wor bere goya feramiŋ. Irkeb samuŋ ya miŋyaŋ haŋ marbe bere gore det damum hende hoyan goyen yeŋ hitte damu teŋ hike hora kuruŋ wor po yade hinhan,” ninyiŋ.

⁴ Be, go kamereb naŋkiŋde mat al melak hoyan kura forok yeke nurmiriŋ. Meremiŋbe gahade:

“Alya bereyane, bere belen niŋ go tubul teŋ kunanj.

Gogab yeŋ mata buluŋ teŋ hiyen gwahade ma teŋ hinayin.

Irde matamiŋ gote muruŋgem buluŋ tiyyen goyen denya ma tenayin.

⁵ Gobe bere gote mata buluŋbe pipkatoka irke nankiŋ sisau urtiŋ hinhin geb, gago dinen hime.

Al Kuruŋbe mata buluŋmiŋ goke biŋ sir ma yeŋ hiyen geb, gago dinen hime.

⁶ Ningeb bere gore daha kura dirlin gobe gwahade po wol heŋ unnaŋ.

Yeŋ beleŋ buluŋ diriyin goyen wolmiŋenbe yeŋ beleŋ dahade duntiŋ goyen tebaŋ go hende kerde kuruŋ po unnaŋ.

Yeŋ beleŋ gisumiŋde wain sanin dunyiŋ goyen wolmiŋenbe wain tareŋ wor po yeŋ beleŋ irde dunyiŋ gote folek goyen gisumiŋ bana goŋ po wok irde unnaŋ.

⁷ Bere go deňem turuŋ yan heŋ det damum hende wor po

goyen po yade amaŋ heŋ hinhin geb, dahade amaŋ heŋ hinhin gwahade po uliŋ misiŋ kateŋ kanduk kuruŋ wor po nurde hiyen.

Binđebe yiŋen turuŋ irdeb, ‘Nebe doyaŋ bere kuruŋ, irde beretap moŋ. Ne hittebe kandukŋen nurtek mata kura ma forok yiyyen,’ yeŋ hi.

⁸ Ningeb nalu kurare kurab bere gobe matamiŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tiyyen:

Garbam buluŋ teŋ, binđe kandukŋen nurde, binđe kamde hiyen.

Irde kak beleŋ nen unyen.

Al Kuruŋbe Doyaŋ Al Kuruŋ tareŋmiŋ kuruŋ wor po gore bere goyen merem yan iryeŋ geb, gogo gwahade forok yiyyen,’ yiriŋ.

⁹ Be, al melak kura naŋkiŋde mat forok yiriŋ gore sopte gaha yeke nurmiriŋ: “Megen niŋ doyaŋ mar karkuwaŋ bere goya ferde bere gote samuŋ damum hende hoyan teŋ teŋ mata gama iramiŋ marbe bere go humga kuyen gote kakim kennayin. Irde yeŋ ge esen obam teŋ hinayin.” ¹⁰ Mel gobe bere go uliŋ misiŋ kuruŋ kateŋ hike keneŋ kafura wor po heŋ gisaw po heŋ esinayin. Irdeb, ‘Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, taun kuruŋ wor po Babilon! Bemel po ugūnaluge forok yihi’ yenayin.

¹¹ “Irdeb samuŋ ya miŋyaŋ marbe, ‘Detniniŋ kuruŋ damu teŋ hiyen berebe gogo hubu hihi geb, al gore kura detniniŋ damu titek moŋ,’ yeŋ nurdebere goke esen obam teŋ hinayin.” ¹² Al kura gore waŋ mel gote gol, silwa, hora kusamuŋ wor po, pal hora selwenj yara damum hende, irde amil

faykek igin wor po, amil umňjam bukkeňya digulakya suluk yirtiň, irde silika amilyabe amil bukhel yitiň goyen damu titek berebe hubu hihi geb, goke esinayıň. He kurayen kurayen hamiň kusamun wor po gore det yirtiň, irde kurabe dapňa kura elefant gote bilňam belej po det kurayen kurayen yirtiň, irde he damum hende wor po gore po det yirtiň, irde barasya ainyabe hora milmulňenja gore po det yirtiň goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yen goke esinayıň. ¹³ Irde miyow, bingé hapek yirtek det, irde det kumga tike hamiň igin forok yen hanýen goyen, irde he fimiň hamiň igin wor po kurayen kurayenyabe, wain, olip fimiň, palawaya witya igin muň wor po, bulmakaw, sipsip, hos, irde nima hos belej yulun teň hanýen goyabe, meteň mar dulňenja goyen damu titek bere gobe gogo hubu hihi yen goke esinayıň. Go mar gobe alya bereya kura meteň mar yirde bere go unke damu teň hiyen.

¹⁴ "Go mar goreb bere go kamke keneňbe, 'Det igin yawareň yen nurde hayen kuruň gobe gigeň kamkeb hubu hihi. Samunýeyä detge igin wor poya goyen tumňan yubul taha geb, epte ma sopte yenayıň!' innayıň. ¹⁵ Samun ya minýan mar bere gore detmiň damu tike horam yaň henj hanýen mar gobe bere goyen uliň misinj kuruň po kateň hike keneňbe kafura wor po henj tubul teň gisaw po hinayıň. Irde bere goke esen obam teňbe, ¹⁶ 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruň. Taun gobe bere gogo, yenje amil igin bukkeňya digulakya suluk yirtiň goya bukkenhel yitiň goya hor yirde hiyen. Irde golya hora kusamun wor poya pal hora selweň yara damum hende wor po goya goyen yade uliň umňja

teň hiyen. ¹⁷ Goyenbe samunýmj kuruň gobe bemel po hubu hihi!' yenayıň.

"Ninjeb hakwa doyan yird yird marte karkuwanýmj, irde alya bereya hakwa hende kuň haň mar, hakwa hende meteň teň haň maryabe makaň alare henj dapňa yade hora teň haň marya tumňan bere go tubul teň gisaw po hinayıň. ¹⁸ Mel gore bere go humga kuň hiyen gote kakim keneňbe kuware po, 'Bikkenje taun kuruň wor po gahade gayen kura ma hin-hin!' yenayıň. ¹⁹ Irdeb bere goyen kamde hinhin goke biň misinj nur-deb yinjeňde tonanje mulowo wogordeb esen obam teňbe, 'Kafuram wor po! Kafuram wor po! Awo, Taun kuruň. Taun bana gon al kura hakwa minýaj mar gobe taun gote samunýa detmiň hakwamij hende yawanje hora kuruň yade hanýen. Goyenbe bemel po taun gobe detmiň goya tumňan mugol nihi!' yenayıň. ²⁰ Gega Al Kurunyen gasuňde haň marbe bere go kamde hi goke amanj henayıň. Deň Al Kurunyen alya bereya aposelya porofetyabe bere gore buluň buluň dirthiň goyen goke merem yaň irtiň goke amanj henayıň!" yiriň.

²¹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyon kura sanjimij kuruň wor po goreb hora kuruň kura goyen teňbe makaň alare timiyyin. Hora gote kurunýmije wit bilmin karka teň palawa irde hanýen hora kuruň wor po hos belej tulun teň hanýen go gwahade goyen. Be, Al Kurunyen miyon gore hora go temeydeb, "Hora kuruň go makaň ala bana kurka gwahade goyen po, ge Babilon taun kuruň goyen gad gemeyke makaň ala bana kurkuň sopte ma po forok yawayin. ²² Tikiňde niň det hap inenj hanýen gote tikiň, buleluňyen tikiň, bigulyen tikiňyabe al belej

tikiŋ heŋ hanjen tumjaŋ goyen go ma sopte nurayin. Irde samuŋ yare meteŋ teŋ han mar manaj sopte ma yenayin. Wit bilmij karka teŋ palawa ird ird gote hora migiriŋ manaj sopte ma po nurayin.²³ Hulsi melak kura ge bana sopte melak ma henayin. Tikiŋ merere niŋ tikiŋ sopte ma po nurayin. Ge Babilon taun bana goŋ samuŋ ya miŋyaŋ marbe hora teŋ teŋ sanjiŋmiŋ kuruj wor po. Gega ge beleŋ merebal matare mata buluŋ forok irde alya bereya megen hik kwa kuruj goyen usi yirarin.²⁴ Taun gobe Al Kurunyen alya bereya, irde porofet, irde alya bereya megen hinhan goyen gasa yirke kamamiŋ kuruj gote mu-ruŋgem tihibe gago humga kwa,” yiriŋ.

19

¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasunjde al buda kuruj kura beleŋ kuware gaha yeke nurmirinj: “Haleluya, Al Kuruj turuj irniŋ! Al Kurunbe Dumulgaŋ teŋ teŋ Al, dejenbe turjuŋ yan wor po, tareŋmiŋ manaj kuruj wor po.² Yeŋ beleŋ alyen mata yeneŋ iginj ma buluŋ yineŋ yineŋ gobe huwak irde fudinde mat teŋ hiyen. Al Kurunbe belen niŋ bere gore leplep matamijde alya bereya megen hanj kuruj gayen buluŋ yiryin goke merem yan ira. Irde bere gore Al Kurunyen meteŋ mar gasa yirke kamamiŋ gote wolmijenj ira,” yamiŋ.³ Be, gwaha yeŋbe sopte po, “Haleluya! Bere go humga kuŋ hi gote kakimbe gwahader hurkuŋ hiyen,” yamiŋ.

⁴ Be, gwaha yekeb Al Kurunyen alya bereyat doyan marte par-guwak 24 goya det biŋfut miŋyaŋ sipteya gore wulgurut yeŋ Doyaŋ Al Kurunyen gasunjde keperde hi al Al Kuruj goyen doloŋ iramiŋ.

Irdeb kuware po, “Fudinde wor po! Al Kuruj turuj irniŋ ko!” yamiŋ.

⁵ Irkeb go kamereb al melak kura Doyaŋ Al Kurunyen keperd keperd gasunjde mat forok yeŋbe gaha yiriŋ: “Deŋ Al Kurunyen meterj mar, Al Kurunniŋ turuj irnaŋ. Deŋ al dejenem yanja denem monja Al Kuruj kafura irde hanj marbe turuj irnaŋ!” yiriŋ.

⁶ Irde go kamereb al buda kuruj beleŋ kuware mere tike nurmirinj. Meremiŋbe kuruj wor po, fe kuruj hamulare solok yeŋ kateŋ migiriŋ teŋ hi yara, irde daga kateŋ hi yara nurmirinj. Meremiŋbe gahade: “Haleluya! Al Kuruj turuj irniŋ ko. Al Kurunbe Doyaŋ Al Kuruj tareŋmiŋ kuruj wor po. Yeŋ po ga det kuruj gayen doyan yirde hi.⁷ Sipsip dirŋej bere teŋ teŋ nalu forok yeke bere* gobe goke gitik titiŋ hi. Niŋgeb goke iginj po nurde aman henjbe dejenem turjuŋ yan irtek!⁸ Amil iginj wor po wukkek irde milmulkenj goyen hor ird ird niŋ bere goyen untinj. (Amil iginj gobe Al Kurunyen alya bereyat mata huwak niŋ yitinj.)

⁹ Be, go kamereb Al Kurunyen miyoŋ beleŋ ninyin. “Mere kura gahade kaya: ‘Sipsip dirŋej goyen bere teŋ teŋ gote dula matare wanayin marbe aman henayin,’ kayayin,” ninyin. Irde sopte, “Mere gabe Al Kurunyen mere fudinde wor po,” ninyin.

¹⁰ Gwaha ninkeb kahaŋ miŋde kateŋ doloŋ ireŋ timirinj. Irkeb, “Gwaha ma nirayin! Ne wor ge yara po Al Kurunyen meteŋ al geb. Kadge yago Yesuyen mere gama irde hanj mar gwahader yara po geb. Yesuyen merebe porofet beleŋ Holi Spirityen sanjiŋde yitinj geb, Al Kuruj po ga doloŋ irayin!” ninyin.

* **19:7:** Bere gobe Yesuyen alya bereya sios niŋ yitinj.

Hos faykek hende kipirtiŋ al

¹¹ Be, go kamereb Al Kurunyen gasuŋde niŋ yame hol yekeb hos faykek kura hike kinmiriŋ. Hos go hende kipirtiŋ hinhan al gote deňembe “Biŋde mat fudinde meteŋ teŋ teŋ al, irde Mere Fudinde teŋ teŋ al”. Yeŋ beleŋ alyen mata igit ma buluŋ yineŋ fulenja teŋ hiyen gobe mata huwak mat gwaha teŋ hiyen. ¹² Al gote diliŋbe kak melak yara, tonanđebe doyaŋ al kurunyen tonanhor budam haŋ. Irde deňe kura ulinđe katinj hi gega, deňe goyen al hoyanbe go ma nurde haŋ, yinjeŋ po ga nurde hi. ¹³ Yeŋbe amil ulyan dari bana kirtiŋ goyen hor irtiŋ hi. Al gote deňembe “Al Kurunyen Mere.” ¹⁴ Al Kurunyen gasuŋde niŋ fulenja mar beleŋ al go gama irde hinhan. Mel gobe amil igit wor po faykek irde wukkenj goyen hor yirde hos faykek hende keperde kame gama irde hinhan. ¹⁵ Meheň heŋ hinhan al gote mohoŋ bana matbe fulenjare niŋ bidila misiŋ yaŋ kura waŋ hinhan. Bidila gobe naŋa karkuwanj karkuwanj bana haŋ mar gasa yird yird niŋ mohonđe hinhan. Yeŋ beleŋ naŋa karkuwanj karkuwanj goyen doyan al kurunyen kutum ain beleŋ po irtiŋ goyen tanarde doyan yirde hikeb kafura henayin. Irde mel goke Al Kuruj saňiŋmin kuruj wor po hi gore bearar teŋ hiyen goyen yikala yire yeŋ wain karka teŋ fimiŋ gilyaŋ hitiŋ yara yiryen. ¹⁶ Amil hor irtiŋ go hende yahukdeyabe deňe kura gahade katinj hinhan:

**MEGEN NIN DOYAN MAR
KARKUWANDE KURUNMIN, IRDE
DOYAN MARTE KURUNMIN**

¹⁷ Be, gor mat Al Kurunyen miyon kura naŋa diliŋ hende huwarde hike kinmiriŋ. Yeŋ beleŋ kuware po nu kurayen kurayen

naŋa kota foy teŋ kuŋ hinhan kuruŋ goyen yinyiŋ. “Wanaŋ. Waŋ Al Kurunyen dula mata kurunjde gar gabu irnaŋ. ¹⁸ Gogab megen niŋ doyaŋ mar karkuwanj, fulenja marthe karkuwanjmiŋ, al tareŋ miŋyaŋ mar; hosya go hende keperde kuŋ haŋ marya gote hakwam gote gasoŋ talde nenayiŋ. Al tumňaŋ, al dufayminde kuŋ haŋ marya meteŋ mar dulneŋya, irde al deňem yanja deňem monyat hakwam gote gasoŋ nenayiŋ,” yinyiŋ.

¹⁹ Be, gor matbe dapŋa duwi kafuram goya megen niŋ doyaŋ mar karkuwanjabe fulenja marminja beleŋ hos faykek hende kipirtiŋ hinhan al goya fulenja marminja arniŋ yeŋ gabu irde hike yinmiriŋ. ²⁰ Goyenpoga dapŋa duwi kafuram gobe teŋ fere tiyamin. Porofet falkuk dapŋa duwi kafuram goke tenbe mata tiŋen turŋuŋ yaŋ forok yirde hinhan al goyen wor yenja tumňaŋ fere titiŋ po hinaryum. Usi porofet gobe mata tiŋen goyen forok yirde alya bereya dapŋa duwi kafuram gote deňem ulinđe teŋ dapŋa gote toneŋ irtiŋ det goyen dolon irde hinhan mar usi yirde hinhan. Niŋgeb dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya gobe diliŋ gergeŋ hikeya salfa hora humga kuŋ buk yeŋ fe ala yara hitiŋ bana goŋ yemeyamiŋ.

²¹ Fulenja marminje fulenjare niŋ bidila hos faykek hende hi al gote mohoŋ bana mat waŋ hinhan gore po gasa yirke kamamiŋ. Irkeb nu tumňaŋ waŋ gasoŋ talde nene biŋ makinj haminj.

20

Dama 1,000

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyon kura gasuŋminde mat kateŋ hike kinmiriŋ. Yeŋbe Mete Dukun wor po kimyaŋ miŋmoŋ bana kurkuŋ kurkuŋ yame goyen hol

ird ird ki minyaŋ. Irde haniŋdebe sen kuruŋ wor po kura tanartıŋ manaŋ. ² Yen beleŋ deregon goyen tirinj. Deregon gobe kunere bikkenj hinhin go goyen. Gote deňembe Uŋgura, kurabe Satan inenj hanjen. Be, Al Kurunyen miyon gore Satan goyen dama 1,000 gwahade fere titinjde hiyen yen teŋ fere tiyyin. ³ Irdeb Satan goyen Mete Dukuŋ wor po bana temeydeb mete gote yame taŋ kinj urdeb al kura beleŋ epte ma hol irnayin yen Al Kurunyen deňere soŋ iryenj. Gogab dama 1,000 bana goj Satan beleŋ epte ma alya bereya megen haŋ kuruŋ goyen usi yiryeŋ. Dama 1,000 go hubu hekeb Satan go sinjare katyenj. Goyenbe ulyanđe ma hiyen.

⁴ Be, gor matbe alya bereyat mata go yeneŋ igin ma buluŋ yineŋ yineŋ tareŋ minyaŋ marte keperd keperd gasuŋ yinmirinj. Irde Yesu Kristu niŋ tagalde Al Kurunyen mere sanjŋ po tanarde hike goke al beleŋ igin ma nurde binjŋ walke kamamij marya gote toneŋ yinmirinj. Mel gobe dapŋa duwi kafuram goyen ma dolonj iramiŋ. Irde dapŋa duwi kafuram gote deňem kimiŋde wet ma haniŋde wet goyen ma katiŋ hinhan. Mel gobe kamtiŋde mat huwardeb dama 1,000 bana goj doyan mar heŋ Yesu Kristuya megen gayen doyan irde hinhan. ⁵ Niŋgeb Al Kurunyen mere tanarde heŋ kamamij mar go muŋ po huwarnayinj. Munaj al kamtiŋ goyen hoyanjbe dama 1,000 goyen hubu heke gab huwarnayinj. Mata gobe al kamtiŋ mar meheŋde huwarnayinj go goyen. ⁶ Al kamtiŋde mat meheŋde huwarnayinj mar gobe Al Kuruŋ beleŋ guram yirde sanjŋ yirde wukkek wor po yiryeŋ. Mel gobe epte ma kak alare kunayinj. Kak alare

kunj kunj gobe sopte kamde kamde mata go gwahade goyen. Gwaha titjeŋbe Al Kurunya Yesu Kristuya dolonj yird yird mata doyan mar henayinj. Irde dama 1,000 bana goj yenja megen gayen doyan yirde hinayinj.

Satanbe buluŋ hiyyen

⁷ Be, dama 1,000 hubu hekeb Satan gobe koya bana mat teŋ siŋa irke katyenj. ⁸ Irde megen muruŋ kurhan kurhan kunj alya bereya budam wor po usi yiryeŋ. Go mar gobe Gokya Magokya yineŋ hanjen. Satan beleŋ go mar goyen fulenj teŋ teŋ niŋ gabu yiryeŋ. Mel go gabu yirkeb makajde niŋ sawsawa yara budam wor po, epte ma kapyanj hetek henayinj. ⁹ Be, go mar gobe bantoto kuruŋ wor po goyen sam irde kunjbe Al Kurunyen alya bereya beleŋ keperde haŋ gasuŋ goyen buluŋ yirniŋ yen milgu yirnayinj. Al Kurunyen alya bereya keperde haŋ gasuŋ gobe taun Al Kuruŋ beleŋ goke amanęŋ nurd uneŋ hiyen go goyen. Be, alya bereya Gokya Magokya yineŋ hanjen mar gore taun go milgu irnayinj gega, kak beleŋ naŋkiŋde mat kateŋ gwamuŋ yuryenj. ¹⁰ Irkeb mel go usi yiryeŋ al Uŋgura gobe sopte teŋ salfa hora kak hitiŋ ala bana temeyke hiyenj. Kak ala bana gonjbe dapŋa duwi kafuram goya porofet falkukya yimiytiŋ haryen. Niŋgeb Satanya dapŋa duwi kafuramya porofet falkukya gobe naŋkahalya wawunja hugiŋen uliŋ misiŋ kuruŋ po kateŋ hinayinj.

Al kamtiŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ merere yiryeŋ

¹¹ Be, gor matbe Doyan Al Kuruŋ beleŋ keperd keperd gasuŋmiŋ kuruŋ faykek wor po hende kipirtiŋ hike kinmirinj. Megenja naŋkiŋabe yen hitte

mat busahararyum gega, gor kura kutek mon geb, hubu po haryum.¹² Irde kamamiñ mar kuruñ goyen al denem yanja denem miñmonja Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunj diliñ mar huwarde hike yinmirij. Gorbe asan hol yirtin hinhan. Irke asan hoyaq kura hol yiriñ. Asan gobe Al Kurunya hugineñ hitek mar gote denem katin asan. Al kamtiñbe megen heñja mata teñ hinhan kuruñ goyen asan buda goyen bana gon katin geb, gor mat mata dahade teñ hinhan gote murungem tamiñ.¹³ Makaj alare kamamiñ marya mete titiñ marya goyen tumjan merere huward huward niñ Al Kurun hitte wayamiñ. Wanje megen heñja mata teñ hinhan gote murungem yawaramiñ.¹⁴ Irkeb Al Kurun belej kamde kamde mataya al kamtiñ yerde hanjen gasunja goyen kak alare yimiyyiñ. Kak ala gobe al kamtiñde mat huwarnayin mar kura sopte hugineñ kamde kamde gasunje kunayin go goyenbe gogo.¹⁵ Niñgeb al kurate denem Al Kurunya hugineñ hitek marte denem asanje katin bana gon ma hikeb yade kak ala goyenter yimiyyiñ.

21

Nanjia gergeruya megen gergeruya

¹ Be, gor mat nankjija megenja bikkek gobe hubu hekeb nankjija megenja gergeren goyen yinmirij. Megeñ gobe makaj miñmonj. ² Be, Taun Wukken Yerusalem gergeren wor po gobe Al Kurunyen gasunje mat kateñ hike kinmirij. Taun gobe bere foñej kura uñ beleñ wañ tupi teñ kuñ kuñ ge uliñ umja kusamuj wor po teñ hanjen go gwahade goyen po Doyañ Al Kurun wañ wañ niñ gitik titiñ hinhan. ³ Be, go kamereb Doyañ Al

Kurunyen keperd keperd gasunje gor mat al melak kura forok yeke nurmirij. Meremiñbe ghade: "Gayenter Al Kurun heñ heñ gasunje alya bereya hanje gor hi! Yeñbe mel goya hiyen. Irkeb mel gobe Al Kurunyen alya bereya henayin. Irkeb Al Kurun yingenbe mel goya heñbe yende Al Kurun hiyen. ⁴ Yeñ belej alya bereyat diliñ fimiñ halde yunyen. Mata bikkekya det bikkekyabe hubu henayin geb, kamde kamde mata hubu hiyen, irde al kamke esen obam teñ teñ mata wor hubu hiyen. Go ma esinayin, irde uliñ misiñ ma katnayin," yiriñ.

⁵ Be, Doyañ Al Kurunyen keperd keperd gasunje kipirtin hinhin al goreb, "Det kurun gayen tumjan gergeren wor po yirde hime!" yiriñ. Irdeb, "Mere gabe fudinde yen nurtek mere geb, asanje kaya," ninyin.

⁶ Irdeb gaha ninyin: "Metenebe pasi irhem. Nebe Alfaya Omegaya, det kurun gayen miñ urmirij al, irde pasi ird ird al. Nebe mehenje wor po hinhem, irde kame wor heñ. Al kura fe niñ yirkeb Al Kurunya hugineñ heñ heñ goyen fe diliñde mat fe marde wañ hi yara goyen yuneñ. Fe goyen yuneñbe damu tinañ ma yineñ, dulin yuneñ. ⁷ Al kura al bulun fole iryenbe det gergeren hitin kuruñ goyen tumjan yawaryen. Irke nebe yende Al Kurun hemekeb yeñbe dirijne hiyen. ⁸ Gega kanduk forok yen yen ge kafura heñ han mar, Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ ma irde han mar, dufay buluñ heñ han mar, al gasa yirke kamde kamde mar, leplep mata teñ han mar, merebal kurayen kurayen yirde han mar, det tonen yirde dolon yirde han maryabe, usi marya gote heñ heñ gasunje salfa hora humga kuñ fe ala yara hitin bana gon po hinayin.

Gor kunayin gobe kamtiñde mat huwarnayin gega, sakte huginej kamde kamde gasunde kunayin go goyenbe gogo,” yirin.

Yerusalem gergej

⁹ Be, Al Kurunyen miyon 7 mata kafuram 7 kuwe bana hitiñ 7 goyen kura tanarde hinhin miyon goreb, “Wake kure. Kuñ Sipsip dirnej gote berem gikala gireñ,” ninyin. ¹⁰ Irdeb Holi Spirit beleñ ketal nurke nadé dugu kurunj hende hoyan wor pore gor nukunj Taun Wukkek wor po goyen nikala niryin. Taun Wukkek wor po gobe Yerusalem gergej Al Kurunyen gasunde mat kateñ hinhin. ¹¹ Taun kurunj gobe Al Kurunyen sanjin turñuñ yan wor po gore hulsi melak yara agat uryin. Agat uryin gobe hora kusamuj wor po beleñ teñ hanjen yara tiyyin. Yas-paya kristal wukkenja yara agat wor po uryin. ¹² Taun gobe koya kurunj miliñ hende hoyan wor po beleñ milgu irtin. Koya gobe yamemij 12 minjan. Yamere gorbe Al Kurunyen miyon 12 hinhan. Yame 12 go hendebe Israel marte al miñ 12 gote deñem katin hinhin. ¹³ Yame 12 goyen karwobe nañja wañ wañ beleñ hinhin. Irde karwo kurabe nañja kurkur beleñ hinhin. Irde yame karwo kurabe gegelhek kurhan hinhin, munaj karwo kurabe kurhan hinhin. ¹⁴ Koya kurunj gobe hora karkuwanj 12 go hende yirtin. Hora karkuwanj 12 go hendebe Sipsip dirnej gote mere basan mar aposel 12 gote deñem katin hinhin.

¹⁵ Be, Al Kurunyen miyon neya mere tiyaryum gore taunya koya, irde yamemija gote kurunjmiñ tuñan tieye yeñbe tuñan teñ teñde

nij kutum gol beleñ irtin goyen haniñde tanarde hinhin. ¹⁶ Taun kurunj gobe muruj sipte minjan. Sobamminja pelyenminja be tuñande wor po. Al Kurunyen miyon beleñ kutum go teñ taun kurunj goyen tuñan ten keneñbe ulyanmjibe 2,200 kilomita, irde pelyenminja huwa hurkutin ja wor gwahade po. ¹⁷ Yeñ beleñ taun gote koya tolokmiñ tuñan tiyyinbe 65 mita. Miyon gore tuñan tiyyin gobe megen nij det gote kurunjmiñ tuñan ten teñde nij kutum teñbe tuñan tiyyin.* ¹⁸ Yerusalem taun gergej gote koyabe hora kusamuj kura yaspa inen hanjen gore po irtin. Irde taun gobe gol beleñ po irtin. Gol gobe galas yara tikin miñmoñ, wukkej wor po. ¹⁹ Irde koya gote miñbe hora kusamuj wor po kurayen kurayen gore yade umña yirtin. Koya gote miñ 12 bana gon meheñdebe yaspa hora beleñ irtin. Kamere nij miñ gobe sapai hora beleñ irtin. Karwominjibe aget hora, siptemiñbe emeral hora, ²⁰ siptesonjoñmiñbe sadonikis, 6miñbe hora bukkenj konilian, 7miñbe hora wulsakkenj krisolait, 8miñbe hora digulak yara beril, 9miñbe hora wulsakkenj yara topas, 10miñbe krisopires hora, 11miñbe haasin hora, funan 12miñbe ametis hora beleñ po umña yirtin hinhin. ²¹ Koya gote yame 12 gobe pal hora karkuwanj wor po selwenj yara gore po yirtin. Yame goyen uñkürenj uñkürenjbe pal hora uñkürenj uñkürenj beleñ po yirtin. Taun kurunj go bana gon nij beleñbe gol beleñ po yirtin. Gol gobe tikin miñmoñ galas yara wukkej wor po.

²² Be, taun bana gonbe Al Ku-

* **21:17:** Al Kurunyen miyon beleñ megen nij det gote kurunjmiñ tuñan teñ teñde nij kutum teñ Al Kurunyen gasunde nij Yerusalem gote kurunjmiñ tuñan tiyyin gobe Yon beleñ kenen bebak teñ teñ ge gwaha tiyyin. Ningeb “kilomita, mita” gobe neñ al beleñ bebak teñ teñ ge po, Yerusalem kurunjmiñ fudindebe epte ma nurtek.

ruŋyen ya balem kura ma kinmirin. Ya balem gobe hoyan moŋ, Kurunyiniŋ Al Kurun tareŋmiŋ kurun wor po goya Sipsip dirŋenyə yinŋenbe ya balem go goyen geb, gogo kura ma kinmirin.²³ Taun bana gonjbe Al Kurunyen tareŋmiŋ turŋun yaŋ wor po gore hulsi melak heŋ agat urde hiyen gwahade po teŋ hikeb naŋaya gagasiya niŋ ma nurde haŋ. Taun bana gonj niŋ hulsibe Sipsip dirŋenyə gogo.²⁴ Taun gote hulsi goyen temeykeb naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana haŋ marbe taun gote hulsire kuŋ hinayin, irde megen niŋ doyan mar karkuwaŋ beleŋ samuŋmiŋ igin wor po goyen taun bana gonj yade wanayin.²⁵ Taun bana gonjbe wawuŋ miŋmoŋ geb, taun gote koya yamebe hugiŋen hoŋ hinayin.²⁶ Alya bereya naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana haŋ gore samuŋmiŋ igin wor poya horamıŋya yad taun bana gonj hurkunayin.²⁷ Goyenbe det kura Al Kurun diliŋde wukken moŋbe taun bana gonj epte ma yad hurkunayin. Irde al kura mata memyak teŋ haŋ maryabe epte ma taun bana gonj hurkunayin. Gwahade yarabe Al Kurunya hugiŋen hinayin marte deŋem katin asanđe deŋem haŋ mar go po hinayin. Asan gobe Sipsip dirŋenyə gote asan.

22

Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ saŋiŋ miŋyaŋ fe kuruŋ

¹ Be, gor matbe Al Kurunyen miyon gore Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ saŋiŋ miŋyaŋ fe kuruŋ goyen nikala nirke kinmirin. Fe gobe galas yara wukkek wor po, irde Al Kurunya Sipsip dirŋenyət keperd keperd gasunđe mat kateŋ hin hin.² Irdeb taun bana gonj beleŋ kuruŋmiŋ kahalyan gama irde kuŋ hin hin. Fe goyen siŋa

kurhan kurhanbe he kura igineŋ nene Al Kurunya hugiŋen heŋ heŋ he go hin han. He gote igineŋbe dama uŋkureŋ bana wawuŋ 12 gwahade igineŋ heŋ hiyen. Gagasi gaganisim turte igineŋ heŋ hiyen. Irde he gote yuwalŋenbe alyá bereya naŋa karkuwaŋ karkuwaŋ bana haŋ mar gote garbam sope ird ird tareŋ miŋyaŋ.³ Taun bana gonjbe det kura Al Kurun beleŋ karan yurtinbe gonj ma hinayin. Irde Al Kurunya Sipsip dirŋenyət keperd keperd gasunđe taun bana gonj hiyen. Irkeb meteŋ marmiŋ beleŋ meteŋ teŋ yuneŋ hinayin.⁴ Mel gobe Sipsip dirŋenyə gote kimiŋ kennayin, irde deŋembe mel gote kimiŋde katin hiyen.⁵ Taun bana gonjbe wawuŋ miŋmoŋ hiyyen. Irde Al Kurunbe Doyan Al Kurun geb, tareŋmiŋ turŋun yaŋ gore hulsi yara heŋ agat urde hiyen. Irkeb hulsiya naŋaya niŋ ma nurde hinayin. Mel gobe gwahader taun bana det kuruŋ goyen doyan yirde hinayin.⁶ Be, Al Kurunyen miyon goreb, “Mere gabe fudinde, irde hekken nurtek hi. Doyan Al Kurunbe mere basaŋ marmiŋ gote toneŋde Al Kurun. Yeŋ beleŋ heŋ ga ma mata kura forok yenayin goyen meteŋ marmiŋ yikala yire yeŋbe miyoŋmiŋ teŋ kerke katyiŋ,” ninayin.

Yesube wayyen

⁷ Be, Yesu beleŋ gaha yirin: “Ga nurnaŋ! Nebe heŋ ga ma wayen! Al kura Al Kurun beleŋ kame mata dahade forok yiryeŋ goke asanđe gar katin mere gayen gama irde haŋ marbe Al Kurun beleŋ guram yirde saŋiŋ yiryeŋ!” yirin.

⁸ Be, ne Yon gabe mata kame forok yenayin kuruŋ goyen nikala nirde momon nirtiŋ goyen nurmirin, irde kinmirin. Gwahatenebe Al Kurunyen miyon mata

go nikala niryinj al goyen dolonj ire yej kahañ minde wulgurut yimirinj. ⁹ Gega miyon goreb, "Gwaha ma nirayinj! Ne worga yara po Al Kurunyen metenj al geb. Nebe geya kadge yago porofetya mere asan̄ gayen bana katin̄ gayen gama irde hanj marya goyen yara po geb. Ningeb Al Kurunj po dolonj irayinj!" ninyinj. ¹⁰ Irdeb gaha ninyinj: "Al Kurunj beleñ kame mata dahade forok yiryenj goke asan̄de gar katin̄ mere gate iginenjbe hej ga moj forok yenayinj geb, asan̄ gayen tañ saninj ma irayinj. ¹¹ Irde al kura mata bulun teñ hanj marbe yubul tike gwahade po teñ hinayinj. Al kura dufay bulun po gama irde hanj mar wor yubul tike gwahade po teñ hinayinj. Irde al kura mata huwak teñ hanj marbe yubul tike gwahade po teñ hinayinj. Al kura mata wukkek teñ hanjen mar wor yubul tike gwahade po teñ hinayinj," ninyinj.

¹² Irdeb gaha yirinj: "Ga nur-nanj, nebe hej ga ma wayenj! Waye yenbe al hanj kurunj goyen mata daha daha teñ hitinj gote murunjem yawanjbe yunenj. ¹³ Nebe Alfaya Omegaya, det kurunj gayen miñ urmirinj al, irde pasi ird ird al. Nebe meheñde wor po hinhem, irde kame wor hej.

¹⁴ "Be, al kura amil halde hanjen yara matamin wukkek yirde hanj marbe Al Kurunj beleñ guram yirde tareñ yiryenj. Go mar gobe nene Al Kurunja huginj hitek he iginenj goyen iginj netek hanj. Irde taun kurunj gote koya yame bana iginj hurkutek hanj. ¹⁵ Gega taun go siñarebe Al Kurunyen mere tubul titinj mar hinayinj. Go mar gobe merebal kurayen kurayen yird yird mata teñ hanj mar, leplep mata teñ hanj mar, al gasa yirke kamde hanj mar, det toneñ dolonj

yirde hanj mar, irde usi mereya mataya niñ amanenj nurde hanj mar kurunj gobe taun siñare hinayinj.

¹⁶ "Ne Yesu gare deñ alya bereyane sios goyen merene momonj dird dird niñ tenbe miyonne teñ kermeke kurkunj. Nebe Dewityen minde mat watinj geb, nebe Dewit Urmij. Irde nebe Bayfonj agatnej kurunj wor po go goyen," yirinj.

¹⁷ Be, Holi Spiritya siosya beleñ, "Wananj!" yaryum. Irkeb al kura mere go nuramij mar wor, "Wananj!" yamiñ. Fudinde, al kura huginj hitek fe niñ kamde hanj marbe wanj fe go nenayinj. Fe gobe al kura goke nurde hanj marbe damum moj dulinj nenayinj.

¹⁸ Be, ne Yonbe Al Kurunj beleñ kame mata dahade forok yiryenj goke asan̄de katin̄ mere gayen nurtinj mar goyen gahade hay-hay yirde hime: al kura mere ga hende hoyaj kura sopte kiryenj al gobe Al Kurunj beleñ asan̄ gayen bana mata kafuram gwahade forok yenayinj yitiñ goyen al go hende forok iryenj. ¹⁹ Irde al kura asan̄de gar katin̄ mere kura teñ siña iryenj al gobe nene Al Kurunja huginj hitek he iginenj goyen netek mar hanj bana gonj mat Al Kurunj beleñ teñ siña iryenj. Irde taun wukkeñ wor po goke asan̄de gar katin̄ taun bana gonj epte ma hiyenj.

²⁰ Be, mata forok yenayinj kurunj gayen kawan po tagalde hi al gore, "Gwaha, fudinde wor po, nebe hej ga ma wayenj," yenj hi.

Gwaha, Doyañ Al Kurunj Yesu, wayayinj!

²¹ Doyañ Al Kurunj Yesu beleñ Al Kurunyen alya bereya buninjen yirde iginj iginj yirde hiwoñ yenj gusuñaj irde hime. Fudinde wor po.